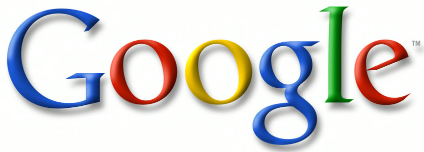
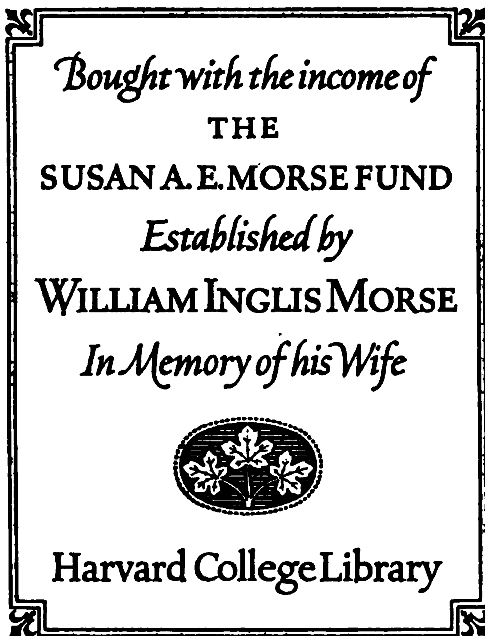

Bought with the income of
THE
SUSAN A. E. MORSE FUND
Established by
WILLIAM INGLIS MORSE
In Memory of his Wife
Harvard College Library

KVĚTY.

Redaktor básní a původní krásné prósy, zároveň vydavatel

SVATOPLUK ČECH.

Redaktor článků poučných a překladů krásné prósy

Dr. SERVÁC HELLER.

Majitel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK XVII.

KNIHA XXXV.

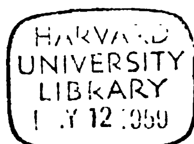
DRUHÉ POLOLETÍ.

„Květy" vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásilkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: „Květy" v Praze, Soukenická ulice č. 9 nové.

V PRAZE.

TISK A PAPÍR ALOISA WIESNERA.

1895.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

OBSAH.

Vyobrazení: Trpaslíčkové naší zvířeny: Myš nejmenší s hnízdem. Plchové, louskající lískové oříšky. Rejsek obecný. Ťuhýk brání hnízdo proti lasičce. Krtkové zápasící. Napnutá létací blána netopýra. Hlava netopýra ušatého. Netopýr hvízdavý. Skupina sýkor a králíčků. Sýkory mlynářící. (Sameček krmí samičku.) Datel strakapúd, brhlík a šoupálek. Budníček si prozpěvuje. Střízlík při stavbě hnízda. Rodina střízlíků. — Z Janova: Doprava dříví z Riviery. Pomník Mazziniho. Portál starého paláce Doria. Porta San Andrea. Starý vlaský dostavník. Dvůr municipia. Schodiště university. Vnitřek chrámu S. Annunziata. Část portálu dómového. Vnitřek dómu. Campo Santo. Chrámek Dianin ve Ville Pallavicini. — Mladost — radost. Obraz P. Gabriniho. — Kejklíři v starém Římě. Obraz A. Seifoniho. — Hardangerský fjord v Norsku. — Benátský prodavač zmrzliny. — K článku „Dřevěné stavby české“: Stavení s podkrovní světničkou v Dolánkách. Stavení se zvoničkou v Rakousích nad Jizerou. Dřevěné věže starých kostelů v Březině u Svijan a v Nudvojovicích. Pila z hořeního Pojizeří. Stavení s nárožní pavlačí a horským štítem v Petrašovicích na Českodubsku. Studna s rumpálem z Kozince. Malovaná truhla ze Žehrova. Kresby J. Prouska. — Motiv z Janovic nad Úhlavkou. Kreslil Jan Prousek. — Dvě studie Josefa Ženíška. — Výlet z Janova: Pobřeží u Sestri. Villa na Rivieře. Prodavač citronů ze San Rema. Večer na pobřeží u Bordighery. Sad villy Gropallo v Nervi u Janova. — Zápas pastýřů s býkem v Campagni. — Osm vyobrazení k článku: „Štokholmské národopisné museum pod širým nebem.“

Epimetheus.

(Palinodie.)

Báseň Jaroslava Vrchlického.

Nechť nesmrtelných pěvců valné řady,
těch, kteří byli i těch, kteří přijdou,
za reka tvého vyvolily bratra,
jenž ohně svatou jiskru slunci ukrad
a pykal za to na Kavkazu lebi,
pak osvobozen Heraklovou střelou
se lidstva otcem stal a dobrodějem,
typ velký vzdoru, odboje a síly
a moudré rozvahy, jež napřed myslí:
já, epigon, za velikých jda stopou,
dnes tebe volím k látce písně svojí,
snad právě proto, že's povržen všemi.
Neb velké sluší velkým; ku menšímu
já menší obracím se, božský soucit
a jakás vnitřní příbuznost mne nutí,
za tebou jíti křivou stezkou mythu,
dle svého tvoje objasniti skutky
a ukázat, že nebyl's o nic lepší,
však horší také ne, než každý člověk.
Rek nejsi v smyslu staré poetiky,
jak bratr tvůj; jsi prostý člověk pouze;
dost často chybil's — nikdy ale zloba
tvých kroků nesvedla, jen lidská křehkost,
odvěké dědictví to staré hlíny,
jež tíží nás od Adama až do dnes.

Ó, velký stíne kmeta, jehož lebku
kdys orel za skalisko považoval,
o které zloupenou si rozbil želvu,
ty odpustíš, že sahám drzí rukou
v kruh zvěstí tvých, ty odpustíš též Monti,
a Goethe, Shelley usměje se asi
nad smělostí mou. Lehce jest se smáti
těm, kteří vavřín drží pevnou rukou
na čelech pro věčnost.

Tak cvrček zpívá
a vede svou ve hustém, nízkém drnu,
co orel bodem v oblaku se ztrácí;
on myslí, vyhrál jsem, neb slyším sebe!

Zřím tebe, jak po dlouhé pouti světem
jsi s bratrem Prometheem zastavil se
pod Kavkazem, kdy od potopy vlhká
se třásla země zimomřivá v slunci.
Kraj luzný byl a přespanilý kolem,
sta zdrojů ve šumících vodopádech
se dralo z ňader nebetyčných skalin
u věčné hymně, ve panenském sněhu
se štíty horstva kryly, dole zeleň
jen výskala svou svěžestí a krásou.

„Zde zůstanem!“ si řekli oba bratři
a zůstali. Ty, hrdino mé písně,
jsi chatu zroubil na pokraji hvozdu,
jenž plný starých odvěkých byl cedrů,
kde zdroje zpívaly a pily laně,
kde každý druhý kmen byl úlem medu
a každý keř byl hvozdem ptačích písní.
Tvůj bratr výš spěl, lákala jej holá
a lysá skála s chudou pouze klečí,
nad kterou sup či orel mih se letem,
jak oblaku stín sedrán bouří v cáry
nad bystření spěl, hromných ech jež plna.
Ty dole stajen na prahu své chaty
jsi pozoroval klidně zlatou včelu,
jak jitrocel i tymian ji láká,
zřel's vážku, na křídlech jež oči nosí,
zřel's ptáka, jenž si k hnízdu stéblo snáší,
zřel's kozu, čilimník jež okusuje,
a k sobě děl's, nad mléka krmí klidný:
„Je krásný svět a příjemné jest žití!“
A kol tvé chaty když se mihnul Kentaur,
tu kýv's mu v pozdrav, každý faun zde znal tě
a Oready s Dryad ryčnou chasou
ti do snů hrály bělostí svých údů
a tuchou požitků, jež — v snech tak luzny —
jed hořký zanechají smrtelníkům.
Tu často, dne když přešlo parné vedro
a velký, žlutý měsíc z mlh se zvedal,
co netopýr bil křivolakým letem
o černé trámoví tvé nízké chaty,
ku hvězdám snivý zrak ty obraceje
děl's k sobě, v očích všecky zjevy jitra,
i poledne tu živou scenerii
nesměrné přírody: „Co na své skále
tam asi dělá bratr Prometheus?
On, blázen, o bohy se pouze stará
a o věčnost, mně tato hrouda stačí

a v posled oba jedno zvíme přeci:
nic, které zhltí svorně v svoji náruč
nás oba dva.“ — A skoro měl jsi pravdu.
Tak v nocích lunyplných, v nocích tmavých
jsi pohledem i dumou často zbloudil
výš k samotáři ledovců a mlžin.
„Co zbádat chce? — Přelstíti snad chce Zeva?
To dětinství, já neznám jiné péče,
než ráno najít mléka plný hrnec
a o poledni sladký sen, když slunce
nad chatou zastaví svůj žhavý povoz
a večer světlošek rej v ztmělém keři
a v zdrojů pěně páži neb hruď nymfy
se koupající, to v mé stačí dumy.“ —
Tak žil jsi klidný a já skoro ptám se:
Kdo větší mudrc byl, ty neb tvůj bratr?

Na Promethea zatím žárlil Zeus,
že lidstvu z bláta pomoci chce k světlu,
rod nový že v své dílně z hlíny tvoří,
jenž lepší, než-li pravěku ty děti,
by vědom byl si vlastní důstojnosti
a příbuznosti s bohy. Chtěl jej lapit
i vyslal Merkura. Na božská záda
mu vložil těžké břímě různých darů
a schopností a sil a sterých výhod,
kterými ze zvěře se stává člověk,
a rozkaz dal, by tyto všecky dary
žel, Danajské, (neb co bůh přeje lidem,
je Danajské vždy,) snesl dolů na zem.
Kol chaty tvé, jak hvězda padající
se Merkurův mih' okřídlený sandál.
Byl večer již; pod čilimníkem leže
tys právě pozoroval, kterak hlemýžď
se pachtí travou a jak po jeteli
tká stříbro slin svých. Prometheus chytrý
hned zcela krátce odbyl posla bohů
a s rachotem přirazil těžké dvére
své chaty za ním. Unavený Merkur
se rozhléd' krajem, byla noc a mdloba
na božská jeho skláněla se víčka
jak černokřídlý, těžký, velký motýl.
Co dělati? Má vrátiti se k Zevu?
Tu uzřel v stínu pinií a cedrů
tvou chatu, zaměřil k ní hbitým letem,
na okno zatlouk a ty důvěřivý
jsi otevřel a přijal posla bohů.
„Přej nocleh mi!“ — „Rád ze srdce, zde lehni,

však odlož vak dřív!“ — Ochotně jsi přispěl
mu sundat jej. — „Tak podivně je těžký,
rci, co v něm tajíš?“ — „Síly, dary, vlohy
pro lidské plémě; Zevu, otci světla,
se sželelo nad velkou bídou tvorstva,
chce pomoci mu; myslil, že tvůj bratr,
jenž stále dutou třtinou výš se dívá
na hvězdné dráhy, převezme ten úkol,
ty dary rozdat spravedlivě tvorstvu.
Však on je blázen, nechce slyšet o tom
a snadné přec to. Já se nesmím vrátit
zpět s vakem tím, ó, bídu moji uvaž,
buď vlídný tak, mne přespati nech tady,
vem za to vak a rozdej všecko tvorstvu,
by v moci sil a vloh a ctností mohlo
se lepším stát, jak si to Zeus přeje.“ —

Tu, Japeta a Klymeny ó synu,
v své dojímavé prostotě tys podleh'
té nástraze a druhého dne z rána,
když za skřivanem zmizel v nebi Merkur,
stál's před svou chatou. Kosmatý lev s družkou
se vracel v brloh svůj, tys dal mu sílu,
o polednách zřel's v stromě veveřici,
jež moudrým okem k tobě pozírala,
dal's křepkost jí a hbitost v jaré údy,
pak sletěl holub snivě vrkající
na římsu tvou, ty vdechnul jsi mu lásku
a touhu nenasytnou, lišce chytrost
a ovci dal jsi trpělivost věnem,
zřel's včely chvat ku otevřeným květům
a dal's jí píli, kterou rozdělila
si s mravencem, jenž namanul se kolem,
dal's koze chlípnost, drozdu dal jsi píseň
a bobru důmysl, svá stavět města
pod vlnami a oklamati lovce,
dal's barvu housence, by k zelenému
se listu stulila, být nepoznána,
a žábě tvar lupenu uvadlého,
dal's bezstarostnost cikadě, jež denně
na krbu tvém se šťastná ozývala,
třpyt smaltu motýlu dal's štědrou dlaní,
dal's moudrost koni, opatrnost mezku,
jíž v stezkách skalnatých si cestu hledá,
dal's vosám návod k stavbě voštin ve zdích,
dal's orlu vzlet a výsměch dal jsi kosu.
Tak's rozdal všecko, sebe zapomněl jsi
a v sobě člověka.

Byl velký hřích tvůj?
Ty dobrý, v přírodě živ, neviděl jsi,
oč jiný mozek má být lepším právě,
byl's rád, když prázdný vak byl všechněch ctností,
jak tušil bys, u zvířat něco platí,
však u lidí jsou jab'kem Eridiným
vždy nových svárů, zápasů a půtek.
A lidstvo dál se mohlo válet v bahně
dle libosti a to vhod bylo Zevu,
své učinil a smál se v řadě bohů,
jak splnil, co měl a jak těžil z toho;
neb zvíře nikdy neuškodí bohu,
to můž' jen člověk — jako Prometheus.

A minul čas a zase u tvé chaty
stál posel bohů. Opět nechtěl o něm
nic vědět bratr tvůj; sám nebyl tenkrát,
zjev luzný, ženy zjev stál těsně při něm,
ta byla nahá, jako z mořské pěny
by podruhé se byla vynořila
máť Venuše, ta rozkoš lidí, bohů.
— „Tvůj moudrý bratr," pravil chytrý Merkur,
„i touto povrh', kterou za nevěstu
mu vyvolil a určil Otec světla
a nesmrtelní kterou obdařili
všech nejlepších svých darů pestrou směsí,
jí půvab na skráň vlila Afrodita,
um v hlavu Pallas, Ares odvážlivost
a Zeus život skoro nesmrtelný.
Hleď, jak jest krásná!" —

A v tom právě měsíc
z mlh vynořil se báječný a plný,
a ty jsi viděl zlato dlouhých kšticí,
a ty jsi viděl paže liliové,
a prsů vlny i poupata na nich
i plné boky, štíhlý pás a nohy,
jak lilije dvě v temnu zkvétající..
Tu zázrakem hned ožily v tvé duši
nymf vděky sotva letem zahlédnuté
na břehu smavých lučin při koupání.
To všecko mohl's a směl zváti svojím,
to před tebou zde zosobněno stálo;
ta něha, půvab, krása, světlo, barvy,
na jednu bytost přeneseno divem,
jež sluje žena! — Ty jsi neodolal
a vztáhl's ruku po ní. Merkur smál se
a věnem skříň ti nechal Pandořinu,

zkad tryskla, sotva otevřel's ji, zvědav,
hned nemoc, péče, strach a protivenství,
trud, lítost, stud a hanba, nejistota,
kvil štěstí ztraceného, hořká moudrost,
vztek zaslepený, obojatost, faleš,
lup, žhářství, krádež, smilstvo, zrada, vražda,
vše, do dneška co jesti hrůzou lidstvu.
Byl's tenkrát vinným, bratře Prometheův?
Jak mohl's vědět, božská tato vása,
tak sličná v tvarech boků svých i paží,
že tají zlo a zhoubu? — Zřel's jen krásu,
ta svedla tě, tak's přivedl zlo na zem,
byl's chvíli šťastný ve objetí klamu,
však i v tom bludu byl jsi celý člověk
a nešťastný. Co mohlo stát se po tom?

Tak připoutal jsi tenkrát k boku svému
pro celý život přelud stkaný Zevem
a obdařený hojně lstí všech bohů,
jenž sluje žena; pozdě litoval jsi
a pozdě pykal v noci přemítaje
a výčitkami trudě se jak všichni
my po tobě, když pozdě bycha honit.
Co teď? Měl's vábný, vytoužený přelud,
tož objímal's jej v bezradostném loži
a v křehkosti své, čistě lidské, zplodil
jsi nejdřív Výmluvu na vlastní slabost
a horší Lítost pak.

Tvůj bratr zatím
v své dílně seděl, zkoušel tvořit lidí
rod lepší, vyšší, málem rovný bohům,
co dole ty jsi kráčel prašným žitím
zlo nesa všední, každodenní, malé,
s tím srovnáno, jež velký on pak trpěl.
Však přece zlo, to denní zlo nás malých,
boj o chleba, o dětí šaty, o píď
té půdy, na níž stojíš a kde dýcháš,
boj s ženou, která stále jiné choutky
v svém živí věčně nezkojeném srdci,
jíž cílem jedině jest plachý rozmar
a cetka na šatu a na kadeři,
boj se sousedem, úskočný jenž, dravý
o mezník s tebou rve se, o píď země,
kde roste hluchý klas jen, metelice,
boj s malichernou závistí a záštím,
jež otravuje všecku krev i mízu
a činí zvěří nás anebo dřevy.

On, bratr tvůj, rván zatím živlů šlehy
a orlem žrán — oč tebe vznešenější,
ty ubohý, jenž obletán much stádem
a střečků bzučením kol nezemdlených,
tož rojem starostí a všedních klopot!
On s čelem rozbrázděným klínem blesku
a s celou horou zhroucen v černý Tartar,
ty malichernou a hamižnou vráskou
skráň maje zrytou jen a skácen s trůnu
své důstojnosti v službě malé ženy
v jho nízkých starostí a denních strastí.
Tak různý los vám kynul.
Osvobozen
když Heraklem on bohu roven povstal
a po Asie boku triumfálný
spěl v středu nymf a faunů jásajících
a lidí radostných, jimž nová doba
se vznesla práce, úkoje a síly,
u chaty tvé se zastavil a klepal
na dvéře tvé, ty otevřel jsi jemu
a vyšel vstříc, však nepoznal víc tebe.
Stál před ním stařík malý, unavenost
mu zryla krásné tahy obličeje,
vous nepěstěn i vlas v chumáčích splýval
přes čelo zryté vráskami, zrak vyhas,
krev klopotně se vlekla žil všech spletí,
hlas šeptal jen a ruce jen se chvěly.
On z živlů války a z objetí děsu,
on z Erynií hadochvějných kučer,
zpod polibků psa Zeva jen se vymknul
jak héros zářivý a jak den mladý
z jha těžkých mračen po bouřlivé noci,
pln síly, svěžesti, tuch, snahy, skutků,
ty schvácený a umdlen maličkostmi,
dnů jednotvárných unavený sledem,
jež rostly v roky, nocí dlouhých nudou
byl's zdeptán v prach; on v příští doby patřil,
tys pouze čekal ticho a klid smrti.
A ona tebou druhdy vytoužená,
ta žena obdařená všemi bohy,
dnes věchet byla starých žil a hnátů,
zkad zloba z krhavých jen plála zraků
vždy v nové srážky hotova a sváry.
Tak oba v náruč padli jste si, bratři,
a plakali jste, velký titan světla
tvé zlíbal vrásky předčasné a k srdci
tě přivinul a v hloubi duše ptal se:
„Kdo větším z nás a kdo z nás trpěl více?“

Za mizícím pak vztáhna v dálku paže,
tys volal v hoři, kam se přimíchala,
(i to je lidské) krůpěj zneuznání
a hořkosti, již ztracený vždy život
nám k stáří na dnu číše zanechává:
„Ó, táhni dále, velký, bohům rovný,
říš novou zdělej pokroku a světla,
spěj po vrcholích jako nesmrtelní,
k jichž boku nyní sedneš, nech mne v stínu
mých starých běd, mé malicherné nudy,
mých všedních klopot, jednou též se skončí!
Však rod náš obou půjde vedle sebe
v svém každý dědictví, snad naposledy
se otcové teď objali, leč děti
víc znát se nebudou, spíš hořkou žlučí
a jedem naplní se jejich srdce.
Být nemůž' každý velkým, nesmrtelným
a moudrým, prozíravým; blesky nebes
věř, nejsou mukou nejhorší, když sílu
má titana hruď, z jejich světlé lázně
se vzepnout neskláná — spíš osvěžena.
Však malý, drobný hmyz všech všedních klopot
je horší trest a cíl náš v posled jeden,
nést, co nám dáno, ty svou gloriolu,
já tíseň svou a prach znavených údů!“

Tak volal jsi při zmírajícím světle,
jež na Kavkazských obrů ledné štíty
své sední růže házelo, při zvuku
kdes fleten hasnoucích, v jichž lichocení
on šťastnější a vítěz dále kráčel
do nové doby, které stal se otcem.
Tys dlouhou chvíli mlčky hleděl za ním,
pak vešel's v chatu, bouch za sebou dveřmi
a zůstal's o samotě malou chvíli,
než velkolepé zjevy hvězdné noci
zas překazil ti nový povyk ženy,
jež divoce ti začla vytýkati,
proč bratr šťastnější a roven bohům,
proč tys tak malý a tak nízko v prachu.
A slovo dalo slovo zas a všecka
tě zahrnula stará bída žití
a beznaděj a tupé odříkání,
jež dostaví se vždycky naposledy,
když není síly, ukončit vše rázem,
jen přemítat kdy zbývá, jen se trudit
a s okem zakaleným dlouhým pláčem
zas vítat jitro — — bozi — kolikáté?

— — — —

V soumraku bohů.

Kronika. Podává Julius Zeyer.

(Pokračování.)

algjerda probouzela se jako ze sna.

„Byl zde skutečně ten muž," tázala se polohlasem sama sebe, „nebo byl to přelud vyvolaný výparem nápoje a kouřem toho bejlí? Buď tak neb onak, jedno vím zřejmě, jemu jen že navždy srdce moje náležeti bude! Jeho že budu navždy milovat ať v bolesti neb v rozkoši!"

Stín padl na práh sluje a Thjostolf se tam náhle zjevil. Díval se na ni zvědavě a rozechvěle.

„Činila's vše, jak jsem ti radil?" tázal se šeptem.

„Ne vše," odvětila. „Nevypila jsem onen nápoj."

Zachmuřil se.

„Ale čar jeho působil přece," pravila Halgjerda. „Vůně jeho vnikla mi do nozder a několik krůpějí jsem požila. Cítila jsem opojení — ah, Thjostolfe, v dýmu toho bejlí zjevil se pak on —"

„Zjevil se někdo?" vykřikl divoce Thjostolf.

„Jeho přelud na bílém koni!" odvětila Halgjerda blouzníc s úsměvem tajuplným.

„Jeho přelud! Ty's viděla někoho? Na bílém koni? Někdo jel kolem sluje? Ty's viděla dříve někoho jiného než mne, než mne? Mluv, nešťastná, je tomu tak?"

„Ano, ano," šeptala jaksi udiveně a opět jí bylo, jako by se probouzela.

„Prokletí na tebe, na mne a na něho!" zuřil Thjostolf, „neblahá, srdce tvoje bude nyní po něm toužiti, toužiti po celý život —" zamlčel se náhle, sklopil oči před tázavým, udiveným zrakem Halgjerdiným.

„Měla jsem tedy vidět tebe?" řekla a chápala posléze zřejmě. — Byla dobře tušila, byla uhodla. Thjostolf dal jí nápoj lásky, by srdce její sobě získal! Halgjerda přemýšlela chvilku, potlačila všechno v sobě dojmutí, přemohla se úplně a pravila na hlas posléze tak: „Mluvíš tak zmateně, Thjostolfe, že tě s tíží poznávám a nerozumím ti naprosto. Dle všeho zdá se mi, že se hněváš, že nekonala jsem vše dle tvého návodu. Učiním tak po druhé. Teď cítím však takovou únavu, že toužím po lůžku. Pojď domů, zdá se mi, že hodina je pozdní."

Thjostolf šel mlčky vedle ní. U samého domu mu pravila: „Jsi smířen a odpustil jsi mi?"

„Necítím žádného hněvu," řekl Thjostolf zádumčivě.

„Jsme tedy přátelé jako dříve? Zůstaneš mým rádcem, jak jsi mi slíbil?"

„Více než kdy!“ odvětil horlivě. A když byl sám, těšil se: „Vždyť toho cizince, náhodou se zde vyskytnuvšího, třeba nikdy více neuhlídá! Čeho se obávám? A nápoj, který nepila dnes, což nemohu ji lstí k tomu míti, by ho vypila jindy?“

Druhý den po té divné noci přijel Hrut k svému bratrovi a když slyšel o tom zasnoubení, pravil: „Nevidím žádnou výhodu v tom sňatku a nezdá se mi, že najde kdo v něm štěstí, ani ženich ani nevěsta. Jsem rád, že jsem ti k tomu neradil a že nemám podílu v tom jednání, ujdu takto všem výčitkám. Vidím na všech stranách jen samé vzdory, co může dobrého z toho pojíti? A mnohý trpký okamžik tě ještě čeká s Halgjerdou, než ji z domu vypravíš.“

V tom však se Hrut velice zmýlil. Halgjerda byla tichá, mlčenlivá a nad obyčej krotká. Chovala se smírně ke všem, k otci, k ženichovi a nejvíce předcházela si ze všech Thjostolfa, tak že se mu zdálo, že ani žádného nápoje lásky mu třeba nebylo a zapomínal pomalu na zjevení se toho jezdce, o němž Halgjerda žádné zmínky už nečinila. Snad to byl pouhý přelud rozdrážděné její obraznosti? Tím se konejšil. Tak plynul na dvorci čas pomalu a tiše a Höskuld chystal svatbu horlivě. Konečně přišel den, po němž Thorvald tak blouznivě toužil. Svatba byla hlučná, Höskuld i Thorvald zvali každý celé své příbuzenstvo, a sjelo se na sto hostů do dvorce. Dům hlaholil zpěvem a bujným rozhovorem. Halgjerda plnila obdivem všechny přítomné svou nevídanou krásou. Nebylo na ní stopy nějaké pýchy, nějakého vzdoru. Mluvila s každým vlídně, usmívala se na ženicha. Mezi hodem přicházel Thjostolf každou chvíli k místu, kde Halgjerda seděla, by s ní tiše rozmlouval. Vyznamenávala jej tak, že se Höskuld až mračil. Halgjerda však nedbala. Thjostolf byl tak bled a rozčilen, že to všickni, jemu na blízku sedící, pozorovali.

„Jak budu žíti bez tebe?“ šeptal nevěstě, když k ní zase došel před koncem hodů.

„Beze mne?“ šeptala mu v odpověď. „Proč beze mne? Půjdeš se mnou v nový domov můj.“

Vzal ji prudce za ruku.

„Ty by's chtěla?“ vypravil ze sebe.

„Ty by's se zdráhal?“ tázala se. „Což neslíbil jsi mi —“

Zamlčela se.

„Co slíbil jsem?“ řekl rozčilen.

„Zapomněl jsi na rozmluvu naši, hned když jsem ti vyprávěla, že mě otec zasnoubil? Zapomněl jsi na moje zoufalství?“

„Ale to pominulo!“ zašeptal. „Smířila jsi se s tím sňatkem.“

„Po druhé, řekl jsi mi tenkráte, budeš se vdávat dle své vůle a náklonnosti, zapomněl's? V naději, že tímto sňatkem vyváznu z pout otcovské nadvlády a libovůle a v naději, že nebudu na vždy po boku toho Thorvalda, mně tak lhostejného, přestala jsem vzdorovat —“

Oči její zasvítily podivně a zraky Thjostolfovy zazářily vášnivě. Šepot jejich trval příliš dlouho, posuny jejich byly příliš málo střeženy a nastalo tedy kolem nich ticho, udiveně se každý na ně díval. Höskuld nejen že se mračil, ale vstal prudce, jako by hněvivě promluviti chtěl a oči jeho zabodly se zuřivě v tvář Thjostolfovu. Halgjerda viděla, že

hrozí hádka, vstala tedy též, vzala svou číš, pozvedla ji proti Thorvaldovi, jenž se byl též zamyslil a mračivě hleděl a zvolala: „Zdá se mi, Thorvalde, že nepil jsi ještě ani na moje zdraví? A kdyby's tak i byl už učinil, bylo by to přílišné, píti ještě jednou?“ A úsměv její byl svůdný, oči její smavé a hlas tak sladký a zvonivý. Kolem celého stolu nastalo vzrušení, všechny tváře se vyjasnily, číše se pozvedaly a Thorvald byl nadšen a unešen. Nevěsta se hlasitě smála, smíchem radostným a veselým, zvedla též svou číš, ale nepila. Zdálo se jí, že z medoviny cítila tutéž vůni, kterou byla v sluji poprvé poznala, když otevřela hliněnou nádobku, Thjostolfem jí podanou. Zaťala pevně zuby, pohlédla stranou při tom na Thjostolfa, viděla, že klopil zraky a že se chvěl. Zaťala zuby ještě pevněji, ani krůpěj nápoje nevešla jí v ústa, ač se tvářila, jako by pila plným douškem. Když si sedla a Thjostolf od ní odešel a s některými z hostů rozmlouval, vylila obsah číše své nepozorovaně na zem.

„Tvým kouzlům odolám,“ myslila si, hledíc na Thjostolfa, „ale ty neodoláš mým! V síť svou chceš mne zapřádat, zapředu tě však v ni já! Ne já tvé, ale ty mé budeš vůli podroben!“

Sklopila zrak a myšlenky její letěly daleko, daleko do lunné noci, v jejíž hloub se ztápěl přízrak toho bledého jezdce a srdce její tlouklo tak, že se jí zdálo, že slyší dusot toho odháňějícího s přízrakem koně.

Když po svatbě novomanželé sedali na koně a domů jeli, přidal se k nim Thjostolf.

„Ty nás doprovázíš?“ tázal se Thorvald, ne příliš laskavě.

„Vybídla jsem jej,“ řekla klidně Halgjerda. „Chci, aby v našem domě zimu ztrávil. Mohl by's proti tomu něco namítat?“

A hleděla smavým zrakem v oči Thorvaldovi, tulila se k němu a dodala: „Stýskalo by se mi na začátku po krovu otcovském, kdybych v nové své domácnosti neviděla ani jedinou známou tvář! Víš, že Thjostolf byl mým pěstounem. Kdyby byl starší, řekla bych, že je mým druhým otcem. Tak je jen cosi jako o mnoho starším bratrem mým. Mívám zlé rozmary, Thorvalde. Kdo jiný bude je snášet než Thjostolf, je tomu zvyklý. Tebe na ně zvykat nechci!“ A dala se do veselého smíchu.

„Je-li tvá vůle, aby byl u nás,“ řekl Thorvald, směje se též, „ať tedy s námi jede!“

Cestou byla Halgjerda velice veselá, jela napřed s Thjostolfem a za nimi jel Thorvald se svým otcem. Osvif byl zamlklý a trhl sebou pokaždé, když zvonivý, hlasitý smích Halgjerdin mu zazněl v uších. Byl konečně tak zasmušen, že se ho syn jeho tázal, co ho hněte.

„Nic,“ odvětil stařec, „nic, jsi-li šťasten!“

„Jsem-li šťasten!“ podivil se syn. „Jak mohl bych jím nebýti? Vždyť jeví Halgjerda tolik lásky ke mně, je tak povolná, tak milá a je tak šťastna sama! Což to nepoznáváš z toho jasného jejího smíchu?“

„Synu,“ odvětil stařec, „ten smích právě se mi nelíbí, je tak bez příčiny a divoký. Bojím se, že i tobě bude brzy jinak zníti než v této chvíli.“

„Naprosto ti nerozumím,“ odsekl Thorvald, nechal otce a spěchal k mladé své ženě, jejíž oči čarovně na něj zazářily. Byla úchvatně krásná a Thorvald byl bezměrně šťasten.

Doma u Thorvalda vpravila se Halgjerda rychle do svých nových povinností, ujala se úkolu svého horlivě a zapanoval hned úplný soulad v mladém manželství. Ani Thjostolf nebyl v nejmenším rušivý v rodinném životě. Měl sice v domě čestné jakési postavení, za stolem seděl vedle Halgjerdy, ale chovala se proti němu s důstojnou odměřeností, nedovolila mu, by se do čehokoli v domácnosti její mísil a Thjostolf sám byl nyní skromný a tichý, jakým v domě Höskuldově vždy nebýval, a nehoršil se v nejmenším nad tím, že Thorvald s ním téměř ani nemluvíval. Byl Thorvaldovi v duši protiven, ale ten nedal to žádnou příkrostí na jevo, a tak vládl po celou zimu v domě klid.

Ale s jarem stala se změna. Thjostolf nedovedl se déle opanovati, zlá jeho mysl prozrazovala se při každé příležitosti a začínal hádky a spory se všemi v domě, jak to byl tak často činíval na Höskuldstadu. Thorvald byl z počátku trpěliv k vůli ženě, ale trpělivost jednoho dne vzala náhlý konec i začal Thjostolfovi nešetrně spílat a tázal se ho, kdy návštěvu svou v jeho domě skončí a kam se hodlá v brzku odebrati.

Thjostolf pohlédl na přítomnou Halgjerdu a odvětil: „Nepřijel jsem na tvoje, nýbrž na Halgjerdino pozvání a půjdu teprve, až ji omrzím — z jejího domu.“

„Jsi v domě mém,“ vzkřikl popudlivý Thorvald, jenž se byl tak dlouho opanoval. „Pánem pod tímto krovem jsem jedině já.“

Halgjerda se vzpřímila.

„Jsi zde pánem svých sluhů, ano,“ řekla chvějícím se vášní hlasem, „ale pouze sluhů svých! Mně rozkazovat nebudeš; pokus se o to a uvidíš, zda poslechnu!“

„Halgjerdo!“ vzkřikl Thorvald, „tak se mnou mluvíš a to k vůli tomu otroku?“

„Není otrokem,“ vzkřikla Halgjerda, „je lepším mužem než jsi ty! A je mi milejší než ty!“

Thjostolf se zasmál a vyšel hlučně z pokoje, ale Thorvald byl tak rozlícen, že udeřil Halgjerdu do tváře. Jakmile to učinil, styděl se před sebou, chytil se za hlavu a odešel z komnaty; utekl z domu jako smyslů zbaven. Halgjerda, bleda jako kámen, nehnula sebou, zatínala pouze pěstě a zavřela oči. Krůpěj krve se jí řinula po tváři, raněné Thorvaldovým nehtem. Thjostolf se vrátil do komnaty.

„Ty's raněna!“ vzkřikl.

„To učinil můj choť,“ sípala zaťatými zuby a přikročila tak těsně k němu, že cítil horký dech její v obličeji; oči jí svítily horečně.

„To žádá pomstu!“ zvolal Thjostolf.

„Myslíš?“ řekla a hlas její zněl tak podivně. „A kdo by ji vykonal?“

„Kdo jiný, ne-li já?“ řekl Thjostolf.

Hleděla mu temně a zádumčivě do zraku a řekla mu nevlídně: „Co ti po tom, co se děje mezi mnou a jím? Nedovedl's mi pomoci, když se ten sňatek uzavíral, teď pozdě napravit, co se stalo. Vyžene tě z domu a budu trpět sama.“

Thjostolf neodvětil jediného slova, ale zlý úsměv hrál mu kolem rtů, vzal svou sekyru a odešel tiše. Thorvald těkal nepokojně lesem, přemítal o smíru s uraženou Halgjerdou a přisahal Thjostolfovi, jenž byl

příčinou sporu, krvavou pomstu. Tu stál náhle Thjostolf před ním s úšklebem na tváři a blýskavou sekyrou v ruce.

„Slídíš za mnou?“ tázal se zuřivě Thorvald.

„Hledám tě, bych ti projevil svůj obdiv!“ zvolal s posměchem Thjostolf. „Jaký jsi hrdina, biješ ženu beze strachu!“

„Co ti po tom, ty zběhlý otroku?“ zařval Thorvald.

„Uvidíš hned, jsem-li otrokem a snesu-li tvé spílání,“ řekl Thjostolf a pozvedl sekyru. Thorvald po něm mrštil svou, ale hbitě uskočil Thjostolf stranou, zbraň letěla v dál a Thjostolf zasáhl plnou silou sekerou svou Thorvalda do hlavy. Krev lila se neblahému přes obličej, byl na polo slep, ale skočil přece po svém vrahu, avšak zapotácel se a padl polomrtev na zem, kde jej Thjostolf dobil. Sňal mu pak zlatý prsten a pokryl mrtvolu kameny. Pak vrátil se pomalu do dvorce. Krvavou sekyru svou měl na rameně a šat jeho též byl krví potřísněn.

Halgjerda seděla před domem v myšlenkách. Když se před ní zastavil, pohledla na něho a pravila: „Sekyra tvá je krvavá, co jsi učinil?“

„Když vidíš krev, víš také, koho jsem zabil,“ řekl klidně. Podával jí Thorvaldův prsten a dodal: „Jsi svobodna.“

Pustila prsten do klína, ruce jí klesly po bok, byla bleda, nehybná, ani svalem tváře nepohnula. Oči její bloudily v neurčitou dál. Nejasně, jako v mlze, zdálo se jí, že vidí muže bledého, tak bledého, ale nebyl to přízrak ubitého Thorvalda, byla to tvář onoho jezdce, zahlédnutá na okamžik v tajůplné noci.

„Kam zíráš, koho čekáš?“ tázal se Thjostolf, zmítán neurčitým nepokojem, „myslíš, že vidmo zabitého se z lesů vynoří a pro svůj prsten přijde?“

Zachvěla se, vzala rychle prsten a navlekla mu ho na prst. Zdálo se jí, že jej musí konejšit, aby se nevrhl mezi ni a toho druhého, o němž snila.

„Halgjerdo!“ zvolal Thjostolf, „znáš význam toho, co právě činíš? Dáváš mi prsten, snubní prsten —“

„Vím, vím, co činím,“ odvětila zmateně a mráz jí šel tělem.

„S tou krví na mých rukou to znamená pro život a po smrti, na vždy —“ řekl hlasem chvějícím se vášní. „Na vždy mou —“

„Ano, ano,“ šeptaly její rty a bledla smrtelně, když ji bral kolem pasu, trhla sebou a couvla, a když udiveně na ni pohlédl, vzkřikla: „Což nevidíš, že se chvěju o tebe? Prchni! Shledáme se brzy, ale teď prchni. Skryj se kdekoli a nikdo ať nás nevidí zde, že spolu mluvíme po krvavém tom činu!“

„Máš pravdu,“ pravil. „Nezbyde mi teď v prvním okamžiku než se skrývati! Ale shledáme se brzy!“

Halgjerda spěchala do domu a ulehčilo se jí, když Thjostolfa neviděla a neslyšela. Zavřela se do své komnaty. Thjostolf zatím chytl prvního koně, jenž se mu namanul a uháněl k lesům. Stmívalo se už silně, když tam dorazil, a pak, když byla noc úplná, bloudil, nevěděl kterým směrem. Les řídl a Thjostolf slyšel tmou dusot mnoha koní. Bylo sice tma, ale hvězdy přece slabě zářily a na té pláni nebylo kde se skrýti. Thjostolf silnou mocí svých temných zaklínání vyvolal hustou mhu. Měl za to, že

tak bude bezpečen, ale byla to jeho zkáza. V té mlze nevěděl, kam prchá, bral se na slepo pouze opačným směrem, než tím, odkud ten koňský dusot přicházel, tušil, že jej pronásledují lidé z dvorce Thorvaldova, vypátravše asi, co se bylo stalo. Věděl, že mrtvola dlouho v lese, kde právě káceli stromy, skryta nezůstala a že ji psi záhy nalezli. V nepokoji svém zahlédl pojednou před sebou dům, jejž neznal. V té mlze mělo vše tak cizí vzezření. Zatloukl směle na vrata. Brzy slyšel kroky a hlas, jenž se tázal: „Kdo zde?"

Hlas ten zdál se mu známým; myslil, že poznává Holmunda, muže, o němž věděl, že žije v nepřátelství zjevném s Thorvaldem. Děkoval té náhodě a odpověděl tedy směle: „Rychle otevři, Holmunde! Jsemť to já, Thjostolf! Zabil jsem Thorvalda, jejž nenávidíš, a hledám u tebe skryt!"

Vrata rozlítla se ihned s rachotem, ale místo Holmunda stál před Thjostolfem, jenž byl s koně seskočil, Njalův syn Skarphedyn. Byl v tom domě hostem a v okamžiku tom sám jen přítomen.

„Bídný vrahu!" vzkřikl Skarphedyn. „Bylť Thorvald přítelem mým od dětství! Ač poslední dobou jsme se málo vídali, nezapomněl jsem, že Thorvald v rodině mé téměř vyrostl. A ty's jej usmrtil!"

Než překvapený Thjostolf se upamatoval, rozpoltil mu Skarphedyn jedním vzmachem své sekyry hlavu. Padl Thjostolf bez jediného vzdechu mrtev a ležel jako kámen.

Ráno sedl Skarphedyn na koně, jel do Höskuldstadu a vypravoval, co se bylo stalo. Höskuld a Hrut, jenž byl právě u svého bratra hostem, žasli nad hrozným činem Thjostolfovým a chválili Skarphedyna za rychlou a spravedlivou pomstu jeho; druhý den přijel však Osvif, otec Thorvaldův, naříkal žalostně a pravil pak: „Žádám výkupné na tobě, Höskulde, za zabitého svého syna."

„Nezabil jsem ho já," odvětil Höskuld, „a kdybych ti výkupné zaplatil, zdálo by se, jako by ta vražda se byla udála návodem mé dcery, která zajisté viny nemá v krvavé té události. Syn tvůj ostatně jest už pomstěn, Skarphedyn zabil vraha."

Tu mlčel Osvif, ale Hrut pravil: „Přece, bratře, zaplať výkupné, neb veliká je ztráta Osvifova."

Souhlasil po té Höskuld se svým bratrem a vyhověl přání Osvifově, vyplatil velké výkupné a Osvif, spokojen, pravil: „Poctím nyní vdovu syna svého, protože je nevinna na tom činu. Nepošlu vám ji domů. Stěhoval jsem se, když se sňatek s ní a Thorvaldem uzavřel, jak víte, na malý dvorec Logarnés; nuže, postěhuji se zpět do velkého dvorce, jejž jsem synu svému přenechal, ale dávám vdově jeho Logarnés k užitku volnému, tam ať žije v klidu a míru a ať tam tráví smutek svůj."

Halgjerda stěhovala se tedy na Logarnés. Zdála se klidna při zprávě o smrti Thjostolfově, kdežto plnila dům líčeným nářkem, když smrt Thorwaldova na jevo vyšla. Žila tiše v Logarnésu, ale brzy stávala se nápadně bledou, oči její zíraly úzkostlivě do prázdna a když se stmívalo, jevívala hrůzu a strach. Mnozí myslili, že to vše následek rozčilení a smutku o Thorvalda, ale ti, kteří jí nejblíže byli, začali si šeptat, že Halgjerda je pronásledována mátohou. Která asi příšera přicházela ji

děsiti? Byl to stín Thorvaldův či Thjostolfův? O tom dalo se jen hádati, neboť Halgjerda mlčela jako kámen.

Malý dvorec Logarnés ležel na úzkém poloostrově, odloučen od ostatní pevniny vysokým kopcem, kde se rozkládal starý, košatý dub. Něco níže, pod dubem, na straně k pevnině, byla skupina šedých balvanů a pod ní šla cesta, vlastně široká stezka, velice živá poutníky pěšími i jezdci. Od nějakého času sedávala Halgjerda celé hodiny, někdy téměř po celý den na jednom z balvanů, jakoby někoho toužebně čekala a dívala se úzkostlivě na každého kolem jdoucího; unavena jevívala pak hluboké sklamání, a těžké vzdechy dmuly jí prsa. Obyčejně sedávala některá z dívek, jí sloužících, s ní, a ta přemítala pak o tom, co paní její zde hledala a čekala, ovšem že marně.

Jednoho dne však vstala Halgjerda prudce, seskočila s balvanu a stála na samé cestě. Zahlédla bílého koně, na němž jel bledý muž, zahalený v modrý plášť. Stála mu v cestě a nevyhnula se koni, když přijel blíže. Stála vzpřímena ve svém smutečním rouše, divukrásná, bledá a chvějící se po celém těle.

„Věděla jsem, že přece někdy přijedeš," řekla tiše, „po té cestě, kde tolik lidí chodí!"

Muž se zahleděl v její tvář udiven, pak zasmušily se oči jeho, zachvěl se též a pravil: „Viděl jsem už někdy tento obličej! Tam v sluji, v noci, v záři plné luny."

Usmála se a pravila: „Jak dlouho jsi váhal! Ale jen když konečně jsi přijel přece!"

„Mluvíš podivně," odvětil muž; „kým jsi a za koho mě máš?"

„Za muže pravého, od něhož žádám službu, neboť jsem hluboce nešťastna."

„Mohu-li ti pomoci, učiním to zajisté," odvětil bledý jezdec. „Ale kdo jsi a co žádáš?"

„Jsemť dcera Höskuldova, znáš-li to jméno," odvětila, „a vdova Thorvaldova, syna Osvifova."

Trhl sebou bledý jezdec.

„Muž můj," pokračovala Halgjerda, „byl surový a prudký, nemilovala jsem ho nikdy a byla jsem mu dána bez vůle vlastní. Padl vraždou. Zabil jej Thjostolf. Při tom jméně obchází mě mráz. Neboť věz, miloval mě, zabil snad Thorvalda ze žárlivosti a co mé naplňuje hrůzou, jest, že děsuplná jeho láska je silnější než smrt. Překonala samu smrt! Noc co noc vchází přízrak jeho v dům, vyděsil už lidi na dvorci mém tak, že prchají a že budu tam brzy sama. Noc co noc vchází Thjostolf v ložnici mou, bled, a potřásá krvavé své kštice proti mně, ukazuje mi prsten, který stáhl Thorvaldovi s prstu — upír ten považuje se za mého snoubence! Odháním jej zaklínáním mocným, ale vrací se vždy znova. Mám tu hrůzu celý život snášet? Nenávidím ten přízrak, ač v životě jsem Thjostolfovi dosti nakloněna byla jako příteli svého mládí. Kdo mě spasí od těch muk? To je pomoc, kterou hledám."

„A pomoci té se ti dostane," odvětil jezdec. „Veď mě ve svůj dům. Ale jak přišlo ti na mysl čekati právě mne?"

„Což nevede tato cesta k místu shromáždění hrdin a bohatýrů

z celého kraje?" tázala se Halgjerda. „Věděla jsem ostatně s jistotou, že tě opět uvidím, věděla jsem to od onoho okamžiku, když jsem tě tenkráte v noci uviděla zírajíc ze sluje."

Neodpověděl a sklopil hlavu před upřeným jejím zrakem. Směle vzala uzdu jeho koně a vedla jej na stezku, vedoucí dolů k moři, kde dvorec Logarnés v hladině se shlížel.

Bylo již večer, když jezdec vstal od stolu, kde jej častovala Halgjerda. Rozsvítili svíci, by ho vedli do komnaty, kde se upír zjevoval.

„Kdyby to byl jiný než ty," řekla Halgjerda, „tázala bych se: neklesá ti odvaha?"

„Proč by mi klesala odvaha dnes," zvolal se smíchem, „když mi neklesala tenkráte, když jsem Thjostolfovi hlavu rozpoltil, přiznávajícímu se přede dveřmi domu, kde jsem dlel, že zabil Thorvalda?"

Halgjerda vzkřikla temně.

„Ty's ubil Thjostolfa, ty's tedy —"

„Skarphedyn, Njalův syn," dopověděl.

Halgjerda zakryla si rukama tvář.

„Běda," šeptala, „netuším nic dobrého z té okolnosti."

Skarphedyn odcházel pomalu, prohlížeje svou zbraň. — Halgjerda dívala se za ním. Když se zavřely dveře, bylo jí, jakoby se měla k němu vrhnout a s ním v tom strašném boji býti, který jej čekal. Klesla na lavici a zakryla si opět tvář. Tak zůstala seděti jako zničena.

Skarphedyn lehl na lůžko a nechal světlo hořet, zatáhl však drahé záclony, jež visely u postele. Ležel tiše, aniž usnul. Pojednou, za dosti dlouhou chvíli vzplanulo světlo rudě, vyšlehlo jako v prudkém větru, zašustily záclony, rozhrnuly se a bledý Thjostolf s krvavými kšticemi a s děsným úšklebem smrtného zápasu stál před Skarphedynem a potřásal příšerně hlavou. Vida Skarphedyna, sáhl přízrak po medvědí koži, jíž tento se přikrýval a trhl ji k sobě, Skarphedyn však držel ji tak pevně, že se přetrhla. Přízrak, vida tak velkou sílu, skočil na postel, ale v tom seskočil Skarphedyn na zem a chtěl sekyru svou pozvednout. Ale upír držel jej už kolem pasu. Skarphedyn pustil sekyru a nastal hrůzyplný zápas. Kam upír sáhl, povolovala kůže a řinula se krev, palčivá bolest projela celé tělo Skarphedynovo, ale byl tak silný a pevný, že upíra porazil. V zápasu, jenž nastal na podlaze, vyrazili dveře, kouleli se se schodů a dole teprve v tmavé síni přemohl Skarphedyn upíra tak, že sebou už ani nehnul. Když nastalo ticho, otvíraly se všechny dveře domu, lidé přibíhali se světlem. Bázlivě se přiblížili těžce oddychujícímu Skarphedynovi a děkovali mu hlasitě. Halgjerda, polomrtva, podávala mu ruku a mlčíc utírala mu bílým šátkem pot a krev s obličeje. Po přízraku nebylo už ani stopy.

„Nyní si odpočiň," řekla posléze Halgjerda.

„Vykoupám se v moři," odvětil, „to posilní mě, a pak teprve ulehnu k spánku."

Vyšel pomalu, schvácen a poněkud kulhaje z domu. Několik z mužů jej doprovázelo. Když přišli na samý kraj moře, mezi rozmetané tam balvany, tu, ejhle! stál tam opět Thjostolfův přízrak v cestě, zsinalý při kmitání hvězd. S výkřikem úžasu prchali muži, Skarphedyn však šel

příšeře v ústrety. Hned se zase drželi kolem pasu a začal boj ještě zuřivější než ten první. Trval dlouho, ale konečně podařilo se Skarphedynovi upíra pozvednouti do výše a udeřil jím tak o skálu, že mu zlomil páteř. Tak byl přemožen úplně a tenkráte již nezmizel. Skarphedyn oddychl si dlouze, odhodil svůj rozedraný šat, popadl mrtvého upíra, vyplaval s ním daleko v širé moře a tam ho potopil v nejhlubší hlubinu.

Když přišel zpět do dvorce, nepromluvil slova, jen to pravil Halgjerdě: „Nyní jsi spasena, ten už zpět nikdy nepřijde.“

Vzplanula vděčně, zahleděla se v jeho zrak, zazářila úsměvem. Skarphedyn však, jako by jí nebylo, šel mlčky a tiše na lůžko a usnul ihned tvrdě.

Ráno vešel Skarphedyn do síně, kde už Halgjerda se svými dívkami čekala. Byla krásná nadmíru ve svém tmavém rouše, prostém sice, ale z látky měkké, vlekoucí se dlouze, a skládající se v bohaté řasy. Překrásné její vlasy držel stříbrný kruh, vinoucí se jí kolem hlavy. Oči její byly plny něhy. Podávala Skarphedynovi ruku, děkovala mu za to, co pro ni učinil, a vlastní rukou spravila mu roucho, jež bylo na mnohém místě rozedráno po tom strašném boji. Dívky její přinášely nápoj a pokrm.

„Bude ti třeba několik dnů odpočinku,“ řekla Halgjerda Skarphedynovi, „jsi bled a zdáš se sláb.“

„Bled jsem vždy,“ odvětil, „a sláb jsem sice poněkud, ale ne tak, aby mi to vadilo sednout na koně a svou cestou se bráti hned.“

„Spěcháš tak velice?“ řekla polekaně Halgjerda. „Čím bych tě upoutala zde?“ Sklopila oči.

„Ano spěchám,“ odvětil Skarphedyn. Upřela nyní zrak svůj na něho pátravě a směle, tak že Skarphedyn sklopil oči sám. Za chvíli řekl: „Byl bych málem zapomněl! Zde zlatý prsten, jejž jsem stáhl upíru, než jsem jej potopil. Nevím vlastně, proč jsem tak učinil. Je to jeho majetek. Neměl bych jej hodit do moře?“

Hodil prsten na stůl.

„Není to jeho majetek,“ řekla Halgjerda. „To byl někdy prsten Thorvaldův, přinesl mi jej Thjostolf z lesa —“ zarazila se.

„Přinesl ten prsten tobě z lesa!“ podivil se Skarphedyn. „Měl snad tu odvahu říci tobě, že zabil tvého muže?“

Halgjerda zbledla smrtelně. Krev ji mrazila, cítila, že na polo svou spoluvinu vyzradila sama.

„Byl smělý, šíleně smělý, prokletý ten Thjostolf,“ vypravila ze sebe pracně.

„Zdá se mi, že's jej neproklínala vždy,“ řekl Skarphedyn pohlížeje na ni ostře; „proč nechala's mu prsten Thorvaldův? Nebo jsi mu jej dala?“

„Nenávidím památku obou těch mužů,“ zvolala vášnivě. „Co je mi po nich, teď? Jsem jich zbavena na věky, srdce moje je volné a život je mi vrácen. Skarphedyne, vezmi ten prsten z mých rukou. Nos jej na mou památku, není-li ti ta památka odporna.“

Vzala prsten a chtěla jej navléci Skarphedynovi na prst. Ruce její se třásly a i jeho ruka se zachvěla při jejím dotknutí. Klonila hlavu svou k němu, sedícímu, a vlasy její vlály mu kolem tváře. V očích jeho bylo cos jako mlha, v zracích jejích cos jako opojení. Chvíli zdáli se

oba jakoby změněni, jako ne oni, ale cosi jim jen podobného s jinou duší než ta jejich. Ale to netrvalo než krátký mžik. Skarphedyn vstal dosti prudce a jako náhodou couvl o krok, odtáhl ruku svou a řekl:

„Památka tvoje není mi odporna ani drahá, Halgjerdo, dcero Höskuldova. Kdo ví, uvidíme-li se kdy podruhé v tom životě, a budeš na mne asi tak málo vzpomínat, jak já na tebe. Žádala jsi mě o službu, vykonal jsem ji a ty's mi vroucně děkovala. Můžeme se tedy klidně rozejít.“

Halgjerda sotva dýchala.

„Rozejít, rozejít na vždy,“ šeptala a zuby její cvakaly. „A prsten můj nevezmeš?“

„Je Thorvaldův a je potřísněn krví,“ řekl Skarphedyn a hleděl vážně na ni. „Ostatně kdo ví, bylo-li by to mé nevěstě lhostejné, kdybych nosil prsten tebou mi darovaný.“

„Ty máš nevěstu?“ řekla slabě a krev jí začala hučet v uších jako vítr.

„Proto spěchám odsud,“ odvětil, „Thorhalla mě očekává, dcera Randvea na Thorolfsfjeldu. Jel jsem k ní, když jsi mě zastavila, a na žádné shromáždění, neboť nejsem z toho kraje. Buď zdráva, paní.“

Halgjerda jej tak silně jala za rameno, že mu roztrhla rukáv, jejž mu byla před chvílí sama zašila.

„Nejeď k ní, k té Thorhalle,“ řekla tiše, ale vášnivě. „Není to možné... Pomni na tu lunnou noc, když jsi se mi zjevil, tam v dýmu těch kouzelných trav... Nebylo to jako slib?... Já nechci, já nechci, aby's jel... Ty nesmíš k té Thorhalle, k té proklaté...“

Tvář její byla zkroucena, oči svítily horečně a potácela se. Zrakem jeho šla zase ona mlha, dech jeho se zrychlil též, ale trvalo to jen okamžik a řekl, ne bez soucitu, ale pevně: „Nevíš, co mluvíš, Halgjerdo, rozčilení tvoje od včerejška bylo přílišné a blouzníš chorobně. Buď zdráva, paní, odpusť mé netrpělivosti, mému spěchu, avšak miluji svou nevěstu.“

Tiskl jí ruku a přešel rychlým krokem síň.

Halgjerda se popadla za hlavu a sedla na blízkou lavici. Za chvíli slyšela jeho koně. Vstala, vyšla z domu. Už jej neviděla. Zabočil už za kopec.

„Skarphedyne!“ vzkřikla vší silou, jinak by snad byla zemřela. Moře šumělo, ale jinak neozval se žádný zvuk, ani ozvěna. Vrhla se tváří proti skalní stěně a zaplakala hořce. Pak šla pomalu k samému moři. Hleděla v dál tu nesmírnou a vzpomněla na Thjostolfa, jenž potopen, tam v té hrůzné hloubi ležel.

„A byl přece jediný, jenž mě miloval na tom světě celou duší, vší silou svou, tak jak já milovati bych dovedla,“ šeptala si. „A nyní co mi zbývá? Co mi zbývá?“

Zamyslila se hluboce, posléze pozvedla obě ruce v dál a mluvila hlasitě takto nad šumícím mořem:

„Thjostolfe,“ pravila, „ty jediný, jenž bys mě byl věrně miloval a jehož jsem zapřela zrádně a jehož jsem chtěla použít jako nástroje svého, buď kliden tam dole v tom vlhkém hrobě! Budeš pomstěn. Dej mi času, neboť ruce moje jsou slabé, ale tím silnější bude můj um. Pomstím sebe a tebe zároveň. Nejen Skarphedyn, ale celý rod Njalův

zhyne za tvou krev. Před lety už přisahala jsem v srdci nenávist proti Njalovi a Gunarovi, když rodinu mou pohanili a o poklad mě oloupili, slíbený mi Hrutem. Zapomínala jsem, tu připomněl mi osud mou povinnost, poslal mi Skarphedyna v cestu, by mi šlápl na srdce! Obnovuji starý svůj slib a nenávist svou budu brousit o křivdu tvou, i mou! Ó, budeš se mnou spokojen, Thjostolfe, budeš se mnou spokojen, to cítím v hloubi duše své!“

Šla pomalu domů, ulehla, churavěla vážně. Strýc její Hrut, uslyšev o její chorobě, přijel, by ji potěšil. Přemlouval ji, by s ním jela na Höskuldstad k otci. Halgjerda, vždy tak silná vůlí svou, byla úplně trpnou, činila, co jí Hrut radil a jela k svému otci. Pomalu se probírala ze své choroby. Sedávala před domem a naslouchala vypravování Hrutovu. Jednou řekl jí: „Hlučná odbývá se dnes svatba na Thorolfsfjeldu, Thorhalla se vdává za syna Njalova.“

Halgjerda zavírala pomalu oči a opírala slabě hlavu o stěnu za sebou. Hrut nepozoroval ničeho a vypravoval dále: „Gunar je též na té svatbě, co přítel Njalův. Pamatuješ se na to jmeno? Je to onen Gunar, jenž mě přelstil tenkráte, když jsi dorůstala, a mě přinutil, bych věno Unnino vydal. Vrátil se nedávno na Island z výprav svých, pokryt slávou a bohat jako král! Je to krásný muž. Víš, Halgjerdo, nedovedu se na něho ani hněvat. Muže takového kdyby ti byl osud dopřál!“

Halgjerda poslouchala tiše a kývala pouze hlavou. Za chvíli řekl Hrut: „Gunar chystá se poprvé po svém návratu domů zase na thing; bude tentokráte nad obyčej velké a slavné shromáždění. Mluví se o tom na všech stranách. Pojedu tam též s tvým otcem. Těším se na Gunara.“

„Vy muži jste šťastnější nás,“ řekla nyvým hlasem Halgjerda. „Je více vzruchu ve vašem životě.“

„Myslíš proto, že jedeme na thing?“ zasmál se Hrut. „A kdo ti vadí, aby's nejela s námi, baví-li tě to? Jen budeš-li silna dost.“

„To budu zajisté za málo dnů,“ řekla Halgjerda se svou bývalou pevností a bledé její tváře se zbarvily. „Pojedu s vámi na thing.“

A od té chvíle zdála se Halgjerda zase úplně zdráva.“

(Pokračování.)

Červenka.

Z „Ptačích motivů“ Adolfa Heyduka.

Lípy na vsi zbujily a kvetou,
tučný čmelák, jenž jim v ňadrech dlel,
spitý medem, s hlavou poprášenou
čistí hroty mlsných tykadel;
věje křídly, slunce žár ho mučí,
střásá pestrých květů prašnou směs,
líně pod mez kráčí, mrzut bzučí:
k nesnesení je to vedro dnes!

Za vsí louka s květů zlatým pylem,
květnou loukou zlatý těká den
a hoch z vísky, letší za motýlem —
leč už pod hloh sedá unaven,
stíraje pot, jenž mu s čela kane;
v tom pták hnědý snes se na větev,
hrdélce a hruď jsou malované,
jako malin rudožlutá krev.

Hopkuje si, malou hlavu týčí,
věší křídla šedých nohou níž:
„Sviť, sviť, slunce!“ hvízdavě si křičí,
„prohrej ptačí hruď i lidskou již,
prohřej srdce toho, jenž zde dřímá,
dej mu zvonky v srdce, hvězdy v zrak,
ať ho píseň líbá, soucit jímá,
a jas ducha plaší mysli mrak.“

Slyší hošík, aniž ví co slyší,
ale v duši dojat jest a blah,
pták ten rázem bytostí mu vyšší,
vzhlédl naň a rychle v ňadra sáh'. . .
„Má snad srdce křídla? Jak se chvěje
či v něm pučí pestré květy niv?
ptáče, ptáče, co se ve mně děje?
Ta tvá píseň jaký zvučný div!

Jaká krása, jaká chvíle zlatá,
jaká divných pohádek to říš! . . .“
A hochova duše krásou jatá,
nad dědinu vzlétá výš a výš;
nad polem se vznáší, nad doubravou,
do blankytu, v nebes širý luh;
nad snílkovou ozářenou hlavou
mladým snům a písním žehná Bůh.

Útlé srdce hošíkovo buší,
každý záchvěv v tísni dětských dum,
zvučně křišťáluje v outlé duši;
v srdci kypí to jak vína šum,
prsa šíří se mu, líce nítí,
země s nebem splývá, s lesem mrak,
ani neví, co té chvíle cítí
a co vidí krásou zpitý zrak.

Samá kouzla vyrůstají v luhu:
z rubínů je zdroje ručí ron,
kvítí na nivě se řadí v duhu,
a rtem lidským mluví věže zvon:

„Vše je živo, nedbej lidské řeči,
rozhlédni se sdílně tam i sem,
sni a věř, že stesk a žal se léčí,
vroucnou písní jen a soucitem!

Zpěv že plaší netopýry zloby,
hvězdy sype na azurný svor,
že skvost myšlenky je nad vše zdoby,
utajených v klíně vod i hor;
ty pak, ptáku, plavče nebes moří,
povzletu a svobodě jej uč,
a ten oheň, jenž mu v srdci hoří,
s citu rosou v tklivou sdílnost sluč!“ —

A pták pěl, až v hošíkově duši
probudil se prvé písně sen;
ó můj ptáku, kéž v tvé zpěvné vzruši
snílek ten ti někdy podoben;
kéž je lidstva jasným těšitelem,
k němuž s vděkem zřel by práce rob,
kéž zasype písní zvučným pelem
meč i pluh i kolébku i hrob.

Démonismus.

Ethnologická studie. Napsal O. Fr. Vaněk.

(Pokračování.)

8.

Víme již, že prvotně jsou veškeré odloučené duše zloduchy a není nezajímavo stopovati ony různé způsoby, jimiž člověk primitivní se snaží, aby se zhostil nepříjemné jich blízkosti. Nejprostším způsobem jest ovšem, opustí-li se pro vždy místo, kdež mrtvola leží a ponechá-li se celá krajina za volné rejdiště duchu, který na blízku mrtvoly se zdržuje. A vskutku jednají tak dosud někteří kmenové potulní, kterým snadno lze zaměniti místo svého pobytu.

Tak dovídáme se na př. o Indiánech sev. Ameriky, že opouštějí stan zemřelého uvádějíce jako důvod, že „místo to navštěvují strašidla“ (Sp. I., 244.).[1] Kaliforňané prchajíce z místa spalují chatrč, v níž byl

[1] Samuel Hearne, A Journey from Prince of Wales's Fort to Northern Ocean, London 1795, 341 srv. Alex. Makenzie, Voyages, na př. Paris 1802, I., 303.

někdo zemřel a neušetřují ani vigvam svého pohlavára.[1]) Týž zvyk shledáváme u Karibů (W. III., 387), u Abiponů (K. II., 99), zejmena však u loveckých kmenů Brazilie, Koroádů, Tabajárů, obyvatelů Ohnivé Země a j. Spalují chatu, v níž byl zemřel náčelník a opouštějí celé území.[2])

Papuové na východním pobřeží Nové Guineje rovněž rozkotávají chýši, v níž byl někdo zemřel[3]) a také diví Mantranové jakož i Orang-Sakeiové na poloostrově malajském i jiné čeledi indického archipelagu opouštějí často místo, kde se bylo událo úmrtí,[4]) Veddové, praobyvatelé Ceylonu, zanechávají ležeti mrtvé na místě, kde byli zemřeli a zemřel-li někdo v obydlené jeskyni, opouštějí ji a přesidlují se do jiné (Sp. I. 308). Zemře-li na severovýchodním pobřeží Asie někdo z Kurilů (Ainu = lidé), opustí se buď chata neb spálí se a spáleniště označuje se kůlem, jenž byl uroben z pilíře zničeného domu.[5]) Cestovatelé nalezli na Jesso častěji opuštěný příbytek, v němž od úmrtí majitele ničeho nebylo dotknuto.[6]) Jakutové v Sibiři nechávají dosud zpustnouti jurtu, v níž byl někdo zemřel, neboť věří, že jest obývána démónem.[7])

Hotentoti (koi-koin, lidé) na jihu Afriky táhnou ihned na jiné místo, „jakmile byl někdo mezi nimi zemřel, buď si to muž, žena nebo dítě", neboť „domnívají se, že nebožtíci zdržují se tam, kde byli při svém úmrtí." [8]) Kafrové neopouštějí jen chýši, nýbrž spalují ji po způsobu Kaliforňanů, (W. III., 401). Tak učinili i s domem oblíbeného svého náčelníka Mkikely, když byl r. 1887 zemřel.[9])

Taktéž Bubové na Fernando Pó hledají si ihned sídlo jinde opouštějíce vesnici, v níž byl někdo zemřel,[10]) Verney Lowet Cameron [11]) nalezl v území Manjuema, záp. od jezera Tanganjika opuštěnou vesnici, jejíž obyvatelé se byli odstěhovali, když byl zemřel jejich náčelník.

Vanikové ve vých. Africe opouštějí chýši, v níž se nalezá mrtvola, ješto prý v ní straší „koma" t. j. zloduch.[12]) U černochů pobřeží Loango opouští se stan zemřelého a zemřel-li pohlavár, celý kraal.[13])

---

[1]) St. Powers, The Californian Indians in Overland Monthly, June 1874, 536. Zeitschr. f. Ethnologie X., 183.

[2]) W. C. v. Eschwege, Journal von Brasilien, Weimar 1818, I., 122, 129, 199, 200. Kathol. Missionen 1881, 90.

[3]) Journal Anthropol. Instit. VI., 109.

[4]) Transact, Ethnolog. Soc. New. Series III., 82. — G. A. Wilken, Über das Haaropfer u. einige Trauergebräuche bei den Völkern Indonesiens, n. př. Jena 1874, II., 6.

[5]) Georg Müller-Frauenstein, Wie malen sich die Naturvölker den Anfang u. das Ende der Menschen aus? v Sammlung gemeinnütziger Vorträge, Prag, 18—, č. 122, str. 15.

[6]) Journal Anthropol. Instit. III., 238.

[7]) H. v. Lankenau u. L. v. d. Oelsnitz, Das heutige Russland, Leipzig 1877, II., 231.

[8]) Petr Kolben, Beschreibung des Vorgebirges der Guten Hoffnung, Frankfurt u. Leipzig 1745, 95 a sl.

[9]) A. Kropf, Das Volk der Kossakaffern, Berlin 1889, 159 a sl.

[10]) Ad. Bastian, Ein Besuch in San Salvador, Bremen 1859, 320.

[11]) Quer durch Afrika, n. př. Leipzig 1877, I., 296.

[12]) J. L. Krapf, Reisen in Ostafrika. Kornthal u. Stuttgart 1858, I., 225.

[13]) A. Bastian, Deutsche Expedition an der Loango-Küste, Jena 1874, I., 164.

Rovněž u národů severu zachoval se tento způsob zbavovati se zloducha: Kamčadalové či jak sami se zovou Krošša, lidé, putují ihned na jiné místo, aniž mrtvolu vlekou s sebou (Sp. I., 244), někteří Grónové i Eskymáci dávají se ihned na útěk, jakmile někdo umírá, zabedňují kybitku s nemocným, když byli z ní odnesli rychle, co odnésti se dalo a hledají si jiné místo[1]) a u Laponců v Evropě udržel se týž zvyk až do minulého století.[2])

Jest patrno, že toto opouštění místa, kdež leží mrtvola, má obojetný ráz, jeví se v něm bázeň ve smyslu strachu a pocty. Dle pravěkého názoru nemůže věru syn přírody duchu dáti více, než ponechá-li mu území, v němž sám si denně musí hledati potravu. Od něho, kterýž neshromažďuje si ještě nižádných zásob a jest odkázán jedině na to, co mu příroda sama právě poskytuje (zvěř, plody . . .) nemůže si duch žádati více, než vzdá-li se onen všeliké s ním konkurence, postoupí-li mu bývalý svůj revír a prohlásí-li místo opuštěné dle polynésského výrazu za „tabu" (W. G. VI., 346) t. j. výhradnou državu odloučené duše čili ducha. Na místo takové neodvažuje se již nikdo ze soudruhů, pokud nebyla vyhasla upomínka na nebožtíka, vkročiti, neboť věří, že stihla by jej jeho msta, že by onemocněl neb zemřel. Ač tedy není pochybnosti, že prvotně převládal pocit strachu, není vyloučeno, že později nabyl převahy pocit úcty k místu takovému a jedině z tohoto důvodu lze si nám vysvětliti, že též pokročilejší kmenové, na př. ve starém Peru,[3]) v Dahomé,[4]) Jorubě v říši Lunda[5]) pochovávali často zemřelé v jejich chýších, načež je pro vždy opouštěli.[6])

Na mnoze neopouští se krajina, v níž byl někdo zemřel, pro vždy, nýbrž pouze na čas: jakmile z mrtvoly nezbyly leč kosti, odvažují se lidé opět se vrátiti, neboť myslí, že duch se byl již vzdálil. Tak na př. činí na Sumatře potulné čeledi kmene Orang-Kubu, kdežto usedlé čeledi setrvávají pravidlem po úmrtí ve svých chatách a jen výminečně je též opouštějí.[7])

Podobné rozdíly lze znamenati též v Brasilii, v jižní i západní Africe: Sánové (křováci), pokleslý kmen, vsouvají mrtvolu do díry jezevce neb mravkolva, zaházejí ji kamením, načež celý kraal se vystěhuje na 1 neb 2 roky.[8]) Herérové opouštějí po smrti pohlavárově jen na

---

[1]) G. W. Steller, Kamtschatka, Frankfurt 1774, 271; St. Kraševninikov, Kamtschatka, Lemgo, 1766, 267; David Cranz, Historie von Grönland², Barby 1770, I., 302, 505; II., 681; H. Klutschak, Als Eskimo unter den Eskimo, Wien 1881, 207. — Jiní Grónové vynášejí sestárlé neb umírající osoby na neobydlený ostrov, kdež zůstavují je smrti hladem (K. II., 222).

[2]) Knud Leem, Nachrichten von den Lappen in Finnmarken, Leipzig 1771, 245.

[3]) W. H. Prescott, Geschichte der Eroberung von Peru, Leipzig, 1848, I., 24.

[4]) R. Burton, A Mission to Gelele, King of Dahomé, London 1864, II., 2.

[5]) Petermann's Mittheilungen 1875, 104 a Globus XXXII., 28.

[6]) Že obdobný zvyk znali též Semité, toho dokladem, že dle legend Semu'el (I. Sam. 25, 1; 28, 3), Jo'ab (I. kr. 2, 34) byli pohřbeni ve svých domech.

[7]) G. A. Wilken, Ib. II., 6.

[8]) Ed. Kretschmar, Südafrikanische Skizzen, Leipzig 1853, 228.

určitou dobu své bydliště[1]), kdežto domorodci kolem Duke-townu (Atarpah) opouštějí sice na 1 rok chýži po smrti otcově, ale ani pak do ní dříve se nevstěhují, dokud nebyli duši, z paměti již značně vymizelé, zbudovali zvláštní chýšku.[2]) Též jiní obyvatelé Starého Kalabaru dopouštějí, aby chýše po smrti otcově se rozpadla; po 2 rocích ji však znova vystavují pro případ, že by se duch opět vrátil. (T. II., 25.)

Jest přirozeno, že kmenům, jakmile si byli zvolili stálejší sídla, není možno pro vždy zříci se úrodného i krásného svého území a proto jsou nuceni pomýšleti na jiné způsoby, jak by jim bylo lze zbaviti se nebezpečného i nemilého sousedství s odloučenými dušemi. Odstraňují tedy neduživce neb starce smrti blízké v čas z blízkosti živých, odnášejíce je na odlehlá místa, kamž noha lidská nikdy ani nezabloudí: do roklin, do lesů, na nepřístupné vrchy a p.

Tak odvlékají na př. Kafrové nemocného, jakmile zápasí se smrtí, z chaty na volné pole a ukládají jej ve stínu některého křoviska. Vedle něho rozdělávají oheň a staví nádobu s vodou. Když zemřel, vzdálí se od něho a ponechávají mrtvolu na pospas vlkům, jež Kafrové nikdy neloví.[3]) Rovněž Be-čuáni, Namakové a j. kmenové Bantu štítící se příznaků smrti, odnášejí starce a neduživce z chýše do pustiny, obklopují je plotem a ponechávají osudu.[4]) V území Bakalaiů v záp. Africe nalezl Pavel du Chaillu[5]) a Oskar Lenz[6]) více takovýchto opuštěných nešťastníků, kteří většinou se stávají kořistí šelem a dravců. Na Fernando Pó nebyli z ukrutenství toho vyjmuti ani pohlaváři: jakmile se byli povážlivě roznemohli, byli odneseni do křoviska vzdáleného lesa a opuštěni.[7]) Obdobnou zprávu máme od Diodora Sikula (XVII., 105), dle něhož Oritové, kmen indického původu na východním pobřeží perského zálivu, odnášeli nemocné do lesů a zbavivše je všelikých ozdob, přenechávali je divé zvěři. Dosud činí tak Alfurové na Buru,[8]) jakož i Novozélanďané.[9])

Někteří Fidžiáni ozdobovali neduživé jako mrtvé a odnášeli je buď do jeskyní neb shazovali do moře.[10])

Zajímavým přechodním tvarem byl obyčej Karibů na ostrově Haiti. Vynášeli druhdy těžce nemocné do hor a opatřivše je pokrmem i vodou opouštěli je (W. III., 388; Sp. I., 309); spolu přenechali však duším zemřelých pro vždy plod „mammey“ (broskev S. Domingo), neboť do-

---

[1]) G. Fritsch, Die Eingeborenen Südafrikas, Breslau 1872, 236.
[2]) Ad. Bastian, Geographische u. ethnologische Bilder, Jena 1873, 137.
[3]) H. Lichtenstein, Reisen im südlichen Afrika, Berlin 1811, II., 532.
[4]) W. Ellis u. D. Livingstone, Südafrika u. Madagaskar, Leipzig 1874, 325 a sl.
[5]) Explorations and adventures in Equatorial-Africa, London 1861, 385 a sl.
[6]) Skizzen aus Westafrika, Berlin 1878, 209.
[7]) Thom. Winterbottom, Nachrichten von der Sierra-Leone Küste u. ihren Bewohnern, n. př. Weimar 1805., 324. — Ad. Bastian, Ein Besuch in San-Salvador, Bremen 1859, 320.
[8]) G. A. Wilken, Ib. II., 6.
[9]) R. Taylor, The Ika a Maui or New-Zealand and its habitants, London 1855, 61.
[10]) Thom. Williams, Fiji and Fijians, 185—188.

mnívali se, že duše sestupují v noci s hor a pochutnávají si na tomto ovoci. (M. 174, 214, 223).[1]) Přenechali jim tedy požitky určitého místa pro vždy, podobně jak to víme o domorodcích ostrovů jižního okeánu, kdež na mnoze nebožtíku se přenechává kromě ohrazeného místa též větší pole s plodinami.[2]) Černoši kolem Port Lincolnu pokládají za „tabu“ mravenčí vajíčka: náležejíť duším, které v noci vycházejí z malých jeskyň a jimi se živí.[3]) Na Havaji patřila duchu Pele nejen činná sopka Kila-vea, nýbrž i chutné červené a žluté jahody nazv. „Ohelo“ (vaccinium penduliflorum), které na ní rostly.[4]) Na Eromango nesmí příbuzní ničeho pojísti z toho, což bylo vyrostlo v okolí hrobu,[5]) ba i jinak velice mírní Tahiťané byli by kdys zbili Mr. Montehouse-a, když si ulomil květinku na místě duchu ponechaném v državu.[6])

Bylo však také možno tabuovati některé požitky jen na čas, t. j. na dobu, dokud mrtvola úplně nesetlela a duch její obcházel. Syn přírody, jejž, nemá-li hlad, nic k činnosti nepobádá, ješto jest mu klid, jako vůbec každému živočichu, dalece příjemnější, nežli namáhání a práce, oddával se této nečinnosti ve prospěch duchů, t. j. přenechal jim po dobu své nečinnosti veškeré plody země, veškerá zvířata souše, vody i vzduchu. Tak zdržují se na př. dosud na ostrově Rapanui (Waihu), kdež hlavní potravou obyvatelů jsou brambory, příbuzní zemřelého po 1—2 roky tohoto pokrmu, t. j. postí se. Celá sklizeň bramborů jest ráhui a náleží po celou tu dobu duchu; —[7]) v Indonesii do konce — zemřel-li syn neb blízký příbuzný, po 2—4 roky (t. zv. péra papáku). A jako brambory tak tabuují se i jiné pokrmy.[8]) Na ostrovech Andamánských, kdež trvá „doba smutku“ pouze dva měsíce, zdržují se domorodci po tento čas vepřového masa, medu a jiných pochoutek,[9]) jež náležejí duši zemřelého, ba na Tongatabu náleží duchům v určitý den i po skrovnu se vyskytující pitná voda. (Tabu Awai.)[10]) Na Havaji tabuují se často ryby ve vodách, ovoce na některém stromě. Zasvěcená takto voda označuje se kůlem, na nějž jest zastrčen bambusový chvost; strom pak listem kokosovým.[11])

Tím lze si vysvětliti spolu původ oněch přerůzných i složitých předpisů odříkání nejen u černochů v Australii,[12]) kteří neznají ještě

---

[1]) S. J. Baumgarten, Allg. Geschichte der Völker und Länder von Amerika, Halle, 1753, II., 627.
[2]) na př. R. Forster, Geschichte der Seereisen und Entdeckungen im Südmeere, Berlin 1787, VI., 228.
[3]) Ch. Wilhelmi, Sitten und Gebräuche der Port-Linkoln Eingeborenen, Leipzig 1870, 34.
[4]) William Ellis, Reise durch Hawaii, Hamburg 1827, 116, 129.
[5]) C. Meinicke, Die Inseln des stillen Oceans, Leipzig 1875, I., 201.
[6]) R. Forster, Gesch. d. Reisen. II., 149.
[7]) Kap. Geiseler, Die Osterinsel, Berlin 1883, 28, 30.
[8]) Ad. Bastian, Indonesien, Berlin 1884, I., 99.
[9]) F. Jagor ve Verhandlungen der berliner Anthropol. Gesellschaft, 1877, 57.
[10]) R. Forster, Geschichte der Seereisen, VI., 204.
[11]) W. Ellis, Reise durch Hawai, 218.
[12]) Karel Lumholtz, Unter Menschenfressern, n. př. Hamburg 1892, 250,

obětí (W. V., 804, 809, 811), v Mikronesii,[1]) nýbrž též v Indonesii, kdež slovo puanu,[2]) jakož i v záp. Africe, kdež slovo čina[3]) jest pro to zvláštním výrazem, — předpisů to, jimiž jest na př. Ašantům zapovězeno požívati vepřového masa, Musorongům při ústí Kongu slepic, jiným ovoce, koroptví atd. Člověk poskytuje tedy duchům příležitost, aby sami si mohli zaopatřiti potravu; jedná tedy podobně, jako matka, která jdouc lesem, netrhá veškeré jahody, nýbrž nejlepší a nejchutnější ponechává, aby si je její dítky, které ji následují, samy mohly utrhnouti.

Tyto tři prosté způsoby: opouštění místa, odnášení neduživců a starců na pustá místa, jakož i zdržování se určitých požitků (pro vždy neb jenom na čas), jimiž syn přírody se snaží zbaviti duchů a které spolu ze stanoviska ducha jsou výhodnými, lze právem označiti jako kult pravěku.[4])

9.

Nebude zde jistě od místa, zmíníme-li se stručně též o některých obyčejích, jichž původ zasahuje rovněž do pravěku, ješto zračí se v nich strach smíšený s úctou. Člověk snažil se totiž uniknouti nemilé pozornosti zloducha neb spůsobiti, aby duch v případě, že by se vrátil, jej už nepoznal. Proto vykasovaly si u Papuánů doreibayských ženy, když někdo zemřel, svůj sarong z dola až nad kolena a shora tak, že obnažily si proti obvyklému mravu své prsy. U Papuánů zátoky kaimanské zahalují si naopak celou hlavu zvláštní kápí a na ostrově Rhoonu zakrývají si ji pytlem.[5]) Muži však od této chvíle nedbají již na čistotu svého těla, nýbrž černí si je, kdežto dříve si je byli pestře malovali.[6]) Rovněž domorodci na východním pobřeží Nové Guineje a na Novém Zélandě očerňují si obličej a přistřihují si vlasy.[7]) Domorodci ostrovů Herweyových (Mangaia) začerňují si při pohřbech obličeje a oblékají se v roucho červené a nelibě páchnoucí t. zv. pakoko.[8]) V Patagonii obcházejí Indiáni kolem stanu, v němž se očisťuje kostra zemřelého, v dlouhých pláštích a v obličeji začernění. V ruce drží dlouhá dřevce a dupají do země, aby zaplašili zloduchy. (L. V. Z. II., 234). Rovněž někteří Indiáni v sev. Americe se začerňují, když byl někdo zemřel (W. III., 365). Omahové, jakož i Yulugondiové ve střední Australii natírají se však naopak barvou bílou, zraňují se a nepěstí vlasů.

---

[1]) Gustav Roskoff, Das Religionswesen der rohesten Naturvölker. Leipzig 1880, 100.

[2]) Ad. Bastian, Indonesien, Berlin 1884, I., 87.

[3]) Mittheilungen d. Vereines für Erdkunde zu Leipzig, 1876, 40. — Evropané na pobřeží Loango říkají místo čina: Quisille čili quixille. (Ad. Bastian, Die deutsche Expedition an der Loango-Küste, Jena 1874.)

[4]) Jul. Lippert, Kulturgeschichte, Stuttgart 1886/7, I., 110 a sl.; II., 237 a sl.

[5]) Pozoruhodno, že i staří Čechové zemřel-li někdo, davše si na obličeje „škrabošky, tančili a divně vzhůru skákali“ (Hájek z Libočan o Břetisl. II.; Jos. Dobrovský, v Abhandl. der böhm. Gesellsch. der Wiss. 1786, 350 a sl.).

[6]) Otto Finsch u J. Lipperta, Kulturgeschichte, II, Stuttgart 1887, 240.

[7]) Journal Anthropol. Instit. VI., 108 a W. G. VI., 641.

[8]) W. Wyatt Gill v Transactions of the Australian Association for the Advancement of Science Melbourne Meeting, 1890, 343.

(W. III., 1, 195).[1]) Jiní kmenové a národové natírají se dřevěným uhlím neb smutní „v popeli", jako na př. staří 'Ebreové, kteří se posypávali popelem, neumývali a nepomazávali se, což jinak svědomitě činívali. Ba i hlavu si zahalovali (II. Sam. 15, 30; Esth. 6, 12; Jer. 14, 3).[2]) Táž naivní snaha učiniti sebe sobě nepodobným tak, aby duše zemřelého nás nepoznala, jeví se i ve zvyku divokých Maipurrů,[3]) Jovů (W. III., 196), Alfúrů, domorodců ostrova Kei, honosících se hustým vzrůstem vlasů, kteří, když byl někdo zemřel, si je cuchají, nechávají pustě splývati.[4]) Havajové, kteří obyčejně se holívají, nechávají si, když byl někdo zemřel, vous růsti[5]) atd.

Ještě účinnějším prostředkem, než-li zakuklování atp. jest hluboké mlčení. Zejmena jest však nutno, aby člověk nejen nevyslovil skutečné jméno nebožtíkovo, nýbrž i všeliké slovo, jež zvukem jeho jménu se podobá, neboť odloučená duše mohla by si mysliti, že ji zve někdo k návratu a mohla by vskutku uposlechnouti tohoto vyzvání. (L. E. C. 197).

V jižní Africe působí t. zv. hlonipa stálou změnu řeči (srv. W. II., 1, 477; IV. 240)[6]) neboť jest třeba stále vynalézati nová a nová označení pro předměty, v nichž by nebyl obsažen zvuk, jímž by duch zemřelého mohl býti přilákán. Jde z toho, že řeči prodlením dob doznávají změny a že nemožno tudíž odvozovati je z jakéhosi prajazyku a to tím méně, víme-li, že na př. u Abiponů jest úkolem žen vymýšleti pro věci, jež pozbyly názvů, nová označení. Z hojných dokladův uvedeme pouze zajímavější: Tehuelčové v Patagonii nejmenují již nikdy jména nebožtíkova a vystřehou se všelikého zvuku, jenž by upomínal na toto jméno.[7]) Po smrti Abipoňana změněna jména příbuzných a přátel a hlásky, z nichž sestávalo jméno nebožtíkovo, vyloučeny z řeči. (W. III., 472). Jedině prodlením 7 roků, kdy mezi nimi dlel miss. M. Dobrizhoffer, bylo jméno jaguar (nihirenak) změněno 3krát, posledně v lapiretré. Slovo peue, kajman změněno v képrhak. Podobný zvyk nalezáme v celé jižní i střední Americe, mezi Indiány britské Kolumbie (W. III. 472)[8]) a Kalifornie. Když Pavel Kane[9]) proslovil u Indiánů sev. Ameriky (na Cowlieu) jméno jednoho nebožtíka, nastalo kolkolem hluboké utišení a všeobecné zděšení, neboť proslovení to „is consistered direspectful the deceased and unlucky".

Na ostrovech Havajských bylo občas nařízeno t. zv. přísné tabu t. j. nestačilo jen, že mužové a ženy musely se zdržeti po určitou dobu

---

[1]) Čas. Ausland, 1882, 610.

[2]) Tak z bázně i úcty činili i před božstvem (Gen. 19, 17; 16, 13; Ex. 3, 6; 19, 21; 33, 20) a dosud smí se do synagogy vejíti jen s pokrytou hlavou. Zmírněním tohoto zvyku jest as pouhé položení ruky na hlavu.

[3]) F. Ch. Andreä, Die Todtengebräuche atd. Leipzig 1846, 238.

[4]) G. A. Wilken, Über d. Haaropfer atd. 12 a sl. Též u Egypťanů (Herod. III. 12), Hellenů (Plut Quaest. Rom. 14) máme obdobné doklady.

[5]) W. Ellis, Reise durch Hawai, Hamburg 1827, 127.

[6]) Viz Alb. Reville, Histoire des religions des peuples non civilisées, Paris 1883, I. 73.

[7]) J. Ch. Musters, Unter den Patagoniern, n. př. Jena 1873, 191.

[8]) Journal Roy. Geogr. Soc. XXXII. (1860), 255.

[9]) Wanderings of an Artist among the Indians, London 1859, 205, 256.

určitých plodů, zvířat a ryb, nýbrž bylo jim po celý ten čas zachovávati hluboké mlčení.[1]) Když zemřela královna Pomare, nezmizelo z ostrova Tahiti pouze její jméno, nýbrž i slovo „po“, noc, a všeliký výraz na ni upomínající.[2]) Kdož by byl mezi Papuy na Nové Guinei neb vyhubenými Tasmánci (W. G. VI. 795) vědomě neb nevědomě vyslovil jméno zemřelého, byl by vzbudil pravé zděšení.[3]) Rovněž Australani nevyslovují již nikdy ani jména nebožtíkova, ani žádných slov jménům nebožtíků jen poněkud podobných. Tímto způsobem vymizelo v jednom nářečí označení pro „oheň“ a bylo zaměněno novým; v jiném nářečí za podobnou příčinou slovo „torpul“, kachna změněno v tilkvaič.[4]) Naringeriové v jižní Australii, kmenové západní Australie užívají povšechného označení nodyč, pán.[5]) Dr. Lang chtěl se od Australana dověděti jméno tuzemce, jenž byl zabit: „řekl mně, kdo byl otcem toho jinocha, kdo byl jeho bratrem, jak vypadal, jak za živa chodil, jak držel sekeru v levé ruce, místo v pravé, v jaké býval společnosti, ale osudné jméno jeho ani jednou nevyklouzlo mu z úst a myslím, že ani sliby ani hrozby nebyly by ho k tomu pohnuly.“[6]) Norský cestovatel Karel Lumholtz[7]) uvádí výslovně, proč domorodci východní Australie nebožtíka nejmenují, „aby duch zemřelého nezaslechl volání a živých nepronásledoval.“

Zemřel-li některý pohlavár v Indonesii, neodvažoval se nikdo vykročiti z chýže, oheň i světlo se uhasínalo, ba i zvířatům domácím zavazovány huby, aby nerušila ticho. Veškeré práce i radovánky zakázány.[8]) V Japónsku dostává se dosud zemřelému t. zv. jména původčího, okurina[9]) podobně jako v Číně zemřelému císaři t. zv. jména chrámového, miao hao.[10]) U Samojedů smí se jméno nebožtíkovo vysloviti teprve po delší době.[11])

Na Madagaskaru plíží se domorodci kolem hrobů vazimbů rovněž tak tiše, jako na Kongu kolem mohyl jagů.[12]) Když Verney Lowett Cameron[13]) kdys proslovil jméno Kungvé a Banza na blízku jednoho černocha říše Urua, zachvěl se tento, jakoby byl býval zasažen hromovou ranou a třebaže jeho obličej nemohl zblednouti a vlasy se zježiti, jevil se přec v celé jeho bytosti svrchovaný strach, jakoby duchové nebožtíků již již byli mu v patách, aby se ho chopili a jej unesli. Tuarégové bojí se vysloviti jméno zemřelého otce a hněv jejich stihl by toho, kdož by

[1]) Will Ellis, Reise durch Hawai, Hamburg 1827, 217.
[2]) Ad. Bastian, Zur vergl. Psychologie v Zeitschr. f. Völkerpsychologie, Berlin 1867, 172.
[3]) K. E. Jung v Mitth. d. Vereines für Erdkunde zu Halle 1877, 34.
[4]) Zeitschrift f. Völkerpsychologie V., 171.
[5]) Moore, Vocabulary of the language of the aborigines of vestern Australia, London 1842, 84.
[6]) Č. Šercl, Z oboru jazykozpytu. V Praze 1883, I., 407 a sl.
[7]) Unter Menschenfressern, na př. Hamburg 1892, 325 srv. 251.
[8]) G. A. Wilken, Ib.
[9]) E. v. Kudriaffsky, Japan, Wien 1874, 51.
[10]) Journal of the Ethnol. Soc. II. (1870), 10.
[11]) P. S. Pallas, Reisen etc. Frankf. a. M. 1877, III., 72.
[12]) Ad. Bastian, Die Vorstell. v. d. Seele, 31.
[13]) Quer durch Afrika, n. př. Leipzig 1877, II., 95.

učinil tak v jich přítomnosti.[1]) Massaiové ve východní Africe mění proto jména zemřelých ihned po jich smrti, neboť obávají se, že by někdo jich pravé jméno mohl vysloviti a takto je přivolati. Tak na př. otec, jenž za živa slul Babá neb Mení, po smrti zove se Orlóiu; matka, která za živa slula Engnódon, zove se po smrti Enáiu atp.[2])

U Semitů upomínají na obdobné pravěké názory ʽebrejské příkazy o sabbatu, kdy nikdo nesměl vyjíti z domu (Ex. 16, 20), zapalovati oheň (Ex. 35, 3) a vůbec musel se stříci všelikého zaměstnání (Ex. 31, 14 a sl.; 35, 2; Num. 15, 36). Známo jest řecké εὐφεμεῖν[3]) a římské favere linguis, ač u Římanů bylo již dovoleno mluviti de mortuis, ale ovšem nil nisi bene.

Opakem mlčení jest zvyk zapuzovati duše zemřelého hřmotem, ohněm a vodou. Tak na př. snažili se Abiponové zaplašiti ducha bubnováním a řvaním (W. III., 1, 467). Indiáni sev. Ameriky, kteří dříve podobně si počínali, dostavše později do rukou evropské pušky, stříleli za týmže účelem kolem příbytku zemřelého[4]) a národové indického archipelagu počínají hřmotiti ihned jakmile byl někdo zemřel; za pohřbu sesilují však hluk ještě střelbou, tlučením gongů a hudbou. Zpět ubírají se však za úplného ticha, aby duše nezvěděla, kudy se vrátili (G. A. Wilken).

Čuvašové v Sibiři házejí za mrtvolou, jakmile byla vynesena, kamenem do červena rozpáleným (T. II., 26) a u Gronlanďanů mává za mrtvolou oknem vypravenou stará žena hořící loučí a volá Pikleruk-pok! (Zde nemáš již co dělati!) (K. II., 221). Cestovatelé nazvali tyto zvyky „dobou smutku". Sem náleží též ono pronikavé a hlučné „smuteční kvílení"; a přece jest vyznačným, že u všech národů, kde s kvílením takovým se setkáváme, kvílící s nebožtíkem obyčejně nebyli zpřízněni, nýbrž naopak byli kvílícími ex professo.

Podivuhodna jest shoda námořních Dajáků a Litvanů, že oba metají za mrtvolou z domu vynášenou nádobu s vodou. Jinde polévá se za tím účelem podlaha a voda staví se před umrlčí komoru. Kdo chce se zbaviti nebožtíka, nemá potřebí leč pokropiti se vodou. Odtud všeobecně rozšířené umývání a koupání se oněch, kdož se byli súčastnili pohřbů neb hodů mrtvých. (Doklady u Wilkena 25 a sl.). Jeden kmen na ostrově Celebes zove toto umývání „rozloučiti se s duchem". Skýtové dle Herodota vrátivše se z pohřbu „očisťovali se" v parní lázni atd.

Posléze zasluhuje zmínky ještě pravěká zásada démonologie, dle níž duch může se vrátiti jen tudy, kudy byl vyšel, že tedy duši prolomením

---

[1]) H. Barth, Reisen u. Entdeckungen in Nord- u. Centralafrika, Gotha 1858, V., 118.

[2]) J. L. Krapf v čas. Ausland, 1857, 441; Baron van d. Deckens, Reisen in Ostafrika, Leipzig u. Heidelberg 1869, II., 25).

[3]) Tak předpisoval na př. na Keosu zákon mlčenlivý průvod ku hrobu (τὸν θανόντα δὲ φέρεν κατακεκαλύμενον σιωπῇ μέχρι ἐπὶ τὸ σῆμα). Též později, šel-li kdo kolem hrobu bylo radno, aby zachovával mlčení, zejména spočíval-li v něm héros, jako na př. ἥρως Σιγηλός (Strabo 9, 404) neb kolem háje a propasti v Kolosos, kdež obcházely erinyje (Soph. O. C. 130 a sl.).

[4]) G. Mallery, Israeliten u. Indianer, n. př. Leipzig 1891, 33.

stěny neb nošením mrtvoly kolem domu lze zmásti tak, že nenalezne jich vchodu. Proto vynášejí na př. někteří Eskymáci zemřelého oknem na místo dveřmi. (L. V. Z. II., 212). Samojedové činí zvláštní otvor do kibitky, v níž byl někdo zemřel, a rychle i pečlivě zalepují opět otvor.[1]) Čuktčové vytahují nejprve úplně obnaženou mrtvolu čerstvě udělanou dírou z chýše, pak přivazují ji k saním a zavážejí co možná nejdále, nejraději do hor. Po několika dnech, když byli krkavci vyklovali mrtvole oči, docházejí si pro saně, jsouce jisti, že nebožtík je už nevidí.[2]) V Siamu vynáší se mrtvola děrou ve stěně proraženou a nohama v před; pak ubíhají s ní nosiči třikrát v rychlém běhu kolem domu, aby duch zapomněl na vchod a nestrašil.[3]) Když byl zemřel král Fidžiánů, byla jeho mrtvola vypravena z domu otvorem učiněným ve zdi.[4]) V sev. Americe máme obdobné doklady na př. u Odžibveů (W. III., 199) a jiných kmenů indiánských. Zemřel-li Indián ve vigvamu, vytahuje se mrtvola ven zvláštním otvorem, načež se ihned otvor tento uzavírá.[5]) Na jihu vytahují Molučové a Pehuenčové, rovněž jako Siamové mrtvolu z chýše nohami v před (K. II., 101); neboť „byla-li by mrtvola vynesena v jiné poloze, vrátilo by se do ní strašidlo.“[6]) Rovněž někteří Hotentoti vyvlékají zemřelého z chýše zvláštním otvorem (T. II., 26). Totéž činí dle Lad. Magyara[7]) Kimbundové a dveře královského domu v Ka'artě v severozápadní Africe, jimiž chodíval král, zazdily se po jeho smrti. (W. II., 195). U Židů zachoval se ještě dlouho alespoň zvyk vynášeti mrtvolu z domu nohama v před a metati za ní střepy a p.[8]) O starých Řecích víme, že odstraňovali z domu mrtvolu *ἀνα πρόθυρον τετραμμένος* (Il. 19, 212) t. j. nohama obrácenýma ku dveřím, kdežto o Germanech máme zprávy, že nevynášeli mrtvolu přes práh, nýbrž že provlékali ji děrou pod prahem. Jak. Grimm,[9]) jenž tomuto zvyku nerozuměl, mínil, že činili tak, aby prý „neznesvětili práh“. (Pokračování.)

---

1) E. Simon, Geschichte des Glaubens der Völker an eine Fortdauer d. Seele, Heilbronn 1803, 268.
2) Georg Müller-Frauenstein, Ib. 15.
3) Die preuss. Expedition nach Ostasien, Berlin 1864, IV., 332.
4) R. Oberländer, Ozeanien, Die Inseln der Südsee, Leipzig 1875, 175 a sl.
5) G. Mallery, Israeliten u. Indianer, na př. Leipzig 1891, 32.
6) E. F. Pöppig, Reisen in Chile, Peru u. auf dem Amazonenstrom, Leipzig 1835, I., 393.
7) Reisen in Südafrika. Pesth u. Leipzig 1859, 351.
8) J. Rabbinowitz, Der Todtenkultus bei den Juden, Frankfurt a. M. 1889, 12, 30.
9) Deutsche Rechtsalterthümer, Göttingen 1854, 726.

V novém životě.

Napsal M. A. Šimáček.

(Dokončení.)

XIX.

dpověď na poslední Lojziččin list nepřicházela. Ale v nastalých nových dojmech nebylo ani místa na prudší a soustředěnější znepokojení. Nadešla škola a první povinnosti nového povolání, k nimž přistupovala s podobným pocitem utajovaného rozradostnění a povznešení duše i blahé úzkosti jako kdysi k prvnímu přijímání. Nová pozorování, nová hnutí probouzela v nitru nové úvahy, touhy a sebezpytování.

V celé její bytosti rozestřelo se s prvními pracemi pro školu, s prvními hodinami vyučování příjemné vědomí nastalé vlastní důležitosti a nových poměrů. Připadalo jí její vlastní nitro jako nový a mnohem prostornější, novým vzorem omalovaný byt, do něhož přestěhovaly se její myšlenky a city z bytu starého, těsného a již sevšedně́lého. Jako v nově vysvěceném a vyzdobeném kostele tam bylo, v němž se slouží první mše.

A i ty myšlenky a city v této nové prostoře počínaly si jaksi svátečněji, tlumeněji i vážněji, jakoby byly stále pozorovány.

Vycházkám a výletům nebylo sice odzvoněno nadobro, ale přece docházelo k nim řidčeji, ježto mnoho půldnů zabírala úplně škola, den se krátil, a podmračné i deštivé počasí vystřídávalo přes den jasnější pohodu. Nicméně styky s panem Venturou neutrpěly tím ujmy, naopak stávaly se častějšími, poněvadž k setkáním bylo ve škole mnohem více příležitosti. Blížení se obou proudů jejich duší dělo se pozvolna, takřka nepozorovaně, ale neodvratně, jakoby pod účinkem vyššího, přírodního zákonu. O večerních promenádách po náměstíčku nechodila Lojzička teď již sama s paní Kaškelínovou, nýbrž z pravidla ve společnosti slečny učitelovy, pana Ventury, slečny Kristýny, kaplana Hrušky a mladičkého podučitele Krouhálka, který přišel do Kejnova přímo ze soběslavského ústavu. Rozdělili se do dvou řad a chodívali v proudu procházečů za jasných prochladlých večerů zářijových do půl deváté i do devíti. Vzájemné seznamování za těch důvěrných chvil se šířilo a prohlubovalo, domácnění v zdejší půdě zapouštělo hlubší kořeny.

Před svátkem Jména P. Marie psala Lojzička do Prahy paní Ulrichové k jmeninám. Byla tou pozorností povinna dřívější své dobroditelce, která před jejím odjezdem z Prahy dovršila všechnu svou laskavost k ní ještě tím, že k několika zlatým, jež Lojzičce dala s sebou matka, přidala hned z vlastního popudu slušnější zálohu, jakmile se jen Lojzička

zmínila, že služné dostane nejspíš teprve až někdy v listopadu. Ušetřila jí tím ponížení dožadovati se ochoty té u paní domácí.

Lojzička vložila do svého listu všechnu radost nového svého života, všechno štěstí pozvednuté a vzpřímené své duše, neboť věděla, že se i paní Ulrichová potěší z těchto výsledků jako z díla částečné i svého, a že jí ten šťastný obrat životní bude od srdce přát.

Když psávala domů, nebývala Lojzička tak otevřena. Tlumila barvy, mírnila slova, a prostříkovala své řádky i starostlivostí, jak bude dál. Ale nečinila tak z neupřímnosti, nýbrž aby vynášením svého štěstí nevzbudila lítost Pepíčkovu a snad i trochu matčinu, která na tom světě tak málo užila. Ale paní Ulrichové psala přímo: „Nikdy jsem nedoufala, že budu kdy tak spokojena a šťastna. Vše je kolem mne tak pěkné, milé a dobré, že až si myslím: To nejsem ani já, která se tu v tom všem tak octla. — Jako jiná bytost kdybych byla, jako nově kdybych se narodila. A proto líbám Vám, milostivá paní, ještě jednou ruku za vše, čím jste mně k tomu všemu dopomohla."

Třetí den po tomto Marianském svátku dostala konečně Lojzička z domova psaní. Jak je otevřela chvějícíma se rukama a čtla chvatně s dechem úzkostí zatajeným, dvéře do minulosti se rozezívly, výpar souterrainní kuchyňky ji obklopil.

Matka uznávala důvody jejího prvního listu, „to je všecko pravda, cos psala, ale Pepíčkovi to bylo přec jen strašně líto," čtla Lojzička s tlukoucím srdcem. „Těšil se, že k Tobě pojede, povídal o tom celé dni, skládal na to naděje, a když přišlo to Tvoje psaní, dal se do pláče a nebyl k utišení. Já mu to vymlouvala, jak jsem mohla, ukazovala na ten nečas venku, ale to víš, nemocnému člověku těžko co vymluvíš. Pořád veď svou, že už ho nechceš, že už na něho zapomínáš. A když přišlo druhé Tvoje psaní, sama jsem se potěšila, že ho tak hezky zveš, ale on že už teď nepojede; teď už jsem moc slabý, říká. A já taky myslím, že už je teď pozdě. Jde to s chudákem horem pádem s kopce. Celý den už skoro leží, a kašle, až až běda! Ale při tom má pořád ještě naději. Naříká, že takhle ztratí zase celý rok, a jak že to s ním bude ještě dlouho trvat. A když tak začne naříkat, srdce mi to může utrhnout. A já už jsem taky celá utahaná, protože celé noci s ním nespím. Na prsou mě bolí a nohy mám jako zpřeráženy, tak že se sama bojím, abych z toho nezůstala ležet. Pepíček dříve přece ještě vzal někdy housle do ruky a zahrál si, ale teď už ani to ne. Onehdá jsem mu musela sundat křížek, víš ten, co visí nad mou postelí, a on ho držel celé odpoledne až do noci v rukou a modlil se. Mně zrovna jakoby nůž v srdci obracel, když jsem se na něj podívala. Já myslím, že to už dlouho s ním trvat nebude, a taky pan doktor to říká. Kdybys měla čas, přijeď, abys ho ještě viděla."

Následovaly ještě zprávy o domácích, o návštěvě pana katechety z učitelského ústavu, že od officiálů posílají nemocnému každý den polívku a ještě několik jiných drobností z šedého všedního života v tom starém domě v Opatovické ulici, jenž Lojzičce se už zdál jak za devaterými horami.

Matčiným dopisem zavanul však k ní opět těžký vzduch úzkého jeho dvorku, a bolest minulosti stiskla jí srdce. Několik následujících dní

bylo úplně zničeno. Odkládajíc psaní, pobouřena a rozlítostněna, vzdychla v prvním dojmu z hlubokosti své tíže: „Kdyby už Bůh dal, a byl jednou konec!“

Čísi neuprosná ruka jakoby jí vetkla vší silou do duše obraz vyzáblé tváře Pepíčkovy, hubeného jeho krku, na němž viděti úzkostný pohyb tepny, propadlých, těžce se zvedajících jam prsních, a kloubnatých dlouhých prstů, svírajících křečovitě černý křížek s plechovým tělem Krista.

Trčel jí ten obraz v duši jako strašák v kvetoucím poli, takže všecky světlejší myšlenky, jako poplašení ptáci ji míjely. Viděla ze zapadlých Pepíčkových zraků, plných hořícího neštěstí, vyrážeti velké slzy a splývati zvolna po jamkách tváře, viděla krk jeho otřásati se ve vzlykotu nad tím prvním jejím psaním, a bolestná úzkost ji projímala při této představě.

Nyní cítila, jak nenapravila svou první chybu druhým dopisem. Způsobila nemocnému bolest v posledních dnech jeho, zadupala jeho naději, vytrhala dravě radostné očekávání, jež z ní vyrůstalo, zkalila mu svůj vlastní obraz v jeho duši. — Proč neměla hned tenkrát pochopení pro tento účin svého listu? Omývala v něm vlastně jen svou sobeckost, sváděla rozhodnutí na počasí, ale jaký dojem způsobí list na bratra, neuvážila. Jeho cit vyloučila z počtu.

Nyní uchvacela ji v pobouření jejím vášeň, rozbolestňovat svou duši těmi výčitkami. Zveličovala a nadsazovala svou vinu, aby hroty její hlouběji vnikaly a trest byl tím větší. Každou hlásící se námitku netrpělivě utápěla v přívalu sebeobžalob, a matčin souhlas s důvody jejího prvního listu jí připadal jako krvavá ironie.

Ale tento první záchvat pobouření utloukl se zvolna vlastní prudkostí a přešel v tišší, ale tím hlubší rozlítostnění. Vinu svou však proto neumenšovala, a bolest z ní nebyla sic už tak divoce dravá, ale tím stálejší. Lojzička pak pohlížela na ni a snášela ji tak, jako něco, co přijít nezbytně muselo, jako konečný shluk opozdivších se u ní slz soustrasti a zármutku nad nešťastným osudem bratrovým, nad zlomeným jeho životem, nad zhynulými a ještě hynoucími jeho nadějemi, nad přetrpenými a ještě zakoušenými jeho bolestmi.

„Neměla jsem dřív na to času,“ říkala si, „vše odstavil ten zápas o mou vlastní budoucnost, ale teď to přišlo, teď se to prolomilo a musím to vytrpět. I bolest má své zákony, a nelze se jim vyhnout.“

A v této myšlence nalézala chvílemi mnoho útěchy i síly.

Byly však opět jiné chvíle, kdy převládala v jejích dojmech taková zvláštní, nepříjemná, svíravá úzkost, skoro bázeň, která jí vstoupala až do hrdla. To bývalo, když začala uvažovat, má-li se podívat domů, aby bratra ještě viděla. Sama necítila po tom touhy, ale uvažovala, má-li vyhovět přání matky. S ostrou určitostí a až příšernou plastikou vystupoval jí v těch chvílích na oči jejich pražský byt. Viděla s úžasnou jasností ten moment, až vstoupí.

Mihne se průjezdem, zahne na dvorek a odtud seběhne po osmi vytlapaných schodech do souterrainní, cihlami dlážděné chodbičky, z které jdou jedny dvéře do jejich kuchyňky, protější k sousedce Hlaváčkové a třetí, v levo, do dílny. Otevře ty první a proti ní vyvalí se dobře

známý výpar prádla a odestlaného lože. A z toho lože otočí se k ní Pepíčkova hlava rozházených, spocených vlasů, s tou bezkrvou tváří pootevřených okoralých rtů, z nichž vychází horečný chvátavý dech souchotináře. A jak ji spatří státi ve dveřích ozdravělou, svěží, se zarůžovělými tvářemi, oblečenou v nedělní šaty, pohlédne na ni tak neskonale bolestně, ústa škubnou sebou v lítosti, jak ona je tak šťastna, jak ona došla cíle, kdežto on je bídný, umírající, a jen on uprostřed všech ostatních a právě on!

„Tak jsi se přijela na mne naposled podívat — se mnou se rozloučit,“ vyrazí namáhavě, a nadzvednutá hlava jeho těžce klesne zpět na zvlhlý polštář.

„Vidíš, vidíš — nechtělas, abych k tobě přijel, a mohlo mně být líp a moh' jsem se snad uzdravit,“ vydere se mu po chvíli ze rtů s hořkou výčitkou, a těžké slzy se mu vykutálí ze zapadlých očí.

A v tom okamžiku i matka zakývne třikráte rychle za sebou svou hlavou v žlutém promaštěném šátku a přejede si tvrdou dlaní obličej, stahující se k bolestnému pláči.

A právě při této poslední představě, jež vystoupila jí před oči s děsivou jasností, sevřela ji pokaždé ta nevýslovná bázeň, že se až ustrašeně ohlížela kolem sebe, je-li ve svém pokoji v Kejnově a je-li tu sama a nejsou-li ty zjevy někde za ní ukryty za záclonou.

A bylo jí vždy tak strašlivě úzko při té myšlence, až se jí zdálo, že jí srdce ustává tlouci a že jí nitro bázní zjinovatí. Dostavoval se ten pocit pokaždé s bezpečnou pravidelností, jak jen začala uvažovat, má-li jeti domů, aby uviděla ještě bratra, a způsobil, že odkládala své rozhodnutí den ze dne, až tu byl začátek října.

XX.

Zahrada pana děkana až na několik chladných aster, bílých a fijalových, schudla už úplně, lípy před kostelem, oloupeny, třásly posledními zbytky žlutých svých lístků, hřbitov sesmutněl a hroby na něm jakoby němě vyvstaly v očekávání . . .

Podrážděný sychravý vítr cuchal a rval zarostlé břehy, v nichž řeka ustydlá a jako hutnější s kvílivým šumem pohřbívala spadalé svadlé listí olší, topolů a vrb, na polích bylo jako po uklizení, samá oranice, na níž lehaly za večera fijalové stíny časných soumraků. Na posečených lukách, na prořídlých stráních a březích pásly se za pošmourných chladných dnů zlenošilé krávy, v příkopech a na strniskách rozeseta byla bílá těla ztučnělých hus, a ohně pasáků jako pohřební pochodně léta planuly na mezích, a jejich modrý kouř větrem rozšlehaný nízce a jako lepkavě vinul se daleko do kraje zanášeje tam zápach pejřavky. Poslední ptáci v kroužívých hejnech se sletovali, vrány s teskným křikem vylétaly vyplašeny střelnými ranami, jež se ozývaly se všech stran, doubravy zrezavěly a ovocné aleje stály podél cest jako řady oškubaných žebráků, v nichž prázdná hnízda podobala se opuštěným spáleništím.

I jeřáby stály již holé a smutné bez krvavých zrn svých plodů, jež odstěhovaly se na bílé štíty a nad okna stavení a tvořily tam korálové

guirlandy a věnečky. Pouze někde scvrklý a ztemnělý chumáček smutně visel na holé snětí mezi žalostnými zbytky listů.

Jedině stichlé jehličnaté lesy stály tu v nezměněném bohatství své věčné zeleni a lákaly ve svůj klín jako do zapomenutí zemřelého léta a plenící jeseně.

A čím zjevnější a chvatnější bylo chudnutí a zmírání ostatní přírody, tím více to táhlo Lojzičku do jejich samoty. Kolikráte dopoledne po škole chvátala k nim přes most ve vyvstalé, nepotlačitelné po nich touze.

Již zdomácněla trochu v té zdejší přírodě a hleděla na ni vycvičenějšíma očima. Sledovala to rychlé vadnutí a nezvratné mizení, věděla, co ubylo a kde. A bývalo jí lítostno u srdce, když si vzpomněla, jak málo a krátce toho všeho vlastně užila. Teď jakoby chtěla pozůstalé ty zbytky křečovité zadržovat. Kde jen cestou k lesu na mezi neb v příkopě zahlédla opozděnou osamělou chrpu, žlutý splihlý terč jestřábníka neb růžovou rezavící paličku jetele, běžela k nim, ale v posledním okamžiku bála se je utrhnout.

„Zůstaň tu, užij toho ještě!“

A když pak přišla do lesa, kde nakypřelé peřinky mechu jako na oklamání vábily nejsvěžejší zelení, kde vysoké smrky stály v pyšném vědomí své nedotknutelné zdoby, přec hluboká zamlklost cest teskně dotkla se její duše mluvíc o usínání a hynutí. I provanul chvílemi i vrcholy stromů jako nezadržitelný stesk nad tím odumřením hlasů, ale hned pak zašumělo to v nich tiše, jako důvěrným šeptem útěchy.

A jak rostla a šířila se v nitru Lojzičky zbystřená a chápavá účast pro přírodu a soustrast s jejím chudnutím a odumíráním, i její srdce něžnělo a bohatlo.

V tom tichu samoty lesní přepadávala ji náhle a s jakousi nezbytnou již pravidelností prudká a žhavá vzpomínka na Pepíčka. „I jej ten podzim zkosí, a on ani neužil toho, co já,“ zařezávalo se jí bolestně do duše. A vzpomínala i na matku, co ta za ten celý svůj život užila krom věčného lopocení, starostí a zármutku.

Dříve nikdy takovýto prudký stesk ji neuchvacel, vzpomínka na ně doma se neozvala. Kde se vzala nyní ta změna? — Zde povstala, zde v Kejnově, zde v přírodě, jejím vlivem.

A býval ten stesk někdy tak prudký, takový příval soustrasti se přihrnul do duše, že celá jím nasákla a se zatížila, a Lojzička nemohouc se přemoci propukávala v bolestný pláč. To opozděný cit pro ty tam doma se prolamoval v její duši, to opozděná láska k nim zde beze svědků bolestně se rodila v posvátnosti samoty. A o této změně v hlubinách svého nitra neřekla nikomu ani hlásky.

Ani panu Venturovi.

Chovala ji jako žhavé tajemství v schráně své duše, a každé její prozrazení by se jí bylo zdálo prohřešením a znesvěcením. Pouze v jejích očích chvělo se zvláštní operlení, chladná jejich šeď jakoby se oteplila a zornice jejich jakoby se prohloubily. A taková čistá zář někdy z nich vyšlehla jako odlesk nového zapáleného ohně v její duši.

V novém životě vykličily nové síly a city. Přesazená rostlina do jiné půdy rozkvetla v ní a nabyla jiných plnějších barev a vydávala první výdechy čisté zatajené své vůně.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Stalo se v té době, že když se jednou vracela z lesa domů, zahlédla u prvního domku za mostem, u něhož bylo narovnáno před plotem několik starých klad a trámců, mladého zuboženého vrabce, který se krčil s roztaženými křídly na podezdívce plotu. Když se přiblížila, slyšela, jak vyráží z hrdélka tenké, pronikavé, bázlivé zvuky a jak černé tečky jeho oček blikají v hrozné úzkosti. Těžce poposkočil, zatřepal křídly, chtěl se vznésti, ale neměl síly a spadl jako hrouda za trám, kde se v úzké prostoře poplašen utloukal.

I pronikla ji lítost k ubohému tomu šedému tvoru a chtěla mu zas pomoci na podezdívku. Přemáhajíc silnou bázeň a rozčilení, sáhla proň třesoucí se rukou a chopivši jej, ucítila v hrsti bušící jeho srdíčko, jež jakoby mu chtělo vyskočit z prsíček. Všecka se třesouc pohlédla naň a viděla, že u kořene zobáčku krvácí a křídla že má celá odřená. I přitiskla jej k prsům, jakoby jej chtěla utišit, pozvedla k ústům a zadýchala naň, i několik konejšivých slov dojemné útěchy jí vyšlo přes rty, jakoby promlouvala k polekanému nemocnému dítěti.

„Zahyne tu,“ napadlo jí, když jej chtěla položit opatrně zas na podezdívku. „Děti ho chytnou a umoří.“ A mžikem rozhodnuta, v radostném a pevném odhodlání odnesla jej domů.

Již druhý den vzpamatované ptáče poskakovalo v jejím pokoji, a ona opakovala v jakémsi usměvavém soucitu již po několikáte staré paní, Vihance i jejím dětem (jež se přicházely na vrabčíka dívat), jak jej donesla domů.

Paní Kaškelínová rovzeselena její horlivostí a k stálému tichému smíchu naladěna jejím vzrušením a poplašenou starostlivostí o toho „štěbetu“, přihlížela se stařeckou shovívavostí, jak se mu překotně shání po zobu a po pití, a jen potřásala bílým svým čepečkem, jakoby chtěla říci:

„Kdyby to byl aspoň kloudný pták, tak bych se už nedivila, ale vrabec, pro Pánaboha!“

„Co pak slečinka neměla doma žádného kanárka?“ optala se jí jednou dobrácky, když mu Lojzička nesla od štoudve misku s vodou.

„Ne, nikdy. — Ani ptáka, ani květiny.“

„A proto tedy taková starost. Je to na poprvé! — Ale já bych v městě musela mít nějakého zpěváčka v kleci, to by mi bylo smutno. A květiny taky za oknem.“

„Nám by byly uvadly. Slunce tam nepřicházelo.“

„Leda to. Jak není slunce, tak je konec,“ hovořila stará paní, ale Lojzička již byla ve svém pokoji a neslyšela ji. Stála skloněna u okna, a rozčepýřený vrabčák vyskočil si za ni na židli, a již jakoby čekal, až mu přichystá jeho proviant do klece, která byla stále otevřena a z níž mohl, kdy se mu zalíbilo.

Rozumí se, že i ve škole Lojzička vyprávěla o svém zachráněnci v radostném vzrušení.

„A proč jste se ho ujmula?“ optal se s tichým úsměvem pan Ventura, když byli jednou sami.

„Bylo mi ho líto, opuštěnečka malého,“ odpověděla, a teplo vstoupalo jí do tváře a do očí.

„A teď máte radost, viďte?“

„Mám,“ zakývla a sklopila oči na své ruce, jimiž náhle nevěděla, co činit.

„A přemýšlela jste a uvažovala dlouho?“ Bílé jeho zuby zajiskřily z úsměvu.

„Ne, ani chvíli,“ odpověděla, zapálila se do červena a utekla mu.

Celý den jí to vězelo v hlavě, a ten jeho úsměv jakoby jí stále svítil před očima.

Skutek zrodil se bez úvah a ovocem jeho byla čistá radost. A jaký nepatrný skutek — takový šedý rozcuchaný vrabčík — ale přec jen skutek. Slova konejší, omlouvají, uklidňují snad na chvíli, ale radost z nich neuzrává a výčitky se vracejí. Je to květ utržený na půli cesty, květ bez plodu. Brázdy předsevzetí se jím zakryjí, ale símě v ně nezapadne, žeň nevzejde...

Ale jak přišel najednou ten čin tak náhle, tak maně, tak bez úvah? —

Pro tu radost z něho? — Ne, nečekala jí. —

Že se jednalo jen o zaprášeného opelichalého vrabce, o oběť bez odříkání? — Či že teď již vůbec byla lepší? — —

Neuvažovat dlouho a činit dobře, v tom je celá moudrost života, čistá radost blahoslavených. Činit dobře lidem i němé tváři.

Kdyby byla vzala bratra k sobě hned tenkrát, když matka poprvé psala, jistě by se jí bylo srdce zahřálo, duše vyjasnila a nebylo by výčitky a bázně v ní.

Vzplanula nyní všecka tou myšlenkou, a nebylo již pochyb v jejím srdci. Proud její duše přiblížil se v těch dnech kol šedého vrabčíka nenáhlým obloukem již až k samému jasnu průzračné, prosté duše Venturovy.

XXI.

Dne 14. října dopoledne dostala Lojzička zprávu, že Pepíček včera k večeru umřel.

Psaní přišlo o půl jedenácté, a paní Kaškelínová sama je přinesla Lojzičce do pokoje, kde tato ležela na pohovce krčíc ramínka v teplém vlněném šátku, do něhož byla celá zachoulena. Nastydla se v posledních sychravých a deštivých dnech, tak že musela ulehnouti, jak ji zima roztřásala, že až zuby jektala. Paní Kaškelínová, celá polekaná, poslala hned pro lékaře, který však již druhý den zaplašil její obavy, ale nařídil, aby slečna několik dní nevycházela ani na krok. Vyvinula se ze všeho jen prudká rýma se slabou anginou. Horečka skoro již úplně přestala, jen hlava a krk pobolívaly. Lojzička byla trochu bledá a jako uněžnělá, ale jinak bylo jí už volno. Příjemné takové uslabení a jako uvláčnění cítila v celém těle.

Když otevřela psaní a přečtla je (paní Kaškelínová zatím přikládala do kamen), srdce se jí bolestně sevřelo a prudká lítost rozlila se celou hrudí.

„Pořád tě čekal, do posledního vydechnutí," psala matka v krátké neurovnané zprávě, jistě ještě naplněna obrazem umírání, „pořád na dvéře koukal, ale ty jsi nešla a nešla. Pozejtří v jednu hodinu je pohřeb, tak aspoň na ten přijeď." —

Lojzička bolestně zavzlykala, potom náhle složila hlavu do rukou na stůl a dala se do usedavého pláče.

Paní Kaškelínová se rychle od kamen obrátila, pak zavřela dvířka, oklepala ruce jednu o druhou, povstala a popošla k pohovce. Vytušila hned, jakou to její slečinka dostala zprávu, neboť věděla o beznadějné nemoci jejího bratra. I šedivý vrabec přiskákal a dívaje se hned pravým hned levým očkem na plačící svou paní, tázavě několikráte zapípnul.

Lojzička i v přívalu své bolesti a lítosti cítila, že stará paní stojí u ní a hledí na ni. I pozvedla slzami smočenou svou tvář a řekla zajíkavě: „Tak už chudák dotrpěl," a hned zas jak v novém příboji lítosti zakryla tvář rukama a zaplakala, až se jí hlava třásla.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Po tomto úlevném záchvatu pláče a po mateřských dobrých slovech paní Kaškelínové, která jí hlavu hladila a k prsům přivíjela, zmírnila se prudkost první bolesti.

Po obědě seděla již Lojzička bez pláče u svého stolku a chystala se psát psaní. Paní Kaškelínová odešla s Vihankou na faru pro nějaké astry a snad jiřiny, budou-li ještě jaké, aby uvily z nich věnec, který Lojzička chtěla poslat do Prahy.

Bylo jí nyní, jak tu tak seděla v své samotě, chystajíc se již půl hodiny napsati matce list, jakoby všechen její zármutek se slil po dopoledních záchvatech v cosi hmotného v jejích prsou. Jakoby jí srdce nabotnělo a celé obolelo, že ani dýchat dobře nemohla. I všechen další pláč jakoby byl uzavřen v té těžké hmotě bolesti a vzdýmal ji nemoha ven. Jen jak se vždy znova vracela k těm slovům dopisu, jež jako tvrdé kameny zapadly jí na dno duše: „Do posledního vydechnutí tě čekal, ale ty jsi nešla," prudká lítost zahýbala pokaždé tou bolavou hmotou a pak zlehka ale dlouze ji sevřela.

„Teď už nečeká . . . už je konec!" proplulo potom vždy v zápětí její hlavou jako světlo, kterýmž kdosi prošel jejím myšlením.

„I výčitky v něm zhasly . . . i očekávání. Všecko zledovatělo! — Na vždycky. — — Ani zprávy o něm už mě nebudou rozbuřovat a jitřit . . . Není ho už vůbec!" — —

„. . . A umře, když nemohu ani na pohřeb. — Snad schválně. — — Dobře tak na mne!! —"

Srdce se křečovitě stáhlo a ústa zkřivila.

„Už ho neuvidím . . . Nikdy! — —"

V prudkém tom útoku rozpoutané lítosti znova se jí oči zalily slzami.

„Pořád jsem odkládala . . . a on čekal," trýznila se v jakési vášnivé potřebě obnažovat a sama před sebou pranýřovat svou vinu.

„A já ho viděla v duchu čekat, ale já — jsem se bála, tak jsem se bála! . . . Teď už — — do jámy zapadne, hlína ho pohřbí . . ."

Silné, několikahodinné již pohnutí duševní rozžhavilo jí hlavu; její

představivost, podrážděná vracející se horečkou, navěšovala na její myšlénky obrazy úžasné plastiky a podrobností.

Tak teď viděla jasně hřbitov olšanský v podzimní deštivý ten čas, železný kříž u vysoko vyvstalého a jako ojedinělého hrobu otcova (vše ostatní jakoby se bylo oddálilo a ztratilo v šedi deště), vleklý pohřební průvod táhnoucí se v mlze po silnici, rakev doma se zakrslými zakřivenými pracničkami (dlouhé víko s bílým křížem stálo opřeno u okna) a v ní mrtvého Pepíčka: stuhlé ruce skříženy, vlasy ještě vlhké na lesklém a tuhém polštáři, pootevřená ústa s vyšklebenými zuby mezi bezkrvými rty ... jak u nebožtíka otce, zrovna tak — vše s drtící určitostí.

Hrdlo se jí sevřelo úzkostí, dlaň přejela oči, jež se vytřeštily v hrůze ven, aby zachytly obraz skutečnosti a zaplašily jím tam ten zoufale smutný — tam v duši ...

Studené a těžké mraky táhly nízce nad silnicí. Ale samy jakoby nemohly vydati deště, jsouce jaksi příliš hmotné a ustydlé. Jen jak vítr se o ně opřel, vystříkla pokaždé prška, jež rozšlehána a větrem nesena narážela švihavě na okna v šikmých prouhách.

Šedý vrabčík Lojziččin poposkakoval a vrtěl se nepokojně před klecí, pokrucuje mrštně hlavou jako v údivu, proč že jeho paní tak smutna a nehybna sedí a ani si ho nevšímá.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Ah, vždyť já musím psát, vždyť já musím," vzpamatovala se Lojzička již po kolikáté z opětného ztracení se v těžkých svých představách, a jakoby je zahnati chtěla, přejela si dlaní horké čelo.

V přemítavé její duši vyrostla za posledních dnů zvláštní myšlenka, v které pro ni spočívalo mnoho úlevy. Vyklíčila bezděky a takřka nepozorovaně v podzimní přírodě za samotářských procházek v lese z hlubších a stále častěji se vracejících vzpomínek na starý domov, na lopotivý život matčin, na zemřelého otce, na zlomený květ života bratrova a vzbuzených vzpomínkami těmi úvah.

„Nebylo v kmenu našem dost síly, abychom my děti, oba dva, mohly vyrůsti v lepší život. Půda, v níž tkvěl, byla příliš chudá. Jen v jedné odnoži bylo tak zrovna dost mízy k novému, samostatnému životu — pro druhou se již nedostalo. Musela uschnout před časem, bez květu, bez ovoce ..."

To byla ta myšlenka, jež se v ní znenáhla vkořenila a z níž do její duše plynul uklidňující smír, poněvadž zjevovala jí osud bratrův jako neodvratný následek usouzených poměrů. Cosi jako zásvit tuchy pevných zákonů v sudbách rodin i jednotlivce, zákonů příbuzných odvěkým neměnným a nezměnitelným zákonům přírody, proti nimž každý zápas i protest je marný, rozbřeskovalo se za těch dnů v její duši. Tušila souvislost ba spjatost těch zákonů nad přírodou i lidstvem, poněvadž sama se přiblížila přírodě zbystřenými smysly, zacítila vliv její na sebe a svou vlastní souvislost s ní.

Bylo to vše v ní dosud nejasné a neurčité, ale měla to již v duši jako paprsek světla, zapadlý do ní z pramene dosud neznámého, nezpytovaného, ale vyvolávající jako každý jiný ihned týž účin jako po uvědomění si jeho zřídla.

A ještě něco ji při tom těšívalo. Bylo to opět ono opakované pociťování vnímavosti vlastní duše, radost z nového objevu ukrytých v ní sil, jako tehda v té noci po nezapomenutelném večeru onoho dne, kdy poprvé byla na faře.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Teď, když vytrhla se sama násilně ze svých zádum a představ a připomněla si, že je již nejvyšší čas dáti se do psaní, aby s ním byla hotova, než paní Kaškelínová přijde s květinami, první, k čemu se vrátila, byla přirozeně ona myšlénka o nevyhnutelné a naplněné již nyní sudbě bratrově. Vproudilo jí z ní do duše i teď trochu uklidnění a úleva bolesti.

Byla rozhodnuta, že vloží ji též do dopisu matce, neboť nepochybovala, že i jí vytrysknou z ní krůpěje útěchy. I chopivši se péra, přejela si levicí ještě jednou čelo a tvář a jala se psát plna horlivosti a zaujatosti.

O vlastní své churavosti se příliš nešířila, nýbrž takřka jen letmo se zmínila, aby matku zbytečně nepolekala a nepřidala jí nových starostí.

„Přijela bych ráda na pohřeb, ale nemohu, nastudila jsem se trochu. Doufám však, že na Dušičky se podívám do Prahy a tu pak spolu půjdeme na Olšany. A již se nermuťte a neplačte příliš, milá maminko. Pomyslete, že v tom byl nezvratný osud. Nerozvinou se na každé květině všechna poupata v květy, nebývá na to síly. Zvlášť mají-li rozkvést pro jiný život, pro nové ovzduší. Příčiny jsou rozličné a následky jejich zrovna již předem určené. Kdo může si dávat vinu, neb obviňovat jiného? Nemohlo být jinak, a každé vzpírání osudu je marné.“ (Opakovala tu již podruhé tyto myšlenky, aniž toho pozorovala.) „Proto neplačte, maminko drahá, nepoddávejte se příliš bolesti, abyste snad sama si neuškodila. Pamatujte na svoje zdraví.“

Chtěla vyjádřit matce co nejsrozumitelněji své úvahy, suggerovat jí je takřka, a stala se rozvláčnou. S úzkostí se mimo to vyhýbala úmyslně všemu prozrazení vlastního zármutku, aby jeho výlevy nejitřila bolest matčinu, ale tím se stalo její psaní suše napomínavé, obezřelé a chladné. Mluvilo skoro jen rozumem, cit zůstal zakryt. Napsala plné čtyři strany, v nichž však byl téměř samý variant základní oné myšlénky, a jen že tak tak byla s dopisem hotova, když se vrátily paní Kaškelínová a Vihanka z fary přinášejíce koš aster, navadlých již jiřin, větviček zimostrázu a symphoricarpu s kulatými, jak sníh bílými bobulemi mezi listy.

Daly se ihned v kuchyni do práce, a poněvadž Lojzička neuměla víti věnce, třídila a podávala aspoň květiny, aby přec také něčím přispěla na první ozdobu hrobu Pepíčkova.

Hlava ji bolela k rozskočení, ale za to tíže vnitřní bolesti jakoby se po napsání dopisu byla vyčerpala a nyní při rovnání květin opadávala a rozlévala se v tichý a měkký stesk. V očích sbíraly se jí lehce a téměř nepozorovaně slzy a stékaly na omoklé květy a větvičky, jež ruce její rovnaly.

I vzpomínka na bratra pozbývala děsivosti. Obraz jeho ztrácel v představě její onoho svíravého dojmu hrůzy, jenž z něho padal na její duši, a obestíral se znenáhla klidem a jakýmsi měkkým posmrtným ozářením.

Záhy přišly i návštěvy, aby Lojzičce projevily svou účast: Pan řídící

s dcerou, slečna Kristýna z fary, pan Ventura a po odpoledním prospání a svačině i pak děkan s páterem Hruškou. Měli mnoho srdečných slov úlevy a útěchy. Mysl její se hovorem rozptýlila a zármutek bolestí spjatý se volně roztékal.

K večeru uložen věnec do krabice, paní Kaškelínová podložila jej vrstvou papíru na zavařeniny, pokropila, uzavřela, a Vihanka jej odnesla i s psaním na nádraží.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„Jen jestli přijde v čas?“ znepokojovala se večer Lojzička, čím dál více, v jakési utkvělé a rostoucí starosti o věnec. Tváře jí hořely a hlava bolela. „Takhle aby nedošel až po pohřbu?!“ zadívala se v ulekání na jasnou tvář paní Kaškelínové v bílém čepečku, svítícím v přitlumeném světle lampy.

„Vždyť jsme ho poslali jako rychlozboží. Dnes po deváté je v Praze a zítra dopoledne ho paní matka dostane. Nemějte starost,“ uklidňovala a konejšila stará paní zvoníc rychle svými dráty a s mateřskou starostlivostí pohlížejíc na Lojzičku.

„A lehněte si raději,“ pravila po chvíli a sáhla po její ruce. „No bodejť! Jako oheň ji zas máte. Jděte, jděte, já vám uvařím trochu thé a dám vám na hlavu obkladek. Bylo toho dnes na vás moc!“ A již odkládala pletení a vstávala.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Za hodinu potom bylo již v Lojziččině pokoji ticho a tma, jen na zdi u hučících kamen šlehal a třásl se červenavý svit rozhořujícího se a praskajícího v nich uhlí.

Ale Lojzička neviděla jeho vyšlehující jazyky, Lojzička ve svém pokoji ani nebyla, ač ležela na lůžku s ovázanou hlavou a s peřinou až po bradu vytaženou.

Byla schována a skrčena v krabici s věncem a jela s ním do Prahy. Byl celý takový veliký, a i květy jeho byly zveličené. Ale nebylo na tom pranic divného. Viděla se zcela určitě mezi dvěma hvězdami aster a třemi bílými bobulemi pamelníku v takové šedivé, slabě osvětlené prostoře, z níž padá světlo právě jen na ten věnec a na ni. Ale takové jen stlumené, blikavé světlo, skoro na shasnutí. A ruce její stále ten věnec doplétají a dovazují. Schází už jen zcela malý kousek, ale ona nemůže být hotova. — A vlak jede a jede černou nocí, ale zcela bez hluku a bez otřesu, spíš jakoby padal než jel. Míjí stanici za stanicí, zahvízdne (ale taky jen tak divně, že to nikdo vlastně neslyší, ač každý ví, že zahvízdl), zastaví se na mžik a zase jede dál. A už je zcela blízko Prahy, ale věnec není pořád ještě dovit. — Lojzička chvatně plete a váže, stále mezi těmi dvěma astrami a třemi nalitými bobulemi, jež vidí tak určitě se bělat ze zeleni listů, že kdyby sáhla jen na píď od své hlavy, jistě by je nahmátla . . .

A najednou jako kdyby vlak stanul a převalilo se něco takového šedivého a k nepřečkání dlouhého, v němž zmizelo všecko, jen ona a ten věnec ne. Hučelo to jako voda, a ona s tím věncem v tom plavala a věděla určitě, že ji to donese domů, do Opatovické ulice. — Najednou na té šedivé vodě skutečně zablesklo světlo, takové divné, chrpovitě roz-

stříknuté, ale jak přichází blíž, vidí, že je to lampička — kuchyňská lampička, co u nich v Praze stává vždycky na jarmárce. — I teď tam stojí, a matka při ní vyndavá věnec a vidí ji — Lojzičku, mezi těmi dvěma astrami . . . Usmála se tak zvláštně, zakývala hlavou a řekla tak divně (beze zvuku, ale Lojzička to zcela dobře věděla): „To je dost, že jsi přijela. Ale jedeš pozdě, i s tím věncem. Koukej!" a obrací se do kuchyňky, v níž je takové mrazivé šero, naplněné úzkostí... I Lojzička se obrací a vidí rakev, rakev bez víka (to je opřeno o okno), ale již prázdnou . . . zcela prázdnou, ale jako přichystanou — — Nic nemusela matka vysvětlovat a mohla dál kropit na jarmárce prádlo u té lampičky; Lojzička ví už zcela určitě, jak se to všecko stalo: Pepíček už je na svatém poli, v hrobě; musel jet bez truhly, protože věnec nepřišel v čas. A věděla taky, co teď přijde: Ta truhla tady zůstala, a teď, když ona přijela s věncem pozdě (to v té šedivé řece to tak dlouho trvalo), musí jej tam do ní dát . . .

Strašná úzkost ji sevřela, jak se k ní blížila (pořád mezi těmi dvěma astrami a třemi bobulemi). A v tom okamžiku, když už byla skoro u ní, že viděla dobře, jak je bíle vyložena, i to víko od okna se prudce hnulo (tak samo od sebe, jakoby se chtělo přiklopit) a Lojzička strachem vykřikla a hrůzou vytřeštila oči . . .

Probudila se z horečnatých mrákot, a trvalo chvíli, než poznala, že je ve svém pokoji a ne v Praze. Srdce jí bušilo, jakoby jí chtělo z hrudníku vyletět. Napila se vody, otřela si tváře a začala se modlit . . . Ale za několik minut náhle a zákeřně odplavily ji od modlitby zase ty horečnaté sny a unášely ji na svých vlnách.

. . . Byla zas doma v kuchyňce a viděla výkrop Pepíčkův. Matka její stála před rakví v černém smutečním šátku a v upracovaných svých rukách žmolila bílý kapesník. Najednou do kuchyně všustí paní domácí v hedvábných šatech, přistoupí k její matce a něco jí říká. Matka nic neodpovídá, jen vrtí hlavou, a to tak chvíli. A tolik smutku je v tom. Ale pak obě dvě se najednou ohlédnou ke dveřím, kde stojí ona, Lojzička.

„No, že už jdeš!" říká jí paní domácí. „Dala jsi dlouho na sebe čekat, už jsme chtěli jít. — Pojď, pojď a zavři dvéře, táhne to," dodává nelaskavě poroučivým svým hlasem, že až Lojzičku projmul vlažný pocit studu. Chce vejít, ale v tom zpozoruje, že zapomněla věnec a že se musí pro něj vrátit. I vyklouzne zas ze dveří a utíká průjezdem kolem pana domácího (jenž tam popochází a zvoní klíči v kapse) na ulici a odtud ku dráze. Ale nejsou to ulice, kterými probíhá, jsou to pole — pustá, holá pole — daleko široko, k nedohlédnutí. A ona utíká, utíká, aby přišla v čas, ale najednou ztratí směr, neví kudy kam, nikde stavení, nikde světlo, a už je tady večer, a stmívá se a stmívá. — A Lojzička cítí, že přijde pozdě — strach na ni padá, úzkost po ní sahá z té tmy . . . někdo běží za ní, ona neví kdo, hrůza ji obchází, vykřikne a . . . v tom se opět probudí.

— —

Teprve po půlnoci s úlevou horečky přestaly mučivé tyto sny, a ona usnula hlubším a tišším spánkem . . .

Když se ráno probudila, byla velmi usláblá a měla pocit, jakoby

byla dlouho stonala. Včerejší den jí připadal jako dávno a dávno již prožitý. Na vzpomínkách naň visely a splývaly podivné mlžinové flóry, pod nimiž pozbývaly určitosti.

Jako sen jí připadalo vše . . .: to pletení věnce, ty kondolenční návštěvy, ten večer s paní Kaškelínovou u ní v pokoji. Jakoby nebylo rozhraní mezi včerejškem a nočními jejími vidinami. Ani rozdílu. Sen i skutečnost splývaly jako utkány z těchže duchovitých nehmotných látek, a vše se ztrácelo a zapadalo jako v mlhách dávno již prožité přešlosti.

Jen jeden určitý pocit měla: Že ubylo v Praze od včerejška kus její minulosti. Že se tam cos od ní odvázalo. Stojí volnější, ale i osamocenější. V duši její je tichý stesk, ale stesk, jenž je světlem. A v tom světle vidí budoucnost vyjasněnou a zřetelnou. Za čas vezme k sobě matku. Starý domov, starý život zanikne docela. Minulost v Praze sbasne, a nový život v nové půdě vyvstane ve vlastních barvách, střízlivějších a chladnějších, bez reflexí i světel i stínů života zapadlého . . .

XXII.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Obílená kuchyňka v souterrainu sešlého domu v Opatovické ulici.

Podlaha je čistě vydrhnuta a posypána pískem. Vše je uklizeno jako o svátek. Oknem nahlíží podmračný den říjnový.

Uprostřed kuchyňky chudý katafalk a na něm žlutá rakev. V jejích hlavách černý kříž s ostříbřeným tělem Krista mezi dvěma voskovicemi, v jejích nohách věnec z aster, navadlých jiřin a větviček zimostrázu a symphoricarpu s bílými jako sníh bobulemi. — A v rakvi vytáhlá mrtvola Pepíčka s laciným křížkem ve vyschlých složených rukách.

U okna za rakví sedí v černém šátku na hlavě Pepíčkova matka, silná, kostnatá žena, ale ustaraná a přepadlá. Má zpracované ruce spadlé do klína na psaní, jež před chvílí přinesl listonoš. Pláče prudkou bolestnou lítostí, ale pomíšenou i jitřivým hněvem.

Na dvéře kdosi zaklepal, ale žena neslyšela. I stiskl příchozí kliku a zlehka otevřel:

Schýlená trochu postava sousedky Hlaváčkové v barchetové červené kazajce, odřené na vysedlých lopatkách, v modré sukni a se šátkem uvázaným křížem přes prsa, vtáhla se do vnitř navyklým šouravým krokem lidí chudých a potlačených.

Pozdravila sousedským pokyvnutím hlavy, šlehla okem po věnci u nohou rakve, požehnala nejdřív mrtvolu a pak i sebe křížem, potom sepjala ruce a pohybovala chvíli rty.

Když se domodlila a poklonila, popošla k domovnici, pohleděla na ni a ptala se skoro šeptem, jakoby nechtěla toho mrtvého vzbudit:

„Tak co slečinka —? — Nepřijede? —“

Matka zavrtěla hlavou, jakoby jí slova na rtech vázla.

Ale také hlava sousedčina sebou zatřásla, a nemohlo být výmluvnějšího mimického projevení nepromluveného údivného „Ale?!“ než toto zatřesení.

„A co to? Stůně —? —“

„Trochu prej se nastydla,“ vyšlo teprv po chvíli a jako s přemaháním a odporem ze rtů matčiných.

Sousedka zatřásla opět hlavou. Ale v tomto zatřesení bylo již jiné „ale!“ — takové na půl úst, skoro nedořeknuté a o tón nebo dva nižší.

„To já jsem si přece myslela, že přijede aspoň na pohřeb, když se s ním ani nerozloučila,“ pronášela po chvíli polohlasem, více jako k sobě, ale přece jen s takovým vteřinovým šlehavým pohlédnutím se strany na domovnici.

Ta se teď již nemohla přemoci. Rozžhavené sklamání a hněv vykypěly neudržitelně nad lítost. (A co před Hlaváčkovou! taky má dceru takovou odpadlici od domova, jen všecko pro sebe a na sebe — a jen za svým!)

„Zatracený školy! Zatracený vzdělání!“ vyjelo z ní jako výstřel dlouho nastřádané hořkosti, vyražený kvasem lítosti a bolesti. „Dítě to chudému člověku odcizí. Ukradne! Jedno mi zemře, a druhé — už ho to ani domů netáhne, když se takovéhohle něco stane. — Zatracený vzdělání, povídám! Tou nejhorší děvečkou kdyby byla, víc citu by bylo v ní zůstalo.“

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Prudce vychrstnutých těch slov byla plná kuchyně. I stěny jakoby jimi byly zastříknuty.

„Jo jo!“ zašeptla po chvíli Hlaváčková jako z uleknutí a zakývla dvakráte hlavou. „Tedy psala jenom slečinka?“ ukáplo jí od rtů jako žíravina do rány matčiny

Domovnice Žaludová uhodila prudce do složeného psaní na klíně.

„Co pak psát! — to ona trefí. Jako doktor. To to kroutí a staví — jen aby byla hezká. Už je ‚v jiným životě‘, ‚v jiným ovzduší‘, než já,“ vypichovala slova z dopisu, jež nejvíce rozjitřila její hněv.

Ale náhle jakoby veliká vlna lítosti se nadzvedla nad všechen kvas, zachvěla se, slzy jí vhrkly do očí a ona v štkavém nepřemožitelném pláči zanaříkala:

„Tak už tu zůstanu teď sama, jako ten kůl v plotě.“

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Nevěděla štkající matka, že na věnci, visícím v nohách rakve, je uvízlý kus duše Lojziččiny, která připjata k němu horečnatými sny jela s ním v mučivé úzkosti celou noc, a že v lístcích jeho jsou slzy čisté její bolesti. (To věděl snad jen ten mrtvý tam v rakvi, jenž nehybný ležel tak klidně s výrazem nadzemského míru kol studeného úsměvu zmodralých rtů.)

Nevěděla plačící matka, že v ovlažení a porosení nového života rozkvétají v srdci její dcery květy soucitu a lásky a že v duši její rozžehlo se světlo, které za nedlouho vnikne i sem k ní, aby svítilo i jí na cestu do nového domova a lepšího života po těžkých svízelích chudoby a stínech zármutku v tomto zapadlém domě odlehlé ulice.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

XXIII.

Bylo již k jaru, když Lojzička čtla jednou ve svém pokoji v Pohádkách Boženy Němcové hledajíc, co z nich by dětem mohla vypravovati. Přišla i na pohádku Jak Jaromil k štěstí přišel. Když ji dočtla a nad ní se zamyslila, jakoby v jádru jejím kdosi najednou kahan rozžehl, a ona zahlédla zakrytý dřív v ní smysl a význam, osvětlený jako zázrakem do nejtajnějších záhybů.

Vše jí bylo tak jasno — nade vši pochybu — a tak pojednou!

... Proč přišel Jaromil do země drobounkých ale šťastných lidí?

Protože miloval přírodu, celou svou prostou duší.

Bez lásky k přírodě nebyl by viděl ani se hnal za zlatohlavým, chocholatým ptáčkem, jenž jej uvedl do neznámé říše, která byla jedna zahrada, jeden ráj, a v níž ti drobní lidé znali podstatu všech věcí v přírodě a tajemná kouzla všech živlů.

A čím uzdravil chorou Boleslavu, jež byla němа, nevidoma a chodit nemohla?

Zázračnou mocí nabytých darů z té říše, k níž jej zavedla láska k přírodě, těch lidí drobných, kteří srostli s květinami a stromy své veliké zahrady.

Hle, zdaž i ona nebyla takovou chorou Boleslavou s duší uzamčenou a očima nevidoucíma?

A zdaž i k ní nepřišel — — —?

Ach ne — pst! — prst na ústa ... Jen prudká červeň doodkrývá nedomyšlené to podobenství.

(Všechnu zásluhu viděla už jen v něm, i vlastní její vnímavost se již sílila s jeho vlivem a s jeho silou.)

— —

Ale jakého ozdravení a jaké přeměny bylo zapotřebí v jejím nitru, aby uzřela v té pohádce najednou takový ukrytý a dříve pro ni ztracený význam?

A jakého bylo třeba štěstí v srdci, aby roztály pečeti, jimiž do té chvíle byl uzavřen jejím smyslům?

— —

Řeky bytostí jejich se již spojily, i slovo přiznání padlo. A bude v létě svatba jako v té pohádce. Jen že ona není princeznou a on nebude králem. Ale v štěstí své pevně věří, a místo otce ženichova vezmou k sobě matku nevěsty. Neboť ne již slovy jen rozkvétá její cit, nýbrž sesílil již i k skutkům dělné lásky.

O úkolech českého studia národovědného

se zvláštním zřetelem k dosavadnímu vývoji národopisné činnosti české.

Píše K. V. Adámek.

Zájem pro zvláštnosti lidového života a pro sběr i studium svérázných památek lidového umění jest v zemích koruny české data dosti dávného. Jevila se arci tato záliba především na poli literárním a uměleckém. Nicméně i jiné některé zjevy jsou zajímavým dokladem, že občas podmanila si a opanovala i širší vrstvy, jako na př. r. 1836., kdy u příležitosti korunovace císaře Ferdinanda za krále českého uspořádali stavové lidovou slavnost krajů českých, při níž zúčastnil se ve svatebních průvodech, při obžinkách i skupinách znázorňujících různé obory lidové činnosti lid ze všech končin království v kroji národním, zpívaje svoje národní písně a prováděje různé obyčeje, zaměstnání a obřady domácí, jak v dědinách jejich byly obvyklý.

Jest zcela přirozeným zjevem, že nejdříve upoutaly pozornost sběratelů a badatelů v životě lidovém stránky zvláště zřejmé a očividné. Tu píseň neb pohádka, tam zase kroj nebo vyšívání. Všimneme-li si sbírek, všude ještě převládá kroj, vyšívání.

Z museí českých hlavně a dojista nejdříve věnovalo značnější pozornost památkám lidového umění museum Náprstkovo. Na Moravě horlivou činnost v oboru tomto zahájilo museum vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. V nové periodě svého působení vyvíjí též museum království českého v oboru národopisném činnost náležitou. Jsou i pěkné sbírky na venkově jak musejní tak soukromé.

Vůbec pak mnoho vykonalo se v dřívějších dobách pod firmou archaeologie i ku prospěchu vědy národopisné. Všimněme si na příklad olomúckého spolku musejního. Již v prvém roce byl činným v národopisném oboru. Ve stanovách však úkoly tyto neodlišuje přesně od snah v oboru historickém, archaeologickém a povšechně vlastivědném.

Vždy více a více uznávala se potřeba organisace zachovávání památek. I uvažováno o nejvhodnějších prostředcích a postupu, na př. r. 1873. odůvodňoval K. Adámek důležitost soustavného pořádání krajských i okresních výstav.

Uspořádáno bylo tedy několik výstav, z nichž některé soustředily mezi starožitnostmi dosti předmětů etnograficky důležitých, zvláště materiálu krojového a j. Poukazováno i později znova a znova na některé ladem ležící obory, jako na př. J. Koula, Al. Jirásek a j. na studium lidových staveb. R. 1882 dr. Wankl u příležitosti pražské anthropologickoarchaeologické výstavky toužil po založení české anthropologické jednoty.

Zájem pro studium lidu byl osvěžen částečně i výstavkou na Žofíně a pak výstavou Náprstkovou. Velmi dobré služby vykonala na Moravě výstava olomúckého musejního spolku, upozornivši úspěšně na pěkné, rázovité vyšívání lidové a vzbudivši zálibu a porozumění i v širších kruzích domácích a v cizině. Zavdala pak podnět k intensivnějšímu pěstování oboru tohoto v markrabství.

U příležitosti výstavy u Náprstků r. 1887. bylo opětně uvažováno o organisaci ruchu výstavního. Pomýšleno, aby prostřednictvím Umělecké besedy za pomoci samosprávných sborů našich byly památnosti lidového umění vyhledávány, v okresních městech každoročně vystavovány, aby tak poznávalo se, co kde dosud zajímavého a důležitého se zachovalo a aby se památky takové postupně pro národní sbírky získávaly a zakupovaly. Právem byly snahy tyto nazvány praktickými a pilného uvážení hodnými v K. Adámkovu „Z naší doby“, kdež (ve III. dílu) šířeji bylo promluveno též o zachovávání památek umění prostonárodního i stanoven přesně program dalšího postupu tak, aby byly především vyhledávány, správně vyměřeny, vykresleny neb jinak zobrazeny a, pokud se týče, zevrubně popsány památky tyto, jichž jest v Čechách a u větší míre na Moravě i na Slovensku dosud drahně zachováno. Takto sebraný materiál měl by býti na jednom místě snesen a soustavně spořádán a vystaven i publikován. Činnost tato musí býti soustavná a také soustředěna, musí býti pracováno jednotně za spolupůsobení všech interessentů, tak stavitelů, učitelstva, studentstva a j. Podrobně tu byl vylíčen dále dosah a význam výstavy této, jež by manifestovala svérázný život veškerého československého lidu výstavou jeho rázovitých památek všelikého druhu. V závěrečné stati IV. dílu „Z naší doby“ byl pak r. 1890. návrh tento rozšířen v program české národopisné výstavy a to poukazem na důležitost a význam brzkého uspořádání veliké výstavy českého národa, jež by znázornila veškeré jeho poměry, jsouc zrcadlem někdejších poměrů jeho i nynějších, jež by sice přiblížela k minulosti národní, ale rovněž by plnila i druhý úkol, zobraziti nynější poměry všeliké. Spis dokončen byl v době, kdy Němci ohrožovali svou abstinencí zdar zemské výstavy jubilejní. Na snadě byla tudíž r. 1890. zároveň úvaha, neměla-li by se přímo místo zemské výstavy jubilejní pořádati výstava tato s národopisným programem výše uvedeným a se zřetelem ovšem k jubileu, na jehož památku zemská výstava jubilejní konána býti měla. Výstava jubilejní překonala šťastně veškeré překážky a tím samo sebou oddálilo se provedení nové výstavy s tak velikým programem, jak byl vytčen r. 1887 a 1890., na dobu pozdější. Zdar jubilejní výstavy zemské přispěl značně k urychlení realisace tohoto přání a byl posilou i pobídkou pro další činnost ve směru tomto, jež nemálo získala zmohutněním záliby a zájmu pro památky lidové, jichž pěkná kollekce již na zemské výstavě jubilejní byla seskupena. Že návrh z r. 1890. jest vystižen programem povšechným, na jehož základě vlastní práce k národopisné výstavě československé byly započaty, je každému zjevno, uvědomí-li si dosah pojmu národopisné výstavy, a bylo již jinými přesvědčivě dokázáno. Zcela správně tudíž napsal dr. Č. Zíbrt v „Českém lidu“ III. 541., že „důležitost národopisné výstavy českoslo-

vanské byla objasněna před zemskou výstavou jubilejní návrhem K. Adámka v knize vydané r. 1890 „Z naší doby“ IV. 304.“ a že „uskutečnění této myšlénky uvidíme na národopisné výstavě v Praze.“

Částečně byl program další činnosti r. 1888. stanovený ještě v témže roce uskutečněn.

Ve schůzi, kteráž byla na sv. Václava r. 1888. v sále „Umělecké besedy“ konána, uznali četně shromáždění odborníci a přátelé památek „oprávněnost a záhodnost takového sdružení, jež by zejména vytklo si za úkol sbírati a uveřejňovati národní písně, pověsti, pohádky, obyčeje, hry a jiné památky lidové, jakož i prováděti soustavný výzkum archaeologický a topografický v království českém“. Dne 21. října 1888. založili jsme ve schůzi za předsednictví dra. J. L. Píče konané „Společnost přátel starožitností českých v Praze“, již jsme vytkli ve stanovách 13. listopadu 1888. stvrzených za úkol vědecké prozkoumání království českého po stránce archaeologické, topografické a ethnologické a důkladné poznání do těchto oborů spadajících památek i sbírání a uchraňování jejich. Hned v prvém roce správním zahájili jsme činnost ve všech těchto směrech.

Samostatnou sbírku předmětů etnografických jsme nezaložili, poněvadž jsme uznali za vhodnější a také ve stanovách jsme vyznačili, že Společnost bude podporovati a rozšiřovati sbírky stávajících museí pražských i krajinských. A pak vstupovala v stadium živější diskusse otázka uspořádání českého národopisného musea. R. 1888. krátce po vyjití III. dílu „Z naší doby“ byl učiněn i z jiné strany projev o potřebě zřízení náležitých etnografických sbírek v Praze článkem „o sbírkách etnografických v novém národním museu“ (v „Národních Listech“ z 20. září), kdež správně dr. Pliške odůvodňoval požadavek, aby „v Praze pořízena byla sbírka pokud možno všeobecná, pojímající veškeru vlast naši“.

V archivu společnosti bylo zřízeno zvláštní oddělení národopisné pro zprávy o životě lidovém, zvycích, obyčejích atd. Konány četné přednášky z oboru národopisného. Dne 26. února 1889. učinil jsem návrh, aby se spolek uchopil příprav k soustavným pracím vlastivědným, jejichž výsledkem by pak bylo vydání velké české vlastivědy. Návrh tento potkal se s naprostým souhlasem, takže ještě téhož roku byl stanoven a přesně vymezen rozsah této činnosti, jež zahrnovala veškeré obory národopisného materiálu, čelíc mimo to ke sbírání materiálu topografického a archaeologického. Zejména šlo nám 1. o soupis osad veškerých, jak je lid jmenuje a jak vykládá jejich jména i původ, o náčrty dějin osad a sestavení veškeré literatury týkající se jakýmkoliv spůsobem některého oboru našeho programu. II. Bylo třeba zjišťovati a všímati si zpráv o poloze sídel i o jejich okolí. Tu žádány soupisy jmen vůkolních vrchů, údolí, řek, vod, potůčků, rybníků, studánek, pastvisk, stezk, skal, tratí, lesů, hájů, luk, polí, kaplí, mlýnů, samot, křížů a podobné. III. Úprava a půdorys osad, počet domů, zevrubný popis jejich památností a důležitých budov, jako radnice, rychty, fary, školy, zámků, rozvalin, hradů a tvrzí, zprávy o sbírkách, obrazárnách a archivech tamních, i, kde se jaké chovají a jak staré listiny, knihy a j. IV. Popis okolí osad a pamětihodností měl obsahovati

především též zprávy o mohylách, hradiscích, perničkách, švédských šancích, čertových brázdách, zprávy o nálezech tamních kamenných, kostěných, hliněných, kovových, a j. starožitností a o jich nálezišti. Tu upozorněno opětně na důležitost zápisů místních názvů, jako: svatobor na Morani, skleněný vrch, peklo, ráj, čertova kazatelna, zkamenělé stádo, stráž, střítež, stará silnice, svatá voda a j., na vytesané mísy na skalách a j. O obyvatelstvu byly žádány jednak udaje statistické v počtu absolutním i o jiných poměrech (národnost), jednak vylíčení povahy a spůsobu života lidu, výstavnosti vnější i vnitřního zařízení obydelních a hospodářských stavení, názvosloví (lomenice, záklopa, záprseň, přístěnek a j.) a náčrty jednotlivých částí a detailů staveb, zvláště dřevěných chalup, dále popis kroje, jména i popis šatů, nářadí, náčiní a nástrojů (rolnických, hudebních a j.), prostonárodní názvy a přívlastky různých zvířat, rostlin, nerostů, popis prostonár. pokrmů a nápojů (jich příprava i úprava, doba požívání) a léků. VI. Věnován zřetel mluvě co do tvarů mluvnických i přízvuku, národním písním s nápěvy, pověstem, pohádkám, příslovím, průpovídkám, pověrám, říkadlům, zaklínadlům, lékovadlům, tancům, slavnostem a hrám lidovým i jiným místním zvykům světským i kostelním, sbírání jmen, příjmení a přezdívek. Konečně VII. upozorňováno členstvo i jiní interessenti, aby též získávali staré paměti, zápisky písmáků a j., i aby zapisovali vypravování starých lidí, udajíce vždy zevrubně též, kde a od koho to neb ono slyšeli. Oznámeno, že „odpovědi, plány, nákresy a fotografie staveb, krojů a j., jež uloží „Společnost“ zatím ve svém archivu, budou užity ve „Vlastivědě české“, kteráž, jak se potřebný materiál nashromáždí, vydávána bude.“ Byli jsme si dobře vědomi velikosti úkolu tohoto, a že teprve po dlouhé době důkladných a svědomitých předběžných prací a příprav může býti proveden. Ale velikost úkolu nás i nástupce naše jen povzbuzovala a povzbuzuje. Zřízen záhy zvláštní „odbor pro sbírání a zachovávání prostonárodní poesie a lidového umění“ a j.

Na velikonoce r. 1891. byla chystána výstavka spolková, jež v létě téhož roku v Náprstkovu museu konána. Úkolem jejím nebylo nahromaditi spoustu předmětů, ale naznačiti ukázkami, oč sběratelům národopisného a vůbec vlastivědného materiálu jde, čeho všeho si všímati mají a ukázati program a způsob další práce. A tak právem mohl výbor ve III. své výroční zprávě poukazovati na totožnost snah, jež založením Společnosti přátel starožitností českých jsme realisovati počali, se snahami, jež jevily se přípravami k národopisné výstavě českoslovanské, neboť základ byl a jest stejný.

Roku 1891. stala se důležitá manifestace zájmu pro památky lidového umění, jež další rozvoj národopisného ruchu českého velmi sesílila upozornivši měrou prospěšnou na důležitost zachovávání a ocenění lidových památek. Míním oddělení lidovému umění věnované na výstavě jubilejní, v němž za řízení čilého výboru pražského, ač krátký čas byl k disposici, vystavili jsme z různých krajin českých hojně zajímavého materiálu. Výstava lidového umění měla „podati věrný a pokud možno úplný obraz života našeho lidu selského, jakým byl do nedávné doby a jakým jest ještě dnes v některých krajinách“. Úkolu svému dostála a došla

náležitého porozumění. Četná návštěva t. zv. „české chalupy“ i ochozů průmyslového paláce*) nejlepší svědectví toho podávala.

Jako v království českém, tak i v markrabství moravském věnována byla píle i pozornost sbírání materiálu národopisného některými přáteli národopisu. Značného povzbuzení se jí dostalo a dostává činností olomúckého musejního spolku, jenž i sběratelskou i literární působností svou získal si nemalých zásluh o zdárný postup a organisaci vlastivědných snah na Moravě, jsa v novější době podporován činností brněnského spolku musejního, s nímž ujal se příprav k moravské vlastivědě, v níž arciť oboru národopisnému bude vyhraženo náležité a patřičné místo. Že také Slezsko všemožně se činí, vlastivěda slezská a j. jsou toho dobrým dokladem.

Jest zřejmo z toho, co jsme stručně tuto uvedli, že v zemích koruny české studium lidové, — ač již v I. polovici tohoto století se jeví nejeden pozoruhodný moment, svědčící o zájmu pro svérázný život lidový — přece hlavně teprve v letech 1880tých dochází většího ohlasu a důkladnějšího pěstování, hledíc si ovšem většinou stránek zvláště zřejmých, nápadných, snadněji dostupných a zjistitelných. Nastává živější výměna názorů o lidovém studiu v souvislosti s otázkou záchrany památek. Jeví se snaha zdokonaliti postup práce propracováním programu další činnosti a zvláště, pokud setrvává se při jednom určitém odvětví materiálu, jako na př. druhdy komise pohádková „Slavie“ — doplňuje se dosti podrobnými návody. Činnost po r. 1891. se rozvíjející, jednak zařizováním selské světnice a sbírky národopisné v museu království českého, jednak přípravami k provedení národopisné výstavy českoslovanské, souvisí úzce a mnohonásobně s prací konanou před výstavou jubilejní, takže opodstatněna a naprosto pravdiva jsou slova prvé zprávy výboru národopisné výstavy českoslovanské, že výstava tato vzešla z dávného přání, aby na jednom místě soustředěno bylo vše rázovité. Půda pro zdar práce, kterouž vyžádalo si chystání a uskutečnění podniku tohoto, byla již připravována před r. 1891. a činnost vzpružena velikým úspěchem zemské výstavy jubilejní, takže, když listem v letě 1891. tištěným Fr. A. Šubert dotazoval se některých interessentů a odborníků, pokládají-li za vhodné a nutné, aby byla v Praze uspořádána v r. 1893 výstava národopisná kmene českoslovanského a súčastní-li se radou a duševním přispěním, se souhlasem se potkal podnik tento. Všeobecný souhlas, jejž vyvolalo pak nadšené provolání, sepsané E. Krásnohorskou a uveřejněné ve všech časopisech, byl nejlepším svědectvím, že věc není naprosto nová. Souhlas ten stal se základem dalšího jednání,

*) I v jiných odděleních výstavy byly některé pozoruhodné předměty národopisně důležité, tak v obrazárně kresby a obrazy J. Manesa (hanácký statek a j.), Bedřicha Havránka (selský dvůr v Sudetách, obraz selského dvora ve Vidími a j.), J. Prouska (motiv z Pojizeří a rozmanité náčrty a kresby), fotografie, malby a kresby staveb na př. v exposici rakovnické, lounského spolku hospodářského, z Čáslavska, v albu škol z Hlinecka (od V. Lindnera, J. Záhejského a j.), plán statku z Nov. Hrozenkova od Mich. Urbánka, modely staveb v skupině hospodářských spolků (pro okres Mýto a pro okresy Chrudim, Hlinsko a Nasavrchy a j.) i ve školském oddělení (z Lible) ukázky z mé sbírky vzorů vyšívání kožichového, jizba krkonošské hájenky v Harrachovu pavillonu a j.

jež pak vyvíjelo se na základě programu, jenž, jak v denních listech 19. září 1893. dr. Kovář prohlásil, jest z převážné většiny dílem jeho a v novější době hlavně spolupůsobením dra. Hostinského v některých detailech byl upraven. Věci té dotkneme se níže.

O průběhu příprav výstavních nelze se nám zde podrobněji šířiti, neboť bychom značně vybočili z rámce této statě a konali bychom z valné části práci již jinými vykonanou. Poukazujeme na zprávy jednatelské výboru národopisné výstavy českoslovanské, dále na materiál nastřádaný o ruchu výstavkovém v „Českém lidu" a zvláště ve „Věstníku národopisné výstavy českoslovanské", na četné programy a dotazníky výstavní a j. Můžeme tedy zkoumati a rozebírati dosavadní vývoj činnosti národopisné pomíjejíce všelikých formalit a personalií.

Fakt jest, že zdatnou a úsilovnou činností našeho venkova a některých pražských přátel národopisu i štědrou podporou sněmu království českého, města Prahy i mnohých samosprávných sborů a j. podařilo se vyvésti dílo, jež byťsi ve všem všudy nemohlo shrnouti a pojati veškeren materiál žádoucí, jak by k tomu potřeba odborná nabádala, jest přece dílem významu důležitého. Neméně pravdivým jest, že povšechný stav činnosti národopisné v některých krajinách nemůže býti nazván naprosto uspokojivým a nesvědčí o úplném pochopení celého významu, jejž národopisné studium pro náš život národní i ve svých praktických účincích míti může a dojista míti bude, ani o náležitém vědomí celého rozsahu díla, jež v oboru národopisném musí býti v zemích našich ještě řešeno.

Ve dví dělí se činnost národopisná: zjištění, získání i zachování všelikého materiálu národopisného a využitkování i spracování jeho. V obojím směru se pracuje. Sběrací činnost převládá. Je to zcela přirozeno. A mohu hned doložiti: zcela žádoucno a správno, neboť náležitý a všestranný úspěch činnosti sběrací jest důležitou, protože nezbytnou podmínkou a zárukou zdárného řešení úkolu druhého oboru činnosti národopisné.

Důležitým prostředkem jsou tu výstavy národopisné.

Dle nástinu podaného Fr. A. Šubertem měla býti výstava pražská roztříděna ve tři oddíly: I. Člověk (a tu zase: tělověda, jazyk, duševěda) II. sídla, život a práce (země a krajiny, obydlí, kroje, zaměstnání, zvyky, obyčeje, umění), III. veřejná zřízení nynější. Již v tomto nástinu neobmezoval se program na lid. Mluví se o národopisné výstavě kmene českoslovanského. A vysvítá to i z některých míst nástinu samého. A tu stejně, jako již v prvém návrhu národopisné výstavy z r. 1890., správně přijat i v nástinu tomto jako postulát nezbytný zřetel k minulosti. Zajímavo jest pro dějiny českoslovanské národopisné výstavy, že r. 1891. odůvodněn význam a účel i dosah výstavy národopisné stejně, jako se stalo před tím již r. 1887. a, pokud se týče, 1890. V provolání z 12. září 1891. výslovně opět za východiště a cíl národopisné výstavy klade se národ. V provolání k samosprávným sborům se uvádí, že má národopisná výstava českoslovanská předvésti obraz všech poměrů našeho národa čili, jak se v povšechném programu, jenž po upuštění od rozvrhu v nástinu výše zmíněném naznačeného byl vypracován, se stanoví: „zobraziti život a stav českého národa na

sklonku XIX. věku, jakož i historický jeho rozvoj.“ Na základě tomto jsou pracovány programy specielní, srv. na př. program odboru pro stavby a sídla a j. Povšechný program byl sice později zrevidován, na př. v nejnovější revisi jest stylisováno, že má výstava znázorniti obraz života a stavu českého lidu na sklonku 19. věku, jeho života a práce atd., ale celkem na věci samé nic se nemění. Ani v lidopisné skupině nebylo lze obmeziti výstavu výhradně jen na lid, neboť hned v oddělení zeměpisném jeví se potíže, jak by se pořádalo oddělení toto, kdyby se mělo obmeziti jen na lid, pročež případně naznačeno, že znázorní půdu, na které sídlí národ český. V demografickém oddělení zařaděno znázornění rozšíření českého národa. Lid od národa nebylo lze odděliti ani v oddělení antropologickém, ani jazykovém a j., tím méně pak ve výstavách obvodových a v přídatcích. Velké potíže vyskytly by se i při obmezení se na přítomnost. Vyplývá to z povahy věci samé. Nejenom v kulturněhistorických přídatcích, nýbrž i v jiných odděleních, tak hned v jádru výstavy, v odděleních soustavných přihlížeti musel program znova a znova k minulosti; na př. v oddělení demografickém, rozšíření národa v různých dobách, kolonie české v různých dobách, v jazykovém oddělení, hranice jazyka českého v různých dobách, mapa starých kmenů českých a j., v hudebním, tím spíše pak v oddělení literárním, krojovém a j.

A stejné potíže jevily se i při výstavkách krajinských. Bylo nutno hleděti k oběma požadavkům.

Výstavky národopisného materiálu byly již pořádány v létech 1880tých. Hlavně soustřeďovaly materiál krojový a vyšívání. Tento materiál převládal i na výstavkách moravských, jichž řada zahájena v červenci 1892. V rocc 1893. valnou měrou zúčastnily se mnohé okresy české ruchu výstavkového, jenž potrval v neumenšené síle ještě v r. 1894. Ba ještě počátkem letoška přihlásila se některá města s výstavkami.

Bohatství výstavek bylo různé. Různý také jejich význam i úprava. Některé podaly jen výsledek sběru odborového, jiné vykazovaly některé ukázky spracovatelské činnosti, na jiných zase obory tyto byly vynikajícím spůsobem zastoupeny. Ta výstavka vynikla krojem a vyšíváním, vykazovala však naprostý nedostatek materiálu o lidovém stavitelství, ona zase měla znamenitě zastoupenu keramiku, ale méně podařené diagramy a práce kreslířské atd.

První a hlavní úkol většiny výstavek těchto nemohl a nechtěl býti jiný, než informační. Výstavkou poučila se širší veřejnost o snahách a cílech národopisného ruchu. A to nezůstalo bez prospěšného vlivu pro další práce sběratelské. Odbor pořádající přehlížel tu výsledky dosavadní své činnosti, seznával, v kterých oborech má dále pracovati. Slabším okresům byly sousední výstavy povzbuzením a příkladem k úsilovnější a vydatnější působnosti. Delegátům pražského výboru naskytovala se příležitost, aby se informovali o postupu práce a aby dle toho činili své disposice další. Že nebylo lze docíliti plného úspěchu, byla zajisté hlavní příčina ta, že mnohé výstavy pořádány byly současně, takže nemohli, zvláště v r. 1893. a 1894., ke všem výstavám titíž zástupcové dojížděti. Konečně pak i vybírali zde onde pouzí amateuři.

Měly-li výstavy venkovské splniti náležitě svůj úkol, měly býti

vždy a všude nefalšovaným obrazem tamní krajiny a soustřediti předměty jen z tamního obvodu. Kde nebylo dosti materiálu domácího, mělo se naprosto od pořádání výstavky upustiti spíše, než po cizích okresích vysílati emisary a náhončí na hon po vhodném materiálu anebo než vypůjčovati si od pořadatelstva jiných výstavek. Výstavka, jejíž pořadatelé dbali jen o množství věcí, nehledíce k původu a nalezišti předmětů získaných, postrádala všeho významu, protože falšovala pravdu, předstírala něco, co není, sváděla k mylným názorům a nesprávným úsudkům o poměrech krajiny, v níž byla konána. Tak stala se mnohá výstavka zcela zbytečnou. Leckde zabočilo se v pouhé fanglíčkářství a zbytečně vyplýtvalo se peněz a zmařilo práce i času.

Nicméně celkový výsledek a účinek ruchu výstavkového byl přece velmi uspokojivý a v mnohém vzhledu povzbuzující a užitečný. Došlo i na výstavy větší, jež shrnuly materiál z několika okresů nebo obvodů. Doba pro větší podniky takové arci nebyla příliš vhodna. Obmezily se v čas na minimum, takže obavy často vyslovované, aby neuškodily zájmu a návštěvě národopisné výstavy českoslovanské, se neosvědčily. Nepodceňujeme významu srovnávacích výstav i nepochybujeme, že vlastní doba pro výstavy podobné ještě nadejde částečně i po pražské výstavě.

V některých okresích zavdala výstavka podnět k založení musea. Jinde zase přispěla mnohými předměty k jeho obohacení. Tím nejlépe vyvrácen byl ještě občas ojediněle vyskytující se pochybený názor, že činnost národopisná nesouvisela částečně i s akcí na záchranu památek. Již průběh rokování prvního sjezdu českých museí, jejž jsme r. 1893. do Hlinska svolali, a při němž též zástupcové četných odborů výstavních se súčastnili, nejlépe osvědčil tuto souvislost některých otázek této akce s otázkami sběru a úpravy národopisného materiálu.

Důležito je zejména náležité roztřídění museí a upravení jejich vzájemných styků.

Pojednali jsme již při jiné příležitosti o těchto věcech, takže můžeme se obmeziti na míru nejstručnější. Hájíme od počátku stanovisko, aby v Praze byly sbírky, jež by poskytovaly úplný a věrný obraz všelikých poměrů království českého. Stejný požadavek platí přirozeně i pro Moravu. Nicméně vítáme všechny snahy, jež čelí k tomu, aby i v Praze jako největším našem městě umožněno bylo, seznati ve sbírkách musejních obraz poměrů celého národa našeho. Zmiňujeme-li se o usnesení sjezdu musejního, jenž ve věcech těchto byl nejdůležitějším projevem, a uvádíme-li jeho resoluci, aby zařízeno bylo v Praze museum národopisné, nesmí se zapomenouti, že byla přijata všemi hlasy též resoluce, v níž kladen byl důraz na stanovení poměrů musea království českého k jiným museím na základě náležité dělby práce. Jak dalece zřízením musea národopisného, jež má po ukončení výstavy činnost svou rozvinouti, bylo a bude ujednání sjezdové vystiženo, nenáleží uvažovati v těchto řádcích.

Přáti si musíme, aby činnost musejní krajinská neutuchala, ale aby za pomoci a účastenství všech činitelů hledělo se pro česká musea získati co nejvíce památek a tak zachovati je v majetku národním. Musí býti postaráno o náležitě bezpečné a trvalé uschování i o účelné uspořádání jejich. Prvému požadavku jest v mnohých městech náležitě

vyhověno. Zajisté, že všude nadejde konečně doba, kdy památky tyto budou míti pečlivých a spolehlivých ochraňovatelů a pořadatelů. Plného úspěchu se dosáhne teprv náležitou reorganisací museí i v ohledu věcném i místním, jež musí se státi, jak již při sjezdu museí českých v r. 1893. jsem poukázal, na stejném, důkladně se zřetelem k dosavadním zkušenostem a i k účelu vzdělávacímu musejních sbírek stanoveném základě. Akce na záchranu památek, kterouž známou peticí v r. 1888. sněmu království českého podanou jsme rozuítili, vyvolala již některá zařízení, kteráž budou zajisté zdatně s ostatními činiteli působiti, aby všeliké požadavky dosud nevyřízené byly rozřešeny. Též přípravy již se dějí, aby i některé soukromoprávní i veřejnoprávní otázky sem zasahující došly přiměřené a časové úpravy zákonné. Nicméně zbude i pak pro svépomocnou činnost musejní dosti místa a vhodné příležitosti. Za nynějšího stavu věci musíme požadavky přizpůsobovat poměrům. Aspoň tedy nechť hledí každé museum nebo musejní spolek získati, co se vůbec zachovati dá, a pracovati vytrvale a úsilovně dle svých sil, aby památky české zůstaly trvale zachovány ústavům českým, zvláště nyní, kdy upozorněna zdárným postupem naší činnosti národopisné objevuje se znova snaha, soustřeďovati památky tyto do sbírek cizích, kteráž došla nejnověji projevu založením německého Vereinu für öster. Volkskunde, jenž založen k příkladu z německé říše danému, vytkl si za úkol sháněti památky lidové a všeliké předměty národopisně důležité do vídeňského německého musea, buditi zájem pro lidovědné studium vydáváním spisů a publikací německých a j. Nezmiňujeme se o spolku tomto, že bychom snad pokládali za nepřístojno, aby si rakouští Němci měli pro sebe podobnou organisaci, jako máme my v zemích českých. Otázka jest jiná. Zde sráží se opět centralisující směr s autonomním směrem v oboru vědeckém a kulturním. Důkaz o nevýhodách směru prvějšího byl by dnes věru již nadbytečný. Věc je jasna a uznána do jisté míry i ve kruzích příznivých směru prvějšímu. Sama centrální komisse, jejíž nepostačitelnost r. 1868. i maršálek Adolf Auersperg uznal, poukazuje na př. v r. 1883. na neudržitelnost nynější situace a úpravy její působnosti. Dr. M. Haberlandt, jeden ze zakladatelů německého rakouského spolku lidovědného, dobře do jisté míry vycítil stejné nesnáze, jež centralisační činností vznikají i v tomto oboru, když líčí obsáhlost úkolu lidovědného studia o všech rakouských národnostech a praví, že národ sám, intelligence národa musí úkol tento řešiti. A věcně již dříve (1879) v některých svých úvahách R. Eitelberger zabýval se zjevem, že v Rakousku každý národ na poli práce kulturní cítí se z důvodů vědeckých i národohospodářských samostatným. Uznává význam této snahy, ač, jako Němec, nemůže potlačiti stesk, i praví: „Každý vzdělanec chce býti duševně samostatným, každý vzdělaný národ pokládá duchovou i národohospodářskou samostatnost za hlavní podmínku svého bytí. Tento federalismus jest nebezpečnějším (rozuměj: ze stanoviska Eitelbergerova) než politický federalismus.“ Toť hlas z německého vědeckého tábora. Každý opravdový přítel českého národopisu srozumívá ihned, jakmile srovnává si zásady a snahy českého hnutí národopisného se snahami oněmi, že nikdy nemůže postupovat oběma směry zároveň. Stanovisko

správné jest dáno samo sebou, jakoby bylo na př. při volbě mezi Ústřední Maticí Školskou a Schulvereinem. Chabé úspěchy všelikých pokusů přesunouti těžiště českých kulturních snah jsou nejlepším dokladem, že lze vždy spoléhati v zdravý instinkt české veřejnosti, jenž se i tentokráte jeví, neboť do výboru vídeňského spolku kromě kustoda národopisného musea československého, nepřijal z království českého žádný Čech volbu. Unáhlené jeho rozhodnutí toto došlo již v pražských kruzích jemu blízkých bytsi ostré, tož přece včasné odezvy. Zmiňujeme-li nepřípadného kroku toho, činíme tak pouze, poněvadž zavdal podnět k vlasteneckému rozhodnutí mnohých sběratelů památností, aby darování neb získávání předmětů takových pro národopisné museum a i jiná musea dálo se s výslovnou výhradou a, pokud se týče, s výslovným slibem, že předměty takové nesmějí býti nikdy mimo země české k žádnému účelu půjčovány nebo dováženy.

Veliké obory materiálu národopisného stačí prostě do českých museí získati a je uspořádati. Činnost tato nebude se potkávati s takovými obtížemi, jaké provázejí a znesnadňují sběr slovesného materiálu, lidového podání a j.

Předmětem bádání národovědného je celý národ. Studium může si vytýkati trojí úkol. Obmezí se na pouhý popis různých zjevů a poměrů národa nebo studuje zjevy tyto, pátrá po jejich příčinách, vzniku, vývoji a důsledcích, po jejich vztazích k zjevům jiným, liší zjevy místní od zjevů jevících se ve větších oblastech atd. a konečně může si vytýkati účel naprosto praktický.

Veliký úkol ještě čeká na pracovníky. Veškeré krajiny národem naším obývané musí býti prozkoumány, poměry všech vrstev národa probádány. Dosud býval a namnoze jest věnován největší zřetel krojům a vyšívání. Pilně také sbírány jsou písně, pověsti a lidové podání. Méně pozornosti věnuje se nábytku, nejméně obydlí a sídlům národa a vývoji společenských i právních poměrů. A ani v oborech nejpropracovanějších není práce dosti systematická. Nesbírá se materiál všude stejně intensivně. Z toho poznatku podávají se některé podmínky pro další postup. Jest treba přesného a podrobného návodu, jenž by důkladně vystihl veškerý úkol národopisného bádání, jenž by obsáhl přiměřenými otázkami veškeré obory zjevů a poměrů pro národopisce zajímavých a důležitých. Máme navedení pohádkové komise „Slavie". Jeho část o právních obyčejích a zvyklostech byla znova publikována. Jest řada jiných dotazníků, na př. instrukce „Společnosti přátel starožitností českých" v Praze, o níž výše již jsme se zmínili, návod olomúckého musea, zvláště obsáhlý i obsažný tazatel. Mnoho přiměřeného materiálu otázkového je v programech národopisné výstavy československé, tak v programu odboru pro stavby a sídla, literárním, a jiných. Všechen tento materiál otázkový měl by se soustavně uspořádat v společný dotazník, opatřený přesnými zásadami o stejnoměrném postupu. Tím získal by se pevný základ pro práci. Dalším požadavkem jest přesná dělba práce. Každý sběratel nevyzná se obyčejně ve všech oborech a i když se vyzná, zapracuje se nejraději jen v několik oborů a jim věnuje veškeru pozornost. V mnohých krajinách není vůbec ani jediného pracovníka. Jinde zase znova sbírá se,

ač již před několika lety jiní vše přesně zjistili. Mnozí pak ohřívají staré věci. Jak jsme se přesvědčili, jarmarková literatura herbářů, hvězdářských pranostyk, „velmi kumštovních“ knížek léčitelských a j. některým jsou hlavním pramenem jejich prací. Potřebí jest zevrubného bibliografického přehledu o všech pracích samostatně vydaných, o všech (i sebe menších) příspěvcích kdekoliv otištěných, o všelikých vydáních materiálu a to o všech literaturách, pokud se týká české národovědy. Slibný pokus stal se před lety v „Literárních listech“, nověji v „Českém lidu“ a j. Musí se pracovati na celé čáře, sbírati a pořádati materiál o všech vrstvách národa, ve všech dobách ročních, ve všech směrech. Místní i věcné roztřídění práce je vysoce důležito, neboť úkol tento je veliký a má-li býti zdolán, vyžaduje značné práce i času a vylučuje zbytečné plýtvání sil v jakémkoliv směru. Při náležitém postupu a promyšlené práci docílí se výsledku znamenitého. K přesnosti a ustavičnosti musí se družiti spolehlivost při zjišťování zpráv a jejich původu. Nestačí spokojiti se k úsudku o poměrech určité krajiny s resultáty sběru konaného v jedné nebo dvou, třech tamních vesnicích. Celý obvod musí se důkladně prozkoumati, má-li se býti vyvarováno pochybených a unáhlených, nesprávných úsudků. Zprávy získané musí se pilně kontrolovati, jakž právě potřeba káže, využitím všelikých případných prostředků. Velice vaditi bude často zvláště badateli v krajině neznámému nedůvěra lidu. Cizinci nepodaří se ji překonati tak snadno. A vždy spíše překoná ji jen zdánlivě nebo částečně. Nedoví se mnohých důležitých zpráv, nepozná ty nejjemnější odstíny života lidového, jež jsou otevřenou knihou sběrateli a národopisci mezi lidem žijícímu. Patrno jest, jak velice záleží na důkladné znalosti krajiny i poměrů a na bezprostředných, osobních stycích s lidem, a na včasné a vhodné volbě přiměřených dob k bádání. Z toho také vysvítá, jak veliká výhoda pro dokonalost a zevrubnost bádání plyne z pobytu mezi lidem a dovede-li získati si badatel plnou důvěru lidu a obmezí-li přiměřeně territoriální rozsah svého obvodu pozorovacího, aby tím hlouběji a důkladněji vnikl v pletivo všelikých zjevů, poměrů a vztahů života národního a styků jednotlivých vrstev jeho, různých povoláním, vyznáním, stářím, vzděláním.

Ruku v ruce s badáním o přítomných poměrech musí jíti studium o minulosti. Jako jest po mém i jiných soudu zbytečno a nepřípadno rozlišovati lid a národ a chtíti konstruovati vedle národopisu, resp. národovědy ještě samostatnou vědu „folklor“, a zapomínati na jeden ráz, na ty staré a staleté svazky a mnohonásobné, spletité styky, jež poutají jednotlivce i celé vrstvy národa, tak je i nevhodno oddělovati přítomnost od minulosti, neboť jest potřebí stopovati různé činitele, na jejichž podkladě se vyvíjí činnost národní, sledovati rozmanité síly, jež byly směrodatny a rozhodny pro utváření se poměrů i pro rozvoj života národního. I v tomto oboru pracuje se u nás již více a spořádaněji, ač i tu dosud zbývá vykonati mnoho horlivé, úsilovné a klopotné práce. Síla starých tisků, rukopisných knih a archivalií očekává bedlivého probádání. Škoda tedy tříštiti síly opětným a opětným probíráním těchže věcí různými badateli. Nutno spíše dohodovati se o soustavném postupu.

Vyskytují se hlasové volající po srovnávacím studiu. Jsou oprávněny. Ale pravá doba ještě nepřišla, neboť bude lze s naprostým zdarem

a úspěchem srovnávati české poměry, obyčeje, obřady a j. s cizími, a stopovati vzájemné vztahy, jež i v tomto oboru mezi naším národem a jinými slovanskými i cizími se jeví, teprv až důkladně bude probádán život lidový, respective národní ve všech zemích českých. Nebudeme přece chtíti stavěti budovu české národovědy od hřebenu k základům! A i když budou již veškeré potřebné doklady zjištěny a spořádány, a až budou nejprv krajinné zvláštnosti přesně a podrobně stanoveny i též vyhledáno vše, co jest celému národu společno: bude přece možno jen s největší opatrností prováděti srovnávání. Nelze pro všechny doby a národy užívati vždy téhož stejného měřítka, nemá-li se dospěti mnohdy na scestí nesprávných dokladů a domněnek.

Přehlížíme-li dosavadní činnost národopisnou v zemích koruny české, pozorujeme, že se organicky vyvíjí, že po různých pokusech starších se a to zvláště od let 1880tých sesiluje a šíří. Nalezáme u vývoji českého hnutí národopisného dosti světlých momentů a potěšitelných dokladů práce dobře pochopené a nadšené horlivosti i obětavé vytrvalosti, ač nelze nepozorovati tu a tam i zjevy, jež nesvědčí právě o náležitém pojetí úkolu anebo zase o opravdovém zájmu pro věc samu. Notný kus práce jest vykonán. Veliký úkol ještě zbývá. Bohaté zásoby lidového podání dosud kolují mezi lidem, nevystiženy sběrateli a nevyužity pro vědecké bádání. Zajímavý a cenný materiál i o jiných, velmi důležitých a podstatných stránkách života národního čeká svého spracování, jež vyžádá si mnoho píle, času a práce . . .

Otevřeny jsou již brány národopisné výstavy českoslovanské. Zdar provází společné toto dílo naše, jež prací, vytrvalostí, zásluhou a obětavostí národa našeho, zvláště venkova, z něhož vyšel k němu prvý podnět, jest vybudováno a k zdárnému přivedeno konci. Všechny oblasti odvěkých sídel národa našeho jsou tu zastoupeny svými památkami.

Vědě a národu jest věnováno dílo výstavní. Lidu má býti a zajisté bude školou sebevědomí, zdrojem sebedůvěry, povzbuzením k neoblomnému a vytrvalému hájení a dobývání dědictví zašlých dob. Má-li vědě českoslovanská výstava národopisná prospěti a má-li jí býti tím, čím přáli jsme si ji míti a jak nám stále tanula na mysli v době přípravných prací, musí podán jí býti důkaz, že skutečně nadchází doba všestranné věcné práce, musí ukázati skutkem opravdovost snah po zachování a vytěžení k prospěchu národnímu bohatství dokladů svéráznosti národní tu shromážděných, musí přistoupeno býti bezodkladně k využitkování vzácné příležitosti této, jež jest asi již poslední. Neboť nikdy více již neshromáždí se takové bohatství svérázných památek lidového důvtipu, dovednosti a vkusu. A proto nutno využíti a vykořistiti náležitě tuto vzácnou příležitost, a začíti již ve víru radovánek a slavností výstavních svědomitým studiem materiálu výstavního i opatřením kreseb a zachováním co největšího množství předmětů pro musea českoslovanská a tak položiti a řádně připraviti náležitý základ k spracování vědecké publikace o výstavě národopisné a tím usnadniti zdárný postup národovědné práce, jež zajisté výstavou nalezne nových úspěšných a blahodárných podnětů k dalšímu svému rozvoji a rozkvětu.

Milovník zpěvných ptáků.

Povídka od N. Stanického. Z ruštiny přeložila Jos. Bož. Koppova.

(Dokončení.)

X.

V celém svém životě nebyla Avdoťa Spiridonovna tak nespokojena, jako nyní. Mnohokráte byly jí dokázány klepy, ale nikdy se to nestalo tak veřejným spůsobem. Chtěla si zlosť vylíti na muži.

„Hleďme, čemu se již přiučil od toho loupežníka — sprosťáka! Místo aby se zastal své zákonné ženy před urážejícími ji lidmi, ještě se osmělí, přede všemi mně říci, že mu dělám ostudu! Jen počkej, holoubku, já ti zahraju! Majorovi a jeho domovníkovi to také splatím! . . . Zapálím v noci schody, ať ve svém mezzaninu uhoří!“ křičela, celá bez sebe.

„Hospodine, jen se vzpamatujte, Avdoťo Spiridonovno! Mohli by vás slyšet!“ vzkřikl Petr Akimovič ustrašen.

„Jdi, jen to na mne pověz, jdi!“ dorážela Avdoťa Spiridonovna. „Na Sibiři budu lépe žíti, než s takovým podlým člověkem, jako jsi ty!“

Rozloučení s Těrentičem Petra Akimoviče velice bolelo, a k tomu ke všemu ještě taková ostuda, a i leknutí: ještě nikdy tak strašná zlosť se nezračila v obličeji jeho ženy. Vzal kabát, čepici a spěchal z domova. Když se ocitl na ulici, nevěděl kam se obrátit, a těžce si vzdychnuv, zabručel:

„Ach, Těrentiči, Těrentiči, kdybys věděl, jak je mi těžko, jistě bys mne politoval! Ano, půjdu k němu! Ať mi vyhubuje jak chce, jenom když mě nevyžene!“

„Kam jdeš?“ ozval se hlas Těrentičův, a tento zastoupil cestu Petru Akimovičovi, jenž kráčel se svěšenou hlavou. Petr Akimovič se zalekl a nevěřil ani svým očím, že před ním stojí jeho přítel, po kterém tak toužil.

„Kam táhneš, nedbalče?“

„K tobě, holoubku!“ řekl nesměle Petr Akimovič.

„Ach, vezmi to ďas! A já šel právě k tobě!“ zvolal vesele Těrentič. „Vyhuboval jsem ti, bratře, že's neprodal slavíka, a dopadlo to k mému prospěchu. Zaopatřil jsem kupci jiného, a obdržel jsem dvacet pět rublů.“

„No, sláva Bohu, jsem tomu rád!“ řekl Petr Akimovič s úsměvem; tak se mu nyní ulehčilo.

„Když jsem od tebe odcházel, zašel jsem rovně na ptačí trh a koupil jsem tam slavíka za tři ruble.“

„Má silný a libozvučný hlas?“

„Sám ďábel to ví!“

„Ale jak to?“ ptal se rozpačitě Petr Akimovič, jsa vypravováním Těrentičovým překvapen.

„Bylo to tak!“ přerušil ho Těrentič. „Koupil jsem slavíka, donesl ho kupci, ale on se počal zdráhati, nechtěl slavíka vůbec. Je to taková bestie! Zapotil jsem se hodně, než jsem z něho vytloukl pětadvacet rublů.“

„Řekl jsi mu, že to jest jiný slavík?“

„Co?... Snad bych nebyl tak hloupým!... Ale co bych s tebou mluvil o záležitostech, kterým ani za mák nerozumíš... No, jak se ti beze mne vedlo?“

„Ach, mám takový žal, šel jsem k tobě...“

„Snad se opět tvému slavíkovi něco přihodilo, ne?“

„Díky Bohu, je vesel.“

Petr Akimovič vypravoval, jakou ostudu mu Avdoťa Spiridonovna způsobila.

Těrentič spustil nehorázný smích, že všichni kolemjdoucí udiveně na něj pohlíželi, jak, drže se za boky, smál se, až mu slzy z očí tekly, a Petr Akimovič celý rozpačitý stál před ním.

„Loutka! ha, ha, ha!... Až mne v bocích píchá! Ach!... Ano, majore! Jak si to vymyslil!... Když já budu přítomen, Avdoťa Spiridonovna si tak na tebe nedovolí. Já ji svým způsobem také dovedu zkrotit!“

Přátelé šli.

„Čert ví, ale zastesklo se mi po tobě, a řekni, co pak se s tebou dělo? Vždyť si ani nejsi podoben!“

„Já nemohl ani jíst, ani pít, ani spát, — slovem neměl jsem nikde pokoje.“

„Vezmeme dvě láhve piva, a jako dříve je vypijeme.“

Oba vypadali vesele. Z velkých kapes Těrentičova kabátu vykukovaly hrdla láhví.

„Je doma!“ zašeptal Petr Akimovič, když viděl trčeti klíč v zámku dveří.

„Co z toho, že je doma,“ odpovídal Těrentič a vkročil chrabře do kuchyně, potom do pokoje, a za ním, jakoby se schovával, šel bázlivě Petr Akimovič.

Těrentič, postaviv na stůl láhve, řekl:

„Nu, napijme se pivečka!“

Ze svého pokoje vyletěla Avdoťa Spiridonovna v plášti a klobouku a jízlivě se usmívajíc, promluvila důrazně:

„Věnujte svému slavíku upomínku!“

Petr Akimovič se zachvěl, podíval se na klec, — dvířka byla otevřena, klec byla prázdna. Petr Akimovič se vrhl na Avdoťu Spiridonovnu se zaťatými pěstmi, volaje zoufale:

„Kde jest můj slavík, ty zločinná?“

„Nespatříš ho více! Pustila jsem ho na svobodu!“ vzkřikla se smíchem Avdoťa Spiridonovna a utekla.

Petr Akimovič padl beze smyslů na zem.

Na dvoře se ozval pronikavý křik Avdoti Spiridonovny:

„Pomoc, chce mne uškrtit! chce mne zabíti! Zachraňte mne, dobří lidé!“ křičela uprostřed dvora.

Opět se pozvedl strašný šum ve dvoře. Všichni nájemníci přiběhli

a skupili se kolem Avdoti Spiridonovny, která s pronikavým pláčem křičela, že ji muž chtěl uškrtiti, a jeho loupežný přítel prý vytáhl nůž, hroze jí zabitím; ona prý se pouze útěkem zachránila. Major a Sidorenko rychle sešli do síně. Když major slyšel, jak Avdoťa Spiridonovna křičí, že ji muž chtěl zabit, řekl Němcům:

„Neví, co by zlostí dělala! Nestojí ani za to, aby někdo si všímal toho, co povídá; vymýšlí si pouze něco na svého muže! Půjdu k němu, hned se všeho dozvím.“

Němci odešli do svého bytu, a major šel k Muraševu. Sidorenko ho následoval, při čemž bručel:

„Škoda, že podobnou zmiji dávno již někdo nezardousil!“

Major tam zastihl následující obraz: Petr Akimovič ležel na zemi, a Těrentič, na kolenou, uleknutě se na něho díval. Z jeho prsou se vydíraly vzdechy a nesouvislá slova: „Přítelíčku ... příteli! Otevři oči ... podívej se na mne ...“ Těrentič dosud neviděl člověka ležícího ve mdlobách. Major poručil Sidorenkovi, aby ihned běžel pro lékaře. Když Těrentič shlédl majora, vzkřikl zoufale:

„To zlomyslná pustila jeho slavíka, a on sebou praštil a leží.“

„Leží ve mdlobách! Musíme ho položit na pohovku.“

Terentičovi se ruce tak třásly, že bez pomoci majorovy nemohl přítele donésti na pohovku.

„Musí se mu rozvázati nákrčník, rozepnouti kabát, vesta!“ pravil major.

Těrentič chvějícíma se rukama rozpínal kabát a rozvazoval nákrčník Petru Akimoviči, máčeje svými slzami jeho bledou tvář.

Major přinesl naběrák s vodou a smáčel hlavu a čelo Petru Akimoviči, při čemž Těrentiče těšil:

„Lékař mu pustí žilou, a on přijde k sobě!“

„Hospodine! jen jest-li k sobě přijde! Rozsvítím rublovou svíčku. Věřte, majore, mám ho tak rád, tak rád, že bez něho by mi život nebyl ničím. Proč jsem si ho tak oblíbil? Suďte sám — vždyť jest to takové zakrnělé stvoření.“

Na štěstí se Sidorenko brzy s lékařem vrátil a jda mimo nájemníky, kteří se kolem Avdoti Spiridonovny skupili a kterým o svém zranění svým mužem řečnila, řekl jim:

„Co ji posloucháte! Rozejděte se!“

Avdoťa Spiridonovna zapomněla hráti si na nešťastnou, nadávala Sidorenkovi, vyhrožujíc mu vězením.

„Tvůj major, a ten zlosyn můj muž i s jeho loupežným přítelem, všichni budete zavřeni!“

Lékař vzkřísil Petra Akimoviče. Z širokých prsou Těrentičových vyrval se vzdech, a on radostně zvolal:

„Přítelíčku, jsem zde!“

Petr Akimovič se udiveně na všechny díval, kteří kolem něho stáli.

„Vzmuž se, vstaň!“ zvolal Těrentič vesele.

Petr Akimovič se podíval na klec a dal se do hysterického pláče.

„No, co pláčeš jako baba?“

Lékař zadržel Těrentiče a poslal do lékárny pro utišující kapky.

Po hysterickém záchvatu Petr Akimovič tak seslábl, že nemohl ani

rukou pohnouti. Lékař udělil radu, jak mají dávati lék, a jak pečovati o klid nemocného. Mezi majorem a Těrentičem došlo v kuchyni k hádce. Major zaplatil lékaři, a Těrentič mu chtěl ty peníze vynahradit.

„Vždyť jsem mu, pane majore, jako vlastní bratr, a proto musím lékaři zaplatit . . . mám dost peněz!“

„A on je zase mým nájemníkem! Zůstaň raději u nemocného, ale nevpouštěj k němu ženu!“

„Nevpustím ji! Zavru dvéře na klíč. A vy, pane majore, hezky na ni vzkřikněte, začne-li opět nadávat.“

„Jen mě neuč, dovedu se již s ženskou spraviti,“ odpověděl major, odcházeje do svého bytu. Cítil potřebu po zažitém dnešním rozčilení si odpočinouti.

„Můj žert se zdařil výborně; myslel jsem, že dnešní den vesele ztrávím,“ přemítal, odpočívaje ve své lenošce.

„Ano, vaše vysokoblahorodí, myslel jsem, jestliže i přijde k sobě, že ho to buď skosí anebo že ztratí řeč . . .“ řekl Sidorenko.

„Pletichářka již umlkla?“

„Odešla! Kéž by se do země propadla!“

„Dávej pozor, a jak vejde do dvora — hned mě o tom zprav. Nesmí býti do bytu vpuštěna, jinak by se mohl Petru Akimoviči záchvat opakovati! Má takové množství známých, může někde noc ztrávit!“

„Myslím, že by se taková jedovatá baba nenašla v celém světě,“ řekl Sidorenko s přesvědčením.

Těrentič ošetřoval nemocného po svém způsobu. Za prvé shledal, že major nadarmo vydal peníze za léky.

„Všechny tyto léky jsou hlouposti! Vypij raději skleničku pivečka, a hned se zotavíš.“

„Nemohu!“ odpovídal Petr Akimovič smutným a slabým hlasem.

„Tak ho sám vypiju! Nepřijde na zmar!“ pravil Těrentič sedaje k stolu. „E, jaký pak to žal, že ti slavík uletěl — koupíš si jiného! Hůře je, když je hlad a nikde není ani kouska chleba, anebo když prsty lezou z bot, když mrzne a ty máš na sobě lehkou halenu — to je opravdové neštěstí. Když jsem byl mladým, zkusil jsem to nejednou. V té době bývá člověk ještě hloupým, neví, jak by si vše zařídil, jak musí s lidmi žíti. Ty jsi se dočkal takového stáří a jsi ještě zpozdilý, i co do postavy jsi zůstal hochem . . . Nu, připij mi!“ nutil Těrentič, drže nemocnému sklenici u úst.

Nechtěje Těrentiče rozhněvati, namočil Petr Akimovič rty do piva.

„Jen se napij, jak se patří, čeho se bojíš: vždyť to není lék.“

Petr Akimovič kroutil hlavou, neodvracuje očí od klece, a slzy jako hrachy kanuly mu po tvářích.

„Jaký jsi to tvrdohlavý osel! . . . K čemu upíráš oči na prázdnou klec? . . . Naplivej mi do očí, jestli ti ho do večera nepřinesu. Když je pták v kleci dlouho uzavřen, vyžaduje jako nějaký pán, aby měl pokrm připravený. Daleko neuletí, nedovede již tak jako dříve křídloma pracovat, a usedne někam na blízký strom.“

Těrentič si sedl k nemocnému na pohovku s lahví piva a sklenicí. „Poslyš, co se mi jednou přihodilo: seznámil jsem se s jakýmsi mla-

díkem, který do sebe vodku jen lil, a ani nevěděl, že pil, jen oči mu z důlků vystupovaly. Chodili jsme spolu, a já jsem se též oddal pití vodky... Ach, Bože, to byla hrůza, co jsme měsíčně vypili! Chodil jsem jako pitomý! Vrátil jsem se jedné noci opilý domů a vypustil jsem všechny ptáky z klecí. ‚Já se těším — těšte se i vy.‘ Když jsem ráno vystřízlivěl, vidím, že jsou klece prázdny! . . . Ach, Hospodine, myslím si, co jsem to vyvedl, že jsem se sám připravil o svou výživu s božími ptáčky. Vzal jsem klícky, šel jsem do lesa, — bydlel jsem tehda právě naproti — rozvěsil jsem klícky po větvích, sám pak jsem se postavil za křoví, a lákal ptáky různým ptačím hvízdáním. Co by's myslel? Ti vyučení mžikem se vrátili do klece, poněvadž byli hladoví; ale ti, kteří byli nedávno v kleci chováni, se nevrátili! Tvůj slavík se jistě vrátí.“

Mezi vypravováním proléval si Těrentič hrdlo pivem.

„Kdybych byl ještě čtrnácte dní se svým druhem popíjel, to by tvůj Těrentič zde již neseděl. Byl bych zahynul jako on — byl bych se snad v opilství jako on vrhl s okna čtvrtého poschodí na dlažbu, a byl bych se rozbil na kusy jako on!“

Pokaždé když vyslovil Térentič slovo „slavík“, vydral se Petru Akimoviči z prsou hluboký vzdech, jakoby se někdo dotýkal bolavého místa na jeho těle.

XI.

Když zacházelo sluníčko, vzal Těrentič klec a řekl:

„Pojmenuj mne podlým, naplivej mi do očí, nevrátím-li se s tvým slavíkem. Nesmíš však naříkat, až odejdu. Lež klidně!“

Těrentič zavřel byt na klíč, aby se snad za jeho nepřítomnosti Avdoťa Spiridonovna nevrátila, a odebral se na půdu, postavil na střeše klec vedle vikýře, sám si usedl vedle komína a počal hvízdati jako slavík.

Major si v tu dobu vykládal pasians a slyše hlomoz na střeše, zvolal zděšeně:

„Sidorenko! Kdo to chodí po střeše?“

„To Těrentič, vaše vysokoblahorodí, vlezl s klecí na střechu, aby přilákal slavíka domů. Slyšíte jeho hvízdot?“

„Hvízdá skutečně jako slavík! No, dnešní den se mi vydařil, jen co je pravda!“

„Doufá, že slavíka přiláká.“

„Dej to Bůh! . . . A co, Muraševa ještě nepřichází?“

„Ne, vaše vysokoblahorodí.“

„Takový tichý člověk a dostal takovou ženu. Tu by snad dovedl skrotit náš šikovatel Petrov! Pamatuješ se ještě na něho?“

„Jak bych se nepamatoval: jedinou ranou vyrazil člověku dva zuby . . . Právě takového muže měla dostat, ta by byla tichá jako voda, Petrov by ji byl vyučil!“

Těrentič asi hodinu na střeše hvízdal. Pojednou se ozvala na střeše hrozná rána. Sidorenko spěchal na půdu, ale Těrentič šel již po schodech s klecí, a všecek rozradostněn volal: „Chytil jsem ho! chytil jsem ho! ale za to jsem si skoro makovici rozbil. Něco mi padlo k nohám, a jak

jsem se nahýbal, bác čelem do trámu, až se mi v očích zajiskřilo. Podívej, jakou mám bouli!“

„To jsi se uhodil o soudek.“

„No, můžeš se s ním rozloučiti, rozbil jsem ho na kousky; zdálo se mi, jakoby se pode mnou bořila podlaha... Rozveselí se můj přítel, až svého slavíčka spatří!“

Široká tvář Těrentičova štěstím zářila.

Sidorenko spěchal sděliti majorovi šťastnou novinu.

„Nu, sláva tobě, Hospodine!“ řekl major, „jakoby se mi s prsou skála svalila. Trápilo mne to, že vše zavinil žert, který jsem si z Avdoti Spiridonovny ztropil; kdyby ji to nebylo rozhněvalo, nebyla by se na ubohém muži vymstila.“

Otvíraje dveře do kuchyně volal Těrentič z plna hrdla:

„Řekl jsem, že tvého slavíka chytím. Tu ho máš!“

Postavil klec Petru Akimoviči na kolena, který si sedl, obejmul ji oběma rukama, položil obličej na její stříšku a zaštkal.

„Ach, ty plačtivé údolí!“ zvolal Těrentič. A tře sobě čelo, doložil:

„Podívej se, jakou bouli jsem si k vůli tvému slavíku utržil!“

Ale Petr Akimovič mimo svého slavíka neslyšel a neviděl ničehož. Díval se na něho a štkaje mluvil: „Můj drahý, moje radosť, vrátil jsi se ke mně!...“ A obraceje se k Těrentiči doložil: „Holoubku, nalej vodičky, a nasypej pokrm mému slavíčkovi. Nemohu sám vstáti, nohy a ruce se mi třesou.“

„Z čeho jsi tak seslábl? Jen vstávej!“ bručel Těrentič, vzal klec a postavil ji na židli. „K čemu se mazlíš, jen vstávej!“

Petr Akimovič spustil nohy s pohovky, chtěje vstáti, ale zavrávoral. Těrentič ho zadržel a posadil na pohovku.

„Ach, ty strašáku, vždyť tě ani nohy neunesou.“

„To přejde!“

„Arci, že to přejde! A ne-li, pomohu ti!“ řekl Těrentič, stavě klec na okno.

„Kde máš zob?“

„V kuchyni ve skříni.“

S návratem slavíkovým vrátilo se chování Těrentiče v dřívější koleje. Přinesl z kuchyně hrsť zobu a nasypav ho do misky v kleci, pravil: „Po své procházce bude trochu ulekaný a nebude asi jísti. Nechť si odpočine!“ A pověsil klec na dřívější místo. „Poněvadž to dobře dopadlo, musíš se napíti se mnou piva, ale nyní mne ty musíš pohostit.“

„Buď tak laskav, a vezmi sáček z mého kabátu.“

„Musíš zaplatit dvě láhve: jednu za chycení slavíka, druhou, že při chytání jsem si udělal bouli.“

„Kup třeba tucet!“ odpověděl Petr Akimovič.

Těrentič si nasadil čepici hodně do čela, aby bouli nebylo viděti, uchopil prázdné láhve a odešel.

Petr Akimovič počal rozmlouvati se svým slavíkem:

„Kde jsi, můj drahý, lítal? Viď, že ti bylo úzko? V kleci je klidněji. Nesmíš mě opustit! Což se u mne nemáš dobře?“

Těrentič se vrátil s pivem a kusem buchty.

„Vzpomněl jsem si, že's od rána nejedl, a proto jsem to přinesl. Jez!"

„Skutečně se mi nechce."

„Nesmysl! Jez ihned!" vzkřikl Těrentič rozhněvaně.

„Budu jísti, budu," odpovídal Akimovič ustrašeně.

Těretič nespustil se svého přítele ani oka, pobízeje ho neustále:

„Jez, jez!"

„Nemohu více," odpovídal Petr Akimovič smutně.

„Jistě jsi z dětství jedl jako slepice, a proto jsi tak zakrněl. No, pij!" nalévaje sklenici piva, poroučel Těrentič.

Petr Akimovič vzal sklenici.

„Nuže, ťukneme si! . . . Co jsi tak málo pil? Ne, ty's svéhlavý, vypij všechno, anebo odejdu!"

„Vypiju, vypiju, ale s přestávkami," řekl Petr Akimovič ustrašeně. Když snědl buchtu a vypil sklenici piva, cítil se silnějším, vstal, přiblížil se ku kleci slavíkově a dívaje se něžně na něho otázal se Těrentiče: „Co myslíš, je můj slavíček potěšen, že mne vidí?"

Těrentič zakroutil hlavou odpovídaje mu vyčítavě:

„Ty hrachový šašku! Sedni si raději ke stolu, vypij ještě sklenici piva, pak se zotavíš a nebudeš takové nesmysly blábolit!"

Těrentič zůstal přes noc u Petra Akimoviče, aby ho chránil pro případ, že by jeho žena se vrátila. Ale Avdoťa Spiridonovna se neobjevila a noc minula pokojně. Major přišel ráno navštívit Petra Akimoviče a byl rád, že ho zastihl při čistění klece. Začal řeč o Avdotě Spiridonovně.

„Nechci tu zlomyslnou ani vidět! Dám jí na srozuměnou, aby šla jinam!" řekl energicky Petr Akimovič.

„Uděláte dobře, budete bez ní spokojenější, a já, jakožto domácí, také; bude zde klidno. Obávám se pouze, že když přijde vás prosit, vy se obměkčíte."

„Ne, majore, neodpustím jí nikdy, že mi slavíka vypustila! Nikdy! Nechť žije samotna; vytrpěl jsem od ní dosti!"

Uplynul den, druhý, a Avdoťa Spiridonovna se neobjevovala. První otázka Těrentičova, když přišel k Petru Akimoviči, byla:

„Neobjevilo se tvé zlato?"

„Ne! stydí se zajisté ukázati se zde."

„To se mýlíš! Co pak ona má nějaký stud v těle? Nejspíše zmizela proto, aby si na tebe nějaký úskok vymyslela."

„Nechci o ní ani slyšet!"

„Jaké jsou, tyhle ženské! Také moje kmotra dělala hrozný rámus, když jsem u tebe ztrávil noc," vypravoval Těrentič, ale pojednou se vzpamatoval a připojil: „No, ale já nejsem jako ty, a nedám si od ženské nic líbit!"

Major se chlubil Sidorenkovi: „Vidíš, jak jsem dal Muraševé za vyučenou, ani nos už nesmí strčit do mého domu!"

XII.

Radost majorova netrvala dlouho. Obdržel obsílku, aby se dostavil ke smírčímu soudu; Muraševa ho žalovala.

Major se strašně rozhněval. On vůbec nenáviděl smírčích soudů, hned na počátku jich zařízení byl proti nim. „Ach, ta pletichářka! Jakou mstu si na mne za můj žert vymyslela! To by tak scházelo, abych ve svých letech seděl snad s nějakou lůzou, anebo s opilcem ve vězení. Myslel jsem, že do smrti nepřestoupím práh smírčího soudu, a pojednou k vůli té ostudné Muraševé se tam musím dostaviti. Jen co je pravda, je to pěkný pořádek!“

Sidorenko byl také předvolán.

„Vaše vysokoblahorodí,“ ptal se Sidorenko uražen. „Co pak jsem já udělal? Proč jsem žalován?“

„Zeptej se smírčího soudce, co se mne ptáš?“ vykřikl major.

Nájemník-Němec přiběhl celý rozčilen k majorovi s obsílkou v ruce.

„Račte se podívati, já také podobnou obdržel,“ odpovídal major, ukazuje mu obsílku. „Můj domovník je také předvolán. Ona nás všechny zažalovala.“

Němec se poněkud upokojil, že neobdržel obsílku jen on.

„Fuj, jaký nehodný jest ten dáma!“ pravil. „Neměli jsme s podobným dámou žertovat!“ podotkl Němec a odešel.

Major se strašně rozhněval a řekl za odcházejícím Němcem:

„Hlupák! Jak se může opovážiti mně dělat výčitky!“

Když Petr Akimovič dostal obsílku, zalekl se tak, že sotva se mohl podepsati, jak se mu třásla ruka. Běžel k Těrentiči. Ale ten mu šel vstříc se smíchem.

„Vidím na tvém obličeji, s čím přicházíš: potěšil jsi se, že se tvé choti po tobě zastesklo! . . . Čeho jsi se, oslí hlavo, ulekl? I já mám takovou obsílku, zatoužila i po mně! . . . Ha, ha, ha! To bude velice zábavné, jak bude u soudu řádit.“

„Jaká to hanba!“ podotkl Petr Akimovič.

„To bude jen její hanba, a my se budeme jen smát!“

„Co je tu k smíchu?“

„Máš se z toho těšit, a netřít si oči, ty slaměná makovice! Můžeš se konečně s ní navždy rozejít.“

„Co mohu u soudu mluviti, vždyť ona mne nepřipustí k slovu.“

„Tím lépe, sama se prozradí, a smírčí soudce uvidí, jaká to je hašteřivá, zlomyslná bezbožnice! Řekni smírčímu, že nechceš s ní žíti, a dáš jí poukázku na vlastní výživu. Soudce sám uzná, že s takovou zlou ženskou nemůžeš žíti.“

„Holoubku, jen se ode mne nevzdaluj, až přijdeme k soudu, sice docela propadnu!“ pravil prosebným hlasem Petr Akimovič.

„Vím i bez tebe, že potřebuješ chůvu, jak malé děcko.“

Svou žalobou nespůsobila Avdoťa Spiridonovna nepříjemnost jenom obyvatelům křídla, nýbrž také ve velkém domě. Předvolala některé nájemníky jako svědky, a ti obdrželi obsílky. Staré panny se tak ulekly, že z toho ulehly.

V den vyšetřování byla síň smírčího soudu přeplněna obecenstvem, ježto se byla Avdoťa Spiridonovna sama o to postarala, aby všichni obyvatelé z ulice o její žalobě se dozvěděli.

Major snažil se vypadati klidně, avšak ostatní vypadali smutně, ustrašeně, vyjímaje arci Těrentiče. Ten se s úsměvem díval kolem sebe. Jako malé dítě držel se ho Petr Akimovič za kabát a schovával se za něho. Aby vypadala utrápeně, uznala Avdoťa Spiridonovna za dobré v tento den si nelíčiti tváře řípou, a vzdychajíc každý okamžik obracela oči ke stropu. Nemohla to však vydržet, hrát si na nevinně pronásledovanou, a pustivši uzdu své výmluvnosti, zlobila se, že svědci nesvědčí v její prospěch. Když se soudce vyptával Těrentiče, tu Avdoťa Spiridonovna tak křičela a nadávala, že jí smírčí soudce pohrozil, že ji dá vyvésti ze soudní síně, podotýkaje, že spíše všichni ostatní měli žalovati ji, a ne ona jich. Všechny obviněné sprostil obžaloby.

Avdoťa Spiridonovna žádala na svém muži úpis, že jí bude vydávati na živobytí, nechtíc s takovým tyranem a zlomyslníkem déle žíti. Petr Akimovič rychle přivolil. Na to žádala Avdoťa Spiridonovna, aby jí její muž vyplácel polovinu své pense. Pravila:

„Patřím do vznešené společnosti, a nemohu žíti někde v koutku, jako všelijaká ženská!“

Petr Akimovič by jí byl přiřkl tři čtvrtiny své pense, jen aby se jí zbavil.

Vyšedši ze soudní síně, křičela Avdoťa Spiridonovna, jak nespravedlivě se s ní jednalo a hrozila, že vše udá k vrchnímu soudu.

„Já znám všechny zákony tak dobře, jako smírčí soudce sám!“ A nemohla se zdržeti, aby na ulici Těrentiči nevynadala. Ale ten se jen smál a ještě ji dráždil:

„Nu, jen ještě více nadávej!“

Petr Akimovič, schovávaje se za něho, tiše ho prosil, aby jí neodpovídal, a i svědci této sceny mu domlouvali, aby ji nechal.

„Ach, škoda, že mám svědky, já bych jí dal za vyučenou. Nu, pojďme oslaviti, že jsme se zbavili takové pletichářky a křiklounky,“ pravil Těrentič.

Major, jda s Němcem domů, pravil:

„Ten soudce je chlapík, statečný chlapík!“

Němec pouze vzdychal, jak nepěkně si madam před obecenstvem vedla. Sidorenko se Těrentiči přiznal, že šel k soudu s velmi nepříjemným pocitem.

„Bylo mi podivno, když mne soudce vyvolal.“

„Vždyť jsi byl vojákem a byl jsi ve válce; čeho jsi se tedy obával?“ vytýkal mu Těrentič.

„Nebál jsem se tak ani, když jsem šel smrti vstříc,“ řekl Sidorenko rozpačitě.

Avdoťa Spiridonovna nechala dalšího soudu, a když byla odstěhovala svůj majetek z bytu svého muže, tu pravil major Petru Akimovičovi: „Slevím vám činži, ale přistěhuje-li se ona zase k vám, nesmíte mi pak zazlíti, vypovím-li vás z bytu.“

„Chraň mne Bůh před utrpením, které jsem taková léta snášel.“

Petr Akimovič zkoušel poprvé ve svém životě sladkost svobody. Ale bez nějaké cizí moci nad sebou nemohl žíti. Moc Těrentičova nebyla však tak malicherná, jako ženská. Petr Akimovič se často ku svému slavíku obracel s otázkou:

„Není-liř pravda, můj drahý, že se nám dobře daří? Nikdo na nás nekřičí, nikdo nás už nehubuje."

Ptal-li se ho Těrentič, jak se mu vede, odpovídal:

„Žiju jako v ráji. V bytu je krásné ticho, rušené pouze zpěvem mých ptáčků."

„Kdo pak ti dříve poroučel, abysi byl takovou onucí. Podívej se jen na mne: dáš-li se jejími slzami obměkčiti, a přistěhuje-li se opět k tobě, přisahám ti při svatém obrazu, že tě jako psa zabiju, až ke mně přijdeš."

„Co myslíš, co myslíš! Což bych to učinil . . ."

Mnoho a dlouho se v domě majorově mluvilo o Murašové, ale všemu bývá konec. Za dva měsíce zapomněli na ni všichni. Jen někdy vzpomněl si major na Muraševou, když se dozvěděl o nějaké samovraždě, o drzé krádeži v Petrohradě, a pak říkával Sidorenkovi:

„Škoda Muraševé, ta by mi vypravovala všechny podrobnosti."

„Vaše vysokoblahorodí, co pak nám ještě málo vyvedla, že jí litujete?" namítl vyčítavě Sidorenko. „Vždyť bez ní je zde tak ticho, a vzpomeňte si, jaká Sodoma a Gomora zde bývala?"

„Ach, ty hlupáku! Snad nemyslíš, že se mi po ní stýská?"

„Když se mi o ní zdá, pobíhá po mně mráz, a když se vzbudím, myslívám si: snad to není pravda, že u nás bydlí? Nedej Bůh, vaše vysokoblahorodí!"

Major se rozesmál, a Sidorenko byl spokojen, že ho rozveselil.

Těrentič měl pravdu. Avdoťa Spiridonovna nikde nevydržela, nedovedla si dle příjmů vše zaříditi, tak že ji všude z bytu vyhnali. Petr Akimovič by byl jejím prosbám neodolal, a v dobrotě svého srdce byl by jí dovolil, aby se do svého dřívějšího pokoje přistěhovala, kdyby se nebyl bál Těrentiče, který si často stěžoval na svou kmotru, říkávaje:

„K čemu jsou ty ženské na světě? Opravdu, bez nich bychom měli mnohem klidnější život!"

Trpaslíčkové naší zvířeny.

Píše Boh. Bauše.*)

To jest maloučké, to jest hezoučké. Avšak v malém tílku vězí nezřídka i síla obra, vždyť David přemohl Goliáše; a ve vnitru pygmajů z říše zvířat probouzejí se tytéž vášně, vzněty lásky a nenávisti, nalezáme při nich tutéž umělost a obratnost, tytéž pudy stavitelské, jakým obdivujeme se u některých obrů říše této. Zasluhují tedy postavičky zvířat, jež čtenáři zde předvedeme, plné naší pozornosti, ba obdivu. Náležejí vesměs naší zvířeně, jen že unikají obecné pozornosti, vedouce život skrytý, pod zemí, pod vodou, v houštinách, děrách břehů a kmenů, namnoze noční, život však neméně pohnutý, čilý, plný choutek loupeživých a vražedných, vše s pohyby půvabnými a lehkými, ozývajíce se při tom i hlásky, jež zpěvností nezadají ničeho soupeřům větším. Bylo však třeba dlouhých zkušeností, značné trpělivosti, ale především veliké lásky ke všem zjevům přírodním, nežli poznán život a způsoby našich trpaslíčků.

Myš nejmenší.

Tak na př. zřídka komu podaří se pozorovati ve volné přírodě kutění myši nejmenší. Na štěstí novější musea nepředvádějí jen nekonečné nudné řady celých řádů, nýbrž praeparator-umělec sestavuje celé „živé obrazy“ z členů jednotlivých rodin, jež představují nám intimní jejich život rodinný a skutečná hnízda neb brlohy jejich, jak poznány byly ve skutečnosti. Též museum naše počíná vystavovati skupiny podobné, shotovené obratným praeparatorem jeho a můžete zde viděti skupeninu těchto myšek, netopýrů a j. Angličanka Eliza Brightwenova nespokojila se arci ani s těmito obrazy, nýbrž chovala a ošetřovala pečlivě myšky po dvě leta: „Bylo dávno mým přáním“ — píše ve spise „Wild Nature won by Kindness“ (Příroda divoká získaná láskou) — „chovati tato zvláštní zvířátka; vyskytují se však jen pořídku (v Čechách severních u Baernsdorfu nalezají se prý častěji) a také pro útlost a malinkost svou nesnadno dají se chytiti. Konečně dostalo se mi jich laskavostí přítele, a péče, kterou jsem jim po dvě léta věnovala, byla mi stálým pramenem zábavy.“

Myši trpaslíci jsou nejmenší z hlodavců: celá délka těla obnáší jen 10 cm., z čehož polovice připadá na dlouhý točivý a chápavý ocásek; dva pospolu váží teprv 5 gramů. Kožíšek mají tu temnější, tu světlejší, buď hnědý, červenohnědý neb světlehnědý; spodní tělo a něžné nožky jsou bílé. Mají dlouhé knírky a zdobně kroužkovaný ocásek. Nožky přední

*) Použito částečně článku bratří Adolfa a Karla Müllerů, i jiných.

jsou 4prsté s pahýlem palce jako u veverek, zadní delší pětiprsté. Tmavá vyniklá očka a dlouhé ostré drápky dodávají zvířátku ráz bystré čipernosti.

Pole obilné, trávník, bujná sítina, rákosí neb houští tvoří bydliště těchto trpaslíčků. Rozšíření jejich sahá nejen přes celou Evropu, ale i na Sibiř. V sítinách skryty proháněji se myšky mladé i staré ve zmotanině stébel, lodyh a květů s podivuhodnou zručností akrobatů. Bleskorychle, že oku sotva pohyby sledovati možno, kmitá, houpá se lehce jako vánek větru celá společnost, šplhajíc tu po jitrocelu, tam po klasu žitném od kořene až ke špici. Drápkaté nožky podporuje při tom rejdění chápavý ocásek; lehounké zvířátko, majíc jej dva- neb třikráte kol stébla ovinutý, teď ve vzduchu se vznáší, teď zase ke skoku se rozhupuje. Zde učiní skok za hmyzem, tam opět se smekne až k hladině vodní, přeběhne i lehce po hladině této, aneb se ponoří pod vodu, honíc se za unikajícím hmyzem. A hned na to octne se opět na vzdušných latách, mezi klásky a paličkami trav, aby nejjemnější částky odsud si vyhryzlo.

Takovýmito mistry šplhání jsou ovšem jen staří; mladí, jichž několikráte do léta po půl tuctu, ponejprv i deset se rodí, teprve cvikem nabývají podobné mrštnosti. Cvičiteli jsou mladým staří; sotva onino opustili měkké lože, již lákají je staří na vzdušné působiště; stále pozorujíce malé nemotůrky, povzbuzují, podporují, postrkují je, sami šplhajíce, skákajíce vždy směleji od stébla k stéblu. Během týdne viděti divy pokroku ve výchově žáků. Tito poznali záhy houpavou půdu svého rejdiště, nabyli bezpečnosti ve skoku, laškují a honí se ve svém baheuním ráji, aneb poposedají na způsob klokanů, držíce broučka nebo pavoučka v předních tlapkách.

V uspokojení vypouštějí tiché pohvizdování a pípání jako společnost střízlíků vesele se bavící.

Rodičům nastane však záhy znova potřeba vyváděti z hnízda nové pokolení, neboť brzy na to viděti opět malé čumáčky a hlavičky vyhlížeti z díry.

Z hnízda? Ovšem a jak zajímavého hnízdečka, jež umělou stavbou zápoliti může s mistrnými výrobky rákosníka, sýkory mlynaříka neb střízlíka. Udiven zastaví se šťastný nálezce nad výrobkem ssavce tak drobounkého. (Hnízdo takové v českém museu chované i s holými mláďaty bylo zasláno z Mirešova).

Müller do podrobna vylíčil způsob, jak myška při stavbě hnízda si počíná; přípravy k stavbě záležejí v tom, že sedíc listy rákosí neb ostřice mezi ostrými zoubky protahuje, a tím na tenké proužky je rozčísne a zároveň zkadeřuje. Rozčísnutá vlákna upevňuje pak stavitelka za řapíky na vhodné místo kol stébel trav a buduje tak lešení. V rákosí upravuje však základy s jakýmsi rozmyslem, pravý to rošt s mřížovitým podkladem, spletený z trav a ostřic. Na těchto základech pracuje pak párek společně připlétáním nových pásků a stébel, až celé pletivo nabude patřičné tloušťky a pevnosti. Základní rošt jest vodorovný; sklenutí dvou protějších pásků děje se patrným vzájemným dohodnutím obou myšek. Padne-li jedna neb druhá lodyha do obvodu stavby hnízda, zatáhne se také do pletiva a tam se zaplete.

Hnízdo na našem obrázku zhotoveno jest z ostřice, a jest patrno

Myš nejmenší s hnízdem.

jak tu a tam lodyha do něho byla vpletena. Zkušené myšky stavějí obyčejně do kulata klenutá i visutá hnízda; mladší vypomahají si tím, že hnízdo dělají na pevné podložce, které pak postranním připlétáním válcovité podoby nabývá; poslednější patrně pokulhávají za ozdobnými vzdušnými stavbami starších myšek.

Po ukončení prvních základů přikročuje párek k vyplnění mezer kostry a vůbec sesílení stěn, až tyto dosáhnou tloušťky 1,5 cm. Pak teprve vystýlá se vnitro. Zvířátka šplhají za tím účelem až do vrcholků trav, rákosí a křovin, aby zde z květných lat, vlny semen a plsti palic vybrali nejjemnější látky k vystlání své rodinné svatyně. Lépe nežli veverka hladí a zdobí myšky vnitřní stěny plstí podivuhodně stejnoměrnou, jak to leda jen stehlík v hnízdu svém dovede. Práci plstění z jemného, ale krátkého materialu vykonávají pomocí své sliny a nožkami do hladka pletivo tlačíce. Tak dokončují tito Liliputáni své mistrné dílo, které velikostí se liší, tvoříc něžný, dutý míček 9—10 cm., jindy 13—15 cm. v průměru měřicí.

Obyčejně hnízdo polo visí, polo sedí; ale jsou myšky umělci, které odvažují se na stavbu hnízda volně mezi větvemi sítin a křoví visícího. Jen obratným tělocvikem a pomocí chápavého ocásku podaří se jim takový smělý základ vzdušný položiti. Vynalezavosť jejich jeví se také v tom, že čerstvé listnaté větve, trávy a květy připletají neporušené, tak aby barvou a tvarem hnízdečko zmizelo pátravému oku, které též snadno je přehlédne.

Plchové.

Malý plch lískový jest as více znám svou mnohoměsíční spavostí — prospíť za nevlídné pohody pět až sedm měsíců ve stavu polomrtvém — nežli svojí drobnou, v pravdě liliputánskou postavičkou. Ze tří druhů těchto veverkám podobných hlodavců, kteří se u nás někdy dosti vzácně objevují, představíme čtenáři druh nejmenší, životem svým mnoho zajímavého poskytující.

Délka plcha lískového jest jen 7—8 cm., ocasu 6 cm.; kožíšek jeho jest světle ryšavý, na ocase nahoře něco temnější. Přes celé vrchní tělo a ocas táhnou se v zimě delší černohnědé pesíky, které dle polohy těla ku světlu dodávají srsti světlejšího neb temnějšího odstínu. Úhledná hubička a tváře zdobeny jsou paprskovitě postavenými kníry, prsa a hrdlo jsou bílé. Divukrásné veliké, jako perle vyvstalé, lesklé oči hledí na nás z něžné hlavičky. Hrubý plch obecný, s tímto příbuzný, jest kousavý, špatně páchnoucí, nevábivý tvor, kdežto plšík lískový jest jemné klidné zvířátko, které chováno v pokoji záhy se stává přítulným.

Tento trpaslík náleží střední Evropě, kdež v rovinách i na výšinách, v mlází i lese s porostem lískovým bývá nejhojnější, ale vždy vede život skrytý, samoten neb ve svazku rodinném; jen když lískové oříšky polo dozrávají, združí se volně ve větší skupiny.

Obecný plch zle poškozuje sady; plch lískový obmezuje se na plodiny lesní, žaludy, bukvice, bobule, jeřabiny. Není-li plodů, ohryzuje jemné puky, a stopy hlodavých zubů jsou význačny pro znalce. Bývají to zejména mladší prýty bezu, lísky neb vrb, někdy též jasanů, javorů a buků, jichž

Plchové, louskající lískové oříšky.

puky jeví zvláštní vevrtání se do jemného nitra; šupiny puků pak hvězdovitě odstávají.

Kutění něžného hlodavce jest plno půvabu, ale stínové prchavosti, neboť bez nejmenšího šramotu kmitá se měnivými graciosními svými pohyby. Není však snadno příteli přírody nepozorovaně vyčíhati nenucený obraz života pitvorných těchto hryzek. Mají přejemný sluch i bystrá očka. Jen v letním šeru ranním neb za měsíčného večera možno je vyčíhati v některých hustých remísech, kdež oddávají se louskání oříšků. Pozorovateli jest dávno před večerem klidně a trpělivě pod hustou lískou očekávati, až plachá společnost se dostaví. Obyčejně blíží se tato po vzdušné cestě větvoví; jen louskání a hryzení oříšků prozrazuje přítomnost malých lupičů, běh jejich děje se bez hluku, leda že občas tiché mručení neb jemné vysoké hvízdání dotkne se ucha naslouchajícího. Najednou vše utichne a jen silhuetty malých strašidýlek kreslí se proti západnímu nebi. Však již opět dali se do hryzení; jemné ostré hlodáky snaží se proniknouti mělkou skořápkou polozralých oříšků. Jen malou kulatou dirkou vytáhnou obratně jadérko, oříšek zůstane obyčejně na keři, a jeden po druhém padne jim takto za oběť. Toliko mladý nešika některý ulamuje plod, aby po způsobu veverek držel jej v předních tlapkách.

Zatleská-li pozorovatel rukama, může se pak obdivovati báječné rychlosti, s jakou k smrti ustrašená společnost rozprchává se do úkrytů. Do skulin, děr v zemi, větvoví mizejí myšky na všechny strany a je-li hnízdo jejich na blízku, jistě že tam hledají spásu.

Také plch může zápoliti v umělosti stavitelské se soupeřem svým trpaslíkem myším. Hnízdo staví obyčejně ve výši 1 neb 2 m. v zarostlém houští, nejraději v habří nedaleko obydlí lesníkova. Rodinné hnízdo jest větší nežli drobounké hnízdo pro zimní spánek a spleteno z jemných kořínků, mechu, vlny, chlupů. Již z jara sloužilo trpaslíku našemu za denní lože; jeť plch zvířátkem nočním. Jsa velice citliv na zimu, dešť a vítr, zakládá rodinu svou teprve v červenci; v ten čas objeví se v hnízdu tři až čtyři slepá mláďata; půvabná nejsou, neboť mají tlusté masité hlavičky a jsou z počátku nemotorná. Matka kojí a ošetřuje je proto po celé čtyři neděle, a po ten čas neopouštějí okolí hnízda. Teprve v září nabývá tílko pružnosti, potulky provádějí se vždy dále od hnízda, až vedou v říjnu k odtržení se od rodiny; v tu dobu nastává též péče o sbírání zásob na zimu.

Zimní hnízdo má taktéž podobu koule a skládá se z mechu, listů, jehličí a trávy. Schouleni v klubíčko usínají plši ještě tvrdším zimním spánkem nežli příbuzní jejich, ačkoli občas se sami probouzejí a ze zásoby své tráví. Na podzim bývají spící zvířátka mnohdy náhodou lesními dělníky objevena. V teplém pokoji neb v teplé ruce probouzejí se pozvenáhla, což dr. Schlegel takto líčí: „Tu sedí, kulička z kožíšku, s hlavičkou podepřenou o zadní nohy, s ocáskem přes obličej zakrouceným, s výrazem hlubokého spánku v obličeji, s koutky ústními křečovitě zataženými. Prstíčky v pěsť zaťaté tlačí tak pevně do tváří, že místa ta časem až olysají. A nyní nastává komické probouzení. Vezmeme-li zvířátko na plochou ruku, jeví teplo záhy svůj účinek. Kulička pohne sebou, dýchá znatelně, protahuje se, zadní nožky pošinou se s tváří, zatažené přední

nožky objeví se pod bradou a ocásek smekne se po těle dolů. Při tom si zvířátko jemně pohvizduje. Nyní mžourá očkama, jedno se otevře, ale oslněno ihned opět se zavře. Život bojuje se spánkem, až světlo a teplo zvítězí. Zalepená víčka povolí, den se usmívá. Dýchání děje se vždy čerstvěji a hlouběji. Ještě jest tvář složena v mrzuté vrásky; blahoplodné teplo a vracející se život přicházejí k platnosti. Vrásky se vyrovnají, i druhé oko se otevře a spáč hledí udiveně do bílého dne. Konečně se zmuží a vyhledá si oříšek náhradou za dlouhý půst. Veselým se plch ještě nestane; po spánku smrti podobném pohybuje se jako ve snách, poznává, že není ještě jaro, vyhledá opět své lože a usíná znova, pevněji ještě schoulen v kuličku.“

V mnohých krajinách, zvláště v Anglii, milují tuto něžnou, snadno skrotitelnou myšku a chovají ji v zajetí, kdež mnohem jemněji a útulněji si vede nežli oba druhy příbuzné, jež v noci zuřivě v kleci sebou zmítají. V Anglii již dávno vedle kanárka a hejla chová se i v salonech dám. Mladá zvířátka ovšem rychleji zvykají na něžnou péči, ale plachosti nezbavují se nikdy úplně. Jest třeba zabrániti, aby zvířátka nebyla náhle polekána, často znepokojována, aby nebylo upřeně na ně hleděno, hlasitě mluveno, avšak aby přece na blízkost člověka byla uvykána. Ošetřovatelka nechť sama svěřence své krmí, oříšky, jádry, pupeny, bobulemi; i mléka a vody mají potřebí. Nikdy nečiní tento plch pokus kousnouti; stává se tak snad jen v době erotického rozčilení neb z leknutí při náhlém uchopení. Jinak nejjemnější ruka dámská může se propůjčiti k chovu líbezných něžných pygmaeů. Záhy uvykne chovanec a přijímá v pěkné posici lahůdku z ruky přítelkyně své. Ovšem, že miláček po celý téměř den spí ve zvláštní oné poloze, hlavu maje skloněnu, ocáskem oči jakoby zacloněny.

Přítulnosť při přátelském ošetřování dosahuje mnohdy takového stupně, že zvířátko, jakmile se ošetřovatelka přiblíží, na ruku jí skočí, nositi se nechává a konečně v záhybu rukávu i usne. Neboť „Chceš-li býti milován, miluj, miluj!“

Rejskové.

Praví čertíci, nejmenší sice ssavci; ale kdokoli pozoroval jejich způsoby, jistě seznal jejich podivuhodnou statečnost, žhavou krvelačnost a bezohlednou krutost. K loupeživému životu jsou přírodou vyzbrojeni jako všichni hmyzožravci chrupem, jejž nedávno zesnulý Vogt takto líčí: „Jediný pohled do tlamičky hmyzožravce dokazuje, že jsou masožravější nežli psi a kočky, jež soustava masožravci zove. V obou čelistích trčí špice a ostré hroty; dýkovité špičáky, ostré pyramidy stoliček představují dvě řady dvojité pily, anglickým nožíkům nenepodobné. Vše zařízeno k uchopení i tvrdokrovečných hmyzů. Jakož slavný gastronom Savarin praví: ‚Pověz mi, co jíš, a já ti povím, kdo jsi‘, tak možno o ssavcích říci: ‚Ukaž zuby, a já ti povím, co pojídáš a kdo jsi‘. Chrup rejska ve stejném poměru zvětšen na chrup lva, představoval by v pravdě strašlivý nástroj ničící.“ Pohyblivý, špičatý rypáček, štíhlé tělo, jemný aksamitový kožíšek, tuhé chloupky na pyskách, nohách a ocase, tuhé chlupy na tlapkách, malá očka, dlouhé řezáky a nezřetelné, někdy úplně chybící špičáky jsou karakteristické znaky rejsků, jinak myškám podobných.

Jsouce nepřátely světla, řádí v podzemních chodbách a skrýších. Obratnost i hbitost jest všem společná. Oči zakrňují, ale tím bystřejší jest čich a sluch. Žravosť jejich jest úžasná. Pokusy bylo dokázáno, že denně tolik potravy spotřebují, kolik sami váží. Potravou jsou jim červi, měkkýši, raci, hmyz, malí ptáci i ssavci, ano i ryby a jejich potěr. Pod ocasem mají žlázu, z níž vylučují zápach pižmový; jím stávají se šelmám odpornými, takže tyto je sice zakusují, ale masa jich se netknou; sovy je požírají. Mezi sebou žijí v mnohém nesváru, takže vzájemně se potírají.

Rejsek obecný či lesní jest drobný lupič jen 6 cm. dlouhý, s oháňkou 4 cm. dlouhou, v němž na první pohled nehledali bychom

Rejsek obecný.

krvelačného diblíka. Jen na stále činném, pohyblivém rypáčku, jenž vůkol hmatem a čichem slídí, patrna jest lačnosť jeho; larvy lyšaje neb můry, brouka, tučného křižáka, požírá s patrným labužnictvím. Avšak navštěvuje také ptačí hnízda, odkud bezbranná holátka jedno za druhým vytahuje. Myška hledí sice ve své díře pronásledovateli uniknouti, ale lsti, rychlosti, odvážnosti a žravosti rejska neujde; ustrašena v zoufalém útěku vyběhne z díry, však hle! rejsek sedí jí už pevně v týle a ssaje krev z ran; pak slyšeti z blízka chrupání zubů, maso její až na kosti požírajících.

Žravost rejska jest tak veliká, že, ponechán byv o hladu jen několik hodin, hyne. Chytí-li se do pasti na myši, kde nalíčen byl moučný červ, pojde již za 2—3 hodiny. Podobně stuhnou zvířátka ve studených rocích neb za jitra podzimního a zimního, sedí-li v úzkém prostoru, kde nemají dostatečného pohybu. Mnoho jich vezme za své vzájemným potíráním. Zuřivost, s jakou dva bojující rejskové na sebe se vrhají, jest úžasná. Příčinou bývá spor o kořist, na kterou oba soupeři zároveň počítají. Müllerové pozorovali zápas dvou zvířátek, která se válela, pískajíce, v jednom chumáči. Zuřivý vítěz zaťal zuby do rány přemoženého a srkaje

krev, zdál se jako opojen a dával na jevo své rozčilení i upokojení ocáskem. V podobných bojích utkají se soupeři v zajetí z hladu. Červi, plži, hmyz a pod. jsou brzy sežráni; nato nastává nepřátelské setkání a zuřivé pronásledování i vraždění. Pohlaví zde nerozhoduje, vraždíť se samci i samice na potkání. Výminku činí jen doba lásky, kdež párky pokojně spolu bydlí a jen v laškovné hře se pronásledují. Po této době odlučuje se samice ihned od samce a připravuje v podzemních chodbách, děrách a koutech hnízdo z mechů, listí a trav. Pět až šest svých mláďat na krátko odkojuje, načež v okolí rodiště je zavádí. Matka se však záhy mladým odcizí, a pak i nepřátelsky je odpuzuje.

Památné jest pozorování Cartreye, jenž viděl na sta rejsků ve společnosti, jak se zdálo přátelsky obcovati a pospolu putovati. Jsouť léta jako na myši, tak i na rejsky úrodná.

Rejsek zakrslý, jen 5 cm. dlouhý, se srstí nahoře šedohnědou, vezpod bělavou, vyhledává více vlhká místa; jinak má způsoby druhu předešlého. Rejsek domácí (Crocidura araneus) rozeznává se od lesního svými 28—30 zoubky; délka jeho i s ocáskem obnáší 11,5 cm. Rejdištěm jeho jsou pole a zahrady; lesu se vyhybá; vniká též do sklepů, spižíren, na půdy a do stodol, kamž bývá s úrodou přivezen. Hospodyně poznávají v nich mlsné zloděje, ohrožující tuk, maso, slaninu, oleje. V děrách nalezají koutek pro potomstvo, které již po dvou měsících honí se za myšmi, hmyzem i bezbrannými ptáčaty. Zmínky hoden je též rejsek polní (Crocidura leucodon), i s ocáskem jen 10 cm. dlouhý, u něhož ostře temný černošedý svršek od bělavého spodku se odlišuje.

Nejvražednější a nejmnohostrannější ze všech jest rejsek vodní (Crossopus fodiens). Význačné pro něho jest, že spodní přední řezáky má bez vroubků a s barevnými konci. Kožíšek leskne se mu v zimě krásně černě, vezpod jest buď úplně bílý neb skvrnitý.

Kožíšek chrání jej úplně před vnikáním vody; vzduch v srsti zadržený třpytí se v podobě bublinek, plove-li zvíře ozářeno sluncem. Na zadních nožkách jsou štětinky plovací, které zvíře dle vůle hřebenovitě rozvine aneb složí; rozvinuté slouží za vesla, složené nejsou překážkou při běhu na suchu.

Rovina s rybníky a příkopy bývá jeho rejdištěm; nejvolněji cítí se však v horských krajinách na potocích olšemi zasloněných, pstruhy chovajících, s křemitým dnem. Zde v kamení a divoce propletených kořenech zakládá si brloh s otvorem jedním pod vodou, druhým na zemi ústícím. Za dne se tu skrývá, večer, v noci neb za šera ranního provádí vražedné své výpady. Ale ani za dne nekrotí své choutky a byl již v činnosti napaden.

Pozorujme rejsky záhy z rána nebo po západu slunce na rybníce. První paprsky padají větvovím stromů na hladinu rybníka; pomalu vesluje po té jako lehké klubíčko rejsek; ale poletující hmyz ihned probudí lovecké choutky; již uchopil kořisť a ponořil se rypáčkem napřed pod vodu. Na mělčině běží pod vodou na dně jako na suché zemi. A opět se objeví na povrchu maje tentokráte namířeno na malého kapra, jenž v líném klidu hoví si u povrchu, pomalu žabry otvíraje a zavíraje. Již skočil mu rejsek na hřbet; kapr střelhbitě ujíždí, obrací se a plácá sebou, chtěje se lupiče zbaviti. Voda se kalí, veliká kola se šíří, kapr

blíží se břehu, zle pošramocen, ale rejska prost. Vytáhneme-li kapra keserem, shledáme, že má rány na hlavě a oko vykousnuto. Byly již nalezeny kostry kaprů s kostrou rejska pevně zakousnutého; oba společně našli smrt.

Jindy na témž rybníce blížil se rejsek zákeřnicky nedospělému konipasu, sedícímu na pahýlu vrby. Matka poletovala úzkostlivě kolem, dávajíc nepřetržitě výstražné znamení. Tu vyskočil od zadu lupič a uchopil ptáče, které jen s nouzí uniklo letem, a ihned padlo na plochu rybníka. Rejsek za ním, propracoval se rypáčkem na hřbet své oběti, zaťal tam zuby a zavlekl ji pak plovaje pod vyniklý kámen, by v bezpečnosti ji sežral.

Žáby, ještěrky, myši polní, lesní i domácí na potkání stávají se kořistí rejsků, takže jen kosti z nich zbývají. Ani raci navzdor svému krunýři nejsou chráněni před vražedností diblíka vodního, jenž drtí měkčí části krunýře a lahodný obsah jeho vyžírá.

V máji nastává život záletný; jeví se způsobem tu laškujícím a hravým, jindy vášnivě rozčileným. Prchající samička skrývá se nástrahám samečka v děrách krtků, pod kořeny, listy a kameny; běží i po dně potoka, přeplave potok. Však samec v žáru lásky naslouchá a hledá, rypáčkem čenichá. Hra trvá po celé hodiny, přerušena jen potřebou výživy. V dutinách, jež rejsek sám si vyhrabe a mechem vystele, rodí se v prostřed května holátka pleťové barvy, jež v odloučenosti něžně jsou chována, ku hře vyváděna, v plování, noření i běhu cvičena. Záhy počnou na svůj vrub život loupeživých rytířů na zemi i ve vodě.

Lasice.

Jiný statečný typ malého dravčíka, pravý diblík, ale hrdina od hlavy k patě jest lasička, jejíž počínání právem vzbuzuje obdiv. Měří i s ocáskem jen 20 cm.; tílko má táhlé, válcovité, štíhlé, ale svalnaté a pohybuje se na jemných nožkách s neobyčejnou mrštností a obratností. Bystrá, šikmá očka, odstávající kníry, pevné držení těla prozrazují odhodlanost a intelligenci. Barva jest dvojí, svrchu skořicová, vespod bílá. Šplhání není její věcí, myši však pohubí lasička hojně, zvlášť polních; když tyto silně se rozmnoží, dostoupí vražednost její pravé zběsilosti. Nad potřebu řádí pak v houfech jejich z pouhé krvelačnosti. V letech této myší úrody přivábeny bývají lasičky z daleka a stěhují se po případě za putujícími myšmi. Při štíhlém svém tílku může hraboše sledovati i do děr, a zde je dáviti. Nespokojuje se však myšmi; také žáby, ještěrky, motýli i brouci stávají se kořistí její. Vůbec není malý lupič ani okamžik nečinným. Někdy prohání se zdánlivě klidně po dvoře drůbežním; vrabci a strnadi sotva si ho všimnou. Ale v tom již uchopil kuřátko za chřtán a odvlekl je do narovnaného dříví neb stoky. Ještě raději číhá na místech odlehlých, když mladá kachňátka neb kuřátka přijdou mu do rány. Podobně nejsou ptáci u země hnízdící, skřivani, strnadi, červenky, pěnice popelavé, bramborníčkové a bělořiti nikdy bezpečni před výpadem kolčav. Na obrázku našem utkala se lasička se statným ťuhýkem, jenž brání vajíčka svá na hnízdě. Že i na mladé zajíčky neb králíky se odvažuje, nesvědčí ani tak o její statečnosti, jako že utkává se s velikým hrabošem vodním aneb křečkem. Při pokusu Lenzově s lasičkou zvítězil křeček v krutém boji, v němž oba zuřivě se utkali.

Ťuhýk brání hnízdo proti lasičce.

Mláďata, slepá, počtem až osm, rodí se počátkem června v podzemní díře, vystlané listím, slamou a senem. V době, kdy matka malé své vyvádí ku hře a cviku v prvních podnicích loveckých, může pozorovatel nablízku rodiště lasic spatřiti čilé zábavné konání celé rodiny. Zkušená vůdkyně ohledává nejprve okolí, je-li vše v bezpečí. Poznenáhla objevují se něžní tvorečkové a důvěřivě drží se matky. Ale vždy více rozšiřuje se hřiště. Při každém šustnutí varuje matka zvláštním tiše vyraženým tónem a vše na dané znamení prchá. Mezi půvabnou hrou, při níž zvířátka jako mladé kuny a lišky si počínají, po sobě se válejí, a po matce lezou, nastane náhle přerušení, a vše zmizí v děrách neb mezi kameny. Jen matka objeví se starostliva o své plémě, opovrhujíc nebezpečím, hotova nejen k obraně, ale v zoufalé tísni i k útoku. Tak skočí někdy blížícímu se psu, místo aby utekla, na tlamu a zakousne se do něho tak, že pes, je-li zbabělý, kňuče a vyje dá se na útěk.

Jakmile matka přestane kojiti, počne mladým donášeti lup. V době té zbystří se smysly její na vše, co kolem lítá a se hýbe. Myši přináší ráda jen poněkud utlačené, aby lačná havěť cvičila se v uchvacování prchající kořisti. Při tom dohlíží, aby pokusy útěku myši se nepodařily a mladí dostatečně se tužili; teprv když se jim nedaří, zakročí sama. Konečně vrhnou se nadějní lupiči chtivě na oběť svou. Později donáší jim stará i veliké hraboše a jiné hlodavce, aby krvelačnost a hlad svůj ukojili.

Krtek.

Podzemní tento skřítek jest poměrně nejsilnější z trpaslíků ssavčích. Jen v temnu podzemním jest kutiště jeho, na světle denním zjev jeho se nezamlouvá, leda že má krásně lesklý aksamítový kožíšek, jehož srst vyniká tou zvláštností, že ani zemi ani vlhkosti ke kůži vniknouti nedá. Jednotlivé chloupky jsou totiž u kořene tenké, ku středu tlustší a na špici opět súžené.

Celé vyzbrojení krtkovo vysvětluje nám jeho umění vrtavé. Tělo jako váleček, nohy přední silnými drápky k hrabání způsobilé. Hlava jako vřeteno stroje vrtacího v tunelech jest schopna pohybu v před i v zad. Oči jsou velmi malé, jako makové zrnko, ale pincettou možno je z kožíšku vytlačiti. Zvláštním svalem vystrkuje se oko nad zemí na venek, pod zemí chrání se pod koží. Ostrý jest čich, a podobně sluch krtkův. Na kostře viděli bychom neobyčejnou stavbu hrudníku; svalstvo jest úžasné. Hlas má kvikavý a syčivý. Povahou jest krtek čirý sobec, kousavý, vzteklý a ukrutný.

Ústrojími shora vytčenými vyvinuje krtek úžasnou energii. V lehké půdě písečné pohybuje se hrabaje téměř v běhu. Pohleďme na kutiště jeho! Klidu v něm nezná, leda o polednách; uprostřed jest komora 8—10 cm. hluboká, obklíčená galerií as 20—25 cm. v objemu. Nad touto nalezá se druhý menší ochoz, třemi příčnými chodbami s ní spojený. Do komory své může stavitel jen, když oběhne dolní galerii, přeleze pak příčnou chodbou do horní a z té teprv do komory. Zadní dvířka má pak v chodbě spodní, vedoucí obloukem do štóly hlavní. Stěny komory jsou velmi hladké. Celé kutiště s příčnými chodbami rozkládá se na prostoře měřící v obvodu čtvrt hektaru.

Čile pracující ruce krtkovy udržují směr, jejž smysle řídí, brzy do hloubky, brzy do výše, jak toho chodby červů a hmyzu vyžadují. Zemi, která mu jest při další práci na závadu, vyhazuje a jsou to známé hromádky, krtiny, na loukách a v zahradách; stává se tak v pravidelných

Krtkové zápasící.

hodinách dne před polednem o 10., v poledne o 12., odpoledne o 5., a večer o 7. hodině.

Trávení děje se velmi rychle, takže chuť krtkova jest nenasytná. Nejčinnější jest krtek v noci, kdy nejčastěji též nad zem vychází. Později v létě vyléza i ve dne, když pod listím mnohá larva a pupa se kryje. Na zemi pohybuje se jen pomalu a nemotorně, jen rypáčkem stále slídí; kořisť svou pak rád zavléká do děr. V zimě, kdy červstvo táhne se více do hloubky, kutí též krtek hlouběji, ale krtiny vyhazuje i pod sněhem a ledem, neznaje zimního spánku. Je-li potravy namále, počne se stěhovati jinam. Za týden dovede osminu hektaru louky očistiti všech parasitů;

těmi se však nespokojuje, přepadaje i myši a holátka ptačí na hnízdě. Na potkání utkávají se zuřivě i dva krtci, až boj zavražděním jednoho z nich končí, jenž bývá ihned také sežrán.

Počítali, co krtek spotřebuje za den; napočetli, že 85 pondrav, dešťovek a housenek a ještě myš k tomu.

Ale jakkoli jest krtek obyčejně zarytý, uzavřený a k vraždě nakloněn, v době lásky z jara jeví se vášnivě rozčileným. Námluvy jeho jsou velmi něžné, ale i násilné. Jest samečků více nežli samic, a stává se tedy, že při námluvách soci se utkají a krvavé turnaje svádějí. Samice zakládá v květnu rodinné obydlí, z mechu, slámy a kořínků as půl metru pod zem zavlečených. Slepá holá mláďata, počtem 3—5, jsou neobyčejně malá a vyvinují se velmi pomalu; teprv druhým rokem nabývají dokonalosti v pracích vrtacích.

Jest krtek škodný či užitečný? Mnoho předsudků nahromaděno na hlavu pošmourného vrtáka; škoda prý jest větší nežli užitek; hromádky krtkovy jsou prý na závadu senoseči, sypké krtiny jsou prý pondravám výborným místem k vývoji. Považme však, že krtek táhne se hlavně tam, kde mnoho jest pondrav, a že krtčí hromádky dbalý hospodář má v čas rozházeti, čímž louka jen získá, jsouc jako pohnojena. V hromádkách nerozházených usazují se ovšem nejsnáze mravenci, ale tím nechť hospodáři jsou právě upozorněni, jak netečně mají se ku zvelebení luk a nechť vinu nestrkají na zvířátko, které jest rozhodným jejich spojencem.

Jsou místa, kde vrtání jeho škodí; tak v zahradách a parcích. Není však radno ani odsud krtky úplně odstraniti; staloť se zahradníku, že sosny, růže a wellingtonie v zahradě jeho tak trpěly pondravami, že byl nucen krtky opět si nasaditi, by škůdců těch ho zbavili.

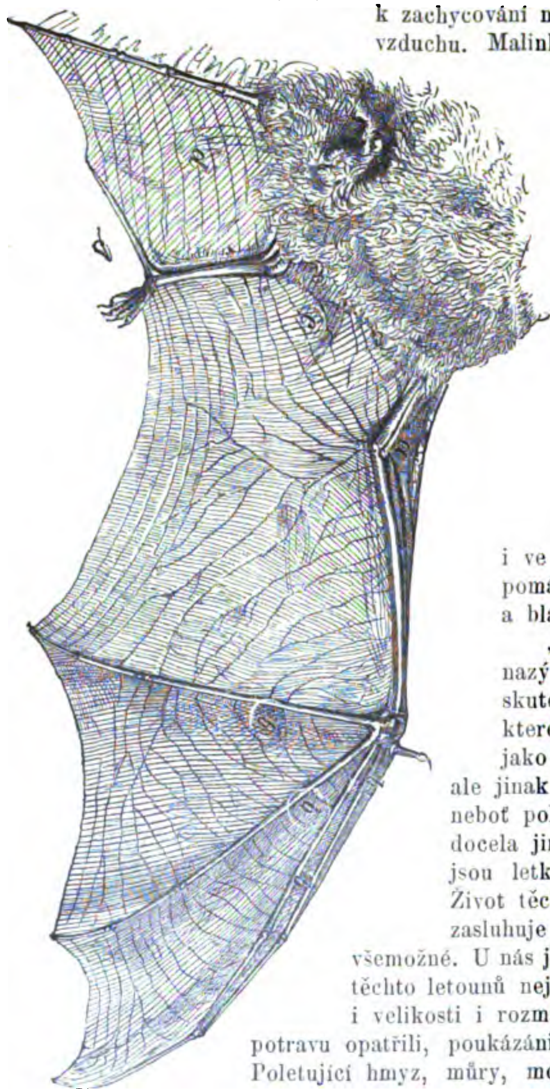
Humanní, prozřetelná ochrana zvířat a rozumné hospodářství ponechává krtkovi svobodu na lukách, polích a v lese. Proti přílišnému rozšíření krtků pracuje příroda sama posílajíc na ně povodně a celou řadu dravých nočních i denních ptáků, lišky, kolčavy, kuny, tchoře i ježky, zvláště však čápy, kteří v polích a lukách počet jejich ztenčují.

Netopýři.

Jaký shon a vřískot, když netopýr, přilákán světlem, zabloudí někdy do pokoje! Ženské chytají se za hlavy, neboť na frizury má prý zvlášť spadeno. „Jsa hmyzožravcem, ví proč“ — nabírá si negalantně Vogt předsudky tyto, dosud nevykořenitelné. My však se nebudeme štítiti, přeužitečné zvířátko i vzít do ruky a povšimnout si především památné stavby jeho létadla. Jemná blána rozprostírá se mezi prodlouženým ramenem a neobyčejně protáhlými prsty. Jako padák prostírá se pak od hůlkovitých prstů k zadním nohám a ocasu. Volným zůstává jen palec, krátký, dvoučlenný, silně zahnutým drápkem opatřený; podobně prsty zadních noh jsou volny; zvláštní rohovitá štíhlá kůstka či ostruha (calcar na obrázku u s), vetknutá ve blánu, spojuje kost patní s ocasem a slouží k napnutí této části.

Blána skládá se z vrstvy cévnaté, pigmentové a výživné, jest bohatá cévami, nervy a svaly, které udržují ji stále hebkou. Již lupou možno četné tukové žlázky rozeznati, jež udržují stálou pružnost blány.

Neméně zláštní jest jemně utvořené ucho, které u některých druhů jako u *netopýra ušatého* (viz vyobrazení) dodává zvířátkům zvláštního vzezření. I boltce tyto obsahují množství jemných bradavek hmatu a na pokrajích bohatou soustavu nervů. U prostřed trčí úzký nehybný jazýček, tragus zvaný, jenž slouží as též k zachycování nejjemnějších záchvěvů vzduchu. Malinké, polo zakrnělé oči poukazují na to, že hlavním ústrojem jest ucho, kterým zvíře nejmenší otřesy vzduchu i slyší i cítí. Bzučí-li hmyz, vztyčují se boltce již z dálky; pokusy v pokoji dokázaly, že letoun náš i bez očí úplně se orientuje, zdím, oknům, ba i napnutým nitím se vyhýbaje. Na boltcích poranění netopýři utrpěli ujmu i na schopnosti letu i ve výživě. Boltcům napomáhají jemně čijící nos a blána létací.

Napnutá letací blána netopýra.

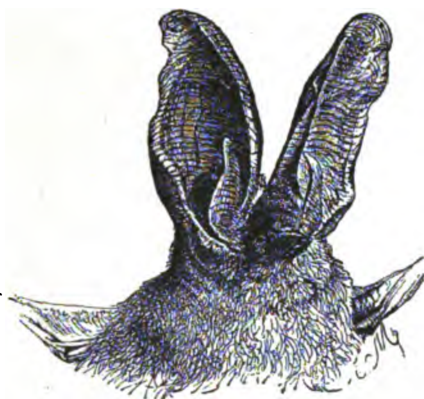
„Půl ptáka, půl myši“ nazývali netopýra staří; skutečně mají netopýři některé zvláštnosti v kostře, jako hřeben na kosti prsní, ale jinak jsou pravými ssavci, neboť poletování jejich děje se docela jinými prostředky, nežli jsou letky, peří a ocas ptačí. Život těchto užitečných zvířat zasluhuje povšimnutí i ochrany všemožné. U nás jsou domovem ze všech těchto letounů nejmenší; k jihu přibývá i velikosti i rozmanitosti druhů. Aby si potravu opatřili, poukázáni jsou na šero a noc. Poletující hmyz, můry, mouchy, brouci, komáři jsou hlavní lahůdky jejich; jen výjimkou dovede některý druh v letu sbírati housenky i s listů.

Všech 12 druhů v Čechách až dosud pozorovaných, nevedou stejný způsob života; některé obecné poznámky o tomto lze však přece uvésti.

Netopýr volí k pobytu dle druhu buď roviny buď hory: jedni dávají

přednost lesům, jiní zahradám neb sadům, opět jiní na vodu jsou vázáni; jedni na tekoucí, druzí na rybníky. Někteří zdržují se mezi zdmi a obydlími lidskými, aneb honí se nad pouštěmi neb nivami stromů prostými. Za dne spí, za soumraku, zvláště pak kolem půlnoci loví, a tím právě doplňují činnost hmyzožravého ptactva. Vždyť vyjma lelky a sovy, žádný pták v šeru neb dokonce v noci nehoní, když právě největší škůdcové a trapiči rostlin, zvířat a lidí poletují.

Skuliny skalní, doly, dutiny stromů, zříceniny, sklepy, půdy jsou obyčejnými bydlišti netopýrů. Rozmnožování jejich jest skromné, neboť samice rodí ročně nejvýše dva potomky. Páření děje se záhy po probuzení ze zimního spánku. Ani zde nechybí rozčilení, jevící se pronikavým pískáním a nepokojným poletováním. Po páření oddělují se samci a žijí jednotlivě, kdežto samičky — aspoň některých druhů — se združují. Mláďata, kteráž při narození samička chytá do stočené blány ocasní jako do zástěrky, zachycují se pevně do kožišku matčina a ssají na bradavkách. U tohoto pramene visí stále a matka je nosí s sebou až do té doby, kdy dospějí, t. j. lítati dovedou. I pak až do podzimku sledují mladí tuponosí netopýři potomci své rodiče při letu.

Hlava netopýra ušatého.

Ve svém počínání jeví naši letouni paměť i schopnosti rozeznávací; vyhybají se nástrahám a pronásledovatelům, po případě vystěhují se, jsou-li znepokojováni. V zajetí uvykají na ošetřovatele, následují jej a berou potravu z ruky. Sítím nastraženým se vyhybají, taktéž udicím, na něž noční motýlové nastrčení přilákati je mají.

O veliké jejich žravosti a neúplném trávení svědčí nakupený trus v bydlištích jejich na půdách, kostelních klenbách, starých hradech a jinde. Zde bývá ho na stopu nahromaděno po netopýrech, kteří tu pospolitě přespávali. Celé vozy trusu možno odtud někdy vyvážeti a děje se tak na mnohých místech, kde trus netopýří za guano se prodává: tak v jeskyních skalních v Karpatech, v přirozených ložiskách sanytru na Ceyloně, a v Kordilerách Chilských.

Jak účinně pronásledují netopýři můry, možno na čistých cestách sadů ráno pozorovati. Jisto je, že netopýr více hmyzu zničí, nežli kterýkoli pták. Bylo zjištěno, že srostlouch za hodinu tucet chroustů sprovodil, a jiný 60 much za tutéž dobu. Žravost jejich jest značná a přichází v oekonomii přírody tím více k platnosti, an právě tento hmyz rostlinstvu nejvíce škodí.

Nejmenší náš netopýrek Vesperugo pipistrellus, netopýr hvízdavý, patří k netopýrům večerním, kteří na rozdíl od nočních (rodu Vespertilio) mají boltce krátké, tlusté, drsné a blánu létací též drsnou,

temnou, zašpičatělou, pomocí kteréž zvířata lépe lítají. Noční mají boltce větší, jemné, skoro průhledné a podobnou blánu.

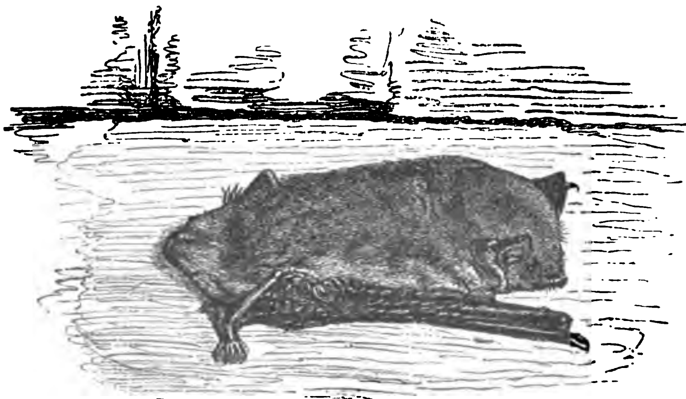
Obraz předvádí nám trpaslíčka v přirozené velikosti. Když tak v klidu sedí aneb za nohy hlavou dolů na zdi visí, vypadá jako kus hubky; na vrchu bývá srst tmavohnědá, spodní strana světlejší. Zvířátko toto jest všude a nikde. Jest nejhojnější a nejrozšířenější z druhů domácích; na sever až po 60⁰, na východ až po Japan, v Alpách až do výše 1500 m. nad mořem. Veselý tento kumpán počíná výlety již v šeru večerním. Klikatě as ve výši 3 m. kmitá se v pravidelném stálém opakování. Na pokrajích lesů, ve dvorech, na silnicích vidíme tohoto pidiskřítka, jak se nám kmitne nad hlavou, ale ihned opět zmizí za rohem. Tak se honí celou noc až do rána; moli, zavíječi, můry, mouchy, komáři: všichni tito trýznitelé a škůdcové padají stále za oběť nenasytnému žroutu. A jak otužilý jest statečný tento výletník! Někdy již v lednu, je-li obleva, zvláště však v únoru, nemrzne-li příliš, létá již neunavně. Na podzim jest poslední, jenž uléhá ku spánku, ostatně častěji přerušovanému. Jen těžce možno se přiblížiti, chceme-li jej pozorovati; ve svých skrýších odpočívá někdy po stu kusech se svými soudruhy neb i druhy cizími. Zalézá za okenice, římsy, skříně, rámy obrazů, do udíren, koutů zastrčených, špejcharů, sklepů, podzemních chodeb.

Páření děje se záhy v únoru neb březnu. Jak jsou malí, tak láska jejich jest veliká i mocná, a proto jeví v onu dobu neobyčejné rozčilení. V květnu rodí dvě mláďata, jen jako boby veliké. V zajetí snadno krotnou, živí se živými i mrtvými mouchami, konečně i mlékem a masem.

Netopýr hvízdavý má mnoho nepřátel: zvlášť sovy i poštolky, ale i kuny, lasičky a tchoři plíží se za nimi a Koch poznal, že i myši mírumilovného skrčka v zimním spánku přepadají a hubí.

Tím spíše má rozumný člověk svého dobrodince chrániti.

Hle! toť řada trpaslíčků z třídy ssavců, jichž život, jak jsme poznali, při vší nepatrnosti těla zasluhuje obdivu a namnoze i šetření, neb výkony jejich v hospodářství přírody nelze podceňovati. (Dokončení.)

Netopýr hvízdavý.

Za pravdou.

Román. Napsal Josef Laichter.

(Pokračování.)

Část III.

I.

a půl roku Hanuš na dobro opouštěl Vídeň. Jel do rokytského dvora k Hrubým, v jejichž rodině měl po Čermákovi převzíti úkol domácího učitele, jak na polo v zimě ujednáno bylo s Jendou.

Odjížděl do Čech koncem července. Mnohé dojímavé myšlénky prolétaly jeho hlavou, když loučil se s říšským městem. Bývá to již v takových okamžicích. Vždyť ať jsi, kdo jsi, v podobné chvíli díváš se zpět a účtuješ. Málem bylo mu teskno. Ty touhy, jež jej uvedly v boj s domovem, ty jasné i nejasné plány, vylákavší jej sem — do rakouské metropole, vše to, co chtěl a za čím šel, nyní se mu připomínalo: i čeho dosáhl, co se vyplnilo, co nevyplnilo, co mu Vídeň dala — co mu vzala. A pak byl to kus života, tři léta zde prožil — loučil se tedy s něčím na vždy zacházejícím a ztraceným.

Ale i cosi teplého, vroucího táhlo jej do dálky. Cítil, jak se ho zmocnila nedočkavost od chvíle, sotva se rozhodl. Pravda, nežil ve Vídni nespokojeně, ne v takovém věčném, nenávistném bolu, jakým se zde mučívají mnozí lidé jeho krve. Bez velkých bolestí přehoupl se přes problem vlasti a ciziny, maje stále na očích všesvětovou výši exaktní vědy. Ale za čas přece chladno mu bylo, chladno zvláště od února, kdy vkročil přes práh vlasti, kdy na Olšanech pochovali Kvapila. Duch rostl, do srdce však hrnulo se prázdno. Působilo zde úplné odseknutí od krve, v naprosté, zimničné práci ducha počalo se hlásiti zapomenuté srdce. Hnal se do výše úprkem, ale z nenadání — časem zarážel se mu dech, obracel se za sebe a při pohledu bývalo mu smutno.

Vracel se do Čech, do kraje, který opustil před třemi roky dost rozerván, že mu doma neporozuměli, že jej zapudili. Odešel za svým cílem, jenž mu byl cennějším, než vůle a láska rodičů. Nikdy toho sice nelitoval, jsa přesvědčen, že jinak jednati nemohl, nicméně rozdvojení s domovem byla přec jen příliš vážná věc, než aby neotřásla i jeho pevnou povahou. Stálo ho nemálo práce, aby na venek zakryl bolest nitra. A ještě víc práce, aby se cele uklidnil a ustálil.

A teď se vracel a bolest náhle se otevřela. Cestou — vyjel o jedenácté v noci — sesypaly se naň a oblehly jej myšlénky, o nichž vždy si říkal, že jsou plodem slabých okamžiků. „Jak ti to připadá, když vydal jsi se na cestu do kraje — — tam, kde máš domov?“ Hanušova tvář sevřela

se hořkým úsměvem. Vždyť nemá domova, vždyť nejede nikam domů! A přece jede to do kraje, k němuž pojí se celá jeho minulost. Jen domů ne! Nemá domova, zkrátka nemá! Díval se do tmy. Srdce jeho měklo, bylo mu čehosi líto. Kdo mu za to ručí, že pak, až snad jednou — a on již v duchu stanovil si lhůtu, kdy to asi bude — až jednou dvéře se mu opět otevrou, že nebude pozdě? A kdyby i nebylo, ta léta, o která je oloupen, nikdy se nenavrátí. I řekl si, že ať tak nebo tak — má příčinu žalovat a žalovat na otce. Či na koho? „Co jsem chtěl? Nic, než abych směl upravit si život dle vůle své. A za to, že jsem tak učinil — — nu, ironie osudu, která potkala již víc lidí a nejen mne!"

Snažil se odbýti dostavivší se myšlénky, leč myšlénky odbýti se nedaly. Celý ten život zvedal se nyní náhle opět před ním a jakoby jej chtěl strhnout za sebou. Viděl, jak se přeceňoval, myslil-li, že bolest zahojil.

Vskutku v noci za jízdy oka nezamhouřil a na nic jiného nemyslil, než na svůj poměr k domovu. Přišly zejména vzpomínky na matku. Její sestaralá, laskavá tvář provázela jej tu cestu a ptal se, kdy ji zase uvidí. Byl přesvědčen, že její srdce mu odpustilo, že ráda by jej přijala, kdyby nebylo otce. „A jaký ten má důvod?" O tom uvažoval. Ale nedošel k závěru, jako nikdy v té otázce nedocházel k závěru. Nedovedl si mysliti, že by zavržení a kletba, kterou na sebe uvalil, byly jediným výsledkem velikého a bolestného sklamání těch všech illusí, s nimiž jej otec dal na studie, chtěje z něho míti kněze, nedovedl si představiti, že by tu hrála hlavní roli kollise názorů, kollise dvou různých myšlénkových světů: jeho a otcova. Ne, to bylo takřka šílenství, to nebyla ani umíněnost — — bůh ví, co to bylo! Vstoupily mu na mysl ty výstupy, jež se doma odehrály, otcův planoucí zrak a modré žíly, naběhlé na vysokém čele. „Ano, měl jsem mu tedy zaprodati svůj vlastní život? Proto jsem jeho synem?"

A myšlénky již odbyté vracely se v nových obměnách, stávajíce se podkladem nových úvah. Hanuš byl unaven, když se počalo na východě rozbřeskovat. Sotva se tolik rozsvětlilo, že mohl čísti, otevřel noviny, jež si koupil na cestu. Ale v proud myšlének, vybavovaných četbou, vkrádal se proud myšlének, vyburcovaných jízdou, jejímž cílem byly Čechy, rodný kraj. Tak čtení jej ještě více unavovalo. I odhodil noviny a zase jen myslil.

V Chocni dvě hodiny čekal a před polednem blížil se od Pardubic k Hradci. Byl horký den a vzduch v železničním voze, jehož dřevěné, nabarvené stěny prohřálo slunce, byl tak suchý a nasáklý zápachem odpařovaného laku, že Hanuš již toužil, aby dlouhá jízda se ukončila. Ale tu před samým Hradcem nastala dost těžká chvíle. Spatřil z vlaku silnici, táhnoucí se k rodnému městu. Díval se, díval ztrnule na přímou čáru té cesty, ale již zmizela. Hned pak zavzněl pronikavý hvizd parního stroje, vlak vjel do hradeckého nádraží a právě pět minut před dvanáctou stanul u perronu.

II.

Hanuš rychle vystoupil, odevzdal kufřík portýrovi a nezdržuje se nikde, okamžitě pospíšil do města, kde měl se setkati se sestrou Bětuškou, jež byla tu ve službě.

Rozběhl se polní stezkou. Nedaleko viděl Pražské předměstí a as čtvrt hodiny dál na kopci katedrálu s Bílou věží a pochmurnými domy. Po třech letech zřel opět město, v němž prožil osm roků. Stanul nedaleko dřevěného plotu, lemujícího nádraží. Rozhlížel se. Pak dal se ku předu, rozpočítávaje, kterak stráví vyměřený čas.

Ale tu pojednou, sotva ušel několik kroků, spatřil proti sobě pospíchající mladou dívku. Vystoupila právě z dola od Pražského předměstí. Nejprve slunečník se ukázal, jejž držela nad slaměným kloboukem, pak poprsí a konečně celá postava. Jakoby vynořila se ze země, tak z nenadání zjevila se mu na stezce. Rázem octl se ve víru zcela nových myšlének. Dívka zatím zrychlila krok, blížila se. Již shledl také úsměv na její tváři. Byl to úsměv rozpačitý, nejistý i zvědavý. A náhle se rozběhla a červená, uzardělá v obličeji, vesele zvolala: „Vítám vás, vítám vás! Vidíte, já vám jdu naproti!“

Celá udýchána, upachtěna i rozradována podávala mu ruku. Byla to Anna Součková, dcera bývalé jeho hradecké kvartýrské. Byla víc než šestnáctiletá, velká a měla pěkné, velmi měkké rysy. Tu hebkost bylo zřít v její tváři, která dodává českým dívkám půvabu. Sympatický byl i důlek uprostřed brady. Oči její leskly se dobrosrdečnou radostí. Již přede dvěma roky vychodila měšťanskou školu a přála si na učitelský ústav. Odbyla také v Praze přijímací zkoušku, avšak nemajíc protekce, po dvakrát octla se mezi odmítnutými kandidátkami, jichž hlásilo se na ústav vždy značné množství.

Té Anně Hanuš jednou v oktávě — ještě jako školačce vyznal lásku. Později teprve pochopil, že jednal nerozumně. Víc jen z takové okamžité nerozvážnosti řekl, že ji má rád. Bylo však pozdě, Anna chytila a držela se jeho vyznání vší silou prvé lásky. Že k vůli ní hlavně nechtěl do semináře, to také si myslila.

Hanuš, který po té stránce byl málo vnímavý a citlivý, spíš se pohoršil pro její milovnickou pošetilost. Záhy po vyznání měl sto chutí, otevřít jí oči, říci pravdu, aby jeho lásku nebrala na velkou váhu. Ale nedostal se k tomu. A pak si myslil, že Hradec opustí a kdo sejde s očí, sejde s mysli. Zatím však druh Kvapil ještě po dva roky zůstal v Hradci a octla se tam pak i sestra Bětuška a od nich obou do Vídně zvídal, že Anna stále naň pamatuje.

Teď se shledali. Anna sama přišla mu vstříc. Nebyl rád. Bodla jej ostrá upomínka na jeho bývalou nerozvážlivost. I neobrážela se v jeho tváři rozradovanost, zvědavost a rozpačitost lásky, s kterou jej přivítala. Snažil se sice usmívat, ale úsměv jeho byl nucený a ze slov nevyznívala žádná vřelost.

„Mně jste přišla naproti?“ řekl kalným hlasem.

Annina veselost zmizela. Tolik se těšila, počítala den po dni do příjezdu, o němž zvěděla od jeho sestry Betušky, myslila si, jak po letech opět srdce mu otevře — a teď jen jen že naň pohleděla, jen jen že promluvil — — a všecko rázem se zbořilo. To nebyl Hanuš, to byl cizí člověk. „Mně jste přišla naproti?“ Ó dobře porozuměla přízvuku, s jakým ta slova pronesl. Sesmutněla. Byla bystré, vnímavé děvče. Anně poprvé objevila se tu ta od nepaměti nastřádaná, drsná, sobecká převaha

mužů, jimž ženské srdce je dobrým toliko za jistých okamžiků a pak když samo nic nechce. I v Hanušovi seděl již kousek onoho tyrana, jenž ujařmil ženu. Div že nedala se do pláče. Obrátila se a šli mlčky několik kroků vedle sebe.

Hanuš zatím hned poznal, že jednal příliš ostře, že Anna pochopila a že nebylo třeba, ukázati se drsným. Spozoroval kontrast mezi veselostí, s níž přiběhla a nápadnou sklíčeností, kterou jí způsobila jeho slova. I pomysliv si, že nemilá záležitost dá se vyřídit později, že Anna přece jen si nezasloužila, aby byl příkrým, podíval se vřele na ni, politoval jí.

„Ale vy jste vyrostla!“ pronesl teplým hlasem.

Anna zvedla k němu smutné, plaché oči. Chtěla říci: „Skutečně?“ Nicméně mlčela.

„Co dělá maminka?“ tázal se dále Hanuš. „Od sestry Bětušky jste zvěděli, kdy přijedu?“

Anna přisvědčila. „Však nám jste nic neoznámil,“ doložila smutně. „Tolik let jste byl v Hradci, ale vy podle všeho již o nás nestojíte.“ Vložila do těch slov celé své srdce. Ulevila si, hned však ji hnětlo, že vůbec co takového pronesla.

„Že o vás nestojím?“ řekl zatím Hanuš, pozoruje její zmatek a chtěje úplně napraviti, co pokazil. „Naopak často jsem pamatoval.“

„Pamatoval?“ promluvila Anna s trochou nedůvěřivosti a s trochou dobrosrdečnosti staré známé. Byla by ráda věřila, ale byla ještě zaleknuta přivítáním, jehož se jí dostalo.

„Jistě!“ odpověděl Hanuš, třeba že se mrzel u sebe.

Anna podívala se naň s pátravou vděčností. Její instinkt napověděl jí sice, že něco tu chybí, že se již zmýlila, ale stačilo jí, že alespoň poznávala v něm opět vlídného Hanuše. Třeba jí neměl již snad rád, řekla si, že ona má jej ráda. Rozjařila se znovu a jdouc s ním k městu, dala se do povídání o minulosti i o budoucnosti. Vyprávěla, že letos přece dostane se na ústav. Nalezla prý v Praze protekci u známého professora, bývalého spolužáka tatínkova. Maminka po dlouhém otálení mu dopsala a slíbil, že se o ni zasadí. „Vidíte, jaká náhoda — i vy budete v Praze!“ Zasmála se, ihned však opět se zalekla a plaše pohledla na Hanuše. Ale Hanuš patrně nevěděl, co pravila. Šel dlouhými kroky, jak byl z velkého města uvyklý a s hlavou svěšenou k zemi. Vážný, až přísný výraz obličeje potvrzoval, že je zabrán v myšlénky. Tu Anně neušlo, proč je tak zamlklý. Pochopila, že tíží jej rozkol, v němž žije s rodiči a vysvětlovala si nyní příznivěji, proč se tak změnil. Její srdce hned bylo plno vroucí lítosti. I zmínila se soucitně o jeho trpkém osudu a aby jej potěšila, dodala, že taková věc nepotrvá věčně. „I kámen během času změkne, jak by tedy neodpustili rodiče?“

Hanuš se lehce usmál. „Ano, i kámen změkne,“ pomyslil si, „ale . . .? Ach, ne — — spíš kámen změkne!“ I mávl jen rukou. Minuli právě Pražské předměstí a s obou stran cesty, kterou se ubírali, měli před sebou erární luka.

„Pamatujete se,“ řekl k Anně, nechtěje mluviti o tom, o čem začala, „jak na těch lukách často jsme bývali?“

Anna přikývla. „Ano, pamatuji se na všechno.“ Neodvážila se již

učiniti zmínky o jeho domovu. Bylo jí smutno, viděla, že Hanuš nechce k ní býti důvěrným. Dost zamlkle, v trhaném hovoru dostali se pak do Hradce, kde paní Součková v starém domě, v němž bydlila, čekala s obědem. Vyšla jim vstříc z kuchyně na temnou chodbu, dlážděnou červenými cihlami. Usmívala se, spráskla ruce, přivítala Hanuše s mateřskou vřelostí. Byla hubená, měla špičatou bradu a chování její jevilo z pola ráz paničky, z pola venkovské ženštiny, jak bývá příznakem ovdovělých učitelek, přistěhovalých ze vsi do města.

Zde Hanuš shledal se i později se sestrou Bětuškou, radostně přiběhnuvší po odbyté práci, pouvítat se s bratrem.

III.

Shledání s Bětuškou bylo radostné i smutné. Hanušovi rozvlnilo se nitro dávnými upomínkami, přivalil se nový proud myšlének — mocnější než onen ve vlaku. Bětušku měl rád, rozuměla mu a souhlasila s ním, když nešel před léty do semináře. Byla nepěkná, kostnatá, snědá a uhrovitá jako on, měla však i jeho duševní vlastnosti, energii a samostatnou hlavu. Když Hanuš studoval na gymnasiu a dojížděl domů na svátky, vždy vroucně se naň těšívala. Zapřádali spolu důvěrné rozhovory na zahradě nebo v otcově dílně neb i v kamenici, v níž Bětuška spávala. Vše v chalupě usnulo, co oni, sedíce na pelesti odřené postele, při mdlém světle olejové lampičky mluvívali o velmi vážných věcech. Hanuš býval tu Bětuščiným učitelem i vzorem.

Bětuška vyprávěla mu nyní o domově: o matce, o otci, o bratřích, sestrách. A Hanuš seděl se schýlenou hlavou a naslouchal. Ale když Bětuška počala jej přemlouvat, aby i domů zašel, pokud zůstane zde na venkově, i aby za odpuštění prosil, hrdě a urputně se zasmál a řekl, že nemá proč prosit.

„Tři léta dovedl jsem žít bez vás všech — — — a ostatně, ty víš nejlépe, co bych pořídil!“

A vmísila se i Anna, vmísila se i paní Součková, domlouvaly mu, avšak marně. Tvářil se tvrdším, než byl, jakoby sobě samému chtěl vzdorovat, jakoby sobě samému chtěl ukázat sílu, která mu zbyla, jakoby hrdě chtěl přemoci příval probuzené lítosti a touhy.

„Co se stalo, nedá se napravit ani nahradit,“ pronesl, mrače se. „Já sám alespoň nic nemohu napravovat. Mají-li rodiče děti, nemají jich pro sebe. Děti nemají k nim povinností — povinnosti mají jen k sobě a k světu. To by bylo pohodlné, myslit si, že dítě má být jen otrokem rodičů, že se musí pokořit ve všem, zkrátka nemít své vůle. Já tak pokořovat se neumím. Mně se hnusí každé otroctví a tím víc otroctví tam, kde příroda chce něco jiného. Ale co já mohu mluvit snad o lásce, když v něm není ani špetka lásky!“

„Ach, Petříčku, Petříčku,“ volala paní Součková, křižujíc ruce a potřásajíc hlavou, „snad přece! To se zdá, že není — ale kdo ví, jak tatínek sám nyní se netrápí!“

„Ten že se trápí?“ vyhrkl Hanuš a jízlivě se zasmál. „A trápí-li se, netrápí se k vůli mně, ale jen proto, že se mu nepovedlo, co si

přál. To je ta celá otázka, že všecko, co ze mne chtěl mít, chtěl mít jen pro sebe. ‚Buď budeš takovým synem anebo nejsi žádným synem!‘ A já jsem si to obrátil a pravím si: ‚Buď jsi takovým otcem anebo nejsi žádným otcem!‘ Ano, paní Součková, jen pro jeho choutku jsem studoval, jen k vůli němu abych byl knězem, zkrátka jen pro jeho choutku jsem měl být synem. A ostatně psal jsem Bětušce již kolikrát, že mne to jeho prokletí pranic netíží. Otec — skutečný otec dle mého pojmu vůbec proklínat nemůže. Prokleje-li, není již otcem — — a jaká tu vlastně kletba? Nad takové formy jsem již dávno vyrostl.“

I nepřemlouvaly ho již a také se o tom dále nemluvilo. Šli pak všichni za město na procházku a hovor otáčel se většinou kolem minulých dob. Bětuška vyprávěla, Anna vyprávěla a Hanuš stával se vřelejším — i Bětušce a Anně bližším. Tak strávil v Hradci celé odpůldne a zůstal i přes noc, neb na zítří měl se zde shledati s Jendou Hrubých a společně potom odjeti do rokytského dvora.

IV.

Jenda Hrubých vskutku druhého dne octl se v Hradci. Přijel v lehounkém pracím obleku, sebevědomý, veselý a šťastný, jako každý abiturient. Vytáhl se od zimy do výšky a pod nosem vyráželo již bledounké chmýří. Pobyl dopoledne a o jedné hodině po obědě chystal se s Hanušem z hradeckého nádraží k Jaroměři.

Vyhledali vůz pro nekuřáky, do něhož rychle vstoupili. Ale zde v pohodlí seděla mnohočlenná rodina s dětmi a zdálo se, že není dost místa. Tlustý pán, v tom vedru úpalného dne vysvlečený z kabátu, tělnatá panička, dvě děti, chůva a spousta zavazadel pod lavicemi i na nich. Pán prospával a když vkročili, procitl ze své dřímoty. Dal se do křiku, že není místa, že celé oddělení jest obsazeno. Jenda již chtěl ustoupiti, ale Hanuš bez rozpaků, mrzutý a nevrlý, dral se mezi paničku a pána, odhazuje kabát, který překážel.

„Dovolte, jak se opovažujete brát můj kabát?“ zahorlil pán.

„Tedy si jej, prosím, vezměte sám!“ drsně odvětil Hanuš a usedl. „Pojďte,“ volal na Jendu, „zde je prázdno!“ A vzal zavazadlo se sedadla, dělaje Jendovi místo.

Nyní však pán jak náleží se podráždil.

„Dovolte — dovolte,“ křičel, „to je slušné? Kde vás učili takové zdvořilosti?“

„A kde vás, pane?“ Při tom Hanuš usmál se křivým, pohrdavým úsměvem. „Jen pojďte,“ znovu volal na Jendu, „není-li místa, dovedeme si pomoci.“

Na Jendu nepříjemně účinkovala ta scéna. Cítil ovšem, že Hanuš je v právu, ale zároveň pochopoval toho pána, který se svou rodinou v nerušeném klidu si hověl. I v rozpacích pozoroval děti, bázlivě pokukující po Hanušovi.

Konečně seděli a vlak se hnul.

„Nu, pane, vidíte,“ ozval se nyní Hanuš, „ani jste nemusel být neslušným a mohli jsme tak seděti.“

„Vy — e — dejte pokoj, nemluvím s vámi!“ zlostně zabručel pán.

A Hanuš opětně křivě se usmál a podotkl k Jendovi:

„Darwin byl by měl z nás radost!“

Na jaroměřském nádraží čekal povoz. Hanuš s Jendou vsedl a po zaprášené silnici ujíždělo se k Jaroměři. A pak městem a za město, kde tak volně se dýchalo. Strniště se stojatým obilím i s živou zelení se střídala, bylo vidět upocené sekáče, pravidelně máchající kosami, vozy, na něž ženci dlouhými podávkami nakládali snopy, a děti, jak prachovou silnicí klusají za mandeli a sbírají utroušené klasy. Vozy se vyhýbaly, kočár vesele předjížděl, z polí při cestě žnečky i sběračky vyhlížely, zacloňujíce si oči rukama — a zas nová pole, nové tváře.

Na Hanuše opět sesypal se příval myšlének. To vše, co viděl, připomínalo okolí rodného města, uprchlá léta opět oživovala, půl ubité bytosti vstávalo z hrobu. Mračil se, zaháněje vzpomínky, ale marně. Jendovi trhaně odpovídal na kladené otázky a Jenda konečně mlčel, rozuměje, co se děje v jeho nitru.

Projeli Rokytkou, hned pak za dlouhou alejí objevilo se průčelí dvora, jenž byl cílem cesty. Bylo to starodávné stavení, jednopatrové, až k štítu zarostlé břečťanem. Dolejší okna byla zamřižována, v prvém patře celá řada zotvírána do kořán. Cesta, kterou přijížděli, šla dál za dvůr kolem sadu, lemovaného dvojitým lipovým stromořadím. I v polích vůkol v pravidelných řadách rostlo ovocné stromoví, takže bydlilo se tu v stínu a v lahodné svěží zeleni. Lípy dokvétaly a včely oblétaly kočár, jenž rychle zahnul k hlavnímu vchodu.

Dvůr vyhlížel jako vymřelý. Nikde nikdo se neukazoval. Již sestoupil Hanuš s vozu, když ozval se výkřik: „Matinko!“ Otylka to volala, vybíhajíc s dětmi po cestě, vedoucí podél dvora. Zahradní klobouk se širokou střechou a velikými stuhami nesla na lokti, ukláněJíc se i obracejíc se do zadu, odkud přicházela paní Hrubá v jemném pracím obleku. Hanuš spěchal vstříc, obrátil se s pozdravem k paní Hrubé, prose, aby mu byla věnována přízeň. Pak byl uveden do domu, vykázán mu pokojík s podotknutím, že se svačí v sadě a že Jeníkem tam za okamžik bude doprovoděn.

Vykázaný pokoj nebyl malovaný a nábytek v něm prostý, venkovský. Hanuš hned se umyl, očistil šaty a vyhledl oknem. Část sadu bylo vidět. Podivil se. Nebyl to vlastně sad, jak u dvorů bývají, byla to moderně upravená zahrada s basinem a vodotryskem, s několika lesními stromy, se skupinami břízek a s jasanovou besídkou. Od lipové aleje oddělen byl vysokou zdí a vlastní ovocný sad počínal teprve dále pod terasou, k níž vedly dva stupně. Na terase bylo tělocvičné nářadí a tam právě pobíhaly děti s chůvou a Otylkou.

V.

Asi za půl hodiny svačilo se v besídce. Stál zde veliký stůl s elegantními, zahradními sedadly pro celou rodinu. Besídku tvořily tři jasany, z jejichž ohebných větví obratnou rukou zahradníka upraven byl milý, stinný útulek.

I stavitel se tu objovil. Vrátil se z polí, osmahlý a starostlivý o žně,

jež byly v proudu. Hanuše vlídně přijal. Popíjeje kávu, vyptával se na Vídeň. Hanuš ochotně vyprávěl a všichni rádi naslouchali.

Ale po svačině, když ještě sedělo se v besídce, zvěděl Jenda novinku, která jej rozčilila. Přistoupiv k Otylce, rozechvěným hlasem pronesl:

„Od tebe opravdu nedalo se nic jiného očekávat!“

„Nijaké hádky, Jeníčku,“ rychle za Otylku odvětila paní Hrubá, domýšlejíc se, oč běží. „Přece nebudeš tak nesnášenlivým,“ dokládala, mateřsky vlídným pohledem stranou jej pobádajíc, aby byl moudrým. Právě dopila kávu, ohlížela se po košíku, v němž měla vyšívku, kterou se obírala.

A vyšlo na jevo, oč se jedná. Běželo o účastenství Otylčino při studentském sjezdu, jenž se měl koncem srpna v Jaroměři odbývat. Jsouc požádána, aby přednesla při slavnostní akademii báseň, dnes právě, co Jenda dlel mimo domov, slíbila, že přednese. Ale Jendovi nic takového nebylo po chuti. Věděl, jaký sjezd se to bude v Jaroměři odbývat, věděl, jaké to vůbec bývají ty studentské sjezdy — již v studentském časopise se o tom dočetl — a hle, nyní vlastní sestra půjde bláznit s blázny. Tak doslovně v návalu horkokrevnosti se vyjádřil.

„Slyšte,“ volal na Hanuše přes stůl, „Jenšovský — víte, ten je předsedou a co to znamená, dá se myslit. A ona — — ovšem to je velká čest, když ji požádají, aby na jevišti něco žvanila!“

„Jeníku — — Jeníku, pamatuj se,“ kárala paní Hrubá.

Ale Jenda tím víc horlil. „Co pak jsem celé prázdniny nemluvil o té komedii, kterou chystají? A jak se mám nyní s nimi rvát, když ona, nesmyslná holka, tak mne skompromituje?“

„Jeníku, teď již je toho opravdu dost!“ s důraznější přísností ozvala se opět paní Hrubá.

„Víš, matinko,“ zasmála se uštěpačně Otylka, „Jenda by konečně nic neměl proti sjezdu, jen kdyby ho tam nechali vykládat o Kreutzerově Sonatě anebo o nějaké e—man—ci—pa—ci — —“

„Otylo — —!“ vzkřikl Jenda vzpřahuje ruku.

„Styď se, styď se!“ urputně a nebojácně odvětila Otylka.

„Hloupá holka!“ zabručel Jenda, máchl rukou a zlostně vyšel z besídky.

Stavitel s úsměvem se za ním zadíval, shovívavě zakýval hlavou a řekl Hanušovi:

„Mladá krev! Takové přeháňky máte u nás na denním pořádku. Hned na uvítanou vás pohostili.“

„Ale kam to tak povede?“ vmísila se starostlivě paní Hrubá. „Bojím se,“ dodávala, obracejíc se k Hanušovi, „mnoho starostí nám ten hoch nadělá.“

„Nu, není to tak hrozné,“ opravil stavitel, dávaje již přízvukem na jevo, že ženské mají vždy víc obav, než potřebí, „víte, trochu ty všelijaké — ismy popletly mu hlavu. Celý svět je dnes samá otázka a jak se takový hoch něčeho chytí, jako když koudel podpálíte. Nu — nu, však on vystřízliví v praktickém životě.“

A tak, když Jenda po chvilce opět vrátil se do besídky, zastihl

otce s Hanušem ve vážné debatě. Mluvili o sociální otázce, o veškerém tom reformním hnutí, k němuž se hlásil. Usedl a naslouchal. Ale sotva Hanuš řekl, že nemá mnoho víry v sociální reformy a že dle jeho náhledu svět se nedá horempádem předělat, vzchopil se k odporu.

Hanuš pak rychle se opravoval, patrně nechtěje si Jendy pohněvati. „To jest," pravil, „já nevěřím jen v rychlé reformy, v úspěch náhlých světových obratů. „Však," dokládal, dívaje se na Jendu, „mluvili jsme o tom spolu již jednou, alespoň o něčem podobném. Pamatujete se — tehda v zimě?"

„Ano," zvolal Jenda, „ale to bylo přec něco jiného. A proč nevěříte v úspěch? Jen rozhodit milliony a milliony brošurek mezi lid," zvolal ohnivě, „jen stále a stále rozhazovat — a názory lidí by se jistě změnily a všecko bylo by na světě jinaké."

Hanuš křivě, poněkud s patra se usmál, jakoby chtěl říci: „Ach, to je chlapectví, toť holé dětinství!"

Jendovi při úsměvu zasvitlo v očích a do lící vehnala se mu krev.

„To není k smíchu!" zvolal prudce.

„Nesměji se," odvětil Hanuš, zaraziv se a snaže se mluviti opatrně, „ale rozvažte si, že reforma znamená skok a na světě že všecko jde pomalu. Proto nevěřím v úspěch ani sociálních ani mravních náhlých obratů. Jen až vezmete do ruky Spencera, tam se také o tom dočtete. Sociální otázka byla a bude do nedohledna."

„Vidíš, Jeníku," ujal se slova stavitel, „neříkával jsem ti i já něco podobného? Člověk může být svobodomyslným, ale myslit si, že zlomí svět přes koleno — ach, kdepak!" A z hlasu stavitelova vyznívala zjevná radost nad tím, že nalezl v Hanušovi pomocníka.

Jendovi neušla čilá nálada otcova, avšak dráždila jej. Jaksi nepříznivě pojednou pozřel na Hanuše a poprvé v tom okamžiku pocítil, že nebudou si přáteli.

„To pak by bylo nejlíp založit ruce a jen tak dívat se na svět," vyhrkl popuzen.

„Snad bylo by nejlépe," odvětil Hanuš klidným tonem, který však Jendu rozčiloval, „snad bylo by nejlépe nemyslit — a žít. Víte, jak praví Goethe ve Faustu: „Lass alles Sinnen sein und grad' mit in die Welt hinein!"

Jenda se pohrdlivě usmál. „Na to nemám odpovědi!" děl vzpurně. „Teď chápu už, co znamená, když jste tehda v zimě řekl, že stačí ‚prostě žít'."

„Jeníčku, přece se dej poučiti," vmísila se paní Hrubá, také patrně náhle jsouc povděčna Hanušovi, „přece vyslechni mínění pana Hanuše! Je starší a tedy více ví."

„Matinko," nevrle odvětil Jenda, „i bez tvé rady dovedu klidně vyslechnout cizí mínění. Ale ať mi tedy — — povězte mi tedy," obracel se k Hanušovi, „proč se tak skepticky díváte na sociální otázku? Rád bych věděl, proč by musela trápit svět do nedohledna? A rád bych věděl, proč by rázem, nějakým všeobecným vzmachem nemohl být učiněn všemu konec?"

„Proč?“ opáčil Hanuš. „Jen si všimněte historie. Jako mořský had celým vývojem lidstva vleče se sociální otázka. Nemluvím o otroctví, ale co pak to bylo v Římě mezi plebeji a patricii? Jedni měli plné stodoly a spížírny a druzí ani tolik, čím by zaháněli hlad. Plebejové tedy vytáhli z Říma. Ale chytří páni poslali na ně filosofa a filosof uspal ubohé parie bájkou o žaludku a údech a sociální otázka byla rozřešena. A co to bylo jiného než sociální otázka v minulém století ve Francii? Připravovala se dlouho, filosofie encyklopedistů hodila jen jiskru. Tenkrát zpívaly se veřejné písničky o králi, o Dubaryové, lid měl v rukou brošurky s namalovaným Ludvíkem a Dubaryovou a byly to obrázky,“ dodával obraceje se důležitě k staviteli, „nejhnusnějšího způsobu, takže, prosím, nemohlo být větší zvrhlosti, větší pokleslosti autority v očích poddaných. Tenkrát,“ pokračoval Hanuš rozehřívaje se a mluvě rychleji a rychleji, „rozhazovaly se milliony na vydržování pověstných ženštin a ty milliony plátil lid svými ohromnými daněmi, lid, který o tom věděl, jak tam nahoře se hýří a na co dává své mozolné peníze. Míra byla naplněna, vypukla tedy sociální revoluce. Nu — — a co? Na obzoru vstal Napoleon a lidé klaněli se nové modle. A udělali později druhou revoluci, ale ta již byla mdlá proti první, pak dali se ještě do třetí — — a to už byla hotová blamáž. Po tom všem mám ještě věřit v revoluci, v převraty a v nápravu?“

„Vždyť já jsem také proti revoluci,“ vydechl Jenda, uveden v zmatek Hanušovými důvody, „ale reformovat se dá i bez revoluce. Dá se reformovat myšlénkami, ideami —“

„Neupírám,“ přerušil Hanuš Jendu, „že myšlénky mnoho mohou, neupírám na příklad, že může přijíti zase nějaký nový Rousseau, aby vrhl jiskru v dnešní rozervané poměry, a že mohou nastat převraty, ale úspěch — —? V úspěch nevěřím. Ať nabude Evropa té neb oné tvářnosti, lidé budou při tom, jakými bývali. Že by se mravně obrodili? Jen se podívejte, jak asi mravnost pokračuje! Co raffinovanosti dnes všude, co finessy! Vždyť tu byl Kristus a proč tedy tak málo se napravilo? A Kristus, to byl přece jeden z nejvelkolepějších pokusů a hleďte, co dnes lidé z toho udělali! Zas blamáž!“ A Hanuš máchl rukou. „A čeští bratři: to znamená praktické rozřešení sociální otázky, živou, skutkovou lásku bližního k bližnímu. A co z toho zbylo? Nic. Všecko lámání přes koleno je marné. Právě takový okamžitý vzmach lidstva je nemocí, je horečkou, která trvá a pomíjí. Je krásné snad blouznit v horečce, ale zdravé to není. Rozhodně zdravé to není. Něco světlého, zářivého se objeví — a pak tma a tma. Rozvažte si, jaké jen Řecko mělo skvělé republiky: athenskou a spartanskou, vzpomeňte si vůbec na celou velkolepost hellenismu, na příklad na Anaxagora, jak rozdal své statky rodinné a jak ukazoval k nebi, tam že je jeho vlast, nebo na Sokrata, Platona, Homera a Feidia si vzpomeňte a rozvažte, co přišlo po tom vznešeném vzmachu klassického světa. Nestoudný Řím roztáhl se na východě. Ano, takové je to ve světě.“

Hanuš umlkl. Byl si jist, že učinil dojem a to nejen na Jendu, ale i na ostatní kolem. Viděl, jak stavitel přikyvuje, viděl i v zraku paní Hrubé vřelý úsvit a neušlo mu, že co chvíli dívá se na Jendu, jakoby říci chtěla: „Slyšíš, Jeníčku! Vezmi si z toho tedy naučení!“

VI.

Hanuš velmi spolehlivě uvedl se takto do domu. Nijak lépe nemohl hned na samém počátku uplatniti svou převahu. Byl spokojen, teprve teď od svého odjezdu z Vídně cítil se opět volnějším.

Za to Jendu sklíčil nepokoj; zmizel ze sadu, takže Hanuš až do večeře odkázán byl na děti a na sebe.

Venouš prováděl jej sadem, ukazoval tělocvičné nářadí, kuželník, a pak přidružila se i Otylka, nesouc knihu Macharových veršů. Letní venkovské slunce opálilo její hebounké líce, ale ne ke škodě. Nicméně chránila se ho, jsouc tomu učena od dětství, takže bez klobouku nebývalo jí viděti. I růžový krk byl osmahnut a na rukou, pokud nesáhaly rukávy, bylo zříti zahnědlé obroučky.

Šla směle k Hanušovi a usmívajíc se a ukazujíc na visutou síť, napjatou mezi kmeny dvou stromů, ptala se, nechtěl-li by se položit.

Hanuš z nenadání octl se v rozpacích. Ačkoli věděl, že mluví s docela mladým děvčetem a že není příčiny, proč by nezůstal klidným, přece byl na vahách, jakou dáti odpověď.

Otylka však víc nepobízela, nýbrž s vážným posuňkem důležitě pronesla:

„Viďte, náš Jenda je autoritář?“

Patrně šlo jí hlavně o tuto otázku, Hanuš to dobře pochopil, rázem zbavil se rozpaků i lehounce se usmál.

„Vy víte také, kdo je to autoritář?“

Otylka neuznala záhodným odpověděti na takový dotaz. „Však brzy se přesvědčíte,“ řekla, pomíjejíc mlčením slov Hanušových. „Vždyť také vám již nadhodil, proč žijete. Nad vámi však přece snad nebude krčit rameny jako nade mnou.“

„Nad vámi krčí rameny?“ A Hanuš ještě víc se usmál.

„Jen se smějte!“ zvolala koketně Otylka. „Ale i na vás dojde, pakli nehledáte smysl života. A dle všeho nehledáte, když jste řekl: Lass alles Sinnen sein — —“

Hanuš bystře, s údivem vzhledl. Pak pronesl:

„Jak jste vtipná!“

„Vtipná? Jenda říká něco jiného.“

„Co říká?“

„Něco velmi ošklivého. Prý jsem nevážná a to druhé ani nepovím.“

„Kolik vám je let?“

„To přece není galantní, tázat se dámy na léta!“ s posou velké slečny promluvila Otylka. „Ale povím vám: je mi již patnáct let. A nota bene, při tom si hrávám ještě s pannami.“

„S pannami? Do opravdy?“ rozesmál se Hanuš.

„Do opravdy. Jim alespoň mohu všechno říci, co nepovím nikomu na světě.“ Tu Otylka zcela vážně vzhledla, upřeně pozorovala Hanuše.

A ten cítil náhle nějaké teplo v nitru, cosi milého, veselého se tam rozlilo.

„Vy se mi smějete,“ řekla Otylka, „ale panny jsou rozumné, tak moudře vždycky poslouchají.“

„Tedy jim povídáte vážné věci. Tedy přece jen bývate vážná,“ rychle chopil se slova Hanuš.

„Naposled přemýšlím i o smyslu života,“ nadhodila Otylka. „Ale povězte mně vy, co je ten smysl života, vyložte mi to vy, ale důkladně — řekněte mi, jak vy žijete a proč sám žijete!“

Hanuš na novo byl překvapen a Otylka spozorovala, že se zarazil a že hledí se vyhnout jejímu pohledu. „Povězte — povězte!“ opakovala.

Hanuš mávl rukou. „Vidíte, přinesla jste si knihu.“

„To nic nedělá!“ zvolala Otylka. „Aha, nechcete říci. A vidíte, já přece někdy přemýšlívám. Myslím si, neměla-li bych se stát učitelkou a zdá se mi, že by bylo tak krásné, žít někde na vsi v nějaké chaloupce, docela o samotě — — ach, to by bylo krásné! Mně se venkov tak líbí, jsem tu tak veselá — uvidíte. Ano, učitelkou bych přece chtěla být!“

„Snad hrát si na učitelku — to ano!“ ozval se náhle za zády jejími přísný hlas Jendův. „Radím ti, abys nekoketovala s vážnými věcmi! Všechno ti je dobré jen pro hru!“

Otylka se zapálila a umlkla. A Jenda zatím vytáhl z kapsy Fausta a obrátiv se k Hanušovi, pronesl:

„Tak jsem si již vyhledal místo, které jste citoval. „Lass alles Sinnen sein und grad' mit in die Welt hinein“. A co dál stojí, také schvalujete? „Ein Kerl, der spekulirt, ist wie ein Thier auf dürrer Heide von einem bösen Geist im Kreis herumgeführt und rings umher liegt schöne grüne Weide“. Tak to je, není-liž pravda? A to byste mi odporučoval? Děkuji pěkně! Proti tomu právě my zvedli jsme korouhev,“ pronášel hrdě a důležitě jako vyspělý muž. „A v nápravu přece věřím,“ jaksi urputně připojil, „tu víru ve mně nikdy nikdo nezvrátí.“

(Pokračování.)

Kapitola z mládí.

Z delší básně „Posthuma“ od A. Sovy.

Mé dětství? Moje dětství! Černou nití
smrt provlékla se jím. Tak přišla podle!
Tak hanebně! Tajně se připlížila
do rodiny jak hříchů starých přízrak.
Ty mrtvé sice lehce uložila,
leč námi otřásla a protáhla se
nečistě řečištěm našeho rodu,
v potomků srdcích sesedla se hořce.

Tehdy jsme obývali zpustlý statek
v údolí neúrodném. Zimomřivě
z třesavých osyk do kraje se bělal.
Můj otec ustaraný byl a chorý,
chuďoučký patricij tohoto kraje
a lidem nerozuměl. Stále říkal:

„To zanedbaný lid. To tupý lid je.
A pověrčivý. Poťouchlý a zrádný.
A krade. Pomodlí se před krádeží,
leč krade. Kněz? Ničeho nepomůže.
Kristova slova, slova nezávazná
ni paragrafy závazné, ni lidská
průměrná úroveň dnů pokročilých,
ni řvaní po osvětě, burcování
a slova smělejší, jež s koncem věku
do mody přišla . . . Hle, takoví lidé
jak Hunové zde, pod kultury svícnem!
Eh, Sibiř! Maminko, jaká to Sibiř,
ta Bílá Ves. Toť osud, že jsem poslech'
toho neb onoho . . .“ Tak šlo to dále
jak články dlouhé, trapné litanie,
jak chřestění kuliček růžencových . . .

Leč hospodářství . . . protivno mu bylo
se stýkat s lidem. Protivny mu byly
písčité, dlouhé, rozvlněné lány,
na kterých vsi se bělávaly v dálce,
do nekonečna . . . Vymýšlel jen stále
a toužil po něčem, co obdiv budí,
měl záliby, jež statek trávívaly.
Tu jakýs chov on amerických kurů
si zavedl, perličky, které denně
sám krmíval, po dvoře chodě truchle
v trepkách a županu . . . Kdes po šlechtici
si koupil staré, tlusté, bílé klisny
s korunkou hraběcí na lesklých plecích,
neb kočár starý vyměnil za nový
kus lánu přidávaje; stále měnil,
a stále přicházely větší účty . . .
Podivný, tichý, poetický slaboch,
z těch jeden, kteří tajně vlastencují,
leč tak, aby to nebouřilo panstvo,
jej nezavléklo v podezření, chodil
do oratoře hraběcího rodu.
Čet denník německý. Mou sestru poslal
k anglickým pannám. Tajnou láskou přilnul
k veliké Vídni jako k tepně říše.
Mne na klín bral si, slovy velkých slibů
rozpjetí líčil, kterak velká duše
obrovským rozmachem vyrazit musí,
vše s křídel shodit. Malicherná lnutí
k poměrům malým odsuzoval dlouze,
vše provincialním a ideálním
mněl malicherným být, ten „těžký jazyk“,

jenž prý se dere na „Parnass“, jak často
ve společnosti mluvil. Oprašoval
řád jakýs často, aby pochlubil se
svým hostům novým, které štědře hostil.
Nejraděj míval druha, staříčkého
pensistu, který asi stejně mluvil.
Syn jeho počal milovat mou sestru,
osmahlou Láďu, aspoň se tak zdálo . . .

As devět let mi bylo. . . . Zřím se dosud:
drobounký biret se sokolím peřím
já nosil, sametovou hnědou bundu
a kalhoty ze šedé látky, které
končily nad koleny tam, kde stužka
punčochy spjala modře pruhované.
Mně bylo tehdy nevýslovně teskno:
byl ještě čerstvý hrob mé první matky.
A proto jsem tu — druhou nenáviděl.
Mne nevšímal si otec . . . Ona byla
mladičká ještě . . . Živá, bujná, svěží,
jak cikánka ohnivé oči měla,
jakýmsi žárem divným rozžhavené,
jenž svítí stejně všem. Smích altu timbrem
po pokojích se nes, když volala mne
neb starouše . . . Leč já jí nemoh zvyknout,
divoký jakýs vkus, přepjatá vášeň,
s níž líbala mne, k pláči nutila mne,
ty kypré její, stále vlhké prsty
já nemoh cítit v kadeřích, já hračkám,
jež ona vymýšlela, nerozuměl.
Má bolesť rostla, když jsem vyšel někdy
na dvůr a v stáje. Staré, scvrklé ženy
oráčů, čeledínů brávaly mne
do učouzených, hliněných svých síní,
kde znal jsem všecko. Bidla pode stropem
a na nich prádlo strakaté schlo parnem
při otevřených oknech. Smrtník v koutě
vždy tikal někde na hliněné půdě,
kde děti válely se košilaté
a cvrček tónem vysokým sem cvrčel
od mlýnských vantrok, kde nebylo vody,
kde trosky kola mnohá léta hnily
otcovým hospodářstvím. Mlýnek dávno
stál opuštěn. A zde já u oráčů
rád prodléval jsem. Mívali mne rádi,
na dvéře K+M+B+ vždy já jim psával
a dětem rozdával jsem svoje hračky.
Sborem se často modlívali večer

a říkali: „Ah, mladý pane! pane!
náš ubožáčku! Jiné časy byly
za milostpaní!“ Pak mne litovali
a sestru, některé, ty citlivější
babice plakaly, — já plakal s nimi . . .

V tu dobu častokrát se strany matky
jakýsi její příbuzný k nám jezdil
šeptavě mluvící . . . Zrak jeho plachý
hrál zelenavým ohněm. Oblečený
vždy výstředně, s kravatou rudou, na ní
vbodnutou električkou malou muškou,
jež večer svítila, mne zajímával
a touhu budil po obzorech nových.
Parfum vál z jeho žlutých rukaviček,
z cylindru bezvadného, ze řas tmavých,
lesklého kabátce a haveloku; —
kol mojí matky něžně obletoval
jí přinášeje trety . . . Vždycky dlíval
v salonku, zahradník kam plno květin
do polokruhu schválně rozestavil
pokynem matky. Tento člověk míval
vždy pro mne slovo, úsměv. Někdy knihu
mi přivážel. Tu párek bílých myší
mi daroval, jichž oči rubínové
červeně plály, tu zas brouky vzácné,
tu lastury a mušle. Já mu říkal
vždy „strýčku“ . . . Nebyl mlád již . . . Také bledý
obličej jeho vadnul, dlouhé prsty
se zachvívaly jakous nervositou . . .
Byl dětinský a zdálo se, že umí
vyhovět dětem . . . Mnohdy celé půldne
já při něm vyseděl jsem u klavíru
sleduje rány oktáv, cvrlikání,
žbluňkání tichých tremol, zvonky tercí
a těžké bouře pedálových kladiv. —
Mým otázkám obzory šířil nové . . .

Za parného dne jednou, když jsem seděl
u svojich úloh na zahradě v stínu
besídky březové, má sestra přišla
a němě, tupě, usedla si u mne . . .
Jak by jí srdce cosi užíralo,
vybouřenými, zděšenými smutky
jí oko hořelo, a svislé ruce
zlomeně visely jí podél boků . . .
Co je ti, co? Nu řekni?! Ale ona
se nepohnula v sebe zamyšlena.
Pak pohlédnuvši na mne s výtkou dlouze,

jak neulehčenou by bolest sama
bez svědků měla prožíti, zas zvolna
odešla, otázkou mou vyplašena . . .
Snad vyhýbala se mi? Já již věděl,
že nemíní se svěřit děcku . . . Věděl
jsem, kterak bojem těžkým strádá
a unavena dnes, jak lehne s pláčem . . .
Mne dráždilo to, že mne neuznává
za hodna, svěřit se . . . Se zřejmým vzdorem
já vyhýbal se jejím zrakům, které
podivnou vášní hořeti se zdály,
a démonicky ze zarudlých víček
jak ohně za noci z listnatých lesů
tajemnou hrůzou . . . Bylo jí to líto? . . .
Mé vidouc odcizení, bázeň, vzala
mne do své jizby, jaksi ustaraně
vše snášela, co baviti mne mohlo . . .
Náš otec nebyl doma . . . Odjíždíval
s jakýmsi mluvkou z města. V politice
utápěl svoji energii všecku
a ctižádosť tak šálil nezkojenou . . .

Já nechápal jsem sestru . . . V rozbouřených
tragických vlnách, jež jsem nemoh tušit,
se utápěla světlá její hlava.
Já nechápal jsem vroucnosť její lásky,
nic nechápal jsem, z jaké černé hloubky
děsivý její smutek rost. Tu později,
když pomodlila se jak jindy, večer
mne zlíbala a řekla: „Nemiluj ji,
víš, tu . . .“ a slzy její tekly horké
na moji hlavu . . . „Slyšíš? Rád ji neměj,
vždyť ona nemá nikoho z nás ráda,
ni tatínka . . . „Já vím . . . Ty nesmíš vědět,
co já už vím . . .“ s dětinskou upřímností
tajemství předstírajíc, odhalila
kus neurčitého mi náhle světa.
„Ne, nechod k ní . . . buď u mne . . . Zda pak umíš
své úlohy? Pojď, půjdem na zahradu
a pohrajem si spolu . . . Nu co? Ruďo?“
A velkým, otevřeným okem, které
budilo úžas jasem nenadálým,
že trochu sobě ulevila, na mne
se zadívala, šátkem utírala
si plachá víčka . . . Její krok zněl lehce,
když tiše vyšla do zvlněných stromů
po trávě vysoké, ztemnělé rosou,
ostrůvky pryskyřníků postříkané . . .

To bídáctví! Já mnil, že počla mučit
(jak slýchával jsem o macechách jiných)
mou sestru. Myslil jsem, že slovo příkré
nějaké mezi nimi vystřídáno,
jež rozvášnilo sestru . . . Vštěpované
se brzy objevily vzdorné vlivy
a křižovaly prudce mojí duší. —
Již sestru nespustil jsem s očí . . . Bázeň
mé srdce naplnila úzkostlivá,
pláč její dráždil mne a mlčenlivost
mne děsila . . . Na blízku ní já číhal
na slovo, na úsměv, na jakous změnu,
na drobnou třebas událosť, však přece
událosť, která moc má, srdce zvolnit.
Ta chvíle přišla. V čeledníku, v noci,
když zdálo se, že spím v ložnici vedle
— (pruh dveří přivřených se žlutal světlem) —
se starou služkou rozprávěla ještě.
V přestávkách dlouhých zdálo se, že pláče,
co služka těšila ji: „Pán Bůh chce to,
dušičko drahá.“ — Ale nezkojena
vášnivě ona žalovala, v prudkých
přívalech její pláč se v slovech tlumil.
„Můj Kriste Ježíši! Maria Panno!
Ke komu jít mám, když ne k vám? A komu
si postěžovat? Vám jen, moje zlatá,
vy jste vždy pro mne tolik lásky měla!
A teď mám bratra jen — ten však je dítě, —
a potom vás . . .“

Tu v ustrnutím slyšel
jsem věci hrozné. Jejich dosah celý
já nechápal však, cítil jsem, jak strašně
mi srdce bije a děs ve mně vstává.
Tma svírala mne a pruh žlutý dveří
se zdál mi zastíněný postavami,
jež protáhly se mojí fantasií.
Já vyrozuměl jen: z jakéhos listu,
jenž pohozen dnes v trávě ležel v sadu
a poletoval pod okny a rosou
byl zavlhlý, to hoře sestra četla
služce, jež stará, čísti neuměla . . .
Náš host je psal, jenž mdle se smával, snivě
po boku mém do kláves kamarádsky
tlouk', prsty klást mne učil, zpíval zašlé
podivné písně chvějným barytonem,
mně nosil bílé myši . . . On je napsal,
on, on . . . milenkou zval v něm druhou matku . . .

Tu více neslyšel jsem. Stromy křikly,
houk vítr, třískl v okno. Dusné noci
se mraky provalily mnohostupy,
z daleka kdesi bouře rodila se,
déšť ztemnil siné světlo. Zvučnou hudbou
okapy crčely tak jednotvárně,
švířící drůbež zapištěla bázní.
A s hlavou vztýčenou já slouchal v pláči,
však marně, marně! Jako kočka tiše
s kahancem náhle sestra na práh stoupla
plaše se rozhlížejíc, polekána,
a konejšíc mne, uzavřela dvéře ...

Déšť chmurný potom nastal. Zmlklým ránem
zahrada v dešti zalitými okny
mrzutě, matně sem se rýsovala,
na loužích dvorem žluté nebe chvělo
se větru vlnami. V nich brouzdaly se
špinavé kachny líně, kolébavě,
pes ovčácký nos zdvíhal blíže stájí.
A tu já neobyčejné jsem věci větřil,
jež mžikem sběhly se ... Vzhled dvora smutný
se plnil postavami za úsvitu.
V halenách režných pobíhala čeleď
klapajíc dřeváky. Jakýsi hrozný
sběh lidí zřel jsem ráno kolem oken,
jak s výkřiky a úžasem se rojil.
Ne, sen to nebyl. Jaká divná úzkost
mne přepadla, když ven mi zakázali
vyjíti! Též ta naše šedovlasá
a uplakaná, dobrá, stará chůva,
tak dobrá vždy, pojednou zabránila
mně vyjít. K smíchu! Chůva zakázala
mně vyjít?

Pátral jsem. Pak řekli večer:
že ona zemřela. Ta, kterou z duše
jsem nenáviděl. Zemřela! A divný
já úžas cítil, jak to všecko možno,
když včera jsem ji viděl? Jak to možno?
I pocítil jsem touhu, všecko vědět,
leč nemoh' jsem. Mne okřikli pak zkrátka
mne stále hlídajíce, mysl moji
hračkami konejšíce ... kterak hloupé
to připadalo mi a kterak smutné.
Já pohřeb čekal jsem. Já chtěl ji vidět,
chtěl ukázat ji. Neodbytné prosby
jen suchým odepřením vybouřili

ku dotíravým vzdorům. Otec přijel,
zmateně chodil v zlobném, němém žalu
jak stín a zavřen, návštěv nepřijímal . . .
A salon zamkl se. Já neviděl jsem
pohřbu ni kněží . . . Neviděl jsem lidí,
jen sestru plachou, posupný hled otcův,
podťaté kroky jeho. Doma zavřen,
i sestra, já, my všichni . . . Týden minul.

Mně bylo, jak bych musil vykřiknouti,
otřásti něčím, utéci, já vězeň!
Mne uděsily bledé líce sestry,
modlitby její, přítomnost ta těžká.
I učitel můj nedivil se skorem,
(jenž ze sousední vesnice k nám chodil),
že pro vše kles' můj zájem shasínavý
jak oheň v krbu, který slabě stěná . . .
Ven, ven! Mně počalo se stýskat skorem
po ní, jež záhadně tak zmizela mi,
(víc zvědav byl jsem, než jí nenáviděl!)
po jejím příbuzném a po klavíru,
po jeho darech, na něž jsem se těšil,
po jeho láskání, jež přijímal jsem
vždy rozmazleně, toužiti jsem počal . . .

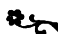
Tu jak by všichni zbavit se mne chtěli,
mne zavezli do vzdáleného města
po krátkém čase . . . Město černé bylo
s tou branou obrovskou, kde hoši hráli
s pokřikem v míč. Nápisy staročeské
na bráně budily svět zašlý ve mně,
cimbuří stará, podloubí tu v slunci
se leskla večerním a shasínala
a divný ruch tu výskal . . . Mladí hoši
s knihami chodili tu večer. Lampy
hořely tiše, jasně tak a dámy
se smály, velká kašna na náměstí
crčela, jakous touhou po domovu
mne mátla píseň, ze zahrad jež zněla
restaurac otevřených . . . Lidé zvláštní
mi připadali . . . a já seznamoval
se s přáteli novými na chodnících,
jež ve škamnech jsem ráno viděl . . . V bolesť
mou jakýs paprsk velký svítit počal
nadějí nových, starostí a práce, —
— mne nikdo nehlídal zde, — netísnilo
ovzduší pláče; prsa šířila se
hrdostí, samostatným, tichým sněním

já počal duši svoji naplňovat,
své nitro tišit, — ah, to staré město,
vzdálené město miloval jsem příliš!

Však bolesť záhy zaklepala, přišla,
a ústy cizích lidí spěla ve mne,
a bez milosti strašné noci obraz
čas obnažil mi zcela. Podrobnosti
i souvislost i podklad oné drámy
já zcela dnes již pochopil. On vlákal
ji tenkrát v noci k sobě rozvášněný,
milenec dávný, láskou rozhýčkaný
a poblouzený blízkostí, jíž přála
mu příbuznosť, vášnivě po ní práhna.
Byl otec chorý, nevšímavý stařec;
leč ona jako cikánka, tak svěží,
ji snadno získat bylo, když se vzala
minulosť, přísahy, žár jejich lásky,
jež hynula . . .
To dosud vyčtu z listu,
jejž našla sestra tehdy, dala mi jej
do půle roztržený, jako vztekem
zmačkaný. Později pochopil jsem.
On s rafinovaností, drzým čelem
psal vášnivý list naší druhé matce, —
zel z listu fin de siècle. Nervosita
a podrážděnosť, prospěchářské cíle
zvláštního milovníka této ženy,
jež i jej milovala. Dávno v městě
jej milovati musila . . . On žvatlal
v něm sladkými a nedbalými slovy
a zapřisáhal ji minulou láskou,
jež nezná mezí, obětí ni bázně,
ohledů jakých. „Milovali jsme se,
viď, drahá, v prvním jaru svého mládí?
Do smrti milujem se! Jak to možno
zapřít, má duše? Ne, jen upamatuj
se na tu zimu loňskou! Muž tvůj „dobrý“
až příliš! kterak sedal podrážděný
jak tygr v loži divadla a mluvil
impertinence. Nemohu ho vidět,
odpusť mi, drahá! Ale tehdy přece,
když předstírala's nemoc, když jsi tehdy
zůstala v Praze sama u své tety,
my byli jednou sami. Pamatuješ?
Ty ležela jsi celá bílá v krajkách,
v poduškách, černé rozházené vlasy;
já na pelesti postýlky jsem sedal

a hladil tě. A tys tak bleda byla,
tak byla's krásná, když jsi churavěla,
a léky, jež jsem podával ti, trpké
s úsměvem brala's, hlavu pozdvihujíc . . .
A potom víš, — když tenkrát za večera
my toulali se, jak jsi uprositi
se dala, mou pak celá, celá byla,
tvá duše i tvé tělo! Tehdy plaše
jak letěla jsi po širokých schodech
hôtelu předměstského, obávajíc
se stínů. Pro Bůh, nezapomeň, drahá,
na tuto noc. Ty jsi tak slibovala,
ty jsi tak přisáhala, a já věřím,
tys dosud moje! Nech těch tvorů hloupých,
hlupáčků zanech! Nech onoho starce,
tvá bída hůře skončí. V nepohodlí,
v rodinné zmatky kráčíš. Poslyš, vzpomeň
mých polibků a objetí, mé lásky,
zas celá moje buď. Vždyť kruté časy
dolehly na mne, drahá! Pochopíš to,
nebudeš klnout mi? Nebudeš vinit
mne z hanebností, svévolnosti, drahá,
když svěřím se ti? Jenom tenkrát ještě
ti psáti musím. Rozerván jsem, bídný,
mne tíží hříchy jak balvanů trosky
a ony rostou a já — stojím, stojím!
Má láska k tobě neznala však míry!
Já jmění nedbal jsem. Nedbal jsem dneška,
ni zítřka, nedbal světa, jenom tebe
když moh' jsem milovati! Lichvářští psi
kus po kuse mne roztrhali, — budiž,
mám pocit klidu. Vím, že ukrotím je,
kus masa shnilého až před čenichy
jim hodím, — svoje tělo. Není moci,
jež mrtvolu mou vykoupit by mohla,
ni peněz již, o něž bys oloupila
hlupáčka svého v prospěch mojí věci
jak jindy před tím. Nechci! Trápí život,
mne mrzí život! Nemá pro mne ceny . . .
Nač tedy dále jíti, drahá duše,
když není vykoupení? Byl jsem dobrý,
kdys v mládí. Teď již není ideálů.
Teď Boha není! Ničeho již není,
má schopnosť, energie, ta se zvrhla,
kdes v hospodách změkčile zdržela se,
plačtivě upíjí se . . . Konec! konec!
Než chceš-li rozloučit se, přijď dnes večer,
přijď jistě ke mně . . .“

Tenkrát přišla tedy.
Co dál se dělo, záhadným je dosud . . .
U skříně kredenční, v zad nakloněna
o hranu její ostrou, na koberci
ležela hlavou k zemi. Na rtech jejích
křik zkamenělý odhrnul jí zuby,
že vyvstaly . . . Ty ruce křečovitě
jak by se vztahovaly k němu, v hnědé
kaluži krve žloutly její vlasy
a hlava zsinala špinavou křídou.
On se židle, jež u klavíru stála,
se skácel blíže ní. Hluboká rána
mu v spánku pravém zela . . . Ruka krví
se zaschlou svítila, slepené vousy
po straně pravé ježily se ztuhlé
a víčko zapadlo. Tam otvor prázdný
po oku uzavřelo . . . Pod hlavou mu
ležela černá hlaveň revolveru . . .
Jakási polka: „Steeple chase“ obstárlá
tu na klavíru byla rozestřena,
a obě svíčky hořely prý ještě
ve svícnech klavírových . . .

Z Janova.

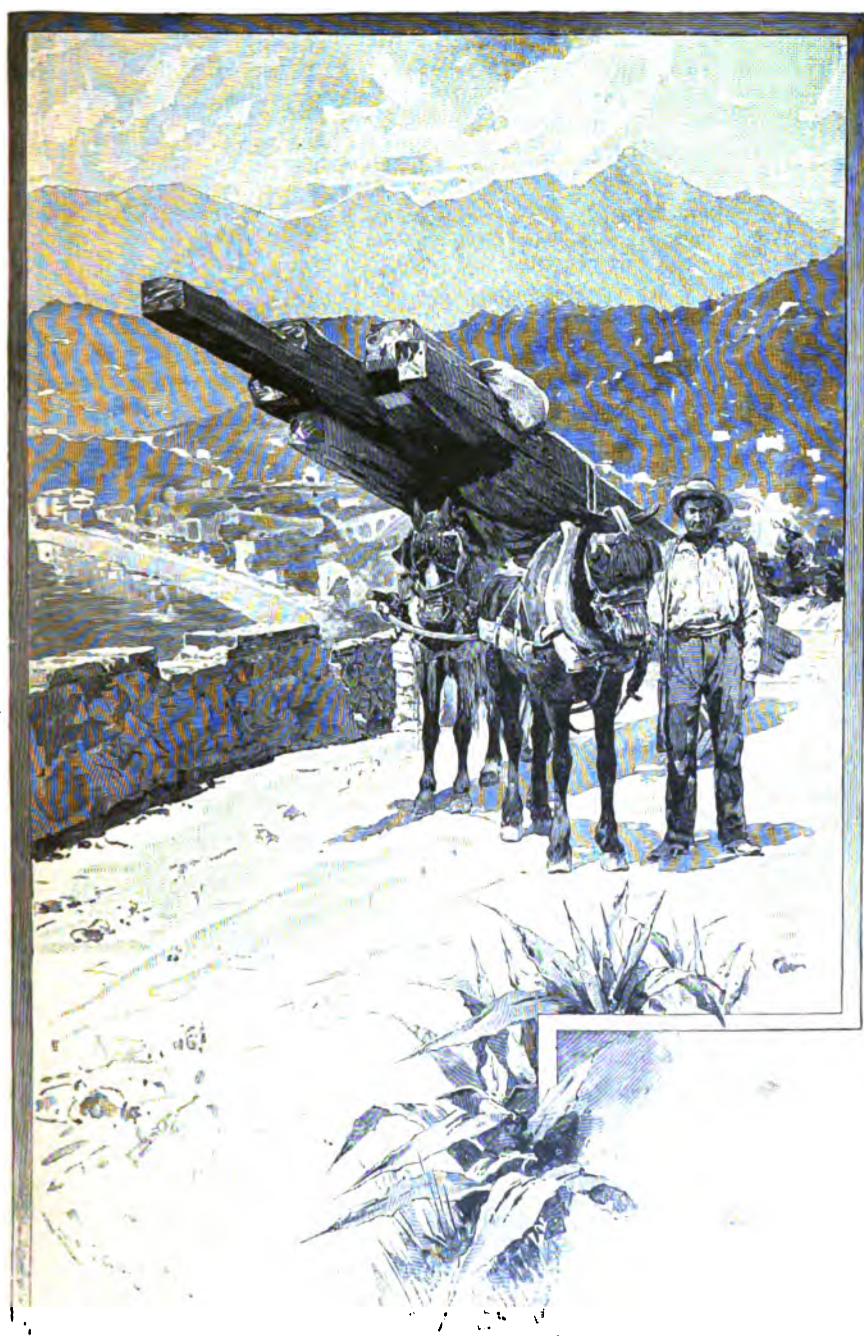
Cestovní črta S. Čecha.

(Pokračování.)

První vycházka vedla nás kolem pomníku Kolumbova vzhůru po příkré stráni. Pocítilť jsem především touhu po nějakém povýšeném stanovisku, odkud bych mohl přehlednouti celkový obraz města.

Za chvilku zřídly tu domy s obou stran a nastalo stoupání úzkou dlážděnou stezkou mezi zdmi vinohradů a zahrad. Jen tu a tam ještě minuli jsme jednotlivý dům, úhlednou stavbou lákavě vyhlédající z houštin vavřínu, cypřišů a palem; s lehkým hnutím závisti představoval jsem si, že tam sídlí zámožný Janovan vkusem se mnou spřízněný: opodál městského hluku, mezi stromy a květy, s vyhlídkou na město, přístav a širé moře. Naší cestou k jihu pokračovalo jaro znamenitě: dne 23. března jsme u Bolzana vděčně sbírali pod raunými pupenci křovin modré hvězdy jaterníku jako první

Doprava dříví z Riviery.

znamení časnější jižní vesny; zde v Janově, dne 28. března, bylo všechno již zeleno — ovšem s velké části zelení ani v zimě nevadnoucí — a v těch sadech nad městem spatřoval jsem v hustém lupení vedle zralých, zlatě svítících pomerančů a citronů i pomalu se zardívající drobné paličky šeříkového květu — vzpomeňte, kdy bez rozkvétá u nás!

Po stezníku jen zřídka trousili se chodci nebo, poháněn osmahlým venkovanem, rozvážlivě sestupoval k městu oslík, na jehož bocích s obou stran se houpaly veliké koše zeleniny.

Takto dostoupili jsme širokého tarasu s mohutnými stromy, na němž v pozadí stál zanedbaný kostel s přistaveným obydlím, podobným sešlému klášternímu stavení, ale nyní podle nápisu nade dveřmi sloužícím za školu. Jiný nápis, na rohu malé skupiny domů stranou pod tarasem, poučoval nás, že toto místo jest „piazza (náměstí) Oregina“. Patrně anticipuje se již budoucnost, kdy ruch stavební až sem dostoupí a z tiché této samoty utvoří skutečné náměstí.

S tarasu ohlédli jsme se nazpět a první, co nám padlo do očí, bylo moře. Po dlouhé době vidím zase ten ohromný vodní pruh, který vždy budil ve mně blahou tuchu volnosti, nespoutaného letu kamsi do neznámých, krásnějších dálek! A přímo pod námi sklání se stupňovitě k němu spousta různotvárných i různobarevných domů a paláců, sem tam protkaná cypřišemi a palmami sadů, pokrývajíc v rozlehlém půlkole stráně hornatého břehu, jenž jakoby toužebně rozpínal k širé vodní dáli mohutná ramena: na pravo jeden horský hřeben, sklánějící se zvolna až ku přímořské skalině, na níž strmí štíhlý, vysoký maják; na levo širokým obloukem druhý horský hřbet, cele pokrytý hustě sraženou, hlavní massou janovských budov, jimž na místě jeho nejvyšším kraluje spanilý chrám P. Marie Carignanské svými kupolemi a věžemi. V obejmutí těch dvou horských ramen a zároveň v náručí města samého leží dole přístav s kolísavým hvozdem stožárů a za ním prostírá se širé, bezmezné moře. Barva jeho jest v popředí zelenavá, dál přechází v šedomodrou a proměnlivé bělavé prouhy vyznačují místa, kudy se valí zčeřené hřebeny táhlých vln, jež patrně nejprudčeji dorážejí na skalisko pod vysokým majákem, neboť tam viděti u břehu široký bílý pruh, věstící ustavičný příboj rozkypělé pěny.

Ale nebylo v tu chvíli moře ve své plné kráse. Sivá příze mlh a chmur zastírala pozadí, takže se obraz jeho nerozvinoval v celé rozsáhlosti. Také obloha byla zavěšena šedými mračny a proto nedostávalo se scenerii smavého toho jasu, jímž záříva krajina pod sluncem italským. Ale přes tu posmutnělou náladu skytal celek panorama, jehož krásy nás dlouho poutaly.

Pak vraceli jsme se oklikou k městu. Kolem vinohradů vedla nás na západ stezka do příčného údolí, na jehož holých, jen travou porostlých stráních byla sem tam rozptýlena pouze různá vojenská stavení, náležející k pásmu hradeb a opevnění, jež obmykají se všech stran přímořskou kotlinu janovskou; bylo tu také viděti pouze cvičící se oddíly vojska v pestrých uniformách italských. Ale spustil se dešť a k tomu stezka pojednou se ztratila; nazpět do výšky ke kostelu se nám nechtělo a proto nezbývalo než sestupovati nazdařbůh po příkrých úbočích, po kluzkých travinách,

Pomník Mazziniho.

mezi nimiž se modraly krásné zvonkovité květy, kolem vojenských skladišť a pevnostních budovek, u nichž stály nebo přecházely stráže, až jsme se konečně dostali dolů na silnici, jež uvedla nás nazpět do města.

Za krátko došli jsme nábřeží a nedbajíce dešťových přeháněk, mezi nimiž chvílemi vybleskovalo slunce, procházeli jsme se po přímořské terase, zabaveni vzácným pro nás pohledem na moře a čilý život přístavní. Kolébá se tu hustý les stožárů a rahen, ověšených rozmanitě svinutými a rozvinutými plachtami, a uličkami té plovoucí nestálé osady obratně proplétají se čluny, řízené osmahlými veslaři. A na palubách i na břehu všude hemživý shon; mohutné železné jeřáby, vedle skladišť na pevnině trčící jako obrovští pitvorní čápové, otáčejí stále své dlouhé zobce, tu vynášejíce z lodí na břeh, tu naopak do lodí přenášejíce ohromné žoky, sudy a bedny. Vše tu začerněno uhelným prachem, steré ruce pracují o překot, pot se lije s drsných tváří a po snědých šijích, za hluku a křiku, skřípotu strojů, šplouchání vody, halasu vozků a hrčení rozmanitých povozů, přijíždějících sem ustavičně pobřežní cestou, kteráž se schyluje ku přístavišti od brány u vysokého majáku, se strany požehnané Riviery di Ponente.

Většina těch povozů, dopravujících sem náklad nejrůznější, jsou vlastně veliké káry s mohutnými koly a mnohdy s pokrývkou rohožkovou nebo plachtovou, kterou povozník napíná po té straně vozu, odkud svítí slunce. Zapřaženo je vždy několik tahounů, obyčejně promiscue koní a oslů, avšak nikoli vedle sebe, nýbrž po jednom za sebou; husím pochodem kráčí jich takto řada před každou károu, obyčejně tři, čtyři, ale časem pět i šest, tak že pak takový průvod zvířat různé podoby a velikosti, někdy opestřených originelní výzdobou a cinkajících hrubými plechovými zvonci, vypadá jako fantastická karavana. V takové zápřeži spatřil jsem nejednou i ku podivu malounké, něžné oslíky, pravé trpaslíky, o nichž bys soudil, že se hodí leda za roztomilou hračku pro děti; ale pádné rány, jimiž je povozník občas obmýšlel za zlostného pobízení, znícího jako „jok! jok!“, poučovaly mne, že nemá pražádného smyslu pro jejich něžnou roztomilost a že ani z daleka nepomýšlí pokládat je za pouhou hračku. Ale nejvíce bylo mi vždy líto předního tahouna koně: je spíše napolo oběšen nežli zapřažen mezi dvěma dlouhými, v předu do výše čnějícími vojemi a zejmena při každém sjíždění s kopce skytá pohled, jakoby se zoufale ze všech sil bránil zaškrcení.

Jeden autor, kterého mám po ruce, rozpisuje se o krutosti Vlachů ke zvířectvu, uváděje na příklad, že kuřata před zabitím za živa škubají — ale kde v naší celé osvícené Evropě nesetkáváš se denně s tím neb oním výjevem ukrutenství k němé tváři?! Tomu „světu němých bolestí“ nekyne vykoupení, dokud pravá osvěta a humanita skutečně neproniknou do širokých mass lidových.

Nabaživše se přístavního divadla, vystupovali jsme pobřežní cestou k velkému majáku — jiná, mnohem nižší světlárna stojí dole na cípu východní hráze starého přístavu, nazývaného tak, poněvadž v poslední době přistavením nového dlouhého mola byl před ním upraven přístav druhý, „Porto nuovo“.

Dostoupivše skupiny vojenských budov u majáku, ohlédli jsme se

znovu po velikolepém obraze města; viděli jsme nyní se strany ten ohromný amfitheátr domů, paláců a chrámů, terasovitě stoupající vysoko

Portál starého paláce Doria.

po hornatém břehu a v širokém oblouku malebně objímající přístav. Zatím dešť přestal, obloha rychle se zamodrala a když jsme se vraceli od ma-

jáku, slunce žehalo nás citelně do tváří, zaplavujíc vše vůkol veselým a nádherným leskem. Rozkošně svítilo průčelí malého paláce u pobřežní piazzy Dinegro, s krásným sadem, stoupajícím do vrchu po terasách, na nichž se větrem kolébaly obrovské chocholy a vějíře palmových listů.

Opět zadíval jsem se do tlumu lodí v přístavu. Více nežli čistě vypulérované parníky moderní zajímaly mne ovšem staré, zvláštnější lodi plachetní... a tu pojednou zamihly se mi v duchu fantastické silhuety dávných korábů, s trupy divných tvarů a řezeb, s hustými řadami dlouhých vesel; prkno spojuje břeh s palubou jednoho korábu a na prkně tyčí se mohutná postava Verriny, s obličejem děsivě zachmuřeným, s rozpřaženou dosud rukou, jíž právě srazil Fiesca, kterýž s marným výkřikem o pomoc za svým purpurovým vévodským pláštěm klesá v mořskou hlubinu.

Tak vídal jsem kdysi tento výjev na jedné rytině ve starém vydání Schillerových spisů. Ve skutečnosti udál se arci poněkud jinak. Hrabě Giovanni Luigi de' Fieschi, kterýž r. 1547 zosnoval spiknutí proti vládnoucí rodině Doriů a oligarchické ústavě slavným Ondřejem Doriou zavedené, spadl po zdařilém začátku svého podniknutí, v okamžiku, kdy chtěl vstoupiti do válečné galéry, pouhou náhodou do moře, kde v těžkém brnění svém utonul.

V přístavu a nejbližším jeho okolí probouzejí se vůbec nejživěji historické upomínky janovské. Vždyť z moře Genova po všechny časy čerpala všecku svou sílu, námořní obchod byl ode dávna životní tepnou té hrdé sokyně republiky benátské. Dojdeme-li pobřežní ulicí Albertovou kolem dogany (celny), vojenského arsenálu a válečného přístavu na piazzu Caricamento, spatříme tu zajímavé starobylé stavení, bývalou doganu a někdejší sídlo proslulé banky sv. Jiří, od r. 1346 až do konečného pádu republiky vlastní panovnice Janova. Správcové tohoto peněžního ústavu, náčelníci šlechtických rodin, zbohatlých námořním obchodem, rozhodovali zároveň o správě celé obce. A již před založením banky, z dob nejdávnějších byla vždy politická historie Janovanů v těsné souvislosti s obchodní jejich činností. Zakládali na blízkých i vzdálených březích obchodní stanice, zřizovali k ochraně jich pevné tvrze, podmaňovali si jejich okolí, silným válečným loďstvem zjednávali volné dráhy svým korábům kupeckým a ničili všechnu cizí soutěž. Takto stali se zvenáhla pány celé západní poloviny Středozemního moře, a pronikli pak i na východ až do moře Černého — když jsem jím před lety plul na Kavkaz, obdivoval jsem se u Feodosie na Krimském břehu stopám bývalé janovské slávy, malebným zříceninám věží a hradeb, jež kdysi chránily bohatou, lidnatou Kaffu, soupeřku samého Cařihradu.

Na východě srazil se však Janov s mocnou sokyní, republikou benátskou a vyšel po staletých tuhých bojích zle pošramocen z toho zápasu. Pádem pak Cařihradu r. 1453 ztratil své východní državy nadobro. Ale již nadcházel jeho úpadek i na západě: objevením Ameriky a námořní cesty do Východní Indie poklesl význam jeho pro obchod světový, kdež nástupci Benátčanů a Janovanů stali se Španělé, Portugalci, Hollanďané a Britové. K tomu přidružily se ustavičné rozbroje šlechtických rodin, které republikou vládly; jmenovaný již slavný Ondřej Doria vyprostil sice Genovu r. 1528 z područí Francouzů, do něhož ji tyto vnitřní sváry

zavlekly, zabezpečil její neodvislost a dal jí novou aristokratickou ústavu s dóžem vždy na dvě leta voleným a velikou radou čtyř set — o vděčnosti Janovských svědčí dosud starý palác Doriů, také na blízku nábřeží, nad

Porta San Andrea.

jehož portálem hlásá nápisní deska, že republika budovu tuto věnovala „osvoboditeli vlasti“ — avšak Janov upadal dále, až konečně vídeňským kongressem přidělen ku království sardinskému, s nímž sdílel další osudy až do zřízení sjednocené Italie.

* * *

Opouštíme nábřeží a ubíráme se do vnitř města. Postranní uličky, většinou do vrchu stoupající (nazývají se pak „salite"), avšak i mnohé širší ulice honosí se touž pochybnou výzdobou, která nás překvapila již v Sanpierdareně: Z každého téměř okna vysokých, mnohdy až 8patrových domů vyvěšeno je všeliké prádlo, řady košil houpají se ti nad hlavou na provazech, napjatých přes ulici v každém téměř patře, prádlo rozvěšeno jest i na balkonech, galeriích, terasách a výstupcích střech — bezděky vtírá se ti porovnání s plachtovím, jímž ověšena jest pohyblivá dřevěná čtvrt Janova, ta hustá směsice lodí dole v přístavu. A málem bys usoudil, že jako v tom plachtoví dole bývala vždy vlastní říše podnikavých, mořeplavných Janovanů, tak zase hlavní slovo na pevnině, v městě samém, vyhradily si Janovanky pro své nejdůležitější zaměstnání. Víme, co znamená den prádla již u nás pro ubohé hlavy rodiny; ale my můžeme hrůzám toho dne alespoň uniknouti opuštěním nehostinného domácího krovu, kdežto prádelní tyranství Janovanek pronásleduje muže i na ulici, měníc celé město v jedinou prádelnu a sušárnu prádla — a to, jak se zdá, nikoli pouze jednou v týdnu, ale všechny dni celého roku. Ano — jak řečeno — i prádelny jsou na ulicích: tu a tam spatřuješ — ostatně, nejen v Janově, nýbrž snad v každém městě italském — třeba těsně u nejživější promenády velikou kamennou nádržku s vodou, obstoupenou ustavičně pilnými ženami (v zajímavých mnohdy nedbalkách), které tam, ozbrojeny důkladnými dřevěnými paličkami, o závod tlukou a máchají rozličné prádlo a bezpochyby zároveň též nepřítomné sousedstvo celé ulice.

Nejbohatší je ovšem prádelní ona dekorace v uličkách staré části města, mnohdy tak uzoučkých, že tam kráčíte mezi dvěma řadami převysokých temných domů jako na dně hluboké skalní soutěsky, kam jedva proniká paprsek sluneční. Vzezření těch starých čtvrtí janovských znázorňuje poněkud ulička u brány sv. Ondřeje (porta San Andrea) na připojeném vyobrazení. (Dokončení.)

Ve velké době.

Román od Serv. Hellera.

(Pokračování.)

etník Nordmann a poručík Rickert obývali společně jeden pokoj. Mezi tím, co zvolna se odstrojovali a doutníky dokuřovali, sběhla se mezi nimi tato krátká rozmluva:

„Jak se vám líbí dámy tohoto domu, pane poručíku?“

„Velmi dobře, pane setníku. Zejmena jedna.“

„Která pak?“

„Ta blondýnka, slečna Anna. To je rozkošné děvče, vtělená líbeznost! Zpočátku není zrovna oslňující, ale čím déle jsem se jí do tváře a očí díval, tím se mi více líbila.“

„Bude trochu mdlá, jako všechny blondýny. Mně líbí se mnohem více ta zrzavá Tereza. To je rasa, to je říz, duch a oheň! Zda-li pak jste si jí náležitě povšiml?“

„Upřímně řečeno, pane setníku, nikoli. Jenom tak povrchně. Mne upoutala slečna Anna tak, že jsem si její sestry málo povšiml. Ostatně vy obsadil jste Terezu tak, že bylo lépe hledati náhradu jinde.“

„Nu ano, zcela dobře! Ale moc řečí jste spolu nenadělali!“

„My mluvili jsme ovšem málo, ale myslím za to, že zase každé slovo více vážilo. Krom toho mluvili jsme skoro potichu a jen tak v sentencích.“

„A hleděli jste si pilně do očí?“

„Asi tak, jako vy se slečnou Terezou.“

„Ale s jinými city nepochybně?“

„To je možná; já nevím, co pan setník při zábavě se slečnou Terezou cítil.“

„Poslechněte, pane poručíku: na vás udělalo to děvče dojem, pravda-li?“

„Nezapírám, pane setníku.“

„Ale nezamilujete se mi tu?“

„Ještě nevím, ale zamiluju-li se, nebude to asi žádné neštěstí.“

„Jděte mi ke kozlu! Všude jenom milostné poměry osnovat. Shasněte, prosím! Dobrou noc!“

„Dobrou noc!“

* * *

Touže dobou slečny Anna a Tereza, ukládajíce se ku spaní, takto spolu zahovořily:

„Co říkáš, Anno, těm pruským důstojníkům?“

„Nedovoluju si ještě o nich žádného úsudku — prosím tě: první setkání . . .“

„Ale říká se, že bývá první dojem nejsprávnější a často rozhodující. Řekni mi upřímně: líbil by se ti některý z nich?“

„Jsou to nepřátelé, Terezo . . .“

„Ach, jací pak nepřátelé! S ženami bojovní muži válku nevedou! . . . Oni ji ti Prusové ostatně nevedou ani s naším národem. Ale o tom nemluvme. Myslím a tážu se, jak by se ti líbili jako muži? Nepadl ti některý trochu do oka?“

„Jsou všichni velmi zdvořilí a statní, nelze jich hanět, Terezo.“

„Na to se neptám, ráda bych jenom zvěděla, zda-li by se ti některý z nich líbil? Snad se neostýcháš mně říci pravdu?“

„Chceš-li to mermomocí vědět, Terezo . . . vyznávám se, ten poručík Rickert že se mi líbí.“

„Brava, brava! Potvrzuješ mé tušení . . . Já umím čísti v tvých očích i když jsou sklopeny . . . Máš ostatně dobré gusto. Ale nezamiluj se! Já bych nerada, abys se nám odstěhovala někam do Berlína!“

„Kam už ty myslíš, Terezo! Ostatně, tys se s tím setníkem zcela jinak bavila, než já s poručíkem . . .“

„Má zlatá Anninko: hlučný hovor je důkazem, že srdce mlčí . . . O mne se neboj! Ale svoje srdečko střež, má drahá, aby ti ho válka nevzala. A teď spi dobře!“

„Ty také, Terezo! A žádné sny! . . . Teď shasnu!“

* * *

Ráno, když se byla rodina v přízemní jídelně ke snídani shromáždila, hubovala paní Ludmila:

„Dnes tu byl v noci jakýsi nepokoj. Ti vojáci měli přece spat, jestli se nemýlím. A unaveni byli snad také! . . . A přece slyšela jsem je mluvit a se chechtat ještě hluboko v noci.“

„Nediv se, má zlatá,“ vykládal Hřímalý. „Pod cizí střechou se na ponejprv obyčejně špatně spí.“

„Ale jdi mi!“ odmlouvala, jakoby se durdila, paní Ludmila. „Voják musí spát všude dobře a on také spí, zejmena když je na pochodu. To bylo nějaké dovádění . . .“

„Nebavili se to Prusové s naší čeledí?“ nadhodil Hřímalý.

„Kde pak!“ odvětila paní Ludmila. „Čeledínové neumějí německy a děvčata zamkla jsem na noc do čeledníku.“

Hřímalý zasmál se a zašeptal své choti do ucha, aby dcery neslyšely:

„A dala jsi také mříže do oken?“ Nahlas pak doložil: „Zapomínáš, má zlatá, že jsou ti dragouni Slezané a Poláci a že se s nimi naši čeledínové již odpoledne zcela dobře domlouvali . . .“

„Nechme toho, Václave!“ velela paní Ludmila. „Ta věc se nedá dále stopovat . . . Jest to jedna z nepříjemností nepřátelské invase.“

„A takových nepříjemností bude více, má drahá!“ pravil nebrubě vesele Hřímalý. „Musíme se již na ty zjevy otužit. Ostatně: tito dragouni nepochybně dnes zase odklušou, ale v patách asi přibudou druzí.“

„Jen když to nebude jízda!“ zvolala s povzdechem paní Ludmila. „To je nějakých koní!“

Pak mluvilo se o tom, co vojákům a důstojníkům vařit, vystačí-li zásoby píce na celou dobu okupace, jak se zaříditi na příští vojenské

návštěvy a o podobných praktických věcech. Slečny posnídavše mezi touto rozmluvou rodičův odešly. A měly také čas, neboť za malou chvíli po jejich odchodu zavítali do jídelny všichni důstojníci majíce v čele pana majora.

„Jak spali pánové pod naší střechou?“ tázala se po odbytém pozdravu paní Hřímalá.

„Velmi dobře, velmi dobře!“ ujišťoval dvorně major Horst. „Jenom chvilkami jsem se probouzel — něco bušilo stále do stropu, až se lustr otřásal.“

„Není možná!“ podivil se pan Hřímalý. „Co pak by to bylo? Vždyť je půda uzamčena a nikdo tam nesmí...“

„A přece tam někdo byl!“ namítal šetrně, ale pevně major. „Nemýlím se — mýlka není ani možná. Kdyby to nebyla půda nad prvním poschodím, řekl bych, že to tam dupaly dva páry koní...“

Hřímalý se dal bezděky do smíchu, ale doložil po chvilce vážně:

„To je cosi zcela zvláštního, to musím vyšetřit!“

„Neznepokojujte se proto, pane hostiteli,“ žádal major. „Co pak je na tom! Nejspíše měli vaši lidé na půdě co dělat a nevědouce, že dole někdo spí, dupali bezstarostně. Však jsem se proto přece dobře vyspal.“

O věci té byla by se nejspíše rozpředla delší rozprava, kdyby nebyl vešel do jídelny voják, nesoucí majorovi balík dopisů a listin. Major převzav listiny, posadil se ke stolu a odstrčiv trochu stranou široký, vyzlacený koflík na kávu pravil obřadně:

„Prosím vzácnou společnost, aby se nevyrušovala. Já zbavím se co nejrychleji svojí povinnosti.“

Důstojníci nevšímajíce si majorova úřadování zasedli k dýmajícím konvím se smetanou a kávou a vypravovali panu Hřímalému i sobě na vzájem, co se komu zdálo. Sny bývají, jak známo, přepodivné, ale nad tím, co páni důstojníci uplynulé noci ve snách viděli a prožili, vrtěl povážlivě hlavou i pan Hřímalý, kterýž přece ze společnosti lesníků silnému tabáku byl uvyklý. Avšak povinná zdrželivost hostitelská ukládala mu, aby dělal věřícího Matěje a hovorní důstojníci lhali jako o závod.

Major probrav a vyřídiv všechny zaslané mu kusy podal papíry vojákovi, aby je dle určení roznesl, a drže v ruce rozpečetěný velký list, jejž si byl nechal na konec, pravil jaksi slavnostně Hřímalému:

„Co jsem vám předpověděl, pane hostiteli, už se stalo! Zde došel mne manifest našeho vrchního velitelství, svědčící ‚Obyvatelům slavného království Českého!‘ Jest to zároveň úřadní prohlášení pruské vlády ohledně jejich záměrů s vaší zemí a můžete býti jist, že tímto provoláním k vám Čechům mluví sám vítězný král Vilém.“

„Co nám, prosím, zvěstuje vrchní velitelství vaše a pruská vláda?“ otázal se netrpělivě Hřímalý a major se zářící tváří odpověděl:

„Přečtu vám nejprve začátek a konec manifestu, neboť v těchto odstavcích spočívá jádro a jest složen vlastní, slavný politický projev královské vlády. Slyšte tedy!... ‚Obyvatelé slavného království Českého! Následkem války proti našemu přání od císaře Rakouského vedené přicházíme nikoli jako nepřátelé a dobyvatelé, nýbrž s plnou úctou pro vaše dějinná a národní práva na vaši vlasteneckou půdu.... Nikoli vojnu a spoustu, nýbrž šetrnost a přátelství přinášíme všechněm oby-

vatelům bez rozdílu stavu, vyznání a národnosti. . . . Nedejte si od našich nepřátel a pomluvačů namluvit, jakobychom snad z dobývavosti nynější válku byli spůsobili. Rakousko nás k boji přinutilo, ježto nás s německými vládami přepadnouti chtělo; avšak daleko jest od nás vzdálen úmysl, spravedlivým vašim tužbám po samostatnosti a volném národním vývoji činiti odpor . . .‘ Následující odstavce vykládají, jak se k armádě naší chovati máte, čím jste jí povinni a jak zase ona k vám chovati se musí; na konec pak přichází věc hlavní, slyšte, pane Hřímalý: ‚. . . Zvítězí-li naše spravedlivá věc, nadejde snad také Čechům a Moravanům zase okamžik, ve kterémž by svůj budoucí osud volně rozhodnouti mohli. Nechť pak šťastnější hvězda tuto válku ozáří a jejich blaho napořád založí.‘ — Chápete, pane hostiteli náš, celou váhu tohoto prohlášení? Vidím na vaší tváři, že nikoli, dovolte tedy, abych vám pomohl . . . Nejprve prohlašuje tuto naše vrchní velitelství a jeho ústy sám král: že vstoupili jsme na vaši půdu s plnou úctou k vašim dějinným a národním právům — to jest, že král náš, znaje váš ústavní boj s Rakouskem o uznání a opětné provedení vašeho historického státního práva a dokonalé rovnoprávnosti národní, tento program váš zásadně schvaluje. Dále praví náš král, že jest ho dalek úmysl, spravedlivým vašim tužbám po samostatnosti a volném národním rozvoji odpor činiti; to znamená, že si přeje, aby váš politický a národní program se uskutečnil, aby obnoven byl samostatný stát český, obsahující Čechy, Moravu a slovanskou část Slezska. Na konec pak zvěstuje vám náš král a pán, že zvítězí-li dokonale naše zbraně, vám Čechům nadejde okamžik a dána bude příležitost, abyste o svém budoucím osudu sami volně rozhodli, to jest, že král náš sám se přičiní, abyste pozváni byli k plebiscitu čili všeobecnému hlasování o tom, co s Čechy a Moravou dále státi se má. Rozumí pak se ovšem samo sebou, že musí býti věc dříve projednána s důvěrníky českého lidu, aby všeobecnému hlasování předložiti se mohly už zcela přesné a ku přijetí odporučené otázky. Diplomacie naše nepochybuje, že tento plebiscit náš od mocností ochotně uznán bude, neboť velmoci budou rády, že my sami Čech zabrati nechceme a svolí bez odmluvy ku znovuzřízení českého státu. Zvítězí-li dokonale naše zbraně, neodejdeme odsud, dokud na Hradčanech nebude korunován král český. Ovšem jenom, budete-li vy, páni Čechové, chtíti, neboť nutit vás ke svobodě a samostatnosti nebudeme! Nuže, líbezný pane hostiteli náš: co tomu říkáte nyní?“

Hřímalý, hrabaje se pravicí v mohutném plnovousu, odpověděl:

„Totéž, co dříve. ‚Bojíme se Danajských, i když dary nám nesou.‘ Věříme, ba vidíme už, že je hrabě Bismarck výborný diplomat a lišák prvního řádu, ale my, znajíce dějiny této země a svoje sousedy, nevlezeme mu do pasti. Buďte jist, pane majore: nebude žádného plebiscitu v Čechách a žádné korunovace na Hradčanech pod ochranou pruských bodáků! My očekáváme sice a jsme jisti, že bude na královském hradě našem korunovace, ale až po vašem odchodu. My nepotřebujeme si žádným plebiscitem krále teprv volit, my máme už svého zákonného, dědičného krále, jehož se ústavní boj náš netýká a jemuž nás neodcizí nikdo! My přejeme si a musíme se domoci samosprávného království, ale nikoli pod nějakým bývalým saským králem nebo pruským

princem, nýbrž v ústrojném svazku s ostatními královstvími a zeměmi rakouské říše, pod legitimním naším králem, jemuž věrni zůstaneme do posledního vzdechu...“

„Milý pane a příteli náš,“ vpadl Hřímalému do řeči major, „vy jste člověk citu a pathetický deklamator. Já však pochybuju, že by všichni vaši poslanečtí soudruzi byli tak — odpusťte mi — tak prostomyslnými dobráky. Kdo pro praktickou politiku smysl má, nepodcení váhu této doby ani příležitost, jež se vám nabízí. Ke všem všudy: v politice se přece chladně odvažuje jenom zisk a ztráta! Co můžete ze spolku s námi získat? Všechno! A co můžete při tom ztratit? Pranic, poněvadž politicky nic nemáte! Tu je přece pro rozumné lidi volba snadná!“

„Račte dovolit, pane majore,“ namítl, sebevědomě se usmívaje, Hřímalý, „i když docela stranou necháme všechen cit a všechnu tak zvanou politickou morálku, musíme býti proti všelikému s vámi jednání. Neboť kdyby se plán váš podařil a dílo našich úmluv uznaným skutkem se stalo, dostali bychom buď saského, trůnu svého zbaveného krále anebo některého z vašich princů za krále. Ale naše samostatnost byla by jenom přechodním stadiem, neboť pruským diktátem obnovený český stát zůstal by přirozenou měrou pod pruskou, jak se říká, ochranou a tato ochrana by se organicky vyvíjela: musila by se uzavříti vojenská smlouva na boj a odboj, pak přišla by celní jednota, potom jednota mincovní a při nejbližší válečné zápletce v Evropě vystřídal by tu českého krále pruský místodržitel. Po dobrém anebo po zlém. Tolik rozumíme také: nyní nedovolí Francie a Rusko, abyste Čechy a Moravu zabrali, ale po restauraci českého státu vaší pomocí padly by vám obě tyto země záhy do klínu jako zralé hrušky.“

„Pane Hřímalý,“ pravil poněkud s vysoka major, „tomu vy sám zajisté nevěříte; neboť jinak nepovažoval byste český národ za schopný, aby si státní nezávislosti uhájil, aby samostatný stát si udržel. My takového mínění o vás nemáme! Vy jste sice v dějinách samostatnosti svojí uhájiti nedovedli, ale škoda naučila vás asi moudrými býti a nyní byste toho asi dovedli — vždyť není malému státu tak těžko udržeti se mezi řevnivými velmocemi, jež každý krok svůj nedůvěřivě navzájem sledují a mezi sebou neutrálního pásma potřebují. Milý pane, státy se jenom po velkých válkách tvoří a také se jenom velkými válkami bourají; jako hrušky teď už do klínu nepadají nikomu. Protož, abychom se k vašemu projektovanému státu vrátili: právě vaše — historií snad odůvodněná — nedůvěra k nám Prusům bude nejlepším strážcem vaší nezávislosti a vaším nejlepším politickým rádcem; my pak, chápajíce tuto nedůvěru, nebudeme vám míti za zlé a vynasnažíme se naopak, abychom si z vás udělali přátele. Totéž bude zajisté činit i Rakousko, na východ pošinuté, a vy budete těžit s pravé strany i s levé, bude hýčkání odtud i odtud...“

„Anebo budeme s obou stran mačkáni, biti a vyssáváni, až bez moci klesneme k nohám sousedu na pravo nebo na levo,“ vpadl mu do řeči Hřímalý. „Tento náš pád byl by ovšem již poslední, neboť Prusko ztrávilo by nás jako dobře zpracované sousto a Rakousko, kdyby

nás nazpět dostalo, nemělo by žádné povinnosti nás šetřit. A takž bylo by potom všemu konec... My nepochybujeme, že bychom dovedli stát zřídit a v rozkvětu udržet, ale my se nepřeceňujeme a nechceme se vydati v nebezpečí, abychom dvěma velkými mlýnskými kameny byly rozemleti. Proto asi přimknuli se také naši předkové svobodnou volbou k velkému státnímu útvaru, jejž nyní Rakouskem nazýváme a my, majíce plné a uznávané právo na samostatnost, nepřejeme si žádné snad jenom osobní unie aneb dokonce úplné, isolované nezávislosti, nýbrž chceme se svým autonomním královstvím, právě k vůli jeho a naší bezpečnosti, setrvati v pevném, realním a ústrojném svazku se všemi zeměmi, jejichž legitimním panovníkem je náš král... Vzdušné hrady, jež nám vaše vláda v tomto provolání lákavě ukazuje, nevzbudí v nás ani nejmenší touhy a nezmatou nás ani na okamžik v našem přesvědčení a úsudku... Líbezné pak řeči, jakouž jsem právě od vás slyšel, pane majore, připomenou každému, jen trochu uvědomělému Čechu bájku, ‚jak lišák husám káže‘. Ale my nejsme husy a husáci, nýbrž potomky husitů. Rozumíte té slovní hříčce?“

„Tolik náhodou rozumím,“ odvětil s úsměvem major, „ale — opětuju po kolikáté — vaší politice nerozumím. Vzpomeňte na mne: vy, Čechové, zamítnete-li naši pomocnou ruku, budete snad brzy litovat. Vy myslíte, že se Rakousko po válce s vámi vyrovná? Toť jste na hrozném omylu! Již nyní je rozhodnuto, že po uzavření míru vláda vám přátelská bude odstraněna, neboť odpůrcové vaši hlásají všemi tóninami, že minulého roku zahájený systém vnitřní politiky je spoluvinen osudnými porážkami Rakouska. A něčemu takovému se ve Vídni rádo věří!“

„Nechť si!“ zvolal pevně Hřímalý. „Náš politický proces s Vídní není na chvilku rozpočtěn; začne-li Rakousko znovu proti nám experimentovat, však ono se shledá se škodou a pozná potom přece, kde a v čem pravý jeho prospěch spočívá. Ale ani vyhlídka na nové tuhé boje ústavní nesvede nás k nějakému jednání s vámi.“

„Jste velmi pevný v přesvědčení,“ pravil pojednou docela chladně major, „a já vzdávám se dalších pokusů, vpraviti vám jiné mínění. Snad budou druzí čeští politikové argumentům zdravého rozumu přístupnější a ve vlastním interessu chytřejší, než vy — odpusťte, líbezný náš pane hostiteli, že mluvím tak přímě! Vy zůstaňte si černožlutým Rakušanem. Ale o jednu maličkost vás přec ještě musím žádat, jakožto člena obecního výboru a okresního starostu, abyste zde a v celém okresu na nárožích ulic a vůbec na vynikajících místech nalepiti dal české znění manifestu, jejž vrchní velitelství naše právě vydalo a jehož výtisky vám hnedle budou dodány.“

„Jakže?“ zvolal udiven Hřímalý. „My sami abychom to vyvěsili? My přece neprovedeme velezrádný čin, proti svému vlastnímu přesvědčení a citu? Toho se na nás nedočkáte!“

„Milý pane,“ odvětil vlídně ale pevně major, „v této věci nemůže býti žádného odporu. Obecní a okresní výbor dostanou prostě rozkaz, aby manifest vyvěsily a nebude-li rozkazu vyhověno, uloží se za trest těžká rekvisice.“

„A proč si to svoje provolání nenalepujete sami, pane majore?“ otázal se trpce Hřímalý.

„Protože je to věcí samosprávných úřadů!“ odpověděl úsečně major. „Politická správa Čech přešla nyní do rukou vrchního velitelství pruského a úřady vaše musí přesně a bez odmluvy konati, co se jim nařizuje.“

„Ale jenom tam, kde pruské vojsko se nalezá!“ namítl Hřímalý.

„Zajisté,“ přisvědčoval usmívaje se major, „jenom tam, kde jsme a kde každou chvíli — na exekuci se můžeme objevit. Tak tedy: béřete, líbezný náš hostiteli, ústní můj rozkaz — jakožto okresní starosta — na vědomí anebo chcete dostati nařízení písemné?“

„Když už moci podrobiti se musíme, na formě nám nezáleží,“ odpověděl Hřímalý a major zakýval spokojeně hlavou.

Po skončeném tomto hovoru odebral se major do vesnice, aby vydal potřebné ještě rozkazy. Sotva že byl z dvorce, dostavila se rekvirující komisse, žádající, aby Hřímalý na písemné potvrzení vydal na přípřež svoje dva páry koní.

„Kdo vám řekl, pánové, že mám dva páry?“ otázal se nemile překvapen Hřímalý, a rekvirující strážmistr odpověděl s úsměvem:

„Vždyť má představený soupis!“

Hřímalý pohodil hlavou a pravil opodál stojícímu koňákovi: „Jdi a vydej pánům koně!“

„Nejsou tu žádné, milostpane . . .“ odpověděl jaksi rozpačitě koňák.

„Jakže, nejsou tu žádné?“ opakoval udiven Hřímalý.

„Nejsou, milostpane!“ trval na svém koňák. „Včera jsme je museli dát na přípřež . . .“

„Není pravda!“ zvolal polsko-českým dialektem pruský strážmistr. „My jsme ještě koní nerekvirovali, musíte je mít!“

„Tak si je pojďte vzít!“ zvolal důrazně koňák a rozkročil se ke konírně. Strážmistr s dvěma muži za ním. Za chvíli vyšli, hlučně hovoříce ven. Rekvirující komisse přála si prohlednouti stáj pro krávy, stodolu a kde jaká byla kůlna, nejsou-li tam koně ukryti — ale marné všechno hledání. „Nejsou, nejsou!“ zvolal po odbyté prohlídce strážmistr. „Kde nic není, ani čert nebere. Pojďme nazpět do vsi!“

Komisse odešla a pan Hřímalý byl by rád zvěděl, kam vlastně se koně poděli, ale ježto důstojníci po dvoře obcházeli a on věděti nemohl, zdali některý z nich česky nerozumí, nesměl se ptáti. Tvářil se tedy lhostejným a zařizoval, čeho v hospodářství bylo potřebí.

Tak uplynuly dvě hodiny a zrovna, když důstojníkům masitá snídaně podávati se měla, ozvalo se ze vsi táhlé troubení a přiklusavší major hlásil, že za půl hodiny vojsko odejde, zůstavíc na místě jenom několik mužů na etapní službu.

Snídaně rychle požita a o jedenácté hodině major Horst z Adlerfeldu, setník Sonnenberg, poručík Harburg a poručík Rosecke — poděkovavše zdvořile manželům Hřímalovým za výtečné pohostění — se svými vojenskými sluhy odejeli. Setník Hedmond Nordmann a poručík Raimond Rickert dle určení svého zůstali. (Pokračování.)

Děti na Chodsku.

Kulturní obraz. Napsal Jan Fr. Hruška.

(Pokračování.)

e tedy přirozeno, když na víře zakládá se mnoho ze zvyků a vůbec mnoho ze života chodského.

Tak čistě náboženský základ má dálejší povinnost školáků chodských — drkání. Drkání je už spíše privilej školáků než povinnost: větší ani menší se jim do toho plésti nesmějí a na konec — vynáší to něco!

Nejobyčejnější na Chodsku drkačka*) sestává ze dvou tvrdých postraniček, asi 1 dm. širokých a 3 dm. dlouhých, v nichž se na konci otáčí na příč klikou as 8 cm. tlustý válec s mocnými rýhami. Na válec přiléhá pevně tenké, široké bukové prkénko, zadělané v krátkých příčkách drkačky, jež při otáčení hřídele chřestí.

Drkajíce otáčejí „drkáči“ klikou a drkačku drží pevně na prsou, nebo drží nehybně kliku a drkačku roztočí prudce okolo hřídele jakožto osy, takže se drkačka točí více setrvačností.

Druhý nástroj jest klapačka neb klepačka. Sestává z dřívka 2 dm. dlouhého, jakožto rukojeti, na němž jest křížem nasazeno malé prkénko. Do prkénka klepá kladívko dřevěné, jež jest zasazeno v konci hořejšího dílu rukojeti na dřevěném hřebíku, kolem něhož se může jako kolem osy pohybovati. Klapačkou se „drká“, jakoby zvonil. Klapačky užívají také o svatém témdni v kostelích.

Jiné druhy „drkaček“ na Chodsku v obyčeji nejsou.

Už na květnou neděli ozve se leckde po vsi chodské „drkačka“. Děti snášejí je s půdy a zkoušejí, nebude-li se museti něco někde opraviti. Od neděle pak do zeleného čtvrtka opravují drkačky a smlouvají se, koho mají mezi sebe vzíti, až na zelený čtvrtek na poledne, kdy již mlčí zvon, vyhrnou se drkáči z některého stavení a „drkají“, obcházejíce s odkrytými hlavami celou ves a vybízejíce tak na místě zvonu obec k „anděl Páně“. Jeden při tom vše vede; ten po chvíli „podtrhuje“: ustává a vyzdvihne drkačku do výše; na to znamení všickni ostatní musejí „podtrhnout“, ustati na okamžik. Když obejdou celou ves, jdou ke kříži na návsi a modlí se nahlas anděl Páně.**)

To vše se opakuje ráno, v poledne a večer až do bílé soboty. Aby ráno „slavení“ nezaspali — „drkají“ už o páté hodině — vyprosí si „drkáči“ společného noclehu u některého souseda. Tam se musejí dostaviti hned po večeři a modliti se společně s domácími každý večer po třech růžencích. Tento „nocleh“ je jako vojanský. Drkáči všickni spí na slámě a oblečeni, nemajíce ani polštáře pod hlavu ani žádné přikrývky.

---

*) V některých vesnicích říkají jí „dřízdačka“.

**) Všecko děje se velmi vážně. U kříže čekávají na „drkáče“ zbožní dospělí i modlívají se s nimi; kdo „podtrhoval“, ten se „přemodlívá“.

Na bílou sobotu, když „vodslaví“, počkají do dne a pak se rozejdou obyčejně dva a dva na jednotlivé strany vesnice i obcházejí statky a sbírají si odměnu za drkání: po dvou, po třech vejcích nebo po několika krejcařích. Když je vše vybráno, sejdou se zas všickni na určené místo, spočtou, co je sebráno, a rozpočtou, aby každý dostal stejný díl. Každý potom sebere svůj podíl a nabažen slastí a strastí s drkáním spojených pospíchá uložit drkačky zas na rok někam „pod vejstřeší“ neb za „leměz“.*)

Jiná „výnosná“ přivilej školáků, zejména menších, jest koledování. Snad nikde jinde si děti na koledu tak nepřivstanou a nikde vůbec tolik a tak odhodlaně pro koledu nevytrpí jako na Chodsku. Koledují nejvíce chudé a ty přicházejí na koledu v největším mrazu, polobosy i bosy, v chatrném oděvu, dávno ještě za tmy, často o šesté i o páté hodině ranní. Umějí pěkné koledy, dostanou za ně „koledy“ — v té radosti zapomene se na zimu a na únavu a na vše.

Musejí si také pospíšiti: na Chodsku chodí děti po koledě jen na den sv. Štěpána ráno. Jen přespolní mohou přijíti později, po poledni pak nejde než nějaký nedbalec. Děti chodské znají mnoho a pěkných koled, vážných i žertovných. Pro úplnost uvedeme pro obojí druh některé příklady:**)

Chodila Maria po rose.***)
Kriste elejson!
Chodila Maria po rose.
Alleluja,
zdrávas Maria.

Kam, Maria, kam kráčíš?
Kriste elejson!
Kam, Maria, kam kráčíš?
Alleluja,
zdrávas Maria!

Kráčím do Říma na pout.
Kriste elejson!
Kráčím do Říma na pout.
Alleluja,
zdrávas Maria!

Jak Maria práh překročila,
Kriste elejson!
jak Maria práh překročila,
Alleluja,
zdrávas Maria!

krásnýho Syna porodila.
Kriste elejson!
Krásnýho Syna porodila.
Alleluja,
zdrávas Maria!

Plínčičkama (ho) vobvinoula.
Kriste elejson!
Plínčičkama (ho) vobvinoula.
Alleluja,
zdrávas Maria!

Do jeslí položila.
Kriste elejson!
Do jeslí položila.
Alleluja,
zdrávas Maria!

Jozef ten ho kolíbá.
Kriste elejson!
Jozef ten ho kolíbá.
Alleluja,
zdrávas Maria!

Osel ten ho zařívá.
Kriste elejson!
Osel ten ho zařívá.
Alleluja,
zdrávas Maria!

*) krokev.

**) Několik jiných příkladů viz v článku „Národní píseň na Chodsku“. „Květy“ 1891.

***) Koledu tuto vydávali mi nejstarší pamětníci podle zpráv svých starších za nejstarší ze všech, co mi jich zpíváno a jistě i forma i obsah i melodie ukazují na ctihodné stáří. Podle jednoho podání měla prý 70 slok!

Chodil svatej Štěpán po koledě
a s nim svatej Jan, přes celou noc;
bylo jim dáno od Boha moc.
Spíš-li hospodáři, čili nespíš?
Dáš-li nám koledy, co sám ráčíš?
Dáš-li nám, co dáš,
budiž bujď zdráv zas!
ty i s tvou manželkou v nebi přebýváš.

—

Já sem malá holčička,
nesu vám noviny,
přiběhla sem z Betlema
nyní této chvíli,

že tám pastýři sedí,
ti na dudy hrají,
že se Kristus narodil,
z toho radost mají.

Přiběh von tám Honzíček,
popád von si basu,
začel na ni zvostra hrát,
zvolál šecku chasu.

Ten maličkej Pepíček,
ten se tám prochází!
že má nový housličky,
dělá tám pasáry.

Já sem stála na straně,
jen sem se dívala,
on se ke mně přitočil,
popád mě do kola.

Začel se mnou tancovat,
až to co nejvíce,
až sem si roztrhala
voba dva střevíce.

Paní mámo zlaťoučká,
pokorně vás prosím:
darujte mi koledy,
neb já demů nesmím!

Pantáta by broukal,
že třevičků nemám,
darujte mi koledy,
ajť si jiný zjednám!

—

Z jedný strany louka
z druhý strany chvojka,
[: pásli sou tám dva pastýři,
jidli kaši z hrnka. :]

Přiletěl tám anděl,
šecko jim pověděl:
[: hde se Kristus Pán narodil,
aby každej věděl. :]

O Matičko božská,
strč do kabzy houska:
hajť je tvrdá nebo měkká,
jak vona se zlouská!

—

Běží liška k háji,
hoňte si ji, páni:
já jí honit nebudu,
zameškál bych koledu,
koleda je hezká,
stojí za dva česká;
dejte krejcar nebo dva,
to je eště maličko,
přidejte nám jablíčko
jako červený líčko.

—

Koleduju z vokna ven:
dej vám Pán Bůh dobrej den!
Dali ste mi maličko,
přidejte mi jablíčko;
(přidejte) kroš nebo dva,
bude hodná koleda!

—

Chodí Štěpán po koledě,
nese pytel na rameně:
jenom chojď, Štěpáne, bos,
potom tě hupadne nos.

—

Nejobyčejnější dary pro koledníky na Chodsku jsou ovoce, „sušanky“ (sušená rozkrájená plaňata), ořechy, nejchudší přijmou za vděk také chlebem.

S koledováním souvisí ještě tyto zvyky. Na nový rok a první dni po novém roce chodí děti s „fanfrnochem“. Fanfrnoch jest nádoba hliněná — džbán — nebo plechová — kropáč — na jejímž otvoru jest natažena kůže, pevně jako na bubnu. Do středu této kůže zadělána jest „štěpka vlašin“ (žíní). S fanfrnochem chodí děti vždy po dvou: jeden nosí fanfrnoch a „hraje na něm“, druhý nosí hrnek s vodou, ve které si musí první při hraní — místo kolofonia — prsty svlažovati. Hraje se tak, že druhý hoch obyčejně sevře a drží fanfrnoch mezi koleny, první smyká v určitém taktu smočené prsty po vlašinách, jakoby dojil — fanfrnoch vydává při tom zvuky — „přiznávku“ — jichž ozvěna zvěčněna v jeho jméně. Zvuky jsou průvodem ku společnému zpěvu hochů, jehož předmětem jsou novoroční přání a prosby o dárky, se všelijakými přídavky buď vážnými, buď žertovnými.

Nejčastěji slýchati některou z těchto dvou písní:

Fanfr-fanfr fanfrnoch,
nastává nám novej rok,
novej rok nám nastává,
koledy se nám dává.
Hou, hou, allelujá!

*

Náš pantáta hodnej vdovec,
hukrád pánu tři sta vovec,
zavíral je do pinvicí,
zvrátili tam smetanici.
Hou, hou, allelujá!

*

Ty mlnářuc slepice
zvrtaly nám pšenice,
pšenice nám zvrtaly,
do popele sedaly.
Hou, hou, allelujá!

*

Vandrovali tři řezníci,
dříli krávu při měsíci,
jeden praví: „kráva živá!“
druhý praví: „vocas zvíhá!“
Hou, hou, allelujá!

Třetí praví: „dřite přece,
ajť nám kráva nehuteče.“
Kráva začla harcovati,
na řezníky žalovati:
Hou, hou, allelujá!

—

Na novej rok my deme k vám,*)
chčestí zdraví, vinčujem vám;

chčestí, zdraví, dlouhá leta:
my sme k vám přišli z daleka!

*) Každý verš se zpívá dvakrát.

Nenechte nás dlouho státi,
my mušíme dále jíti!

My mušíme do Betlema,
tám se stála věc nemalá!

Dítě se tám narodilo,
proroctví se vyplnilo.

Z toho daru vám děkujem,
nového roku vinšujem,

bychom přes rok zas k vám přišli,
a ve zdraví vás zas našli.

—

Obě písně pamatují nejstarší pamětníci na Chodsku. První doznala během času patrně citelných změn. Zpěváci přirozeně dle nálady nebo lépe dle okolností popustili uzdu fantasii i přidělali a vtlačili pod týž v podstatě nápěv sloky nové — původní snad i vynechávajíce — takže nesnadno je hádati, co bylo mimo první sloku v původním složení.

Okolo svátku Svatých tří králů chodí „tříkrálové" s papírovými korunami v bílém rouše a při svátku svaté Doroty „doroťáci", zpívající o umučení této světice a mezi zpěvem smrt její dramaticky znázorňujíce: klečící postavě srazí se dřevěným mečem hlava — papírová. Oběma těmto zvykům těší se však děti chodské spíše jsouce jen diváky; tříkrálové i doroťáci bývají obyčejně z města a někdy bývají i dospělí (žebráci), obyčejně už hezcí „vejrostkové", proto o obojím jen tato zmínka.

V sobotu před květnou nedělí jest povinností školáků přinésti pěkné „kočičky" a v neděli obstarati jejich svěcení. K tomu účelu pěstují už „hívu" (jívu) na Chodsku leckde v sadech, aby ratolesti byly hodně zdárné. Hoši dávají si na tom záležeti velice, aby měli kočičky především hodně dlouhé, zároveň pak vybírají, aby na nich ještě nebyli „kocouři" (aby nebyly jehnědy rozkvetlé). Z ratolestí skládají svazky někdy až o dvaceti prutech, takže jich mívají co nésti. Svazky ovinují mnohonásobně a souměrně bílým tkalounem — někdy i pestrým — do vršku dávají několik suchých listů dubových, aby prý, kam se ratolesti dají, hrom netloukl.

Průvod hochů chodských s takovými mocnými a ozdobnými svazky „kočiček" působí zvláštní dojem, člověku předstupuje živěji před oči příběh, kdy „mnohý zástup prostírali roucha svá na cestu a jiní sekali ratolesti se stromů a metali je na cestu a volali: „Hosanna! Požehnaný, jenž se béře ve jménu Páně! . . ." (Pokračování.)

Z písní poutníka.

Básně Jar. Vrchlického.

I.

Ze starého refektáře
    starý mnich
zavedl mne do libráře.
    Co tu knih!
V bílém, žlutém pergameně
ku stropu na každé stěně
v zrak mi dav jich nesečtěně
    se tu mih.

„Bav se, než se opat vrátí!“
    ke mně děl,
„psalit hříšníci i svatí
    řad těch děl.
Kde obsáhneš země sferu,
celá lidská moudrost věru
v klenby té se tlačí šeru . . .“
    Odešel.

A já stál jsem mezi svazky
    sám a sám!
Bože, co tu snů a lásky,
    pravda, klam!
V litery vše chladné vlito,
na hřbet zdobným písmem vryto,
v žaltáře i na varyto
    tu i tam!

Augustin i Laktanc tady
    s Ovidem,
k nim se tlačí Euklid zády,
    v pěvců sněm
algebra i alchymie,
všecko jásá, všecko žije,
splítá staré utopie
    starým snem.

Stojím tady nerozhodnut
    krátký mžik;
v tom zrak upnu jako bodnut
    na žebřík,

v patro vyšší on se zvedal,
zbožný bratr snad tam hledal
citát — zvon však čas mu nedal,
jak sem vnik.

Chutě za ním k oné výši
chci se dát,
náhle slyším v chmurné tíši
smát se, smát . . .
Hlednu blíž, tam v klenby stíně
jako pavouk v pavučině
divný zjev se chechtal líně,
chlup a hnát.

Malý rarach, jak jej bájí
stará zvěst,
pod římsy se stínem tají,
škleb a lest
v pitvorné mu tváři hrály,
jejíž rty se šklebně smály,
poznal jsem, ten netvor malý —
Satan jest.

A již syčel sykem zmije
ke mně v hloub:
„Věda vaše, poesie?
Jakýs troup!
Kde je pravda? — Co ten hlásá,
čím se druhý bujně kasá,
malicherná, směšná chasa,
kam jsi vstoup.

Pohleď k stropu, starý malíř
v blázna snech
za mizerný mnichů halíř
co tam vdech?
Otec-Bůh ve slávě svojí
v mraků vír, jenž kol se rojí,
hodil svět jak hračku svoji
v let a běh.

Pod ním bradáčů se kupí
valný sněm,
tváře orlí, tváře supí,
lačným rtem
ten se hádá, onen měří,
onen zoufá, jiný věří,
na žhavém co slétá peří
anděl sem.

Z jeho úst se blána vine
v blíž i dál:
— Svět a divy, jimiž kyne,
v spor jsem dal
jejich moudré disputaci,
jejich klopotě i práci,
abych, kde jich um se ztrácí,
dál se smál.

V tom je moudrost světa všecka,
hádej, piš!
S vůlí obra, srdcem děcka
kam chceš výš?
Já tu jeho frašku hlídám,
vysmívám se vašim bídám,
sylogismům, hračkám, hnidám —
pochopíš?" —

S chechtem znik mi. Přešla rázem
všecka chuť
zapřísti se zeměplazem
v prachu rmuť,
čísti sny a spousty frásí,
utopie beze hrází —
Skříply dveře — Opat vchází . . .
„Vítán buď!"

II.

Rythmy písní, hraví ptáci,
odkud jde váš let?
Zda se s nebe k zemi vrací,
od ní k nebi zpět?

V duše tíseň, v srdce hlucho
zní váš sladký spád
a v něm náhle slyší ucho
rajský koncert hrát.

Kdo vás volá, kdo vás láká
s nebes oblastí
bzukem včely, písní ptáka,
sladkou účastí

V naše boje, v naše boly
a v náš suchopár?
Květy na vodách a v poli
mráz co vám i žár?

Zníte, zníte, v srdci skryté,
echy hvězdných sfer;
z boje vřavy roznítíte
v duši svatvečer.

Zpívejte mi, rythmy zněte
v žití napořád,
a když jednou umlknete,
též rád půjdu spat!

—

III.

I mně jedna ženská tvář
dívala se v duši — ne však dlouho
a já zůstal opět samotář
na tvém loži Prokrusta, ó touho!

Nebylo to vinou mou,
že mi zhasla, já se dosti snažil
držet ji, však smíchala se tmou,
jak jsem svoji lásku s její vážil.

Světlá stopa zbyla přec,
zbyla jako po měsíci za ní,
pozdrav jara v těsnou ptáka klec,
úsměv aspoň v smutné umírání!

—

IV.

U svatého Petra kdys
v jubilejním roku,
(nebe modré nad tyrkys
plálo kolem oku)
zřel jsem lidstva davy, davy, davy,
z cizích zemí přišly sem;
jeden zástup hlav a oblak tmavý
s němým patřil údivem
na pavlán až vstoupí „sluha sluhů“,
by jim požehnal,
tlačily a tiskly se druh k druhu,
každý hleděl v dál,
kdy se zjeví a kdy vztáhne dlaně,
každý toužil pít
s odpustky to požehnání Páně,
by moh, štěstí v duši, dojat svrchovaně
zpět zas domů jít.

Víro sladká! — Snad jsi klam,
lichá touha pouze?
Nevím, sám však pohledám
v stejné k nebi touze
skrz hvězd patřím davy, davy, davy
v azur nebes udiven,
v tmavý šer i ve světla vzchod žhavý,
stejně v noc i den,
na pavlán až nebeský král králů
vstoupí v záři své
patřím, toužím v bolesti a žalu
duše blouznivé,
kdy se zjeví a kdy vztáhne dlaně,
abych mohl pít
s odpuštěním požehnání Páně
a moh', štěstí v duši, dojat svrchovaně
zpět zas domů jít!

V.

Skály nahé, basaltové jako černá zrcadla,
sem tam s kšticí černé trávy, která v slunci uvadla,
tísnily se v kruh jak duchů obrovského divadla
pěstí času roztříštěná sedadla.

Ani zvuku, ani ruchu. Kolem rudý slunce žeh
hořel mědí neúprosnou na lebkách jim, na zádech,
ani had v kotouči lesklém nestáčel svůj po nich běh,
štěrk se nesloup, aby vzbudil tisíc ech.

Mrtvý poklid. Jen to slunce, rudé slunce žehlo v dál,
jen ty skály v ohni stály, kam se mdlý zrak ohledal.
Srdce své jsem tlouci slyšel . . . Musí vylézt, já se bál,
pohádky drak stářím slepý z těchto skal.

Zde tak místo, zaklínači kde by zjevit moh se v ráz
Uriáš, Bal, Astarota, Gog, odvěký zeměplaz,
ale darmo, nezjeví se, neobnoví v noční čas
Walpurginy noci děsný hodokvas.

Černá nad svět napřažená ruka jeho uvadla
jak snět suchá, odseknutá od stromu jež upadla,
pouze parné slunce pere v olbřímího divadla
pěstí času roztříštěná sedadla.

Ticho . . . ticho. A tu čekám obraceje k nebi zor
na andělských zpěvů ohlas . . . Musí sletět s těchto hor,
na to velké Allelujah! Satanův jímž skrušen vzdor,
když slet jako padající meteor.

Na ty zvonky, na ty flétny, na ty rajské citery,
chorál hlasů statisíců plný vzletu, důvěry,
hymnu plnou zvěstí duchů i kosmické nádhery
nad mrchou té Babylonské příšery.

Ale ticho — hrozné ticho! Nebe jako drahokam
tvrdé, modré, neúprosné sálá slunečný svůj plam,
v němé skály oheň chrlí, jak by psalo tu i tam
„Mene Tekel“ v čelo těmto ruinám.

Či snad — ptám se — v onom boji, ač v něm Satan jistě kles,
z praku jeho jeden kámen přece vletěl do nebes?
Proč Bůh němý? Či tak těžce soka porážku zlou nes,
že v tůň Věčnosti a Ticha pro vždy kles?

Darmo! — Skály basaltové jako černá zrcadla
sem tam s kšticí černé trávy, která v slunci uvadla,
dál se tísní v kruh jak duchů obrovského divadla
pěstí času roztříštěná sedadla . . .

VI.

Co zmůže, co zmůže
ten trylek ptačí,
skrz plané když růže
noha má kráčí?

Zajásá on náhle,
zacinká v sluchu
tak ostře i táhle,
jak pozdrav duchů!

Jak by z dob mladistvých
líbezná ústa
šeptnula: Líbej tich,
láska tím vzrůstá!

To, pravda, dávno již
a přec tím čarem
vše spadá s ňader tíž,
spíjím se jarem.

Jest písní dojemnou
co tálo v pláči;
dál jásej nade mnou,
ty trylku ptačí!

VII.

Jasmínu hvězdy bílé,
ach, bože, kolikrát
jsem v lepší blaha chvíle
vás viděl nocí plát!

Jasmínu hvězdy bílé,
váš vonný výdech táh
přes jedno čelo bílé,
mnou zulíbané v nach.

Jasmínu hvězdy bílé,
co ještě uzřím vás,
než mojí na mohyle
mne smíří se vším čas!

Jasmínu hvězdy bílé,
co zde jsem nemoh pět,
vy v celé, plné síle
tam vydýchejte v svět!

VIII.

Vesnický, hle, hřbitov malý
vražen mezi strmé skály
jako dlaň;
stojím mezi jeho vraty
a zřím v dálku divně jatý
v luh i stráň.

Za mnou kostelík je nízký,
ale kolem nikde vísky
kam jde zrak,
hřbitov sám jen s kaplí pouze
ční tu v horských svahů strouze
do oblak.

Večer padá — vše se kalí.
Poslyš, cinká zvonek z dálí,
zniká zas;
ta ves, bůh ví, kde se skrývá,
v zlomcích jen, jak trhán, zpívá
zvonku hlas.

Ta ves někde v prohlubině
tulí se, spí pohostinně

v stínech skal,
rty však otázkou se chvějí:
proč jen stavěn hřbitov její
v takou dál?

Proč v tu samotu, skal svahy
vražen bez stromů a nahý
v takou výš?
Snad by živí na smrt nevzpomněli,
či snad aby mrtví měli
k nebi blíž?

—

IX.

Ó měsíci, jenž mlčenliv
se díváš v spící smaragd niv,
tkáš stříbro v šero, do stínu
v žeh zčeříš vodní hlubinu,
zda necítíš jho únavy
tou dálkou v azur mlhavý
jda sám a sám?
Jak, měsíci, se tobě podobám!

Já rovněž zrak pln pohody
do tajů nořím přírody,
ze stínu lákám mnohý zjev
v lupení modřínů a rév,
před sebou rovněž dálku zřím,
jež unavuje tajemstvím.
Jdu sám a sám,
jak, měsíci, se tobě podobám!

Dnes plný desky zlaté kruh,
mátožný zítra v mlze druh,
dnes tříští záře bohatý,
srp tenký pak a rohatý
teď mraky štván, že v změti jich
zrak v tom tě ztrácí, co tě stih,
vždy sám a sám.
Jak, měsíci, se tobě podobám!

Já rovněž hříčka přeludů,
míč lehký v dlani osudu,
dnes jásající, zítra něm,
jak nebesa ty, měřím zem,
hruď moře tmy, pak moře hvězd;
snad tato změna život jest?

Však v změně sám
jak, měsíci, se tobě podobám!

V tvůj patře běh a spěch a let
vím, zhaslý že jsi mrtvý svět,
v noc prázdna civíš příšernou
i s mužem svojím s lucernou,
i s Kainem s roští otepí,
i s harfou, v niž král sveřepý
bil v hoři sám —
Jak, měsíci, se tobě podobám!

Jsem rovněž mrtvý jako ty,
pln děsu, prázdna, tesknoty,
a darmo srdce svého taj
chci halit v symboly a báj;
cos jiného vždy cizí zrak
tam najde si — jsmeť oba vrak
a každý sám.
Jak, měsíci, se tobě podobám!

Ty vypůjčeným světlem pláš,
Tvůj svit jsou nitky na rubáš,
do jehož řas se uložíš,
kde moří východních je říš,
za krátký čas bys povstal zas,
zřel v žití skon i hodokvas
tak sám a sám.
Jak, měsíci, se tobě podobám!

Já rovněž z cizích světů mám
ten malý záblesk, kterým plám,
jímž světloškou jak ve dlani
zřím na porod i zmírání;
bych v jiném tvaru zaplát moh
nad kolébky i mrtvol stoh
a vždy též sám. —
Jak, měsíci, se tobě podobám!

A přece v dlaň svou tiskna skráň
dím dojat, měsíci, ó plaň!
Sám zkusil jsem, tvůj chladný lesk
co těchy snést můž v lidský stesk,
jak poesií obetkat
můž srdce, jež chce milovat!
Nechť třeba sám, —
kéž tobě v tom se vždycky podobám!

X.

Na „dobrou noc“ píseň krátkou
zazpívat chci sobě dnes
divně dojemnou a sladkou.
Mlčí les,
hvězdy zlaté nad ním táhnou;
jak se k spící zemi nahnou,
sladkých snů se zástup celý
ve vzduch ztmělý
k zemi snes.

Jeden z nich mi přej, ó bože!
v samotu a tiši mou,
aby zlatil moje lože,
svítil tmou!
O lásce sen? — Ne, jdi dále!
O vlasti? — Ten ztopen v žale.
O štěstí? — Dál, v mojí touze
vyzněl by jen marnou pouze
modlitbou!

O míru sen, o pokoji
pouze ten mi, bože, dej,
v citů bouři, vášní roji
ten mi schvěj!
Slzou buď, jež v taji ráda
s tváře v podušku se skrádá.
Tento pouze, bože, jsi-li,
v této tiché noční chvíli
ten mi přej!

V soumraku bohů.

Kronika. Podává Julius Zeyer.

(Pokračování.)

VII.

unar z Hlidarendy jel v plném lesku v průvodu svých přátel a příbuzných na velký thing. Byl ten průvod tak skvělý a zjev Gunarův byl tak krásný, statný a ušlechtilý, že po cestě k thingu lidé z domů vybíhali, kdekoli se ukázal a plni obdivu se za ním dívali a šel i na thingu o tom jeden hlas, že muže takového jako Gunar, není druhého na celém ostrově. Na thingu viděla jej také Halgjerda, stojící v stánku svého otce za clonou. Seděl na svém pyšném koni, zahalen v šarlatový plášť, jenž byl darem krále Haralda dánského, a na ruce se mu třpytil prsten, dar Hakona jarla. Dívala se na něho zamyšlena. Hrut, vida ji tak státi, pravil: „Nuž, to byl Gunar. Jaký na tebe dělá dojem? Můžeš odpírati mu obdivu?“ Halgjerda byla však úplně chladna, pokrčila pouze rameny, ale zamyslila se hluboce.

Druhý den odložila své smuteční roucho, oblekla se v šarlatový šat, vzala plášť téže barvy na sebe, zdobený stříbrnými přeskami. Vlasy její, měkké jako hedbáv, padaly jí na ramena a dosahovaly až na stříbrný pas. Zdály se jako závoj z nejjemnějšího, nejryzejšího zlata a dodávaly její kráse zvláštního čaru. Pomalu kráčela dlouhými řadami stánků, kde bylo hlučno, neboť muži vraceli se právě z ukončeného shromáždění. Mnozí ji pozdravovali a děkovala klidně, vlídně a důstojně. Přišla až k samému kopci, na němž se odbývaly soudy a stanovily zákony. Tam bylo slunno, a v té chvíli pusto. Zahlédla Gunaра kráčejícího s nevysoké stráně. Byl sám. Halgjerda šla směrem, kudy přicházel, ale zdálo se, že jej nevidí, byla zamyšlena. Když se setkali, zůstal Gunar překvapen státi a pozdravil ji. Pohledla na něj, přímo, klidně, důstojně, ale úplně bez ostychu, kývla vlídně hlavou. Stál jí poněkud v cestě. Usmála se a řekla: „Hledíš na mě, jako bys mě znal a jako bys na mě promluviti chtěl. Ale neznáš mě, Gunare.“

„Ty ale, jak vidím, znáš mně,“ řekl bohatýr.

„Tebe zná každý zde,“ odvětila, „nemluví se než o tobě a ukázali mi tebe, když jsi jel kolem stánku mého otce.“

„A kdo je otec tvůj?“

„Toho ovšem znáš. Je to Höskuld, Dalekolův syn, a bratr jeho je Hrut, s nímž, říkají mně, jsi prý měl před lety jakousi právní hádku.“

„Na tu zapomněl jsem dávno,“ řekl rychle Gunar, „a kdybych byl s Höskuldem i v nepřátelství žil, od tohoto okamžiku bych byl jeho nejvěrnějším spojencem.“

„Což je ten okamžik tak zázračný, že by tak náhlou změnu spůsobil?“ smála se svůdně Halgjerda. „Ovládá jej snad mocná nějaká hvězda?“

„Nejmocnější a nejkrásnější, která kdy mi vyšla,“ řekla Gunar.

„Která to?“ tázala se prostě.

„Po jejím jméně se tebe ptám,“ odvětil, „neboť ty, ne já je znám.“

„Oh,“ smála se teď Halgjerda, jako by pomalu chápala. „Slýchala jsem, že jsi básník a obratný řečník.“

„Neřekli ti, že jsem upřímný a přímý muž? Pak mi, věru, křivdili.“

„Netřeba, by to o tobě říkali,“ odvětila, „oči tvoje to hlásají za tebe a za jiné, a bohatýr je ostatně vždy pravdivý.“

Vzal ji za ruku. „Jméno svoje mi povíš?“ tázal se.

„Záleží ti na tom? Jmenuji se Halgjerda.“

„Halgjerda!“ zvolal a pak tázal se: „Jsi svobodna?“

„K čemu ta otázka?“ odvětila.

„Proto, že bych se o tebe ucházel,“ řekl opojen její krásou a úplně v moci jejího čarú.

„Jen smělý muž by to mohl,“ odvětila a oči její se zasmušily. „Málo jest jich, kteří by se odvážili.“

„Což tak málo se ti zdám hoden tebe?“ řekl Gunar.

„Tak to nemíním, odvětila. „Ale povaha moje není jako jsou obyčejně povahy ženské. To jsem myslila.“

„Kdybych byl jeden z těch smělých, již by přece o tebe se ucházeti chtěli, co bys řekla?“

„K čemu ta otázka? Kdyby — kdyby!“

„Pravdu máš, Halgjerdo. Tedy přímo: smím přijíti do stánku tvého otce a tázat se ho: Dáš mi svou dceru Halgjerdu?“

„Učiň tak,“ odvětila Halgjerda. „Srdce moje jsi získal.“

Kynula mu rukou, vážně na něj pohledla a tiše a skromně kráčela dále.

Bez odkladu, v týž večer ještě vydal se Gunar k Höskuldovi, kde nalezl též Hruta. Byli oba překvapeni, když Gunar vstoupil v stan, ale Gunar podával jim rozjařeně ruce a zvolal: „Höskulde! Hrute! Slyšte mne. Rozešli jsme se před lety ne právě v lásce, ale dnes přicházím s upřímným přáním, bych se stal vaším přítelem na dobro a na vždy. Co vám nabízím, je více než pouhý smír.“

Dívali se udiveně na Gunara, jenž takto pokračoval: „Viděl jsem Halgjerdu a plným srdcem žádám ji a prosím, byste mi ji dali za ženu.“

„Mám sluchu svému věřiti?“ divil se Höskuld. „Hrute, můj bratře, co soudíš o tom, co jsme právě slyšeli?“

„Že je to den štěstí a že se osud na nás usmívá,“ odvětil Hrut.

„To zní jako plné svolení!“ řekl radostně Gunar.

„Ne tak docela, smím-li mluvit za Höskulda,“ namítal Hrut.

„Jakou vidíš překážku?“ tázal se Gunar.

„Promluvím bez obalu,“ řekl Hrut. „Gunare, ty jsi mužem pravým a poctivým, jak tedy mohl a směl bych tě podváděti? Věz, že v prsou Halgjerdy dlí zlo a dobro a že ty dva živly ve stálém boji v ní zápasí. Pomni tedy, koho si bereš. Muž její první, nešťastný Thorvald, nežil s ní v blahé spokojenosti.“

„Jednáš šlechetně,“ odvětil Gunar, „že tak nepokrytě mluvíš, ale námitky tvoje nemají pro mne valné ceny. Nechci si je však vykládati jako výmluvu, nechci mysliti, že v tobě zůstala stopa naší dávné vzájemné nepřízně.“

„Křivdil bys mi velice,“ řekl Hrut, „neboť hledal bych tvé přátelství, i kdybys po mé výstraze teď odstoupil. Stojíš-li o Halgjerdu, vezmi ji. Jsi mužem a jednáš na svou odpovědnost a vlastní nebezpečí.“

„Zde má ruka,“ zvolal Höskuld, „co bratr můj pravil, pravím i já. Ujednáno, svolí-li Halgjerda.“

Clona v stánku zašustila a Halgjerda se objevila.

„Víš, Gunare,“ pravila klidně, „že svoluji. Když uzavírali první můj sňatek, neptali se mne, a dopadlo vše dle toho jednání. Jsem zlá a dobrá, jak ti pravil Hrut, můj strýc. Dodávám jen to: zlá jsem tehdy, jedná-li se se mnou zle. Myslím, že celý muž najde ve mně celou ženu.“

Gunar podal jí ruku a pravil: „Höskulde, jaké jsou tvé podmínky?“

A klidně projednával nyní s Höskuldem záležitost věna a koupi nevěsty a Höskuld, když bylo vše ujednáno k jeho spokojenosti, zasnoubil Gunarovi Halgjerdu a bylo ustanoveno, že svatba se bude odbývati v Hlidarendě.

Halgjerda jela s otcem z thingu domů a Gunar spěchal pln radosti na Bergthorshvol, k svému příteli Njalovi, aby mu sám tu velkou zprávu o svém příštím sňatku oznámil. Njal, velice udiven, zachmuřil se a pravil: „Gunare, to není zpráva dobrá, aspoň ne dobrá pro naše dávné přátelství.“

„Myslíš, že by žena mohla zkalit přátelství tak pevné a věrné a dávné jako naše? Jsem jist, že tomu nikdy nebude. A proč by se Halgjerda snažila nás rozváděti?“

„Kéž máš pravdu ty a nikoli já,“ odvětil Njal. „Budeš vždy v domě mém vítán a žena tvoje též, byť by i s neláskou vkročila přes můj práh.“

Obejmuli se srdečně a Gunar odjel domů. V určený čas slavila se pak hlučná svatba na Hlidarendě, k níž se sice Njal, ale nikdo z jeho synů nedostavil. Halgjerda zdála se velice šťastna. Ujala se hned vedení domu a vládla tam moudře a vlídně.

Gunar cítil se velice spokojen, Halgjerda očarovala jej svou láskou, svou krásou a svou mírností. Miloval ji denně více, oceňoval její dobré vlastnosti čím dále tím vroucněji.

Měsíce plynuly a byla již hluboká zima. Tu přišlo jednoho dne pozvání Njalovo k velkému hodu na Bergthorshvolu. Když to uslyšela Halgjerda, zableskly oči její radostí, aniž to Gunar zpozoroval.

„Přišla hodina jednati,“ řekla si Halgjerda. Za chvíli však pravila hlasitě takto: „Gunare, nemluvila jsem ti nikdy o Njalovi. Vím, že je tvým přítelem a proto mlčela jsem. Avšak nedovedu se déle opanovat; přiznávám se ti, že ten bezvousý člověk je mi v duši protiven. Což je nutno přijmouti pozvání k tomu hodu?“

Gunar se zasmušil a odpověděl jí: „Jak můžeš jen Njalovi tak křivditi! Muž tak dobrý, moudrý, spravedlivý jak druhého nenajdeš! Halgjerdo, je to starý zvyk mezi Hlidarendou a Bergthorshvolem, že ob zimu se odbývá zde a tam slavný hod, k němuž se scházívají obě rodiny, moje zde, slaví-li se hod u nás a jeho tam, odbývá-li se kvas v Berg-

thorshvolu, jako letos. Nemůžeš chtíti, abych k vůli pouhé předpojatosti, již chováš proti Njalovi, porušil ten starý zvyk. Ostatně poznáš-li Njala blíže, bude ti milý a drahý jako mně.“

„K vůli tobě, Gunare,“ odvětila tulíc se k němu, „podrobila bych se zkoušce mnohem těžší, než je ta jízda do domu Njalova. Zajisté, že půjdu, chceš-li to. Ale nevím, dovedu-li Njala a jeho rod kdy snášet. Pravíš, že tam bývá celá jeho rodina pohromadě?“

Nečekala na jeho odpověď, srdce jí tak silně tlouklo při vzpomínce na Skarphedyna a zbledla tak, že bledost svou cítila.

„Jeho uvidět, jeho uvidět,“ šeptala si a nevěděla, je-li ta vášeň, jež jí lomcovala, ještě láskou nebo už nenávistí. Rozhodla však, že to kruté záští.

„Den pomsty se blíží pomalu, ale blíží se,“ šeptala si ve své komnatě. „Zaseju v domě tvém, Njale, semeno různic, krvavá vzejde z toho někdy žeň!“

Opanovala se pak úplně, neprozradila už ni slovem, ani pohledem svůj odpor, mluvil-li Gunar nyní častěji o Njalovi a v určitý den jela se svým chotěm na Bergthorshvol.

Sníh ležel vysoko, vysoko, noc byla bílá a lunná a takový panoval nerušený klid kol velkého domu v Bergthorshvolu, když se Gunar se svou ženou tam blížili. Velká hranice hořela venku, by osvětlovala cestu příchozím a rudá záře padala z ní na umrzlý sníh.

„Až bude někdy takto požár z té střechy šlehat,“ dumala temně Halgjerda, „požár vznícený nenávistí mou!“

A jako v rozkoši zavírala oči.

Njal vítal svoje hosti radostně a vlídně, taktéž činila Bergthora, jeho žena. Mnoho tam bylo mužů a žen, v té světlé, zářící síni, všickni synové Njalovi byli přítomni, Grim, vysoký a silný s vlasy temnými, Helge s očima plnýma dobroty, a ostatní. Vítali Gunara a Halgjerdu. Halgjerda byla bleda, oči její těkaly plaše, téměř bázlivě po síni. Skarphedyna tam však nespatřila. Vedla ji nyní Bergthora ke stolu, neb začínal už kvas, posadila ji na místo čestné u stolu žen a sama umístila se nedaleko ní. Sotva roznášeli mísy s pokrmem, tu otevřely se dveře a vešel Skarphedyn a žena jeho Thorhalla. Bergthora vstala, vítala snachu a syna svého, kteří odněkud přijížděli, vyčítala jim jejich opozdění, vyptávala se na mnohé o lidech, u nichž právě byli meškali a posléze vedla Thorhallu k místu, kde ženy seděly. Halgjerda chvěla se po celém těle, opanovala se však brzy, hleděla tiše a zasmušile. Bergthora vedla svou snachu přímo k ní.

„Halgjerdo,“ pravila vlídně, „hle, toť žena mého Skarphedyna. Není krásná jako strom v květu? Posadím ji vedle tebe, popřej jí trochu místa na tvé lavici.“

Thorhalla usmívala se spanile, Halgjerda však pohledla na ni jako žhavým bleskem, pak měřila ji chladně a opovržlivě a obrátila se k Bergthoře nevlídně, chmurně a pyšně.

„Proč nevyženeš mě raději z domu, když mě šineš z místa mi vykázaného?“ řekla tiše sice, ale nenávistně. „Nepohnu sebou. Zůstanu na

místě, kams mě vedla. Je-li to místo čestné, patří mně, neb jsem ženou nejlepšího muže na Islandě."

Tu vzplanula Bergthora a zvolala prudce: „Kdo je zde paní v domě, ty či já? Věz, že rozkazuju na Bergthorshvolu já, já sama a ne ty."

Začínali v síni se ohlížeti po stole žen, ale Thorhalla sedla rychle na první prázdné místo, jež zahlédla, táhla tchyni svou k sobě a tiše uchlácholila ji tak, že prudký ten výstup neměl následků. Panovalo však nyní mlčení u stolu žen, všechny jako by se bály hlasitě mluviti. Halgjerda seděla temná jako bouře. Nedotekla se ani pokrmu ani nápoje, oči její byly sklopeny a jen ob čas vyjelo z nich cos jako modravý blesk. Kvas chýlil se ku konci a Bergthora vzala velkou měděnou mísu, plnou vody a nesla ji kolem stolu, by si hosté ruce v ní smáčeli. Když přišla k Halgjerdě, pohledla tato na ni a vypukla v hlasitý smích. Bergthora se zamračila, opanovala se však a pravila: „Dobře, Halgjerdo, že se ti veselost tvá vrací."

„Kdo by se nesmál při pohledu na tvou ruku," odpověděla Halgjerda hlasitě, „nehty tvoje jsou tak netvarné a srostlé, tu napadlo mi, že žena s takovou rukou úplně se hodí k muži, jenž nemá ani vousu!"

Bergthora pohledla na ni s opovržením a odvětila: „Pravdu máš, Halgjerdo, nejsme krásni, ani já ani muž můj Njal, ale manželství naše je šťastné. Jinak bylo s tebou. Ruka tvoje je sice krásná a Thorvald, první tvůj muž, měl krásný vous — ale proto přece zahynul tvými krvavými úklady!"

V síni bylo mrtvé ticho a Halgjerda zvolala v stranu, kde Gunar seděl: „Nejlepší muž, jediný bohatýr na Islandě, je chotěm mým — ale co mi to na plat, nechá-li bez pomsty mou pohanu?"

Gunar vyskočil. „Vstaň a pojď!" řekl své ženě. „Pojedeme okamžitě domů. Zapomínáš, že jsi hostem zde? Miluji Njala, je mým přítelem a nedám se unésti zlými tvými slovy!"

„Ano, pojď," odvětila, „spěchám z pod té střechy prokleté. Cokoli jsem pravila, jedno je pravdou jistou, že mám nejlepšího bohatýra na Islandě za chotě."

A opovržlivým pohledem zasáhla Skarphedyna, Bergthoru a Thorhallu. Tato odvrátila se plaše, prolévajíc slzy. Skarphedyn nepohnul ani svalem svého téměř zsinalého obličeje a nepronesl jediného slova. Na cestě ke dveřím zastavila se Halgjerda před Bergthorou a pravila jí: „My se ještě setkáme, Bergthoro, vzpomeň si."

„Tím hůře bude pro tebe," řekla Bergthora vzdorně.

Mužští tvářili se, jako by těch slov nebyli slyšeli a Gunar odjel se svou ženou a po celou zimu nevyšel ani on, ani ona mezi lidi.

VIII.

Halgjerda chovala se nyní tiše a snášela téměř s pokorou kárající slova Gunarova, která ob čas slyšeti musila pro své počínání na hodech v Bergthorshvolu, skrytě však pravívala si k útěše: „Však přijde moje doba, a neustanu než přivedu zkázu na celý rod Njalův, ať Gunar sám třeba při tom zahyne! Co víže mě k němu, ne-li moje pomsta? Čím je

mi, ne-li nástrojem? A neplatí část mého zášti i jemu samému? Tiše tedy, moje srdce, trp a zvítězíš!“

Na jaře umluvil Gunar s Njalem cestu k fjordům vzdálenějším, pro jisté záležitosti s kupci, jezdícími do Norska. Když byli dva dni asi z domu, přinesli Halgjerdě zprávu, že Bergthora poslala svého sluhu, jenž se jmenoval Svart, a jenž dlouho u Njala sloužil a u pána svého jako u Bergthory velice oblíben byl, do lesa s lidmi, by tam kácel stromy. Onen les táhl se po řece Markar, byl velmi hluboký, slul Rödasknida a byl společným majetkem Njalovým a Gunarovým. Nebyli se o ten les nikdy dělili a bylo ustanoveno, že každý z nich tam může kácet dle potřeby. Když nyní Halgjerda slyšela, že Svart se svými lidmi v Rödasknidě se zaměstnává, zasvítily jí oči.

„Jak smí Bergthora na svůj vrub v tom lese kácet,“ zvolala a tvářila se velice rozhorlenou. Ale skrytě přemítala chladně. Posléze vzala zbraň a vyhledala člověka zlého, surového, jenž ve dvoře Hlidarenda zaměstnán byl. Zastavila se před ním a pravila: „Jinou mám pro tebe práci než tu zde otrockou. Zdá se mi, že jsi mužem, zasluhujícím více než pouhou mzdu.“

„Jaká by to byla práce?“ tázal se a zasmušilý jeho obličej se poněkud vyjasnil. Vnutila mu zbraň.

„Jeď do Rödasknidy bez odkladu,“ řekla. „Najdeš tam Svarta.“

„Co s ním?“ tázal se muž, jehož jmeno bylo Kol.

„Ještě se ptáš? Zabiješ ho!“ řekla krátce Halgjerda.

„Ale nezabijou pak také mne?“ řekl Kol.

„Oh, tys tedy sketa? Nu, dej zbraň, najdu jiného, lepšího,“ a brala mu sekyru z rukou.

Ale Kol se bránil a zvolal: „Uvidíš, že sketou nejsem.“ Chytl koně a jel, temný jako noc, přímo do lesa Rödasknida. Když dojel, viděl, že lidé byli u řeky a Svart že mezi nimi nebyl, věděl tedy, že je v lese a nalezl jej úplně samotného. Seděl pod stromem, snad aby odpočinul. Viděl Kola, ale neměl nejmenšího podezření, znali se poněkud a hleděl tedy klidně na něho. Kol neřekl jediného slova a zabil Svarta rázem sekyrou. Pak vrátil se domů a pověděl o svém činu Halgjerdě.

„Jsem spokojena,“ řekla a poslala bez odkladu za Gunarem a zpravila jej o tom, co se stalo.

Gunar třásl se hněvem, přemohl se však a řekl Njalovi: „Příteli, jsem hluboce zarmoucen, tvůj sluha Svart byl zabit v našem lese a Kol, můj sluha, učinil tu vraždu. Ale vina padá na Halgjerdu, neboť ona osnovala ten čin.“

Njal mlčel chvíli, tvář jeho byla velice smutná, pak pravil: „Bolí mě to hluboce. Žena tvoje chce nás rozvádět. Bude těžko ji udržeti na uzdě, tím více, že žena moje zajisté klidna nezůstane! Úloha nás obou nebude snadna.“

„Bude to těžký život,“ řekl Gunar, „ale nepodaří se, přátelství naše zviklati. Nedopustíme, aby ženy nás rozdvojily. Nuž, ustanov nyní sám, jaké výkupné ti mám zaplatit za zabitého Svarta.“

Njal nechtěl o té výplatě ani slyšeti, ale povolil posléze na prosbu

Gunarovu, ustanovil mírný obnos, jejž mu Gunar hned odevzdal a jeli pak domů po srdečném a vřelém rozloučení.

Halgjerda naslouchala hrdě a chladně výčitkám Gunarovým, pravila pouze: „Neměl jsi ničeho za Svarta platit. Nestál za to, a je to pokořující pro tebe. Doprošuješ se příliš přízně toho lakomce Njala, který z tvého přátelství kořistí.“

Gunar se velice rozhorlil: „Tys ženou zlou a zatvrzelou!“ zvolal. „Nemáš dosti na tom, co špatného činíš? Ještě reptáš, když napravuji, co nehodného jsi spáchala!“

Halgjerda pohledla na svého muže plna záští, mlčela sice, ale pomyslila si: „Však toho ještě více spáchám, než žízeň moje po pomstě ukojena bude; nazývej to špatné nebo dobré, mně je to lhostejné.“

Od toho dne byl chlad zjevný mezi ní a Gunarem.

Když dojel Njal domů, nalezl Bergthoru svrchovaně rozčilenou a když jí pravil, že Gunar za ubitého Svarta výkupné zaplatil, pravila mu s divokým smíchem: „Polož ty peníze někam stranou! Budeš je brzy potřebovat, vyplatíš je Gunarovi za Kola!“

„Ty nejsi Halgjerdou!“ zvolal Njal, „ty nechceš zlomyslně přátelství moje s Gunarem v niveč uváděti! A z mých lidí nikdo se neodváží spáchati, co spáchal Kol.“

A přísně mluvil se svým služebnictvem a zakázal všechen spor a všechny hádky s lidmi na Hlidarendě. Bergthora přemáhala se, měla dobrou vůli, ale když téměř denně od donášečů slýchala, jak Halgjerda se chlubila svým činem, zkypěla jí krev a slibovala si pomstu, přes všechnu oddanost svou k Njalovi. Tak minul čas a mezi Hlidarendou a Bergthorshvolem panoval chlad, ač Gunar a Njal se vynasnažovali všemožně, starý soulad udržeti. Nedosáhli více, než že zjevné nepřátelství nevzplanulo mezi oběma dvorci.

Jednoho dne jel Njal a jeho synové do Thorolfsfjeldu a Bergthora zůstala sama. Seděla před domem a viděla přijížděti člověka na černém koni, nevlídného vzezření. Měl kopí v ruce a po boku meč. Zastavil se u dvorce a Bergthora dala se s ním do řeči. Ptala se, kým je a odkud jede.

„Jmenuji se Atle,“ pravil, „přijíždím od východních fjordů, měl jsem spor a proto tam zůstati déle jsem nemohl. Hledám službu, jsem volný muž a znám se dobře v rolnictví i ve zbraních.“ Měl zasmušilý, plachý pohled. Mlčel chvilku a pak tázal se: „Je tento dvorec Njalův? U bohatého toho zemana bych rád sloužil. Slyšel jsem o něm jen vše co dobré. Totiž tam u fjordů; na cestě sem ovšem, v Hlidarendě, slyšel jsem o něm mnoho posměšného.“

„Tys byl v Hlidarendě?“ ptala se rychle Bergthora.

„Odpočinul jsem tam!“

„Neptám se, cos tam slyšel,“ řekla Bergthora, „v tom hnízdě lží a zlých pomluv. Hledáš službu. Dobře, zůstaneš zde.“

„Je slovo tvoje rozhodné v tomto domě?“ tázal se Atle.

„Ano, rozkazuji zde jako sám Njal, jsemť jeho ženou. Tedy tě přijímám do dvorce, ale s jednou toliko podmínkou.“

„Vyslov ji,“ řekl Atle.

„Že budeš sluhou mým, slyšíš? Výhradně mým, totiž že vykonáš slepě a mlčky vše, co ti kázat budu — i kdybych ti kázala třeba zabití.“

Atle se smál: „Ta podmínka mě neděsí,“ pravil a tak byl tedy přijat do domu.

Njal nebyl docela spokojen, když se vrátil na svůj dvůr, s tím novým sluhou, ač mu nic zvláště vytýkati nemohl, neboť byl tich a pracovit. Skarphedynovi však se stále velice líbil, ač nenaznačil proč. Bergthora z toho soudila, že její syn ji uhodl a že ji v duchu nekárá za její předsevzetí.

Za nějaký čas zavolala Bergthora stranou Atle a pravila mu: „Nezapomněl jsi, co jsem ti řekla první den, když jsem tě najala?“

„Nezapomněl,“ odvětil.

„Znáš Kola z Hlidarendy?“

„Znám a vím, co proti němu máš. Slyšel jsem o tom sporu.“

„Tedy víš, co chci. Jdi, vyhledej ho a zab ho,“ řekla Bergthora.

„To udělám,“ odvětil Atle chladně.

„Nebude to zadarmo,“ řekla Bergthora, vzdalujíc se od něho.

Atle hned sedl na koně a jel směrem k statku Gunarovu, vyčíhal Kola a dal se s ním do řeči.

„Konáš těžké práce na dvoře?“ ptal se Kola se zvláštním úsměvem.

„Co ti po tom?“ mračil se nedůvěřivě Kol.

„Chtěl jsem ti jen říci,“ odvětil chladně Atle, „že tě teď čeká práce nejtěžší?“

„Jaká by to byla?“ tázal se Kol.

„Umříti,“ zvolal Atle a přiskočiv, rozbil mu hlavu sekyrou. Když Kol sebou už nehnul, odešel Atle, vyhledal lidi z dvorce a pravil jim: „Až budete hledat Kola, najdete ho tam pod smrky, vedle toho vysokého balvanu. Tam leží zabit, ani sebou už nehne.“

„A kdo ho zabil?“ zvolali, „zajisté ty sám!“

„Jen povězte své paní, co jsem vám pravil, snadno uhodne, že se nezabil Kol sám,“ smál se Atle divoce a jel domů.

Bergthora byla velice spokojena, dala mu peníze, chválila ho a pak řekla: „Teď se měj jen na pozoru, aby tě nenapadli lidé z Hlidarendy. Zaplatí se sice za Kola, ale Halgjerda nedbá žádných úmluv a vyrovnání.“

Njal a jeho synové se vrátili z návštěvy, a když Njal slyšel, co se stalo, byl velice zarmoucen, ale Skarphedyn smál se a řekl pouze: „Teď stávají se otroci hrdinami! Dříve jen se dávali do pranic, ale teď se dávají do bojů na život a na smrt.“

„Nebude se Halgjerda vesele smáti,“ řekla spokojeně Bergthora a snášela klidně všechny výčitky svého muže.

Ale velice se mýlila, Halgjerda smála se.

„Statečně se chová přední voj,“ řekla si tiše, „brzy dojde na vzácnější zvěř. Uvidíme, bude-li soulad těch věrných přátel na věky trvati!“

Njal a Gunar se opět smluvili, oba hluboce zarmouceni. Přijal Gunar výkupné za Kola a slíbili si, že budou ženy své i lid svůj držeti na uzdě.

Na dvorci Bergthorshvolu žil muž, jmenem Thord, byl to muž volný, spravedlivý a moudrý, vyrostl sám v domě Njalově a vychoval později jeho děti. Njal a Bergthora důvěřovali mu úplně a vážili si ho

jako příbuzného. Toho Thorda prosil nyní Njal, by přísně dbal kázně na dvoře a aby i Bergthoru střežil, by se k ničemu vášnivému unášeti nedala, kdyby v jeho, Njalově, nepřítomnosti Halgjerda snad se snažila vyvolati nový spor. Chtěl sice Njal, by se Atle ihned z domu jeho stěhoval, ale ten jej uprosil. „Zima se blíží," pravil, „kam teď se postěhuji? Nech mě zde aspoň do jara."

Bergthora přidala se k té prosbě: „Má Atle proto trpěti, že mne uposlechl? To by nebylo spravedlivé," pravila.

„Ale Halgjerda bude po jeho smrti dychtit," řekl Njal.

„Nebojím se," řekl Atle, a Bergthora dodala: „Vzkaž jen Gunarovi, že bys za smrt toho muže nepřijal výkupného, jako za ubitého roba, že by smrt jeho žádala pomstu za volného muže a Halgjerda bude se střežiti, chotě svého zaplésti do právního sporu."

Njal povolil. Ostatně přišla zima, nechodilo se téměř ani z dvorce a byla naděje, že za tu dobu vše utichne a že dávný soulad opět zapanuje mezi sousedy.

Před začátkem samé zimy zavítal na Hlidarendu host. Matka Gunarova, Ranvejg, měla synovce Sigmunda, syna Lambova. Měl svou loď a konal obchodní cesty; nyní přijel z Norska a zavítal se svým druhem Šoldem, pocházejícím ze Švédska, na Island, a přišel návštěvou do dvorce Gunarova. Loď nechal u břehu jihovýchodního a přijel na najatém koni do Hlidarendy. Sigmund byl mladý, velký a silný muž, krásného zevnějšku a příjemných způsobů, byl znám co dobrý skald a co udatný bojovník. Měl však mnoho nedobrých vlastností, byl vzdorný, mnoho o sobě myslil a byl posmívavý nad míru.

Gunar jej nemiloval, ale zval jej přece co příbuzného, by přezimoval v jeho domě. Sigmund přijal pozvání, ale připojil hned, že beze svého druha Šolda by tak učiniti nemohl. Gunar podíval se na Šolda; jeho potměšilá, nevlídná tvář, plachý zrak a cosi surového ve výrazu tváře se mu nelíbilo, nemohl však jinak, než pozvati Šolda též, a tak tedy zůstali u něho oba. Hned první večer, když muži pohromadě seděli, pravil Gunar přímo a otevřeně: „Buďte oba vítáni v mém domě a přeji si, by se vám u mne líbilo. Nutno však, bych s vámi mluvil úplně bez obalu. Žena moje, Halgjerda, podniká mnohé, co je proti vůli mé. Slibte mi oba rukou dáním, že se od ní podněcovati nedáte, že ničeho neučiníte dle jejího návodu, že dle mé a ne dle její rady jednati budete vždy, ať je to v čemkoli." Sigmund slíbil za sebe a svého druha, a sliboval upřímně a s vůlí nejlepší.

Halgjerda chovala se co nejvlídněji k svým hostům a okouzlila je v krátkém čase tak, že jí plnou duší oddáni byli. Halgjerda bývala často smutna, ale zapěl-li Sigmund nějakou píseň, byl hned úsměv na jejích rtech a často dávala mu i dary značné ceny, tak že v domě se jali o tom šeptati. Pošetilý Sigmund byl unesen, lahodilo mu to příliš, viděl-li, že lidé přetřásají Halgjerdino k němu chování a všelijak si to vykládají.

Jednoho večera, když Gunar doma nebyl, sedla Halgjerda k mužům a naříkala mnoho na křivdy, které jí snášeti je k vůli Njalovi a jeho rodině.

„Štvou Gunara ustavičně proti mně," pravila, „a na potupu mou

zabili lidé jejich oddaného mi služebníka jen proto, že jsem si ho vážila! Vrah toho ubohého žije v domě Njalově a ustanovili mu docela druha, který jej ustavičně doprovází, jakýsi Thord, jenž o mně mluví zle a všady mě tupí. Gunar to vše snáší! Nemohu ani věřiti, že je takovým bohatýrem, jak se říkalo! Nikdy bych nebyla za něho šla, kdybych jej byla znala, jak jej znám dnes! Sketa!"

„Jak, o svém muži tak mluvíš!" zvolal udiven Šold.

„Znám lepšího než je Gunar," odvětila Halgjerda a oči její zazářily v plné kráse s nevýslovným kouzlem na Sigmunda. Zapálil se do temna, mlčel chvíli a pak řekl: „Nepotrestá-li Gunar ty, již tobě křivdu činí, potrestám je sám!"

„To neučiníš," řekla Halgjerda.

„Proč myslíš?" tázal se.

„Z obavy před hněvem Gunarovým," řekla.

„Myslíš, že se bojím? Zkus to! Řekni, co bych učiniti měl a uvidíš!"

„Co bys učiniti měl! Co jiného než zabit Atla a třeba i Thorda! Co jiného než to? Avšak ne, zachovej si raději přízeň mého muže. Vždyť uvykla jsem snášeti!"

Slzy se jí třásly v hlase a vyšla z pokoje.

Za několik dní stalo se dle přání Halgjerdy. Sigmund a Šold přepadli Thorda a Atla a dali se s nimi v tuhý boj. Thord se bránil hrdinsky proti Sigmundovi a když padl, pravil mu: „Běda tobě, Skarphedyn zajisté mě pomstí!"

Sigmund ho probodl kopím. Zatím zabil Šold Atla a jeli domů.

„Co jsme učinili, není dobré," řekl Sigmund, „lituji toho, ale žena ta je kouzelnicí!"

Halgjerda jásala, ale Ranvejg, matka Gunarova, vypukla v pláč: „Zkáza na tebe čeká, Sigmunde, a to v našem domě! Běda tobě, žes poslechl Halgjerdy!"

Dům Njalův plnil se nářkem velikým, neb synové Njalovi, jež Thord vychoval, milovali jej něžně a Bergthora pravila: „Nepohaním Halgjerdu slovem jediným, zde jiná zbraň než jazyk na místě!"

Gunar přišel k Njalovi. „Jsem tak nešťasten," pravil, „že bys mě litovati měl. Klnu té ženě a dnu, kdy jsem ji pojal, neb zajisté že v zkázu mě uvede a o tvé přátelství mě připraví! Je smír mezi námi ještě možný?"

Na tvářích Bergthory a synů jejích četl Gunar zjevné nepřátelství a mrazivé panovalo mlčení. Njal však pravil: „Bergthoro a vy, děti moje, vyjděte! Sám, úplně sám, promluvím s Gunarem!"

Reptali, ale poslechli a Njal pravil: „Nikdy by se neuzavřel smír s jejich svolením! Ale smířím-li se s tebou, neodváží se úmluvu naši porušiti."

Na to ustanovili mezi sebou výšku výkupného a když Gunar odešel zaplativ, zavolal Njal své syny a svou ženu, ohlásil jim smír a Skarphedyn pravil za všechny: „Zajisté, podrobujem se, ač s odporem, tomu, co jsi stanovil — ale stane-li se nové nepřátelství, jakéhokoli druhu, vzpomenem si na vše, co už se událo, a déle držeti se pak nedáme!"

Njal mlčel, srdce jeho bylo těžké a mysl chmurná, plna zlého tušení.

Gunar zatím přijel domů a mrače se na Sigmunda pravil mu: „Nečekal jsem nic dobrého od tebe, ale zlo takové jsem neočekával přece! Nemám s tebou nic společného. Jazyk tvůj je zlý, v tom jsi podoben Halgjerdě."

Sigmund byl na mysli skleslý: „Odpusť mi," prosil Gunara, „nahlížím, že jsem chybil, varoval's mě a já se dal přece Halgjerdou svádět k činu nedobrému. Ale moc její nade mnou teď pominula."

„Tím lépe," pravil Gunar a smuten vyšel z komnaty. S ženou svou od té doby málo jen promluvil. Stranil se jí.

Halgjerda nebyla proto smutna. Zůstala celé dny ve svém obydlí; bylo to křídlo domu, kde ženy se zdržovaly a kde své práce konaly. Volávala je Halgjerda nyní často do své vlastní, velké komnaty a bývalo tam pak kolem praskajícího ohně mnoho písní, mnoho smíchu a mnoho vypravování. Někdy zvala též Sigmunda a Šolda ke krbu, by písněmi a líčením svých cest krátili jí a dívkám dlouhé hodiny. Jednoho večera, když shromáždění bylo velice četné a rozmar Sigmundův nad obyčej bujný a jarý, stalo se, že přibylo několik žebraček do dvorce a Halgjerda, vždy zvědava, poručila, by je uvedli do síně. Dala jim pokrmu a nápoje do sytosti a začala se jich vyptávat, odkud přišly, co viděly a slyšely po cestě a co nového se děje v okolí.

„Kde trávily jste poslední noc?" tázala se.

„Na Bergthorshvolu," odvětily.

„Co dělá Njal?" tázala se posměšně, „viděly jste toho moudrého rádce. Co počínal?"

„Seděl tiše a nemluvil," odvětila jedna z žen.

„A což ti jeho synové?" tázala se dále Halgjerda a pohledla se smíchem zadrženým na Sigmunda. „To jsou přece velcí bohatýři?"

„Dlouzí jsou," odvětila jedna z těch žen, pozorujíc, že Halgjerda se posmívá a chtíc se zalichotit. „Dlouzí jsou, o jejich bohatýrství posud jsme neslyšely na svých toulkách."

Druhá žebračka řekla lhostejně: „Skarphedyn brousil sekyru, Grim kopí a Helge meč, Ejolf pak spravoval, zdá se mi, štít."

„Toť jako chystání se na výpravu!" zvolala Halgjerda. „To asi lidé jejich též se zaměstnávali nějak zbraněmi?"

„Nevíme," řekly ženy, „ale jeden z čeledínů mluvil s námi o hnojení luk."

„K čemu to?" tázal se Sigmund.

„Aby tam tráva lépe rostla," řekla žebračka.

„Proč nehnojí tedy tvář svého pána?" smála se Halgjerda, „snad by mu narostly vousy, tomu lakomci! Bezvousý lakomec, to nejlepší jeho jmeno; chcete-li o něm se mnou mluvit, jinak jej nenazývejte! Synové jeho, ti mají vousy, pravda, nejspíše jej předešli a hnojili si tvář? Sigmunde, zazpívej nám o tom píseň, bychom se zasmáli."

Sigmund nedal se pobízet, zapěl píseň plnou nejpichlavějšího posměchu na Njala a jeho syny za jásání Halgjerdy. Za chvíli zpívala celá síň po Sigmundovi a smích zněl domem jako bouř. Tu otevřely se prudce dveře a Gunar vstoupil. Utichli okamžitě, neboť blesky hněvu sršely mu z očí a obličej jeho byl temný jako mrak.

„Zpíváš o své hrdlo, Sigmunde," pravil v hněvu, „jsi pošetilý jako ta žena je nehodná! Slyšte to všickni: běda tomu, kdo se opováží jediné slovo z toho opakovati, co jste zde zpívali neb mluvili! Pozná, co znamená můj hněv!"

Odešel hlučným krokem a bylo ticho jako v hrobě.

„Potupil mě, potupil," řekla zbledlá Halgjerda a oči její hleděly hrozivě. Dala znamení, by všickni odešli. Nikdo na dvoře neodvážil se opakovati jediného slova potupných písní a řečí z toho večera, ale žebračky donesly vše do slova na Bergthorshvol a opakovaly věrně každé slovo Bergthoře.

Tato naslouchajíc, byla bledší ještě než Halgjerda, když ji Gunar potupil v přítomnosti cizích a domácích. Mlčela, ale když sedala k večeři za stůl se svou rodinou, řekla náhle: „Stejnou čest vzdali vám všem, otci i synům na Hlidarendě. Neodplatíte-li se — věru, pak pochybuji o vaší mužnosti."

„Co tím vším míníš?" ptal se Njal.

Bergthora zapěla potupné písně, jimž se byla naučila od žebraček a když udiveně na ni hleděli, řekla: „To je dílo Halgjerdy a Sigmunda. V její hlavě povstaly ty krásné myšlenky a jeho ústy byly proneseny co písně. Zajisté, že vděčně ta ústa jeho zlíbala, spanilá Halgjerda — skoupá není proti Sigmundovi, jak mi praveno."

Skarphedyn povstal prudce, ale sedl zase a mlčel.

Ale Njal se ozval: „Nejsme ženy," řekl, „abychom se rozčilovali pro pouhý ničemný tlach."

„A Gunar se rozlítil v prudkém hněvu k vůli těm tlachům," zvolala Bergthora. „Je Gunar proto méně mužem než ty?" Pak obrátila se k synům svým a pravila: „Nepomstíte-li tuto hanu, učiněnou vám a otci vašemu, pak snesete vše, cokoli se vám stane a nejste mojí krví."

„Mlč!" zvolal vážně Njal a Skarphedyn pravil: „Jak můžeš tak se rozhorliti, matko!" a smál se hlasitě. Ten smích byl podivný, pohledla na něho a viděla, že velké krůpěje potu mu stály na čele a červené skvrny se mu objevily na tváři. Pohledla na Grima. Hryzl si rty do krve a Helge svítil očima. Neřekla už ani slova, Njal pravil však napomínaje: „Říká se, že je pomsta sladká, možno — ale po vykonání jí pomine sladkost a trpkost zůstane. Snášeti křivdu bude někdy platiti za větší hrdinství, než všechna pomsta."

„Kdy?" tázala se Bergthora s posměchem.

„Snad brzy," odvětil Njal, „až přejde soumrak bohů, kácení se jich v niveč a až vzejde zora nová, nově zrozený den, po tom soumraku, v němž žijeme."

„Nerozumím tvým slovům," řekla Bergthora. „Ale bohů se nedotýkej."

„Nemluvil jsem ti o novém učení, jehož ohlas přichází k břehům našim z Norska? Nemluvím vám často o té zoři lásky, která zažene ten soumrak náš, tu dobu záští, pomsty a vražd?"

Nikdo neodpovídal, nikdo jej neslyšel, myšlenky všech byly daleko ode vší lásky, byly na dně tmy, obsahující v sobě nenávist a záští. Seděla rodina mlčky kolem stolu dlouhou hodinu; pak vstal Njal, by se odebral na lůžko.

Usínal už Njal, když se mu pojednou zdálo, že slyší za dřevěnou stěnou domu břinkot zbraní. Probudil se úplně, vyskočil s lůžka a rozdělal světlo. Hleděl kolem sebe.

„Bergthoro," zvolal, „kde jsou štíty naše? Nevisí jako vždy tam kolem krbu!"

Bergthora sedla na posteli, úsměv krutý a chladný byl na jejích rtech.

„Štíty?" řekla zvolna. „Kdo by je byl vzal? Synové tvoji je odnesli."

Njal oděl se na rychlo, obul se a vyběhl z domu.

Po stráni za domem viděl své syny vzhůru kráčet při svitu hvězd.

„Skarphedyne, Skarphedyne!" volal za nimi. „Kam se beřete?"

Neslyšeli, nocí přicházela jen píseň, smutná a táhlá, již Skarphedyn pěl. Njal vrátil se do domu, Bergthora kráčela mu vstříc, zahalena v temný plášť, bílé její vlasy vlály v průvanu a tvář její byla bleda a hrda."

„Ženo," řekl vážně a vyčítavě Njal, „tvé děti vyšly v plné zbroji, ty o tom víš? Rci, kam jdou?"

„Snadně uhodneš," řekla také vážně a dodala: „Chválit budu je a velebit, až se vrátí se zprávou, že Sigmunda zabili."

„Jsem příliš stár, než abych je dohoniti mohl," pravil Njal, „a dojdou přes vrchy dříve pěšky, než dojedu koňmo rovinou. Přece však se pokusím."

Bergthora zdržovala jej, a trvalo dlouho, než se vypravil, zatím kráčeli synové jeho statně a když se rozednívalo, byli nedaleko dvorce Hlidarenda. Červánky začaly se rdíti a vlahý jarní vítr ovál jim tváře.

Bratři sedli na okamžik k poradě.

Skarphedyn pravil: „Já beru Sigmunda na sebe, ty Grime a Helge, vy postarejte se o Šolda. Ejolf zůstane stranou."

Byli zvyklí poslouchati Skarphedyna. Ejolf zůstal seděti, bratři jeho šli dvorci blíž. Na velké louce proháněli se koně. Netrvalo dlouho a ukázali se lidé z dvorce. Šli někam k lesu, krátce po té přišel Sigmund a Šold beze zbraní. Prohlíželi koně. Tu ukázali se náhle synové Njalovi a Skarphedyn zvolal: „Sigmunde, jdi pro svou zbraň! Nastane ti zápas o život! Dokaž nyní, že znáš se brániti a že není tvá celá síla pouze v tom, skládati potupné na nás písně."

Sigmund pousmál se, neřekl slova a odešel. Za krátko vrátil se, měl pancíř a přilbu, v ruce štít, v druhé oštěp a po boku meč. Jako bouře hnal se proti Skarphedynovi, zasáhl svým oštěpem jeho štít. Skarphedyn roztříštil svou sekyrou žerď oštěpu, zamávl opět sekyrou, rána dopadla a rozštípla rázem Sigmundův štít. Sigmund tasil nyní meč, bodl po Skarphedynovi tak prudce, že meč se zaryl hluboko v rychle nastavený štít, jejž Skarphedyn tak silně stočil, že Sigmund zbraň svou pustil, a podruhé zamávl Skarphedyn sekyrou, která dopadši Sigmundovi rameno rozbila. Klesl na kolena, avšak vyskočil rychle, ale v tom zasáhla sekyra přilbu, rozpoltila ji, a Sigmund raněn smrtelně, potácel se k zemi. Mezi tím bojovali Grim a Helge se Šoldem, jenž probodnut kopím zemřel. Skarphedyn uťal Sigmundovi hlavu a když teď se sbíhali lidé, zaslechnuvší třeskot boje, hodil jim Skarphedyn Sigmundovu hlavu a zvolal: „Doneste ji Halgjerdě, a ptejte se, poznává-li ji! Ptejte se, zdali to ta samá,

jež nedávno posměch na nás zpívala, ptejte se, jsou-li to tatáž ústa, která Halgjerda líbala a řekněte Halgjerdě, že Skarphedyn, syn Njalův, jí posílá ten vzácný dar!“

Pak uháněli domů; na práhu vítala je Bergthora a jásala: „Vítám krvavé vaše ruce a chrabrá vaše srdce!“ zvolala a objala je něžně.

Zatím přinesli pasáci hlavu Sigmundovu do dvorce, podali ji Halgjerdě a vyřídili Skarphedynův vzkaz. Očekávali bouř, ale Halgjerda zůstala chladna, pouze třesoucím se hlasem žádala, by jí ještě opakovali znovu Skarphedynův vzkaz. Ruměnec přelítl jí tvář při slovech „jsou-li to tatáž ústa, která líbala.“

Odvrátila se od uťaté hlavy. Srdce její se zatřáslo divě. „Zní to jako žárlivost!“ šeptala si. V hlavě jí vířilo. Skarphedyn hleděl někdy tak záhadně! Avšak ne, to vše bylo opovržení a záští! Vzchopila se a bleda vášní, hledala Gunara v domě, hodila mu hlavu Sigmundovu před nohy a zvolala: „Nyní bude přece konec tvého přátelství, jinak jsi bídná sketa! To učinil Skarphedyn! Slyšíš? Skarphedyn zabil tvého příbuzného! Pomsta! Pomsta!“

Ale Gunar, tak bled jak ona, vášní ještě hroznější, zvolal jí v odpověď: „Tvůj je to čin, vlčice krvavá! Tys to byla, ježs nepřestala štvát a štvát, až neštěstí jsi přivedla pod střechu mou!“

„Jak,“ vzkřikla, „ty nezabiješ Skarphedyna?“

„Nezabiju a nebudu ani výkupné žádati za Sigmundovu smrt! Zaplatil Sigmund zlý svou drzost krví svou, a nemám nic s ním společného.“

„Ah,“ řekla Halgjerda, „skrýváš se za planá slova? Nuže, povím ti, proč se odříkáváš pomsty — proto, že se bojíš Skarphedyna, sketo, sketo, třikráte sketo!“

Neschopen delší trpělivosti, vášní unesen a lítostí nad tím, čeho byla Halgjerda původem, udeřil ji Gunar v tvář. Vzkřikla divoce a Gunar zahanben, zahalil si tvář a vyšel z komnaty. Hleděla za ním, bez jediné slzy a řekla hlasitě a klidně: „Gunare, to zaplatíš mi životem!“

Njal uslyšel na cestě své nedaleko dvorce Hlidarendy, co se bylo stalo. Nejel dále, vrátil se domů, smuten k smrti a čekal, přijede-li Gunar či pošle-li mu zprávu. Ale čekal marně. Gunar neposlal nikoho a ani na thingu, kam oba jeli a se sešli, nestavil se před soud, by žalobu svou za vylitou krev příbuzného podával. Tu počal Njal sám o té vraždě mluviti a vybídl Gunara, by aspoň ustanovil velké výkupné. Povstal Gunar a hlásil před celým shromážděním, že je s Njalem vyrovnán, že nemá přítele dražšího nad něho, Sigmund že sám svůj osud sobě určil, a že on sám, Gunar, s každým se dá do boje, kdo by se odvážil jediné z těch zlých slov opakovati, která Sigmund pronesl, neb zazpívati potupné písně, jež Sigmund v zlé a osudné chvíli složil. Podali si ruce před celým shromážděním, a přátelství jejich bylo pevnější než kdy. (Pokrač.)

Ze zapomenutých kapitol našeho umění.

Napsal dr. FOX. Jiřík.

I.

ivot umělecký má své vlastní lákavé ovzduší, divoké, vášnivé, naplněné omamujícím dechem exotických bylin. To jest jeho líc, jak rýsuje se mlhavě v tužbách mladých adeptů uměleckých. Kus slavomanu a kus abnormality psychické — z těch dvou elementů více méně složen každý genius. A jde jich celý zástup kolem nás v historii. To jsou mužové, jež slavil svět jako polobohy — a dnes dovíš se o mnohém z nich jen několik řádek ve velikém díle. Na místo nich přišli noví a noví a ten věčný koloběh života nezastavil se před žádným, ani sebe slavnějším jménem. Vynikli a zanikli, třeba po staletích a nejslovutnější mistři naši také potomstvem budou zapomenuti. Nám už neznamená ani Rafael poslední metu malířství; člověk, v jehož žilách proudí pravá moderní krev, v horečném tempu hnaná, překultivovaná, ten stane již před Rafaelem chladně, nedojat. Eklektikům byl „andělem ne člověkem", Vatikán „vysokou školou malířů", ale když přišel Velazquez, v němž bylo již něco krve Courbetovy a Reynoldovy — nudil se uprostřed vší té vychvalované nádhery. Reynold tamže karrikoval školu athénskou a Courbet, veliký pionýr realismu, dokonce nazval vše to nesmyslem. „Phidias a Rafael se nás přichytili. Musea musí jednou po 20 let býti zavřena, aby moderní konečně jednou naučili se býti samostatnými. Co nám mohou poskytnouti staří mistři? . . . Co se pana Rafaela týče, namaloval bez odporu několik zajímavých portraitů . . ."

To jsou vlastní slova toho moderního uměleckého socialisty, demokrata, republikána, „přivržence každé revoluce a upřímného přítele pravé pravdy." Byl to umělecký reformator a slova jeho mají jistě tolik váhy, že mohou považována býti za signaturu doby, za subjektivní přesvědčení většiny, jíž Rafaelovy formy a jeho gesta jsou příliš vážná, důstojná, která nevidí v nich pravdu, nevidí v nich ten pravý životní výraz, jenž v nuanci a detailu spočívá. Tak nešetří postupný vývoj ani takového kolossálního giganta — co mohou tedy čekati umělci druhého, třetího a posledního řádu od budoucnosti? Již nejbližší pokolení ztrácí zprávy o nich a nepochopuje nadšení jejich vrstevníků. Takových mistrů a polomistrů byla u nás v prvních deceniích našeho století celá veliká řada. Z mládí rozníceni pro slávu uměleckou, pro neurčité mlhavé ideály, spokojili se později s uhájením holého života, když z jejich snů vzešla jim jen pozemská bída. Amateur těžko najde zálibu na jejich dílech. Barva jejich jest citlivému oku rovněž tak nepříjemná, jako hra na rozladěném pianu. Jsou ulízané, pestré, plechové ve své hladkosti. Kdybychom nadšením měli qualitu jejich měřiti, pak by skoro všichni z nich stáli

na rovni s těmi ideály, pro něž horovali, ať to byl již Rafael nebo Domenichino nebo Quido Reni. Ale historik není amateurem a má střízlivější měřítko, to jsou činy, fakta a ty jinak mluví. Byl to hlouček diletantů a málo kterému z nich podařilo se, aby vlastníma očima viděl ta veledíla italská, o nichž se učil, že jsou nepřekonatelná. Uměleckých tradic domácích tu nebylo již od 18. st. a bylo-li jakých, byla jejich životní síla reformami josefinskými nadobro podťata. Na Čechy hledělo se již jako na nějakou německou provincii a z Německa také vše se přijímalo a bez kritiky nápodobovalo. Jako jejich kollegové němečtí, tak žili i naši umělci: uzavřeni před svým okolím, obírali se jen velikými historickými myšlénkami a snili o ideálním světě, jejž představovali si za pomoci sádrových odlitků antických soch v sále kreslířském. Co nebylo jako antika, nebo co neřídilo se pravidly školy boloňské, to bez milosti bylo odsouzeno. Theorie jejich učila je abstrahovati pravidla malby z antické plastiky a i to byl danajský dar sousední veleříše osvěty, který rozvoj malířství zdržel o mnoho decenií.

Kdybychom dnes neměli jiných pramenů než Ostadea a Watteaua, stačilo by to, abychom si učinili obraz tam o životě hollandského sedláka a radostech maloměšťáka v 17. st., zde o raffinované, lehkomyslné společnosti francouzské 18ho st., t. j. umění podává tu příme to co vidí, bez reflexí, bez rozumování, maluje naivně bezprostřední smyslové postřehy. Naši malíři z počátku století zavřeli však okenice před proudícím životem na ulici; to byl zle znějící tón v harmonické jejich idealitě. Oni raději malovali bohy olympické a hrdiny dávnověkosti. Z děl jejich nedovídáme se nic o jejich strastech, o jejich radostech, o jejich potřebách, náruživostech a vášních. Jejich esthetika konečně tomu všemu dala absolutní sankci a tak přítomnost z umění naprosto byla vyloučena. Byla to snad doba bez poetického pelu, doba prosaická. — Ta plná bohatost barokového přepychu tehdy již minula, i stinná loubí rozkošných pastýřek rokokových stála opuštěna, vodomety v rozlehlých parcích vyschly a společnost vystřízlivělá hleděla s uděšením na korsického velikána; ale i tato společnost stála ještě za to, aby největší umělci na ni se odvážili. K tomu bylo však tehdy třeba více než býti pouze malířem. Umělec takový byl by musel býti reformátorem, člověkem odhodlaným a odvážným, tedy nejen mužem mohutné individuality umělecké, ale i mužem širokých ramen a silných paží, aby byl s to zděděné předsudky Mengsovy, otrávené jedem theorie Winckelmanovy, odstrčiti a místo nich vnutiti společnosti něco nového, pravdivějšího, přirozenějšího. Ale takové silné, odvážné a originální individuality umělecké u nás tehdy nebylo a nebylo jí ještě ani ve Francii. Tejček honosil se sice svým vzděláním, Horčička byl klassicky vyškolený umělec — ale v dopisech všichni mluví jen o formální lahodě ideálních linií a jen tu a tam vyskytuje se řídká zmínka o barvě, dosti nešetrná; bylať ještě v plném floru kartonová aera Corneliova, jenž štětec považoval za největší neštěstí malíře, a tak nevidíme nikde nic původního, svérázného, co by buď jednotlivce charakterisovalo, nebo co by bylo specificky české. A bylo přirozeno, že doba, která ideály své hledala sta a tisíciletí v minulosti, nemohla přijíti na nové myšlénky, na nové moderní problémy; jim stačilo variování

zděděného materiálu. Palčivá otázka koloritu pozdějších desítiletí se ještě necítila a studium atmosféry bylo věcí neznámou.

Takové byly u nás poměry v době, kdy založena byla pražská akademie malířská (1800) a kdy povolán Jos. Bergler (1753—1829), aby uvedl nový život do líného toku uměleckého. Ale to nebyl muž, jakého bylo třeba; to nebyla ta silná, originální individualita umělecká, to nebyl ten žádoucí reformator, nýbrž zcela prostřední eklektik. Jím umělecký život pražský nic nezískal a ukázalo se brzo, že naopak akademie v Klementině, kde vládl mocí diktátora, konservativně ohradila se proti všem novým živlům vznikajícího romantismu. Demokratické hnutí romantismu nelíbilo se ani šlechtě, jejíž sportovní mecenášství z akademie utvořilo jakousi šlechtickou resource a umělci záviseli přímo na protekci; výsledek byl, že i z těch praktických důvodů umělci si lidu nevšímali, že pracovali pro vznešené a učené své příznivce, a že pak lid se o jejich námahu pramálo staral. Snad nikdy malířství nebylo tak málo populární jako tehdy. Naši umělci před rokem 30tým tvořili malou obec pro sebe a interessy jejich nedocházely žádného ohlasu v širokých vrstvách lidu. Oni malovali Apollona a Musy, Marta a hrdiny trojské, nebo nějakou záhadnou allegorii míru a následky války — všude šlo o pointu, o „vynález“, komposici, ale specificky malířské quality barvy a světla nebyly nikdy silnou stránkou děl takových. Eklektický klassicismus, se vší příhanou slova, ve stínu aegidy Berglerovy bujel jako divoká orchidea neznámých krajů a do okruhu jejího jedovatého dechu dostal se i portrait i krajina.

Po Berglerovi řídil osudy akademie žák jeho Waldherr (1784—1835) týmž duchem a směrem. Ale aera eklektická s vládou jejich ve skutečnosti se ovšem cele nekryje a zejmena Waldherrovi připadla již jen úloha jakéhosi umělého prodlužovatele jejího života, neboť nové proudy ohlašovaly se již ku konci života Berglerova; v letech 20tých nebylo již nikoho tajno, že směru jeho nastává rozhodný boj a tu byl právě Waldherr jakožto orthodoxní vyznavač Berglerův postaven na stráž ve funkci korrektora, aby žáci nedali se svésti „dřevěnými romantiky“. Síly jeho byly však příliš slabé, aby elementární sílu nových proudů zastavil, ač při tom podporován byl celou řadou šlechtických diletantů a diletantek. Ještě r. 1832, když Kandler, tehdy žák akademie, na ukázku svého umění přinesl hraběnce Vilemíně Szaparyové kopie Führichovy Genovefy, sděluje hraběnka Waldherrovi, že kresby dle Berglera měly by mnohem větší zásluhy; dnes ovšem musíme dodati, že jen v jejích očích a v očích tehdejších konservativců, kteří Führichovi život v Praze dosti ztrpčovali.

Romantism měl však příliš mnoho životní síly, aby se byl dal utlumiti. Eklektických předsudků se ovšem ani Führich, ani Friese ani Kadlík, kteří romantism u nás zavedli, nezhostili, ale oni hledali látky své již jinde a blíže, v domácí báji, pověsti a legendě, stali se lidu srozumitelnějšími a demokrasitovali umění. To byl na tu dobu pokrok nesmírný a bylo k tomu také třeba takového uměleckého přesvědčení, jaké mluví k nám z dopisů Führichových; on nebyl originálním, ale byl plně přesvědčen o absolutní správnosti zásad Overbeckových a Kochových. Středověk, jeho pevná víra a blouznivá exaltace byla mu jediným

důstojným předmětem umění, a jako jemu, tak všem romantikům — gotikům. Dnes na to jejich horování i na positivní výsledky, jichž se dodělali, hledíme se skeptickým úsměvem, ale v letech 20tých bylo k tomu třeba odvahy veřejně za přívržence se prohlásiti; to byli v očích Berglera i Waldherra umělečtí rebelanti, které bylo třeba v zájmu umění potlačiti a zničiti, ba stoupenci prvého ještě v letech 40tých, kdy i u nás romantism již zase postupoval nerovný boj s realismem, nemohli se vzdáti podobných náhledů. Kadlík i Ruben, jakožto řiditelové akademie pražské, učili sice žáky své otevírati oči před přírodou, třebas by prvý jen idealisované přírodě byl nakloněn, ale starším kollegům zdálo se to býti stále ještě věcí zbytečnou. Jim stačila fantasie a několik laciných reminiscencí galerijních k vytvoření obrazu. Tak ještě r. 1847. píše Václav Manes Nadorpovi do Říma, že v Praze „nastala prosaická doba, která vše ničí kopyty koňskými, co není věrně dle přírody vypipláno. Fantasie zve se bláznovstvím — (tak prý nazývali Kaulbachovu bitvu hunskou). Dříve bylo vše Berglerovské, nyní Rubenovské, ba ani knoflík u kamaše nesmí se dělati bez přírody". Cítíme, že tu nastává rozhodný obrat — eklektické tradice vykonaly své poslední dílo — Řím a mistři cinquecenta přestávají býti poslední a nejvyšší školou uměleckou; nyní mohl se umělec jen poohlednouti kolem sebe a měl nejlepší vzory; přestalo se stylisovati a proud umělecký, který tak dlouho plynul od nás vyšlapanou cestou do Říma, obrací se do Belgie a do Paříže, kde tehdy Millet a Courbet svou, zrovna zemí čpící přirozeností, bořili již Olymp klassicistů i romantiků.

Tehdy na Berglera u nás již se zapomnělo a jen tu a tam starý nějaký vtip udržoval ho v paměti. A jako mistr, tak zanikla celá jeho obec umělecká, ti nadšení, ale i domýšliví horlivci z Klementina let 10tých a 20tých. Nám mihá se několik typických postav té doby před očima v pestré směsici jako v kaleidoskopu. Jsou to lidé, kteří také malířstvím se živili a i oni mají svůj význam pro kulturní hostorii naši, neboť i oni přispívají k poznání nejen uměleckého, ale i celého společenského života našeho z počátku století.

Tu jest na prvním místě cizinec Waldherr, protégé svého mistra cizince Berglera; jimi ujal se tu směr německý, živící se vodnatými tradicemi školy boloňské. Výsledek byl nabubřelost a duchaprázdný pathos. Ale pamětihodný jest tento mistr François Waldherr, „professeur de l'academie".

Již jeho současníci měli málo příležitosti viděti nějaký jeho obraz a dnes patří bez odporu k nejtěžším úlohám, vysvětliti si, proč vlastně stal se ředitelem akademie. Styky se vznešeným rozhodujícím světem, zejmena dámským udržoval zajisté velmi důvěrné — o tom svědčí jeho korrespodence — a utrhačná fama udělala z něho i syna Berglerova, jemuž byl na vlas podoben a po němž dědil nejen ředitelství, ale i byt s celým jeho inventářem, s famulem Florianem a psem. Ale to vše nebyly ještě kvalifikace ředitelské. Za sebou měl život dobrodružný. Matka jeho, divadelní herečka, dala ho v Drážďanech na vychování ke kočímu Lehmanovy společnosti, kde za největšího strádání vyrůstal, obstarávaje kořaleční obchod. Teprve když matka ve Vídni, při divadle Schikanedrově

provdala se za herce Denifla, jenž později stal se ředitelem passovského divadla, nastaly pro Waldherra doby lepší. Z Passova vzal ho Bergler s sebou do Prahy a když Waldherr po svém mistru převzal ředitelství, nebylo na akademii pozorovati žádné změny. Rebelanti jako Kadlík, Führich a Nadorp byli již v Římě a Klimsch, ohnivý duch z České Lípy, zbloudil později s cesty vyššího umění usadiv se jako lithograf ve Frankfurtě.

Na akademii bylo mrtvé ticho, ale za to veřejnost dělila se již na dva tábory: z jednoho metal prof. Müller, esthetik, ostré střely na ochranu romantismu a Führicha, jenž zatím z Italie se vrátil — druhý byl tábor oficielních zástupců umění a šlechtických mecenášů. Mezi oběma pohybovalo se pak mnoho neutrálních vyzvědačů a ramenářů; chodili jako nevinní ke schůzím u Führicha v II. posch. bývalé vídeňské kavárny na rohu Perštýna, ale chodili také do Klementina. Hostinec u červeného lva na marianském náměstí, kde romantikové s Führichem v čele scházeli se ku sklenici piva a gypsové dýmce a kde notovali si svou „Als Noah aus dem Nachen stieg", byl střežen četnými Bergleriány. Za takových rozháraných poměrů nezrodil se na akademii žádný skutečný umělec. Ředitel, sám zcela jsa neproduktivní, nevěděl co s žáky počíti. Beze slova odbyl si svou jednohodinovou denní korrekturu a tím vyučování odbyto. Kopírovat, stále kopírovat bylo jedinou jeho radou. A podobně klassického měl Waldherr substituta — byl to Josef Macháček, individuum záhadné, o němž šla pověsť, že si svou uměleckou slávu zasloužil jako bubeník u artillerie. Jak v něm Waldherr odkryl umělecký talent, jest hádankou. Jednou jen objevil se také na výstavě s kopiemi z druhé ruky dle Quercina-Berglera a Quidona-Berglera a pak zase tajemně zmizel.

Na štěstí pro další vývoj umělecký trvala vláda Waldherrova jen do r. 1835 a po krátkém interregnu za Václava Manesa (1835—6) dostalo se ředitelství do rukou Kadlíkových. Bylo tedy až do 30tých let umění malířské u nás velmi bídně zastoupeno a překvapuje to tím více, vidíme-li, kterak v hudbě měl tu již pevnou půdu Weber, Beethoven a Mendelssohn. Nejlepší práce vykonány v době té v portrétu a to byla též skoro jediná páska, která pojila umělce k přírodě, neboť i v krajinářství platilo více svobodné „vynalézání", komponování heroických krajin nebo nápodobení Ruysdaela. Byli to hlavně čtyři pozoruhodní portrétisti, kteří pracovali v prvních deceniích století: Frant. Horčička, ředitel galerie kn. Colloreda-Mansfelda a zeť M. Pelcla, Antonín Machek, Jak. Ginzel a Jos. Quaisser.

Horčička (1776—1856) již v 10tém svém roce žák Ludvíka Kohla na malostranské vzorní hlavní škole, absolvoval gymnasium a studoval práva až do r. 1801. Byla to osobnost originální. Mluvil mnoho, ale vždy s vážnou, učenou tváří, zastavoval známé a z široka vykládal jim o svých záměrech, plánech a zamýšlených reformách, protějšek svůj stále v živé gestikulaci za knoflík tahaje. Bylo v něm něco faustovsky nespokojeného; ani posavádní malířské techniky mu nestačily, a on stále dělal pokusy hledaje „byzantinskou enkaustiku". Konečně koupil prý též od nějakého záhadného malíře hollandského veliké tajemství nizozemských mistrů, Rubensa a jeho školy „balsam copaiva" a s tím rovněž tak

dlouhá léta dělal různé pokusy. Ale jinak byl to muž přímý a poctivý vlastenec a jako portrétista stál u nás na nejpřednějším místě. Jeho portréty jsou rázovitě, energicky kresleny, ač v barvě příliš tvrdé, nehotové. O problémy barevné a atmosferické žák Berglerův přirozeně nemohl se starati, ale charakter svého modelu živými rysy pronikl do hloubí duše. Co slavných lidí v Čechách žilo, všechny maloval a účin jeho podobizen spočívá v hranaté zdravosti. Hrozný, intensivní život z nich vane. Jeho podobizna Dobrovského (v maj. prof. dr. Horčičky) ukazuje nejlépe tuto schopnost charakteristiky — ač je nehotova, přece hledí tu na nás člověk neobyčejné pronikavosti a bystrosti ducha, která po úmorné práci zrovna hrozí propuknouti v duševní chorobu. Rovněž slavena byla jeho podobizna prof. Cornovy, která profesorovi esthetiky dr. Dambeckovi zavdala podnět k příležitostnému osedlání pegasa:

Ihn, der von Eratos und Clios Hand bekränzt,
Am Adyton von Pallas Tempel glänzt,
Ihn wiederholt bis zu den fernsten Tagen,
Der Folgezeit zu uebertragen —
Wem schien es nicht gleich kühn als schwierig dies zu wagen?
Du hast's gewagt... etc.

(*Hyllos 1819.*)

V další galerii jeho portrétů vidíme Gerstnera, Bolzana, Pecla, Purkyně, Krombholza, arcib. Chlumčanského z Přestavlk (refektář v Klementině) a. celou řadu šlechticů.

V koncepci portrétu jest Horčička pravým opakem Ant. Machka (1774—1844), muže přívětivého, příjemného a veselého společníka. Horčička vážný, rozmrzelý nad nezdarem četných svých plánů, hleděl vážně a přísně na svůj model a podobný vedl hovor; oko jeho hledalo rysy ostré, chladně důstojné. Machek byl populárnější. On dovedl model pobaviti; byl to pravý charmeur rázu moderního fotografa. Horčičkovy portréty jsou seriosně representativní, Machkovy rodinné, intimní, se sváteční náladou. Tak jeví se psychická různost obou v subjektivném postřehování. Co Machkovi více popularity dodávalo, byl i jeho lithografický ústav, z něhož vyšlo mnohé dílo, ne-li umělecky, aspoň historicky důležité. Vedle obrazů k českým dějinám jsou to četné lithografované podobizny předních našich mužů: Jungmanna, Šafaříka, Milauera a j. Horčička naproti tomu kladl cíle své o mnoho výše. Jemu nedala spáti sláva Corneliova v Mnichově; on již r. 1820 na příležitostné cestě poznal jeho díla a od té doby pokoušel se ve vysokém slohu a vybásnil na hlavním oltáři košířského hřbitovního kostela také „Poslední soud". I jeho sv. Jiří (v Tmáni) a všechny historické komposice jsou dosti hluboko pod niveau nesmrtelnosti i pod jeho vlastními portréty.

Neméně zajímavý jest třetí z uvedených Jakub Ginzel (1792—1861), zbloudilá umělecká individualita, v níž také Waldherr objevil talent umělecký. Ale tentokráte měl větší štěstí. Jako zcela prostý truhlářský pomocník přišel Ginzel r. 1814 do Prahy a vyzdvihl si na „herberku" zcela normálně poukázku na místo, ale místo k mistrovi uvedl ho Waldherr do akademie. Leč směr akademie nelíbil se mnoho tomuto „uprchlému tovaryši" a proto na svůj vrub odešel zase do Drážďan. Tam studoval dále a když r. 1822 zaslal několik portrétů libereckých mužů a žen na

pražskou výstavu, píše mu malíř Quaisser, že Bergler „projevil největší radost a pravil, že nejsou jenom dobré, ale velmi dobré. S Horčičkou prý bys přišel nyní do velké kollise, neboť on myslí, že jest první portrétista Evropy“. A to vskutku něco znamenalo, když sarkastický Bergler něco pochválil, co zrovna nebylo podle jeho receptu. Ale Ginzel na umělecké dráze se neudržel. Liberec, kde se usadil, bylo příliš malé působiště a to přivedlo ho k tomu, že postavil si jesličky a jel s nimi do světa. Byla to nějaká jeho fixní idea, že jen Betlém dopomůže mu k slávě a bohatství. Když i podnik s kreslířskou školou v Praze se mu nezdařil a osud stíhal ho krutými ranami, stal se hypochondrem, uzavřel se před lidmi a tajně pracoval dále na svých jesličkách. Vystavil je pak v Praze (v Platýsu) a i ve Vídni r. 1853, ale úspěch byl jen poloviční, ač sám Führich z krajanské úslužnosti dělal mu trubače reklamy. Ale nebyl to jediný umělec český, který skončil podivínstvím. Týž osud stihl protežovaného Jos. Mrňáka (*1795), slepého nohsledu Berglerova, Josefa Ringla (1794—1856), substitujícího ředitele akademie, a později počet jich ještě více se množil.

Mrňák v očích Berglerových byl „přirozený genie“, snad proto, že nikdy nenapadlo mu, konkurovati o slávu se svým mistrem. Proto dostalo se mu také častěji komposiční ceny než Führichovi, který spokojiti se musel akcessitem. Ale rozvoj věcí, jenž nešetřil ani protektora, smetl i zásluhy protežence a Mrňák, jenž sám sebe přežil, rozmrzen díval se pak na nové proudy realismu jako osamělý šosácký podivín, až po uši vězící ve školských předsudcích. Realismus byl mu profanací umění a on ujal se povinné missie, aby umělce obrátil na starou pravou víru. Takové poslání mělo vyplniti jeho „Ave Maria“ se svou pestrostí barev roztrhaných květin, vystavené r. 1846, ale očekávané obrácení k idealismu se nedostavilo; naopak, obraz ten vynesl mu jen posměch a ironii. Od té doby chodil zádumčivý muž za večera se sklopenou hlavou po Karlově mostě, naříkaje na degeneraci umění a nevšímaje si ani pozdravů.

Takový též melancholický muž chorobného vzhledu byl Jos. Ringel a snad utkvělo na něm něco klášterního, samotářského z těch dob, kdy ještě studoval kněžský seminář. Štíhlý, vždy černě oděný souchotinář kráčíval po Kampě, dělaje plány k veledílům, které nikdy neprováděl. Bohužel, že tak mlčky jako kráčíval po Kampě, chodilo i obecenstvo ve výstavách kolem jeho pečlivě vyžehlených, souchotinářských podobizen, malovaných úzkostlivě, tence.

Pravým opakem těchto zádumčivých melancholiků s rozlitou žlučí byl poslední z uvedených portretistů Jos. Quaisser (1780—1845), „hraběcí Clamovský poustevník“, jenž osaměle v tmavé komnatě III. poschodí Clamova paláce bydlel, ale ve společnosti vždy nejveselejší druh byl. Živého temperamentu, jakým byl, bavil svými názornými gesty celou společnost a vždy měl po hotově vtip, kterým nejvážnější rozhovor dovedl přetrhnouti. Na pražskou akademii přišel v dvaadvacíti letech již jako hotový umělec z Drážďan, kde po 4 roky dlel jako chudý Clamovský stipendista. Jako venkovský synek v dřevěnkách a koženkách přišel do Drážďan a neudělal asi veliký dojem na tamějšího ředitele, který z útrpnosti půjčil mu dlouhý kabát po svém synu pro největší obveselení kollegů

malířů, kteří pak pozdvihovali dlouhé jeho šosy jako záclony, aby viděli malého, koženého Quaissra. Portréty maloval hladce, elegantně a debutoval s rodinou Clam-Gallasů. Podobizna císaře Františka I. a hr. Clam-Gallasa, které maloval pro libereckou radnici, staví ho čestně vedle Horčičky. Žil klidně a pohodlně z přízně hraběcí rodiny.

Za to mnozí jiní pražští umělci nevycházeli z bídy a nepovažovali to za ponižující pracovati obyčejné řemeslnické práce; ale při všem namáhání mnohý nezachoval si pranic ani pro případ nemoci. Jen jednou z těch četných zničených existencí jest také Martin Tejček (1782—1847), „diplomat“, dlouhý, hubený, málomluvný muž, jenž absolvoval syntaxi a požíval pověsti vědecky vzdělaného umělce. Znal též vídeňskou akademii a žil po nějaký čas ve Vídni jako ředitel lithografického ústavu. Jsa ze záliby krajinář, z nutnosti komponoval i kopíroval také historie. Ale přes to nebyl tak velezrádného smýšlení, aby historii nepovažoval za cíl všeho umění. Býti „Historienmaler“ znamenalo tehdy pro malíře vše. Když Nadorp sděloval mu z Říma svůj odpor proti genru, souhlasí Tejček v dopisu ze dne 11. února 1828 s jeho náhledy, nazývá genre zlým znamením doby, že vrstevníci ztratili smysl pro pravé historické malířství. „Nám ubohým nezbývá tudíž nic jiného, než pokud možno motivy tohoto staršího, pravého umění do tohoto (genru) přenésti“. Ale s celou svou theorií nepomohl ani umění ani sobě, ano upadl naopak do takové nouze, že sbíraly se na něho příspěvky a že magistrátní rada Schütz opatřil mu chudinské obědy. A byl to přece umělec technicky dosti zručný, jenž rád pracoval, výstav se účastnil a dostalo-li se mu zakázky, měl radost dítěte. „Jsem tak šťasten,“ píše r. 1828, „že dostalo se mi objednávky na dva historické obrazy, z nichž zejmena Ecce Agnus Dei velice mne těší, k němuž s potěšením dělal jsem již i skizzu.“

Peněžní poměry všech našich umělců byly tehdy nad míru smutné a příčinou toho bylo, že umění nedovedlo dobýti sobě půdy v širokých vrstvách lidu. A přece rok co rok celé řady mladých adeptů malířského Parnassu přicházely žádati za přijetí do akademie. Mám za to, že to nebyla jen svůdná bludička slávy, ale spíše něco immanentně psychického, skutečná záliba a talent vrozený, co je hnalo k branám Klementina, a co školou spíše bylo utlumeno nežli rozníceno. Mělť příliš úzký horizont ti naši umělci, malé technické zkušenosti a nebylo tu nikoho, kdo by jim otevřel oči a naučil je seriosně pojímati veliké úlohy umělecké. Bylo však mezi nimi též i mnoho skutečných diletantů, kteří jen si hráli štětcem a křídou. Takovým byl zejmena Jan Pechtl (1791—1887), sekretář vrchního zemského soudu, jenž od r. 1816 pilně jako zcela řádně immatrikulovaný žák akademii navštěvoval. Dostal i různé ceny a vystavoval též v Klementině; při tom zaměstnával se prakticky v soudním expeditě. Vyššího nadání neměl, ale jeho snaze třeba vzdáti veškerou úctu; na umění, jímž vyplňoval prázdné své chvíle, hleděl s velikou láskou a dědicové mají celou galerii jeho obrazů. Příkladné jest též jeho přátelství s malířem Nadorpem.

Tento Fr. Nadorp (1794—1876), divoký jinoch z Anholtu, jako stipendista knížete Salma přišel r. 1814 na pražskou akademii a snášel se dobře i s Führichem, vedle něhož sedával kresle nějaký gyps. Byl

to pravý temperament umělecký, prudký a vášnivý, který již zevnějškem svým imponoval, tak že ještě tehdy, když do Říma odejel, chodilo po Karlově mostě mnoho děvčat, aby dívaly se aspoň na okna jeho bytu na Kampě; tak přiznávají se v dopisech. V jeho kresbách a lithografiích vidíme tu jeho ohnivou duši, jako by násilnými výbuchy chtěla dosíci něčeho vlastního, charakteristického. Žádný z kollegů nekreslil tak individuálně, ale zároveň manýrovaně — konečně však zabředl i on v eklekticismus, jehož neurčitá měkkost tvoří až komický kontrast s jeho lapidární kresbou. S Pechtlem byl druhý Orestes a Pylades a ani tehdy, když r. 1828 odcestoval na vždy do Říma, neochladlo jejich přátelství.

Jako historická komposice bylo i krajinářství pod vlivem antikisujících theorií. R. 1806 založil tu Karel Postel (1769—1818) krajinářskou školu a jako Bergler učil idealisovati přírodu figurální, tak on zase idealisoval krajinu. Detaily brány z přírody, ale komposice a kolorit dělaly se „dle vzorů“; ideálem byl Ruysdael. Po smrti Postelově byla sice škola jeho na čas suspendována, ale r. 1826 znova zařídil ji Jos. Zwettler; k jakési samostatnosti přivedl však krajinu u nás teprve Ant. Manes (1784—1843), jenž měl dosti fantasie, aby zděděné tradice a utkvělé galerijní reminiscence přirozeně dovedl variovati. Vzduchu, světla a barvy ovšem také není v jeho dílech a není ještě ani u Piepenhagena, ale proto přece vychoval slušnou řadu mladší generace krajinářské (Brechler, Havránek, Herold) a byl jedním z nejlepších domácích učitelů. Že musel ustoupiti z akademie cizinci Maxu Haushoferovi, v tom, zdá se, bylo také nějaké vyšší řízení.

Démonismus.

Ethnologická studie. Napsal O. Fr. Vaněk.

(Pokračování.)

10.

lenové téže čeledi neb kmene trvají vespolek v poměru relativně přátelském. Z toho soudilo se, že také duše, která byla opustila tělo, nepřerušuje tuto přátelskou pásku, že nevystupuje proti vlastním svým „synům“ jako zloduch. Mrtvý pohlavár bdí jistě ještě nad svou čeledí či rodinou, jest nápomocen svým přátelům, kdežto ovšem proti těm, kdož nenáležejí k jeho čeledi, i na dále neméně jest výlučný, nežli byl za živa a nežli jest čeleď sama.[1]) Proto nectí každý jednotlivec veškeré duchy stejnou měrou, nýbrž zejména

---

[1]) Srv. Karel Lumholtz, Unter Menschenfressern, n. p. Hamburg 1892, 190.

jen svou matku a svého pohlavára, otce v prvotním slova smyslu,[1] jenž, byť i byl mrtev, přec veliký pro něho má význam. Víme, že dle představy syna přírody jest odloučená duše, jsouc volnější i pohyblivější, také mnohem mocnější, nežli dokud sídlila v těle lidském, jak nám toho jest na př. dokladem onen černoch na Kongu, jenž zabil svou matku jedině proto, aby mu jako duch větší mohla býti záštitou.[2]

Takto vzniká nutně rozdíl mezi dobrými a zlými duchy, t. j. zemřelými soukmenovci a zemřelými nepřáteli kmene; oni pokládají se za ochránce a požívají pocty; tito jsou škodolibí a též na dále předmětem strachu.

Ovšem nesmí ani „dobrá" duše postrádati náležitého ošetřování a pocty. Především musí býti tělo řádně pohřbeno, neboť jinak stalo by se kořistí šelem i dravců, kteří by je rozežírali a tím trpěl by spolu i duch. Proto na př. Australané, Novozélanďané a j. jsou známi svou představou, že duše nepohřbených mění tak velice svou povahu, že jsou nepřátelského smýšlení i proti svým nejbližším i nejmilejším přátelům (W. G. VI., 316)[3] a také u některých kmenů Brasilie nemá duše dříve pokoje, dokud nebylo tělo řádně pohřbeno. (M. 286).

Nebožtík, dokud žil mezi lidmi, byl dále uvyklý přijímati od svých podřízených hold poslušnosti, přijímati nejlepší kusy kořisti; tehdá požadoval je rozhodnými slovy; nyní již nemluví a velmi snadno zapomene leckdos v nepravidelném i nejistém svém životě na svou povinnost! Ale pak mstí se duch na něm všemožným neblahem a trýzní: opouští v noci mrtvolu a ssaje v podobě hrozného upíra (krvopijce, mjertovce) spícím lidem krev a vyžírá jim srdce, jak toho doklady máme ze všech dílů světa: manitu u Indiánů, kteří z hladu pojídají i vlastní svou mrtvolu;[4] tiki na ostrovech jižního okeánu;[5] vume na pobřeží otročím v Africe;[6] muroi u Maravů u jezera Nyassa,[7] njamba čili nšango u černochů na Ogowe;[8] uťjiruro u Hererů na jihu Afriky;[9] 'aluká', (Přísl. 30, 15), lilít (Jes. 13, 21 a sl. 34, 13 a sl.) u 'Ebreů; ghûl, gharrár, dahlân, kutrub u Arabů; atal, tetal, namtar u starých Babyloňanů a j. Proto

---

1) „Otcem" nenazývá se, jak jsme již poznamenali, prvotně ploditel, nýbrž „pán"; rodina či čeleď není kruh nejbližších pokrevních příbuzných, nýbrž lidí jedním „otcem" ovládaných; tito všickni jsou jeho „syny" či „otroky" t. j. oněmi, kdož se řídí oteckými (vý)roky.

2) Winwood Reade, Savage Africa, London 1862, 247; srv. Globus, III.. 146. — P. Barret, L'Afrique occidentale, Paris 1888, II., 193. Rovněž po názoru Řeků stala se duše, jakmile se odloučila, „lepší i mocnější" (βελτίον καὶ κρείττον, Arist. u Dial. Eudéma u Plut. Cons. ad Apoll. 27).

3) C Schirren, Wanderungen der Neuseeländer u. d. Mauimythus, Riga 1856, 91.

4) C. Meiners, Allg. krit. Geschichte d. Religionen, Hannover 1806, II., 89 a sl. — Henry R. Schoolcraft, Notes on the Iroquois, Albany 1847, 142.

5) J. R. Forster, Bemerkungen auf seiner Reise um die Welt, Berlin 1873, 470 srv. T II., 192.

6) J. Steinemann v Mittheilungen der k. k. geogr. Gesellsch. in Wien 1863, 33.

7) Zeitschrift f. Erdkunde zu Berlin 1856, 273.

8) Verhandlungen d. Gesellsch. f. Erdkunde zu Berlin 1876, 133.

9) Zeitschrift der Gesellsch. f. Erdkunde, 1869, 502.

nutno občas pamatovati na nebožtíka a zásobiti jej s dostatek pokrmem i nápojem, aby netrpěl hlad a žízeň. Duch byl tedy pro toho, kdož získal si jeho přízeň kultem,[1]) duchem dobrým; zloduchem však v opačném případě, a z toho lze právem souditi, že zprvu nebyla příčinou kultu jakási „pieta“, nýbrž bázeň před odloučenou duší, kdežto účelem kultu vůbec a obětí zvlášť bylo, aby duchové člověku neublížili, nýbrž naopak jemu byli prospěšni.[2])

U Zulů, u nichž zvykem, že ten, kdož zabijí vola, sezve si k hodům veškeré své přátele, zvou se k hodům těm i duše zemřelých. Běda tomu, kdož by tak neučinil; jistě by navštívil jej ve snu nebožtík a zle by s ním nakládal. Jeden Zulu vypravoval miss. Rev. C. Callawayovi,[3]) kterak k němu ve spánku přišel zemřelý jeho bratr, jak jej tloukl a pravil: „Což nevíš, že jsem tu ještě já?“ Zulu omlouval se řka: „Vždyť tě volám a jmenuji tě čestným tvým jménem (izibongo)! Jen mi pověz, kterého volka jsem kdy zabil, aniž bych tě byl volal?“ Načež „mrtvý bratr“: „Ale já chci míti maso!“ — Zulu: „Nikoliv, bratře! nemám žádného volka; či vidíš nějakého v ohradě?“ — „Mrtvý bratr“: „A byť tam byl jen jediný, chci jej míti!“ — „Když jsem se probudil,“ zakončil Zulu líčení své noční příhody, „cítil jsem v boku bolesť!“ (Sp. I., 172).

Pozměníme-li poněkud slova a řekneme-li místo „zabijí“ obětuje a místo „volá“ vzývá, změní se žádost nebožtíkova ve vyzvání kultu mladší doby; dny pak, o kterých se hody strojí a jichž duše zemřelých se súčastňují, stávají se dny slavnostními, svátky. V ty dny přicházejí a hrnou se odevšad duchové k hodům rovněž jako živí členové některé rodiny neb čeledi. Ovšem nedostává se jim již jako druhdy všeho, nýbrž jen podílu všeho, neboť člověk byl dospěl ku poznání, že také duše zemřelého za živa nepožívala všeho sama, nýbrž jen část všeho. Proto nebylo třeba, zemřel-li někdo z příbuzných, ze strachu před jeho duchem již utíkati a ponechati mu celé území se vším všudy; nebylo též třeba tabuovati mu na vždy neb na čas určité požitky; nikoliv; potomci jeho slíbili mu pouze, že budou o něho pečovati tak jako by dlel ještě mezi nimi; syn převzal klidně po zemřelém svém otci do správy jeho statek, lovil na jeho revírech, choval jeho stáda, zorával jeho role a dal mu ode všeho příslušnou část, různou ovšem dle poměrů; v dobách nouze byly dary jen chatrné a nečetné; za to však v dobách štěstí bohaté i hojné.

Zmínili jsme se již, že Havajové neodvažují se trhati jahody rostoucí na sopce Kilavea, neboť jsou Pele tabuovány. Velice ustrašeni byli vůdcové evropských misionářů vidouce, jak tito cestou si na těchto jahodách pochutnávají. Věštili hrozné neštěstí. Když však dostoupili vrcholu sopky a octli se na pokraji jícnu, v němž kypěla žhoucí láva, jali se sami trhati jahody: každý rozlomil však větvičku ve dví a pravil, vhodiv jednu část

---

[1]) 'Ebr. min'há značí dar, oběť, poctu.

[2]) G. A. Wilken, Eene nieuwe theorie ower den oorsprong des offers, Gids 1891, 555; — Erv. Rohde, Psyche 20; — W. Caland, Altindischer Ahnenkult, Leiden 1893, 176.

[3]) Nursery tales, traditions and histories of the Zulu, Natal 1868.

do prohlubně: „Pele, zde jsou tvé jahody! Jednu část ti dávám, druhou sním sám!" Po tomto obřadě, pravili, lze bezpečně požívati těchto plodů.[1]) Také praobyvatelé Australie, kdykoliv vybírají med z divokých úlů, ponechávají v nich část pro duchy (T. I., 413), kdežto kmenové nitroafričtí jakož i Indiáni v Americe od Brasilie až na sever prosí své dědy o pohodu a štěstí na lově a udílejí jim pak určité kusy z kořisti. (M. 73, 173, 209, 261).[2]) Pořádá se skvělá hostina, při níž se hraje, zpívá, tančí, různé hry se provádějí; vše ku obveselení shromáždivších se duchů. Avšak také za jiných příležitostí vzpomínají si Indiáni na duše svých předků, při sňatcích, před bojem, po vítězném návratu atd. (M. 282). Kromě toho náležejí duchům prvenci plodů,[3]) což jest zbytek pravěkého kultu, zejména nemohou však býti bez požitku tabákového kouře. Jako mezi živými kouření „dýmky míru" jest tvarem zbratření, tak shromažďují se též Indiáni kolem zemřelého, aby mu především podali dýmku a s ním si zakouřili. Dýmku ukládají mu též do hrobu a neomeškávají ji občas znova nacpati. (M. 44). Potowatomiové kladou pro duši na hrob pokrm po celý rok a ustávají teprve, když pokrmy po delší dobu zůstaly úplně netknuty, neboť soudí z toho, že duch nemá jich už třeba, ješto si byl nalezl jinde vydatný revír (W. III., 195). Dakotové vzývají dříve, než-li se vypraví na hon, své dědy následovně: „Duchové, mějtež slitování a ukažte nám, kde bychom mohli uloviti zvíře." Zdaří-li se lov, pozvou ku společné hostině i duchy. (W. III., 205; Sp. I., 334). Irokesové činí do hrobu malý otvor, „aby jím mohla duše volně vycházeti a vcházeti" (W. III., 1, 195), patrně též proto, jak dále uvidíme, aby jí tudy mohl býti podáván pokrm a nápoj. To dosvědčují hrobní příkrovy Odžibveů, které mají po straně malý otvor, do něhož příbuzní strkali pokrmy, tabák a různé věci[4]) a mimo to zprávy, dle nichž Huroni a Irokesové ponechávali v chýšce nad hrobem okénko, aby jím mohli vhazovati obilí.[5]) Na blízku pohřební jeskyně u veletoku Mississippi shromažďovali se každoročně Nadovézové v měsíci dubnu a slavili tu slavnostním způsobem hody na počesť duchů.[6]) Domorodci Mexika kladli v listopadu na hroby zemřelých svých příbuzných pokrmy, nápoj i květiny, kdežto Puéblové odnášeli obilí, chléb a maso již v srpnu do úkrytů, v nichž sídlely odloučené duše. O Peruánech se vypravuje, že stavívali u mrtvoly dvě řady nádob naplněných guiánou, rýží, brambory, sušeným masem atd. kromě toho poháry s vodou, čičou a j. (T. II., 36; Sp. I., 194, 317). Též mívali v obyčeji vésti k mrtvole v podzemním hrobě rouru, jíž vlévali čiču a p. a za slavnosti Camayquilla byl přineseným mumiím podáván

---

1) R. Forster, Gesch. d. Seereisen, II., 149.

2) Srv. K. Andree, Nordamerika², Braunschweig 1854, 309; W. III., 191, 204 a j.

3) Chr. Arnold, Rogers offene Thür atd. Nürnberg 1663, 966.

4) J. G. Kohl, Kitschi Gami, Bremen 1859, I., 218.

5) Lafitau, Moeurs des sauvages Américains, Paris 172!, 431; A. Bastian, Ethnologische Forschungen, Jena 1873, II., 340.

6) Jon. Carvers, Reise durch das Innere von Nordamerika, n. p. Hamburg 1780, 476.

pokrm i nápoj se slovy: „Za živa jedli a pili jste; nechť požívá nyní z toho duše, kdekoliv i bytuje!“ [1])

Zvyky ty rozšířeny jsou po celé zeměkouli, nevyskytují se pouze u kmenů nevzdělaných, nýbrž i civilisovaných, ba potrvaly přese všeliké modifikace až do doby naší i v samé Evropě. Dary donášejí se duším obyčejně na hroby a příbuzní i přátelé shromažďují se, hodují s nebožtíky v jich přítomnosti, byť i pojídali sousta méně významná; poprvé činí tak v den pohřbu — tryzna; [2]) později, kdykoliv se naskytne příležitost, neboť jediné nasycení přec nestačí; aneb na počesť všech zemřelých svých předkův — třeba. [3]) Ovšem u kmenů, jako na př. Polynesanů, kteří sami nejedí ve společnosti, postrádáme těchto hodů mrtvých, byť i nebožtíkům byla prokazována pocta jiným způsobem. Chleboně, pisangy, brambory, ryby, holuby, slepice, psy a prasata ukládají domorodci prostě na lešení, na níž mrtvola odpočívá, načež odcházejí, neboť nepokládají za slušné, dívati se, jak duch hoduje. [4]) Tak byl na př. kap. Jaques Cook přítomen zvláštní jedné slavnosti nazv. Tudži, konané na počesť prince nedávno zemřelého. Král i družina oblékli se časně z rána do ošumělých rouch, vzali do rukou zelené ratolesti a odebrali se na marai, t. j. místo u lešení mrtvých (tupapau). Tam odložili ratolesti, usedli na zem a otrok přinesl mísu kořene Avy (piper methysticum). Každý ze společnosti vzal si kus, žvýkal jej notnou dobu, načež jej vyplil zpět do mísy. Tak totiž připravuje se oblíbený polynésský nápoj. Pili pak jej z pohárů pisangových. Též Cook odhodlal a napil se, neboť očekával, že nastanou vlastní pohřební obřady. Ale jak se podivil! Jakmile Ava byla dopita, vstal každý a odešel svou cestou! [5])

Jiné zvyky vládnou na Nukahívě, ostrovech Gambiérských a Havajských; tam ukládá se mrtvola nejprve na lešení, potažené zcela novou látkou, a přikryje se rovněž zcela novou látkou. Druhého dne sezvou si příbuzní zemřelého své přátele a slaví velikou třebu, jež po 12 měsících se opakuje, z níž však ženy jsou vyloučeny. (K. IV., 321 a sl.).

Rovněž obyvatelé Mikronesie předkládají zemřelým pokrmy (W. G. V., 2, 135) a na Nových Hebridách v Melanesii přivádějí k hrobu živá prasata, přivazují je provazem k rameni k smrti připraveného starce, načež jej pokryjí hlinou. Jakmile byl zemřel, přeřezají provazy a snědí prasata při pohřebních hodech, čímž ovšem ničeho nebožtíku neubude. [6])

Maorové na Novém Zélandě kladli pokrmy vedle mrtvoly a z části též do hrobu, [7]) kdežto na ostrovech Samoa, kdež duchové straší ve křovinách, rozdílí se oběť mezi ně. (Sp. I., 317 a sl.).

Malajové v Indonesii obětují již při pohřbu i častěji nebožtíku

[1]) Ad. Bastian, Die Kulturvölker des alten Amerika, Berlin 1889, III., 26.
[2]) z √tr. třěti, odtud trud, trýzeň, zármutek.
[3]) z √tru, odtud sloveso truti, stupňováním tráviti.
[4]) W. Bligh u R. Forstera, Neueste Reisen nach der Botanybay u. Port-Jackson, Berlin 1794, 103.
[5]) u R. Forstera, Geschichte der Seereisen atd. VI., 224.
[6]) C. Turner, Nineteen years in Polynesia, London 1859, 450.
[7]) R. Taylor, The Ika a Maui or New-Zealand and its habitants, London 1855, 220, srv. 104.

zvířata (W. G. V., 167) a Sakalávové na ostrově Madagaskaru navštěvují hroby svých předků, obětují u nich a praví: „Duchové našich otců a matek buďtež nám milostivi!“ (W. II., 432, 439). Na Borneu dlí duchové po 4 dny v roce v lidských příbytcích a domácí trousí jim rýži; dne 4tého rozbijí však domorodci nádoby a zahánějí je[1] — patrně zbytek staršího obyčeje o zahánění a vymítání duší.

Zcela obdobné zvyky mají dosud Japonci, jenž žijí ve stálém styku s dušemi svých předků (kami). Navštěvují jejich hroby, kladou na ně pokrmy, zapalují známé stříbrné papírky, ba vypalují jim na počesť i ohňostroje. Jednou za rok, o slavnosti mrtvých, pozve si však Japonec veškeré duchy svých předků do vlastního svého domu. Vyhledá si je toho dne na hřbitově a prosí, aby jej navštívili. Neviditelně, v dlouhých řadách následují ho. Doma očekává je už skvělá hostina. Po tři dny bydlí společně s nimi a dovoluje jim i všelikou kratochvíli, kteréž jinak se bojí. Posledního dne žádá je však, aby odebrali se opět na odpočinek. Ukládá jim pokrmy do malých člunků opatřených papírovými plachtami a osvětlených svíčkami, aby pak žádná z duší neukryla se kdes v domě a nevčas nestrašila, končí i tato slavnost ohlušujícím křikem a hřmotem ve všech domech.[2] Již Japonci jsou nám však příkladem, kterak řidčí, ale marnotratně skvělé oběti bezstarostného pravěku mění se prodlením dob v oběti sice skrovnější, ale stále pravidelnější. A uvidíme, kterak posléze přinášejí se dary pouze zástupné čili symbolické, které něco jiného značí a něčím jiným vskutku jsou, ač účel obou jest totožný.

Číňané svolávají duše zemřelých (jin-kvaj) bubnováním, aby užily pokrmův i nápojů, jež jim předkládají v určitých dnech, kdy, jak se domnívají, se vracejí domů. Ba pořádají též slavnosti ku blahu opuštěných a nešťastných duší žebráků a málomocných. Rozsvěcují svítilny, aby viděly na cestu, strojí jim hody a což obzvláště charakteristickým, ponechávají z této hostiny něco potravy též pro slepé, chromé a slabé duše, které by se snad nemohly dostaviti v čas. Slavnosti ty končí vystavěním chýšek pro mužské a ženské duchy, opatřené vším pohodlím, ba i lázněmi.[3] V Tonkinu ozařuje se cesta od hrobů do lidských příbytků světélky; lid nezve však duše svých zemřelých příbuzných v týž den, kdy šlechta svolává duše svých předků k hodům, neboť domnívají se, že by pak musely těmto mocným duším odnášeti dary jim věnované.[4])

Staří Indové podávali o třebách, pravidelně každý měsíc slavených, (srāddha) svému otci, dědu a pradědu (deváh pitarah či manušjah) horké rýžové placky (pinda), obětovali jim ghrta, vařené máslo, řkouce, když se byli shromáždili: atra pitaro jathábhágam mandadhvam, t. j. Zde, otcové, požívejte jedenkaždý svůj podíl! A položivše před ně oděv neb i jen kus cáru, jejž si byli utrhli ze svého roucha, říkali: Zde máte oděv, otcové! — dodávali však: „ano no'njat pitaro má jošta!“ „nevezměte nám však nic

[1]) Ad. Bastian, Die Vorstellungen von der Seele, 35.

[2]) Wilh. Heine, Japan u. seine Bewohner, 1860, 306. — Die preuss. Expedition nach Ostasien, Berlin 1864, II., 21.

[3]) C. Meiners, Allg. krit. Geschichte der Religionen, Hannover 1806, I., 318. T. II., 33.

[4]) Ad. Bastian, Die Vorstellungen von der Seele, Berlin 1875, 35.

jiného, otcové!" Též stavěli a staví jim dosud přede dvéře hliněné nádoby s vodou a mlékem, aby se mohli vykoupati a napiti. Jakmile se však byli „otcové" nasytili, následovalo samsadanam, propouštění a na to praváhanam, zapuzení. „Povstaňte, otcové; odejdětež, hrdinové; kráčejte po odvěkých, tajuplných stezkách ku milostivým (božským otcům), jež s Jamou hodují a velebte před nimi dary, jež jste byli od nás obdrželi. Dejte nám potomstvo, majetek a dlouhý život, věk sto roků!" [1]) Dle Atharvavédy (I., 82, 4) propouštěl je „kněz" slovy: „Odejdětež, dědové, po stezkách vedoucích do podzemí; ale za měsíc vraťte se opět k nám najíst se másla (havis) toho, kdož má zdárné potomstvo, vy vznešení pánové!" Duchové, jimž nedostalo se kultu, obcházeli nazí neb pouze ve vlastní vlasy zahaleni, pronásledováni jsouce vedrem, požírajíce z hladu vlastní své výkaly a škodíce lidem, kde a jak jen mohli. [2]) Santalové a Karénové obětují mrtvým v „měsíci stínů" t. j. v prosinci (T. II., 35.), Bodové a Dhimalové vždy po žních plodiny a slepice (T. II., 31; Sp. 317); Bhilové v pohoří Vindhja vaří rýži a ponechávají část na místě, kdež mrtvola byla pochována, kdežto zbytek staví na práhu dřevnějšího obydlí nebožtíkova jako „zásobu" pro něho. (Sp. I., 194). Taktéž Káfirové v Kafiristanu konají ročně třebu na počesť zemřelým [3]) a Kólové, kteří mrtvoly spalují, slaví jen pohřební kvas, jehož se súčastňují příbuzní a přátelé zemřelého. [4])

Poctu mrtvých nalezáme též u kmenů turánských. Tak na př. vsypávají Čuvašové pokrmy a nápoje o slavnosti „Jubnič" do hrobu zvláštním otvorem a oslovují nebožtíka nasledovně: „Uctíváme tě hostinou; hleď, tu máš chléb a různé pokrmy; vše máš před sebou; neznepokojuj nás však a nechoď k nám!" Myslíť, že, kdyby neudělovali duchům zemřelých dary, by se na nich mstili nemocí a jiným neštěstím. Čeremisové ukládají pokrm a nápoje na hrobech pravíce k nebožtíku: „To jest pro tebe; tu máš pokrm i nápoj." [5])

Obrátíme-li zřetel svůj k Africe, shledáváme, že duše zemřelých rodičů vzývají se všude, „kam až zasahuje řeč A-bantu," [6]) tedy zejména u kmenů jižních. Tak na př. u Kafrů oslovuje pohlavár před obětováním duchy (išologo) takto: „Budiž ticho! Věnujeme vám, duše zemřelých našich příbuzných, tento kus dobytka; sezvete ostatní příbuzné k hodům! Vzýváme vás, duchové, kteříž jste vykonali pro nás již tolik dobrých skutků, o zdar i štěstí a já prosím vás, byste kraal můj zásobili do-

---

1) W. Caland, Altindischer Ahnenkult, Leiden 1893, 2 a sl.; 177 a sl. Srv. Herm. Oldenberg, Die Religion des Veda, Berlin 1894, 549 a sl.; 553 a sl.

2) Hermann Oldenberg, Ib. 561. Chr. Lassen, Indische Alterthumskunde, I., 520.

3) M. Alex. Castrén, Vorlesungen über die finnische Mythologie, n. p Petersburg 1853, 122. — Srv. Max. Müller, Einl. in d. vergl. Religionswiss., n. p. Strassburg 1874, 191.

4) L. Nottroth, Die Gossner'sche Mission unter den Kohl's, Halle 1874 146 a sl

5) Ad. Bastian, Die Vorstellungen v. d. Seele, 35.

6) Osk. Peschel, Völkerkunde, Leipzig 1876, 272.

bytkem, stodoly mé obilím, domy mé dětmi, abyste nikdy nevymizeli nám z paměti!"[1]) Majitel volů u Amazulů vzývá své ochranné duchy (amatongo plur. od i-tongo): „Zde váš volek, duchové našeho kmene!" a když se byli shromáždili, pokračuje: „Zde váš pokrm; prosím o zdravé tělo, abych příjemně žil a ty a ty jednejž se mnou milosrdně a také ty a ty," při čemž jmenuje všechny, kdož z rodiny jeho byli zemřeli (Sp. I., 318, 319, 333). V Natalu obrací se ku svému zemřelému pohlaváru jako svému vlastnímu ochránci (i-tongo) slovy: „Ó, Mošeši, synu Mothlaakův, pohleď na nás. Ty, jehož dech všem jest znám, obrať zraků svých na nás a opatruj nás!" Na to se mu přináší oběť.[2]) Hererové pochovávají zemřelého obyčejně u veliké akacie. Jakmile jej byli pohřbili, započíná obětování volů. Vrchní část volské lebky s rohy utne se pečlivě a zavěší se na strom, jenž od té chvíle stává se sídlem odloučené duše. Též hrob, zejmena odpočívá-li v něm pohlavár, ozdobují volskými rohy.[3])

V záp. Africe má každá vesnice Guojů oddělené křovisko, v němž sídlí duše zemřelých a častěji do roka kladou se tam pro ně různé pokrmy. Kdož nemá určité „znamení" t. j. zvláštní krvavou jizvou neprokáže svou kmenovou příslušnosť, nesmí na ona místa vkročiti, ješto prý by jej duchové zabili.[4]) V Bonny jsou hroby s trychtýřovými otvory, do nichž se vlévá pro ducha pokrm i nápoj;[5]) v Loango se z téhož důvodu otrhuje na hrobech pohlavárů tráva a holé místo polévá se rumem.[6]) V Angole přinášejí obyvatelé pokrmy a nápoje pro duchy na hroby,[7]) kdežto někteří kmenové v Senegambii staví pro každého nebožtíka zvláštní chýšku a takto vznikají skutečná „města mrtvých" (W. II., 194); v jednom z nich, v Ifehu, ku pohodlí duchů, resp. jich ctitelů, se odbývá „trh mrtvých", ouga attebah.[8]) Všude po Africe roztroušené t. zv. „stánky fetišů", do nichž se nosí obilí, „aby duchové byli usmířeni a chránili pole před nehodami", nejsou leč sídla duchů.

Ve vých. Africe, kdež jest obilí hlavní potravou živých, věnuje se též mrtvým. Tak na př. slaví Bariové v listopadu svátek „Thijot", spolu slavnost všeobecného veselí a žní. Mrtvým staví se v tu dobu džbánek plný piva (pombe) po 2 dny do zvláštních domků, načež se pivo vypije.[9])

---

[1]) D. Krapf, Das Volk der Kosakaffern, Berlin 1889, 186 a sl. — Srv. Rev. J. Macdonald, Journal of the Anthropol. Institute, Nov. 1890, 122.

[2]) E. Casalis, Les Bassoutos, Paris 1859, 260. — M. Kranz, Natur- u. Kulturleben der Zulus, Wiesbaden 1850, 105.

[3]) Hans Schinz, Deutsch-Südwest-Afrika, Oldenburg u. Leipzig 1891, 174 a sl.

[4]) Ad. Bastian, Deutsche Expedition an der Loange-Küste, II. 237.

[5]) Ad. Bastian, Ib. II. 202. — Pozoruhodnou parallelu podávají hroby králů v Mykénách: Na hrobě přímo na zem, bez podstavce, byla postavena okrouhlá (στρογγυλοειδής) obětnice ve středu dutá (κοίλη) t. zv. ἐσχάρα; do ní vlévána obětní krev, jež prosakovala až k mrtvole heroa tam odpočívajícího, aby se nasytil krví (αἱμακουρία. Ervin Rhode, Psyché, 33, 139, 154). Podobný hrob měl praděd Phoků v Tronidě: „ἔχει ἐπὶ ἡμέρᾳ τε πάσῃ τιμάς, καὶ ἄγοντες ἱερεῖα οἱ Φωκεῖς τὸ μὲν αἷμα δι᾽ ὀπῆς ἐσχέουσιν ἐς τὸν τάφον." (Paus. 10, 4, 10) Taktéž héros Hyakinthos v Amyklae (Paus. 3, 19, 3).

[6]) Ad. Bastian, Ib. I., 70.

[7]) A. E. Lux, Von Loanda nach Kimbundu, Wien 1880, 128; srv. K. III. 297.

[8]) Ad. Bastian, Geogr. und ethnologische Bilder, Jena 1873, 185 a sl

[9]) W. Munzinger, Ostafrikanische Studien, Schaffhausen 1864, 473.

Vanikové staví na blízko hrobu skořápku ořechu kokosového plnou rýže a „tembo“ pro „komu“, který nemůže obstáti bez jídla a pití (T. II., 30). D. Livingstone[1]) dosvědčuje, že obyvatelstvo na **Zambezi** uctívá duše zemřelých (vazimo) moukou a pivem a rovněž kmen **Šerbro** na pobřeží černochů donáší na hroby zemřelých svých přátel rýži a jiné pokrmy. (Sp. I., 194). **Unjamvézové** zabíjí pro duchy (muzimu) býka neb ovci a pojídají je u hrobu při společném kvasu,[2]) neboť míní, že by duchové, jimž by se nevěnovala patřičná péče, stali se zlými.[3]) Staří **Egypťané** ukládali do hrobu zásobu koláčů, oškubanou husu, jakož i nápoj; ba ponechávali si dokonce mumii doma, aby duch se mohl súčastniti obědů, *σύνδειπνον καὶ συμπότην ἐποιήσατο*, jak Lucian (De luctu c. 21) se vyjadřuje. — Jinak trápil by nebožtíka hlad a žízeň tak, že by posléze byl nucen jísti jako u **Indů** — vlastní své výměty a píti vlastní svou — moč! Posledního i prvního dne v roce slaveny třeby a zemřelému obětován vůl neb veliká sajha. Nejdůležitějším kusem oběti bylo srdce.[4]) Později ovšem, kdy bohatými nadacemi o duši bylo postaráno, stačila pouhá kouzelná průpověď jako poukázka na „tisíc chlebů, tisíc piv, tisíc volů, tisíc husí“ pro odloučenou duši.[5]) Ba jako prodlením dob **Indové** vynalezli modlitební mlýnky a dle Atharvavédy (XVIII., 14, 32) zrnka obilná mění se v „říši duchů“ v **dobytek**, **Číňané** tím potřebám svých předků učiní zadost, že spálí jim papírek, na nějž byli napsali své přání: tak věřili i pozdější Egypťané, že nebožtíkům stačí, když jim chléb neb maso pouze — vytesají neb namalují!

Přejdeme-li k národům semitským, dovídáme se, že **beduini arabští** v Nadždu a Jemenu, u nichž zachovalo se nejvíce stop pravěkých názorů, přicházejí ke hrobům svých předků,[6]) aby je požádali za přispění. Podobně jako domorodci na **Kongu** přisahají „O tata jaka!“, „U tvého otce!“ neb „Tumbala tata!“, „U hrobu otce!“[7]) zněla též přísaha starých Arabů „Va dhi (rabbi)l kabri!“, „U pána hrobu!“[8]) neb „Va džaddika!“, „U tvého děda!“[9]) A jako všude u národů primitivních, jest též u Arabů duše zemřelého lačna po krvi, která jest jí obětí nejmilejší.[10]) Obyčejně zabijí se ovce neb koza a krví její skropí se hrob; kdežto maso se vaří, kus z něho se na větev zavěsí a ostatek společně se sní. O velikých výročních třebách **ʿId al-kurbán** zabijí každá rodina tolik velbloudů, mnoho-li odrostlých členů jí bylo zemřelo za předchozího roku. Činí tak i když zemřelý zanechal jen jediného velblouda; nezanechal-li ani toho, musí nejbližší jeho přátelé vydati svého vlastního velblouda. Sedm ovec jest

---

[1]) **Neue Missionsreisen**, 2, 241.
[2]) K. **Andree**, Burton u. Spekes Wanderungen, 217.
[3]) P. **Horner**, Reisen in Zanguebar, na p. Regensburg 1873, 140 a sl.
[4]) Ad. **Erman**, Aegypten und aeg. Leben im Altertum, 415, 434, 436.
[5]) Srv. H. **Brugsch**, Aegyptologie, Leipzig 1889, 70, 183.
[6]) Ač duchové ti zovou se nyní **malaika**, andělé, nepokládají je přec za bytosti nebeské, nýbrž za duše oněch, kdož na tom neb onom místě jsou pohřbeny.
[7]) Ad. **Bastian**, Deutsche Exp. an d. Loango-Küste, II., 30.
[8]) J. **Wellhausen**, Reste des arabischen Heidenthums, Berlin 1887, 163.
[9]) Ign. **Goldziher**, Muhammedanische Studien, Halle 1889, I. 229.
[10]) W. G. **Palgrave**, Reise in Arabien, na p. Leipzig 1867, I., 26.

aequivalentem za 1 velblouda; nebylo-li možno sehnati potřebný počet obětních zvířat, nahradí se v příštím neb ve druhém roce. [1]) Pocta hrobů zove se arabsky: žijârat al-kubûr.

U starých ʿEbreů měla každá čeleď (mišpaʿha) své vlastní výroční třeby, neboť legenda I. Sam. 20, 29 LXX. vypravuje, kterak David žádal Jónatana, aby omluvil u Ša'ula jeho nepřítomnost při hodech nového měsíce, ješto se musí súčastniti výročních slavností svého rodu v Betlehémě. Totéž vysvitá z otázky Danovců k Jónatanu, synu Gersonovu: „Což jest lépe: býti knězem rodiny jediného člověka neb knězem kmene a čeledi v Jisraeli?“ (soud. 18, 19). Nebyloť nižádné samostatné obce bez zvláštního kultu a proto David za dobrodružného svého života přijal pro sebe a svůj lid kněze Abjatara. [2]) Pozdější všeobecnější slavnost mrtvých byla nep. Purím, [3]) jež odbývána uprostřed měsíce Adar. V tu dobu byly hroby znovu bíleny, t. j. okrášlovány. [4])

Tryzny byly u ʿEbreů konány v domě smutku (bét marzéah, Jer. 16, 5), kdež dle poněkud nejasného verše (Ib. 16, 7) podáván nebožtíku chléb a víno, aby byl usmířen. Kromě toho byly kladeny dary na hroby. Ještě Tobit 4, 17 napomíná důrazně svého syna:

„Vysypej (ἔκχεον) pokrmy své na hrob spravedlivého,
ale ničeho nedej hříšníkům!“

Sirach (7, 33) praví:

„Milostivý (χάρις) dar každému živému,
a (též) mrtvému neodpírej milost (χάριν)!“

Ze slov Sir. 38, 21: „jemu (nebožtíku) nemůžeš pomoci, sobě samému však uškoditi,“ lze souditi, že i za doby velmi pozdní byl uznáván škodlivý účin odloučené a kultem neusmířené duše, kdežto v Sir. 30, 18 a sl. pisatel sám vyjadřuje vlastní své mínění:

„Pamlsky sypané na zavřená ústa,
toť obětní pokrmy, jež kladou se na hrob:
což platna jest oběť stínu, [5])
neboť nebude je ani jísti ani čichati!“

---

[1]) J. L. Burghardt, Bemerkungen über die Beduinen u. Wahaby, Weimar 1831, 81; Charles M. Doughty, Travels in Arabia Deserta, Cambridge 1888, I., 448 a sl.: 137, 293, 354.

[2]) Ž. 106, 28: „Zasvětili se baʿalu (vrchu) Péor a pojídali oběti mrtvých (zibʿhe metím)“.

[3]) Pur, shromáždění, při němž se jí a pije, tedy hody. Paul de Lagarde, Purím, ein Beitrag zur Geschichte der Religion v Abh. d. Göttinger Acad. XXXII. (1887) mylně odvozuje původ této ʿebr. slavnosti z perské slavnosti Farvardígán (resp. bab. Zagmuk), kdy pohostěny bývaly duše zemřelých. (Viz H. Zimmeru v Z. A. T. W. 1891, 152 a sl.).

[4]) Že hroby byly významným předmětem kultu u starých ʿEbreů, to dokazuje zejména běsnění puritánsko-jahvistického krále Joššijahu právě proti nim. Zničiv macceby (posv. kameny) „uzřel hroby (hakkebárím), jež tu (v Betelu) byly na hoře. Poslal tam a dal přinésti kosti z hrobů a spálil je na oltáři a zneuctil jej.“ (II. kr. 23, 16).

[5]) εἰδώλῳ = cal = célem.

Rovněž u Babyloňanů vůbec jakož i u Assýrů, ač máme zprávy velmi kusé, shledáváme tryzny a třeby[1]) a Eraňané (Peršané) uctívali fervy čili fravaše 19tého dne každého měsíce; hlavní slavnost odloučených duší slavili však v přestupných dnech na konci každého roku. V tuto dobu navštěvovali je fervové a prodleli u nich po 10 nocí očekávajíce, že dostane se jim masa i šatstva.[2])

Laponci v sev. Evropy obětovali při pohřbu soba, jenž mrtvolu táhl, a snědli jeho maso při smuteční hostině, načež kosti pečlivě sebrali, s dřevěnou podobiznou zemřelého do truhly vložili a pohřbili. Též uřízli kus srdce, rozdělili je na 3 části a nabodli je na pruty pomazané obětní krví. Oběti ty opakovány častěji do roka.[3]) Estonci přinášejí dne 2. listopadu jídla a nápoje na hroby a mají dětinnou radost, spatří-li ráno, že z nich trochu ubylo. (Sp. I., 547).

O Slovanech praví již Prokop Caesariensis,[4]) že věří v duchy a že jim obětují (*θύουσιν αὐτοῖς*), a odjinud víme, že kladli umrlci pecen chleba pod hlavu a láhev medoviny, vína neb piva vedle něho. Za tří svátečních dnů velikonočních přináší dosud prostý lid na hřbitov různá jídla a polévá hrob vínem a medem. Pak prostírají na hrob ubrousek a položí na něj přinešená jídla: pirožky, koláčky, vaječníky a vyzývají zemřelé slovy: „Blahoslavení rodičové, pojďte s námi okusiti chleba a soli!“ Na to posadí se všickni kolem hrobu a jedí rozpomínajíce se na skutky nebožtíka. Po jídle obracejí se opět k nim slovy: „Otče, matko! vezměte málem za vděk a odpusťte, nebylo-li dosti; dali jsme, co jsme měli.“ — Také zvali Slované duše zemřelých k sobě za zvláštních obřadů, načež po ukončených třebách je opět slavnostně propouštěli. O. Narbutt[5]) zachoval nám takovouto ovšem již pozdní propouštěcí formuli: „Bywajcie duszeczki zdrowe, z bogiem duszeczki, zostawcie błogosławienstvo nam żyj cym a temu domowi pokoj. Idźcie gdzie was przeznaczenie wola, ale pamięcajcie, abyśte ani wychodząc ani przelatując przez nasze progi, podwórze ogród, łąky, niwy nie uczynily szkody jakowéj.“

V nejryzejším však tvaru zachovaly se nám prvotné názory v litevské slavnosti „Dziady“, již Mickiewicz vylíčil nám ve fragmentu prvního epického pokusu. Lid shromažďuje se o půlnoci na hřbitově.[6]) Tu prostírají stoly a kladou na ně různá chutná jídla. Zaklínač duchů volá pak nebožtíky, aby se objevili a posilnili. Pouze duše vlastizrádců neb utlačovatelů národa vylučují a zapuzují se od hodů.[7]) Na Bílé Rusi ubíral se

---

[1]) Alfr. Jeremias, Die bab. ass. Vorstellungen vom Leben nach d. Tode Leipzig 1887, 52 a sl.

[2]) Fr. Spiegel, Eranische Alterthumskunde, Leipzig 1873, II., 97.

[3]) F. J. Mone, Geschichte des Heidenthums im nördl. Europa, Darmstadt 1821, I., 28.

[4]) u P. J. Šafaříka, Slovanské starožitnosti, V Praze 1863, II., 692.

[5]) u Václava Křížka, Z dějin starých Slovanů. V Táboře 1883, 117. Srv. Světozor 1895, č. 21, 246.

[6]) Srv. A. Brückner, Beiträge zur litauischen Mythologie, v Archiv f. slav. Philologie, IX., 33.

[7]) Joh. Scherr, Geschichte der Religion, Leipzig 1855, II., 280 a sl. Stanislav Kozmian, Blätter zur Kenntniss der Literatur des Auslandes, 1538, 474.

dle svědectví hraběte Krasińského lid po slunce západu ve čtvero skupinách jsa veden kmetem ku břehu řeky, kdež zřízeno jest ze dřeva lešení. Opodál stojí sud hořlavou látkou naplněný, která byvši zapálena ozařuje celou scénu. Stařičký vůdce vystoupí na lešení, poklekne a pozvedna se opět kyne prstem na čtvero uhlů světa; zapřisahá pak hlasitě duše zemřelých, aby byly milostivy svým potomkům. Nato vystoupí na lešení čtyři jinoši a čtyry panny, vylévají do čtvero uhlů světa pivo, mléko a med a kladou na podlahu chléb a jiný pokrm. Když byli tak učinili, podají si ruce a započínají za smutečních zpěvů tanec kolem obětí. Slavnost tato trvala prvotně jistě až do kuropění, kdy improvisované lešení bylo strženo a lid volal: „Dosti jste se najedly, dosti jste se napily, milé dušičky; odebeřte se opět do svých sídel!“ [1]) Rovněž na Rusi donášejí venkované v určitých dnech v roce pokrmy na hroby a polévají je vínem a medovinou. [2]) O starých Prusích vypravuje polský kněz Jan Meletius (r. 1551), [3]) že 3., 6., 9. a 40. dne po pohřbu hodovali příbuzní zemřelého u přítomnosti odloučené duše, jež spolu s jinými byla pohostěna. „Wenn die Mahlzeit verrichtet war, stund der Priester von dem Tische auff, fegte das Haus aus, und jagte die Seelen der Verstorbenen, nicht anders als die Flöhe, herauss mit diesen Worten: Ihr habt gegessen und getrunken, o ihr Selgen, geht herauss, geht herauss!“

Germáni slavili dne 22. února všeobecný den mrtvých; odnášeli jim na hroby jídla a nápoje. [4]) V Eddě zove se třeba sinfliötlalak, na př. v Atlamálu:

„Ein Gelage liess er rüsten.
Zum Leichenschmaus der Brüder.“

Vůbec známo, že u Řeků a Římanů byla pocta zemřelých předků páskou, jíž se udržovala rodina, [5]) a pověst vypravovala, že kdysi, kdy opomenuto slaviti tento den, v zástupech vystupovaly duše z hrobů, do města vnikly a velikou úmrtnost způsobily. Teprve když opět parentalie byly obnoveny, ustál mor. Hody na počesť zemřelého konány po pohřbu (*περίδειπνον*), pak třetí (*τὰ τρίτα*) a devátý den (*τὰ ἔνατα*) po pohřbu. Tím ukončena „doba smutku“, ač na mnoze trvala i 11 dní (ve Spartě) a v Athenách slaven pohřební kvas i 30. dne. Po té době přinášeny zemřelým dary (*ἐναγίζειν*) ještě v určitých dnech v roce. Zejména pamatováno na duše tritopatores t. j. 3 generace předků, jimž se jako v Indii dostávalo pravidelných obětí. V určitých dnech uctívány všechny duše. V Athenách byl slaven den duší na jaře na konci anthesterií. V tu dobu vracely se duše do příbytků živých. K ochraně před neviditelně obcházejícími duchy užíváno různých „osvědčených prostředků“; zejména natírány veřeje smůlou (prvotně as krví) atp. Jinak jednáno s duchy vlastních

---

[1]) Dle Eraz. Vocela, Pravěk země České, V Praze 1868, 380. — Srv. Č. Zíbrt, Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. V Praze 1894, 26.

[2]) J. Jireček v Časop. česk. musea, 1863, 77.

[3]) u Christ. Hartknocha, Altes u. neues Preussen, 1684, p. 187, 188.

[4]) F. J. Mone, Geschichte d. Heidenthums, II., 147.

[5]) Viz Erwin Rhode, Psyche, Seelenkult u. Unsterblichkeitsglaube der Griechen, Freiburg 1890.

předků, jim přinášela rodina dary, pokrm i nápoj; po pohostění vyháněni se slovy: θύραζε Κῆρες,[1]) οὐκ ἔτ' Ἀνθεστήρια! Odejděte, duše, anthestérie se skončily!

Podobně u Římanů slaveno 8mý den po pohřbu na počest nebožtíka sacrificium novendiale (feriae denicales), t. j. obětováno prase neb ovce a na to následovalo silicernium. Jednou v roce, 19. února, byl den dušišek (feralia, parentalia): Mánové byli pohostěni (parentare), načež odháněni: Manes exite paterni! (Ovid, Fast. 5, 442).

Ale kdežto u pokročilejších Římanů si razila již průchod myšlenka „Non avidos Styx habet ima deos“ (Ovid, Fast. II., 533), a Plinius (VII., 56) vytýkal svým vrstevníkům, že ctí „ty, kdož přestali býti lidmi, jako mány a povyšují na bohy,“ obnovilo křesťanství opět zvyky nejprostšího démonismu stanovivši „den dušiček“.[2]) Faustus[3]) vytýkal již prvým křesťanům: „Jejich (pohanů) slavnosti změnili jste v hody lásky; jejich modly v mučenníky, jež ctíte obdobnými sliby; usmiřujete stíny mrtvých vínem a pokrmem; slavíte s pohany jejich svátky, jejich kalendy i solsticie; vy nezměnili jste pranic na dřevnějším jich životě.“ Proto horlil i později proti poctě duší, ovšem z jiného stanoviska církev. otec Tertullian (Apol. 13): „Jakou prokazujete poctu bohům, jíž neprokazujete spolu i zemřelým? Jaký jest rozdíl mezi pohřební hostinou a hody na počest Joviše? mezi obba, pohárem, jímž obětujete nebožtíkům a simpulem, jehož užíváte při obětích (bohů)? mezi pollinctorem (jenž umývá mrtvoly) a haruspikem? Vy dokonce i z haruspiků činíte sluhy mrtvých!“ (Pokračování.)

[1]) Κῆρες jest patrně pravěké označení duší, jež znal však ještě Aeschylus (S. O. Crusius v Ersch a Gruber, Encycl. sub Keren, 2, 35, 265–267. — Pozoruhodno, že sing. κῆρ, značí srdce, ved. hārd-í, lotyšsk. serde = duše stromu.

[2]) Viz legendu o domnělém původu „dne dušiček“ na konci X. stol. po J. v čas. „Květy“ 1892, II., 110 pozn.

[3]) Augustina, Contra Faustum, XX., 4; De civ. dei, VIII., 27.

Z nových veršů M. A. Šimáčka.

Památce Mickiewiczově.

(1893.)

„Za naši i vaši volnost!“
(Heslo na praporech polských v bojích za svobodu.)

**„Kde jen v Evropě jest útisk svobody a boj za ni,
tam je boj za Otčinu, a za ten boj všichni
se bíti jsou povinni . . .“**
Adam Mickiewicz.

**Ke jménu Polska pojí se pojem nejen
volnosti a rovnosti, nýbrž i obětování se
za volnost a rovnost obecnou.**
Týž.

V Tvém srdci zlíbaném rtem Svobody
cit lásky svaté k ujařmeným planul,
Tvé slovo zvon, jímž budil's národy,
již v poutech dleli, a z Tvé lýry vanul
hlas mocný: Chvíle spásy udeří,
jas zaplane, jenž Otcům v duši tanul,
a vzhoří den, dnes už je zášeří!

„Stůj Polska vždy, kde za svobodu seč,
všech volnost cíl buď našich srdcí vzňatých,
ó bratři, nespouštějme z ruky meč,
my rytíři jsme svobody všech jatých.
Píď dokud nadvládí má jedinou,
v krev šlehej plamen myšlének nám svatých,
kdož v poutech, jednou nechť jsou rodinou.“

Dnes ještě tak Tvá hlásá mohyla,
jak v hněvu mluvil's plamennými slovy.
I těm, jež krev Tvé vlasti zbrotila,
chtěl's žlučí svou jen pálit pout jich kovy,
— tou žlučí, vssatou ze slz Otčiny —
by nad násilí pohřbeného rovy
byl volný Slovanů rod jediný.

Tys v pravdě legitimní Slávy syn,
v němž proti poutům hněv vždy jitřit musí,
by pozved' hlas a rozplamenil čin,
kde strach a záští volnost lidu dusí,
by srdce vrh', kde ujařmených boj,
práv lidských deska kde se tříští v kusy
a v poroby se hází kalný zdroj.

Však zmlklo slovo Tvé, Tvůj svatý prach
tam vedle králů na Wawelu leží.
A z otčiny Tvé „Ticho!“ volá strach,
stín — zrada na svobodě — za ním běží,
za: „Volnost všech!“ tam heslem: „Prospěch můj!“
že národ hrdinů jen poznáš stěží.
Ó, Adame, kdo zvedne odkaz Tvůj?!

Z Tvé vlasti čiší nebratrství chlad,
jež stlačiti nám šíji nezdráhá se.
Již nezřít prapor dědiců Tvých vlát,
kde hvězdou vůdčí Volnost všem! plá v jase.
Tvá víra fantom vnukům, slovo pýr!
Hlas nepozvedá Polska k bratrů spáse,
kde Moc je, klečí polský bohatýr.

— — — — — — — — — — — — — —

Však v chudý lid, ten tápající v tmách,
již jiskrou padla Tvoje víra vřelá,
Tvůj obraz jasní se mu v výšinách,
z tmy mrákot zvolna zvedá svoje čela,
rozbřesklé doby jímá proud a vzruch,
v ní zvučí též Tvá píseň nedoznělá
a z příští červánků Tvůj svítí duch.

Až z chat a dílen lid Tvůj zvedne hlas,
Tvé slovo po Tvé i mé vlasti vzplane.
Bratrství národů v ten vzejde čas,
syn Ojczyzny, kde volnost úpí, stane,
kde velmož klečel, štít on nastaví
a bude heslo na praporu vtkané:
Všem svoboda, a hrob buď bezpráví!

—

„Na chudobných svět stojí“.

(Z mudrosloví národa.)

I.

„Na chudobných svět stojí“ — ta slova kdys jsem čet
a jako poutník rudu můj duch je cestou zved.

A prohlížel ji se stran a proti slunci zvedal,
neb významu kov těžký pod její hlatí hledal.

A v noci zkoušel tavit ji na ohništi dum,
však vzdorovala záři i rudým plamenům.

Jen bílý kouř z ní táhl a kroužil se a splýval
a jak v rej mlžných vidin duch poutník veň se díval.

A myšlének pak pásmo kol jejich roje před:
v těch verších jeho vláken a jeho třpytu sled.

II.

„Na chudobných svět stojí". Jeť bez nich po něm veta.
Tak určitě a jasně přec dí nám ona věta.

Neb oporu mít musí, co žít tu chce a plát,
tož musí býti chudých, svět má-li dále stát.

Nuž nechť jak písek v moři se plémě vaše množí,
neb pevněji se stojí široké na podnoži.

Kdo dí: Víc nebuď chudých! ten strůjce zhouby je,
ať jméno jeho Owen, Saint Simon, Fourier.

Ať Colins, Proudhon, Lassalle, neb těch, co po nich žijí,
neb básí světa viklá proud jejich utopií.

Tou básí, nad níž lepší víc nebude mít svět,
neb zvyklá tíži trůnů již tisíce je let

a skalným baštám Moci i pout a zbraní hnětu,
ký lepší nad ni bási chtí oni dáti světu? —

A oporu vzít odkud, a odkud náhradu,
kdy svět by třást se začal v oslablém základu.

A kdyby v tmu se řítil, snů jejich pásmo chudé
jak pavučí by strhal i šerpy učňů rudé.

A proto stranou snílci, ať v prach vás nezdrtí,
na zámek vaše slova a vari! před smrtí.

III.

„Což není krásným losem, být světu pevnou básí?
Z té myšlénky již síla a hrdost ve hruď vchází!"

„„. . . Ach ano! Ale svět ten až v prach nás přitláčí,
pod světem jsme my chudí, a na něm boháči.

A nesem' jejich moci a vin jich těžké břímě,
my prsť jsme, z které jim jen vyrůstá štěstí símě.

My věčně přikrčeni, v tmu stínů hledící,
a oni slunce zlato ve zracích, na líci.

My jako Atlas báje, však bez čarovných sadů,
tíž světa podpíráme a tvrdých na něm hradů,

bašt těžké jeho moci a řádů staletých,
však za ten osud krutý, ký byl náš těžký hřích?

A Héraklés kdy přijde a čarovný s ním oddech
a cesta v sad, kde slunce na zlatých hraje plodech?

Však Héraklés, jenž nezná, co nízká lest a klam
a světu skuje křídla, by vznášet se moh' sám.

Neb peruť mít-li bude, nač podnože mu dále,
pak netřeba stát světu na šíji našich skále.

Pak bez opory vznášet se bude v říši hvězd,
a ze tmy k světlu my též svůj budem' slavit vjezd.""

IV.

„Ach, jaká utopie se v mozcích vašich zlíhá!
ká peruť to, jíž mohla by vznést se světa tíha?!

Jsou na něm těžké tvrze práv, zvyků odvěkých,
jich kořeny již žula a vrchol věčný sníh.

Moc jeho těžký kov je a minulost krev stydlá,
jej neudrží v letu nejzázračnější křídla.

Být základ proto musí, tak olbřímí kde tlak,
tak od věků to bylo a po věk bude tak.

Neb co se nechce sřítit a co se k výši klene,
mít musí vrstvy spodní tou silou utlačené."

Tak děl jsem na ty řeči, jichž zvuk tak vábně zněl,
však z hlubin, odkad tryskly, slov nových pramen vřel.

„„Ne! Umenšete tíži! Rzi za plen dejte zbraně
a v lásce vítězící i pouta vrzte na ně.

Nechť její prudké žáry i mocné uchvátí
a nadpráví zdi těžké nechť v popel obrátí.

A dejte dobru růsti, kde lidský tvor jen dýše,
a kopejte hrob tmavý mstě, násilí i pýše.

I výsměch pohrdání shoř v žáru lásky té,
i k nadvládě co svádí a k zášti ukryté.

I bídný buď vám bratrem a sestrou každá žena,
jen soustrasť vzbuď i duše, jež tmou je zakalena.

Ne v hrdém osamění nadzemských oblastí
svůj, genie, trůn hledej, leč snes se k propasti,

v jichž stínech bídní lkají a pomáhej je vznésti
ku patě aspoň horstev, jichž vrchol byl tvé štěstí.

Nebť dokud sto jen bídných v tmách bude úpěti,
s jich tíží nikdy lidstvo v říš vyšší nevzletí!""

V.

Svět nový tedy chcete, bez útisku a hnětu,
jenž keři bílých růží by podobal se květu.

Co na něm duch, to květem, co květ, by tíhlo výš,
a tak by keř se vznášel ve věčných prostor tiš,

jak miliony křídel, unášen bez kořenů,
výš, výš a stále výše až slunce ku plamenu . . .

Však kde je síla taká, jíž zázrak ten by vzplál,
kde rek ten nebo prorok, kde světec ten neb král?

Kde slovo nebo píseň, krev, zákon, oheň vzňatý,
z nichž zázrak ten by vyplul jak bílý bůh a svatý?!

Znáš Kristovu přec lásku a zkrvácený kříž,
kde vypustil svou duši, by sejmul světa tíž.

A sejmul ji? Ó pověz! — A druhý Kristus kde je?!
Je uzavřeno nebe a z tmy se satan směje.

Na kříži zaschlý trn zbyl a hřeby zbrocené
a pod ním chudých ruce v zoufalství zdvižené.

VI.

Syn Boží vykrvácel, však živa's boží Dcero,
jde bílá zář z Tvých rukou, v to, svět jímž spjat je, šero.

Jdeš od bran ráje s lidstvem, jdeš po dnešní až čas,
v tmách umírání jsi mu věčného žití jas.

Jsi vítězství mu znakem ve živlů vzteklém vzdoru,
jdeš, kahan těchy v ruce, i k nejnižšímu tvoru.

Z bran ráje v zakuklení Jsi vyšla, boží trest,
to Boha, jenž je Láska, nejkrasší byla lest.

A celý lidstva pokrok v té odkrývání masky
a v poznávání božství ve Práci, „kletbě“ Lásky.

Dřív druž jen povržených, neslavná, zhrdána,
dnes utištěných hlasem již na trůn volána.

Svých vyvolených Obci Jsi Spása, Věčné žití,
jim vítězství Tvé síly nad triumf válek svítí.

Nad zatlučeným dělem, nad puškou zlomenou
Tě vítězně zří pláti a hrdě vztýčenou.

Z tmy šachet, stínu fabrik jak příval hřmivých tónů
pět slyší hymnus Tobě v chorále legionů.

A nadpráví se bašty tím vichrem zvuků chví,
v jich rumy Rovnost vetkne standartu vítězství.

V legiích nejnuznějších Tvých nejvěrnějších četa,
jak družina kdys Krista, z níž jas šel v stíny světa.

A to i světlým signem je Lásky původu,
že Těcha bídným první v Tvém božském průvodu.

Za branou ráje vzniklá, Ty cestou trní, hloží,
ve zracích tvůrčí sílu — znak legitimní boží —

jdeš s lidstvem od pravěku a půjdeš do věků
Ty, průvodkyně, Láskou určená člověku

bez hrůz i křeči smrti, bez divu z mrtvých vstání,
však jako slunce stálá v svém blahodajném plání.

A jako samo slunce — ten přijde čas, ó zvíš —
rod králů vedle rodu rot nuzných uvidíš

před tváří klečet Svojí a jedním poutem spjaty:
to jedinou jen vírou v Tvůj světlý zákon svatý

a v jeden příkaz, z něhož květ spásy uzraje:
Jsou různy jenom síly, však práce jedna je.

Jak modlitba je jedna ku témuž vždycky Bohu,
v níž každý právem praví: Jak umím a jak mohu.

Jak v prosbě Syna bratrem je nádenníku král,
tak vzhořet Dceři musí týž velký ideál.

Tenť Héraklem pak bude, jenž silou zvrátí svojí
tu větu těžké bídy: „Na chudobných svět stojí.“

Neb bohatství a sláva — nejtěžší světa tíž —
před východem dne spásy jsou nezlomená mříž

a s nimi nepovznese svět ve světlo se z šera:
Jsou kov, jímž na kříž vbita je dosud Boží Dcera.

Však doba kov ten zničí, svit protkne světa šer
a bez základu vplyne svět v jitro vyšších sfér.

— — — — — — — — — — — — — —

VII.

Já dopsal. — Čtu. — V tom had se k mým nohám tiše šinul
a na můj klín se vyšvih' a kolem šíje vinul.

A doužkující lebkou, svit sírný v očku svém,
se přiblížil mi k uchu v sykotu výsměšném:

„Ten pathos maska Lži je. Jen rci, zda vše to možná?“
„„Já věřím!““
„Jsouť i víry však pouze přání zbožná.

Jak možno, aby cedr, jenž vrškem brázdí mrak,
se rovnati měl hloží, a tomu trávy brak.

A jelenu červ slizký a slípka ptactva králi,
a duchu věšteckému duch v bahně jenž se kálí?

Je možno, aby pýchy a moci své se vzdal,
kdo výš rost neb moc živlů svým duchem v službu spjal?

Cheš v lidstvu jiné řády, než ve přírodě samé,
i vesmír jimiž spjat je? — Ó blude, sne a klame!

Chceš zákonům, jež vládnou všem sluncím od věků,
jen malý svět svůj vymknout, dát jiný člověku?

A sílu v pouta mdlobě a chorobě vzlet zdraví?
Zda nejsi jako dítě, jež moři hráze staví? —"

— — — — — — — — — — — — — —

„Ó hade Pochybnosti, jenž slovy dýšeš jed,
svou sofistikou v scestí mou víru's neuved.

Já od mlh dávných věků zřím postup k dobru stálý
a vidím světla rozbřesk, kde temnot čněly skály.

Já mizení zřím Moci, té kruté, železné
a slyším v boji chudých již zvuky vítězné.

Já hynutí sil dravých i v přírody zřím říši
a vidím povznes stálý z tmy stínů k světel výši.

A věřím: Proud ten v před jen, však nemůže jít zpět,
mu Práce břehy razí a na ně seje květ.

A nad vlnami proudu se duše vznáší její
a plá jak Stella Maris těm prvním, v dál kdož spějí,

na kocábkách své touhy, na lodích ideí
dál, stále dál a dále tím vírem peřejí,

jež jak blud všechen strhnou též jednou v hloubi svoji
tu pravdu, lží jež bude: že na chudých svět stojí.""

Trpaslíčkové naší zvířeny.

Píše Boh. Bauše.

(Dokončení.)

Několik ptačích karakterů.

Sýkory ve volném sdružení s datly, králíčky, brhlíky a šoupálky.

Jak smýšlejí o nás živočichové? Bláhová otázka, není-li pravda? Což myslí vůbec tito tvorové, jichž tisíce obětujeme, dílem z nutnosti, dílem i z pouhé choutky, pro zábavu, někdy z pouhé ničivosti? Tak by se nás asi mnohý pohrdavě otázal navzájem. Avšak jisté jest alespoň, že mnohá zvířata konání naše bedlivě pozorují.

Zvlášť ptáci, obletujíce nás, sledují každý náš pohyb, vykládají si naše posuňky, ba často utvoří si z toho i jakýs úsudek o naší povaze. Vlaštovky stavějí hnízdo jen v domech klidných — ale tam třeba na hřmotném zvonku domovním. Vrána rozezná z daleka člověka volně se procházejícího od myslivce s ručnicí; podobně divoké husy pasou se klidně na blízku rolníka pracujícího, na dostřel vyhýbají se však lovci. Vrabec opatrně obskakuje past sněhem nebo blanou přikrytou, kdežto pohozené drobky sbírá velmi nenuceně. Havran, jenž viděl plížiti se myslivce ku hnízdu, kde samice na vejcích seděla, vrhl se s výše na hnízdo, aby ji k útěku přinutil.

Bezpečnost pozorování ptáků jde nad obyčejnou chytrost, a jest zřejmo, že svých četných, složitých, jemných i soudných pozorování užívají k ochraně své před nebezpečným sousedem člověkem.

Než, ačkoli znají krutost člověka, nemeškají, hrozí-li jim nebezpečí, utíkati se pod mocnou jeho ochranu. Ptactvo hnízdí nejraději na blízku obydlí lidských. Ale i mezi sebou sdružují se ptáci druhů někdy velmi rozdílných. Zde chceme se zabývati takovým volným sdružením opeřenců nejdrobnějších. Z těchto ptačích trpaslíků předvedeme nejprve sýkorky, ochránce našich stromů, vždy hbité a čiperné, které stále šukají a slídí, očkem potutelným všeho bedlivě si všímají, a v mlze ranní i zimní svým hláskem „sit, sit“ pohromadě se udržují.

Počínání sýkor svědčí o odhodlanosti i smělosti, která u některých druhů až ke krutosti se stupňuje. Jako celým svým kutěním na myšky upomínají, tak jest i hlásek jejich spíše pouhé sykání, pohvizdování; jindy opět ozývají se výstražně „trrrrr-trrr“. Ale v ostrém akcentuování a v rytmu těchto rozmanitých odstínů zvukových jeví se zřejmě resolutnost. Více něžnosti ozývá se v melodickém tichém zpěvu či lépe příjemném cvrlikání sýkory mlynaříka, jehož celá povaha jest jemnější i přítulnější nežli smělé koňadry a prchlivé modřinky. Tyto dva druhy vystupují vůbec velmi sebevědomě, hašteřivě, někdy až drze a svárlivě.

Není u nás oblíbenějších postaviček ptačích nad sýkorky. O tuhé

Skupina sýkor a králíčků.

jejich povaze svědčí, že po celý rok vždy čile a vesele poletují, šplhají neb poskakují ve větvoví stromů. Jděme za krásného zimního dne hájem zasněženým; jak se nás tu mile dotkne něžný hvízdot houfku sýkorek, s hlavičkami kulatými, očky bystrými a barev pestrých, jež potulují se vždy ve společnostech svých soudruhů i příbuzných druhů.

Jelikož obrázku našemu nedostává se barev, jest třeba naše druhy zevrubněji čtenářstvu představiti.

Nahoře v levo jako na stráži šplhá modřinka (Parus coeruleus), nejkrásněji ze sýkorek našich zbarvená. Délky má jen 11,25 cm., ale sameček z jara v rouchu svatebním je skutečný parádník: Hřbet má žlutozelený s jemným modravým nádechem; na hlavě, křídlech a ocásku jest barvy modré až lazurové; po bílých tvářích a bílé části hlavy táhne se přes oči černý proužek; podobně krček nese modročerný obojek; péra rejdovací jsou šedomodrá s lemem bělavým; vezpod jde středem sírově žlutého bříška podélný tmavý proužek, u samiček málo znatelný. Smělá postavička modřinky spočívá na silných, olověně šedých nožkách, ostře drápkatých.

Vedle jest statečnější sýkora koňadra (P. major), která má hav poněkud vážnější. Délka její obnáší 14,4 cm., tělo má nahoře barvu olivově zelenou, vezpod jasně žlutou. Hlava, krk, hruď a podélný pruh, táhnoucí se po břiše až k ocasu, jsou černé, líce bílé. Krycí péra křídel jsou šedomodrá s bělavými konečky, které na složeném křídle ve zřetelný bílý příčný pásek splývají.

Podobně zbarveným jeví se uhelníček (P. ater), jen že oděv jeho jeví ještě méně živých barev nežli u koňadry. Hlava, krček a hrdlo jsou černé, skráně, líce a temeno uprostřed bílé; hřbet jest popelavý, bříško rzivě našedivělé. Šedá barva vůbec převládá kromě bílých skvrn na křídlech.

K uhelníčku se přidružuje sýkora parukářka (P. cristatus) barev pošmourných, přiměřených však borovému lesu, v němž nejraději se zdržuje. K ozdobě slouží ptáčku pěkně kreslená špičatá chocholka; pírka v této kryjí se střechovitě a mají barvu černou s bílými obrubami. V týle a na obou stranách krčku jest barvy bílé, hrdélko a obojek má černé.

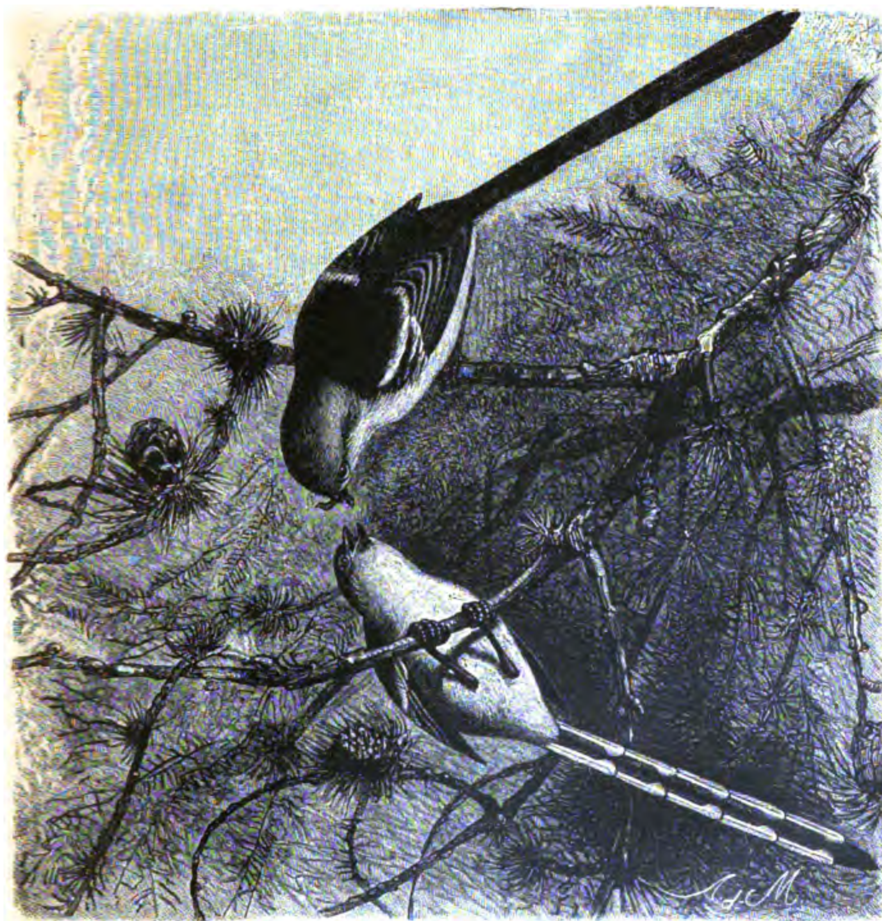
Sýkora lužní (P. palustris), u nás řídce se vyskytující, kterou lid též babkou zove, jest barev nejneúhlednějších, za to však povahy nejhbitější a nejveselejší. Tělo nahoře šedohnědé, vezpod šedobílé, nese hlavičku až po týl černou; líce jsou bělavé.

K těmto lesním sýkorám připojují se dlouhoocasé sýkorky se zobáčkem kratinkým, kuželovitým, se stran smáčknutým, polo v peří ukrytým, jichž nožky jsou slabší a peří hebké, kypré, jemně rozčísnuté.

Tyto sýkory mlynaříci (P. caudatus) mají peří pěkných barev. Hlavička jest bílá, střed zad až po ocásek, pak veliké letky jsou černé; jen obruby mají bělavé; vezpod jest tílko bílé, po bocích a bříšku bývá nádech růžový. Krajní rejdovací péra mají u samečka pápěr bílou a na vnitřní straně podlouhlou bílou skvrnu.

K sýkorám řadí se dva druhy drobounkých postaviček ptačích, Liliputánů par excellence: Králíček ohnivý a obecný (Regulus

ignicapillus a cristatus). Oba čiperové liší se jen barvitostí hlavy. Prvější, poněkud vzácnější, má na temeni chocholku uprostřed barvy ohnivé, šafránové, po krajích žlutou; před okem jest podlouhlý pruh černý. Králíček obecný má na temeni též chocholku ohnivou, na

Sýkory mlynáříci. Sameček krmí samičku.

pokrajích černě lemovanou, jinak jest na vrchu jako čížek zelený, vezpod šedožlutý. Ohnivý jest ptákem tažným, obecný stálým.

Ve stavbě hnízda největším umělcem ze všech těchto trpaslíků ptačích jest sýkora mlynářík; všechny ostatní sýkory hnízdí v děrách. Není půvabnějšího obrazu nežli pozorovati něžné stavitele při čilé práci. Stavba počíná v první polovici dubna, a trvá vždy od rána až do 11 hodin dopoledne. Párek snáší o závod stavivo, vyhlédne si paždí neb pevnou

rozsochu větví stromů ovocných, jalovce neb trnky. Hnízdo nikdy není visuté jako u žluvy neb králíčka, nýbrž má pevný základ. Zvířátka drobným svým zobáčkem obratně vplétají mech a lišejníky s vlnou zvířecí neb pavučinou. V houštinách, kde není základu širokých větví, pomahají si stavitelé obalováním jemných stébel kol větví a přidáváním sliny. Tvar hnízda jest vejčitý, a stavba stěn děje se z vnitřku, jen klenbu z delších vláken robí ptáček vně. Splštění a zakulacení malinkého vchodu neb okénka, kterým drobotinka do hnízda vchází, děje se též zvenčí.

Vnitřek hnízda vystýlají hlavně peřím z kuřat, které s jakousi vášnivou zálibou z daleka snášejí — samec ještě, když samice již sedí na vejcích.

Půvabný obrázek poskytuje něžný párek, když kol 11. hodiny na stromě odpočívá, peří si rovná, hmyz loví aneb nejozdobnějšími pohyby z kratochvíle přemety a oblouky provádí, při čemž dlouhý ocásek jako tyč k balansování jim slouží.

K ukončení stavby hnízda bývá tří neděl zapotřebí; za to překvapuje pak svou uměleckou mistrností. Výška hnízda bývá 15—17 cm., objem 8—10 cm.; hmota jeho jest plsť neobyčejné tažnosti. Vnější vrstva jest z vlny, zámotků, mechu, stébel a lišejníků, střední z mechu a stébel spletených vlnou a pavučinami. Uvnitř jest hnízdo vystláno peřím.

Na nižším stupni dokonalosti je stavitelství sýkor v děrách hnízdících; dutina stromu, otvor neb puklina ve zdi, jindy (jako u parukářky) opuštěné hnízdo veverky neb straky vystele se peřím, vlasy, chlupy nebo pod., a hnízdo jest hotovo, jen je-li pro štíhlou malou postavičku dost úzký otvor do něho.

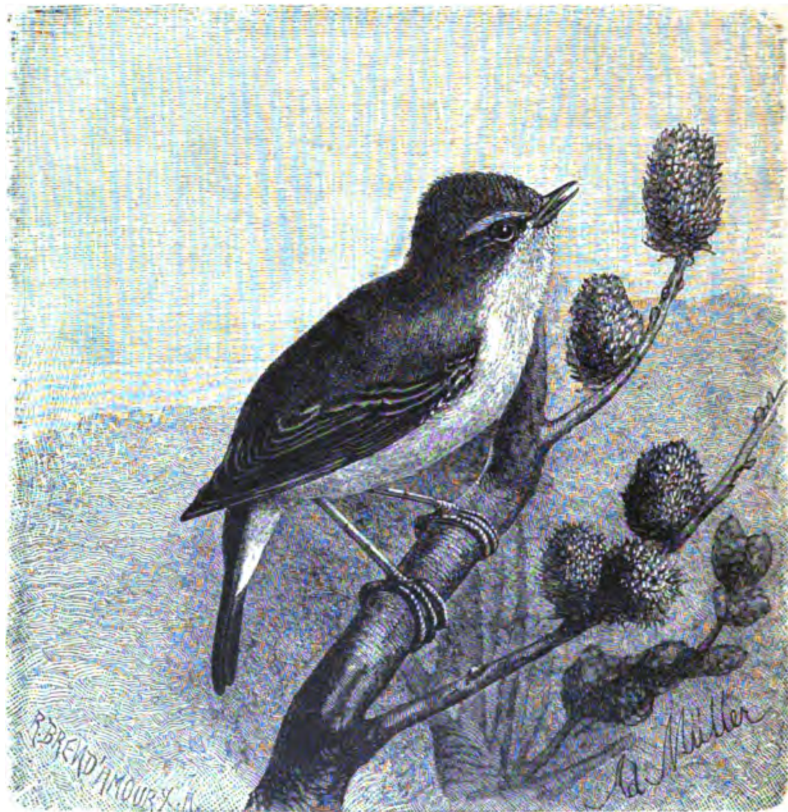
V době lásky, která u koňadry již v únoru počíná, chovají se sýkory rozmanitě. Sameček touhyplný sedá třeba půl hodiny ve vrcholku stromu, vydávaje význačné zvuky vábivé. Ve třech notách, dvou vyšších a v terci zvlášť vyrážené, zní zpěv jeho jako „sicici“ s varianty jako „dis de“ neb „de dis“. Záhy na to ozve se též toužebné „ciuciuciuciu“ mlynaříka, jemuž brhlík táhlým „huit, vuit“ odpovídá. V březnu přidá se k tomu čiperná modřinka trilkujíc své „cici — cuisi — di“, aneb řehtajíc své radostné „cípepehihihi“. Modřinka jest eroticky nejrozčilenější ze sýkorek, a ve své žárlivosti stává se snadno i vražedlnicí svých soupeřů. Müller byl svědkem, jak ve vířivém boji samec vetřelce napadl a na zem jej povaliv, zobákem zabil. Modřinka vrhá se statečně i na silnější ptáky a zahání je z okolí svého hnízda. Půvabnou hru záletnou provozují též parukářka a uhelníček, jehož něžné cvrlikání zní jako „sisisisitytytiti“.

Z rodinného života sýkorek jen jednu scénu, kterou naše vyobrazení mlynáříků předvádí. Sameček obstarává sám výživu hnízdící samičky. V pravidelných lhůtách přilétá, přinášeje hmyz různých stadií. Samička opustila právě hnízdo, by poněkud se protáhla a peří urovnala. Děje se tak o 10., o 2. a 5. hod. odpolední. V nejozdobnějších obloucích prohání se tu párek. Třináctého dne bývá líhnutí u konce, a z vajíček vyklubalo se 9—12, někdy i 15 písklat. Nyní zdvojnásobí se horlivost párku v hledání housenek a pup, zvláště molu modřínového (Tinea laricinella). Ve lhůtách dvouminutových děje se neunavně donášení potravy; mláďata vůčihledě též prospívají a již v druhém týdnu klubou malé otvory do stěny hnízda, jimiž konečně na svobodu se dostanou.

V levo dole i nahoře datel strakapúd, v pravo nahoře brhlík, dole **šoupálek.**

Krátkoocasá něžná mláďata jeví kresbu od starých odchylnou. Na hlavičce mezi dvěma černými pruhy viděti bílý plátek, a na černavém vršku po bílé podlouhlé skvrně; hruď jest šedá, bříško bílé. V sýkorčím hnízdě viděti lze něžné scény rodinné v nevýslovně půvabném seskupení, když ptačí ta drobotina k spánku se chystá za cvrlikání stále slábnoucího, až konečně hlavičky skloní se pod křídlo a skupina sourozenců sladce usíná.

Budníček si prozpěvuje.

Na podzim a v zimě sdružují se neposedné sýkorky i s jinými, stromy obývajícími druhy a nastává veselé přeletání a slídění v hájích, sadech i lesích. Vídáme pak brhlíky (Sitta caesia), šoupálky (Certhia familiaris) ano i střízlíky v cestovním družstvu. Kápo bývá datel strakapúd a sice něžný malý druh (Picus minor). Všichni tito drobní peripatetikové šplhají, poletují, houpou se, pozpěvují neb rvou se ve volném sdružení.

Jest podzimní jitro; slunko jen pracně prodírá se mlhou; na listech lesknou se těžké kapky rosy. Ve vrcholu zavzní zvučné „cihihihihi“ modřinky, přední to stráže družstva. Již odpovídá z hloubí stromů hlas

„pink, pink“, „brrrrr“ koňadry. A větvoví oživuje, pernaté kouličky se rozvinují, mlynáříci se tu houpají, uhelníčkové visí na šiškách. Jemně vrčí vzduchem hlásek „sisisi“. Záhy objeví se původce jeho s šafránovou hlavičkou, třepetající se králíček. Soudruh jeho s ohnivou chocholkou odletěl již na jih; jen pohyblivý tento pernatý puntíček kmitne se tu, přeletí onde, že oko sotva pohyby jeho postihne.

Již prozrazují též přítomnost svou brhlík i datel; zde padne žalud, onde ozve se tlukot ve větvích. Oko vaše vypátralo pestrého datla černobílého s karmínovým temenem. Délka jeho obnáší 13—14 cm.; pohyby jeho šplhavé — v malých odstavcích — jsou zábavné.

Nyní jest tedy pohromadě celé družstvo ochránců stromů. Jeden člen volně podrobuje se druhému. Ve sdružení jest síla; co jeden přehlédne, toho chopí se druhý. Různé jsou hlasy jejich, ale přece všichni si rozumějí. Nemají vládce mezi sebou, nicméně poslouchají všichni přirozeného svého smyslu a zkušenosti.

Na jaře rozptylují se, zakládajíce v ústraní svou rodinu; podzim je svádí k veselému a družnému životu, kdež různé zvuky jejich mají svůj význam pro jednotlivce i celek.

Právě drobnost tílka, stálá čilost a slídivost, silné nožky a obratnost činí sýkorky ochránci a udržovateli našeho stromoví nejvydatnějšími. Od vrcholku až ke kořenu prošťourá společnost ostrými zobáčky všechny skrýše, v nichž tají se vajíčka, housenky, zámotky hmyzu. K čemu sýkorky nemohou, to dorazí datel neb vytáhne šoupálek svým zobákem zakřiveným.

Ač potomstvo sýkorek jest dosti četné, nestačí hmyzomorná činnost jejich v letech, kdy mniška (Liparis monacha) neb bekyně sosnová (Gastropacha pini) příliš se rozmnoží. Též ohrožuje celá řada nepřátel život jejich; v noci přepadají je v jich úkrytech lasice a kuny; krahujec a ostříž uchvacují neprozřetelné, straka, sojka i vrány plení hnízda jejich.

Tím spíše měl by člověk státi se ochráncem přeužitečných spojenců svých. Přiměřenými budkami, v patřičné výši (3—6 m.) a s malým otvorem, dají se do zahrad a sadů přilákati, aby zde hnízdili. Času zimního, kdy jíní a led i větve kryjí, strádají velmi sýkory a hledají na blízku příbytků lidských spásu. Přítel ptactva neopomene pak mákem, semencem, slunečnicemi, oříšky neb zbytky masa přispěti k zachování drobných opeřenců, kteří z jara hojně nahradí péči čilým potomstvem a vydatným čistěním stromů.

Budníčkové.

Jiný typ pohyblivých, něžných, neunavných zpěváčků jsou budníčkové, barvy zelenavé, jako jest listí stromů, v nichž budují své klenuté hnízdečko. Zjev půvabný a nejznámější jest budníček větší (Phyllopneuste trochilus), liliputan jen 12 cm. dlouhý.

Když v březnu na jehnědách jívy včelky a mušky bzučí, slyšeti měkký a přítulný hlásek „hoid“, neb „fít“, jímž roztoužený pěvec neunavně se ozývá. Jako lehká jehněda kmitá se tu ve větvoví a vroucně procítěná jeho písnička, jemná, šeptaná, pak zas odumírající, dotýká se duše posluchače jako vábivá zvěst jara.

A hlučněji i jásavěji ozývá se budníček koncem dubna a v květnu, kdy samečkové svou rozkoš lásky o závod vyjadřují. V lesích smíšených

Střízlík při stavbě hnízda.

a porostech křovin hnízdí pak na zemi, možno-li na svahu. Hnízdo, poměrně veliké, je stavěno na způsob peci a v něm líhne se z 5—6 bílých, fialově kropenatých vajíček ve 14 dnech tolikéž hladových mláďat, jež

staří střídavě krmí. Někdy sameček maje housenku v zobáku prozpěvuje svou písničku a teprve pak donese ji mladým.

Nezřídka přidělá jim práce kukačka, vložíc budníčkům své vejce do hnízda. Nenasytného žrouta, jenž z něho se vylíhne, budníčkové pak od rána do noci hmyzem krmí.

Dojemně vypadal jednou párek budníčků, kteří, ač krmením vetřelce již téměř zmožení, polo vypelichaní, stále ještě donášeli do bezedného jícnu kukačky, která otvírala zobák, jakoby pěstouny své spolu polknouti chtěla.

Mladá písklata budníčků, z hnízda vyvedena, mají se brzy k světu a honí se za vším, co leze a lítá kolem nich. Koncem září opouštějí nás.

Dříve nežli tento druh vrací se z ciziny budníček menší (P. rufa), skrček jen 11 cm. dlouhý, u nás vzácnější; barvy jest nahoře šedohnědé, poněkud nazelenalé, nad okem s proužkem žlutým, vespod bílý s nádechem růžovým.

Význačný jest pro čilého ptáčka stálý pohyb ocáskem; hlásek jeho ozývá se jednotvárným „til, tel". Zajímavé jest jinak neúhledné hnízdo jeho tvaru oválního, jež buduje v hustém křoví ze suchých listů, částí kůry neb tuhých lodyh slámy. Na podkladu klene ptáček kopuli a vystýlá vnitřek chlupy a peřím. V říjnu nás opouštějí.

Sykavka (P. sibilatrix) upomíná barvou na mladé listí buku, v němž čile se prohání. Z jara víří zde větvemi rozčilený sameček, ozývaje se svým volavým „dy, dy, dy"; nápodobíme-li hlas ústy, blíží se zvědavě a žárlivě člověku, poskakuje při tom s větve na větev velmi důvěřivě. Hmyz uchvacuje v letu, neb sbírá pavoučky a mšice s větví. Hnízdo bývá též v houští u země; sedí-li zde samička, jest sameček na stráži a hlas jeho jako „dyo" zní velmi starostlivě. Koncem srpna nás opouští celá rodina, táhnouc na jih.

Skřítek.

Tímto názvem označíme si nejpopulárnější drobotinu ptačí, věrného nám střízlíka, jenž raději hyne, nežli by domovinu svou opustil. Dětem znám jest z bajky, jak obelstil orla, když jednalo se o krále; uschoval se orlu pod křídlo a když tento již výše nemohl, vyklouzl z pod křídla střízlík a vzlétl ještě o několik metrů výše.

Na střízlíka jest podívání, jak, otužilý a stále veselý, obratně probíhá houštinou, hlavu níží, ocásek vztyčuje a velikým očkem kolem slídí; ač důvěřivý, jest stále na stráži, ozývaje se při každém podezřelém zjevu svým zvučným „cerrr". Ale písnička jeho, na zpěv kanára upomínající, zajímá zvlášť, ozývá-li se do psoty zimní. Jsa obyvatelem nížin i hor prohání se tu ve složeném dříví, hustých plotech, mezi kořeny stromů, ve zříceninách neb i myších děrách; poletuje jen těžce, hopkuje jen u země. Toliko z jara zdá se jako proměněn; tu viděti jej vysoko na střechách neb stromech sedícího, an třeba půl hodiny do slunného modra písničku svou prozpěvuje. Ač je vedle králíčka nejmenší náš pták, překypuje z jara srdéčko jeho milostnou vášní, tak že často až křečovité posunky kolem své vyvolené provádí.

Ve své dychtivosti založit si krb domácí počne sameček záhy, a to za zpěvu, chvatně stavěti dvě až tři hnízda, která však nedokončená opět opouští. Tato hravost, z opojení lásky pocházející, přestává, jakmile střízlík nalezl družku, s níž společně vynajde skryté místo pro své

Rodina střízlíků.

potomstvo. Při stavbě hnízda vyvinuje párek půvabnou čilost a obratnost. Samička snáší šest až osm vajíček tečkovaných, poměrně dost velikých. Mláďata zůstávají v hnízdě déle pohromadě, nežli jest třeba. Nepomahají-li pak vábivé zvuky starých neb nedodání potravy, sáhnou rodiče k násilnému vytlačení a vytahání jich z hnízda.

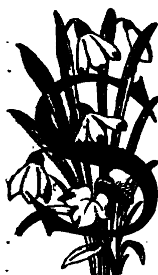
Bez bystrého svého zraku sotva by se střízlík v zimě uživil; v tu dobu nepohrdne vedle pavouků ani bobulemi bezu. Na podzim stává se

i družným. Připojuje se volně k tahu sýkorek a králíčků. V kruté zimě táhne se k příbytkům lidským. Jakkoli žije střízlík více pro sebe, provází živým účastenstvím, kde se co v ptačím světě šustne. Kočce vyhubuje a dává tak výstrahu všem ostatním opeřencům. Strhne-li se kde váda a rvačka mezi ptactvem v okolí jeho, jistě že ze své díry scénu pozoruje a křikem doprovází, nikdy však činně nezakročí.

Klaudie Michajlovna.

Črta.

Napsal J. Potapenko. Přeložil Antonín Hajn.

Soumrak zhustl. Veliká budova nemocniční, obklopená vysokou kamennou zdí, vyznačovala se vůči neúhledným předměstským budovám svými hustými okny, kterými zvnitřka prorážело mdlé světlo.

Stratanov přijel v drožce a nesestupuje s ní, ptal se vrátného:

„Co, je doma?“

Vrátný patrně asi věděl, o kom se mluví. A také to hned ukázal.

„Doma,“ odpověděl, vstav z lavičky a uctivě snímaje čepici. „Už jste tu nebyl dlouho, Alexeji Nikolajeviči,“ připojil maje na mysli, že Stratanov, jezdící sem každý den, poslední tři dni se neobjevil.

„A u vás všecko po starém?“ ptal se Stratanov vypláceje drožkáře.

„A co by nebylo? Vše je v pořádku.“

Vrátný otevřel dvířka ve vratech a propustil jimi Stratanova. Před hlavní budovou byla neveliká zahrádka, ve které mezi desíti akaciemi rostlo několik keřů jiřinek, růží a šeříku. Větve oděly se již v něžnou jarní zeleň. Úzká cestička, posypaná žlutým pískem, byla s obojích stran vroubena jemnou travou.

Vešel v hlavní podjezd. Vrátný v livreji vyskočil a vrhl se k němu se zřejmým úmyslem sundati s něho svrchník. Ale on, vzpomenuv si na temnou, vlhkou chodbu, kterou mu bylo projíti, odmítl. Pro větší jistotu opětoval i zde svou otázku:

„Je Klaudie Michajlovna doma?“

„Právě přišla z obchůzky,“ odpověděl vrátný.

Stratanov obrátil se na pravo a ihned ocitl se v úzkém sloupoví, připomínajícím tunel, mdle osvětleném hustými plynovými hořáky. Kroky jeho hluše se rozléhaly pod okrouhlým klenutím, s něhož tenkými praménky stékala studená vlhkota. Vzduch byl prosycen vlhkostí. Stratanovo srdce počínalo vždycky bíti pomaleji, když procházel tuto chodbu, jaká je možná jenom v erární nebo veřejné budově.

Na pravo byly dřevěné schody. Vystoupil do druhého poschodí a stanul přede dveřmi, na kterých byla přibita měděná deska s nápisem: „Doktorka mediciny Klaudie Michajlovna Obolonská". Stratanov dříve nežli zazvonil, naslouchal. Společný hovor různých hlasů a výbuch veselého smíchu, s jakýmsi divokým hýkáním a tleskáním, ukázaly mu, že byt je plný hostí.

„Dnes jako jindy!" pomyslil si se zlostí a jeho husté, zlehka převislé brvy se přísně svraštily.

Znovu poslouchal a po smutně se k němu nesoucím hovoru poznal hlas chirurga Repejnikova s jeho skřípajícím basem, seminárního učitele Benevolského, hovořícího zdlouhavě a zpívavě, jakoby sloužil mši, mladé Šustové, připravující se jeti na kursy, s jejím jemňoučkým, svěžounkým hláskem, dvou studentů, Garělina a Ečmiadzova z Arménska. Všichni mluví najednou a všem je veselo, protože se zde cítí jako doma.

Ale hlasu Klaudie Michajlovny neslyšel. Patrně odešla do kuchyně.

Jeho ruka se jaksi nepozvédala ke zvonku. Nemá-li se vrátiti? Je to vše příliš veselé. Nebyl zde čtyři dni a nic špatného z toho nevyšlo. Dnes ráno dostal od ní lísteček: „Kam jste zmizel? Bez Vás se nudím. Jest stydno tak se oddávati praxi, aby člověk zapomínal na přítele. Přijďte."

Bylo napsáno na útržku, rychlým, přerývaným rukopisem a patrně uprostřed rozhovoru. „Bez Vás se nudím . . ." Nu to je hloupost, to není vidět. Naopak, je zde velmi veselo jako vždycky.

Ale jíti domů, když člověk přišel až k samým dveřím, je hloupé. Ne, nech ať je to naposledy! K tomu mají si ještě mnoho dopověděti. Pokorně přijímal účastenství ve všech těchto veselých schůzkách, nezanechávajících v duši nijaké stopy a ona snad si myslí, že se mu to líbí a že se dívá na věci tak, jak i ona, jako všickni . . . To je potřeba objasniti a . . . ukončiti.

Zazvonil. Bylo zvláštní, že Klaudie Michajlovna přišla sama do předsíně, aby otevřela dveře.

„Nu, tak vidíte, pocítila jsem, že jste to vy!" řekla pohleděvši mu přímo do tváře svýma velikýma, tmavýma, smějícíma se očima, obroubenýma hustými, dlouhými brvami.

„Pocítila? A jak se to projevilo?" ptal se Stratanov, a v jeho hlase zazněla ironie.

„Tlučením srdce!" odvětila smějíc se. „Proč jste se neukazoval?"

„U vás je příliš veselo," promluvil, využívaje toho, že z hostinného pokoje nikdo ještě nevyšel.

„A vy jste radši, když je nudno? Zvláštní chuť! Nu jděte do pokoje; já musím jíti do kuchyně."

Zmizela. Vysoká, souměrná, vždycky držící se jaksi příliš přímo, jakoby vyzývala na boj, s hrubými, rázovitými, ostře kreslenými rysy ve snědé tváři, plná energie a síly, projevujících se v každém jejím pohybu, ve zvuku jejího hlasu, v pohledu, vždy na něj působila jako proud svěžího vzduchu uprostřed dusna letního, parného dne. A nyní prohodiv s ní tři slova a zakusiv vlivu jejího přímého, pronikavého pohledu, již nechápal té nálady, ve které byl na schodech před zavře-

nými dveřmi a těch myšlének, které se tehda rojily v jeho hlavě. Vrásky na jeho čele zmizely: na rtech, pod hustým, černým vousem, hrál úsměv a jakoby poslouchaje jejího příkazu, vešel do pokoje. Tu našel staré známé, jichž hlasy k němu doléhaly skrze zavřené dvéře. Lesklá lysina chirurga Repejnikova se na polo obrátila spolu s jeho širokou, vousatou, směšnou tváří, oba studenti šli k němu z různých úhlů, učitel Benevolský kynul mu svou světlou, rozdvojenou bradičkou, Šustová se usmívala na něho, prohlížejíc si dále sešit časopisu a při tom rozlehlo se všeobecné: Á—á!, v kterém bylo slyšeti spokojenost nad tím, že konečně přišel i výčitka proto, že se tak dlouho neobjevoval. Slovem, tito lidé byli rádi, že přišel a pokládali jej patrně za svého člověka.

Repejnikov ihned zaskřípal:

„Ah, kolega! Jsem velmi rád, že vás vidím. Povězte nám o té nemocné, kterou jsem vám poslal.“

„Jakou nemocnou?“

„No tu, která má čtrnáct nemocí . . . Statkářku . . .“

„Ah, tak to jste ji vy poslal?“

„Nu a kdo pak tedy? Vždyť jste naším Botkinem. Já všem říkám: jděte ke Stratanovu; on je naším Botkinem. Ne, opravdu, vaše diagnosa mě někdy překvapuje. Zdá se, že jsem už pálený kostelník a někdy se v nemocech hrabeš, a nedovedeš jim přijít na kloub, ale u vás je jakýsi čich . . . Co jste našel u ní?“

Stratanov si sedl a počal vykládati svou diagnosu nemocné, kterou mu poslal Repejnikov. Starý chirurg ho pozorně poslouchal a přisvědčivě kýval hlavou. Vyšetřoval tuto nemocnou po několik neděl a nemohl k ničemu přijíti. Stratanov pak jaksi najednou objasnil věc tak, že bylo všecko jasno, a čtrnáct nemocí, jako na jeho příkaz, stálo v řadě s nepřemožitelnou určitostí vyplývajíc jedna z druhé.

„Ano, ano!“ stále šíře a šíře rozvíraje oči, křičel Repejnikov. „Eh, vy mladí! Učte se pak u kollegy . . . Ostatně tomu se asi nenaučíš. To je dar s hůry. Klaudie Michajlovno,“ obrátil se k vešedší hostitelce, „mám rád Stratanova . . . Pamatujete se na tu statkářku? Všelicos jsme s ní dělali pořád a nic . . . A on . . . Jen ho poslouchejte!“

Klaudie Michajlovna stanula a s netajeným potěšením podívala se na Stratanova. Bylo jí příjemno, když ho chválili, obzvláště Repejnikov, jehož mínění si vážila. Stratanov měl mezi gubernskými lékaři nemálo nepřátel. Bylo to pochopitelné. Praktikoval ne více nežli deset let, sem přijel před osmi měsíci, a už se u něho musili lidé dávat zapisovati na večer, aby se k němu dostali. Gubernské obecenstvo rádo si dělalo modly, které velmi brzy svrhovalo. Ale o Stratanovi mluvili i nepřátelé, že je nadaný. Avšak Klaudie Michajlovna nechtěla poslouchati jeho výklady.

„Až potom, až potom,“ řekla, „v jídelně šumí vaječník s maloruskou klobásou. To je neméně vážné.“

Vsichni hlučně souhlasili, vstali a s veselým smíchem vešli do jídelny. Zde bylo těsno, ale potom rozsadili se u malého kulatého stolu. Repejnikov naléval vodku sobě i studentům. Stratanov vypil toliko jednu sklenku a další odmítl. Vůbec byl dnes vážný a zdrželivý. Vysvětlovali mu, proč jsou všichni hladoví. Náhodou nikdo dnes nemohl se pořádně

naobědvati. Klaudie Michajlovna musila k nemocné, kterou přinesli v poledne a teprve přede dvěma hodinami se ukončil u ní porod. Repejnikov dělal operaci, studenti onemocněvší a proto odloživší zkoušku na budoucí rok, byli jí přítomni. Benevolský ihned po škole dával soukromé hodiny. Šustová prostě zapomněla v čas obědvati. Protože Stratanov všecko dělal v určitý čas, odmítl i vaječník s maloruskou klobásou. A vůbec tento hluk ho dráždil. Měl dnes určitý cíl a každý z přítomných zdál se mu býti překážkou a osobním nepřítelem.

„Škoda, že jste včera nepřijel," řekla mu Klaudie Michajlovna s jakousi neobyčejně zdravou, radostnou chutí pojídajíc. „Znamenitě jsme se projeli na trojce, a navštívili jsme „Veselou hospodu".

Stratanov pro cosi obrátil zrak s ní na studenta Ečmiadzova, který v tu chvíli díval se na hospodyni zjevně zamilovaným pohledem. Jízda na trojce, „Veselá hospoda", drahá to zahradní restaurace . . . Ovšem, všecko to uspořádal on, jediný ze známých Obolonské, mající hodně peněz. Všichni druzí jsou — chudoba, nevylučujíc ani dělostřelce Arkanova, který zde právě jako nějakým zázrakem není. Repejnikov je skoupý a takového výdaje si ovšem nedovolí, a Benevolský vydržuje asi tucet příbuzných.

„Pravíte, že bylo veselo?" tázal se Stratanov, podívav se na ni.

„Velmi, velmi veselo! . . . Vyjeli jsme v jedenáct hodin večer a vrátili jsme se ve dvě."

„Jsem velmi rád, že jsem včera k vám nepřijel."

„Proč?"

„Už jsem vám to řekl. Nemám rád, když je příliš veselo."

Klaudie Michajlovna se na něj přísně podívala a potom, jakoby jemu naschvál, promluvila k Ečmiadzovu:

„A my i dnes pojedeme, že ano?"

„S nadšením!" odpověděl Armén a opravdu pohleděl na ni s nevyslovitelným nadšením.

„Máte tolik volného času?" sarkasticky ptal se Stratanov.

„Ó ano! Mám v oddělení všechno v pořádku. Je teď jaro, krásné noci . . . Člověka to vábí za město. Člověk by musel býti ze dřeva, aby seděl v pokoji . . . Pánové, kdo pojede s námi?"

Ozval se student Garělin a Šustová, která i nyní roztržitě pojídajíc vaječník, prohlížela si dále článek, hledíc přes talíř do knihy, podepřené o láhev. Benevolský musel celý večer prohlížeti sešity, což i oznámil s velikým zármutkem. Repejnikov řekl, že nemůže — měl nemocného.

Zavzněl zvonek, vešel Arkanov, zvoně ostruhami. Přivítali ho veselým křikem. Políbil ruku paní a ostatním stiskl ruce. S návrhem jeti za město ihned souhlasil. Byl vysoké postavy, měl husté černé vousy a krásné bílé zuby. Vlasy, česané vzhůru, zastiňovaly vysoké skloněné čelo. Pohyby jeho byly zdlouhavé a zdrželivé, mluvil s rozvahou, trochu skrze zuby, zlehka a ironicky.

„Tak vidíte, jak jsem vám nakloněn — nemohu bez vás prožít dvacetčtyři hodiny!"

„Ečmiadzov mluví totéž," smějíc se odpověděla Klaudie Michajlovna.

„A i přísahám na to!" potvrdil Ečmiadzov zablýštěv svýma černýma očima.

„Garěline, vezměte tužku a znásobte dvacetčtyři čtyřmi.“

„K čemu to potřebujete?“ ptal se student.

„Potřebuji to.“

„To mohu znásobiti i bez tužky.“ Zvedl hlavu a několik sekund myslil. „Devadesát šest.“

„Aha! Hodně! Chtěla jsem vědět, kolik času může beze mne prožíti Stratanov.“

A při tom se na něj nepodívala. Stratanov mechanicky vyňal hodiny a roztržitě se na ně podíval; ručiček však neviděl.

„Máte nemocné?“ ptala se ho. „Spěcháte?“

„Nemám,“ odpověděl, „ale protože vy počítáte hodiny, chci i já vědět, jak dlouho mi ještě zbývá býti s vámi. Vždyť jedete za město.“

„Pozvala jsem Vás?“

„Nepojedu.“

Ečmiadzov tu dobu mluvil s Garělinem; pak oba vstali a oznámili, že jdou pro trojku. Benevolský se rozloučil spěchaje se svými sešity. Ostatní přešli do hostinného pokoje. Stratanov zastavil Klaudii Michajlovnu na chodbě a řekl sníženým hlasem:

„Jsem hotov odejíti, líbí-li se vám to. Ale před tím vás prosím o čtvrt hodinky.“

„O samotě?“ zeptala se s nádechem úsměchu.

„Ovšem.“

„Ale nezabijete mne? Máte takový osudný pohled a ton.“

„Ne, nezabiji vás.“

„Dobře, pojďme,“ řekla otvírajíc dvéře do hostinného pokoje. „Pánové, musím pohovořiti se Stratanovem! Posaďte se!“ řekla mimochodem Šustové, Repejnikovu a Arkanovu. Ale ti patrně si toho nevšimli. Šustová ležela ve svém článku a Repejnikov s dělostřelcem sedali k šachovému stolku.

Šla dále v maličký pokojíček, ve kterém přijímala soukromé návštěvy. Stratanov šel za ní a zavřel za sebou dvéře. Sedla si a promluvila:

„No tak? Buďte stručný. Mám hosti.“

„Budu stručný. Ale potřebuji půl minutky, abych mohl sebrati mysl.“ Nesedl si, nýbrž postavil se u okna, zády k němu. „Jestliže — vidíte ... Začnu od konce. Ostatně, vy to víte, ačkoli jsem vám to nikdy neříkal.“

„Že vás miluji.“

Zavrtěla hlavou.

„To není pravda!“

„Ne, je to pravda!“

„Vy mě nemůžete milovati ...“

„Ne, já vás miluji ... Přísně jsem to prozkoumal.“

„Ah, láska s přísným prozkoumáním! U vás je všecko přísné ... V čem pak pozůstávalo to prozkoumání? Nemůžete spát v noci?“

„Bohužel i to.“

„Ustavičně vás to táhne sem? Jste trochu roztržitý se svými nemocnými? Není vám příjemno, jsem-li s někým laskava? Vám se chce býti blízko mne, stisknouti mně ruku, líbati ...“

„Ano, ano!“

„Ha, ha, ha, ha! Oh! Oh! Totéž zakouší Ečmiadzov a Arkanov; tisíckrát mně to povídali.“

„Co mně je po tom? Či jsem jim snad podoben? Nepochybuji, že se na vás dívají žádostivým zrakem, ale co oni chtějí, tito pánové... tito... samci... jimž jste potřebna jen jako žena?“

„A vám?“

„Mně jste potřebna jako člověk, jako přítel, jako nejbližší bytost.“

„A jako žena — ne?“

„Rozumí se, že také... Ale marně hrajete těmito slovy. Vy sama dobře víte, že mě nelze s nimi srovnávati... Oni domáhají se jistého cíle, aby se ho potom domáhali u jiných žen, já pak jsem vám hluboce oddán — mé oddanosti stačí na celý život.“

„Slovem, oni mě chtějí ovládati jen na čas, ale vy — po celý život. Vaše nároky jsou, jak viděti, větší. To je všechno.“

„Opravdu se tak díváte na věc, Klaudie Michajlovno?“

„Vždycky.“

„Tedy vy nepřiznáváte lásky?“

„Naopak. Přiznávám ji úplně. Nevidím pouze příčiny chlubiti se tím, že milujete silněji, a proto že jste s to, abyste miloval déle. To nemůže býti důvodem pro to, že žena má patřiti vám a ne druhému. Vy se můžete opírati pouze na své opravdové důstojnosti. Ale zdali jste chtěl se mnou o tom mluviti? Mně se zdá, že mne netřeba přesvědčovati, že mám vám dávati přednost před Arkanovem a Ečmiadzovem... To je jasno, že vám ještě bez toho dávám přednost přede všemi na světě.“

„Ano?“ vzkřikl Stratanov a udělal k ní dva kroky. „A tato přednost... jak vy to nazýváte? Jaký je to cit?“

„Ach, opravdu to potřebujete vědět?... Nu, dovolte, je to — láska.“

„Vy mě milujete?“

„Ano, miluji.“

Toto přiznání, vyslovené tak prostě bez předmluv, bez vytáček a zajiknutí, doprovázené pouze malým ruměncem na tvářích, zdálo se, že ho omráčilo. Na chvilku pozbyl smyslů. Okolnosti tak málo se hodily k takovému vysvětlení. Jestliže on počal s tím svou řeč, bylo to pochopitelno: nejednou již mluvil jí o svém citu. Ona pak nikdy neříkala ani ano, ani ne. Odbývala to žertem. Jemu se zdálo, že si s ním hraje, i přišel jí říci, že tato neurčitost jej unavila, že patrně jeho cit nesetkává se u ní s citem vzájemným a proto že se raději vzdálí. A tu mu praví, že ho miluje!

Ovládl sebou a přistrčiv židli ke stolu, sedl si.

„Klaudie Michajlovno, je to příliš vážné, abyste mluvila takovým způsobem,“ řekl velice se rozčiluje.

„Proč myslíte, že je to příliš vážné?“ ptala se ho.

„Mně se zdá, že to nepotřebuje vysvětlení.“

„Jak je viděti, potřebuje, když vzniká takový nesouhlas.“

„Ale to je jasné: je to otázka celého života.“

„Pro mne — ne. Jest tisíce věcí, které jsou vážnější než to. Opravdu!“

„Myslíte?“

„Oh, jsem o tom přesvědčena!... či bývají každý den?“ ... V tu chvíli někdo zaklepal na dvéře z pokoje. Vstala. „Nu, co je?“ zeptala se.

„Trojka stojí u vrat!“ oznámil skrze zavřené dvéře Ečmiadzov.

„Hned budeme hotovi!“

„Jak, vy přece jedete?“ tázal se s údivem Stratanov.

„Ovšem. Vždyť jsem to slíbila. A k tomu chce se mi hrozně projížďky ... Proč byste s námi nejel?“

Stratanov také vstal, a řekl se silným rozčílením:

„Ano, nyní vidím, že máte pravdu: vám to není opravdu vážné...“

„Je mně to tak vážné, seč jsou mé síly ... Ale proč jste se rozzlobil?“

„Nerozzlobil jsem se, ale uráží mě to, do hlubiny duše —“ promluvil Stratanov, snaže se zdržeti rozčílení, „chtěl jsem vám to dávno říci. Jste žena, vyznačující se rozumem, vlohami, povahou; jste jedna z několika desíti, nebo na nejvýše z několika set v celé polovině lidstva dostihnuvších takového postavení, máte tedy všecko k tomu, abyste si získala zvučné jméno, abyste udělala něco znamenitého ... Ale vy — odpusťte mi — jste lehkomyslna jako dítě; obklopujete se prázdnými, ničemnými lidmi, vyplňujete svůj život lehkými zálibami, a bavíte se lehkými vítězstvími nad lidmi, kteří nestojí ani za váš palec, vy nemůžete odříci sobě malý vrtoch v tu chvíli, kdy běží o celý život, ne-li o váš, tedy člověka nekonečně vám oddaného, vy nehledíc k svému výminečnému postavení, jako byste spěchala dáti daň všem slabostem ženské povahy — slovem, vy nejste vážná, nejste vážná ani v nejmenším ... to mi způsobuje zármutek.“

A položil ruku na prsa, jakoby chtěl utišiti bol. Ona se hořce usmála.

„Tak vidíte, měla jsem pravdu. Řekla jsem vám, že mě nemůžete milovat. Vy znáte příliš dobře všecky mé nedostatky ... Nu, přece, nezlobte se ... Nelze člověka kárati za to, že je takový a že není jiný ... Nehněvejte se, Alexeji Nikolajeviči.“

Vzala levou rukou za kliku u dveří a pravou podávala jemu.

„A tak vy přece jen jedete?“ tázal se, vzav její ruku.

„Oh ano, proč bych nejela? To vás jest potřeba se tázati, proč vy nejedete?“

„Tedy na shledanou ... Podobný rozhovor se již nebude opakovati... Budu pracovati nad sebou ... a mine to ... tím více, že mně v tom tak dobře pomáháte.“

„Kdybyste věděl, jak mně je toho líto ... Vaše vážnost jde až ke krutosti, Alexeji Nikolajeviči,“ promluvila a v očích jejích mihl se stín zármutku. Připojila, otevírajíc dvéře: „Počkejte trochu!“

Nemohl již odpověděti. Z hostinného pokoje bylo slyšeti vysvětlování, všecka najednou, i o tom, že Repejnikov dal Arkanovu mat, i že trojka, kterou najali, jest skvělá, a že noc slibuje býti nevyrovnatelnou.

Stratanov vešel do pokoje za Klaudií Michajlovnou. Namířil do kouta a usedl si do křesla. Neúčastnil se společného rozhovoru a seděl s takovým pohledem, jakoby pouze vyplňoval poslední její prosbu, na kterou nemohl již odpověděti odřeknutím.

Díval se na Klaudii Michajlovnu a zdálo se mu, že v jejích po-

hybech, jejím hlase, v pohledech byla jakási nucenost. Mluvila příliš hlasitě, jakoby chtěla tím ukrýti, že se třese její hlas.

„Tak jeďme, pánové," pravila, obracejíc se k jednomu po druhém. „Nebudeme ztráceti času! . . . Ardalione Platonoviči (tak jmenovali Repejnikova), v mém oddělení je dobře. Porod nebude žádný, vím to zcela jistě. Ale přece zajděte asi v deset hodin a podívejte se na nemocné . . . Ano?"

„Bene," odpověděl Repejnikov.

„A všimněte si čtrnácté postele. U ní má dnes stoupnouti temperatura."

„U postele?" ptala se Šustová, dočetši již článek a zavřevši knihu.

„Ne, u nemocné, holoubku," s úsměvem vysvětlila jí Klaudie Michajlovna. „Vysvětlete jí," pokračovala obracejíc se k Repejnikovi, „že to tak i má býti."

„Benissimo," prohlásil Repejnikov.

„Nu, a nyní, pánové, jeďme," promluvila otáčejíc si kolem krku černý krajkový šál.

Všichni, kromě Repejnikova, se počali chystati. Stratanov vstal, aby se rozloučil a pouze čekal, kdy ona na něj obrátí pozornost. Dvéře do předsíně se otevřely a vešla velmi mladá žena, nevelké postavy, slabounká, s bledou tváří. Dlouhá plátěnná zástěra, kterou měla oblečenu přes skořicové šaty, ukazovala, že patří k personálu nemocnice.

Klaudia Michajlovna se rychle k ní obrátila.

„Co se stalo, Marie Petrovno?"

Bledolící Marie Petrovna uviděvši, že Klaudie Michajlovna a její hosté se někam chystají, několik vteřin mlčela, jakoby si nedovolovala svou zprávou zkaziti jejich úmysl.

„Nu co?" podruhé se obrátila k ní Klaudie Michajlovna.

„Přivezli k nám nemocnou," odvětila, „a zdá se, že těžce nemocnou."

„Nu, vy vždycky zveličujete, Marie Petrovno!"

„Nevím," odpověděla tato nerozhodně a zavrtěla hlavou. „Přijala jsem ji . . . Už to u ní začalo . . ."

„Proč myslíte, že je těžce nemocna?"

„Tak se mně zdá."

„Je ve společném sále?"

„Ne, dala jsem ji do pátého čísla."

„Dobře, Marie Petrovno, hned se na ni podívám."

Mluvíc to, již sundavala se šíje šál. Obličeje všech přihotovivších se jevily hněv. Ečmiadzov ostře, s nenávistí podíval se na Marii Petrovnu.

„Co pak nemohou bez vás udělat takovou jednoduchou věc?" tázal se, jak obyčejně.

„Mlčte, Ečmiadzove, to není vaše věc!" řekla přísně Klaudie Michajlovna. „Hned přijdu, Marie Petrovno!"

„Poslyšte, holoubku," promluvil Repejnikov, „jestliže chcete, prohlédnu za vás nemocnou."

Ale v hlase jeho bylo cosi neurčitého a jaksi zkoumajícího.

„Ne, Ordalione Platonoviči, to nemohu ani vám svěřiti."

„Bene! A nejen bene, ale benissimo! Za to vás chválím!" radostně

zvolal Repejnikov. „Jděte, holoubku. A Ečmiadzov ať se vztekne. Jemu není nic — on nerodí!"

„Tak vy počkáte, pánové... Jsem přesvědčena, že Marie Petrovna zveličuje. Pojďme, Marie Petrovno!"

Všichni, kteří se chystali jeti, byli oblečeni. Šustová odhrnula závoj a nechtějíc ztráceti čas, vzala si opět knihu. Ečmiadzov, uražen, obrátil se k oknu, a hleděl jím na úzký, černý dvůr nemocnice. Stratanov se zlobil, že se nemohl v čas rozlončiti, protože jeho pobyt zde byl zbytečný. Nějak se to spraví. Nemocnou vezme si bába s Marií Petrovnou, a zodpovědný lékař bude s radostí užívati krásného vzduchu veselé noci, hvězd a měsíce. Její lehkomyslnost se nezastaví ani před tímto. Nu a potom se to nějak odbude a skončí se to dobře. Vždyť takovým lehkomyslným lidem štěstí přeje.

Ale Repejnikov v tu chvíli přisedl si k němu a nadšeně chválil Klaudii Michajlovnu.

„Jaká to milá, sympathická povaha! Co je v ní života! Lehká, horlivá, přístupná její duše ozývá se na nejmenší dojem. Jak prostě a přirozeně dovede být veselou. A současně jak je přísná ve svých povinnostech! Co jí překáželo užiti mé nabídky? Jest oblečena, všichni se připravili, trojka pohotově, táhne ji to do stepi... Ale zatím ne, — za nic. Ona nikdy neuvalí na druhého zodpovědnost, která leží na ní. Živý člověk, pravidelný, bez jakýchkoli umělůstek a schytralostí. Že jsou u ní slabosti a byly také hříchy — co na tom. Jen když dělá svou povinnost."

Stratanov poslouchal ho roztržitě a s ničím nesouhlasil. Myslil nyní jen o jednom: co nejrychleji odejíti a nikdy se sem nevrátiti. Když Repejnikov mluvil o slabostech a hříších Klaudie Michajlo ny, pocítil v srdci něco chladného a daleko nepřátelského k ní: „I byly hříchy, i budou hříchy," pomyslil si. „Proč jsem zde? Proč jsem zde se svým hlubokým citem, se svou pohotovostí dáti jí všecek svůj život? Je to hloupé, hloupé, do poslední nitky hloupé!"

Dveře z předsíně se otevřely nějak příliš prudce a rychle vešla Klaudie Michajlovna. Tvář její byla bleda a vážna. Trapná starost obrážela se v jejím pohledě a v rázovitém složení jejích velikých, pěkně narýsovaných rtův.

„Pánové, můžete zůstati nebo odejíti, jak je libo... Nepojedeme," rychle, jako mimochodem promluvila a zastavivši se na chvilku před Repejnikovem, několika slovy, s hlubokou pozorností vysvětlila mu těžký stav nemocné.

„Nu tak," začal zase Ečmiadzov, „a tak je to vždycky!..."

Ale ona se k němu ani neobrátila a on umlkl, zničen svou vlastní beztaktností.

Repejnikov slyše ji, kýval hlavou; potom když udělala pohyb, aby šla do vedlejšího pokoje, vzal ji za ruku a zadržel ji. Povstal, přitáhl k sobě její hlavu a políbil ji v čelo.

„Bene, bene!" řekl pohnutým hlasem. „Jste dobrá. Jen se tak nerozčilujte — to škodí!"

Odešla na levo, ale již za dvě minuty vrátila se převlečena. Měla na sobě dlouhou plátěnnou zástěru, jako byla ta, ve které se objevila Marie Petrovna. Vlasy měla vysoko sčesané a pevně stisknuté v klubko. S poloúsměvem poklonila se všem na pravo i na levo a stále jsouc taková bledá, odešla do předsíně.

Stratanov, po celý čas sedící nepohnutě v koutě a pozorující všecko co se stalo, najednou rozhodně vstal s místa a skoro běžel za ní. Dohonil ji na schodech.

„Klaudie Michajlovno!“ vykřikl shora dolů a hlas jeho se třásl.

Ona nezastavujíc se pozvedla hlavu.

„To jste vy?“

„Ano, to jsem já... Dovolte, abych mohl zůstati.“

„Proč?“

„Počkám na vás.“

„Proč?“

„Tak.“

Pokrčila ramenoma a zmizela ve vlhkém a chladném korridoru. Zůstal na místě, nerozhodně postál asi minutku, potom vešel zpět, do bytu. Tam se chystali již rozejít se. Ečmiadzov se se všemi loučil zamračeně. Garělin prosil Šustovou o dovolení, aby ji směl doprovoditi a patrně dostal je, protože sešit časopisu měl již pod paždím. Dělostřelec Arkanov navrhl Repejnikovi sehrati ještě jednu partii v šachy, ale tento vzal čepici a ohlásil, že také se půjde podívat na nemocnou.

„A vy kollego,“ tázal se Stratanova.

„Počkám,“ odpověděl tento.

„Ale to se může protáhnouti do rána!“

„Nic nedělá. Nedočkám-li se, nechám tu psaní... Máme nějakou záležitost... A nemohl jsem již říci.“

Všichni se rozešli. Stratanov zůstal sám a hned počal choditi po pokoji. Přišla kuchařka Anisja a tázala se, nechce-li čaje. Nevěda ani přikývl a Anisja jej přinesla.

Ale čaj stál studený na stole. Stratanov chodil z úhlu do úhlu nepozoruje, jak minula hodina, druhá, třetí. Cítil v duši jakousi nevolnost, kterou nemohl ani určiti ani vysvětliti. Co se stalo ten večer? Nic zvláštního. Připomínal si každou podrobnost, jak přišel k nemocnici, zeptal se u obou vrátných, je-li Obolonská doma, potkal ji u dveří, seděl v jídelně, požádal o objasnění, řekl jí o své lásce, uslyšel od ní neočekávané přiznání. To všecko není nic, to všecko není nic. Potom vyřkl své mínění o ní. A při vzpomínce na toto jeho tvář pokryla se ruměncem a jeho vlastní slova vyčítavě zněla v jeho uších. „Jste lehkomyslná jako dítě... Nemůžete odříci si nejmenší vrtoch... Nejste vážná, nejste vážná ani v nejmenším.“ A její odpověď: „Vy příliš dobře znáte všecky moje nedostatky... Ale nehněvejte se... Nelze kárati člověka za to, že je taková.“

Jak plasticky oba se obráželi v tomto krátkém dialogu — on s vědomím svých řídkých důstojností a toho práva, které mu dává jeho bezvadnost, on hrubě lezoucí do její duše a ona se svou skromnou prostotou, s hořkým úsměvem přiznávající své slabosti. „Jen se nehně-

vejte, nehněvejte se přece.“ Ona se neuráží, pouze jest smutna proto, že je tak nedokonalá a připojuje: „Jen kdybyste věděl, jak je mně toho líto! . . . Vaše vážnost přechází v krutost.“

Ne, ne v krutost, ale mnohem dále. Vždyť ve skutečnosti všecka jeho odpověď vytéká z citu zlosti, že nevyplňuje každé jeho přání, ale chce jeti s nějakým Ečmiadzovem, že on není pro ni vším, že jeho cit nepokládá za příliš vážnou věc, že u ní jest ještě tisíce věcí vážnějších nežli je toto . . . Jaké to jsou věci? Viz právě jednu z nich, jako věc, pro kterou jest hotova odříci nejen „maličký vrtoch“, ale snad něco většího! A styděl se, že v sobě nepřemohl citu zlosti a urazil ji, ale ona ukázala se nesmírně vyšší jeho.

A potom ty urážlivé myšlénky o ní, když Repejnikov si k němu přisedl a chválil ji. Jak ji tehda nesvědomitě pomlouval před sebou samým. Jest zvláštní, že láska jest schopna nespravedlnosti. Vždyť ji miluje, o tom nemá pochybnosti.

Seznámil se s ní před desíti léty v Petrohradě. Dokončoval tehda kurs a ona přijedši z ciziny, domáhala se přiznání svých práv. Vystudovala za hranicemi.

Ale tato známost nebyla trvalá. Byl s ní ve stejném věku, ale ona zdála se mu býti mnohem starší. Jak by ne! On dokončil svou školskou dráhu bez překážek, po hladké, udupané cestičce, ale ona dobývala si svého práva svýma vlastníma prsoma, pro každý krok v před bylo jí podstupovati nový útok. Jeho i tenkrát překvapila její energie, důvěra v sebe, ve své síly a ta samostatnost, která je vlastní jedině lidem, kteří si postavení v životě vydobyli vlastními silami. Měli stejné známé, ti o ní mluvili a mnoho slyšel o ní řečí a pomluv. Ve skutečnosti nikdo jí nepromíjel její samostatnosti a proto všecky její slabosti znali všickni. Již tehda slyšel historii o nějakém umělci za hranicemi, ale patrně se to ukončilo, protože umělec zůstal tam a ona nepomýšlela na návrat.

Ale potom na ni zapomněl. Skončil kurs a měl nejrůznější místa. Byl nejprve vojenským lékařem, potom zemským, potom jel do Petrohradu skládat zkoušku a hájit dissertaci a posléze usadil se zde samostatně. Nabyl zkušeností a vážnosti soudruhů. Ne pouze Repejnikov měl veliké mínění o jeho vědomostech. Bylo mu nyní třicetpět let, jí tolikéž. Ale ona vypadala mladší, protože život v ní byl v plné síle. Když se s ní zde setkal, byl překvapen, jak velice se zachovala. Jakoby těch deset let prošlo mimo ni.

Zde slyšel o ní nové pověsti, ale zase se to týkalo minulosti. A nikdo toho ovšem nemohl dokázati. A v přítomnosti nebylo nic takového, co by je potvrzovalo. Její živá povaha projevovala se v tom, že se obklopila mládeží, že se kolem ní shromažďovalo vše, co jen bylo ve městě zajímavého, ale zajímavého bylo poskrovnu. Mohl si kdokoli vymysliti projížďku za město — na loďce, na trojce, pěšky, vše jedno — ona s tím souhlasila, podporovala to — jen když měla lidi, hluk, smích, hovor, vzduch, volnost.

Ani nespozoroval, jak si ji zamiloval a počal vyhledávati její přítomnost, každý den, a když to spozoroval v sobě, tu přesvědčil se, že i ona mu dává přednost. Po těchto objevech jeho cit počal vyhledávat

praktický východ. Otázka byla taková, že nebylo jej těžko nalézti: ženitba. Co může býti lepšího nad tuto partii? Mají společné zaměstnání, budou pracovati společně. A rozhodnuv se pro tuto myšlénku, jakoby cítil, že má jakési právo na ni. Počala ho drážditi společnost ji obklopující. Všechny tyto hlučné rozmluvy jsou neužitečny. Ona příliš mnoho pozornosti věnuje všem. Chtěl by je před ní všecky zastoupiti — je to přirozené. Naznačoval jí to, ale ona tomu nerozuměla. Tehda počala se ho zmocňovati pochybnost, dává-li mu přednost. Rozebíral ji po částečkách a pokaždé zůstal nespokojen. Všecko, čím vábí, jest — povaha, sympathická, otevřená, živá. To podmaňuje. Ale sny o společné práci s ní — to je fantasie. Ona příliš miluje tento hluk vnějšího života, ona příliš snadno oddává se dojmům. Není v ní nic trvalého, nic opravdového.

A dnes byl skoro rád, že došel v objasnění až tam, kdy možno bylo odejíti navždy. Ale jediná chvilka, jediné toto objevení se s bledým lícem, plným starosti, ten spěch, se kterým se převlékla, ten prostý ton, kterým oznámila všem, že vyjížďka nebude — jediná ta chvilka přikovala ho k místu a najednou převrátila všecko jeho rozhodnutí.

Jak byla krásná ve své prostotě, v té bezprostřední nezištné starostlivosti ne o sebe, nýbrž o život nějaké neznámé ženy, přišedší z ulice — ženy, kterou vidí poprvé. Stačilo jí jen, odejíti nahoru, uviděti její strádání a hrozící jí nebezpečí a již počala cenit její život jako život blízkého člověka; pouhé strádání učinilo jí tu ženu blízkou, její. Jaké dojemné nebezpečí svítilo jí v očích, jaká soustrast třásla se v jejím hlase.

Tiše zaskřipnuly dvéře a vešla Marie Petrovna. Jakoby ho nebyla spozorovala a namířila k malému pokojíčku. Vzhlédl na její bledý, nevýznačný obličej a byl překvapen známým výrazem. Byl to týž výraz, jaký viděl nedávno ve tváři Klaudie Michajlovny. Cítí stejně . . .

„Marie Petrovno!“ zastavil ji.

Tato se zatřásla.

„Jak je tam u vás?“

„Moc špatně.“

„Kdo je to?“

„Nevím.“

„Co pak není u vás předepsáno ptát se po stavu?“

„Jest, ale neměli jsme času.“

„Počal se porod?“

„Ano.“

„Těžký?“

„Hrozně.“

A všecka se zatřásla při tomto slově.

„Co pak jste si ještě nezvykla, Marie Petrovno?“

„Co pak si může člověk tomu zvyknouti?“

Odešla do malého pokojíčka a brzy vyšla odtamtud, nesouc v ruce kapesní šátek, zapomenutý patrně Klaudií Michajlovnou. Již se netázal dále na nic. Ona rychle odešla. Vzpomněl si maně na případ, který se mu stal před desíti lety, kdy sundal právě studentský oblek, aby zaměnil jej doktorským. Seděl v plukovní nemocnici v přijímací síni. Byl zavolán nahoru. Přinesli vojáka s bolavou nohou. Počal ho prohlížeti; nemocný

naříkal, pohled na něho byl hrozný. Nepamatuje se nyní, kde a jak utržil si tuto nemoc — byla doba míru. Ale pamatuje se, že ruce jeho se třásly a srdce bylo čímsi stisknuto. Udělal, co bylo potřeba, potom střelhbitě sletěl dolů do přijímací síně, kde nebylo živé duše a rozplakal se.

Vzpomínal si i na jiný případ, který se přihodil teprve předevčírem. Byl zavolán k nemocnému dítěti, ale příliš pozdě. Dítě se zadusilo. Udělal i tu, co bylo potřebno, jakkoli věděl velmi dobře, že je to marno. Dal rodičům znáti, že je s dítětem konec. Matka omdlela, otec přiklonil se obličejem ke stěně a tiše štkal, ale on přísným hlasem je káral za to, že byli neteční a neposlali včas pro lékaře. A srdce jeho se netřáslo. Theoreticky bylo mu líto i jich, i dítěte, ale viděl již příliš mnoho ve svém životě takových výjevů, aby mohly působiti na něho bezprostředním dojmem. Nestal se ani necitelným ani nelítostným, ale prostě nervy otupěly. Ale tyto ženy slyší již několik let naříkání rodících a viděly již hrozné muky a pokaždé přece trpí, jak trpěly na poprvé. Mají nervy jinak ustrojené. Nestávají se hrubými cvikem, nýbrž stávají se jemnějšími a tím více cítí.

Bila hodina. Což po celou tu dobu ona ustavičně je u nemocné? Kde se bere u ní tolik sil?

I představoval si její obličej, bledý, s přísně zdviženými brvami, s hlubokými vráskami napjatosti na čele, na kterém vystoupily kapky potu. Její srdce rozrývá se od bolu, ale svým měkkým povzbuzujícím hlasem uspokojuje nemocnou a hledí se na ni usmáti.

„Oh, to není nic. Všecko bude dobře. Hned se to skončí, hned se to skončí!“

A najednou uchvátila jej nepřemožitelná žádost uviděti ji právě v tuto chvíli, kdy byla všecka pohřížena v práci, v ulehčování cizího strádání, které učinilo její tvář bledou, v zachraňování cizího života, který se již stal pro ni jejím. Byla-li krásná, když dojemné rozechvění dýchal v každém tahu jejího obličeje, nyní, ve chvíle vysoké soustrasti, ukáže se mu božskou a zachce se mu padnouti k jejím nohám. Proč se mu chce padnouti k jejím nohám? Zda ne proto, že se před ní stydí, stydí za to samolibé kázání, na které mu odpověděla tak brzy ne slovy, ale samým životem?

Vyšel do předsíně, letmo podíval se na svrchník, který tu visel, ale neoblekl ho. V dlouhém polotemném sloupoví proniknut byl hned všecek vlhkostí a mráz mu prošel po celém těle.

Prošel je do polovičky. Protože znal dobře všecky cesty a umístění pokojů v nemocnici, kterou zhusta navštěvoval, nemusil jíti po hlavních schodech. Obrátil se na pravo a vystupoval po cestě služebných.

V širokém korridoru daleko od sebe mdle hořely silně stáhnuté plynové hořáky. Z leva širokými okny a skleněnými dveřmi bylo viděti dvě řady postelí, na kterých ležely ženy před nedávnem porodivší. Ležely na znaku, nataženy po celou délku postele a až pod bradu přikryty bílým rouchem. Někde stály malinké dětské postélky. Z prava bylo slyšeti složitý, z množství hlasů sestávající křik novorozených dětí, které byly dány nemocničným kojným, protože se u jejich matek neukázalo mléko. Dva kroky před ním mihla se noční opatrovnice, a uviděvši ho, zasta-

vila se. Nejprve byla jata udivením z objevení se zde v noci cizího muže, ale podívavši se na něj lépe, uspokojila se.

„Hledáte Klaudii Michajlovnu?" zeptala se ho.

Patrně všichni služební v nemocnici věděli o jeho přátelství s Obolonskou a patrně mluvili mezi sebou Bůh ví co o jejich poměru... „Bezpochyby takového původu jsou i všechny ostatní pověsti o její minulosti," myslil si Stratanov.

„Je v pátém čísle?" tázal se Stratanov.

„Ano jé tam... Pracuje."

„Ještě se to neskončilo?"

„Asi k ránu se to skončí."

„A ona po celou tu dobu sama pracuje?"

„A to ona už je taková... Když je nebezpečí, ani na minutu neodejde... Chcete ji vyvolati? Potřebujete ji?"

„Ano, chtěl bych ji uviděti."

„To není možno, nepůjde."

„Na sekundu?"

„Ani na sekundu. Ona v takovou dobu na všechno zapomíná. Jednou, také v noci, jí přinesli telegram, ani se na něj nepodívala, až bylo všecko u konce."

„Páté číslo je tam?"

„Jděte až na konec chodby a potom se obraťte na levo. Tam už uslyšíte... Jen tam nechoďte, víte, Klaudie Michajlovna se strašně zlobí, když jí překážejí."

„Co pak je zlá?"

„O ne, je dobrá, ale co se týče nemocných, to je hrozně přísná... Při nejmenším nepořádku dělá kázání."

Stratanov nicméně šel tím směrem, kterým ukázala opatrovnice. Mimoděk obrátil pozornost na čistotu v pokojích, na čerstvý, dobrý, desinfikovaný vzduch a jako specialista ihned to ocenil. Doléhalo k němu hluché naříkání, které čím dále šel, stávalo se zřetelnějším. Posléze stalo se tak jasným, že obrátiv se podle něho, našel číslo páté. Z něho padalo na korridor jasné světlo. Postavil se k oknu a viděl nemocnou, která ležela bez vlády sklesnuvši hlavou na polštář. Dvě ženy — mezi nimi Marie Petrovna — držely ji za ruce. Klaudie Michajlovna stála nad ní s vysoko vyhrnutými rukávy, úplně pohřížena v práci. Tváře její byly červené od namáhání a oteklá víčka mluvila o krajní únavě. Vedle ní stál nakloněn Repejnikov. V tu chvíli právě starý chirurg se vzpřímil, vyndal z kapsy šátek a utřel si spocený, silně zarumělý obličej. Náhodou uviděl Stratanova, a zrak jeho projevil radost. Nechal nemocnou a šel k polootevřeným dveřím.

„Přicházíte vhod, kollego... Zůstaňte tady, já už více nemohu... Jsem prostě vysílen. Šest hodin, kollego, nenarovnávaje záda... Teď jsou tři, není-li pravda? Jděte!"

Vzal Stratanova za rukáv a vtáhl ho z korridoru do pokoje. Připojil ukazuje na ženy:

„Podívejte se na ně, na slabé bytosti, co?... Ani hákem jí neodtrhneš. Odkud se bere síla! Já zdám se býti železný, a prohrál

jsem . . . To, panečku, už není fysická, ale duchovní síla . . . Když ony zachraňují život lidský, stávají se bohy . . . Tak jděte, a já půjdu si trochu pokouřit.“

Repejnikov odešel. Stratanov přiblížil se k nemocné. Klaudie Michajlovna ho uviděla a kývnula na něj hlavou.

„Vystřídám Ardaliona Platonoviče,“ řekl.

„Dejte pozor!“ řekla skoro velitelsky, a on ihned ucítil, že je úplně pod jejím vedením.

Repejnikov poslal na vystřídání dvě své báby, které vyměnily Marii Petrovnu a její pomocnici. Práce se oživila. Nemocná, ztrativši už síly a jak bylo viděti, odmítnuvši už pomáhati námahám lékařů, uviděvši nové osoby, byla povzbuzena a všichni počali dostávat naději. Všecko spočívalo v tom a všickni se o to zasazovali, aby v ní vzbuzena byla aktivnost. Na tom závisel výsledek. Oknem, vedoucím do zahrady, pronikl bledý paprsek počínajícího se jitra a smísil se se světlem plynové svítilny, umístěné nad záhlavím nemocné. Nastoupil příznivý porod, všichni napjali pozornost. Ještě okamžik a úsilí celé noci byla korunována výsledkem. Klaudie Michajlovna zvedla hlavu a vzdychla s ulehčením.

„Přinesl jste nám štěstí,“ řekla obracejíc se k Stratanovu, a její unavené oči se na něj usmály.

„Chtěl bych líbati vaše nohy,“ zašeptal jí. „Chtěl bych, abyste mě rozdupala.“

„Odejděte, Stratanove, už vás nepotřebujeme,“ řekla ona nahlas. „Jděte do přijímací síně a řekněte Repejnikovi, aby šel spat. Je znepokojen.“

Stratanov poslušně odešel. Šel do přijímací síně; Repejnikov chodil po pokoji, aby neusnul, kouřil nejtlustší papirosku a pouštěl celé oblaky kouře.

„A? —“ tázavě promluvil uviděv ve dveřích Stratanova. „Vyhnala i vás?“

„Ne. Poručila mně, abych vám řekl, abyste šel spat. Skončilo se to dobře.“

„Ale jděte!? Ah, vy šťastný člověče! Rozumím, proč máte tak velikou praxi. Vám přeje štěstí. Ani se ještě nepodívá, a už je hned zdar. Ale já, přiznám se, myslil jsem již, že se beze mne vaše umění neobejde. Ale to je již špatné umění. Nu, půjdu spat. Bylo by dobře, odtamtud Klaudii Michajlovnu odvésti, ale prosím, ona, vím to, sama vykoupe dítě. Víte, na ně přichází nějaké nadšení nebo co.“

Udusil papirosu a šel do čísla pátého, stisknuv na cestě ruku Stratanovovu, který dřívější cestou šel dolů a potom vystoupil do druhého poschodí po dřevěných schodech. Dvéře byly otevřeny, vešel a ihned vypil čekající na něj studený čaj.

Otevřel okno. Do pokoje vletěl proud čerstvého ranního vzduchu a zlehka utišil jeho rozdrážděné nervy. Všecky předměty v pokoji i ve dvoře byly zruměněny červeno-bledým světlem jitřní záře. Stál nepohnutě a hleděl na nebe, duše jeho byla plna jakéhosi očekávání. Několikrát se ohlédl a díval se na hodiny; minuty zdály se mu býti příliš dlouhými. Pokoušel se zkrátit si je — prošel se po pokoji, podíval se do malého přijímacího pokojíčku a dále do malíčkého kabinetu, jehož nábytek po-

zůstával z nástěnné skříně, naplněné knihami, psacího stolu a dubového křesla. Zastavil se před skříní. Vrchní přihrady byly vyplněny všeobecně-literárními časopisy a knihami. Byl zde Turgeněv v skořicových hřbetech, Někrasov v jednom velkém svazku, Tolstoj, a tam nejvýše Rěšetnikov, Pamjalovskij, Levitov. „U ní jsou tradice . . .“ pomyslil si Stratanov uviděv tyto poslední. Dolejší přihrady vyplněny byly odbornými knihami, mezi kterými poznal své známé. Na stěnách visely podobizny, a i mezi nimi bylo přísné rozlišení, mezi lidmi vědy, v jejichž čele byli Botkin a Paul Baire s jejich vlastnoručními podpisy, a těmi, při nichž Stratanov pomyslil si na „tradice.“

Na stole ležely lékařské časopisy — rozevřené, s poznámkami tužkou, s nedočtenou stránkou a svazeček povídek Čechovových a uprostřed toho nůž na řezání papíru. Stratanov nikdy nebyl ještě v tom pokoji. Setkávaje se s Klaudií Michajlovnou ve společnosti na procházkách, uprostřed povídání a smíchu neb u nemocných, počítal jí k té vrstvě kollegů, kteří jsou živi z vědomostí nabytých ve škole, ale o nových krocích ve vědě dovídají se náhodou. Ani si nemyslil, že má čas zajímati se o odborné časopisy, a tím více o literaturu. Ale patrně tento „živý člověk,“ jak ji nazval Repejnikov, měl na všecko čas.

Když počal si pozorně prohlížeti všeliké titěrnosti na stole, najednou oči jeho široce se otevřely i naklonil se, aby se přesvědčil, neklame-li ho nevěrné ranní světlo.

V pěkném rámečku ze šagrénové kůže stála jeho podobizna. Byl vyfotografován bez vousů, s malinkými kníry, v studentské uniformě. Kde ji vzala? Vzpomněl si: Přede dvěma měsíci byla u něho spolu s druhými známými. Slavil jmeniny. Ona prohlížela si staré jeho album a když uviděla tuto mládeneckou podobiznu, vzkřikla:

„Ah, jaká krása! Vy jste byl tehda o mnoho hezčí.“

Vyndala podobiznu z alba, a žertem schovala ji do kapsy. On protestoval, ale potom na to zapomněl a podobizna zůstala u ní. Byly to ovšem hlouposti, ale ve spojení se vším tím, co bylo dnes, s těmi slovy, která mu řekla, s těmi různými city, které prožil, bylo to pro něj důležitým potvrzením jejího citu.

Vyšel z pokoje s pevným úmyslem dočekati se jí a rozhodně položiti jí otázku stran budoucnosti. Bylo mu ještě čtvrt hodiny čekati u otevřeného okna. Na chvilku si vzpomněl na to, že zítra o 9té hod. ráno ordinuje a sotva bude k tomu dosti čilý.

„Uf! Jsem úplně, úplně rozlámána,“ slyšel za sebou známý hlas. Obrátil se. Klaudie Michajlovna vešla a ihned těžce klesla na pohovku.

„A vy jste pořád ještě tady, Stratanove?“

„Nemám zavřít okno, Klaudie Michajlovno?“ tázal se Stratanov.

„O ne! toužím po čerstvém vzduchu! . . . Brzy vyjde slunce, není-liž pravda? A jaké hezké děťátko! Opravdu stálo za práci. Zamilovala jsem si je!“

„Jste velmi unavena, potřebujete jít spat . . .“

„Ano, jsem hrozně unavena, ale přece je mně příjemno viděti vás, i mohu s vámi povídati, jak vám bude milo . . . Ale já jsem asi hezká!“

„Jste krásnější než kdykoli jindy,“ řekl, a v hlase jeho znělo cosi dojemného.

„Představuju si to. Dejte mi zrcadlo. Tamble je na malém stolku!“

Podal jí zrcadlo.

„Ó hrozné! Nedívejte se na mě! Podejte mi hřeben . . . Je také tam.“ Podal jí hřeben. Přičísla si na skráních vlasy, dala si pod hlavu kožený polštář a napolo se položila.

„No, vysvětlete mi přece, proč jste zůstal? Rozuměla jsem vám tak, že chcete docela odejíti. A mně toho bylo hrozně líto.“

„Vy jste mě prosila, abych zůstal.“

„Jen proto? Jaké sklamání! Ale pokud se pamatuji, prosila jsem vás, abyste počkal trochu a teď je skoro východ slunce.“

Stratanov pomlčel chvilku, potom usedl v křesle, přišoupl se k ní a vzal ji za ruku.

„Milená, drahá, holoubku, odpusťte mně má hloupá slova,“ promluvil, vroucně celuje jí ruku.

Ona se rozesmála.

„Co pak vás přimělo k pokání? Byl jste tak rozhodný. Pamatuji si vaše slova: „Nemůžete odříci si malinký vrtoch . . . Spěcháte dáti daň všem ženským slabostem . . . Vy nejste vážná . . .“ Což, je to všecko pravda, Alexeji Nikolajeviči. Nejsem vážná. Tak třebas toto: vážný člověk po takové unavující noci poprosil by vás, abyste odešel a lehl by si, ale já povídám s vámi. Ano, ano, já nejsem vážná!“

„Ne, vy jste více, vy jste výše toho! Vy jste — výtečná žena a podivuhodný člověk, vy jste do takového stupně harmonická, taková bytost, že my se svou vážností jevíme se jako dřevěné loutky vůči vám. Vy máte takovou vnímavou duši, takové podivné srdce. Nu, slovem, vy jste dokonalost.“

„A proč tohle říkáte? To se podobá blouznění . . . Kde se vzalo u mne tolik důstojností? Potom, co jste mně s takovou spravedlivou přísností vycinkal, minulo tak málo času a nic se nestalo.“

„Ach, nevzpomínejte toho! Potom stalo se něco takového, co mimo vaše přání vyvrátilo má slova a zahanbilo mě.“

„Mimo mé přání? I mimo mne patrně? Co je to? Ah, ano. Přesvědčil jste se, že dovedu vykonávat své povinnosti a že vůbec . . . vůbec . . . je mně vlastní svědomitost . . . Nu, však jste byl o mně pěkného mínění!“

„To už není svědomitost, to je více. To hraničí s nadšením. Podívejte se, Repejnikov umdlel. Ano ani za sebe neručím, vydržel-li bych.“

„Nu, to znamená, že jsem silnější než vy i Repejnikov a to je všecko.“

„O to právě jde, že jste slabší nežli my . . . V tom je podstata všeho. Ale vaše síly rostou, stáváte se bohatýry, vidíte-li před sebou strádání, závisí-li na vás zachránění lidského života. Vy jste bohužel více sobci než-li my, dokud nikdo nepotřebuje vaší pomoci; ale jak se objeví nutnost její, stanete se sebeobětovnými nadšenci. Vy umíte milovati život, vy umíte se těšiti jeho zdravými radostmi, vy umíte býti i koketnou, i rozkošnou, vy dovedete býti ženou se všemi jejími slabostmi, ale za

to nikdo tak jako vy nedovede opovrhnouti osobním blahem, odvrhnouti a zapomenouti na všechno své a státi se člověkem v nejvyšším významu slova, když před vámi je nemocen bližní ... Oh, vy jste mne zahanbila, zahanbila jste mě dnes!"

„Vidím, vidím, že mě trochu milujete," s tichým úsměvem promluvila Klaudie Michajlovna, dětsky vztahujíc k němu ruce. „Jak jste dnes milý!"

Chytil její ruce a posypal je vroucími polibky.

„Miluji vás nekonečně!" vykřikl. „Má drahá, vyslyšte mě konečně vážně. Miluji vás nekonečně — jsem hotov opakovati to tisíckráte. Vždyť i vy mě milujete. Nemýlím se, že nemýlím? Vy jste to řekla."

„O, ano, miluji vás" — odpověděla. „To je jasno."

„Co je nám ještě potřebno? Můžeme býti nekonečně šťastni."

„A co pak nejsme již šťastni? Hle — jste se mnou, milujete mě, má ruka je ve vaší ruce. Máme volnost milovati se na vzájem bez konce. Já jsem šťastna; a vy?"

„Proč se ptáte? Co pak to nevidíte? Ovšem, jsem nejšťastnější ze všech na zemi. Ale jest jiné štěstí, vyšší, stálejší: sdíleti společně hoře i radost, i práci, slíti naše životy v jeden život. Musíte býti mojí ženou!"

Zavrtěla hlavou.

„Můj milý, toho nikdy nebude!"

On rychle povstal a vzpřímil se:

„Jak? Proč toho nebude? Vy mě milujete. Proč pak? Proč?"

„Nebude toho, Alexeji Nikolajeviči."

„To znamená, že mě nemilujete tolik. Ano, ano, rozumím. Ale já nemohu se uspokojovati s takovým polovičným poměrem. Mohu vzíti buďto vše, buďto nic. A protože vy mně nemůžete dáti všeho, lépe, abych se vzdálil v čas, pokud jsem nesešílel ..."

Byl hrozně rozčilen a oči jeho blýštěly ohněm. Ale ona zůstávala ve svém položení a s tichým, zádumčivým úsměvem se na něj dívala.

„Nezlobte se, holoubku. To všechno není pravda," promluvila chlácholivě.

„Sedněte, a vezměte mé ruce; zahřejte je — je mi na ně nějak zima. Patrně jsem se opravdu přepracovala. Nu, posaďte se přece ... Tak. A nedívejte se tak ironicky. Miluji vás zejména tolik ... to jest, jak vás mohu milovat. Více bych nemohla. Dovolte, abychom mohli mluviti ne jako jinoši, oddávající se v prvním záchvatu, nýbrž jako třicetiletí milovníci, umoudření životem. A hlavně neplakati, nesmáti se, nýbrž chápati. Nu, poslouchejte. Sám jste dnes řekl, že jsem — jedna z několika set neb i desítek celé poloviny člověčenstva, které dosáhly takového postavení. To je pravda. Vy víte, co to znamená. To neznamená, že my, to jest, těch několik desítek a set rozumů, jsme způsobilejší nebo v jakémkoli směru lepší nežli druhé ženy. To pouze znamená, že jsme se rvaly, zápasily, bojovaly ... ano bojovaly! ... Vždyť vy nevíte, jak se to dělá. Vy myslíte, že hlavní bída je v tom, že se nemáme kde učit, že nám nechtěli přiznat našich práv? To je pouze polovice bídy. — Nejhorší naši nepřátelé jsou — malinké hlouposti, které věší se na naše

nohy již v rodině, jakmile začínáme sníti o samostatné práci. Když děláme prvý krok, všechny zarmucujeme, urážíme, a k tomu ne toho, koho prvního potkáme, nýbrž ty, kteří nás milují: babičky, tetičky, dobré sestřenice, které nám připravovaly ženichy a chystaly se tančit na našich svadbách. Myslíte si, že je lehko učiniti tento krok, lehko že je jednati proti všem, koho miluješ a kdo tebe miluje? Potom jdeme na zdařbůh někam do Ženevy, do Paříže, kde podléháme tisícům nahodilostí. V tu dobu, co vy jdete spokojeně a klidně pod ochranou zákona, dostávajíce stipendia a podpory, my musíme zachraňovat svýma prsoma každý den své existence. Učíce se dobýváme si chleba, což je pro ženu velmi těžko za hranicí, ano ani zde, doma, není to lehké; oddávajíce se celé učení, odkládajíce na pozdější dobu všechny potřeby mladosti, která se chce i veseliti i milovati, my v touž chvíli zároveň dáváme v sázku svůj život, protože nevíme, domůžeme-li se práva, užiti svých vědomostí ve vlasti. Posléze jsme dostali to právo a počíná se nový zápas. Co vy můžete jen nazývati se lékařem, aby vám věřili, a priori, nám jest naučiti k sobě každého pacienta. Váš život zařizován je tradicí, ale nám jest jej stvořiti od začátku do konce. Ani to daleko ne všem z nás se podaří. Mnohé se rvaly, rvaly a potom bezpomocně složily ruce. Nu, dobře. Já patřím k šťastnějším — já jsem se domohla. Mne uznali. Mám samostatné postavení, jsem — svobodný, nezávislý člověk, mohu nakládati svou osobou, jak se mně líbí. Ale to není všechno — já vnáším svou osobu v to dílo, pro které žiji, pracuji v nemocnici, ve svém oddělení, užívajíc v práci svých názorů a zásad, a ne podle pokynů jiných, kteří mají na to jedině proto více práv, že se narodili muži. A tak, vidíte, Alexeji Nikolajeviči, že jsem si všeho vydobyla sama. Sedmnáct let, sedmnáct let svého nejlepšího života obětovala jsem na dobytí toho, co teď mám — nezávislost, i jest pochopitelno, že této nezávislosti si vážím více než všeho ostatního na světě."

„Bože můj! Ale co zde ohrožuje vaši nezávislost?" namítl Stratanov. „Či myslíte, že si jí nedostatečně vážím?"

„Ne, vím, že si jí vážíte dostatečně."

„Tak co pak?"

„Co? Tohle!"

Připovstala a opřela se o loket.

„Sám jste před pěti minutami řekl: „Musíme slíti naše životy v život jeden . . ." Chtěl jste tím naznačiti nejvyšší rodinné štěstí. Tak tomu i jest, ano v tom i pozůstává. Ale, co to znamená? Dle mne toto slívání duší — stará pohádka, ne více, výmysl básníků, kteří nikdy neznali psychologie. Řeka vlévá se do moře a najdete ji potom? Ztrácí se v něm a mizí. V nejšťastnějších manželstvích toto slívání duší pozůstává v tom, že jedna bytost roste na účet druhé, silnější pohlcuje slabší. Nepru se, v lásce poskytuje to rozkoše, ale ne tomu, kdo dobyl nezávislosti sedmnáctiletým zápasem. Nedám jí za jakékoli radosti rodinného štěstí."

„Ale můžete-liž si mysliti, že já sám bych nectil tuto vaši drahocennost a neklaněl se jí?"

„Vy? Méně nežli kdokoli jiný! Zdali jste se ještě dnes nerozčilil pro mé chuti, sympathie a způsob života? Zdali jste se nesnažil, abych

to všecko předělala podle vašeho, zdali se vám nezdálo skoro urážlivým, že jsem se nechtěla podrobiti vaší chuti a odříci vyjížďku? Všecko to je v pořádku, přiznávám vaše právo tak cítiti, ale vy musíte přiznati i moje právo, za každou cenu zabezpečiti svoji osobu od takových pokušení. Nechci ani kapky své svobody vzdáti se k vůli vám. Miluju ji více nežli vás, povídám to zpříma. I nemohu dopustiti, aby osoba druhého, třebas milovaného a drahého člověka, vládla nad mojí osobou."

„Mluvíte tak proto, že neznáte síly mé lásky!" prudce vykřikl Stratanov. „Vy nevíte, že chci se před vámi skloniti jako před božstvem. Jaká tu může tedy býti řeč o vládě mé osoby?"

Ona se usmála a pohleděla na něj laskavě, ale trochu s vysoka, jako se díváme na milované dítě, naivně povídající hloupost.

„Můj milý příteli, to mě nesvede. Nechci býti podrobenou sama a nechci viděti podrobeným druhého. Miluji svobodu nejen pro sebe, ale i pro druhé. Kdybych viděla, že se mně poddáváte, že vy k vůli lásce chováte se ke mně nějak tak, co pokládáte za rozumné a dobré, v ten okamžik přestala bych vás milovati. Ale spusťte záslony, Alexeji Nikolajeviči. Slunce vychází a je tu příliš mnoho světla. Dobře, že jste právě vstal."

Ale on nevstal proto. Prostě uviděl, že už nemají o čem mluviti. Postoupil k oknu, spustil záslonu a potom druhou. V komnatě nastalo polotemno. Obrátil se k ní a řekl tvrdým, rozhodným hlasem:

„Jest viděti, že vy nazýváte láskou něco jiného, ne to, co já pod ní rozumím. Vaše láska nedostupuje přání nekonečné blízkosti s milovaným člověkem. A ostatně vy toho ani neskrýváte. Řekla jste, že milujete svou samostatnost více nežli mě, že nerozumíte snaze slíti svůj život se životem milovaného člověka."

Vstala a posadila se na pohovku se vzezřením člověka, jenž se hněvá na druhého proto, že tento nechápe nejprostších, nejjasnějších věcí.

„Poslyšte! A nebuďte přece dítětem!" promluvila s tónem výčitky. „Pochopte, že tato snaha u mne jest, ale jest potřeba zápasiti s ní všemi silami duše. Vždyť láska je jen tehda štěstím, když jsou dva, dvě bytosti, dva životy, čerpající jeden z druhého slast. Proč nejnerozumnější láska vesměs a napořád převrací se v obyčejný ménage, když lidé nedávno ještě hledavší samoty, počínají přáti si přítomnosti třetí osoby a nevědí, co by řekl jeden druhému? A právě proto, že slili své životy v jeden život, že jeden ztratil svou osobnost v druhém a není již dvou, ale to znamená, že není a nemůže býti štěstí. Vždyť je to — požadavek přírody, aby vždycky byli dva, jeden proti druhému, dvě neshodné bytosti, každý se svou individualností, se svým zvláštním osobním životem, s věčnou snahou ke druhému, s věčným nevysýchajícím zájmem pro druhého . . ."

„To jest, lidstvo kráčelo proti tomuto zákonu přírody, tvrdošíjně, po tisíciletí tvoříc a zdokonalujíc rodinu?" s ironií namítl Stratanov. „Vy odpíráte rodinu!"

„Bůh uchovej, já ji přiznávám. Ona pěkně řeší životní otázku ženy, která neměla nikdy samostatnosti a svého osobního postavení a proto byla bezpomocná a vždy závislá od muže. Ale já mám to postavení."

„Dobře, na okamžik s vámi souhlasím. Představme si, že je všecko tak. U nás se objeví děti."

„To zvýší mé štěstí. Budu je vychovávati.“

„Ale já? Já budu stranou?“

„Proč? Vy také budete na ně působiti. Co pak nemůžete s námi stráviti tolik času, kolik ho máte svobodného a kolik se Vám chce? Co pak proto je nevyhnutelně žíti vedle sebe, ustavičně jednati o všedních a hloupých malichernostech, které snižují význam života? Všední věci jsou nevyhnutelny, ale ty má každý prožívati o samotě, nepozorovaně, mlčky jako nevyhnutelné zlo. Všední stránky mého života může viděti každý jiný, ale ne milovaný člověk, ve kterém pro mě je soustředěna všecka poesie života.“

„Výborně, 'já se vracím k dětem. Ony ovšem nebudou míti společenského postavení.“

„Proč? Učiníme je pro ně. Co pak se nemůžeme vzíti? Ach, opravdu, to není teď otázkou ... Nu přestaňte se škarediti! Nesmíte! Miluji vás! Nu, opravdu, silněji už nemohu, nedovedu milovati!“

Přitáhl ji k sobě a silně stiskl ji ve svém objetí.

„Můj živote! Tys ve všem silnější nežli já. Ty přemáháš mě všude, ve všem. Ty ... tys silné stvoření rozumu a lásky! Ať je tedy po tvém!“

„Nu,“ řekla Klaudie Michajlovna, odtahujíc se od Stratanova, „ale teď jděte ... Jsem unavena na smrt.“

Za pravdou.

Román. Napsal Josef Laichter.

(Pokračování.)

VII.

enda byl rozrušen. Hanuš jakoby jej byl vyhodil ze sedla, na němž tak dobře a v plné důvěře se sedělo. Ba, pravda, již od onoho dne, kdy s rodiči se utkal, hodlaje vystoupiti z církve, nejelo se s takovou mužností v před do krásného světa za břehy prosaické skutečnosti — nicméně přece bez zastávky se jelo. Teď však Šemík, na němž cválal, často ztrácel se v mlhách a on svržen se sedla s pokleslým mečem stojí, maje hlavu plnou pochyb. Bránil se jim, odpíral Hanušovi, ale přicházely takové okamžiky. Jiskra rozněcovala se v oheň. Z jedné pochyby přemýšlením rodila se řada jiných. A přec nerad se poddával. V očích jeho hořívala vzpurná, dětská vášnivost, tváře poléval rudý ruměnec. Malichernostmi drážďíván pouštěl uzdu náruživým výlevům a hádával se s Hanušem. Býval v častém vytržení, bolestně touže, zbaviti se všech kompromissů, sestoupiti až do samých křišťálově čistých hlubin dobra a pravdy. Jakoby celému světu a jeho ustálenému řádu chtěl vypovědět válku, jakoby všecko s povrchu země chtěl smésti, z kořene

vyvrátit a vystavět něco nového. Kdy se jen dalo, dokazovával Hanušovi, že je možno žít přímo, po lidsku, jak se sluší a patří. A tak to prý bude muset být. Proč lidé nechápou, že všechen nynější jejich život je lží? Proč nevidí, jaké je to bláznovství, věčně trvat v takovém chaosu, kde jeden platí víc, druhý míň, jeden sedí u plné mísy a druhý aby se pral o kus chleba i o kus duševního světla? A přece jsou všichni lidmi a všichni si rovni. Co pak bylo by skutečně nemožno, nechati všeho a začíti jinak? Co pak je skutečně nutno, aby jedni panovali, druzí poslouchali? Jaké právo má kdo panovat, jakou příčinu kdo poslouchat?

Hanuš se obyčejně s patra usmíval, jak bývalo jeho zvykem, a jedenkráte prohodil:

„A kdyby všechno se vyplnilo podle vašeho přání, řekněte mi, kterak rozřešíte takový prostý případ, o němž vám nyní povím. Jeden dobrý člověk — na jménu nezáleží — se oženil a založil si rodinu. Měl tři děti: dva chlapce a děvče. Ale žena tomu člověku zemřela v blázinci, jeden z chlapců od dětství byl blbým, děvče mělo padoucnici a jen třetí chlapec vyrůstal normálně k radosti otcově. Byl dán na studie, vzorně se choval, dobře se učil. Ale radost otcova netrvala dlouho. I ten třetí chlapec objevil se abnormálním. Najednou stal se zlodějem. V tercii počal krásti spolužákům knihy, tužky a kde se co namanulo. Co říkáte tedy? Je to dost všední případ, na tisíce a tisíce máte hrůznějších, ale já právě vám chci ukázat, že i v takovém případě skrývá se nekonečný kus sociální otázky a že měl-li byste zde pomýšlet, jak řešit — na padesát kroků couvnete zpět. Vmyslete se v stav toho otce: proč jeho žena se zbláznila, proč chlapec je blbým, proč děvče má padoucnici a proč třetí syn, v kterého skládal poslední a všecku svou naději, stává se zlodějem? Kde vezmete klíč a s které strany počnete řešit? A — — řešit se nedá nic! Ti staří liberálové měli přec jen nejlépe, když říkali: „Laissez faire, laissez passer!“ Je to choulostivé, vytasit se dnes s takovým heslem, ale je to znamenité heslo. Založit ruce a dívat se, jak se to před vámi rozvíjí.“

Jendovi bylo smutno a kruto slyšet taková slova. Sám bloudil po polích a po lese, rozvažoval a hubil se zlými myšlénkami. Lehl si na mez a zarývaje prsty do trávy, zahloubeným zrakem těkal po krajině. A zase se zvedl a těžce se vlekl, i fysicky jsa mdlý, nejen duševně. S naivní vzdorností několikráte si řekl: „Ne — nemá pravdy, všecko bude jinaké — — však až — —“ ale ruce zůstávaly skleslými a v zřítelnicích nerozněcoval se oheň. Vyhlížel uboze, žalně a neměl chuti ani vrátit se do dvora. Vracet se do života — nyní, když u cíle cesty, kterou nastupoval, bylo prázdno, když všechno mělo zůstat takové, jak bylo: kal a špína — — když hydře nebylo lze utít hlavu. Proč tedy žít — proč? Ani Blaženky zde nebylo, aby s ní sdělil svou bolest, aby s ní oplakával zacházející ráj dobra a dokonalosti.

VIII.

Na štěstí blížil se studentský sjezd, pro který nepohodl se hned při příjezdu Hanušově s Otylkou. Na ten sjezd připravoval se již od počátku prázdnin. Tam v Jaroměři poprvé veřejně umínil si vystoupit

a ve smyslu, jak psaly Studentské listy, říci, jaký má být takový sjezd a jakým není. Tam chtěl odbýti první debut příštího svého veřejně činného života. A tak, ačkoli Hanušem byl otravován, na sjezd přece nezapomínal. Znovu a znovu vztyčoval klesající meč, chystaje se k první smrtící ráně.

Sjezd budil mnoho ruchu nejen v Jaroměři, ale i po celém okolí. Zvláště těšily se mladé slečinky, jimž sjezd znamenal řadu zábav, nové známosti a hojnost radostí. V hezounkých hlavách rodily se sny a upřímná touha po upřímné radosti. I nejmladší ze studentů byli plni illusí, okouzleni již pouhým slovem, chovajícím pro ně tradicí ustálený význam z dob, kdy všecko v Čechách bývalo národní, co konávali studenti. Proto, když připravovali se na sjezd, srdce jim tlouklo horoucněji pro vlast a také jejich radost byla upřímná.

Ale některým takový sjezd byl hotovým řemeslem. Jenšovský v tom směru nečinil si již nijakých illusí. Jako obchodník jezdil o prázdninách po Čechách se sjezdu na sjezd, jsa buď hostem neb zastávaje nějakou funkci. Sem na jaroměřský přijel jako předseda již na týden před zahájením. Ubytoval se v hotelu a osobně řídil poslední přípravy. Chodil na zkoušky, jichž vyžadovala slavnostní akademie, tu seznamuje se se slečnami, kterým líbila se jeho živá povaha. Uměl kolem sebe rozestříti nimbus vzácné osobnosti, vzhlíželo se k němu s větší pietou než k domácím studentům. Jenšovský po svém příjezdu otevřel také v hotelu „kancelář sjezdového komitétu“ a tu s viržinkou v ústech sedával ve společnosti svých známých. V deset hodin pojedl malou papriku neb malý guláš a posíliv se vínem, vyšel před obědem na procházku; po obědě vypil černou kávu a lehnuv na pohovku, na okamžik sedřiml. Časem i leckam se vyjelo a tu kočár v hotelu vždy býval pohotově. Aby slavnostní kancelář měla ráz i skutečné kanceláře, ležely na stole rozházené dopisy, docházející komitétu a byly tu i dva kalamáře, několik tužek a několik per. Jednatel Dvořák sedával v poslední dni nad protokolní knihou, uváděje ji do pořádku k nastávající valné hromadě. Vyčerpal-li fantasii, radíval Jenšovský, jak vyplniti ten onen protokol o měsíčních schůzích, jež se buď neodbývaly aneb o nichž zprávy nebyly zaneseny.

Do kanceláře přicházeli též různí lidé: předsedové jednotlivých spolků, kapelník místní kapely, dekoratér, modistka s odznaky, ženštiny, které čistily divadelní sál, rukavičkář, majitelé povozů. Jenšovský vyjednával a po případě hned platil, bylo-li peněz v pokladně po ruce. Časem kancelář se zavřela a studenti šli se podívat do tanečního sálu na dekoratréské přípravy. Někteří z nich zde také vypomáhali, stojíce na dvojitých řebřících a připevňujíce na stěnách kalikové guirlandy. Každý zatlučený hřebíček zapíjeli pivem, jež pilně jim sem bylo dodáváno z dola.

Hned v prvých dnech zavedli také Jenšovského k jistému gymnasistovi, který maloval pro sjezdový ples veliký nástěnný taneční pořádek. Byl to mladičký, nadšený student. Seděl v světnici uprostřed rozetřených barev a tuší nad kreslicím prknem. Bylo vidět andílky, kytičky, iniciálky a studentík se červenal, když Jenšovský s blahosklonnou kollegialitou jej pochválil, podotýkaje, že se nesmí zapomenout na takovou obětovnost,

až se bude podávat o sjezdu zpráva do novin. Ostatně také Dvořák, kterého opět často bývalo vidět v haveloku, dobyl si značných zásluh o sjezd. Složil tři slavnostní proslovy; z těch nejlepší byl dán do tisku a ustanoveno, že bude rozdáván obecenstvu. A místní zpěvácké spolky nemenší měly zásluhy, slibivše účinkovat při slavnostní akademii, ostatní spolky pak alespoň při slavnostním průvodu.

Den ke dni vzrůstal ruch. Již zavlály tu tam prapory po Jaroměři, tesaři budovali na náměstí slavnostní řečniště a sjezdová kancelář značně se oživila. Přijeli všichni přespolní členové komitétu, mezi nimi i Otokar Lašek, Kukla a Bránský a v kanceláři stávalo nyní hojnost plných sklenic a býval tu veliký shon. Jenšovský jako maršál s ubytovacím archem v ruce udílel rozkazy. Došla-li stížnost, chytil se za hlavu, s níž nevěděl si rady pro samé starosti. Teď prý má jít už všecko allegro a zatím ke všemu ještě stížnosti. On sám přece nemůže za všecko odpovídat!

Pak odbyla se poslední zkouška na slavnostní akademii a po zkoušce zasedlo se v dolejších místnostech hostince v přátelském kroužku. Jenšovský byl nyní úplně spokojen. Mnul si ruce, záře radostí, že všechny ty kruté přípravy má již za zády. Sem k studentům přitřel se i mladý, neženatý kupec, který všem představil se jako veliký, horlivý a obětavý vlastenec. Studenti se také hned o jeho vlastenectví přesvědčili, když kupec počal je častovat čajem a když na konec pozval celou společnost, aby se odebrala k němu na sklenici vína. Bylo sice již téměř jedenáct hodin, ale to právě všem se líbilo.

I zvednuvše se, odebrali se ke kupci na víno. Byla teplá, letní noc. Hvězdami poseté nebe skvělo se třpytným jasem nad náměstím, na jehož nárožích mdle mrkaly lampy. Kupec měl krám nedaleko pod podloubím. Stranou krámu stála dřevěná, bíle nabarvená lavice.

„Víte, příteli," pronesl Jenšovský kollegialně ke kupci, spatřiv lavici, „mohli bychom to udělat po italsku — usadit se zde pod podloubí!"

Ale kupec bránil a zatáhl společnost k sobě do vnitř, kde pak dlouho do noci se popíjelo. Otokarovi udělalo se až na nic a Jenšovského tak ta veselá noc roztoužila, že vzal kupce stranou a ptal se po přátelsku, nemají-li zde v Jaroměři tak — tak — A ta noc skončila s ním velmi nepěkně.

IX.

Za to druhý den bylo hlučno a slavno. Již odpůldne měl být sjezd zahájen. Pořadatelé od rána chodili s odznaky na černých kabátech a celé město proměnilo se v zahradu červenobílých praporů.

Předpolední vlak přivezl hojnost studentů a s odpoledním čekáni byli ještě noví účastníci a také slavnostní řečník — pan Kubeš z Prahy.

Tomu celý komitét a celý průvod studentů vydal se na nádraží s hudbou a s praporem v ústrety.

Přesně o druhé hodině přibyl vlak; z oken vozů vyhlédaly hlavy, vztažené ruce mávaly šátky a klobouky. A na peroně hrála hudba „Kde domov můj". Pak zotvíranými dvířky proudy lidí vyhrnuly se z vlaku. Jenšovský a celý komitét hned obklopili pana Kubeše, malého, přitloustlého, plešatého pána a Jenšovský měl řeč o národní baště, na které

jej tu prý blízko hranic, blízko cizáctva vítají a kde každé srdce tluče horoucí láskou k vlasti a národu. Kubeš děkoval a přišel purkmistr v bílých rukavičkách a dva radní, aby také vítali. A ozývalo se volání slávy a hudba zahrála znovu „Kde domov můj“. Při té písni stálo se nyní tiše, s posmeknutými klobouky. Všichni zpěvem doprovázeli hudbu. A jeden z nich — onen gymnasista, který nakreslil nástěnný program — zpíval dětským, zvučným, upřímně dojímavým hlasem. Slzy se mu leskly v očích. „Kde domov můj, kde vlast je má!“ Tak dumně zněla ta píseň, rozplývajíc se v hukotu vlaku, jenž dál odjížděl.

Pak vyvedli slavnostního řečníka z nádraží, vysadili jej do kočáru, hudba postavila se za praporem v čelo, potom řady studentů a zase ozývalo se nadšené volání slávy. A v tom nadšení, když již hudba hrála a průvod se hnul, kdosi vzkřikl: „Vypřahat — vypřahat!“ A výkřik jako ozvěnou se opakoval a kočár se zastavil. Koně byli odpoutáni, odvedeni, studenti jako dravý příval zmocnili se kol a kočáru, jásot vzrostl v bouři, v to zavzněla hudba, výkřiky „ku předu — ku předu“ a průvod blížil se do města.

Zde očekávaly davy diváků. Nádražní ulice byla plna, v oknech hlava na hlavě a z daleka ozývaly se již veselé zvuky hudební kapely. Bylo slyšet výkřiky „vezou — vezou!“ a vidět, jak lidé staví se na špičky, aby jim nic neušlo. „Vezou — vezou!“ znělo to kolem do kola. Všecko bylo vzrušeno. U slavnostní brány čekalo několik pánů v černých kabátech a bílých rukavicích a dva studenti s odznaky tlačili zde davy zpět k domům. „Sláva — sláva!“ čím dále víc a víc hřímalo to ulicí a v ty výkřiky zněl pochod sokolské kapely. Již objevil se rozvinutý, vysoko vztyčený prapor, pak několik čet — — a teď hle, již sám kočár s oslavencem. Studenti táhli jej nadšeně ulicí diváků. Ku předu vztažené jejich ruce, opírající se o voj a loukotě kol, napínaly se námahou, nohy klusaly podél kočáru prachem, jenž se zvedal a usazoval na černých čamarách. Mnozí tlačili jen na polo, mávajíce klobouky a pozdravujíce lid. Tváře měli zarudlé, krev hrnula se do nakloněných jejich hlav.

A lidé provolávali slávu, slečinky kynuly z otevřených oken šátečky, házely růže a kytičky a studenti sbírali květiny po zemi, děkujíce máváním klobouků a jásavými výkřiky. V jejich volání mísila se hudba a pozdravy nakupených diváků, vše zdálo se být strženo hlučnou, úchvatnou radostí.

Na náměstí ovace dosáhla vrcholu. Zase plná okna, zase davy lidí a nadšená vřava, když studenti objeli s kočárem do kola, vezouce Kubeše do divadla, v němž měla se o páté hodině odbývat slavnostní valná hromada.

A sotva kočár zmizel v průjezdě a ještě než davy lidí se rozešly, dorazil do náměstí zastup poutníků s vlajícími, barevnými korouhvemi a se soškou Panny Marie na nosítkách, jež nesly čtyři družičky. Poutníci zamířili k statui, tam klesli na kolena. Modlili se shrbeni pod svými bílými ranci. Jako šum vody stoupal proud jejich hlasů od země. Modlili se tu starci, stařenky, muži, ženy i děti. Lidé se na ně dívali.

V tom okamžiku ubíral se kolem statue Hanuš s Jendou. Oba smáli se ovaci, kterou právě viděli a Jenda sliboval, jak hned nyní ve valné

hromadě posvítí na takovou „pitomost“. Ale Hanuš místo odpovědi náhle se zarazil. „To jsou od nás!“ pronesl víc pro sebe, dívaje se na poutníky a nevěda, má-li či nemá-li o krok dále. Vzpomněl teď, že v ten čas před marianským svátkem — a před svátkem bylo — vždycky chodívali poutníci z rodiště do Vambeřic. Hned ucouvl a vedl Jendu od statue, aby se s nikým nesetkal. Při tom oči jeho roztržitě těkaly po modlícím se zástupu. Rozeznal několik povědomých tváří.

Z povzdálí zvolna obešel s Jendou statui a jsa na opačném konci, ještě jednou zběžně přeletl dav lidí, domodlivších se právě a zvedajících se, aby se rozložili táborem k odpočinku. Pojednou však zbledl. Vyjeveně zadíval se v stranu, kde vynořila se vysoká, svalnatá, asi padesátiletá postava s obličejem ožehnutým sluncem, s vysokým čelem, s očima vpadlýma zasmušilého, nelaskavého výrazu. Zřítelnice jeho očí zamlžily se kalným leskem, rty se chvěly.

Spatřil mezi poutníky otce. A v několika vteřinách, co stál jako přikován, prodělal ve svém nitru odbyté zápasy, jak je prodělával druhdy po dni a po týdny. Ten příchod do Čech před měsícem byl jen slabou předehrou k tomuto okamžiku. Teď zatřásla se celá jeho bytost, všecko se v něm zatřáslo a zvířilo — i to, co dosud v zapomenutí leželo na samém spodu duše. Představy, zdánlivě na dobro zaniklé, nyní se vynořovaly. Dojmy, po různu nabyté a dávno ztracené, vystoupily z úkrytu. A všiml si starého, známého hřebíčkového kabátu, spatřil i na otcových zádech starou brašničku, připomínající mu ten kout komory, kde na zdi visívala — a již s tím kabátem a s tou brašničkou ožívala v srdci ztracená léta a ozývala se lítost a touha po domově, nutící zapomenout, co se přihodilo.

I nepromluviv ani slova, náhle ubíral se k statui.

Sotva došel, poutníci hned jej poznávali a pozdravovali. K otci ještě se neprodral, když kdosi již křičel: „Slyšíte — váš, váš — — Petříčka tu máte!“

Starý Hanuš prudce se obrátil a spatřiv syna, neobyčejně se pomátl. Bylo vidět, jak se chvěje, jak neví, co počít, jak v zmatku chystá se beze slova odvrátit a utéci davem poutníků.

Ani jeden ani druhý nepromluvili. Hanuš jen smutně se usmál, snad sobě, že se podvoluje, snad z části i otci platil ten úsměv.

Tak stáli chvíli proti sobě, nevědouce, jak počíti. Ale v tom statném, svalnatém muži náhle zadula bouře. Patrně náhle rozpomněl se na okamžik, kdy syn nepodvolil se vůli jeho a se vzdorem odešel přes práh domova. A tak, jakoby se chtěl brániti jakékoli měkkosti, prudkým pohybem pěsti pojednou jej odstrčil, obrátil se a zuřivě dral se zástupem poutníků na jinou stranu statue.

Hanušovi zatmělo se v očích. Chtěl promluvit, ale selhal mu hlas. Jízlivý, obličej znetvořující úsměv objevil se na jeho rtech. A nevšímaje si nikoho, ubíhal náhle, ubíhal jako šílený z náměstí a za ním Jenda, který celý výjev pozoroval. Chodili za městem a teprve po dlouhé chvíli vrátili se do Jaroměře. Náměstí bylo již liduprázdné, poutníků nebylo viděti. Oba zašli do divadelního domu, v němž měla se odbývat valná hromada.

X.

V divadelním sále již shromažďovali se studenti. Zotvíranými okny proudil vzduch do vnitř jako do zakletého, věčně zabedněného zámku se zastaralou plísní. Do takového sálu za uherský měsíc přicházívá lidská noha. Odbývaly se tu sice zkoušky k slavnostní akademii a také sedadla, jeviště a lampy s čerstvě nalitým petrolejem byly již připraveny k večerní slavnosti, nicméně ten zvláštní vzduch samoty a stálého prázdna jakoby již trvale zavěsil se na zábradlí nízké galerie, na zrcadlech s odřenými rámci, na sedadlech s rozviklanými nohami i na vybledlých kulisách nehlubokého jeviště. Tam stál předsednický stůl se zvonkem na zeleném prostěradle a kolem rozestaveno bylo několik stolic a měkké křeslo pro slavnostního řečníka, pana Kubeše z Prahy.

Zvolna trousili se účastníci. Pobíhalo se po jevišti, křičelo se s jednoho konce na druhý a několik studentů vylezlo i na galerii, odkud byl dobrý rozhled. Právě přišel Otokar Lašek a uvelebil se s Kuklou a Bránským nedaleko vchodu na lenochu dlouhé lavice. Seděli jako na tribuně, zády obráceni k jevišti. Otokar kouřil cigaretu. Když vstoupil Jenda s Hanušem, zavolal si je, aby jim pověděl, jak se nadřel u kočáru. Takový pán prý se nezdá, ale má kapitální váhu.

Šum a ruch v sále vzrůstal. Jenšovský několikráte se tu ukázal a vždy hned odběhl. Červenobílý odznak vlál mu s ramene a s tváří řinul se pot. Jednou Bránský naň vzkřikl, aby si sáhl na vlasy, že mu hoří hlava. Jenšovský mávl rukou. Přece však se zastavil, podotýkaje, že čeká, až se pražské panstvo po cestě trochu občerství a očistí. Pak prý zahájí valnou hromadu a půjde to allegro. Žádné dlouhé debaty! Odhlasuje se resoluce a basta. „Jen tamhle toho protivy,“ dodával, ukazuje na Soumara, jehož vyčouhlá postava vynikala pod samým jevištěm, „se bojím!“

„Ať jen drží jazyk za zuby!“ poznamenal Kukla. „Podešve máme ještě dobré, může se o tom přesvědčit!“

Jenšovský se rozesmál. Vrhl pohled na Kuklovy nohy, zamnul dlaněmi a běžel ze sálu. Ve dveřích setkal se s Chládkem. Ten přicházel v ošumělé čamaře, na níž se prach nachytal se silnic a jejíž švy zdály se povolovati pod širokými zády. Po dvou letech opět trávil prázdniny v domově a z rodné vsi přichvátal nyní na sjezd.

„Chládku — — na zdar — —!“ volal Jenšovský, projevuje nápadnou radost.

„Člověče, kvartýr — uchystali jste?“

„To víš — — a jaký!“ A vzav Chládka pod paždí, vedl jej k jevišti.

Brzy bylo vidět, že studenti dělí se tu na dvě strany. Již podle šuškání a ukazování směrem k jevišti, kde stál Soumar, dalo se tak souditi. Soumar obklopen byl řadou studentů, s nimiž se domlouval, maje zápisník v ruce a horlivě rozkládaje. Sem přišel i Jenda a ačkoli byl rozrušen příhodou Hanušovou, zde okamžitě na všecko zapomněl, vida Soumara a slyše, jak soptí proti Jenšovskému.

„Toho osla dnes musíme popravit! Takový škandál!“ ulevoval si Soumar. „Kdo to jakživ slyšel nějakému mluvkovi z Prahy vypřahat koně?“

Několik blízko stojících mladých gymnasistů zaslechlo těch slov. Jeden z nich dodal si odvahy, rozechvěným hlasem učinil útok na Soumara. Ale byl odbyt smíchem. I vzdálil se rozhořčeně hošík se svými soudruhy na opačný konec sálu, aby se vyhnul úšklebkům. A v koutku přetřásali tam nyní urážlivý výrok Soumarův a zrak jejich planul hněvem. Všichni byli to ještě chlapci, plní dobrosrdečné upřímnosti a vroucného nadšení. Vyprávěli si pak o kyticích, které děvčata házela z oken, o překvapení a dojmu slavnostního řečníka i o tom, jaký komu z nich připadl úkol při průvodu. A zapomínajíce na Soumara, byli znovu radostně vzrušeni.

Čím více sál se plnil, tím netrpělivěji čekalo se na zahájení schůze. U jedněch netrpělivost projevovala se dusivou, těžkou náladou, která předcházívá blížící se bouři, byla to ona mučivá, horečná nedočkavost, při níž všecko se chvěje v předtuše srážky, mající přinésti rozřešení. Jiní však byli prostě netrpěliví, že chtěli míti již za sebou, co se blížilo.

Hanuš usedl o samotě v lavici a marně se přemáhal, aby vyhlížel lhostejným. Mračil se, kousavý, drsný hněv znetvořoval jeho obličej. „Já blázen — já jdu — —“ mluvil do sebe. A kopal nohou, chtěje zapuditi podobu otcovu, ten výjev, který jako můra tížil jeho mysl. Zatínal pěst s pocitem odvážlivého, hazardního člověka, který zpurně se smíchem na rtech střemhlav chce se vrhnout do propasti, aby vyvzdoroval komusi za utrpěná příkoří. Odplatit, odplatit za tu všecku trýzeň, od let mučící jeho duši! A jiskry se mu zapalovaly v očích, bylo mu odporno při pomyšlení na farisejství otcovo. „Modlář je to!“ S opovržlivým smíchem si připomínal, jak nyní někde tam ve Vambeřicích plazit se bude po stupních chrámu, lízat každý schod, zpovídat se kněžím, přijímat hostii. A vytrženě vzhledl, když v sále nastal bouřlivý potlesk při vstupu pražského řečníka na jeviště.

XI.

Schůze počala. Kubeš mnoho se ukláněl, mnoho se usmíval, než usedl do křesla. Také politický komisař sedl, načež Jenšovský mohl zahájiti schůzi. Stalo se tak právě v okamžiku, když z kulis vyřítil se jednatel Dvořák s velikou knihou pod paždí. Byla to ona, do které psal před několika dny protokoly. Celý uřícen počechrával rukou své dlouhé básnické vlasy.

Jenšovský vážně kývl, jakoby již naň byl čekal, zazvonil a obvyklými předsednickými formaliemi učinil počátek. Pak udělil slovo Dvořákovi.

Tu tam v sále někdo odkašlal, někde zapraskalo sedadlo, někde někomu svezla se noha po podlaze. Nově vstupující ubírali se po špičkách, aby nerušili ticha.

Dvořák se uklonil, vjel rukou do vlasů, nejprve od levého ucha a druhou od pravého ucha. Pak vykročil ku předu, oznamuje, že dovolí si přednésti jednatelskou zprávu, sestavenou na základě podrobně zanášených protokolů. Při tom mimochodem položil dva prsty na knihu, kterou přinesl pod paždí.

Na to pustil se do dlouhé a vzletné řeči. Bohatě líčil smutné i světlé stránky historie českého národa, zmínil se o eposu, kterým by si přál lidu zahřímat do duše a pak jakoby jen dodatkem rozmluvil se o stu-

dentské spolkové činnosti. Řekl, že na jednotlivé body činnosti té poukazovat nebude, ale spolková činnost „Záboje“, jehož členové shromáždili se tu, aby se súčastnili pořádaného sjezdu, byla prý mnohostranná i prodchnutá nadšenou láskou k vlasti. Mohl by ji ovšem nakresliti skvělými obrysy a vzletnými slovy, pokládá to však za zbytečné. Vždyť vidí zde zářící tváře, nadšený souhlas, jenž je nejlepším povzbuzením výboru, aby jako až dosud tak i na příště pracoval s láskou a horoucností na národa roli dědičné.

Když dořečnil, opřel se oběma rukama o stůl, s dlouhou pomlčkou pohledl na své posluchače, načež se uklonil, zatřásl svými vlasy a za hřímavého potlesku usedl.

Jenšovský zvonil.

„Kollega Čapek promluví o významu národnosti a o neprospěšnosti cizích směrů,“ oznamoval. Hned pak představil shromáždění kollegu Čapka, který vystoupil na jeviště. Byl to bezvousý student mírného, klidného, intelligentního vzezření. Z očí jeho dívala se ostýchavost a také chování bylo ostýchavé. Dalo se souditi, že víc času věnuje knihám než životu.

Soumar Čapka dobře znal a vida jej na jevišti, zabručel k Jendovi:

„Ten člověk má vlčí mlhu na očích, že se dal do jejich žoldu. Rád uvidím, co poví.“

Čapek zahájil svou přednášku rozpačitě. Otíraje bílým šátkem čelo a ruce a napiv se vody, oslovil shromáždění, prose, aby mu bylo dovoleno počíti poněkud obrazně. Řekl to velmi slabě, vůbec mluvil velmi slabě, takže sálem ozýval se sykot a napomínání, aby všechen ruch se utišil. Pak bylo slyšet, co Čapek povídá.

„Když před sto léty,“ tak počínal, „po celé Evropě zavál svěží vánek národnostního vzruchu, zjevili se i v Čechách strážní andělé s troubami v oblacích a fanfárami budili národ k životu. A uspaný, uhnětený lid se vzbouzel, vstával a nalézal opět svou vlast. Leč nalézal ji zmučenou, nešťastnou, nalézal ji v okovech. Kde druhdy bývala úrodná, šťavnatá pole, spatřil úhory, zarostlé cizinským bylím. Nerostlo na nich české obilí. Trudnou měl přítomnost, budoucnost zahalenou mraky, jen dávná, daleká minulost byla krásná. Tam v té minulosti žili hrdinové plní slávy, tam — tenkrát byla vlast šťastná a velká.

A tak národ, který chtěl radovat se z jitra nového dne a viděl kolem smutná pole a nad sebou mraky, počal utíkat se v minulost a zbudoval kult zašlých, lepších časů.

Vzniklo v Čechách nové, dojemné, idylické náboženství. Uprostřed bylím zarostlých polí vystaven byl oltář a na něm vztyčena idealně krásná, vznešená postava vlasti, ozářená gloriolou zaniklé slávy. Ale z rysů nebeského obličeje zíralo utrpení a ruce nebešťanky byly spoutány okovy.

‚Národe, národe můj, jak šťastná, jak slavná jsem kdysi byla a hle, jak nyní jsem zmučená!‘ To národ zřel, to četl v jejím dojemně krásném obličeji, to slyšel úpěnlivě drát se z jejích prsou.

A zdecimovaný, uhnětený s pláčem klesl na stupně oltáře, lkal nad ubohou trpitelkou. Vzpínal, vztahoval k ní ruce, aby nekonečnou láskou vyjasnil strhané její rysy.“

Tu Čapek se odmlčel a v sále jali se zvědavě dívat jeden na druhého.

„Ano,“ pokračoval pak upíraje nyní plaché své oči v stranu, kde stál Soumar, „vy, kteří máte jen úsměv na rtech pro všechno idylické, co bývalo a minulo, vy měli byste alespoň pochopit tu jedinou útěchu, která národu zbývala, tu velkou jeho lásku. Měli byste chápat ten žal uhnětenébo lidu, vidoucího pole zarostlá jen plevelem. ‚Jak dlouho potrvá, než býlí bude vytrháno a zda vůbec bude vytrháno? Jak dlouho potrvá, než pole zalesknou se opět úrodou, než zalesknou se opět českým obilím?‘ To národ mučilo. I byla to těžká práce, kterou nastoupil. Šel a trhal býlí, kousek po kousku sil české obilí. Trhal, sil, a nedivte se, jestliže ohlížel se po oltáři, odbíhal-li k jeho stupňům, aby popatřil na zmučenou tvář i na zářivou gloriolu, aby posílil se v lásce i práci. Nedivte se, jestliže často také hořekoval a lkal, proč minulost není přítomností, nedivte se, jestliže si přál, aby okovy, jimiž Vlast byla spoutána, spadly a aby vztáhla volné, svobodné ruce, byla šťastna a požehnala národu. Jen ten, kdo nemá citu, může se divit!“

„Výborně!“ zabouřilo sálem a zatleskaly ruce. „Výborně!“ rozléhalo se od zadu ku předu a od předu do zadu. Jenšovský na jevišti naklonil se ke Kubešovi, šeptaje: „Znamenitě jim mluví do duše!“ a Kubeš přikývl, vřele se usmíval. Také Dvořák vedle tleskal a volal „výborně“, mysle si v duchu, jaká vzletná báseň dala by se stlouci z obrazů, jichž Čapek užíval. A Čapek byl červený a s větší odvahou pokračoval.

„Národ byl nábožným. Měl i své starobylé pergameny, které vzdouvaly prsa jeho zbožnou hrdostí. Pergameny učinil svým svatým písmem, odkazem minulosti budoucím generacím. A tu stalo se, čeho se nikdo nenadál. Jeden z řad vlastních kněží přichází jednoho dne před oltář, přichází k zpívajícím kněžím — soudruhům, béře jim svaté pergameny z rukou, volaje, že nejsou pravými Vedami, ale dílem příliš nábožného člověka, který se vydával za Mojžíše s desaterem, ačkoli desatero dal lidu sám.

Co následovalo, nemusím líčiti. Stalo se, co nikdy nemělo se státi. Tím skutkem, který vykonal onen kněz, jenž přišel zhubit svaté Vedy, otřesen byl národ až ve svých základech. Tehda poprvé jed pochybovačství a vlažnosti vnikl do jeho cév, až tam je to zřídlo dnešní jisté strany a její národní chabosti.“

Odmlčel se, a znovu zazněl sálem potlesk a znovu se všech stran ozývalo se „výborně!“

Jenda ironicky se usmíval, vyzývavě ohlížel se po lavicích, kde se tleskalo. Oči jeho se leskly, zdálo se, že je nedočkav, aby sám již také dostal se k slovu. Měl zápisník v ruce jako Soumar, oba činili si poznámky.

Čapek potom rozvíjel dále svou řeč. Dlouze mluvil, jaký to byl ten čarovný proutek, který český lid vzkřísil z dvěstěletého spánku — a proč tedy ten proutek odhazovat, když měl tak blahodárnou moc, proč nevidět jen v národním citu všechno a všechno? Ano, českému národu prý vším je a vším vždycky měl by být jen cit. Hlava je vedlejší — ale srdce — — — a na to klást váhu! Ať se probéře kterákoli stránka historie, vždycky to byl jen cit, který činil národ velikým. A je-li třeba i rozumové činnosti, i v té vždy má se obrážet

ta národní vřelost, česká cituplnost a ne chabá, nelasky plná vlažnost. On uznává, že ani takový sjezd, jako dnešní, nemá být jen prázdnou zábavou a jen slavností, ale podceňovat každé nadšení — to přece je nemístné — — —

Vykládal pak, že ovšem na dnešním sjezdě mohl by být na příklad rozbírán Palacký, vždyť i při takovém vážném výkladu srdce by bralo svůj podíl. On ví, že není tu všecko v pořádku, ale přece se raduje, poněvadž také ví, že je tu cit, kdežto tam — u jiných je jen pohrdavý pošklebek. On má obavy, aby při té nápodobivosti, která je dávným příznakem českého národa, cizí vlivy nepřinesly lidu záhubu. On v tom nevidí nic dobrého, přijímat tak šmahem všechny západnické směry jako to činí pokroková strana. Varuje před tím, ještě dokud je čas, volaje: ‚Caveant consules!‘

Tím ukončil. Uklonil se, rozpačitě ustupoval z jeviště.

„Jak dobře mluvil!“ pravili si vřele dva studenti. „Já také kladu na cit hlavní váhu.“

„To se ví!“ odpovídal druhý. „Mluvil mírně, střízlivě — tamti by si to měli zapsat za uši!“

Při tom všude bouřil potlesk a Kukla mohl se ukřičet, tak že je to dobře na tu nevlasteneckou bandu. I jemu i Otokarovi ruce zčervenaly, jak tleskali do dlaní. Celý sál byl vzrušen nadšením a jen kolem Soumara hlouček studentů stál jako opuštěná výspa, na niž narážely rozbouřené vlny . . .

XII.

Posléze dostal se k slovu Jenda. Dalo mu to dost práce. Co chvíli vztahoval ruku, hlásе se, aby si ho u předsednického stolu všimli. Stoupl si nyní na stolici, zaujal bojovnou posu. Roztomilým hrdinstvím zářil celý jeho zjev. Mnohým zdál se z počátku směšným, ale přičinil se, aby o sobě vzbudil vážné mínění, aby v něm neviděli jen lecjakého chlapce. Mluvil hlasitě, do duše jim volal, až se udýchal a házel směle rukama, nechť jen si nemyslí, že mají před sebou bázlivce.

Než ujal se slova, s vyzývavým úsměvem změřil slavnostního řečníka, sedícího na jevišti, načež jakoby přímo na hlavu jeho vysypal výhrůžku, kterou skončil řečník Čapek.

„‚Caveant consules!‘ bylo zde voláno. I já volám: ‚caveant consules!‘“ Pak obrátiv se tváří do sálu, pokračoval: „Viděl jsem před chvílí průvod poutníků. Tam nesena byla dřevěná soška na nosítkách. Vy řeknete, že je to modlářství. Ale ptám se“ (tu otočil se opět k jevišti a změřil Kubeše) „vás vzdělaných se ptám, jakého druhu je to modlářství, když dovedete se jako koně nebo jako černoši v plantážích zapřáhnout do kočáru a z člověka udělat svou modlu . . .“

Ale po těch slovech všecko v sále octlo se na nohou. Výhrůžně zvedaly se ruce, dupalo se, bušilo pěstmi do lavic a každé další slovo Jendovo jako kapka vody hozená do moře zanikalo v rozpoutavším se lomozu. Bylo slyšet výkřiky: „Odvolat, odvolat!“

Jenda nemohl pokračovat. Stál na své stolici bled, ale nezastrašen. Vyzývavě, vzdorně jako svéhlavé dítě rozhlížel se po pěstích, jež se zvedaly. Lekal se jen, aby mu neodejmuli slova.

Jenšovský na jevišti zvonil a zvonil, sípal již, nemoha dokřičeti se ticha. A Kubeš také vstal z křesla, dávaje dolů posuňky na jevo, že prosí o slovo.

To pomohlo. Vřava utichla a Kubeš promluvil. Promluvil rozechvělým hlasem o urážce, která se mu stala, která stala se všem. Ale že vyšla z úst mladých, nezkušených, takřka chlapeckých a musí spíš býti přičtěna na vrub těch, kteří takového, snadno vznětlivého mladíčka svedli — odpouští ji. Byla-li mu učiněna nějaká ovace, je přesvědčen, že byla učiněna z ryzího nadšení a pak že neplatila jeho osobě, nýbrž vlasti, které slouží a obětuje svůj život, které vůbec všichni jsou hotovi sloužit až do těch hrdel a statků.

Pak opět usedl, jsa odměněn voláním „sláva“, „výborně“ a potleskem.

Jenda jizlivě se usmíval, máchal rukou, žádaje, aby bylo ticho. A potom s velikým rozhořčením odmítl insinuaci, která prý mu byla vmetena ve tvář. Není již žádným chlapcem, aby se dal svésti cizími vlivy, mluví na svůj vrub, podle svého přesvědčení a to dovede hájit proti každému přímo do očí.

Zase rozpoutal se hluk, zase nová vřava zabouřila sálem, a Jenšovský byl nucen napomínat Jendu k mírnosti. Činil to nerad. Jenda mu imponoval těmi domy, které náležely jeho otci v Praze, a pak dvorem, který byl na blízku. Konečně i Otylka měla tu vliv, ano všem těm vlivům Jenda měl co děkovat, že směl pokračovat.

I pokračoval. Prý bude mluviti také v podobenstvích, jako již zde bylo mluveno. Tolik svobody musí mu býti popřáno. On ví též, jak zde bylo s pohnutím ukazováno, že v Čechách vyvinulo se idylické náboženství, ale on rovněž ví, v co náboženství to po čase se zvrhlo. Z těch kněží, kteří měli trhat býlí, pracovat v polích, vyvinuly se zvláštní kasty, sloužící jen oltáři a dbající o jeho okrasu. Věčně se modlili, zpívaly hymny, lkali, klaněli se — ale nepleli ani nesili. Ano, takové to bylo. A lid přinášel jim oběti, také malé děti nosily dárky a z těch dárků zvelebován byl oltář. Brzy objevil se celý les praporů před jeho stupni a po stranách zasazeno množství podivných desk se jmény mrtvých. I mnoho podivných relikvií rozvěšeno kolem do kola, jež lid přicházel líbat. Vznikl hřbitov a rozšířily se slavnosti uctívání mrtvých. U desk nebožtíků klečeli kněží se sepjatýma rukama, oslavujíce ty, kteří odpočívali někde pod drnem. Ponenáhlu bylo i pokládáno za záslužnější ustavičné modlení, uctívání zemřelých, okrašlování oltáře, než sama práce v polích. Ano, takové to bylo! Mladé pokolení nepřipravovalo se, aby jednou trhalo býlí a rozsívalo, nýbrž bylo vychováváno k výhradné službě oltářní, učilo se zasazovat nové desky a pořádat oslavy před oltářem. Nebo stalo se, že nejčestnějšími počali v národě slouti, kdo nejvíc kouřili kadidlem u oltáře, kdo nejvíc líbali pouta Trpitelce, kdo nejvíc vzpínali k Ní ruce a kdo nejsilnějším hlasem volali: „Vlasti, vlasti, vlasti — jak tě miluji!“

„Drzost!“ zase proniklo sálem. Nicméně zvědavost byla již napjata a hluk nevzmohl se tak, aby Jenda nesměl dále mluviti.

„Navštívil-li cizinec,“ pokračoval, „tu zvláštní zemi, kde na stupních oltáře žil tak zbožný národ, podivil se nadšené nábožnosti, podivil se úctě k mrtvým i bezměrné obětovnosti utýraného lidu. Zde žebráci přicházeli s posledním krejcarem, zde nejchudší dávali na prapory, na desky, relikvie, na okrášlení posvátného stánku.

Ale věčné modlení, věčné uctívání mrtvých, věčné oslavy národ unavily. Na to se prve zapomnělo. Zapomnělo se, že ti nábožní počali u oltáře usínat a klímat a že jiní zařídili si v chrámě zábavné lokály a bavili se na počest „spontané Trpitelky“. Největší lokál měla tak zvaná „Naděje vlasti“. Kněží dali jí privilegium, že nemusí se starat o nic, než o tanec, hospody a kavárny — — —“

„Koukej,“ strčil Kukla loktem do Bránského, „že ten kluk si nás nabírá na paškál!“

„Jen nemnoho bylo takových,“ řečnil bez pomlčky Jenda, „kteří pracovali v polích. Bylo to několik kněží a učitelů. Ti někdy vraceli se před oltář, budili klímající lid a za zvuků trub ukazovali plody občasné chudé úrody. Plody zavěšeny byly se slávou na šíji Trpitelky, načež národ znovu usínal a „naděje vlasti“ opět se bavila. Ano, tak plynula léta, až došlo na ty svaté Vedy. A já povím, co i dále následovalo. Kněží s hrůzou vztyčili se na stupních oltáře, zastřeli si tvář rukama a zalkali bolestí i hněvem. ‚Z čeho by se měl národ modliti? Z čeho zpívati? Z čeho učiti o dávných bohatýrech a moudrých kněžnách svých?‘ A hlas jejich byl tak veliký, že klímající hlavy zvedaly se z dřímoty a veselící se „naděje vlasti“ vybíhala ze svých zábavných lokálů. Celý národ octl se na nohou a vyřkl klatbu nad každým, kdo nevěří ve svaté pergameny. A v mnohých byla víra otřesena, zvláště v mnohých vysokých i nejvyšších kněžích, ale báli se klatby, bili se v prsa, volali hlasem velmi velikým, že věřili, věří a věřiti neustanou. Ale jiní měli odvahu žíti v klatbě, přidali se k rouhačům, vyšli s nimi z chrámu do polí. A spatřili samé býlí a tak chudé a skrovné osení. I jali se volat k oltáři, že již dost národ se naklaněl ubohé Trpitelce, že již dost se navzdychal a nadumal o minulosti, že je čas, aby opustil oltář, prapory a desky a odebral se na práci do polí. Ale se stupňů strhl se křik proti rouhačům, kněží volali, že přišel Satan, aby skácel nebeskou postavu vlasti. Nové klatby byly vzneseny. Leč přes všechny klatby jednotlivci proudem odcházejí z chrámu, pracují v polích. Tam počíná být hlučno, pleje se býlí, sije nové osení. A proskakují pověsti, že starý oltář „vlasti trpitelky a minulosti“ má být opuštěn a zbudován nový „vlasti práce a budoucnosti“. Kasty, které navykly si výhradně sloužit Dolorose, zdobit její stánek, zpívat hymny a klanět se, lekají se, vzpínají ruce hrůzou, co si počnou s opuštěným chrámem, kněží se modlí a zaříkávají, plni strachu, aby nedošlo k zbudování nového oltáře a aby pak nezůstali samotni před sochou Trpitelky. A co „naděje vlasti?“

Tu se odmlčel. Ale ač vzmáhal se nepokoj, přec ani nyní nikdo ho nevyrušil. Všichni v sále pozorně naslouchali, všichni jakoby chtěli zvědět, co ještě dále se rozvine. Otokar sice si myslil: „Kdo by co

takového do toho holobrádka řekl!“ ale konečně líbilo se mu to, ba bylo to do opravdy zábavné. A tak i jiní v sále myslili a byli pozorni.

Jenda zatím již opět mluvil. Změřiv Jenšovského a nespouštěje pevně, sebevědomě upřených očí s jeho tváře, pronesl:

„Přihodilo se to v zimě. Z Vídně přišel do Prahy chudý, ideální student. Přišel, mnoho krásného snad hledal — — a zatím. Ano, bylo hrozné, co se stalo. Ten student padl do rukou té naděje vlasti — —“

A v tom ozvalo se s jeviště prudké zvonění. Jenšovský zvonil. Oči jeho zmateně těkaly sálem, byl probledlý a ústa jeho se pohybovala, jakoby hledala slov. Ale jen zvonil a slov nebylo slyšeti.

„Ten student byl zaveden do takových míst — —“

„Řečníku odnímám slovo,“ trhaným, sípavým hlasem konečně zvolal Jenšovský.

A již pomohli mu v parteru Kukla, Bránský i Otokar. Z počátku také octli se v nesnázích, ale Kukla vzpomněl si na své podešve a zadupal. „Ano — odejmout — odejmout — —!“ vzkřikl Otokar. Hned chytili se toho jiní, strhla se vřava, a ačkoli Soumar i Jenda vyběhli na jeviště, zuřivě hádajíce se tam s Jenšovským i s celým komitétem, zůstalo při rozhodnutí Jenšovského.

Hned potom valná hromada byla skončena. Učiněn byl a také přijat návrh na ukončení, načež jednatel Dvořák žádal za schválení resoluce, kterou přečetl. Resoluce zatracovala cizí, nevlastenecké směry a proudy a horovala o nezlomném národním citu všeho shromážděného studentstva. Ačkoli mnohé ruce kolem Soumara nezvedly se při hlasování, Jenšovský přece zjistil, že resoluce přijata byla stejnomyslným usnesením valné hromady.

Po té studenti s potleskem opouštěli sál. Spěšně hrnuli se ven na čerstvý vzduch, debatujíce o průběhu hlučné schůze. Všude byl patrným rozruch. Ti gymnasisté, z nichž jeden před zahájením utkal se se Soumarem, také vzrušeně odcházeli, ohlížejíce se po jevišti, kde Kubeš rokoval s kroužkem výborů. Pak spatřili Jendu před sebou ve dveřích a vzpurně naň pohledli. Cítili dusivou tíhu na prsou. Červenali se sami u sebe za ty výstupy, které se sběhly. Bylo jim úzko i líto vlastního citu i líto Kubeše, proč vydán byl útokům. Ba náhle holou nemožností se jim zdálo, že se sběhlo, čeho byli svědky.

A starší občané jaroměřští, pokud súčastnili se schůze, potřásali hlavami. „To je tedy ta nová mládež? Ani v nadšení už nevěří? No, čeká národ pěkná budoucnost, vyrůstají-li samí takoví nestoudní hoši! Tak drzé urážky vrhnout do očí — pěkná čeká národ budoucnost!“

Místní starší lékař, obrostlý měkkým plnovousem, příjemného obličeje a milých očí, vyslechnuv, co se pravilo, podotkl:

„Potřeštěné hlavy! Notná dose sebevědomí! Spolkli cizí hesla o velikých otázkách — a celý národ kromě nich už za nic nestojí. Nafoukaní kluci! Odsuzovat! Mnoho se dá odsuzovat, to je pravda. Několik těch panáčků z komitétu také se mi nelíbí — ale odsuzovat šmahem, plivat zkrátka na všechno, jakoby teprve teď vzcházelo světlo národu — vždyť je to k smíchu!“

XIII.

Jendovo vystoupení vyvolalo značné vzrušení. Jenšovský po schůzi stále byl jako zmatený a svěřil Otokarovi, Kuklovi a Bránskému, že nejraději by se sebral a odejel. Kdo to jakživ slyšel, takové věci zanášet na venek? Teď se jistě proklube, co se to vlastně přihodilo. A za těch okolností on má zde být hlavou? Ó kdo nezná ty lidi, ten teprve pozná, jaké jsou to bídné duše. Z takových Katilinů vlast bude mít užitek! A co až teprve dorostou!

„Ale jednou jim pádně ukázat, zač je toho loket!“ vybuchl Kukla a Bránský přisvědčil.

Jen Dvořák z nich měl silnější duši, děkuje u sebe Pánubohu, že tenkrát v zimě šťastně to dopadlo a on uvázl u Slovanské lípy.

Zatím po náměstí před divadelním domem v prudkém hovoru sem a tam přecházeli Jenda a Soumar s Čapkem. Také Hanuš chodil s nimi. Mluvilo se o valné hromadě. Co nepověděl jeden druhému tam v sále, pověděli si nyní zde venku. Oči se jim leskly, skákali jeden druhému do řeči až na Hanuše, který zůstával nevšímavým.

Soumar prudce dorážel na Čapka. Takový člověk jako on nemá prý držet s tam těmi. „Kdo vám pověsil ty strašáky před oči? Jaké bubáky v nás vlastně vidíte? Co pak my odhazujeme národnost? Jestliže mluvíme o sociální a o ženské otázce, jestliže trochu o tom uvažujeme, jestliže vůbec trochu uvažujeme o životě lidském: o tom, jak má člověk žít a jak žije — to už je nějaké neštěstí? Národnostní otázky především si hledět —! Ano, ale při tom snažit se být řádným a pokud možno všestranným člověkem, pracovat také hlavou a nejen mluvit do větru o vlasti. Cit musí být kontrolován mozkem, sice zvrhne se v takový prázdný formalismus, jako se zvrhl. Jen se na mne dobře podívejte, vidíte ve mně něco tak strašného? Jen si nás prohlédněte — jsme takoví divoši? Jaké pak vidíte na nás cizí vlivy? A vždyť jsme ani o žádných otázkách a směrech necekli. Ale to vy si vybájujete a zvláště takový Jenšovský, který se bojí, že nebude příště smět už křičet!“

Soumar vyhrnul ze sebe spoustu slov jako nastřádanou lavinu. Zatopil jimi Čapka, takže ten zdál se být na dobro zkrušen. Byl jako rytíř v turnaji, kterému vyrazili meč z ruky. Hledá jej — hledá, ale chvěje se rozčilením a ruka není již s to, aby zasadila ránu.

Neumí se prý tak vyjádřit, řekl sklíčeným hlasem, ale cítí to a ví, že má v nejhlubším nitru pravdu. Ať se to vyvrací, jak chce, ale je to takové. Kdo usiluje být především člověkem, zapomíná v kritické chvíli na národnost. Co kdyby celý národ byl takový, jako oni — oni pokrokáři? Kdyby všichni myslili především na hlavu a na to, co si mohou dovolit jiní národové? Tu v Čechách musí být každý jako skála a plný vřelosti —

Čapkovi hlas se třásl úzkostí, vzdálené slzy ozývaly se v jeho sklíčených, z nitra deroucích se slovech.

A teď zase spustil Soumar. „No, víte — já myslil přece, že máte lepší rozum. Buďto trpíte hallucinacemi anebo nevidíte les pro stromy. Jděte mi s takovým vlastenectvím! Vždyť je to prázdná sláma, lítání v povětří, honění se za bublinami. Svým křikem jen vždycky začmoudíte,

vyhrne se trochu čpavého kouře — a konec! Synáčku, takhle do smrti se nedomluvíme.“ Potom obrátil se k Hanušovi, dost ostře vybízeje, aby také on přece se ozval, co o všem tom soudí.

Hanušovi nebyla ta otázka vhod. S patra pokrčil rameny. Naslouchal sice, o čem se mluvilo, sledoval i dříve průběh valné hromady, pokud znovu a znovu nebyl vzrušován palčivou upomínkou na své setkání s otcem — smyslu však pro vše to neměl. Nechápal té vzájemné horlivosti a prudkosti, s kterou se debatovalo, nitro jeho bylo hotovou vyprahlou pouští. Jen daleko v hlubinách duše probouzel se ohlas čehosi minulého, jen kdesi daleko zapomenuté nálady protékaly jako mlčenlivý potok ve stínu zelených vrb a olší. Ale teď, když položena mu byla otázka, i ohlas vzdálených nálad zanikl a kolem rtů kmitl jizlivý úsměv. Máchl rukou, jakoby chtěl říci: „Dejte mi svatý pokoj!“

Ale Soumar znovu se obořil a také Jenda naléhal.

„A co chcete vědět?“ zkřivil rty Hanuš. „Abych snad zpíval chvalozpěvy anebo se hádal? Všecko to nic nepomůže a hotový nesmysl, klást nějakou váhu na národ, který pro vývoj lidstva nic již nedovede vykonat, který úlohu svou dohrál a nyní jen živoří. To je jen mrhání sil, hotová anomalie. O lidstvo se jedná v evoluci — ne o národy!“

Hanuš hodil pumu, která okamžitě vybuchla.

„Cože — cože,“ vyhrkl Soumar, „jakou váhu klást na národ, který pro vývoj lidstva nic již nedovede vykonat —? To si mohu myslit, že ve Vídni z tebe nic kalého neudělali . . .“

„Tak jako vy ze sebe v Čechách nic kalého nemůžete svést,“ s křivým úsměchem odbyl Soumara Hanuš. „Ukazujete jedni na druhé a zatím jste plni bacillů všichni. Co s takovým degenerovaným národem! To vzdychání po minulosti je symptomatické. Souchotináři také rádi vzpomínají na časy, kdy tváře jim kvetly, kdy byli plni života.“

Ta slova Soumara přivedla z míry. Dráždila jej povýšenost, ta svrchovaná lhostejnost, s jakou Hanuš mluvil.

„Ano,“ zvolal zuřivě, „k tobě se přijde český národ ptát, dovede-li dál žít či ne. Ale jen až nastane čas naší činnosti, my ukážeme, jsme-li ještě degenerováni a jestli nic nesvedeme.“

„My jsme jistě jinací,“ vmísil se ohnivě Jenda. „My obrodíme národ, uvidíte to.“

„Přeji vám štěstí,“ mírněji, nicméně přec jen sarkasticky řekl Hanuš.

„Nepřej — bez tvého přání otevřeme oči světu,“ vybuchl Soumar.

„Ó jen až státního práva se domůžeme,“ zahoroval Jenda, „až si budeme moci zařídit své školy a všecko, jak sami budeme chtít, pak nebude nikdo pochybovat ani vy!“

„Právě takové vlažnosti bojím se i u vás,“ podotkl Čapek, obraceje se k Soumarovi.

„Co — co u nás, co zas žvaníte, vy vlčí mlho? Máte zas hallucinace? Z toho,“ štouchl loktem do Hanuše, „Vídeň mluví.“

„A z tebe,“ odpověděl Hanuš úsečně, „strach tuberkulosních lidí. Já ti poradím. Pošli národ někam do Merana nebo na Sicilii — snad existuje nějaké takové klima pro tuberkulosní národy? Jinak zemře, na to kladu hrdlo. A jednou přijde nějaký lékař diagnostik, řekne, jak ten

národ kdysi kvetl, dal světu Husa a Komenského, a pak dodělal na souchotě."

Soumar uplivl. „Víš, teď se stydím, že jsem s tebou kdy chodil do školy. To je cynismus a špinavost!"

Jendovi bylo úzko, ale omlouval Hanuše, vzpomínaje na výjev, jehož před několika hodinami stal se svědkem. Připadalo mu, že Hanuš svou necitelností ubíjí hlubokou, úsilně zakrývanou bolest. A pak nedovedl nyní po tom odbytém boji vzplanouti záští, cítil se hrdinou a měl radost.

A když pozdě večer kočár odvážel jej s rodiči i s Otylkou z akademie, která skvěle dopadla, tu ve voze, vzhlížeje k nebi, posetému hvězdami, ještě byl opojen svým hrdinstvím. „Ó jen až nastane čas, však všichni užasnou!" Noc byla vlahá a zdálo se mu, že tisícerými hlasy mluví k duši. Opět pevně třímal svůj meč, opět pevně seděl v sedle.

Hanuš měl špatnou noc. Marně zarýval se obličejem do peřin, snažil se nemysliti. Ruce se mu křečovitě zatínaly a nesčíslněkrát ubezpečoval se, jak nenávidí toho člověka — toho svého otce. Ale po takových záchvatech žal jej přepadal, ptal se, proč vlastně přijel do Čech a že přece jen proto také přijel, s takovou nějakou nejasnou touhou i předtuchou, aby opět nalezl bývalý svůj domov. Ó krásně jej nalezl — — a nyní již na vždy, na vždy konec. I kdyby otec sám jednou se připlazil, on nezná ho již, otce nemá.

Příštího dne, právě když vrátil se z Jaroměře — tam vyslechl řeč pražského Kubeše — obdržel lístek od sestry Bětušky, že nazítří dostane návštěvu matčinu.

Zvěst Bětuščina velice jej rozrušila. S neklidem čekal v určenou hodinu matky na nádraží. Zavedl ji pak do dvora, kde toho dne bylo ticho. Rodina odjela na studentský výlet, dělnictvo pracovalo v polích a jen Jenda potuloval se po domě, ze strannictví nechtěje o výletě slyšeti.

Hanuš seděl s matkou ve svém pokoji. U jednoho konce stolu seděl on, matka u druhého. Její ruce, žilnaté a upracované, semknuty ležely na klíně a oči, zalité pláčem, s ustrašeným smutkem dívaly se na syna. Byla prostá, venkovská ženština sešlé, utrápené, milé tváře a nevelké, vyhublé postavy. Pod sváteční loktuškou prokukovala černá, lastingová jupička.

„Maminko, přál jsem si vás vidět," pravil jedné chvíle Hanuš, „ale bál jsem se toho. Co mi je platno vás vidět, když — — —? A domů nepůjdu, za nic — již nikdy! Kdybyste mi porozuměla, kdybyste věděla — — — je to hrozné, žíti tak bez vás všech! My jsme všichni jeho obětí a vy jste pravá mučednice. Čím pak je ten váš život? Jak se ve mně všechno bouří, když o tom přemýšlím! Chtěl bych vás vysvobodit všecky — i sebe! Ostatně sebe jsem vysvobodil — ale vás, to by byla odplata za jeho nelidskost!"

Zaplakala žalem, zavrtěla hlavou. „Bože náš, hochu, nemluv tak!" prosila. „Je ve vás obou pýcha. A jaký pak je můj život? Proč pak? Jaké pak radosti v životě? Nesmíš si myslet, že snad tebe čekají. Nikoho nečekají. Ale naříkám vždycky, proč jsi studoval. Kdyby toho nebylo — ničeho by nebylo." Zakývala hlavou, hořekovala.

„Kdybych byl nestudoval . . .!" zasmál se Hanuš. „Ale studoval jsem a proto přece ještě není třeba — — —"

„Ne, ne," odpírala, vskakujíc mu do řeči. „Byl bys poddajnějším a netrápil by ses. Knihy ti pokazily hlavu. Tak nebudeš mít pokoje nikdy. Proč pak jsi nám tu radost neudělal, proč pak jsi nešel do semináře? Byl bys zaopatřen, nemučil by ses, jako se mučíš a tatínek neměl by se proč zlobit."

„A teď má?" vyhrkl Hanuš. „Ba, my si již nikdy neporozumíme," dodával. „Ani s vámi, maminko. Vaše cesta je jiná — má také jiná. Je to hořké, ale pravdivé!"

„Ale pamatuj na Pána Boha," prosila matka, „pamatuj na čtvrté boží přikázání. Vždyť každý se musíme pokořovat, proč by ses tedy nepokořil?"

Máchl rukou. „Konečně ani pokoření by nic nepomohlo. Necítím již tuhle!" řekl, ukazuje na prsa. „Mezi mnou a tatínkem je dohráno. Je konec!"

Zaryl hlavu do dlaní, hleděl do stolu. Ale byl nespokojen. Zdálo se mu, že jednak málo řekl, pramálo, čím mohl osvětlit svoje postavení i obhájit své jednání a jednak zase že řekl příliš mnoho t. j. že užil takových slov, jimiž přímo ubíjel matku. A k srdci jeho náhle prodral se van ztracených let, v srdci jeho náhle plnou silou domov promluvil. Oči se mu zakalily, zaplakal. Cítil, jak by se mu ulevilo, kdyby přivinul bolavou hlavu na hruď matčinu, kdyby objal její ustaranou hlavu. Ale nic takového pro něho nebylo. Neuvykl mazlení a tak trpěl v tom okamžiku jen mlčelivou, pohřbenou láskou.

K večeru vyprovázel matku do Jaroměře a odtamtud k nádraží. Srpnové slunce od západu padalo jim do očí. Málo mluvili. Za to odpůldne matka sdělila mu, co dalo se povědět o domově, a nyní jakoby již nebylo o čem vyprávět. Ona pospíchala, plna starosti o práci, kterou opustila, o zítřek, kdy otec měl vrátiti se z pouti. Hanuš to spozoroval a myslil na ten její jednotvárný, těžký běh života. Myslil vůbec na ten běh života, jaký byl tam — tam doma. A přec když loučil se na nádraží, přes to, že nevěděl již, co s matkou mluvit, slzy kanuly mu z očí a bylo mu hrozno a žalno, že opět snad na léta neuzří její tváře, nestiskne jejích rukou. Díval se za mizícím vlakem, kýval smeknutým kloboukem a kolísavým krokem vracel se z nádraží. A opět hleděl směrem, kterým ztrácel se kouř parního stroje. Myslil, že přec jen kus života dal by za to, kdyby mohl nyní s ní, kdyby mohl vstoupiti na zásep rodné chalupy, otevříti petlici nebarvených dvířek, vstoupiti do síně a do světnice, tam, kde stojí taková známá, zelená kamna, kde je známá, nízká pícka, dvě vystlané postele s peřinami v modrých cíchách. Rty se mu chvěly, stlačil si klobouk do očí. V útrobách jeho cosi se trhalo, zoufalost lomcovala jeho hlavou.

Na nebi svítil měsíc, když vrátil se do dvora. Nedbaje o večeři, rozžehl lampu a vyhledal na dně kufru básně Leopardiho. Sedl a četl „Noční zpěv kočujícího pastýře na poušti".

„Co děláš, luno, na nebi, kam
plueš, ty mlčenlivá luno?
— — — — — — — — — — — — — —

Ó rci, měsíci vlídný,
kam jde má cesta krátká,
kam neustálý pochod tvůj a klidný?
— — — — — — — — — — — — —
Leč v každém stavu, měsíci můj vlídný,
ať v kolébce anebo v jeslích stáje,
dnem smutku jest den narození bídný."

„Bídný — bídný!" opakoval si několikráte. A seděl, stýskaje si, vzpomínaje, jak za minula čítával verše — i doma na zahradě pod jabloní. Vzpomínal na všechno předletné a svíral bolestí ruce.

Tak zastihl jej Jenda. Pochopil, vida na stole Leopardiho. „To jsou vaše básně?" jen promluvil stlumeným, nesmělým hlasem.

A Hanuš přec jen měl potom v mnohém na něho vliv.

Část IV.

I.

Poprvé a naposled rozehnal se Jenda s vytaseným mečem za rájem dobra a dokonalosti. Pak Šemík, na němž vyjel do života jako bojovník a nadějný vítěz, uhnul na jinou cestu — a — —

Ano, odešly blahé dni jaré víry, ideálního nadšení. Rok mnoho změnil a rok studoval již Jenda na vysokých školách. Vyrostl v hezkého mladíka s výrazným vouskem pod nosem a s mužnějším vzezřením. Na tom si zakládal, chtěje se cítiti a být mužem.

I universitní život měl na něj patrný vliv. Již vstup do anatomického ústavu — studoval na lékařské fakultě — byl počátkem obratu. Ne že by nebylo lze srovnat idealismus s tím vším, co čekalo na prahu medicínské fakulty, o to však šlo, že Jenda nedovedl hledati a zachovati svou cestu i v novém ovzduší. Nebyl tak silen, uměje žíti jen krajně.

Až dosud, jak Hanuš mu říkával, lítal v povětří. „Lítáte právě jako nebožtík Kvapil, třeba jste si myslil, že jste rozumnější, ba že jste velmi rozumný. Ta vaše moudrost, všechno jsou jen nasbírané odpadky, samé pêle-mêle, a máte čas, abyste poznal, na jakých mělkých základech stojíte. Až se vám otevrou oči, uvidíte, že visíte mezi nebem a zemí."

Jenda sice v prvých záchvatech uraženého sebevědomí se bráníval, ale pak sám u sebe přemýšlíval a dával za pravdu, snaže se postaviti na reelnější půdu. Zvláště bolestně se ho dotýkalo, vyčítal-li mu Hanuš děckost a naivnost. „Nejsem dítětem ani chlapcem!"

Rozhodně počínal nový život — život systematického studia. Dosavadní hloubání o smyslu a podstatě žití lidského, o řádu světovém a o všem dalekém a neznámém tu sraženo bylo na odborné studium mineralogie, zoologie, botaniky a na pomalé poznávání lidského těla. V sále anatomického ústavu na velkých mramorových stolech ležely nahé mrtvoly, v nichž zvykal viděti předmět svého studia beze všech postranních dvířek a záhad. „To je člověk, zaklepe-li kamašemi!" říkávali medikové. Dělili se o mrtvolu jako o kus chleba, řezali údy, dobývali se na vnitřnosti, odkrývali cévy, nervy, kosti, až z „pána tvorstva" zbyla hromada zapáchajících hadrů a kostí. „Hle, v čem sídlil lidský duch!" pravil si Jenda, vida to poprvé.

A naučiv se znáti složení lidského těla, v té stavbě údů, v celé té konstrukci cev, nervů a poloze vnitřností počínal viděti stroj, který mluvil a chodil, dokavad všechno zůstávalo v pořádku. Nastala-li desorganisace, přišla smrt a oživený stroj proměnil se v to, co vídal zde na stolech. Právě tehda na radu Hanušovu četl Spencera a tu poučil se, v čem vlastně spočívá všechna záhada života. Kdyby člověk stále dovedl se assimilovati okolí, žít v souladu s přírodou, pak vlastně nebylo by nemocí, staroby ani smrti. Také se zálibou dal se do studia spisů o dědičnosti, sama sebe v tom směru pozoroval i ostatní doma pozoroval, často rozmlouvaje o těch věcech s Hanušem. Chopil se i Zoly a pak rychle nový jeho životní názor se ustaloval.

Již dříve sice doletly k němu tu tam myšlénky o vývoji světa, o prabuňkách, z nichž všechno povstalo, o darwinistické řadě tvorstva, takže dávno nevěřil v biblické stvoření. Nicméně takovými názory o vývoji člověka víc jen koketoval, aniž mu napadlo kdy vmýšleti se do důsledků podobného nazírání. Nyní však člověk — a on sám, který s plamenným mečem v ruce toužil vskočit do ráje dobra a dokonalosti — nyní ten člověk počal se mu objevovati příliš úzce srostlým s ostatní přírodou, nízkým, politování hodným tvorem — — a očekávaný ráj vzdušným snem.

Jedenkráte starší student při pytvání mladé služky pochlubil se, že četl Zolův román „Lidská bestie". Jenda řekl, že také četl. „To přece román!" liboval si medik. A dodal, že chápe takového člověka, kterého nahá ženská hruď sváděla k vraždě. „Mne tu ta holka také láká. Je to gusto, zajet si tak nožem!" I řízl do prsou a ukazoval.

Jenda se otřásl. A pak že zvíře nesedí v člověku, že nesedí v něm od těch dob, kdy „pán přírody" byl divochem, že nekrčí se v něm po dnes, třeba ukrocené, civilisované? A v jakých lidech, jak na příklad, dobře pověděl Taine o Napoleonovi!

Jindy přišel na nemocniční oddělení, určené pro kožní ženské nemoci. A zaražen, v skličujících rozpacích odcházel, vida ty řady pustých děvčat a slyše řeči, jakých nikdy neslýchal.

Takové okolnosti naň působily, působily naň zvláště knihy, které vybíral si nyní v tendenci nového svého směru. Četl hlavně ony, z nichž mohl se poučiti o pradávném stavu lidstva, anthropologické věci a sociologické. Četl Tylora, četl Hovelasqueho. Ach, jaké to bylo zvířecí lidstvo! Z jakých zvířecích počátků všecko se vyvíjelo: celá ta dnes tolik slavená kultura, věda, umění, náboženství, morálka! „Člověk," říkává se, „liší se od zvířete mravností a náboženstvím." Ale on dočetl se, že pokud mravnosti se týče, není tato nikterak principielní vlastností člověka, vždyť lidojedi, jaké ti mají vědomí mravnosti? Mravnost vyplývá ze společenského života a takovou mravnost na př. smysl pro zachránění svých členů nebo smysl pro pojem krádeže atd. mají též včely, mravenci, opice. A smysl pro náboženství, jak se dočetl, nevyskytal se vždy a u všech lidí, leda že by náboženství hledalo se i v strachu přede vším neznámým a tajemným, kterýžto strach však lze postřehovati i u zvířat. Čím tedy liší se člověk od zvířete?

Jendovi již nenapadlo skákat přes plot do nového světa. Obmezil

se na ten, v němž žil. A nestálo ho to valných bojů. Byla-li jaká bolest, byla víc umělá, poněvadž myslil, že musí být, jedná-li se o takové problémy. Celkem zaměňoval hravost hravostí.

Jedna duše však při tom trpěla. To byla Blaženka. „Nu, Blaženka, není-liž to dítě?“ říkával si nyní Jenda. Chladl, míň již vykládával o duševní harmonii — a jen ze zvyku ještě udržoval bývalý poměr. „Láska — — —? Vždyť je to dítě!“

II.

Zatím uběhl prvý rok jeho medicínských studií. Na druhý rok odhodlal se s podzimem na semestr, na dva semestry do Vídně. Chtěl poznat nové ovzduší. Aby však nepřišel do dunajského města zcela jako nováček, již o prázdninách vypravil se sem na skok s Hanušem. Tři dni vytkli si k prohlídce.

Ale Vídeň Jendovi valně se nelíbila, alespoň ne hned. Stále volal, že Praha je krásnější a milejší. Okružní třída zdála se mu příliš monotonní, císařský hrad jej sklamal, musejní budovy, parlament, radnice, universitní palác neměly příznivé polohy, divadla neshlížela se ve Vltavě — a Dunaj? Ne, ani z daleka takový dojem, jaký budí Praha!

Až příštího dne — byla právě neděle — spatřiv Prater, jinak počínal mluviti. Již ty davy lidstva, valícího se kolem Tegetthoffova pomníku, jej zajímaly, sám Prater pak leččíms se mu zamlouval. Zde spatřil Vídeň „veselou a bavící se“. Cirkus, panoramy se zvláštními kabinety, skluzavky, kolotoče pro děti i pro velké, střelnice, komediantské boudy, loutková divadla, areny, tančírny, natlučené restaurace, verandy a restaurační zahrady, aleje, plné lidí i projíždějících kočárů i jezdců na koních, pak všechen ten příval hemžícího se lidstva, v jedno moře splývající hluk jeho hlasů, hřmot nesčíslných hudebních kapel a zvláště bubnů a břinkot činel: to všechno, co viděl a slyšel, co sotva byl s to postihnout zrakem i sluchem — velmi jej zajímalo i překvapovalo. Zastavoval se u kolotočů, dívaje se na děti, všímaje si jejich radosti a všímaje si zvláště všeho, co se mu zdálo novým a dosud nevídaným.

Pak dali se vytáhnout na věž výstavní rotundy. Hluboko pod nimi ležela Vídeň, zaplavená sluneční mlhou. Hanuš vysvětloval Jendovi polohu jednotlivých okresů a předměstí. A Jenda opět na té věži volal: „Jak je Praha krásnější!“

Sestoupli s věže, zašli k břehům Dunaje. Viděli několik parníků a několik malých loděk, na nichž Vídeňáci se projížděli. Nic zvláštního! A zase vrátili se do vnitřního Prateru, usedli v jedné zahradní restauraci, v níž vyhrávaly dvě kapely, vystřídávajíce jedna druhou.

Prodavači obcházeli s vážkami v rukou, nabízejíce obecenstvu sýr a salám. Jenda koupil, pojedl s Hanušem. Potom k jejich stolu přisedl párek mladých lidí: čiperná brunetka s kupeckým mládencem, bez ostychu vylévajícím tu při stole své city. Proklouzlo mnohé podezřelé slovo, ale brunetce bylo všední jako zítřejší pondělek. Za to Jenda otvíral oči, pokukoval po děvčeti.

Později šli se podívat po tančírnách. Jenda se zastavoval u roze-

vřených oken, nahlížeje do vnitř. Na vyvýšených podiích hrály kapely, v kole, leckde za zvláštními bariérami se tančilo. A bývalo slyšet český hovor, takže Jenda se podivoval.

„Pojďme do vnitř,“ řekl Hanuš, „prohlédnout si neškodí.“

I vstoupili do jedné z tančíren. Zaujali místo u stolu, kde česky se hovořilo. Dvě mladá děvčata seděla tu s vojáky. Byla ruměnná, rozjařena tancem. Jenda naslouchal, pak dodal si odvahy, zeptal se, jak Vídeň se jim líbí. „Ó velmi se nám líbí,“ řekla děvčata, „zde je veselo, zde stále se tančí a jsou zábavy.“

„A to jsou samé Češky?“ ukazoval Jenda do kola.

„Málem samé Češky,“ zasmála se děvčata, zvedajíce se k tanci s vojáky.

Přisedl pak upocený hoch s modrookou blondynkou. Byli spiti tanečním vírem i horkem. Blondynka opírala se o hocha a hoch ovíjel ji kolem pasu. Nebyl starší Jendy, spíš mladší. Jendovi bylo vážno, ale i jakoby záviděl.

„Ostatně je to přirozené,“ řekl Hanušovi, když opouštěli tančírnu. Poprvé tenkrát pocítil touhu, být podobným hochem, obejmout kypré děvče. Napil se horka uvnitř, toho potu, toho vzduchu, vydechovaného šičkami a služkami.

Ještě zašli s Hanušem pod verandu restaurace, v níž hrála cigánská kapela. Ohnivá hudba dráždila krev. Cigánům samým oči svítily, s vervou každý ovládal svůj nástroj. Cymbál sladce zpíval pod rychle dopadajícími paličkami.

Kolem pilo se víno, také Jenda dal přinésti víno. Rozjařil se. Pošťuchoval Hanuše, ukazuje k vedlejšímu stolu, kde seděla v křiklavém klobouku koketně oděná dámička s dvěma šviháky.

Vytrvali dlouho při té hudbě. Již soumrak nakladl stíny do širokých alejí a jen při nebi zůstávalo jasno. A pak i nad korunami stromů zachycovala se tma, rostouc až k samé obloze, na níž objevily se prvé hvězdy. V Prateru zaplála světla, žluté, daleké pruhy vrhajíce v skupiny stromů a křoví. Obecenstvo se vytrácelo, hluku ubývalo, i hudby tu a tam umlkaly.

Jenda s Hanušem se zvedli. A šli kolem tančíren a viděli, jak teď při lampách uvnitř se křepčí. Potkávali veselé společnosti, celé řady mladíků, vedoucích se pod paždí s dívkami a v stínech stromů spatřili objímající se a líbající se párky. Byl vlahý večer. A jaksi přidušeněji, z blízka i z dáli zněly tóny tanečních kusů od restaurací, jejichž osvětlená okna a osvětlené verandy vystupovaly z šera pustnoucích alejí.

Jenda vše snažil se postřehnouti. Byl křepký, smál se, upozorňoval Hanuše na schovávající se milence. Mohl vídati i v Praze cos podobného, ale nikdy si valně nevšímal, až teď ve Vídni bilo mu to do očí, jevilo se mu všechno v tom smyslu význačnějším. Ba, přirozeným teď za toho večera se mu to jevilo, viděl v tom cosi nutného, cosi rozumějícího se samo sebou, nějaké bezprostřední, přirozené chápání života. „Ano, vždyť to je vlastně život! Příroda chce to tak!“ řekl si.

Právě když vyšli z Prateru, u Tegetthoffova pomníku v záři svítilen mihl se kolem kabriolet, v němž na kolenou dvou šviháků seděla dámička z vinárny, v níž hrála cigánská kapela. Jenda hned poznal šviháky a

řekl si: „Už si ji odvážejí!“ Neurazilo jej to, naopak usmál se a prohodil k Hanušovi, zdali by si také tak chtěl zkazit neděli. „Je to zvláštní, i člověkem to škube. Zde,“ žertoval, „mají přec jen nezdravý vzduch. Žijí příliš bujně!“

„Chcete vidět, jak žijí?“ prohodil Hanuš.

„Proč ne! Ostatně,“ žertoval opět Jenda, „vzdělaný člověk smí a má všechno vidět.“

„Tedy,“ řekl Hanuš, „zavedu vás do jistého sálu, abyste poznal. Já již do toho všeho trochu nahledl — ostatně uvidíte!“

I vskočili do tramwaje. Jenda málo mluvil, vyhlížel ven, maje jaksi na spěch. Ten spěch prozrazoval i jeho obličej a zvláště nepokojné, těkavé oči.

(Pokračování.)

Ve velké době.

Román od Serv. Hellera.

(Pokračování.)

Když byli pruští důstojníci ze statku, přistoupil Hřímalý ke koňákovi a pravil nevrle:

„Tak co je s našimi koni? Kdo je odvedl nebo kde jsou?“

Koňák usmívaje se a mžouraje očima odpověděl:

„Pantatínku, milostpane, jsou doma! My jsme si zapamatovali, co včera žertem navrhla slečna Tereza: jak sem ti Prušáci vtrhli, odvedli jsme koně rychle — na půdu. Tam jsme jim podestlali vysoko slámy a dali všeho do hojnosti, aby neržáli. Teď je svedeme dolů, ale necháme, s vaším dovolením, nahoře všechno, jak je — pro podruhé.“

Hřímalý zavrtěv jako s podivem hlavou, zasmál se srdečně a zvolal:

„Taková hloupost — a osvědčila se! Proto slyšel pan major v noci nad sebou dupání, jako od dvou párů koní, hahaha! . . . Ohromný nesmysl, takřka uličnický kousek — ale jen když jsou zachráněni koně! . . . Tak teď je opatrně sveďte a zapřáhněte mi, musím do města, do okresního zastupitelstva.“

Za nedlouho byl lehký kočárek připraven a pan Hřímalý odejel.

Ve statku zavládl obyčejný klidný život, jakoby invase ani nebylo.

Dcery pana Hřímalého odebraly se po poledni se svými ručními pracemi do zahrady a usadily se v besídce hustě obrostlé a proto také velmi stinné. Asi za hodinu zpozorovali to důstojníci Nordman a Rickert, vešli za nimi do besídky a bavili se s nimi nenuceně, ale jinak velmi zdrželivě až do chvíle, kdy dívky do domu byly odvolány.

„Rozkošné dívky!“ zvolal po odchodu mladých dam poručík Rickert a zapálil si cigaro. „Nikdy bych si nebyl pomyslil, že najdu v Čechách na vesnici tak vychované dívky!

„Jaké pak divy?“ namítl Nordmann. „Jejich otec je bohatý sedlák, vlastně statkář . . .“

„Ale bohatí sedláci nemívají všude dcery tak pečlivě vychované,“ doložil Rickert.

„Je to vychování městské, mohlo by se říci velkoměstské a hostitel náš neví ještě, učinil-li dobře či nedobře, že dal svoje dcery takto po pansku vychovat,“ prohodil Nordmann.

Rickert pak otázal se pohrdlivě:

„Snad by vám nebylo milejší, pane setníku, kdybyste tu měl místo těchto vzdělaných, hovorných a dosti vtipných slečen dvě nadělané, jako cihla červené Nány, s nimiž byste si leda jen o kravách, zelí a krůtách mohl pohovořit?“

„Co nás se týče,“ odpověděl setník s úsměvem, „je věc takto lepší. Nám je arci příjemno, že jsme tu nalezli dámy jako z velkého světa sem zaváté, ale mně se zdá, že pan Hřímalý své dcery pro nás či pro naši zábavu nevychoval! Neznám arci zásad zdejšího života a mravu, ale soudím, že není dobře, když rolníci své děti vychovávají po velkoměstsku.“

„Proč pak?“ odmlouval Rickert. „Zámožný sedlák nenechá přece své syny a dcery vyrůsti v prostotě hrubého vesnického života! K čemu by mu byl jeho majetek? Celý svět žene se přece za vzdělaností a společenským brusem. Proč měly by jen děti bohatého sedláka zůstati nevzdělanými hranáči?“

„Nehorlím proti šíření vzdělanosti mezi selským lidem“, odvětil klidně Nordmann. „Naopak! Uznávám, že je rolnickému lidu užitečna, ba nutna jistá míra obecných a odborných vědomostí, ale nevidím rád, když rolníci syny své na studia a dcery do města na vysoké vzdělání dávají; netěší mne to, poněvadž se takovýmto městským vychováváním zrovna nejsilnější vrstvy rolnictva oslabují. Studovaní mladí páni nevracejí se už na ves, nýbrž zůstávají v městech jako advokáti, úředníci, lékaři nebo technikové a dívky z městského nebo klášterního vychování netouží už po tiché prostotě venkovského života, nýbrž provdávají se do města za takové lidi, jakými se stali nebo státi chtí jejich bratří. Každý odvleče ze statku svůj podíl do města a statek sám přejde pak za krátko do rukou židovských.“

„Anebo se rozdrobí,“ doložil poručík Rickert. „Milý pane setníku: kde více dětí je, nemohou přece všechny na téže hroudě lpěti, musí se rozejíti! Aby pak se rozejíti mohli, musí dostati tomu přiměřené vychování a vzdělání. Jeden syn zůstane na statku a hledí, aby tolik vyženil, co bratrům nebo sestrám na podílech nucen byl vyplatit. Ostatní se rozejdou a přimknou k jiným vrstvám obyvatelstva. Toť zcela přirozené.“

„Jsou však případy, pane poručíku, že nikdo ze synů statek převzíti nechce, anebo že jediný syn v městě se usadí a statek záhy prodá. Já byl bych proto, aby selský dorost, zejmena dorost zámožnější, v sel-

ském stavu zůstával, druhorozený syn aby se hleděl zase do statku přiženit a selské dcerky aby se provdávaly za rolníky. Jenom přebytek, pro nějž místa ani půdy není, ať tíhne do měst omlazovat a nahražovat scházející a docela vymírající obyvatelstvo městské! . . . Abychom se však k našim slečnám vrátili: myslíte, pane poručíku, že se z dcer našeho hostitele stanou selky?“

„Proč pak by se nestaly?“ na to zase poručík. „Čechy jsou v každém ohledu země tak kulturní, jako kterýkoli i nejbohatší kraj německý, ba pokud jsem za těch několik dní obhlednouti mohl, je český rolník daleko nad německým — myslím průměrně. Proč pak by se nemohly slečny Anna a Tereza provdat za takové statkáře či sedláky, jakým je jejich otec?“

„Mohly, jenom zda-li tak učiní!“ prohodil nedůvěřivě ale jinak bez velké již účasti setník. „Mám na ženské zrak bystrý a pravím vám: Tyhle mladé dámy nemají chuti státi se selkami!“

„Tím lépe!“ zvolal bezděky Rickert.

„Proč myslíte, že tím lépe?“ otázal se s jakýmsi podivem Nordmann. „Co pak je nám po tom?“

„Nu ano, máte pravdu, pane setníku,“ vymlouval své podřeknutí Rickert; „nám není pranic do toho, ani dost málo, ať si vezmou koho chtějí, třebas nikoho . . .“

„Z nás!“ vpadl poručíkovi do řeči Nordmann a dal se do smíchu. Také poručík Rickert se smál a zdálo se, že zcela upřímně, avšak výraz jeho tváře nebyl při tom jak náleží prostý a z toho usoudil Nordmann, že má jeho mladší přítel přece již něco za lubem.

„Vám je tedy, pane poručíku, docela lhostejno,“ otázal se ironicky setník, „čí ženou se líbezná slečna Anna stane?“

„Docela lhostejno!“ ujišťoval s přepjatou horlivostí Rickert. „Ta dívka se mi líbí a já bych ji byl s to i milovat, ale komu tato česká rusalka za ženu připadne, jest mi prozatím docela egal.“

Mezi touto řečí zahrčel v nádvoří kočárek a s něho seskočil pan Hřímalý. Za nedlouho na to voláno bylo k obědu.

„Pane starosto,“ pravil setník Nordmann sedaje ke stolu, „u vás je domácí řád jako v aristokratickém domě — po čtvrté hodině oběd, to je rozhodně velkopanské.“

„Milý pane setníku,“, odvětil Hřímalý, „to děje se jenom nyní, k vůli vám a pak že okolnosti z obvyklého pořádku nás vyrušily. Jinak obědváme vždy v poledne, já sám pak odbývám jídlo často velmi nepravidelně, jak mám chuť a pokdy . . . Ale teď slyšte novinky. V okresním městě, odkudž právě přijíždím, dostali několik čísel časopisů — pravidelná doprava již přestala — a tu dočetl jsem se, že se všechny státní úřady z Prahy již vyklidily, že obec pražská převzala vedení všech záležitostí, jež dosud příslušely c. k. policejnímu ředitelství, že sestavila městskou stráž bezpečnosti a že koná již pilné přípravy k uvítání pruského vojska.“

„Snad nechce se bojovné zastupitelstvo vašeho hlavního města postaviti našemu vojsku na odpor?“ otázal se poněkud s vysoka poručík Rickert. „To by dopadlo pěkně!“

„Nikoli," pane poručíku, odpověděl nervosně a patrně stísněn Hřímalý, „naopak: obec pražská usnesla se, že vyvěsí na radnici, obecních budovách a věžích bílé prapory na znamení, že se nechce chovat k pruskému vojsku nepřátelsky."

„To je moudré usnešení!" pravil spokojeně Nordmann. „Je vidět, že mají pánové v Praze rozum. Čím lépe se obyvatelstvo vaší země k našemu lidu zachová, tím šetrněji a slušněji musí se pruské vojsko chovati k němu. To vidíte na sobě a na nás. Vám dosvědčujeme ochotně a s radostí, pane starosto, že jste v tom ohledu vzorem. Ale řekněte nám upřímně: že je vám naše přítomnost přece jen protivna, že nás v hloubi duše nenávidíte?"

„Nikoli, pánové!" prohlásil pevně, ale srdečně Hřímalý. „Lituju velice pohromy, která stihla rakouskou armádu a želím hluboce, že se naše vlast stala předmětem pruské okupace, ale ve vás dvou nevidím nepřítele, nýbrž jenom hosty a ctihodné muže, kteří nikoli z vlastní vůle, nýbrž řízením vyšší moci zde meškají."

„Těší nás velmi, pane starosto," pravil s poklonou hejtman. „Naším přáním zase jest, abychom zde po sobě zůstavili dobrou upomínku . . ."

„Ano, dobrou upomínku!" vpadl mu do řeči poručík. „Dobrou upomínku po sobě zůstavit, to je hlavní věc. A my ji zůstavíme!"

„Nepochybuju ani dost málo a přeju si toho navzájem!" zvolal spokojeně Hřímalý. „Ale teď bych prosil pány, aby nezanedbávali jídlo."

„Nemějte o nás starosti, pane hostiteli, my na sebe nezapomeneme!" odvětil setník. „Ale povězte mi, prosím, ještě: co říkají pražské listy ohledně obyvatelstva? Jak se chystá lid na uvítání našinců?"

„Všechny časopisy jakož i provolání purkmistra dra. Bělského vyzývají obecenstvo pražské, aby uvítalo pruské vojsko důstojně — vlídně, ale chladně, — aby zachovalo při jeho příchodu vážné mlčení a také jinak ve všem dokonalý klid a pořádek."

„Velmi dobře, bravissimo!" liboval si setník. „Vážně a důstojně, to jsou ta pravá slova! Nikdo nemůže žádat, aby nás snad obyvatelstvo této země vítalo s jásotem. Volati nám vstříc ‚hurá!' bylo by znakem opovržení hodné podlosti, ale chovati se k nám nevlídně, nezdvořile a vzdorovitě bylo by jednak dětinské, jednak také nebezpečné. Proto gratuluju pražskému veřejnému mínění."

Pan Hřímalý vypravoval ještě leccos, čeho z novin se byl dočetl a důstojníci doplňovali svá dřívější vypravování o tom, co z válečných událostí sami zažili aneb z přímých, úřadních pruských pramenů zvěděli. Zatím bylo po obědě a paní Hřímalá pozvala odcházející důstojníky, aby se o 9. hodině zase dostavili do jídelny k večernímu čaji.

VI.

Uplynuly dva další dni, aniž se na statku pana Hřímalého cos zvláštního událo. Minulo několik transportů vojska, ale žádný se na dlouho nezastavil. Hospodářské práce konaly se tedy, jakoby vojny a okupace ani nebylo. Jenom přítomnost obou pruských důstojníků připomínala stav válečný.

Setník Nordmann a poručík Rickert byli několik hodin denně zaměstnáni pracemi svého úřadu, ostatní pak čas krátili si hrou, procházkami a — zábavou se slečnami Terezou a Annou. Manželé Hřímalí nepřáli si arci, aby se dcery jejich s pruskými důstojníky důvěrněji seznámily, avšak ježto důstojníci v celém chování velmi opatrně si vedli a péče o hospodářství pana Hřímalého i jeho choť valně zaměstnávala, nebylo lze zabránit, aby se Nordmann a Rickert s dívkami na procházkách, v lese nebo na zahradě — ovšem jenom jako náhodou — setkávali. A takž stalo se přece, čemu rodiče obou dívek nechtěli: důstojníci seznámili se nepozorovaně ale velmi rychle a dosti důvěrně s oběma slečnami.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Dne 10. července pan Hřímalý, vraceje se k obědu z okresního města, přinesl nejnovější, to jest právě došlé číslo novin a hlásil poněkud rozčileně důstojníkům: „Již jsou tu zprávy o vtrhnutí pruského vojska do Prahy!“

Důstojníci plni zvědavosti žádali důtklivě, aby jim hostitel zprávu do jejich jazyku přetlumočil a pan Hřímalý jal se německy z českých novin čísti:

„Dne 7. července záhy odpoledne přinesli cestující do Prahy zprávu, že jsou Prusové již u Počernic. Zvěsť tato rozletěla se bleskem po Praze a ulice naplnily se ihned nesčetným lidem, jenž všechen se hrnul k radnici. Tam je nyní pro Prahu všechno, skutečná výkonná vláda a všechna veřejná správa. Jakmile na radnici došla určitá zpráva, že Prusové na Prahu postupují, požádal purkmistr dr. Bělský majory ozbrojených sborů Bernta a Klenku, aby s ním k Počernicům vozmo vyjeli a o pravdivosti či mylnosti zprávy se přesvědčili. Pánové odejeli v kočáře, ale v polovině cesty potkali již vůz obecního představeného ze Chval, kterýž od pruského velitele k dru. Bělskému byl vyslán. Ve Chvalech byl už totiž oddíl pruského vojska, jemuž velel podplukovník Ranisch. Tento poslal purkmistrovi pražskému svoji navštívenku, na jejímž rubu byl napsal přání, aby přijeli k němu ven vyšší úředníci, s nimiž by se domluviti mohl ohledně obsazení města.

Na to vrátili se pánové do Prahy a o 3. hodině sestoupila se městská rada ku krátké poradě. Zároveň dána dle dřívější úmluvy o věci zpráva panu arcibiskupovi kardinálu knížeti Schwarzenbergovi, kterýž také o tři čtvrtě na 4. hodinu v prostém kněžském rouše k radnici přijel a přese všechny námitky členů městské rady na úmyslu setrval, že purkmistra do pruského tábora doprovodí.

O půl páté hodině odejeli tedy: kardinál-arcibiskup, purkmistr dr. Bělský, měšťští radové Fürst a Hainz s ubytovacím komissařem Janem Karáskem do Chval, provázeni hlučnými pozdravy lidu, kterýž od radnice až daleko za Karlín tvořil hustý, nepřetržitý špalír. V Karlíně připojil se k pražským kočárům kočár tamějšího purkmistra Götzla.

Před vesnicí Chvaly byly kočáry od pruské hlídky zadržány; pánové vystoupili z kočárů a odebrali se k pruskému veliteli.

Deputace byla od královského pruského podplukovníka a velitele prvního pluku pruské zemské obrany pana Ranische co nejzdvořileji přijata a bylo jí od tohoto v hlavní věci toto známo učiněno: ‚Oddíl krá-

lovského pruského vojska, jenž v Praze zůstane posádkou a jehož příchod započne zítra o 9. hodině, čítá 8000 mužů se 200 důstojníky. Velitelem celého tohoto oddílu jest generál šlechtic Rosenberg-Gruszczyński, za místního velitele v Praze ustanoven jest podplukovník Ranisch. Veškeré jmění soukromé, společenské i obecní zůstane nedotknuto, žádá se ale úplné zaopatření do Prahy posádkou položeného vojska, jež pokud možno ubytuje se v kasárnách ... Veškera místní policie se ponechá beze všeho obmezení obci a jenom na požádání purkmistra poskytne se pomoc vojenská. Veškery stráže v městě mohou, jako dosud i na dále obsazovati městské sbory, nebude-li jim to na obtíž; kdyby si toho však nepřály, obsadí stráže vojsko, jemuž se každým spůsobem vyhražují hlavní stráže na Staroměstském náměstí a u generálního komanda na Malé Straně, kdež také velitel posádky a místní velitel se ubytují. Svoboda tisku nebude nijak obmezena pod výminkou, že tisk ničím se nedotkne cti královského vojska pruského a Pruska vůbec ... Všechna ohlášení k obyvatelstvu pražskému vydána budou v obou jazycích zemských, jakož dnes již první takové provolání bude vydáno.‘

Před radnicí staroměstskou bylo večer pozdě do noci velmi živo. Množství lidu očekávalo návrat kardinála-arcibiskupa a purkmistra pražského ze Chval. Napjetí čekajícího lidu dostoupilo nejvyššího stupně, když konečně o čtvrt na deset čekané povozy stanuly před vraty radnice a purkmistr s radními jej doprovodivšími se odebral do hořejších síní. ‚Co asi přinesli?‘ tázali se dole všichni a v této otázce soustřeďovalo se všechno rozechvění, všechna nejistota posledních dnů. Kdokoli z radnice vycházel, byl zastavován a otázkami zasypáván a teprve, když posléz vešlo ve známost, že pruské vojsko bude ubytováno jenom v kasárnách, že soukromý majetek zůstane ušetřen a tak dále, začal se lid na všechny strany rozcházet, aby dále sdílel, co byl zvěděl. Však mnozí ještě setrvali čekajíce buď na podrobnější zprávy anebo na výsledek rokování, na kterémž dlela zatím již sesílená rada městská. V sezení od 9. hodiny do čtvrt na jedenáctou trvavším stanoveno, že všechny kasárny pražské mají se bez prodlení pro vojsko pruské náležitě upraviti a zásoby pro stravování mužstva zaopatřiti. Ihned provedeno rozdělení prací těch mezi městské radní a to v ten spůsob, že se ještě v noci započalo s cíděním a upravováním kasáren, nakupováním masa, piva a jiné potravy.

Pozdě v noci na den 8. července zaslána časopisům k otištění tato vyhláška:

‚Královské pruské vojsko zvítězivši v mnohých bitkách, zejména pak v bitvě u Králové Hradce nad c. k. vojskem rakouským, jemuž velké škody učinilo, tak že toto na zpáteční pochod dáti se musilo, blíží se ku Praze. Ač hlavní město a země koruny české starati se musí o zaopatření královských vojů válečných potřebnou potravou, neubliží se přece nijakž svobodě osobní a majetku soukromému. Úřadové jakož i obyvatelé, kteří město opustili, vyzývají se tímto k opětnému navrácení se do města, aby k vůli řádnému plnění kladených požadavků válečných nebylo potřebí přikročiti k nim prostředky donucovacími. Živnostem a obchodům kladeny nebudou žádné překážky. Ukládá se však

majetníkům živností takových, aby krámů a skladišť svých neuzavírali. Zda pošta a dráhy opět nastoupiti budou moci činnost svou, záviseti bude pouze na c. k. rakouských úřadech a městském zastupitelstvu.

V Praze, dne 8. července 1866.

Rosenberg z Gruszczyňských, král. pruský generalmajor.'

Dne 8. července ráno vešlo pak pruské vojsko do Prahy.

Uvedená shora vyhláška generála Rosenberga Gruszczyňského na nárožích ulic nalepená a v časopisech otištěná připravila obyvatelstvo města na velikou, památnou tu událost. Po 122 letech otevřely se brány staré Prahy zase vojům pruského krále. Avšak mezi 12. zářím 1744 a 8. červencem 1866 byl ten rozdíl, že tehda po třídenní prudké střelbě Praha mocí dobyta byla, kdežto nyní vojsko pruské volně, bez nejmenší překážky do ulic pražských vstoupilo.

Bylo krásné, tiché nedělní jitro a od ranných hodin hemžily se ulice pražské svátečně oblečeným lidem obojího pohlaví a všelikého stáří. Všechen lid ten valil se k Poříčské bráně, kudy vítězné vojsko mělo vejíti.

Skoro všechny obchody byly uzamčeny a mnohé vylepily na dvéře list s nápisem: ‚Za příčinou svátku uzavřeno.' Tím chtělo se Prusům naznačit, že není k vůli nim zavřeno. Avšak uvnitř krámů nebylo ani s poloviny zboží, co ho jindy bývalo; veliké magaziny byly vyklizeny a zboží ponejvíce západní drahou odvezeno. Zejména krámy zlatnické a klenotnické byly pečlivě probrány a jejich výkladní skříně naplněny méně cenným zbožím stříbrným. Největší strach měli vlastníci tabákových trafik soudíce vším právem, že se pruské, na tabák vyhladovělé vojsko na jejich zboží nejdychtivěji vrhne. Proto odstranili všechny jemnější druhy tabáku a cigar.

Od 8. hodiny ranní byly Poříčí a hlavní třída Karlinská až za invalidovnu lidem nabity. Okolo deváté hodiny rozlehlo se z tisíců hrdel volání: ‚Prusové jdou!' a letělo rychlostí blesku od krajního konce do středu města. V devět hodin vjelo Poříčskou branou tryskem do města sto červených (Blücherových) husarů s nataženými kohoutky u karabin, jež jezdci každý v pravé ruce drželi. Před nimi hnalo se několik důstojníků. Tento přední voj pruského vojska uháněl bez zastávky přes Poříčí, Josefské náměstí a Celetnou ulicí ke staroměstské radnici. Před radnicí se mužstvo zastavilo, důstojníci pak, mezi nimi také podplukovník Ranisch, sestoupivše s koní vešli nahoru k purkmistrovi vyřizujíce mu příkaz generalmajora Rosenberga-Gruszczyňského, aby přicházející vojsko ubytováno bylo v soukromých bytech.

Příkaz tento příčil se shodě den před tím docílené a purkmistr ohlásil důstojníkům, že pojede s veliteli měšťanských sborů a předsedou obchodní komory p. Maxem Dormitzrem generalmajorovi v ústrety. A to se také stalo. Důstojníci se svojí eskortou jeli na koních před nimi. Purkmistr vysvětlil general-majorovi, že není okamžitě možno vojsko v soukromých domech ubytovati, ježto měšťanstvo na to připraveno není, kdežto kasárny již velkým nákladem zařízeny jsou. Generalmajor uznal oprávněnost této námitky a svolil definitivně k rozložení vojska po kasárnách.

O půl jedenácté hodině na to, provázena velitelem měšťanského granátnického sboru a setníkem ostrostřelců vjela pruská generalita do města. Za ní následovaly 5. pluk zeměbraneckých husarů, potom 1. a 2. gardový pluk zeměbrany s oddílem zdravotního sboru a dvěma batteriemi dělostřelectva a vozatajstvem. Všechny pluky s vlajícími prapory, na nichž v černém poli bílý kříž viděn byl a královský znak pruský s heslem: ‚Pro gloria et patria — pro slávu a vlasť!' Před každým oddílem pěchoty kráčelo asi osm bubeníků s bubny (o mnoho nižšími, než tehda mělo vojsko rakouské) a vedle bubeníků tolik též pištců, kteří víření bubnů doprovázeli veselým pískotem pikol.

Přicházející vojsko sestávalo z mužů osmahlých, vousatých, vysokého vzrůstu a hrmotných těl. Bylo prachem pokryto a dlouhým pochodem patrně unaveno. Když rychle postupující řady tu a tam na chvíli se zastavily a vojsko mezi sebou rozmlouvalo, bylo lze nejednou zaslechnouti i hovor polský. Za největšího pořádku brala se každá setnina do určených sobě kasáren; podplukovník Ranisch se štábním důstojnictvem usadil se na Malé Straně v místnostech c. k. generalního komanda, ostatní pak důstojnictvo ubytováno v palácích, v soukromých domech nebo čelnějších hostincích. Generalmajor Rosenberg se svojí družinou usídlil se v královském hradě na Hradčanech a nařídil, aby na cimbuří hradu ihned vztýčen byl prapor pruský.

U domů, kde ubytováni majoři a ještě vyšší šarže, jakož i kde uloženy prapory, rozestaveny čestné stráže. Jakmile vojsko po kasárnách rozloženo bylo, vyslána dvě oddělení na hlavní stráže, na Malou Stranu ke generalnímu velitelství a ke staroměstské radnici. Když pruské vojsko šlo po staroměstském náměstí, vzdala mu městská stráž vojenskou česť, k čemuž Prusové odpověděli skloněním praporu. Na to městští granátníci opustili strážnici a vojsko pruské se tam usadilo.

Na Hradčanech opevnil generál Rosenberg svoji posici v ten spůsob, že dal vyvézti oproti městu dvanácte nabitých děl, 6 osmiliberek a 4 čtyřliberky, a před zámecké schody 2 čtyřliberky, kdežto vozíky se střelivem téměř celé hradčanské náměstí naplnily.

Odpoledne procházeli se pruští vojáci pilně po Praze, jejíž tvářnost se berlínskou modří silně zbarvila. Obcházeli v čepicích, ale se zavěšenými na plecích puškami. Bylo patrno, že se cizím vojínům Praha jak náleží líbí. Nejvíce Prusů promenovalo po celé odpůldne Kolovratskou třídou (nynějšími Příkopy) a Nábřežím, kdež také husté davy obyvatelstva pražského semo tamo proudily."

Pan Hřímalý dočetl a oddychnuv si, otázal se Nordmanna:

„Nuže co říkáte, pane setníku, vstupu vašich kommilitonů do Prahy?"

„Udál se zcela dle pravidel válečného umění," odpověděl Nordmann, „i jest z něho vidět, že vešlo vzdělané vojsko ve styk se vzdělaným lidem."

„Jedno vaše pořekadlo praví, že se nemá den chváliti, dokud neminul večer," namítl s úsměvem Hřímalý.

„Chcete touto námitkou snad napověděti, že obyvatelstvo Prahy své chování k našemu lidu změní?" otázal se klidně, ale přec s jakýmsi ostřím Nordmann.

„To nikoli, odpověděl Hřímalý, „naopak chtěl jsem říci, že dlužno vyčkati, jak se pruské vojsko dále zachová.“

„Buďte jist, pane starosto, že správně,“ ujišťoval Nordmann; „sem tam se nějaká nepříslušnost ba i výtržnost stane jistě, — vojna je vojna a vojáci nejsou andělé — ale celkem bude spravedlivý dějepisec musit uznati, o tom jsem jist a bezpečen, že se Prusové v Čechách zachovali jako národ ve zbrani a jako národ vzdělaný.“

„Dejž to Bůh!“ zvolal bodře Hřímalý a pánové dopivše kávu se rozešli. (Pokračování.)

Z Janova.

Cestovní črta S. Čecha.

(Pokračování.)

Měl bych se nyní rozepsati o rázovitých typech janovských a zvláštních stránkách italského života, které se nejlépe jeví v takových postranních, starých ulicích. Ale již jsem se přiznal, že nedůvěřuji valně svým přeletným touristickým pozorováním.

Byly to jiné časy, když na příklad Göthe dne 3. září 1786 o třetí hodině ranní vyjížděl v poštovním voze se svým „Mantelsackem“ a jezevčím rancem z Karlových Varů na italskou cestu. Chválí výbornost bavorských silnic, po nichž naproti „českému hlemýždímu chodu“ jelo se prý s neuvěřitelnou rychlostí, takže — při nepřetržité jízdě — druhého dne v 10 hodin dopoledne byl již v Řezně. Dnes po železnici by za tu dobu mohl býti už hluboko v Italii, ve Florencii nebo v Janově! Tenkrát potřeboval jen ku hranici italské 10 dní, a do Verony dostal se, ovšem po odbočce na jezero Gardské, teprve dne 14. září. Konal tu cestu z Karlových Varů do Verony s rozšafnými postiliony, pak na plachetní lodici s dvěma veslaři a konečně na mezku. Rozumí se tedy, že cestovatel tehdejší mohl či vlastně musil na takové jedenáctidenní cestě vniknouti zcela jinak do zvláštností krajiny a obyvatelstva nežli tourista nynější, který ji rychlovlakem prolétne za jediný den, k tomu ještě uzavřen v coupé druhé nebo první třídy, kde o životě lidu nezví vůbec praničeho.

Také v Italii obmezí se pak veliká většina nynějších turistů na několik zběžných dojmů z ulic městských, cestou od svého hôtelu k těm oněm památnostem. Dosti již, vykoná-li se k tomu někdy fiakrem nebo drožkou nějaká v „Průvodci“ předepsaná vyjížďka do okolí, a znamenitostí je, pustí-li se kdo trochu dál od železniční trati, dokonce snad v odlehlejší krajinu v nějakém vlaském dostavníku starého rázu.

Starý vlaský dostavník.

Mluvím ovšem pouze o tom druhu cestovatelů, s nímž se na obvyklých italských routách setkáváš nejčastěji, či lépe řečeno: pravidlem, a který se od známých svátečních jezdců liší snad jen tím, že podniká své vyjížďky místo na koni v pohodlnějším kupé a místo za bránu až do Italie. Poněvadž jsem k nim náležel sám, mohu si je snad trochu nabrati. Ba, skoro bych jim mohl věnovat větší část své italské črty, poněvadž ze všech zjevů celou cestou vtírají se ti nejvíce.

Přijedeš s nimi v omnibusu do hostince a v jídelně na pravo, na levo, u všech stolů studují právě tak pracně vlaský jídelní lístek jako ty. U nejbližšího sedí vážný starý pán s brejlemi a tělnatá obstárlá panička, patrně jeho choť.

Konečně poručí si pán něco vlaštinou takového rázu, že mu sklepník se shovívavým úsměvem raději vyjde vstříc: „Suppe? Fleischsuppe? Schön! Mit cappelletti oder staghetti?“

Často pozoroval jsem, když některý nový host oslovil číšníka lámanou vlaštinou, že tento povzbudil jej bez rozmýšlení německou odpovědí, jakoby na určito předpokládal, že cizinec ani nemůže být něčím jiným nežli Němcem. A nedivil jsem se sklepníkům nikterak. Vždyť já sám, kdekoli jsem spatřil v Italii cestující cizince, vždy jsem hned soudil, že jsou Němci, a zmýlil jsem se zřídka kdy. Francouz neb Angličan byli téměř výminka. Snad namítnete, že to asi způsobila volba mých hôtelů. Avšak chyba lávky: Pravda, anglické hôtely jsem z jistých důvodů nevyhledával, však pomíjel jsem obyčejně i všech četných hostinců, které se v „Průvodci“ a inserátech odporučovaly Němcům německým majitelem, německou obsluhou, vídeňskou kuchyní atd.; ale vždy dostal jsem se přece do společnosti valnou převahou německé. A pak, tento poměr nejevil se jen v hôtelech, nýbrž i v obrazárnách, na památných místech a vůbec všude tam, kde se cizinci hlavně shromažďují. Na náměstí sv. Marka jako v chrámu svatopetrském, u Davida Michelangelova nad Florencií jako na Vesuvu — všude panovala němčina. Nejsou-li mé osobní zkušenosti výsledkem zvláštní tvrdošijné náhody, mohu směle tvrditi, že mezi touristy v Italii ostatní národnosti téměř mizí v záplavě německé. A dosti také možná, že ten úkaz souvisí s trojspolkem.

Několikrát vzpomněl jsem si teď v Italii jednoho výjevu na parníku, který mne před 19 lety vezl z Cařihradu do Varny. Neškodí snad, že jsem se kdesi již dotkl této episody. S lehkou kapsou vracel jsem se tehdáž z kavkazské cesty. Již od Poti jel jsem nejlacinější třídou parníku: na palubě, v zajímavé strakatině různých východních krojů. Ale kromě některého nepohodlí s počátku a jedné noční bouřky s lijákem, při čemž jsem promokl do poslední niti a když pak na ochranu proti dešti nad částí paluby plachta byla rozepjata, zase div jsem nebyl umačkán v divokém chumlu pestrých Asijců, pod tu plachtu o překot se slézajících — kromě několika takových svízelů byla to plavba přímo rozkošná, za dne pod krásným jižním blankytem, s rozhledem po širširém, v rozmanitých půvabných barvách se měnícím moři, za teplé noci pod myriadami skvostně zářících hvězd. Později spřátelil jsem se také s družinou roztomilých zámožných Peršanů, kteří mi pohostinně nabídli místo ve stinném stanu, jejž si z koberců na nejpříhodnějším místě paluby improvisovali,

Dvůr municipia.

a s jedním lodním sklepníkem, Dalmatincem, který mi za laciný peníz prodával víno a všelijaké zákusky, takže se mi po table d' hôte pasažérů kajuty ani nezasesklo. Hůře bylo však na oné cestě do Varny, kterou jsem konal jinou lodí.

Je to plavba asi 14hodinná a pasažérstvo paluby zásobilo se tedy jen skrovně potravinami. Avšak cesta prodloužila se — nevím, z jaké příčiny — o několik hodin a následkem toho zavládl na palubě zuřivý hlad. A jako k většímu zjitření lačných žaludků vystupoval každou chvíli z nitra lodi tučný kuchař Vlach, jehož sněhobílá úprava budila představy nejvybranějších pochoutek. Konečně podlehl pokušení jeden z nás

ubohých palubníků, německý řemeslník, a zeptal se ho, zdaž by mu neposkytl za řádné zaplacení něčeho na zub. Kuchař mrskl po něm urputným pohledem, zavrtěl rázně hlavou a odsekl vlasky: „Pro Němce nemám nic!“ Z tónu, jakým slovo „Tedesco“ pronesl, sršelo přímo všecko to hluboké záští a pohrdání, jaké tehdáž Vlaši k Němcům pociťovali.

Od té doby změnilo se patrně mnoho. Nyní se v Italii slovo „Tedesco“ libezně zpívá. Když jsem z Benátek malým výletním parníčkem odjízděl na Lido, zachtělo se kapitánovi vyměniti se mnou několik slov. Upřel na mne laskavě oči a zeptal se přívětivě: „Tedesco?“ A nežli jsem mohl záporně odpověděti, doložil na kvap, jakoby se opravoval: „Germano?“

Patrně se domníval, že ve slově „Tedesco“ cítím přec nějaký ohlas bývalého zlozvuku a proto mi svojí opravou rychle dal na jevo, že pro něho někdejší nenávidění Tedeschi dávno již neexistují, že nyní čacké Germany úplně ctí a miluje.

Zvěděv, že nejsem Germano, nýbrž Boëmo, opakoval sice stejně přívětivě „Ah, Boëmo!“ a na důkaz, že o Čechách ví, doložil s významným úsměvem „Praga!“ — ale přívětivostí jeho proznívala již spíše útěcha: Nu, neštěstí to také není!

Sklepníci italští umějí sice nejčastěji a nejlépe francouzsky, ale němčiny potřebují nejvíce i jest viděti, že se jí v novější době obírají nejpilněji; každý zná alespoň několik nejpotřebnějších frází, mnozí drmolí ji podle možnosti a v jednom milánském hotelu rozmlouvali číšníci i mezi sebou německy, ač byla jejich roztodivná hatmatilka pravou karrikaturou řeči Göthovy. Patrně činili to pro cvik.

Ale vraťmě se k oněm samovolným mučenníkům italské cestovatelské mody nebo horečky. Či možno jinak než mučenníkem pojmenovati člověka, který po měsíc nebo dva dílem se smaží v nepohodlném železničním voze, dílem od rána do večera jako štvaný pobíhá od kostela ke kostelu, z obrazárny do obrazárny, od pomníku k pomníku, zlézá kde jakou věž a vyhlídkovou terasu — a to všechno jen proto, aby nevynechal žádné světoznámé znamenitosti, jakýmiž se bohužel jeho „Průvodce po Italii“ jen hemží? A když konečně na smrt uštván dobelhá se nazpět do hostince, musí buď ještě za dobré paměti doplniti zevrubné zápisky ve svém denníku nebo popsati tucet korrespondenčních lístků s nějakým pestře malovaným „pozdravem z Benátek“ atd. — vždyž přece musí oblažiti každého přítele alespoň řádkem přímo z věčné Rómy, z rozkošné Florencie atd. K tomu ke všemu nemůže přijíti živou mocí na chuť vlaskému jídelnímu lístku, pije zbožně „chianti“, vzdychaje při tom v duchu toužebně po svém domácím pivu a seděl by vůbec stokrát raději už zase ve své útulné domácnosti, kdyby právě nemusel prodělati své několikanedělní cestovní pensum, aby pak mohl doma blouzniti o všem tom krásném, co viděl a zažil v slunné Italii.

Zvláštním pak zostřením toho cestovního mučennictví bývá, musí-li cestovatel, z ohledu na svou společnost, již v Italii samé tvářiti se blaženým a nadšeným ze všeho, co vidí a slyší, velebiti krásné vyhlídky, pro které nemá žádného smyslu, a v němém vytržení prodlévati před obrazy, jejichž nekonečné řady by měl už raději za zády.

Schodiště university.

A někdy jej zase trýzní společnost, která nezná naopak žádné takové přetvářky, jako bylo při onom vážném pánu s brejlemi a jeho přitloustlé paničce, o nichž jsem se zmínil nahoře. On byl nějaký professor, přicházející do Italie s duší plnou sympatií ke všem originálním, poetickým stránkám země a lidu, plnou nedočkavé touhy po všech těch nesčetných pokladech božského umění. Ona však byla nešťastna od prvního vkročení na půdu italskou: byla úplně zklamána krajinou, vychvalovaným jižním nebem, které se jí nezdálo o nic modřejším nežli u nich doma, neúhlednými šedými olivami a zakrslostí pomerančových stromků, Vlachové nelíbili se jí ani za mák, nepřestávala naříkati na horko, na vřavu a dotíravou žebrotu v ulicích, na neútulnost hostinců, na sklepníky, z nichž ani jediný neumí pořádně německy, na věčný parmesanský sýr, který už nemůže ani cítit, na celou italskou kuchyni, která nezná jediného slušného, pořádného jídla a konečně utkvěla v roztoužené její mysli jediná představa — představa poctivé domácí skopoviny s opečenými zemčaty. Jak notovala svému manželu v obrazárnách, kostelích a na věžích s krásnými vyhlídkami, nevím. Setkal jsem se později s tím párkem v Římě před Mojžíšem Michelangelovým: Paní professorka sklesla jako podťata na jedno z křesel, postavených zde pro pohodlí návštěvníků a zatím co její choť stanul v posvátné úctě a němém obdivu před tím grandiosním, nesmrtelným veledílem, obrátila se k němu s poznámkou: „To je tedy ten Mojžíš? No, věř mi, že na něm nevidím pranic zvláštního!“ (Dokončení.)

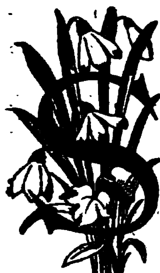

Vnitřek chrámu S. Annunziata.

Děti na Chodsku.

Kulturní obraz. Napsal Jan Fr. Hruška.

(Pokračování.)

tarost o kočičky patří větším; menším přísluší za to obstarati polní kvítí na věnečky k Božímu Tělu.*) Ty se na to těší celý týden, až se dočkají: odpoledne před Božím Tělem rozběhnou se školačky i školáčkové houfně s košíky do luk a do polí — ten den nesmí se s nimi nikdo vaditi, že mu šlapou trávu — a sbírají jako o překot na věnečky především dědečky a babičky (protěž), doušku, jetel bílý, kočí mejdlo (pomněnka), andělíčky (mochna), ptáčky (vitod), kohoutek (hvozdík), houročník (kokrhel), kůkalku (vstavač), velký dorotí kvítí (kopretina) a podle chuti potom i některá jiná kvítka**) a v šírání vracejí se nesouce kvítí, že by si mohlo každé padesát věnců nadělati. Druhý den dostanou za sbírání na cestu do kostela každé po věnci, hodně tlustém a pestrém.

Poslední povinnost školáků a sice zase těch dospělejších jest ve vesnicích, kde se musí do kostela přes pole, obstarávání a nošení pochodní na cestě na jitřní. Pochodně dělají se z dlouhých, tenkých draček, dobře vysušených, jež svazují a pokapou hodně smolou. Každý si musí připraviti aspoň dvě, tři takové pochodně, jelikož hoří nesmírně jasně a rychle. Nejlépe si dají na pochodních záležeti synkové dřevorubců. Chodívají pak s nimi obyčejně v řadách po několika vždy blízko za sebou. Pohled z dálí na takové řady tak velkých světel je v tom tajemném tichu svaté noci překrásný, malebný!

Ale povinnost náboženská školákova největší a to povinnost společná i rodičům, největší svátek v životě chodského dítěte i rodiny, jest školákovo první svaté přijímání. Vážnost a úcta zrovna bázlivá, jíž Chodové pro posvátný tento úkon mají, vymáhá o této věci zvláštní zmínku. Vzpomínám, kdy mě s vrstevníky mými ke dni tomuto připravovali, a jest mi vzpomínka ta ještě dnes jako na největší dětský svátek.

V ty časy matky nejnuznější a otcové nejdrsnější, kteří významu školy oceniti buď nemohli buď neuměli a tak třebas dětí do školy vůbec neposílali, sami dítě do školy přiváděli a snažně prosili, aby bylo dítě ke stolu Páně připraveno. Příprava školní byla nejbedlivější, rodiče toho sami všeobecně žádali a postup přípravy školní sledovala bedlivě co den rodina a to dělo se vesměs, i v rodinách, které se ani neuměli obírati knihami! Děti rodičů nuzných, které jindy místo školy anebo aspoň po

*) Jako říkají „na červený vejce“ (na velikonoce), tak říkávají také „na věnečky“ (na Boží Tělo).

**) K tomu ke všemu přidávají pro zvláštní moc věnečku list z lísky, protože prý se pod lískou Panna Maria česala.

škole musely rodičům pomáhati na chléb vydělávati, měly po celou dobu přípravy od těch prací pravé prázdniny.

A když konečně nadešel den sv. přijímání, vystrojila si každá matka své dítě, jak jen mohla nejlépe! Velká většina hochů vykračovali si poprvé v soukenném šatstvu — chudší aspoň v kazajkách — a kolik jich radovali se z prvních svých bot . . .

Všude jsem v rodinách viděl, že na nás všecko pohlíželo s nejněžnější láskou a ve všech rodinách připomínali nám, jak kdo uměl, prostými, ale vroucími slovy význam dne.

Žádný z nás nesměl po celý deň o žádné hře ani mluviti, ze šatu božíhodního nemuseli jsme se jako jindy, přišedše z kostela, svlékati, bosou nohou nesměli jsme celý den na zemi vstoupiti, na zem nesměli jsme plivnouti.

V druhé řadě příslušejí výhradně dětem školním některé úkony a zábavy, zakládající se na zvycích světských, zejména pověrečných.

Z těch nejhlučnější jest ovazování stromů. Na štědrý den časně ráno, ještě za tmy, musejí děti z teplé postele, a kde mají jaký strom a stromek, všechno ovázati — každý nití nebo několika stébly slámy. Při tom vyvolávají:

„Vovazujte se štípkové,
hajť vám nepomrznou kvítkové:
zejtra přide mráz, mráz,
posekáme vás, vás!“

Někdy k tomu přidávají:

„Hu Kazdů sou samý vejce,
hu Zíků sou klebetnice,
hu lychtářů čarodenice.“

nebo:

„Hu Jehlíků kokoráčí slepice
hu Bartošů sou samý vejce — —“

„Hu Kazdů vrtí, hu Zíků je
samý máslo“ a t. p.

Jelikož ovazují obyčejně všechny děti po celé vsi v jedny chvíle, bývá hluku a křiku, že to v té ranní tmě vypadá jako za nějakého pozdvižení.

Aby děti raději ovazovaly, házejí jim rodiče podtají ovoce nebo „sušanky“ z něho; děti myslí, že jim to dává strom.

Druhá taková pověrečná starost a s ní nemalá lopota čeká ubohé malé Chody v předvečer noci filipo-jakubské*) (před prvním májem). Tu noc mají prý největší moc „čarodenice“. Aby nemohly uškoditi zvláště dobytku — co ony nejradši — a vůbec ničemu v domácnosti, nanosí děti před každý práh před večerem kusy drnů a šípkových a jalovcových prutů. Kouzelnice prý potom nemá přes práh moci,

*) říkají: „na kouzelnou bábu“.

až spočte na drnu všecku travičku, na prutech všechny ostny.*) Při tom pospíchá, často se mýlí — až kohout zakokrhá!

Aby už napřed kouzelnice ode vsi odehnali, práskají hoši po večeři hodně biči; to dělá i chasa.

Na „smrtelnou" neděli chodí děti v některých vesnicích chodských s „pannou" z plátna, na zelené smrčince uvázanou, dům od domu a zpívají:

Smrť plave po vodě,
nový líto k nám jede,
o ty, svatá Markýto,
dej nám nový líto**)
na pšenici, na žito.

Na červený vejce
sou žlutý mazance;***)
jakej je to mazanec
bez koření, bez vajec!

Svatej Petr římá,
dá nám flaši vína,
haž to víno vypíjem,
Pánu Bohu poděkujem.

Fiala růže
kvísti nemůže,
až jí Pán Bůh s nebe pomůže.

Význam tohoto zvyku už nedovedou vyložiti; podobně i text písně byl jistě mnohonásobně měněn. Patrně jest to přežitek starého pohanského obřadu slovanského, vynášení Morany.

Děti dostávají při tom rozličné dárky, zejména vejce.

Jiného rázu jest zábavný obyčej „pohůnků" o velikonočním pondělí — zbytek obecného a oblíbeného zvyku: „jízdy králů". Zvyk tento má dle vesnic mnoho variantů. Všimněme si aspoň obecného, nejjednoduššího. Na ten den snaží se kde který pohůnek, aby co nejčasněji vyhnal. Vstávají na to někteří záhy po půlnoci. Který se opozdí, je „pikšvonc", „klepec"; tím jménem jej potom společníci z daleka vítají a baví po celé půldne. Odpoledne dostane se mu ještě důkladnější zábavy. Soudruzi naloží jej na „tratar", postelou lipovými ratolestmi nebo peručím a vozí dům od domu pokřikujíce:

„Pikšvonc, nádvor, klepec —
(starý kovářčino †) čepec!)"

Klepec má píšťalku a musí pískat. Kam přijdou, loudí rozličnými veršovanými říkadly dárky. Na konec hledí hoši klepce zavést do rybníka. Když obejdou celou ves, mohou si jíti do hospody a tam sebraných

*) srv. podobný obraz v první z domácích modlitbiček, v dubnovém sešitě.
**) var.: dej nám pozor na žito.
***) var.: dej červený vejce na žlutý mazance. Více a zachovalejších variantů písně i zvyku z Moravy podává Bartoš v Našich Dětech.
†) vůbec jméno některé (nenáviděné) baby.

dárků za společného veselí užiti. Někde mají ještě v průvodu zvláštního „krále“ a jeho „ministranty“, kteří společně ještě před odchodem do hospody zasednou na návsi a za dárky dávají jména, obyčejně v rýmovačkách, druhdy dost kousavých.

To odpůldne, kdy pohůnci vozí „pikšvonce“, mají i tu privilej, že za ně musejí „děvky“ pásti.

Podivná privilej školáků — aspoň mezi vážnými Chody podivná — jest tak zvaná malá muzika. V jistých dobách totiž, zejména na posvícení (v neděli i v pondělí), na masopust (v neděli, v pondělí i v úterý) a ve „sprovodní“ neděli dovolujou školákům, aby si někde zamluvili „senci“ a do té aby si přivedli nějakého dudáčka nebo houdka a tu aby si „vyhodili z kopejt“, jak to vidí u muziky a o svatbách na velkých.

„Malá muzika“ pořádá se vždy za dohledu starších, zejména matek, často však dovoluje se tu pohříchu rozkuráženým Chodáčkům zvůle až přílišná, což bývá tím častější, čím více se zakořeňuje na Chodsku převrácený zvyk, že se trpí dětem, aby se u muziky (velké) aspoň dívaly často dlouho do noci! Nejvíce propuká zvůle taková v masopustě, kdy smějí účastníci malé muziky převlékati se i za maškary a choditi po vsi „za voráče“ *) zrovna jako chasa.

Volnost tato je už na pováženou a že se na Chodsku dovoluje, nelze přičísti jinému, než hořečné zrovna, vrozené lásce všech Chodů, starých i mladých, ke zpěvu a tanci. (Pokračování.)

---

*) „Za voráče“ chodí chasa na vesnici chodské v masopustní úterý. Jen hoši převlekou se za maškary, mezi nimiž obyčejně mimo „voráče“ pozorovati čerta, žida, kominíka, ženu s dítětem z hadrů a podobné figury — a chodí tak, vždy houfem dětí provázeni, statek od statku a vybírají od děvčat — tanečnic — „voračky“: jakýsi celoroční poplatek za právo ke všem muzikám na celý rok. Dcera „ze dvora“ dává 7—10 zl., chalupnické dcerky a služebné podle možnosti méně. Mimo peníze musejí dáti děvčata „voráčům“ „něco překousnout“: „šišky“, „listy“ na másle pečené a pod. V nejnovější době vybírají už v některých vesnicích voračky až večer u muziky, voráči však přece i tam chodí po vsi po zvyku starém jen pro zábavu. Na každém statku se zatančí, maškary provedou nějaký kousek — buď šibalský nebo tělocvičný — a jdou zas. Cestou zpívají:

Voráči, voráči, pojejď demů —
eště sem nezvoral, nepojedu —
eště mám vorati tu cestičku —
kudy sem vodíval svou Hančičku.

Děti dělají vše po velkých.

V soumraku bohů.

Kronika. Podává Julius Zeyer.

(Pokračování.)

IX.

algjerda, slyšíc, jak se Gunar s Njalem na velkém thingu sešli a jak věrné jejich přátelství se jen upevňovalo přes její úklady, byla hluboce zarmoucena a měla pocit úplné porážky. Několik dní chodila jako bez duše, byla slabá, vlekla se jako stín a tvář její byla bleda a přepadlá. Sedávala po celé hodiny v dumě. Nenávist její rostla však její porážkou, a poznenáhla sbírala zase síly.

„Nepovedlo se mi rozdvojit je a nastrojit, by Gunar se stal zkázou Njalovi a jeho rodu. Jsem proto poražena? Ne! Gunar měl mi býti nástrojem. Nástroj ten se neosvědčil. Nuže, nutno tedy hledat jiný. Především ale nutno odstraniti ten nástroj nepotřebný, ba překážející, než vyhledám jiný. Především pomsta na Gunaru, nejen proto, že stal se mi zklamáním, ale především proto, že mě posledně tak krutě pohanil. Políček jeho pálí mě na duši více, než jsem jej cítila na tváři. Neujde trestu za tenže hřích, za nějž Thorvald padl. Zvolala jsem v návalu hněvu: zaplatíš mi to krví svou! Nyní je na čase přemýšleti chladně o tom, jak se pomstit, a k tomu pracovati, by slova moje nebyla planou hrozbou.“

Tak přemítala Halgjerda ve dne v noci, nevěděla však, jak cíle svého brzy a jistě dosáhnouti.

Tou dobou zemřel Höskuld, otec její, a zpráva o tom úmrtí zarmoutila Gunara velice. Halgjerda byla též dojata, ale nedala city svoje na jevo. Jela s Gunarem na Höskuldstad k slavnému pohřbu.

Sjelo se tam mnoho a mnoho lidí, ukázalo se, že byl Höskuld velice vážen. Přijížděli hosté z blízka a z daleka. Mnozí dostavili se též z ohledu na Gunara, přijel Njal a jeho synové, a sousedé přišli všickni. Mezi těmi byl Starkad, Börkův syn, se svou rodinou a Egil, Kolův syn, jenž měl Starkadovu sestru, Stenvör, za ženu. Jako Starkad, měl i on tři syny a těch šest bratranců tvořilo nerozlučné spojenství, družstvo věrné, ne však nejlepších mravů, neboť byli mladí ti mužové suroví, zpupní, svárliví nadmíru a dopouštěli se mnohdy činů násilných, ba někdy i loupežných. Jako vždy, chovali se i v domě nebožtíka, na jehož pohřeb přijeli, velice bezohledně a bujně, a hlučným vystupováním svým vzbouzeli brzy hněv Halgjerdin. Potlačila sice nevoli svou v čas obřadů pohřebních, ale když byla mohyla Höskuldova vysoko nasypána a velké pohřební hody se chystaly, umínila si, že pokárá důrazně chování Starkadovců a Egilovců. Vešla do síně, kde všech jich šest ve společnosti ještě jiných mužů sedělo. Zaslechla vstoupivši jejich rozhovor, stojíc za sloupem, kde ji neviděli.

Thorgejr, nejstarší syn Starkadův, chlubil se krásným koněm svého otce, ryzákem, daleko široko známým pro sílu a rychlost svou. Thorgejr pravil chvástavě: „Kůň ten je tak vzácný, že nám ho všeobecně závidí. Není druhého na Islandě, jenž by se s ním měřiti mohl. Zvítězil jednou v boji koňů tak skvěle, že už nikdo se zajisté neodváží nás vyzvat, bychom svého ryzáka přivedli k podobnému zápasu.“

Všickni přítomní souhlasili s Thorgejrem. Halgjerda se zachvěla. Na cestě do síně byla zahlédla Gunara, jak se svým koněm „Noc“ hovořil, jej hladil a líbal. Nenáviděla to zvíře pro lásku, již měl Gunar pro ně. Považoval svého oře jaksi za přítele a Halgjerda věděla, že ublížiti tomu zvířeti, značilo pro Gunara jako ublížiti jemu, ba více, neboť pravil jednou Gunar: „Sám se hájiti dovedu, ale ubohý, němý tento tvor je odsouzen snášeti.“ Věděla též, že končívají téměř vždy zápasy koní krvavým svárem, neboť rozpoutaly se obyčejně vášně majitelů jejich více a silněji než bojovnost zápasících zvířat. Už nemyslila v nejmenším na pokárání těch vyzývavých mladíků, učinila několik kroků do síně a zastavila se před nimi, vážna a klidna.

„Zaslechla jsem váš rozhovor,“ pravila, „a chlouba vaše se mne dotekla podivně. Možná, že na celém Islandě není jediného koně, jenž se vyrovná vašemu ryzáku, možná též, že se vás lidé bojí, třeba na celém ostrově, avšak připustíte zajisté, že je v tom výjimka jedna, totiž Gunar, nejlepší bohatýr a černý jeho oř, jenž už vícekrát než jednou zvítězil v boji s jinými, slavnými koňmi. Mluvíte-li povšechně, nezapomínejte na ty výjimky.“

Mlčeli chvíli překvapeni, ale hněv jim vřel v srdcích a Thorgejr konečně ulevil si slovy: „Nestrpím, by vždy a všude se mluvilo o Gunarovi jako o nejprvnějším mezi ostatními! Mnoho o něm pověst vypravuje, ale čím pravdu té pověsti konečně dokázal? A ten jeho černý oř, nuže, ať zápasí s naším ryzákem a uvidíme!“

„Ne mě, Gunara vyzývejte,“ odpověděla Halgjerda a dodala s bodavým úsměvem: „totiž máte-li tolik odvahy!“

Odcházela radujíc se z těch zlých pohledů a vášnivých výkřiků, jež slova její, pohledy a úsměvy byly vyvolaly.

Začaly hody. Starkadovci a Egilovci seděli pohromadě a rozčilení jejich jevilo se v jejich zracích. Když se bylo už mnoho pilo, zvolal pojednou Thorgejr od konce stolu, kde seděl, na druhý konec, kde Njal s Gunarem tiše rozmlouvali, takto:

„Gunare, jak zoveš toho svého černého oře, na němž jsi přijel sem?“

„Jméno jeho je Noc,“ řekl klidně Gunar. „Je tak temný, že toho jména zasluhuje a k tomu plane mu zrovna uprostřed čela bílá hvězda.“

„Nuže, pak dávám našemu ryzáku od té chvíle jméno Zora, nejen proto že tak zlatorudě svítí, ale též proto že před zorou prchá noc, přemožena.“

„Jak to myslíš?“ tázal se Gunar. „Chceš tím říci, že ti milejší tvůj kůň než můj? Chápu to a ničeho nenamítám. Tutéž lásku mám pro vlastního koně, jako ty pro svého. Je to s těmi zvířaty tak trochu jako s dětmi, vždy se nám zdá, že ty naše jsou nejlepší.“

„Možná,“ řekl Thorgejr, „ale myslím to jinak. Chci říci, že by tvůj oř nikdy neobstál v boji s naší Zorou.“

„Jsem jiného náhledu,“ odpověděl klidně Gunar, „ale co na tom, zůstanem každý věren svému mínění.“

„Nikoli!“ zvolal rozjařeně Thorgejr. „Dokážeme raději správnost svých náhledů. Uspořádáme boj koňů, neb lépe řečeno souboj těch obou ořů.“

„Nevidím toho potřebu,“ odpověděl Gunar.

„Vyhýbáš se? Bojíš se o pověst své Noci?“ smál se Thorgejr.

„Nebojím se ničeho,“ odvětil poněkud podrážděn Gunar, „ale zdá se mi, že je to surové štvát zvířata proti sobě a mít z toho radost, když se zuřivě napadají.“

„Jak zženštilý to náhled,“ zvolal Thorgejr a bratranci jeho se dali do hlasitého smíchu. Gunar sebou trhl.

„Mírumilovnost Gunarova nezná mezí,“ řekla hlasitě Halgjerda. „Ruku by nepozved — leda proti ženě,“ dodala tišeji, takže jen nejbližší její sousedé a Gunar to zaslechli.

Gunar se zapálil. Mezi tím ozvaly se hlasy se všech stran. „Gunare, nezbývá ti než souhlasiti, přijati to vyzvání!“

„Nechceš tedy dokázati výbornost svého koně?“ řekl s úsměškem Thorgejr.

„Buď si!“ odvětil Gunar jako unaven slovnou tou pří a zasmušil se.

„Chválím tě za to slovo,“ zvolal Thorgejr, „umluvme vše do podrobna!“

A se všech stran ozýval se souhlas s těmi slovy.

Gunar velmi rozčilen pravil: „Děje se to proti mé vůli a přinutili jste mě svými bodavými řečmi. Ustanovte, co chcete a souhlasím. Ale cítím, že ve vašem jednání je hrot a znám vás dobře, tebe Thorgejre, tvé bratry a bratrance. Jste nepokojný lid. Pamatujte však mých slov: ať zůstane ten boj koňů čím má býti, totiž hrou, neumlouvejte se na žádný spor, jak jste zvyklí to činiti — sic vám odplatím zlem vůli vaši zlou.“

Reptali hlasitě, ale přítomní je chlácholili a klid nebyl toho večera rušen. Gunar pravil Njalovi, když se rozcházeli: „Nic dobrého, tuším, nevzejde z té celé záležitosti, je mi, jako bych měl smrt z toho míti, ale je mi už smutno v životě a nedbám konce.“

„Jsem jist, že zvítězíš,“ řekl Njal, „smrt z toho zajisté míti nebudeš, ale mnoho nových nepřátel a závistníků.“

„Nuž,“ odvětil Gunar, „a tak mě osud tedy konečně přece zastihne.“

Mezi tím byla se Halgjerda přiblížila Thorgejrovi a řekla mu tiše: „Odvaha tvoje se mi líbí! Proto, že mi proti mysli nejsi, radím ti, abys se vyhnul svárům s Gunarem. Dlouho snáší, není popudlivý jako ty, ale rozzuří-li se, pak běda jeho odpůrcům. Zlomí tě jako třtinu — a bylo by tě škoda.“

Thorgejr se zapálil, slova její mu lichotila a zároveň jej popudila. „Dokážu ti, že se nebojím,“ řekl a zraky jeho sršely blesky.

„Na důkaz ten jsem zvědava,“ odvětila, hledíc mu do očí a odcházejíc pomalu.

V určitý den sjel a sešel se velký dav na místě, kde se dle úmluvy

boj koňů odbývati měl. Byla to velká louka, na níž sem tam starý dub neb jedle šuměly. Den byl jasný a diváctvo v nejlepší míře.

S Gunarem byli bratři jeho, Kulskjäga Hjort, pak Njal a jeho synové. Halgjerda přijela též, byla v smutečném hávu a krásnější než kdy. Egilovci a Starkadovci byli v plném počtu a množství přátel a příbuzných je doprovázelo. Dáno konečně znamení, po dlouhém vzájemném vítání se, že začne hra. Gunar v rudém hávu s širokým, stříbrem zdobeným pásem, vedl sám svého oře Noc, v ruce měl dlouhý kyj, by jím poháněl koně. Sám dráždil oře k boji proti ryzákovi Zoře, jejž vedl Thorgejr.

Zvířata byla zuřiva, bouřila proti sobě, jako by nepřátelství jich majitelů se jich bylo zmocnilo. Nebylo třeba je pohánět, koně cenili zuby a vtínali si je navzájem do těl jak mohli. Bouře vášnivých výkřiků, volání, smíchu, hřměla tichou jindy plání jako hukot moře a staré stromy, jako v udivení, potřásaly zelenými hlavami. Boj trval dlouho, až konečně obě zvířata zraněna ustála a tiše stála. Thorgejr a jeho bratři pozorovali však, že Gunarův oř se zdál silnější, bystřejší a obratnější než jejich ryzák a závist jejich, záští a řevnivost vzplanuly divoce. Thorgejr umluvil se šeptem s Kolem Egilovcem, že až koně opět proti sobě se rozběhnou, ryzáka takým poženou směrem, že porazí k zemi najisto Gunara, vedoucího svého oře v zápas. Kol i Thorgejr vedli dle úmluvy ryzáka, ale zvířata, drážděna nad míru, takou mocí proti sobě se hnala a takovou zuřivostí se proti sobě vzpínala, že ryzák, stoje rovně jako čára na zadních nohou, se náhle na zad překotil. Strhl Kola a Thorgejra k zemi. Oba vyskočili okamžitě a slepi hněvem, vrhli se na Gunara, jako by byl příčinou pádu jejich a jich koně. Gunar vzal Kola kolem pasu a odmrštil jej od sebe takovou silou, že Kol bez vědomí na zemi ležet zůstal. Thorgejr zatím udeřil koně Gunarova kyjem tak silně do hlavy, že mu vyrazil oko. Tu vzkřikl Gunar, jako sám raněn a dal zuřivě kyjem svým Thorgejrovi takovou ránu, že Thorgejr beze smyslu vedle Kola se převalil. Gunar objal teď svého koně a slza mu vytryskla a tekla mu pomalu po tváři. Pak obrátil se k svému bratru Kulskjägovi a pravil: „Můj bratře, usmrť ubohé to zvíře! Nechci, aby zmrzačeno dále žilo a nemám odvahy, bych sám je zabil. Bylo by mi, jako bych vraždu spáchal!“

Ještě jednou objal zvíře, jež bylo na kolena kleslo a vzdychalo jako člověk, pak popošel několik kroků a zahalil si tvář. Kulskjäg, smuten, vzal meč svůj oběma rukama a sťal ubohému oři hlavu. Vřava byla veliká, každý litoval ušlechtilého toho zvířete. Zatím co se to vše dálo, byli přátelé Kola a Thorgejra vzkřísili. Thorgejr volal nyní po zbrani a vrhl se na bezbranného Gunara. Skarphedyn, rychle jako vítr, byl se též zbraně chopil a letěl Gunarovi na pomoc. Nepřišlo však k žádnému boji, neboť s obou stran mísili se diváci do toho náhlého sporu a odlučovali soupeře od sebe. Bylo na louce zvlnění, jako rozhoupaného moře. Spílali si nepřátelé navzájem, ale Gunar zůstal kliden a ani jediné nevlídné neb zlé slovo nevyšlo mu z úst. Njal chtěl spor konečně urovnati, Thorgejr nedal mu však domluviti a zvolal vzdorně, hroze pěstí: „O smíření žádném nechci ani slyšeti, ani nepodávám ani nepřijímám smír. Za ránu, kterou jsem utržil, žádám krev a krev ta poteče!“

„Tak mluví pravý muž,“ ozval se šepot za Thorgejrem a když se

ohlídl, spatřil Halgjerdu v davu. Klopila oči a vzdalovala se. Trhl sebou a obrátil se znova proti Gunarovi.

„Pamatuj si moje slovo!“ zvolal.

Gunar neřekl ničeho, Kulskjäg však odvětil klidně: „Stál posud Gunar příliš pevně, než aby jej slovo, ať tvoje nebo jiné, poraziti mohlo, a myslím, že i budoucně tak bude, jak posud bylo.“

Dav se pomalu rozcházel a každý chystal se k návratu domů.

Gunar a jeho bratři jeli velice opatrně, očekávajíce, že budou cestou ještě napadeni. Ale neukázal se žádný nepřítel. Dojeli šťastně bez úrazu a bez překážky na Hlidarendu, kde jim celá zima v klidu a pokoji uplynula.

Njalův syn Helge měl za ženu dceru bohatého zemana Asgrima, jenž sídlil na dvorci jménem Tunga. Asgrim zval často Gunara k sobě, ten však odkládal vždy tu návštěvu z různých příčin. V létě však, které teď nastalo, odhodlal se vyjeti k Asgrimovi, s nímž se sešel při návštěvě u Njala. Njal pravil mu: „Nemysli, že Thorgejr a Kol se vzdali pomsty, proto že tak dlouho se tiše chovají. Sbírají své síly, a dovědí se zajisté o tvé cestě k Asgrimovi, jehož dvorec není příliš odlehlý od jejich domova. Pojedeš-li na Tungu, jeď co možná v nejčetnější společnosti. Rád budu, přijmeš-li průvod mých synů.“

Ale Gunar nechtěl o tom ani slyšeti: „Buď kliden,“ pravil Njalovi, „napadne-li mě Thorgejr a jeho druzi, ubráním se, neboť bratři moji Kulskjäg a Hjort jedou se mnou. Nač bych syny tvoje vtahoval do svých sporů? Kdyby mi bylo nějaké pomoci třeba, zajisté že bych jen k tobě se obrátil, tak jak očekávám, že bys se dovolal vždy pomoci mé, kdyby nesnáze ti hrozily. Ale zde nebezpečí není.“

Njal domlouval Gunarovi ještě dlouho, marně však, neboť Gunar stál na svém a neurčil dobu, kdy pojede na Tungu.

Když se konečně vypravil k té návštěvě, jednal, jak to ustanovil, jel pouze ve společnosti svých dvou bratrů Kulskjäga a Hjorta. Pozdrželi se nějaký čas na dvorci Tunga a brzy se roznesla o tom zpráva v celém okolí. Byl Gunar tak vážen a měl mimo to tolik závistníků, že se o něm a o každém kroku, jejž učinil, všudy mluvilo, ať už příznivě či naopak. Asgrim miloval jej srdečně a když už déle Gunar v jeho domě hostem býti nechtěl, nabídl se Asgrim, že jej doprovodí. Gunar však odmítl tu nabídku klidně, děkuje za laskavost Asgrimovu, a jel opět jen ve společnosti svých obou bratrů domů. Byli po cestě velmi veselí; byloť počasí tak jasné, že radost v nich zbuzovalo, vzduch tak čistý, že je jako víno opojoval. Gunar dal se do zpěvu a unášel své bratry krásou svých písní. Nebyli jej už dávno slyšeli, neboť býval doma, od doby, kde Halgjerda se ukázala tak krutou a zlou, velice zasmušen. Nyní však v tom slunečném svitu, v tom modru oblohy a hor, v tom volném prostoře, kde se vítr proháněl, cítil se opět šťastným a zdálo se, že omládl. Kulskjäg a Hjort byli až dojati jeho měkkostí, jeho téměř dětskou myslí. Honili se po pláni jako za jinošských let a smáli se bezstarostně jako děti. Unaveni sedli pak pod strom, nechali koně se proháněti a popásati a Gunar usnul posléze neobyčejným teplem jako omámen. Bratři jeho rozmlouvali tiše, neusnuli a bděli nad Gunarem. Pojednou Gunar temně ze sna vzkřikl

a probudil se. Tvář jeho byla zasmušilá, oči jeho těkaly nepokojně, jako by někoho hledaly a podivné rozechvění se prozrazovalo v jeho počínání.

„Co je ti?“ tázal se Kulskjäg.

Gunar vzdychl z hluboka.

„Sen můj byl tak děsivý!“ řekl konečně.

„A co se ti zdálo?“ ptal se Hjort. Gunar mlčel chvíli a pak pravil: „Bylo mi, jako bych viděl smečku divých vlků. Hrozně svítily jejich oči, strašně cenili na nás zuby. Byli jsme my tři v tuhém s nimi zápasu. Zabili jsme jich množství, ale — ale —“ Zamlčel se a zachvěl se.

„Nuž, pověz, co dále bylo,“ pobádal ho Hjort.

Gunar jej vzal za ruku: „Ale jeden z těch divých vlků držel pojednou srdce tvoje v zkrvácené tlamě!“ vyhrkl rozčilen.

Bratři vstali prudce, Hjort však řekl: „Sny bývají tak podivné. Ale nejsou jako stín? Prchají a za chvíli zapomeneš, že jich kdy bylo.“

Gunar však pravil: „Bývají sny bez významu, ale bývají také prorocké. Doufám pevně, že ten můj sen prorockým nebyl, přece však tě prosím, Hjorte, bys jel zpět na Tungu k Asgrimovi. Což kdyby na cestě nás nepřítel napadl —“

„A což kdyby napadl mě, jedoucího osaměle, bez vás zpět na Tungu? Nevyplnil by se takto sen tvůj spíše, než když zůstanu s vámi? A mám-li zahynouti, pak zahynu raději po tvém boku, drahý můj Gunare.“

Kulskjäg a Gunar přemýšleli chvíli a posléze všichni tři, s Hjortem, se usnesli, že zůstanou raději pospolu. Zavolali své koně, prohlíželi zbraně a dali se opatrně na cestu. Veselost jejich a bezstarostnost byly zmizely. Jako stín to leželo na nich a ať hovořili o čemkoli, bloudila jejich mysl a roztržiti ledva věděli, o čem rozmlouvali.

Na cestě jejich byla dosti vysoká a příkrá hora, jež slula Knafahola; když se jí blížili, spatřili množství ozbrojených lidí na jejím úpatí a jedouce blíže, poznali, že to byl Starkad, Egil, těch obou synové a jiní mužové —: spočítali, že všech dohromady bylo více než dvacet. Gunar a jeho bratři se zastavili a Gunar rychle se zpamatovav, zvolal: „Spějme tam k tomu mysu, se tří stran nás tak bude moře chrániti, neb je velmi úzký, a nepřítel nás takto nemůže obklopit.“

Už mezi těmi slovy letěli na úzký ten mys a podařilo se jim dosáhnouti ho dříve, než jim nepřítel cestu zaskočiti mohl. Tam chystali se k boji, který brzy nastal, neboť nepřátelé jejich nelenili útočením. V čele jich hnal se jakýsi Sigurd, zván „Kančí hlava“; byl to on, přítel Starkadův, jenž zprávu o návštěvě Gunarově na dvorci Tunga Starkadovi a jeho synům donesl a den odjezdu a směr cesty Gunarovy vyzvěděl. Nenáviděl Gunara dávno z pouhé závisti, a spor Thorgejrův byl mu vítanou záminkou pro podlé počínání. Hnal se Sigurd spíše drze než udatně proti bohatýrům na mysu, spoléhaje na číselní převahu útočníků, ale zaplatil svou zbujnost životem. S opovržením vybral si jej Gunar jako metu pro svůj šíp, který zafičel, Sigurdovi okem do mozku vnikl a jej povalil. Padl k zemi těžce. To byla v tom boji první mrtvola. Nyní chopil se Gunar svého oštěpu a jeho bratři svých mečů. Nikdo nedbal smrti neváženého nikým Sigurda. Thorgejr vyzval Gunara.

„Slíbil jsem tvou hlavu své nevěstě,“ řekl hrdě.

„Ještě ji nemáš tu mou hlavu a neměl jsi tedy s takovou jistotou o ní rozhodovati,“ odvětil klidně Gunar, bojuje hrdinsky ve své obraně.

Kol bojoval s Kulskjägem, byl udatný, ale nebyl Kulskjägovi roven, padl mrtev pod ranami těžkého Kulskjägova meče. Egil, Kolův otec, zakvílel a vrhl se k Thorgejrovi, zdálo se mu, že jen smrt Gunarova vyváží ztrátu, kterou utrpěl, a myslil, že ve spolek s Thorgejrem toho bohatýra, z něhož šla hrůza, přemůže s jistotou. Ale Gunar probodl jej kopím svým, vyzvedl jej na hrotu vysoko a odhodil mrtvolu daleko od sebe. Těžké to tělo dopadlo s příšerně dunivým zvukem na zem a výkřik synů a přátel toho, jenž býval někdy Egilem, zatřásl vzduchem a odrážel se ozvěnou od nedalekých skal. Na okamžik přestal boj, Starkad však zvolal: „Thore, viděl jsi smrt Egilovu! Ty, jenž jsi po léta v jeho domě dlel, za hostinným jeho stolem seděl a přítelem jeho býval! Nebyl jsi jeho sluhou, neboť miloval tě jako druha. Jsi-li mužem, pomsti jeho smrt!“

Thor, jenž nebýval sice přítelem, ale věrným sluhou Egilovým, těmi slovy byl velice vzrušen. Vášní slep, vrhl se na Hjorta, jemuž nejblíže stál, a tak nastal znova všeobecný boj. Hjort byl už dva muže zabil a bránil se statečně proti Thorovi, ten však tak zuřivě, tak udatně a s takou silou na něj dorážel, že Hjort se dlouho neubránil, Thor jej bodl do prsou a Hjort padl na zem. Pustil svou zbraň, oči jeho hledaly Gunara, jejž miloval celou duší svou.

„Můj bratře,“ zašeptal a chtěl se na něj usmáti. Úsměv ten však ztrnul na jeho rtech, krásné jeho oči obrátily se v sloup a ubohý Hjort byl mrtev.

Gunar viděl Hjorta mrtvého, vzlyk mu vyšel z úst, skočil na Thora a strašné jeho údery mečem do boku usmrtili vraha Hjortova a byly tak zuřivé, že Thora rozpoltily ve dví. Oštěpem svým pak zabil Gunar Börka, syna Starkadova. V tutéž dobu srazil Kulskjäg mladšímu synu Egilovu hlavu s trupu. Tu zmocnila se náhlá hrůza útočníků, Starkad jako beze smyslů zvolal: „Prchněme, prchněme! To není pouhá lidská moc, proti níž bojujeme!“

Strach po těchto slovech zmocnil se všech a dali se na zmatený útěk. Gunar, zuřivý jako podrážděný lev, ranil ještě Starkada a Thorgejra, a byl by se za prchajícími ještě dále pustil, kdyby rozvážnější Kulskjäg jej nebyl zadržel. Když nepřítel zmizel, sedli bratři na zem a oplakali smrt Hjortovu; krom jeho mrtvoly leželo čtrnácte zabitých mužů na mysu. Gunar a Kulskjäg vymyli své rány, položili zabitého Hjorta na štít a přikryli jej pláštěm. Tak dali se na cestu domů. Když tam přišli, stála Ranvejg, jejich matka, před domem; vidouc Gunara a Kulskjäga, bledé jejich tváře, smutné, zarudlé jejich oči, rozedraný jejich šat, uhodla okamžitě, co plášť na štítu kryje. Pozvedla ruce nad hlavu a zakvílela z hluboka. Položili jí zabitého k nohám, pozvedla sama plášť a padla s pláčem na chladné tělo svého nejmladšího syna. Pak pomahala Gunarovi a Kulskjägovi sama odnášet Hjorta do domu, kde velký smutek zapanoval. Slavné byly slavnosti pohřební a vysokou nasypali mohylu mladému bohatýrovi.

Boj u Knafaholy způsobil nesmírný rozruch po celé krajině, kolik zabitých, tolik nepřátelských rodin povstalo nyní Gunarovi, k těm se

přidali četní jeho závistníci a Gunar stal se nejnenáviděnějším člověkem na Islandě; stalo se to jako obratem ruky a v nespravedlnosti všeobecné nevzpomínal téměř nikdo toho, že byl Gunar napaden přesilou, že se pouze bránil, že byl obětí v té při. Nebylo slyšeti než pokřik pomsty. Ale nepřátelé jeho nenapadli jej, jak se Gunar obával, nýbrž volali jej na velký thing, kam se Gunar, vědom své nevinnosti, rád a bez odkladu dostavil. Njal a jeho synové přijeli též a Njal zachránil skvělým hájením svým Gunara před soudem, tak že nevyřkli přes svou stranickou zaslepenost soudcové hned příkrého rozsudku. Njal a rozvážní a spravedliví muži, ovšem v menšině proti nepřátelům po pomstě a po trestu volajícím, poukázali nyní důrazně na to, že Gunar a bratři jeho byli přepadeni. Konečně po dlouhých sporech usnesl se soud, že ustanoví dvanáct rozhodujících, kteří v porotu se sestoupí a při tu vyrovnají. Na neštěstí pro Gunara dostali se však do té poroty jeho závistníci a odpůrci a ti rozhodli, že Gunar a Kulskjäg sice nebudou vázáni platiti výkupné za zabité lidi, kteří je napadli, že nepodléhají žádnému příkrému rozsudku, že však oba bratři na tři zimy z Islandu se vypovídají. Po tom čase, že se smí vrátiti. Kdyby však nešli do dočasného vyhnanství, nebo dříve se vrátili než po třetí zimě, že každý příbuzný oněch zabitých jimi u Knafaholy mužů právo by měl, je též zabiti, kdekoli by je na Islandě nalezl. Majetek jejich že zůstane nedotknut po celou dobu vyhnanství, a po návratě že jim všechna jejich práva zase vrácena budou. Gunar bouřil se proti nespravedlnosti toho rozsudku, ale celý sněm byl jako rozvlněné moře a posléze, když hrozil všeobecný boj, pravil Gunar, že se podrobuje rozsudku. Kulskjäg zůstal po celou dobu jednání chladným a klidným a řekl svému bratrovi a Njalovi: „Tři léta? Třeba na vždy odejdu odsud, z té země surových mravů, násilí a bezpráví!“

„Nebaň ji, tu zemi,“ odvětil Njal, „zrodila tě, je tvojí matkou. Ne na zem rodnou naříkej, na dobu žaluj, dobu, kdy vše se kácí a boří! Soumrak bohů, soumrak bohů! Hroutící se svět starý — ale za padajícími v niveč bohy vidím zoru, svítání a východ světla svaté pravdy!“

Gunar byl zádumčiv a řekl: „Nevím, půjdu-li odsud, ač jsem se v slabé chvíli podrobil a neprávo za právo uznal.“

„To by tebe nebylo důstojno,“ řekl Njal. „Dal jsi své slovo, že půjdeš na tři zimy a tedy jdi. Jsi ještě mlád a v plné síle, nová tato výprava v cizinu zajisté přinese ti nové bohatství a novou slávu a vrátíš se tak silen a vážen, že i tvoji protivníci a závistníci umlknou. Ostatně vrátí se časem rozvaha i těm, kteří dnes kolísali a mnohý uzná, jak se ti dnes křivdilo, a tím silnější a věrnější bude láska k tobě lidí dobrých a spravedlivých, Gunare můj. Budu po tobě tesknit, jsem stár. Ale doufám, že tě opět uvidím a duše moje zůstane s tebou.“

„Půjdu tedy,“ řekl smutně Gunar, „půjdu, když i ty mě posíláš.“

Gunar byl tich a jako bez duše, seděl nečinně doma, ale Kulskjäg staral se o vše, byl tím čilejší, čím bezdušnějším jeho bratr se zdál. Postaral se o loď, po které odjeti měli, byla to loď cizí a zjednal na ní jen místo pro sebe a pro bratra. Když bylo vše ujednáno a obstaráno, vzrušil se Gunar poněkud, jel s bratrem svým k Njalovi a k jiným přátelům, loučiti se a děkovati, že se jich na sněmu ujali. Pak loučili

se doma. Lidé na Hlidarendě štkali hlasitě, milovalit Gunara silně a věrně. Ranvejg, stará jeho matka, se přemáhala, zdála se klidna a Halgjerda nepřetvařovala se, byla, čím se zdála, chladnou, mrazivě chladnou. Sedla na koně, by muže svého doprovázela k lodi. Jeli mlčky podél řeky a Gunar ohlížel se bez ustání po krajině, jako by se s ní rozloučiti nemohl. Tu klopýtl jeho kůň tak, že Gunar seskočil na zem. „Ó jak krásně zde!“ zvolal Gunar, ohlížeje se znova nyní na všechny strany. „Tak krásná neviděl jsem ještě nikdy pole, jak jsou zlatá, čekající ženců, a luka, jaká to vůně vystupuje ze sena! A to vše je mé a mám po tom všem teskniti v cizině? A proč? Pro libovolný výrok nespravedlivých? Ne, nepůjdu ani na krok a zůstanu doma!“

Tu zamračil se Kulskjäg a zvolal: „Chceš nepřátelům svým poskytnouti té radosti, že právem tě kárat smí? Že s posměchem ti vyčítati mohou, že slovo své jsi nectně zrušil?“

Gunar mlčel, ale Halgjerda byla sestoupila též s koně a tulila se nyní ke Gunarovi a šeptala: „Co je nám po úsudku těch cizích lidí? Tobě je teskno loučiti se s krajem svým? Nepatří též něco z té tesknoty mně? Byla jsem zlá a pozbyla jsem mnoho z lásky tvé — ó rci mi, zbylo přece jen něco z ní, třeba její stín? Zdála jsem se ti chladnou při zprávě, že jsi vypovězen z Islandu? To nevíš však, co srdce moje snášelo. Věz to aspoň teď, v té chvíli trpkého loučení! Můj Gunare, jak bez tebe budu žít?“

A zakryla si tvář, by zrádné její suché oči neviděl. Kulskjäg hleděl jako bouř.

„Sedni na koně a jeď!“ pravil bratrovi drsně.

„Zůstaň!“ štkala Halgjerda.

„Bratře můj,“ zvolal Gunar, „nepojedu nikam! Zůstanu — čiň jako já. Strachu nemáme ani ty ani já před nepřáteli.“

„Strachu nemám jako nemáš ty,“ řekl Kulskjäg, „ale slova svého nezruším. V tebe věřil jsem vždy a dnes mě zklamals. Nepojedeš-li se mnou, pak neuvidíš, to přisahám, už nikdy moji tvář! Ty mlčíš? Ty nepojedeš v cizinu?“

„Nepojedu,“ odvětil Gunar pevně.

„Pak vyřiď matce naší,“ pravil Kulskjäg, „že do Islandu nikdy více se nevrátím. Tebe, Gunare, je mi žel! Smrt na tebe číhá zde — a bez tebe bych žít zde nemohl! Ty zklamals mě! A přece tě miluji! Ó drahý bratře můj!“

Oči mu zvlhly, ale pak bodl svého koně a jel. Gunar dlouho se za ním díval, tak dlouho, až zmizel v dálce. A zmizel Kulskjäg na vždy z Islandu. Loď nesla jej do Dánska, kde se pokřtíti dal, ale pak stěhoval se do Cařihradu, kde se časem stal náčelníkem Varjagů, sloužících byzantýnskému císaři. Tam zůstal až do smrti své a po celý čas jeho života nedostalo se už určitých o něm zpráv na Island. Mezi tím co Kulskjäg k lodi jel, vrátil se Gunar na Hlidarendu, kde jej lidé jeho nadšeně vítali. Ale matka jeho Ranvejg zůstala smutna a nesdílela všeobecnou radost na dvorci. Neřekla ničeho, ale zlá se v ní ozývala tušení. Zdálo se však, že obavy její byly zbytečné, podzim uplynul a zima, dlouhá

zima a odnikud neozval se hlas proti Gunarovi a proti jeho rušení úmluvy. Na jaro přijel Olaf, muž Gunarovy sestry, dávno provdané.

„Nevěř zdánlivému klidu," pravil Olaf. „Pojď ke mně s Halgjerdou a žij u mne skrytě. Budeš u mne bezpečným. Ranvejg zůstane zde a bratr můj Högne bude jí v pomoc; tak bude dům tvůj opatřen."

Gunar mlčel chvilku a pak pravil: „Dobře, učiním, co mi nabízíš. Jsi dobrý a děkuju ti za tvou lásku."

Bylo tedy ujednáno. Ale když přišel den odjezdu, pravil Gunar: „Ne, nepůjdu nikam. Život mimo tento dvůr nezdá se mi životem. Dovedu sebe a domov svůj hájit. Zde je mi vše tak milé jako světlo, a nutné jako dech mých prsou. Lnu celým srdcem k tomu domu, k tomu dvoru, k nivám a polím. Zemru raději ranou zbraně než tesknotou!"

Tak pravil Gunar a Halgjerda řekla mu: „Jsi nejlepší bohatýr na Islandě! Ten muž se ještě nezrodil, před nímž bys prchal a se skrýval. Zůstaň, jsem hrda na tebe!"

A Gunar zůstal na Hlidarendě přes prosby matky své. Zdálo se, věru, že nepřátelé na něj zapomínají, nikde se neukázal ani nejmenší hrozivý mráček a Halgjerda pravila s úsměvem hrdým, že všickni dohromady se neodváží na jediného, ovšem že nejlepšího bohatýra na Islandě. Ale úsměv její byl lživý jako její slova a slova její byla zákeřnická, jako její mysl a podvodná jako její srdce. Dověděla se totiž Halgjerda tajně, že nepřátelé Gunarovi se umluvili na právě rokujícím thingu, že potáhnou plnou mocí na Hlidarendu, aby Gunara usmrtili. Chtěla jej ukolébat svými lichotivými slovy. Gunar jich sice mnoho nedbal, ale o nepřátele své se mnoho také nestaral. Ti však sešli se po sněmu, jak věděla Halgjerda, nedaleko od místa, kde se rokovávalo, v hlubokém úvalu, kde temné balvany trčely a útlé břízy se třásly po strmých stráních, a tam slíbili si na vzájem rukou dáním a přísahou, že se dostaví na určitý den k výpravě proti Hlidarendě. Hlavní slovo vedl Thorgejr a otec jeho Starkad, pak jakýsi Thorgrim z Norska, jenž byl Gunarovi už na výpravě jeho za moře trpce všechny úspěchy a všechnu slávu záviděl. Zavázal se též, že vyšpehuje, kdy bude nejlepší a nejvhodnější doba na přepadení Gunara. Ukazoval na to, jaká to výhoda, že Kulskjäg odcestoval a že synové Njalovi, Grim a Helge, odpluli do Dánska. Ohnivou řečí svou dodával odvahy i nerozhodným. Všech všudy bylo těch spiklenců čtyřicet.

Njal dověděl se na thingu, kde též přítomen byl, něco neurčitého a mlhavého o záměrech nepřátel Gunarových a zajel tedy přímo na Hlidarendu, přítele svého varovati.

„Možno," pravil, „že to vše jen lichá pověst, ale opatrnosti nezbývá. Pošlu ti Skarphedyna, víš, že by s tebou až do smrti bojoval."

„Vím," odvětil Gunar, „a proto nabídnutí tvé odmítám. Nechci, bys ztratil svého nejmilejšího syna k vůli mně. Víš ostatně, že se brániti dovedu, a celkem nevěřím, že by se odhodlali jeti sem. Spíše mě napadnou někdy mimo dům."

Njal dal se přemluviti a jel domů. Zdálo se, že Gunar uhodl, nepřátelé jeho skutečně zdáli se bez pravé odvahy a nebylo po nich stopy.

Zatím přišel podzim a Gunar poslal své lidi na vzdálený ostrov, by tam zžali trávu na sena. Thorgrim byl dobrým špehem, dověděl se,

že Gunar je samoten, oznámil to Starkadovi. Spěšně sešli se teď spiklenci a bez odkladu vydali se na výpravu. Nedaleko Hlidarendy setkali se s nejbližším sousedem Gunarovým, jehož jméno bylo Thorkel. Přepadli ho a Thorgejr mu pravil: „Rozhodni se rychle, buď půjdeš s námi, přilákáš Gunarova psa, jenž tě zná, chytneš jej, by znamení nedal svému pánu — aneb zemřeš na místě hned.“

Thorkel ohlížel se na všechny strany, jako by spásu hledal, ale když viděl, že nepřichází odnikud, svěsil hlavu a řekl zachmuřen: „Pojďme.“

Když se přiblížili hražení dvorce, zastavili se a nutili Thorkela, by se blížil domu. Tam ležel Sam, věrný Gunarův pes, zvíře silné a moudré. Thorkel, ač nerad, začal Sama lákat, zvíře zaštěklo, ale ne divoce, a blížilo se Thorkelovi. Zahlídlo teď za hradbou cizí muže a zuřivě skočilo na Thorkela, jako by zradu jeho bylo uhodlo, a chtělo jej zadávit. Ale jeden z mužů rozťal mu hlavu sekyrou a Sam se válel po zemi. Vyrazil ze sebe takový skřek divoký a smutný, že se všickni zarazili. Pak zůstal ležet, mrtev, na zemi.

Gunar spal v nejhořejší komnatě pod samou střechou, zavytí Samovo jej probudilo, vyskočil s lůžka a zvolal: „Můj ubohý Same, druhu můj, zle s tebou, zle!“

A chopil se své zbraně. Bylo mu k smrti smutno.

„Už nevyje a neštěká,“ řekl, „můj Same, můj Same, po tobě veta a tuším, že bude po mně brzy též.“

Hleděl vikýřem. Zatím byl Thorgrim po dřevěné stěně se vyšplhal na samou střechu. Věděli, že dveřmi se tak snadně do domu nedostanou a Thorgrim se odvážil pokusu dostat se půdou do vnitř obydlí. Gunar stál v stínu a viděl Thorgrima, jenž jej neviděl, pozvedl svůj oštěp a bodl jej z vikýře. Pomalu se kutálel Thorgrim se střechy, zachytil se okraje jejího, a povedlo se mu udržet se tam. Opatrně se pak spustil na zem; ač krev se mu proudem z těla lila, dovlekl se k svým soudruhům.

„Nuž, co viděl's?“ tázali se, „jest Gunar v domě?“

„Dovíte se o tom,“ odvětil, „oštěp jeho zajistě jest doma, o tom jsem se přesvědčil.“

Vzdychl z hluboka, zavrávoral a padl mrtev k zemi.

Chvíli stáli jako přimraženi, ale pak se vzchopili a bouřili k domu. Gunar však střílel tak prudce, že šípy jeho je zahnali dvakráte.

Ranvejg a Halgjerda spěchaly nyní ke Gunarovi.

„Zahnal jsem je,“ řekl Gunar matce, „a hle, zde vězí šíp jeden jejich před samým vikýřem ve střeše. Ten jim přece vrátit musím, když je jejich.“

„Nečiň tak,“ řekla Ranvejg. „Prchají, nuž tedy je nech a nedráždi je, bys je nevolal zpět.“

Halgjerda však zvolala se smíchem: „Jen střel, bude to veselejší, bude-li šíp fičeti.“

Gunar opatrně vystrčil ruku, by se zmocnil šípu před vikýřem. Jeden z nepřátel viděl tu ruku a zvolal: „Hle, ruka se zlatým prstenem, jenž se jasně zablýskal, sbírá šípy naše po střeše! To znamená tedy, že mají uvnitř domu nedostatek střeliva! Vzhůru, vítězství je naše!“

A bouřili s novou nadějí a novou odvahou k domu. Gunar však

střílel tak prudce a dobře, jako by jich deset střílelo a nepřátelé, nejisti, kolik lidí je v domě, znova se vzdalovali.“

„Zapalme dům,“ řekl jeden, druzí však nechtěli o tom slyšeti. Sedli k poradě. Tu zahlédl někdo silná lana, jimiž se střecha připevňuje při neobyčejně silném vichru. Chopili se jich hned, obešli dům, šplhali se se zadu vzhůru a strhli těmi lany pojednou celý vikýř a část střechy, k velkému překvapení Gunarovu. Ač chvilku zaražen byl, vzpamatoval se rychle, couvl o několik kroků, postavil se stranou a začal opět střileti s takou prudkostí, že je znova zahnal. Unaven položil luk na okamžik před sebe na římsu před strženým vikýřem, by si pot s čela setřel. To bylo osudné. Jeden z prchajících, ještě na střeše zbylých to pozoroval a mrštil sekyrou tak dovedně, že přetnula tetivu Gunarova luku. Chtěl nyní blíž, ale Gunar měl už oštěp v ruce, probodl jej a shodil jej dolů na zem. To byl druhý, jenž zemřel pri útoku na dům. Jiný, který se odvážil za zabitým, nezemřel sice, ale Gunar jej těžce ranil, tak že spadl a obě ruce zlomil. To byl devátý, jejž Gunar značně poranil. Sám krvácel však už také z dvou ran, nikoliv lehkých, ač ne smrtelných. Nedbal. Obrátil se do komnaty, kde v nejzazším koutě matka jeho a žena stály, chráněny břevny.

„Halgjerdo,“ pravil Gunar, „ustřihni rychle dvě své dlouhé kadeře, a ty, matko, upleť mi z nich tetivu.“

Halgjerda šla mu tak blízko, nedbajíc fičících šípů, že dech její cítil na tváři. Oči její vpíjely se do jeho obličeje.

„Záleží mnoho na tom?“ řekla skoro šeptem, tak třásl se jí hlas.

„Na čem?“ tázal se.

„Na těch kadeřích, na té tetivě.“

„Záleží na tom vše!“ odpověděl, „na těch kadeřích visí můj život. Mám-li svůj luk, pak se mi nepřátelé nikdy nepřiblíží, toho buď jista.“

„Nuž,“ řekla hlasitě, vzpřímujíc se a s takovou nenávistí v tváři, že se Gunar až lekl, „nuž, tedy přišel čas, bych si vzpomněla na urážku tvou, na políček, jejž jsi mi dal! Co na tom záleží, budeš-li se bránit dlouho nebo krátce, jen když podlehneš!“

Gunar usmál se smutně.

„Dobře,“ pravil, „neprosím tě tedy. Zemru v boji čestně, žij v hanbě dál.“

Ale Ranvejg zaplakala hlasitě a zvolala: „Věčná tobě hanba, litice!“ A sahala si zoufale na krátké už svoje vlasy.

Zatím neotáleli útočníci. Teď bylo vítězství jejich jisté. Žádný šíp je nezahnal a Gunar nyní, když se sesypali jako krupná bouř, bránil se jako lev. Usmrtil a ranil ještě mnohého, ale konečně byl tak znaven, že upadl. Rány nyní na něj pršely, dobili jej a skončil jako rek. Když zemřel, stáli chvíli němi a posléze řekli: „Velký a slavný byl to bohatýr. Skolili jsme reka, jakých málo zbývá.“

Halgjerda stála jako socha, bleda, s vytřeštěnýma očima. Ranvejg seděla na zemi, obličej majíc zahalený v plášť. Starkad se jí přiblížil a řekl: „Daruj nám koutek země, kde bychom pochovali své mrtvé a nasypali jim mohylu.“

Vstala. Oči její, suché, dštily plameny, nenávist jí šlehala z nich.

„Čím více vám té země třeba, tím pro mne lépe!“ řekla pevným hlasem, „nejraději bych vám jí dopřála všem!“

„Bolest tvá je tak velká,“ řekl Starkad, „že slova tvá na váhu klásti by bylo nespravedlivé. Nedivím se, že mluvíš v zášti.“

Pak zapověděl přísně, by kdo cokoli odcizil ve dvorci nebo poškodil a po krátkém odpočinku odešli všickni tiše, zanechavše Ranvejg slzám a truchlení.

(Pokračování.)

Dvě básně Leconta de Lisle.

(Z nového cyklu.)

Přeložil Jaroslav Vrchlický.

Luk Sivy.

Král starý Daçaratha v svém javorovém křesle
dlel němý tři dny celé, tři dlouhé probděl noci,
bez hnutí, s okem v sloupu, ve nudy hořké moci,
ctné skráně k hrudi skleslé.

Hubená záda kryta měl dlouhým, bílým vlasem,
šat celý pokálený, jej drtil a rval sobě,
pak zavzdech zcela tiše a na své srdce obě
tisk chvějící se ruce časem.

Ve stínu dlouhých sloupů, linií kolosalných,
kde svatý lotos rostl a bujel zářným květem,
řad žen a bojovníků ctil bolest jeho, s retem
dlel němým v síních dálných.

Král starý děl tu: „Zmírám a velkým žalem hynu,
ó zavolejte Ramu, statného syna mého!“
Vše zmlklo. Slzí ručej tvář zaplavil tu jeho,
když děl: „Můj drahý synu!

Ó Lakçmana můj, povstaň! dva oře svoje vpřáhni
ku válečnému vozu, vem luk svůj, toul, všem k děsu,
jdi, projeď městy všemi i horami v střed lesů,
v cymbálu zvuku táhni!

Rci Ramovi, ať přijde. Jej z všech já nejdřív zplodil,
on nejkrasší všech, kmene paveza mého, silný;
jej najdi, mineš-li však dráhu jeho, pilný,
líp, kdybysi se nebyl zrodil!“

V ráz jinoch černooký pln obavy se zvedá
a skokem divým spěje přes dlouhé schodů řady
a s dvěma cymbalisty na vůz svůj skočí, všady
za městem svatým hledá.

Co zatím přípřež jeho rve udidla a chvátá,
v své duši přehluboké přemítá o své metě:
„Co počnu? Kde lze najít ve širošírém světě,
kde Ramu, mého brata?

Ó veliká jest země! Co hodin prchlo věru,
co vyhnanství jej hnalo z rodného domu střechy
a rozkazem co krutým se nerozvlnil echy
hlas jeho v našich síní šeru!

Tak Lakçmana snil jízdou dnem nocí v dumě teskné
a projel širá města a hory, doly, nivou,
kůň každý oheň dýchal, tou schvácen jízdou divou,
srsť jeho kouří se a leskne.

„Zda viděli jste Rámu, dělníci tvrdých dlaní?
Vy dívky z řek a výsep, kde citrony jsou v květu,
vy bohatýři hrdí s hor stoupající v letu,
vy lovci horských strání?“

„„Ne! Nad živící půdu my skláněli jsme hlavy,
ne, těla koupaly jsme, je voda krasší dělá,
ne, Radjo, daňky, sajky ranila naše střela,
jí leopard sklán žravý!““ —

Lakçmana těžce vzdychnul a dál spěl drahou svojí
a dálná projel pole, kde rýže kvete, zraje
a náhodou pak zajel až květnou stezkou v háje,
jež bez pohnutí stojí.

Zda viděli jste Ramu, vy zbožní poustevníci?
„On střelec jistý cíle, všech statných nejstatnější!“
— „„Ne, věčný spoutal sen nám oči v důlků skrejši,
my patřili jsme bohům v líci.““

Dál kaštanovou houští, jež ostrých trnů plna,
dál ostružinou chvátá, dál rozbitých skal tesy,
dál nedostupnou vozům se tlačí houští, lesy,
kde svatá proudí vlna.

Tu náhle výkřik děsný a hrozný zazní v hlucho
a ticho valné zdrtí, v němž poušť ta dlouhá dřímá,
tu mladík zachvěje se a skočí vztýčen zpříma,
zrak otvírá, vzpne ucho.

V tom z Lanky Rakças jeden jak medvěd černý s jekem
se mihne mezi stromy a prostovlasý skočí,
kyj velký v pěsti třímá, jím nad svou hlavou točí,
kol úst pln pěny vztekem.

Aj, proti němu vzpíná své Rama páže bílé
a usmívá se, luk svůj když pružný natahuje,
na velkých zádech jeho jak valné mračno pluje
houšť vlasů mu i v týle.

Má nohu na pařezu, jenž v hustou trávu halen
a druhou na zad vzpíná a silou mužnou drtí
luk chvějící se, v kterém plá jako posel smrti
šíp s trojím hrotem, kalen.

Tu s napjaté v ráz struny šíp ostrý vzduchem sviští,
blesk rychlej neprolétá a jistěj mračen stáda
a Rakças tvrdou půdu rve, života co vláda
mu prchá v krve tratolišti.

„Ó synu Daçarathy, brahminům jméno známo,
ty, který krev máš čistou a tělem svítíš celý,
buď zdráv!“ Lakçmana praví, „ty krotiteli smělý
všech mrzkých kmenů, Ramo!

Buď, starší bratře, zdraven! Kdo vyrovná se tobě?
Ty hvozdů asketických ó čistiteli svatý!
Král Daçaratha léty již stížen vzdychá, jatý
na stolci králů v mdlobě.

Má slzy stále v očích a nespí, nejí, střebe
jej bolest, smrti bledost skráň ušlechtilou skrývá,
on stále volá tebe, pláč hanbu jeho smývá,
bol jeho, bratře, pomstil tebe!“ —

„„Já půjdu!““ — Rama pravil. A oba vyšli z lesů,
kde ležel černý Rakças ve vlhké rosou trávě,
na sedmiloukoťový vůz sedli, který bravě
pod nimi skřípal v plesu.

Již za nimi jsou hvozdy. Již jedou dolinami
přes řeky, pláně, hory, vše splývá v prachu roji,
již před Mytilou velkou u cíle cesty stojí,
jež sterými plá pagodami.

Tu hlahol jásající se celým městem nese.
Král vítá je a praví: „Buď zdráv, ó bojovníků
ty hlavo! Srdnatých ty hrůzo násilníků,
těch černých v jich vin děse!

Kéž ze všech tobě přáno, ó synu Daçarathy,
luk napnout, zlato ryzí, jejž dal mi Siva darem,
od bohů předurčený měj dceř mou s vděků čárem,
kdo napne luk ten zlatý!“

— „„Já zdrtím zlatý luk ten, jak haluz, která zkvítá,
neb všech žen nejkrásnější mně Devas zaslíbili!““ —
Zbraň zlatou chytil rázem, zkad jiskry deštěm střílí,
páž jeho napíná ji hbitá.

Luk děsně napíná se a praská s hrozným zvukem.
Lid na zem padá, chví se a vládce s hrůzou praví:
„Zlý sedmkrát a kletý Ravana jednou dravý
kéž padne tak tvým lukem!

Mým synem buď!“ — A takto choť nesmrtelný Sity,
dík vtěleným buď bohům, již chrání ctnostných hlavy,
starého Daçarathu zas uzřel plný slávy
i rodných domů štíty.

Dies irae.

Den vzplá i hodina, na drsné dráze svojí
kdy schýlen pod tíží let v stálém přibývání,
a mdlobou zachvácen duch lidský náhle stojí
a k dnům, jichž zapomněl, se vrací v zadumání.

Čekáním neplodným znaveno jeho žití
i bohem oklamán, jenž nepřijde víc k němu,
on mladost světa zas v svém nitru vzrůstat cítí,
ó svatá vzpomínko! naslouchá hlasu tvému.

Ty hvězdy, jež měl rád, paprskem, mír v němž plane,
v plášť noci stříbrný tajemné lesy halí,
na horu posvátnou i v dálný dol svit kane,
kde v černém palmoví kdys bozi jeho spali.

On svobodnou zří zem i bujnou zeleň její,
jež proudí kadidlem nad posvátných řek pěny,
i modrá moře též, jak ve svých březích pějí,
ve božské neznámo se valí nezměřeny.

A s výše strmých hor, kolébek ryzích rodů,
při dómů zelených on šumu, nad vod spádem
jak panna, posavad jež nezná viny hlodu,
on slyší lidstvo růst kol po vesmíru mladém.

Tu šťastný myslil si, že nezná země zmaru,
on slyšel hovory, jak v blízké nebe spějí,
on plně, cele žil ve kráse jejích tvarů
a posud bezvadný háv neposkvrnil její.

Blesk, kterým láska vzplá i všecko, co v nás zkvetlo,
jej žeh, však bez škody, po věky jak den celý,
na prahu svatyně, kde lásky plálo světlo,
tam víra bezpečná a božská cudnost bděly.

Proč záhy rozkoše, již zná, se člověk spustil?
Proč marné práce vše, nač zkoušky budoucnosti?
Dech větru ve výši tam černé mraky zhustil,
že v bouře hodině vše odnesly v své zlosti.

Ó stany na poušti na velebných hor svahu!
Ó velká vidění pod cedry dumavými!
Záchvaty kypící tam na života prahu!
Volnosti panenská s výkřiky vznešenými!

Nás láká nadarmo teď úzkost naší touhy,
číst v knize původní dnes odvyknul již každý,
nám ze slov života se ztratil smysl pouhý,
duch zmlk a řádky knih se odmlčely na vždy.

K západům mystickým se závoj nenazvedne,
by před oltářem nach rozhrnul přetajemně,
ve větrech prorockých víc nikdo nenahledne
v ty první hovory, jež s nebem vedla země.

Ta světla ve výši, ta zvolna všecka hasnou,
neproniknutelná noc padá pod oblohu,
mrak ztajil Ormuzda již pro vždy hvězdu jasnou
a starý Orient leh do popele bohů.

Duch nesestoupí víc na vyvolený národ
a neposvětí ty, kdo silní, spravedliví
a slunce neplodná ves mrtvý spálí zárod,
nehybná Asie jež v lůně vyschlém živí.

Ve sítí u řeky asketům nelze déle
vod slyšet čistý šum a líný; roucho vdovy
jich moudrost oblékla, ó plačte myslitelé,
víc Višnu nesedne na lotos azurový!

Hellas, jež souzvuk jest, ta děva zlatokšticí,
jíž láska oltáře stavěla v světě celém,
u moří posvátných dlí němá, bledolící
nad údy božskými, nad Nesmrtelných tělem.

Víc na rtech proroků se uhlí nerozžhaví,
již větry odvály, ó Adóne, tvé hlasy,
a bledý Nazarej ve smutném sklonu hlavy
křik v děsném zoufalství, by zmlkl pro vše časy!

Ty s vlasy rusými, ó stíne, pozdrav tobě!
V plášť míru zahalen jenž bloudíš jezer lemy
pod nimbem ohnivým; v zapečetěném hrobě
zbyls lidstvu, Essenský, bůh sلední mezi všemi!

Co západ barbarský se zmítá ve závrati
a duše bez ctnosti se v těžký spánek halí,
jak keře chorobné, jimž nákaza vzrůst hatí,
jež květly pouze den a sotva zeleň znaly.

Co v tajích portiků již věštci dávní leží
a v klidu vysněném zří z hrobů v strnulosti,
jak časy pokojné, jak bouřné doby běží,
jak člověk řítí se vždy stejně ku věčnosti.

Leč nás, nás napořád nemožná choutka tráví,
jsme stále lupem zla, zda věřit, milovati?
Dny nové, řekněte, nám život dáte pravý?
Dny dávné, řekněte, lze vám nám lásku dáti?

Kde zlaté lyry jsou, kde hyacinty zkvětlé?
Kde panen sbory jsou, kde hymny bohům jasným?
Kde Délos, Eleusis, kde Theorie světlé
a svaté básně kde, jež tryskly z hrudi šťastným?

Kde bozi slíbení, kde formy idealné?
Kde kulty purpurem a slávou oblečené?
Kde k nebi letící perutě triumfálné?
Kde ctností zářný vstup je v nebe otevřené?

Dnes, božské žebračky, jdou Musy volným krokem
v kraj, v šírá města jdou, jich věno smích a hoře.
Ach, dosti krve již, zpod trní jež vře tokem,
a dosti vzdechů již, jež rostou v celá moře.

Ba v celé plnosti zlo odvěké nás drží!
Víc duchům raněným vzduch doby nepodává.
Svět, množství pohrobmež ve zapomnění strži,
v svůj svatý vem nás klín, Přírodo shovívavá!

V své zlaté chlamydě tajemná probuď Zoro
zpěv lásky vítězné ve hloubi hustých lesů,
háv, Slunce, rozhrň nám, ty otevři nám, horo,
svá ňadra, z nichž vlá mír a vůně tvojich tesů!

Vy vzdechy velebné vln moře utišených,
jen hlouběj šeptejte do hrudí plných péče,
nám rosu, pralesy, z urn roňte naplněných
a ticho zářných hvězd ať plně do nás teče!

Nás v posled ukojte! — Co naděje vzlet žhavý?
Neb cesta neplodná nám poranila nohy,
s hor štítů strmících, dál z lidských tísní vřavy
nás větry zaneste kams mezi cizí bohy!

Však dálka ohromná když odpovědi nedá,
když ohlas neplodný zní v odvet věčné touze,
pak s bohem, pustiny, kam duše křídlo zvedá
i nemožný ty sne, jejž schvátit, sen byl pouze.

Pak božská Smrti, kde vše mizí bez ohlasu,
své děti přijmi ty, v klín kde se hvězdy třpytí
a prostoru nás zbav a čísla, zbav nás času
a věčný vrať nám klid, jejž zkalilo nám žití.

Z cyklu „Návštěvy“.

I. Bohatí u chudých.

evcová Karvánková ani neskončila ranní svou obchůzku po městě. Nechala svobodné pány, kterým posluhovala, čekat na vodu, již pili před snídaní a po případě také k snídani.

Nezastavila se ani doma, ačkoli šla okolo dveří, za nimiž slyšela křik dětí, s nimiž manžel nemůže patrně ničeho pořiditi. Rovnou běžela nahoru po schodech a vpadla do bytu Šedivých.

„Vědí-li pak, kdo přijel, kdo je tady?“ volala udýchaně. „Apolonie je tady. Apolenka Stříbrných. Přijela do města v omnibusu od vlaku, zrovna před chvílí, s mužem a holčičkou. Ta je celá maminka, jak bývala, jen oči jiné a potom nos a bradu a vlasy má blond a ne černé. Slezli před „sluncem“.

Paní Šedivá byla, na ševcovou se dívajíc, jako strnulá. „Lenka?“ tázala se, jako by slovům nevěřila.

„No, přece jsem ji viděla na vlastní oči,“ Karvánková hovořila dále s babskou výmluvností. „A jaká je z ní paní. Klobouk s vysokým peřím. Herbávný rajzemantl. Něco nóbl. Ta udělala štěstí. To je něco jiného, než tuhle milostpaní. A přece byly přítelkyně, jako dvě sestry.

A chudé byly obě stejně. Inu, jeden tak, druhý tak, jinak už není na světě, to je tak světa běh.“

„Mlčte, ševcová, mlčte“ — paní Šedivá s uzarděním spíše prosila, než vybízela. „Tedy Apolenka je v městě? I to se těším. Jistě mě navštíví. Tak dlouho jsme se neviděly. Dvanáct let. Tenkrát jsme byly mladé holky.“

Vrátila se do minulosti. Více ještě v myšlenkách, nežli slovy. Hlavou jí proletěla mžikem řada upomínek. Byly s Apolonií Stříbrných nerozlučné přítelkyně, neměly žádného tajemství jedna před druhou. A pak se rozešly, jak se takové přátelství v životě obyčejně rozchází. Napřed si psaly, pak ustávaly, potom přestaly. Jedna žila ve Vídni u své tety, která ji vzala k sobě, když jí umřela matka. Druhá zůstala v rodném městě, v Čechách. Ani když se vdávaly, nenapadlo jim, událost vzájemně si sděliti. Nevěděly již o sobě. Nevzpomínaly více na sebe. Život přináší vždy nové a nové zájmy s novými starostmi a radostmi — staré mizejí, zapadají . . .

A teď s osobou zapomenutou vynořily se i zapomenuté city. Něco jako stará láska ozvalo se v srdci. Vždyť se opravdu kdysi tak milovaly s Apolenkou . . .

„Už ale musím jít,“ vyrušila ševcová. „A bude-li milostpaní potom něco potřebovat — — Inu bude, toť se rozumí, jak jinak, když se čeká návštěva.“

Paní Šedivá sebou škubla. Těmi slovy z říše snů, do nichž si zabloudila, byla postavena zase v skutečnost. Spráskla ruce nad hlavou, jak se ulekla. „Ježíš Marjá,“ zvolala zděšeně. „Dostaneme hosty a já nemám ani ještě uklizeno. Zůstaňte tady, ševcová, mně pomoct,“ prosila.

„To nejde jen tak,“ tato opáčila. „Pan Novák, ten by dělal, abych nepřišla ani ustlat. Rozbil by všecko. Beztoho teď už — kdo ví, jak se vzteká.“

Pan učitel Novák, vztekající se a rozbíjející všecko všudy kolem sebe, byla představa přímo za vlasy přitažená. „A což mí druzí páni!“

V pravdě byli ubozí mládenci všickni otroci své posluhovačky. Ale nebylo času myslet na nesrovnalosti důvodů.

„Já si pospíším,“ vložila Karvánková útěchu. „A vrátím se co nevidět.“

„Jděte tedy, ševcová, jděte,“ pobízela nyní sama paní Šedivá. „Abyste zas raději tu byla. Pospěšte si dnes jen hodně, prosím vás.“

„Už běžím,“ babka ujišťovala. „Vždyť nejsou ještě za dveřmi,“ nalila trochu utěšujícího balsámu. „Vědí přec, co se patří a sluší. Nebudou dělat tak časně po ránu vizitu. Až někdy k polednímu přijdou. Zatím já dávno jsem na place. Budu tu jako na koni.“

Pan Šedivý nebyl již doma. Odcházíval z domova hned po snídani, v letě po šesté, někdy i před šestou.

Do úřadu musel až v osm a byl by si rád pospal ještě hodinku — ale kde pak. Žena vstávala s východem slunce, aby byla hotova s prací; byla sama ke všemu, ani služku si nedržela, jen ševcovou přijednala někdy k těžší práci — jen někdy, často i vyprala, i zem vydrhla sama, aby se něco ušetřilo v drahé domácnosti. Dětí bylo šest, od desíti let k umouněnému košiláči v kolébce. To bylo potom nějakého šustění sem

tam, vrzání, bouchání a chrastění. O křik a pláč nikdy nouze a rvačky i výprasky na denním pořádku.

Spalo se v jednom pokoji, pohromadě celá rodina. To ovšem raději ven z postele, z peřin. Pan Šedivý do hodiny úřední procházel se v parku, nebo po náměstí, aby užil čerstvého vzduchu. Spíše snad, aby tomu rodinnému ovzduší utekl.

Honzík, ačkoli nechtěl a bránil se bečky, musel jíti za tatínkem, aby zašel domů na chvilku, že mu maminka něco důležitého má sděliti.

„Slyšel jsem z venku, že zas něco cizího přitáhlo do města," odpověděl mrzutě na ženino rozčilení, s kterým událost mu oznamovala. „A když přijdou k nám, tak tu budou. No, vzkaž třeba pro mne, až je čert přinese."

A bral zase hned za kliku. „Pořád někdo obtěžuje," bručel si cestou. „Proč to nedá člověku svatý pokoj. Co je mně vlastně do těch lidí! Proč ke mně lezou — —"

Paní Šedivá dívala se za mužem jako za ukrutníkem. Kdyby ji byl aspoň politoval, nebo nějakou radou jí přispěl. „Ale nic, ještě výsměch ke všemu," vzdychla si paní. Nebylo to v mužových slovech, ale ona to vycítila z jeho slov a byla podrážděna, roztrpčena proti všem. Byla tak nespravedlivou, že vinila muže, jako by on vlastně mohl za tu očekávanou návštěvu, která také v ní nyní budila jen nepříjemnost.

Trochu si vylila zlost na dětech. Ovšem zavdávaly k tomu dosti příčiny. Pletly se pod ruce i pod nohy, překážely, zdržovaly,

A paní Šedivá nevěděla věru, kde jí hlava stojí, nevěděla co dřív popadnout, čeho se dříve chopit.

Stlala postele, metla, prach utírala. Děti musela mýti, česati, oblékati. To dělala jindy také, každý den, celý rok a zase po roce. Ale tak za těžko jako dnes nepřišlo jí to nikdy. Dnes všecko padalo z ruky, nic se nemohlo najít, a tkaničky všecky byly na uzel.

Odnášejíc umývadlo, vylila si paní celý obsah na sukně, že se musela převléci a také se země nehodu zahladit. To se stává, když někdo pospíchá, brzo chce být hotov, jako z udělání, z učarování. A hodiny v takových případech utíkají jako zběsilé, jako by měly horečku.

Něčím nutno hosty očekávané přece také pohostit! Čím jenom? Co honem sebrat? Zavolán Karvánek, aby doběhl pro láhev vína. Ale ne. To bylo by drahé. Na půdě je prázdných láhví dosti ještě od svatby — zapomnělo se na ně, jinak by asi jistě už byly prodány; dá-li se nalít do přinesené nádoby, přijde to laciněji. Paní Šedivá běžela nahoru. Vybrala co možno čistou vignetku mezi prachem a pavučinami pokrytým sklem, aby se myslelo, že láhev byla právě načatá. I zátku vynašla mezi sklem s vypálenou značkou firmy; zandá jí hrdlo, jako by zrovna bylo otevřeno. Z vinárny aby pan mistr stavěl se u cukráře a přinesl pár kousků, drobnějších raději, aby se toho zdálo víc. A za šestáček rohlíků od pekaře — doma nejsou, snídá se chleba ke kávě, proto že prý je to zdravější.

Mistr Karvánek šel a nevracel se celou věčnost. Setkal se s několika známými, kteří stáli na náměstí, s rukama založenýma, zahálejíce. Karvánek s oblibou zaláteřil si na špatné časy venkovského řemeslnictva,

na úpadek řemesel a nedostatek práce, ačkoli ji vůbec nehledal a sám nešil přoto, že se mu nechtělo sedět na verpánku; raději choval děti a vařil doma, co zatím žena chodila po výdělku, místo aby ji a děti živil svou ševcovinou; z řemesla neměli mnohem více, než-li tu hodnost, že byli přece mistrových a žádní nádenníci.

„To vídeňské panstvo zdá se už přichází," zvěstoval Karvánek, vrátiv se konečně sténající únavou.

Paní Šedivá zůstala jak omráčena. „Už!" — A s chvatem chystala sklenky na víno, z košíku vyndavala rohlíky a cukroví rovnala na mísu, uměle, aby se zdála plná.

Děti držely se jí za sukně, pomlaskávajíce jazyky, olizujíce se nad vykládanými laskominami, jež chtíti nesměly.

Hosté povedou se do druhého pokoje, to se rozumí. Šedivý byl úředník, malý jen úředníček s pěti sty zlatými ročně, ale muselo se dbáti důstojnosti; jeden z obou pokojů bytu, ten lepší, drželi vlastně jen k vůli lidem, aby se vidělo, že jsou přec také zařízeni, že mají garnituru. Byla už z mody vyšlá po dvanáctiletém manželství a také hodně sešlá, pravda, ačkoli děti ani nesměly vkročit do salonu a šetrná hospodyně ty vybledající památnosti výbavy hlídala jak oko v hlavě.

Ale tak ubohý, tak hrozně chudičký paní Šedivé nezdál se dosud nikdy její salón, na němž si tolik vždy zakládala. Tak odřeným nezdál se jí nikdy ten laciný plyš seslíků a pohovky, jehož nejvadnější místa nuzně jen zakrývaly ty různé háčkované a pletené pokrývečky, jichž všade se hemžilo.

Připadalo jí dle pravdy, že z té dělané parády, zde křiklavěji než ze všeho jiného, zeje nedostatek, v kterém žije se svým mužem, se svou rodinou. Vždyť ani vymalovat nemohli na jaro, když domácí zarputile ničím na to nechtěl přispěti a měli celý náklad sami nésti. Podlahu vyleštila sice, vlastnoručně, udřela se tím, až se roznemohla, aby jen nemuselo se platit a ušetřilo se peněz, kterých nebylo, ale scházejí přiměřené koberce. Ten jediný, který je, pod stolem, sešitý strakatě z kousků suken, vypadá jak odložený, záplatami pošitý kabát žebráka. Ty čtyři barvotisky na stěnách také zrovna nezdvihnou celkový dojem. Ani hrací album tomu nepomůže. Jako ne ty dělané růže a kaliny zavěšené na rám sešuntělého zrcadla, nebo dokonce ta papírová baletka v načechraných sukýnkách, zatknutá jako letící brouk do protrhaných a stokrát spravovaných záclon.

Paní Šedivé bylo přímo do pláče. Rovnala a ukrývala s chvatem, kde se co dalo srovnati a ukrýti, aby jen hosté co možná pravý stav věcí nepozorovali, nenahledli v domácí poměry.

Ze salonu běžela do kuchyně. Napadlo jí, že bude třeba i s obědem udělat nějaké mimořádné opatření. Ne, že by chtěla opravdu pozvati. Pohostí jen vínem a zákusky. Jen tak pro jméno musí říct: zůstaňte s námi k obědu. Nemáme nic zvláštního, jen tak co dům dá, řekne. Ale což kdyby hosté přijali, nepochopili, že je zve jen tak na oko! Paní Šedivá chytila se za hlavu. „Co si počnu? Co si počnu, ševcová?" volala na tuto, vstupující do dveří. „Ani hovězí maso dnes nevařím. Chtěla jsem dělat jen škubánky, nebo bramborovou kaši."

„Vždyť má milostpaní zabitou husu,“ Karvánková připomenula.

„Pravda, ševcová, pravda,“ přisvědčovala paní. „Ale to je na zítřek, na neděli.“

„Jaká pomoc, když jsou hosté,“ ševcová rozumovala. „A nepřijmou-li pozvání, tak se to sní bez nich také.“

„To je arci pravda, ševcová,“ paní Šedivá zase. „U nás se sní snadno všecko. Ale co dám zítra místo toho na stůl?“

„Ostudu si milostpaní nemůže udělat,“ Karvánková podotkla. „To raději pak i v neděli mít brambory na loupačku. Dokonce už ne před takovou fiflenou z Vídně. Ta by pěkně krčila nosíček nad milostpaní. Kdyby jen milostpaní viděla, jak se ta nafukuje. Potkala jsem ji před chvílí, sotva že poděkovala. Jen tak jako pávice kývla hlavou, jako néjaká kněžna. A je šenkýřka. Ale bohatství, no bohatství tam být musí — — To je nádhera, milostpaní, to je krása. Slunečník má nejméně za osum zlatých. A rukavičky až semhle, pod ramena“ — babka ukazovala názorně na své umouněné jupce.

„Jako by někdo přicházel,“ vyrušila paní Šedivá, napnutě poslouchajíc. „To jsou oni — pro rány Boží — — Ševcová, honem tu husu, aby viděli aspoň, že dobře žijem, že máme i ve všední dny pečeni. Odejdou-li dříve, tedy ji vezmu zas z trouby a schovám na zítřek, zítra ji potom jen dopeču — — Slyším nějaké hlasy v domě. Už jdou.“

Nebyli to ještě očekávaní hosté. Mistr Karvánek přišel nabídnouti se, není-li zapotřebí někde jeho vydatné pomoci. „To je přece známo, že jsem ke všemu ochoten,“ povzbuzoval k přijetí svých služeb — „že rád pracuju a žádné, ani nejtěžší práce se neštítím.“

Poslali ho ke kupci s košíčkem na ruce pro nějaké maličkosti i podvolil se zdárně té námaze. Pak mu odevzdány nejmenší dvě Šedivých, aby je vzal k těm svým a na všechny dal pozor. Také tuto odbornou práci vzal na se pracovitý řemeslník.

Odbilo již jedenáct hodin, když návštěva k Šedivým vstoupila do dveří.

Přítelkyně z dívčích let padly si kolem krku.

„Tončo!“

„Lenko!“ — volaly a líbaly se.

Jedna i druhá nutily se do bývalé vřelosti. Nic platno. Pominula; nebylo jí více. Srdce byla jí prázdna, i se rtů plynula dosti těžko; z nucených těch slov lásky vanul chlad lhostejnosti, jíž marně bylo skrývati.

„Můj muž,“ představila Apolonie a paní Šedivá dala výraz politování, že její není doma, že od časného rána sedí už v kanceláři, kde mnoho má dření a málo uznání, a že jistě by přiletěl, kdyby věděl o milé tak návštěvě. Ale jak mohl vědět. Ani ona nevěděla, neměla tušení. Zdálo se jí, že sní, když z čista jasna spatřila Apolenku ve dveřích. Ani nevěřila svým očím.

Hosté vedeni dále.

„To máš jen to jedno?“ ptala se, popadajíc dcerušku své přítelkyně do náruče a zasypávajíc ji polibky.

„Prosím tě —“ pravila dáma z Vídně. „Více dětí! K čemu to?

Člověk má s jedním dost starostí. Bezdětné manželství, to ne, ale jedno dítě, to je tak zrovna pro radost i pro starost. Mnoho dětí přináší jen svízel a nic než svízel —" rozvíjela velkoměšťka před rdící se venkovankou dále své moderní nauky. „Hloupost, zkrátka, jedním slovem. Děti přijdou draho, děti stojí mnoho peněz. Ještě když je z čeho brát. Ale když není — to potom není než holá bída. Odpusť, odpusť," vyrušila se pozorujíc, že vlastně naráží, stává se urážlivou. „Kde pak máš dětičky?"

„Ah, kdo ví, kde těch je konec," odpovídala v rozpaky uvedená matka. „Kdož se jich dohlídá. Jen se ohledneš a už jsou v prachu. Anda jest ještě ve škole, moje nejstarší. Bylo jí už jedenáct let, dobře se učí. Také dva hoši chodí již do školy. Dnes již ze školy přišli, ale to jen hodí knihami a utekou. Dojděte pro ně, ševcová," obrátila se k této. „Budou nepochybně u vašeho. To víte, že ti kluci jak mohou, jsou u vašeho. Z těch budou jistě z obou ševci. A také Lidunku přiveďte. Ta bude asi u majorů naproti," podotkla, napravujíc jaksi dojem prozrazených choutek pánů synů. „Pensionovaný major," vysvětlovala paní, mrkajíc potají na Karvánkovou, aby nic neprozradila. „Baron a tuze bohatý. Naši Lidku si zamilovali a mají ji jako vlastní."

„Tedy máš čtyry, chudáku!"

Nové mrknutí na Karvánkovou znamenalo zapření obou nejmladších. Ty nechte kde jsou, znamenalo, beztoho budou celé umazané a jen by dělaly zde ostudu. Je to věru zlé, mít tolik dětí — proletělo hlavou paní Šedivé . . .

„Ale že jsi nic nepsala, Apolenko," v rozpacích obracela řeč na méně choulostivé dráhy. „Slůvkem nedala vědět, že přijedeš, abych se trochu byla mohla připravit k tvému uvítání. Takto musíte vzít za vděk, co jak je. Vidíš, to je mně líto. Ke všemu mám jen posluhovačku, jak vidíš. Služka se mně totiž rozstonala," lhala paní Šedivá po odchodu ševcové dále. „Musela jsem ji poslat k rodičům. Nejhůře je to u nás s místem," omlouvala dále, zaplétajíc se dále do lží. „To bys nevěřila, jaká zde teď je nouze o byty. Za drahé peníze člověk nic kloudného nedostane. Od Václava však si polepšíme. Aspoň trochu. Budeme bydlet na náměstí, co je lékárna. Jsou tam tři slušné pokoje a kuchyň a špižírna — přece lepší nežli tady. Ale teď především odlož. Odlož, Lenko," vybízela paní úslužně. „Odložte, pane — — Ani nevím, jaké je tvoje nynější jméno."

„Zemlicka," odpověděl muž za ženu.

„Račte odložit, pane Žemličko. Udělejte si pohodlí. Inu, musíte nám už odpustit. Nějak vás přece ubytujem."

„Prosím, prosím," bránili se hosté oba. „Slezli jsme na hospodě."

„Na hospodě!" paní Šedivá s nevolí přijala. „Jaký nápad. Což jste o nás hned nevěděli? Nevěděla jsi o mně, Lenko?"

„Nechceme nijak obtěžovat," pán vsunul. „Objednali jsme si již pokoj „u slunce". A ráno zas odjedeme."

„Tak brzo!" divila se a lekala paní Šedivá. „To my vás ale tak hned nepustíme. To bysme vás docela nic neužili. Jen tak co máme —

musíte už vzíti za vděk. Arci, kdybysme byli věděli, jen tušili něco! Kdybys byla slovíčko psala, Apolenko . . . Peču náhodou husu.“

„Žádnou nepříležitost,“ zabručel host. „Nezdržíme se. A oběd jsme si také již zamluvili.“

„Nedělej si s námi žádné starosti, Tončo,“ odrážela pozvání paní Žemličková. „A také žádné útraty,“ doložila.

Nemyslela tím slovem nic zlého. Vyslovila je, jako se vyslovují jiné společenské fráze. Ale paní Šedivá cítila z nich osten. Zastihla ty oči přítelkyně, jak se pátravě rozhledly kolem do kola. Vždyť nemáš na zbyt — zdálo se jí, že praví ty oči, pak na ni upřené. A zdálo se jí, že čte z nich politování, soustrast. A také snad posměch, výsměch, úšklebek . . .

„Nebudu nutit,“ pravila skorem uraženě. Zároveň však v duši její se ozval jásot. Vždyť trnula strachem, že by pozvání mohlo býti přijato. „Tedy alespoň trochu vína. A něco zakousnout. Prosím — prosím — —“ pobízela, podávajíc. „Byla bych ráda něco upekla, kdybych byla věděla. Takto jen co je náhodou zrovna v domě. Víno míváme vždy v lahvích ve sklepě . . .“

Seděli v salonku na pohovce. Pan Žemlička naproti ve fauteilku, který se viklal při každém pohybu, proto že kolečko na jedné noze bylo ulomeno.

Nebyl hezký člověk, pan Žemlička. Měl výraz nevzdělance, hlupáka, který se stal pánem a s hůry dolů dívá se na celý ostatní mizerný svět.

Její muž také snad nebyl právě krasavec, ale byl na každý způsob muž inteligentní. Nevzala si jej v celku z lásky. Vzala si jej proto, že se chtěla vdát, nechtěla zůstat starou pannou. Vdala se, jako se vdávají naše dívky pravidelně. K vůli zaopatření, pro budoucnost. Vdala se za něho, proto že právě on přišel, proto že právě on o ni se ucházel a ruku svou jí nabídnul. Kdyby jiný byl jej předešel, byla by si as vzala jiného. Ale manželkou tomu, kterého dostala, byla svědomitou a řádnou v radostech i strastech, jichž jest ovšem nepoměrně více v skromných mezích života malého člověka. Byla mu družkou poctivou a věrnou. Vychování a náboženství činilo ji tím. A pak neměla v stísněných poměrech svého ústraní ani nejmenší příležitosti k jakémukoli odbočení, k jakémukoli hříchu.

Paní Šedivá při všech svízelích a trampotách denních v celku byla muži svému vždy vděčnou, že ji učinil svou ženou, že jí dal postavení společenské, že pro ni pracuje a ji živí.

Ale tak vděčnou nebyla muži svému nikdy, jako v tomto okamžiku. Tak se cítila jím povýšenou proti družce, která seděla vedle ní, naproti manželi svému, který s jejím nesnesl srovnání ani zevnějškem, ani duší.

Dlouho netrval tento proud citů, tento směr myšlének. Paní Žemličková mluvila chladně, vypínavě. Mluvila o svých poměrech, které líčila skvělými barvami. Patrně činila tak zúmyslně, přeháněla i nepochybně. Přece však bylo očividno, že opravdu žije v blahobytu, bezstarostně celkem.

Paní Šedivá opětovně přeletěla tvář své přítelkyně z mládí. Zářila z ní spokojenost člověka, hovícího si v požitcích a prázdného všech

velkých starostí, nemajícího příliš co činit ani s malými starostmi, trampotami a svízelemi denního života. Tvář její byla tlustá, červená, na čele nebylo vrásek a v očích nebylo oné těkavosti, která se vtěluje očím lidí, jež zápasí a bojují. Bylo viděti, ta paní že nic si neodpírá a nemusí odepříti. Peníze, které jí dává a dáti může muž, skvěly se v její tváři, jako se skvěly v jejím šatu.

Byla oblečena dle nejnovější módy. Trochu bez vkusu, ale určitě bez šetrnosti a úzkostlivosti o placení účtů. A ty prsteny na rukou pana Žemličky, na něž on pořád zdál se upozorňovati, mluvily rovněž výmluvně, jako i ten těžký, zlatý řetěz, který obepínal jeho tučný, býčí krk. To byly jako zevnější zvěstovatelé bankovkami nacpané tobolky v náprsní kapse.

Paní Šedivá cítila závisť, opravdovou závisť.

Aninka vrátila se domů ze školy a také Lidunka, Honzík i Frantík přišli od Karvánků.

Stáli v skupení s cizí holčičkou, k níž matka je poslala, nemohouce se nijak spřáteliti. Na povel ukazovali jí své hračky. Ale ta malá vídeňská slečinka krčila nosík nad tím vším — to ona má doma docela něco jiného. A také na ty laciné vyspravované šatečky venkovských dětí dívala se s jakousi nevyslovenou sic, ale očividnou útrpností.

Paní Šedivá pohledem opětovným postihla ty mezery mezi dětmi jejími a dítětem přítelkyně, ten rozdíl mezi bohatstvím tohoto a chudobou oněch, jež nikdy ji dosud nebolela. Závist měnila se rychle v nenávist. V nenávist k těm dětem, i k té, kterou kdysi mladým svým srdcem milovala, jako by ona za to mohla, že osud neměřil oběma jim stejným dílem hromadu blahobytu.

Zdálo se jí, že schválně, zúmyslně přijela, vážila dalekou cestu, aby před oči mohla jí postaviti ten rozdíl poměrův a ublížiti jí, poraniti.

Žemličkovi vyprávěli, že už bylo jim nesnesitelno prodlévati v kouři a prachu velkého města i udělali si několik dní prázdno, aby přišli na čerstvý vzduch. Dělají tak každý rok v parném létě, jezdívají obyčejně do některých lázní na Dunaji. Ale letos paní Žemličková chtěla spatřit svou vlast, aspoň na okamžik též podívat se do svého rodiště, k němuž poutají ji krásné vzpomínky mladosti. Také tu toužila spatřiti, která s nimi byla srostlá nerozlučně, s těmi šťastnými dny mládí . . .

Nebylo věřeno. Paní Šedivá byla tak zatvrzelou, že nechtěla připustit žádné jiné city a pohnutky u Apolonie, než sobectví, posměch a škodolibé vynášení se.

Bylo jí svrchovaným ulehčením, když hosté zdvihli se a měli se k odchodu.

Ovšem je zdržovala, nechtěla je pustit. Žebronila, aby počkali, aspoň, než se vrátí muž, který nepochybně byl zdržen návalem neodkladné práce, že nepřišel hned, když pro něho poslala se vzkazem. Musí tu být však co nevidět, každou chvíli.

Hněv rozčilené paní, bouře a otřásaje jejím srdcem, její duší, svážel se nyní na něho, na muže.

Proč? Pro maličkost. Proto, že nejde domů.

Hosté nedali se zdržeti. Aspoň dopiti víno museli, aby tu sílu ne-

nechali. Bylo by nezdvořilostí, nepozvati je aspoň na odpoledne, když k obědu zůstati nechtěli.

„Přijď tedy aspoň ty sama, Lenko,“ přimlouvala paní Šedivá, když Žemlička rozhodně odmítal. „Přijď s dceruškou na šálek kávy. Pohovoříme si o starých časech. Svěříme si své tajnosti. Vždyť jsme tak dávno se neviděly a kdo ví, kdy zas se uvidíme. Aby také ty děti se trochu seznámily a spřátelily.“

Pan Šedivý přivítán byl velmi mrzutě. Vymlouval se z počátku, proč že nepřišel, ale na konec přiznal se, že zkrátka nechtěl. „Co bych z toho měl,“ řekl nevrle. „Chtít od nich nebudu nikdy nic — — A také mně nic nedají — — Eh, to je tak jen pro zlosť, takové zbytečné návštěvy,“ podotknul, odcházeje zas do kanceláře, sotva lžíci položil. Vůně z pekoucí se husy, která nebyla dopečena a po odchodu hostí byla uklizena a schována, rozlévala se po celém domě. Marně dráždila laskominy, špatně kořeníc všední oběd. „Dej mi svatý pokoj,“ odmítl pozvání, aby přišel na kávu.

„Co jsem měla dělat,“ se slzami v očích omlouvala se paní Šedivá, majíc za to, že muž zlobí se as hlavně na mimořádné útraty, zaviněné hostmi. „Myslíš, že mne to těší? Ale což, mohla jsem si pomoci?“

Ševcová běžela pro smetanu. Také rohlíky třeba bylo přikoupit, a cukroví, jež Františ s Lidunkou nepozorovaně v salónu snědli, mezi tím co matinka hosty ze dveří provázela.

Čekání bylo marné. Paní Žemličková k svačině nepřišla. Zjednali si kočár „u slunce“ a odjeli po obědě, aby prohlédli si blízký knížecí zámek.

Děti se nehněvaly. Na kávě, jiiž odpoledne nemívaly, pochutnaly si samy výborně.

Také paní Šedivá byla v hloubi duše ráda, ale přec v tom odřeknutí, v tom nepřijetí pozvání spatřovala urážku, ponížení. A to ji činilo podrážděnější ještě. Nikdy necítila se tak rozervanou, pobouřenou, nespokojenou, nešťastnou.

Naposled přijdou až na večer! Ale co jim dá potom, čím je pak uctí — vynořily se nové otázky. Děti se odbyly již tím kafem k svačině, a také ona; k večeři už kousek chleba pro ně dostačí. A muž si zajde do hostince, aby posilnil se po celodenní práci.

Starosti byly marny. Apolonie nepřišla více k nerozlučné přítelkyni z mládí. Vrátili se ze své vyjížďky s mužem a dítětem k „slunci“ až pozdě na večer a hned se odebrali nahoru do pokoje.

Jen pan Žemlička sešel dolů do hostince a seznámil se s pány místními. Bavil se s nimi, také s panem Šedivým.

„Je to jak náleží protivný chlap,“ vyslovil se tento k manželce, když v noci se vrátil.

„Věru, nechtěla bych přec měnit s Apolonií“ — pomyslela si paní Šedivá a přitulila se oddaně k svému muži, když ulehl vedle ní do postele.

Ráno paní Žemličková po ševcové Karvánkové, která kmitla se jí po náměstí na blízku omnibusu, do něhož panstvo vídeňské sedalo, vzkázala pozdrav drahé své Tonušce, i aby odpustila, že více k ní nepřišla. Ale ona Tonča aby neopomenula za to ji někdy ve Vídni

navštíviti. Nemusí se pranic ostýchat. Místa mají dost, mají sedum pokojů, nově zařízených. Také kočár a koně mají vlastní. Může hosty provézti. A do divadla je dovede, nebo jinam do zábav, aby přec také na světě něco užila její ubohá přítelkyně . . .

Paní Šedivá plakala dlouho nad tím vzkazem. A dlouho plakávala při každé vzpomínce na návštěvu z Vídně.

Zmije, jedovatá zmije od toho dne ryla jí v srdci, ryla jí v mozku.

Fr. Herites.

Démonismus.

Ethnologická studie. Napsal O. Fr. Vaněk.

(Pokračování.)

11.

Vůbec rozšířený a známý jest zvyk zahrabávati spolu s mrtvolou zemřelého člověka i vše, což jemu náleželo. O Irokesech víme, že nezapomněli ani na líčidlo. Dali je nebožtíku do hrobu, aby v říši duchů mohl se slušně representovati. (M. 88, 287.) Než divoch, který chce i v záhrobí honiti a bojovati, má třeba také zbraní. I ty kladou mu tedy do hrobu. Také nemůže choditi úplně nahý, nemůže postrádati oděvu, a proto zavěšují mu na př. Abiponové šatstvo na nejbližší strom vedle hrobu, aby se mohl do něho zahaliti, kdykoliv by mu bylo libo. (Sp. I., 228.) Duch, který musí podniknouti dalekou cestu, nežli se dostane do říše duchů, žádá si zejmena teplého pláště, aby byl chráněn před mrazivými větry, tak na př. u Azteků (T. I., 480), neb aby byl zaopatřen ohněm, aby se mohl ohřáti. Pročež na př. Winnepegové,[1]) Mintirové,[2]) Uňjamvézové[3]) a j. rozdělávají na hrobech oheň.

Výhodnějším nežli zbraně, šat a t. p. uložiti do hrobu, jest ovšem je spáliti, t. j. učiniti je rovněž duchy, jak to činí na př. Komančové[4]) a Apačové[5]) v sev. Americe neb domorodci v Dahomé, kteří jsouce toho pamětlivi, že by duch rád někdy měnil šat, dvojí šat pro nebožtíka spalují.

Ale ani to nestačí. Duch žádá si také ostatních věcí, jimiž za živa

---

[1]) H. Schoolcraft, Indian Tribes, IV., 55.
[2]) J. B. Spix u. C. F. Martius, Reise nach Brasilien, I., 491.
[3]) P. Horner, Reisen in Zanguebar, n. př. Regensburg 1873, 140—152.
[4]) H. Schoolcraft, Indian Tribes, I., 237, 262; II., 68.
[5]) Em. Riedl, Ein Winter bei den Apatsche-Indianern ve Westermanns Monatshefte 1890, 43.

vládnul[1]) a touží též po bývalých svých ozdobách a skvostech.[2]) Proto na př. Čibčové dávali nebožtíku všechno jeho zlato, smaragdy a jiné klenoty, Peruáni ponechávali zemřelým svým inkům jejich stříbrné náčiní a drahokamy, a když byl na Madagaskaru zemřel král Radama, byl s ním do hrobky zazděn jeho stříbrný úbor, jemný čínský porcelán, meče, dýky, hodinky, hrací stroje, tabatěrky, skvosty, šaty, klobouky, ostruhy, boty, ba i podobizny Bedřicha Velikého, Napoleona, Ludvíka XVII. atd. Kromě toho bylo u hrobu obětováno jeho 6 bujných ořů,[3]) neboť nebožtík touží také po oblíbených svých zvířatech a člověk neváhá i ty jemu obětovati. Tak na př. kladou Eskymáci do hrobu dítěte hlavu psa, aby duše jeho provázela dítko do říše duchů.[4]) Araukanové pochovávají se zemřelým mimo jeho koně, jejž zardousí, též jeho sedlo, zbraně i pokrmy (W. III., 519); Abiponové mívají v obyčeji klásti na hrob zemřelého hrnek, šatstvo, zbraně; kromě toho nabodávají podobně jako Patagonci (L. V. Z. II., 234) a j. na kůly koně, aby nebožtík mohl na něm jezditi.[5]) Čudové obětovali nebožtíku při pohřbu jeho koně, železné neb broncové meče, dřevce, dýky a šípy.[6]) Samojedové snaží se usmířiti ducha zejmena obětí soba.[7]) Tungusové a turánští kmenové v sev. Asii pochovávali vůbec spolu s mrtvolou koně, šíp a luk, aby duch mohl jich užiti na šťastných lovištích v zemi odloučených duší, ba v Tonkinu, zemřel-li kníže, chytána bývala i zvěř a vhazována do vody, aby duch netrpěl v říši duchů nedostatkem zvěře. (T. I., 479, 466.)

Zcela obdobné názory shledáváme u národů semitských: W. G. Palgrave[8]) vypravuje o Arabech, že zabíjeli na mohyle zemřelého svého druha velblouda, aby duch na něj ihned mohl vsednouti a jezditi. Mimo to dávají nebožtíku na cestu tarbuš, pás a meč. (K. III., 159.) Obyčejně stačí mu však pouhý plášť čili abba.[9]) — Staří Feničané dávali ze-

---

[1]) Pozdějším zmírněním jest zvyk, dávati nebožtíku do hrobu peníze, jimiž byl mu jeho majetek takořka odkoupen. Nebylo třeba dáti mu tedy veškerý majetek. Tohoto významu byl si ještě vědom J. Chr. Männlingen (u Alvína Schultze, Alltagsleben einer deutschen Frau am Anfang des 18. Jahrh. Leipzig 1890, 232 a sl.) vypravuje-li, že křesťané dávali nebožtíku do rakve „einen Groschen, welches soll sein, dem Todten die Wirthschaft abkaufen — wovor sie in ihrem Leben gut Glück zu haben ihnen einbilden.“ — Není tedy nutno, po způsobu Hájka z Libočan a Č. Zíbrta (Seznam pověr a zvyklostí pohanských, z VIII. věku, v Praze 1894, 21 a sl.), vykládati groš ten po klassicku jako přeplavné jakémusi Charonovi.

[2]) Vůbec ustálila se též představa, že duch neodlučuje se ani od věcí, jež mu lidé zůstavili v državu. Proto bylo nutno, měl-li takový duch lid provázeti na jakémsi podniku, zejm. v boji, aby byly vzaty s sebou, nešeny v čele vojska.

[3]) W. Ellis u. D. Livingstone, Südafrika u. Madagascar, Leipzig 1874, 377; srv. jiný příklad u Sp. I., 229.

[4]) D. Cranz, Historie von Grönland, Frankfurt u. Leipzig 1780, 263, 301.

[5]) Martin Dobrizhoffer, Geschichte der Abiponer, n. př. Wien 1785, 97.

[6]) Ad. Wuttke, Geschichte d. Heidenthums, Breslau 1852, II., 350.

[7]) E. Simon, Geschichte d. Glaubens d. Völker an eine Fortdauer d. Seele, Heilbronn 1803, 270.

[8]) Reise in Arabien, n. př. Leipzig 1867, I., 10; srv. J. Wellhausen, Reste arab. Heidenthmus, 162.

[9]) J. L. Burckhardt, Bemerkungen über die Beduinen und Wahaby, Weimar 1831, 226.

mřelým do hrobu lžíce, dýky, láhvičky s olejem, lampy, misky, poháry atd. V okolí Týru nalezeno dosti sarkofágů, na jichž jedné straně jest schválně vytesán oltář přesně podobný oltářům bohů ve Fenicii obvyklým.[1]) U starých ʻEbreů má povahu obětí vonné koření, jež dle II. Par. 16, 14 pro krále ʻAsu bylo spáleno. (Srv. 21, 19; Jos. Bell. Jud. I., 33, 9.) Dříve zajisté byly spáleny neb dány do hrobu i veškeré věci, náležející nebožtíku. Tomu nasvědčují pověsti, že s Koráhem byl pohlcen zemí veškerý jeho majetek (Num. 16.) a že při ukamenování Áʻhana bylo spáleno veškeré jeho jmění. (Jos. 7, 25, 26.) Nejvýmluvnějšími jsou však poklady, jež byly uschovávány v hrobkách králů (Joseph, Ant. Jud. 16, 7, 1), neboť mausolea jsou nejstaršími pokladnami. — Též pozdější Židé dávali nebožtíku různé zásoby na cestu, ženám i toiletní předměty.[2])

Než ani na všem tom není dosti: Nebožtík přeje si míti kolem sebe i své ženy, otroky, jakož i své nejlepší přátele; dále jest zvědav i na různé zprávy od svého potomstva, svého kmene a jest tedy zcela rationellním důsledkem primitivní filosofie, aby nejen i duše žen a otroků nebožtíka vyprovázely, nýbrž aby mu i později přinášeli zvláštní poslové důležité zvěsti. To vše nemůže se ovšem díti jinak, leč že jeho ženy, otroci, poslové se usmrcují, t. j. za živa s ním zahrabávají, utápějí, zardušují, vyhladovují, otravují neb i upalují. A toť původ nekrvavých obětí lidských.

Oběti tyto, jež se dály tedy bez krveprolití, třeba lišiti od obětí krvavých, jichž základem byl kanibalismus za pravěku vůbec rozšířený.[3]) Ovšem lid, zvyklý na požitek lidského masa, nečinil začasté zejména v dobách, kdy vymizel již prvotný smysl krvavých obětí, tohoto rozdílu, a tak shledáváme v jeho představách na mnoze zcela nelogické změtení obou těchto hlavních spůsobů lidských obětí. Proslavený pohlavár jest si jist skvělého kultu po smrti; otroci jeho — jimž, kdyby zemřeli přirozenou smrtí, snad nikdo by nepodal ani hrsť pokrmu na onen svět — stali se takto účastníky tohoto kultu. Původně nebyly tedy nekrvavé lidské oběti nižádným zničením, nýbrž naopak svrchovaným vyznamenáním, neboť ti, kdož byli usmrceni, aby nebožtíka doprovázeli v říš duchů neb aby vyřídili pánu svému, jenž prodlením dob se stal „velikým duchem“, jakési poselství, stali se sami duchy a již za živa dostávalo se jim před obětováním v pravdě božské pocty.

Dokladů ze všech dílů jest tolik, že nemožno uvésti nám z nich ani tisící díl. Stačí však několik, abychom si o těchto obětech mohli učiniti jasný názor.

Víme na př., že ženy Indiánů kmene Knistínů v sev. Americe

---

[1]) Arn. Renan, Mission de Phénicia, Paris 1864, 707; srv. F. de Saulcy, Voyage autour de la mer morte et dans les terres bibliques, Paris 1853, Tab. V.

[2]) J. Rabbinowitz, Der Todtenkultus bei den Juden, Frankfurt a. M. 1889, 28.

[3]) Viz „Anthropophagie a lidské oběti“ v čas. „Květy“, 1893, II., 222 a sl. — Vl. Pech, O lidojedství ve „Vesmíru“ 1894, č 9, 98 nečiní tohoto rozdílu; odtud ono zmatení pojmů.

usmrcovaly se při úmrtí svých mužů samy;[1]) Oságové zabodávali do hromady kamení, jíž byli zřídili nad mrtvolou, kůl se skalpem některého nepřítele, neboť domnívali se, že duch jeho bude poddaným duchu pohřbeného bojovníka v říši duchů. Proto poslední a nejlepší službou, jakou bylo lze prokázati zemřelému, bylo: usmrtiti některého nepřítele a věnovati nebožtíku jeho skalp. (W. III., 200.)[2]) J. Baegert[3]) vypravuje, že malému chlapci, jenž trpce oplakával svého pěstouna, missionáře, divoch Kalifornie roztříštil hlavu, řka: „Jdi a služ tomu, pro kteréhož tak velice smutníš!“ Jasněji vyjadřují myšlénku nekrvavých obětí Indiáni ve Floridě, kdež se zemřelým zahrabávali i jeho ženy a otroky (W. III., 199), na Haiti, kdež následovaly kazíkovy ženy do hrobu (W. IV., 327, srv. i 351), ve Vera Paz, kdež, umíral-li pohlavár, poddaní jeho ani nečekali, až zemře, nýbrž ihned pobili všechny jeho otroky, aby šli napřed, a připravili vše ku pohodlí svého pána. (Sp. I., 231.) Karibové rdousili na hrobě zemřelého všechny jeho otroky (W. III., 387, M. 174, 222, 420); Činukové v záp. Americe zakopávali spolu s náčelníkem jednoho otroka tak, že hlava vyčnívala mu ze země. Teprve třetího dne jej uškrtili. (W. III., 339.)

Pověstné jsou děsné lidské oběti při pohřebních slavnostech pohlavára neb krále ve střední Americe (W. III., 219), v Mexiku, v Bogotě i v Peru.

Mexikáni usmrcovali kromě jiné družiny pro krále též několik trpaslíků, kteří jej byli za živa bavili svými šprýmy. (Sp. I., 231.) Počet obětí řídil se vůbec dle toho, kdo zemřel a páčil se mnohdy až na 200. Duchům, jimž přisuzován déšť (tlalok), zasýlány prosby po duších obětovaných zajatců. Pozoruhodno, že zajatec k oběti určený sám nazýván tlalok a že prve, než byl obětován, oděn rouchem místního tlaloka.[4]) Úkaz ten vysvětluje se nám zvykem Mixteků, kteří, zemřel-li některý z jich knížat, oblekli ho v šaty pánovy, tvář zakryli škraboškou a poctu jemu prokazovali, jaká příslušela zemřelému. Pak jej zardousili.[5])

Také onen spanilý otrok, jejž si byl vždy 40 dní před slavností Kecalkoatla zaopatřil cech kupců Čoluly, jejž krášlili květinami, živili nejvybranějšími pokrmy a za dne vodili po městě za tance a zpěvu, nebyl pokládán pouze za posla k velikému duchu Toltéků, nýbrž přímo za jeho vtělení. Proto oblékán v roucho boha a prokazována mu po celých 40 dní božská pocta. Všeliké přání jeho (vyjma jediné: propuštění na svobodu) pojímáno jako rozkaz a splněno se svrchovanou šetr-

---

[1]) G. H. Loskiel, Geschichte der Mission d. evang. Brüder unter d. Indianern in Nordamerika, Barby 1789, 156. Alex. Makenzie, Reisen von Montreal durch Nordwestamerika nach dem Eismeere u. d. Südsee, n. př. Hamburg 1802, 409.

[2]) Henry R. Schoolcraft, Information, resp. the History, Conditions and Prospects of the Indian Tribes, Philadelphia, 1851/2, II., 133.

[3]) Nachrichten aus Kalifornien, Mannheim 1772, 274.

[4]) Na různých místech Mexika ukazovány prosté hroby tlaloka označené kamenem a slavnosti ku poctě jeho konané nazývaly se „slavnostmi mohyl či vyšin.“

[5]) François Xaver Clavigero, Geschichte von Mexiko, n. př. Leipzig 1789, I. 447.

ností. Devět dní před obětováním oznámili mu kněží, jaký osud jej očekává. Požíval-li tento zbytek života ještě v radostech, bylo to dobrým znamením; učinila-li však na něho zpráva zdrcující dojem, snažili se ho zachovati v dobré náladě dráždícími nápoji. V den obětování omámen kadidlem a hudbou. Obětování samo bylo však nelogické, neboť v obětním obřadu — dle zpráv ovšem pozdních — jevily se představy pravěkého kanibalismu. Bylť na snadě úsudek, že oběť obětovaná božstvu obsahuje podstatu božství samého; jísti tedy její maso, píti její krev značilo vtělovati si část vyšší mocnosti, posvěcovati se; bylo to spojení člověka s bytostí božskou, přijímání v pravém slova smyslu „těla božího" (teocualo). Proto byla svržena mrtvola obětovaného po stupních pyramidového chrámu a náležela kupcům z Čoluly. (M. 590.)

Obdobné oběti dostávalo se občas i Teckatlipokovi: byl to buď nejkrásnější otrok neb nejspanilejší zajatec v boji. Též tomuto prokazována po celý rok pocta jako bohu; 20 dní před slavností dány mu čtyry krásné panny; 5 dní před obětováním — pro kněze přísný půst — byla mu vystrojena velikolepá hostina. Šloť o to, aby udržován byl v nejlepším rozmaru. Posléze vyveden k oběti určený „bůh", t. j. člověk, jenž obětí měl se státi bohem, v průvodu za město ku chrámu, kdež obětován. Mrtvola jeho nebyla však svržena, nýbrž uctivě od kněží snesena. I tu mísily se představy antropophagie; neboť ruce a nohy náležely kněžím a šlechtě.[1])

V různých krajinách Darijských otravováni mužové a ženy při úmrtí vládce, a v Peru následovala inkovi celá jeho družina, veškeré jeho ženy, jichž bývalo někdy až 1000. (Sp. I., 232.) Když r. 1525 zemřel veliký inka Huyana Kapach, následovalo za ním přes 1000 členů z jeho rodiny a rodu. A tito neobětovali se snad z přinucení, nýbrž z vlastního podnětu, dobrovolně, s radostí, ba nadšením. Ženy snažily se osvědčiti svou „věrnost a lásku" k zemřelým svým manželům tím, že věšely se na vlastních svých vlasech a často museli jiným úředníci násilím zabrániti v sebevražedném tomto úmyslu. Když od Španělů byl poslední inka zardoušen, vrhly se ženy a sestry jeho do kostela, aby se usmrtily, a když jim v tom bylo zabráněno, zavraždily se některé ve svých bytech.[2]) U Guaránů usmrcovali se druhdy někteří z družiny pohlavára na jeho hrobě, kdežto Čibčové zahrabávali za živa jen ony ženy a otroky, kteří výslovně chtěli následovati svého pána. (Sp. I., 232.)

Neméně děsné máme zprávy z ostrovů jižního oceánu, zejmena ze souostroví Fidži.[3]) Cesta, již musí vykonati odloučené duše, aby se dostaly do Mbulu, říše duchů, jest daleka, obtížna i nebezpečna. Běda starým mládencům! Na ně číhá „Veliká žena", bohyně Bevalevu, která hrozně nenávidí panice a každého, kdož se béře bez ženského průvodu

---

[1]) Fr. X. Clavigero, Geschichte von Mexiko, n. př. Leipzig 1789, I., 415 a sl.; 428 a sl.

[2]) Ad. Wuttke, Geschichte d. Heidenthums, Breslau 1852, I., 309; srv. M. 402.

[3]) Thom. Williams, Fiji and Fijians, London 1858, 188—204; R. Taylor, The Ika a Maui, or New-Zealand and its habitants, London 1855, 218—227; W. Mariner, Tonga Islands,[3] I., 342; II., 220.

do říše duchů, na kusy roztrhá a rozsápe. A byť i unikl jí, neujde zlobě ducha Nangga-Nangga, který rozdrtí jej na padrť![1]) Žena smí však po smrti cestovati bez bázně sama, ač uřízne-li si její muž při jejím úmrtí svůj vous a položí-li jí ho pod levé paždí. Aby se tedy mohl nebožtík legitimovati jako manžel, jest nutně třeba, aby s ním zemřely též jeho ženy. Očekává je už netrpělivě na určitém místě a nastupuje pak společně s nimi svou pouť do podsvětí. Mrtvoly pohřební oběti (loloku) označovány jako „tráva k vystlání hrobu" (srv. T. I., 453, L. V. Z. II., 161). Když byl zahynul na moři Ra Mbithi, hrdina Somo-somský, usmrceno 17 jeho žen. Až do nedávna měl bratr vdovy zvláštní povinnosť, zardousiti svou sestru ihned po smrti jejího chotě[2]) a nižádný příbuzný ženy, který oběť takovou nepřinesl, nemohl se státi vasuem,[3]) ježto lpělo na sestře jeho podezření manželské nevěrnosti. Než případy takové byly řídké. Při pohřbu krále Ulivo'u bylo zardoušeno jeho 5 žen a jedna jeho dcera. První žena váhala poněkud a byla tudíž od nového krále, svého svata, plísněna. Tento položil jí pak sám kolem hrdla provaz (tapu) a pomohl ji zardousiti, služba, již prokázal, dle vlastní výpovědi, dříve též své matce.[4]) Pravidlem jest, že manželka ochotně i radostně jde smrti své vstříc; běží ku svému bratru neb nejbližšímu příbuznému a volá: „Přeji si zemříti, abych mohla doprovoditi svého manžela v kraj, kamž se byl odebral jeho duch; máš-li mne rád, uškrť mne rychle, abych jej ještě dohonila!"[5]) Nechce-li jí býti nikdo nápomocen, usmrcuje se sama,[6]) ba stalo se, že jedna vdova, kterou byli misionáři odvlekli, chtíce ji zachrániti, jim opět v noci utekla, do moře vskočila a ku svým příbuzným plovala žádajíc od nich, aby ihned ji usmrtili. (W. G. VI., 640 a sl.) Tak hluboce zakořeněn byl zvyk tento, že i domorodci, kteří se dali pokřtíti, tajně z toho se radovali, když v tutéž chvíli, co z úkrytu byl střelou smrtelně raněn jich pohlavár, jiný šíp skolil mladého muže. (T. I., 453.) V Nové Kaledonii zvítězil často nade přísným zákazem francouzské vlády starý mrav lidu. Ještě r. 1866 bylo posláno za Matamae-em, nejstarším synem pohlavára Vatona, dvé jeho žen a vládě bylo spokojiti se s výmluvou, že samy se zardousily. Nyní obětují po nejvíce přátelé a příbuzní nebožtíka šatstvo a ovoce; zcela bezúhonné dřevce neb válečnou sekeru.

Nejinak v Polynesii: na Tonga,[7]) Novém Zelandě (K. IV., 325 a sl.), Tahiti, Samoa (W. G. VI., 404), kdež nejen ženy, nýbrž i matka, blízcí příbuzní, nejvěrnější přátelé a sluhové dobrovolně následují zemřelého v záhrobí. V Aneityum v Nových Hebridách pochovává se spolu se zemřelým obzvláště mileným dítkem i jeho matka neb teta. (W. G. VI.,

---

[1]) Thom. Williams, Ib. I., 244.
[2]) Schulz-Krause, Museum Godeffroy, Hamburg 1881, 546.
[3]) Vasu značí prvotně svat a má na Fidži zvláštní význam. Kdož po matce jest svatem pohlavára, jest vasu v celém území svého strýce, t. j. může si osvojiti, cokoli mu libo; pouze ženy, obydlí a země pohlavára činí výjimku.
[4]) Ch. Wilkes, Entdeckungsexpedition der Vereinigten Staaten, n. př. Stuttgart 1848, II., 55.
[5]) Ch. Wilkes, Ib. II., 58.
[6]) R. Oberländer, Oceanien, die Insel der Südsee, Leipzig 1873, 100.
[7]) R. Oberländer, Ib. 202 a sl.

641.)[1]) Na Havaji usmrcena na hrobě některého náčelníka muž a žena; při smrti krále obětováno však i deset lidí. (W. G. VI., 163.) Když zemřel král Tamahmah, určili kněží, kdož mají s ním zemříti. Nikterak se jim tím netajili a také zvolení hleděli smrti své s radostí, ba s hrdostí vstříc. Byvše spoutáni, byli odvlečeni na pohřebiště (marai) a tam usmrceni.[2])

Rovněž tak určité zprávy máme o kmenech indického archipelagu. Tak na př. domnívají se Idaanové na Borneu, že všickni, jež byli usmrtili za svého života, jim po smrti budou sloužiti (T. I., 455),[3]) což ovšem pro cestovatele není představa velice výhodná. Zemřel-li na Borneu urozený Daják, bylo jeho příbuzným kladeno na srdce, aby pána svého na onom světě horlivě obsluhovali, jej frottovali, kdyby se necítil býti dosti volným a vezdy dleli jemu na blízku; pak byli usmrceni.[4])

V Japonsku zahrabávána až po dobu jedenáctého mikáda Suining Tenno při pohřbu císaře neb císařovny celá jejich dvorní mužská i ženská družina kolem hrobu až po krk, tvoříc takto živý plot, až posléze zahynula;[5]) ba ještě v XVII. věku bylo zvykem, že při smrti šlechtice vykonalo na sobě 10—30 jeho sluhů známé hara-kiri, neboť byli se mu již za živa zavázali slavnostní smlouvou, při níž se pilo víno (prvotně asi krev), že budou mu sloužiti i v záhrobí. (T. I., 456.) Též v Číně nebyly za starověku podobné oběti ničím neobyčejným. Víměť z čínské literatury samé, že v zemi Thsin byly obvyklými ještě ve III. století před J. Tak na př. kázal císař Či-Huanti, aby po jeho smrti bylo s ním pohřbeno četné jeho služebnictvo za živa.[6]) Dosud nesou se za mrtvolou dřívka, čišky na thé, misky, dýmky; kromě toho spalují se však na hrobě též figury šatů, kabátů, bot, sluhů, vesměs vyřezané z papíru, neboť věří, že vystupující kouř změní se na onom světě ve skutečná nosítka, sluhy atd.[7]) J. Thomson (u Sp. I., 240) viděl dvé hořekujících vdov po mandarinovi, kterak spalovaly veliké papírové modely domů, nábytku, člunů, dvorních dám, pážat a p. Skutečné oběti změnily se postupem doby i v tomto případě v symbolické.

Mongolové ukládají zemřelého vládce do vyzděného hrobu spolu s drahocennými jeho oděvy a jinými věcmi. Na to přinutí několik nejkrásnějších dětí — jež si byli vybrali —, aby spolkly tolik rtuti, až zemrou, neboť takto prý „potrvá svěží barva jich obličejů a podobá se, jakoby ještě žily“. Do ruky dají jim pak vějíře, dýmku, tabatěrku atp., neboť mají svému pánu býti po ruce jako dříve.[8])

U Khondů v indickém Dekhanu setkáváme se opět s obdobnou obětí (meričah) jako u Mexičanů. Kupovali od vůkol sousedících kmenů

---

[1]) Carl E. Meinicke, Die Inseln des stillen Oceans, Leipzig 1875, I., 201.

[2]) A. Mauer, Geographische Bilder, Langensalza 1860, II., 275.

[3]) Čas. Ausland, 1882, 326.

[4]) W. Earl, The Eastern Seas, London 1837, 226; Spencer St. John, Life in the Forests of the Far East, London 1862, I., 52, 73, 79, 109.

[5]) Čas. Kosmos III. (2. ročn.), 72.

[6]) Viz úryvek ze Ši-kingu v čas. Globus, 1873, 61. — a E. Martin, Les sépultures en Orient v Revue scientifique 1893, 753.

[7]) Collecte-Verein der Baseler Mission, 1859, č. 15. Oct.

[8]) Čas. Globus 1873, 60.

děti, vychovávali je na účet obce, a když se z nich staly panny, byly nově ošaceny a vedeny za slavnostního průvodu po městě a posléze zavedeny do temného lesa, obydlí bohyně Tari. Oběť pomazána olejem a rozpuštěným máslem, načež dostalo se jí pocty jako „nové Tari". Představovala božstvo sama. Na to byla ukamenována, udušena neb utopena, někdy i upálena (později ovšem i usmrcena bodem do srdce neb sťata dřevěnou zbraní). A opět mísily se v obřad ten nekonsekventně představy anthropophagie, neboť jakmile oběť zemřela, nastal téměř zvířecí pokřik a každý spěchal, aby si urval kousek masa „z bytosti, která se právě stala bohem" („pour emporter un morceau de la créature divinitée."[1]) Tak dělo se ještě r. 1836 a snad dosud opakuje se toto drama tajně v hlubokých lesích.

Spalování žen v Indii jest všeobecně známo. Vypravují o něm obšírně již Strabo, Diodór a Plutarch. Byl to jejich pravěký zvyk (*νόμος, νόμιμον*). Cicero (Tusc. V., 27, 28) praví: „Mulieres in India cum est cuiusvis earum vir mortuus, in certamen iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim singuli solent esse nuptae. Quae est victrix, ea laeta, prosequentibus suis, una cum viro in rogum imponitur; illa victa maesta discedit."[2]) Rigvéda a Purány mluví často o upalování věrných družek a ve XIII. století zmiňuje se o něm cestovatel Marco Polo (T. I., 456). Když r. 1091 po J. zemřel kašmírský král Kalaça, bylo upáleno s ním na hranici 8 jeho manželek.[3]) Nejdéle zachoval se tento zvyk u Rašaputrů a ještě dle úředních zpráv našeho století zvolilo si mezi r. 1815—1823 pouze v Kalkutě a nejbližším okolí 3379 vdov smrt v plamenech, tak že výpočet, dle něhož od r. 1756 až 1820 v britské Indii skonalo na hranici neméně než 70.000 vdov, nejeví se býti pravdě nepodobným. Za naší doby obmezen jest ovšem zvyk upalování vdov značnou měrou.[4])

Za to však rozšířen jest dosud v Africe. Ašantové, zemřel-li král, pohlavár neb jiný hodnostář, dávali mu ještě do nedávna v průvod duchy, t. j. usmrcovali jeho ženy a otroky.[5]) Kdož pojal za manželku sestru krále Ašantů, nevykoupí si tuto čest bez povinnosti, následovati vznešené paní do hrobu.[6]) Akrafové, t. j. osoby, jež jsou zvoleny, aby ležely u hlavy neb nohou královské mrtvoly, nosí za života vládce veliké zlaté desky na čele neb na prsou. — V říši Dahomé následují králi za živa do hrobu 24 ženy, 80 dvorních tanečnic (abaia) a 15 bojovníků, jimž se klade na srdce, aby sloužili králi svému věrně v říši duchů. Po

---

[1]) A. Carr, Le meurtre et le cannibalisme rituels v N. Le Société Nouvelle 1893, č. 107, 532 a sl., 534.

[2]) „Ženy indické, když kterékoliv z nich muž zemřel, na zápas a jako na soud přicházejí, kterou z nich (zemřelý manžel) nejvíce miloval. Mnohé zajisté jedinému bývají zasnoubeny. Která uznána za hodnou, ta vesele předcházejíc ostatní zároveň s mužem na hranici se vkládá; druhá smutně zpět ustupuje."

[3]) Chr. Lassen, Indische Alterthumskunde, Bonn 1858, III., 1061.

[4]) J. Scherr, Geschichte der Religion, Leipzig 1855, 1, 144.

[5]) Ramseyer u. Kühne, Vier Jahre in Ashante,[2] Basel 1875, 287 a sl.

[6]) T. Ed. Bowdich, Mission der engl. afrik. Kompanie von Cap Coast-Castle nach Ashantee, n. př. Weimar 1820, 388.

18 měsíců vládne jeho syn pouze ve jméně otcově; teprve po uplynutí této lhůty uchopí se otěží vlády sám. Slavnost nastolení nazv. Ada, k níž dostavují se všickni velmožové říše, záleží hlavně v obětování lidí, jichž úkolem jest, aby zvěstovali zemřelému králi, že nástupce jeho převzal vládu.[1]) A také později zasílá král zemřelému svému otci neustále zprávy zvláštními posly. (L. E. C. 318.) Tak obětoval na př. ještě i známý král Behanzin, jenž nyní dlí ve vyhnanství na ostrově Martinique, bezprostředně před svou kapitulací dne 25. ledna 1894 svou matku, „aby otci (Glegle-ovi) přinesla co nejpřesnější zprávu o činech syna".

Když zemřel král Ejamba v Kalabaru, byli mu nejen obětováni jeho otroci a ženy, nýbrž i železný dům, jejž si byl objednal z Anglie, jakož i jiné předměty byly dány s ním do hrobu ve stavu úmyslně poškozeném.[2]) Když v Kamerunu zemřel v Bimbia pohlavár, byl koupen od sousedního kmene otrok a vhozen za živa do hrobu zemřelého despoty.[3])

Ve staré říši Kongské dány zemřelému monarchovi do hrobu četní otroci k službám. Tito neoddávali se v osud svůj jen s podivuhodným klidem, nýbrž s radostí, tak že tančíce seskakovali do hrobu a tam ještě mezi sebou se svářili o čestné místo vedle královské mrtvoly. Příbuzní a přátelé opatřili je na dlouhou cestu do říše duchů vším, čeho měli třeba, a ještě do hrobu metány za nimi různé dary, ozdoby atp.[4]) Lo Benguela ctil památku svého velikého otce Mosilikatciho, zakladatele říše Matabelů, jenž zemřel r. 1868, lidskými obětmi: Tré žen zemřelého usmrtilo se samo na jeho hrobě a 300 otroků bylo pobito. Nyní odpočívá královská mrtvola v odlehlé divé rokline uprostřed skalisk a přístup jest zakázán pod trestem smrti.[5])

Slavný pohlavár Zulů, Čaka, dal při úmrtí své matky Mnante zabíti přes 1000 volů a 10 vybraných panen kázal za živa s ní pochovati; kromě toho pobili jeho bojovníci mnoho tisíc lidí (dle jedněch 20.000!) v prvých „dnech smutku", aby zemřelá měla dostatečnou družinu v říši duchů.[6]) Vdova náčelníka Svasiů, zemřelého r. 1889, proslovila přání, aby se obětovalo 13 lidí.[7])

Verney Lowett Cameron[8]) líčí pohřební slavnosti ve státě Urua, jihozápadně od jezera Tanganjika: Změní se běh řeky, v jejím řečišti vykope se široká i hluboká jáma, její dno pokryje se živými lidmi. Veškeré ženy zemřelého vládce pochovají se za živa s ním, kromě oné, jež měla hodnost druhé třídy. Jí jest mrav milostivější, nežli její družkám, neboť může projeviti přání, aby byla usmrcena dříve, nežli se hrob za-

---

1) Ausland, 1890, 458.

2) Ad. Bastian, Geogr. und ethnol. Bilder, Jena 1873, 139.

3) R. Buchholz, Land u. Leute in Westafrika, v Sammlung gemeinn. wiss. Vorträge, ed. R. Virchow u. F. v. Holtzendorff, ser. XI., seš. 257, str. 7.

4) Allg. Historie der Reisen atd. V. Leipzig 1749, 7.

5) H. Depelchin et Ch. Croonenberghs, Le pays des Matabélés, Bruxelles 1882, 302 a sl.

6) M. Kranz, Natur und Kulturleben der Zulu's, Wiesbaden 1880, 57 a sl. Wangemann, Die berliner Mission im Zululande, Berlin 1875, 47 a sl.

7) B. A. Haarhoff, Die Bantustämme Südafrikas, Leipzig 1890, 87.

8) Quer durch Afrika, n. př. Leipzig 1877, II., 95.

sype. — Když se bylo tak stalo, pobije se ještě určité množství otroků, někdy 40—50, a krví jejich skropí se hrob; na to protrhnou se opět náspy a řeka proudí opět v předešlém svém řečišti. S Bambarrém, otcem vládce Uruy, za doby Cameronovy bylo pochováno za živa neméně nežli 100 žen. Menším pohlavárům dávají se v průvod záhrobní jen 2—3 ženy a jen několik otroků.

Jakmile byl zemřel vládce říše Lunda — t. zv. muata jamvo — usmrtí se 4 otroci — ovšem skrovný to počet pro tohoto mocnáře; než on pečoval již za svého života o četnou družinu v říši stínů. Mrtvola jeho — bohatě ozdobená a sedící na prestolu — bývá nesena za slavnostního průvodu do Enzai, ku hrobům králů a pochována v úzké čtverhranné hrobce. K němu položí se hoch a děvče, když se jim byly dříve zlámaly kosti. Na sta lidí obětuje se však jeho spoluvládkyni, luko keša.[1]) Král Ugandy Mtesa zasvětil novou hrobku svého otce usmrtiv na ní 2000 svých podanných.[2]) O Rumanikovi, králi říše Karagve na západní straně jezera Nyanza, vypravuje A. H. Speke,[3]) že ztrávil celou noc u hrobu svého otce Dagary, obětuje mu vola. Do kravské kůže zašitá jeho mrtvola byla položena do člunu a plovala na jezeře, pokud nesetlela; na to byla pohřbena na vrchu Moga-Namirinzi, nad hrobem zřízena chýše a do ní uzavřeno 5 děvčat a 50 hochů, jimž usouzeno v ní zemříti hladem. Rovněž vládci v Ulungu, jihozápadně od Ufipy, následují po smrti duchové mnoho jeho poddaných. Zemřel-li náčelník Valungů, zardousí se všechny jeho ženy, kromě jediné, již očekává ještě smutnější osud. Postaví se do díry, jež se zasype tak, že zbude pouze úzký otvor, jímž se jí může dáti do rukou dřevce. Žije-li v tomto vězení ještě po 2 dny, jest zachráněna, jinak pokládá se za pohřbenou. Jos. Thomson[4]) shledal mrav tento u Uňamvézů: Když zemřel pohlavár Mkasivah, vykopána veliká jáma, v níž byla posazena jeho mrtvola na stoličku. K ní po obou stranách položeni dva mužové a dvě ženy (srv. T. I., 455). V Ugogo staví se mrtvola pohlavára do dutého stromu, polévá se denně nápojem „pombe“ a posypává popelem, dokud nebyla setlela až na kosti. Pak pohřbí se slavnostním způsobem a s ní více živých otroků.[5]) U starých pokročilých Egypťanů upomínají na podobné nekrvavé lidské oběti pravěku ovšem již jen figury sluhů a služebnic, jež bývaly postaveny v t. zv. serdabu mastab i pyramíd. Figury ty byly patrně pozdějším zmírněním těchto lidských obětí a sluly: ušebte.[6]) V Uastu (Thebách) rdoušeni však dle Gast. Maspera[7]) až do XIX. dynastie otroci na hrobě pána, aby jich *ka* konali jemu v záhrobí službu.

---

1) Paul Pogge, Im Reiche des Muata-Jamvo, Berlin 1880, 235; srv. H. Wissmann, L. Wolf, C. v. François, H. Muella, Im Innern Afrikas, Leipzig 1888, 101.

2) Al. M. Makay, Pionir-Missionär in Uganda, n. př. Leipzig 1891, 162.

3) Entdeckung der Nilquellen, Leipzig 1864, I., 244.

4) Expedition nach den Seeen von Centralafrika, n. př. Jena 1882, I., 239; srv. i II., 191.

5) V. L. Cameron, Quer durch Afrika, I., 103.

6) Ad. Erman, Aegypten u. aeg. Leben im Alterthum, Tübingen (1885), 428; sr. Ed. Meyer, Geschichte des alten Aegypteus, Berlin 1887, 92.

7) Histoire ancienne des peuples d'Orient, Paris 1894, I. 193, 168 pozn.

Že též staří Semité znali tento způsob obětí, toho doklad máme u ʿEbreů, jimž vytýká Jes. 57, 3 a sl. lidské oběti vůbec a na konec pak praví: „Ty vysíláš posly v dál až hluboko do še'olu" ('ad šé'ol, srv. Jes. 28, 15, 18). Arabské vypravování Sirat ʿAntar líčí nám pak „oběť smíru", al-kaffára, v níž zračí se obdobná myšlenka: Když byl totiž zavražděn Gazub, kázal otec jeho ʿAntar z banú ʿAbs, vykopati hlubokou jámu a položiti do ní tělo Gazubovo. „Když hrob byl zasypán, usadil se ʿAntar na pokraji hrobu a dal si předvésti zajaté Fazarovce, porubal jednomu po druhém hlavu," až prý jich povraždil přes 1000.[1]) O Babyloňanech vypravuje nám Lydus (De mens. p. 259.), že před určitými slavnostmi krmívali po 5 dní k smrti odsouzeného otroka neb zločince, že mu dovolovali ztápěti se ve všemožných požitcích, což poukazuje na nekrvavou oběť.

Zbývá nám zmíniti se ještě o několika národech Evropy: Herodot (V., 5) vypravuje o kmenech thráckých na řece Strymonu: „Zemře-li někdo z nich, sváří se ženy i jich příbuzní vážně vespolek, kterou z nich muž nejvíce „miloval". Ona, jíž se na konec přisoudí před ostatními přednost, usmrtí se za chvalořečí mužů i žen na hrobě jejího manžela a pohřbí se pak spolu s ním. Ostatní ženy jeví však veliké hoře, neboť stala se jim veliká pohana." Mela rozšiřuje zvyk tento na všechny Thraky. O Getech píše Theopompos: *„νόμος Γετῶν τὸ ἐπισφάζειν τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρί."* [2]) Skýtové, sídlící na březích Borysthenu, potahovali dle zprávy Herodotovy (IV., 71.) mrtvolu zemřelého krále voskem, balzamovali ji a vozili po celém území ode kmene ku kmeni. Pak pohřbili ji ve veliké čtverhranné jámě spolu s jeho ženami, číšníkem, kuchařem, podkoním, sluhy atd. Po uplynutí roku zardousili zbytek jeho služebnictva. Usmrcovali též jeho koně, vycpávali je, rozestavovali kolem hrobu, podpírajíce je o tyče a mrtvoly služebníků posadili na ně. U Slovanů značí slovo „tryzna", t. j. pohřební kvas, bitvu, boj a již Václav Křížek [3]) soudil správně, že „takovéto pohřební slavnosti na čest zemřelých slavných bojovníků záležely ve skutečném vraždění jedněch druhými." — Dle svědectví Ibn Fadlána (k. r. 921.), Al. Masʿudiho (k. r. 945) a císaře Mauritia (582—602.) bylo nejen zvykem Slovanů na Rusi, nýbrž i na balkánském poloostrově, upalovati ženy spolu s mrtvými manželi. Mauritius Strategus (I., XI., 5) vysvětluje si ovšem oběti žen dle subjektivního svého mínění tím, že prý byly tak cudné, že snažily se dobrovolnou smrtí zachovati svou manželskou věrnost; a nejinak zní také zpráva Bonifaciova (k. r. 745) o Slovanech polabských; myslí, že ženy nejsou s to přežíti smrt svých mužů, tak že dají se s nimi upáliti na hranici.[4]) Ženy u Poláků upalovány ještě za doby posledního pohanského

---

[1]) Ig. Goldziher, Muʿhammedanische Studien, Halle 1889, I., 243—246.

[2]) Srv. Vil. Tomášek, Die alten Thraker v Sitzungsb. d. Ak. d. W. Phil. hist. Classe. Wien 1893, 128.

[3]) Z dějin starých Slovanů, V Táboře 1883, 117.

[4]) Epist. S. Bonifacii, ed. Wärdtwein č. 72: „Venedi tam magno zelo matrimonii amorem mutuum servant, ut mulier viro proprio mortuo vivere recusat, et laudabilis mulier inter illos esse judicatur, quae propria manu sibi mortem intulit, ut in una strue pariter ardeat cum viro suo."

jejich knížete Mečislava k. r. 1018 po J. — (Thietmar, Chron. l. VIII., ad ann. 1018.) Litvané spalovali mrtvoly s nejdrahocennějším nářadím, jehož nebožtík za živa nejraději užíval; dále koně, vozy, dva honící psy a sokola; též, byl-li pánem urozenějším, spalovali s ním jednoho z nejvěrnějších jeho otroků za živa, obdarovavše za to co nejštědřeji jeho příbuzné a přátele.[1])

U Germánů vrhla se dle starší pověsti Brunhilda se svými pěti služebnicemi, dvěma psy a dvěma jestřáby do hořící hranice Sigurdovy (Třetí zpěv o Sigurdovi v Eddě) a Baldr upálen spolu se sluhy, koněm a sedlem. O Herulech dotvrzuje totéž Procopius (De bello goth. II., 14.).

U Řeků a Římanů zachovaly se rovněž pověsti o manželkách, které dobrovolně následovaly svých mužů do hrobu. Tak na př. byla dle pověsti (u Paus. I., 22.) obětována Polyxéna na hrobě Achillově; dle jiné (Paus. IV., 2.) zavraždily se tři vdovy v Messéně samy a také Euadné, choť Kapaneova (Eurip. Hiketides 1049.), Leodamia, choť Protesilaova (Philostr. Malba II.), a Peršanka Panthia náležejí sem (Srv. Il. XXIII., 175; Xenophon, Cyrop V., 1, 4; VI., 1, 52).

U Římanů Sextus Pompejus, který, pokládaje se za syna Neptunova, nosil roucho barvy mořské, kázal, když ve válce jeho proti Caesarovi loďstvo jeho bouří bylo zničeno, vrhati do moře koně a živé lidi v obět svému otci Neptunovi (Dio Cassius, 48, 48) a také zahrabávání lidí, ovšem z cizího kmene, bylo známo ještě i pozdějším Římanům (Plinius, Hist. nat. XXVII., 2, 3). (Pokračování.)

---

[1]) Guagnini u Pistoria, Script. rer. Polon. II, 391. Viz i Lub. Niederle, Lidstvo v době předhistorické, V Praze 1893, 629.

Z novořecké novelistiky.

Přeložil O. S. Vetti.

I.

Marinos Kontaras.

Napsal Argyris Eftaliotis.

Od malička jsem rád cestovával. Vsedl jsem do barky, vzal jsem si s sebou síť a nějaký proviant, a když se mi zachtělo, zarybařil jsem si. Neměl-li jsem do rybaření chuti a foukal-li vítr, vztyčil jsem rahno, napjal plachtu a hnán větrem přistál jsem u protějšího pobřeží, kam mě právě náhoda zanesla a kdež jsem potom na pevninu vystoupil, abych zvěděl něco nového. Jednoho dne zahnal mě vítr do Nerochori. Kde to Nerochori je, zvíte, přijdete-li někdy na ostrůvek Chlori.

Vystoupiv na můstek, pravil jsem si: „Což abys šel rozžít svíčku sv. Mikuláši, patronu zdejší osady?“ Stoupaje pak vzhůru, co spatřím? Pohřeb! Z nejkrajnějšího domku vynášeli právě mrtvolu, aby ji dopravili do kostela. „Špatné znamení!“ pomyslil jsem si. Než chvála Bohu, byl to pohřeb staré ženy! Za rakví zpola nesli nešťastného jejího muže, sivého starce, poněvadž nemohl už sám jíti. Průvod tvořilo několik žen a asi tři muži. Já jsem se k nim připojil.

Vešli jsme do kostela. — „Pěkná zábava!“ povídal jsem si v duchu. „Vyšel's povyrazit se a přicházíš na pohřeb! A až se vrátíš a lehneš si, budeš míti celou noc na očích smutný ten výjev!“

Kromě kostela sv. Mikuláši zasvěceného nebylo v osadě druhého. Byl to nízký, malý a velmi tmavý kostel. Dozajista pocházel z minulého století. Uvnitř nebylo sloupů, venku pak nahoře žádné věže. Měl jen obyčejnou střechu jako jiná stavení. Okénka byla v něm malá a podlaha hliněná. „Kafasia“ (svěsny) ženského oddělení byla z husté a tmavé, černé látky, stoličky byly jednoduché. Ale „templon“ (t. j. mříž, dělící presbytář od lodi) bylo z ořechového dřeva a uměle vyřezávané, dosahovalo pak až ke stropu. Tam jsi spatřil bohatství: Obrazu sv. Mikuláše vyhražena byla větší část než obrazu Panny přesvaté. Lampa před ním visící byla z čistého stříbra a měla tvar ohromné báně. Věnců a jiných okras bylo kolem něho bez počtu. Co tam jen viselo pozlacených lodic, co zlatých kotvic! Pro samo zlato a stříbro nebylo kromě tváře nic ze světce viděti.

Když jsem se poněkud kolem porozhledl, vnesli do vnitř mrtvolu. Utichlo na okamžik pění žalmů a nebylo nic jiného slyšeti, než prskání svěc a lampiček. Mrazivý okamžik! Když pop započal obřad, ohledl jsem se po starci-vdovci. Zvláštní stařec! Třásl se na rukou i nohou, i podpírali jej lidé, jako by byl z těžké nemoci povstal. Byl žlutý a při vší své shrbenosti vysoký; měl silné, husté brvy a jako mléko bílé vlasy i kníry, — na moutě věru: krásný stařec, ale v jakém stavu!

Po půl hodině vyšli jsme na sv. pole vedle kostela. Ještě několik okamžiků, a první hroudy začaly se sypati v hrob. To bylo příliš pro starce. Svalil se do trávy, zamumlal cos a potom už úst neotevřel. Skropili ho vodou, pozvedli ho a odnesli do popova příbytku. Pootevřel tam oči, vrhl pohled na obraz sv. Mikuláše a zůstal ztuhlý. Vypustil staroušek duši!

Jdu ven. Co dělat? Zaměřil jsem k přístavišti. Ale než jsem tam došel, věděli už všickni, že starý Marinos Kontaras je nebožtíkem, že zemřel hořem nad ztrátou své milované Lemoni.

Vzal jsem stoličku a posadil se na blízku pobřeží. Co jsem tam seděl a kouřil svoje „nargilé", přišel kapitán Thanasis a přál mi dobrého večera. Dosti často přicházel „k nám naproti", ryby nám dovážeje, a takž jsme se znali. Dal jsem mu nalít skleničku; on ulízl a přisedl si. Věda, že jedna sklenička není pro něho ničím, poručil jsem mu ještě jednu. Popíjejíce pak, dali jsme se do řeči, až by přišli druzí.

Kapitánovi Thanasisovi nebylo nikdy zle o látku k rozmluvě. Tentokrát však měl k ní předmět zrovna po ruce, — starce Marina Kontara, dítě moře z ostrova Moskonu, před nímž se kdysi celý Východ třásl, — „ale abych ti vyložil vše pěkně z kraje," pravil kapitán, a spustil:

„Byl jsem ti, brachu, lodním pacholíkem na „bombardě" kapitána Manola (— Bůh ho slav! —), když jednoho dne přihnala se barka Marina Kontara. Sám Pánbůh ví, odkud jej hnali, i vrazil sem, aby se ukryl. Byl všecek na rozpacích, když jsme se ho na to ptali. Jestli ho nepronásledovali pro vraždu, tedy jistě pro nějakou krádež. V barce na dně měl pět nebo šest mořských raků, něco ustřic a mořských okounů. Snad přijel za obchodem. Byl to člověk, s nímž nebylo žádných žertů. Dýka jeho byla neustále zkrvavena, mnohdy i jeho vlastní krví; když se opil, prořezal si jí svaly, aby ukázal svoje junáctví. A ďábel — byl palikarem a to krásným palikarem!

Když tam dole zakotvil, vystoupil z barky a rovnou cestou k vinohradu Gligora Fysekiho, přehoupl se přes zídku, naplnil si zástěru hrozny a vracel se, jako by nic. Na zpáteční cestě chytl ho však majitel vinohradu. Fysekis byl tehda palikarem naší dědiny, hrozný křikloun a rváč. Jakmile zloděje spatřil, ihned spustil křik. Kontaras se jen smál a sestupoval k barce. Fysekis pustil se za ním. Sousedé zaslechli křik, i počali se jeden po druhém sbírati. Marinos zatím už seděl v barce a pochutnával si bezstarostně se svými soudruhy na hroznech. Naši se nad tím dopálili. Běží k lodi, aby se ho zmocnili. Ale Kontaras vstane, vyskočí na písek, vytáhne dýku a dí jim: „U všech ďasů, což nevíte, že jsem já Marinos Kontaras?!"

Všickni hned zkrotli. Ale Fysekimu ani nenapadlo, aby „odtáhl" jen tak zhola, vždyť by se mu byli potom jeho rodáci vysmívali. Pravil mu tedy: „A mně zase říkají Gligori Fyseki. Troufáš-li si měřiti se se mnou, odhoď dýku a pojď „na pasy" tu na břehu!"

Marinos se podíval Gligorimu do očí a usmál se. Svlekl kazajku a odhodil ji i s nožem na zem, i začal se kolem procházeti a rukama mávati, jako by se chystal do kola. Totéž dělal i Gligori Fyseki.

„A kdo prohrá, bude dnes častovati celou společnosť."

„Až do rána,“ odpověděl Marinos.

„Platí i muzikanty?“

„I muzikanty.“

Zlostně se měřili a náhle vrhli se druh na druha. Ale nežli bys vyslovil „amen“, bylo po všem. Kontaras popadl Fysekiho vejpůl a položil ho pěkně na zem.

„I na tebe, Gligori, došlo, i tvůj hřbet žere zemi!“ křičí naši. Gligori vstane, otřese se, obleče kazajku a myslí si, že by byl lépe udělal, kdyby byl nechal hroznů — hrozny.

Večer bylo v Theocharově kavárně nabito. Celá ves se venku shromáždila, aby spatřila pověstného Kontara. Marinos, jenž byl za „práce“ dravcem, vypadal teď jako anděl. Jenom Moskonnisi rodí takové palikary. Vzrostem — cypřiše, vejpůl — prsténkem bys je spjal! Oči veliké a krásné jak u dívky, kníry černé, jako hák zahnuté. Obdivovali se mu všickni, jak na stoličce seděl a Gligorimu na zdraví připíjel. Teď ho nazýval „pobratimem“ a chválil sladkosť jeho hroznů. A Gligori byl hrd, že ho má za přítele, třebas jím byl o zem uhodil.

Panečku, hrdlo se mi stahuje, a mám ti toho ještě mnoho povídati, neboť vidím, že bys se rád všeho dověděl,“ přerušil svoje vypravování kapitán Thanasis.

Přinesena třetí sklenička. Thanasis vypil ji na jeden doušek a potom pokračoval: „Posláno pro houslisty do Megalochori. Když hudebníci přišli, tu teprve nastalo veselí. Hrálo se, zpívalo, šátečky vytaženy, začal tanec, kolo. Marinos vedl kolo. Když bylo po půlnoci, šli udělat „serenádu“. A šli rovnou do domu Fysekiho. Bydlel tehda u své macechy se svou sestrou. Sotva že se Gligori doma octl, běžel pro Lemoni, by je přišla obsluhovat. Dívka se probudila z prvního svého spánku a oblekla se. Bratrovo slovo bylo jí zákonem. Přivedl se společností také někoho, jehož by si byl přál míti švakrem. Přišla tedy Lemoni ustrojena a jala se obsluhovati. Byla to dívka osmnáct let stará, černooká a plavovlasá. Všickni, jak ji spatřili, ztratili rozum. Ale kdo jej úplně ztratil, to byl Marinos Kontaras. Kroutil si a stále jen si kroutil kníry. Dělal se, jakoby neviděl, a — očí s dívky nespouštěl. Gligori, člověk sprostný, ničeho nepozoroval, chovaltě v sestru svou takovou důvěru, že se ničeho nebál. A poněvadž ji miloval, byl hrd na to, že na ni tak hleděli. Dívka odchází, vrací se, zase odchází, „majíc v nohách jitro“, běhá sem a tam a nalévá.

Začal znova zpěv a tanec, ale Marinos nejevil už žádné chuti k bláznovství. Dělal, jakoby byl podnapilý, uchýlil se do koutku a tam si jenom kníry kroutil. Řekl bys, že ďábel z pekla vystoupil a cosi mu do ucha stále šeptal, tak se zdál nepokojným.

K ránu uchopil ho Fyseki za ruku a vtáhl jej opět do kola.

„Brzinko vás, vy námořníci, víno uspí,“ pravil mu.

Marinos, chtěje poněkud srdci svému uleviti, neodporoval. Vytáhl šáteček a zahájil jako sběsilý znova kolo. Ano, dal se i do zpěvu. Hodil tolar houslistovi a řekl, jakou písničku chce míti. Tehda ponejprv se u nás zpívala písnička, kterou až do dneška o veselkách slyšeti:

„Ἔχεις μαῦρα μάτια καὶ ξανθὰ μαλλιά,
Καὶ στὸ μάγουλό σου μιὰ χρυσὴν ἐλιά.“ *)

Však znáš její pokračování. Když jen na ta slova pomyslíš, zbláznil bys se. Když dozpíval, upadl Kontaras opět v dumy; než pojednou vstav pravil Fysekimu: „Ach, nemohu to vydržeti, Gligori, jednou ještě ať nám nalije a potom odejdu.“

Gligori, opilý už na mol, zavolal Lemoni. A tu stalo se to neštěstí! Marinos vstal, uchopil pohár a hledě na dívku mluvil k ní, jakoby stál beze svědků před ní:

„Ἐμπῆκα μὲς στάμπέλι σου νὰ βρῶ γλυκὸ σταφύλι,
Δὲν εὕρηκα γλυκότερο σὰν τὸ δικὸ χεῖλι.“ **)

a to řka sehnul se, aby ji také políbil!

Taková urážka bylo něco neslýchaného v naší počestné osadě. Dívka se začervenala a rychle z kruhu našeho zmizela. Vyšla ven a plakala jako malé dítě. Macecha se teď ukázala ponejprv mezi námi a pustila se do Gligoriho. Celá společnost mlčela. Hudebníci utekli, příkladu pak jejich následovali ostatní jeden za druhým. Gligori jakoby byl ze sna procitl, hleděl okamžik kolem sebe, potom se sebral a vrhl se na Marina. Z anděla stal se teď opět dravec. Popadl nůž a hleděl na Gligoriho jako ďábel. Dva tři se připlížili ze zadu ke Kontarasovi, vyvinuli mu z ruky nůž, vyvedli jej ven a dali se na útěk.

Dali se na útěk, jeho vlekouce s sebou, k barce. Kdož z nich šli mimo svůj dům, odskočili do něho jeden pro bambitku, druhý pro dýku, třetí pro sekyru. Rozestavili se, — když ho byli do barky vstrčili, — řadou po nábřeží a vyzývali ho, by se dal ihned se svými plavci na útěk, sic že všickni zahynou. Marinos měl málo lidí, a ti byli ještě opilí. Chopil se tedy kormy a zatočiv lodicí zvolal s trpkým úsměvem: „Na brzkou shledanou!“ a potom pustil se v širé moře.

Za chvíli objevil se na břehu též Gligori Fyseki. Spatřiv, že barka prchá, zavyl. Skočil do vody, aby ji pronásledoval. Šílenství! Vytáhli ho ven a odvedli do jeho stavení.

Tu mě staroch Thanasis zatáhl za kabát. Když pak si byl opět hrdlo svlažil, pokračoval: „Panečku, co jsi dosud slyšel, bylo zábavné, ale nyní začíná román. Neviděl jsem toho na své vlastní oči, ale slyšel jsem to nyní vypravovati nejednou sama nebožtíka. Marinos, co se plavil po moři, zuřil jako lev. Když na chvíli umlkl, pravil obrátiv se ku svým plavcům: „Hej, hoši, já jsem vás dosud vytrhl z mnohých nepříjemností, nuže pomozte teď vy mně! Dívku tu unesu a učiním svou ženou. Jak víte, zbrousil jsem celý východ a všecky ostrovy, hledaje ženu, jež by mé srdce zanítila, ale nenalezl jsem jí. A teď, když jsem ji našel, upustil bych od ní? Buď ji dostanu nebo — při sv. Mikuláši! — zastřelí nás oba dva!“

Hoši věděli, že Marinos Kontaras nežertuje.

---

*) Černé oči máš a rusé vlasy, na tváři zlatou smahu.

**) Vstoupil jsem do vinohradu tvého hledat sladkého hroznu, i nenašel jsem sladšího nad tvé rtíky.

„Ale což jestli tě děvče nechce?“ otázal se jeden z nich.

„Nechce-li mne? Hlupáku, neviděls, jak se zapýřila, když jsem se na ni podíval?! Eh, mluvíš tak hloupě, jako bys nikdy nebyl své ženy viděl. Teď se pusťme naproti ke Kabu. Večer zamíříme k Thermě a přirazíme tam. Já se tam pustím sám, přestrojen za žebráka. Vy pak budete na mne čekati na břehu.“

A tak se stalo. Pozdě na večer, když se začalo už tmíti, zaklepal na dvéře Fysekiho žebrák. Gligori se bavil v kavárně. Hudebníci nebyli ještě osadu opustili. Stará klevetila u kterési sousedky, dívka byla sama doma a strojila večeři. Celý ten den ztrávila Lemoni plačíc hanbou. Ježto však její kamarádky byly hodné a upřímně ji milovaly, přicházely jedna po druhé k ní ujistit ji, že se jí nedotknou ani slůvkem ani písničkou, protože nebyla vinna tím zneuctěním. Dívka se tím poněkud potěšila a v podvečer přišla opět k rozumu. I začala rozvažovati, zda by nebyla lépe učinila, kdyby byla svou lásku ukázala jako ten ohnivý muž. Dvěma třemi slovy byla by Gligoriho udobřila. Teď však už bylo pozdě. Už Marina Kontara více neuvidí ani neuslyší. V tom bylo na dvéře zaklepáno.

„Kdo je to?“ tázala se dívka ze stavení.

„Všemohoucí buď milostiv duším tvých drahých zesnulých, dcero má; slyším lidi, ale světa nevidím, ustrň se nade mnou a prokaž mi skutek milosrdenství!“

Dívka otevřela dvéře a podávala prosci krajíc chleba.

„Budiž Bůh milostiv duším tvých drahých zesnulých!“ zamumlal opět Marinos a vedral se do vnitř. Lemoni ho okamžitě poznala a leknutím omdlela. Marinos měl na spěch. Rozhledl se kolem, vytáhl šátek, zavázal jí ústa, popadl ji na rámě, vyběhl na dvůr, tam přeskočil zeď a co nohy měl, uháněl do polí, kdež pod stromem jedním na okamžik usedl a potřel jí spánky vodičkou, kterou měl u sebe. Lemoni pootevřela oči; Marinos zpozorovav, že se mu netřeba ničeho báti, sňal jí s úst pásku a potom rovnou s ní do své barky.

Hoši ho očekávali s vesly v rukou. Za hodinu byli v Kalochori. Když tam přijeli, přišla dívka k sobě, ale jak vypadala! Marinos ošetřoval ji jako matka své prvorozeně. Laskal ji, domlouval jí, dvořil se jí, tvrdého slova jí neřekl, hrubého skutku jí neudělal. Pomalu pomaloučku začala dívka klidněji oddechovati. Než pojednou vzpomněla si na svůj rodný dům, na svého bratra, na své rodiště, na hanbu, ach, na hanbu, kterou ji v písních tam zasypávati budou! Znova omdlela. On znova ji kropil a znova ho muky schvátily. Když se opět trochu vzpamatovala, Marinos, jenž uhodl, co ji sžírá, znova začal jí laskavě přimlouvat a ji ujišťovati, že se jí nedotkne, dokud by nebyli požehnáni, ani že se nedá s ní oddati, dokud by sama neřekla: a n o; za svědky toho béře své junáky. Došli Kalochoria, a Lemoni dosud úst neotevřela, aby slovo promluvila. Marinos připomenul jí, teď že už není kdy na rozmyšlenou, ježto jsou už na místě. Tu se dala dívka do pláče, a když vyhodili hák, aby přirazili ku břehu a z lodice vystoupili, dodala si dívka mysli a pravila mu: „Učiníš-li přísahu před Bohorodicí a před sv. Mikulášem a před popem, že tvůj život jako dnes tak i budoucně bude tak mírný a něžný jako

slova tvá, jež mi teď našeptáváš, že zanecháš moře a nože a že se vrátíš se mnou do naší dědiny spolu s popem, aby dosvědčil, že's si mě vzal ctnou, a zůstaneš-li navždy u mne, potom řeknu: ano!“

Marinos jiného nechtěl. Byl pevně odhodlán přinésti každou oběť její lásce.

Vystoupil a cestami tmavými pustil se ke kostelu Kalochoriskému. Vyhledali faráře a vyložili mu, oč jde. Pop se zprvu zdráhal. Ale když viděl, co a jak je, a zejména když spatřil zablesknouti se nože, co měl dělati?! Vzal štolu a oddal je. Než je však oddal, složena také dvojí přísaha; jedna na evangelium a druhá před sv. Mikulášem, jehož se Marinos více bál, než evangelia.

„Teď všickni nazpět a pop s námi!“ pravil Marinos. Hodinu před svítáním přistála barka v našem přístavě. Plavci byli až po zuby ozbrojeni, aby mohli odraziti útok, kdyby jich naši „vyčenichali“. Vystoupili na pevninu, nejprve sám pop a zaměřil k stavení Gligoria. Tam byla mela! Celou noc byli na nohách, celou noc byla celá ves venku s pochodněmi, ba posláni i do sousedních osad lidé hledat ztracené Lemoni!

Pop všecko urovnal. Vstoupiv do domu, přistoupil přímo k bratrovi dívky, jenž právě seděl v koutě, obličej si o dlaně podpíral a vzhlížel divoce jako šílenec, a pravil mu: „Synu můj, požehnání Boží budiž s tebou, neboj se pranic! Tvoje sestra jest této chvíle tak čistá a počestná, jako byla ve chvíli, kdy se narodila. Ten, kterýž si ji vzal, je teď zcela jiný člověk. Tu je jeho přísaha! Neznáš-li čísti, přečtu ti ji. „Přisahám na sv. evangelium a skrze sv. Mikuláše, — budiž mu chvála a česť vzdána! — že od toho okamžiku, co si beru Lemoni Mastro-Basilisovou z Nerochori za svoji ženu, až do konce svého života nechám moře, nedotknu se více nože, že žíti budu po boku jejím v Nerochori, že jí nikdy hrubého slova nedám, nýbrž že jediné s ní žíti budu a umříti chci v míru a lásce. Marinos Kontaras.“

Fyseki vzkypěl. Pop, silný člověk, jenž své doby také světa zkusil, nařídil všem, aby se vzdálili. Celou hodinu pobyli sami. Gligori bručel a trhal sebou, pop mu domlouval. Když se upokojil, už jsme neslyšeli tolik křiku, ale za to více mírného rozmlouvání. Když se pak slunce opřelo o tam ty hory, pop, Gligori a celá jeho rodina s několika sousedy a s hudbou v čele pustili se dolů k přímoří pro ženicha a nevěstu.

Když Marinos spatřil houslisty a slyšel veselí, dal se se svými hochy radostí do pláče. Lemoni samou radostí omdlela. Tentokrát ji pokropil vodičkou Gligori. Přivedl ji k sobě a vynesl ji v náruči na břeh.

Celá dědina se sběhla tam dole. Všickni se „svatební písní“ ubírali se vzhůru do vsi. Nezapomenu nikdy na ten průvod. Předkem šli jsme k sv. Mikuláši. Tam slíbil Marinos, že dá světci za odprodanou barku udělat stříbrnou lampu. Viděls ji tam dnes.

Když se byli pomodlili, odebrali se domů. Došly ženy, oblekly nevěstu a nastala veselka. Převrácená to byla veselka, napřed „věnčení“ *) a potom veselí. Celou noc trvala slavnosť. I já jsem tehda ponejprv byl

---

*) Podržuji překlad slova „τὸ στεφάνωμα“, poněvadž v Řecku jako u nás nevěsta a ženich při oddavkách na hlavách nosí věnce.

v kole jako holobrádek. Proto se tak dobře na to pamatuju. Teď však ti, panečku, všecko povím.“

Tu jsem upozornil starého Thanasise, by toho pro dnešek už nechal, že pokročila doba a že už je čas, abych se domů odebral. Poručil jsem mu tudíž naliti ještě skleničku a dal jsem mu dobrou noc.

„Ale vždyť jsi neslyšel všecko! Neslyšel’s, jakým andělským člověkem stal se ten dravec! Jaké štěstí měl se svou Lemoni a s vinohradem, který jim Gligori daroval! Nepověděl jsem ti, jak dlouhá léta nechtěl ani na rybolov jíti, až přišel pop z Kalochoria, který je byl oddal, a ohlásil mu, že se mu ve snách objevil sv. Mikuláš všecek rozhněvaný, proč že už Marinos neloví ryb! A od té doby začal opět, — ovšem že jen zřídka, — chápati se sítí, aby žínce své nachytal ryb.

A panečku, tak žili v lásce padesát let a tak zemřel dnes. Jedno jenom přání měli, — nemělit dětí. Ale jinak vše dobré na tom světě měli. Bylať to vůle Boží, aby duši jeho zachránila dívka, žena! A potom se říká, že nás ženy zatracují! Ale jsou, hleď, ženy a ženy! Viděl’s mou ženu, čarodějnici, a řekni mi teď, nejednám-li dobře, trávě večery v kavárně?“

„Eh, dobrou noc, kapitáne, musím jíti rozžít svíčku a vrátit se, sic by se zlobila i moje žena, kdydych pozdě přišel.“

I vstav, odešel jsem.

Odebral jsem se do kostela. Do slunce západu scházela ještě hodina. Na hřbitově panovalo hluboké ticho. Brána byla zavřena, nebylo tam ani popa ani hrobaře. Otevřev, vešel jsem na sv. pole a zašel na hrob nebožky Lemoni. Nalezl jsem tam teď dva hroby, jeden vedle druhého, a nad nimi po kříži hrubě ze dřeva sroubeném. Poklekl jsem u nich, i prosil jsem Boha, aby naplnil svět takovými párky, kteří by v objetí začali svůj život a ruku v ruce sestoupili do hrobu.

II.

Assimo.

Napsal Andreas Dem. Karkavitsas.

Obyvatelé městečka Lechainy, kteří se právě ze spaní probudili, aby znova zahájili svou klopotnou práci polní, hrozně se ulekli, když uslyšeli v dáli víření bubnů.

„Byli by to Turci?“ ptal se přednosta svého bratra.

„Vím já?!“ odpověděl tento, bystře sluch.

„Hoří na Filokali oheň?“

„Nehoří.“

„Eh, potom to také Turci nebudou,“ pravil přednosta upokojiv se a začal si obouvati zlatem vyšívané střevíce.

Ale víření bubnů stávalo se čím dále tím jasnější a živější.

„Přece to budou Turci, celá armáda,“ poznamenal bratr přednostův krátce potom, i zavolal na svou na zemi ležící čeleď: „Hej, vy ženy, chlapci, děvčata, vstávejte, musíme prchnouti . . . Turci se ženou,“ dodal bojácně.

V témž okamžiku bylo už slyšeti ve všech ulicích volání: „Turci! Turci!“ . . . i nastal nevylíčitelný hluk, bouchání dveřmi, štěkání a vytí psů, pláč kojenců a malých dětí, v to se mísil nářek žen a povzbuzování mužů. Ženy, jež byly na chvat všecko měděné náčiní domácí do studní pobázely, následovaly za polonahými muži s robátky v náručích; poodrostlé dívky oblekly na rychlo své nejlepší věci, jež jinak jen o svátcích brávaly.

Za krátko byli všickni obyvatelé v domě a na dvoře přednostově shromážděni a dotazovali se, co teď.

„Turci to, myslím, nebudou; ale půjdeme se podívat, jak se věci mají,“ pravil přednosta.

„Tož tedy ku předu!“ pravili všickni, i popadli jedni svoje sukovice, druzí svoje „karyofyly“ (pušky o dlouhé hlavni) a pustili se na východ ven z osady, ženy a děti jich následovaly. —

Když sedláci došli mostu, spatřili ku svému zděšení při prvních paprscích zory oddíl turecké jízdy rozestavený po svazích kopce sv. Jiří a sice na levo až k Andravidě a v pravo podél celého pobřeží až ku starému klášteru sv. Athanáše.

* * *

Jak známo, uchýlili se hned při vypuknutí vzpoury všickni v osadách na rovině rozložení Turci za příčinou bezpečnosti do tvrze Patraské, z níž ob čas podnikávali výpady a vesnice přepadali a plenili, ježto se neozbrojení a válečnictví neznalí vesničané při každém jich objevení hned na útěk dávali.

Na vysoce čnějícím cípu západního křídla Olena stál klášter, jehož jména jsem se už nemohl dověděti, jehož mniši však, jakmile jen postřehli, že Turci pomýšlejí přepadnouti osady na rovině, sedláky o tom zpravovali, zaněcujíce na temeni té daleko viditelné hory hranici. Nejednou probudil křik: „Na Filokali oheň!“ v sen pohřížené obyvatele, kteří potom poděšeni své domy opouštěli a na útěk se dávali, aby hledali útočiště buď v lese Drosselé nebo v pevnosti Chlomatsi.

* * *

Sedláci, jedvaže Turky shlédli, chtěli se po silnici vzdáliti. Avšak také nepřátelé je zahlédli a ihned se pustili za vesničany, kteří rozptýlivše se po hroudnatých, dosud nezdělaných polích dali se směrem k Drosselé, horskému to lesu, jehož půda byla hustě ostružím a jiným nízkým křovím porostlá a tudíž jízdě nepřekonatelné překážky v cestu kladla.

Ženy s kojenci v náručích, bosé malé děti, mladé dívky, jen nuzně oblečené a s rozpoutanými vlasy, pobíhaly sem a tam hložím a trním a přes těžké hroudy, zůstavujíce celé kusy svého šatstva na trní a nohy si rozdírajíce, jen aby ušly smečkám po lupu lačnících Turků.

Starci a stařeny, jež slabé nohy dále nésti se zdráhaly, skláněli, jen aby smrti ušli, kolena svá před blížícími se, divoce vzhlížejícími Lalioty, titulujíce je o překot zvučnými tituly vezírů, ba i sultanů. Jiní se dokonce v ostruží a jiném hustém křoví skrčili v naději, že smrti nebo zajetí ujdou, ale chrti, jež Turci vždy na takových výpravách s sebou brávali, vyčenichali rychle schované a divokým štěkotem prozradili jejich přítomnosť.

Žena, černě oblečená, nesoucí v loktech svých dvouleté pachole, zoufale se namáhala ujíti svým zuřivým pronásledovatelům, třem Laliotům. Žena ta, všeobecně Janja nazývaná, nebyla ani zplna osmnácte let stará a vynikala neobyčejnou krásou.

Byla dcerou nejbohatšího sedláka, všickni mladíci toužebně k ní vzhlíželi, ale ona milovala náruživě a provdala se proti vůli svého otce a svých příbuzných v šestnácti letech za Janna, sličného a hodného, ale velice chudobného chasníka.

Toto s tak vroucí toužebností uzavřené manželství nemělo však pro ubohou Assimo, — to bylo její pravé jméno, — šťastně skončiti, neboť týden po svatbě byl Janno, jenž právě chtěl bujného koně zkrotiti, s něho svržen, i poranil se na hlavě tak těžce, že krátce potom zemřel. Assimo, jež zprva byla nepotěšitelnou, zdála se pomalu pomaloučku ve svůj krutý los vpravovati, ač hoře stále na jejím srdci hryzlo. Zůstala sama v domě svého manžela, zdráhajíc se přijati návštěvu některého ze svých příbuzných, ježto svým odporem zavdali podnět k tomu, že se o jejím sňatku „mluvilo".

Po nějaké době porodila Assimo roztomilého, ruského chlapečka, jemuž aby dali jméno nešťastného otce, byla kmotry požádala. Tak žila s drahocenným rukojmím své lásky, plesajíc v srdci svém, kdykoliv hlas jeho zaslechla nebo jeho sladký úsměv spatřila. „Můj Janno!" říkala tu, vinouc dítě vroucně k ňadrům a tak krotíc těžký žal, jenž ji nad ztrátou milovaného muže tížil.

Janja tedy teď prchala, nesouc v náruči toto drahé břímě, své vroucně milované dítě, před divými Lalioty brzo sem brzo tam jako štvaná srna. Onino tři Laliotė vzali ji z obou stran na mušku a vyhazovali, aby ji lapli, po ní svoje lassa, jimž ona dovednými obraty šťastně ušla: plazila se po zemi, krčila se, náhle se vzpřímila, pádila dále, najednou stanula . . . Turci ji proklínali a vztekem a zlostí jen jen kypěli. Tak dorazili prchající žena a její pronásledovatelé na západní úpatí horského lesa. K smrti uštvána, všecka spocena sebrala svoje poslední síly, by se tam co nejrychleji dostala.

Když už téměř dosáhla cíle svých námah, bylo se jí náhle sehnout, aby unikla lassu nejbližšího Laliota, při tom se však zapletla do pletiva kozího pysku, jenž svou hustou sítí celou půdu opředl, i padla na zem. Turci s jásotem řítili se na svou kořisť. Než co se nejbližší nad ní skláněl a svou bezbožnou ruku po jejím ladném těle vztahoval, zahoukla z lesa rána, kulka zafičela a skolila Laliota k zemi vedle ní.

* * *

Než se druzí dva Turci, kteří tu zaraženi stanuli nad zavražděním svého soudruha, vzpamatovati mohli, Assimo, nabravši ze samého nebezpečí nových sil, vyprostila se ze spletiva, vzchopila se a zaměřila, poznamenavši se křížem, do lesní houštiny a sice tam, kde podrost byl nejhustší. Ale i její pronásledovatelé, kteří byli zatím s koně seskočili, následovali jí v patách, i sotva by se byla zachránila, kdyby jí nebyla napadla v pravý čas lesť. Assimo byla si z domu vzala drahocenné „jortani“ (ozdoba ženská), jež teď, aby sebe a zvláště své dítě zachránila, po zpátku Turkům hodila, kteří okamžitě svoje pronásledování zastavili, na lup se vrhli a do strašné hádky oň se dostali. Zatím podařilo se Assimě čtvernožky dostati se do skupiny hustě srostlého křoví, které už sloužilo za úkryt asi třiceti lidem všeho stáří a pohlaví.

„Zachraňte mne! zachraňte mne!“ zvolala přibyvši tam.

„Tiše, hloupá ženo!“ pravil nejstarší z nich zlostným hlasem.

Ihned hrobové ticho se rozhostilo v celém tom houfci lidí, jen tlukot jejich srdcí bylo slyšeti. Venku přerušovaly ob čas hluboké ticho lesní křiky a kletby Turků, štěkot psů, ropot se smrtí zápasících a výstřely. Ranní vánek harašil v korunách stromů a had rychle se odpližoval do hlubší samoty lesní.

Pojednou ozval se uprostřed toho schouleného, v nejhlubším tichu trvajícího množství hlas plačícího děcka. Synáček Assimin se probudil a plakal.

„Nenech ho plakati, feno, sice jsme ztraceni!“ osopil se na ni stařec.

Nešťastná Assimo začala je na loktech houpati a konejšiti, ale nebylo možná je upokojiti! . . .

Z nedaleka ozývaly se hlasy Turků, nabádajících psy, by do houštin vnikli; brzičko bylo i rozuměti jednotlivým slovům. Uprchlíci začali se strachy třásti.

„Upokojíš je, nebo je zabiju!“ pravil opět divoce vzhlížející stařec. „Je nás tolik, kteří bychom pro ně zahynuli . . . Slyš! . . . Turci přicházejí . . .“ A ježto pachole nepřestávalo plakati, vztáhl po něm ruku.

„O, nech mi ho! Mám je tak ráda, ono se utiší,“ pravila nešťastná matka s rukama prosebně sepjatýma.

Ale marně, dítě plakalo stále.

Turci se blížili, hlavy jejich byly čím dále zřetelnější. Jeden z těch, co v úkrytu leželi, sehnul se až k samým kořenům křoví a vyhlédl jím ven. Vlasy se mu zježily: u vzdálenosti asi třiceti kroků vyčenichali psi úkryt dvou žen, šedivé stařeny a její dcery, sličné dívky asi šestnáctileté. Divoký Turek vložil právě ruku na jatagan, aby se jím rozehnal po staré matce, když se tu nenadále odvážná dcera směle na jednoho z jeho soudruhů vrhla, dýku z pasu mu vytrhla a ji do drsných, chlupatých prsou útočníkových vrazila. Tu vrhli se ostatní jako zběsilí na ni — a pozorovatel z našeho úkrytu se ustranil, aby, pomoci poskytnouti nemoha, aspoň neviděl, jak se před očima jeho krev křesťanská prolévá.

Už slyšeti bylo dutý zvuk tureckých kročejů, stále víc a více křoví se blížících. Dítě však plakati neustávalo.

„Bratří,“ pravil staroch přitlumeně ku svým společníkům, „je nás třicet a přišli jsme, abychom zde spásy před tureckým nožem hledali,

ale vidím, že se nám to nepodaří; dítě neustále křičí. Rozhodněte tedy, máme je zabiti či máme též zahynouti? Jedno z obojího. Co říkáte?"

Návrh starcův naplnil všecky přítomné hrůzou. Nešťastná matka hledí se zarosenýma očima na jejich tváře, by z nich vyčetla, jaké slovo z jejich rtů vyjde, zrovna jak odsouzenec s tlukoucím srdcem čeká na soudcův ortel.

Oslovení se odvrátili a pohlédli druh na druha; potom s hrůzou odvětili: „Musíme je usmrtiti."

„Assimo, dej sem dítě!" pravil stařec vážně ruku vztahuje a malou dýku z pasu vytahuje.

Assimo pohlédla na něho jako zoufalá. Když staroch dítě uchvátiti chtěl, zděšeně ucoufla, ukryla dítě na svých ňadrech a vyrazila ze sebe dutý skřek jako lvice.

„Assimo, dej sem dítě!" pravil opětně velitelským hlasem stařec.

„Ach, nechte mi ho přec... nemám žádného druhého, co si potom počnu?... Zadrž! Vy si tu zůstaňte, já odejdu!"

„Ne, ty nesmíš odtud, Turci jsou venku; jakmile by tě shlédli odtud vycházeti, přišli by a objevili by naši skrýši. Ty musíš zůstati, ale dítě musí jíti," pravil zlostně staroch a popadl pachole za nožičku.

„O, můj holoubku!... Co to praví, Janno? co ti chtějí? Ach, buď sticha! nemáš otce,... tak tomu chtěl tvůj neblahý osud, neboť pro neštěstí jsi se narodil, buď sticha!" pravila a bolestí bez sebe tiskla je na prsa, by jeho pláč utlumila.

Pojednou natáhlo se dítě a tělíčko jeho zaškubalo sebou; Assimo se zhrozila; oči jí vystoupily z důlků, vlasy se jí zježily; vyrazila ze sebe těžký, hluboký ston.

Dítě se utišilo; Assimo ležela bez vědomí na zemi, tulíc pevně k ňadrům své dítě.

Všichni, kteří tu v úkrytu leželi, svěsili smutně hlavy.

* * *

Pomalu pomaloučku vzdaloval se lomoz a štěkot psů, až konečně v dáli zcela zanikl. Hluboké ticho panovalo v lese. Ptáci, kteří byli před uprchlíky vyplašeni odletěli, opět se vraceli a začali znova, v korunách stromů vesele poskakujíce, notovati své milé písenky.

Turci byli nastoupili zpáteční cestu do Patrasu, vedouce s sebou několik mladých dívek jako zajatkyň, kdežto své nešťastné oběti zůstavili neoplakané a nepohřbené v lese.

Slunce jasně a teple hřejíc stoupalo na nebi. Skřivan a čížek hlaholili ve výšinách svou bezstarostnou píseň.

* * *

Od té doby vypíná se na onom místě v lese dřevěný kříž, jenž tam zřízen jest na ochranu malého růvku, vedle pak hlásá vysoká cypřiš o hlubokém žalu. Na blízku malého růvku prostírají široko daleko svou omamující vůni husté keře růžové a rozmarína, jako by ukolébavkou

dušince v hrobě dřímající kolébajíce svými květy na štíhlých stoncích. Nedaleko pak odtud stojí malá, kuželovitá chata, kterou na jedné straně zdobí obrázek Přečisté Panny s Děťátkem. Slouží za pobyt hořem sklíčené bytosti. V hrobě dřímající jest dvouletý Janno, malý vykupitel, jenž musil k vůli druhým svůj mladý živůtek obětovati. Obyvatelkou pak chaty jest Janja, nešťastná choť a ještě nešťastnější matka, jež jedinou svou naději dala, aby svoje krajany záhuby uchránila.

Roztrpčena nad necitelností těch, jejichž zachránkyní se stala, nemajíc v osadě žádné spřízněné duše, usadila se Assimo na blízku svého milovaného dítěte, a času nepodařilo se ani za mák umenšiti její lásky k dítěti a choti.

Po povstání bylo vše v osadě úplně spustošené překopáno; a tak nezůstalo ani stopy z někdejšího hřbitova Lechainaského. Ale Assimo, jež každé neděle na oslíku tam dováží dříví nebo také, — jaká je právě roční doba, — vyřezávané lžíce a podobné, odevzdává to jistému rolníkovi, by to na trh odvezl, sama pak spěchává na místo, na němž se kdysi nalezal hrob jejího muže, bytosti, kterou nejprve milovala; tam s rukama skříženýma, s hlavou svěšenou často dlouho meškává — v němém žalu.

* * *

„Ano, tu leží můj malý,“ pravila, když jednou pomník svého dítěte mladičkému myslivci ukazovala, „teď by i on byl mužem a já bych měla v něm útěchu a radosť, než to nic nedělá: vy všickni musíte mu jeho štěstí záviděti — — — neboť umřel za svou vlasť,“ dodala s jakousi hrdostí, „a tu v lese Drosselé také já jednoho dne umru a,“ — s trpkým úsměvem doslovujíc, — „a já nevím, najde-li se někdo, jenž by mě pochoval.“

Děti na Chodsku.

Kulturní obraz. Napsal Jan Fr. Hruška.

(Pokračování.)

Všechny tyto povinnosti a privileje školáka chodského ukazují, že zasahuje už hodně do skutečného života, chceme-li: že už je hodně občanem! A je tomu vskutku tak! Ještě více to dosvědčují práce, jež se školákům ukládají. Hoch chodský musí často, ještě než do školy patří, „hupást“ stádo husí a doma jim upraviti chlév, někdy musí při tom chovati a obstarávati po celý den všecku žádost maličkého bratříčka nebo sestřičky. Školák pravý musí záhy upásti stádo dobytka, pomáhati v chlévě při „spravování“,*) na louce musí hrabati, na poli sbírati a kopati zároveň s ostatními a než ze školy vyjde, musí uměti žíti, vláčeti, ba i mlátiti. A to vše musejí dělati hoši i děvčátka bez rozdílu!

Přísti začínají divčátka, jakmile utočí stejnoměrně kolovrat: dávno ještě v letech školních. V čas přádla musejí školáci vše, co dospělí**) napředou, po škole „smotát“; jelikož děvčata začínávají sama přísti, zůstává tato práce chlapcům, které ovšem mnoho netěší.

Také bývá dětem rolnickým vyhrazena radostná práce „člapání plátna“ v čas bílení v létě. „Člape“ se plátno ve studené vodě, když bylo několik dní na bílidle, než se pere a paří.

Ještě veselejší práce dětem rolnickým jest „vokrajování řípy“. Odkrojuje se ratolest, aby se mohla řípa uložiti nebo vézti na trh. Práce tato děje se okolo dušiček a vždy večer. Sejdou se na ni mimo všechny domácí i hejtáci, dospělí i děti, někdy i díl chasy a tak se všechno v pestré směsi sesadí okolo veliké hromady řípy na zemi a za veselého povídání a žertování a pohádek se okrajuje.

Dle toho jest okrajování řepy na Chodsku jakousi první známkou života, který se brzy v horském zákoutí s dlouhými večery probudí.

V rodinách dřevorubeckých děti dílem dělají „škatulky“ na sirky, dílem také pasou a chovají — nejvíce po službách — dílem nosí za otcem do lesa oběd, snášejí z lesa dříví, stlaní, trávu, starší pak musejí i, „když je práce“, v lese „dělat dříví“, totiž sekati, řezati, kálati — čeho je třeba. A to zas dělají také děvčata, zvláště není-li v rodině chlapců.

Lehčích prací nemají kromě sbírání jahod a malin v lese na výdělek.

*) Chlapci rolničtí a pohůnci mívají často nohu dovnitř potočenu od těžkých košů.

**) Na Chodsku „přídli“, dokud byl len více ceněn a pěstován, také muži; dodnes předou muži v Postřekově. Předou na Chodsku na kolovrat obyčejný, na „vrnčál“ — cívka se točí v pletenci slaměném — a na „břeteno“ (nejjemnější nit).

Na pastvě nalézají si děti samy dobrovolně práci v chytání ryb a raků. K tomu poznamenati sluší, že jim tuto práci usnadňuje všelijaká děděná zkušenost. Tak vědí, že raky je nejlépe chytati před bouřkou neb v noci „při špánech“ a to chytají buď prostě rukou, nebo „na žábu“ (přivázanou na holi, do níž se rak zakousne a tak se jednoduše vyhodí) nebo do skřipce. (Z hole se udělá na jedné straně skřipec pootevřený, jímž se po raku žene; tvrdý kabát rakův nedá mu ze skřipce uniknouti). Ryby chytají prostě rukou nebo vidličkou; nástroje rybářské jakékoliv zřídka viděti. A kdyby jen tolik ryb a raků bylo, co by jich tak jednoduše bystří hoši pochytali!

Raci poskytují klukům mimo chutné maso i veselou a zvláštní zábavu. Umějíť raky hypnotisovati! Kluk vezme raka, potře mu zlehka několikrát sem tam vrch ocasu a rak je jako dřevěný, mohou s ním dělati co chtějí. Obyčejně jej potom stavívají na hlavu, podpírajíce jej z předu klepety a to jich nastaví v řadách celý regiment.

Celkem možno o práci dětí říci, že v chudých rodinách — zvláště dřevorubeckých a chalupnických — po pátém roce nesmí už dítě darmo jísti, po osmém musí si opravdu své jídlo vydělati, po desátém vydělá si na jídlo i na oblek, někdy i více. Zdá se to skoro neslýchaným, nemožným a přece to je pravda! Chodské dítě to vydrží, ono ví, že je čeká v celém životě veliké dření, zvyká mu tedy trpělivě před časem.

Prožije tedy chodský školák největší díl svého školáckého života ne ve škole, nýbrž při tuhé často práci v Boží přírodě.

Škola musí se spokojiti s přeskrovným čáskem, kdy není pastvy nebo hrabání a žetí nebo práce v lese, a mezi tím ještě, kdy školáka jinam nepotřebujou.

A tak to bude jistě ještě dlouho, dlouho nebo na vždy; pokutování rodičů, kteří dítě do školy neposílají, málo prospívá. Naproti liteře zákona stojí tu mocní dva nepřátelé — chudoba a neuvědomělost!

Takové je na Chodsku pravidlo, výjimek je málo. Dle toho jsou však také účinky školy: každá ves chodská má mezi mužským pokolením všech vrstev po několika lidech, kteří „vychodili školu“, ale neumějí psáti, mezi ženskými pak mnohá neumí ani čísti!

A mezi těmi, kteří umějí čísti, slyšíte od mnohého, že „se dorazil“ či že se „pořádně nahučil říkat“ ne ve škole, nýbrž teprve později, často až byl ženat, protože „míl dycky říkání rád“. „Do školy mňe náš nebožtík tatíček posílat nemohli než jednou za čas . . .,“ mluví všichni stejně.*)

Při takovém vychování školním bylo zajisté vždy třeba veliké náhrady jinde, aby dospívajíce netuply děti chodské na duchu i na těle.

A náhradu takovou aspoň v jistých směrech vskutku děti na Chodsku měli a mají, mají ji zase v mnohých poučkách, zvyklostech a zábavách zděděných, jimiž je starší naučili poznávati Boží svět a život v něm.

*) Staří počítávají, že chodili do školy tolik a tolik „zim“. Ale mezi těmito je dost bedlivých písmáků a málokterý analfabetista, mezi novými však dost analfabetistů — zvláště je-li škola přes pole — a málokterý písmák! Stejně žalostné porovnání platí o vzdělání mravném.

Mladost — radost. Obraz P. Gabriniho.

O některých takových prostředcích jsme již sem tam na svých místech mluvili, o jiných pojednáme nyní zvláště.

Hlavním zdrojem vědomostí jest školákovi na Chodsku jako malým a jako velkým zase krásná Boží příroda.

Školák chodský hravě se naučí znáti především všecky ptáky na Chodsku žijící, pozná je po hlase, po peří, po hnízdu, po vaječku, ví záhy, který jest užitečný, který škodlivý, ano, zná brzy i některé tělesné i psychické zvláštnosti a vlastnosti jednotlivých ptáků, o nichž nevědí nic v přírodopisných knihách.

Pomiňme jednotlivostí, a všimněme si aspoň jedné věci: jak dovedou děti napodobiti řečí zpěv jednotlivých ptáků.

Jest sice tato „ptačí mluva“ jen žert, ale je přece v mnohém zajímavá.

Naštovka (vlaštovka) libuje si v létě: „Šudýž plno, šudýž plno, nihdež žádnej plac, nihdež žádnej plac!“

V podletí, než odletá, sedá naštovka na hřeben střechy a smutně cíká: „Muším pryč, muším pryč!“

Z jara přiletujíc a nalézajíc všecky zásoby vyprázdněny vyčítá hospodáři: „Nejsou tu než vidle, hrábě! Nejsou tu než vidle, hrábě!“ Někdy se v ten čas rozšveholí: „Vodlítla sem, bulo všeho dosti, přilítla sem — nejsou tu než vidle, hrábě!“

Strnad prý volá k jaru: „Sedláčku, sedláčku, sí!*) Ve žních chválí: „Sedláček, sedláček pán!“ Když sedlák obilí sveze, smutně za ním volá strnad: „Sedláčku, nedáš ptáčku žrát ani pjít!“ Často se rozezlí ještě víc a posmívá se: „Sedlák po syrovátce bzdí.“ Někdy pak i pomstu volá: „Sedláčku, sedláčku, dyby si chcíp!“

V zimě za krutých mrazů a vánic osmělí se a přilétá až do statku a prosí skromně o „hrsť, hrsť!“

Křepelka má stále připraveno „pět peněz, pět peněz!“ Zve proto žence: „Pojď pod mez, pojď pod mez!“

Když je bohatá úroda, volá křepelinka: „Pět peněz, pět peněz — my sme v nebi šickni dnes!“

Knihavka, kápicl (čejka) volá stále — snad hledajíc — „knihy, knihy!“

Žežulka udává svým „kuku“ dětem, jak dlouho budou živy. Má-li pršeti, ohlašuje „potoky, potoky!“

Vrabec — hrdopýšek — nafukuje se nad svým hnízdem chlubě se po německu, že prý jich má v rodině „fünf, fünf.“ A leze-li mu někdo ke hnízdu, začne na něho po maďarsku: „terrrrrentete . . .“

Když přilétne luňák, zapomene však na cizí jazyky a naříká utíkaje úzkostlivě: „Čert, čert!“ Jakmile luňák odletí, vylézá honem vrabec a lže ostatním opeřencům svou bezpříkladnou kuráž: „Terrrrentete, kde je, kde je!“

Čížek libuje si, že roste na Chodsku „cibule“ a je prý to „zlatý kraj“.

---

*) var.: pojejď sít!

Dle jiného podání:

„To holt je kříž“ —
tak zpjívá číž!

Sýkora přijde do vsi buď v zimě, když už je jí nejhůř, anebo v letě jednou za čas jako na návštěvu a tu prý si předchází sousedy chválíc: „Strejcí pán, strejcí pán!“

Vrána neumí než: „k vám, k vám,“ když má totiž někam „ňáký to díďátko nest!“

Špaček, když si najde příhodnou budku, libuje si: „špačíček pán, špačíček pán!“ Při tom si k své vlastní muzice „tupá“ (křídloma) jako ňáký dudák. Špaček má prý nadání pro inženýrství: když je v domácnosti, rád měří otevřeným zobákem látky a naznačuje si hlavní body — děrami.

Senoseka — bukač menší (?) — má prý zlost na sekáče, kteří jí spustoší každoročně její domovinu (luka) a proto posmívá se jim stále: „fíky-fíky-fíky . . .!“ jako když se seno seká, umějíc to ovšem rychleji než sekáči. Někdy prý volá zřetelně: „Senoseč, senoseč!“

Pohůnek, kujíček (sýček) nic nemluví, za to však dovede plakati a bědovati jako člověk. Je jediný z nočních ptáků člověku dobrý. Když má někdo zemříti, přilétá večer do sadu a pláče tam.

Slepice, když snese vajíčko, myslí si: něco za něco, i volá:

„Koko-koko-ráč,
dejte mi koláč!“

Kohout je dobrý prorok povětrnosti a jsa při tom starostliv o svou rodinu, volá, když má býti změna: „Bude pršít — čečeratá — depa vy ste?“ Nedbalou děvečku pobízí kohout: „Vykydej hnůj!“

Holub samec maje chuť do ženění dává se k jaru „do hlasu“: „Já mám dvůr! Já mám dvůr!“ Samice na to skromněji: „Já mám chalupu!“

V stádě **husím** radují se housátka: „My sme hezký děvečky! My sme hezký děvečky!“ Stará husa samolibě na to: „Já sem teký bula . . .!“ „„Huž je to dávno!““ škádlí „husman“ starou.

Kachna myslí, jak se co hne, že už jí nesou a jsouc stále při chuti libuje si: „Ták, ták, ták!“

Krocán je vtělená pýcha. Když se „nafoukne“, všecko ostatní jsou mu „hadry, hadry!“

A jako znají děti chodské ptáky, tak mají záhy vypozorovaná i ostatní zvířata, ačkoliv z těch ne každé je tak zajímá. O některých povídají všelijaké švandy.

Tak vědí také, co si **koza** s „**puklem**“ povídají.

Šla prý jednou koza s puklem do lesa na osykové listí, osyky však byly všecky vysoké, kozy nemohly dosáhnouti. Tu prý věděla radu koza: „Dyby bul trháček!“ Ale starý pukl rozmrzen nezdarem bručel: „Dyby bul, bul by!“ Od té doby mají kozy „tutu řeč“.

Dle jiného podání mluví kozy ještě leccos víc, nejvíce prý „rozvazuje“ koza, když ji někam vedou. Tu prý si v „jednom kuse“ žene: „Kampa mně vedete?“ Tak prý zlobila jednou koza tetu Jirkuc neustále:

„Kampa mně vedete? Kampa mně vedete?“ ač teta hned pověděla: „Mlč, koza, na trní!“ A jiné tety ptala se prý docela zřetelně jiná koza: „Kampa mně vedete?“ Povídá teta: „Do mlejna!“ „Melete?“ ptala se koza dál. „Nemelem, ale kalení dostaneš,“ upokojovala teta, „koupíme je zatím!“ Dostane-li se koze něčeho po chuti, libuje si: „med, med, med, med!“ Něco-li zlého ji potká, zaříká se: „do smrti ne!“

Kocour jda „na volání“ *) a nemoha se nikudy za kočkou dostati, volá na kočku: „Kury tám?“ Kočka se posmívá s punebí: „dírou!“

O zajíci si děti povídají, že prý má náchylnost ke karbanu; proto kdykoliv ho děti na Chodsku spatří, volají: „Pavle, stuj, pavle, stuj, budeme hrát (v) koraly!“ **) Jak se dostalo rychlonohému ušákovi jména „pavel“, neumějí už malí ani velcí udati. Dost možná, že to slyšeli také v nějaké zaječí rozmluvě, jak zajíc na zajíce volal.

Pes „nehumí než „věkat“; jen když je bit naříká: „Povím, povím, povím!“

Ale ony ty děti rozumí nejen ptákům, nýbrž vědí také, co různé nástroje povídají.

Pastýřova trouba volá prý na děvečku, aby vyháněla: „Hanka, Důru ven!“

„Vem Duru — za nohu, — vyhojď ji — nahoru — co nejvejš.“

Tkalcův člunek vede si svou: „šup sem — šup tám — nevyskakuj, — buj tám!“

Zvon zvoní chudému: „hadry střepy“ ... bohatému: „pole, louky, dukáty, dům.“

Mnoho si také všímají školáci, zvláště děvčátka, bylin. Školačky znají netoliko množství bylin podle jmen — ovšem s učeným botanikem by si často nerozuměly — nýbrž znají i mnohé vlastnosti jejich, zejména moc léčivou. To jest zvláště nemalá starost matek naučiti dcery, proč která bylina jest.

Takové známosti připravují dětem i všelijakou lahůdku. Ze „žemliček“ jetelových ssají med, z „ňuhňačky“ — ostřice — dobývají nejmladší zabalené ještě listy a jedí je, na třešních sbírají „kočí med“ (pryskyřici), na švestkách „houpory“. Na lukách hledají šťovíku, v obilí lusek vikvových, v lese navrtávají z jara břízy a ssají sladkou „březovou vodičku“.

Hoši se brzy ohlížejí na znamení na nebi a v přírodě a učí se dle nich předpovídati počasí, úrodu a jiné události.

Pamětihodný jest návod, jakým učí rodiče děti přesvědčiti se, který měsíc má kolik dní. Učí je tomu ukazujíce po sobě na kotníčky a dolíčky na ruce za prsty. Kotník značí 31, dolíček 30. Když se sejde s ruky na ruku, jde se s kotníku na kotník čili: měsíc červenec a srpen mají po 31 dnech.

O všech těchto vécech vedou se často velmi „vážné“ hovory mezi dětmi, zejména na pastvě: každé povídá, co ví, jiné projevují souhlas

*) na zálety.

**) Snad nějaká stará hra, po níž se zachovalo jen jméno — (v) koraly — v tomto říkadle.

nebo odporují. Daleko by vedlo zde obsah takových hovorů rozebírati. Patřiť to látkou jinam.

Takových a podobných pouček čerpají si děti z přírody množství nekonečné, jakož je přirozeno při „dětech přírody“, jakými děti chodské jsou.

Jiné „školy“ mají, které s přírodou nesouvisí.

K těm patří na prvním místě zpěv. Děti všude rády zpívají, ale sotva kde v Čechách znají snad jednotlivé děti dosud tolik písní a tak správně jako na Chodsku. Zpívají často píseň, o jejímž významu nemají ani potuchy. Dobré „zpěvačce“ osmileté, desítileté nedojdou na pastvě písničky za celý den, neví ani sama, že jich tolik zná.

Po písních patří sem pohádky, na ty si musejí ovšem děti čekati, až babičky a dědečkové v zimě u teplých kamen své zásoby rozvážou. Za to jich však potom bývá, a jakých pěkných! Také o obojí této věci jen tato zmínka; příklady ukládáme do samostatných sbírek.

(Pokračování.)

Ze zapomenutých kapitol našeho umění.

Napsal dr. FOX. Jiřík.

II.

Resultáty, jakých dodělala se pražská akademie malířská v prvních deceniích našeho století, nebyly tudíž příliš utěšené a hledáme-li příčinu toho, jest nám sestoupiti ještě dále do minulosti, na samý práh 19. století a vyhledati krystalisační elementy celého dalšího vývoje. Ale co rozhoduje o celkové povaze a směru epochy umělecké?

Jest to celý národ a všechny fysické a morální vlivy, za jakých žije, či jest to jediná tvůrčí individualita, mohutný duch, nejprvnější mezi prvními, který velikým rozmachem svého talentu povznese se nad průměrné niveau a stává se zákonodárcem nových směrů? Nechtějme pouštěti se hluboko do theorie. Tolik jest jisto, že v umění více než ve vědě a více než všude jinde rozhoduje tvůrčí individualita, vrozené nadání a talent jednotlivců. Máť sice rozvoj umělecký své immanentní zákony, které nedají se zadržeti, ale vždy, kdykoliv něco nového povstává, vždy když nové, velké periody umělecké se otvírají a zorný úhel umělců se rozšiřuje, vidíme, že děje se tak jen zásluhou velikých geniů, bohatýrů vůle i ducha, že děje se tak zásluhou energických individualit, které dovedou nejen vše to, co předchůdcové jejich vykonali, shrnouti ve veliký součet, ale které mají též dosti síly a odvahy a dosti schopností, aby k sumě té něco nového, něco svého přidaly, a tomuto novému celku nějakým prorážejícím, velikým monumentálním dílem k platnosti

dopomohly. Takový jest význam Shakespearův pro drama, takový též Gluckův pro operu, a šťastna jest doba, v níž takový geniální reformator se zrodí. A to jest právě také zvláštní vlastností umění, že se nedá uměle vyvolati, že přichází samo jako z božského poslání, a schází-li ta tvůrčí božská jiskra, že marný jest celý systém protekční a celý systém paedagogický.

Pravý umělec se rodí, bylo mnohokráte řečeno, a nezrodí-li se, pak všechny snahy mecenášů zůstávají bez výsledku a tříští se na neschopnosti a tvůrčí impotenci. Ale jako sama příroda má své periody květu a spánku, tak také ne každá doba jest schopna zploditi velikého umělce.

Nemá-li doba nějaká dosti poetického rozpoložení a klidu, jehož třeba jest ke zdaru umění, jsou-li snahy její buď roztříštěny, nebo je-li prosta všeho vyššího vzletu, pak vymírá zároveň umělecká tvořivost, staré tradice se zapomínají a nastává přirozený úpadek umění i vkusu. Takového žalostného úpadku dočkalo se umění výtvarné na rozhraní předešlého a našeho století a příčiny jeho tkví z velké části v samých poměrech sociálních. Představme si takovou společnost proslulého osvětového století osmnáctého. Raffinovaná, změkčilá, s affektovaným, koketním úsměvem na líčených tvářích, lehkomyslná jak byla, žila jen pro své prostopášnosti, pro svá galantní dobrodružství a dovedla s vrozenou elegancí vnitřní prázdnotu zakrývati strojenou duchaplností, uhlazenou formou, vylhanou grácií. A společnost tu následuje umění ve všech jejích nepřirozenostech, ve všech způsobech a tajených záhybech, vykouzlujíc na odpozorovaných motivech více poesie, než život skutečně jí měl; jde za ní do boudoiru vznešené dámy, na terasu zahradní, nebo provází ji při družných skotačivých „fêtes champêtres“, nediskretně odkrývajíc milostné scény galantních kavalírů a jejich nastrojených dám. Ale tyto galantní slavnosti a pastýřské scény brzo se přežijí — jen nuda a prázdnota zbývá konečně unavené předrážděné společnosti, na níž ještě lpí tíseň absolutismu. V zemích rakouských nebyly poměry jinaké. Ještě za doby Marie Terezie pozorujeme tu dosti utěšený ruch umělecký; zejmena hudba těší se veliké oblibě starých šlechticů, mnichů a bohatých diletantů. Barokní letohrádky naplňují se spoustou rarit, obrazů, zbraní i různých titěrností — všude dýše umělecká nádhera od skvostných plafondů velikých sálů až k vodometům a nádržkám v divokém parku. Byla to doba skutečného barokního přepychu a žilo v ní ještě dosti umělců, kteří smělým rozmachem širokého štětce a bravúrním koloritem grandiosní účinek vyvolávali. Vedle nich však žili též jiní mistři drobné práce, rázu Grundova, kteří činnost svou věnovali zase kabinetům horlivých sběratelů a milovníků. A Praha nebyla na posledním místě v tomto ruchu. V tom však přišly reformy josefinské a skvělá ta doba přepychu a lesku jakoby mrazivým dechem najednou byla zničena. Tolik aspoň jest jisto, že reformy Josefa II. nesměřovaly právě ku zdaru umění, a byrokratická společnost šosáckých filištínů o umění příliš nestála. Prahu tento osud stihl snad nejvíce. Nebyla to již ona královna měst bohatá na poklady, ale královna svých klenotů zbavená, opuštěná, zapomenutá. Z bývalých uměleckých pokladů, nahromaděných tu od dob Rudolfových, zbyly jen pouhé trosky a vše směřovalo k tomu, aby i tyto ještě byly

rozmetány. Stará generace umělecká vymřela a o nový dorost nebylo nikterak postaráno. Co Quirin Jahn, Ludvík Kohl nebo Fr. Wolf v Praze pro umění konali, nemohlo nikdy míti velikého vlivu na další rozvoj jeho a mimo to byli to právě tito umělci, kteří u nás první pocítili neblahé následky dekretů Josefových; celá řada kostelů a klášterů byla zrušena, čímž umělcům odňata nejširší půda jejich působnosti a velikému církevnímu slohu zasazena hlavní smrtící rána. Ale i v těch kostelích, které zachovány byly před zhoubou, všechnu poesii a kouzlo životní neúprosně stírající a ničící jako zbytečný luxus, i v těch málo kostelích bývalá nádhera umělecká byla odstraněna, zevnější lesk bohoslužby zjednodušen a počet oltářů a ozdob kostelních zmenšen. Střízlivá prosa nastoupila místo povznášející a uchvacující bohatosti dřívější výzdoby. Tajemné kouzlo přísvitu chrámového proměnilo se jako přes noc v zející, suchopárnou prázdnotu.

Za takových poměrů nezrodil se nikdy velký genius, a není divu, že i ti umělci, kteří u nás tehdy žili, byli nuceni vzdáti se okolnostem, odvázati zlomené křídlo a vyhledati si prospěšnější zaměstnání. Tak vidíme, že ten a onen věnoval se učitelství, jiný zas otevřel krám se střižným zbožím a žádný z nich toho nelitoval — jen umění osiřelo a na dobro pokleslo. Stát sám ve finanční tísni a při svých zredukovaných hranicích po míru v Campoformio na zvelebení umění nemohl mnoho věnovati a co se věnovalo, pohltila Vídeň. Tu však vyskytli se v domácí šlechtě mecenáši, kteří srovnávajíce slavné periody umění za Karla IV. a Rudolfa II. s přítomností, odhodlali se pracovati k tomu, aby další úpadek vkusu a umění byl zastaven. Přičiněním Fr. hr. Sternberka-Manderscheida sešli se mužové tito 5. února 1796 a založili privátní společnost, jejíž účelem mělo býti podporování domácího umění. Hlavním prostředkem k tomu bylo pak založení galerie a školy umělecké. Vůdčí ideje této šlechtické společnosti byly bez odporu zcela nezištné, vlastenecké a charakterisují je dobře slova, která pronesl referent její ve schůzi dne 13. ledna 1810 při slavnosti desetiletého jubilea trvání akademie. Vylíčiv napřed, jak Praha za doby Rudolfovy hojnými památkami uměleckými se honosila, praví dále: „Zahanbujícím bylo pro Čechy, když i méně vynikající města honosila se akademiemi a znamenitými umělci v nich vychovanými, kteří v umění a průmyslu vkus rozšiřovali, kdežto toto bývalé sídlo Mus pohřešovalo veškerých ústavů, kde by genius umělecký dle čistých pravidel se vyvinul, ale ve všem umění a průmyslu naopak tu nevkus zavládl. Schází snad Čechům vkus umělecký? Věnovaly jim snad Musy pouze smysl pro hudbu a smysl pro ostatní uměny krutě odřekly? O ne! Ty, které zde kdysi trůnily, zase vesměs se vrátí; vystavme jim jen opět chrámy, které bezstarostně byly rozbořeny.“ *)

Z těch příčin otevřena byla r. 1800 pražská akademie malířská a za prvního ředitele jejího povolán byl malíř Josef Bergler, jak již ve čl. I. bylo podotknuto a krátký pohled na průběh jeho života a na jeho umělecký vývoj podává nejjasnější vysvětlení všech slabých stránek

*) Z něm. rukopisu v pražském Rudolfině.

jeho školy a zároveň opětný důkaz toho, jak jediná individualita celé dlouhé době pečeť svoji vtiskuje.

Uplynulo již téměř plných sto let od té doby, co Bergler poprvé přišel do Prahy, s napjetím očekáván jsa nejpřednějšími zástupci domácí šlechty, kteří vítali ho jako mesiáše, jenž spoutané umění zbaví okovů a vzkřísí je k novému životu; další pobyt jeho v Praze byl pak stálou oslavou jeho uměleckého nadání a páni i dámy vznešeného světa zahrnovali ho důkazy své přízně a uznání. A dnes po stu letech? Sotva že najdeme zmínky o něm, tak zanikl, jakoby na důkaz, že slavené osobnosti nedělají vždy historii.

Do Prahy přišel Bergler r. 1800 již v plné mužné síle, a jeho skoro třicetiletý pobyt zde jest také nejdůležitější periodou jeho života. Když Führich poprvé r. 1816 ho navštívil, aby představil se mu jako ostýchavý ještě aspirant nesmrtelnosti, netušil, že z toho malého mužíka, jenž mu vyšel vstříc, stane se jednou největší jeho protivník, a při své otevřenosti líčí zcela objektivně dojem, jaký naň zjev Berglerův tehdy učinil. Praví, že byl malé a hubené postavy, v letech pokročilý a že jeho jednoduchost, která tak krásně pravého umělce zdobí a kterou šedivý župan a černá čepička ještě zvyšovala, povznášena byla ušlechtilou, výraznou hlavou, v níž dvé duchaplných, hluboko ležících očí zářilo. Lehký satyrický tah kolem jemných rtů zmírňoval vážnost s výrazem dobromyslné nálady.*) Postavou svojí Bergler tudíž nikterak nevynikal, ale protlačil se přece záhy na výsluní přízně vznešených kruhů a náležel k onomu malému počtu šťastných umělců, jimž není třeba dlouho zápasiti o uznání a existenci. Obcoval tu s kavalíry, sám jsa také jako kavalír, zastávaje hodnost truchsesa biskupa passovského, a ve věcech uměleckých měl vládu diktátora.

Jako v povaze jeho, tak ani na celé jeho umělecké dráze neshledáváme nic, co by vyčnívalo nad průměrnost a prostřednost. Nejprve vidíme ho, kterak r. 1776 jakožto stipendista passovského biskupa Firmiana s velikými záměry a velikými plány jde do Italie, nesa s sebou odporučení na Knollera, malíře milánského. Milán sice nebyl cílem tajných jeho přání, on toužil dále, chtěl navštíviti Řím, který tehdy stále ještě byl vysokou školou malířství, ale okolnostmi přinucen, zůstal u Knollera.

Proti různým uměleckým směrům stál nadšený ten jinoch tehdy ještě dosti nepředpojatě, a záleželo pouze na tom, jakým vlivům podlehne a jak učitel jeho na něho bude účinkovati. Ale Knoller nebyl ani velikým umělcem ani dobrým učitelem a tak stává se z Berglera v atelieru jeho pouhý zručný kopista, jehož největší triumf spočívá v tom, že mistra svého k oklamání věrně dovede napodobiti. V tom záleželo Berglerovo umělecké vzdělání; ten pathos divadelní, hledaná pósa a libovolné tvary, jaké u mistra i žáka spatřujeme, nejsou sice nic specificky Knollerovo, ale u něho si je Bergler osvojil a s nimi zároveň též eklektický, pseudomonumentální sloh, vyznívající v prázdné dutosti. Vznětlivou fantasií a jemným smyslem pro formální krásu linie oba dva stejnou měrou vládli, ale obojí nebylo s to, aby nahradilo samostatnost a původnost; oběma

*) Srv. Autobiografii Führichovu.

nedostávalo se dosti klidu ku promyšlení, ku prostudování úlohy a na přírodu hleděli zrovna jako na zřídlo všeho uměleckého zla.

Jest to vždy symptomem rapidního úpadku umění, když umělec odvraceje se od přírody vzory své hledá ve zděděných schematech a kdy nedostatek života a bezprostřednosti technickými prostředky zakrývá, blýskaje se buď virtuositou, nebo stavě na odiv nesmírnou rychlost produktivní. Tato rychlost sama není a nemůže býti nikdy zárukou dobrého díla a kritice jest věcí zcela lhostejnou a přece byla to právě jen rychlost, přílišný neklid a spěch, na nichž stroskotal se talent Knollerův i Berglerův. Oba stali se obětí stylisace a virtuosity, čerpajíce jen z galerijních reminiscencí a z fantasie přecpané nacvičenými ideálními schematy.

Tím směrem vzdělával se Bergler do r. 1781, kdy rozloučiv se se svým mistrem, vydal se na další pouť do eldorada umělců, do Říma. Tam stanul před veledíly mistrů 16. století, ale dojem, jaký naň učinila, daleko nebyl takový, jaký očekával. Jeho školské, eklektické zásady ho zcela ovládly a on domníval se, že applikováním jich na všechny poklady umělecké, co Řím jich v sobě chová, předstihne i veliké mistry renaissanční, ba i samého Rafaela. To byly jeho tajné sny a plány. Za jejich uskutečněním plahočil se pak, vybíral, srovnával a kompiloval jednotlivé části proslavených děl uměleckých a zdálo se mu, že dostoupil nejvyššího stupně dokonalosti, upomínala-li práce jeho na Quida Reniho nebo Domenichina.

Po takovéto pětileté práci vrátil se Bergler r. 1786 z Říma do Passova; mělť asi v úmyslu na vždy tam se usaditi a pobyl tam také skutečně plných čtrnácte let, stoje na vrcholu své potence umělecké a těše se všeobecnému uznání jakožto komorní malíř a truchses biskupského dvora. Odtud povolán byl do Prahy. Společnost vlasteneckých přátel umění, která sem ho povolala, netušila ovšem, že odevzdává vedení své školy zástupci směru již odumírajícího, který v několika letech bude překonán něčím novým, přirozenějším. Že by věci s eklektickým idealismem nebyly tak zcela v pořádku a že by příroda přece za větší studium stála, toho nikdo z nich neodvážil se ještě ani pomysliti a tak dostal se Berglerem do Prahy živel příliš konservativní, který již v nejbližších letech stal se těžkou, olověnou přítěží, jež bránila českému umění zachovati stejný vzlet v závodění s cizinou.

Také způsob vyučování na nově založené umělecké škole pražské byl stejně žalostný. Kreslilo se nejdříve dlouhou dobu dle předloh a pak teprve dle gypsových odlitků antických soch; vrcholem této akademické dresury bylo kreslení aktu v zimních večerních hodinách. Vše to řízeno bylo ovšem směrem idealisticko-eklektickým a proto také nehledělo se na akt jako na kus přírody, jako na mladého živého muže, ale spíše jako na nezdařenou kopii Apollona nebo Marsa a dle toho musel si též model dáti líbiti idealisující korrektury; že tím způsobem žáci mnoho znalostí lidského těla nezískali, jest na bíledni. Dále byla to škola pouze kreslířská, tak že o barvě, o koloritu, specifické to vlastnosti malířské, žák ve škole pranic se nedověděl; proto nemůžeme se diviti, že nikdo z celé školy Berglerovy malovati neuměl.

Studium přírody bylo jim věcí úplně vedlejší a komposice své prováděli zcela dle obvyklých starých schemat; ano Bergler sám nejvíce byl na

to hrd, že jeho předlohy, jichž na sta viselo v sále kreslířském, žákům pro všechny případy postačí. Na základě této pochybené methody vyučovací rozšířilo se u žáků velmi lehkomyslné pojímání úloh uměleckých, přejímali nejen celé posice z antických soch do svých komposic, ale i jeden od druhého okresloval co se právě dalo. Tak ku př. když Quaisser chtěl jakousi komposici provésti, píše Nadorpovi, aby zapůjčil mu kresbu diskobola, že ji chce použíti, a když Heine ucházel se o cenu za skupinu Laokoona, okreslil skupinu tu jednoduše jen dle kresby Nadorpovy. To vše bylo požehnáním theorie, že přítomnost a příroda nejsou vhodným materiálem pro umělce a nebylo tu nikoho, kdo by aspoň poněkud umělcům našim otevřel oči a zjednal jim tušení o tom, jak vážné a velké jsou úlohy pravého umění. Proto skoro všichni žáci Berglerovi zůstali jen více méně nadšenými diletanty s obmezeným horizontem uměleckým.

Dokladem slov našich jest celá umělecká produkce Berglerova. Pro širší veřejnost nejzajímavější jsou však jeho radirované listy, směsice to allegorie, mythologie a biblických událostí, jejíž základní notou je element antikisující, bez určité vůdčí myšlénky, bez programmu a účelu; souvislosti listů není žádné a seřadění zcela libovolné. Ale jednu věc můžeme tu dobře studovati, jest to ostře vyslovená záliba pro plné, překypující tvary těla, hlavně těla ženského.

Jeho bohové a bohyně nemají však na sobě nic antického, leda snad jen kostymy, kdesi z divadelní garderoby vypůjčené — jsou to zcela duchaprázdné, z paměti kreslené akty. Ale celkem musíme se diviti, jak nesmírně plodný, jak neunavný v komponování a nevyčerpatelný v allegorii Bergler byl; projevil tím zajisté celé svoje nadání, které šlo více do šířky než do hloubky a zdá se mi právem, že nebyl to naprostý nedostatek vrozeného nadání, který zavinil slabost jeho prací, jako spíše právě tato úžasná plodnost spojená s lichotivým uznáním a obdivem vznešených, zejmena dámských kruhů. Chtěje všude vyhověti, roztříštil své síly a na vážné studium nedostalo se mu pak nikdy času; mimo to přinesl sobě ovšem nákazu povrchní rychlé práce již od Knollera z Italie.

Citovosti marně bychom u něho hledali, ale nenahražuje jí také ani rozumováním, reflexí a vypočítavostí; on nepočítá, neuvažuje, nýbrž prostě vtěsnává své úlohy do obvyklých šablon a formátů, v nichž převládá násilná, heroická, divadelní pósa. Reflexí i citovostí daleko překonali ho Führich a Kadlík, ale to byli také jediní vynikající jeho žáci a vynikli zajisté ne proto, že byli jeho žáky, ale vzdor tomu, že jimi byli. Ostatní zabředli v pustý formalismus, tak že ani z daleka nevyrovnali se ani svému učiteli.

Tak místo nového, živého střediska uměleckého, jak společnost přátel umění v úmyslu měla, stala se z akademie pražské pod vedením Berglerovým jakási „šlechtická ressource“; umění její bylo aristokraticky nedůtklivé, lid mu nerozuměl a přirozeně se z něho také netěšil. To konečně také vysvětluje naznačený slabý výsledek akademie a ukazuje, proč navzdor intervenci šlechty a značnému uměleckému ruchu v jejích kruzích, zůstalo v domácím umění dlouho vše jenom na povrchu a proč obecenstvo nejevilo nikde příliš patrného účastenství.

Bylo ovšem velmi snadno hlavní vinu toho svaliti na obecenstvo samo, že jest příliš povrchní, že nechce chápati hluboké ideje, ale co měl prostý muž nějaký chápati na ideji, kterou v díle odkryjeme teprve po značném studiu archeologie a mythologie? Zdá se, že Bergler sám také výtku tuto cítil a proto tu a tam pokusil se též o genre současný; byl v něm sice nepopíratelně šťastnějším než ve svých mythologiích, ale i tu schází mu prohloubená charakteristika a postavy jeho zdají se náležeti nějakému zcela neznámému světu. Šablona všude proráží a krutě se na něm trestá, přistupuje-li k dílu z profání historie.

Jeho obraz Hermann a Thusnelda po bitvě v Teutoburském lese (z r. 1809, v pražském Rudolfíně) měl již býti jakýmsi ústupkem literárně i společensky šířícímu se smýšlení romantickému, ale šablonovitá, ploská invence všechen ráz historický s něho setřela; spíše dalo by se souditi, že jest to zachycený živý obraz z jeviště, uspořádaný zcela neobratnými statisty. Týž pathos a tytéž umělecké prostředky, s jakými maloval Bergler bohy olympické a legendy svatých, musely se hoditi též na německého poloboha Hermanna, poněvadž jiného komposičního receptu nebylo a tak jest obraz ten pouhá apotheosa bez času a místa, bez význačných tváří a orientujících kostymů; mohlo by to býti konečně také dobře holdování novomanželům. Ovšem že v desátých letech dělal obraz ten povinnou sensaci, ale nás zajímá již jen jako doklad dostavující se impotence stárnoucího mistra. V komposici a kresbě patří bez odporu k jeho nejméně zdařilým dílům a koloristou Bergler vůbec nebyl; poznáme jeho práce po zemité barvě a všude prostupujícím nepříjemném tónu červeného pletního okru. Všechny jeho obrazy uváděti, není tuším zde na místě, jestiť to spíše záležitost slovníku; nám běželo pouze o charakteristiku jeho jakožto uměleckého individua a o to, jaký mohl míti vliv na další rozvoj umění v Praze — a vliv ten blahodárný nebyl. Nejvíce řídila se jím škola jeho v malbě církevní a v portraitu; na mythologii měli žáci jeho málo fantasie a při uzavřenosti pražské akademie také málo přímých vzorů. V ostatních oborech uměleckých, zejmena v genru, krajině a historii, byla i u Berglera veliká mezera a vychoval-li přece žáky, jakým byl Führich, tu příčiny toho hledati třeba zvláště a jinde — jeho zásluhou to nebylo. V posledních letech svého života zanedbával Bergler školu skoro úplně, ano i kancelářské práce obstarával za něho Waldherr; uzavřen ve svůj staromládenecký pokoj trávil sestárlý mistr život svůj ve společnosti sestry Anny, školníka a fámula Floriána a věrného psa — to byly jediné tři živé bytosti v jeho domácnosti, kterou po něm zároveň s ředitelstvím převzal také Waldherr.

Jeho typy učenců, pijáků a karikatury prozrazují, že byl temperamentu dosti veselého a že někdy dosti charakteristicky dovedl zachytiti skutečnost, mnoho však nemyslil a hlouběji do přírody vniknouti se nenamáhal. Hlubší nějaká vroucnost a přesvědčenost byla mu úplně cizí a náboženským rozjímáním Nazarénů nikdy život si nekalil. Podle potřeby zajímala ho vznešenost i všednost a tak mnohdy překvapí nás motiv pijácký, jindy zase promyšlený náběh monumentální komposice, ale v obojím jest plno střízlivé prósy počátku našeho století.

Za pravdou.

Román. Napsal Josef Laichter.

(Pokračování.)

III.

Projeli Táborskou ulicí, pak po Ferdinandově mostě, načež sestoupli.

„Kam tedy vlastně půjdeme?“ otázal se nyní Jenda.

„Ukažte mi svého ‚Průvodce‘,“ odvětil Hanuš, „hned vám povím.“

Jenda podal knihu v červených plátěných deskách se zlaceným nadpisem: „Illustrirter Führer durch Wien.“

Hanuš zašel k rohu pod plynovou lucernu, rozevřel knihu a listuje s kraje, četl po krátkém okamžiku:

„Produktionen verschiedener Art und geringer Qualität finden statt im „Eldorado“, Petersplatz 1. Eintritt 1 fl., früher gelöste Karten 60 kr.“

„A co uvidíme?“ ptal se Jenda netrpělivě.

„Mnoho — a vlastně nic!“ řekl Hanuš, dvojako se usmívaje.

Za čtvrt hodiny stáli před domem, nad jehož vchodem hořelo plynové světlo. Na mléčném skle lampy bylo zříti veliký černý nápis: „Eldorado“.

Jendovi hučelo v uších, přečetl rychle roztažená písmena nápisu a upřev pohled na Hanuše, mlčky se otázal, zdali tedy sem, do toho domu vejdou a co přece tam uvnitř čeká. Viděl osvětlené schody, vedoucí kamsi do podzemí, a po schodech spatřil sestupovat staršího, elegantního pána, jemuž nebylo zřít do obličeje. Ubírali se za pánem a octli se v šatně a u pokladny, od níž rozevíral se pohled do velikého sálu. Jenda nakoukl chvatně, ale nic zvláštního nespatřil. U stolů sedělo obecenstvo, jak v sálech bývá, a na vyvýšeném podiu hrála dámská kapela. Teprve když sami vstoupili, Jenda porozuměl, oč tu běží.

Usedli pod lustrem a poručili si pivo, pozorovali. Jenda velikýma očima pozoroval. Společnost sestávala většinou z pánů, z mladých i starších. Bylo zřít i venkovské tváře, takové obchodnické tváře otců rodin, přijedších za svými záležitostmi do Vídně a zabloudivších sem okusit velkoměstského života. Dam sedělo tu poskrovnu, teprve z ulic se trousily, dostavujíce se jako z procházky, v plném ústroji, v kloboucích a se slunečníky, ale bez průvodců a velmi volně usazujíce se k pánům, s nimiž patrně teprve se seznamovaly. Byly mladé, všechny moderně, nápadně oděné, naparfumované, na lících napudrované a jejich oči zářily zvláštním leskem, takže Jenda nemohl býti v pochybách, koho v nich viděti. A bylo zajímavo, že ty dámy neusazovaly se ke každému, že zpytavě pozorovaly tváře i ústroj a že nejraději volily ony venkovské, obchodnické obličeje otců rodin, které přece nelákaly ani krásou ani mládím. Tu tam zrak

takové dámy zabloudil na zlatý řetěz, lesknoucí se na vestě nebo na řadu prstenů anebo i na vignetu láhve, z níž pán popíjel víno. A všechny velmi úsilně a samy většinou mluvily do pánů a mnohdy některá mračně, bez pozdravu zvedla se od stolu, pátrajíc po novém obličeji, k němuž obrátila se s usmívavým zrakem. Ale stalo se, že i od druhého stolu dáma zvedala se mračně, rozhorleně, spěchajíc k třetímu stolu, u něhož znovu rychle zapomínala na svůj hněv, počínajíc i zde s touž vyjasněnou tváří jako u stolu druhého i prvého.

„Tu tedy vidíte,“ řekl Hanuš Jendovi, „trh se zde odbývá!“

„Vidím,“ odvětil Jenda roztržitě. A nechtěje se prozraditi, dodával: „Trh o něco nižšího kalibru než na našich plesech.“

Otáčel se do vedlejšího přitmělého sálu, dívaje se na usazené tam párky, a všímal si nepokojnýma očima, kdykoli nějaký pán s dámou se zvedl. Také k nim přisedly ty ženštiny, ale s nepořízenou odcházely. Jenda jen chvilkami se usmál, zvláště když jedna se ptala, vidouc cestovního průvodce, jsou-li Francouzi. Ale pak se i urazil a rozhořčil tou dotíravostí. „Je to přece jen hnusné!“ řekl Hanušovi.

V tom vstoupil do sálu letitý pán, velmi maloměstského vzezření. Cestovní kabelka visela mu na řemínku a vyhlížel, jakoby právě teď byl se rozloučil s dětmi, s nimiž si popovídal u rodinného stolu. Dříve ještě než usedl, obletly jej dvě dámy. Pán dal si říci, sedl s nimi, objednal víno, častoval — a pak odcházel ven, do širé noci s tělnatější z těch dam.

Jenda až do té chvíle jej se zálibou pozoroval, ale tu náhle zmocnila se ho hrůza a ošklivost. Byl si jist, alespoň si to tak představoval, že ten člověk má ženu, děti, že má svou rodinu — — a hle, on — on! Bylo mu smutno a úzko pojednou ve všem tom kolem. Již ho nelákalo ohlížet se a pozorovat, již se nezardíval při pohledech na ty ženštiny, nechtěl se dívati a vybízel Hanuše, aby šli. Kapela však právě hrála a upoutala je, neboť počínalo houslové solo. Jenda vzhledl k houslistce a nespustil s ní očí. Bylo to mladé, útlé, vyhublé, asi sedmnáctileté děvče. Jendovi bylo náhle divno, jak to, proč že ještě za celý večer nevšiml si toho děvčete. Nyní teprve zadíval se na její tichou, nevinnou, jaksi lítostivou tvář. Klonila hlavu k houslím a duší jakoby nedlela v sále. Do nějakých vzdálených, krásných krajů hleděly její oči, vytrženy vlastní hrou. Tvář její prozařovalo cosi ušlechtilého, dýšícího smutnou, milou čistotou. Ten zjev, ta dívka, jak ji tu Jenda nyní viděl, neměla nic společného s pustým okolím. Tak se mu alespoň zdálo. A bylo mu jí líto. „Jak jí je v té hrůze,“ uvažoval, „jak se na to všecko dívá, co si o všem tom myslí?“ Celý román vybásnil si, upřeně hledě do její tváře, román o jejím domovu, o rodičích, o bratřích, sestrách, od nichž musila do světa, od nichž pro chléb musila sem — do toho pusta. A cítil touhu, jíti k ní, říci jí: „Podejte mi ruce — pojďte, já vás vyvedu, sem vy nepatříte, mně je vás nevýslovně líto.“ A ona hrála, tak krásně hrála, až slzy draly se mu do očí. I zakryl si obličej rukou, přivřel víčka. Právě počínalo adagio. Bylo sladké jako letní měsíčná noc, plná vůně jasmínu a kvetoucích rev. Jenda v té tmě, do které se pohroužil, zakryv si oči, tonul v podivném rozechvění. Zdálo se mu, že lustry uhasly, že nějakými obrovskými okny nahledla do vnitř luna a při jejím svitu že

rozlévají se ty dojemné, sladkou radostí plačící zvuky houslí. Ale pojednou rytmus se změnil. Jenda pustil ruku s obličeje a zase viděl sál, viděl hořící světla na lustrech, viděl ty napudrované tváře, ty nabízející se ženštiny — a otřásl se. Rychle pozřel na mladou houslistku. Neměla již sola, hrálo se společně, veselý, laškovný kvodlibet zvučel sálem. Dívka se usmívala, jasné, veselé její oči zíraly dolů, jakoby chtěly říci, ze má radost. A všechny dámy té kapely při veselém kvodlibetu se usmívaly, všechno nyní se změnilo. Pak kvodlibet přešel v largo, largo v andante a rozpředla se závěrečná věta s ozvuky předcházejících vět, s přibývajícím fortem a prestem, až pojednou, jakoby uťal, všecko se skončilo.

Jenda z hluboka oddechl. „Půjdeme!“ řekl Hanušovi. I zaplatili, zvedli se. A Jenda ještě při odchodu pozřel na vyhublou, milou houslistku. Znovu bylo mu jí líto. Ladila právě. Nedívala se do sálu. Pak sklonivši hlavu, opřela se rukou o pult. Jenda představoval si, že se to stalo smutně. A opět myslil na její domov, na rodiče, bratry, sestry, od nichž pro chléb musila se odloučit. A možná že opravdu musila — možná že její otec — — ano, jako ti mnozí otcové zde — — a Jendovi nechtělo se ani domysliti.

Když vyšli ven na ulici, hned přede dveřmi nabízelo se jim potulné děvče. Ale Jenda dal na jevo opovržení. A jestliže v Prateru všecko zdálo se mu přirozeným a nutným, nyní náhle nechápal, jak je možno, aby lidé dotýkali se takové osoby a v tom způsobu, jak se to stává. Nechápal, proč vůbec mohou si přát čehos takového a jak i ona může si přát.

Avšak sotva octli se v hotelu a svěží panská uváděla je do pokoje, Jendovi opět horko stoupalo do hlavy. Mnoho přemýšlel potom na loži, co je přirozené, co nepřirozené. Houslistka i pokojská a mnohé tváře i z Prateru i z toho sálu pletly se mu do myšlének. Marně snažil se udržeti dojem, s nímž odcházel z Eldorada.

A druhého dne večer docela již zapomněl na smutnou houslistku. Viděl u Ronachra francouzskou chansonetku s krátkými sukynkami a hluboce vystřiženými šaty. Vpíjeje se očima do chansonetky, ukazující obecenstvu svá lýtka, plná ňadra i bílé zuby, choval všeliká hříšná přání a při tom uvažoval, jak i taková přání jsou přirozená.

Později v hotelu usínal s nepěknými myšlénkami.

IV.

Bylo právě v čas druhé senoseče, v polovici srpna. Před lesem, na jehož svahu Jenda si hověl, shrabovali a protřásali pokosenou trávu. Jenda se díval se zálibou na dělníky a na dělnice.

Líbila se mu taková nečinnost. Vůbec nyní, co vrátil se z Vídně do rokytského dvora, býval málo činným. Rád vycházíval do polí pokukovat po mladých selských děvčatech. I teď v stínu lesa ulehl, jen aby viděl na bosé senosečky, jejichž opálená lýtka mihala se na lučině. Ale pak si vzpomněl, že dnes by měl přemýšlet o vážnějších věcech. Vzpomněl si na list, který obdržel ráno od přítele Pavlouska z Prahy. Pavlousek psal, co nového v Praze, co a jak osnuje se v zasvěcených kruzích.

Však prý zví, až jen se vrátí, však uvidí, do jaké široké činnosti pokroková strana nyní se vrhne.

Bylo tedy vskutku o čem přemýšlet. I odvrátil Jenda oči od lučiny, díval se k nebi. Tam plovaly obláčky — pavučinky, rozhozené na modré půdě. Když větvičky na jedlích se potřásly, také pavučinky na nebi se potřásly. A pod hlavou chladila země. Bylo po nočním dešti a zde v stínu půda ještě nesprahla, mech nepálil. Větřík pohrával na blízku travinkami. Milý byl. Rozčepýřil Jendovi vlasy nad čelem, provanul brvami. „V přírodě přec jen je krásně! Tak blaze duši, tak volno!“ Ale z čista jasna Jenda ležel na boku a oči i otevřená ústa polykala ty bosé nohy na louce. Pak zas se vzpamatoval. Vždyť je to nesmysl, řekl si. Rychle se převrátil, lehl na znak a stáhl si klobouk na oči, aby neupadl v pokušení. Přemýšlel o těch vážnějších věcech. Začal přemýšlet. Leč bylo to tak mlhavé, Mladočeši, Staročeši, realisti, státní právo — všechno to, o čem psal Pavlousek, i ta široká činnost, o níž se zmiňoval, všechno pomíchalo se pod kloboukem, jejž měl na očích a z mlhy vynořila se mladá tvář — a bosé nohy. Opravdu byly to bosé dívčí nohy. Taková bujná dívka! Takové svižné tělo! Takové kypré poprsí! A co kdyby si sedla k němu, kdyby se přivinula? Ó — až v Praze! „Byl bych blázen, abych nic neužil! Vždyť člověk je zvíře — co jiného?“ A myslil na ten Prater, co tam viděl, myslil na to vídeňské Eldorado a osnoval v duchu dobrodružství.

Potom znovu se vzpamatoval a nyní chtěl se vzchopit, zajít dál do lesa, aby vyhnul se i takovým myšlénkám. Ale spatřil přicházet na lučinu otce s Hanušem, Otylkou a Venoušem. I zůstal ležet. Stavitel mluvil s dělníky, Venouš držel se mu v patách. Ale Otylka, točíc velikým slunečníkem nad hlavou, vždy víc blížila se kraji lesa. Hanuš, jakoby chtěl a nechtěl, ubíral se za ní. Jenda nespouštěl jich s očí a pro všechen případ, aby nevzniklo podezření, rozevřel knihu, kterou vždy nosíval při sobě, třeba málo čítaje.

Již vstoupili do lesa. Otylka prvá, za ní hned Hanuš. Šli nedaleko, byli by však musili zcela se přiblížiti, aby jej viděli na jeho skrytém místečku, odkud měl hezký rozhled. Ležel, sotva dýchaje. A slyšel, co mluvili.

„Čím vás mám tedy do opravdy udobřiti?“ ptala se Otylka. „Přijdu dnes večer do sadu. To vám snad stačí, když již asi po páté slibuji.“

„Vy často slibujete, ale nesplníte. Podívejte, po dnes nevím, na čem s vámi jsem.“

„Tu je ruka, že splním.“

Víc Jenda neviděl a neslyšel. „Takové to tedy je!“ myslil si. Usmíval se do sebe. „Vida, láska! A Hanuš!“ Vzpomněl na Blaženku. Ale zamračil se. Jaksi mu překážela, jako zlé svědomí stála v cestě. I útrpně pokrčil rameny nad takovou láskou. „Odbyto — odbyto — — a vždyť je to čirý nesmysl!“

Ale proto přece večer vkradl se do sadu a co spatřil, velmi jej překvapilo. Neušlo mu, že Hanuš líbal Otylku. Nepříjemně se otřásl, byla to přec jen sestra. Ale uvažoval o tom později na posteli a shledal, že je to přirozené. Zase vzpomněl na Blaženku. Ale on líbat Blaženku! Toho by nedovedl! Tu je nejlepší důkaz, že jí vůbec nemiloval ani nemiluje.

Když ráno Cílka přinesla mu snídani do pokoje, zažertoval si, štípl ji do ramene. „To je masa — to je masa!“ prohodil usmívaje se a svítě očima, až Cílka zůstala celá udivena.

Schůzka Hanušova s Otylkou, ty polibky však jej tísnily. I vzal Otylku odpůldne stranou a zahrál si na moralistu.

„Slyšíš, miluješ ty někoho?“

Otylka se zarděla a zalekla. „Koho?“

„To sama asi budeš lépe vědět než já!“

A Otylka, vidouc se prozrazenu, znovu se zarděla, pak nuceně se usmála a pronesla:

„To přece jen — —!“

„Jak — — jen — —?“

„Jen tak!“

„Ostatně nemysli,“ velkomyslně prohodil Jenda, „že jsem nějaký špicl a že budu donášet.“

A zdálo se mu náhle, že Otylka ku podivu dřív a líp pochopila život, než sám to dovedl.

V.

Však za to v Praze! Počátkem září se vrátili a v říjnu měl odjeti do Vídně.

V Praze teď počal jiný život. Všechno zhustilo se nyní na otázku, má-li nebo nemá-li. Míval sice schůzky s přáteli svými a známými, mluvívalo se zase mnoho o dalekosáhlých ideách, politické hovory se rozvíjely, ale Jenda již tak se nerozplameňoval jako za minula. Často pozorně zadíval se na své druhy a ptal se sama sebe, opravdově-li každý myslí na ty věci, o nichž mluví, či myslí-li i oni na co jiného — na to, na co sám myslil. Zdálo se mu teď náhle, že není ani možno, aby kdo na co jiného myslil. Ženské — ženské — ženské! Nyní teprve rozuměl francouzské frási: „Cherchez la femme!“ Na ulici díval se každé do očí, jakoby ji chtěl probodnout, a zdávalo se mu, že v těch očích vždy čte smělé vyzvání. O již chápal, co je to muž a co je to žena! Právě tehda také kdesi četl: „Nejbohatěji vyvíjí se vnitroduševní život účinkem pohlavní lásky. Krásný divadelní milovník a bujná soubretta přímo řádí v hlavách polozralé, zralé a přezrálé ženské a mužské mládeže. Velmi poučno jest, jak vnitroduševní život klášterní panny a mnichy může podrážditi. Krásné obrazy světic někdy vystupují z rámců do mozku mnichů a totéž děje se jeptiškám s nahými těly mučedníků. Bývalí příslušníci klášterů doznávají to bez obalu, poskytujíce tím příležitost nahlédnouti do svého nitra. Proto nebylo pro znalce lidí žádným zvláštním překvapením, jak by se všeobecně za to míti mohlo, když slyšeli, že členové jednoho rozpuštěného kláštera španělského prostituci se věnovali. Tytéž bytosti, jež ve skutečném životě sebe menší frivolnost těžce nesou, mohou se ve svém vnitroduševním životě nejbezuzdnější prostopášnosti oddati. Jestliže však vědomý nebo nevědomý a potlačovaný chtíč v někom se nahromadí, převalí za příznivých okolností své nepřirozené hranice a vnitroduševní život objeví se v netušeném, překvapujícím světle.“

A u Jendy se převalil, vlastně Jenda soudil, že je nutno, aby se převalil. Asi za týden po návratu z Rokytky do Prahy ztratil svou nevinnost. Totiž jen dobil, nebo myšlénkově nevinnost byla již ztracena. Klesl, maje to za přirozené a nutné. Proto pohříchu nebylo mu nikterak smutno, těžko však bylo před pádem. Tu přec jen zápasilo v něm čisté dětství, vzpomínky na dobrá předsevzetí, vzpomínky na ty hvězdy, o nichž kdysi mluvil Slovák Mikyška. Stál na rozcestí — pochyboval. Ale pak nebylo již o čem pochybovat. Byl vyspělým člověkem, hotovým mužem. Byl chycen — a padal.

Ještě jednou potom mluvil s Blaženkou. Ale víc již nemohl, zdálo se mu to prostě hloupé. Neměl však síly, říci jí pravdu. Alespoň ne do očí. I odhodlal se, že napíše.

Tu však, toho dne, kdy sedl k listu, zmocnil se ho smutek. Lekl se, vyskočil od stolu, stoupl k oknu. Venku pršelo, sychravý déšť bičoval dlažbu a střechy. A Jendu mrazilo v těle. Přitlačil čelo k chladné tabuli, rozpomínal se. „Ano je krásné žít ve snech,“ pravil si, „ale co platno, když to jsou jen sny! Život je jinaký, člověk je pozemské zvířátko, právě jak to říká Hanuš. Co platno — co platno?“ Ale teskno mu bylo, lítostivým okem díval se za sebe do ztraceného minula. Zdálo se mu, že tenkrát jako na nějaké louce, snad jako na nějaké krásné hoře si hověl, dívaje se Pánubohu do oken — — Ale byl čas, aby se z všeho probral. I on nese v sobě faustovský problém a tu nedá se ležet se založenýma rukama pod hlavou. Člověk musí do života, pít z toho poháru, který dán mu ke rtům. Pít — pít a žít, jak je to přirozené. Dnes, když vyspěl, chtít ještě být dítětem, utápět se v snech, lítat ku hvězdám, znamenalo by být asketou. A asketou být — — za žádnou cenu! To si mohli dovolit na prahu středověku, když neznali života v jeho plnosti, když neznali přírodních zákonů, když všechen význam viděli v ubíjení toho těla, které podceňovali. Může-li však podceňovat moderní člověk? Může-li na příklad moderní člověk nevidět, jaký význam má žaludek? Sociální otázka, toť přece přede vším otázka žaludku. A co je to vlastně všechna kultura, civilisace? K čemu ten shon idejí? Snad k oslabení pozemského, tělesného života a k zabezpečení nadzemského, posmrtného? A dá se pozemský život myslit bez těla? Ach ano, krásné je kochat se sny, ale je to dětské — — a ten čas minul. Jako listí opadá a léto záhy prchne, tak prchlo i to a již se nevrátí. Bylo by nepřirozené, protimyslné, chtít se do toho vnucovat. „Vždyť dávno cítím, jak Blaženka pozbyla pro mne významu. Vlastně ani významu neměla. Byl to sen, illuse, byl to vzdušný výtvor všech těch blouznivých myšlének, jimž jsem propadl. Je mi jí líto, ale líp říci než prodlužovat.“

Nicméně teď přece již nepsal. Roztrpčen návratem teskných vzpomínek, odložil péro, papír, vyšel ven do deště. Blížil se již večer. A toho večera klesl po druhé.

Příštího jitra pak psal Blažence a z večera list odeslal. Chvíli stál u poštovního okénka, než dopis vhodil úředníkovi, ale posléze přece se rozhodl. „Dobře jej zažij, má Taťáno!“ sklouzlo mu při tom přes rty.

VI.

Byl krásný den, poslední z letních dní, když Blaženka Jendův list obdržela. Seděla u okna v obývacím pokoji za kuchyní. Vyšívala žlutým hedvábím ženskou náprsničku. Skloněna nad rámem, pilně pohřížila se do práce. Nahoru dolů hbitě mihala se ručka, protahující hedvábí a oči pozorně sledovaly rychle střídající se stehy. Jen nit-li docházela, Blaženka na okamžik popřávala si oddechu, nahlížejíc rozevřeným oknem do ulice, odkud zaléhal do vnitř hluk lidských hlasů a lomoz povozů.

Slunce hřálo. Právě polévali ulici a Blaženka vtáhla nosíčkem ostrý zápach čerstvě skropeného prachu. Potřásla ramínky, pak podívala se k obloze, která byla jasná a modrá, a sama do sebe se usmála. A zase vyšívala. Bylo jí milo a volno.

Seděla v lehounké, satinové bluzičce, u krku malinko vystřižené. Byla celá čistá, pečlivě po ránu upravená, umytá, učesaná jako hezounký obrázek. Šestnáctiletá dívčinka! Pravidelně oddechovala, srdce nic nebolelo, žilo se šťastně a spokojeně.

I kolem vše mluvilo klidem šťastné domácnosti: to piano, které stálo stranou se Straussovými valčíky na rozevřeném pultě, ten staromodní, zdánlivě solidní nábytek, ty postele s bílými pokrývkami i květinový stolek u druhého okna, kde v žluté kleci cvrlikal kanár. Ranní slunce kosým pruhem padalo do pokoje, kroužkujíc po podlaze.

Dlouho seděla Blaženka, až cítila potřebu přec jen si oddechnout. Odložila rám, dala ruce za hlavu, protáhla se. Pak vyskočivši, sedla k pianu, zabřinkala valčík, jenž se jí namanul, načež odběhla pohovořit si s kanárem, nazývajíc jej „zlatem", „rozpustilcem" a kárajíc, proč rozhazuje semenec. Potom rozevřela noviny, udiveně svraštujíc čílko nad kritikou divadelní hry, která kritikovi se nelíbila, ač ji uvedla v nadšení. „Ti kritikové!" myslila si. A povzdechla, vzpomínajíc na Jendu, jenž také ji plísníval z nesoudnosti, při každé knize, kterou četla, vyzvídaje, jak co se líbilo, co je krásné, co hluboké, co povrchní.

Ale noviny ji znudily, vzala opět rám a opět pohřížila se do práce. Zase nahoru dolů hbitě mihala se ručka, zase oči pozorně sledovaly.

A tu zavzněl zvonek z kuchyně, hned pak rozevřely se dvéře a ozval se hlas:

„Blaženko, psaní! Máš podepsat recepis."

Blaženka zbledla a zčervenala. „Já maminko?"

„Ano," odvětila útlá, drobná paní, podávajíc dopis Blažence. Ta poznala ruku a opatrně, s radostnou bázní vzhledla k matince, co říká. Pak odskočila pro péro a podepsala. Dodávací lístek sama zanesla listonoši, načež s dopisem vrátila se do pokoje.

Plaše ohledla se po dveřích, ale matinky zde již nebylo. „Takové veliké psaní! Co mi to píše?" zašeptla. A hledala nůžky. „Kde jsou? Kde jsou ty nůžky?" Znovu ohledla se ke dveřím a nyní povytáhla se na špičky, dívajíc se na list proti světlu. A náhle vzpomněla, nůžky vlastně že leží na okně, ale ona zmatkem že zapomíná.

Chvějící se rukou rozstřihla obálku, vyňala psaní. Zdálo se obšírné, na dvou aršcích. Aršky nebyly růžové barvy ani neměly zlaté ořízky;

ostatně nikdy nebylo Jendovým zvykem, psávat na růžovém papíře, což Blaženka dávno již věděla. Políbila ty aršky, rozevřela, jala se čísti:

„Milá Blaženko!

Měl bych snad svůj dnešní list počíti jinými slovy, ale zvykl jsem již tak a připadalo by mi nepřirozeným, osloviti Vás i v tomto posledním dopise jinak."

Blaženka se zarazila, dech uvázl jí v hrdle. A chvatně přeběhla další řádky, ale za chvilku ruce počaly jí klesat a oči se kalit, vše mást, rozplývat a splývat kolem. Ale ne, to není možné? A přec stálo to tam, bylo to možné.

Jenda psal doslovně takto:

„Vy víte, Blaženko, že vždycky jsem rád mluvíval pravdu. Ale pravda je velmi záhadný pojem. Člověku zdá se dnes pravdou, co včera měl za lež, a dnes lží, co včera měl za pravdu. Celý lidský život není ničím jiným než věčným hledáním pravdy. Ano, miluji pravdu a rád znám se k sebeklamu, vidím-li, že jsem se klamal. Sama jste se již přesvědčila, jak celý svůj dřívější životní názor jsem pozměnil. Mluvíval jsem s vámi o tom a mluvíval v poslední době často proti všemu, co dříve jsem obhajoval. Musil jsem, nechtěl-li jsem být vnitřním lhářem. A teď, když si tak vše před oči stavím, zdá se mi neuvěřitelným, v jakém mlhovém ovzduší jsem to žil. Jako člověk na poušti, který vidí jen fatu morganu. Usmívám se samému sobě, vzpomínám-li dnes na Kreutzerovu Sonatu, kterou jsem do Vás vnucoval. Však Vy víte, že teď bych již nevnucoval. Mlha odletěla, fata morgana zmizela, vidím jasněji. Vidím — i to jsem Vám již řekl — jak Tolstoj v Sonatě člověka oddělil od přírody, jak jej přímo odřízl od té půdy, po níž chodíme, jak málem byl by z něho chtěl učinit anděla. Ale my nejsme andělé, jsme přírodní tvorové. Jak jsem to tak mohl necítit! A nyní cítím v žilách, v krvi tu přírodu, s kterou jsem sloučen, tu přírodu — tu tělesnost svou, Blaženko. Teprve teď jsem pravý positivista. A jako takový musím Vám říci, k čemu dlouho nemohl jsem se odhodlat. Musím Vám říci, že Vás, Blaženko, nemiluji a že jsem Vás vůbec nikdy nemiloval. Vám je to snad podivné a nevím, nebude-li i těžké a trpké, ale je tomu již tak. Nechci lhát, poctivě chci vyznat, co a jak. Rozejít se musíme, to je neodvratné — ať se tedy rozejdeme v pravdě a ne ve lži! Bude to čestnější pro mne i pro Vás.

Že jsem Vás nemiloval, je mi dnes zcela jasno. Zpomeňte si, kterak všecko mezi námi se utvářilo! Já žil v mlhách. O čemkoli jsem přemýšlel, všechno bylo mlžné, vzdušné. To nebyl svět positivní, který jsem viděl, nýbrž svět vysněný. Příroda, lidé i já sám: to bylo vysněné, odříznuté od pozemské půdy. Sociální otázka, ženská otázka, všecko bylo tak odříznuto. A Vás jsem právě tak odřízl. To jest, já tehda snil o lásce a vytvořil jsem si illusi dívky, jakou bych mohl milovat — vzdušnou, nepozemskou illusi. A bůh ví, jak se to tak stalo, tu illusi jsem vtělil ve Vás a klamal se, že miluji Vás. A miloval-li jsem, miloval jsem jen svou illusi, nikdy však Vás. Mluvme si pravdu, Blaženko! Skutečně bylo tomu tak. Vždyť Vy sama dobře víte, jak jsem Vám vší mocí chtěl vočkovat všecky vlastnosti své illuse, jak jsem Vás pořád chtěl vidět

něčím, čím vlastně nikdy jste nebyla. Já to poznal, později jsem to poznal, jako jsem poznal, že vůbec žil jsem v samých illusích — vysoko ve vzduchu. A tehda, Blaženko, prožíval jsem těžké chvíle, s tím již ani Vám jsem se nesvěřoval. Tenkrát jakobych byl padal s nějaké vysoké hory, na které bylo volno a krásně, odkud viděl jsem věčně modré a tak blízké nebe — — Ano, tenkrát jakobych byl střemhlav s hrůzou padal, nemoha se vzpamatovati, co se to se mnou děje. Dnes již vím, dnes již se pamatuji. Padal jsem na prosaickou zemi, přicházel k vědomí přírodního, positivního člověka.

Ale jakmile tím jsem se stal, pak docela jsem Vás již nemiloval. A stydím se za to, že jsem Vám hned pravdy neřekl. Přírodní člověk miluje jinak — avšak to jsou delikátní věci, o kterých Vám nebudu vykládat. Naše medicínská fysiologie hraje tu velikou roli. Až vyspějete v ženu — sama jednou poznáte. Naše styky byly čistě platonické a já už v platonismus nevěřím. Kde byla tedy láska? Vidíte — kde byla láska?

Život není lehký. Lehkým se zdá, dokavad člověk staví si hrady a zámky. Jakmile přestane stavět a stanoví si bližší cíle, náhle vidí, jak i bližší cíle jsou těžké. Já snesl své ideály na zem, chápu nyní život positivně. Ale to vyžaduje celého člověka, bojovníka. Tu není času ani místa na sentimentální citlivůstkářství. Dnes mu také již nerozumím. Vidím jen boj, který čeká — a jsem pro boj.

A pak, Blaženko, můžete cítit zájem pro člověka, kterého líbaly již jiné ženštiny — můžete pro takového cítit zájem, Vy, pravé dítě ještě? Ano, líbaly, mohl bych i něco horšího říci — ale to stačí, aby schladilo Vaši náklonnost. Nezapírám své tělesnosti, přiznávám se k ní, abyste viděla, že mi je pravda nade všecko. Jistě ve Vašich očích tím klesnu, avšak lépe klesnout, než dále Vás klamat, být lhářem. A ostatně jednou mne pochopíte, až poznáte, co to znamená být „člověkem“.

Pověděl jsem, co jsem říci chtěl. Tím se spolu rozcházíme — nemyslím jako lidé, ale v tom smyslu, že nepojí nás nic takového, čemu se říká láska. Známými zůstaneme — proč bychom známými nezůstali?

Na konec přeji Vám pro život mnoho štěstí, jehož zasluhujete.

S pozdravem

Jan Hrubý.“

VII.

Blaženka dlouho četla, než dočetla. Tam kde zvídala, že není a nebyla milována, jako podťatá ustala, klesnouc na stoličku u piana. Pro slzy nemohla dále. Brala list z klína znovu a znovu do ruky, ale za každým slovem, za každou řádkou odpočívala. List byl již mokrý slzami i náhle se vzchopila, ubíhajíc do vedlejšího salonu, aby volněji mohla oddati se bolu, aby zde v pokoji za kuchyní nebyla překvapena matinkou.

V saloně hned za dveřmi podepřela se o skříň a jakoby světa chtěla se zbavit, přitiskla list k očím, takže pod jejími slzami řádky se roztekly a stopy inkoustu zůstaly na jejím obličeji. Stála právě proti zrcadlu a spustivši ruku s listem s očí viděla svou tvář, celou svou shrucenou postavu. Viděla červené oči a stroužky slz, stékající k ústům. Jako

v mlhách se viděla. Ale zdálo se jí, že snad to přece není pravda, vždyť ještě nedočetla. A tak octla se až tam, kde Jenda líčil, že život není lehký. Tu však myšlénky jí unikaly, nechápala souvislosti, nerozuměla. A pak o těch ženštinách — o tom líbání! Zvykla již všelicos slýchat z úst Jendových, také mnohdy jí všelicos psal, čeho nechápala, ale tak hrozného nikdy nic neřekl a nenapsal.

A pojednou, když tu dlela v saloně jako za živa zahrabána do hrobu, zaslechla své jméno: „Blaženko!“

To ji probudilo. Současně pozřela do zrcadla a současně ukrývala list v kapse své zástěrky. Ale její uplakaná tvář, ty červené oči! Zůstala ticha jako dítě, schované v koutku. Dech zatajila, myslíc, tak že spíše zůstane neprozrazena. Ale znovu ozvalo se:

„Blaženko, Blaženko!“

Pohnula sebou. „Co pak mám činiti?“ Pak zavřenými dveřmi trhaně zvolala:

„Přijdu, maminko!“

A rychle, obratně upravovala se nyní před zrcadlem, zástěrkou zablazujíc stopy pláče. Ale sotva hnula se od zrcadla, sotva učinila krok ke dveřím, zachvěly se pod ní nohy, všecko se kolem zatočilo a zase zaplakala do zástěrky. Utekla do koutka, přitiskla tvář ke zdi, zalévala se slzami. A tak ji tu zastihla matinka.

Dva dni nevěděla Blaženka, co s listem počít. Zbledla, pod očima objevily se promodralé kroužky a ty oči stále hleděly kamsi do daleka, jakoby nechodila po zemi. Ale nikomu neřekla, co se to stalo. Dva dni nevyšla na ulici, stále přemýšlejíc, co dělat a hlavně, jak Jendovi na list odvětit. Urovnávala své myšlénky, však sedla-li, bolest ji přepadala, myšlénky se rozplývaly, nebyla s to pérem hnout. A jít k Otylce? Svěřit se? Již delší dobu nebyly takové přítelkyně, jako bývaly. I to pominulo. A pak vůbec: jít tam do domu — nyní?

Psala tedy. Nic jiného nezbývalo. Plné čtyři dni psala, přetrhávajíc, opravujíc, nejsouc si jista, vyjadřuje-li se správně t. j. tak, aby si ještě víc u Jendy neuškodila. Prosila, vymlouvala mu vše, jak nejlépe uměla. A pak list odeslala s tlukoucím srdcem, v nekonečné bázni, jaká dojde odpověď. A což nedojde-li?

Obdržela však rychle nový dopis. Ale byl hrozný — hroznější předešlého. Takový hrdý! Jenda psal, kterak její list nejlépe přesvědčil jej, že ona vlastně neví, co to láska. „Blaženko, Vy že jste mne milovala anebo Vy že mne milujete? I to je jen illuse! Vidíte, oba vzájemně jsme se klamali. Taková rozluka, je-li tu láska — ta láska, která bouří krev, která proniká celé tělo — neodbývá se pouhým listem, prošením a vysvětlováním, že by to mohlo být takové a takové a zatím že není. A pak listem, za nějaký celý týden poslaným! Nikoli! Kdybyste věděla, co je to skutečná láska, byla byste v témž okamžiku, kdy obdržela jste můj dopis, střemhlav opustila dům, byla byste, hnána svou krví, tou přírodní, mocnou — řeknu, živočišnou láskou přiletla k nám, vnikla do mého pokoje, byla byste snad plakala, na kolenou přede mnou klečela, anebo soptila a rvala mne, zkrátka všechno jiné byste byla činila, než to, co jste učinila. Jen si přečtěte nějakou tragoedii, nějaké drama lásky,

nebo nějaký román, kde řeší se problém lásky. Anebo si všimněte těch každodenních lokálek v novinách — tam se přesvědčíte, co se z lásky dělává. Láska je něco surového či syrového — a co je takové, to nedá se srovnat se žádným listem, jaký Vy jste napsala. Ani nevíte, jak jsem nyní klidným! Myslil jsem si ovšem, že není skutečné lásky ani u Vás, přece však poněkud bál jsem se, odesílaje prvý svůj dopis. A nyní jsem klidným — tak klidným!“

V takový smysl vyzníval Jendův dopis. A Blaženka zase chodila jako podťatá, jako ztracená pro tento svět. Měla by tedy střemhlav opustit dům — měla by pádit, kleknout před ním, plakat? Či co by měla činit? Skrývala se a o samotě si poplakala. Psát se již neodvažovala. Až za několik dní vydala se na obchůzku kolem anatomického ústavu, doufajíc, že tam někde shledá se s Jendou. Ale když jednoho dne (právě pršelo a ona pod deštníkem celá sklíčená vyhlížela) spatřila Jendu blížit se k ústavu, pojal ji náhle strach i stud, a dříve než k čemu se odhodlala, vběhla do průjezdu protějšího domu, skryla se za dvéře — a netroufajíc si vzhlednouti, stála dlouho a dlouho, až po Jendovi nebylo památky. Ten pitval v ústavě již mrtvolu, když nesmělá a zahanbená vykročila opět na ulici.

VIII.

Setkali se však přece na samém sklonku září. Otylka odjížděla na rok, doplnit své vzdělání do Drážďan i navštívila před odjezdem Blaženku. Blaženka návštěvu opětovala a tak se spatřili.

Jenda byl tomu povděčen. I jemu šlo o setkání, nedala mu přec jen pokoje myšlénka, zdali Blaženka vzpomíná ještě či nevzpomíná, zdali již zahlazeno všecko, co bývalo — a pak jaké mínění vlastně nyní si utvořila. Zdálo se mu, že by bylo záhodno leccos ještě blíž vysvětliti, zkrátka promluviti, jako promlouvají moudří, uklidnění lidé.

Dle toho také zařídil své chování. Oči jeho sice se přimhouřily, trhl sebou instinktivně, shlednuv Blaženku vstupovati do dveří, ale hned se vzpamatoval, vesele spěl vstříc, podávaje jí ruku, usmívaje se, jakoby nic se bylo nesběhlo či jakoby to, co se sběhlo, bylo tak přirozené a nic neznamenající, že bylo možno při tom se usmívat a chovat se právě tak, jako si počínal. V tom ukazoval se hotový, rozumný člověk a Jenda byl na sebe hrd, že to tak dovedl.

Ale Blaženka nevěděla, kam schovati oči. Byla stále zmatena; i když mluvila s Otylkou, řeč se jí pletla. Pohledla-li zpříma, spěšně víčka klopila, ale i takové krátké pohledy prozrazovaly, co děje se v nitru. Chvěly se v nich úpěnlivé, žalostné, plačící vzdechy. Tu Jenda mohl pochopiti, že Blaženka klečí před ním na kolenou, že vzpíná ruce. Pod očima měla hluboké, zamodralé proužky a ty oči samy byly smutné, vyhaslé.

Potom ji doprovázel a teprve když na ulici osaměli, všiml si jí lépe. Zdála se drobnější, unylejší, než bývala, proniklá svou žalostí. Pocítil lítost, neb tiše pronesla:

„Ach, proč jste tak psal?“

Usmál se rozumně. Jako učitel nad žačkou. Hle, ona se ptá? Jakoby

všechno nebylo dost zřejmé a přirozené? Řekl si, že se neklamal, že bude musit vysvětlovat, lépe ji přesvědčovat. I odpověděl:

„Bylo to nutné, Blaženko. Pojďte za město. Vyložím vám vše podrobněji.“

I dali se pražskými třídami k Vltavě, na známou stezku k Letenské stráni, kde od prvé schůzky mnohou šťastnou chvilku spolu strávili. Nemluvili. Tu v oživených ulicích, v hluku lidských hlasů, v hlomozu povozů Jendovi zdálo se, že by seslabil dojem všeho, co chtěl říci. Zabráni do sebe kráčeli spěšně, Blaženka v bázni i naději, že není ještě všechno ztraceno, on pořádaje své myšlénky.

Teprve za mostem, když ubírali se pod strání podél Vltavy, počal vykládat, proč rozluka byla nutna, proč nemohl jinak. O fysiologických věcech vykládal, o přirozeném výběru. Blaženka úzkostlivě naslouchala, srdce jí tlouklo, mrazilo ji. Podzimní vítr vál korunami stromů v aleji, s kymácejících se větví padalo sežloutlé listí. Dlouho Jenda mluvil. Posléze doložil:

„Vím, Blaženko, že je to smutné, ale smutno bývá vždy, loučí-li se člověk s illusemi. Smutno bývá, dívat se i na růži, která odkvétá, z níž vůně již vyvanula. Anebo hleďte, jak nyní žalno, dívat se na stromy a keře, na nichž listí vadne a žloutne. Podzim se blíží, léto odchází. Každá změna sahá k srdci. A tak i vám i mně tato změna. Ale vlastně, zdali se co změní? Je to jen uvědomění toho, co dávno existuje. Nikdy lásky mezi námi nebylo, jen družnost nás pojila. A družnost může zůstat. To však nechci, abyste se klamala, nechci, abyste se loučila s illusemi jednou, až víc byste s nimi srostla, až by to bylo trpčí než dnes. Proto jsem psal. Tak rád bych vám jasně pověděl, že mluvím pravdu, tak rád bych vás postavil na podklad svých názorů. Vy však dnes nepochopíte. Ale až jedenkráte, v budoucnosti řeknete: ‚Ano, v pravdě byly to illuse.‘ Pak budete vědět již, co je to láska — — celé moře, hluboká propast dnes dělí nás od lásky. Láska — láska! Jen si vzpomeňte na Kreutzerovu Sonatu, jen si vzpomeňte na Bourgetova Žáka — — a nerozbřeskuje se vám? A doporučil bych vám ještě Mantegazzu, třeba je povrchní člověk. Lásky, Blaženko, jsme neznali — já vás klamal, klamali jsme se oba.“

Blaženka upřela naň své oči. Tedy, ačkoli kráčel po jejím boku, ačkoli byl vlídný, hodný, tak přátelský, jako vždy býval, přec jen opět mluvil totéž, co psal! Kterak může říci, že nebylo lásky? „Což nevidí ani nyní, jak jej miluji a že až do smrti budu milovat, jako jsem milovala?“ Co pak nevidí v jejím pohledu odevzdané srdce, všecky ty slzy, které prolila, kterými víčka častokrát zčervenala? Ó kdyby mu měla vyprávět o smutných dnech, o těch nocích, jež strávila na žhavých poduškách své postele! A sklopila zrak, nevědouc, co říci na to vše. Čím se bránit, nechce-li vidět? Pláštík poletoval jí na ramenou, byla sinavě bledá.

„Není tedy pravda, Blaženko?“

Zavrtěla hlavou. Znovu naň upřela oči. A pak zoufalost již našla si cestu z nitra. „Není pravda!“ zašeptla. „Jak pak jsem nemilovala, lásky neznala? Nezapomněla jsem, do smrti nezapomenu. Chcete-li, tedy obejmu vaše kolena — — ale co mi to platno, když nechcete mne již milovat? Proč tedy mluvíval jste o lásce? Proč jste mi tedy vždy vykládával,

v čem záleží, i jaké duševní harmonie je třeba a jak je krásným takové vnitřní, souhlasné spolužití. Já žila jen ve vás. Všechny mé myšlénky platily vám, i na tatínka i na matinku jsem zapomínala. Svět, život měl pro mne smysl jen vámi, co vás těšilo, i mne těšilo, co vás rmoutilo i mne rmoutívalo. A pak jsem vás nemilovala!“

„Nemilovala, Blaženko — opakuji, nemilovala.“

Zaplakala. „Dřív jste věříval a nyní nevěříte.“ Odvrátila se. Veliké slzy padaly jí z očí, bolest škubala celým tělem.

Stál u ní, nevěda, co počíti. Bylo chladno, sychravý vítr setřásl lístek s jilmu do jejích kadeří. Něžně dotkl se vlasů, vyňal lístek. Pohledl za sebe, před sebe — nikoho nebylo v aleji.

„Blaženko, buďte hrdinská!“ promluvil, bera ji za ruku. „Myslil jsem, že klidně, rozumně o všem si promluvíme.“ A cítil, jak prsty její se chvějí. Pak ta drobná ruka se ho křečovitě chopila, pláč zastavil se v očích, úpěnlivě naň pozřela.

„Ani tykat mi již nechcete a přece vždy jste mne k tomu nutil.“ Slzy třásly se jí ještě na řasách. „Prosím vás, mějte mne rád — — mějte mne rád!“ A chytila se ho i druhou rukou, zapomínajíc, co činí. Těsně octli se při sobě, viděli si blíž do očí, blíž do duší. Vlna neznámého dojmu proběhla Blaženčiným tělem. Cítili svůj dech. A Jendovi náhle se zdálo, že nastává cosi nového — to staré, minulé byly illuse — ale vždyť opravdu ona je ženou! Vždyť opravdu není již dítětem. Odvážil se ovinouti ruku kol jejího útlého pásu, a uzardívaje se, políbil ji na oči. A Blaženka oči zavřela — a on líbal, víc a víc líbal, dlouho líbal. Sladké bylo chvění jejích prsou, jež přimknul ke své hrudi. Ba, sama těsněji se přivinula, křečovitě se držela. Nemluvili. Po nebi proháněla se sivá oblaka, po cestě před nimi podzimní vítr roznášel kotouč žlutého listí. Z Prahy zaléhal sem vzdálený hluk povozů a odkudsi z nádraží pronikavé hvízdání parního stroje.

„Blaženko — Blaženko!“

Náhle však se vzpamatoval. „Ne — není možno — já — já —“

„Proč mne nechcete mít rád?“

Znovu ji políbil. „Mám tedy rád!“

A tak v jiné podobě láska se obnovila. Od toho dne, než odejel do Vídně, častěji se líbali, častěji se objímali. To však bylo vše. Nebo ve Vídni přišla záhy opět záplava a odtud pak napsal Blažence nový list, jímž na dobro se jí odřekl.

IX.

Ačkoli Jenda nežil již mravně, pokrokářsky, přece i dál zůstával pokrokářem.

Ostatně rozvoj pokrokové strany sám sváděl na jiné vnější dráhy. Přestávalo se myslit na vnitřní rozvoj jednotlivců, a všechna starost ponenáhlu obracela se na organisaci celku a na vykristalisování pevného vnějšího programu, jenž z prvotního hnutí vlastně teprve nyní měl činit stranu. Čím více dospívali ti studenti, již původně udávali tón hnutí, tím více pozbývalo toto svého studentského, vnitřně reformního rázu, při-

bírajíc víc a víc barvy proklubávající se socialně-politické strany. Již se neapoštolovávalo, ale agitovalo se, nastal hon za positivními, socialně-politickými úspěchy.

Prvotní theorie o rovnosti národů, o spravedlivém rozřešení socialní a ženské otázky, o svobodě tisku, o zrušení militarismu — — to všechno vedlo konečně k touze po státu, v němž rázem prakticky uskutečněn by byl ideál života, jaký strana si vytkla. A tak místo vnitřní reformy jednotlivců nastupovalo úsilí po uskutečnění českého státu, formulovaného zanícenými pokrokovými hlavami.

Ale jakmile takový cíl byl postaven, hned zimničně všechno hnalo se za vnějším vzrůstem strany. A dařilo se, nebo stát měly v programu i jiné strany, jenže až na poslední metě. Tu však byl mladý předvoj, který rychleji chtěl dorazit k cíli. „Rychleji" znamenalo „radikálně". Radikálové byli i na př. mezi Mladočechy a ti jiní radikálové rádi chytali se ohnivého předvoje — postrkovali, což znamenalo jen prudší spád po šikmé ploše vnějšího rozvoje.

Strana rostla do šířky. Nejen, že v jiných politických stranách získávala přívrženců, nabývala i půdy hlavně v dělnictvu, a tu opět především v dělnickém dorostu. Dělnická mládež utvořila si pokrokovou frakci pod názvem Omladiny, jíž stal se také cílem ideální stát strany pokrokové. Byly to většinou mladé hlavy — od patnácti do dvacíti let — které spojily se v Omladinu. Být za jedno se studenty, nadšenými pro lidový, dělnický stát, to lákalo a zahřívalo. Založili též svůj list, jenž psal ve smyslu pokrokářském, pěstovali všestranný styk se studenty a při vzmachu za českým státem tvořili opět jejich avant-gardu, jako oni ohnivější avant-gardu těch jiných zadnějších a postrkujících radikálů.

Za takového, víc vnějšího rozvoje nastávala ovšem na mnoze rozdvojenost mezi soukromým a veřejným životem. Jistá rozdvojenost byla tu vždycky. U Jendy na př. ostřeji vynikla tehda, když chtěl vystoupit z církve. Tenkrát poprve počala jej trápit, takže zápal pro vážné otázky pozbýval roztomilosti. Nevěda, jak vyváznouti, odložil pak vystoupení ad acta, ale rozdvojenosti neunikl. Často vzdychal, cítě, že něco tu chybí. Či byly ty otázky, ten celý směr nad jeho síly? Mnoho sliboval si od maturity, doufaje, že všechno po odbytí šťastně se rozřeší. Ale zatím potom vliv Hanušův krisi zhoršil, takže celistvosti, srovnalosti vlastního života s otázkami spíš ještě se vzdaloval.

Až teď za toho vnějšího rozvoje strany šťastně si pomohl. Položil čáru mezi svůj privátní život a mezi život ostatní. Privátní život, to byl ukrytý koutek, s nímž vážné cíle nemají co činiti, ale ten ostatní život — proč tu neměl by mít platnost pokrokový program? Konečně Jenda vypozoroval, že velká většina strany si to tak zařídila a že je to vůbec běžné mezi lidmi, kteří vytkli si vážnější životní úkoly. Vždyť celý svět dělá takovou hranici mezi životem soukromým a veřejným! A velmi pohodlné bylo, že hranicí dalo se libovolně pohybovati, takže obor života, pro který program platil, často povážlivě se súžoval. Za takového pojímání dalo se velmi dobře vyhověti požadavkům pokrokářství t. j. na schůzích, ve styku členů s členy nebo tam, kde vystupovalo se v zájmu strany, bylo nutno mluvit proti prostituci jako sociálnímu zlu,

bylo nutno mluvit proti církvi, militarismu i proti nerovnostem společenského zařízení, při tom však platilo to za věc čistě soukromou a pokrokář při tom pokrokářem zůstával, žil-li sám prostitučně, či nevystoupil-li z církve, či sloužil-li jako voják anebo žil-li v bezstarostném blahobytu, jsa synkem bohaté rodiny. Veřejný život — — ano, vždyť to je něco zcela zvláštního! To je právě to theoretisování, to hájení principů! A soukromý život je zase něco zvláštního, věc čistě soukromá, s níž žádné programy nemají co dělat! A vůbec programy zdali přec nejsou jen mrtvými programy? Ale život? A člověk? „Zvíře je člověk!" opět a opět utvrzoval se Jenda. Podle toho názoru pak program si ohnul a upravil. Tak to nyní chápal a tak se spasil.

Poněvadž pak tedy do popředí programu pošinuty byly politické otázky a zvláště česká státoprávní otázka, Jenda celou duší chopil se politiky. I pobyt ve Vídni měl v tom směru na něho vliv. Zůstal tam jen jeden semestr, ale bylo toho dosti, aby vrátil se do Prahy s nenávistí k říšskému městu a k Němcům. Pilně navštěvoval parlament a tam ve všech drobných ústrcích, jichž český národ zakoušel, viděl nespravedlivost a nerovnost ústavního zařízení. Vídeň se mu zprotivila. Pod vší její slávou a moderností bodaly jej české peníze a české mozoly. Srovnával s Prahou, poznávaje výhody dunajské metropole, zvelebované z provinciálních měšců. Ty nádherné vzdělávací ústavy, ta musea, ta divadla — — zdali na tom všem nemá český člověk podílu? Proč nekoncentrovat se v Praze? Proč vyhazovat peníze oknem, když možno s nimi něco dělat doma? Teprve tu — ve Vídni chápal dosah státního práva, dávaje se oslňovati hlavně vnější, materielní stránkou.

Vrátil se na léto do Prahy, maje v hlavě samou politiku. O jiném nyní nemluvil. Doma stále slyšeli jej horovat pro český stát. Na nic míň, na nic víc scvrkly se všecky jeho bývalé ideály. Konečně stavitel ochotně mu přikyvoval, jsa rád, že zanechal jiných „utopií". Jen jedno se mu nelíbilo — to, že Jenda byl ve styku s nově založeným listem, který platil za velmi radikální. A slovo „radikální" mělo v očích stavitelových přece jen zlý zvuk.

X.

Uvedený obrat vyvolal v životě Jendově hluboké následky. Politika stala se mu osudnou. Především byl právě v ten čas na rok z university relegován pro účastenství na jistém sjezdu.

Relegace ovšem v rodině způsobila značné vzrušení. Jendy samého však valně se nedotkla. Naopak ještě víc uvedla jej na dráhu politickou. Viděl v sobě hrdinu, který již v tak mladém věku počínal trpět pro veřejné otázky. Studenti oslavili jej pouliční demonstrací, přitáhnuvše v obrovském zástupu před dům a provolávajíce mu slávu.

Osudným stalo se mu něco zcela jiného. Státoprávní demonstrace. Ale to až na příští rok. Zatím tělesně ještě víc vyrostl, zmohutněl, nechávaje si nyní vousem zarůstati i bradu i líce. Vůčihledě stával se dorostlým člověkem. Jeho jméno získávalo si čím dále silnější zvuk. Zaujímal důležité místo ve spolkovém, studentském životě, bez něho nic vážnějšího ve straně se nesběhlo. Náležel k jejím nejčilejším, k nejhrdin-

nějším členům a byl pokládán za jednoho z nejlepších řečníků. Ač teprve jedenadvacítiletý, měl před sebou již pevnou dráhu budoucího politika. Psával také pod šifrou do pokrokářských novin a články jeho bývaly kořeněny ostrými útoky na jiné strany.

Ale pak přišly ty státoprávní demonstrace. Dáno bylo tehda heslo, aby se v zemích koruny české oslavovala paměť císařského, zářijového reskriptu, jímž uznáno bylo státoprávní postavení zemí koruny české a slíbena korunovace. Po Čechách i Moravě připravovaly se schůze ke dni 12. září a s oslavou uváděny ve styk odbývané právě v Praze pouliční demonstrace mladých lidí, hlavně té avantgardy mládeže dělnické, jež měly ráz protidynastický. Rozhazovány byly cedulky závadného obsahu po veřejných místech a mazány říšské orlíčky na poštovních schránkách i erárních budovách. Jinak v Praze odbýval se pouze soukromý banket na Žofíně, při němž měl býti dán výraz politickým citům. Banket byl sice zakázán, ale účastníci přece se sešli.

Toho večera Praha měla již svůj zvláštní, nový ráz. Ba, již několik dní. Po ulicích v četách s nasazenými bodáky procházela ozbrojená policie. Ale až na ten banket všude bylo ticho.

K banketu dostavil se také Jenda. Sedělo se v hořejším, skvěle osvětleném sále žofínské budovy. Několik poslanců se súčastnilo, t. zv. krajní křídlo mladočeské strany. Pak vůbec radikálnější pražští mladočeši a zástupci pokrokové strany.

Ale sotva banket byl zahájen, sotva sklepníci v černých fracích počali obsluhovati hlučnou společnost, zasednuvší u dlouhých, elegantně upravených tabulí, objevili se v sále dva policejní komisaři s celým zástupem policistů, vstoupivších s nasazenými bodáky. Nastalo vzrušení a reptání. Komisař vyzval k rozchodu. Nové vzrušení a reptání... A bylo odmlouváno s mnoha stran výkřiky a nikdo nehýbal se s místa.

Jenda chvěl se při té scéně rozčilením. Ruka zatínala se mu v pěsť. Co pak nic nedá se činiti? Co pak vskutku tak daleko to pokročilo s lidskou svobodou, že ani — —? Krev se v něm pěnila i dal se do křiku a ohlížel se. Ale nikdo nezačínal. A zas podíval se na strážníky a slzy rozhořčení vstoupily mu do očí. Jak pak, má snad sám začít? Co má dělat? Cítil, že ještě nikdy národní cit jeho nevzkypěl jako v tomto okamžiku, kdy měl poslechnout, ač zdálo se mu, že neví proč. Všechny od dětství nastřádané názory o utlačovaných národech a o tyranské libovůli slily se nyní v palčivý oheň vášně, hrozící propuknout.

Jenda jako zmámený se díval. Tedy — — tedy nikdo se nebrání? Tedy se má poslechnout? A proč? Co se tu vlastně dělo, aby bylo nutno dát si líbit takové pokoření? Sám se nehýbal, ačkoli několikrát již byl vyzván. Mračně hleděl ke vchodu, kterým příval hrnul se ven, zpívaje „Hej Slované“. Hlava zatočila se mu vztekem. Strážníci s bodáky byli mu již lhostejni, nějaký jiný vztek cítil. A také odcházel, ale se žhavou ranou v duši.

Pak značná, horkokrevnější část účastníků uchýlila se do restaurantu Choděrova, kde v ústranní mnoho se mluvilo i mnoho bouřilo. Jenda přišel domů pozdě v noci, hlavu maje spitou politickou vášní. Všecek obsah života stajil se mu nyní do zaťaté pěsti, hrozící těm, kdo

překáželi, jak se mu zdálo, státoprávnímu vývoji národa. Vlastně nemyslil již na život, nýbrž na formu života. Plnost, niternost mu unikla, zůstala jen ta vnější úprava. Viděl v duchu jen jakýsi skvělý kadlub, tu formu státoprávní, do které měl se národní život přelíti.

XI.

Příštího dne pražské obecenstvo četně shlukovalo se kolem nároží. Nad Prahou a okolím vyhlášen byl výjimečný stav. Veřejnými plakáty oznámeno to občanstvu.

Jenda, jakmile to doma zvěděl, hned vyběhl na ulici a také četl úřední vyhlášku. Jízlivý úsměv kmital mu kolem rtů. Byl rozčilen, spěchal k přátelům a zvěděl víc. Zvěděl, že Studentské listy a ještě některé časopisy úředně byly zastaveny. Rokoval s druhy a nikde neměl stání, kde s kým debatoval o výjimečném stavu, o možných následcích i o tom, co nyní činiti. A tak i následující dni. Na nic jiného nemyslil, ničím jiným nežil. V hlavě jeho zuřila politická horečka.

Pak asi za týden někteří z jeho přátel byli zatčeni. Do Jendy jako když udeří, ale dovedl se přemáhati, býti hrdinným, nutil se do vášnivé nepoddajnosti. Mnoho mluvilo se po Praze o schůzce, odbývané v Choděrově restaurantu, čekalo se zatýkání súčastnivších se tam osob a u Hrubých bylo velmi smutno, nebo báli se o Jendu, vědouce, že se súčastnil i banketu i schůze u Choděry.

Jenda však měl zatím na pilno. Pokroková strana nesměla za výjimečného stavu založit ruce, jako jiné strany již se k tomu chystaly. Bylo nutno na něčem se usnésti, na tuhé organisaci, která by i za výjimečného stavu dovedla pracovat.

Proto odbývala strana důvěrnou schůzi, ne sice v Praze, kde nyní bylo nebezpečno, nýbrž mimo obvod — v Hodkovičkách naproti Chuchli, na pravém břehu Vltavy.

Účastníci ubírali se tam dílem pěšky, větším dílem však jelo se odpoledním parníkem. Celý zástup studentů shromáždil se o druhé hodině za slunného podzimního dne u vltavského přístaviště. Bylo zde vidět i Otokara Laška i Jenšovského, kteří oba stali se horlivými pokrokáři od doby, co strana vztyčila prapor státního práva do popředí a co počaly se po Praze odbývat politické demonstrace. I Kukla a Bránský změnili v ten čas své smýšlení a bylo je nyní viděti na lodi. Také několik mladých dělníků jelo na schůzi a všichni ti bývalí gymnasisté, kteří kdysi chodívali k Jendovi na čajové večírky.

Na Vltavě kouřily parníky. Právě jeden zakotvil, přibyv od Chuchle. Z vody vál milý chlad, jen zápach kouře, roznášeného větrem po řece, štípal do očí a nepříjemně čpěl do nosu.

Blížila se chvíle odjezdu: Studenti spěšně sbíhali s nábřeží k lodnímu můstku, hledajíce místo pod plátěnou stříškou na palubě. A plavci vzhlíželi zpytavě, vyčkávajíce.

Konečně zavznělo třetí zvonění, zašplounala voda, jsouc lodním kolem rozryta a hozena nazpět, komín mocněji zadýmal, parník, od-

dělený od můstku, hnul se po řece. Utvořily se vlny, rozkolébala se hladina Vltavy.

Na parníku bylo živo. Přetřásaly se nejnovější události. Právě včerejšího dne zatčeno bylo několik studentů, což zavdávalo podnět k živému hovoru. Mluvilo se i o domovních prohlídkách, o zápiskách, jichž policie se zmocnila, i o přiznáních, jaká kdo ze zatčených učinil. Mluvilo se o osudu, který zatčených čeká a s úsměvem vyprávěny různé historky, šířené tehda po Praze o tajném spolku Omladině.

Tak uběhla cesta. Za hodinu byli v Chuchli a odtud prámem dali se převézti na druhý břeh do Hodkoviček, kde v sále jedné restaurace měla se schůze odbývati. Před hostincem byla zahrada, v níž listí na stromech již prožlutávalo. Za restaurací černal se borový les.

V hostinci studentů očekávali, nebo sál byl zamluven. Připravili jej. Uprostřed stála dlouhá řada stolů, kolem kterých mělo se zasednout. Hned snášeno bylo pivo, studenti zapalovali doutníky a živý ruch uvnitř se rozproudil. Tichá, venkovská restaurace procitla ze spánku.

Zatím přišli i ostatní, vydavší se z Prahy pěšky. Jedni druhé vítali, potřásali si rukama. Pak uzavřely se dvéře, také okna byla pečlivě pozavírána a Soumar, jenž se Slovákem Mikyškou schůzi pořádal, oznámil křiklavým hlasem, že každému bude dána osobní pozvánka pro případ, že by četnictvo vniklo do sálu. „Tím jsme po zákonu kryti a čerta pak nám je co do koho!“

Jak se však ukázalo, měly takové, na jméno znějící pozvánky i tu výhodu, že nikdo nepovolaný nemohl se vlouditi do sálu. Bylo-li čí jméno Soumarovi neb Mikyškovi neznámo, musil se dotyčný odvolati na některou ze známých osob, která se pak za něho zaručila.

Když lístky byly rozděleny, obešel Soumar s Mikyškou ještě jednou kolem stolů, aby se přesvědčili, že jim nikdo neunikl.

„A vy synku, máte legitimaci?“ ptal se Slovák zavalitého, červenolícího chlapečka.

„Ó ano!“ usmál se hošík.

„Na zdar! Živio!“

„Živio!“

Slunce dvěma okny padalo do vnitř, ozařujíc celou protější stěnu, rozveselujíc sál, v němž kotouče dýmu stoupaly ke stropu. Ještě se pobíhalo, hlučelo, až náhle ozval se tleskot na znamení, že má býti ticho. Hned všechno umlklo a Soumar zahájil schůzi.

Málo se změnil za dvě léta. Byl stejně hubený, stejně vyčouhlý a stejně mračně díval se na svět. Mluvil prudce, úsečně, trhaně. Pověděl, oč se jedná, zanadával na policii a ptal se, co tedy nyní činit za výjimečného stavu? O to běží, aby lid na venkově neusnul.

Rozvinula se debata. Súčastnilo se jí několik studentů a dva dělníci. Různé návrhy byly podány, ale všichni souhlasili v tom, že nutno činnost obrátit především na venek. Někteří navrhovali, aby se působilo hlavně na ženy, poněvadž ženy rodí muže a je známo, jaké matky, takoví že jsou i synové. Jiným podobná činnost zdála se příliš dlouhotrvající, kladli váhu na to, že běží o přítomnou generaci, že je zkrátka nutno, aby celý národ co nejrychleji stal se pokrokovým, aby jako jeden muž hlásil se

o své státní právo a pak že vláda nebude mu dávat hořké pilulky ve formě výjimečného stavu. O dělnících se také řečnilo, o mravní i hmotné jejich bídě a potom se přešlo k zbabělosti národní, k patolízalství, jež se musí ubíjet.

Slovák Mikyška mluvil velmi optimisticky. Usmíval se, pravil:

„Bať, braši, to by bylo zle, aby se neprorazilo. My chceme u nás na Slovensku prorazit, natož vy tu. Však prorazíme my i vy. Nyní žerú Maďaři nás a za dvě stě let my sežereme Maďary. A nyní žerú Němci vás tu a za pár let vy sežerete Němce.“

Slovákovi se tleskalo, líbilo se, co pověděl. Tu Jenda Hrubých ohnivě vstal a prohlásil, že by vlastně nejlépe bylo, sežrat Němce hned, ne sice sežrat v doslovném smyslu, ale položit hráz jejich násilnictví, ukázat jim, že malý národ někdy víc dovede než národ sebe větší. A dával příklady z historie, jak malí národové uhájili život, ba vysoko se povznesli, byli-li nadšeni nějakou ideou — — byli-li přímo ideou fanatisováni. V takovém jakémsi deliriu konají se pravé zázraky, vždyť konečně každý si může vzpomenout, co dokázal hlouček Arabů, fanatisovaný učením Mahomedovým. A neví nikdo o Táborech a Táboritkách? I vyplývá z všeho, že český lid měl by býti fanatisován státoprávní ideou — — a pak že by bylo vyhráno. Předním a nejdůležitějším úkolem tedy je, fanatisovat venkov, fanatisovat celé Čechy, aby v případě potřeby dovedl národ ukázat, že umí ještě po dnes po táboritsku máchat palcáty.

Pronesl to s rázností, ohnivě. Byl i povzbuzován, oči kolem něho zářily, polohlasně se mu přizvukovalo. Naproti seděl Jenšovský, mumlaje pro sebe: „To je stará vesta, to jsem dávno říkal! Ale teprve teď všichni vidí, když voda teče do bot.“

Téměř celému shromáždění ta slova Jendova jakoby byla šla z duše, tak to bylo přirozené, bylo to to nejjednodušší, nejsnazší, co se dalo dělat. „Fanatisovat — fanatisovat se musí!“ ozývalo se sálem. Jen několik rozvážnějších hlasů se ptalo, jak se to vlastně má s tím fanatisováním, o němž zde byla řeč, ať se prý pojem přesně vymezí, ať se poví, kterým způsobem fanatisovat a do jaké až míry.

Jenšovský se ušklíbl. „Co pak nemohou ti oslové držet za zuby?“ vyhrkl ke Kuklovi, jenž seděl vedle. „Já jim povím, jak fanatisovat!“ A vstal a pověděl, máchajc rukama, jak se musí fanatisovat, jak by on zalarmoval celé Čechy. Vždyť je to známá věc, jak několik lidí zalarmovalo Prahu o Komenského slavnosti! Koupil se papír, pořídil hektograf a tiskly se lístečky: ‚Večer osvětlujte!‘ A Praha zářila — i v nejzastrčenějších koutech plála světla. „Fanatisovat, alarmovat, to jsou ta pravá slova!“

Jenšovský sice nepožíval v straně vážnosti, nicméně platil za dobrou sílu. „Mluvka — mluvka,“ říkalo se o něm, ale ostatně prý i takových mluvků někdy bývá třeba.

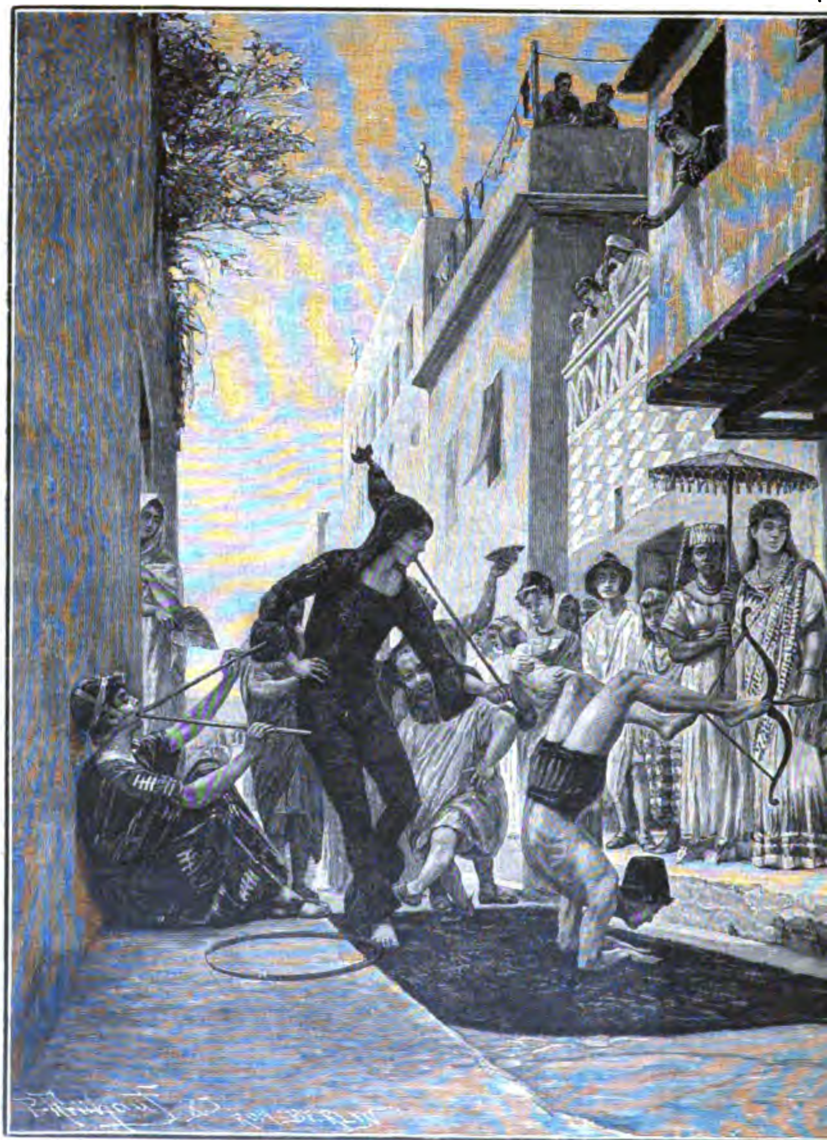
XII.

Hned po Jenšovském zvedl se Kačerovský. Také tu meškal v schůzi. Byl vychovatelem, řídčeji již docházel mezi pokrokáře, ale dnes přišel. Až dosud slůvka nepromluvil. Vyčkával, čině si poznámky na malý aršík.

Chvílemi nevrle krčil rameny, zdálo se, že není spokojen. Byl ostatně již delší čas nespokojen, vědělo se to o něm, ale nedbalo se toho, což jej tísnilo.

Viděl, jak pokroková strana padá po šikmé ploše a trápil se, že je bezmocným. Takřka samojediný ze starších druhů zůstal věren původnímu směru. Stále kladl víc váhu na mravní stránku, na vnitřní národní práci a na vnitřní sociální program. Sklamal se sám ovšem v mnohém během času, o lecčems přesvědčil se, že bylo utopií, nicméně v zásadě lpěl na starém a převaha praktické politické činnosti se mu nelíbila. Chtěl to dnes říci. Jako již i dříve častěji učinil, chtěl znovu připomenouti, jakou by si přál viděti stranu. Bylo ticho, pozorně kolem naslouchali.

I počal tím, že zašel zpět, že dal se do líčení historie vzniku a rozvoje pokrokových idejí. Ukázal, že nešlo zprvu o státní právo, jen o politiku, tak běžně pojímanou, jako nyní se děje, nýbrž o plný, všestranný obsah života, o zbudování ideálu krásnějšího, dokonalejšího světa. Načrtl se ideál ve formě programu a úkolem každého, kdo jej přijal, bylo, žíti v souhlase. Obrátil se k Jendovi, ptal se ho, zdali kdysi také neřekl, že vzdá se i bohatství? A zdali neplatilo pro každého žít co nejmravněji? Každý počínal u sebe s reorganisací, s prohlubováním svého nitra. Nechodilo se do hostinců, do kaváren, do vykřičených domů, jako se to zase děje. Či s takové stránky pojímá se ženská otázka? Chci-li ženu povznésti, jistě se nesrovnává, horovat jen slovně pro emancipaci a při tom žít prostitučně. A tak i ve všem ostatním neběží o slova, ale o skutky. Ale ostatně nač o tom mluvit, vždyť již málem ani o slova neběží! Celá ta obsažnost základního programu scvrkla se nyní na pochybné politisování, na honbu za státní samostatností, na hlomozný radikalismus. To všechno o sobě však málo znamená — — není to nic jiného, než unikání původnímu, těžšímu cíli. A utíkání do prázdna. Je to ohlušení sebe sama, zatemnění všeho, důkaz, že pod svícnem tma. „Co je ti platno, byť's všechen svět získal a na duši své zkázu vzal?“ stojí v písmu. Ta slova se sem hodí. Strana ztratila duši a maskuje si to ideálem státu. Je pravda, strana vzrostla, co dala se na tu cestu, ale právě v tom vzrůstu tají se pád. Je to vzrůst jen zevní, do šířky — ne do hloubky. Je to nános beze všech základů. Nebo málokdo se dnes ptá po původním programu, málokdo jej vnitřně prožívá, spíš láká jen jméno strany, touha, slout „pokrokovým“. Vskutku zůstalo jen jméno, obsah se ztratil a to je věru smutné. A bude ještě smutnější, dojde-li k fanatisování, o němž zde byla řeč. Delirium — opilost — — to tedy zbývá na konec? Nevytýkáte církvi, že utekla na povrch, místo co by byla stále zůstávala ve vnitru lidstva? Ano, jen v návratu do sebe, do nitra spočívá spása. Ovšem člověku je nesnadno být dokonalým, k tomu je daleká cesta — a každý má svou slabou chvilku. Není na to také pomyšlení, aby se svět rázem obrátil, ale mnoho by se získalo směrem, jaký si vytkla strana, jen kdyby jej každý v sobě spracoval a prožil. Mít před sebou ideál, chtít něco krásného — vidět dosažitelnost alespoň části společného dobra a vidět jej společně ideálním zrakem, jak jinak lidem by se žilo — i při vší té neúpravě sociálních poměrů, při všem tom tak zvaném materielním zlu! Nadějí v nějaké vnější štěstí, v odměnu,

Kejklíři v starém Řím

5. **Obraz A. Scifoniho.**

povstává sice mnoho věcí na světě, v hlubinách lidských však dřímá i cosi, nemajícího nic co činit se sobectvím — a odtud rodí se nejkrásnější činy.

Skončil i sedl, škubaje víčky pod brejlemi a čekaje, postaví-li se kdo na odpor. Potlesk ozval se jen slabě, ačkoli mnozí v duchu dost dávali mu za pravdu.

Ale hladce řeč Kačerovského neprošla, přes to, že doposud míval nemalý vliv. Sám Soumar se vzchopil k odvetě. Byl rozčilen a dopálen. Mračil se až běda a se vší prudkostí svého temperamentu vrhl se na Kačerovského. Vytkl mu ostře, že v tak vážné chvíli měl si uspořit podobných slov, poněvadž nyní je něčeho jiného třeba než všelijakého hnidopišství — nyní, když národ pokořen výjimečným stavem. „Co pak máš v žilách vodu a ne krev? Ano, je krásné, vidět ideálním zrakem dosažitelnost alespoň části společného dobra, ale v tom „vidět“ se tají zpropadený háček. To znamená sedět a koukat a nic nedělat.“ Bylo by však bláznovství dáti lenosti přednost před činností. A klopýtne-li se někdy, to je přece přirozené. Docela však žádná pravda není, že by kdo odhodil pokrokové ideály, naopak právě běží o jejich provedení, o uvedení jich v život. Proto ta honba za státním právem. Až bude v Čechách víc autonomie, až se tu nebude uniformovat všecko z Vídně, pak pokroková strana bude moci zasáhnout v život podle svého programu, řešit sociální problémy, řešit ženskou otázku — — vůbec nejen theoretisovat, ale světu prakticky ukázat svou pokrokovost. Jen touha, aby tu bylo nějaké ovoce, vedla a vede k politisování — — to přece nemusí snad říkat a dokazovat jemu — Kačerovskému? To není žádné unikání původnímu, těžšímu cíli, žádné ohlušování sebe sama a zabíhání do prázdna. A právě dnes by se tak nemělo mluvit, jako mluvil on — Kačerovský. Ať si jen rozváží, že mnozí lidé ztratili svobodu, obětovali snad i svou existenci — — a tomu se pak řekne odhození ideálů?

Krůpěje potu stály Soumarovi na čele, když umlkl. A bouře potlesku jej odměnila, takže nebylo pochyby, jaká nálada převládá. Schůze nabyla neobyčejné živosti, všichni byli zvědavi, co dále se rozvine, nebo Kačerovský zvedl se k odpovědi. Ačkoli býval klidný, umírněný, přece se chvěl. Nutě se do chladné objektivnosti, přiznával, že tedy snad přece poněkud přeháněl, ale nikdo mu nevyvrátí, že má zásadně pravdu. Ať se říká, co říká, ta honba za státním právem, ty pouliční demonstrace a všechno podobné — — to není nic pokrokového. Člověk se dá ovšem někdy i demonstrací strhnout, ale je třeba si věc rozvážit. Nikdo ho nepřesvědčí, že jen cíl má býti ideální, cesta za cílem však jiná. A byť český stát byl sebe krásnější ideál, je to rozumné odkládat s plností života, až ideálu se dosáhne? Kdo může říci, kdy se ho dosáhne? A proto lépe žíti již teď plně, pokud možno dokonale a ostatní všechno bude přidáno.

Proti Kačerovskému přihlásil se k útoku také Jenda. Chtěl hned po Soumarovi se ozvat, ale vyčkal, až se Kačerovský znovu vymluví. Byl také podrážděn jako Soumar a pak Soumarův ostrý odpor jej povzbudil, aby i Kačerovskému řekl, co si myslí, ba co dávno si myslí. I řekl to nyní, a hned s mnoha stran se mu přikyvovalo. Dal se především

do vykládání svého názoru na život a odtud přešel k úsudku, že vývoj pokrokové strany v počátcích byl vlastně nepřirozený, fantastický, dětský. Sám se tomu nyní usmívá, hledí-li za sebe. Skutečný život je prý jinaký, než takové hravé, snivé nazírání. Ó skutečný život! — Však každý, když vyspěje, to ví a zná i netřeba ani o tom mluvit. Plnost života spočívá právě v plném využitkování toho, co život a svět dává, ano v takovém darwinském využitkování podle zásady „Kdo s koho, ten toho!" Ale Kačerovský, jak pozoruje, kloní se k jakémusi mysticismu a touhle cestou dospěje jen k odříkání a asketismu. V tom právě však není žádná pokrokovost. Chce-li strana český stát, chce plné lapení života a ne takové živoření, jakým národ teď vlastně hyne. A demonstruje-li se a děje-li se něco, co Kačerovský haní, on naopak to schvaluje, nebo i pro národy platí Darwinův boj o existenci a jen násilím, převahou něčeho se v tom boji dosahuje. Maďaři mohou tu být nejlepším příkladem. Proto ještě jednou z nejhlubšího přesvědčení doporoučí, aby se soustavně po celých Čechách působilo fanatisováním.

A znovu vzchopil se Kačerovský. Nyní však břitce a rozhorleně. Nedovedl býti již klidným. Žhavé výčitky sesypal na hlavu Jendovu. Nazval jej lehkomyslným hochem a zeptal se, myslí-li, že hýření znamená plné využitkování života. O demonstracích vyjádřil se ještě příkřeji a o Maďařích dal Jendovi takovou lekci, že se zarděl až po uši. Ptal se, zdali to je tedy ta česká otázka, narážet český život na maďarské kopyto — a pak dnešní život na kopyto roku osmačtyřicátého? Dnešní doba — — a tehdejší doba! Není v tom trochu rozdílu? Ukázal mu na konkretní případy, jednotlivosti rozebíral a na konec prohlásil, že dobře vidí, jaké vlivy nabyly v straně převahy. Při tom upřel zrak na Jenšovského.

Ze všeho toho rozvinula se další prudká debata. Výsledek pak byl, že schůze se rozešla, aniž na čem positivním se usnesla.

XIII.

Šeřilo se již, když studenti prámem dávali se převážet do Chuchle. Tu částečně vstoupili na loď, z části pěšky nastoupili cestu k Smíchovu. Na nebi ukazovaly se první hvězdy.

Jenda opět jel parníkem. Také Slovák Mikyška, Jenšovský, Otokar a mnoho jiných. Ještě na lodi pokračovali v debatě, připomínajíce jeden druhému, že je třeba míti pozor na ústa. „E — co, pozor na ústa," furiantsky prohodil Jenšovský, „při nejhorším nás pozavírají!" Smáli se a zanotovali pak píseň „Kdo za pravdu hoří".

Parník nehlučně letěl po ztemnělé vodě, do níž dívalo se podzimní nebe s jasem hvězd. Zlíchovské skály smutně rýsovaly se na břehu. Klidno bylo nad řekou. Z dáli blížila se loď, vyhazujíc k obloze proudy ohnivých jisker. A tam vystupoval z Vltavy Vyšehrad se svým vážným cimbuřím. Jen krátce trvalo, co dostihli jeho skal, ztracených daleko v hlubinách. Odtud pak náhle řeka počala se rozvírat, šířit a šířit a jako nádherné přímořské město pozdravila je Praha, zalitá světelnou září.

Jenda celou cestu měl v hlavě Kačerovského. Byl ovšem přesvědčen, že Kačerovský prohrál, ale zdálo se mu, že měl prohrát víc. Ještě to

a ono nyní mu napadalo, čím byl by mohl notně jej porazit. Při takových nových myšlénkách všecek se rozehříval a strašně litoval, proč dříve nevzpomněl. A nestačilo mu, opakovat si nesčíslněkrát, že Kačerovský mluvil přemrštěně, nutil i jiné, aby přizvukovali. Ba, nechtělo se mu domů, cítil potřebu zas a zas slyšet, že Kačerovský jednal i netaktně, vyraziv s osobními útoky. Bylo mu jaksi klidněji, slyšel-li, že také jiní to potvrzují. Vždyť ať se to vezme, jak vezme, člověk musí se přec jen rozčilit, dějí-li se mu takové plané, nesmyslné výtky. Proč dívá se Kačerovský na všecko, jakoby nerozuměl životu? Je rozhodně přemrštěný! „A lehkomyslného hocha mu nezůstanu dlužen, ani to hýření! Hýření a hýření je rozdíl! Jestli člověk někdy — — Ostatně je to nesmysl mluvit o plnosti života, nevím-li sám, v čem ta plnost spočívá. On to neví. Je zcela fádní, šosácký moralista a dost!“

Jenda na zlost zašel si s Jenšovským, Mikyškou, s Otokarem i celým zástupem přátel na pivo. Měli svůj hostinec, kde ve zvláštním pokoji sedávali o samotě, jsouce ukryti zraku tajné policie. Říkávali tam „u Barikády“, zpívávali ohnivé písně, pili a kouřili, až mraky dýmu mívali nad hlavami. Na uvězněné druhy tu také vzpomínávali, losujíce žertem, kdo prvý opět přijde na řadu.

Sem tedy zašli a Jenda dnes mnoho pil. Pohádal se tu opět, nebo dva z pokrokářů dávali za pravdu Kačerovskému. A Jenda křičel. Prý také trochu z počátku dával mu za pravdu, ale nyní ani trochu — ani za mák. Všecko je to nesmysl, co vytýkal Kačerovský! Hnidopišství je to, jak dobře řekl Soumar. Toho večera Jenda velmi shodoval se s Jenšovským, seděli stále vedle sebe a Jenšovský křičel ještě víc, než míval ve zvyku. „Fanatisovat — fanatisovat, alarmovat, to jsou ta pravá slova!“

Z hostince odcházelo se pozdě v noci. Jenda odcházel poslední s Jenšovským, Otokarem a Mikyškou. Ubírali se kolem osvětlené redakce vládního listu. Jenda se zastavil, prohodil:

„Ti tam nahoře mně leží v žaludku. Nemají nic jiného na práci, než vymýšlet, čím by nás ostouzeli.“

Opodál v ulici spatřili pak dva strážníky s bodáky. A Jenda náhle vzkřikl po nich posměšně a také cosi, co vzbudilo poplach.

Okamžitě všichni se rozprchli. Jenda ubíhal se schýlenou hlavou. Nutil se do smíchu, ale při tom byl pojednou zaleklý, rozpálilo jej horko, nepříjemný pocit ohlásivšího se studu jej sevřel. A v tom padl do rukou strážníkovi, stojícímu za rohem.

Byl odveden na policejní stanici, musil se legitimovati, podrobiti výslechu, načež jej propustili.

Ale zvolna, zaražen ubíral se nyní domů. Ohlížel se, nespatří-li nikoho ze známých. Známých tu nebylo. „Vzali nohy na ramena,“ pomyslil si, opět marně nutě se do smíchu. Tutlalo v něm však něco mrzutého, jako plamínek vždycky to vyskočilo a ten plamínek pálil a nedal se nadobro uhasit. I později, když již doma zahrabal se do peřin a vzpomínal — — — plamínek z čista jasna vyšlehl a mučil.

XIV.

Ráno se probudil a zas plamínek žehal. A pak musil na policii, nebo mu řekli v noci, aby z jitra v deset hodin se dostavil. Až do poslední chvíle, než vstoupil do dveří okresního komisařství, byl na rozpacích, má-li se přiznat či nepřiznat. V noci zapíral — — nu, a co teď činit?

Nastal výslech. Jenda zamrkal očima a pojednou znovu zapíral. A ohnivě. Směle řekl, že je pokrokářem, pověděl, že je i na to hrdým, avšak pokrokářem být: to znamená něco jiného, než pokřikovat na ulici. Vysvětlil jim, co to znamená být pokrokářem. A dodal, ať si tedy nemyslí, že by on kdy tak se snížil. „Ne, toho bych nikdy — nikdy neučinil!“

Komisař nedůvěřivě pokýval hlavou, vyptal se na všechny okolnosti, sepsal protokol, propustil Jendu.

A Jenda chvátal. Teprve za rohem ulice se ohledl. Domy kolem se na něho řítily, chodník byl úzký, aby rovně mohl jít. Ohnivá kola, malá, velká a větší, tancovala mu před očima. Či měl se přece snad přiznat, aby pak denní listy psaly — — „Ne, byl bych blázen, abych jim dával zbraň do ruky. Nebudu přece říkat, že já jsem to udělal?!“

Mnoho nepříjemností způsobil mu ten večer. Měl ještě kolikeré pochůzky na policii a také doma často se rozhorloval, dokazuje zuřivě otci i matince, že by bylo pod jeho ctí, něčeho podobného se dopouštět. „Jsem třeba i pro revoluci, ale tohle nedokážu, takovými věcmi se nesnižuju.“ Ve svém pokoji pak se chytal za hlavu, vyčítaje si, proč zapírá, proč hrdě pravdy neřekne. Ale jak říci, když jednou již jal se zapírat? „Snížil-li jsem se, tím teprve bych se snížil, tím teprve bych se dorazil.“

Přimělo jej to však, že malinko počal se nořiti do sebe. A jednoho dne, nemaje klidu, zvedl se, odešel ke Kačerovskému.

Vyznal se mu, ale též naléhal, aby i on připustil, že tehda — — o té schůzi, kdy rozešli se v nesváru, mluvil přenáhleně. Něco se přece musí činit, ruce se nesmějí zakládat. „Podívejte, leccos by se nedělo, kdyby svět byl jinačí. Proč jsou poměry takové, proč jsme utlačováni, proč je svět špatný? Byl bych jinaký, všichni bychom byli jinačí, kdyby i svět byl lepší.“

Kačerovský se usmál. Vstal se stolice, živě zvolal:

„Ale kdo je ten svět — kdo? A myslíte-li, že by svět měl být lepším, musíte především vy jako částečka toho světa být lepším. Soudím-li, že se má něco napravovat, tedy napravuju nejprve sebe.“

„Ne — ne, Kačerovský,“ odpíral Jenda, „z vás se stal pravý mystik. Rozvažte si tu komplikovanost světa, rozvažte si, jak jedno zde účinkuje na druhé, jak člověk není ničím jiným, než nějakou bezmocnou hračkou v té složitosti, práškem, honěným nesčetnými vlivy — a za takových poměrů není nic jiného možno, než bouřit se, než vehnat se do nějakého deliria, pocítit v sobě lva a zatřást hřívou, aby okovy spadly. Co pak já — co na mně konečně záleží, ale chci, aby všechno bylo lepším, nejen já. Ale vy zapomínáte na sociální otázku, na ženskou otázku, na

všecko zapomínáte a stal jste se jen holým moralistou." Dívat se však do očí Jenda nemohl.

„To jsme zase tam, odkud jsme vyšli," podotkl Kačerovský. „Jenže právě naopak: vy zapomínáte, kdežto já nezapomínám. Já vidím stále tu strašnou materielní i intellektuelní nerovnost lidí, vidím hlad fysický i duševní, vidím i zotročilost ženskou a vím, že se ta zvrácenost dnešního světa musí změniti. Sám na sobě všecku bídu prožívám, ale takový zaslepenec nejsem, abych si myslil, že se to dá odstranit nějakými podobnými hloupostmi, jakých vy se dopouštíte."

Jenda jen zamrkl očima. Neodvážil se říci, že to nejsou hlouposti. „Čím tedy myslíte napravovat?"

„Soustavným rozkladem celé společnosti."

„Soustavným rozkladem celé společnosti?" vyhrkl Jenda.

„Ano," potvrdil Kačerovský a oči se mu zaleskly.

„Ale to je anarchismus!"

„To není anarchismus," odpíral Kačerovský, „anebo ne alespoň takový anarchismus, jaký vy míníte. Já nemyslím na žádné násilí," počal vysvětlovat. „Společnost rozkládá se sama sebou. Co pak nevidíte, jak se rozkládá? Co pak nevidíte, jak v dnešním světě všecko bývalé pozbývá významu, stává se holou formou bez masa? Uspokojuje dnes něco z toho, čím lidstvo dřív žilo? Je tu ještě nějaké náboženství, které by bylo sytou stravou lidem a nejen perversním útočištěm v nesnázích? A stát? Uspokojuje nějaký stát se svým dnešním zařízením, se svým parlamentarismem, se svými ministry? Nehledá se něco nového? A školy? Jak smutnou úlohu hrají gymnasia s klassickým vzděláním a university dnešní nejsou-li pravým paškvilem proti těm vážným, starým kolejím? A kastovní odlišování? Nemyslete, že žebrák v hadrech cítí se tak příliš daleko od pána ve zlatě. Často je ve výhodě již proto, že může zatínat pěst. A žena? Je ještě tím, čím bývala? Je? Nu, vidíte, jak i ta stará žena hyne, jak vyrůstá nová. A tak máte rozklad na všech stranách. Dekadentismus — co pak to je jiného, než příznak rozpadávajícího se světa? Půda je podemleta a přijde hodina, kdy všecko samo sebou se zboří a rozplyne."

„Nyní rozumím," tiše, temně pronesl Jenda, „proč vy jste přívržencem dekadentismu, ačkoli sám nejste dekadentem. Ale to tedy člověk má čekat a dívat se, až přijde ta hodina? Nic nečinit? A co potom, až všecko se zboří?"

„Co potom?" usmál se Kačerovský. „Pak teprve na troskách starých vyklíčí nová, mladá kultura. Já alespoň si to tak představuji. Dnešní kultura není již ničím jiným, než mrvou příštím, zdravějším dobám. A nečinně čekat také netřeba. Naopak, práce všude dost. U sebe každý ať pracuje: vnitřní rozklad a vnitřní stavba, toť uspíšení toho, co má přijít. Každý sám pro sebe je světem v malém a alespoň pro sebe již nyní může si zbudovat obraz toho příštího celého krásnějšího života."

Dívali ze zaníceně jeden na druhého a oba mlčeli. Teprve po chvilce Jenda náhle zavrtěl hlavou, mávl rukou.

„No, ano," řekl, „krásné by to bylo. Ale přírody člověk nezmění. To zvíře, které sedí tu, tu" — při tom zabušil si na prsa — „nikdo nevyhubí."

O tom pak si zařečnili. Také o sociální a ženské otázce mluvili a Kačerovský vykládal, jak socialisováním mnoho se dá vykonat — socialisováním z dola na horu a s hora dolů. „Až celý svět se sesocialisuje, pak udeří hodina.“

A Jenda mlčel, ale nebyl upokojen. Stejně otřesen odešel od Kačerovského, jako přišel. Ba, otřesenější. Nyní plamínek již nežehl, za to však dostavily se nepříjemné otázky.

Utekl se s nimi večer k Hanušovi. Sedl si v jeho pokoji, vyprávěl, o čem domlouval se s Kačerovským. A Hanuše chytla zlost. Při takových otázkách rozlévala se mu žluč v těle. Nadal Kačerovskému „strakatých bláznů“ — ale ostatně prý na světě existovali vždy podobní blázni. „Nový, zdravý svět! O novém zdravém světě třeštili lidé, když Kačerovský ještě nevěděl, že za nějakých tisíc let octne se také na tom světě a bude jiným cpát do hlavy své blbé utopie. Zdravé by bylo roztřískat směšnou zeměkouli, zatroubit k poslednímu soudu. Já alespoň, vědět o bodu, který hledal Archimedes, sám bych tam kopl a vyvrátil všecko ze základů. Tak povrhuji tou naší lidskou komedií!“

Jenda užasl. Hanušovo slovo bývalo pro něho rozhodno a neslýchal ho poslední dobou jinak mluviti, než s patra o lidském životě. Přece však nikdy s takovou nenávistí, jako toho večera. Sklopil až víčka před zvláštním, záštiplným pohledem jeho očí, z nichž jakoby vyšlehly blesky.

Na vždy utkvěl mu v paměti ten večer.

XV.

Za tři dni na to Jenda byl zatčen. O sedmé hodině z rána dostavil se policejní úředník se dvěma detektivy do bytu, vyburcovali jej ze spánku.

Celý dům octl se na nohou. V přízemí stáli tři strážníci s nasazenými bodáky, před vchodem čekala drožka. Nikdo nechápal, proč se to děje. Paní Hrubá bez dechu přiběhla v nočním županu do pokoje, v němž detektivové konali prohlídku, zabavujíce vše, co zdálo se podezřelým. Jenda navlékl si vestu, byl bledý, chvěl se. Ale nutil se do pevnosti, ba do pohrdavého úsměvu.

Když objevila se matinka, přimhouřil oči — a bylo mu strašno. Stiskl zuby, aby nepodlehl. A hned cítil se pevnějším. „Nerozčiluj se, matinko,“ vypravil ze sebe, křivě rty, „vraždy jsem nespáchal!“

Paní Hrubá zaplakala. „Bože, pánové, — — Bože, on přece — —“

„Ukáže se, milostivá paní!“ odvětil policejní úředník.

A pak přišel i stavitel, žádaje vysvětlení a chtěje stranou mluviti s Jendou. Ale nic nebylo dovoleno. Paní Hrubá sklesla na pohovku, štkala, naříkala:

„Ach, jakou žalost, jakou hanbu jsi nám způsobil!“

Stavitel ji odvedl a zatím prohlídka byla ukončena.

Jenda nerozhodně se rozhlížel. Policejní úředník odevzdal zabavené noviny a soukromé dopisy jednomu z detektivů a vyzval Jendu k odchodu. Jenda tázavě naň pozřel. „Tedy skutečně?“ ptaly se jeho oči. A teprve nyní jakoby chápal, že skutečně vyrušili jej ze spánku, že skutečně

matinka tu naříkala, že skutečně má odejít a patrně již se sem nevrátit. Tedy i na něho že došla již řada. „Čiňte se mnou, co chcete," pomyslil si. „Vždyť jsem rád — ó ani nevíte!" Ale kolísal, opouštěje pokoj, obzíraje stěny, hledě na své vychládající lůžko. „Vždyť jsem rád!" zmateně si šeptal, přesvědčuje se, že běží o velmi vážnou věc.

V předsíni se loučil. Odvracel hlavu, nepřeje si viděti slz matčiných, slyšeti rozrývajících slov: „Viď, že jsi nic — že jsi nespáchal?" Křížek mu učinila a otec jej políbil, propustil se zvlhlým, ustrašeným pohledem.

Jenda vyřítil se ze dveří. Chtěl mluvit, volat, ale hlas mu selhal. Teprve když spatřil lesklé bodáky strážníků v přízemí, vzpamatoval se, vynutil hrdý úsměv na rty, pevně vykročil z domu. A pak na vyzvání policejního úředníka vstoupil do vozu, čekajícího před vchodem. Policejní úředník usedl vedle, dal znamení, a vůz se hnul.

Unášel Jendu Prahou. „Ach, vždyť snad se vrátím!" potěšil se v nitru. I otočil se ještě jedenkráte tam k domu, z něhož jej odváželi. Ale nedal znáti na sobě slabosti, upamatoval se, že nesmí klesati. A pak napadlo mu, že musí vlastně přemýšlet o tom, co se s ním děje, co mu budou klást za vinu a co on jim odpoví. Řekl si, že není třeba ztrácet hlavy, uklidňoval se. A při tom díval se oknem po Praze. Viděl shon, jímž počínal den. Časné úředníky, mladé krámské, dělníky, všechno to viděl chvátat za svým zaměstnáním. Tu kráčela dvě děvčata, vedoucí se pod paždí. Smála se, jsouce plná života. Pohled jejich setkal se s jeho a děvčata jen víc se zasmála. A Jenda si pomyslil, zda-li také tak by se smála a byla vesela, kdyby věděla, kam jej to odvážejí. „Ó jistě smích zmizel by jim se rtů! Jak je směšný ten život, jak je zvrácený!"

Vůz zastavil a Jenda spatřil budovu trestního soudu. Příšerná, nevlídná zvedala se od země. Listí v parku kolem prožlutávalo, šedá oblaka honila se po nebi, smutno bylo a před deštěm. Jenda vtáhl do sebe ranní, ostrý vzduch, spěšně obezřel to okolí a již vstoupil s úředníkem do neútěšné budovy.

O osmé předvedli jej k vyšetřujícímu soudci. Milý, laskavý pán to byl, ne zcela zkostnatěvší v úřední své bluse. Přívětivě promluvil, soucit kmitl jeho očima. Zvědavě se zadíval a zavedl protokolární výslech; průběhem výslechu Jenda poznal, z čeho je viněn, oč běží. Několikráte se usmál. Soudce mluvil o tajném spolku, pak o skonfiskovaných zápiskách, v nichž prý nalezeno jméno „Hrubý" a vedle šifra, pod kterou psal závadné články do pokrokových novin. A opět Jenda se usmíval. Bylo mu zcela lehko před tím soudcem, krev hnala se mu do hlavy, oči jiskřily a slova hrnula se na rty. Chtělo se mu vypovídat, vysvětlit, jak přece, i když se to tak má, všecko to zajisté je přirozené, jak přece on — Jenda má ve všem tom pravdu a jak nedopustil se ničeho špatného. Ať jen se to uváží tak přirozeně, po lidsku — zdali není nutno dáti mu za pravdu? Ale vždy, když již již měl počít vysvětlovat a rozkládat rukama — vždy v pravém, posledním okamžiku upřené oči soudcovy jej zarážely, takže se rozpomínal, koho smí v něm viděti, zdali úředníka

čili člověka. A přes to všecko, že jemu bylo to tak jasné a přirozené — v tom pravém okamžiku zapíral.

Nicméně soudce nenabyl přesvědčení o nevině a tak Jenda neoctl se již na svobodě, nýbrž ponechán ve vyšetřovací vazbě.

XVI.

Před polednem za chladného, podzimního deště, pleskajícího do oken uzavřeného vozu, přijel stavitel Hrubý se svou paní k professoru Plačkovi. Ulekanost a smutek zíraly mu z dobráckých očí. Vítr a déšť pocuchal jeho šedý vous.

Vystoupili, zavěšeni těžce kráčeli do druhého patra. A pojednou stanuli. „Nu, nu, Otylie," napomínal stavitel, přemáhaje se, „vždyť dá Bůh, všecko se napraví."

Pak zase šli udýchaně a těžce. Paní Hrubá táhla vlečku za sebou, opírajíc se o zábradlí, sklesle hledíc do země závojem, zvlhlým palčivými slzami. Ve druhém poschodí zazvonili a vešli.

Uvítala je kuchařka v bílém čepečku. Hned však objevila se i paní Plačková, poznavši po hlase, kdo přichází. Také v čepečku na hlavě a v kuchařské zástěře, nebo dohlížela při plotně. Ale zarazila se, vytušila, že běží o neblahou událost. Tiše a chvatně vedla manžely do velkého pokoje, v němž za okamžik objevil se i professor.

A stavitel vyprávěl, co se sběhlo. Ani nikdo nesedl. Stáli rozechvěni na koberci kolem přichystaných židlí. Stavitel trhaným, nepevným hlasem líčil ranní scénu a z jeho ustrašených, dychtivých očí bylo čísti prosbu, aby professor poradil, co dělat, co počít.

Nyní teprve sedli. Stavitel svěsil hlavu, zadíval se na podlahu. Jeho paní plakala, odhalujíc závoj. Plaček přísně svíral rty a potom s kyselým úsměvem pronesl:

„Nuže, nedošlo na má slova? Nepřipravil vám ten hoch již čistých radostí?"

Stavitel potřásl hlavou. „Připravil!" s úsilím vydechl.

„Tu je ovoce," dodával professor, třepaje prsty ve vzduchu, „všech nerozvážných hesel, hozených do hlav naší mládeže!" A počal mluvit proti těm heslům, proti všem moderním myšlénkám.

Tupě se na něj dívali. Ale nechápali, nebo čekali něčeho jiného. A professor mluvil, vykládal:

„K čemu to vede? K rozbití oltářů, k neuznávání autorit. Se všech stromů smí mládež jísti, jen jednomu má se vyhýbat: stromu předčasné nevěry a neúcty k principům, na nichž spočívá zařízení lidské společnosti. Jistý záhyb života má zůstat mládeži zahalen rouškou a třeba by rouška byla holou dekorací. Jistého dekora k životu je nezbytně potřebí. Tu však takový nezralý hoch strhuje i poslední záhyb, za nímž skrývalo se něco, v co věřil, před čím měl úctu. To znamená vyhnání z ráje. Ano, švakře, tvůj Jeník odhodil každé dekorum, zbořil všechny autority — i tvou otcovskou autoritu — — a dnes klidí ovoce."

Professor se odmlčel. A stavitele tížila hlava, hleděl nyní do země,

přijímaje dopadající rány s tupou trpělivostí. Čekal, až Plaček se vymluví, dychtil, ať poradí.

„Nejsem tak zhola odpůrcem kriticismu," pokračoval professor, „sám říkávám svým posluchačům ‚non jurare in verba magistri', ale i kriticismus musí míti své meze, aby nevedl k zničení autorit. Nejsem také nepřítelem vzdělání — ať se mládež vzdělává, vždyť vzdělaný člověk vždy lépe dovede applikovat Sokratovo ‚znej sebe sama', což pro mne platí víc než náboženský strach před budoucím nějakým trestem. Umím chápat slabosti na příklad i církve. Já sám v leccos nevěřím, ale proto přece jdu s církví, abych udržel dekorum. A znám slabé stránky našich zákonů, ale při tom každý zákon je mi svatou věcí. A tak v každém směru má člověk být lojálním a mít úctu k stávajícím zařízením, třeba by viděl, že snad nevyhovují. Jedná-li jinak, pak zasluhuje, aby pykal, švakře!"

„Aby pykal?"

„Ano, aby pykal, švakře!"

„Ale rozvaž si," zvolal úpěnlivě stavitel, „že je to přec jen naše dítě a jaká bolest je to pro nás!"

A zase bylo ticho v pokoji a bylo slyšet tlumený vzlykot. Pak professor vyptával se, co klade se Jendovi za vinu. Ale zvěděv, znovu počal bouřit proti nerozvážným heslům a stavitel opět tupě se díval.

„Pro Boha, raď přece, co máme dělat?" vypukl konečně, vstávaje se židle a zoufale máchaje rukama. „Což nic — zhola nic se nedá dělat?" I prosil Plačka, aby zašel k soudnímu presidentovi. „Tvé slovo tam platí, snad řekne, co máme pro chlapce činit, je-li naděje, či není-li naděje, aby vyvázl."

Ale Plaček se rozčilil a slyšet nechtěl. Příkře odbyl stavitele, vytýkaje, jak mohl připadnout na tak pošetilou myšlénku. A pak omlouvat chlapce, nadržovat ještě! „Tu je také vidět, kdo pomáhal kácet autority. Zkrátka činit se nedá nic, než spravedlnosti ponechat průchod. Ta již si najde svou cestu," se suchou důležitostí vykládal. „A pravím ti, pro své vlastní dítě bych kroku nepodnikl, nemohu tedy ani v tom případě. Nehlásil bych se prostě k synu, který by mi způsobil takovou hanbu."

„Nehlásil — nehlásil?" volal v úžasu stavitel. „Tedy nic pro nás neučiníš?"

A nepohodli se a stavitel odcházel zdrcen, odváděje svou naříkající ženu. Vykročili na déšť, vstoupili do vozu. A vůz se hnul a jako dva vyhnance, jichž naděje pohřbeny, unášel je stříkajícím blátem po pražské dlažbě z ulice do ulic.

XVII.

Odpůldne opět tak jeli v uzavřeném povoze. Ale nyní k Jendovi.

Vůz zastavil na Karlově náměstí. Vystoupli, zachvěvše se při pohledu na soudní budovu, v níž byl uvězněn. Stavitel rozevřel deštník, více ze zvyku než z obavy před studeným, sychravým deštěm.

Byvše portýrem propuštěni a vkročivše na chodbu soudního domu, stanuli a zalekli se chladu, padajícího s klenby. Dali se po starých schodech točitými, úzkými chodbami k vyšetřujícímu soudci.

Soudce byl velmi laskavý a zdvořilý. Bez zdráhání poslal do vězeňských cel pro Jendu. Rozrušeni seděli v kanceláři, v úzkostném neklidu upírajíce oči na dvéře. Zachvěli se, když zalehl do vnitř ohlas kročejů z vnější chodby. Ale ohlas zmíral, vzdaloval se a zanikl. Pak nový ohlas a nyní dvojích kročejů. A přede dveřmi kročeje umlkly, klika cvakla, do vnitř vešel vězeňský sluha s Jendou.

Výbuch mateřského pláče. Pak chvíli bylo ticho a bylo slyšet jen vzlykot. I soudce dojal ten výjev.

Ale Jenda rychle se vzpamatoval. Podařilo se mu nabýti klidu, ba i do veselosti za okamžik se vpravil, vypravěje o své celi, o zařízení vězeňském, o druzích, s kterými je vězněn. Smutek však a hluboce vrytá bolest nemizela s lící rodičů. Ty tahy otcovy i matinčiny byly tak zvláštní, tak změněny a oči hleděly těkavě, jakoby nemohly nalézti předmětu, na němž by trvale spočinuly.

A bylo patrno, že na všech leží nějaká tíha, že všichni mluví o čemsi jiném — ne o tom pravém, o čem by chtěli.

A tak se rozešli neuspokojeni a rozteskněni. Stavitele odvážel opět povoz a Jenda s vězeňským dozorcem mnohými chodbami vracel se k své celi.

Dvéře zapadly, sám octl se zase s dvěma spoluvězni. Byl však zamlklý, vrhl se na slamník svého dřevěného lůžka. Ruce složil pod hlavu a přemýšlel, dívaje se k zamřížovanému oknu, jímž smutný, deštivý svit padal do vnitř. Přemýšlel, co měl říci a čeho neřekl. „Ó ne — na mysli klesat nesmím!“ náhle se povzbuzoval. Vzpomínal na ty muže, kteří i umírali za vlast. A zvláště na jednoho, na třiadvacítiletého Irčana si vzpomněl, na Roberta Emmeta, zemřevšího za svobodu Irska na popravišti. „Matce puklo hořem srdce“ řekl si, „a neskláti lo ho to — — a já — — já — —?“ I usmál se a věděl, že bude statečný, že nezmatou ho ani slze matinčiny ani zármutek otcův, že hrdinně podstoupí tu oběť — vždyť je to pro vlast, vždyť je to pro jiné. A pak myslil, co lidé asi povídají, čtouce o jeho zatčení v novinách, co známí říkají, jak jméno jeho koluje z úst do úst — a jak jistě povzbudí to jiné, nadchne pro svatou věc.

„A co asi Kačerovský —?“ náhle také vzpomněl. Počalo mu být opět smutněji. Se vzpomínkou na Kačerovského vynořilo se i všecko to, co Kačerovský poslední dobou mu vytýkával a hlavně ty výčitky, které sesypal na jeho bedra o důvěrné schůzi v Hodkovičkách. Světlý obraz hrdinné jeho oběti pojednou se zakalil. Vystupovaly stíny, mračné, ošklivé stíny. Dostavily se pochyby, zda-li přec jen vždy správně jednal a zda-li je takovým jasným hrdinou, jakým se před okamžikem viděl. Zda-li alespoň všichni lidé mohou jej za takového pokládat? Zda-li i Blaženka? Nevěděl proč, ale na Blaženku té chvile si vzpomněl a ptal se, co ona nyní soudí. Vzpomněl si i na všechno to, co s tím souviselo, na ten minulý, chlapecký, ale ideální život — a na to, co potom přišlo. Bylo mu úzko. „A vždyť to je právě život, vždyť je to tak nutné!“ Nicméně roztesknil se a nemohl vypuditi z hlavy nepříjemných vzpomínek.

Několikráte oslovili jej spoluvěznění jeho druhové. Jen v zadumání jim odpovídal, bloudě stále v kruhu svých těžkých myšlének. „Či přece

jsem měl jinak jednat — či přece jsem se zde nemusel octnout?“ A zarazil se, nad sebou samým se zalekl, že může na co podobného připadnout. „Slabost je to — — jsem mizerný člověk, vždyť je to sladkou povinností trpět pro svatou věc.“ I rázem se nadchl, krev stoupla mu do hlavy a opět byl přesvědčen, jakého svět v něm uvidí hrdinu, jakého v něm musí vidět hrdinu.

S druhy potom již mluvil. Později přinesl jim dozorce večeři, pilo se pivo, žertovalo se a Jenda ani se nenadál, že tak by v tom vězení mohlo býti veselo. A jak veselo při všem tom obětování se a trpění za samostatnost vlasti. Teprve když znovu ulehl na tvrdé lůžko k nočnímu odpočinku, když skrčil se do silné vězeňské přikrývky a dal druhům „dobrou noc,“ tu opět v nitru náhle cosi teskného, úpěnlivého se vzepjalo a celý minulý život vzkřikl na něj vyčítavě a bolestně. Venku bez ustání pršelo. Studené kapky bubnovaly do okna.

A Jendovi vhrnuly se slzy do očí a pod svou přikrývkou zaplakal.

XVIII.

Průběh zavedeného vyšetřování nebyl pro Jendu příznivý. Státní zástupce, jemuž akta vyšetřujícího soudce byla odevzdána, pojal jej mezi ony uvězněné, proti nimž připravoval obžalovací spis, na jehož základě v lednu mělo být provedeno obrovské přelíčení s t. zv. Omladinou. Jenda sice se bránil, že nic neví o nijakém tajném spolku, jemuž by se říkalo Omladina a jehož by byl členem, přes to obžalovací spis, později uvězněným odevzdaný, vinil jej v tom směru, nazývaje jej i intellektuelním návodcem pouličních demonstrací a přičítaje mu autorství jistých závadných novinářských článků.

Ještě v říjnu byl alespoň dočasně po složení značné kauce propuštěn z vyšetřovací vazby na svobodu. Ale byla to jen poloviční svoboda — to žití v nejistotě, jak dopadne blížící se přelíčení, jaký osud čeká, zda trvalá svoboda či návrat do nesvobody. Pak rozčilující přípravy k lednovému přelíčení unavovaly a vysilovaly a velmi otřáslo i jeho nitrem právě v ten čas spáchané zavraždění rukavičkářského pomocníka Mrvy.

Ta vražda byla v souvislosti s procesem. Mrva byl dvacítiletý, hrbatý, neduživý hoch, dle novinářských zpráv nasycený četbou krvavých románů a honící se za fantastickými přeludy dobrodružných, tajných spolků. Jak denní listy o něm psaly, založil spolek „Podzemní Praha“ za účelem hledání pokladů i za účelem olupování vinných sklepů malostranských aristokratů; kořisť, jako druhdy Babínský, chtěl rozdávati chudým. Mrva náležel k frakci pokrokové Omladiny, súčastňoval se dělnických demonstrací a súčastnil se také i všech oněch protidynastických demonstrací, jež předcházely prohlášení výjimečného stavu. Byl též zatčen, dodán do vyšetřovací vazby k trestnímu soudu, ale za nedlouho opět propuštěn na svobodu. Již tenkráte — noviny tak uváděly — upadl mezi členy Omladiny v podezření, že prozradil účastníky demonstrací, pak objeven byl jistý zápisník, který na něm jeho milenka vyloudila, a od té chvíle kolovaly pověsti, že Mrva je ve službách policie.

V kruzích pokrokových studentů byl Mrva jen málo známou osob-

ností, v dělnické pokrokové frakci platil však za horlivce, řídícího často postup avant-gardy. A tu ty pověsti, že zrádcem! Překvapující úžas, ošklivost, jméno Mrvovo šlo z úst do úst — zrádce a Mrva, toť od té chvíle synonymum.

A pak jednoho dne, právě štědrovečerního dne přinesly denní pražské listy sensační zprávu pod tučným titulem: „Mrva — Rigoletto z Toskány zavražděn“.

„Včera večer“ — tak četlo se v novinách — „rozlétla se nejprve po Malé Straně a krátce na to po hostincích a veřejných místnostech veškeré Prahy zpráva o sensační vraždě. Rudolf Mrva, dle svého zápisníku známý pod jménem Rudolf Rigoletto z Toskány, byl ve svém bytě rukou neznámého vraha probodnut a rána byla tak jistá, že v krátké chvíli zemřel. Mrva bydlil na Malé Straně v Mostecké ulici vedle hraběcího paláce Kaunicův.“

A později, když vrahové již byli vypátráni, když zjištěni v nich dva sotva sedmnáctiletí, osmnáctiletí dělničtí hoši, noviny doplňovaly své zprávy:

„Vraždou měl Mrva býti potrestán za svou zradu. Pobloudilí vrahové mstili uvězněné druhy. Navštívili byt jeho za týmž účelem třikráte, nikdy však nenaskytla se jim vhodná příležitost a mimo to neměli potřebné odvahy k provedení zločinu. Až teď před štědrým dnem spáchali ohavný skutek. Navštívivše Mrvu, zastihli jej právě u vánočního stromku, jejž okrašloval. Pomáhali mu sami chvíli navazovat pozlacené ořechy, načež požádali, aby jim půjčil šavle, že by se rádi pro zábavu spolu potýkali. Mrva odvětil, že mu byly všechny zbraně při prohlídce bytu zabaveny. Vrahové potýkali se tedy pak pěstmi, aby nabyli odvahy k provedení krvavého činu a Mrva, jejich oběť, hleděl klidně na ně i smál se netuše, že zhyne pod jejich rukama. Po zápasu požádali Mrvu, aby jim zapěl nějaký popěvek a Mrva přednesl píseň „Kdo za pravdu hoří“. V jedné sloce té písně zatracují se všichni zrádcové a tu prý Mrva pozoroval, že jeho hosté a bývalí druzi náhle se podrážděli. I zapěl hned veselou píseň, při níž sám dal se do smíchu. Za stálého žertování jal se pak opět okrašlovati vánoční stromek. V okamžiku tom uchvátil ho jeden z vrahů ze zadu a počal jej rdousiti. Zároveň tlačil mu prsa, takže Mrva nemohl slova pronésti. Pak jej povalili k zemi a druhý vrah proklál mu dýkou prsa. Když dýku z rány vytrhl, vytryskl z ní proud krve. V tu chvíli bylo prý asi 6 hodin večer. Jakmile vrahové zločin provedli, byli napadeni náhle hrozným strachem i vyběhli rychle z bytu, zanechavše dvéře otevřeny.“

Jenda četl ty a jiné podobné zprávy v novinách, byl překvapen, vzrušen, chvílemi nadšen a zase sklíčen a shrocen. Celkem nemohl ustáliti se na nijakém pevném mínění, má-li schvalovat vraždu, či nemá-li. Dle historie všichni zrádcové bývali trestáni, potrestat zradu od vždy bylo čestným činem. Tak si namlouval. Ale přicházely na něj okamžiky, že náhle celý se zatřásl a rychle zavíral oči, představuje si, jak jeden z těch chlapců vráží dýku do těla Mrvova.

Krátce po této sensační události navštívil jej mladý dělník. Byl bez práce, žádal za podporu.

Mluvili o zavraždění Mrvově. Dělník, dvacítiletý hoch bledé, vyhublé, intelligentní tváře, rozplamenil se nadšením. Oči mu zahořely pod skřipcem, který jeho obličeji dodával studentského rázu.

„Tak se má jednat, takovou odvahu by mělo mít víc lidí z nás!“

XIX.

V polovici ledna počalo přelíčení.

Kniha, zvlášť vydaná o processu, uvádí o tom:

„Dlouho očekávaný 15. leden posléze se přiblížil. Do Prahy sjela se celá řada cizozemských žurnalistů, aby byli přítomni velikému politickému přelíčení s tajným spolkem, o němž tolik zpráv již tak dlouhý čas ve všech evropských listech bylo lze čísti. Budova soudní byla od časného rána obklíčena především — četnou policií s nasazenými bodáky, jež procházela po dvou — i ve vzdálenějších ulicích. Později počalo přicházeti i obecenstvo a kupiti se kolem budovy a v okolních ulicích. Jen málo však bylo tak „šťastných“, že mohli až do vnitř, do soudní síně.

V soudní síni samé, která byla přeplněna do posledního místa, bylo již hlučno a vše čekalo na obžalované ve vazbě. Když přišli, byli hlučně pozdraveni obecenstvem i obžalovanými na svobodě — kynutí rukou, úsměvy, volání „Na zdar!“ Obžalovaní ve vazbě byli svátečně přistrojeni, přemnozí měli čamary a co hlavního — byli klidni a veselí.

Byl to zvláštní pohled na tuto soudní síň — pohled, jakých ještě nebylo a tak brzy asi nebude. Všechny noviny popisovaly podrobně v prvý den processu vzezření soudní síně a obžalovaných — všecky byly překvapeny tím, co viděly — zvláště zahraniční listy. Nejen mladým a intelligentním vzezřením obžalovaných, nýbrž hlavně jejich chováním — klidným, veselým, sebevědomým — takovým, jaké může míti jen člověk, vědomý své neviny nebo vědomý svých cílův.“

Jenda objevil se také v čamaře, vymíniv si u otce před odchodem z domova, aby po celý čas přelíčení nikdo do jeho záležitosti se nepletl, aby ho nezbavovali zmužilosti a nekazili mu vůbec dobré nálady. „Kráčím hrdě před soud — odsoudí-li mne, také to snesu.“

Stavitel s obhájcem jej doprovázeli. „Opatrným však musíte být,“ radil advokát, „zde jedná se o vaši budoucnost.“

Co den od 15. ledna až do polovice února naplňovala se soudní síň sedmdesátišesti obžalovanými, četnou řadou soudců, advokáty, žurnalisty a velikým počtem důvěrníků. Dusno bývalo v soudním sále a živo jako v parlamentě. Výslechy obžalovaných vyvolávaly zajímavé scény, nabývaly rázu vzrušených parlamentárních potyček. Také řečnické výkony bylo zde slyšeti obžalovaných, kteří rozhodli se vypovídati proti vývodům žalobního spisu souvislou řečí místo jednotlivými odpověďmi na kladené otázky.

I Jenda užil té výhody. Promluvil dosti obsáhle. Z jeho řeči měl strach i advokát i všichni u Hrubých. Lekali se, aby Jenda v návalu zanícené pravdymilovnosti neřekl: „Ano, mé smýšlení je takové — já činil to a to — — a nic jinak, činil jsem z nejhlubšího přesvědčení, povídám ryzí pravdu a nabízím se, abyste se mnou jednali, jak se líbí.“ Strach měli, aby nevnucoval své smýšlení.

Ale Jenda mluvil celkem opatrně. Vysvětloval program pokrokové strany, leccos vypůjčiv si nyní od Kačerovského a obratně vyhýbaje se všemu, co mohlo nutiti, aby mluvil nepravdu. Na kladené závěrečné otázky předsedy soudního dvora, jež přec jen zadrhovaly jej do kličky, odpovídal se zamračeným zrakem stručně a záporně.

Celé přelíčení trvalo bezmála plný měsíc. Ale dvacátého čtvrtého dne — právě, když mělo počíti závěrečné líčení, řeči státního zástupce a obhajců, klidný až dosud průběh processu přerušen byl bouřlivým výjevem. Dvůr soudní, nepohodnuv se před tím s některými obžalovanými, povolal toho dne za trest do soudní síně dvacet policistů s nasazenými bodáky, za jichž assistence mělo se pokračovat v processu. Obžalovaní cítili se však přítomností policie zkrácenými ve svých právech a vzdorně protestovali. Došlo k rozčilujícím scénám, které pak měly za následek, že ti, kdo byli na svobodě, vzdali se obhajování, obžalovaní ve vazbě že od dalšího přelíčení za trest byli vyloučeni.

Soudní síň v následující dni byla pusta a ticha. Až v den vynesení rozsudku znovu se naplnila.

V ten den Karlovo náměstí obsadil kordon policie a také v nejbližších ulicích procházely sesílené hlídky policejní. Přístup k budově trestního soudu dovolen byl jen na legitimace. I v předsíni soudního sálu a v sálo samém rozestaveni policisté s nasazenými bodáky.

Před devátou hodinou shromáždili se obžalovaní, pokud nebyli ve vazbě, dostavujíce se se známými. Ti naplnili místo za bariérou, kdež brzy nebylo hnutí. Též žurnalisté dostavili se v nezvyklém počtu.

V sále panoval hluk. Ale rázem se stišil, když objevil se soudní dvůr. V tom okamžiku nebylo uvnitř cizích lidí. Všichni: ti soudcové, ti obžalovaní, ti žurnalisté, to obecenstvo, vedravší se do vnitř na vstupenky — všichni jakoby přišli do smutného domu, v kterém někoho z nich stihne neštěstí. A již bylo vidět, kdo jsou nešťastní.

Předseda soudního dvoru obrátil k nim zrak. Jenda v tom okamžiku pocítil zamrazení u srdce. „Nu brzy — brzy-li?" úpělo jeho nitro. Ale zprvu vyvolávána byla jména obžalovaných a zapisováni přítomní. A pak teprve za dusného napínavého ticha počal čísti předseda rozsudek.

Řada jmen. Tu ten, tu onen trhl sebou nebo s patra se usmál mezi obžalovanými. Tu ten, tu onen zaklel, nebo zasténal v nitru anebo v okamžitém návalu se i zaradoval navzdor celému světu.

Až konečně došlo na Jendu a na ty jeho oči, jež rychle zamžikaly.

„Jan Hrubý," rozléhal se zvučný hlas, „odsuzuje se pro zločin rušení veřejného pokoje, přečin tajného spolčování a tiskový přečin na 2 roky do těžkého žaláře, zostřeného měsíčně postem."

V té chvíli za bariérou povážlivě sebou cukla šedá hlava vysokého, tělnatého pána, jenž pak již ničeho neslyšel, nic neviděl a s těží na nohou se drže, dral se ze soudní síně. Na chodbě rozčileně, zdrceně přecházel, očekávaje Jendy. „Dvě léta — dvě léta!" šeptaly jeho třesoucí se rty a kalily se jeho vyjevené oči.

Obžalovaní hrnuli se ze sálu. I příval obecenstva se dral.

„Hrubý, dvě léta!" volal kdosi na Jendu. „Dvě léta!" odpovídal Jenda, maje hasardní úsměv na rtech a pátraje očima.

Spatřil jej — spatřil otce. I dál nutil se do úsměvu. „Tak dvě léta, tatínku!" pronášel.

„Dvě léta!" opakoval po něm ztrnule stavitel. Hledal ruku Jendovu, rozechvěle, soucitně ji tiskl. „Dvě léta — — Jen co maminka — jen jak bychom zpravili maminku?"

„Zprav ji sám!" přitměle řekl Jenda. „Já nyní — —" A ukázal na druhy.

Odebral se do blízké kavárny, chtěje zůstati ve svém hasardním vzrušení a boje se skleslosti, která ho čekala na prahu domova.

XX.

Jenda dlouho nenastupoval přisouzeného trestu. Stále otálel, vyčkával. Ze svobody nechtělo se mu do nesvobody. Tu tekl život plným proudem a třeba i v proudu za těžko bývalo udržovat se na povrchu — ó přec jen jaká touha po daleké plavbě! A tam v té nesvobodě mrtvá bařina, v bařině až po hlavu zabořen dvě léta hynout! „Ztracená dvě léta života — zamčení do svěrací kazajky, to mne čeká," říkával si.

Jel na venek do Rokytky, nalokat se čerstvého vzduchu, poslechnout zpěv skřivanů, potoulat se v širé přírodě a nadívat se na obsáhlou, volnou nebeskou oblohu, než na dlouhý čas se vším tím se rozloučí. Ale rychle vrátil se do Prahy — necítil se volným ani v přírodě, jen zde v tom plně tekoucím proudu, v tom víření myšlének připadalo mu, že neztrácí života, že nasytí se pro příští smutnou dobu.

Hrozil se jí, ač zevně tvářil se statečným. S odporem myslil na den, kdy konečně nezbude nic jiného, než odejít z života. Proč odejít — —? Vztek míval. Ale i záchvaty skleslosti se dostavovaly.

Na týden před nastoupením trestu byl jednoho dne velmi sklíčeným. Promýšlel u sebe všechno a zmocnila se ho nepříjemná nespokojenost, rozháranost, nejistota nad sebou a nad vším. Dostavily se pochyby. Dostavovaly se i jindy, ale Jenda přece vždy dovedl udolat a udržet hlavu nad hladinou. Tu však měl příliš ošklivý den, padal pod hladinu — a tonul. Hanuš k tomu zavdal příčinu.

Hanuš již také na krátko jen dlel v domě. S blížícími se prázdninami měl skončit svůj vychovatelský úkol a stát se suplentem. Křídla jeho sice vznesla se prvotně výš, avšak nedoletla a stal se mrzoutem, málem misanthropem. Chtěl se původně domáhat docentury. Tak v Praze mu to napadlo. Professoři si jej oblíbili, pracoval pilně v jejich laboratořích a slibovali mu i státní stipendium, aby mohl do ciziny. Při tom měl i jiný plán — výhodnou ženitbu. Zatoužil po Otylce, rozestřel sítě po bohaté nevěstě. Na okamžik vskutku podařilo se mu ji ulovit — tehda, když Jenda v Rokytce přišel jim na stopu. Bylo to na venkově, Otylka byla romanticky naladěné, koketní děvčátko i líbilo se jí to: tajná láska, domácí učitel, podřízený člověk. Viděla v tom něco podobného, o čem dočítala se v románech.

„Ach, já bych si přála," pravila jedenkrát v sadě, „být alespoň na chvilku nějakou hrdinkou, jako Nataša v Turgeněvově Rudinu anebo jako Helena v Předvečeru." Při tom založila ruce, přichmuřila obočí a hrabala

nožkou v písku. Několikráte zvolna semkla a odemkla víčka a tajemně zpytavým pohledem z pod obrví utkvěla na tváři Hanušově. „A vy vyhlížíte,“ dodávala, „právě jako Insarov. Také jste snědý jako on!“

Ale když vrátila se z Drážďan, kamž hned potom ji poslali, stala se zcela jinou dámou a Hanuš byl již opět jen podřízeným člověkem. Počali se pak dívat na sebe nepřátelsky, mluvívali v sarkastických narážkách a mnohdy i jízlivé, jako to bývá, rozpadne-li se takový důvěrný poměr. A Otylka byla ve výhodě, že mohla pokládat svou lásku za něco, na co lze s povýšeným úsměvem vzpomínat, kdežto Hanuš cítil, že byl směšným, že hrál ubohou a hloupou úlohu. Viděl, jak si zadal, mohl-li myslit, že uloví tak lesklou rybku.

Hůře však bylo, že i naděje v docenturu selhala. Vyskytl se pojednou jiný, ještě oblíbenější a také protežovaný kandidát — a Hanuš poznal, že růže zde již pro něho nekvetou. Život zdál se mu pak pustou pouští, když v něm nemohl ukořistiti podílu. „Proč žíti?“ vynořila se otázka. „Vzíti revolver — bouchnouti se!“ zněla na ni odpověď. Ale za ní hned i druhá, poněkud jiná odpověď: „Nejsem žádný idiot!“

Hanuš tedy zavdal příčinu, že Jenda měl ošklivý den, že padal pod hladinu — a tonul. Podráždil jej při jakémsi hovoru, v němž Jenda hrdě prohodil: „Dovolte, já nikdy nelhu.“ Hanuš posměšně však namítl:

„Jen před soudem. Tenkrát přec přimhouřil jste oko nad svým přesvědčením.“

Jenda zbledl, nemohl vydechnout a celý den nepromluvil. To byla příčina jeho rozháranosti.

Večer však odebral se k Hanušovi do pokoje a zlomeným, bolestným hlasem počal vysvětlovat.

„Řekl jste,“ pravil, „že jsem zamhouřil oko nad svým přesvědčením. Nezapírám, nejednal jsem zcela správně. Neměl jsem zamhuřovat. Měl jsem přímo říci, že stojím za vše, jak jsem činil a co jsem činil. Ale možná, že už tenkrát jsem měl pochybnosti. Nevím a to je to hrozné, zdali jsem přec jednal správně.“

„Správně?“ ironicky opáčil Hanuš. „Správné je to, co já mám za správné a nic jiného. Myslíte-li, že jste jednal správně, pak jste jednal.“

„A co máte tedy za správné?“ vyhrkl Jenda.

„Na tom vám přece nezáleží. Mé správné je mé správné a vaše správné je vaše. Jsem-li silný, tedy už vím, jak dát do žeber hlupákům a prorazit se svým.“

„A nejde-li to,“ vybuchl vítězně Jenda, dívaje se svítícíma očima, „tedy povrhovat lidskou komedií a kopnout do světa, aby se shroutil. Ó, já už vám v ničem nevěřím.“

„A snad se budete dál ptát, proč tedy nekopu?“ se sarkastickým smíchem poznamenal Hanuš. „Ale odpověď je lehká. Okopal bych si podešve a přece nic nevykopal.“

„Takovým sofistickým způsobem mohl byste zamluvit všechno,“ příkře namítl Jenda. „Ale nechtěl bych měnit s vámi, protože vůbec jste strašný egoista.“

„I Nietzscheovec, chcete-li,“ se smíchem dodával Hanuš. „Ale ne ovšem takový ztřeštěnec, abych neměl na mysli především sebe. A že

mne žere, mám-li couvnout před nějakým pitomcem, to je svatá pravda. Svět nenáleží pitomcům a má-li náležet, tedy do pekla s ním."

Jenda chvíli mlčel, načež temně promluvil:

„Neshoduju se už s vámi, nechci se shodovat. Myslil jsem dnes mnoho o sobě i o vás jsem myslil. Poslyšte, dobře mi utkvěl na mysli okamžik, když jsme před třemi léty přijížděli spolu z Hradce do Rokytky. Pamatujete se na scénu ve vlaku? A pak hned jste u nás v altáně vytáhl do pole proti revoluci. Takový jste, kde víte, že se nespálíte, tam jdete s palcátem, ale kde byste se spálil — —"

„To je přece přirozené, kdo pak si rád pálí křídla? To dělají hloupé večerní můry."

„A já teď přec jen jsem rád," prudce zvolal Jenda, „že jsem si křídla spálil. Než být takovým, jako vy — — takovým egoistou — — takovým, ano, vy byste byl pro revoluci, ale především a jen pro sebe. Jestli já — — ne, ne raději — — nechápete mne a nikdo nechápe. To je hrozné. Člověk učiní něco z docela jiných, čistých úmyslů, aby pomohl jiným — — to přece není egoismus. Vůbec — vůbec není všechno egoismus, věřím přec jen i v altruismus. Chci věřit, třeba jsem nevěřil. Vy — zkrátka jste ze mne udělal darwinistu, zvíře — — jste ze mne udělal — — a člověk není — není přec jen zvířetem. To jen člověk si myslí a když si myslí, tedy vskutku je pak jako zvíře — — ale zvíře není."

„Zašijete-li je do hedvábného pytle z altruismu, tedy ovšem líp to vypadá," dobíral si Hanuš. „Naše veličenstvo „já" nebije potom světu tak okázale do očí. Hezký, altruistický zevnějšek — — a uvnitř — —"

„A nikdy ne!" vzpřáhl Jenda ruku. Oči mu zasvítily. „Nikdy ne! Já jen lituji — —"

„Což pak vám přeji," přerušil jej Hanuš, „že musíte na Bory? Ale to je to právě. Kdybyste si byl křídla nespálil, ani ve snu by vám nenapadlo, dělat mi zde kázání."

Jenda se rozčilil. „Nelituji toho, že jdu na Bory," vzkřikl. „Taková baba nejsem, ale lituji, když vidím, jak vy teď pohlížíte s útrpností, jak doma pohlížejí s útrpností — — když sám za takových okolností nevím, proč vlastně tedy všechno jsem dělal — — vždyť žluč musí ve mně kypět, vyčítáte-li mi, že jsem si zbytečně křídla pálil — — a já přec jsem si myslil — — Snad tedy jsem neměl, snad jsem skutečně chybil. Však není mně vždycky lehko. A — a — zvlášť té vraždy skutečně lituji. Ať si vymlouvám, jak chci, nemohu již schvalovat. A lituji také těch, kteří ji spáchali. Vždyť oni nejsou samotni vinni. Vinni jsou i jiní, já nevím, kdo a co všechno — — ale rozhodně, rozhodně! Vzpomeňte si jen na Razkolnikova Dostojevského, jak i tam nebyl jen on vinen — —"

Hanuš výsměšně pohledl na Jendu, nějak útrpně se usmál, jakoby chtěl říci: „Aha! Ty Bory přec jen lezou ti za nehty. Takový jsi hrdina!"

A Jenda zamyšlen odešel. Leč i Hanuš celý večer potom produmal.

Za týden Jenda nastoupil trest. Tvářil se hrdinně a jakoby opět stál za všechno, co jej zavedlo. Jen Hanušův pohled byl mu nepříjemným. Hanuš opustil dům jeho rodičů nedlouho po něm a na podzim stal se suplentem v jižních Čechách. Tou dobou Jenda již víc než čtvrt roku prodléval v žaláři na Borech. (Pokračování.)

Ve velké době.

Román od Serv. Hellera.

(Pokračování.)

lečny Anna a Tereza domluvily se, že zbytek odpůldne v blízkém lese ztráví a vloživše do kabel jakési načaté ruční práce odebraly se tam také.

Poručík Rickert, kterýž nemaje co dělat semo tamo obcházel, zpozoroval, kam dívky jdou a pustil se jinou stranou za nimi jsa jist, že se kdesi v lese s mladými dámami sejde.

Dívky vesele spolu rozmlouvajíce kráčely zvolna k lesu. Pojednou však zastavila se Tereza, tleskla si zlehka na čelo a pravila mrzutě:

„Anno, musím nazpět! Zapomněla jsem odevzdati kočímu balík, přichystaný pro tetu do Vlašimi. Je zamčen v mojí skříni a já mám klíč s sebou.“

„To já se vrátím s tebou,“ zvolala Anna; „nechme pro dnešek les lesem být.“

„Ach nikoli, má drahá,“ odporovala Tereza; „jdi jen zvolna dále k naší oblíbené mýtině, já přikvapím rychle za tebou.“

Slečna Anna spokojila se tím a záhy obstoupily ji štíhlé jedle stinného lesa. Dívka zadívala se snivě do jich korun a bezděky hlasitě si povzdychla. V tom však stanul u ní, tiše vysokým mechem se přiblíživ, důstojník Rickert a pravil přitlumeným hlasem:

„Nechtěla byste mi, slečno krásná, povědět, proč jste si tak zhluboka povzdechla? Je snad některý smrtelník tak šťasten, že ten povzdech jemu svědčil?“

Slečna Anna odvětila plaše:

„To jste mne polekal, pane poručíku! Vy jste zlý člověk!“

„Prosím tisíckráte za odpuštění, slečno!“ omlouval se poručík. „Lituju vašeho leknutí, avšak spatřiv vás zde tak stojící, nemohl jsem odolati . . . Jaké to radostné pro mne překvapení! Kdež bych se byl nadál, že vás tu naleznu?!“

„Jest to opravdu jenom náhoda?“ otázala se zkoumavě slečna. „Neviděl jste mne do lesa vcházet?“

„Není to náhoda, slečno,“ zahoroval poručík, „myslím, že je to jakési šťastné řízení osudu.“

„Jaké pak štěstí?“ namítla s úsměvem dívka. „Mne vidět není vám přece žádnou vzácností, vždyť mne vídáte několikráte za den!“

„Zajisté, drahá slečno, ale nikdy ještě neměl jsem štěstí zastati vás někde samotnu . . .“

„A to bylo také dobře, pane poručíku, aspoň jste mi nemohl způsobiti takové leknutí, jako prve. Ostatně — dlouho to vaše štěstí nepotrvá, Tereza tu hnedle bude za mnou.“

„Tak?“ podivil se poručík. „Slečna Tereza sem přijde? Dovolte tedy, slečno, abych toho okamžiku použil a vám něco pověděl, co . . . vší silou na jazyk se mi dere.“

„Vy máte nějaké sdělení? Je to vážné, týká se to mne?“

„Především mne, slečno krásná, ale ovšem také vás . . .“

„To je divné, pane poručíku! Vás a také mne že se věc týká? Jak by to mohlo být? Pomluvil nás snad někdo, vás a mne?“

„Kdo pak by se opovážil, pomluviti vás!“ horoval zase poručík. „Vy jste nade všechnu pomluvu povznešena, a kdyby se pomluva mne týkala, nepřišel bych tím obtěžovat vás.“

„Tak co jest to? Stalo se něco?“

„Ano, slečno, stalo se něco. Mně se něco stalo . . . Ale pojďme trochu dále! Nesměl bych vám nabídnouti svoje rámě, abyste o kořeny neklopýtla?“

Slečna váhala chvíli, ale pak se přece zlehka zavěsila.

„Tak mi nepovíte, co se vám stalo?“ otázala se pak vidouc, že poručík se odmlčel.

„Ach povím, slečno,“ odpověděl tento poněkud nejistým hlasem, „musím vám to povědět . . .“

„Ale je vám to nějak za těžko!“ prohodila jako starostlivě slečna.

„Slečno,“ pravil rozpačitě poručík, „slečna Tereza tak hned ještě nepřijde?“

„Hned tu bude, divím se, že tu již není,“ odpověděla dívka.

„Pak musím sebrat všechnu sílu a odvahu,“ zvolal odhodlaně poručík. „Než slečna přijde, musíte to zvědět!“

„Ona to nesmí slyšet?“ vpadla mu slečna do řeči.

„Nesmí, slečno, nesmí!“ pravil jako sevřeným hlasem poručík, „ale vy, vy to musíte zvědět . . .“

„Nuž tedy, já poslouchám!“ zvolala nutíc se do jakési pevnosti slečna, ale hlas se jí při tom třásl, jakoby již na ni přicházela předtucha.

„Slečno,“ zvolal vroucně ale rozpačitě poručík a dívka cítila, že se její průvodce při tom na celém těle chvěje, „slečno . . . vy jste tak . . . líbezná . . . vy jste mne okouzlila . . . vy . . . Slečno: já vás miluju! Ano miluju! Nesmírně, nade všecko vás miluju!“

Vyraziv prudce ze sebe toto vyznání jal se horoucně líbat slečninu ruku. Slečna však vymknuvši se z jeho ramene stanula se sklopeným zrakem, hluboce zapýřena a nebyla s to slova ze sebe vypravit. Poručík vida tuto její rozpačitost zaplesal v duchu a chopiv se vroucně dívčiných rukou pravil roztouženě:

„Slečno, vy moje bohyně, odpovězte jen slovíčkem: smím doufat?... Jenom dvě slabiky... nebo kývnutí hlavou! Prosím, prosím!"

Slečna neotevřela úst, ale podívala se na poručíka měkce a tázavě, a z tohoto pohledu nabyl poručík přesvědčení, že vyznání jeho žádný odpor ve slečně nevzbudilo. Ba ještě více, a toto seznání rozohnilo jej tak, že schvátiv dívku k sobě ji strhl a horoucně líbati se jal. Slečna se nebránila. Ale pojednou, jakoby se byla rozpomenula, vyškubla se prudce z jeho objetí. A v tu chvíli také ozvalo se volání její sestry:

„Anno! Anno! Kde jsi?"

„Zde, Terezo, zde!" odpověděla, jak jen mohla silně Anna a nevšímajíc si dále poručíka odběhla v tu stranu, odkudž se byl Terezin hlas ozval.

Poručík dívaje se za ní spokojeně se usmál a pravil samu sobě:

„Rozkošné děvče! A má mne rádo... Není žádné pochybnosti!... Tak krásnou rozpačitost jsem ještě neviděl... A ten pohled! Jak měla rozšířené zřítelnice... V tom pohledu prozradil se její hluboce vzrušený cit... Cit lásky!... Ano, tak tomu už je!... Miluju a jsem milován... Ale co teď?"

Položiv si tuto významnou a vážnou otázku otočil se poručík a odešel opačnou stranou dále do lesa.

Slečna Tereza setkavši se po nějaké chvíli se svojí sestrou zpozorovala ihned, že je Anna jaksi vzrušena, rozpačita a roztržita i otázala se starostlivě:

„Anno, tobě se něco přihodilo? Tobě se něco stalo?"

„Neznepokojuj se, má drahá," odpověděla slečna Anna nutíc se, aby vypadala klidně, „pranic se mi nestalo."

„Ale jsi přece docela změněna," vyzvídala dále slečna Tereza, „to nemůže být samo sebou. Anno, ty mi něco zapíráš!"

„Jak pak bych mohla míti před tebou nějaké tajemství," lhala již směleji slečna Anna. „Ujišťuju tě, že se mi nestalo nic, to jest nic vážného... Však přece něco, ačkoli bych ti to neměla povídat..."

„Aha," zasmála se Tereza, „svědomí se ozývá! Tak jen se mi kurážně vyznej!"

„Dostala jsem hubičku!" zvolala s komickou přetvářkou Anna.

„Hubičku, a od koho?" podivila se Tereza. „A to se jen tak povídá, jakoby to bylo něco všedního?"

„Právě že je to cosi zcela neobyčejného, povídám ti to. Ale abys se, milá Terezo, dlouho zvědavostí netrápila, věz a slyš! Tak jsem se ti nedaleko odsud zahleděla do koruny veliké jedle — dvě veveřice laškovaly tam spolu tak hezky, tak koketně a přece nevinně — a stojíc o jinou jedli nedbale opřena pomyslila jsem si: Jak šťastna jsou tato zvířátka! Ale v tom ucítila jsem, že mi kdosi vtiskl od zadu na šíji mlaskavý polibek. Otočím se rychle a vidím — koho bys řekla? Toho bláznivého Honzíčka, co běhá s posílkami. Rozumí se, že jsem mu dala facku, až to také mlasklo, ale on se dal Honzíček do smíchu a odbíhaje pokřikoval: ‚Hubička sladká a facka od hezké holky taky dobrá, hahaha!' To je dobrodružství, co? A potom nemá být člověk rozčilen!"

Slečna Tereza usmála se, zavrtěla hlavou, ale neřekla již k té věci

pranic. Zdálo se, že nevěří, že ale nechce sestru dále na skřipec nabírat. Dívky došedše zatím ku svojí oblíbené mýtině, usadily se na bujný trávník a jaly se vyšívat. Při tom předčítaly si střídavě noviny, jež byl otec již odložil.

Asi za půl hodiny odbočila slečna Tereza pojednou od hovoru a pravila:

„Poslyš, Anno! Mně napověděl včera setník Nordmann, že je poručík do tebe strašně zamilován . . .“

Slečna Anna zapýřila se do hlubokého nachu, ale odvětila přece dosti lehce:

„Opravdu? A proč to neřekl pan setník mně? Něco takového člověk přece rád slyší!“

„On soudí zcela správně, že ti to má říci pan poručík sám,“ pravila zase, ale už žertovněji Tereza. „Ostatně: Když to řekl mně, jakoby to řekl tobě. Tolik důvtipu přece setník má, aby se domyslil, že ti to sdělím hned za tepla. A co tomu vlastně říkáš?“

„Čemu?“

„To je otázka! Čemu?! Tomu, že se poručík Rickert do tebe zamiloval?“

„Pranic, má zlatá Terezo!“ odpověděla jako pohrdlivě slečna Anna. „Pamatuješ se přece, že nám říkala ta stará guvernantka v ústavě: ‚Nikdy ať nedělá na vás dojem, řekne-li vám kdo, že je do vás zamilován!‘ Jak má tedy na mne dojem učinit, řekne-li to o někom někdo jiný.“

„To jsou okliky, Anno, ale já bych ráda slyšela odpověď přímou, určitou,“ namítla slečna Tereza.

„Pro boha tě prosím, Terezo, proč pak na mne tak doléháš? Což kdybych já mermomocí chtěla zvědět, jak daleko pokročil u tebe pan setník?“ zvolala poněkud již popuzena slečna Anna.

„To ti povím bez ptaní,“ pravila klidně ale pevně slečna Tereza. „Setník Nordmann je dnes zrovna tam, kde byl prvního dne svého zdejšího pobytu. A on dále přijíti ani nechce.“

„Hrozí tedy nebezpečí, že se zamiluješ beznadějně,“ prohodila škádlivě slečna Anna.

„Jsem ráda, Anno, když tě slyším žertovat, sluší ti to velmi dobře, lépe než když jsi ostýchavě zamlklá,“ odpověděla s úsměvem Tereza. „Co pak se toho nebezpečí týče, můžeš být zcela bez starosti; mne neuvidíš se začervenat, kdybys mi o setníku říkala cokoli . . .“

Slečna Anna vycítivši osten této narážky prohodila pichlavě:

„K zardívání se není každý stejně náchylen. Někdo má příliš jemný cit, jiný zase tuhou kůži.“

„Anno!“ zvolala vážně slečna Tereza. „Ty se zlobíš, to je u tebe cosi nového! Snad se nebudeme spolu sekat? . . . Nehněvej se dále, mé milé dítě, ale jako starší sestra mám právo tě pozornu učinit, že se děje s tebou jakási změna, že se tvé chování mění, a to že nebývá nikdy samo sebou. Co tím chci říci, snadno se dorozumíš.“

„Rozumím ti, Terezo, rozumím zcela jasně,“ odvětila také vážně slečna Anna; „a právě proto tě prosím, abys mne déle nemučila.“

„Máš pravdu!“ přisvědčila Tereza. „Nač bychom si dělaly nepříjemnosti. Vyšly jsme si do lesa pro potěšení, bavme se tedy!“

To pověděvši vzala slečna Tereza zase noviny do ruky a jala se z nich nahlas čísti.

* * *

Večer nepřišla slečna Anna do jídelny ohlásivši, že má bolení hlavy. Když pak se v komnatě, kdež s Terezou spávala, o samotě ocítila, přistoupila k oknu a hledíc do měsícem ozářeného kraje takto sama k sobě promluvila:

„Tereza mne prohledla, ona vidí mi do duše ... Já jsem se svým chováním prozradila ... Před sestrou bych se arci nemusila ostýchat ani stydět, ale mrzí mne to přece ... Ona arci neřekne nikomu nic, ale vidím, že ji to netěší ... Ona je šťastna: má silnější povahu a nepodlehá tak snadno dojmům. Aspoň se mi tak zdá. Anebo nepřišel ten pravý ... Já ale jsem ztracena: už vím zcela jistě, že poručíka miluju ... Dokud se mi přímo nevyznal, myslila jsem, že jest jenom příjemnou hračkou, bavit se s ním, ale teď cítím už, že ho mám ráda, jako on mne ... Kdyby to věděla matka! A což teprve otec! ... Takový český vlastenec, takový nepřítel Prusů, a jeho dcera zamiluje se do pruského důstojníka! ... Ale proč je ten poručík tak hezký, tak milý, tak zábavný! ... Může kdo svému srdci poroučet? Já aspoň toho nedovedu ... Ale co pojde z této lásky? Poručík odejde a v mém srdci zůstane vyprahlá výheň ... Anebo on vyzve mne, abych šla s ním, abych se stala jeho ženou ... Obojí je zlé. Opustí-li mne, zůstanu zde sklamána, zahanbena, v duši zraněna. Ano, zahanbena, před Terezou a před sebou samou. Snad také před rodiči! ... A vyzve-li mne, abych se stala jeho ženou — mám odepřít? Toť bych se sama vrhla do zla, horšího než je býti opuštěnou. A přijati —? Jaký by to byl výjev, až by otec Rickertovu a moji žádost uslyšel! ... Otec by zuřil, matka by plakala, všechno zasypávalo by mne výčitkami ... A což kdyby otec řekl: Nikoli. Nesmí to být! Podrobím se nebo postavím vzdor proti vzdoru. Ale jaký pak vzdor, když nejsem plnoletá — bez otcova svolení nemohu se státi jeho ženou ... Jak je to všechno zmotané ... Můj bože! Jaká mi to přišla myšlenka! Pryč, ohavný nápade! ... Ale je dobře uvážiti všechno ... Což tedy, kdyby poručík ke mně přistoupil a řekl: ‚Pojď, milenko má, prchni se mnou a vyhneš se všem nepříjemnostem!‘ ... Jaká to děsná myšlenka: utéci z otcovského domu s nepřátelským důstojníkem! Uvaliti hanbu na rodiče, ostudu a zármutek na celou rodinu! Poskvrniti svoje jméno, ubit svoji čest! ... A přece: poroste-li moje láska k němu, bojím se ... nestojím za sebe, že učiním, čeho se nyní ještě děsím ... A ona ta láska poroste, není pochybnosti ... On se o to postará a já sama — Však ne ne! Hanbu na sebe a na rodinu neuvalím, nezarmoutím rodičů, učiním raději nešťastnou samu sebe! ... Musí to být? ... Však nikoli! Ještě je čas, ještě se mohu vyhnouti všemu: ujedu pryč odtud, poručíkovi s očí! Když ho nebudu vidět, budu nějaký čas smutně vzpomínat, vždy slaběji asi a zapomenu posléz docela. Rickert po mně pátrati

nebude — on ani nemůže, a já vyléčím zvolna svoje zraněné srdce . . . Ano, tak učiním! Pryč odtud!“

Takto se rozhodnuvši ulehla slečna Anna na lože a snažila se usnouti. Podařilo se jí to sice pozdě, když Tereza dávno již pevně spala, ale potom usnula Anna pevně a probudila se teprv, když slunce do lože jí svítit začalo.

Po snídani pak přistoupila pevně k panu Hřímalému a pravila:

„Tatínku! Prosím vás, abyste mne nechal odejet k tetě do Vlašimi.“

„Do Vlašimi?“ opakoval poněkud překvapen Hřímalý. „Co pak tam chceš?“

„Chci tam ztrávit zbytek léta,“ odpověděla prostomyslně slečna.

„A nesměl bych zvědět, co tě odsud pudí?“ na to zase otec.

„Zajisté, otče!“ přisvědčila dívka. „Přítomnost těch pruských důstojníků mne vyhání.“

Hřímalý usmál se spokojeně a pravil vlídně:

„To rád slyším! Ale neudělal ti snad některý z těch pánů něco nepříjemného?“

„Nikoli, tatínku, oni jsou samá vlídnost a pozornost. Ale mne činí přece jejich přítomnost nešťastnou.“

„Tak, tak!“ rozvažoval Hřímalý. „Ale jak bychom to jen udělali? Já dopsal jsem včera tetě, že k ní přijede na delší dobu Tereza . . .“

„Já Anně ochotně ustupuju!“ zvolala horlivě Tereza. „Ona se těší na Vlašim a já zde spíše vydržím. Já mám silnější nervy a snesu spíše tu pruskou okupaci.“

Hřímalý podíval se jaksi tázavě na Terezu, zamyslil se na okamžik a pravil mladší dceři:

„Ale copak: nechtěla bys, Anno, podívat se raději ke strýci a druhé tetě do Budějovic? Tereza mohla by pak přece do Vlašimi.“

„Ach nikoli, otče,“ prosila slečna Anna, „do většího města mne nedávej — chci být v letě na venkově a krom toho mám vlašimskou tetu radši.“

„Když tedy mermomocí chceš a Tereza ti ustupuje — jeď si s pánem bohem, třebas ještě dnes!“ rozhodl dobromyslně Hřímalý.

Slečna Anna přiskočila k němu, vrhla se mu prudce kolem krku a ohnivě ho dvakráte políbila.

„To je cosi zcela zvláštního, Anno!“ podivil se Hřímalý, když se ho byla slečna spustila. „Odkud pak vzal se pojednou ten oheň v tobě?“

„Ty věříš snad, tatínku, že jsou všechny blondýny mdlé, nudné a bezcitné, jak sem tam čítáme?“ otázala se něžně laškujíc dívka. „My máme srdce na témž místě, jako brunetky —“

„Nu dobře, dobře,“ uspokojil se otec, ale obrátiv se na Terezu pravil vážně: „A což ty, Terezo, nechtěla bys se podívat na nějaký čas do Budějovic?“

„Prosím vás, otče,“ odpověděla chladně starší dcera, „nechte mne teď doma, když Anna po změně touží! Matka potřebuje nyní aspoň jednu z nás nutně doma, pravda-li, matinko?“

Paní Hřímalá přisvědčila a takž rozhodnuto, že slečna Anna do Vlašimi odjede a Tereza doma zůstane.

A po obědě slečna Anna skutečně také odjela požádavši otce, aby ji u důstojníků nějak omluvil za to, že bez rozloučení odjíždí.

Když byl lehký kočárek s dívkou za obzorem zmizel a Hřímalý s chotí o samotě před statkem se ocítil, pravil velitel domu:

„Poslyš, Ludmilo, mně se něco nelíbí!“

„A to by bylo?“ otázala se, poněkud překvapena, paní Ludmila.

„Tereza se mi nelíbí!“ prohodil stručně Hřímalý.

„Co pak na ní vidíš?“ podivila se jeho choť. „Děvče je zdravé jako rys a docela veselé.“

„To chvála bohu arci,“ na to pan Hřímalý, „ale její chování . . .“

„Je docela slušné, můj zlatý,“ vpadla mu do řeči matka. „Zpozoroval jsi snad něco neslušného? Já nikoli!“

„Počkej, má drahá, až dopovím!“ napomenul vlídně pan Hřímalý. „Máš pravdu, neslušného jsem v jednání naší Terezy nezpozoroval nic — a já bych toho také neztrpěl! — ale mně nelíbí se, že nechce Tereza odtud a že se tak živě a často baví s tím setníkem. Mně je obojí trochu podezřelé.“

„Mně nikoli,“ pravila chladně paní Ludmila. „Neboť předně chtěla Tereza do Vlašimi a těšila se na to, a za druhé ten způsob, jak se ona s Nordmannem baví, je zcela pravidelný a naprosto nezávadný. Děvče jejího vychování a temperamentu ani si jinak vésti nemůže. Ohledně Vlašimi ustoupila Anně proto, že je vůbec ochotné děvče a pak proto, že dle jejího mínění Anna více změny potřebuje, než ona. Dvě děvčata pak tvojí sestře na krk poslat nemůžeme, ona má tak již dům plný. Že pak Tereza do Budějovic nechce, pranic se nedivím; však víš, že je žena mého bratra trochu ostrá a dvě takové povahy, jako jsou švagrová a Tereza, nikdy se k sobě nehodí. Ať si tedy zůstane i nadále doma. Máš-li snad nějaké starosti ohledně toho setníka: já ti ručím za všechno! S té strany nehrozí nebezpečí žádné. Hleď si klidně svých záležitostí — já Terezu již uhlídám.“

„Nebudu se s tebou hádat, Ludmilo,“ pravil ústupně Hřímalý, „tys matka a máš právo vyhradit si dozor nad dcerami. Také mne tvoje slova upokojují, ale — upřímně řečeno — docela nikoli. Vím, že je Tereza tvůj miláček, že máš v ní veliké zalíbení — rozuměj mi dobře: děvče toho zasluhuje! — ale možná, že tě láska a záliba činí méně bystrozrakou a více bezstarostnou, než jindy býváš. Avšak pravíš, že si Terezu sama uhlídáš a já byl bych nezdvořákem, kdybych ti ten úkol nechtěl přenechat. Ale proto přece dovolíš, abych také já bděl a tu a tam, když by potřebí bylo, nějaké pokynutí dal.“

„Toť se rozumí samo sebou!“ přisvědčila paní Ludmila, „ale buď jenom klidné a veselé mysli. Já bdím jako ostříž a zrak mi, chvála bohu, ještě neslábne!“

„Tak je tedy zatím všechno v pořádku,“ zvolal, jakoby docela již uspokojen byl, pan Hřímalý, ale když byla paní Ludmila do domu vešla, pravil polohlasně samu sobě:

„Žena je předpojata. Ona považuje Terezu za vrchol dokonalosti a nedopustí ani myšlenku, že by Tereza — nepravím mohla něco vyvést,

ale — i jen poddati se mohla nějakému nám nemilému citu. Já však znám moc přírody a vím, ta že mezi Prusem a Čechem rozdílu nečiní. Proto — dal bych nevím co za to, kdyby ten setník už byl z domu."

Mezitím, co Hřímalý takto ještě dále rozjímal, přišel posel s novinami a listem z Prahy, ve kterémž pan Hřímalý zván byl, aby jakožto poslanec přijel k jakési důležité poradě. (Pokračování.)

Z Janova.

Cestovní črta S. Čecha.

(Dokončení.)

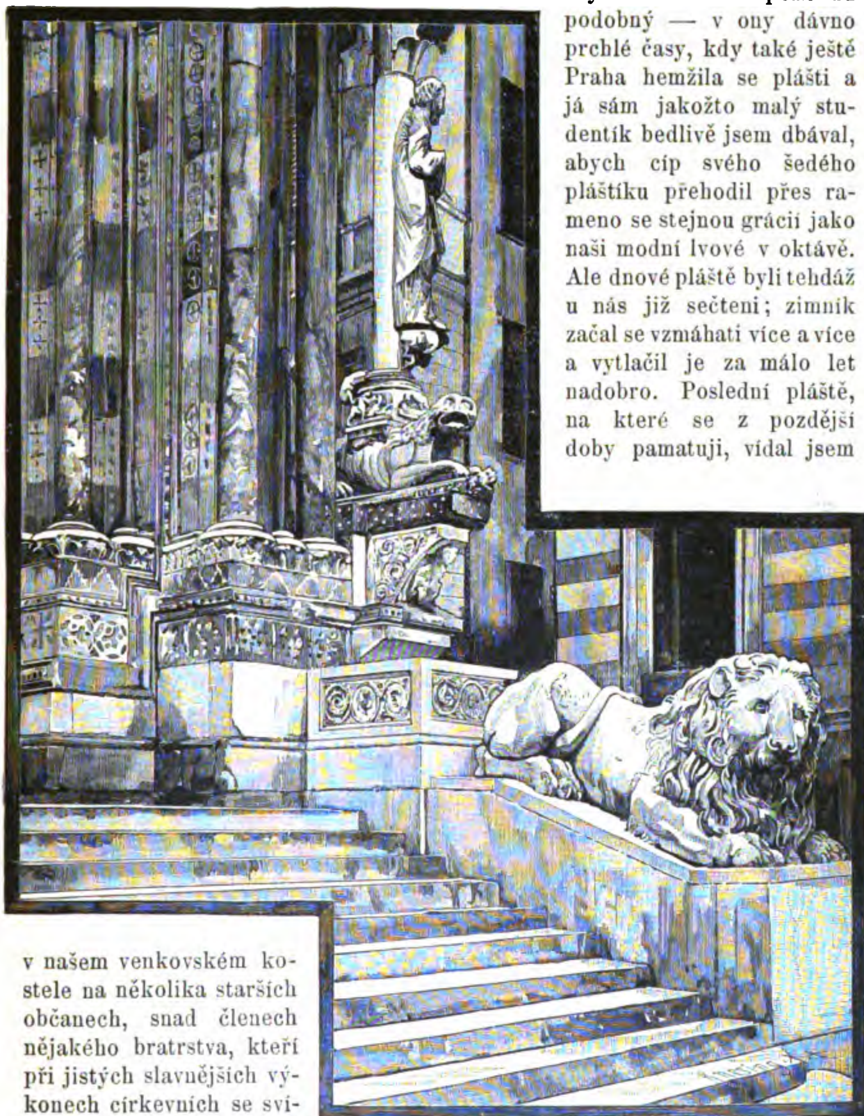

Zvláštní pouliční život italský má v hlavních rysech všude stejný ráz, ale v každém městě dodává mu zase osobitého přibarvení rozdílná povaha obyvatelstva, rozdílné historické tradice, zvláštnosti polohy a podnebí, ten či onen hlavní pramen obživy a různé jiné okolnosti. I nejzběžnější pozorovatel postřehne na příklad, že uliční ruch čím dále k jihu stává se čilejším, pestřejším, rázovitějším a hlučnějším; cizinec vracející se z Neapole, kde omámen a ohlušen tonul v potřeštěném, lomozném víru tisícerých svérázných zjevů, oddechne si zajisté v ulicích římských, ač před tím překvapen byl rušným jejich životem, a Florencie bude mu připadati téměř jako důstojně poklidné sídlo zamlklých filosofů, ač ohnivý Toskánec má ještě hodně daleko k nám usedlým seveřanům.

Směšné by bylo, abych na základě své „okružní cesty" chtěl vyličovati takové rozdíly ve fysiognomii jednotlivých měst italských. Mohu jen prostě a bez jakýchkoli závěrků zaznamenati některé rysy, jak se mi tu onde namanuly.

Prvním městem italským, které jsem navštívil, byla Verona a snad právě pro tu povšechnou novost dojmů zdá se mi rázovitější nežli některé pozdější mé stanice: Milán, Turin i Janov. Za chvilkově slunečného, ale chladného březnového dne odvážel nás vetturino od nádraží veronského starou branou do města a s napjatou zvědavostí vyhlédali jsme, jaký obraz nám naše první italská zastávka poskytne. Nebyli jsme zklamáni: Ty malebné staré domy, ty přisnědlé podlouhlé obličeje ohnivých černých očí, ty štíhlé postavy v krátkých pláštích mihající se kolem — vše mělo ráz pro nás nový a zcela odpovídalo našim představám o zvláštnostech vlaského kraje. Zejmena ty pláště, z tuctových illustrac ovšem jako příslušnost každé pravé vlaské figurky dávno známé, byly zde, ve skutečnosti, pro nás zajímavou novinkou; téměř všechno mužské pokolení na ulici, staří, mladí, chudí, bohatí, byli zahaleni v pláště, jevící mnohdy

v koketním přehozu cípu přes rameno a malebném spádu záhybů patrnou snahu po švihácké effektu. Musel jsem daleko zaběhnouti do vzpomínek, abych našel obraz poněkud podobný — v ony dávno prchlé časy, kdy také ještě Praha hemžila se plášti a já sám jakožto malý studentík bedlivě jsem dbával, abych cíp svého šedého pláštíku přehodil přes rameno se stejnou grácií jako naši modní lvové v oktávě. Ale dnové pláště byli tehdáž u nás již sečteni; zimník začal se vzmáhati více a více a vytlačil je za málo let nadobro. Poslední pláště, na které se z pozdější doby pamatuji, vídal jsem

Část portálu dómového.

v našem venkovském kostele na několika starších občanech, snad členech nějakého bratrstva, kteří při jistých slavnějších výkonech církevních se svícemi v rukou předůstojně k oltáři se ubírali a tam před stupni vedle sebe v řadu se stavili. Byly to důkladné, těžké, dlouhé pláště a přidávaly svým pánům ráz až strašidelně vážný. Teprve nyní ve Veroně poznal jsem zase, že může člověk v plášti vypadati zcela kloudně, ba někdy dokonce i švihácky.

V Miláně objevovaly se pláště již řidčeji a v Janově jen výminkou. Jak veliké by tedy bylo pokušení, abych s jistotou hlubokého znalce napsal, že Verona i krojem svého obyvatelstva zachovala si mnohem více italské původnosti! Avšak nehody různých cestovatelských kollegů nabádají mne k opatrnosti a proto připouštím možnost, že snad ta veronská chumelenice plášťů souvisela s tehdejším chladným počasím, kteréž za našeho příjezdu do Milána již slušnému jarnímu teplu, ba časem až řádnému vedru ustoupilo, tak že tam i v Janově pláště snad jen z této příčiny řídly a mizely. A snad stalo se také pouhou náhodou, že jenom ve Veroně spatřil jsem na hlavách asi dvou tří žen z lidu zvláštní okrasu: dlouhé, silné jehlice s postříbřenými kuličkami na konci, zastrkané hustě vedle sebe do havraních vlasů v zátemení tím způsobem, že tam jako paví ocas kruhovitě se rozpínaly a svými kuličkami jakousi lesklou aureolu tvořily.

Jinak viděl jsem v Janově celkem tytéž figurky, které mou pozornost zaujaly již v městech předcházejících. Také zde potkal jsem brzy párek důstojně si vykračujících pánů vážného vzezření, bezvadně černě oděných, s cylindry na hlavě a s důkladnou, nahoře lesklým kovovým knoflíkem opatřenou holí v ruce, nad nimiž jsem si ve Veroně lámal hlavu: nevěděl jsem, mám-li je pokládati za nějakou zvláštní odrůdu vlaských šviháků či za parádní zřízence pohřebního ústavu. Zde v Janově se mi hádanka rozřešila: jsou to prostě obecní strážníci.

A také zde jako jinde v Italii potkával jsem na ulici každou chvíli buď nějakého abbate s širokostřechým černým kloboukem nebo řeholníka v hábitu té či oné barvy nebo jeptišku. Těchto vídal jsem zvláště mnoho a leckterému pěknému, veselému obličeji slušela výborně pokrývka hlavy s křídlatými, sněhobílými výběžky po stranách čela, vodíc na mysl spíše motýly jarního luhu nežli ponuré zdi klášterní.

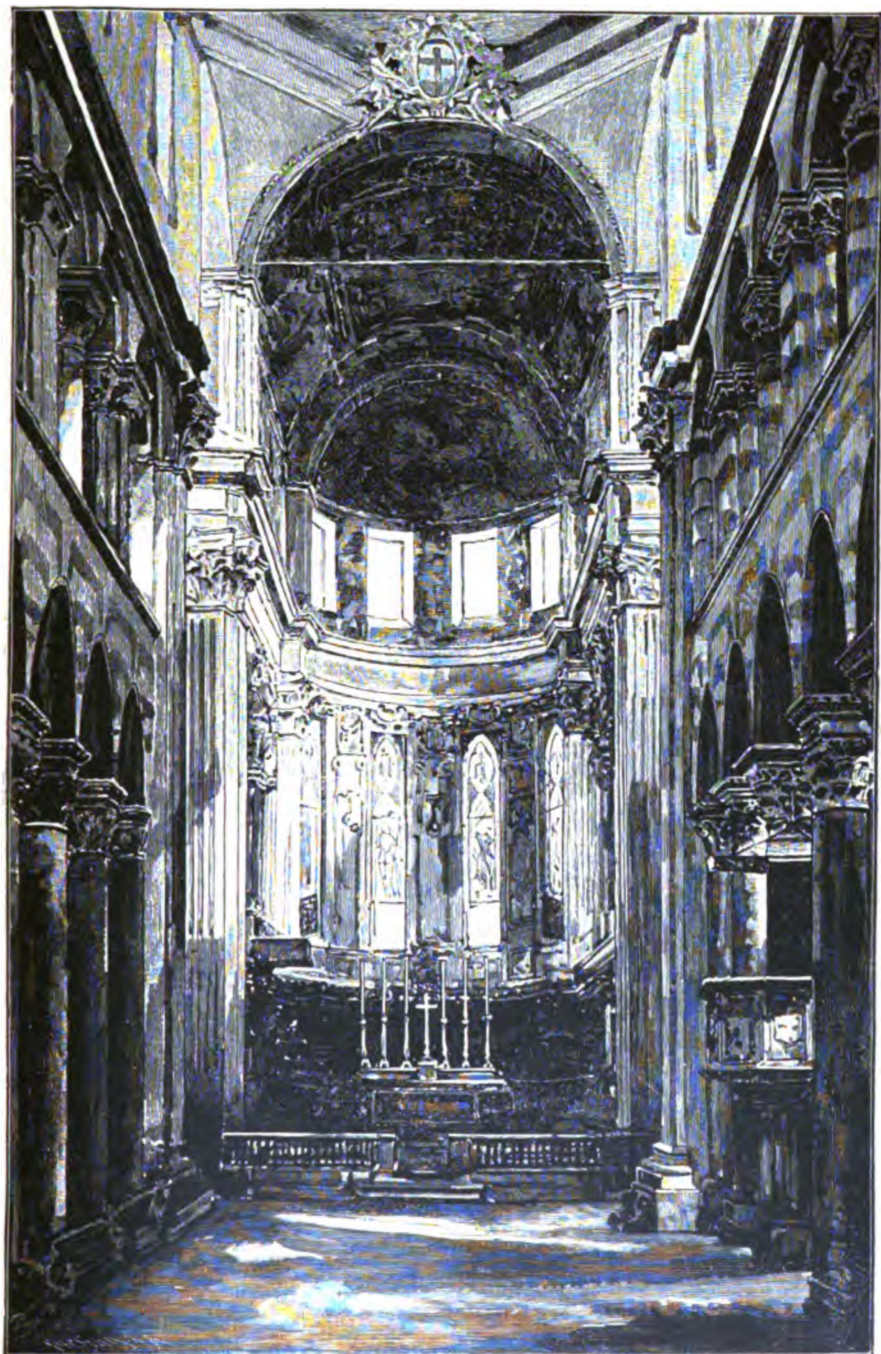
Na blízku přístavu vyskytoval se ovšem zhusta typ námořnický: nejedna osmahlá, zvětralá tvář pod nízkou lodní čapkou nebo tuhým kloboučkem. Spatřil jsem tu i poprvé ve skutečnosti ony vysoké, pytlovité, do předu svislé čepice, které mají tak vynikající úkol na obvyklých vyobrazeních ze slunné Italie.

Mohl bych se ještě dotknouti pouličních prodavačů a jejich křiku, skřeku papoušků z každého třetího čtvrtého okna, úžasného množství kadeřníků a lékárníků, dotěrnosti drožkářů, věčné žebroty, časem i v hedbávných šatech, atd. atd. — ale ani tyto a podobné věci nejsou speciality janovské, nýbrž provázejí tě všude po Italii a jsou po většině již každému známy.

* * *

Hlavní zásluhu o velkolepý dojem Janova má umění stavitelské, podporované ovšem znamenitou polohou na úpatí a stráních rozlehlého horského amfiteátru, s jehož stupňů nádherné davy janovských chrámů a paláců hrdě shlížejí k širé hladině mořské. Dobře zvolili proto Vlaši pro Janov epitheton „pyšný“ — „Genova la superba“ je právě tak vhodné jako „Firenze la bella“ nebo „Bologna la grassa.“

Město táhne se téměř všude po stráních vzhůru a tyto stráně pro-

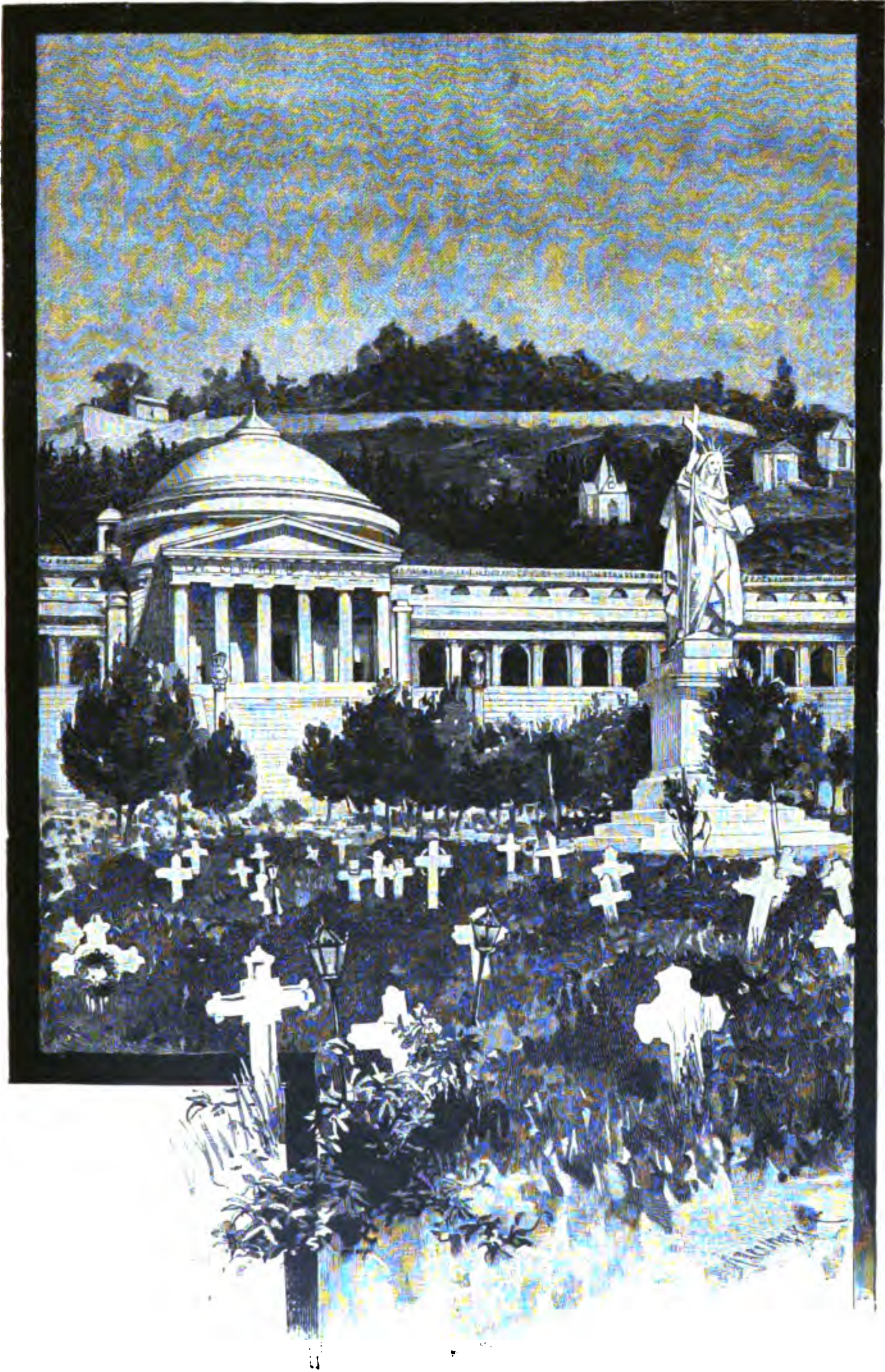
Vnitřek dómu.

rvány jsou opět leckde příčními úvaly, což samo sebou zdejší architektuře dodává veliké rozmanitosti. Tu vystupují před námi řady budov terasovitě nad sebou, tu zase jiné sestupují po svahu nebo jako propadlé objevují se kdesi hluboko pod námi, na úpatí příkrého srázu; a mezi tím všude plno klenutých přechodů a průchodů, kamenných schodů, sloupových gallerií a vzdušných teras, kynoucích často vzácným bujným rostlinstvem jako visuté zahrady Babylonu. Ale vlastním triumfem janovského stavitelství jsou dvě ulice: Via Garibaldi (dříve Nuova) a Via Balbi, táhnoucí se po obvodu staré části města. Zde stojí palác vedle paláce, dlouhé řady nádherných budov, závodící spolu velkolepostí a jemným poetickým vkusem. Nejkrásnější z nich vytvořil v polovici šestnáctého století velmistr janovské renesance Galeazzo Alessi. Vzbuzují obdiv nejen ladnými, mohutně spanilými formami svého zevnějšku, nýbrž i sličným, malebným uspořádáním a bohatou výzdobou svých vnitřních nádvoří, vestibulů, atrií, schodišť a sloupových chodeb. Za ukázku vnitřní té nádhery mohou posloužiti schodiště university a dvůr municipia, jichž vyobrazení jsme podali v předešlém sešitě.

Dva proti sobě stojící paláce v ulici Garibaldiho, Palazzo Rosso a Palazzo Bianco, dříve sídla šlechtická, jež vlastenečtí majitelé v nedávné době obci darovali, obsahují znamenité sbírky obrazů. Pokochavše se architekturou janovskou můžete tam uvnitř napojiti opět oči a ducha kouzlem lahodných výtvorů italské i cizí malby. Ovšem zbývá obyčejnému touristovi jedva několik hodin ku procházce takovým sadem uměleckým, z něhož pak odnáší si v duši jen jakousi zářivou mlhu nezřetelně splynulých obrysů a barev se jmény různých malířů, z nichž jen někteří dávají mu na takové obchůzce poněkud nahlédnouti ve zvláštní ráz svého tvoření. A jen některé obrazy utkví v něm hlouběji, buď skutečnou silou umění, buď nějakou zvláštností svého předmětu či provedení, buď následkem bedlivější pozornosti, kterou jim pro slavnou pověst jejich věnoval, a někdy též pouhou náhodou.

Mne zaujal v Janově zvláště Paolo Veronese dvěma obrazy v Palazzo Rosso: Juditou a Benátčankou. Znalec se snad usměje a poukáže na Van Dycka, jehož slavné portretní obrazy jsou vynikající ozdobou gallerií janovských, nebo i na jiné tamější obrazy proslulých mistrů nizozemských, vlaských a španělských; ale což naplat: mně utkvěly přec nejvíce v mysli ony dva obrazy Paolovy, zejmena pak Judita stále dosud vrací se mi před oči, ta bujará, svůdná postava mladé ženy, se sťatou hlavou Holofernovou vycházející z válečného stanu do hvězdnaté noci — zvláštní měkkost a jako snivým kouzlem měsíčním přitlumená skvělost barev působily na mne tak, že ani nejslavnější veliké malby mistrovy, které jsem potom spatřil jinde a především v Benátkách, nevytiskly z mé paměti ten skrovnější obraz janovský.

Ze středověkých budov janovských nejpamátnější jest prastarý, již koncem 10. století zbudovaný dóm sv. Vavřince (San Lorenzo), kterýž následkem četných pozdějších oprav, změn a přístavků představuje směsici slohů romanského, gotického a renesančního. Mramorové zdi jeho skládají se z vrstev střídavě bílých a černých, tak že chrám ten vypadá z venčí jako pruhován.

Campo Santo.

Z renesančních kostelů buďtež uvedeny jen bohatě vyzdobený chrám Zvěstování P. Marie a pak mistrovské dílo Alessiho, Santa Maria di Carignano. Vystoupili jsme druhého dne vzhůru ke kupoli této spanilé svatyně. Souhlasně s půdorysem, jemuž sloužil za vzor Michelangelův nárys Petrského chrámu v Římě, rozbíhají se nahoře od hlavní kupole čtyři úzké terasy jako stejná ramena řeckého kříže ke čtyřem úhlům světa, takže možno nejen obhlednouti celé město s okolím, nýbrž obchůzkou prohlédnouti pohodlně i každou jeho stranu zvlášť. K jihu prostírá se širošírá lesklá plocha mořská, po níž tu a tam nesou se lodi, blíže zřetelné, čím dále však menší a matnější, až kdesi z hloubi obzoru již jen kynou plachtovím jako křídlem běláska nebo splývajícím chocholem parníkového dýmu.

Po levici přehlížíme odtud i další oblouk břehu, táhnoucí se za příčním horským hřbetem, na němž trůní náš kostel, dále na východ tam, kde holá skála, srázně k moři spadající, vyhlídku v tu stranu uzavírá. Na pravo vidíme dole přístav se spoustou lodí, za ním na skalnatém výběžku břehu vysokou věž majákovou a za tou ještě mlhavé rysy Riviery západní. Na severu pak rozkládá se kolem zátoky terasovitě město rozsáhlým polokruhem; blíže k moři sraženy jsou malebné skupiny domů a paláců v hustou massu různobarevného: bílého, šedého, žlutavého a červenavého zdiva — protkanou zelenými sady a tmavými skupinami cypřišů —, z níž trčí různotvárné věže četných kostelů. Od té hlavní hmoty města vybíhají cípovité paprsky vill a paláců vzhůru po stráních holých výšin nad městem, s jejichž temen hrdě shlížejí zdi a věže pevnostního pásma. Na východě od města rozeseto je po stráních břehu ještě množství domů a villových skupin, dodávajících celému pobřeží velmi živého a smavého vzhledu.

Nechtělo se nám ani ze vzdušných výšin té chrámové rozhledny. Bylo tu tak pěkně v teplu a záři libezného jarního slunce, s tím rozkošným pohledem kolem do kola. I střechy nejbližších domů poskytovaly milou podívanou. Byly tam také chodbičky, malé terasy s květinami, na jednom i jakási sloupová galerie, a sem tam v těchto větrných oblastech viděli jsme lidi, buď zaléváním květin neb rozvěšováním prádla se zabývající, buď jen pěkného rozhledu klidně užívající. A jaksi harmonickým doplněním celého toho lahodného dojmu byla zvonková hra, která se právě v jedné z obou postranních věží kostela ozývala; se svého stanoviště mohli jsme tam pozorovati člověka, který tloukl na varhánky k tomu sloužící.

Kdo přehlédne velkolepý ten amfiteátr paláců s malebným horstvem v pozadí, s hustě oživeným přístavem a širým mořem v popředí, spatřil nejhlavnější půvab „pyšné Genovy“.

* * *

Campo Santo jsem v Janově nenavštívil; ráz italských hřbitovů, kteréž libují si v mramoru tak, že i nejchudší hrob má alespoň prostičký nizounký křížek neb malou destičku z ušlechtilého toho kamene a kde pozůstalí rádi představují podoby svých milých zesnulých v životní věrnosti a někdy až příliš realistickém pojmutí, poznal jsem již dříve v Miláně a později jinde.

Nejvděčnější výlet do janovského okolí a již jakousi ukázku čarovných krás západní Riviery poskytuje městečko Pegli, proslulé světoznámým

Chrámek Dianin ve Ville Pallavicini.

parkem Villy Pallavicini; avšak vyjížďka tato vymyká se mi již z vytknutého rámce a promluvím o ní snad jindy.

Vichry.

Napsal M. Béňa.

Vichr bouří, kvílí a šeptá, vzteká se a šílí po krajině. Zvedám se na loži, abych naslouchal jeho hrůzným i svůdným zvukům. Jsem sám v celém domě. Vidím dobře z okna jeho divokou hru. Chvílemi zahrává hrstkou sněhu, sypkého jako písek, pak zas metá celé mraky na strmý břeh řeky.

Teď rozzuřil se celou neurvalou mocí v aleji topolů. Větve sklánějí se hluboce, bičují jedna druhou, suché snětí vrhají se v šikmém letu na bílý sníh.

A opět nové variace! Slyším jej plakati v krbu, zoufati, jako muže nad posledními nadějemi, letmo přechází ve výkřik divoké rozkoše — jakoby mozkem šlehl ohnivý proud. Slyším zámky oken a dveří harašiti a teteliti se jednotvárným, nervy pobuřujícím, nesnesitelným zvukem. Oblékám oděv, chodím zmateně po světnici, zavírám a přitužuji závory a zámky. — Chvím se na celém těle. Tu zavzněl tichý, melancholický akord z krbu. Známá píseň — Bytosti drahé, něžné, slyším váš zpěv, slyším vaši záhrobní píseň v tomto vichru!

Ale hrozím se sama sebe. Pot řine se mi s čela — myšlénka smrti — vzpomínka na ni obživla — chorý, předrážděný mozek s neuvěřitelnou plastičností vytvořil věrný její obrys.

Přemáhám se, sbírám poslední ostatky mužnosti. . . . Ucpu každou skulinu, zavru hermeticky každý zámek v domě, položím se pod lehkou pokrývku a budu klidně spáti. Světlo! Rozdělávám kahan. Jeho matný svit jakoby se třepetal větrem. Kráčím po chodbě — stojím přede dveřmi.

V tomto pokoji zemřela . . . mám vkročiti?

Chci — nutím se, ale nohy se chvějí, srdce prudce buší, ruce jsou vlhky a jako mramor studeny. Rozhodný krok, otvírám . . .

Strašné zaúpění vichru, mrazení, kahan zablikal, ruce poklesly. Vidím její obraz! Zde na této posteli tyčí se v posledním napjetí sil, prudký posun bílých rukou — pak mrtvě zející ústa a matné ztrnulé oko; — po celé tváři vážný, zádumčivý klid . . .

Jen ještě šestero hořících svící nad černou rakví mihlo se mi v oku a táhlý, čím dále měkčí a táhlejší tón — nevylíčitelné hloubky citové — dotekl se ucha.

Poslední její s bohem! A opět ji vidím zdrávu. Je ušlechtile bleda, krásná stepilá lilie, má hluboké, velké oko, černý krásný vlas a zpívá oblíbenou, něžnou Smetanovu melodii: „Letěla bělounká holubička“.

Lékařové konstatovali chorobu nervovou. Ostatně tušil jsem to sám po hrozné oné noci. Odjíždím na venek do půvabného lázeňského místa.

* * *

Hoc erat in votis! Hortus mag... ale nechme starého klassika dávno mrtvého a všimněme si zdejší kypící, živé přírody. Lázeňské místo ve vysokém, horském údolí. Terasovitě po obou stranách vystupují lesy a hory pokryté nejšťavnatější zelení. A nyní „im wunderschönen Monate Mai" — kdy vše silou kypí, vůní dýše a láskou plane, je zdejší krajina — ach, tak rajsky krásna. Vycházím ze svého hôtelu, přes kypící, zelenou loučku, k mohutným, borovým alejím. Je podvečer, kukačka dokukala svou prostou, milou píseň, slavík počíná se hlásiti. Z blízkého návrší slyším sezváněti na májovou pobožnost. Všímám si rozkvetlého hlohu, v pyramidách nakupených květů bezových, pozdního letu včel i bedruňky dosud líně dřímající, jsem velmi vnímavý pro krásy přírody. Již již předbíhají mne děvčátka — městská vížlata s hrdě naivním výrazem tvářiček i prosté dívky venkovské. Zlatá děvčátka! Beztoho jdete do kostela jen proto, abyste se mohla podvečer vytočiti z domu, beztoho se modlíte v litanii místo: „oroduj za nás" a „Pane, vyslyš nás" — „miluj mne víc!" a „honem si mne vezmi!"

Za chvilku zní kaple zvučným zpěvem mladých hrdel.

Kráčím alejí modřínů a bříz, jichž větve unyle se sklánějí.

Po pobožnosti vracím se touže cestou domů. U každého stromu, na každé lavičce páreček. Dívenky drží se s jinochy v tuhém objetí — ruce ovíjejí se těsně okolo pasu, ústa lnou ke žhavým lícím, oko v blaženém zapomenutí zírá do dálky.

*

Jsem unaven, ale nechce se mi spáti. Kladu se do okna. Teď teprve plně poznávám, jak nádhernou mám vyhlídku se svého vyvýšeného hôtelu do údolí a hlavně do protějších bytů. Vidím i nejtajnější záhyby manželských loží. Tam vidím choditi ženu v negligé — ó krásná paní! jen že jest téměř naha. Přechází v rozčilení po pokoji, snad osnuje nějaké pikle...

Vedle hrají a zpívají duetto Jeníka a Mařenky. A piano jest až docela v koutě, nevidím zcela zřetelně leč jen obrysy mladého párku.

A na levo villa K..., celá řada zářících oken. Zdá se mi dle všeho, že je tam domácí ples; vidím rychle míhající se postavy. Níže v přízemí sedí u okna mladíček a dívka. Obličeje obou jsou unylé láskou; on podpírá hlavu pravicí a předčítá jistě „Večerní písně".

Budou to skvostné večerní studie, překrásné vyhlídky. Jen abych sousedy své nezaplašil. Rychle spustím jalousie — dostačí malý otvor.

* * *

Patero měsíčních nocí.

I.

Ve ville K. dosud světlo. Tento pokojík neviděl jsem dosud osvětlen tak pozdě. Tam před průčelím vyrůstá mladá, bujná osyka. Nikdo nemiluje toho stromu, Turgeněv jej nenávidí. A přece mi připomíná trpící bytost ženy, chvějící se v neustálé obavě. Souhlasím úplně s Fechnerem, hájícím důmyslně duši rostlin. Jak mimosovitá musí býti duše osyky,

jaké to bezměrné, neznámé boly! Její listí, vespod bíle plstnaté, na líc sytě zelené, dlouhořapíkaté, tetelí se vlažným nočním vánkem. V pozadí, zrovna nad korunou osyky stkví se úplněk, měkkým, žlutavěbílým svitem. Pohyby listů šumí dumným, utajeným šepotáním, chvění jejich působí laškovnou hru, celé stupnice přeletavých, mihotavých, barevných nuancí... U okna spatřuji štíhlou, étherickou podobu paní inženýrové. Zimomřivě zahalena v žlutavý shawl, sedí na blízku okna a píše. Občas přiloží prsty ke rtům, jakoby vzpomínala, hledala příhodnou formu; pak pokračuje. Je vážna, ve tváři vryty jsou znaky bolu a utrpení; vidím ji zcela dobře, vidím i první slzu, která jí splynula s oka na papír. Osušila ji kapesníkem — teď chvatně píše dále — patrně našla myšlénka silný slovní výraz. Za delší pomlčky předčítá si tiše poslední, chvatnou periodu — vidím zachvění rtů, a hned několik bohatých slz upadlo na dopis. Jaký to list bolný, plný zoufalých výkřiků píše ubohá paní? Snad tam, v daleké dáli má manžela, dítě, churavé dítě a ona sama — její útlé poprsí nesvědčí právě o nejlepším zdraví — — —

Jakoby se chtěla násilně vyrvati trudným myšlenkám, vyzírá ven do vlažné noci. Chvíli naslouchá harmonickému šepotu šelestící osyky, ale jakoby chvění listů probouzelo v duši ještě tesknější náladu, odvrátila se. Stanula, podepřela se lehýnce loktem o okno, čte co napsala, zavzlykala nahlas — teď se tiše rozplakala.

Pak vzala dopis a roztrhla — Snad soudila, že by nebyla pochopena, neboť měkká, chorobná duše ženy jest zřídka pochopitelna nám silným mužům. —

Podepřela hlavu a zírá dlouho ven, zrovna na náš hôtel. Trvá mi to příliš dlouho — odcházím od okna. Ještě zavíraje zaslechl jsem hluboký, dunivý kašel paní inženýrové. Když jsem opět otevřel jalousii, bylo mrtvo a ticho ve světničce; záclony spuštěny, ani stín nekmital se více průsvitným plátnem. Snad odpočívala; ale občas zdálo se mi, že slyším její kašel a vidím ony známé — ach, tak známé, rudé stopy krve na sněhobílém šátku — — —

Předvídám brzký rozvrat celé rodiny. Ona snad brzy zemře, možná, že příliš brzy — a on? Snad po celý život bude jí postrádati — snad nikdy jí podobné nenajde!

II.

Hledím do útulného rožního pokojíku. Jako vždy spatřuji tam krásnou dámu, milující negližé — chodí v krajních nedbalkách po světnici. Bujné, smyslností kypící tvary. Jest více naha nežli oděna, jakoby nemohla snésti oděvu, kryjícího její nádherné tělo. Bylo prý to celé její bohatství — a pan professor se s ní oženil. Nahnula se nyní přes polovic z okna ven — rozhlíží se, jakoby někoho vyhlížela. Jest mi tak blízko, že bych mohl šeptem k ní promluviti — ale tiše, ani hnutí! Vidím běloskvoucí košili s drahými krajkami, labutí šíji; košile jest dosti nedbale zapjata a napnutě lpí na plných tvarech. Opět nahnula se ven na cestu, přechýlila se z okna — překrásné, svůdné tvary ještě zřetelněji se objevily a chvílemi zdá se, jakoby ona sama zálibně na ně pohlížela. Ta plná,

bujná krása tvoří podstatnou část jejího jmění, má podíl význačný na životním jejím úspěchu . . .

V tom odskočila střelhbitě od okna. Tam s návrší spěchá někdo po pěšině dolů. Dvéře se otevřely — někdo vstoupil, ale vidím jen černý stín; teď přistoupil blíže k oknu, zdraví ji důvěrným políbením, ona vésí se naň a sžírá jej zrovna palčivou chtivostí — Opravdu, ta žena sálá teď přímo sžíravou vášní . . .

A zítra potkám výtečnou paní na procházce, zahalenu v bílý závoj, tak skromně a tiše vykračující, že připadne člověku na mysl bílá nevinná lilie. A v poledne bude panu manželi s tak cudně sklopeným zrakem nabízeti pečenou koroptev a pak sebe — že tento bude ujištěn o jejím vzorném chování.

Oni tam v pokoji — konečně jej poznávám! Jest to mladý, sotva třicetiletý muž, mocných, sokolích údů —

Dobrou noc, neviňátka! Pan manžel dnes botanisoval na Chlumu — studuje morfologii rostlin. Ten výtečný pán zná tak dobře celou přírodu, jenom ne přírodu a povahu své paní. Onehdy na procházce mi ukazoval několik skvostných exemplářů Hieracium a Orchis a pak nad pomyšlení prý vzácnou kryptogamu, nad níž milý professor tančil celý, divoký cancan. Ale kdyby věděl, jak krásnou kryptogamu má doma!

III.

Vzpomínky, bodavé včely obletují dnes moji hlavu. Cítím, že náležím dnes opět výhradně jim. A jaké vzpomínky měl bych z minulého života leč bodavě trnité! Za malé chvíle radosti celá moře žalosti, za jednu blaženou hodinu tisíce hrozných nocí. Myšlénky, vzpomínky obletují a bzučí — sousedé, dnes máte pokoj. Kladu se na lože, opírám pomalu ruku o pelesť, abych včely nezaplašil, abych v této posici vykouzlil si věrný Její obraz, byvší nedávno pravdou a životem a dnes jen hrobovým stínem. Ano, cítím, že budu drásati své srdce tak dlouho, až z něho poříne rudá krev a smísí se s hořkou slzou — můj to nápoj lásky. Ticho — ve světnici šero, jdu po vláknu událostí — teď vynořuje se mi zvolna její obraz z hloubi zapomnění. Spočívá vedle mne — tak klidně jako vždy; bílá její ručka, něžných a lepých obrysů spočívá lehýnce na mé hrudi v objetí. Lehounce růžovou — jen růžově nadechlou její tvářičku — jinak vždy bílou — obechvívá tichý úsměv blaha. Oko jest polozavřeno, to klidné, hluboké oko, v očekávání tiché rozkoše. Spočívá tu krotce poddajná; jen sladká něha dýše z jejích polibků, ani stopa vášnivého žáru.

V útlém jejím těle sídlila holubičí duše, spíše passivní, ale měkká a přístupná s tolika hlubokými dojmy a city.

Snad předtucha blízké smrti činila ji tak jemnou a zdrženlivou. Nikdy neviděl jsem ji pláti šílenou, náruživou rozkoší — vždy jen plesala její duše oním tichým, přitlumeným blahem.

Ó krásná, ušlechtilá duše, nikdy nebudu ssáti z tvých retů med nejčistší lásky a rozkoše! Navždy jsi ztracena a teprve teď vidím dosah své nezměrné ztráty!

IV.

Zas něžné zvuky slavičí vyrušily předčítajícího jinocha, jehož hlas měknul vnitřním dojmem. Ostatně báseň byla přečtena, děvčátko položilo hlavinku na polštář a zadívalo se tak unyle na mladíka, čekajíc na jeho komentář básně — On přiblížil se k ní zanícenou tváří — tichý, něžný pocel, sotva doteknutí obou rtů. Děvčátko se ani nepohnulo, jen očka její se více pouzavřela v slastném očekávání dalších událostí. Ale mladík, zdálo se, neporozuměl. Mladíci bývají tak nesměle hloupí v noviciátu lásky. Chvíli pohrával si rozpačitě s řetízkem hodin, pak rychle vstal, zasedl k pianinu a zahrál něžnou píseň Šubertovu.

Děvčátko dlouho setrvalo ve vábné své poloze, dívajíc se zpod víček polootevřených, zda mladík se vrátí. Ale on se nevracel, jen praeludoval tiše jako ve snu. Slečinku přešla trpělivost, utrhla s kytice vřesu drobnou snítku, vložila do knihy a kvapně knihu zavřela. Pak přikročila k pianinu, doprovázela dětským ještě hláskem a davši najednou „dobrou noc“ zmizela v sousedních dveřích. Mladík teď teprve procitl ze snění, zavřel mrzutě pianino a vyložil se do okna — — —

Něžný párečku, kéž vidím vás častěji! Kéž mohl bych sledovati vzrůst vaší lásky, onu mohutnou vlnu citů, jež člověka omamuje a zachvacuje! Kéž mohl bych vám soucitně stisknouti ruku, až se rozejdete. První láska, ten svatý plápol duše, ten krásný květ, obyčejně usychá a uvadne; při jeho vadnutí zdá se každému, že smrt byla by tak lehkou, ba nejlepším rozřešením této palčivé, bolestné otázky. Ale to vše, vše se zacelí — jen jizva zůstane!

Jen ta srdce, která nejvíc krvácela, poskytla lidstvu nejvíce ušlechtilého. Ne každý jest tak šťasten, jako onen slavík, jehož zpěv zní dnes tak nadšenými hymnami lásky. Člověk jest štěpem, jehož první a snad nejkrásnější květy dlužno urvati, aby pozdější ovoce bylo tím zdárnější...

Na stráni, pod pyramidami šeříku ozval se zvuk flétny. Kdo to asi hraje? Skvostný nápad! Zvuk flétny jest tak sladce měkký, dojemný a výborně se hodí do té láskou opojené, blouznivé noci. Jen že Němá z Portici jest tak vleklá a široce vážná, také trochu zastaralá a otřepaná. Víc lásky, síly a ohně!

To je už tahle píseň slavičí docela jiná; řine z ní pořád nový cit a originalita.

Ani nevím, proč jsem dnes tak čil a vesel. Chodím a posedám přes půlnoc nemoha se nasytiti vůně lesní, nočních tajů a slavičího zpěvu. Velebná, krásná, řekl bych florentinská noc! Hle, tam již na východě zardívá se den — vše spí. Jen tam v pozadí dosud světlo, kmitající v chudé kobce. Bydlí tam žid medik. Jest to také zvláštní záliba, roztahovati se v této krásné noci s mrtvými lidskými hnáty!

V.

Dnes budu míti na zřeteli pouze pokoj paní inženýrové. Ubohá paní delší dobu nevyšla, jsouc patrně vysílena. Jasným světlem lustru jest celá světnice dobře ozářena, vidím každý předmět docela jasně.

Měsíc skrývá se chvílemi koketně za mráčky — tím více a jasněji svit světniční vystupuje. Paní leží v nedbalkách na pohovce nehybně, jako mrtva. Jen chvílemi nachyluje lehce hlavu. Bledá, poněkud pihovitá tvář vroubena jest zlatorudými, bohatými vlasy, spletenými ve dva vrkoče. Ruce skříženy jsou v bolestné muce na vyschlých ňadrech. Hlavou její táhnou asi celé legie vzpomínek a myšlének. Celé pětileté manželství, vydavší jediný drahý plod, hezkého hošíčka. Co asi dělá její drahý synáček, její choť?

Hned by se vzchopila a ujížděla k choti, k dítěti. Učinila prudký pohyb těla, vztýčila se — v tom přišel dusivý záchvat, hluboký, jako z prázdna se ozývající kašel — tvář změnila se do sina, rysy se prodloužily a oči zapadly hloub do důlků. Kašel upamatoval ji na nemoc, všecky myšlénky soustředily se k jejímu stavu.

„Ale vím, že budu zdráva — vždyť nemám pražádných bolestí. — A jaká to nemoc bez bolestí?“ těšila se.

Znala toho, onoho — vyléčili se, jsou dosud zdrávi. Ano, bude opět zdráva! Lékař tvrdil, že jest to pouhý katarh plicní, a jeho následkem siplavý dech; vždyť jest vše tak jasné, jako že jedna a jedna jsou dvě. Položila se opět nazpět a zašeptala konejšivě: „Jen klid, jen více klidu!“

Zase chvíli leží potichu, jedna noha svezla se s pohovky, vidím její obrys nad kolena — ale vyzáblá ta noha budí lítost, nikoli chtivost. Paní utkává vzpomínky dále. Mládí v tiché české krajině se šelestem olší podél řeky, ten jednotvárný, kolébavý zvuk mlýna, doba školní — jak to vše kvapem uplynulo! A sotva oplakala a pochovala svoji první lásku, ono první mohutné přerušení duševní rovnováhy, zavíření citů plných posvátného zápalu, pak dva roky bezvýznamných plesů a výletů, při nichž pořád ještě občasně vzpomínala — tu naskytl se on — její manžel. Dobrá partie — ostatně člověk hodný a hezký. Srdce bylo zaceleno, reliquie první lásky puštěny dolů po vodě — slaven sňatek. A to blaho netušené prvních dnů manželství, ty žhoucí pocely a sladké únavy — ó ty doby nevrátí se nikdy víc! — —

Vyndala modlitební knihu a z ní dvě fotografie — jež pokryla žhavými pocely. Pak držela je chvíli před očima, usmívala se na ně, mluvila k nim, posílala jim polibky.

Půlnoc pomalu se přiblížila. Chorá paní požila léku, uhasla — usínala. Její okenice se zavřely — ale mně, mně se dosud nechce spáti. Vidím obrysy dalekých hor, silhouettu kapličky, slyším troubení půlnoční hodiny. Mráčky zlatožluté honí se po nebi s měsícem, jakoby koketovaly. Měsíc se za ně ukrývá brzy celý — zas do půl usmívavé tváře — jakoby se jim vysmíval — děti hrající na schovávanou.

Protější zelená stráň hned jest pokryta jeho zlatým chmýřím, hned stíny a polostíny míhají se po březovém hájku a v alejích. Pestrá to hra světel a stínů.

Náhle slyším v pokoji naproti prudké zvonění. Okenice se otevřely, za plátnem vidím cizí postavu — zmatené kroky — zvedání trupu se země na pohovku. Paní asi v záchvatu bolestí spadla dolů; možná, že

i ve snu. Za chvíli slyším hlasy muže — poznávám lázeňského lékaře, teď i záclona vyletěla do výše.

Vidím ležeti paní na pohovce — od úst řine se dosud proud krve — jest polomrtva, bezvládně skleslá a zírá zkaleným, hasnoucím okem na laškovnou hru mráčků — — —

Kejklíři v starém Římě.

(K vyobrazení na str. 322. a 323.)

Při známé povaze starých Římanů, zejmena v dobách úpadku, není divu, že milovali také podívanou na kousky provazolezců a kejklířů. Mezi otroky boháčů bývali často zvláštní „funambuli", „neurobatae", „oribatae", „schoenobatae", „petauristae" a jak jinak se jmenovali obratní chlapíci, kteří hodující panstvo krkolomnými přemety, polykáním mečů, balansováním týče se šplhajícím hochem atd. bavili. Vedle těchto domácích byli též potulní kejklíři, kteří jako za našich dob od města k městu, z ulice do ulice chodili a své umění před nahodilým diváctvem provozovali. Naše vyobrazení představuje nám scénu takovou.

Písně poutníka.

Básně Jar. Vrchlického.

Tajné zdroje, jak jdu lesem,
  všady spád svůj mají,
mezi mechem, mezi vřesem
  ven se prodírají,
a kde zurčí v kráse prosté,
pomněnka sní, zvonek roste,
motýl s vážkou jsou tam hosté,
  jahody tam zrají.

Často myslíš: Místo zpráhlé
  opuky neb jílu,
ucho skloň, pod zemí náhle
  živou tušíš sílu;
teď to klepá, teď to splývá,
šumí, zvoní, nota snivá . . .
tušíš ji, jak v skále zpívá,
  uvězněnou vílu?

Po zvuku jdeš, však již kolem
  zem se šatí listy,
kroků pár; jdeš květným dolem,
  kouzelnými místy
a tu omšený kde kámen,
blatouchu kde hoří plamen,
v sítí blyská, tryská pramen
  průhledný a čistý!

Tak jest v žití. — Pouště není,
  aby v konec boje,
v zápas a trud každodenní
  osvěžení zdroje
netryskly nám duše z hloubi
zřídla, běh jichž láska vroubí,
naděj svádí, v pramen snoubí,
  viďte, písně moje?

Někdy, byste v azur tryskly
  svěží, nespoutány
ptákem výskly, duhou blýskly,
  třeba tuhé rány.
Z ran však ducha na bojišti
nový zdroj se síly prýští,
rány, písně v doby příští
  buďte požehnány!

—

Město boží, o němž báj
starých věků vypravuje,
svatých nebe, Dantův ráj,
moje pouť se k němu snuje;
čím však víc mne kruší stáří,
jinak v mojí mysli září,
jinak se mi představuje.

Dnes bych skoro říci moh',
s člověkem že rostlo stejně;
co v snech blahých tušil hoch,
k čemu přiznat bál se chvějně,
vidina ta zářná, blesklá,
dosud v bezdno mého teskna
plá, nechť jinak — čarodějně.

Město boží — Jindy hrad,
v rajské nivě s luzným vděkem,
nepřestal strom kvést a zrát,
oplýval kraj strdím, mlékem:
hradby achat, safír brány,
střechy, strop hvězd směsí tkány
v stejném lesku každým věkem.

Po smaragdu zkvětlých niv
chodí sbory šťastných duchů,
láskou družnou každý živ,
cítí věčných slastí tuchu,
na harfy a na cymbaly
Hospodinu věčné chvály
z každé houště zvoní v sluchu.

S liliemi ve dlaních,
všickni v bílé ctnosti říze,
a hvězd sedm na skráních,
zapsáni jsou v žití knize,
z trojhranu co mystického
proudí jas a život všeho
v stálém obrodu a míze.

Dospěti tam — ideal!
Za cíl všeho to jsem cenil,
s žízní, hladem bral se dál,
ostruha to v krok, jenž lenil.
Vidina ta vytoužená!
Však i na ni padla změna,
jak můj bájný sen se změnil!

Město boží! Posavad
stejně duše má v ně věří,
ale zmizel bájný hrad
s duchů muzikanty v keři
a ti svatí s liliemi,
znaky symboliky všemi,
zbledli v hlavě, kde se šeří.

Zřím teď v ducha vidění
prostor, kde se tísní davy,
nemožné jsou k sečtení,
hlava těsně vedle hlavy.
Ruce, nohy plny prachu,
oči v slzách, ňadra v strachu,
ztýráno vše do únavy.

V nedohledných zástupech
k stolu bez konce se tlačí . . .
Máme hlad! zní jejich vzdech,
sotva plný stůl jim stačí
a když každý sytý vstane,
v světle každá bytost vzplane,
Bůh v tom jejich středem kráčí.

Každá rána scelena,
bolestí a vzdechů není,
každá tužba vtělěná
v svatvečera dlouhém snění;
a kde úkoj marná snaha,
v rány srdce aspoň sahá
svaté Smrti zapomnění.

Tak teď město boží zřím,
takto k němu spěju poutí.
Dej Bůh nohám schváceným
u bran jeho spočinouti,
v stínu lásky mezi všemi
složit hůl, šat se škeblemi,
věčný mír tam obejmouti!

Jak malý vloček bílé pěny
na nebi měsíc bled a tich,
kol břehy v dumách pohrouženy
a na všem kouzlo, jak bys dých'.

Číš blankytná se volně klene,
jas v středu, tmavší po kraji,
lehounký vítr loď mou žene
a vlny hravě splývají.

Pár bílých racků letí v dáli
a zapadá kdes za obzor,
vše hlasy, zvuky zumíraly,
ba nezaskřípe ani vor.

V tom velkém, slavném tichu jitra,
jak smíření cos ukládá
se na vše těžké rány nitra,
jímž jediný cit ovládá:

Jak měsíc po daleké pouti
bez hořkosti, pln soucitu
se ztratit, tiše rozplynouti
v nesměrné tůni blankytu . . .

Kdes ráno v cizí komoře
jsem procit, dole na dvoře,
jak z postele jsem vstával,
kdos kosu naklepával.

Dřív tento zvuk tak veselý
dnes divně zněl a ztemnělý;
mně v dumách mezi stíny
se zjevil sekáč jiný.

A moji duši projel mráz,
já cítil, zpozděný jsem klas
na lánu Tvém, ó Pane! —
Ať, co se má, se stane!

Na kamenité hrázi, ve úpalu
kde chudý heřmánek jen schnul a vadnul,
u samé řeky na kořenech vrby
cos míhalo se duhovitým leskem,
teď zvedlo se, teď kleslo, teď se třáslo
v prsténcích srpnového slunce, v kterém
báň nebes hořela. Já blíže přistoup'
a pruhovanou zřel jsem kůži hadí,
jež plna byla kroužků, rýh a vzorků,
se stopou úzké a sploštělé hlavy,
kde možná dřív že smrtný jed se tajil.

Já zvedl ji, hrát nechal proti slunci . . .

Kam zmizel had, jenž odložil ji právě?
Snad v nové kůži kolem již se mihnul
a sotva staré vším si, v které dlouho
žil pod kamením na vyhřáté stráni?

A já se ptal: Oč, lidé, my jsme lepší?
Též starou svoji kůži odkládáme
a novou pyšníme se každou chvílí,
co, bůh ví, od té čekáme a starou,
v níž byla celá, celá naše mladost
a hloubka, naděj, svěžest, co zvem štěstí,
v ráz ochotni jsme vše hned zapomínat.
Po nových výbojích jdem v nové kůži,
co stará plna duhovitých proužků
u cesty mihá se a leskne z dálky
již zapomněna.

Nad tou kůží hadí
já necítil, jak děsně slunce pálo
na dlouhé, spráhlé, kamenité hrázi.

Tempe! Tempe! Údol smavý,
vlhké, vonné, svěží trávy,
prodchnut hudbou zefyrů,
bukolických píšťal plný,
kde pták zpívá, zvoní vlny,
asyl nymf a satyrů,
v skalách Pan kryt čilimníkem
chodce děsí hlasným rykem
a s hor stáda plaší, shání;
věčný máj i vinobraní,
pocel slunce vesmíru!

Tak v mé mysli roztoužené,
zkazkou věštců odkojené,
bohů ten se údol smál,
až tu na své pouti bludné,
po pěšině málo schůdné
v jeho klín jsem nazíral;
patřil holá na skaliska,
kde se štěrk a slída blýská,
místo faunů koza stěží
po vymletých svazích běží . . .
Spráhlá půda v lůně skal . . .

Kde jsou bozi? Nářek marný!
Helios jen povoz žárný
žene v dál jak před lety;
jestli v běhu svém tu stane,
kraj zří, který hoří, plane
holý, pustý, zakletý.

Zkřísit kouzlo — snaha marná!
Cikady jen jednotvárná
cvrčí nota v chodce chůzi,
jako v duši bez illusí
fadní píseň poety!

Stará hruše nahrbena
v poli stojí sama,
v haluzích jí vítr sténá,
píseň ta mi známa.
Když jsme staří, sami v světě,
po odkvětě,
nemůže to ani jinak, strome, býti s náma!

Máj byl, léto přišlo za ním,
kolem zář a kvítí,
nám cos chýlilo se k skráním,
mladost, radost, žití!!
Touha, láska a sny štěstí!
Jednou kvésti!
Nemůže to ani jinak, starý strome, býti!

Nyní zvolna přijde zima,
cítí ji má duše;
pod sněhem kmen holý dřímá . . .
v delší zimy tuše
k nám se rubáš dlouhý, bílý
stejně chýlí . . .
Nemůže to ani jinak býti, stará hruše!

U plebána chudičkého kdesi
na vsi zastrčené mezi lesy
v loži chudém ždál jsem příchod jitra.
Darmo! Z hlubin zvířeného nitra
stín za stínem vstával, takže spánku
motýl nechtěl schýlit se k mé skráni.
Tak jsem probděl noc až do červánků.
Sotva kmitl první paprsk ranní,
stopil jizbu brzy světla nával,
v něm jsem na zdi obraz rozeznával.
Brzy moje unavené oko
pochopilo kresby neumělé,
symbolické kresby kouzlo celé.
Duch můj zamyslil se přehluboko.

Na stupnici zřel jsem řadu schodů,
na nichž vývoj lidského byl rodu.

Na nejnižším stupni děcko malé
ze stebélka dutiny
mydlinové pouští bubliny,
v líčku zříš, jak šťastné neskonale.
O stupeň výš s obroučkem hoch hraje.
Ještě výš a jun se k dívce shýbá,
objímá ji, líbá,
oba v duchu stojí u bran ráje.
Ještě o stupeň zrak těká dál,
statný muž tu stojí
se životem v boji
pevně, jak vlastního losu král.
Hrdě stojí schodů na vrcholu,
od něho pouť začíná již dolů.
O stupeň níž a tu v šťastné chvíli
nad kolébku rodiče se chýlí,
ještě níž, sám vdovec v pláči
ze hřbitova kráčí,
ještě níž kmet šedovlasý
schoulen sedí,
okem ducha zpět v minulé časy,
okem těla na poslední stupeň hledí,
kde hrob otevřený zeje,
jehož přítmí zpola rakev kreje.
V středu, ve průřezu toho schodiště
stojí smrt, je tenká jako bičiště,
kosu v jednom hnátu, sutky v druhém,
z úst jí kruhem
s legendou list bílý vychází:
„Jen se roďte, bujte, rozvíjejte,
pomalu či rychle k hrobu spějte,
hříšník nebo duše čistá,
pouze kosa má všem jistá!“
V jaké moře bez hrází
vržen duch můj těmi obrazy!
Skoro pouť jsem konal u všech lidských rodů,
skoro na každém z těch octnul se již schodů,
abych celé lidské žití
moh zde zříti,
ptát se, v údech, v srdci mdlobu:
„Stojí za to, tato cesta dlouhá,
kde se jeden modlí, druhý rouhá,
kde vzdech kletbu stíhá a ples touha
od kolébky k hrobu?“

Sotva oko obraz tento zahledlo,
ku protějšku jeho hned se pozvedlo.
Stejný tvar i stupňů rozdělení,

stejné z obrazu též naučení.
Nejníž voják ve železné zbroji,
„Všecky hájím!“ jemu z úst se rojí.
Učenec výš černém ve taláru:
„Za všecky já myslím, ku všech zdaru!“
Ještě výš kněz s kalichem a křížem:
„Hříšnou zemi s Bohem jen my vížem!“
V středu král byl s žezlem v zlatohlavu
a „Všem vládnu!“ hrdě pravil v davu.
Pod ním tlustý kupec s měšci zlata:
„Vším vás zásobit má péče chvátá!“
Řemeslník pod ním páže silné:
„Všecko máte z mojí ruky pilné!“
Žebrák potom s mošnou stál a holí:
„Všem jsem na obtíž a vše mne bolí!“
Nejníž sedlák: „Nechť si záda křivím
pod jhem pánů, já vás všecky živím!“
Poslední schod prázdný stál;
hrudku jsem hned vzal
a tam napsal: „A já poutník sluji,
všecky vidím vás a pozoruji,
všecky chápu, všecky polituji!“
V středu, ve průřezu toho schodiště
zas ta kmotra jako bičiště
kosu v jednom hnátu, sutky v druhém,
z úst jí kruhem
s legendou list bílý vychází:
„Vaše tužby, — vaše služby,
práce, snaha, — bída nahá,
děti ďábla, nebo Krista,
pouze kosa má všem jistá!“
V jaké moře bez hrází
vržen duch můj těmi obrazy!
Skoro s každým z těchto lidských stavů
setkal jsem se, poznal jejich slávu
i jich bídu, bych zde celé žití
mohl zříti,
ptát se, v údech, v srdci mdlobu:
„Stojí za to, tato cesta dlouhá,
kde se jeden modlí, druhý rouhá,
kde vzdech kletbu stihá a ples touha
od kolébky k hrobu?“

V soumraku bohů.

Kronika. Podává Julius Zeyer.

(Pokračování.)

X.

Jakmile se roznesla zpráva o smrti Gunarově, utichla okamžitě všechna proti němu zášť, umlkli závistníci, nebylo už ani jediného nepřítele jeho, a žal nad jeho skonem a pádem byl všeobecný, upřímný a hlasitý. Proti vrahům jeho ozývaly se kletby a hrozby a nesmírné zástupy lidí přibývaly se všech krajů a konců ostrova k jeho pohřbu. Nestačil dům na všechny hosti, které Ranvejg přivítala, bledá a tichá v žalu svém, důstojná přes všechnu zlomenost svou. Musila se podepírat o dlouhou hůl, když kráčela, tak se nohy její třásly, ale slzy její tekly tiše, ač stále, a jediného nářku, jediného vzlyku nebylo slyšeti z jejích úst. Tak stála na prahu domu, pyšna na bohatýrského svého syna, i v zničenosti své, dojímava v němém, velkém bolu svém. Halgjerdu nebylo viděti, zdálo se, že nebyla v domě; až v poslední den, když mrtvola se kladla do mohyly, zjevila se v temných závojích mezi truchlícími. Postavila se vedle Ranvejgy mlčky, bleda a krásna. Ranvejg se zachvěla, odstoupila od ní na krok, ale mlčela a schýlila hlavu. Tou dobou přibyl Njal a jeho synové, Skarphedyna doprovázela jeho žena Thorhalla. Ranvejg vítala je bolestným úsměvem a podávala jim mlčky ruku. Ale slzy její tekly hojněji. Njal a jeho rodina klaněli se též mlčky, nejdříve matce, pak vdově nebožtíka, potlačujíce všechen svůj proti ní hněv z úcty ke Gunarovi. Klid Halgjerdin však zmizel okamžitě, temně jako bouř hleděla na Skarphedyna, Thorhallu a Njala a zapomínajíc na všechnu slušnost v smutné, slavnostní té chvíli, ozvala se takto:

„Je zvykem sice, osloviti hosti slovy: vítejte nám — ta slova však ze rtů mých vám vstříc nikdy nevyjdou. Naopak pravím vám, nejste vítáni v tomto domě.“

„Ne tobě,“ řekl Njal, „a nedbám toho, jsem vítán však matce svého přítele.“

„Buďsi,“ odvětila s opovržením Halgjerda. „Zůstal Gunar až do smrti v tom divném pobloudnění, nazývat tě přítelem, on, největší bohatýr na Islandě, tebe, jenž se spíše staré ženě než muži podobáš! Jsi tedy oprávněn snad zjeviti se zde — ale nač toho přivedl's?“ a ukázala na Skarphedyna a dodala pak: „A nač tu neznámou ženštinu?“ A ukázala na Thorhallu.

Skarphedyn se zapýřil a učinil krok jí blíž, ale Njal ho zadržel. Přemohl se Skarphedyn a řekl pouze: „Otce urážíš i ženu mou. Ale málo váhy kladu na tvá slova.“

„Sketo!“ odvětila plna zášti Halgjerda.

Tu vzpřímila se Thorhalla.

„Ty vyvrheli mezi ženami!“ vzkřikla pouštějíc vášni své plně uzdu, „ty horší než vyvrheli! Skarphedyna urážíš? Jeho nazýváš sketou, ty? Je sketa proto snad, že stále mlčí šetře v tobě pohlaví naše? Nestoudná, věz, že tajemství tvé znám, že vím, že žebronilas kdysi o jeho lásku a že tě zamítl! Proto tvoje ke mně záští! Bledneš, mlčíš? Jsem ti ještě neznámou ženštinou? Ty za to známou jsi! Ví celý svět, že bylas kletbou ušlechtilého bohatýra Gunara! Sami bozi klnou tobě a uzavřeli lůno tvé, tak že žádné dítě z tebe nepošlo! Bozi hrozili se zajisté toho plodu, neboť nestvůrou jen mohlo býti, co z tebe by se zrodilo, ty krvavá a zlá!“

Všickni stáli jako omráčeni, sama Halgjerda byla obrácena v sloup. Zsinalá podepírala se o stěnu, ruce visely jí po bocích, jen oči její nebyly mrtvy, sílaly blesky záští a mezi cvakajícími zuby zasyčela slova:

„Lžeš! Lžeš! Bude odplaceno tobě i tvému manželi!“

„Neblahá!“ zvolal Skarphedyn a v nevoli své trhl drsně ženou svou.

„Šíp projel její duši,“ smála se nenávistně a vítězoslavně Thorhalla.

„Málo se bojím tvých hrozeb,“ řekla pak, obrátíc se k Halgjerdě. „Myslíš-li, že Gunar byl nejlepším mužem na Islandě, nuže, dopusť, že nyní Skarphedyn jím jest!“

„Dost těch hádek,“ zvolal Njal. „Hanba, že taková slova zde zazněla a posvátnost toho místa a této chvíle rušila. Ranvejg, veď nás k svému synovi.“

„To neučiníš!“ vzkřikla Halgjerda. „Jak směli by ti přistoupiti k rakvi Gunarově, již obrovskou lží a prokletými slovy vdovu jeho pohanili smrtelně?“

„Ty jeho vdovou?“ vzkřikla teď Ranvejg, rozzuřena náhle a třesouc se zlobou, záští a lítostí. „Jsi jeho vdovou nebo jeho vražednicí? Zrádná, podlá, prokletá! Já mlčela, až sykot tvůj mě vzrušil, bídná zmije! Na rukou tvých lpí jeho krev! Ty přinesla's mu zkázu, smrt a pád! Že ruce moje slabé jsou, ó běda! Zardousily by tě! Není nikdo zde tak bohům milý, by stvůru tuto potřel? Vari od prahu toho domu, nepřibliž se mrtvole toho, jejž jsi zhubila!“

A Ranvejg pozvedla ruce a vrhala se na Halgjerdu, jakoby ji usmrtiti chtěla. Njal ji zadržel a Halgjerda, vždy tak silná, vrávorala pod břemenem té hanby, toho prokletí a byla by k zemi klesla, kdyby ji silné rameno nebylo zadrželo. Vzhlédla, kdo jí přibyl k pomoci a setkala se se zrakem Skarphedynovým. Jen mžikem hleděli oba na sebe, ale výraz jejich očí byl tak záhadným, že oběma navzájem to zavířilo divně v hlavě a zraky jejich jako mhou se zastřely. Halgjerda rychle se od něho odchýlila, stála opět pevně na nohou a neohlížejíc se, kráčela pomalu, sama do domu.

Zatím vyzvedli tělo Gunarovo na štíty a nesli je k hrobu. Tam bylo zapomenuto vše, mimo žal, že Gunara už není mezi živoucími, a nářky a pláč se ozývaly se všech stran. Pak byla vysoká mohyla nasypána a pohřební hody braly začátek.

Ranvejg, zármutkem chora, ležela na svém lůžku a Njal, Thorhalla a Skarphedyn ji konejšili jak mohli. Hluk hodujících vnikal do šeré komnaty. Tu zjevila se pojednou Halgjerda vedle lůžka.

„Ranvejg,“ pravila tiše, „odcházím. Vyhnala's mě odsud s potupou a jdu. Odpouštím ti, ale nežehnám ani tobě ani tomu domu.“

Ranvejg se posadila na lůžku a bledý její obličej nořil se z bílých vlasů, jež jí přes čelo a oči tekly jako stříbrný proud.

„Neměla jsem tě vyhánět,“ řekla. „Byla jsi jeho ženou přece, ač jsi zkázu mu přinesla. Chceš-li, zůstaň, ale straň se mne v domě. Miluji tě tak málo, jako ty mne.“

„Nezůstanu,“ odvětila klidně Halgjerda. „Neuvidíš mě asi nikdy více.“

„A kam se odebereš?“ tázala se Ranvejg. „Jsi jeho vdovou, osud tvůj mi nesmí býti lhostejným, jsi jeho vdovou, mého Gunara!“ A slzy její opět tekly a skryla tvář do dlaní a tělem jejím to divě trhalo.

„Kam půjdu?“ odvětila klidně a chladně Halgjerda. „Nevím, bude-li ti to milé. Teď říkáš, že jsem jeho vdovou, ale dříve mluvila's jinak. Zvala jsi mě veřejně jeho vražednicí — nuže, půjdu, kam patřím, mezi jeho vrahy. Vyvolala's kruté proti mně záští na všech stranách, co počnu si, slabá žena? Jak budu živa bez opory? Thorgejr je celý muž. Bude mě chránit, uteku-li se k němu.“

Skarphedyn vzkřikl temně. Halgjerda to zaslechla, ale nepohledla v jeho stranu. Na tváři její zjevila se utajená spokojenost. Zahalila se těsněji do svého pláště a vyšla z komnaty. Ranvejg se byla vzpřímila na loži.

„Jdi!“ řekla tiše před sebe, „jdi a prokletí moje ať tě doprovází!“

Pak lehla a zdálo se, že usíná. Seděli všickni v trapném, zádumčivém mlčení kolem ní. Nikdo sebou nehnul. Hluboké šero zatopilo komnatu jako temná voda. Pojednou zazněl podivný, příšerný zvuk, táhlý a dumavý a Ranvejg, probuzena, se rychle vzpřímila na lůžku.

„Kdo dotekl se oštěpu mého Gunara?“ zvolala zuřivě. „Kdo se opovažuje ruku přiložiti k jeho zbrani? Nezakázala jsem to slavně a přísně?“

Hleděla kolem sebe a uviděla Skarphedyna u sloupu, jak držel očarovaný, hlaholící oštěp v ruce.

„Položím tu zbraň Gunarovi do mohyly,“ řekl slavně, „aby s ní se objevil ve Valhalle uprostřed nesmrtelných bohatýrů.“

„Dříve musil by's ji nosit sám, tu zbraň,“ zvolala Ranvejg, „ten oštěp, který hlásá smrt a o pomstě zapěl, když jsi ruku na něj vložil.“

„Neznáš mě, myslíš-li, že bych tu zbraň Gunarovi do mohyly položiti chtěl čistou — nezbarvenou krví jeho vrahů!“ řekl tiše Skarphedyn a viděl jako ve vidině Thorgejra před sebou, na něhož se usmívala osudně, strašidelně vábně Halgjerda, právě tak jak tenkráte, když ji viděl poprvé modravým kouřem v sluji, při svitu zbledlého měsíce.

Ranvejg se usmála a položila se zpět na svou podušku, slzami vlhkou.

Njal, smuten k smrti, jel druhý den domů na Bergthorshvol. Na cestě však vyjasnila se náhle jeho tvář, úsměv blažený mu hrál kolem úst a oči jeho zvlhly radostnými slzami.

„Jaká to náhlá útěcha zavítala ti do srdce?“ tázala se udiveně Thorhalla, jedouc vedle něho.

„Útěcha nejsladší mě čeká pod krovem mým starým,“ odvětil u vytržení Njal. „Neumím ti určitě říci, jaká je, ale poselství nadzemské blíží se v tom okamžení našemu dvorci. Uvidíš, že vidina moje byla prorocká.“

Jeli nyní zrychleným krokem a když se objevil dvorec Bergthorshvol před jejich zrakem, viděli, že Bergthora stála před vraty, že zírala v dál, jakoby netrpělivě je očekávala a když zahlédla svého muže, zvolala zdaleka: „Buď vítán! Podivný host vešel v náš dům, nerozumím řeči jeho, ač mluví naším jazykem a je mi nějak úzko v jeho společnosti. Toužebně jsem tě čekala, Njale.“

Když vešel Njal do komnaty, viděl muže v černém, řasnatém oděvu, plavých vlasů a zamyšlených očí. Úsměv plný dobroty hrál mu kolem úst. Njal stál před ním stále ještě jako ve vytržení.

„Vídal jsem tvář tvou ve snách,“ řekl Njal. „Odkud mi přicházíš a jak se zoveš?“

„Thangbrand je jmeno moje,“ odvětil host, „zrodil jsem se v zemi Sasů. Král Olaf, Trygrův syn, posílá mě z Norska sem s blahou zvěstí míru, světla a lásky, bych šířil ji a víru v ukřižovaného boha zakotvil v temné posud mysli lidí toho ostrova. Slyšel jsem o spravedlnosti tvé a tážu se, chceš mi býti nápomocen, bych spasil duše tvých krajanů?“

„Spas duši jejich a duši mou!“ zvolal Njal a vrhl se na kolena k nohám kněze křesťanského a slzy dojmutí mu kanuly z očí.

Thangbrand zůstal dlouho na Bergthorshvolu a vyučoval Njala ve víře křesťanské a Njal byl první, jenž se na Islandě pokřtíti dal a po něm celá jeho rodina. Pak teprve jel Thangbraud dále, by šířil blahé poselství mezi obyvately ostrova.

Svatý klid však, jenž panoval nyní v srdci Njalově, nepřebýval v prsou všech členů jeho rodiny. Skarphedyn, ač pokřtěn, byl dále zmítán nepokojem a učení o lásce k bližnímu a odříkání se pomsty, nemělo přístupu v jeho mysl. Vášně jeho byly příliš silné a dávný názor života podržel v duši jeho vrch. Což nebyla to jeho povinnost pomstiti smrt Gunarovu, když žádný soud vrahy jeho netrestal, poněvadž prý byl psancem? A nehlásala pověst, že Halgjerda skutečně, jak hrozila v den pohřbu, se utekla pod střechu Starkadovu, kde Thorgejr žil, jenž se chvástal, že on a jeho otec hlavně Gunara usmrtili, zasadivše mu rány poslední? Po celou zimu zápasil Skarphedyn sám s sebou, brzy podlehaje novému učení, brzy odpuzuje blahodárný jeho vliv, žízniv po pomstě a mučen skrytou i sobě nevyznanou žárlivostí, jež ho poháněla, aby zabil muže, jejž považoval, uvěřiv pověsti, za milence Halgjerdina. Zápasil, krutě a dlouho, ale posléze podlehl svému záští. Vykradl se na jaro, jednoho dne z domu svého otce a jel rovnou cestou na dvůr Starkadův, ozbrojen oštěpem Gunarovým. Zastihl Thorgejra před domem. Stál tam zahalen v nachový, bohatě kožešinou lemovaný plášť. Při pohledu na něj byl Skarphedyn jako slep, ten plášť, tak skvostný a nádherný, byl patrně darem. „Darem jejím!“ mihlo mozkem Skarphedynovým, pozved oštěp, jenž, věstící smrt, táhle a divně zahlaholil a probodl Thorgejra, jenž do domu pro zbraň pospíchati chtěl. Thorgejr vzkřikl divoce a otec jeho vyběhl ve zlém tušení; rozzuřený Skarphedyn zabil i jeho a pak se dal na pochod domů.

Když svému otci vyprávěl, co učinil, dal se Njal do hlasitého pláče. Udiven tázal se Skarphedyn, proč jej smrt těch dvou vrahů tak dojímá.

„Proto že jsi vraždu spáchal, ač nyní víš, že to velkým před Bohem

hříchem," odvětil Njal, „a pak proto, že vím, že jasně vidím a určitě cítím, co z toho pojde v brzké budoucnosti."

„Co z toho pojde tedy?" tázal se Skarphedyn s téměř pohrdlivým úsměvem.

„Ne moje pouze smrt," odvětil Njal, „ale i smrt tvé matky, tvá a vás všech."

„Jsi stár a stal jsi se bojácným," odvětil Skarphedyn. „Proroctví tvému tentokráte, otče, nevěřím."

Ten samý den položil Njal a jeho rodina základy k prvnímu křesťanskému chrámu na Islandě. Malý ten dřevěný kostelík byl postaven na pahrbku nedaleko domu, kde několik starých stromů šumělo, a Njal stávaje lehaje žehnal tomu dílu a cítil při modlitbě v duši své velkou útěchu a sílu proti všemu budoucímu neštěstí. Zatím stahovala se mračna pomalu a nepozorovaně nad jeho rodem. Halgjerda vyšla z domu, kde ležel zabitý Starkad a Thorgejr, sňala tomuto nachový, skvostný jeho plášť, potřísněný krví, uložila jej pečlivě do skříně a vyslala posla do Svinefjeldu, kde Flose, nejbližší příbuzný Starkadův, bydlil a vzkázala mu, co se stalo prosíc, by Flose přijel do osiřelého domu, jehož vládu dle zákona dědičného přejati měl, neboť byli synové Starkadovi nyní všickni mrtvi. Byl Flose jeden z nejmocnějších zemanů na Islandě, stranil se sice rodiny Starkadovy poněkud, ale přes všechnu nespokojenost se syny toho muže, miloval Thorgejra přece velice již od jeho dětství a byl to on a ne Halgjerda, jenž skvostný onen nachový plášť Thorgejrovi za jeho nedávné návštěvy ve Svinefjeldu daroval, ten samý plášť, jenž Skarphedyna tak podráždil.

Flose byl hluboce dojat smrtí Thorgejrovou a zároveň vzplanul vášnivě; nebyl nikdy přítelem Njalovým a od té doby, co tento k nové víře se přidal, stál příkře ve všem a vždy proti němu. Přes to vše potlačil Flose svůj hněv a jel teprve za několik dní na Starkadův dvůr, když pohřeb už dávno odbyt byl.

Halgjerda kázala, aby všickni mužové na dvorci přede vraty očekávali příjezd Flosův, síň dala ověsiti koberci a postavila tam k stolu vysoký stolec s polštářem, hedbávnou látkou, stříbrem protkanou, potažený. Sama stála tam v rouše smutečném. Když přijel Flose, muž vysoký a krásný v letech nejlepších, šla mu vážně vstříc, vedla jej k stolci a pobídla jej, by se tam posadil.

Svraštil čelo a pravil: „Nejsem žádným králem, že mi připravuješ trůn. K čemu ty hedbávné polštáře?" A shodil je mrzutě na zem. Pak teprve usedl. Halgjerda poznala, že byl zaujat proti ní. Pokorně svěsila tedy krásnou hlavu svou a mlčela.

„Nelíbí se mi přítomnost tvá v tomto domě, kde si jako paní a velitelka počínáš," řekl suše Flose. „Jsi zde, vdova Gunarova, pod střechou těch, již chotě tvého usmrtili."

„Jsem pod střechou těch, již mě přijali, když nepřízeň a zášti příbuzných mého chotě mě vypudili z domu," odpověděla hlasem třesoucím se a oči její tonuly v slzách. „Je mi líto, že mě káráš. Tím více, poněvadž jsem tě o ochranu prositi chtěla. Velká se mi děla křivda a stojím sama na světě."

Flose byl dojat, mlčel chvíli a řekl pak: „Říkalo se, že Thorgejr tě chtěl za ženu pojmouti.“

„Víš, že Thorgejr měl nevěstu,“ odvětila, „dříve než hádka jeho počala s Gunarem. Myslila jsem tedy, že tím spíše budu jista od pomluvy zlé. Nepřišla jsem k němu, ale k otci jeho.“

„Thorgejr sám však přiznal se mi, že mu nejsi lhostejna,“ řekl tiše Flose.

„Musil ti však přiznati pak též,“ řekla s důstojností, „že byla jsem chladna, více než chladna proti němu, mluvil-li ti pravdu.“

Flose mlčel, ale mrak zmizel s jeho čela. Halgjerda kázala nyní, by přinesli připravená jídla a sama sedla vedle Floseho, ač nejedla. Když Flose a jeho druzi skončili oběd, řekla tiše a klidně Halgjerda:

„Nyní je konec mého panování v tomto domě, kterés mi tak trpce vyčítal. Co jiného měla jsem učiniti, než bdíti nad domem, až přijedeš?“

„Odpusť mi tu nespravedlnost,“ odvětil Flose. „Chceš-li v můj dům, najdeš ženu mou ochotnou tě přijati, ač nevím, co by nás dva pojilo.“

„Nepřítel společný,“ odvětila Halgjerda. „Njal a jeho rod.“

Mlčeli chvíli a Halgjerda ozvala se pak znovu.

„Co míníš učiniti v té věci,“ tázala se, „jak budeš si počínati proti Njalovcům?“

„Dle práva a zvyku,“ odvětil. „Poženu Skarphedyna před soud a dám do rukou soudců, by rozhodli naši při a ustanovili trest a smír.“

„Jsi velmi spravedliv,“ odvětila chladně a posměšně. „Kdyby Skarphedyn byl zabil tebe, nebyl by se Thorgjerd ani jeho otec krvavé za tebe pomsty vzdali.“

„Poznávám tě a divé tvoje záští,“ řekl rozčilen Flose.

„Jedná se o věci velké,“ odvětila Halgjerda. „Njal a jeho rod podkopávají stará podání, smějí se staré víře a starým bohům našim a kol nich se řadí vše, co se hlásí k rouhavému učení, které z ciziny k nám vane jako dech morový. Je-li záští oprávněné, nevím, kde by bylo spravedlnější než zde.“

„Nemohu zapříti, že mluvíš velkou pravdu,“ řekl Flose a byl temný jako bouř a oči mu svítily. Halgjerda vstala, potlačila vítězoslavný úsměv, popošla k velké skříni, vyňala plášť Thorgejrův a hodila jej prudce před Floseho volajíc:

„Tento plášť byl darem tvým nešťastnému Thorgejrovi. Měl ho na sobě, když padl probodnut křesťanem Skarphedynem. Ty skvrny, které na něm vidíš, to je stydlá jeho krev. Tou krví zaklínám tě: pomsti jej! Pomsti jej, jsi-li mužem a bohatýrem; jinak jsi v očích mých jen sketou!“

„Démone!“ zvolal Flose, podmaněn její příšernou krásou a vášní chvějící se v jejím hlase. Hodil jí plášť zpět, bled jako přízrak. Halgjerda byla spokojena, nebylo jí třeba žádného slibu.

Flose jezdil nyní po svých přátelích a příbuzných a zval je, aby se jistě dostavili na velký thing, kde při proti Njalovcům pozvednouti mínil. Nalezl mnoho a mnoho horlivců velice podrážděných proti Njalovi a málo jen se ozývalo jeho zastanců a přívrženců nové víry, za jejíž sloupy na Islandě platil Njal a jeho rod.

Zvěst o tom, jak si počínal Flose, přišla brzy na Bergthorshvol,

a synové Njalovi chystali se též získati si přátele. Tázali se svého otce, míní-li jeti s nimi na sněm.

„Čest moje vyžaduje, bych s vámi za jedno byl až do skonání," odvětil, „pojedu tedy s vámi a nebudu-li vám tam mnoho prospěšným, na škodu vám zajisté nebudu."

Po cestě na sněm přirazilo mnoho přátel Njalových k němu a jeho synům; nejvítanější byl ovšem Asgrim, jenž přišel s velkou družinou a jenž pravil: „Pokud budu živ a pokud jediný muž mi bude po boku, zůstanu vám věren a co přívrženec váš se vás zastanu."

Přijeli tedy Njalovci s dosti klidnou myslí do shromáždění a ne bez naděje; jen Njal sám zůstal smuten a zlé jeho tušení se rozptýliti nechtělo.

Asgrim pravil: „Jest nyní na nás, získati si zde co možná nejvíce přátel, neb moc našich odpůrců je v pravdě veliká. Půjdeme kolkolem táboru a vstoupíme do všech stanů, kde jen poněkud možnosti zbývá nakloniti si dle mého přesvědčení spojence."

„Učiníme tak zítra," řekl Skarphedyn. „Přijdu hned z rána k tobě s bratry svými."

Tu noc však nemohl Skarphedyn usnouti, zmítal sebou na lůžku dlouho a dlouho, mučen děsivými polosny, neurčitými, příšernými. Z té směsi mlhavých představ a matných obrazů polosnů zírala stále a nezměněně na něj jakási tvář, neurčitá též, příšerná, s očima jako zář měsíce za mraky nebo bludiček, a bylo něco v ní, co jej krušilo a ničilo, nevěděl proč a jak. Konečně vstal, zahalil se těsně do svého pláště a vyšel ze stanu. Bloudil krajem za spícím táborem sněmovníků, přelézal kopce a ploužil se úvaly, bez cíle a mety v tom průhledném soumraku severní letní noci. Na nebi byly těžké mraky, ale na zemi bylo přece rozeznati každý kámen, každou trávu, ale vše bylo ponořeno v smutnou, jako nepřirozenou šeď, jednotvárnou jako spící vody beze břehu. Vítr hučel bědavě. Bylo neveselo, teskno, vše bralo tvářnost jakési nezemskosti na sebe. Skarphedyn byl nyní na pusté rovině beze stromů, vysoké trávy v dujícím od východu vanu klátily se tam jako rytmem nějakého nábožensky obřadného tance.

Pojednou zdálo se mu, že na tom větru se něco nese jemu vstříc, že se to šine až v jeho blízkost. Teď to bylo před ním, jenž stál jako přimražen jakýmsi čarem k půdě, teď mu to bylo po boku a hned zase to tušil za sebou a když se ohlédl, stálo mu to vskutku tváří v tvář. Točilo se to v kruhu kolem něho, jako v tanci též, ale žádný pohyb nohou nebylo vidět. Bylo to jako postava v šedém, ženském, dlouhém rouchu, zastřená šedými závoji, bylo to neurčité v obrysu jako oblak, jako kus husté mlhy, jen oči svítily tou šedí závoje jako zbledlý měsíc nebo bludičky. Jako v jeho snách! A bylo to tak příšerné, jako cos za mezí lidskosti, tak smutné jako smrt.

Skarphedyn neznal bázně, vytasil meč a řekl pevně: „Čímkoli jsi, jdi cestou svou a neruš pokoj můj."

„Mne mečem nezaplašíš!" zněla odpověď. „Zůstanu s tebou do konce — a konec ten je blízký."

„Neděsím se žádných proroctví," smál se Skarphedyn, „a také jim nevěřím."

„Neděsíš se ničeho?“ zněla otázka toho hlasu podivného, lidskému nepodobného, při jehož zvuku se ježily vlasy i Skarphedynovi, ač bohatýrem byl. Neodpovídal, a zjev zvolal velitelsky: „Pohleď na moje líce.“

A závoj šedý se pošinul sám, jako když se mlha zdvihá od země a Skarphedyn pohledl. Tu změnila se náhle jeho tvář; bledá vždy, byla teď zsinalá, nevýslovný smutek se na ní zjevil a výraz úzkosti jako smrtelné. Vše, co se podobati mohlo jasu, úsměvu, radosti, vyhaslo náhle v něm na vždy, vše, co se mohlo nazývati nadějí, zmizelo z jeho duše. Sklonil hlavu a pustil meč, jenž o kámen na zemi zařinčel. Obličej zjevu byl opět zahalen v mlhu a zase prováděl přelud rej svůj kolem Skarphedyna jako dříve.

„Nevyjdu už nikdy z kruhu, jejž kolem mne snuješ?“ tázal se bezezvukým hlasem. „Ty zkázo moje!“

„Nejsem zkázou tvou, nemiluju tě ani tě nenávidím. Nejsem zkázou tvou, spíše snad osudem tvým. Nenávisť lije v prsa tvého nepřítele Floseho žena smrtelná, Halgjerda, domnívajíc se, že tě nenávidí a hyne láskou k tobě! A ty, Skarphedyne, ty ji miluješ vášní stejně plamennou. Byl jeden jediný, krátký okamžik, kde osud tvůj ve tvých vlastních ležel rukou, tenkráte, když jsi ji spatřil ve sluji, v té lunné noci, když srdce její zatlouklo pro tebe osudně. Pak stála už vina mezi ní a tebou, vina její, vražda prvního jejího manžela. Co dále stalo se, bylo jen řícením se vás obou z propasti do propasti. A teď stojíte na pokraji prohlubně poslední. Není pro tebe žádného vyváznutí více, Skarphedyne. Zahyneš ty a celý tvůj rod.“

Vítr zařičel ostře. Skarphedyn se vzpřímil.

„Zpět ve tvé nic!“ zvolal. „Nevěřím duchům nečistým. Posvátná moje víra mě spasila od nich na vždy.“

Šedý zjev, zdálo se, že bledne, kruh, jejž tvořil rejem svým kolem Skarphedyna, byl náhle mnohem širší a hlas byl jako vzdálenější, když přelud zavanul větrem Skarphedynovi takto v sluch:

„Víra tvoje spasí duši tvou, ale nezachrání tě od osudu pozemského. Zde sklízíš, co sám jsi sil. Tvá víra byla slabá, slabší než vášně tvé. Měl's jen záchvaty víry, ale ty pominuly vždy, když bouře se zvedla v srdci tvém. V nadšeném takovém záchvatu víry vpálil jsi si žhavým železem kříž v pleť prsou svých, skrytě, a tak jistě jako jizva vpáleného kříže ve tvých prsou zůstala, tak jistě vyplní se moje věštění a tak hluboce zůstane i jizva mých slov ve tvé paměti, jako ona nevyhladitelná v prsou tvých, ó bledý Skarphedyne!“

Zjev zmizel, vítr mlčel, červánky se rozlévaly po nebi. Skarphedyn zdvihl svůj meč a kráčel k táboru. „Nechť stane se, co stát se tedy má!“ řekl pevně a zdálo se mu, že je život břemenem a bude-li mu břemeno to odňato, že mu bude ulehčeno.

Když vstoupil k bratrům svým, byli zaraženi jeho vzezřením, ale neměli odvahy tázati se ho, co se s ním dělo. Šla z něho jakási hrůza a něco nevýslovně slavného a vážného bylo ve výrazu jeho tváře. Šel se svými bratry k Asgrimovi, jenž je očekával se svým synem. Asgrim žasl, vida tu zkamenělou, bledou Skarphedynovu tvář, ale mlčel též, ač neurčitá tesknota se ho zmocňovala. Šli nyní muži řadou za sebou. V čele

kráčel Asgrim, za ním jeho syn, pak Helge, pak Grim a pátý byl Skarphedyn sám. Každý se zastavil, kdo je potkal a zraky všech upíraly se na Skarphedyna, oděného v modrý šat, přepásaný pasem stříbrným. V ruce měl svou sekyru Rimegygu, která byla tolik krve nepřátel už pila, hedbávná čelenka držela mu dlouhé, temné vlasy, sčesané v týl a zsinalý jeho obličej budil postrach příšerný. Každý díval se na Skarphedyna, ale on neviděl ničeho před sebou, než matný obraz onoho přízraku dnešní noci, a oči jeho zdály se v upřenosti a divoké zimničnosti své jako zraky šílence.

Asgrim vešel nejdříve do stanu muže spravedlivého, jehož jmeno bylo Gisur Hwide. Gisur vítal hosti a podával jim velkou číš, by pili, ale Asgrim řekl krátce: „Nepřišli jsme na hosty. Chceme pouze věděti, jsi-li s námi či proti nám.“

Gisur odpověděl: „Matka tvoje byla mojí sestrou, ujče. Neptej se a buď jist, že vždy mě najdeš po svém boku.“

Asgrim děkoval a šli dále, bylo jim veseleji všem, až na Skarphedyna.

Vstoupili nyní k muži druhému, jenž slul Skapte, Thorodův syn. I ten vítal je, avšak méně srdečně, ač je zval, by usedli. Když mu Asgrim pověděl, co je k němu vedlo, odvětil skoro s posměchem: „Je vám asi velice úzko, že hledáte pomoci u mne, — z čeho soudíte, že bych vám ji poskytnouti chtěl?“

A oči jeho těkaly od jednoho k druhému.

„Odpověď tvoje,“ řekl Asgrim, „zní jako odmítnutí.“

Skapte neodpovídal, oči jeho upíraly se na tvář Skarphedynovu a jevily neurčitý nepokoj a posléze pravil, téměř šeptem: „Asgrime, rci, jaký je to člověk s tebou, ten pátý tam, je to člověk? Tam ten velký, zamračený, děsně bledý muž; není to spíše jeden z olbřímů, o nichž stará naše podání mluví, démon nepřátelský lidem a bohům? Kdokoli je, po boku jeho, zdá se mi, že kráčí neštěstí.“

Skarphedyn se mračil ještě temněji a řekl rozzloben:

„Jméno moje je Skarphedyn, a viděl's mě už někdy na sněmu. Ale zraky tvé jsou nepevné samým strachem, po boku tvém strach stále dlí. Říkají ti teď Skapte? Dříve jmenoval jsi se Börstekuld, ale když náhodou se ti podařilo zabít nepřítele, tu zalezl jsi do díry v zemi a dal jsi se odnésti v pytli na loď, která tě spasila! Nedbáme o takového spojence!“

A řítil se ze stanu a ostatní šli za ním a Skapte se třásl hněvem a strachem pověrečným.

Asgrim díval se venku na Skarphedyna s podivením, ale neřekl ničeho.

„Na tom Skaptovi, věru, mnoho nezáleží,“ prohodil konečně. „Ale vyhledáme teď Snorreho, toť mocný zeman a velký hrdina a slovo jeho platí mnoho. Leckteří nerozhodní přidají se k nám, uvidí-li, že on s námi.“

Hleděl při těch slovech na Skarphedyna, jakoby jej napomínati chtěl, by svou prchlivost na uzdě držel. Šli mlčky.

Snorre podával obě ruce Asgrimu s přívětivým úsměvem, naslouchal mu pozorlivě, odpovídal však nejasně a neurčitě, takže se slova jeho všelijak vykládati mohla a jej ničím nevázala. Asgrim stal se zádumčivým a Snorre roztržitým. Zraky jeho těkaly neustále směrem, kde Skarphedyn

stál nehybný jako sloup, s tím záhadným, znepokojujícím, příšerným výrazem tváře.

Konečně tázal se téměř šeptem Snorre, hlasem tlumeným, jako někdo mluvící na posvátném místě, nebo vedle mrtvoly:

„Rci, Asgrime, kdo je ten bledý muž, ten pátý z vás, jenž hledí jako ne z toho světa?“

Skarphedyn sebou trhl.

„Jmeno moje je Skarphedyn,“ řekl a svraštil čelo. „Co namítáš proti mně? Řekni to bez obalu.“

„Ničeho nenamítám,“ odpověděl Snorre. „Co mohl bych říci? Je vidět, že jsi bohatýr, avšak něco podivného mluví z tvého vzezření. Vypadáš jako někdo, jejž osud zastihnouti chce.“

„Zastihne každého,“ odvětil Skarphedyn, a dodal pak prudce: „Lépe by ti slušelo pomstit svého otce, než věstit jiným neštěstí!“

Snorre zbledl.

„To je záležitost má vlastní,“ pravil, „za radu tvou však dávám ti též radu přímou, jdi za záležitostí svou, s kterou nemám nic společného.“

Asgrim vstal, byli odbyti a vyšli tiše ze stanu.

Nyní navštívili zemana, jehož jméno bylo Hav; měl přijmení „bohatý“. Jakmile Asgrim promluvil, vstal prudce Hav a vzkřikl: „Nechci míti žádného podílu ve vašem neštěstí! Přeji vám všeho dobrého, ale nechci míti podílu ve vašem neštěstí!“

„V našem neštěstí!“ zvolal Asgrim, „kdo ti s takovou jistotou tvrdil, že s námi bude neštěstí?“

Hav ukázal prstem přímo na Skarphedyna.

„Kde ten je,“ řekl, „tam ten bledý, zachmuřený, hledící strašně jako obluda hrozící zkázou se skaliska v moři — tam štěstí nebude!“

Skarphedyn se nehněval, jen hnus jakýs se ho zmocňoval a ač toho člověka neznal a osudy jeho tím méně, zdálo se mu pojednou, že vidí vše, co se s ním kdy bylo událo, zřejmě před sebou, jako zrcadlící se břehy v hladině jasné vody.

„Sketo,“ řekl s opovržením, „proč nehledáš svou sestru, kterou ti unesli z domu? Bál jsi se ji brániti, tu ovšem se také bojíš najíti ji, bys ji lupiči vyrvat nemusil!“

„Tiše, Skarphedyne,“ napomínal Asgrim. „Co na tom, nenalezli-li jsme přízně zde? Vždyť vynutit ji nechceme. Pojďte nyní ke Gudmundovi, jejž nazývají právem „mocným“. Ten Gudmund mě nazýval často přítelem.“

Tedy šli.

Gudmund vyslechl Asgrima a pak řekl upřímně: „Proti tobě, to mi věř, nikdy nebudu. Jestli půjdu v té věci s tebou, v tom okamžiku ti říci ještě nemohu. Planých slibů nedávám. Proti tobě nebudu, to ti opakuji a víš, že slovo moje platí.“

„Jsem zatím spokojen,“ řekl Asgrim.

Když odcházeli, řekl Gudmund Asgrimovi: „Jest mezi vámi jeden, jenž vypadá jako pravý bohatýr a byl by mi milejší v boji po mém boku než deset jiných! Avšak —“ Zamlčel se.

„Mluv,“ řekl Asgrim.

„Je mi, jakoby vedle něho kráčel osud zlý,“ dodal tiše Gudmund.

Skarphedyn se trpce usmál.

„Netřeba ti říci, Gudmunde," pravil, „že je to ten pátý v řadě, ten bledý a chmurný, slyšeli jsme to dnes už mnohokráte. Osud zlý — kdo tomu unikne, myslíš, že snad ty?"

A zatřásl hlavou. Po cestě pravil Asgrim:

„Nyní půjdem k nejchrabřejšímu bohatýru. Velké činy vykonal na cestách svých v cizině, mnoho mužů statných skolil a nebál se bojů s draky a nestvůrami propasti."

„Kdo to jest?" tázal se Helge.

„Thorkel z Ljosavatnu," odvětil Asgrim. „Každý si rozmyslí dvakráte, než se s ním dává do sporu. Ujíti jeho meči — je téměř prý zázrakem."

Viděl, že se Skarphedyn povržlivě usmívá a pravil:

„Nemysli, že tě chci nepřímo varovati, vím, že bázně neznáš, ale kdybychom Thorkela si získali, bylo by to užitečné nad míru. Je svéhlavý a podivín. S ním jednat není snadné, proto tě jen prosím, bys nemluvil a se do mého rozhovoru s ním nemísil."

Skarphedyn usmál se opět, bylo-li možné úškleb jeho trpký a bolestný úsměvem nazvati.

Asgrim a Thorkel se vítali vlídně nad míru.

„Co vás vede ke mně?" tázal se Thorkel.

„Chci tě prositi, bys před soudem se mnou byl a při naši hájil, to je vše."

„Byli jste už u jiných?" tázal se Thorkel.

„Přicházíme —"

„Vím to, od Gudmunda, mého nepřítele!" zvolal Thorkel. „Slíbil vám svou pomoc?"

„Neslíbil, že bude s námi," řekl Asgrim, „slíbil pouze, že proti nám státi nebude."

„Neslíbil, že bude s vámi? Tedy nahlíží, že věc vaše není čestná! Jak se tedy opovažujete, vejíti ke mně? Myslíte, že spíše zastanu se špatné věci než Gudmund?"

Asgrim byl na chvíli něm, ale Skarphedyn učinil takový posunek, že sedící posud Thorkel vyskočil.

„Jakého tvora," vzkřikl, „přivedls to sem, Asgrime? Co to, ten škaredý a zsinalý přízrak, jenž hledí jako noc a bouř?"

„Jsemť Skarphedyn," zvolal tento temně. „Drž jazyk svůj za zuby a nevyzývej mě! Chceš-li spor, máš svého otce, s nímž žiješ v stálé vojně, synu nehodný! Jsemť třeba tvor škaredý, ale otce svého ctím, tobě naopak, ty zvrhlá stvůro!"

Thorkel popadl meč.

„Hle," pravil, „tato zbraň pila už mnoho krve a mužů lepších než jsi ty! Žízní nyní po krvi tvé, a zajisté že jí okusí."

Skarphedyn vyrazil ze sebe příšerné zvuky, podobající se smíchu, pozdvihl svou zbraň, sekyru Rimegyge a pravil:

„Tato zbraň nedopadla nikdy, aby muže nezabila — chraň se jí! Okamžitě odlož svůj meč, neb přisahám, že ti hlavu rozpoltím!"

A stál vedle něho s pozdviženou sekyrou a oči jeho byly tak strašné,

že poprve ve svém žití se Thorkel zachvěl, jak před zlým osudem. Jako ve snu pustil meč a posadil se a sáhl si na čelo, jakoby se přesvědčiti chtěl, bdí-li či sní.

Skarphedyn se odvrátil a vyšli ze stanu. Venku pravil pak Asgrimovi: „Jsem unaven hrát na žebráka, a krokem už nikam nevkročím.“

„Ni já,“ odvětil Asgrim, a šli všickni k Njalovi a Asgrim vypravoval mu vše, co se s nimi toho rána událo.

„Staň se, co bůh chce,“ řekl tiše Njal.

Mezi tím přišel posel Gudmundův.

„Slyšel jsem, co se stalo ve stanu Thorkelově,“ zkazoval, „a neznám se radostí, že tak byl Thorkel pokořen. To u mne rozhodlo. Dříve nebyl jsem pouze proti vám. Nyní jsem zcela váš!“

Asgrim měl velkou radost a chválil Gudmunda, ale ani Njal ani Skarphedyn nejevili ni spokojenost, ni radost z té noviny.

XI.

Následujícího dne sešel se sněm a soudní dvůr. Na jedné straně stál tam Asgrim a jeho přátelé, na druhé Flose a jeho spojenci. Začalo vše klidně a pravidelně, brzy však dostaly vášně vrch a nikdo nepamatoval bouřnějšího shromáždění. Mezi jednáním stáli synové Njalovi a mnozí jejich přívrženci ve zbraních u stanů svých, a nikdo neodvážil se je napadati.

Po dlouhém jednání dosáhl však Asgrim nečekaného vítězství a nezbyla Floseovi, nechtěl-li se podrobit, než pomsta krevní, jak si to Halgjerda přála. Flose byl svou porážkou velice pokořen. Tu zvedl se Njal, prosil, by mu mluviti dovoleno bylo a pravil, když se dle přání jeho stalo, takto: „Nikdo z vás, ani Flose sám, nelituje osudného činu, jenž se stal, více než já, a kdybych věc tu životem svým odčiniti mohl, rád bych život svůj dal. Odejde-li nyní Flose odsud pokořen, odmítnut, bude pomsta a hněv v srdci jeho vříti a ze zlého kořene vyroste zase jen zlé. Prosím tedy, by se hledal nějaký možný smír! Je zde mnoho lidí dobré vůle na stranách obou. Ať sestoupí se porota z nich a ať ustanoví se smír spravedlivý a ať zamezí se další pomsta a další krve prolití.“

Dosáhl Njal hojného souhlasu a sám Flose pravil: „Jest Njal hoden toho, bych mu vyhověl! Přijímám jeho návrh.“

Njal děkoval pohnut, podávali si všickni ruce a pak volil Flose šest mužů a Njal také šest a zaručil se, že synové jeho rozsudku se podrobí.

Po dlouhé poradě ustanovilo se, aby trest nezněl na vyhnanství nebo psanství, neboť to zajisté by bylo kořen nového zla. Ujednáno, že podmínkou smíru bude placení výkupného, však tak vysokého a těžkého, že podobné se ještě neplatilo v zemi. Sledovalo teď velké jednání o výšku výkupného a umluveno, že bude trojnásobné obyčejného za zabití muže volného a peníze že se položí hned. Když rozsudek byl prohlášen, děkoval Njal a šel pro své syny, domlouval jim, by se podrobili a oni mlčeli, kývajíce pouze hlavou. Skarphedyn se ušklíbl záhadně a příšerně. Věděl, že vše ztraceno a že konec blízký, děj se co děj.

Flose usmíval se spokojeně, když peníze se počítaly; ukázalo se sice, že ani Njal, ani jeho synové tolik, co žádáno bylo, u sebe neměli, avšak se všech stran se jim nabízely půjčkou i darem peníze, každý byl rád, že se pře v pokoji vyrovná.

Spokojenost Flosova, která nebyla pouze radostí z nabytého bohatství, vzbouzela osudně mylné opovržení Skarphedynovo a jevilo se tak zřejmě na jeho tváři, že Flose se zarazil. Všechna krev se mu hnala do tváře a divoce vzrušen litoval náhle toho smíru. Potlačil však své prudké hnutí a popošel několik kroků.

„Není mi milé,“ řekl muži, který blízko něho stál, „že jsem povolil a krevní pomsty se vzdal. Všechny ty peníze bych za to dal, kdybych své slovo odvolati mohl.“

„Vždyť máš zbraň,“ odvětil zlý ten člověk, „zbraň, která raní smrtelně a již tasit ani nemusíš.“

„Jakou to myslíš zbraň?“ tázal se Flose.

„Jazyk svůj!“ odvětil ten druhý se smíchem. „Jeť Skarphedyn popudlivý a prchlý, hádka s ním se snadno vyvolá!“

„Pravda!“ řekl Flose a zamyslil se. Pojednou stála před pamětí jeho Halgjerda a všechna hana a všechen jedovatý, zlý posměch, jejž tak hojně na Njala a jeho syny sypala.

Flose vrátil se rychle na místo, kde Skarphedyn a bratři jeho posud stáli u těch, co počítali peníze složeného výkupu. Njal byl zatím přistoupil též, položil krásný plášť z modrého hedbáví, vzácně zlatem a stříbrem vyšitý, na kupu peněz, jako čestný pro Floseho dar. Flose to uhodl a rychle, než Njal promluviti a dar svůj mu nabídnouti mohl, vyrazil nevrle ze sebe: „Kdo toto sem přiložil?“ A točil posměšně pláštěm ve vzduchu. Nikdo neodpověděl hned, byli všickni zaraženi skrytým a nenadálým hněvem Floseovým.

„Vidím,“ smál se urážlivě Flose, „že dárce se neodvažuje přihlásiti se k svému daru, nepřizná se nikdo rád k tak směšně zženštilému přepychu.“

„Koho míníš urážet?“ tázal se Skarphedyn a oči jeho svítily jako blesky. Flose pamatoval se, že Halgjerda mu pověděla, jak citlivě Njalovci čest svého otce hájí, s úmyslem zlým tedy zvolal: „Koho jiného bych myslit mohl než tvého otce? Kdo jiný mohl by nosit podobný cár? Vždyť sluší právě jen jemu, o němž se neví na pohled první, patří-li ženě nebo muži ta bezvousá jeho tvář!“

„Že není čestnějšího muže nad Njala, ví celý svět,“ vzkřikl Skarphedyn, „a že má syny, kteří pohanění jeho pomstí, ví každý též a podám ti nových důkazů! Neměl ti ovšem darovati plášť bez přídavku spodků, neboť ví o tobě také celý svět, že každou devátou noc se stáváš ženou a tak na sněm příšer se vydáváš, patří ti tedy oba oděvy, ty proklatý čaroději, jenž v těle ženském se scházíš s démony!“

Byl to nejkrvavější posměch oné doby a Flose hněvem smyslů zbaven kopl zuřivě do kupy peněz, až se rozlítla, a zvolal hlasem hromovým: „Nepřijímám peněz! Buď zůstane Thorgejr a otec jeho nepomstěn neb poteče za ně vaše krev! Vzhůru, kdo mým přítelem! Slyšíte? Krev vás Njalovců všech! Slavně na to přisahám!“

A pospíchal ze sněmu a hlučně následoval za ním velký dav.

„Běda!“ řekl tiše Njal a všickni se rozešli, každý pospíchaje ve svůj stan. Peněz rozházených si nikdo nevšiml.

Flose svolal své spojence, bylo jich přes sto a po dlouhé poradě, když byl znova přisahal, že neustane, až všechny syny Njalovy vyhubí, zvolili jej vůdcem a všickni přisahali teď, že mu věrni zůstanou a pomstu jeho s ním dokonají. Pak slíbili zachovati hluboké o úmluvě tajemství a rozjeli se do svých domovů.

Také Njal a jeho synové se brali hned na Bergthorshvol a Njal nezanedbal ničeho, co by k ochraně jeho a jeho rodiny sloužiti mohlo. Více než třicet lidí najal nyní a dobře je ozbrojil; věděl, že Flose jest mocný a že na plano asi nevyhrožoval. Nebylo sice jisto, že by se odvážil vypravit se se svými spojenci a útočiti na dům v Bergthorshvolu, spíše hádali jiní, že na Skarphedyna a bratry jeho někde číhat bude, ale Njal chtěl opatrným býti a nechtěl ničeho zameškati. Přirazil k němu též Kóre, zeť jeho, muž jeho dcery Helgy, jen o něco mladší než Skarphedyn, a jejž Njal od dětství jeho nejněžnější láskou jako syna miloval. Posílala Helga svého muže a přiměla jej k tomu, by celé léto u Njala, otce jejího, zůstal; dům svůj v nepřítomnosti jeho spravovala sama. Později dostavila se sama. Synáček její Thord vychovával se na Bergthorshvolu a stýskalo se jí po něm a po muži.

Léto i podzim minuly a Flose nedal žádné znamení zlé vůle na jevo a na Bergthorshvolu myslili mnozí, že pominulo nebezpečí. Njal sám domlouval nyní Kóremu, by se domů vrátil, tento však odpověděl mu prostě: „Sám nevěříš, že mračna osudu se rozptýlila. Nepůjdu odsud, osud tvůj a synů tvých bude i mým.“

Mlčky a dojat tiskl mu Njal ruku.

(Dokončení.)

Démonismus.

Ethnologická studie. Napsal O. Fr. Vaněk.

(Pokračování.)

12.

Nejpříjemnějším i nejvlastnějším pokrmem duší jest však krev, jak nejlépe illustruje nám známá scéna v Hádu u Homéra (Od. XI., 25 a sl.). Dychtivě tlačí se duše, aby napily se krve nalité do jámy; než Odysseus brání jim a dopouští, by napily se pouze duše oněch, na nichž nejvíce mu záleží. „Odstup od jámy a odvrať břitký svůj meč, abych se mohl napíti krve a tobě zvěstovati ryzí pravdu!“ volá duše Teiresiova; též duše matky Odysseovy pije z krve a poznává ihned svého syna.[1]) Proto také představovali si Egypťané duši v podobě jestřába, který nepije vodu, nýbrž krev[2]) a Arabové se domnívali, že pták 'Hama vzniká z krve, mozku a dechu zemřelého člověka.[3]) A proto vidíme také všude na zemi, že člověk udílí nebožtíku část vlastní své krve. Prvotně nečiní tak ovšem snad ze zármutku, nýbrž obětují jim z vlastní krve-duše na důkaz, že o nebožtíka chtějí pečovati a poctu mu vzdávati tak, jako by ještě mezi nimi žil. Člověk měl, jak víme, třeba duchů, aby mu usnadňovali boj s přírodou a příhodami života, ale naopak měl třeba duch člověka, neboť bez něho nebyl by ničím. A tak poskytoval duch člověku štěstí a blahobyt a člověk jemu v náhradu oběti. Trvala mezi nimi tedy obapolná úmluva: do, ut des a tato úmluva byla zpečetěna ihned při pohřbu vlastní krví. — Toť as prvotný smysl podivných obyčejů, jenž jen tu a tam se zachoval; jinde ovšem vymizel časem a mnohý syn přírody sám již neví, proč dle nich dosud se řídí. — Tak na př. zraňovali se Tahiťané, zachycovali pečlivě z ran vytékající krev v kouscích jemné tkaniny a ukládali pod tupapau (lešení), na němž leží mrtvola.[4]) Při tom volali duši, aby podívala se na jich přichylnost (W. G, VI., 402). Kap. J. Cook viděl často mezi ostat-

---

1) Horat. Serm. I., 8: „Cruor in fossam diffusus, ut inde manes elicerunt, animas responsa daturas“; Clem. Alex. Paedag. II., t. p. 143 ed. Col.: „*Μιαρὰ δοκεῖ μοι καὶ βδελυρὰ ἐκεῖνα, ὧν ἐφίπτανται τοῖς αἵμασι ψυχαί ὑπ' ἐξ ἐρέβους νεκύων κι .θνειώτων.*“ Augustin, De civ. dei VII., 33: „Genus divinationis a Persis allatum est, quo, adhibito sanguine, etiam inferi suscitantur.“ Totéž platí o bozích: Tertullian (Adv. gnost. c. 7): „Et Latio in hodiernum Jovi media in urbe humanus sanguis ingustiatur.“ Min. Felix (In Octav p. 34): „Jupiter Latiaris hominis sanguine saginatur“ a p.

2) C. Leemans, Horapollonis Niloi Hieroglyphica, 1835, I., 6, 7.

3) L. Krehl, Über die Religion der vorislamischen Araber, Leipzig, 1863, 4.

4) R. Forster, Geschichte der Seereisen atd. Berlin, 1787, II., 233.

nimi obětmi: chleboni, rybami atd. množství takovýchto krví prosáklých hadříků.[1]) Téhož původu jest také obyčej zkomolování si prstů utnutím jednoho článku.

Z nesmírné spousty dokladů uvedeme jen několik.

Eskymáci a s nimi spříznění Kološové zraňují se na těle, kdežto kmenové indiánští v sev. Americe, jako na př. Mandanové, Dakotové, kmenové na Misouri utínají si kromě toho též článek prstu (W. III., 59, 196, 309, 330). Vdovy Komančů rozřezávají i drásají si ramena, nohy i tělo, že mnohdy ztrátou krve jsou vysíleny tak, že hynou (Sp. I., 205). Kaliforňané zraňovali si, zemřel-li některý jejich příbuzný, hlavu ostrými kameny.[2]) Ve střední Americe shledáváme se s tímto zvykem u Azték̊ů v Mexiku a v jižní až do Peru a Nové Granady (W. II., 365 a sl.). Yaruové a Charruové nejen si probodávají tělo velikými třískami třtinovými, nýbrž usekávají si též článek prstu (W. III., 483 a sl.). Don Felix Azara[3]) neviděl u Charuů na Uruguaji „ani jediné dospělé ženy, která by měla prsty neporušené a na jejímž téle nebylo by znáti stopy po jizvách způsobených dřevci.“ Tehuelčové, nejjižnější kmen Patagonců, zarážejí si do rukou i nohou ostré trny, tak že krev vyprýšťuje (W. III., 506).[4])

Tahiťané rozdírali si na počest nebožtíka kůži na hlavě zubem mrože, bodali se dřevci do stehen a ramen, probodávali si líce šípy a tloukli se tak, že krev proudem tekla. Mnohdy uřízli si při té příležitosti i malíček u ruky (L. V. Z. II., 186). Na Rotumě rozrývají si domorodci čelo a tváře zubem žraločím, bodají se kopím a ženy utínají si malíček na ruce (W. G. V², 200). Totéž činí obojí pohlaví na ostrovech Tonga,[5]) kdež při úmrtí pohlavára dějí se scény, jež budí hrůzu i v tom, kdož jest uvyklý na podobné výjevy. Ženy mají oči od neustálého pláče opuchlé a tváře, do nichž se neustále tlukou, namodralé. Též bijí se divoce do prsou.[6]) Dle J. R. Forstera chybí většině obyvatelů 1 neb 2 klouby na malíčku, jež si byli uťali při úmrtí některého svého příbuzného. Když zemřel král Finau, skákali náčelníci a matabulové v kruhu utvořeném diváky a trhali si nabroušenými kameny, noži a lasturami cáry masa z těla neb rozbíjeli si hlavu, že krev řinula potokem. Někteří uhodili se válečným kyjem do hlavy tak, že stali se na čas choromyslnými a zmateně mluvili. Když posléze mrtvola byla vložena do hrobu a na hrob navalen veliký balvan, nastalo běsnění znova a ani pak mu nebylo konce. Asi za měsíc po tryzně odebral se Finauův syn

---

[1]) R. Forster, Ib. II., 141.

[2]) K. Meiners, Allg. krit. Geschichte der Religionen, Hannover 1806, I., 15.

[3]) Reise nach Südamerika, n. př. Wien 1811, I., 218 a sl.

[4]) Srv. J. G. Wood, The Natural History of Man, London 1868, II., 542. — (O Patagoňanech.)

[5]) J. R. Forster, Bemerkungen auf seiner Reise um die Welt, Berlin 1783, 241. — Srv. Mariner, Tonga Islands³, Edinburgh 1827, I., 130. — Zraňování hlavy a těla zovou Tonganové foah uluh; uříznutí kusu malíčku: tutu-nima (K. IV., 320, 370).

[6]) J. G. Wood, The Natural History of Man, II., 329.

v průvodu ke hrobu svého otce. Nespokojil se obyčejnými mučidly, nýbrž zuřivě řezal se ostrou pilou do hlavy, že když společnost se rozcházela, ztrátou krve tak byl vysílen, že vrávoral.[1]) Ženy Maorů na Novém Zélandě zasazovaly si hluboké rány, do nichž vtíraly si pak dřevěné uhlí, čímž stávaly se jizvy nezhojitelnými a podobaly se téměř tetovaci.[2]) Obdobné zvyky zachovaly se dosud na Vaitapu, jednom z ostrovů Ellice, kdež téměř každá třetí žena postrádá 1 neb více prstů na pravé ruce.[3]) Rovněž na ostrovech Fidži vpalují si truchlící ženy po celém těle puchýře. Ch. Wilkes[4]) podotýká, že tento mrav nazv. loloe mate viděl i na jiných ostrovech, kdež kromě článku na ruce si uřezují též malíček na noze. — Zemřel-li král, uřezaly si všechny ženy souostroví článek prstu, vložily je do rozpoltěných tyček rákosových a tyto zabodly na okap královského domu.[5]) Na ostrovech Havajských vytloukali si jeden z předních zubů a uřezávali si uši, což dříve, zemřel-li král, činili všickni věrní poddaní (Sp. I., 328). Blízcí příbuzní zemřelého na ostrovech Herweyových drásali si tělo žraločími zuby, až krev tekla; načež změnili si jména. Nářek (eva) a divý rej opakován po 10—15 dní.[6]) Novokaledoňané nečinili si pouze puchýře jako ženy na ostrovech Fidži, nýbrž roztřepovali si též dírky v uších.[7]) Australané zraňují si tomahavkem tělo a rozřezují si hrot nosu[8]) a na Queenslandu činí si otec na nohách, matka na celém těle hluboké řezy, zemřelo-li jim dítě.[9]) Časem vznikají tímto zraňováním na těle nádorovité vypoukliny, podobající se nezřídka podlouhlým puchýřům. Z toho obyčeje, pro nějž doporučuje Haberlandt[10]) australský výraz manka, vyvíjí se pak vůbec rozšířená i známá tetovace, jež nemá tedy svůj původ v pouhé snaze po okrašlování, ač později se tak dělo.[11])

Též u kmenů Afrických jest rozšířen tento obyčej. Tak viděl na př. Will. Burchell[12]) u Sánů ženu, jíž chyběly na pravé ruce dva články prstu a na levé kloub na malíčku. Doznala, že učinila tak, kdykoliv jí zemřela jedna ze tří dcer. Podobné zkomolené ruce viděl Burchell

---

[1]) R. Oberländer, Oceanien, Leipzig 1873, 202 a sl.

[2]) Ch. Wilkes, Voyage round the World, 209; srv. i 402.

[3]) Petermanns Mittheilungen 1871, 203.

[4]) Entdeckungsexpedition der Vereinigten Staaten, n. př. Stuttgart u. Tübingen 1848, II., 62; Voyage round the World, New-York 1851, 402. — Srv. L. V. Z. II., 160.

[5]) J. G. Wood, Ib. II., 297.

[6]) W. Wyatt Gill, Ib. 343.

[7]) C. v. Meinicke, Die Inseln des stillen Oceans, Leipzig, 1875 I., 229.

[8]) Ad. Bastian, Der Mensch in der Geschichte, II., 327.

[9]) Journal of the Anthropol. Instit. I., 219. Srv. K. Lumholtz, Unter Menschenfressern, n. př. Hamburg 1892, 323.

[10]) Über die Verbreitung u. den Sinn der Tätovirung v Berichte des anthrop. Vereines zu Wien XV., (1885).

[11]) Vl. Pech, O tetování ve Vesmíru 1894/95, č. 2. str. 16. srv. i č. 19, 220 a sl.

[12]) Reise in das Innere Afrikas v Neue Bibl. der wichtigsten Reisebeschreibungen, Weimar XXXIX., II., 78. — M. Le Vaillant (Voyage dans l'intérieur de l'Afrique par le Cap de Bonne Espérance, 1790, II., 5,) popírá tento zvyk.

též u mužů a jiní cestovatelé dosvědčují týž zvyk Hotentotů.[1]) Dle miss. J. L. Krapfa,[2]) scházejí se u Vaniků příbuzní a přátelé, když někdo byl zemřel, trvají spolu po tři dny děsně řvouce a naříkajíce, rozškrabujíce si tváře, bijíce se do prsou a dupajíce na zem jako šílenci.

O starých Egypťanech vypravuje Herodot (II., 85), Diodor (I., 72, 91) a Lukián (De dea Syria §. 6 a De sacrificiis §. 15), že zemřel-li někdo, ženy si hlavu neb i tvář potřely blátem a zanechavše zemřelého v bytě, pobíhaly po městě, vykasavše se a obnaživše si ňadra, bijíce se do nich a hlasitě hořekujíce, kdežto muži, rozhalivše si prsa, prudce se do nich tloukli. S tím shoduje se úplně líčení, jaké nám podali Döbel (u K. VII., 140 a sl.) a H. Brugsch.[3]) Seznáváme z toho opět, že ani staletí, ani Islam ničeho nezměnil na zvycích obyvatelů Ponilí: Některé ženy vrhají se na zem, vyhazují prach do povětří, pokrývají si hlavu vlhkým náplavem řeky; jiné tlukou se pak do tváře tak prudce, že až krev vystřikuje.

Také u Arabů, jakmile někdo z rodiny zemřel, sypali si příbuzní do obličeje prach a rozdírali si prsa a líce (chadaš).[4]) Ženy, davše se do nářku (nijâʿha), tloukly si obličej podešví neb jiným kusem kůže (midžlad). Proto sluly lattâmât.[5]) Feničané[6]) i ʿEbreové činili si do těla neb do rukou řezy (Jer. 16, 6; 41, 5; 48, 37) a Babylo-

---

[1]) O. Peschel, Völkerkunde, Leipzig 1876, 495.

[2]) Reisen in Ostafrika; Kornthal u. Stuttgart 1858, I., 325.

[3]) Aus dem Orient, Berlin 1864, 61.

[4]) Hamâsa, u. př. od Fr. Rückerta, Stuttgart 1846, I., č. 259, 2; 272; 274; 277; 287, 5; 296; 312, 3; 336, 382, 1; srv. G. W. Freytag, Einleitung in das Studium der arab. Sprache, Bonn 1861, 218 a sl. — J. Wellhausen, Reste arab. Heidenthums, Berlin 1887, 160.

[5]) K. Budde, Das hebr. Klagelied v Z. A. W. II., 26.

[6]) W. Robertson Smith, Kinship and Marriage in Early Arabia, Cambridge 1885, 214 a sl. Zvyk tento vyskytuje se též v kultu „veliké matky“ Idäiické jeskyně, jejíž kněži si dvousečnými noži zraňovali ramena a důtkami si bičovali záda, až krev vytryskovala.

„Sic Phryga terrificis genetrix Idaea cruentum
Eiicit ex adytis consumtaque brachia ferro
Scire vetat etc.“

Statius Thebaid. X., 164 sl.

„Cur aliquis sacris laniat sua brachia cultris.“

Propert. Eleg. II., 22.

O ženách praví pak Arnobius (Adv. Gent. V., 200 a sl.):

„Mammas sibi demetit Galli filia pellicis . . . sociatis planctibus.
Cum Acdesti tundit et sauciat pectus.“

Rovněž dle I., kr. 18, 28 chopili se kněži baʿálovi na Karmelu „po svém zvyku“ nožů a šídel, křičeli hlasitě a rozrývali si tělo tak, až krev tekla. Tedy obdobný výjev jako na př. též v Yukatanu, Mexiku a j., kdež při kultu božstev si lidé probodávali uši a ramena, shromažďovali krev v houbě a vymačkovali ji do obětních misek, jež stály před modlami (Sp. I., 379) neb natírali jí listy, jež zavěšovali na veřejích svých domů (M. 492).

ňané a Assýrové rozdírali si obličej (guddud[1]) appašu).[2]) De Laët[3]) vypravuje, že při pohřbu vznešeného Peršana šli v předu všickni jeho otroci obnaženi až po pas a zraňujíce si pravé rámě tak, že hojná krev vyprýšťovala. O slovanských ženách v IX. a X. věku vypravuje i arab. cestovatel Ibn Dast, že rozdrásávaly si při smrti někoho z příbuzenstva noži ruce i tváře.[4]) Podobně Hunové, jak známo, rozrývali si při úmrtí Attilově tváře hlubokými ranami.[5]) Skýtové, jichž různí kmenové náleželi nepochybně ke Slovanům, uřízli si po smrti svého krále kousek ucha, činili si do ramen řezy, rozškrabovali si čelo a nos a probodávali si levou ruku šípy (Her. IV., 71).

Ba shledáváme zvyk ten i u Řeků a Římanů: Briseis vrhá se, zraňujíc svá ňadra i spanilý svůj obličej, s hlasitým výkřikem na mrtvolu usmrceného (Il. XIX., 282 a sl.) a také na pohřbu Palada vidíme, kterak stařec Aeötes si zohavuje svými nehty prsa a tvář atd. (Verg. Aen. XI., 85 a sl.)

Obdobného původu jako sebezraňování a zkomolování těla jest nepochybně zvyk ustřihovati si, když někdo zemřel, vlasy. Jest známo, a my uvedeme na jiném místě četné toho doklady, že vlasy, nehty a jiné částice lidského těla jsou převýbornými amulety a lze-li kadeří z nebožtíka zabezpečiti si jeho blízkosť, jest ovšem možno i naopak obětováním vlastních vlasů nebožtíku zajistiti si jeho přízeň; spolu jsou však také vlasy rukojmím, že úmluva mezi člověkem a duchem, o níž jsme se již zmínili, řádně bude dodržována.

Obyčej ostřihovati si vlasy, když někdo umřel, rozšířen jest u všech přírodních kmenů: tak na př. u četných kmenů severní Ameriky, u Tinné-ů, Konjagů, Hajda, Nutka;[6]) u Apačů na řece Kolorado,[7]) u Komančů; u Pimů v Novém Mexiku a kmenů převlaky Darijské,[8]) u Indiánů v území Moskito,[9]) u Araváků ve Venezuele,[10]) Makusů u pramenů Rio branco,[11]) u Tehuelčů v Patagonii.[12]) Při úmrtí pohlavára uřezávali si mužové dlouhé své vlasy a vdovci i vdovy nosívali na oholených hlavách síťové červené čepičky; proto otázaly se kdys zvědavé Abipoňanky misionáře Martina Dobrizhoffera, když

---

[1]) srv. ʻebr. gádad řezati, škrabati (Jes. 16, 6; 41, 5; 47, 5).

[2]) Alfr. Jeremias, Die bab. ass. Vorstellungen vom Leben nach dem Tode, Leipzig 1887, 53, 83.

[3]) Persia seu Regni persici status, Leiden 1633, 146.

[4]) Č. Zíbrt, Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku. V Praze 1894, 24.

[5]) Jornandes, De Get. sive Gothorum orig. et reb. gest. c. 49.

[6]) H. H. Bancroft, The Native Races of the Pacific States of North-America, London a. New-York 1875, I., 86, 173, 206.

[7]) Em. Riedl ve Westermanns Monatshefte, 1890, 43.

[8]) H. Bancroft, Ib. I., 288, 357, 523, 555, 781.

[9]) Ch. Bell, v Journal of the Royal Geographical Society, 1862, 255.

[10]) Rich. H. Schomburgk, Reisen in Britisch-Guiana, Leipzig 1847, I., 227.

[11]) R. Schomburgk, Ib. 422.

[12]) G. Ch. Musters, Unter den Patagoniern, n. př.[2] Jena 1877, 191.

k němu zavítal návštěvou jeden Františkán, zda tomuto Španěli také — zemřela jeho žena?[1]) (Srv. W. III., 196, 387.)

Australani zraňují se, ustřihují si vous a házejí jej na mrtvolu;[2]) u Arfáků na Nové Guineji ostřihuje si obojí pohlaví vlasy, když jim zemřel některý příbuzný.[3]) (W. G. V.², 153), Novozélanďané ostřihují si pouze polovinu vlasů, kdežto domorodci ostrovů Tonga holí si hlavu úplně a obyvatelé ostrovů Fidži zbavují se též vousů.[4]) Vlasy nahražují si parukou.[5]) Tahiťané zavěšují ostřižené své vlasy na tupapau.[6])

Větší neb menší tonsuru nosí též v jižní Africe Basutové,[7]) Amakosové,[8]) Damarové[9]) a koloniální Hotentoti;[10]) ve východní Africe: Gallaové a Vanikové[11]) (Srv. W. II., 194). Zemře-li u Sakalávů na Madagaskaru člen královské rodiny, musí si lid bez výjimky ostříhati vlasy (W. II., 442).

Již staří Egypťané ostřihovali si vlasy, čehož důkazem jest, že za hieroglyfické označení smutku (senem) kladli znaménko kadeře jako generellní determinativum (Jiří Ebers) a o obyvatelích Kynopole, kdež byli ctěni psi, víme, že dokonce si ostřihovali vlasy, zemřelo-li některé z těchto posvátných zvířat (Her. II., 66).

O zvyku Arabů, ostřihovati si s předhlaví vlasy, zmiňuje se již Plutarch (Thesaeus č. 5) a E. H. Palmer[12]) zpozoroval u obyvatelů bývalého území Mo'ab v Palestýně, „že vedle hrobu bylo umístěno dvé tyčí, mezi nimi bylo napnuto lano a na něm visely pletence vlasů jako obětní dary.“ Totéž dotvrzuje Selah Merill[13]) o Arabech ve východním Zajordání a Jiří Ebers[14]) o Arabech nedaleko vrchu Serbal. U starých Féničanů a Karthagiňanů sluli „gallabelím“ ti, kdož učinili si ostřihování vlasů oněm, jimž byl někdo zemřel, zvykem, a také o ʽEbreích víme, že si při této události ostřihovali vlasy i vousy úplně vrhajíce je na zem, t. j. nepochybně na hrob zemřelého; jindy stačila pouhá lysina (Jer. 7, 29; 16, 6; 47, 5 a 48, 37; Mich. 1, 16; Am. 8, 10; Jes. 3, 7; 15, 2, 3; 22, 12).

Jiné pohřební obyčeje Semitů, o nichž se dovídáme, jsou dílem

---

1) M. Dobrizhoffer, Geschichte der Abiponer, n. př. Wien 1783, II., 362 a sl.
2) Journal of the Anthropol. Society 1871, I., str. XXI.
3) v Rosenberg, Reistochten naar de Geelwinksbaai op Nieuw-Guinea atd. Haag 1875, 92.
4) Ch. Wilkes, Entdeckungsexpedition der Ver. Staaten, II., 61; srv. L. V. Z., II., 160.
5) Ch. Wilkes, Voyage round the World, 402.
6) R. Forster, Gesch. der Seereisen, IV., 233.
7) Allg. Missionszeitschrift 1876, 84.
8) G. Fritsch, Die Eingeborenen Südafrikas, Breslau 1872, 117.
9) Charles J. Andersson, Reisen in Südwest-Afrika bis zum Ngami n. př. Leipzig, 1858, I., 243.
10) G. Fritsch, Ib. 236, 335.
11) I. L. Krapf, Reisen in Ostafrika, I., 102, 243, 325.
12) Der Schauplatz der 40jährigen Wüstenwanderung Israels, n. př. Gotha 1876, 376.
13) East of the Jordan, London 1881, 511; srv. i Ludolf Krehl, Über die Religion der vorisl. Araber, Leipzig 1863, 33, pozn.
14) Durch Gosen zum Sinai, Leipzig 1872, 204.

důsledky obyčejů, o nichž jsme se zmínili, dílem zbytky obyčejů starších. Tak na př. když se donesla do Ciklagu zpráva o úmrtí Ša'ula, roztrhli si David a druhové jeho řízy, bědovali a postili se do večera (II. Sam. 1, 11, 12). Zvěstovatel smrti přišel, maje roztržený šat a hlavu posypanou zemí (II. Sam. 1, 2). Když byla v bráně ʿHebronu Abnera ben Ner (II. Sam. 3, 27 a sl.) stihla krvavá msta Jo'abova, rozkázal tomuto i všemu lidu David: „Roztrhněte si řízy, opašte se sakem a bědujte před Abnerem“ (lifné Abner v. 31; libkót ʿaláv v. 34, srv. II. kr. 13, 14; Gen. 23, 4; 11, 28).

Oblíbenému psychologickému výkladu těchto zvyků odporuje jednak polemika proti nim v Dt. 14, 1 a sl. Lev. 19, 28; 21, 5 a sl., kdež zakazuje se ustřihovati si vlasy a činiti si řezy pro mrtvé (vesarat launefeš ló tittenú bibesarekem Lev. LXX.; ἐπὶ νεκρῷ titgodedú Dt.), jednak, že na večer pohřbu byla pořádána tryzna, jíž zakončen až dotud zachovávaný půst. Jer. 16, 7 praví, že ʿEbreové se dělí s mrtvými o pokrm smuteční (leʿhem abuším) a s nimi pijí „pohár útěchy“, čímž dosvědčuje, že pohřební kvas jest oběť mrtvým. Poslední pochybnost zmizí, uvážíme-li, že každý případ úmrtí „znečisťuje dům“, v němž se byl udál a sice po 7 dní, že také požívání pokrmu smutečního „znečisťuje“ a že nic z něho nesmí býti přinešeno na oltář Jahvéův. — (Hos. 9, 4.) Dle Dt. 26, 14 dokonce musí se obětující zapřísáhnouti, že z oběti ničeho nepojedl v době smutku a ničeho nedal mrtvému. Poznáme ještě jiné doklady, že to, co pozdním Jahvistům bylo „nečisté“, dle prvotných názorů démonistických bylo „posvátným“ a tak bylo by rozhodně mylné, kdybychom člověku antickému chtěli přisuzovati moderní pocity a vykládati ony výjevy jako výbuchy nejhlubšího bolu, neboť již líčení „pohřebního nářku“ — po arabsky nazv. nijaʿha[1]) — u Zach. 12, 10—15 vylučuje všeliký podobný výklad. — „Sak“, prostý šátek, jímž Ebrej si opasoval boky čili kyčle (ʿhager, Joel 1, 8; Jes. 3, 24; 15, 3; 22, 12; Jer. 6, 26, 49, 3; II. Sam. 3, 31; I. kr. 20, 32; 21, 27 LXX. Ez. 7, 18; 27, 31, srv. i Gen 37, 34; Jer. 48, 37; Am. 8, 10; Jes. 20, 2; I. kr. 20, 31) a jenž neměl nikterak tvar rozříznutého pytle,[2]) byl zajisté oděvem Semitů z doby předhistorické (Gen. 3, 7) a jest známo, že zastaralé kroje udržují se dlouho ještě v nejnižších vrstvách lidu, chudiny a otroků a že spolu nabývají významu posvátného. Prorok Jesaja (Jes. 20, 2) nosil obyčejně jen sak.[3]) Na vyšší rozkaz zbavoval se i tohoto skrovného oděvu, jakož i sandálů a předstupoval před lid zcela nahý. Dosud odkládá muslimský poutník, jakmile vkročí na posv. území (ʿharám), veškerá roucha a obléká na se

---

[1]) J. Goldziher, Muʿhammedanische Studien, Halle 1889, I., 251 a sl.

[2]) F. J. Grundt, Die Trauergebräuche der Hebräer, Leipzig 1868, 58; A. H. J. Kampfhausen v Riehmově Handwörterbuch d. bibl. Alterthums, II., 1320 b.

[3]) Tím, že sak byl pouhý šátek kolem beder, lze si též vysvětliti, proč proroci smutnící na vrchu v saku zovou se ʿerakómu“ t. j. nazí. (Ascensio Isaiae II., 10 ed. A. Dillmann, Lips. 1877) a z Mich. 1, 8 a j. víme, že často smutnící chodil vskutku „úplně nahý“ (šólal veʿaróm srv. v. 11: ʿerjá bóšet.) Též zemřel-li u Charruů v jižní Americe otec, svlékli se jeho odrostlí synové úplně do naha a postili se po dva dny (K. II., 100).

i ʿhrám. Měl-li tedy sak značiti oddaného otroka zemřelého a mluví-li se o opásání sakem spolu s roztrhováním řízy (Gen. 37, 34; II. Sam. 3, 31; II. kr. 6, 30; 19, 1), bylo obé jistě v příčinné souvislosti. Oděvy se roztrhly, resp. byly odtrženy (Lev. 13, 56; I. Sam. 15, 28; 28, 17; I. kr. 11, 11), aby bylo jednak lze rychleji se opásati sakem a jednak počíti se sebezraňováním. Cáry z oděvu neb celý oděv zavěšen snad na hrob.[1]) Dosud trhají si ženy arabské na prsou roucho a chodí zpola obnaženy (havásir).[2])

Také o Skýtech (Her. IV., 71), Hunnech (Jornandes, Ib.), Mongolech a j. se dovídáme, že, jakmile někdo zemřel, ostřihovali si vlasy a týž obyčej měli též Řekové (Od. IV., 197 a sl. X., 567, XXIV., 46; Eurip. Iphig. Taur. 167, Ovid. Met. XIII., 427) a Římané, ba víme, že někteří z těchto národů, též Arabové,[3]) přenesli tento zvyk i na živočichy a nejen sobě, nýbrž i koňům, mezkům, ovcím a j. dávali při takovéto příležitosti ostřihati hřivu neb je oholiti! (Viz Her. IX., 24; Plut. Pelop. c. 33; a j.)

13.

Jakkoli požívali pocty veškeré odloučené duše členů jakési tlupy neb čeledi, rozumí se přece samo sebou, že největší pocty dostává se pohlaváru, „otci“, kterýž byl svůj lid čili „rodinu“ mocně i moudře vedl, v dobách nebezpečí chránil, neboť upomínka na něho, velikého otce, dědí se od rodu k rodu. Kdežto malí duchové, jež ctí pouze jejich příbuzní, upadají časem v zapomenutí, žije jeho veliký duch po dlouhé věky v upomínce všech a sláva jeho vzrůstá úměrně se šťastným rozvojem čeledi. Fantasie uchopuje se ho; veliké jeho činy jeví se býti podáním čím dále tím podivuhodnějšími i úžasnějšími: jako konal již za svého života pravé divy, tak i nyní jako duch; on jest to, kdož hřmí a blýská, déšť neb zář slunečnou sesýlá; rovněž jako vládne lidmi, tak ovládá i přírodu. Prostý člověk, jenž nezná v oboru neviditelných příčin nižádnou jinou leč působení odloučených duší, přisuzuje zcela přirozeně svému „velikému duchu“ hrom i blesk, déšť i krupobití a pak není již daleka myšlenka, že sídlí v oblacích . . . Takto stává se na konec mocný duch předka božstvem čeledi; nejsilnější duch více združených čeledí pak božstvem celého kmene, neboť síla, moc, jest prvým příznakem, jejž člověk udílí božstvu. Vstoupí-li pak později mladší pojem „otce“ jako ploditele v popředí, jest na snadě mylný závěr, že ʿeros eponymos každé čeledi i kmene jest skutečným praploditelem všech.

Týž děj opakuje se u každého kmene: kmenové splývají prodlením dob v národ; každý kmen přináší s sebou svého „velikého ducha“, neboť nižádný nechce postrádati osvědčeného svého pomahatele v nouzi. Než i tu dovede si zachovati „veliký duch“ čili božstvo nejsilnějšího, vládnoucího kmene neb rodu první své místo mezi ostatními bohy: Takto

---

[1]) W. R. Smith, Religion of the Semites, Edinburgh 1889, 317.

[2]) J. Wellhausen, Reste d. arab. Heidenthums, Berlin 1887, 160. srv. v. Kremer.

[3]) Ign. Goldziher, Muhammed. Studien, Halle 1889, I., 245.

může se státi „velikým duchem“ náhle i duch dříve zcela neznámý, jak nám toho historickým dokladem jest Kukairimoku čili Ta'iri na ostrovech Havajských. Prvotně byl duchem rodiny, z níž vzešel smělý i udatný Kamehameha I. a hrobním jeho chrámem byla bídná hromada kamení. Když však r. 1789 sdružil pohlavár území Kahala pod svou vládou veškeré Kanaky, stal se i Kukairimoku nejslavnějším z jejich bohů, velikým duchem. Kamehameha, jenž dle důsledků všeobecného názoru přisuzoval svá vítězství svému dědovi, vystavěl mu pak dle svých pojmů nádherný chrám a ustanovil k jeho obsluze četné i skvělé kněžstvo[1]) a kdyby se nebyl jeho nástupce Liholiho vymanil opět z tísnícího toho kultu, bylo by nám snad již nyní vypravovalo kanakské bájesloví, jakým způsobem jsou spřízněni s Kukairimokem ostatní různí duchové a bohové.

Jestiť pak přirozeným přáním každého vládce i každé vyšší organisace, aby především učinil místo kultu svého „velikého ducha“ skvělým i bohatým. V tom zápasili spolu nejstatnější i nejsnaživější národové starověku.[2]) Heslo „cujus regio, hujus religio“ má na tomto stanovisku ještě úplně svou oprávněnosť a vítěz nemá ani logicky ani politicky nižádné příčiny, proč by upíral podmaněným božstvům jsoucnosť; naopak nikterak mu nevadí, vzdává-li i on jim poctu, holduje-li takto statečnosti poraženého nepřítele, aby tím více vynikla vlastní jeho sláva. Různý jich kult neliší se leč rozsahem a trváním, a bájesloví zabývá se tím, aby uvedlo je vespolek v jakýsi soulad, v genealogický řád;[3]) na první místo klade se ovšem duch vládnoucího kmene neb božstvo dynastické; kolem něho kupí se duchové hodnosti jemu rovní; pak následují dii minorum gentium a posléze lidé. Proto shledáváme u některých národů, zejména u Egypťanů a Babyloňanů, víru, že zprvu vládli velicí bohové na zemi osobně; pak duchové druhé kategorie, pak heróové a mánové, posléze dynastie lidských králů.[4]) Každý z těchto duchů neb bohů má své dějiny, nikoli však jako by to byly dějiny onoho člověka, jehož oslavený duch byl býval kdysi skutečně dlel na zemi — jak mělký euhemerismus se domnívá — nýbrž jsou to spíše dějiny čeledi, kmene

[1]) W. Ellis, Reise durch Hawai und Owhyhee, Hamburg, 1828, 160, 163.

[2]) Této nejúzkostlivější zbožnosti není na odpor, upozorní-li kdo bohy na povinnost vděčnosti, ješto zaniknutí rodu značí i jejich zkázu. Do, ut des! Tak nevychloubá se svými zásluhami a neuvádí bohům poměr reciprocity pouze Kroesus (Herod. I., 90) a hrdinové Homérovi (Il. XXII., 170; XXIV., 33 a sl.; 68 a sl. a j.), nýbrž zejména eg. fara'onové: Ramesu IV. žádá si na svém nápisu v 'Abdu života věčného, ješto prý i on, král, božstvu přinesl obětí hojnost a s dostatek o to se postaral, aby na zemi trvale bylo ctěno. (A. Wiedemann, Gesch. Aegyptens unter Psammetich I. bis auf Alex. d. Gr. Leipzig 1880, 17.)

[3]) Kdyby byla božstva tato vznikla „zosobňováním“ sil přírodních, nebylo by bývalo na snadě sdružiti je fysikálně?

[4]) Též v bibli (Gen. 6) nalezáme obdobný mythus, čerpaný nepochybně za starobylých pověstí Ken'aanů o gigantech. Místo to zní dle rekonstrukce K. Budde (Die bibl. Urgeschichte, Giessen 1883, 528): „Když pak lidé se počali množiti po povrchu zemském a dcery se jim narodily: tu viděli (bene) 'elohím, že dcery lidské jsou sličné; i vzali si za ženy, kteroukoliv si oblíbili. A když pak (bene) 'elohím obcovali s dcerami lidskými, porodily jim tyto a tak přišli na svět nephilím, to jsou obři (gibborím) pravěku, muži pověstní.“

neb národu, jenž tuto představu má. — Ješto božstvo řídí záležitosti svého lidu, podmiňuje povaha lidu i povahu jeho; božstvo rolnického lidu stává se ochráncem a podporovatelem orby, lid bojovný vzývá boha války. Takto dopodrobna zrcadlí se vlastnosti lidu v jeho božstvu. Jakmile pak zápasy kmenů v pověstech se promítají v říš duchů, jeví se též pozemští lidští nepřátelé záhy jako bytosti světa démónů. Zápas jich děje se bouří, krupobitím a blýskáním. A takto vzniká z mnoha živlů stále a stále pestřejší předivo i tkanivo bájí, v nichž vynikají jednotlivé osoby jako bohové, ač nemají již svůj původ v prosté myšlence kultu.

Přechod z démonismu v polytheismus není tudíž leč postup od nesoustavnosti ku soustavnosti a význam jeho záleží zejména ve vytváření různých pověstí a bájí. Sledovati postup tento u všech kmenů a národů může býti ovšem jen předmětem specielních studií. Jasně ukazuje nám jej náboženství Mexikánů, Peruánů, Germánů i staroslovanských národů; jeví se nám v Egyptě, Palestýně, Mesopotamii, Indii i ostrovech indických. Jinde, zejm. v náboženstvích národů klasických, které zachovalo se nám v hávu bohaté poësie neb uhlazeném tvaru filosofickém, jest ovšem kritický rozbor velice nesnadný a úkolem příští doby, ač i tu staly se již zdařilé pokusy.[1])

„Kdyby byli," praví Ad. Bastian,[2]) „učenci častěji pomýšleli na to, neb měli k tomu příležitost, učiniti předmětem svého pozorování i zkoumání obzor divochů a stanovili prvotní názory tam, kdež prvotní accidence nejméně jsou ještě zahaleny, byly by bývaly ušetřeny bludné cesty symboliků, kteří náboženství činí filosofií a filosofii bájí."

Našemu účelu stačí, uvedeme-li jen několik dokladů, abychom porozuměli dalšímu odvětví animismu.

Indiáni severní Ameriky zovou duchy všeobecným jménem „manitu".[3]) Kiči Manitu čili Manitualín jest též manitu, t. j. odloučená lidská duše čili duch; jest však mezi ostatními, jak J. G. Müller (102 a sl.; 104 a sl.) vhodně se vyjadřuje, „primus inter pares" t. j. veliký duch a jako takový označuje se též zvláštními jmény: Manabogh u Čipiveů, Messon u Kanadů a t. p. Indiáni prohlašují jej, rovněž jako Grónové svého Kaliaka,[4]) za „tvůrce světa", což na stanovisku tom značí „tvůrce oné krajiny, již některý kmen zná" a k níž vše ostatní,

---

[1]) Odkazujeme zejm. na spisy: Fustel de Coulanges, La cité antique, Hachette 1874 Jul. Lippert, Die Religionen der europäischen Kulturvölker, Berlin 1881; Allgemeine Geschichte des Priesterthums, Berlin 1883/1884 — ; C. P. Tiele, Vergelijkende geschiedenis der aegyptische en mesopotamische godsdiensten, 1869; skrác. fr. překlad od C. Collinse 1882; úplný angl. překlad od J. Ballingue 1882; G. A. Wilken, Het animisme bij de volken van den indischen Archipel, Amsterdam 1884; J. Kohler, Beiträge zur Lehre vom Animismus, v čas. Ausland, 1891, č. 35 (o kmenech Indie); Ervin Rohde, Psyche. Seelenkult u. Unsterblichkeitsglaube der Griechen, Freiburg 1890. — W. Caland, Über Todtenverehrung bei einigen der indogerm. Völker, Amsterdam, 1888. Týž: Altindischer Ahnenkult, Leiden 1893; Em. Hoffmann, Kronos u. Zeus. Lepzig 1876.

[2]) Geographische und ethnologische Bilder, Jena 1873, 151.

[3]) C. Meiners, Allgemeine krit. Geschichte der Religionen, Hannover 1806, II., 89 a sl. Srv. Ad. Bastian, Die deutsche Exp. II., 200.

[4]) Georg Müller-Frauenstein, Ib. 5.

jako slunce, měsíc a hvězdy, náleží jen jako pouhá dekorace. — U Kruů, Mandánů, Mönnitárů a j. má „veliký duch“ zcela správně příjmení „pán života“ (ehsika vaheddiš), kdežto Tokuičen „vůdce zástupů“ u Patagonců zove se též „pán smrti“ (Guayara-Cunny) neb „pán v kraji mrtvých“ (Sojču M. 265), ješto „veliký otec“ není jen jich „praotcem“, nýbrž i potomstvo své k sobě povolává. Také „veliký duch“ Indiánů na Mississippi jest spolu „pánem smrti“.

Jest pak zcela logickým důsledkem, prohlašuje-li se „veliký duch“, jejž některý kmen pokládá za svého „praotce“, spolu i za — „prvého člověka“, neboť přes meze svého rodu či kmene nezasahuje prvotně lidský obzor: kdož není z kmene, není — člověkem. Pouze členové pokrevně zpříznění jsou lidmi.[1]) Proto na př. Karibové v Americe tvrdí o sobě: „My jedině jsme lidmi; ostatní našimi paroby.“[2]) Čerokové pokládali sebe podobně jako Jisra'elité (Ez. 34, 30 a sl.) za „vyvolený národ“.[3]) Battové na Sumatře vyjadřují svou výlučnost slovy: „Kdo není náš, sežere se!“, kdežto Maďaři mají známé heslo: „Tot nem ember!“ „Slovan není člověk!“ a p. Pochopujeme tudíž i velmi snadno, jakže „veliký duch“ a „prvý člověk“ se mohl státi totožným. Tak na př. po názoru Indiánů na horním toku Lorenza a Mississipi „vznesl se prvý člověk (numank machana) k obloze, kdež hřmí“.[4]) Dle Dogribů „učinil prvý člověk slunce, měsíc a lidi“ (K. II., 155). Loguono, veliký duch a „prvý člověk“ Karibů na Malých Antillách, jest „tvůrcem světa“. Tamoi, praotec Guaránů, byl „prvý člověk“, jenž druhdy mezi nimi dlel, orbě je naučil a pak na východ na nebe se odebral, slíbiv jim, že je bude na zemi podporovati a po smrti že je přijme k sobě (T. II., 312). Kmenové Tupi zovou svého „velikého ducha“ Tupan, slovo, jež zajisté úzce souvisí s jich názvem. — O něm praví, že hřmí; nepokládají však „hrom“ za jakousi bytost, nýbrž bojí se výslovně jen svého hřmícího Tupana jako „velikého ducha“ a přisuzují jemu jako „prvnímu člověku“ vynález svého, ovšem chatrného rolnictví.[5])

---

[1]) Odtud zajímavý úkaz, že kmen, zejména výbojný, zove se jménem, jež značí vlastně povšechně lidé. Tak na př. v Americe: Innuit (Eskymáci), Tnaina, Tlinkit, Tinné, Muyska; v Asii: Krošša (Kamčadalové), Adon domni (Jukagírové), Ainu (Kurilové), Dvjenki (Tungusové), Ud (Voťjákové), Hó (Kólové), Toda (obyvatelé nilagirištní), Orang-benua (Malajci); v Africe: San (Křováci), Koi-koin (Hotentoti), Bantu; v Polynesii: Kanaka, Tonga a j. V Evropě dosud zovou cigáni sami sebe comničel, synové ženy, lidé (Mich. v. Kogalničev, Skizze einer Gesch. d. Zigeuner, Stuttgart 1840, 37, 52, 59, 62) a stněm. tiu (člověk, muž; diot. lid) jest synonymum s man. Jako pak z tohoto vzniklo: „Menschen“, vytvořen byl z tiu název Deutschen. Podobně jest nepochybně též naše národní jméno „Čech“ zkrácenina od „člověk“ (srv. Ign. Hošek v Čas. Mat. Mor. 1891, seš. 3., str. 217; Ant. Kotík, Naše příjmění, V Praze 1895, 132, pozn. 7. a 42, pozn. 1.

[2]) A. v. Humboldt, Reise in die Aequinoctionalgegenden d. neuen Continents. Stuttgart 1815|39, V., 27.

[3]) J. Adair, The History of Americ. Indians, London 1775, 32; W. Robertson, Geschichte von Amerika, Leipzig 1802, I., 530.

[4]) Louis Hennepin, Nouveau Voyage d'un pais plus grand que l'Europe Utrecht 1698, II., 91.

[5]) Prinz Maxm. v. Neuwied, Reise nach Brasilien, Frankfurt a/M. 1821, II., 149 a sl.

Praděd Tamanáků a jiných čeledí na řece Orinocco sluje Amalivaka, jenž se svým bratrem Voki dlouho prý spekuloval o tom, zda by bylo lze plaviti se bez obtíží po veletoku tak, aby proud nehnal je pouze dolů, nýbrž i vzhůru. Ješto se jim však nepodařilo rozřešiti tento problém, upustili od něho. Amalivaka žil dlouho mezi Tamanaky v jedné jeskyni; posléze vsedl do kanoë a odejel na opačnou stranu pobřeží moře. Zároveň byl i „tvůrcem světa“. Namnoze však rozlišují již Indiáni, na př. Odžibvéové, mylně svého „velikého ducha“ od „prvého člověka“ (Nanabuš) a uvádějí je v genealogický poměr, čímž naznačen vznik bájí. — Jako pak Indiáni, ač ceni volnost a rovnost, za účelem výbojných neb loveckých výprav se podřizují vůdci svému, vůdce tento nemá však trvalou vládu, tak dovolávají se sice v boji a za jiných příležitostí svého „velikého ducha“, jindy však dosti často missionářům se vyslovili, že „veliký duch spí“, že „se nestará o lidi“ a že nechce býti znepokojován (W. III., 177; srv. T. II., 313). Jednotlivým rodinám v dobách míru jsou bližší jiní duchové . . .

Obrátíme-li se k ostrovům Tichého oceánu, shledáváme jako všeobecné označení odloučených duší čili ochranných duchů slova tih, e-tih; tighi, e-tighi, tiki a p. Vyšší a mocnější duchové sluli atua (e-atua), otua (Tonga), e-tui (Nový Zéland), aitus (Samoa). Jimi mohli se státi pouze ti, jimž po smrti se dostalo dostatečného kultu. Nářečím rozdílné jest jen ahotu, tahotu (na ostrovech Karolínských), jakož i aniti (na Philippinách)[1]) a již svrchu ukázali jsme, že neznačí leč „nebožtíky“; „veliký duch“ pak, jemuž přisuzována bouře, vítr, život a smrt jakož i nepředvídané nehody, zove se eatua rahai.[2]) Ješto každý kmen, každá čeleď, ba i každý jednotlivec měl svého zvláštního ochranného ducha, tedy byli mocnější i méně mocní duchové, vytvořilo se u pokročilejších obyvatelů Polynesie a Nového Zélandu přepestré a téměř nevyčerpatelné bájesloví. Přerůzná jsou jména, jimiž označuje se „veliký duch“ na jednotlivých ostrovech Společenských: Oruahattu na Tahiti a Eimeo; Tune na Huaheine; Oerra na Otaha; Tautu na Barabora; Otu na Maurua, z čehož ovšem nejde, že by veliký duch na různých těchto místech byl bytostí totožnou. — Otu na př. značí „volavka“ a my seznáme dále toho smysl; kdyby znám byl nám etymologický výklad ostatních jmen, zajisté obdobné shledali bychom významy. Nejrozšířenější jméno „velikého ducha“ Tangalao značí dle C. Schirrena[3]) „Veliká duše“ neb „Mocný dech“. Totéž značí jméno Eliulep, „praduch“, na Karolínách.[4]) Na Novém Zélandě zove se „veliký duch“ Tu, jemuž se zasvěcují hoši hned po narození (W. G. VI., 281). Domorodci honosí se tím, že jsou

---

[1]) Na místě aniti užívá se na Filipínách též slova „nono“, děd (Forster, Geschichte der Seereisen u. Entdeckungen im Südmeere, Berlin 1787, VI., 429).

[2]) J. R. Forster, Ib. VI., 433 pozn. K. IV., 335.

[3]) Die Wandersagen der Neuseeländer u. der Mauimythus, Riga 1856. Srv. W. G. V., 331.

[4]) Adalb. v. Chamiso, Bemerkungen u. Ansichten auf einer Entdeckungsreise — unter den Befehlen des Lieut. Otto v. Kotzebue, 129. Cantova, Allgemeine Historie der Reisen XVIII., 395. — Srv. J. S. Forster, Bemerkungen auf einer Reise um die Welt, 497.

„synové Tu-ovi“,[1]) on tedy jich praotcem; Dle víry Tonganů sídlí jejich „veliký duch“ na dálném ostrově Bolótú, kdež shromažďuje kolem sebe všechny, kdož byli zemřeli. Jest tedy též „pánem smrti“ a jako vládce říše duchů zove se též Tui foa Bolótú, t. j. pohlavár celého Bolótú (K. IV., 358). Novozélandský „veliký duch“ Maui, jenž byl „prvým člověkem“ a jejž proto nazvali Evropané „novozélandským Adamem“, jest rovněž jen „první mezi tiki“ (srv. rarotongského Maui-tiki). Jinde má však „prvý člověk“ již nejen zvláštní jméno (Taata), nýbrž činí se „synem Tikiovým“, ač prvotně rozdílu takového jestě nebylo. Sem náleží i Akea, mýtický „prvý král“ na Havaji, jenž po své smrti sestoupil do podzemní temné své říše, kdež nebožtíci jsou jeho poddanými.[2])

Obdobné představy nalezáme u kmenů Afriky. U Kafrů (Amaxosa) zovou se imišologu duchové zemřelých. Jednočtem „u'mšologu“ označují „velikého ducha“, jenž vládne hromem a bleskem. Vědí však o něm spolu, že byl i'nkosi, pohlavár. Kdož byl zabit bleskem, toho povolal k sobě i'nkosi; nikdo pro něho netruchlí. Místo, kde byl zabit, jest od této chvíle místem posvátným, tabuovaným.[3]) Podobně mezi Ama-zuly jest známý „U'nkulunkulu“ či Umfo-unkulo velikým duchem (i'nkosi enkulu) mezi ama-hlosi, dušemi zemřelých. U'nkulunkulu jest spolu „prvý člověk“ i „tvůrce všeho“ (umdali, umenzi). S ním etymologicky totožný jest mulungulu nářečí inhambamského, molungo, obyvatelů pobřeží, jakož i mungo u kmenů sídlících na jižním a západním okraji jezera Nyassa, morungo na březích Zambezi a mungu či mlugu u Uňamvézů. Ješto „kulu“ či „gulu“ v nářečí Hererů zní „kuru“ a značí „děd“, jest i jich „mu-kuru“ (sing. od o va-kuru)[4]) jazykově spřízněn s U'nkulunkulem, ač nepokládají jej za „velikého ducha“. Každá vesnice má svého zvláštního mu-kuru.[5]) Taktéž místním duchem jest nepochybně i mo-rimo (sing. od ba-rimo, duše předků) Bečuánů.

Zajímavý jest původ pocty t. zv. Cui-koaba u koloniálných pokřtěných Hotentotů jakož i u Koranů. Misionářům tázajícím se, kdož by na zemi byl nejmocnějším, dostalo se v odpověď: Cui-koab. Myslíce, že tak zove se jejich božstvo, užívali jeho jako jména božího, proti čemu také Hotentoti nejevili žádného odporu: naopak učinili Cuikoaba v magickém ozáření nejen „prvým člověkem“ a „pořadatelem věcí na zemi“, nýbrž i „tvůrcem světa“. Teprve mis. Wangemann dověděl se, kdo vlastně Cui-koab prvotně byl a co značí toto jméno: Kdys znesvářilo se totiž dvé bratrů o vládu; mladší překonal staršího; utržil si však v bitce ránu na koleně, pročež nazván „Cui-koab“ t. j. Zraněné koleno![6]) Slovo to

---

[1]) Grey, Polynesian mythology and ancient tradition history of New-Zealand, 1855, 1 a sl.

[2]) C. Schirren, Ib. 64 a sl. Will. Ellis, Ib. 243; Polynesian Researches, London 1829, I., 111; IV., 145, 366.

[3]) J. L. Döhne, Das Kafferland u. seine Bewohner, Berlin 1844, 56. — J. Callaway, Unkulunkulu, or the tradition of Creation as existing among the Amazulu and other Tribes of South-Afrika, Natal 1864, I., 48. — G. Fritsch Die Eingéborenen Südafrikas, 98, 103.

[4]) G. Fritsch, Ib. 197.

[5]) G. Fritsch, Ib. 231.

[6]) Wangemann, Die evang. Missionsarbeit in Südafrika, Berlin 1872, 56.

přijali od Hotentotů též Kafrové změnivše je v U'tixo.[1]) Též jiný název Gounja čili Jouma[2]) není dle G. Fritsche leč „duch zemřelého mocného náčelníka“ a totéž platí i o Heici-Eibibovi, národním hrdinovi Namáků, jehož hrob, prostá hromada kamení, ukazuje se na více místech v jich území.[3]) Poznamenati lze nám ještě, že loupeživí Matabelové, sousedé Zulů, zovou svého zemřelého krutého vládce: I'nkosi pesul, t. j. pán mohyly či hrobu[4]), kdežto Uňjorové poplatní státu Uganda, mocného jednoho ducha Niavankja, t. j. veliký kouzelník.[5])

A jako v Americe, tak i v Africe pozbývá v dobách míru a blahobytu veliký duch svého významu. Jedinci z lidu — ač jej uznávají, obracejí se a důvěřují spíše duchům vlastních svých předků, uvádějí je v poměr podřízenosti k „velikému duchu“ a bájí, že jedině jim odevzdal veškerou péči o pozemské záležitosti ... Dbají přirozeně pouze o své vlastní lares familiares. Kdož jest však „otcem“ čeledi, kmene neb mnoha kmenů, tenť pamatovati musí ovšem i na jiné duchy, kteří nejsou k němu v poměru spřízněnosti, zejm. však na „velikého ducha“; tenť cítí vezdy býti se povinným o něho pečovati. Na stanovisku ještě vyšším bývá nad to obyčejně existence tohoto velikého ducha zabezpečena nastřádanými oběťmi i bohatými nadacemi a veliký duch může tedy žíti úplně spokojeně i klidně. Lid ví pak, že jest duchem dokona usmířeným, dobrým, že vezdy jest pod jeho ochranou. Pročež dovoliti mohou si proti němu i všeličehos, čehož by jiný duch tak lehce nestrpěl. — Tak na př. vypravuje nám K. Blind o zulukaferském Umkulunkulovi, že slyšel matky, kterak posílaly děti, chtíce se jich na chvíli zbaviti, z chýše s poznámkou: „Zavolej Umkulunkula!“ neb „Jdi a pověz to Umkulunkulovi!“[6])

Takovým „velikým duchem“ jest na př. Suku-Vanange u Kimbundů; družinu jeho tvoří ostatní dobří i zlí duchové, jichž řady rozmnožují duše lidí po smrti. Jim přenechal vládu a jen časem trestá nejzpurnější ze zloduchů hromovými svými klíny.[7]) Jemu podobá se úplně „veliký duch“ Katonda v Ugandě na záp. pobřeží Viktoria Nyanza,[8]) Mahu mezi kmeny Ewe[9]) a j.

---

[1]) G. Fritsch, Ib. 337 a sl. — Jak. Ludv. Döhne, Das Kafferland u. seine Bewohner, Berlin 1844, 55. — Jména Umdali, tvůrce neb Umenzi, jsou vynálezy missionářů.

[2]) M. P. Kolben, Reise an das Capo au bonne espérance, Nürnberg 1719, II., 408.

[3]) G. Fritsch, Ib. 360. H. J. Bleek, Reinecke Fuchs in Afrika, Weimar 1870, 59-64 sestavil různé pověsti o Heici-Eibibovi; většina prozrazuje však, že vznikla teprve za účinu křesťanství.

[4]) H. Depelchin et Ch. Croonenberghs, Trois ans dans l'Africe Australe, Le pays des Matabéles, Bruxelles 1882, 304.

[5]) Fr. Ratzel, Völkerkunde, Leipzig 1885, I., 409.

[6]) dle Dav. Leslie ve Voss. Ztg. 1880, č. 39. příl.

[7]) L. Magyar, Reisen in Südafrika; Pest u. Leipzig 1859, 125, 335; Rob. Hartmann, Die Völker Afrika's, Leipzig 1879, 221.

[8]) Al. M. Mackay, Pionier-Missionar in Uganda, n. př. Leipzig 1891, 152; srv. C. F. Wilson u. R. W. Felkin, Uganda u. d. äg. Sudan, Stuttgart 1883, I., 103 a sl.

[9]) A. B. Ellis, The Ewe-speaking Peoples of the Slave-coast of Westafrika, London 1890, 32 a sl.

Podobně jako prosté duši, nedostává-li se jí kultu, jest i těmto velikým duchům stále se strachovati, že zmizí opět s jeviště dějin, ač nemá-li nově se vytvořivší kmen neb národ, jenž se byl vytvořil na troskách zaniklého, tolik piety, že pamatuje občas na zaniklé božstvo. Obyčejně zaniká však s jednotlivými kmeny též upomínka na veliké jich duchy. Proto neobsahuje pojem „boha" za pravěku ještě vlastnosti: věčnosť a nezměnitelnosť (srv. R. 295). Též bohové umírají!

Časově předcházela jim ze staršího důvodu národophysiologického namnoze ctihodná „pramáti". Mladším jest názor, jenž pojímá ženu jako „paní" v oboru její činnosti. Tak byla na př. dle Huronů dříve, nežli „veliký duch", jeho bába: atensik, již pokládali za zlostnou a lidem nepřátelskou. Mandanové a Monnitárové nazývali „ženu prvního člověka": makoh (pramáti) a vypravovali o ní, že jest tvůrkyní stepních myší a ropuch. Pramáti různých národů Mexika sluly Centeotl, Tazi, Tocitzin, Tonanzin a j. Mama-Koča, matka jezera, byla pramáti Peruánů. Též havajská báj zmiňuje se o matce prvých lidí. V Loango uctívá se mamma mokossie (máti duchů). U Číňanů jsou veškeré hroby pod ochranou How-too, země matky.*) Arijci v době Véd ctili Mahi (matar), Velikou matku a Maha-Bharata (II., 17, v. 730 a sl.) mluví o pramatce Ráxasí, jež uctívána pokrmem a kadidlem. Pramáti Akkadů v Mesopotamii byla v Uruku Nanâ, v Akkadu Anunit. U Řeků byla pravěkým božstvem Gaia, Demeter, Despoina a j.; u Římanů Tellus mater, Dea Dia, Acca Larentia, u Normanů Jörd; u Germánů Freia, Trud, Frau Gode, Holda; u Litvanů Zemina, u Slovanů Zlatá bába atp. (Dokončení.)

*) J. Francis Davis, A General Description of the Empire of China, London 1857, 604.

Hardangerský f

ký fjord v Norsku.

Z cyklu „Návštěvy“.

II. Chudí u bohatých.

Nesměle zaznělo cinknutí dveřního zvonce.

Na chodbě stálo sedm lidí, pět malých a dva odrostlí, muž a žena. Byli přijeli s tramwají a vstoupili do vysokého domu při samé stanici; mlčky, beze slova, tlumíce kroky na širokých kamenných schodech, vystoupili do prvního poschodí.

Naslouchali všichni chvíli ani se nehýbajíce. „Není nepochybně nikdo doma,“ zašeptala paní, jakoby se bála, že hlasitým slovem učiní pohoršení zde v cizím domě. Pán přiložil ucho ke dveřím, pokynul rukou za sebe, aby vše bylo ticho a pak otočiv zpět hlavu, kývnul jí několikráte, jako že všecko je v pořádku; zaslechl tam šramot jakýsi. Díval se upřeně na kliku dveří, až se pohne. Obrátiv se však zase, pokrčil rameny, jako že opravdu teď sám neví. Přiblížil oko ke klíční dírce. Neviděl než tmu, klíč byl zevnitř zastrčen. Že někdo doma je, bylo tím aspoň zjištěno. Nejstarší z dětí, as patnáctiletý hoch, hezký a inteligentní, čistil si již potřetí boty, ačkoli nebyly pranic umazány; venku nebylo bláto, byl krásný, čistý, teplý den jarní, takový, jaké bývají často v básních a románech a zřídka dosti ve skutečnosti, v přírodě.

Uvnitř kuchařka slyšela zazvonění, ale nedbala, nespěchala otevřít. „A ti mohou čekat,“ pomyslela si, ze zkušenosti rozpoznávajíc podle stisknutí knoflíku, kdo se as hlásí o vstup. Klidně krájela na kuchyňském čistě umytém stole jakousi zeleninu.

Uplynulo dobře deset minut, než opakovalo se zazvonění, poněkud silněji; ale i v tom sesíleném zvuku bylo znáti nesmělou, ostýchavou ruku, která stisknula knoflík.

„No, no, no“ — pozdvihla nyní poněkud hlavu kuchařka. „Snad nehoří.“ A pomalu, dosti mrzutě, vyšla z kuchyně a šourala se ke dveřím vedoucím na schodiště, cestou utírajíc si ruce do zástěry a shrnujíc vykasané rukávy prací jupky přes nahá ramena a lokty.

„Teď,“ ohlásilo venku pánovo mrknutí očí ostatním čekajícím, když zaslechl konečně zřetelné kroky tam uvnitř za dveřmi.

Všecky oči upíraly se ke klice.

Ale pohnulo se nejdříve malé mosazné kolečko výše ve dveřích a v mřížkovém otvoru, tak povstalém, kmitlo se jako zablesknutí lidských očí.

„Vždyť jsem to věděla,“ zabručela kuchařka, vyhlednouc takto ven, kdo přichází.

Pán, smeknuv rychle klobouk, s úsměvem klonil se v tu stranu, ale škubnul sebou, když poklony jeho byly přervány přibouchnutím trčky, čímž mřížové okénko změnilo se zas v neprohledné, žluté, ᴊzné kolečko.

Následovalo však vrznutí klíče dosti rychle.

„No, tak honem, honem,“ netrpělivým pohybem celého těla pobízela kuchařka zůstavši státi u dveří, aby zas mohla zavříti, až příchozí vejdou.

Pán s paní byli již uvnitř, i děti, dvě holčičky tak dvanáct a deset let, a menší dva kluci, kteři drželi se spolu za ruce a rukou druhou každý maminčiny sukně. Jen nejstarší pořád byl ještě venku, otíral si znova pečlivě boty ze všech stran na prášících se kartáčích, než vešel za ostatními.

Na otázku, jsou-li páni doma, kuchařka hodila jen bradou v stranu jedněch dveří a obrátila se ke kuchyni. Ale rozmyslela si a pokynouc, aby počkali, vešla dříve sama k pánům.

Návštěva stála na úzké chodbě, po jejíž délce položen byl strakatý koberec. V levo byly zasklené dveře, jež zůstaly pootevřeny, že viděti bylo do prostranné, světlé kuchyně, na plotnu a stěnu s policí plnou hliněného, plechového a mosazného, porcelánového i železného nádobí emajlového, povrchu tmavomodrého i bílého s tmavými okrasami. Paní mohla tam oči nechat. Vpíjela se v to bohatsví, jakým se ty v celku laciné střepy jí býti zdály u porovnání s jejími otlučenými hrnečky, puklými rendlíky a drátovanými mísami doma, jež stačí ovšem docela k jejímu skromnému, chudému vaření. Manžel do kuchyně nezabíhal ani tak očima, jako nosem.

Táhl do sebe labužnicky přicházející odtud vůni vařícího se masa.

V pozadí chodby na proutěném košíku seřaděno bylo skupení listnatých rostlin a mezi nimi bílá sádrová soška prohledala, za níž klenula se Makartova kytice z barevných trav a pávího peří.

Proti dveřím kuchyňským byly dvoje dveře, z nichž v jedněch byla kuchařka se ztratila. Trvalo hezkou chvíli než jimi zas vyšla a pokynula hostům, že mohou vstoupiti do pokoje.

Příchozí pán, aby jaksi ukázal, že také je člověk, který ví co se patří, pověsil klobouk svůj a svrchník na věšák, připevněný u samého vchodu ze schodiště. Viselo tu již několik kusů šatstva, pak cylindr a deštník byl zavěšen. Nejstarší syn následoval otce s kloboukem. Svrchní kabát neměl, měl jenom černou, trochu již odřenou čamarku na sobě. Malí chlapci oba vidouce příklad, rovněž chtěli odložiti. Ale nahoru na věšák nemohli dosáhnout, pak také snad z přirozené skromnosti, umístili své kloboučky na zemi vedle stojících tu gumových galoší.

„Vítám tě, vítám tě, sestro,“ vyšel naproti malý, hubený pán a podával ruku příchozí paní, veda ji dále. „Jak se ti daří? Co tě vede k nám?“ mluvil, obyčejný tón hlasu svého zjemniv o stupeň, jako mimoděk činíme, mluvíme-li k lidem, jež máme rádi.

„Přicházíme ti přát, bratře,“ vlídností oslovení dojata odpovídala paní, potlačujíc slzy z očí vytryskující.

„Přát? K čemu? Proč?“ tázal se poněkud udiveně. „Mně?“ s důrazem řekl, spolu s lehce vloženou ironií, jako člověk, který v hloubi duše nemyslí, že by vůbec bylo mu na světě k čemu přáti.

„Vzácné vyznamenání, kterého se panu švakrovi dostalo,“ počal pán příchozí postaviv se v čele dětí svých do posice slavnostního

řečníka, který jest připraven udati vhodně velikou řeč. „Zasloužené uznání neocenitelných zásluh i s nejvyšších míst —“

„Ah, Bože, to —“ řekl pán, pochopiv oč jde, s úsměvem, v němž nescházelo trpkosti.

Ta celá věc, k níž sestra s mužem a dětmi přišla mu gratulovat, měla pro něho divnou příchuť. Za jakousi důležitou a namáhavou práci úřední, již provedl s napnutím všech sil, nešetře času, ani svých nervů, dostalo se jemu, radovi zemského soudu Halákovi, pochvalného uznání. Očekával něco zcela jiného. Činil si dávno nároky na jisté vynikající místo úřední ve Vídni. Bylo právě uprázdněno, i byl soud všeobecný, že nemůže mu tenkrát ujíti za čerstvého dojmu schopnosti prokázané jím vpravdě skvěle. Ale nepřátelé intrikou mu všecko zkazili, že do Vídně se nedostal a odbyt byl oním způsobem. V tom vyznamenání pro něho spočívala spíše urážka, jemu bylo pokořením.

„To věru za to stojí, že schválně sem jdete,“ měl rada Halák již na jazyku. Ale rozpomenul se. Vzpomněl si, že by ten ironický posměch, kterým zahrnuje vlastně sebe, jinak byl příchozími vykládán, že by dotknuti byli a uraženi jím ve svých dobře míněných citech, že by způsobil bolesť sestřině srdci. „Děkuji ti. Děkuji ti, Fančo,“ pravil měkce, obejmuv sestru a dvakráte ji políbiv. „A buď mi vítána.“

„Račtež přijmouti, velectěný a veleváženy pane švakře, slovutný pane císařský královský rado“ — zase nit řečnickou navazuje, příchozí pán spustil. „Bůh dejž a dopřejž — —“

„Děkuju, děkuju,“ přerušil oslovený odmítaje další tok výmluvnosti s patrnou nelibostí.

Pán příchozí začínal chápat, že tu jaksi něco je, čemu nerozumí, ale pokračoval ve své úloze. „Těžko vyslovit, jak jsme byli potěšeni,“ znova chopil se slova. „Jakou radostnou hrdostí jsme byli naplněni, když jsme včera četli tu blahověst v odpoledních listech . . .“

Rada s tváří už co nejkyselejší mrzutě kynul rukou, aby přestal.

Švakr pochopil, že výkony svými řečnickými nijak vhod nepřichází a změniv rychle taktiku, ukončil výstup svůj gratulační chopením se ruky radovy a přiblížením úst svých k ústům jeho.

Uhýbal hlavu nazad. Ale marně se bránil. Pusy dostal. Tvářil se při tomto přátelském políbení rada Halák jako člověk, kterému padla se stromu housenka do piva, ale nemůže si pomoci a musí přec ze sklenice se napíti.

Děti přistoupily a líbaly strýci ruku.

K nejstaršímu se sklonil a políbil jej na čelo. Chvíli podržel jeho hlavu dívaje se mu do očí. Přeletěly jeho duší vzpomínky do mladosti. Zdálo se mu, že vidí sebe sama, jak byl před čtyřiceti asi lety, celý obraz svůj vlastní a také obraz matky své, jak tkví mu v mysli ze zašlých dávno dob. Tak skorem se řasy naplnily mu slzami. Rychle se odvrátil a chytil hlavu druhého dítěte, starší neteře. Nepolíbil ji více, jako by toho líbání měl už dost, jen ji pohladil po kaštanových vlasech. Pak dalším jen zběžně každému potřepal na rameno.

„No dobře, dobře,“ řekl všeobecně. „A odložte. Odlož Fanynko,“ vyzval sestru. Vlastnoručně sundával jí černou mantylu s třásněmi, z módy

již vyšlou před lety, ale zachovanou ještě, jako zánovní, jako u malých lidí po léta bývají šaty, jež nosí jen na veliké svátky.

Bránila se jeho rukám. Že půjdou hned zas, že se nezdrží. Že nechtí vyrušovat, ani překážet.

„Přece nebudete hned zas utíkat,“ odmítl bratr výmluvy a sáhal i po sestřině klobouku. „Ten už vypadá,“ řekl k sobě, stranou jej odkládaje na postel.

Děvčata taktéž odložila nyní své laciné slaměné kloboučky od předloňska, s otřepenými okraji, s obrácenými pentlemi.

„Přišli jsme zúmyslně tak časně ráno, abysme tě jen zastihli doma před odchodem do kanceláře,“ obracela se k bratrovi sestra dojata jeho úslužnou laskavostí.

„Do kanceláře dnes nejdu,“ řekl rada. „Hlásil jsem se marod.“

„Snad nejsi nemocen, Josefe?“ tázala se ulekuutě sestra pohlížejíc na bratra. Tak jí opravdu připadal bledý, přepadlý a zhublý, jako by byl sestárnul o deset let za ty tři měsíce, co jej neviděla.

„Ani ne,“ bratr odpověděl. „Tak trochu unavenost, přepracovanost, omrzelost — víš — zkrátka nervósa — — éh!“ Máchnul rukou, naznačuje, že si nepřeje o tom mluvit.

Křivdou, která se mu stala v životě jeho úředním, byl dotknut tak, že pojednou na sebe se díval jako na člověka, který má vše za sebou a nic více před sebou. Jako jedinou ranou někdo by srazil ptáka z nejlepšího letu. Cítil se prost vší energie, prázden vší vůle životní i vší lásky k životu.

Byl odhodlán a rozhodnut, jíti do pense, na odpočinek. Koupí si domek na venku kdesi, se zahrádkou. Bude pěstovat květiny a zeleninu.

Bude rýt, kopat, sít, sázet, plít celý den na zdravém vzduchu. V zimě se bude zabývat třeba matematikou. Tak ji rád studoval na gymnasium, takový byl dobrý počtář, nejlepší v celé třídě. Chtěl se věnovati jí cele, ale rozhodl se pak pro práva. Často již toho litoval a teď — teď věru nejvíce, když zvrhl tak žalostně svůj kočár . . . Však vrátí se nyní k staré té své lásce, k matematice se vrátí — —

Rada Halák dal se vždy sám do smíchu, až sem dospěv ve svých myšlénkách. Tedy teď hračka místo životního účele: Pouhá kratochvilná hračka k ubití dlouhé chvíle místo vážných snah a cílů . . .

Ale co! Od života více nic nežádá, ani nechce. Jest hotov nadobro se svým životem. Nemá více žádných snah, žádné touhy, žádné naděje, žádného cíle ani úkolu . . .

„Tedy si přece sedni,“ vyrušuje se z těch myšlének, které jej ve dne v noci zaměstnávaly, pobízel rada sestru a vedl ji k pohovce. „Posaď se, Fanynko. Sedněte, děti,“ opakoval k těmto vyzvání, ukazuje na sesliky. Na přítomnost švakrovu jako by byl zapomněl. „Nesmím ho urazit,“ napadlo mu však, i vyzval také jeho zdvořile. „Vemte místo, Kaněro.“

„Paní švagrová nepochybně s její migrénou —“ chopil se slova tento.

„Matyld je zde hned,“ řekl rada. „Matyld přijde co nevidět,“ sedaje těsně k ní na divan, obrátil se k sestře, aby snad ona nepřítomnost paní domu nepovažovala za schvální, zúmyslnou. „Jen co se neobleče.“

Paní radová Haláková nikdy neměla příliš ráda toto příbuzenstvo s mužovy strany. Nebylo divu. Byl v celku také rada rád, když o nich mnoho neslyšel.

Kaněra byl kupcem, když si bral sestru Halákovu, tenkrát ještě aktuára kdesi u venkovského soudu. Ale brzo přišel o krám, vlastní vinou, nedbalostí a hlavně pitím a karbanem, jemuž se oddal více než potřeba.

Známostmi švakra podařilo se najíti mu místo v pražském předměstí v jistém úřadě městském, malé místo, ale celkem zajištěné do budoucnosti. Kaněra však dlouho se tu neudržel. Něco vyvedl a byl propuštěn, nepomohla žádná protekce. Dostal se do advokátní kanceláře, pak do assekurační a do bankovního závodu za sluhu.

Na konec nebyl nikde, neměl žádného stálého postavení. Byl živ ode dne ke dni, z dneška na zítřek. Dělal dohazovače, prostředníka v různých záležitostech. Někdy vydělal poměrně mnoho peněz najednou, ale někdy krejcaru neviděl třeba celé týdny.

On sám při tom netrpěl ani nejmenším nedostatkem. Dovedl udržeti si vždy ještě kredit v hospodách, po nichž od rána do pozdních nocí se potloukal. Námitky proti takovému nezřízenému životu odmítal tím, že právě jeho zaměstnání to sebou přináší. „Doma za pecí by mne nikdo nehledal," hájil se hrubě výčitkám ženiným. „Musím chodit tam, kde jsou lidi pro můj obchod." A byl propadlý úplnému alkoholismu.

Paní Kaněrová měla z domova několik stovek, ale o ty přišla v kupeckém úpadku mužově. Byla k politování za těch všech okolností. Vpravila se do nastalé změny s obdivuhodnou silou silné duše, doufala vždy, že zas poměry jejich se ustálí, věřila v to každým novým, byť i horším a horším postavením mužovým na strakaté dráze jeho kariéry. Na konec ovšem viděla, že jest všecko marné a časy klidné jí více nenastanou, že jinak již nebude. Ale trpělivě, odevzdána do vůle boží, snášela až i krutou bídu, muži v tom ohledu nečiníc ani výčitek. Na venek už docela spíše jej vždy ještě omlouvala a hájila proti všem žalobám, že i bratr, rada, kolikrát se proto na ni rozzlobil. Snad že ho miluje pořád, toho svého ničemu! — —

Děti měli Kaněrovi jedno po druhém.

„Kdež jsi nechala ty malé?" ptal se pan Halák, počítaje kusy, které s rodiči přišly a vida, že několik schází do plného počtu sestřiných dětí; kolik, určitě nevěděl, jako si nepamatoval jména všech těch synovců a neteří, jimž v pravidelných přestávkách stál za kmotra.

Promluvila o chladném ránu, pak o velké dálce až sem, k bratrovu bytu ze samého konce Žižkova, kde bydlí. „A potom to není ani oblečené," dodala skoro šeptem, skorem jako jen k sobě. „Botky to ani nemá."

Bylo viděti, že i garderoba dětí, jež s ní přišly, jest nuzně stloukána. Nejmenší hoch zejmena s nouzí jen tak ještě že byl vypraven k naléhavým svým prosbám, aby nemusel zůstati doma s ostatními, na něž se už na žádný způsob nedostalo. Boty, jež na nohou měl, patřily nejstaršímu bratrovi, ne-li snad otci, a také čistá košilka, v níž vězel, jistě nebyla na něho šita, pohyboval se v ní nesměle, nezvykle, s úzkost-

livým strachem, aby nic nepokazil, jak mu vloženo doma důtklivě na srdce.

Rada byl zámožný muž; s paní dostal značné jmění a neměli dětí. První dobu dělal pro sestru dosti, mnoho, aby žena nevěděla, pak skorem už ničeho, když dospěl sám k poznání, že není všecko nic platno. Musel zapnouti se proti své sestře, poněvadž muž její náležel k lidem, jimž není radno prst podati, aby místo prstu nelapli hned po celé ruce. Zželelo se mu na konec opravdu jakoukoli obět přinášeti pro rodinu člověka, který sám nejmenší nepřinesl, ani nejmenšího požitku osobního sobě neodepřel, o doušek zbytečného chlastu méně hrdlem neprolil. Jen čas od času něco sestře podstrčil rada Halák, když přišla s dětmi jej navštíviti, což bylo pravidelně třikrát do roka, na nový rok, pak na svátek bratra a ženy jeho.

Dnešní návštěva byla mimořádná. Paní Kaněrová, když mimoděk dala průchod svým myšlénkám, nedovedši je zakrýti, začervenala se. Styděla se, že snad bratr bude návštěvu tak si vykládati, že použila jen vhodné příležitosti, pod záminkou náhodou se naskytnuvší příčiny že přišla, aby o něco jej požádala, pomoc nějakou od něho vyprosila. A tak jí toho bylo líto. Neměla v úmyslu nic podobného, Bůh ví. Vedlo se jí zle, co nejhůře právě v tu dobu, opravdu, ale podobnou domněnku u bratra nechtěla vzbuditi za žádnou cenu. Přišla jedině s úmyslem jemu blahopřáti, když dověděla se, že potkalo jej něco, o čem domnívati se musela, že jest mu velmi milým, chtěla osvědčiti mu, kterak z úspěchů jeho se raduje upřímně jako sestra, kterak podíl bere na všem, co jeho se týká a přeje mu každý zdar i všecko štěstí života. Že bratr na věc jinak se dívá, nemohla ani tušiti. Nyní ovšem poznala to již s bleskovou chápavostí žen a litovala, že odhodlala se k tomu, jíti k bratrovi. Nestál ji věru málo práce ten krok, celou noc šila, spravovala a čistila šaty dětí, aby jen slušně mohli se objeviti i zastavila kde jakou poslední rodinnou památku, již před mužem opatrně skrývala, aby jen něco aspoň mohla opatřiti, čeho se nedostávalo.

„Milá Fanynko,“ odpověděl bratr lítostivě a soustrastně na sestřin stesk a chlácholivě, konejšivě položil ruku na ruku její.

V tom vstoupila paní radová.

„Ah, Matyld,“ řekl rada a vstal, popošel naproti, aby jí podal rámě a dovedl ji k sedadlu; šla těžce, měla dnu v nohách.

Pozdravila se s paní Kaněrovou bez důvěrnosti, ale přátelsky dosti, že tato byla jí vděčnou za to, neboť bála se, že z chování radové vycítí zde, kterak nevhod vlastně dnes přišli. Kaněra galantně políbil paní švakrové ruku, tázaje se nejvybranějšími slovy po jejím zdraví a vynacházení se. Udělal nadmíru skormoucený obličej, když odpověděla, že nevalně, ačkoli mu to v hloubi duše bylo jedno.

Bývala churava ode dávna paní radová Haláková, Kaněrovi ani jinak nepamatovali, že by ji byli nalezli při svých návštěvách. Ale tenkrát opravdu také ona byla nějak sešlejší než jindy, měla vpadlé tváře, vypadala utrápená, hotové umučení. Instinktivně, jak ženy umějí, Kaněrová vystihla příčinu a byla by nyní teprve už nejraději si natloukla, že se tak rychle rozhodla k té návštěvě gratulační.

Paní Haláková opravdu hůře nežli muž nesla co jej stihlo. Počítala na určito s jeho povýšením úředním, s nímž spojen byl i pro ni titul vábný, skvělejší mnohem postavení společenské. A teď skončí pensí, zapadnutím, bezvýznamným životem v ústraní . . .

„Přišla jsem bratra jen tak navštívit,“ řekla paní Kaňerová tónem prosebným omlouvajíc švakrové svou návštěvu. „Takovou jsem měla po tom touhu. Tak se mně nějak zasteskło po něm — —“

Ani to nebyla lež. I to bylo pravda. Chopila se opravdu příležitosti k návštěvě bratra s velkou radostí.

Rada vděčně chápaje sestřinu snahu nebýti mu v ničem nepříjemnou, laskavě k ní pohlédl. Seděl proti ní a mluvil s ní, ptal se jí na to, ono. Na děti, jak se chovají a učí, jak se jí dařilo od té doby co ji neviděl, s všemožnou šetrností vyhýbaje se, aby ji nikde bolestně se nedotekl, o místa bolavá nezavadil. Vyprávěla nejvíce o svém nejstarším, studentovi, který byl její chloubou a pýchou, i její nadějí jedinou do budoucnosti.

Kaněra bavil paní švakrovou dávaje si záležeti, aby jevil se jí ve světle co nejpříznivějším. Vedli spolu hovor německy. Radová česky mluvila jen špatně a nerada, jen tak co musela, když bylo nezbytí. Z těch příčin byla v celku i bližší jaksi švakrovi nežli jeho ženě, která neznala řeč její. Ačkoli znala všecky Kaněrovy špatnosti, skorem jemu nadržovala a bránívala jej proti radovým rozhorleným žalobám.

Děti zachovávaly posvátné ticho jako v kostele. Student s očima inteligentního, sebevědomého mladíka, který v čistotě srdce, v idealnosti smýšlení, v sebevědomí vlastní duševní ceny nezná závisti, ale také neuznává žádné převahy, prohlížel si okolí strýcovo, v němž on život trávil. Jemu ten blahobyt očividný neimponoval pranic. Zajímala jej jedině knihovna, k níž také brzo, ostýchavě poněkud, a ohlížeje se, jestli snad neporušuje slušnost, se přiblížil i jal se prohlížeti nápisy na hřbetech narovnaných tu knih.

Děvčata obě ze svých míst, se zvědavostí ženských i dovedností všecko hned vypozorovati, prohlížela si celý pokoj, upozorňovala se vzájemně na to ono, mrkala na sebe, nad tím oním kriticky nos ohrnujíce, aby tím utlumily pocity, jež se jich zmocňovaly, pocity hněvu a vzpoury, že všecko je tak pěkné tu, nádherné a bohaté u porovnání s jejich chudým domovem.

Oba malí hoši seděli na jednom seslíku, krčili se tu skromně a tulili se k sobě, jako by se báli, aby přítomností svou co možná nejméně překáželi; zdálo se, že i zdlouhavěji a tišeji oba dýchají, aby mnoho vzduchu nespotřebovali. Ani nedutali a jen němě, s úžasem a obdivem dívali se na zeleného papouška sedícího nehybně na kovovém bidle u okna. Po malém kousíčku ukusovali koláč, který jim byl podán, ačkoli měli lačnou chuť na takové věci, jako všecky děti, a jeden druhému opatrně sbíral se šatů poházený tu cukrový prášek.

Hostům podáno též víno. Rada připil si se sestrou na zdraví, poněkud příliš okázale nevšímnuv si pozdvižené mu vstříc sklenky švakrovy. Přilil znova sestře a vybízel k pití. Také děti povzbuzoval, aby nalité jim sklenky dopily. „To jest slabé víno,“ upokojoval sestru

na její námitky, že by dětem mohlo to uškoditi, že nejsou zvyklé, než na vodu. „A tedy jezte aspoň koláče," obrátil se k nim rada. „S chutí do toho! Každý co mu chutná."

„Ty nevypiješ ani trochu, Matyld?" něžně obrátil se k manželce.

„Ach, Bože, ne," odpověděla. „To víš, moje hlava. Nesnesu nic takového."

Také pan Kaněra naproti ní tvářil se jakoby nesnesl nic takového. Jen líznul vína, upil trošíčku, jako člověk, který jen s nechutí, s odporem největším dá se svésti k nejslabšímu přestoupení zákonů střídmosti. Také nejedl, děkoval zdvořile za koláče. Že má žaludek tuze slabý, nic nesnese, maskoval naprostou nechuť pijáka k věcem moučným. Že není s to před polednem vzíti něco do huby, odmítal podané sousto, ačkoli z pravidla v hospodě k snídaní snědl dva, tři guláše.

Kaněra pokoušel se vůbec vzbuditi a zanechati o sobě dojem co nejlepší, snažil se vykresliti o sobě obraz co možná skvělý. Nebylo dle jeho řeči na světě nikdy starostlivějšího otce nad něho. Sděloval paní švakrové důvěrně všechny své plány s dětmi, i s těmi nejmenšími, jako by již teď do podrobna měl promyšleno, co počne s každým z nich k zabezpečení jeho budoucnosti, ačkoli v skutečnosti ani se nezeptal, nutno-li děti také odívat, neb roste-li snad peří na nich a vždy lál, měl-li dáti jim krejcar na papír nebo tužku. Musela všecko jim opatřiti matka z těch málo peněz, které dostala od muže, obyčejně s největší mrzutostí, a k nimž prací svou jehlou musela větší částku přivydělati, aby bylo aspoň to nejnutnější.

Kaněra dal se vůbec do chlubení. Zapomněl se a myslel snad, že jest v hospodě mezi stejně ničemnými kumpány. Vede se mu teď dobře, chvála Bohu. Má práce dost a přijde si na krásné peníze. Nikdy se jim tak dobře nevedlo, jako přítomně. A v brzku očekává ještě značné zlepšení. Nabízí se mu místo, velmi dobré místo. Zatím nemůže ještě říci kde, ale píšou pořád pro něho, skorem na něm jedině už záleží, jak se rozmyslí. Pak bude na tom přímo skvěle. Ovšem dostane se z vlasti, což jej bolí poněkud — —

Paní Kaněrová rděla se při těch nestydatých chloubách mužových, na nichž nebylo zbla pravdy, a také syn hodil pohled skorem opovržlivý po svém otci. Jakýsi bolestný a rozrušující zápas s úctou povinnou, kázanou přikázáním božím, otřásl poprvé snad jeho mladým ušlechtilým srdcem . . .

„No, počkej ještě, Fančo," zdržoval rada Halák pokaždé, když sestra zdvihla se, aby k odchodu se měla. Tak nějak dělalo mu volno, že s ní může si pohovořit. Nemluvili o tom, co jej hněte, ale přece cítil, že nějak se tiší jeho duševní strasti. Milovali se v mládí spolu se sestrou velice a měl ji pořád rád, ačkoli slovy na jevo jí lásku svou nikdy nedával a také skutky, vzhledem k poměrům a okolnostem, jen zřídka mohl tak učiniti. Kaněra opětovně dával ženě své znamení, aby už šli; měl hlad a hrdlo práhnoucí po pivu. „Snad bys nás tu nenechal si k obědu," smála se sestra bratrovým novým pobídkám, aby ještě počkala, když bilo poledne. „To byste se pěkně poděkovali za takovou posádku." Se slzami v očích děkovala bratrovi za lásku, s kterou ji přivítal, a také

se švakrovou se vděčně loučila. Děti nesly si paklík koláčů, který dostaly od tetičky. „Jednou tě navštívím,“ řekl rada sestře líbaje ji na rozloučenou a nepozorovaně vtisknuv jí při tom něco do ruky. Kaněra to neviděl, ale postihl ženin pohled díků, za ten tajný stisk ruky — —

„Co ti dal?“ tázal se ženy své hned cestou po schodech a když mu neodpověděla, nalehal znovu důrazně stejnou otázkou, když dole na ulici čekali na tramwayový vůz. Nechtěla s pravdou ven. Přemítala již v duchu a počítala, co za dar bratrův kterému z dětí pořídí, ten to potřebuje, ta ono.

„Dej sem,“ zašeptal Kaněra, když děti byly již ve voze a matka za nimi vstupovala. Vyvinul padesátku, kterou dostala od bratra z ženiny křečovitě sevřené dlaně.

„Změním ji a přinesu ti nazpátek,“ upokojoval její zděšený, ustrašený obličej.

„Přijdu co nevidět domů za vámi,“ řekl nesedaje za rodinou do vozu i zůstal zpět, když byl bankovku zmuchlav, schoval do kapsy u vesty. „Musím náhodou tu kamsi zajít na Malé Straně — —“

„Dejte pozor na sebe, ať se žádnému nic nestane,“ napomínal do odjíždějícího vozu. „O mne buďte bez starosti . . .“

„Chudák, sestra,“ z okna se dívaje za mizícím vozem pouliční dráhy, rada Halák zašeptal. „Jak je nešťastná — —“

„A což já?“ oddychujíc od hostí, kteří ji opravdu unavili, paní Haláková podrážděně odpověděla, tónem, v němž bylo více posměchu a hněvu, nežli hořkosti. „Já jsem šťastna?“ — —

Byl člověk citlivý a bodlo jej ostří těch slov. Těch vyčítavých slov! Co urážky spočívalo pro něho v tom nevysloveném srovnání. Tak neměla mu býti nevděčnou za společný život dosavadní, v této chvíli, kdy sám těžce dosti pád svůj nese. Od ní, od své ženy, očekával jiného. Toho nezasloužil z té strany. Tolik mu neměla ublížit . . .

Mlčel. Neřekl slova. Tichý smutek, táhlý, bezútěšný, zžírající, melancholický smutek vkrádal se do jeho událostmi předcházejících dnů rozbolavěné duše. Mráz jako by spalující poslední květy stromu života jeho projel mu celým tělem. *Fr. Herites.*

Za pravdou.

Román. Napsal Josef Laichter.

(Pokračování.)

Část V.

I.

a krásného letního dne přijížděl Jenda s otcem západní drahou ke Praze. Poprvé opět po dvou letech. Odbyv si trest v Borech, vracel se právě na svobodu.

Jendovi bylo již čtyřiadvacet let. Vous jeho v trestnici shoustl a tvář probledla. Oči, druhdy zářící jarým vznětem, nedívaly se dětsky, ale sestárle a znaveně. Mnoho cítil tou cestou v srdci, mnoho myslil hlavou nyní, když spěchal opět do života. Mluvil však málo, nedovedl říci, co se v něm děje. Ani přímo do očí otci nehleděl, odvracel se, často opíral lokty o rám okna železničního vozu a těkaje po rozlehlých polích, na nichž vlnilo se obilí, zapomínal, s kým tu sedí. A když se vytrhoval z dum, tichý, nesmělý úsměv kmital kolem jeho rtů a zase odvracel oči a zdálo se mu, že by nejlépe bylo utéci do samoty, do přírody, klesnouti hlavou k šťavnaté, zelené zemi a vydumati a promysliti všechno, čím přetéká srdce, co nahromadilo se v nitru v ztrnulých zdech státního žaláře.

Stavitel Hrubý jakoby chápal zamlklost Jendovu, nevtíral se mu. Také myslil, ale jiným směrem. Na budoucnost jeho, co nyní s ním, jaké postavení v životě mu zajistit, když studií po všem tom, co se sběhlo, nebylo lze již ukončit. Přemýšlíval již častěji, měl již i plány své, ale trápit hned na uvítanou Jendu tím nechtěl. A tak seděli vodle sebe, jeden v těch myšlénkách, druhý v oněch.

Praha se blížila. „Chvála Bohu,“ řekl stavitel. „Což Jeníku, nyní se zasměj a všechno pusť do větru!“

Jenda vskutku se zasmál, laskavě se zasmál, aby se zavděčil. A stavitel také se zasmál. Byl celou tu cestu v duchu vesel, po očku pozoroval Jendu, nehanbě se tím, že veze jej z trestnice. Naopak hrd byl a v Jendovi nikterak neviděl již chlapce.

Projeli Smíchovem, objeli Prahu a sestoupli na nádraží Františka Josefa. Tam na peroně čekala celá rodina: paní Hrubá s dvaadvacítiletou Otylkou, s Venoušem, který již zatím vyrostl v universitního posluchače, s velkým chlapcem Oldřichem a vyspívající dívčinkou Libuší v krátkých sukynkách a žlutých šněrovacích botkách.

Jenda vyběhl z vozu. Nutil se do úsměvu. Ale oči se mu zakalily a se slzami líbal matinku, Otylku, Venouše, Oldřicha i Libuši. Zvláště Libuši si prohlížel, nepoznávaje ji od těch dvou let, co se neviděli.

„Matinko, matinko,“ obrátil se pak, popadaje dechu, „tedy všechno je skončeno, zase jsem v středu vašem.“

„Však jsem se navzpomínala ty, dítě!“

Chopila se ho pod loktem a shrnuvši vlečku, šla s ním peronem, prohlížela si jej, plna starostlivosti a lásky.

„A co ty, Otylo?“ prohodil Jenda, nevěda, jak jinak s Otylkou navázat hovor.

Pak zase mlčel. To vše řekl, chtěje něco říci a nevěda co, ač srdce bylo plné.

Před nádražím čekal povoz, do něhož vsedl s otcem, matinkou a Otylkou. Ostatní dali se zavézti drožkou.

Domovník, domovnice přivítali jej, když povoz zastavil u známého otcovského domu. Oběma potřásl rukou. Potom služky nahoře vítaly, až konečně octl se v pokojích, v nichž vyrostl. Stanul uprostřed jídelny, z níž portierami bylo viděti do salonu a do dvou vedlejších pokojů. Na pravo, na levo se rozhledl a porozuměl, spatřiv tabuli, upravenou jako k hostině. Příbory tu stály, dvě vásy s kyticemi a lahve vína, mezi nimi i šampaňské.

„To — — to — —“ podotýkal Jenda, usmívaje se.

„To tobě na uvítanou!“ radostně a vřele řekl stavitel.

„Však tě tam, můj synáčku, špatně krmili!“ soucitně pronesla paní Hrubá.

„Co, matinko — co o jídlo, ale — —“ a mávl rukou, naznačuje, že mnoho by musil vykládat a povídat a do toho že věru chuti nemá.

„Ukaž se tedy, Jeníčku,“ ozvala se opět paní Hrubá, něžně berouc jej za ruku, „teď teprve si tě, jak patří, prohlednu. Trápili jsme se. Díky Bohu, že všechno jsme tak přestáli.“

„Co bylo — bylo,“ rychle vpadl stavitel, „žádné řeči již o tom! Odstroj se, Otylie, odstrojte se děti, ať sedneme a oslavíme ten den.“

„Tatínku, vždyť i tak oslavujeme,“ řekl vesele Jenda, „ani hladu nemám.“

„Ne — ne, jen oslavme! Však bylo dost zlých, kteří nám přáli a kteří nebudou už teď mít co přát.“

Sedlo se potom ke stolu. Stavitel sám obsluhoval Jendu, až tento se rděl a bránil. Ba, zdálo se mu, že otec jaksi zdětinštěl, nepřirozenou mu připadala ta laskavá pozornost, kterou jej zahrnoval. A všichni byli tak k němu pozorni a takové milé teplo dralo se do duše. Chtěli, aby vyprávěl, on sám cítil, že by mnoho měl vyprávět, ale jen oči zářily, jen tu tam nějaké slovo padlo a zase mlčel, dívaje se s jednoho na druhého a často bera Libuši za ručku a hladě ji po dlani. Až když šampaňské přišlo na řadu, i jeho ústa se rozvázala.

Šampaňské otvíral a naléval sám stavitel. A tu když kalíšky byly naplněny, zvedl svůj a dívaje se Jendovi do očí, pronesl rozechvělým hlasem:

„Na šťastné shledání! Tobě, Jeníku, na zdraví — — a abys v životě kráčel již růžovější cestou ke blahu vlasti, národa a lidstva! Nyní — nyní zajisté již budeš zkušenější a sám nalezneš vždycky cestu pravou. Mládí bývá bouřlivé, hlava i srdce lehko vzplanou a zvlášť u nás, týraných se všech stran a mezi sebou ustavičně se svářících. Já říkám, Palacký

by měl být na živu, Palacký měl by nás vysvobodit z té motanice. Jeníku, nás těší, že jsi trpěl pro vlast, ale to víš, že přec jen i idealismus musí míti své meze a že každému, ať je to ministr nebo žebrák, jeho vlastní kůže je drahá. A tak buď na příště obezřelým, nebo obezřelou činností budeš moci býti prospěšnějším občanem, než kdybys byl ukvapeným. A tak ještě jednou na šťastné shledání!“

Staviteli dost nahnala ta krátká řeč, byl celý zarudlý, než ji ukončil a v očích leskly se mu dvě slzy. Všem leskly se v očích slzy i Libuši, která již také chápala taková slova. K Jendovi všichni se shrnuli, o překot ťukajíce o jeho kalíšek a vyprazdňujíce šampaňské na šťastné s ním shledání.

Tu Jenda také chystal se k přípitku. „A já zas připíjím na vaše zdraví, tatínku a matinko!“ pronesl vřelým hlasem. „Že mne zavřeli, toho ostatně dnes již nelituji. Mně — mně samému to bylo v lecčems dobré a celku to bylo také jistě dobré. Pravíš-li, tatínku, že idealismus musí míti své meze, nesoudím tak. Idealismus nesmí míti mezí, jinak přestává být idealismem. Ukvapeným ovšem nebudu, ale slabým také ne. Máš pravdu, naleznu již tu pravou cestu. Ale kdo si myslí, že žalář dovede zlomit pevnou vůli, mýlí se. Tam člověk roste, utužuje se a já cítím, že skutečně jsem vyrostl a utužil se. Ale obav nemějte! Umím uvážit, že jsem vám všem připravil zármutek a zvlášť tobě, matinko. Toho již nebude — bylo by to také na příště pošetilé. Stačí prodělat takou úlohu jednou. Prodělal jsem ji a vím, co nyní činit. Tedy na to shledání a na vaše zdraví!“

Znovu kalíšky zazvonily a u stolu bylo ještě tepleji. Jenda vyprávěl o svém žití v trestnici.

Znavená jeho tvář se osvětlila. Navzájem i jemu vyprávěli o svém životě, Venouš o ruchu mezi studentstvem, Otylka o svých četných nápaduicích, Oldřich a Libuše o škole.

Jedné chvíle přistoupil k rozevřenému oknu. Ruce maje v kapsách, zadíval se na Václavské náměstí. Právě jel kolem letní vůz tramwaje a poněvadž bylo po šesté hodině, proudy lidí hrnuly se pod stromy po chodníku. Jenda to viděl, slyšel ten hluk lidských hlasů, splývavý hřmot kroků i kol projíždějících drožek. Tvář jeho postřela se nádechem vážných myšlének.

Hle život — tedy opět do života!

II.

Příštího dne časně z rána se probudil. Nevstal však hned. Podepřel ruce, vyčuhující z volné noční košile, pod hlavu a chvíli přemýšlel, dívaje se ke stropu, po němž s bzukotem poletovala procitlá moucha.

Prvou jeho myšlénkou bylo, říci si, že spal opět pod otcovskou střechou a že přec jen lépe je spáti doma. A obzíraje stěny svého pokoje, mimoděk se usmál. „Jak to? Vždyť včera ještě jsem vstával tam — v té své celi na Borech! A dnes — již dnes! Ano, a jak včera jsem o tom přemýšlel, co dnes, co přijde — v jakém rozčilení jsem vstával! A již je to tu všechno, již jsem zde!“

Z hluboka oddechl. Náhle nemyslil na to, co přijde, ale na to, co bylo. Vrátil se vzpomínkou na Bory. Kvapně proletl dvě léta, strávená

v trestnici, kvapně oživil v mysli i to, co předcházelo — a teprve potom v zadumání zase zadíval se do nevyplněného, budoucího prázdna před sebe. „Co nyní?“ kladl si otázku.

Tou otázkou trápil se takřka celá dvě léta v trestnici. Jsa odkázán jen na sebe a na knihy, které směl čísti, mnoho přemítával o životě a o svém životě zvlášť. Nesčíslněkrát odsoudil a zbořil celou svou minulost, nesčíslněkrát stál jen nad smutnou hromadou trosek, chytaje se za hlavu a div si nezoufaje. Co počít s životem — co dělat — kde je ta pravá cesta? A unaven, často máchl rukou, ospravedlňoval a omlouval minulost, všechno si omlouval a do žil vtékala touha po činnosti, po ohnivější, úsilnější činnosti, než byla dosavadní — a také touha po odplatě. „Zub za zub, oko za oko!“

Tu dumával o svém národě. Ve svých vlastních mukách cítil jeho muka, ty zdi žaláře, v nichž trávil svůj život, rostly v obrovské, temné, příšerné zdi, v jichž chladu bídně lopotil se český lid. V srdci jeho krev se pěnila, v takových okamžicích si umiňoval, že věčně se bude bouřit proti ziskuchtivému násilí, ať přichází — odkud přichází, ba že jiného nezbývá, než násilí ubíjet násilím. Nebo, je-li v násilí všechno zlo, pak v násilí, výbojnosti i jediná spása, jediná podmínka plného života, zcela tak, jak od Hanuše a z různých knih se tomu naučil. V takových okamžicích stál na pevné půdě, zřel zcela jasně před sebe a byl úplně se svým žitím spokojen.

Ale rychle dostavovala se reakce. A reakce bývala zlá. Tu se rozpomínával, čím začala pokroková strana a čím začal on sám. Vzpomínal na bývalou, ideální, mravní roztouženost. Vzpomínal na to apoštolování, na reformní očistu, o níž se mnoho mluvívalo, o níž sám mnoho mluvíval — a třeba i zároveň hned si namlouval, že vše bylo dětské, ne — ne, přec jen i tak šťastno v tom bylo. Ovšem jiný názor na život pak musil přijít, vždyť život vskutku je jiný — vždyť člověk — — co pak je člověk? „Ale přece!“ A tu sklánívala se hlava k prsům — a znovu vzdychal: „ale přece!“ A uvnitř znovu se ptával, zdali skutečně takový názor musil přijít a vůbec — a zvlášť všecko to, co pak následovalo. Ano, zdali to bylo nutno? „Ne — ne!“ smutně si odpíral. „Ne — ne, nic nemělo přijít! Lépe by bylo i křivě se dívat na svět, nevidět, co je člověk a co rozhoduje v životě, lépe potácet se v snech a zachovat si původní, ideální, mravní výši. Nemusilo přijít, jistě nemusilo!“

A jak si řekl, že nemusilo, padal hned do druhé krajnosti. S hrůzou v takových okamžicích myslíval na své mravní klesnutí, zatracoval se a naříkal, proč se to stalo. I kdyby všichni lidé tak žili a ať tisíckrát je pravda, že člověk je jen civilisované zvíře — on neměl a nemusil. Těžko mu bývalo, trapno mu bývalo, kruto. Ale změnit nic se již nedalo. Byl bídný, celá strana byla bídná.

To byly zlé chvíle. Nebo v takových hodinách to vězení, v němž ztrácel kus života, nebylo nijakou obětí za vlast, ale trestem za vlastní pochybený život a za pochybený směr celé strany. „A já hlupák — já chtěl být hrdinou!“ úpíval Jenda. „V zářném světle chtěl jsem se jevit jiným, jakobych trpěl za svatou věc — — a zatím — — Ale tak je to v pořádku! Ať trpím!“

Upomínka na Mrvu jej často trýznívala. V duchu vídával malého, hrbatého hocha poskakovat kolem vánočního stromku, věšet na větvičky papírové cetky, cukrové hračky. Slyšel jej smát se a prozpěvovat — a náhle v ruce osmnáctiletého vraha blýskne dýka, vjede do žeber a proud krve řine na podlahu. A hrbatý hoch se kácí, bledne a bledne a krev teče, teče. Krev — dýka — — otevřená rána v lidském těle — — a bezduchý, před okamžikem ještě živý člověk pod vánočním stromkem na podlaze. Mráz probíhal Jendovými údy. „Mohl bych já," ptával se, „chopiti tu dýku, mohl bych ji já — já vraziti do těla živého člověka? Krev — krev — —!" Zavíral oči, odvracel hlavu, potřebu cítil, vyřítit se ze zdí žaláře, prchat, nevidět té dýky — — Tu ve vší hrůze chápal příšernost všeho toho, co v jiných okamžicích ždávalo se mu zákonem života. Tu chápal, že s dýkou v ruce nemohl by a nedovedl bojovat za žádné ideály. Ne — ne! A kdyby i na jeho tělo kdo sahal a vnucovali mu ocel do ruky — — jako uštknut jedovatým hadem mrštil by ji od sebe. Nikdy a nikdy! Ach raději sebe dát zničit, raději trpět, být ušlapán a udolán, než s železem hnát se za cílem života.

V takových okamžicích reakce ocital se na opačném pólu násilí. Zavrhoval je naprosto a nadobro. Sladkým se mu zdálo, žít v poníženosti, trpět, ležet v prachu a jen poodvracet obličej k obloze. Třeba to bylo paradoxon, jemu se zdálo, že štěstí existuje vlastně v neštěstí. A tu ten žalář, v kterém dlel, obracel se mu v drahý útulek. „Pykám zde, ale jaké v tom štěstí. Blahoslavení trpící, nebo jejich je království nebeské." To on teď chápal. Vnitřně procitoval, jak je mu dobře, jak se očisťuje, jak pravá hloubka a cena života jen v trpění, v pokoře, v nenásilnictví spočívá. I umiňoval si, že zásadně celý svůj život zařídí dle toho. Stane-li tváří v tvář proti násilí, neodpoví násilím, ale přijme je a bude šťastným. A tak to chápal, že i pro celý národ je štěstím, nevyhřívá-li se na výsluní. Národ zbujnělý povýšeností svou — ó co je to za národ! Ale takový ubohý, lopotící se, v prachu ležící lid zná a nalézá pravou hřivnu života, to hluboké a krásné, co poznat je údělem jen nízkých a trýzněných. Velikým a silným bude národ ve své malosti — velikým a silným, dokud nevstoupí na povýšený trůn štěstí. Přestane trpět — a přestane růst.

Mezi těma dvěma protivnýma póly pohyboval se všecek vnitřní život Jendův v žaláři. Brzy octl se na jedné hranici a náhle — až na nejkrajnějším pólu druhé. Někdy snažil se, jít středem, ale nedařívalo se, něco příliš silného táhlo jej až na samý kraj. Jen v těch extremech, jen na těch pólech byl Jendovi život snesitelným.

Tak vyšel z trestnice. Roztříštěn mezi dva hrozné kraje a nevěda dosud, jak a kde bude žít. Jak žít — a co činit? o tom i nyní právě přemýšlel, maje ruce složeny pod hlavou a dívaje se z lůžka svého ke stropu na poletující mouchu. Vlastně víc nutil se přemýšlet, věda, že stojí na prahu nového života a spíš prozatím kochaje se jen prostým faktem, že na tom prahu stojí. Mozek jeho byl zastřen milou, teplou mlhou včerejška, kdy poprvé opět láska domova jej zahřála, i ovzduším toho pokoje, k jehož stropu se nyní díval, i toho měkkého lůžka, na němž ležel. V té mlze a v tom ovzduší bylo milo, pohodlno. Duši nechtělo se vyplout ze sladké siesty. Ba, ty krajní hranice životního

názoru, mezi nimiž se zmítával, jakoby se rozplývaly, jakoby mizely nyní kamsi do povzdálí. Myšlénky byly klidné, teplé. Jenda jakoby plul v loďce na tiché hladině. Na lěvo, na pravo jsou ty břehy — ví o nich, ale proč ke břehům, proč vůbec patřit tam? Jen ležet v loďce, přivřít oči a lehounce, v zapomenutí plynout po hladině.

Něco podobného se s ním dělo. A moucha bzučela pod stropem a on stále za ní hleděl a stále bylo mu tak pěkně. Tu sluneční paprsek vhoupl se do pokoje, zablýskl až k samé posteli. Jenda se usmál, vztáhl ruku, chytal slunce jako děti chytávají.

Potom vyskočil na podlahu, vjel do trepek, oblekl župan, rozevřel okno, díval se ven. Jitřní vzduch jej ochladil. Byl čistý, osvěžený právě odešlou nocí, neprosycený špinavou všedností velkoměstského dne. Dělníci skrápěli náměstí, všude volno bylo a rozlehlo, ruch dole nevířil. Jenda spěšně dýchal.

Ale pojednou se otočil, sáhl po tašce, ležící na nočním stolku. Vyňal cigaretu, zapálil a smělým bafem vypustil modravý kotouč dýmu do ranního prázdna. A dívaje se za kotoučem rozplývajícího se dýmu, myslil, jak počne opět život. Jeho oči omládaly, toužně se usmívaly.

Na věžích rozhlaholily se zvony. Probouzely Prahu. A Praha, pokud se dala z okna přehlednout, celá teď — čekala na něho.

III.

Když se později umyl a oblekl, tu krajní póly životního názoru ještě víc posunuly se do dálky. Jendu cele zabavilo to, co víc se vnucovalo: myšlénka, jak stráví dnešní prvý den.

Těšil se na Prahu. Na její ulice se těšil, kterými již tak dlouho se nepotuloval, těšil se na proud jejího života, v kterém opět bude se pohybovati, na známé i neznámé tváře, které spatří, na své druhy, s kterými se shledá, i na všechny novoty, změny, jež nalezne. Teď, když zde již dlel, měl chuť, vplout v proud.

Po deváté hodině vyšel ven. Oděl se vkusně, dbal, aby i svým zevnějškem budil dojem. Hůl si vzal. Jen tak, jakoby se o nic nejednalo — a přec i na tu hůl myslil. Polo se usmíval, polo se neusmíval. A rozhlížel se. Lidé chodili sem a tam. Tramwaje jezdily — a zase lidé. Drožky, kočáry jezdily — a zase lidé. A on teď kráčí Prahou, on, který dvě léta strávil v žaláři. On — — Tak mimovolně ta myšlénka vjela mu na ulici opět do hlavy. Ano, on hrdina — mučenník za vlast! Prudce zatočil holí, ostře díval se lidem do očí.

Prvou návštěvu vykonal u Kačerovského.

Kačerovskému nevedlo se již zle. Byl gymnasijním suplentem a psal také literární kritiky. U svých známých však obliby nepožíval. Říkalo se o něm, že je věčným nespokojencem a že na konec sám neví, co vlastně chce.

Jenda vyzvěděl, kde bydlí a byl rád, že zastihl jej doma. Kačerovský bydlil v podnájmu, dost slušně, ne již v Nekazance. Seděl polovysvlečen u psacího stolku, na němž v hrozném nepořádku povalovaly se kusy papíru, knihy a noviny.

Jendu viděl rád. Hned jej usadil ke stolu, sám přisedl a vyptával

se, jak bylo na Borech. Jenda vyprávěl a Kačerovský naslouchal, zvolna hladě si dlouhou, pocuchanou bradu a usměvavě dívaje se zpod brejlí, jakoby chtěl říci: „Ba, ty jsi se tam, chlapče, nezměnil!“

Potom Jenda se vyptával. „Povězte mi, Kačerovský, jak to nyní přece s námi stojí, jak to v Čechách vypadá?“

Kačerovský se zvedl, vstrčil ruce do kapes, pokrčil rameny a řekl:

„Za nic to nestojí! Nikdo z nás za nic nestojí. Já také teď pískám, jak mi nakazují.“

„A co naše strana?“

Kačerovský se dal do nakyslého smíchu.

„Na tu se také ptáte? Ani se neptejte!“

Mluvili pak o pokrokářství. A Kačerovský se vyslovil, že, nenastane-li obrat, již je se vším konec. „Čekejme zase novou generaci, nějaké nové světlo. My již jsme málem právě ve všem tak staří, jako byli ti staří před námi. Vlastenecká generace podle staré façony s některými módními přívěsky! A já to tušil, Hrubý. Pamatujete se, jak jednou jsem se u vás přel s Mikyškou? Ten Mikyška zobrazuje mi vždycky kus naší strany: Rozehnat se po hvězdách, ale hvězd se nedržet. A pak padat do bláta hloub a hloub, až v něm docela uváznout.“

Při té rozmluvě v Jendovi ožily opět všechny staré vnitřní boje. Počal se Kačerovskému svěřovati. Vyprávěl o krajních pólech, mezi nimiž stále se potácí, o té své palčivé touze po odplatě, po násilí. „Zub za zub, oko za oko!“ Líčil Kačerovskému muka žaláře: jak působí ty zdi, v nichž otravuje se život, jak přímo hlasitě volají po násilí, po nemilosrdném, zuřivém rozbití všeho zla, jímž utýrán je národ. A potom mluvil o opačných okamžicích úplné skleslosti, poddajnosti, o té hřivně tichého trpění, o výčitkách svého svědomí, o touze prožiti život v poníženosti a býti při tom šťastným. „Řekněte mi, co je pravé, kterou cestu mám nastoupit?“ ukončil s povzdechem.

„Ani jedno ani druhé není pravé!“ vlídně odvětil Kačerovský. „Ale je to zajímavé, co jste mi sdělil. To je to právě — my jinak u nás ani žít nedokážeme, než v podobných extremech.“

„Co mám tedy dělat, řekněte, Kačerovský?“ úsilně otázal se Jenda.

Kačerovský pokrčil rameny. Pak spěšně pronesl: „To, co já dělám, nedělejte!“

„Co — co?“

„To není život — to není zkrátka nic!“

„Váš život, Kačerovský, váš účelný život?“

„Můj účelný život? Pro koho účelný, jak účelný? Ano, kdybych věděl, že je skutečně účelný. Ale co je tedy účelem lidského života? Štěstí, řeknete. Já však jsem tak šťastný, jako ryba na suchu a činím-li jiné šťastnými tím, že píšu kritiky nebo že vtloukám klukům latinu do hlavy, o tom hrozně pochybuju.“

„Podceňujete se!“ řekl lichotivě Jenda.

„Takové věci nemají už pro mne významu,“ odvětil chladně Kačerovský. „Ale rád bych také jednou žil. Několikrát jsem si již řekl, že bych měl udělat jako ten Tolstého chlapec, který, pochopiv, že jinak štěstí nenalezne, než když použije přítomnosti a nebude myslit na bu-

doucnost, nechal všeho učení, po tři dni ležel na posteli, četl román a jedl perník s medem. Rozvažte si, co pak takový člověk jako já může o sobě říci, ze žije? Jsem jen čtenářem života, celý svůj život trávím jen v knihách, v kterých se hrabu — — a dost!“

„A jak tedy byste chtěl žít?“ otázal se zaraženě Jenda.

„Jak?“ zvolal Kačerovský. „Vyběhnout do polí, snad válet se po lukách, sedat na návsích — — všechno, jen — —“

„Ach,“ přerušil jej Jenda, „vy, Kačerovský, jste se také změnil. Kdybych já byl něco takového dřív pronesl, byl byste mne pokáral.“

„Možná,“ přikývl Kačerovský. „Ostatně,“ dodával zamyšleně, „jsou to jen okamžité nápady a dělejte si, jak chcete. Mne jen někdy ten můj hloupý život-neživot žere. A člověk ve všem tak zpitomí, že na konec ztrácí střízlivé pojmy. Věříte, často se mi stává, že nechápu, kterak děti mé kvartýrské mohou skotačit. Má dvě děvčata, jedno osmileté, druhé jedenáctileté. Již kolikrát jsem se na ně zadíval, když jsem je slyšel hodinu, dvě hodiny dovádět a ptal jsem se, jak je to možno, že hodinu, dvě hodiny lenoší, že nesedí u knihy jako já, že jen tak na prázdno křičí a zabíjejí čas. Ptal jsem se, je-li takové jejich maření života životem — či co je životem?“

Jenda zakýval hlavou. „Co je životem?“ tiše opětoval. „Ale Kačerovský, účelně přec jen je potřeba žít. Proč pak tedy sám tak žijete? A vždyť se nemusí žít jen v knihách, ale tak na příklad, jako začala působit naše strana — tak nějak — jenže právě tu cestu vědět, jak se rozhodnout.“

A znovu o téže věci mluvili a Kačerovský opět ostře se vyslovoval. Ukázalo se, že je vlastně nespokojen a odtud že prýští jeho resignace.

Když Jenda odcházel, řekl mu: „Co jsem vám pověděl, k srdci si neberte! To víte, ke mně se učit žít chodit nesmíte. Žít musíte se naučit sám.“

IV.

„Žít musím se naučit sám!“ opakoval si Jenda, odcházeje od Kačerovského. „Ale on pro násilí není, to vím. Nebyl ani dříve, nebyl nikdy!“

Jenda opět točil holí, opět ostře díval se po lidech.

„Na prázdno však žít nemohu,“ řekl si, „nemohu bezúčelně! Jaký bych to žil život? A kde bych se byl nadál, že Kačerovský bude málem mluvit, jako Hanuš mluvíval? Však do opravdy tak nemyslí!“

Pak Jenda si řekl, že vlastně je dost času ještě k úvahám a že musí se těšit z té svobody, která zase mu dána. „Vždyť opravdu nevidím žádných dozorců, hle, kde jsou ty zdi žaláře? Jako pták kráčím, modrou oblohu mám nad sebou.“

Vzpomněl náhle, že chtěl zajít k holiči. A tu officina! Rozevřel, vstoupil. Odložil klobouk, sedl na lenošku před zrcadlem.

„Vlasy — vousy?“ zněla otázka.

„Vlasy i vousy!“ odvětil Jenda, pozorně dívaje se na sebe do zrcadla.

Holičský pomocník vhodil mu bílý pláštík kolem krku, prosil, aby provlekl ruce rukávy a nůžky zablýskly nad hlavou.

„Ale velice málo, slyšíte, velice málo!“ napomínal Jenda. „Přeji si jen přistřihnout!“

„Prosím!“

Jenda složil nohy křížem, lelkoval, co nůžky skřípaly ve vlasech. Prohlížel si stěny, obrazy, které zde visely, a přes chvíli jeho pohled sjel do zrcadla. „Dobře stříhá!“ myslil si. „Příteli, kdybyste vy věděl,“ usmíval se do sebe, „kde mne dosud stříhávali.“

„Tak asi?“ otázal se holičský pomocník, podávaje mu ruční zrcadlo.

„Tak asi!“ řekl Jenda.

Pak došlo na vousy, až holičský pomocník se uklonil. Jenda se zvedl, dal se očistiti, dobře zaplatil, projel rukou vousy i vlasy, ještě jedenkráte obezřele nahledl do zrcadla a vyšel z krámu.

„Nu, co nyní? Kam nyní? Ach, jak je volno, jak krásně, jaký skvělý den!“

Zatočil holí. Zapadlé vlásky štípaly jej na šíji. „Co, aby se's vykoupal?“ otázal se u sebe.

A již vskočil do tramwaje a dal se vézti k staroměstským mlýnům. Odebral se do parní lázně. Poseděl v suché páře, poseděl ve vlhké páře a běhal od jedné sprchy ke druhé. „Jaká rozkoš!“ šeptal si. Několikrát i vskočil do basinu, zaploval a zas jako ryba se vynořil. Bylo tu živo, kolem mnoho pánů a veselosti dost. Jenda bral na hovoru podíl a s bujností často vybuchl v smích. Pak se osušoval pod bílým prostěradlem, díval se, jak i jiní se osušují, jak lázeňský sluha čistí nehty a řeže kuří oka, naslouchal stroji, odehrávajícímu veselé valčíky a potom opět se oblekl a jarý, osvěžený vycházel na ulici.

„Vždyť žiju — vždyť žiju!“ několikrát vřele si opětoval.

Odpůldne odebral se s matinkou a Otylkou na Žofínský ostrov. Koncert se tam odbýval. Rád šel se ukázat společnosti.

Když objevili se na ostrově, počínalo již být živo a šumno kolem. Za hlavní budovou pod pavilonem hrála hudba. Kolem všude rozestaveny stoly a na ně stín padal s korun mohutných, letitých stromů. Pánové pod stromy popíjeli, mladší dámy obcházely promenadou. Starší matrony hověly si na židličkách u hlavní budovy i na lavičkách podél zdi, za níž leskla se Vltava. Ty matrony pletly punčochy nebo lorgnety držely na očích a kritisovaly scházející se společnost. Ty, které pletly, nakláněly se jedna k druhé, v důvěrném tête a tête si sdělovaly, kde který muž které je nevěrným, kde která známá panička má milovníka, kde která slečna dlouho se nevdává a kde který pán se napálí věnem, lidskými pověstmi vylhaným do nemožné výše. I jiné klípky měly ty matrony na srdci: klípky z divadla o známých herečkách a hercích, klípky ze svých dobročinných spolků i klípky z radnice, v níž jejich muži byli starostlivými otci města Prahy.

Promenující slečny byly všechny svěží, vzdušné, letní. Takové harmonické barvy střídaly se v jejich toiletách, na jejich něžných živůtcích s mohutnými, načechranými rukávy, na jejich slaměných kloboučcích. A všechny měly stejný chod. Každá levicí přidržovala do záhybů shrnuté šaty, pod nimiž vykukovaly špičky malounkých, žlutých botek, každá vztaženou pravicí třímala vysoký, zavřený i rozevřený slunečník, nesouc jej jako žezlo daleko od těla. Všechny také stejným způsobem děkovaly za pozdravy. Malinko se usmály a vděčně — ne mnoho a ne málo se

ukláněly, jakoby právě byly vyšly z rukou tanečního mistra, jenž je všemu tomu naučil při dvořance. Chodily dvě, tři pospolu, někdy ubírala se jich i celá skupina, provázená v zadu matinkami.

Právě tak v skupinách procházeli se tu mladí páni. Teď odpůldne jen ti, kteří měli bohaté tatínky a mohli vésti zahalčivý život anebo ti, kteří pouze dopolední hodiny trávili v úřadech. I ti páni měli všichni svou zvláštní fysiognomii. Z daleka leskly se jejich bílé náprsenky pod hluboce vystřiženými vestami, z daleka bylo vidět, že i oni mají svůj zvláštní, pražský chod. Pozdravujíce, zvedali ruku do oblouku k hlavě a jaksi prkenně nosili své tělo. Ti mladí páni také procházeli se po dvou, po třech i ve větších skupinách a až na pohledy, jež občas vysílali k dámám a mladé dámy pokradmo k nim, zůstávaly oba ty světy: mladých mužů a mladých slečen od sebe odloučeny.

Jenda vkročiv na ostrov s matinkou a Otylkou, uslyšev hudbu a spatřiv tolik pestrých zjevů hezkých dívek i mladých mužů, rozjařil se veselou radostí. Vedl matinku na svém lokti a nestačil zvedati klobouk, sám pozdravuje známé rodiny i děkuje za pozdravy, jež platily matince a Otylce. I rozpaky se ho zmocňovaly; viděl, jak dámy po očku se ohlížejí, jak hejskové upřeně jej fixují, jak tam podél té zdi, kde seděly vážné matrony, nastává jakýsi ruch. Lehounce se usmíval.

Obešli promenadu. Paní Hrubá šustěla hedvábnými šaty, Otylka šustěla a Jenda nikterak nevyhlížel jako mučenník za vlast. Poněkud probledlá jeho tvář zdála se interessantní. Postavy byl štíhlé a při tom dost statné. Celkem hezký, mladý muž v moderním obleku velkoměstského buržoa.

Na promenadě zastavili se s několika rodinami. Ale na obou stranách vyskytovaly se rozpaky. Bory přec jen byly něčím strašným v očích žofínské společnosti. Jendovi to neušlo, ale nezarazil se, ironisující, veselou převahou dovedl čeliti.

K šesté hodině života na Žofíně přibylo. Objevila se celá hejna mladých velkoměstských lidí, přihrnuvších se z úředních kanceláří, objevili se i vážní otcové rodin, pražští patriciové, správní radové bank, několik žurnalistů, spisovatelů a dva, tři poslanci.

Té chvíle zašel Jenda ke zdi, pod kterou plynul široký pruh Vltavy. Stál nad samou plovárnou. Bylo slyšet smích a křik koupajících se. Uprostřed řečiště objevily se dvě postavy dam v plaveckém obleku a za nimi jako šipka letěla loďka, řízená šesti osmahlými sportisty.

Ta voda lákala Jendu. Chvíli se díval na její hladinu, obrážející na dně modrou oblohu a koruny stromů, převislých přes zeď.

A za jeho zády šuměl ruch žofínské promenády, hrála hudba pod pavilonem a bylo slyšet cinkot sklenic a talířů. Otočil se. Hle, co lidí, hle, jaký ruch, jaký život! Všichni žijí, všichni přišli sem, aby ukázali i věděli, že žijí.

V.

Jenda chodíval pak častěji na Žofín. Procházíval se tu s několika bývalými spolužáky, z nichž jeden odbýval soudní praxi a dva seděli v advokátních kancelářích.

Řídčeji jen objevoval se po boku matinčině a Otylčině. Bývalo již

tak žofínským zvykem, že páni chodili s pány, dámy s dámami. Pouze ženatí procházívali se po boku paniček a slečen, ze svobodných ti, kteří měli již vážné úmysly.

Za dva, za tři týdny však Jendovi Žofín se znechutil. Řekl si, že to není ten život, do kterého chtěl vplout, jejž mínil počít. A pojednou nic se mu na Žofíně nelíbilo, ani matrony kolem budovy, ani slečny ve vzdušných toiletách, ani mladí páni, procházející se v řadách. Při vší hudbě, při všem šumu, oživujícím ostrov, počínalo mu bývat nevolno, studeno. Z té společnosti rozléval se nějaký chlad. Jenda již od mládí ji znával, ale nyní, kdy znovu vtrhl a s jakousi chutí vtrhl do života, přál si nevidět, proti čemu již dříve slýchával horlit své přátely.

Leč marno bylo, bránit se. Ten šum, ten život, který tu vířil, byl jen zdánlivě živým životem. Za vším tím otevírala se hluchá, chladná prázdnota, padělanost a nepřirozenost života. Mužští jako natažené stroje, slečny jako nafintěné figurky chodily kolem do kola po stezkách elypsovitého ostrova. Ale proč vlastně chodí? Přišli ti mladí, svobodní lidé naslouchat jen hudbě? A ty skvostné toilety, ty drahé živůtky, ty něžné kloboučky promenujících slečen, proč to všechno bylo koupeno a upraveno? A Jenda viděl okukující mužské oči, viděl i těm mladým dámám do duše, a ptal se, proč tedy, když ty dva světy sešly se tu k vůli sobě, proč mužští nerozběhnou se k slečnám a slečny k mladým mužům, proč si neřeknou, co je sem vábí a přivádí? Proč jako figurky na pohyblivých jesličkách chodí, dle pravidel se uklánějí a proč ty slečny ubírají se pak domů odkládat skvostné toilety a rozčilovat se sensačním románem, co pánové zatím v hospodách hloupými vtipy otravují si večery?

Na tom Žofíně byl překrásný, smaragdový trávník. Často Jenda se zadíval na jeho svěží zeleň. A chtívalo se mu, vběhnout na trávník, sednout a volat na procházející se slečny a pány:

„Vy slečny, jak jste ubohé, vy pánové, jak jste ubozí! Co pak vás to neutrmácí, dvě tři hodiny tak obcházet kolem sebe, dívat se po sobě, rozejít se a za nějaký den opět tak přijít? Co pak necítíte, že je to netvorné, padělané? Že přirozené je po lidsku mluvit a sbližovat se? Co pak to není hloupé i nečestné, vystrojit se a lákat zevnějškem a není to hnusné, jen tak okukovat a dle okoukané toilety rozhodovat snad později o celém životě?“

Také na květinové korso tehda se šel podívat. Korso odbývalo se v Stromovce. Asi třicet kočárů, květinami ověnčených, projíždělo alejemi za zvuků hudby. Mladé dámy seděly v kočárech a jak Jenda viděl, nutily se do nálady, jaká se slušela podle předpisů předběžných novinářských zpráv, z nichž ty dámy braly lekce, učíce se vpravovat do toho, co — jak se psalo — dělávalo se při takových korsech ve Vídni a v Berlíně. Házely se kytičky, bonbony z kočárů do kočárů, ale právě jen proto, poněvadž patrně musilo se to činiti. Jenda viděl, že je to nepřirozené a že nikdo neví si pravé rady. I znovu ptal se, zdali to je ten život, na který myslil?

A byl rád, když mohl později z Prahy na venek do Rokytky. Tam lépe se dýchalo, tam bylo volněji. Chodíval na venkově po lesích a po polích. Ale nyní již ne proto jako před léty, aby se díval na bosá lýtka

mladých, pracujících děvčat. Z toho již se vyzul. Sice po návratu do života nedaly mu zcela pokoje ženské sukně, i pak ještě klesl, ale hanbil se a přicházely vždy hned výčitky, proč neumí se držet na uzdě, když v trestnici dovedl se ovládat. Říkal si, že je to nemravné a nikterak přirozené a nutné a že jen třeba navykat a navyknout čistotě. Vskutku býval později zcela pořádným. Již proto, že směl si zakládat, že opět je čistým a že vrací se k tomu, co bývalo původně ideálem pokrokové mravnosti.

Tu na venkově také přemítával o svém příštím životě. Čím se stane a jak přece bude žít ku prospěchu národa. Znal již otcův plán, věděl již, že otec zamýšlí dáti mu dvůr, učinit z něho statkáře. Ale zdali i to stačí k životu? Něco víc chtěl, něco víc také v sobě cítil. Touhu po veřejné činnosti — takové, jakou již počal, než octl se ve vězení. Snad tedy být poslancem, snad spisovatelem, novinářem? Sám nevěděl. Ale že ústraním nepůjde a nemůže jít, má-li vůbec žít, o tom byl přesvědčen.

VI.

V říjnu nastoupil v Inšpruku dobrovolnou jednoroční vojenskou službu. A tu opět, maje pušku v ruce a učívaje se střílet, zmítával se mezi dvěma póly životního názoru: násilí a nenásilí. Tu ještě hloub přemýšlíval a mučil se. Po roce vrátil se s ustáleným přesvědčením, že cestu násilí za cestu života zvolit nemůže. Řekl si, že vojákem nebude ani ve vojenském obleku ani v civilu.

S opravdovou radostí chopil se nyní myšlénky otcovy. Rád chtěl se státi statkářem. Byl poněkud unaven, stísněn životem — a vzdělávat půdu, v přírodě žít a v přírodě dobývat chleba, hle, co přirozenějšího a prostšího?

S chutí dal se do studia hospodářských knih, chodíval i na hodiny k odborným professorům, aby nabyl pro nové své povolání dostatečného rozhledu. Již s jarem mínil se odebrati do Rokytky a vlastní rukou ujati se správy dvora.

Poněvadž pak ve všem brával si za vzor Tolstého, počala se mu nyní Otylka smávat, že v Rokytce bude dělat Levina, známého hrdinu z Anny Kareniny.

„Ba, těším se, jaký z tebe bude, Jendo, hospodář. To bude veselé, až tě uvidíme s kosou na poli, jako to číníval ten Levin.“

„Jen mlč, Otylo, možná, že skutečně mne uvidíte.“

„A pak si sem přijedeš pro nějakou Kiti — a my ostatní k vám budeme jezdit na letní byt. Již nyní se těším,“ smála se.

„Ovšem — ovšem,“ vmísil se stavitel, nebo ten rozhovor děl se u večeře, „na nějakou nevěstu již bys měl, Jene, pomýšlet.“

Jenda se začervenal, když z úst otcových slyšel ta slova. Zamyslil se o tom, častěji se pak zamýšlel a záhy shledával poznámku otcovu zcela přirozenou. „Vždyť jsem již mužem, vždyť léta ubíhají — na co bych čekal — jaké čekání? Opravdu pomalu bych mohl na manželství pomýšlet.“

Vlastně pomýšlíval na manželství od let, jenže vídal je vždy v daleké

budoucnosti jako nějaký ideál, o kterém prozatím smí jen snít a theoretisovat. Teď pojednou však přicházel k náhledu, že již není se třeba dívat jako na ideál, nýbrž že stojí před samým prahem, že jen třeba vzíti za kliku, otevřít dvéře — a hle, za dveřmi čeká jemu usouzená žena.

Neznal jí ještě, ale obraz její nosil dávno v srdci. Již tehda, když s Blaženkou chodíval a horoval, v mlhavých obrysech tanulo mu na mysli, jak by asi jeho žena měla vyhlížet. Léty obraz měnil podobu, ale základní rysy zůstávaly: rysy ženy krásného, něžného, milého výrazu očí, distinguovaného chování a všestranně vzdělaného ducha. Na poslední stránku kladl zvlášť váhu, ačkoli i o tělesné kráse sníval. Jenže nesníval o kráse celého těla, nýbrž jen o kráse obličeje a tu zase určitěji jen o kráse výrazu obličeje. A krásu výrazu neviděl v nějaké typické, antické neb moderní kráse, nýbrž ve své zvláštní individuelní kráse, jejíž pojem shrnoval v oduševnělost, něžnost, citupluost. Ta žena, o které snil, měla všecku krásu soustředit v očích — v zrcadle svého nitra.

Neshledal se s ní ještě v skutečnosti. Alespoň nesblížil se s ní ještě. Jen z povzdálí na ulici neb i v divadle někdy zjevila se mu tvář, kmitly se oči, v jejichž výrazu domníval se vidět všecko to, co chtěl vidět. A někdy spatřiv v shonu lidí ženu se zmučenou tváří, s hlubokým smutkem v očích, také měl za to, že vidí „krásnou“ ženu a říkal si, s takovou že okamžitě chtěl by celý život trpět. Proti silným, tělnatým dámám měl antipatii. Co odvrátil se od smyslnosti, nastal u něho takový obrat, takže neměl smyslu pro žádnou bujnou hruď, pro žádné bezvadně modelované paže. Útlost, něžnost se mu líbily.

Ale teď, kdy počal přemýšlet, že opravdu pomalu mohl by se oženit, v skutečnosti přec jen neznal té, s kterou by se oženil. To jest, neběželo přece pouze o ten výraz tváře, ale běželo především i o to, aby ta žena, stojíc s ním na stejné duševní výši, dovedla mu i ve všem rozumět, aby měli společné zájmy. O takové však nevěděl. A kde ji nalézti?

Doma zatím nezůstalo jen při prvé zmínce otcově o ženitbě. Otylka vyrukovala nejednou s podobnými žerty, i matinka přisvědčovala a Jenda později říkával:

„Proč ne? Co, mohl bych se oženiti! Stár jsem dost a ostatně Luther radí, aby se člověk záhy ženil.“

„Tedy Jene,“ řekl stavitel, „s chutí do toho! Já v tvých letech také byl již ženat.“

„Jen nevěstu!“ smál se Jenda.

„Maminka ti jich vyhlídla již několik,“ odpověděl usměvavě stavitel.

Jenda mávl rukou. „Takové, které asi matinka vyhlídla, všecky jistě za mnoho stojí, jako na příklad naše Otyla. To bych si dal!“

„Jen mne tak nepodceňuj, Jendo!“ bránila se Otylka.

„Musíš také Jeníčku,“ vmísila se paní Hrubá, „mít na mysli, že v manželství každá žena zvážní a je jinaká než za svobodna. Podívej, slečna Řeřichovská nebo Reslova jistě by byly vhodné partie pro tebe.“

„To proto, že mají peníze, matinko? Na to mne žádná nechytne.“

„To se ví, že na to ne,“ rychle ujal se slova stavitel, „ale po penězích musíš se ovšem také ohlížet. Podívej, máš-li mít dvůr čistý,

musíš přinést nějaké věno. Čím je kapitál, tomu jistě sám nyní nejlépe rozumíš, když se tak horlivě připravuješ na své hospodaření."

„Ostatně, bude-li mít peníze — bude," rozhodl Jenda, „ale především musí mít něco v hlavě — — a vůbec v sobě."

Nicméně tím vším otázka nebyla rozřešena. Nevěsty nebylo. Jenda nechtěl slyšet o žádných slečnách, s kterými se již znal a které ráda doporučovala matinka. Mezi těmi nebyla ona — jemu usouzená žena. Ta usouzená musila být dosud tajemnou neznámou, teprve zjevit se měla. Ale kde zjevit?

Řekli mu, že musí do plesů. Tam v tom množství dívčích zjevů přece nalezne, která se mu zalíbí. „Kdybys tam nenalezl, nenalezneš nikde."

„Já sama vím o jedné," řekla paní Hrubá, „která by se ti mohla zalíbit a které dosud neznáš. Ostatně přesvědčíš se, že nalezneš hojnost hezkých a zámožných slečen."

Tu zámožnost všichni spojovali tak nutně s jeho nevěstou, že sám zvykl nyní myslit na ženu, která by s ostatními hezkými vlastnostmi slučovala i peníze. Také konečně rozhodl se, že do plesů půjde hledat svou ženu. Někdy sice se nad tím pozastavoval a trápíval. Nechtělo mu do hlavy, že on, který proti plesům horlíval, má sám nyní jíti — — a dokonce za tak vážnou věcí. I to jej trápívalo, že právě bohatou musí chtít za ženu. Ale uvažoval — uvažoval — a uznal, že není pomoci. „Vždyť nejsem jen sám, je i Otyla, Venouš — je nás víc. Činí to ostatně každý. A snad právě jen bohatou naleznu takovou, jak si přeju. A ať si říká, kdo co říká, peníze, kapitály mají opravdu i v životě celého národa význam." Tak se ukolebával. Konečně ačkoli chtěl být demokratem, přec i on nerad se díval pod sebe.

I čekal na blížící se masopust. A při tom snil o budoucnosti — snil o té neznámé, s níž bude žít, jejíž teplou ruku vloží do své a jíž bude vyprávět o svých radostech i strastech.

„Budu mít ženu!" často vzníceně v duchu zajásal. „Jen proč v plesích ji mám hledat — proč na Žofíně?" zároveň povzdechoval.

VII.

Byl lednový večer. Před domem stavitele Hrubého stál uzavřený povoz s dvěma zářivými světly po obou stranách kozlíku, na němž seděl kočí v kožiše a v cylindru, očekávaje příchodu pánů s hora.

U Hrubých chystali se do plesu. Otylka počínala tak již asi šestý masopust. Z bývalého koketního děvčátka stala se vzrostlá dáma, dávno šťastně překročivší rozhraní, kdy volně mohlo se před ní mluviti i o svedení dívek i o nevěře manželské i o pikantním lumpačení mladých mužů. Z Drážďan, jimiž byla nadšena, přivezla si elegantní schránku s mnohými štětičkami, barvami i pudrem. Stala se dámou comme il faut. Dávala k prádlu parfum a měla vkus. Naučila se milovat trojkřídlé toiletní zrcadlo a v zrcadle svou tvář, svou nahou šíji, své kypré paže, jež potírala na noc glycerinem. Na své tailli si zakládala, na svižných bocích. Znala míru svého pásu a ačkoli je to delikátní a diskretní, bývaly okamžiky, kdy i objem lýtek si měřila.

Nemajíc jiného životního cíle, než aby se jednou vdala — a to ovšem znamenitě — a nenalézajíc dlouho v skutečném životě nikoho, koho by byla uznala za hodna, koketovala léta se všemi muži a jen pro sebe snila o tom „pravém“ a dosud „neznámém“. Kdysi jako sedmnáctiletá dívka procházela se jednoho dne s knihou v ruce lipovou alejí u rokytského dvora. A pojednou se jí zdálo, že dvůr proměnil se v zámek, ona v zámeckou slečnu a tam na konci aleje — — hle, vynořuje se bod, objevuje se jezdec. A bod se blíží, již lze rozeznati koně, již lze rozeznati i jej — jezdce. Ano, je to on s tou krásnou tváří, s tím přímým, statným, bujarým tělem. Je to on, ten známý — neznámý vznešený hrdina, který ji miluje a jejž miluje i ona. Jezdec zastavuje spoceného koně, svižně spouští se s třemenů, horoucně tiskne obě její ruce, z nichž kniha vypadla.

Ale takové slečně, jakou se stala Otylka, šablonovité sny nestačily. Rozehnala se po životě plnou hrstí a koketovala ráda kde s kým. Nikdo jí nebýval nepříjemným, o kom věděla, že se mu líbí. I když v divadle z parterru aneb i z galerie snivé oči prostého hocha — studenta zadívaly se na ni do lože, kde sedávala ve vší nádheře, nepohrdla. I to se jí líbilo a lichotilo jí. Tu myslívala si, čím asi mohla by být takovému hochu? A někdy jí napadlo, že by sama byla s to, pevně sevříti jej do svých rukou a vtisknouti mu na ústa polibek. Ale seděla klidně a vznešeně. Jen uvnitř tak bujná byla. Celý její život, myšlénkově i skutkově, stal se nepřetržitým lovem srdcí druhého pohlaví, úsměvů a vřelých pohledů mužských očí. K vůli mužům byla tak dbalá svých toilet, k vůli mužům vycházívala do pražských tříd a vyjížděla se ukazovat na promenady, k vůli mužům sedávala i při nudných hrách v divadle. Zahájila tu veřejnou výstavu svého pečlivě šlechtěného obličeje a svého těla v moderních, bohatých toiletách — výstavu, která měla potrvat, až by se přihlásil kupec, jenž by se hodil a zamlouval. A vše to dělo se pod vybízejícíma, radostně souhlasícíma, pyšnýma očima matinčinýma, pod protektoratem celé té společnosti, v jejímž středu žila a jejíž názory do sebe nassála.

Muži — muži — muži, to byl obsah a cíl jejího života. A líbiti se mužům, to byl důsledek a podle toho pak žila, majíc věčné prázdniny. Kromě paus, vyplněných jídlem, hrou na piano, trochou frančtiny, nějakou knihou a malichernou ruční prací, neměla nijakého pevného, pravidelného zaměstnání, na němž by se soustřeďovaly myšlénky. Pravidelným a podstatným v jejím životě — bodem, v němž všechno se sbíhalo, byla právě ta výstava, která jedenkráte měla skončit sňatkem.

Nicméně dlouho se nevdávala. Léta míjela a nikdo neodváděl jí k oltáři. Odmítala každou nabídku k starosti matinčině, která se lekala, nevidouc jí dosud pod čepcem. Jí naopak líbilo se odmítat, žít v proudu života — být na čekání. Nic tím neztrácela, ba léty spíš získávala. Víc lákala plným rozkvětem své ženskosti právě ty muže, kteří za každou cenu chtěli se oženit.

Počínajíc právě nový masopust, hrdá a krásná dokončovala teď za večera úpravu své skvostné toilety. Oběma rukama načechrávajíc si vlasy nad spánky stála před obrovským zrcadlem. Celá se v něm shlížela, od paty k hlavě. Z bílého, hedvábného brokátu byly střiženy její plesové šaty. Skotačivá, chytrá hlavinka seděla na plné šíji, kolem které vinula

se šňůra perel. Nahé ruce vábivě vystupovaly z obrovských brokátových rukávů jako ze dvou sněžných kalichů.

„Bodejť bych nebyla krásná!“ myslila si u sebe.

Jenda netrpělivě procházel vedlejším pokojem. Frak měl již na sobě, klak v ruce, lakýrky na nohách, jen obléci zimník, vskočit do vozu a ujíždět k zářivému Žofínu.

Paní Hrubá stála za Otylkou u zrcadla. Panská podávala jí těžký rudý atlasový převěšek. Pak Otylce bílý.

„Tedy můžeme jít!“ zvolala Otylka.

„Ale, slečno, ať již to srdce na plese necháte!“ s úsměvem podotkla panská.

„Ba, byl by čas!“ přisvědčila žádostivě paní Hrubá.

„Tak za každou cenu mám jít z domu?“ zvolala rozjařeně Otylka. „Ty také, tatínku, mne vyháníš?“ obrátila se k otci, jehož vousatá hlava ukázala se ve dveřích.

„Nu, čas bys již měla!“

„Snad mi dá Jenda příklad!“ odvětila Otylka. Zavolala Jendu i objevil se, oblékaje zimník.

„Jendo,“ smála se, „jsi mi hrozně směšný. Nedovedu si tě přec jen představit jako ženatého člověka. Řekni, jak to budeš vyhlížet?“

„To nevím,“ řekl. „Sám si to nedovedu představit.“

Nebylo mu zcela volno. Tíseň ulehla mu na prsa. Když o tom přemýšlel, bylo to přec jen podivné, že opravdu má jít na ples a hledat bohatou nevěstu, že má tam jíti s pevným úmyslem, zamilovat se, jakoby zamilování jen tak prostě dalo se vynutit. A pak stále pamatoval přec jen, že horlíval proti tanci, nezapomněl i na to, jaký dojem na něj činíval Žofín za letních koncertů, jaký dojem na něj činily ty procházející se tam slečny — — a nyní má chvátat a do některé z nich anebo podobné jim se zamilovat? Tísnilo ho to, leč jakým jiným způsobem se oženit?

„Vějíř, kytici, rukavičky — — — mám všechno?“ volala Otylka. „Oj, šátek bych byla zapomněla!“

Ubírali se z pokojů. Paní Hrubá nakazovala panské, ať po třetí hodině očekává. Přiběhla Libuše se rozloučit. Potom sestoupli do přízemí a Otylka opatrně vklouzla do kočáru, zahalivši se dříve do dlouhého kolového pláště. Za ní vstoupila paní Hrubá a pak stavitel s Jendou. Vůz se hnul, ujížděl Václavským náměstím.

„Tluče ti srdce, Jendo?“ ptala se vesele Otylka. „Která bude ta šťastná — vyvolená?“

„Brr!“ odvětil Jenda. „Je to přec jen pitomost!“

„Jaká pitomost, Jeníčku?“ ozvala se paní Hrubá. „Tak nepěkně přece nesmíš takovou vážnou věc nazývat.“

„Právě proto, matinko, že je to vážná věc,“ řekl Jenda. „A ještě horší: vím, že je to pitomost a přece sám tu pitomost konám. To je tedy pitomost na druhou mocninu.“

„Kříž je s vámi,“ povzdechla paní Hrubá. „Ta,“ ukázala na Otylku, „dává kde komu košem, až málem zůstane na ocet a ty — — Jak pak se tedy oženíš, jak pak se kdo jiný žení? To nám s tatínkem“ — dodávala usměvavě — „nedala svatba takové práce.“

„Áaaa — —“ zívl Jenda, „nějak je mně studeno. S nadšením nejedu.“
Zasmáli se mu.

„Ne, nesmějte se! Je mi opravdu na nic!“

Kočár zahnul kolem Národního divadla. A nyní mohlo se jen zvolna ku předu. Řada povozů vlekla se k Žofínskému ostrovu, zaplavenému intensivní, zelenavou záři elektrického světla. Povoz postupoval za povozem, až octli se na mostě, u něhož tlačily se zástupy diváků. Šťastně projeli mostem a pak stále tak zvolna ke vchodu.

VIII.

Ve vyhřátém žofínském vestibulu bylo hlučno. Pod schody stál celý špalír výborů s drahými odznaky na fracích a čamarách. Z damské garderoby vycházely dámy ve svých vzdušných plesových toiletách a v pánské šatně pánové rychle odkládali zimníky i kožichy, spěchajíce do přední části vestibulu, která černala se salonními obleky a bělala bílými náprsenkami.

Rozstouplou řadou pánů procházely dámy, uváděny jsouce výbory na schodiště, pokryté těžkými koberci.

Jenda s otcem čekal na Otylku a matinku. Také navlekl rukavice, kartáčkem uhladil vous a jaksi nevšímavě, s patra víc díval se po dámách a pánech. Dvěma známým rodinám se uklonil.

Otylka s matinkou brzy se objevily, obě v pláštěnkách. Výboři přichvátali, klaněli se. Ale Jenda sám chopil se Otylky pod loktem, paní Hrubá zavěsila se staviteli na rámě a tak ubírali se na schodiště. Otylka při tom prodchla svou tvář výrazem pikantní veselosti, jako činívala vždy, objevovala-li se ve společnosti.

I hořejší vestibul před sálem oslňoval černými fraky, bílými náprsenkami a rukavicemi. A z těch fraků vynořil se náhle jeden a za ním hned druhý a dva pánové chvátali na schodiště. Jeden se zlomeným hřbetem přitočil se k paní Hrubé, jakoby věděl, kde má hledat protekci, druhý, patrný sok prvého, zůstal po boku Otylčině.

Před vchodem sálu opět řada výborů přijímala s hlubokými poklonami. Otylka obdržela něžný taneční pořádek, Jenda sáhl pro pánský lokaji do stříbrného tácu a pak již spěšně vešli do nádherného sálu.

Šumělo to zde šustotem hedvábných vleček, šveholem dámských hlasů, mužského smíchu a šoupavých kroků lakýrek. Netančilo se ještě, hudba dosud nehrála, tanečnice procházely se se svými pány sálem a gardedámy seděly kolem stěn na plyšových pohovkách.

Jenda zamířil s Otylkou k estrádě. Šli rychle. Otylka s naučenou lehkostí a živostí vznesla se po několika stupních na estrádu, rozdávajíc usměvavé úklony pánům, jejichž záda ohýbala se do pravého úhlu. A hned byla obklopena a zahrnuta prosbami o čtverylky a valčíky.

Vyňala tužku ze svého tanečního pořádku a se stejnou přívětivostí ke všem, nedávajíc nikomu přednosti ani nikomu košem, nabízela jej tanečníkům po řadě, jak kdo z nich přišel. A když celý pořádek byl vyplněn a pánové stále se hlásili, ještě ani tu neodmítala, nýbrž s lítostivou lichotností prosila, aby, libo-li komu z nich, hleděl domluviti

se o přepustění části tance s těmi pány, kteří již se jí zapsali. A při tom zářila štěstím, virtuosně se otáčela a zvláště znamenitě uměla manevrovat svou kyticí.

Jenda v prvém okamžiku mračně rozhlížel se po estrádě, po tom hedvábí, atlasu a po těch krajkách nádherných dam, jež se tu v stínu květinového a palmového háje shromáždily. Pak pohledl dolů — do sálu. Jako na louce, poseté květy, se to tam pestřilo. Ale nějaký žár visí nad tou loukou. Šumné očekávání, rozechvění.

Jenda odvrátil oči, znovu přeletl estrádu a promluviv s několika známými pány, také s jedním poslancem, který jej blahosklonně oslovil, dal se pak představit několika slečnám. Byly to vesměs dcery zámožných rodin, Jenda sám již s některými poněkud se znal a ty zvlášť velmi laskavě jej přijaly. S některými však poprvé se tu shledával. Nejvíc líbila se mu jedna dcerka bohatého pražského advokáta. Poprosil ji hned o několik tanců.

S ní také pustil se do kola, sotva hudba ozvala se z galerie. Ačkoli trochu se při tom vinil z malichernosti, i jí řekl, jako před léty Blažence, že vlastně o tanec nestojí, že je to nesmyslná věc. „Ale co má člověk dělat? Společnost již je tak zařízena — podívejte, podívejte, u nás se ani nikdo neožení, nejde-li do plesů.“ Upřel na ni veliké oči.

Mluvili pak spolu o tom, když přetančili, procházejíce se sálem. To jest, Jenda vlastně mluvil a slečna jen udiveně naslouchala. Jí bylo to všecko přirozené a pranic Jendovi nerozuměla.

„Ale proč pak nechodit do plesů?“ pravila. „Já sem jdu, abych se vytančila. Vždyť je to tak pěkné, se vytančit.“

„To není pěkné, slečno. Co je na tom pěkného?“

„Vůbec — — vůbec — — A pak já jsem ráda veselá.“

„A zde hledáte veselost? Vždyť je to jen taková zevní, vynucená veselost.“

„Jaká pak zevní? Já jsem opravdu veselá.“

„Nejste opravdu veselá. To není možné. Za žádnou cenu to není možné.“

Slečna mlčela, byla zaražena. Ale Jenda byl nemilosrdný, rozebíral, mluvil o povrchnosti veselosti i o ceně utrpení a milé slečně se velmi ulevilo, když ji uvedl na estrádu a poroučel se. Zakaboněn odešel k jiné tanečnici. S tou dal se do hovoru o manželství.

„Jak pak vy se díváte na manželství, co si pod tím představujete?“

Slečna zdola pohledla na Jendu a tiše pronesla:

„Nerozumím vám.“

„Jak si představujete,“ opakoval Jenda, „správné manželství t. j., jak soudíte, že mají manželé spolu žít?“

„Nu, Bože, v lásce,“ odvětila slečna.

„Ovšem, ta se předpokládá,“ řekl Jenda, „ale jaký obsah mají dát té lásce, jak vy si na příklad jako žena budete počínat?“

Slečna se zapálila a usmála. „Rozhodně po domácku,“ pronesla. „Naše matinka je přísná. Ta mne zahálet nenechá. Při vaření musím pomáhat, při všem.“

Jenda pokrčil rameny! „Tak jsem to neminil,“ podotkl. „Ovšem je

správné hledět si domácnosti, to není však právě podstatné. Manželé musí mít stejné zájmy a stejný názor na život. Jaký pak vy máte názor na život?"

„Názor na život?" Ale tu již slečna byla v koncích. Jenda pak vážně řekl:

„Hleďte, takto jste všechny vychovány. Buďto kuchařky pak z vás jsou anebo kokety, které se ukazují na promenadách."

Slečna byla poněkud ulekána, Jenda se jí líbil jinak, ale nějaká úzkost se jí zmocnila. Nevěděla již, co mluvit, aby nechybila a tak její hovor obmezil se na stručné „ano" a „ne". I ona si oddychla, když ji Jenda opustil.

Hned na to vyšel ze sálu do vestibulu. „Hlupák jsem!" řekl si. „Ano, buď já jsem hlupák anebo ty ženské jsou hloupé. A s takovými bych se měl tedy oženit? Každá sebe menší otázka je jim španělskou vesnicí — — děkuji krásně za takové manželství."

Rozmrzen procházel chvíli vestibulem, úplně zabrán do těch myšlének.

„Přišel jsem sem kupčit se svatými věcmi," jízlivě si vyčítal, „ano, pro nic jiného, než kupčit! Přišel jsem, ukořistit na dvůr těžkou nevěstu. Za—mi—lovat jsem se přišel!"

A nahledl do vnitř, pozřel na estrádu, na ty dámy, které tam v plném lesku svých toilet přijímaly poklony a holdování pánů.

„Vždyť jsou to naparáděná těla!" vysmíval se. „Zdali každá z nich sem nebyla vyvedena jako na trh? Zdali nekřičí s té estrády: ‚Kupte páni, kupte — jsem na prodej!'"

Hudba zahrála předehru k čtverylce a brzy počalo se v sále opět tančit. A Jenda náhle se zalekl, zbledl. Viděl řady tanečníků a vzpomněl, že se zadal. Rychlý pohled vrhl k estrádě, ale okamžitě sklopil zrak. Tam stála ona — ta třetí jeho vyvolená. Stála se smutnou, nevrlou tváří.

Jenda skrčil hlavu, vytratil se ze sálu jako hříšník, mající strach, neukazují-li kolem na něho prstem.

Dlouho pak neodvažoval se do vnitř. Seběhl dokonce dolů do restaurace, svlekl rukavice. Na zlost objednal si malou láhev vína. Víno do sebe rychle vlil a pak, přemítaje, jak omluví svou nepozornost, opět vydal se nahoru.

A tu vstupuje s novou odhodlaností do sálu, u samých dveří narazil na sestru Blaženčinu. Bylo to šestnáctileté děvčátko, pravá bývalá Blaženka s nádechem počínajícího rozkvětu a s plachým, ostýchavým pohledem. Šla, opírajíc se o rámě mladého studenta.

Jenda se zarazil, v prvém okamžiku nejsa si jist, nevidí-li vlastně Blaženku. Poněkud překvapeně se uklonil, ucouvl, vyčkal, až minuli. Ale pak z čista jasna se rozběhl, nadešel dívčince, prosil, aby mohl s ní tančit.

Zapýřila se, radostně svolila, což opět v Jendovi vyvolalo illusi Blaženky. I tančili. Jenda se vyptával na Blaženku. A zvěděl, co ostatně již před časem příležitostně maně se dověděl, že otec Blaženčin zemřel a že odebrala se pak kamsi do ciziny za vychovatelku k dětem.

„Má znamenité místo, cestuje s rodinou své paní stále Evropou," vyprávěla dívčinka. „A je velmi šťastna."

„Šťastna?“ opakoval Jenda.

„Ano, šťastna! Každý její list překypuje štěstím.“

Jenda potom se odloučil, vytratil se spoustou procházejících se párů a kdesi v koutě postranní loggie klesl na plyšové sedadlo. Odvrátil se očima do kouta, úsilně od toho ruchu se odvracel, jenž vířil sálem. Živá minulost stála tu před ním. Svěsil hlavu, cukal botkou o podlahu. V sále opět se tančilo, ale již nemyslil, je-li zadán, či není-li zadán, srdce jeho svíralo se steskem. A zdálo se mu, že podzimní vítr skučí kolem jeho hlavy, rozmetává uvadlé, suché listí. Ten vítr, jaký před léty sténal na osamělé stezce u Vltavy. Ale nyní — —? Zatřásl se.

IX.

Po půlnoční přestávce uváděl Jenda Otylku z dolejších místností, kde povečeřeli, do sálu. Stavitel a matinka ubírali se za nimi.

„Tak, Jendo,“ řekla Otylka cestou, „teď se vynasnaž, aby se ti už některá zalíbila. Když ne do půlnoci, tedy snad po půlnoci.“

Jenda zabručel. „Ostatně sami si přičtěte, tropím-li vám tu ostudu,“ nevrle řekl.

Otylka se rozesmála. „A právě, ty, Jendo, by ses dámám líbil. Je jim to vidět na očích, že se jim líbíš.“

„Já?“

„No, ovšem ty. Sama bych se ani na minutu nerozpakovala, hned bych se vdala, kdyby byl někdo jako ty. Hned bych tě chtěla. Líbíš se mi. To by bylo veselo! Po celý život bych se ti jen smála.“

Jenda, kterému již počala lichotit Otylčina slova, náhle se zakabonil. „Buď tak laskava, nedopaluj! Jsem zde směšný jen k vůli vám.“

„Víš, jsi směšný, ale jsi přec jen také vážný. Já bych tě měla opravdu ráda.“

Jenda tančil ještě po půlnoci. Také s jednou mladičkou venkovskou dcerkou bohatého statkáře. Roztomilé děvčátko to bylo, třeba ne krásné. V mluvě, v pohybech jevily se zbytky pensionátní výchovy, ba zdálo se, jakoby ještě teď stála ctihodná madame za její šíjí s pozorným okem, jde-li vše jako na drátkách. Ta dívčinka řekla mu, že zavítá letos poprvé na všechny plesy do Prahy. Na poslední přijede v postě — právnický to bude. Před tím právě na několik dní připadnou exercicie v smíchovském klášteře „Sacré coeur“, kde byla vzdělána, a tak obé zároveň spojí. „Nejprve súčastním se exercicií a zpovědi a pak půjdu do plesu. Šaty plesové hned si přivezu.“

Jenda užasl. Zeptal se, jaké jsou to vlastně exercicie.

Vyprávěla mu, rozplývajíc se upřímným nadšením.

„Vy tedy jste opravdově nábožná?“

„Jsem velice nábožná. Strávila jsem dvě léta v „Sacré coeur“ a nevěříte, jak ty sestry jsou tam hodné.“

„Věřím,“ odvětil Jenda, „ale to nevěřím, že jste nábožná. Chodíváte často do kostela, mnoho se modlíváte?“

„Chodívám často do kostela a ráda se modlím.“

„I v kostele? Upřímně se tam modlíte?“

„No, ano, proč bych se nemodlila?“ s podivem pronesla.

„To tedy nemyslíte na nic jiného, než na slova modlitby? A snad i v extasi se při tom ocitáte?“

Dívčinka se začervenala, nerozuměla dost.

„Zda-li vás uchvacuje někdy takové náboženské vzrušení, že ztrácíte pomyšlení o světě, že svět dokonce nemá pro vás ani ceny, že všecka rozplýváte se v nadsmyslných pojmech víry a v nadsmyslné bytosti boží?“

„No, vůbec jsem nábožná.“

„Ne, slečno,“ řekl náhle Jenda, „přelháváte se, vy vůbec nejste křesťankou.“

Zhrozila se.

„Nejste křesťankou! I kdybyste se držela vnějšího jen křesťanství, nemohla byste jeden den na exercicie a druhý den sem — do takového plesu. Co je ten ples? Vždyť je to trh, kde se prodávají a kupují lidské duše a lidská — — ostatně to si domyslíte. A pak jako křesťanka oblékala byste na sebe takový brokátový oděv oblakové barvy — —?“

„Ale mně právě ta barva dobře sluší,“ namítla spěšně dívčinka.

„Hleďte, taková jste křesťanka! Ta barva vám sluší. Ale křesťané nechodili v brokátu, bosí chodili, co jíst neměli a nestarali se — Kristus živil je na poušti chleby a rybičkami.“

Dívčinka nevěděla, míní-li to Jenda vážně, či žertuje-li. Po očku vzhledla, hned však sklopila víčka, vidouc, že vážně vyhlíží.

„Slečno, vůbec z nás nikdo tu není křesťanem,“ pokračoval Jenda. „My všichni přišli jsme sem za nekřesťanským účelem: vy, dámy, abyste získaly muže se značnými příjmy, my muži, abychom získali nevěsty se značným věnem. Za penězi jsme sem přišli. Ale peníze nejsou křesťanskou věcí. Kristus vyhnal penězoměnce z chrámu. A v evangeliu stojí, že snáze jest velbloudu skrze ucho jehly projíti, nežli bohatému vjíti do království božího.“

Dívčince bylo úzko, dychtivě již očekávala, brzy-li spustí hudba, aby byla vysvobozena.

„Ano, slečno,“ dodával ještě Jenda, „ani já ani vy nejsme křesťany. Vy ty plesové šaty byste musila odložit, já ten frak. A pak i ty své úmysly, to všecko své světské myšlení bychom musili odklidit, vyprostit se z ovzduší, v němž žijeme. Nač se přelhávat? Či měla byste chuť žít podle slov evangelia, žít zcela prostě, na příklad chodit bosa?“

„Vždyť je tam zima!“ zasmálo se děvčátko.

„Ba, ovšem,“ zasmál se i Jenda.

Tu díčinka dodala si odvahy a pronesla:

„Poslyšte, vy jste asi Kneippián, viďte?“

Jenda vzhledl, přísně se podíval. A viděl, že všecko je zbořeno, co tu vystavěl.

Pak již neměl chuti luštit nějaké otázky s jinými slečnami. Již zcela málo tančil, vyhýbal se zábavě a zíval. Jen když sestra Blaženčina odcházela z plesu, dobře si všiml. Díval se k východu, kterým viděl ji zmizet. Bezvýrazně, mlžně hleděl. Pak zhluboka vzdechl a rozběhl se na schodiště. Tam zůstal stát a chvěl se. Zdálo se mu, že by měl jíti, že by měl říci: „Šťastná je tedy Blaženka? Co pak již nepamatuje se

Benátský prodavač zmrzliny.

na tu vroucnost, na čistotu naší lásky, nepamatuje se na to blaho, v kterém jsme oba spolu žili? Není jí líto těch okamžiků, kdy všecka se třásla vznícením, ukazoval-li jsem jí na ideály života? Na tu stezku pod Letnou se také nepamatuje, ani na ten led, kde poprvé jsme si řekli, že se máme rádi? Ani na ten okamžik si nevzpomíná, kdy zoufalstvím plakala, kdy, jak mi říkala, v dešti hledala mne po ulicích? Na nic — na nic se nepamatuje? Ba, na nic! Všemu je konec — — Ó, jak mizerný je život a jaký mohl být krásný!"

Loudavě vrátil se do sálu, vstoupil na estrádu a usedl do opuštěného křesla.

X.

Bylo již ke třetí hodině. Již sál se prázdnil. Na estrádě bylo volno. Jen několik gardedam tu sedělo a několik slečen, odpočívajících po tanci.

V nejzazším rohu bylo vidět Otylku zabořenou do fauteuille a ovívající se vějířem. Vedle ní s každé strany na plyšových taburetech seděli dva páni a třetí pán opíral se o fauteuille, nakláněje se nad její hlavu. Na blízku v jiném fauteuilli v společnosti dvou pánů hověla si paní Hrubá. Nepřímo však platila společnost i těchto dvou pánů Otylce.

Jenda díval se z křesla svého polopřimhouřenýma očima. „Ta Otyla," řekl si, „pořád hubou mele. Rád bych věděl, o čem s těmi opicemi mluví."

A Otylka mluvila právě o manželství. „Tu je lehká pomoc," pravila jednomu z pánů, „dovedla bych vždycky muži zlomit hlavu."

„Čím?"

„Chytrostí. Vy všichni — odpusťte — vůbec všichni muži jste poněkud obmezení a žena vás v každém případě oklame. Opravdu ráda bych znala člověka, který by mně jen trochu imponoval."

„Slečno," ozval se pán, opírající se lokty o její fauteuille, „já jsem ten šťastný smrtelník, který vám imponuje. Před chvílí jste alespoň něco podobného řekla."

„To jest," rychle pronesla Otylka, „řekla jsem, že mi imponuje vaše srdnatost. Ráda jsem slyšela, že chodíváte po Alpách, po ledovcích a že při tom nemáte strach o svůj život. Ale abyste mi celý imponoval, to ne."

„Čím bych já vám mohl imponovat?" otázal se Koldínský. Také nalézal se v té společnosti. Byl ovšem z něho málem třicitiletý pán.

„Přece svou právnickou učeností," promluvil za Otylku druhý její soused.

„Tomu nerozumím!" odvětila chladně Otylka. „Ale vy právě, pane Koldínský, byste budil celý můj obdiv, kdybych věděla, že chodíte po ledovcích. Vás totiž právě bych chtěla vidět, jak byste se při tom tvářil. Jistě vzal byste si rukavičky na prsty. Pan doktor Mareš," ukázala směrem k matince, kde Mareš seděl, „také by mi v tom případě imponoval."

„Co," ozval se opět pán za Otylkou, „mohli bychom podniknout v létě společnou výpravu! Prozatím na Velký Zvon. To je velmi lehká partie. Vzal bych ty pány." I volal na Mareše.

Mareš rychle se zvedl, narovnal si sklíčko na oku, přistoupil.

„Pan doktor Koldínský podnikne se mnou výlet na Velký Zvon. Půjdete také?"

„Snad myslíte, že se chci octnout v nějaké propasti?"

„Ale tu slečna by se pak jistě do vás zamilovala!"

„Rozhodně," smála se Otylka. „I svatbu bychom pak slavili. A po svatbě hned bychom šli na ledovce. Vzali bychom si motyčky, přivázali bychom se jeden ke druhému provazem — slyšíte, nebylo by to rozkošné manželství? Chodit tak po ledovcích?"

„A spadnout do propasti?"

„Ale to je hezké přirovnání! Snad manželství je nějakou propastí?"

„Říkává se: velké štěstí — blízká smrt!"

„Nu, tak?"

„Ne, slečno, o tom bychom museli ještě přemýšlet. Já již nyní mám strach."

„Z toho manželství?" dala se do smíchu Otylka.

„Nikoli — nikoli," bránil se Mareš, „avšak z těch ledovců."

„A přece, ať se říká, co chce," ujal se slova pán, opřený o Otylčin fauteuille, „je to krásné na horách a zvláště na ledovcích. Já chtěl bych mít ženu, která by se mnou na Alpy chodila. Nebo, cítí-li se člověk v těch výších šťastným i tak, jak by se cítil teprve, měl-li by po boku takovou poetickou bytost. Prosím, ve výši od tří do čtyř tisíc metrů! Věřte, slečno, věřte pánové, nedovedete si představit, jaký pocit se zmocňuje člověka v těch sférách. Zde — zde na zemi? To je přec jen ještě pořád zem. Ale tam opravdu je jiný svět a jinak člověk dýše."

Otylka velmi příjemně se na něj usmála. „Hned bych s vámi šla!" pronesla jaksi snivě.

„Áaaa — to mnoho znamená!" ozvalo se kolem.

„To neznamená, prosím, nic!" odvětila vesele Otylka. A zvedla se, neboť viděla, že otec vstupuje na estrádu. Byl to pokyn k odchodu.

Pán, opřený o fauteille, se vztyčil a ukázalo se, že je vskutku statný, zdravý, bujarý mladý muž.

Otylka zatím navlekla si pellerinu. Pak se uklonila jednomu pánu po druhém, každého obdařila úsměvem a chytila se Jendy, který právě se přiblížil. Pánové také se ukláněli, šoupali nohama. Všech pět pak doprovázelo ji až na pokraj estrády. S té Otylka svižně seskočila a ještě jednou s přívětivým úsměvem se otočila. Potom za matinkou a stavitelem rychle ubírala se s Jendou poloprázdným sálem.

U vchodu znovu se obrátila. Ale také Jenda se obrátil a příkře prohodil:

„Ty opice jdou ještě stále za námi?"

Otylka sebou cukla, ale hned řekla:

„Jdi, Jendo, nebuď tak zlý a mrzutý! Přece byl's na plese."

„Právě proto, že jsem byl na plese!"

V garderobě Otylku zabalili do kolového pláště, také paní Hrubou, stavitel zatím oblekl kožich, Jenda zimník a všichni vsedli do povozu, jenž čekal u vjezdu.

„Tak, Jeníčku," ozvala se v kočáře paní Hrubá, „která pak z těch slečen se ti tam přece líbila? Žádnou jsi si nevyhlídl?"

„Žádnou jsem si nevyhlídl a také žádnou nekoupil," prohodil Jenda, dívaje se oknem na elektrickou lampu, rozlévající jasnou záři po ostrově. Vůz právě se hnul a ujížděl po umrzlé půdě.

„Jak to nekoupil?" ptal se stavitel.

„No, na Rokytku."

Stavitel se rozesmál. „A jak ty, Otylko, koho pak přece povedeš k oltáři?"

„Ba, sama bych chtěla vědět!" zažertovala Otylka.

„Řekni mně však," ozval se Jenda, „o čem celou noc na takovém plese žvaníš? A s takovými lidmi!"

„Jendo, podle tvého náhledu," odsekla Otylka, „teprv tebou počíná člověk."

Jenda se zamračil. „Ostatně," vážně řekl, „máš také pravdu. Každý má svou pravdu."

„To si povězte až zítra," vmísila se paní Hrubá, „ale s Otylkou, Jeníčku, vždycky baví se charamantní lidé. Dovedla bych z nich již některého vybrat."

„Mnoho štěstí!" zabručel Jenda.

Vůz brzy stanul u cíle. Vystoupli na mrazivý vzduch a pak vešli do domu a odebrali se spat.

XI.

Po tom plese Jendovi se zdálo, že se znovu zamiloval do Blaženky.

Zatím doma jej trápívali, aby se tedy přiznal, do koho přec jen se zamiloval. Zamilovaně prý chodí, jistě není s ním všecko v pořádku.

Jenda jen sarkastickými úsměvy odpovídal. Ale jednoho dne matince a Otylce vypočítal, s kterými dámami se bavil, co a jak s nimi mluvil. A pak doložil:

„A z těch osob některou bych si měl tedy uvázat na krk? Vždyť jsou to prázdné nádoby!"

„Když ty, Jeníčku," namítla matinka, „činíš přílišné požadavky."

„Přílišné požadavky!" utrhl se Jenda. „Ale chci, aby také měly smysl pro něco vážnějšího."

„Jendo, jsi k smíchu!" vybuchla Otylka, kolébajíc se na houpací lenošce. „Ty až se oženíš, po celý život budeš sedět vedle své nejdražší a vykládat jí o samých problemech!"

„Ano, Jeníčku," vmísila se paní Hrubá, „musíš brát všechno, jak to je. Do nebe si přece pro nevěstu nepůjdeš."

„Tím mne ani nedopalujte, nejsem žádný hloupý romantik!" rozhorlil se Jenda. „Ostatně ožením se, jak budu chtít. Žena přece musí mít zájem pro to, co já. A takové slečny nemají pro nic!"

„Křivdíš jim," řekla paní Hrubá. „Jsi ještě nerozumný. To záleží pak na muži, aby si přispůsobil ženu." A jmenovala mu onu druhou slečnu, s níž hned na počátku tančil a která prý jistě dala by se přizpůsobit. „Je řádně vychovaná a dobrota jí hledí z očí. To není ani pěkné, hned odsuzovat."

„Neodsuzuji — neodsuzuji,“ mírněji řekl Jenda a v patrných nesnázích.

A paní Hrubá jmenovala jinou z plesových slečen, dodávajíc: „Jak ta — nelíbila by se ti? To bude přece bohatá nevěsta! Má-li nějaké vady, ty máš také a proto musíš být shovívavým. Sám jsi to již kolikráte řekl.“

„Teď bych měl vědět, matinko,“ pronesl bodavě Jenda, „mají-li obě ty slečny, nebo nabídneš-li mi ještě nějakou jinou, mají-li všechny v Praze domy. Bylo by nejlépe, chodit od jednoho k druhému a při-rovnávat, který má víc pater, který nese víc činže a representuje větší kapitál. Podle toho pak zařídit svou lásku.“

„Však,“ vážně namítla paní Hrubá, „peníze se podceňovat nedají. Může být láska i peníze. Bývalo to vždycky tak, že každý hledal si nevěstu z rovné společnosti.“

„No, snad máš, matinko, také trochu pravdu,“ děl Jenda, „ale —“

To nedopovězené „ale“ znamenalo, že přec jen hledá nějakou jinou bytost — takovou, o jaké sníval a jaká se mu ani v jedné slečně na Zofíně nezjevila. Máchl rukou.

„Ty jsi vůbec předpojatý!“ řekli mu.

Uznal to a konečně si i slíbil, že nesmí a nebude hleděti tak s patra. Usoudil, že vskutku je i poněkud přepjatý a že matinka správně po-věděla: ‚Do nebe si přece pro nevěstu nepůjdeš.‘ „Snad musím opravdu něco slevit se svých požadavků. Nenaleznu-li docela takové, jakou bych chtěl, budu nucen teprve v manželství si ji vychovat.“

I počal přemýšlet o těch slečnách, s kterými se seznámil na plese a hlavně o té dívčince, jež v postě chtěla přijet na exercicie. „Možná, že je v ní něco hlubšího,“ rozumoval. „Možná, že v té její nábožnosti projevuje se hlad po něčem vyšším, ideálnějším, čeho nenalézá v prose života. Je to asi hlubší povaha, ale nezná jiné cesty a tak chytá se exercicií. A plesy na druhé straně — — vždyť i já právě tak zápasím a potácím se mezi extremy.“

XII.

Za čtrnáct dní šel do druhého plesu. Všecko se opakovalo, jako poprvé: přípravy doma, odjezd, přijezd na Žofín, vstup do ozářeného sálu, plného dívčích zjevů a objevení se na estrádě. Jenže tentokráte šel Jenda s pevným úmyslem, seznámit se blíže s několika určitými, z minulého plesu známými slečnami a především s onou nábožnou dívčinkou, na niž nejvíce myslil.

Tu zastihl opět na estrádě. Přímo zamířil k ní. A poněvadž nevy-hlížel přísně, poněvadž přicházel jaře a jaksi vzníceně, dívčinka hned vypozorovala svůj úspěch a nad míru laskavě jej přijala.

Jenda se s ní zadal. Netančilo se však ještě i zapředl hovor. Přímo udeřil na to, co mu leželo v hlavě.

„Vidíte,“ pravil, „přemýšlel jsem o vaší nábožnosti a dovedu nyní chápat. Vás, jak pozoruju, neuspokojuje všednost života. Vaše duše cítí se uvězněnou na zemi, chce mít křídla a těmi křídly je jí nábožnost. Jenže mezi nábožností a nábožností je rozdíl.“

Vykládal jí o tom. Ale dnes mírně, vřele, vlídně, bez ironie a bez bodavých otázek. Dívčinka ráda jej vyslechla, přisvědčovala mu. Dodala si odvahy a sama pak vyprávěla, jak se dívá na život. Jenda shledával, že opravdu v té dívce je něco zajímavého a zdálo se mu již, že by se mohl do ní i zamilovat.

Potom při tanci mluvil s dcerou bohatého pražského advokáta, jejíž černé, jiskrné oči se mu líbily. Ptal se slečny, zdali i dnes je veselá jako předešle. „A vy tedy opravdu nikdy nejste smutná?"

„Proč bych byla?" A ty oči šelmovsky se smály.

Prvou čtverylku protančil s onou dámou, o níž matinka se vyjádřila, že dobrota jí hledí z očí. Nutil ji, jen ať vypravuje o všem, cokoli ji zajímá.

I jako posledně vyprávěla zase o domácnosti: jak ráda hospodaří, jak se učila vařit v kuchařské škole a jak vždy bývá blažena, svěří-li jí matinka kuchyni zúplna na starost.

„To je pěkné," chválil Jenda. „Z očí vůbec dívá se vám tolik laskavosti." A řekl si, že i tu slečnu dovedl by si vychovat a snad též mít rád. Rozhovořil se s ní tak, že zapomněl i na nábožnou dívčinku. Viděl v ní rozumnou, pečlivě v domácím ovzduší vychovanou dívku, která jistě života by nestrpčila. Zdálo se mu, že hlavně matka byla by z ní dobrá. Mluvila o zavařeninách a tu si vzpomněl na Kiti z Tolstého románu — na Kiti Levinovu a řekl si, že ta Kiti nemohla jinak vyhlížet než ta slečna. Také takové dobrosrdečné oči, také taková — ne sice hluboká, ale jistě milá a dobrá žena!

Ale krátce před půlnocí, když postavil se na estrádě a unaven, ovívaje se šátkem, nedbale hleděl před sebe, spatřil náhle nábožnou dcerušku venkovského statkáře ponořenou v hluboký smutek. Seděla vedle matinky, a jak na ni pohledl, sklopila oči a těžší smutek ji polil. Nebyla kráskou, zvláště na plese nemohla závodit s jinými. Byla ještě příliš útlá, lokty měla ostré, šíji málo klenutou, hruď slabou a pak i okamžitá vnitřní stísněnost, obrážející se v tváři i v držení těla, sesilovala nevyzývavý dojem jejího skromného zjevu. Ale Jendovi náhle cosi trhlo srdcem. „Miluje tě!" zašeptal. A opět stranou k ní pohledl a porozuměl, jakým přívalem nahrnuly se do duše její černé myšlénky, plné hořkosti ze sklamaného očekávání po tušeném, v podivně krásných barvách vysněném štěstí, dosažitelném pouze zde na takovém nějakém plese při zvucích veselé hudby, při záři elektrických lustrů a v hluku pánů, oděných černým oděvem a mávajících svými klaky. „A — a ty's ji sklamal!" Líto mu jí bylo náhle a také i sebevědomě radostno mu bylo. Neotálel, šel pro ni a vzal ji k tanci.

Dívčinka vzhledla, před očima se jí ozářilo a ústa jakoby chtěla promluviti. Zvedla se vděčně, vložila prsty do ruky Jendovy, loket podepřela na jeho rámě a zatančila s ním. Pomalu tíha padala jí s těla a nožky pohybovaly se v kole svižněji i jařeji. Měla dnes krajkovou toiletu, skromně u krku vystřiženou. Ruce, je pravda, byly tenounké, hubené, ale Jenda rád vídal takové ruce. A pak oči hleděly hluboce, vděčně, a díval-li se do těch očí, nebyla i celá nehezká. Ano, teď — v té chvilce teprve poznával, jak odpovídá jeho ideálu dívčí krásy,

o němž snil. Ne v těle, ale v očích, obrážejících nevšední duši, spočívala její krása. Jak mohl dříve nevidět? Hle, jaké dojemné, jak smutné a i v smutku radostné, milé, dětské, jaké oči! Řekla mu, že přečetla knihu, kterou jí posledně doporučil, že si učinila poznámky — — a Jenda se usmíval a najednou chápal, že to je vlastně a jistě ona, jemu souzená — že vlastně a jistě ona je ta budoucí jeho žena.

Rázem zapomněl na onu v ovzduší domácnosti vychovanou slečnu i na jiné slečny a cele věnoval se nyní nábožné dívčince. Nemluvili sice o lásce, ale oba jakoby si řekli, že si rozumějí. Dívala se na něj tak vděčně, důvěrně, nezapírala, proč seděla smutně. To jest, nepověděla to výslovně, ale Jenda uhodl z jejího chování. A Jenda teprve nyní počal vidět, jaká je znamenitá dívka. Řekla mu, že miluje chudé lidi — a do nebe ji za to velebil. Svěřila se mu, že byla od vždycky ideální — — a nadšením ji zasypal. „Vy vůbec jste ideální — — Ó, jak jsem rád, že jsem vás poznal!“ Chtěl již říci, že v ní vidí příští duševní sestru, nicméně přec se opanoval. Ale ptal se, byla-li by ochotna se vzdělávat, žít jen duševně. A když řekla, že vůbec již často snila a si přála, rozplynout se v nějaký obláček a vysoko vznášet se nad zemí — — tu zazářily jeho oči a teplým, vroucím hlasem zvolal:

„Ukažte mi druhou, která se vám tu na tom plese vyrovná, která by byla tak duševní jako vy?“

Nedbal, že se bránila, tím více velebil, právě jako před lety Blaženku. „Ano, ukažte mi! Ani jediná se vám nevyrovná. Ty všechny dámy nemají smyslu pro žádný idealismus. Žijí materielně, nedovedou se povznést nad své tělo, kterému přikládají nesmyslnou cenu.“

Při rozchodu k ránu vřele jí tiskl ruku. A ona, dívajíc se zářivě do jeho očí, s důvěrnou něžností napomínala:

„Však bojím se, abyste si o mně nemyslil víc, než si zasluhuji.“

A Jenda v duchu jásal, že ji nalezl. Dal si před odchodem přinésti černou kávu a srkaje lžičku za lžičkou, tonul v sladké samomluvě, jak je šťastný a jak teprv bude šťastný. Při jízdě domů v kočáře se usmíval, nedbal, že Otylka i matinka jej škádlí. Myslil si svůj díl. „Jen smějte se, mně již je dobře, nalezl jsem pravou — tu souzenou!“

Hříchem se mu zdálo, ulehnout na lože. Vždyť vlastně byl dnes nejvýznamnější den jeho života — to poznání, to nalezení bytosti, jež měla doplnit jeho vlastní bytost. Přemýšlel, snil, obracel se se strany na stranu a zimní jitro skulinou záclony vnikalo již do pokoje, než víčka jeho očí nadobro se zavřela, než na chvíli sedřiml.

XIII.

Ale druhého dne přec jen zadumaně zadíval se pod sebe a ptal se v duchu, zdali opravdu všecko je rozhodnuto, zdali opravdu nalezl — ji, budoucí svou ženu? Je to ona? Skutečně ona?

Pozastavil se. Leč náhle představil si nábožnou dívčinku zase tak smutnou, stísněnou, jak seděla na estrádě a jak se zarděla, když upřel na ni zrak. Vzpomněl si, jakou radost projevila, jak vděčně dívaly se její oči, kdy ji vzal k tanci. A jak potom zářila, štěstím i láskou

dýchala, čím víc se sbližovali. A jak byla ochotna se vzdělávat, žít duševně! „Mohl bych pochybovat?“

Přesvědčil se, že je to ona — a že ji miluje. Myslil na ni dnem i za večerů, než upadal v spánek. Snil, jak si ji vychová, jaké poklady v ní odhalí, k jakému životu její duši vzbudí. A tak záhy, ve dvou, třech týdnech se rozhodl, že jí dopíše, že poví o své lásce i o svých vážných úmyslech.

I napsal list. V listě vylíčil, s jakými pocity chodil do plesů a jak teprve vlastně na druhém plese se mu odhalilo, koho v těch plesích hledal. Odhalilo se mu, že hledal ji a ji také že nalezl. „Ano, nalezl jsem Vás a ve Vás také svou budoucí ženu.“ A pověděl nyní, jak se dívá na manželství a jak si přeje, aby jeho budoucí manželství vyhlíželo. Jaké to má být duševní splynutí, jaká harmonie dvou bytostí, úplně si rozumějících i cítících souhlasně. „Bude to vznešené, krásné duševní bratrství a sesterství. A v tom bratrství a sesterství budeme žíti spolu. Vím to, jsem o tom přesvědčen. Vidím, jak jste duševní a nevšední bytost a proto jsem se do Vás zamiloval.“ Tu pak líčil, jak se zamiloval. Jak myslí na ni stále a stále, jak její obraz všude jej provází a zvláště ty něžné, hluboké, milé oči. — „A ty oči neměly by mne po celý život provázet? Ne, budou mne provázet — tuším, že i vaše srdce mne miluje.“

Tak asi napsal, ale když napsal, znovu se pozastavil. „To jest, já ji miluji,“ řekl si, „ona je ta pravá, souzená mi žena — — ale přece — Přece raději, přece snad lépe zprvu ústně se dohodnout, vysvětlit a ještě se přesvědčit.“

I uschoval napsaný dopis a sedl k novému. A ten vyzněl již střízlivěji. Psal tu o okamžicích života, v nichž člověk vybočuje z ujetých, pravidelných kolejí, psal o mezicestí, kdy nutno rozhodovati se, zda v levo či v pravo — kam a kam. Na takovém mezicestí že i sám nyní se octl, směle to praví, ačkoli není zvyklý užívat frásí. I doufá, že ona mu porozumí, doufá, že je povznesena nad běžnou šosáckou morálku a že nezalekne se toho, oč ji prosí. O schůzku ji žádá, o odpověď, kde a jak by s ní beze svědků mohl mluviti. To „beze svědků“ že je důležité, poněvadž chce mluviti jen s ní. „Snad zajet byste mohla do Prahy, snad v Museu, snad na kluzišti — či sama určete — někde tak mohl bych Vás samotnu nalézti. Neutrpíte tím na své cti, pevně se Vám zaručuji. Psal bych více, ale stačí nyní i tolik.“

Když s dopisem ubíral se na poštu, bylo mu v nitru nelehko. Nevhodil ho hned do schránky, stále uvažuje, je-li to přec jen ta pravá, souzená žena — má-li, či nemá-li. Tu opět jiné z těch plesových slečen vstoupily mu na mysl. Ještě jedenkrát a naposled se teď sama sebe ptal, nemýlí-li se, nebylo-li by lépe volit jinou — některou z těch druhých. Přemýšlel. Říkal si, že ať píše sebe neurčitěji, přec jen že činí rozhodný krok, jímž o celém životě bude rozhodnuto. „Nuže, nemýlím se? Opravdu se nemýlím?“ Ale vykouzlil si něžné, milé, vděčné oči nábožné dívčinky, její duševnost počal srovnávat s duševností ostatních — — a opět stála nad všemi, ozářená gloriolou ideálnosti. Řekl si, že se nemýlí, že se nemůže mýlit. A tu přidal do kroku, rovnou zamířil k poštovní budově. Vstoupil a vhodil expeditorce list za bariéru.

Obdržev recepis, vyšel znovu na ulici. Podací lístek mačkal v ruce. „Tedy rozhodnuto!“ šeptal si. A zdálo se mu náhle, že je šťasten a že jinak nemohlo se stát, než jak se stalo.

Byly to pak v zimničném rozechvění strávené dva dni, v nichž čekal odpověď. Došla třetího dne — —

Ale jakoby do lebky padla rána kyjem, Jendovi zatočila se hlava, když rozevřel dopis. Nalezl v obálce svůj vrácený list a odpověď sama byla stručná, významná a patrně matinkou diktovaná.

„Lituji, že právě Vy,“ psala dívčinka, „takovým způsobem jste mi psal. Zajisté víte, jak byste mohl se mnou mluviti, kdybyste chtěl. Nalezl byste již náš dům i mne ve společnosti rodičů. Ale to, čeho žádáte, bylo by úhonou cti, jíž dle nařízení své matinky musím se uvarovat.“

Jenda v prvém okamžiku stál zaražen nad odpovědí. Pak ji odhodil do stolku, uzavřel — a jakoby byl zcela chladný. Avšak chladný nebyl. Rozbouřeným mořem nejrůznějších pocitů proploval — od lítosti až k uražené ješitnosti a touze po odvetě. Ráno vstával s pročervenalými víčky a s mučivou otázkou, co činit, jak se nyní zachovat. Ale tolik si byl přece již jist, že mezi ním a dívčinkou rozevřela se trhlina, kterou těžko bude zacelit.

Odpůldne vzal péro, chystal se k odpovědi. A tu nad listovním arškem pojednou zdálo se mu, že ta láska nemusila tak dopadnout. Podepřel hlavu do dlaní, smutno mu bylo, lítostivo, měl se co přemáhat, aby se nad sebou nerozteskníl. Pak sáhl znovu po dopise, jejž obdržel. Leč jakoby zmije jej uštkla, opět rozepjal se v něm příval ješitnosti. „To, čeho žádáte, bylo by úhonou cti, jíž dle nařízení své matinky musím se uvarovat.“ Vstal a několikrát prošel pokojem. „Ne — konec — konec!“ mumlal u sebe: „Dobře, zcela správně se stalo.“

I dal se do psaní. Ale ačkoli psal tonem vysoko postaveného mentora, zadní dvířka přec jen si nechal pro každý možný případ. Řekl především, že k úžasu jejímu namáčí péro opět. Ale ne již aby prosil, nýbrž aby vysvětloval. Či není to strašné — ať jen si rozváží — není to strašné, přijít s nejlepšími úmysly — — a hle, kamenem být udeřen, jako jemu se stalo? Ano, on přišel jistě s nejlepšími úmysly, chtěl ji učinit svou ženou a psal-li prozatím jen o schůzce, stalo se pouze proto, aby se s ní zprvu o tak důležitém kroku lépe dohodl, aby si oba lépe vyjasnili své životní názory. Nikdy se nenadál, že bude tak nesprávně pochopen, že i ona vězí v těch prázdných formách, dle nichž mladé dívce zakázáno je, sejíti se s mladým mužem. Přece na plese s ním ochotně a srdečně mluvila — a plesová atmosféra zajisté je nebezpečnější než cokoli jiného. Avšak chápe ji, vidí, že se mýlil, že podlehl nějaké illusi a že jejich cesty se rozcházejí. I ona tlape tou ušlapanou cestou vnějškového, formového života zkažené moderní společnosti, jakou dávno zná a jakou nalezl na těch plesích. Lituje toho, poněvadž onu společnost, přes jejíž názory dávno se přenesl, nenávidí. Praví to z nejhlubšího přesvědčení své duše. A spustiv levity, mentorsky poučoval a nabádal, aby nezůstala takovou, jakou se právě projevila. „Na té cestě čím dále více vzdalovat se budete podstaty života. Buďte jinou, nesuďte dle tonu, který dnes je takovým a zítra onakým. Suďte dle toho, co

skutečně v lidech je zdravého, čistého. Ano, přemýšlejte! I já kdysi tak plul — třeba v jiném smyslu — po povrchu života.“

Na konec velkomyslně podotkl, aby byla zdráva. „Neprosím, abyste mne uchovala v paměti. Ale myslíte-li ještě nyní, že skutečně jsem vám ublížil a chcete-li zůstati na svém stanovisku, tedy prosím: odpusťte mi!“

A s tím listem znovu šel na poštu a opět čekal odpovědi. Ale odpověď nedocházela. I byl pomalu rád, že nedochází. Cítil se sice pokořeným, liboval si však v onom pokoření. Pomalu přiznával si, že všecko to bylo dobré a nezbytné — že to je trest i pokání: trest, proč vrhl se v plesovou atmosféru a pokání za to, že chtěl kupčit s životem. A trochu se i mrzel. Zdálo se mu, že spíš než ta dívčinka — především byl jaksi obmezeným a hrozně naivním.

XIV.

Záhy se díval na všecko přirozeně. Viděl, že vlastně lásky nebylo, že byl to hlad po lásce, v němž dopustil se pošetilosti. Hanbil se a rozhodně nechtěl již nic mít s takovou dvojakostí, do jaké se vrhl. „Raději zůstat svobodným!“ myslil si. Ale to byla jen myšlénka okamžiku a hned přicházel druhý okamžik, v němž všecek hořel touhou, míti bytost, kterou by strašnou láskou miloval, v níž by se docelil. Takto zdálo se mu, že žije a bude žít jaksi na prázdno. Octl se již v takovém proudu touhy po ženitbě a nebylo snadno, jen tak se vyprostit.

Několikráte potkal později v Praze nábožnou dívčinku. Nedívala se na něj hněvivě, naopak přátelsky. A on sám také již se nehněval, jen vždy se zardíval. Při takovém potkání zvlášť ostře mu napadalo, že přec jen zachoval se jako školák a že i za své hloupé dopisy musí se hanbit, nejen za tu plesovou atmosféru a za to kupčení s životem. Do očí pohledět málem se jí styděl. A že ji přece snad má rád, také v některých okamžicích si myslil.

Na Prahu však a zvlášť na t. zv. lepší společenské kruhy naprosto zanevřel. Jestliže před léty jen theoreticky a z jakési dětské ješitnosti mluvíval o prázdných lidech a o prázdné buržoasní společnosti, nyní prakticky byl o tom přesvědčen, v nitru cítil opravdový odpor. Viděl hnilobu a bylo mu trapno. Viděl, jak národ z nízka, z chudoby se lopotí, ale jak hyne hned v druhé generaci, sotva ocitá se na výsluní a v příznivějších materielních poměrech. Není tu nijakého stoupání a vývoje, nýbrž všecko v té druhé generaci se zaráží a nastává rozklad. Viděl ten rozklad na většině pražských rodin, jejichž kolébky stávaly kdysi ve venkovských chatrčích, ale zvlášť viděl i na mladých mužích, vyšlých z nízka a studiemi vyšvihnuvších se do t. zv. intelligentních kruhů. Nyní hlavně po těch plesích o nich uvažoval, jak žijí. Odvracel se od prázdnoty, kterou v nich tušil, a s povděkem vzpomínával zase na pokrokovou stranu, která právě i zde nastupovala jinou dráhu. A co nebylo by lze opět vrátit se na staré koleje, počít znovu, opravdově znovu a neuchýlit se na scestí? Zabýval se takovou otázkou a vznětlivě připouštěl možnost nového počátku — obrození kleslého a zabloudilého pokrokářství.

Při tom již toužil ven — do Rokytky. Avšak ještě leccos nemilého

a nepěkného byl nucen prožiti a z toho to nejhorší, zasnoubení mladého Mareše s Otylkou. Vlastně ten pán, jehož tvář stále ještě bývala vybledlou, nevyspalou a jenž doposud nosíval sklíčko na oku, byl již dost při letech. Již pleš ukazovala se na temeni hlavy. Ale že otec trval doposud v květu jako slavený a bystrý advokát, jako správní rada několika bank, z nichž bral dobré důchody, a jako váhy požívající osoba pražského veřejného života, měl syn výhodu, že zůstával mladým.

Právě sám otevřel advokátní kancelář a po těch plesích došlo k tomu, co vlastně dávno se připravovalo a co záviselo od Otylky. Ten pán, jenž o Alpách horoval na Žofíně na počátku masopustní saisony, z čista jasna se zasnoubil — a hned na to, z čista jasna zasnoubila se i Otylka. Mladý advokát Mareš stal se ženichem, počal pravidelně docházet do domu.

A tu Jenda ke všemu i v kruhu rodiny nyní chtě nechtě byl svědkem toho, proti čemu se bouřil. Měl stále na očích člověka, který se mu příliš protivil, než aby si přál v něm vidět svého příbuzného. Zlobil se, nechápal, ale sám také nebyl chápán ostatními.

A záhy dostal se do konfliktu s mladým Marešem. Mareš mluvil při jedné večeři s pohrdáním o svém příteli, jenž prý si vyhledl nevěstu bez věna a z jaké rodiny, sám bůh ví, takže nic nezbývá, než hanbit se za toho člověka.

„Vy tedy bez věna byste si mé sestry nevzal?“ vybuchl Jenda. „To není opatrné, tak odhalovat karty!“

Mareš se začervenal, kolem stolu rozhostilo se ticho. Všem bylo trapno a zvláště Otylce, která mračně pohledla na Jendu.

„Vždyť je to přirozené!“ zvolala náhle, pomáhajíc ostatním z nesnází a především svému ženichu. „Tys také, Jendo, hledal s věnem nevěstu.“

„Ano, vždyť je to přirozené,“ rychle přisvědčovala paní Hrubá, a též stavitel přikývl.

Ale v Jendovi krev se vzpěnila. Teprve v té chvíli v plném dosahu viděl, po jaké šikmé ploše padal.

„Já — — já — —“ zvolal zlomeným hlasem. „Ano — — já také! Však vy sami nesete na tom podíl. Ale třeba já sám docela — byl jsem proto také bídný, říkám vám, že jsem byl bídný a nemravný člověk. Tu dnes — — na tom příkladě —“ vyrážel z hrdla — „můžete se přesvědčit, jaká je to nemravnost. To že je láska?“

„Není— —“

„To že je láska? Trh — — prodávání je to a kdybyste zač sami stáli, ukázali byste hned takovému člověku dvéře.“

Jenda cítil bolest v hlavě a u srdce. Rychle opustil pokoj a prchal na ulici. Zdálo se mu, že cosi se roztrhlo v jeho životě — a že již nesmí se vrátit na cestu, po níž se ubíral. Zdálo se mu, že nepatří do domu, z něhož právě vyběhl, že vyšší a neproniknutelnější hráz vyrůstá mezi ním a domovem a mezi celou Prahou. Tam to že je jiný svět a on v srdci že nese také jiný svět. Přísahal si, že buržoa nebude.

Zašel ke Kačerovskému.

„Nevíte, jak rád odtud odejdu,“ promlouval. „Syt jsem všeho, otráven zkaženým vzduchem. Na venkově bude zdravěji.“

„Dáte se do básnění jako Leger na svém statku anebo budete dělat nějakého Alfonse Šťastného?“ otázal se Kačerovský.

„Ani jedno ani druhé!“ odvětil Jenda. „Ale pracovat chci — působit! Také bude to vděčnější role tam mezi lidem, než zde v těch bařinách. Kačerovský, ačkoli zde stojí má kolébka, teprve nyní všecko si ošklivím. Ó kdybyste poznal ty prázdné plesy, ty prázdné lidi! Neomlouvám nikoho, ani svého otce, ani matky. Několik třípatrových domů, to je stanovisko všech těch lidí zde. Věřte, cítím, že takovým buržoa opravdu sám být bych nemohl.“

„Za to budete statkářem!“ ironicky poznamenal Kačerovský.

Jenda se zajikl.

„Nu, nic!“ dodal Kačerovský.

A Jenda odcházel zamyšlen.

XV.

Jenda viděl, že je nejvyšší čas, aby se dostal z Prahy, z toho ovzduší, do kterého zapadl a v němž nenalezl pravého života. Vyčítal si, jak mohl zapadnout, jak mohl zabloudit a snil již o vůni polí a lesů, která jej spasí od všech zvráceností, od vší té degenerace, na kterou tu ve svém okolí narážel, i od vší prázdnoty, v níž již také — jak si říkal — až po kolena se octl.

Jsa jednou zaujat, spatřoval teď všude i onu prodejnost, které právě unikl. Jako sám chtěl se prodat bohaté nevěstě a jako ty bohaté nevěsty byly ochotny dát se koupit na jeho dvůr — (Jenda počínal vidět všechno tím sklem a často hodně do černa zabarvujícím a zvětšujícím sklem) — tak kde co kolem v Praze jevilo se mu nyní prodejné, v soukromém i veřejném životě: otcové se prodávali, synové se prodávali, matky se prodávaly, dcery se prodávaly. A kdyby jen píď přesvědčení byla prodána a kupovány jen malé, malinké výhody, přec byla tu prodejnost. Prodejnost byla kolem do kola, v styku lidí s lidmi, v úsměvech, v pozdravech — jen dívat se a postihovat, jak všecko se prodává! A Jenda se díval a postihoval a s ošklivostí se odvracel.

Stalo se ještě, než odejel do Rokytky, že přibyla do Prahy slavená mezinárodní baletka, již předcházely pověsti o vysokých příznivcích, o pikantních dobrodružstvích, o báječných šperkích a báječné svůdnosti těla.

O tu baletku rozpoutal se v Praze boj. Dvě strany se utkaly: jedna, chystající se vítat ji na české scéně jako královnu, druhá, vzpírající se oslavě.

Jendovi lhostejnou byla konečně výtečnost, nevýtečnost baletky — necenil jí, nevážil si vůbec tanečnic ani herectví, ale lhostejno mu nebylo, že valná část Prahy se zaprodává a čemu se zaprodává! Že zaprodává se pikatním pověstem, vysokým příznivcům, báječným briliantům a tělu. Jenda jen nechápal, jaká je v tom logika, že elitní třídy, které tak rády odsuzují, zde na ústa padaly před tou baletkou. Tázal se, jaká je v tom morálka, jaká je to morálka matinčina a Otylčina, které obě s pohrdáním mluvívaly o moderní cynické literatuře a tu s nadšením jezdívaly se dívat na baletku, jejíž pověst nebyla jim neznámou. A řekl

si, že je to morálka bez morálky, ta morálka, která káže chodit jednou s přísným obočím a po druhé poslouchat v salonech frivolní řeči frivolních mužů, že je to táž morálka, která byla by i jej vehnala do konvencionelního sňatku za účelem získání věna, jímž chtěl vyplatit dvůr, táž morálka, která nyní Otylku učiní ženou zkaženého člověka. „A proč? Poněvadž Otyla je sama zkažená, poněvadž vnitřně je to tu všecko zkažené a prohnilé."

Sám zúmyslně šel jednou do divadla, aby se přesvědčil, aby vlastníma očima viděl, proti čemu horlil. A spatřil v ložích a v parterru výkvět pražské buržoasie, spatřil nádherné věnce, květinové koše, palmy a skvostné dary, snesené na jeviště k nohám pověstné baletky. Lože, parterre holdovaly, až v Jendovi bouřila se žluč. Na kterémsi sedadle spatřil i nábožnou dívčinku, spatřil, jak ohnivě tleská rukama, jak zářící její oči pasou se na šperku, ovinutém kolem nahé šíje slavené baletky, jak zbožně utkvívají na briliantech, o nichž nadšené hymny pěly noviny. Jendovi bylo ošklivo a jedinou útěchu cítil, že je to jen bohatá Praha, která ukazuje zde svou zkaženost. Jakési vnitřní uspokojení i doznával, vida tu dívčinku a vzpomínaje, že chtěl ji učinit svou ženou.

Když odcházel z divadla, ujišťoval se opětně, že buržoa nebude a že hlavně jen buržoasie je tak zkažená. V divadle očitě se přesvědčil, nebo to nebyl lid, který vítal baletku. Galerie se bouřily, galerie se vzpíraly ovacím. Říkal si sice, že ostatně neběží o žádné bouření, že spíš lhostejnou má být všem taková baletka — nicméně v tom protiproudu vnitřní uspokojení nalézal.

Zpáteční cestou ubíral se kolem pivovaru, v němž odbýval se právě koncert. Vstoupil, aby vypil sklenici piva. Místnosti hostince byly staré, klenuté, temné, nabité obecenstvem. Páni a dámy nejrůznější společnosti, intelligentních i neintelligentních kruhů, seděli tu při dlouhých stolech, v oblacích kouře, který štípal do očí. Sklepnice spocené pobíhaly lokály, roznášejíce spousty sklenic černého piva, ztrácejícího se v rozjařených vyprahlých hrdlech. Asi dvanáct hudebníků hrálo na vyvýšeném podiu.

Jenda se usadil, rozhlížel se. Přišla k němu stařenka s ořechy. Mávl rukou, nekoupil. Ale pak spatřil stařenku, jak vychází z dusných místností, a pocítil lítost. Chtělo se mu rozběhnouti se za ní, říci jí, že má s ní soucit a že jen maně ji odbyl. Stařenka zmizela, neviděl jí a Jendu stále cosi hlodalo. „Hle, hle, proč jsi byl takový? Proč jsi jí nespůsobil radost?"

Pil a hudba hrála. Zapomněl na stařenku, myslil na divadlo, na tu baletku, na to obecenstvo v divadle. A po lidech hleděl, jak se tu v lokálech bavili. Hudba právě zahrála „Kde domov můj." Ozval se bouřlivý potlesk. Pak „Hej Slované," a ještě bouřlivější potlesk. A Jenda pozoroval zvláště jeden kroužek. Tam pivo často se měnilo a rozjařená společnost toho kroužku ráz na ráz zvedala stůl s naplněnými sklenicemi od země a zpívala „Kde domov můj!" a „Hej Slované!" Jenda viděl rudé, pivem zalité obličeje a lesknoucí se oči. A náhle cuklo mu do spánků. „Ba, zdravější jádro národa!" zabouřilo mu v duši. „Pivu se tu zaprodávají, v pivu utápějí — — v pivu, které — a — a — — ba, všecko je zkaženo a zaprodáno."

V Jendovi probudil se mentor a moralista. Řekl si, že ti lidé, rozjaření pivem, dnes dovedou nadšeně zpívat vlastenecké písně, dovedou bouřit a horovat pro státní právo a kdyby na tom záleželo, třeba i pro revoluci za blaho národa — ale zítra, až pivo se vykouří? — —

Rychle zaplatil, odcházel. Venku, na dlažbě temné ulice, opět vzpomněl si na stařenku, která mu nabízela ořechy. Vzpomněl, jaký měla chorý výraz obličeje a jaké teskné oči. Byla shrbená, malounká. A zase bylo mu jí líto. Ptal se u sebe, kde potuluje se nyní po noční dlažbě Prahy — po jakých hospodách hledá kus trpkého chleba? A tam divadlo a buržoasie, a tam v začazené místnosti zase ta společnost, zvedající stůl od podlahy — — společnost, z které jásalo pivo — — a tu ta stařenka kdesi v osamělých ulicích — — jak hrůzné, jak hrůzné všechno! Jenda nadobro odsuzoval, kříž u sebe činil nad vším pražským životem. Byla to silná reakce, která jej strhla do krajnosti a již neopustila.

Od toho večera neviděl v Praze v ničem nijakého světla. Všude temno a ohavno. Bahno kolem a kolem, každým krokem zabřídání! A tam na venkově zpívají první skřivani, vzduch je čistý a srdce lidí čistší, neporušená!

Tak Jenda si myslil, snil a toužil.

A po velikonocích hned odejel do Rokytky a ujal se hospodářství.

(Pokračování.)

Děti na Chodsku.

Kulturní obraz. Napsal Jan Fr. Hruška.

(Pokračování a dokončení.)

Velmi dobrý vliv na bystření ducha mají dále hádanky, v nich libují si děti chodské také velmi.

Hádanka jest jim hned po pohádce; baví se jimi sami mezi sebou a žadoní o ně i na velkých. Každý kluk zná tudy hodně hádanek; některé jsou jen lehké, prosté, jiné bývají velmi důmyslné a těžké, nejtěžší bývají hádanky početní. I hádanky probereme podrobněji jinde.

Hádankám jsou blízky průpovídky těžko vyslovitelné, jež si dávají děti navzájem vyslovovati. Ty, ačkoliv v nich smyslu nebývá, mají znamenitý vliv na děti, zvláště na takové, které zvykají nedbalé, líné řeči. Z průpovídek takových slyšeli jsme často: Šla Prokopka pro Prokopa, Prokope, pojď jist houkrop. Třiatřicet stříbrnejch stříkaček stříkalo přes třiatřicet stříbrnejch střech. Pan kaplan má v kabze brabce. Rukavičko, huž si se vyrukavičkovala, my huž sme se vyrukavičkovali. Posvíceníčko, huž si se vyposvíceníčkovalo, my huž sme se vyposvíceníčkovali.

My máme pět kačátek, pět pumpikavičátek, my mušíme časně ráno státi, našim pěti kačátkom, pěti pumpikavičátkom dáti žráti!

Průpovídky tyto mají se rychle propověděti.

S hádankami žertovnými příbuzny jsou vtipné úlohy dvojsmyslné, na pohled snadné a přece nevykonatelné anebo na pohled nevykonatelné a přece snadné.

Na př. povídá klučina druhému: „Že nevydržíš sedít pod stolem, dyž já třikrat do stola uhodím!“ „Cože —!“ diví se druhý ve svém junáctví uražen a už je pod stolem a vybízí: „uhojď!“ První uhodí zcela lehce ponejprv, podruhé a dost. „No, uhojď!“ vybízí druhý k třetí ráně. „Haž buru chtít!“ vysměje se první a ubohému hrdinovi, vylézajícímu z pod stola, směje se „celá sence“.

Jiný příklad: „Že nevlezeš pod stůl a neřekneš tám třikrat po sobě: „sem moudrej!“ Kdo neví, vleze pod stůl a chutě odříkává: „sem moudrej...“ „Nejsi!“ dostane odpověď. „Dybys bul moudrej, nebul bys tám vlíz!“

Podobný žert jest: „Že uhádnu, dyž si stoupneš za dveře a já vostanu v senci — jak tám stojíš!“ Dostal-li tuto úlohu některý svižný junák a nepomyslil na vtip, namáhal se dobromyslně a postavil se za dveřmi třebas „na hlavu“, začež dostal v odpověď, že prý tam stojí „jako hloupej! Moudrej by se tam nebul stavěl!“

Takových kousků bývá někdy, zvláště za dlouhých večerů, nebo za sychravých odpolední nedělních, „v senci“ chodské na tucty.

Konečně se za hádanky řadí říkadla, v nichž počet stop a slabik určuje nějaké číslo. Školák poví napřed, kolik napíše a pak říká a píše při každých dvou slabikách nebo při každé slabice zvlášť čárku, počet čárek pak vskutku rovná se určenému číslu. Z těchto říkadel uvádím toto:

Hera, hera, herany,
táta koupjil berany,
než se beran votočil,
soudek pjiva natočil.

Pjíte, pjíte páni,
jen se nevopjíte,
ajť si je to nebo ne,
já napíšu třicet dvě.

Dobrou také školou pro ducha i pro tělo školáka chodského jsou mnohé jeho hry a zábavy.

Některá taková hra záleží celá na podařené hračce, kterou si musí kluk sám urobiti. Na to pak jest mu často třeba všechen „um“ sebrati.

Tak vyrábějí jednotlivci k „soukromé“ zábavě vlastní rukou nejdříve „čamrdu“. Do „kostky“ (jen tak říkají čamrdě) vstrčí do prostřední dírky sirku a potom teprv je z kostky „čamrda“, která se může točiti na své ose — sirce — jako vlk.

Podobně brzo dovedou si dělati děti klapačku ze „sklapky“ (skořápky ořechové). Ovážou na to skořápku pevně a hustě na příč režnou nití, do té napnou na kříž malé hladké dřívko, na jedné straně pod ním skořápku vyhlodají, aby se tam mohlo napjaté dřívko smačkati a pak spouštěti, při čemž to na druhé straně klepá.

Složitější jest už kolovrátek z lískového ořechu. Na ten se musí vzíti hezky zdárný lískový ořech, do ořechu udělají se dvě větší díry naproti sobě nahoře a dole a jedna menší po straně. Do děr větších vstrčí se dobře ohlazené kulaté „břetýnko", opatřené, aby nepropadlo, hlavičkou, na to se přiváže a navine pevná nit, provlečená dírkou postranní, dolů se dá na vřeteno přítěž — nejlépe syrový brambor a hračka je hotová. Zatáhne-li se prudce za nit, točí se „břeteno" s bramborem, nit se rozvíjí, ale následkem setrvačnosti „břetena" zase se navíjí.

Této hračce je poněkud příbuzno vrnkadlo z knoflíku, důkladnější olověné a ozubené na způsob kružní pily. Vrnkadlo má stejně ode středu dvě díry, jimiž se provleče nit a konce se svážou. Stočí-li se několikrát nit a pak se na obou koncích zatáhne, nit se rozvíjí a roztočí při tom vrnkadlo, takže následkem setrvačnosti běží dál a stočí nit na druhou stranu; zatáhne-li se znova, běží zase nazpět. Atd. Je-li vrnkadlo ozubené, olověné a dost velké, může se jím způsobiti všelijaká nezbednost. Prudce roztočena trhá taková „cirkulárka" papír, šat, ba i dřevo.

Při všech těchto točidlech musí býti klučina sám činným, musí býti sám „hybnou silou"; dovedou však sestrojiti jiná, která se jim musejí točiti sama, či vlastně do nichž si zapřáhnou některý ze živlů. Jedno takové jsme už poznali mezi hračkami menších: větrní mlýnek.

Větší dovedou vystřihnouti z kotouče papírového hada: střihají ve spirále ke středu pás, čím blíže ke středu, tím širší, střed sám v šířce asi 2 cm. nechají, smačknou ho se stran a nasadí na stojan, v němž jest zabodnuta jehlička. Postaví-li se takový had se stojanem na kamna, točí se tlakem zahřívaného vzduchu.

Jindy kladou na kamna na témž stojanu větrník papírový, sestrojený též z kotouče papírového, který od obvodu ku středu čtyřikrát je nastřižen a díly střídavě natočeny po vzoru lopat skutečného větrního mlýna.

Konečně zavěšují na nit ke stojanu holubičku z „pouku" z vejce, s papírovýma varhánkovitýma křídloma. Holubička tato jest v chodské senci velmi častý zjev, jest i velkým velmi oblíbena.

Všecky tyto hračky sestrojují se hlavně v zimě, kdy mocnější střídání teploty působí mocnější pohyb vzduchu a kdy zima zahání do světnice.

Velmi oblíbené hračky hochů chodských jsou také stříkačka a „půkačka" (bouchačka). Obě se dělají nejvíce z jednoročních bezových mlázů, z nichž se prostě „duše" vytlačí. „Půkačka" dělá se také z brku. Bezová pak se „nabíjí" klůcky z vlhké koudele, brková náboji ze syrového bramboru, k čemuž se rozkrájí brambor na koláčky a pak se „nabíjí" tak, že se hned brkem potřebný náboj z koláčku vykrojí.

Více však práce než všecky tyto hračky dá „šipka" — luk — vyráběný ze šindele, do něhož se zadělá dobře ohebný „vobluk" s tětivou. Při luku nesmí scházeti ani kohoutek a „kulky" bývají někdy velmi hrozné, tvrdé bukové, opatřené ostrým hřebem.

Šipce jest blízka hračka zvaná „fičumpáčum". Na tu musí býti mistr, má-li býti podařená. Dělá se z třísky asi 3 dm. dlouhé. Ta se na jednom konci upraví v lopatku velmi tenkou, tvaru kosodélníka, ostatek zůstane: to je násada k lopatce, čtverhranná, ke konci mírně

silnější a na konci přiříznutá v hrot. Takto vyřezaný „fičumpáčum" položí se opatrně na příč přes ostří nože a hledá se těžiště jeho, když se najde, učiní se na tom místě po straně malý zářez, pak se zrobí malý bičík, na konci uzlíkem opatřený, s dobře mrštným bičištěm a už se může fičumpáčum jako blesk prudce vyhoditi do oblak nebo třebas někam do okna. Fičumpáčum se zadrží za konec lopatky palcem a ukazovákem levé ruky, do pravé se vezme bičík, uzlík se zadrhne do zářezu uprostřed, bičiště se hodně napne, zamíří se a — spustí.

Často bavívají se hoši na Chodsku také házením kotouče, upomínajícího na řecký diskos. Dělají si ho buď ze dřeva nebo zakulatí a ohladí na to tenčí cihlu.

Konečně dělají na rybníce pomocí střípků nebo plochých kaménků „podnožky". Házejí totiž střep — obyčejně pod nohou — v ostrém úhlu na hladinu, ten se tak odráží a poletuje jako poletují nad vodou „podnožky" (konipási).

Hračkami těmito baví se především chlapci, děvčata zřídka si na některou z nich vzpomenou. Mírnější povaha děvčat vyhledává si zábavy jiné — na prvním místě zpěv. Hračkami nejmilejšími jsou jim v „době školy" figurky papírové, jež si samy dělají. Nadělají z papíru husích stád, „panynek" (do hlavy zavážou hrách), sukní, kabátů, kalhot atp. Na pastvě pletou — často velmi důmyslně a uměle — ze „sítí" (bahenní rákos) košíčky, čepice, klobouky, pásy, lodičky a podobné věci.

Výrobou blízka těmto hračkám jest kočka složená ze šátku, kterou hoši dovedně skládají a ještě dovedněji nepozorovaně z ruky „pouštějí".

Mezi hračkami jednotlivců má důležité místo všelijaká „původní" muzika hochů chodských. Chlapci umějí dělati píštělky z bezu, z dutých lodyh tvrdých a v čas mízy z kůry, umějí dělati „frkandy", — z kůry, z brku, z dutých lodyh měkkých. Dělají si sami mudlánky, kápicle,*) pískají na listy stromů,**) trav, na blánu vaječnou a kdo ví, na jaké jiné všechny instrumenty.

Vedle toho jsou hochům, zvláště pohůnkům, za hračky některé samostatné výrobky řemeslné.

Tak sobě robí mimo biče pěkné hůlky buď „samorostlé", nebo „uměle" nad ohněm ohýbané a pak místo laku čazené. Staví pece a plotny z kamení a hlíny, s dlouhými komíny. V pecích takových pekou brambory nebo i „rozpařují" příliš tvrdý chléb. Větší vyřezávají si z bezu dýmky, přidělávajíce k nim troubele z ořechových ratolestí. Vědí, že ořech má vetchou dřeň, která se snadno vytlačí. Chtíce kouřiti a nemajíce „na tabák" netratí kluci hlavy: nacpou si „nať bramborovou".

Pasou-li blízko potůčka, staví na něm — někdy velmi složité a dovedné — mlýnky a „pjily".

---

*) Kápicl — jméno má od podobnosti zvuku s hlasem „kápicla" (čejky) — dělá se ze dvou dřívek rovných, z nichž jedno se těsně zapustí do druhého a mezi ně natáhne se blána nějaká; nejlíp k tomu slouží „kůžička" z kůry březové nebo list obilný. Kápiclů užívá se na lákání ptáků.

**) Znám mladíka, který si pískání na ovocný list — nejraději má hruškový — tak oblíbil a v něm se tak vycvičil, že už zastával při muzice klarinetistu!

Všecky tyto hračky, jichž je vždy hojně na Chodsku vídati, jsou zajisté znamenitou školou pro cvik a opatrnost i vynalézavost v pracích řemeslných, pohříchu některé z nich svádějí někdy účinky svými zvůli dětskou v nezbednost a způsobují všelijakou nehodu.

Méně dovednosti je potřeba na hračky společenské, za to bývá třeba ostrovtipu na hry s nimi.

Z hraček těchto jest nejobyčejnější, jako všude, „míč“; při tom však záhodno hned připomenouti, že hoši na Chodsku umějí si dělati původní „míče“ z kravských chlupů.

Po míči jest nejoblíbenější hra „hůčka“. Hůčku hrávají nejvíce na pastvě. Hoši vyhrabou na drnu „důl“ asi 1 dm. hluboký a 4 dm. široký — „město“ — okolo něho udělají důlky menší, o jeden méně než je hráčů. Hráči se ozbrojí každý holí a každý se postaví jednou nohou do svého důlku; na kterého žádný důlek nezbyl, ten musí „pást hůčku“, musí dbáti, aby prohodil „hůčku“, kulaté dřevo asi 1 dm. dlouhé, do hlavního „důlu“ tak, aby mu ji žádný, než tam dopadne, holí neodrazil. Podaří-li se mu to, musejí všickni, kteří jsou na důlcích, místa ob důlek vyměňovati a tu musí dáti pasák pozor, aby se v té chvíli sám do některého uprázdněného důlku dostal. Jakmile se dotkne důlku nohou, má naň právo, a kdo zůstal bez důlku, musí potom pásti. Když si byli všickni místa svá vyměnili, aniž se byl pasák do některého důlku dostal, křičí všickni kolem důlku: „šumity, šumity, šum!“ a holemi točí v městě, aby hůčku vyhnali. Když ji vyženou, pase pasák zase dál. Má-li některý mezi hrou odběhnouti, musí říci „můj důlek zámek“, a udělati přes něj křížem několik rýh koncem své hole, jinak by ho ztratil.

Obyčejná ovšem je také na Chodsku „hra špačka“, pak vyhazování a lapání kaménků do ruky, „na drápky“, (zvláště mezi děvčátky) a velmi rozmanité jsou hry v pony (fasole). Podrobněji o těchto a jiných hrách promluvíme ve zvláštním článku jinde.

Zde dotkneme se jen ještě některých zábav dětských na účet „bližního“.

Sem patří posměvačné průpovídky o jednotlivých jménech, které přečasto mezi dětmi chodskými k nemalému hněvu nebo i lítosti napadeného slýchati. Uvedeme z nich něco příkladů.

Hadam
zapjískal žabam,
žáby se sešly,
von jim dal krešli.

—

Fridolín,
strčil bábu pod komín,
bába se ho lekla,
na kolena klekla,
jen se bábo nelekej,
na kolena neklekej.*)

—

*) Také počítadlo.

Honza z boudy
kousal hroudy,
nemíl co jíst,
šel na houby,
nemíl dost,
kousal kosť.

—

Jozefe,
koza běhá po lese,
Jozef za ní s tlustou holí,
koza křičí, že to bolí.

—

Matouš
štyry kočky zakous,
pátá mu hutekla,
honil ji do pekla.

—

Martine —
koza bečí, pukl ne?

—

Tomši,
dy pa bure po mši?

—

De mají Kači, nepotřebujou psa až v devátým stavení.

Lizabeta
bula bita
s košťálama
do řibeta,
pod stolem
sochorem,
pod schodama
řetězama.

—

Co dělá Mára?
Šije a párá!

—

Markyto,
co rozlíješ, vypí to!

—

Terezie
blechy bije
pod stolem
sochorem.

—

Podobně posmívají se i různým stavům, řemeslům atd. Z příkladů toho uvádíme už jen tyto:

Dvě stě krejčů kotálelo
pírko po střeše,
nemohli je hukotálet,
přivedli ševce.

—

Já ubohý švec,
nemám žádnou klec,
dy mně blechy kousají,
nemám žádný posady,
já ubohý švec,
nemám žádnou klec!

—

Mlnář nekrade, dyž je mu vidět na vobě ruce.

Kantor chytá slepice
v postřekovskym rymíce.

Všetečnost tato — zlomyslnosti tu hledati nelze — nalézá dále pastvu i na různých případech, příhodách, řečích, atd. Doklady pozorovali jsme už na zábavách běhounka, školák ony bohatě doplňuje.

Objeví-li se mezi nimi zrzounek, volají na něho: „Hoří, hoří!“ Zrzáček však umí také hned vyplatiti: „Poj hasit!“

Žene-li pasák s pastvy, ptají se ho posměšně, má-li stádo „tvrdý rohy!“ (dobře-li napásl).

Slyší-li děti někde obecné „dobrýtro“ — umějí, třebas to nepatřilo jim, hned poděkovat „huž vylítlo!“

Ptá-li se někdo pro nic za nic kluka: „Čí si?“ odpoví také v rýmu: „Čížkovo z mísy, až se najím, pučím tě žíci.“

Ptá-li se někdo lakonicky: „proč?“ kluk nevázaná hned mu poví, že „pro slepičí kvoč!“

Stěžuje-li si někdo, že „zebe“ — „dyjť je to s nebe!“

„Rozkůčkové“ se i zvířatům posmívají: tak objeví-li se někde koza, volají na ni pasáci:

„Čujs, koza, do zelí,
to zelí je kyselý!“

Zvůle bujná nanesla konečně i počátky modliteb do rýmovaček žertovných, tu pak docela není ani stínu po nějakém úmyslném zlehčování svaté věci. Z rýmovaček takových slýchati:

Vyjmeno otce,
pásly se vovce,
i syna,
bulo jim zima,
i ducha,
nemíly kožicha,
amen,
skovály se pod kámen.

—

Očenáš jen ci,
za kamny v senci.

—

Očenáš,
táta náš
posadil nás na stoličku,
dával nám chléb po krajíčku,
my sme chtěli ešté,
von nám dával kleště.

—

Anděl páně
zlámal sáně,
přišel David,
chtíl je zpravit,
přišel Vít,
chtíl ho bjít.

—

Amen
padla bába s kamen.

K takovým skladbám patří „původní“ překlady z latiny: Sed libera nos a malo = sedm liber masa málo, dona nobis pacem = do nádoby s palcem.

A také říkadla při jídle:

Praví sv. Job:
štyři jezte, pátej drob;
praví sv. Jarolím,
počkejte, až nadrobím,
praví sv. Jiří,
na jednoho nečekejte štyři!

—

Praví svatej Míchal,
aby si každej svý nechál!

Někdy se také odváží v celém houfu dětí silnější na slabšího, to však se od ostatních netrpívá do zámezí. Přijde na př. podtají, zandá oči, a mačkaje nemilosrdně hlavu dává hádat: „Hdo je!“ Leckdy chytne kluk kloučka za knoflík u šatu a ptá se: „Trh nebo jarmark?“ Řekne-li překvapený „trh“, překvapí jej útočník ještě víc: „Tak budeme trhat“ a řekne-li „jarmark“: „Tak si můžem vybrát“ — sofisticky zas na to onen a drc! knoflík zmizí nechaje po sobě někdy i díru v šatě.

A uzná-li někdo ze starších za dobré napomenouti rozpusty za přílišnou zvůli dobráckým „Děti, děti!“ odmění se mu „děti“ zase rýmovačkou:

Děti, děti,
bába sedí na teleti.

Tyto a podobné „zábavy“ mají při své kousavosti přece ještě „vždy“ nátěr žertovný, ale jsou jiné, které nemají účelu jiného než škodu bližního.

Z takových jest na Chodsku na prvním místě rozpustilé chození na ovoce do sadů cizích. Tento zlořád nepokládá se na Chodsku ani za nepočestný, spíše jest to jen „čtverácký kousek“. A po skutku bývá z toho hněvů a mrzutostí až běda!

Nebylo by o to nějaké jablko, ale často při tom utrpí strom a to-li se stane některému starému milovníku stromů, není divu, že bývá zle.

Podobný zlořád dědí se mezi pastevci: ti se dají v podletí do které libo řípy nebo „tořnu“ a natrhají si, jakoby patřilo pole jim. To je zrovna jako nějaká privilej — na rozdíl mezi mým a tvým jim ani nepřijde!

A ještě méně musíme chváliti při dětech chodských hořečnou zrovna náklonnost jejich ku ptáčnictví. Co děti na Chodsku pomoří přes léto

ptactva, je žalno pozorovati. Kluci vyslídí kde jaké hnízdo a tak často poplaší staré, že hnízda zanechají, „polikají břetýnka“, „poklopce“, „voblouěky“, oka „vlašinová“, přivolávají ptáky „kápiclem“, mladé vybírají a krmí doma a všech těch ptácků — ubožáčků — jistý osud bývá — smrt v zajetí.

Matky chodské pozorujíce na svém „nezvedenci“ tuto radost v zámezí, často mu důtklivě připomínají, že „hdo ptačí, ajť nesnídá hani nesvačí — eště mu vejdělek nevystačí,“ avšak málo to prospívá.

Ale při vší nezbednosti této zábavy jest v ní pozorovati leckde bystrost ducha i těla a proto dáme sem ještě stručný popis jednotlivých způsobů chytání.

Nejobyčejnější jest chytání na lep. Kluci sami si připravují lep z „himelí“ tlukouce a vypírajíce kůru ze jmelí, až zbude čistý lep, jenž se spirálně natočí na „břetýnka“ (proutky, nejlépe jívové nebo vrbové), po chytání pak se zase stáčí a vloží do vody, kde zůstane déle zachován než na vzduchu. Nebo vaří si sami lep ze lněného oleje, jímž potom břetýnka prostě namažou. Břetýnky chytají se ptáci „na potůček“, „na víšek“, „na rajspán“.

Na potůček. V houštině lesní přikryje se potůček, kam chodí ptáci pít, „peručinkami“ a nechají se odkryté jen malé „rymíčky“, přes něž se nakladou břetýnka. Jde-li pták potom na to místo pít, uvázne na břetýnkách. Na potůček chytají se červenky, černohlávci, sýkorky, hejlové a j.

Na víšek. Na blízku lesa vztýčí se bidlo a na něm se přiváže asi metr shora víšek z několika peručin. Nad víškem udělají se zářezy a do zářezů se napíchají břetýnka. Pod bidlem zavěsí se na malou tyčku klec s „volavcem“, ptákem téhož druhu, jací se mají chytati; volavec volá, druhové slyšíce jej litají k němu, sedají na břetýnka a chyceni padají dolů. Na víšek chytají se křivonosky a čížkové a to v podletí, kdy začínají litati v hejnech.

Na rajspán. Hluboko v lese, nejlépe v houští, ořeže se s jednoho stromu zdola nahoru něco větví docela, něco povýš jen tak zpola, takže činí od kmenu na všecky strany po několika hůlkovitých pahýlech. Vrch se nechá zdráv. Do pahýlů zařežou a nakladou se břetýnka, pod stromem udělá se bouda z peručí a do té se schová čížbář a kápiclem ptáky dráždí a přivolává. Ptáci nezvyklostí hlasu podrážděni, tuší na blízku nepřítele, jdou zvědavě po hlase a nemohouce křiklouna nalézti, poletují kolem boudy, až sednou na břetýnko a padají chyceni dolů. Na rajspánu chytají se skoro všichni ptáci. Chytá se v soumraku a na úsvitě.

Chytání do ok. Oka z „vlašin“ líčí kluci hlavně na podzim na stehlíky; oplítají jimi „štětky“, svazky bodláků, na nichž stehlíci rádi zobají a tak je pohodí leckde na „vobciznach“; v zimě a k jaru, v čas velkých vánic, kladou oka také na prkénka, sypouce mezi ně zobání pro strnady, vrabce, skřivany, lindušky atp.

Darebnější než všecko toto jest chytaní na vobloučék. Kluk ohne do polokruhu jedlovou větvičku, v jednom konci udělá malou dírku, na druhý přiváže dvojnásobnou „skanou“ nit. Nit protáhne dírkou v prvním konci tak daleko, že tvoří malé oko a pak ji upevní, aby neutíkala nazpět, malým, tenkým dřívkem, zastrčeným do dírky jako klín. Dřívko

je dlouhé asi 1/2 dm. Nad ním se roztáhne oko, přiváže se vnadidlo a oblouček částí oblou postaví se na zemi a obloží i upevní mechem. Pták, nejčastěji červenka, vnadidlem přilákán, sedne na dřívko, to se vyvrátí, oblouček nit zatáhne a oko sevře jednu nebo obě nohy ptáka. Často se ptáčku chudáčku noha vykroutí, někdy se chytí i za hlavu; proto je oblouček nejméně oblíben.

Více je vídati poklopců, sdělaných buď z prkének nebo z bezových ratolestí. Tento dělají kluci jen kudlou, beze všech hřebů: zařežou z obou stran na jednom místě proti sobě ratolest bezovou až ku dřeni a pak navlékají jednu ke druhé na dřevěné hroty. Z takových stěn pak se složí celý poklopec. Uvnitř poklopce jest „jazejček", dřívko na jedné straně stěny zavázané nití, na druhý ploský konec tlačí dřívko, podpírající střechu poklopce, do ostrého úhlu otevřenou. Skočí-li pták do poklopce a zavadí o jazýček, smekne se tento a zvrátí podepěrku, střecha spadne a pták je chycen. Za lákadlo užívá se bezinek nebo „moučnejch červů" — larva brouka potemníka — nebo staví se k zadní stěně zrcadlo, v němž vidí pták svůj obrázek a tak se klame, maje obrázek za soupeře, i chce se s ním dáti v boj a tak hněv jej zavádí do osidel. Užívání zrcadla zakládají děti na zkušenosti, že pták, zvláště červenka, netrpí vetřelce ve svém revíru. Do poklopce chytají hlavně červenky, sýkorky, vrabce, strnady.

Mimo všecky tyto ustálené a zděděné způsoby chytání ptáků provozuje leckterý klučina při tom i všelijaký svůj vynález.

Všecko to dohromady nelze než kárati, jen jednu stránku vidíme na bezměrné touze dětí chodských ku ptáčnictví dobrou: Děti chodské poznají ptáky — nejněžnější a nejpestřejší díl přírody kolem sebe — a jejich vlastnosti i nejtajnější spády do krajností. Poznají z daleka ptáka po hlase, po peří, po letu, rozeznají určitě druhy a pohlaví ptáků v nejzáhadnějších případech, znají všelijakou zvláštní psychologickou stránku jednotlivých ptáků a to vše má zajisté vliv dobrý i na jejich vlastního ducha. Jenže zábava ta přechází zhusta ve vášeň, jíž oslepeni nemají někdy kluci pro ubohého ptáčka zpěváčka žádného slitování.

Ještě dobře, že při tom, jakož i při všech jiných zlozvycích dětí chodských pamatují rodiče dobře a v čas, že „metla vyhání děti z pekla", což platí na Chodsku i pro děti hodně už vzrostlé. K tomu pak dostává se jindy — jak jsme se už s dostatek přesvědčili — dětem hojně vedení dobrého, takže přirozeně vyrůstaly opravdu děti chodské vždy „v lid jadrný, otužilý, postavy statečné, mysli udatné!"*)

* * *

Snad velkým lidem bude zdát
se všední, malé to všecko —
Vy ale odpustíte mi,
že s Vámi byl jsem zas děcko!**)

---

*) Jirásek, Psohlavci.
**) Sládek, Skřivánčí písně.

Hračka.

Povídka E. Krasilníkové.

Z ruštiny přeložila Augusta Šlechtová.

I.

„Slyšeli jste? Čuvašev se zastřelil . . .“

„Ovšem, ovšem! Docela k víře nepodobný kousek!“

„Pěkný to dárek jeho rodině na takový svátek! Chystal jsem se k nim s přáním, a zatím pojedu na pohřeb.“

„Věru nepochopitelno! Představte si jen: viděl jsem jej v předvečer dvacátého třetího; překvapil mne, byl tak vesel, že jsem se ho tázal, nepředpověděl-li mu kdosi, že jistě vyhraje 1. ledna dvě stě tisíc. Péťa se zasmál a pravil: „ba něco lepšího,“ a tu máš, druhého dne byla už kule v hlavě.“

„A kdož ví, snad to i nazval nejlepším.“

„Přestaňte již, není možno! Neměl nijaké příčiny — okamžitá nepříčetnost.“

„Praví se, že madame Tchouvacheff se div nezbláznila — ona tak Péťu milovala.“

„Pravda-li, že se chtěl oženiti?“

„Svatá pravda — s Cházárovou. Ona je jakási vzdálená příbuzná Čuvaševých.“

„No tak vidíte — a mně pravili, jakoby se byl Péťa zastřelil z lásky.“

„Z jaké lásky?“

„Neberte to tak opovržlivě . . . víte cherchez la femme. Je velice možno, že tu bylo cosi podobného.“

„Opravdu, vyvedl hloupost. Je-li na světě jen jediné ženštiny, která by za to stála, aby takový chlapík jeho stavu se zastřelil a to ještě takovým bídným a neslušným způsobem!“

„Jak to myslíte?“

„Ale prosím vás, vždyť o štědrém večeru už sjížděli se hosté a pojednou takový skandál — což nemohl počkat!“

„A je to pravda, že u něho našli jakousi podobiznu?“

„Není-li to ta, jež visela u něho nad postelí?“

„To byl ňáký obrázek . . . Péťa sám povídal!“

Takový rozhovor vedla společnost sebravších se mladíků, bývalých soudruhů samovraha.

A vskutku, případ zvláštní a nevysvětlitelný: mladý, krásný a zdravý muž s pěkným ve společnosti postavením a poněkud v nespořádaných poměrech, který však mohl vše napraviti výhodnou ženitbou, což by ho stálo jediné slovo, tak končí život svůj jedinou ranou z revolveru, aniž by co řekl aneb napsal k objasnění tohoto činu, jenž uvrhl v hoře všecku jeho rodinu.

O této smutné události, dokud se na ni nezapomnělo, jako vše se zapomíná na světě, mluvilo se mnoho mezi lidmi znajícími Čuvaševých. Vysvětlovali ji všelijak, ale pravdy se nedopídili . . . A zatím pravda tato byla taková, že mohla vysvětlit nejen tuto podivnou vraždu, ale i přiměti mnohé, nešetrně obviňující Čuvaševa z malomyslnosti, k hlubokému jeho politování.

II.

Bylo to v prvních dnech měsíce září. Babí léto bylo překrásné. Obloha tak čistá a modrá, slunce příjemně hřálo, tak že nebýti červenajícího a žloutnoucího listí, bylo možno mýliti se a pokládati září za červen.

Nehledíc na toto pěkné počasí, v městě začínal už čilý život podzimní. Na ulicích tu a tam táhly vozy, do strašné výše naplněné velkým nákladem rodin vracejících se z městských letních bytů opět do zimních. Žáci a žákyně všemožných škol probíhali s knížkami a taškami. Záměstské zábavy přestávaly a městská divadla otvírala své pohostinné brány.

Za překrásného pozdního letního dne v alexandrovském sadu na lávce, obrácené k stromořadí, táhnoucímu se podél budovy admiraltějské, seděl krásný a velice vkusně oděný mladík. Seděl sehnut, opíraje se bradou o stříbrnou rukojeť své hůlky a hleděl roztržitě na mimojdoucí. Tento mladík nazýval se Petr Kyrylovič Čuvašev. Nyní právě byl poněkud neveselého rozmaru.

Příčinou toho bylo, že vracela se v tento den jeho rodina z letního bytu z Petěrgofu do města, a poněvadž Petr Kyrylovič nesnesl nepořádků obyčejně při tom povstávajících, trávil čas mimo dům.

Čuvašev už byl v úřadě, ale tam neměl zhola ničeho na práci; nebylo tam ani představených, ani kollegů; vše bylo ještě jako v létě, a proto on také odešel a seděl nyní zde, rozmýšleje se, kam by šel poobědvati a kde by ztrávil zbytek dne.

Zdálo by se, že rozřešení podobné otázky nemohlo by činit obtíží mladíku, jakým byl Čuvašev, jenž měl tolik známostí a tolik prostředků; ale nebylo tomu tak.

Časem napadla na Čuvaševa beze vší podstatné příčiny zádumčivost a v těch dnech rozhodně nevěděl, kam se podít a co s sebou dělat. V takových okamžicích, jindy obyčejně veselý a dobrosrdečný, zkrátka jak se říká dobráček — Petr Kyrylovič stával se nesnesitelným a všeho se chytal, tak že pro nejmenší námitku byl s to pohádati se s nejlepším svým přítelem. Kterak nastal u něho takový stav, Petr Kyrylovič ani sám nevěděl. Jsa právě v takovém rozmaru, nevěděl, co počíti. Patře na kolemjdoucí, Čuvašev nacházel všecky protivnými, když tu pojednou z vedlejšího stromořadí objevila se osoba, jejížto zajímavost mohl nepozorovati toliko slepec.

Byla to ještě velmi mladá dívka v oděvu prostém, avšak slušném a po módě. Měla na sobě plášť zakrývající celé šaty a také tmavý modní klobouček; v rukou kromě deštníku nesla tašku s nápisem „Musique“ a několik balíčků. Mimovolně pohlédla na Čuvaševa a jemu také padla do

oka tato příjemná tvář, oživená jasným ruměncem, s velkýma černýma očima, tak že Petr Kyrylovič chtěj nechtěj hleděl za hezkou neznámou dívkou.

Tato došla již do zátočky velkého stromořadí, když pojednou vyklouzl jí z rukou a upadl jeden balíček, z něhož se vysypaly na cestu hrušky.

Čuvašev, nevěda ani jak, octnul se u neznámé dívky a již jí je sbíral.

Ona se až po uši zarděla.

„Ach, prosím, neračte se namáhati... Proč to... já sama," pravila mladá dívka, pátrajíc po lavičce, kam by mohla položiti ostatní své věci.

Ale Čuvašev neuposlechl.

„Kolik jste jich měla?... deset?... pět? více?... Už jsem našel dvanáct. Patnáct dobře? Kde je ještě jedna? Ach, tu je; no tak teď jsou všecky..."

A Čuvašev podal balíček s nasbíranými hruškami zaražené mladé dívce.

„Děkuji vám... toť opravdu hloupé... prodavač mi je špatně zavázal... pravila jsem mu, že se to rozváže," dodala.

„Nyní třeba svázati to silněji... máte-li provázek?" otázal se Čuvašev.

„Ano, zůstal mi v ruce."

„Dovolte, já vám je svážu... vám je to v rukavičkách nepohodlné," nabízel se Petr Kyrylovič.

A už seděli na lavičce, odděleni položenými na ni balíčky a taškou s hudebninami. Čuvašev obíraje se hruškami, netratil času a důkladně si prohlédl svoji neznámou.

Byla překrásná. Hlavně bylo to hezké, že vše na ní bylo mladistvé a svěží, a nezdála se tak jen býti na jistou vzdálenost; nic nebylo připraveno — to mohl Čuvašev směle posoudit — nemálo přehlédl již ve svém věku různých ženských tváří.

Jemu se velice zalíbila tato svěží tvářička s jasným ruměncem a něžnou pletí, podobající se broskvi. Mladá dívka velmi často rozpačitě se usmála a při tom z pod růžových rtíků leskly se rovné, bílé zuby a na tvářích vystupovaly důlky; nejpěknější ze všeho byly však oči. Čuvašev si připomínal, že právě takové černé oči opěvovali básníci, ač již dávno nečítal veršů.

Petr Kyrylovič musel odvrátit pohled svůj od ní, bál se, že se příliš zadívá do těchto očí a prozradí, jaký dojem naň učinily, ale Čuvašev si z některých příčin toho docela nepřál.

„No tak, teď to bude pevné! ale máte přec ještě mnoho balíčků..."

„Ponesete je daleko?" otázal se Petr Kyrylovič, staraje se tuto otázku pronésti nejnevinnějším tónem.

„Ano, ještě dosti daleko... šla jsem sadem k přístavu parníků na Vasiljevský Ostrov," prostě odpověděla mladá dívka.

„To máme jednu cestu... já tam také šel... Dovolíte, abych vám pomohl?" tázal se opět Čuvašev.

Tato nepatrná příhoda příjemně působila na jeho špatný rozmar, že se rozhodl všemožně z ní těžiti.

Mladá dívka pohledla na něho, a v jejích okouzlujících očích jakoby se mihla nedůvěra.

Petr Kyrylovič pozorovav to, nemeškal vše napraviti.

„Domníváte se snad, že uteku s vašimi balíčky?" žertovně prohodil.

Neznámá se usmála vesele, zcela po dětsku.

„Ó, nikoli! Kdybyste s tím i prchnul, nepřineslo by vám to velké výhody... Mně se jen zdálo podivným vaše laskavé nabídnutí, poněvadž když jsem šla kolem, seděl jste tak pohodlně, a mně nemohlo napadnouti, že byste měl někam cestu,“ podotkla poněkud ironicky.

„Ano, je pravda, nespěchal jsem, ale nyní, když mohu prokázati nepatrnou úslubu...“

„Pospíšíte si? Výborně! Já také spěchám domů, a proto pojďme,“ pravila hezká brunettka, vstávajíc a přebírajíc své balíčky.

Petr Kyrylovič vzal větší jich část; byl rád, že neznámá zahovořila s ním žertovným tónem, neboť se bál, aby se nepolekala jeho pozorností.

Šli spolu.

„Do jakého ústavu chodíte?“ tázal se Čuvašev, pohlédnuv na sešit hudební a použiv této příležitosti zapřísti hovor.

„Neučím se, ale sama dávám hodiny v hudbě,“ odvětila neznámá.

Čuvašev se podivil.

„Je-li možná?“

„Ano, co na tom podivného?“

„Nic, vskutku nic, to bych si byl nikterak nepomyslil,“ odpověděl Čuvašev, pohlédnuv na svoji společnici.

Ona to pochopila, zarděla a usmála se.

Když se nabídl doprovoditi ji, učinilo to na ni nepříjemný dojem pouličního záletnictví; ale vidouc, že nezačíná nijakého dvojsmyslného hovoru a jak se zdá, chce jen prokázati jí úslubu beze všeho zlého úmyslu, mladá dívka se upokojila a pomyslila si: Proč bych nemohla promluviti s hodným člověkem? Vždyť stává se mnohdy, že mluvíme s docela neznámými lidmi; nechť i tentokráte je tomu tak.

„Nedávám jen hodiny v hudbě, ale vyučuji také anglickému jazyku,“ připojila.

„Jste snad Angličanka?“

„Ne, jsem Ruska, moje matka byla Angličanka a znám anglický jazyk tak dobře, jako mateřský; mohu tedy vyučovati,“ odpověděla mladá dívka.

„Trvám, dávati hodiny je asi velmi nudné zaměstnání,“ tázal se Čuvašev.

„Co platno! Někdy to mrzí, ale přece je lépe dávati hodiny, nežli ničeho si nevydělat a záviset od jiných.“

Čuvašev souhlasil s tím, ač sám po celý svůj život skorem ničeho nevydělal, užívaje pouze prostředků, jichž se mu dostávalo od otce a děda.

„Zde mezi notami mám knihu — některé kusy Shakespeareovy, čtla jsem je s jednou svojí žačkou,“ pokračovala neznámá — „a vy umíte anglicky?“

„Z mládí mluvil jsem prý jako rozený Angličan,“ usmál se Čuvašev, „nyní jsem však mnoho zapomněl.“

„Proč to? Toť chyba.“

Petr Kyrylovič pokrčil rameny.

„Co platno... z části z lenosti, z části nebylo ani pokdy,“ odpověděl.

„Jste tak zaměstnán?“

„Ano, velice," mimovolně usmál se Čuvašev, připomenuv si, že před půl hodinou seděl, nevěda, co dělati.

„Ale Shakespeara jste četl?"

Čuvašev se přiznal, že kromě hlavních, nejznámějších děl velkého anglického dramaturga, velmi málo jej zná.

Za takové rozmluvy naši nahodile seznámivší se přejeli přes Něvu s jinými osobami, které jeli parníkem, a vystoupili na nábřeží Vasiljevského Ostrova.

„Nyní však dovolte, bych se vám poděkovala za vaši laskavost; poroučím se vám," pravila mladá dívka a jakoby znamenala pohnutí na tváři svého průvodce, rozpačitě připojila: „Už sotva asi máme stejnou cestu. A kam vy jdete?"

„Do osmé ulice," na zdař bůh odpověděl Čuvašev.

Tato odpověď musela mu býti nebem vnuknuta, poněvadž mladá dívka všecka se zarděla, pohlédnouc s podivením na svého průvodce, a mimovolně prohodila:

„Považte, jdu tam také."

„Dovolíte mně tedy doprovoditi vás?" zaradoval se Čuvašev.

„Přejete-li si toho, proč ne? Pojďme poněkud rychleji — už je pět hodin, a teta, trvám, načekala se již s obědem, a v 7 hodin mám býti opět v hodině."

Tak se namahati, s takovýma očima a takovou tváří, když by bylo možno snadně domoci se bez práce toho, že by se mohla odívati v brilliauty, aksamit a jezditi ve vlastní ekypáži! pomyslil si Čuvašev; chtěl nabídnouti své průvodkyni izvoščika, avšak bál se odmítnutí, a tak šli opět pěšky.

Slova, že žije s tetou, působila na Čuvaševa velmi příjemně.

„Tak je to mnohem lépe, než s otcem nebo matkou," pomyslil si.

„Vaše tetinka dává také hodiny?" tázal se. „Zajisté že je také tak zaměstnána jako vy?"

„Ano, avšak tetinka nevyučuje; dělá překrásně umělé květiny a má mnoho objednávek," odpověděla průvodkyně Čuvaševova.

Po této otázce, potvrzující jeho domněnku, přivedl Čuvašev hovor na něco jiného z opatrnosti, boje se, aby mladá dívka ho nepodezřívala, že by snad chtěl vyzvěděti mnoho o jejích poměrech při nahodilém tom setkání; Petru Kyryloviči bylo stále veseleji, stal se příjemným a zajímavým společníkem, jakým býval vždy při dobrém rozmaru.

Dosud snad nikdy v žádném salóně ve společnosti vznešených dam Čuvašev se nestaral býti tak zajímavým, jako právě nyní, jda po zaprášených mrtvých ulicích Vasiljevského Ostrova ve společnosti této jemu neznámé, hezké dívky; i zdálo se mu, že dosáhl svého cíle — naslouchalať mu s takovou pozorností, že tak ani neměla dělati.

Na rohu jedné ulice Petr Kyrylovič a jeho průvodkyně setkali se se žebrákem, otrhaným stařečkem s obvázanou špinavými hadry rukou. Čuvašev, zaslechnuv jeho žebronění, sáhl mechanicky do kapsy, vytáhl dvougriveník a dal jej žebráku.

Čuvašev učinil tak beze všeho rozmýšlení, právě tak jako dříve řekl bez rozmyšlení, že musí jíti do osmé ulice; avšak ihned zpozoroval z pohledu, jakým pohlédla naň jeho neznámá, že jí to bylo vhod.

„Jak jste dobrý!“ podotkla v tu chvíli, když se rychle vzdalovali od žebráka, jenž žehnal štědrému dárci.

„Jaký pak to důkaz dobroty — dáti žebráku dvougriveník?“ usmál se Čuvašev.

„Mnozí by ani toho neučinili.“

„Možná! Ale jedná-li se o velkou dobročinnost, je peněžní pomoc chudině nejsnadnější způsob pomoci: dá se mnoho-li kdo chce a může, zůstane vědomí dobrého skutku, a namahání není při tom žádného. To není to, jako když se pomáhá svou vlastní prací,“ odpověděl Čuvašev. Ve skutečnosti však to, co nyní pravil, nebylo docela jeho míněním; on taktéž jako velká část zaopatřených a veselých lidí, velmi málo dbal o chudinu. Kdesi to slyšel aneb četl, co řekl, a zde se to právě hodilo: ačkoli tato myšlénka nebyla nová, byla dobrá a prozrazovala srdce toho, kdo ji pronesl.

„Hle! už je konec naší cesty!“ pravila hezká brunettka a zastavila se u jednoho domu osmé ulice mezi Malým a Velkým prospektem.

Čuvašev se ohlédl. Byl to dosti čistý, dřevěný dům, natřený temně šedou barvou. Měl tři poschodí, ale nejhořejší bylo mnohem kratší obou nižších, a měl všeho všudy tři okna, mezi nimiž byla přibita nevelká tabulka s nápisem: „M-me Marie. Modes fleurs, corsets.“ Vchod byl z ulice, tři — čtyry stupně a žluté dvéře, jež vedly na schody.

„Zde nahoře bydlíme,“ pravila mladá dívka. „Poroučím se! Merci za vaši laskavost a společnost, a kam vy?“ připojila.

„A tamhle!“ Čuvašev ukázal na zdařbůh na jakýsi velký dům s podjezdem.

„S bohem! Přeji vám, abyste zastihl své známé doma.“

Neznámá podala Čuvaševu malou ručku, v hnědé švédské rukavičce, kterouž tento radostně stiskl. Sebravši své balíčky, hbitě vystupovala po schodech a zmizela za dveřmi.

Čuvašev po jejím odchodu ještě jednou si prohlédl dům, chtěje zapamatovati si lépe jeho zevnějšek, a odešel. Několik kroků opodál zavolal na prvního nahodivšího se izvoščika a odejel nazpět do města k obědu, nabyv svou neočekávanou procházkou dobré chuti.

III.

Rodina Čuvaševých náležela k vybrané společnosti. Poměry jejich byly poněkud neurovnané, ale proto přece takové, že možno bylo žíti, jak toho společnost vyžadovala.

Otec Petra Kyryloviče byl už několik let mrtev. Čuvašev žil s matkou, s dospělou sestrou, o pět let mladší než on, s dvanáctiletým bratrem, jenž nosil ještě uniformu jednoho z privilegovaných ústavů. Čuvašev žil jak žijí všichni mladí lidé jistého kruhu — svým časem také skončil studie jednoho z privilegovaných ústavů, kdež vynikal více svým šelmovstvím rozmazleného synka bohatých rodičů, nežli pilností. Po ukončení studií nastoupil úřední službu; ačkoli měl všecky prostředky, aby udělal karieru, možno bylo najisto uhodnouti, že úředník z něho nebude. Služba zajímala Čuvaševa jenom tak, aby jí byl nejméně vázán, a ostatní čas aby mohl

tráviti příjemně. Petr Kyrylovič měl mnoho přátel, s nimiž se bavil a hrál v karty. Následkem svého šťastného zevnějšku a zvláštní přitažlivosti v jednání, jimiž byl s nadbytkem obdařen, měl úspěch u ženštin. Rád s nimi zacházel a dosáhl v tom značného umění. Nehledě však k tomu a na svých 28 let, Čuvašev ještě ani jednou nemiloval do opravdy; ačkoli kdyby se mu to bylo připomenulo, byl by neuvěřil, neboť byl přesvědčen, že dvakráte — jednou však jistě do opravdy a hluboko byl zamilován.

Rozmazlený všemi výhodami svého života, Čuvašev nerad si něčeho, ať to bylo cokoli, odepřel.

Setkání s hezkou brunettkou ho velice zajímalo; nemohl zapomenouti jejích očí a svěžího obličeje, a rozhodl se, že toho jen tak nenechá.

O úspěchu Čuvašev docela nepochyboval — chudá dívka žijící svou prací, osamocená, co tu mohlo býti na překážku? Ale instinkt, jenž ho nikdy neklamal v těchto věcech, napovídal mu zcela určitě, že tu nelze postupovati hrubě, ale je třeba vhodné příležitosti ku sblížení se. Ačkoli neznal svoji neznámou déle než hodinu, cítil, že jsou povahy, jichž mravní čistota jeví se na první pohled.

Čuvašev byl úplně přesvědčen, že bude u ní prvním a přál si toho také velice; aby toho dosáhl, bylo však třeba jednati opatrně — proto zařídil věc tak, aby se tak stalo jaksi samo sebou.

Stálo ho to dosti lámání hlavy, avšak cíl stál za tu práci, kterou by tomu věnoval, a proto Petr Kyrylovič přišel konečně na něco, co se mu nejlépe, jak se zdá, hodilo.

Zkrátka druhý den po setkání se s hezkou brunettkou Čuvašev opět přišel do Alexandrovského sadu, ubíraje se rychle ku svému dřívějšímu pozorovacímu místu.

Spěchal, neboť byl při odchodu z úřadu zadržen jedním ze svých přátel, jemuž nevhod napadlo doprovoditi jej, tak že Čuvašev jen násilně se ho zbavil.

Sotva že Petr Kyrylovič došel k památné jemu lavičce, poohlédl se a již z vedlejšího stromořadí uviděl vycházeti známou štíhlou postavu.

Mladá dívka také hned jej zpozorovala. Čuvašev uhodl to z jasného ruměnce, jenž polil její líce a z mimovolného pohybu, jakoby se chtěla zastaviti; ale zpamatovavši se ihned, chtěla jíti dál.

To nebylo po chuti Čuvaševu; sejmuv klobouk, přistoupil k ní jako ku své známé.

Toto jednání nápadně znepokojilo neznámou, tak že první promluvila:

„Aj! neočekávané setkání," podotkla.

„Snad neočekávané pro vás, ne však pro mne . . . Já jsem sem přišel výhradně s úmyslem, abych se s vámi setkal," přiznal se přímo Čuvašev.

Ve velkých, tmavých očích, na něho upřených, jevila se bázeň zároveň s přísností.

„Nemluvte tak, nepokračujte . . ." jakoby opravdově hovořily tyto oči; ale Čuvašev pokračoval:

„Mám k vám prosbu, a nehledě k tomu, že vím náhodou, kde bydlíte, neodhodlal jsem se zajíti k vám, ale chtěl jsem zkusiti štěstí, nesetkám-li se s vámi opět zde."

Toto vysvětlení, zdálo se, že poněkud upokojilo mladou dívku.

„Čeho si ode mne přejete?“ tázala se.

„Hned, dovolte, abych vám dříve pověděl své jméno, byste zvěděla, kdo jsem,“ a Petr Kyrylovič představil sám sebe.

Veselý úsměv přelétl přese rty hezké neznámé a ona se očividně zcela opanovala.

„Musím se tedy i já představiti: Olga Sergejevna Michajlova, učitelka hudby a anglického jazyka,“ pravila.

„Nyní jsme se navzájem seznámili, a rcete, čím je taková známost horší, než kdybychom byli představeni jeden druhému v nějakém saloně?“ otázal se Čuvašev, vesele patře na spanilou tvář své nové známé.

„Aspoň taková známost je zajímavější,“ podotkla Olga Sergejevna. „A povězte mi nyní, proč jste mne chtěl vidět?“

„Proto že jste se mi velice zalíbila, a že jsem odhodlán zamilovati se do vás,“ byl by musel Čuvašev odpověděti dle svého svědomí; ale že nebylo lze něco podobného vysloviti, zahovořil o něčem jiném.

„Máte-li ještě něco volného času? Mohla byste vzíti ještě jednu hodinu?“ tázal se.

„Proč pak ne? Mohu. Ale jak jen vy jste se odhodlal doporučiti mne někomu, neznaje zcela mých schopností k vyučování?“ usmála se Olga Sergejevna.

„Dáváte-li hodiny, rozumí se, že jste schopna je dávati, a že jste dobrá a trpělivá — o tom jsem přesvědčen!“ opravdu přesvědčujícím tónem odvětil Čuvašev.

„Buďsi ... nebudu se s vámi hádati ... komu mne chcete doporučiti?“

„Mé provdané sestřenici. Má asi 8letou dcerušku, kterou chce dát učiti hudbě. Dívka je ponékud rozmazlená, ale nadané a dobré dítě. Trvám, že nebude vám příliš obtížno s ní se zabývati.“

„Ó, což je o to! Měla jsem všelijaké žáky a dovedla jsem jim vyhověti.“

„Souhlasíte-li tedy?“

„Ano, přejete-li si toho. Kde bydlí vaše sestřenice?“

„Zde je adressa,“ pravil Čuvašev vytáhnuv z kapsy zápisník a z toho visitku, na níž bylo s jedné strany vytištěno jméno a byt Čuvaševa a na druhé napsána inkoustem adressa jeho sestřenice.

Olga Sergejevna rychle oboje přečtla a schovala lístek do kapsy.

„Merci, musím vám býti rozhodně povděčnou, není tak snadno dostati nyní hodiny ... Kdy mohu viděti paní Peskovou, abych se s ní mohla umluviti?“

„Bývá doma každého dne do dvou hodin ...“

„Zítra k ní zajdu.“

„Dovolíte-li mně, abych sem zítra přišel a zvěděl výsledek vašich úmluv? Zdaří-li se to, budu míti ještě k vám prosbu,“ řekl Čuvašev.

„Jedná se také o hodiny?“

„Ano, cosi takového.“

„Povězte to hned,“ nalehala mladá dívka.

„Nikoli! bylo by hrozné ... kdybyste odmítla. Popřejte oddechu.“

Olga Sergejevna se usmála.

„Jak vám libo . . .“

„Dovolíte tedy, abych vás zde zítra očekával?“

„S radostí! Jenže zítra tady nepůjdu. Vždyť víte, M-eur Čuvašev, kde bydlíme: kdo vám překáží, abyste k nám přišel, přejete-li si toho? Budu zítra celý večer od 7 hodin doma, a potěší mne, když vás uvidím. Přijdete-li?“

„Ó, s největší radostí,“ spěšně odpověděl Čuvašev; zarděl se a pocítil, že srdce jeho tlouklo silněji: to, po čem prahnul, bylo dosaženo.

Petr Kyrylovič doprovodil Olgu Sergejevnu až ku vchodu sadu a vrátil se zpět.

„Zítra,“ zdálo se mu, že toto slovo, napsáno duhovými barvami, utkvělo v jeho představě.

„A jméno líbezné! Bude-li mně někdy možno nazvati ji tak přímo do očí?“ myslil si Čuvašev. „A proč ne? Což se to na světě ještě nestalo?“

IV.

Všichni, s nimiž se Petr Kyrylovič druhého dne sešel, pozorov ali že byl neobyčejně dobrého rozmaru.

„Dnes jako bys byl dostal rubl vázaného!“ zasmál se jeden z jeho přátel-kollegů.

„Ne rubl, ale dukát!“ odvětil Čuvašev.

„Nu, teď zlato platí! Gratuluji!“

„Jaké zlato? Dozajista je opět zamilován — jako bys ho neznal,“ podotkl druhý známý Čuvaševa, jenž slyšel tuto rozmluvu. „Pověz, do koho?“

„Do čínské císařovny,“ zněla odpověď.

Doma při obědě byl Čuvašev také velice veselý a příjemný: žertoval s bratrem, přislíbil sestře, že s ní půjde k jakýmsi známým, kam jej dávno již nemohla dostat, a pozorně vyslechl nudný hovor matčin o jakési rodinné nepříjemnosti jejich známých.

Vše to Petr Kyrylovič prodělal s obratností moderně vychovaného mladíka, kterého zdánlivě co nejvíce zajímá, o čem se právě ve společnosti hovoří; ale mezi tím po celou tu dobu tiše jakýsi veselý hlas do ucha mu šeptal: „V 7 hodin! v 7 hodin!“

Když konečně určená hodina nadešla a Čuvašev octnul se na ulici, cítil, že je jako z klece na svobodu vypuštěný ptáček.

Byl pěkný večer, tichý, teplý a jasný. Na modré obloze kmitaly hvězdičky a vystupující luna počala ozařovati vše svým mírným zamodralým světlem, jež bylo stále jasnější, čím více se Čuvašev vzdaloval od hlavních, silně osvětlených ulic.

Konečně dal zastaviti svému izvoščiku u malého dřevěného domu v osmé ulici a pohlédl do oken nejvyššího poschodí.

Tam skrze spuštěné záslony bylo viděti světlo.

Čuvašev vešel do domu a stoupal po schodech nahoru. Byly čisté, ačkoli dosti slabě osvětlené petrolejovou lampou. Došed nahoru, zazvonil u dveří, kde v malém rámečku přibita byla tabulka s nápisem: „Marie Ivanovna Michajlova.“ Hned mu otevřeli. Čuvašev octnul se v malé předsíni. Po levé straně z polootevřených dveří padal proužek světla

a bylo viděti pečlivě urovnanou, bílou postel; hlavní osvětlení dodávala však komnatě lampa, stojící na stole před velkou pohovkou; dokořán otevřené dveře byly právě proti vchodu.

Čuvaševa pustila starší dáma s churavým a trpícím výrazem, suchého, ač patrně kdysi krásného obličeje. Měla na sobě temné šaty se širokou bílou zástěrou.

„To je jistě tetička — služky dozajista nemají," pomyslil si Čuvašev a zdvořile se pokloniv, pravil:

„Je Olga Sergejevna doma? Mohu ji viděti?"

„Račte . . . neť vás očekává," odpověděla Marie Ivanovna, pouštějíc hosta do pokoje, v němž byla pohovka a jenž sloužil tetě i neteři za salón, jídelnu i pracovnu; vedle toho byly dvě malé ložnice o jednom okně. Čuvašev, jak vešel, rychle přehlédl si zařízení. Kromě velké pohovky a stolu po jedné straně stálo pianino, vedle pak etažerka s notami a rozmanitými drobnůstkami.

Na druhé straně stěny nalézala se zasklená skříň, zastřená zelenou záslonou. Šest židlí, dvě tři křesla, zelené žaluzie a mušelinové, tenké, už starší, ale pečlivě spravené záslony doplňovaly zařízení pokoje zároveň s litografovanou podobiznou Glinkovou, pověšenou nad pianinem. Vše to nebylo jen prosté, ale spíše chudičké, ač to vzbuzovalo svojí čistotou a úpravou příjemný dojem, tak že se Čuvaševu dokonce zdálo, kdyby to mělo býti jiné, že bylo by hůře.

Sotva že se poohlédl, vyšla z komnaty Olga Sergejevna. Čuvašev poprvé ji spatřil bez pláště a kloboučku a připadala mu takto ještě hezčí. Olga Sergejevna byla také v temných šatech, jen že bez zástěry, s bílým plátěným límečkem, odhalujícím její něžnou šíji, do čela splývaly drobné přirozené kadeře, ruce bez rukaviček byly malé a krásné.

„Má úcta . . . Dovolte, abych vás seznámila: moje teta — M-eur Čuvašev," pravila Olga Sergejevna, vítajíc svého hosta.

Petr Kyrylovič se také poklonil. Marie Ivanovna, podavši mu svoji suchou ruku, pronesla: „Těší mne velice," avšak ihned odešla z pokoje, zůstavivši neť s Čuvaševem o samotě.

„Posaďte se," pravila Olga Sergejevna svému hostu, usednuvši sama na pohovku. Čuvašev pozoroval, když vešla, že byla poněkud zaražena, ale nyní se úplně vzpamatovala, ano i lehký potutelný úsměv přelétl kolem jejích úst. Čuvašev přijal její nabídnutí.

„Jen kdyby se to nyní nepokazilo!" s mimovolným strachem mu napadlo.

„Co se týče hodin u vaší příbuzné, mohu vám sděliti dobrou zprávu: byla jsem tam a umluvily jsme se, že pozejtří bude první hodina," pokračovala Olga Sergejevna. „A nyní jestli jste se jinak nerozhodl, můžete mně sděliti to, co jste se nechtěl odhodlati včera mně říci."

„Ba sotva již nyní se odhodlám," pravil Čuvašev.

„Co na tom tak hrozného? Vy mne lekáte . . . chcete-li, pomohu vám. Je to hodina?" usmála se Olga Sergejevna.

„Ano."

„Hudby?"

„Ne, anglického jazyka."

„No tak, teď už něco víme," pokračovala smějící se mladá dívka. „Teď však otázka, komu?"

„Ach, Olgo Sergejevno! V tom vězí ten kámen úrazu!" zoufale vzdychl si Čuvašev.

Jeho společnice poněkud udiveně na něho pohlédla.

„A snad vám samému?" tázala se.

„Uhodla jste!" beznadějně přiznal se Čuvašev.

Olga Sergejevna se zarděla a umlkla. Čuvašev tak se ulekal tímto mlčením, že se mu rozvázal jazyk.

Počal dokazovati, že znal dříve dobře anglicky, nyní však mnoho zapomněl a přál by si zopakovati vše zas nejen k vůli sobě, ale i k vůli úřadu (což připojil jen pro větší přesvědčení) a zatím lživá samolibost překážela mu obrátiti se k učiteli, a proto se velice tomu těšil, že může míti takové hodiny, o nichž se nikdo nedozví. Co se týkalo podmínek, Petr Kyrylovič již napřed souhlasil se vším, co mu jen nabídne jeho půvabná učitelka: slíbil jí, že k ní bude přicházeti v takové dny a hodiny, v jaké si bude přáti. Čuvaševa rmoutila zamlklosť Olgy Sergejevny a soustředěný smutný pohled, s jakým jej poslouchala.

„Bože! kdyby se to jen zdařilo!" pomyslil si Petr Kyrylovič, zapomínaje, že to bylo zde poněkud divné volati Boha na pomoc.

„Pravda . . . vy jste jen zapomněl a za několik praktických cvičení si na vše zpomenete, čeho vám bude třeba — chci vám pomoci," neočekávaně vypravila ze sebe Olga Sergejevna v tu chvíli, když Čuvašev si téměř zoufal, očekávaje rozhodné odmítnutí.

Při těchto posledních slovech jakoby mu kámen byl se srdce spadl, tak že div se židle neklesl.

„Kdybyste věděla, kterak jsem vám vděčen!" zcela upřímně pravil Čuvašev. O podrobnostech rychle se umluvili. Čuvaševa jen to mrzelo, že Olga Sergejevna nikterak nechtěla vzíti za hodinu více než 2 ruble.

„To je moje nejvyšší cena . . . proč bych měla bráti od vás více, než od jiných?" pravila.

Rozhovor byl brzy vyčerpán, ale Petru Kyrylovičí nechtělo se ještě odejíti. Náhodou pohlédl na podobiznu Glinky, visící nad pianem. Čuvašev toho ihned použil, aby v rozmluvě pokračoval.

„Aj, Michajl Ivanovič! Dojista váš zamilovaný skladatel?" otázal se.

„Ovšem . . . možno-li býti Rusem a nemilovati Glinky?" odvětila Olga Sergejevna otázkou na otázku.

„Já jej také velice mám rád . . . nebyla byste tak laskava něco mi zahráti? Ovšem máte-li tolik času a nebude-li to překážet vaší tetičce," prosil Čuvašev.

„Teta je zvyklá mé hudbě, a dnešní večer mám volný, tak že přejete-li si poslechnouti, s radostí přání vašemu vyhovím," souhlasila Olga Sergejevna, vstávajíc a blížíc se k pianu.

Čuvašev pospíšil otevříti piano a chtěl rozsvítiti svíčky, ale mladá dívka jej zadržela.

„Není třeba, Petře Kyryloviči, merci, budu hráti z paměti," pravila, poprvé nazývajíc Čuvaševa jménem, což mu velice lichotilo.

Olga Sergejevna zahrála několik kusů. Hrála pěkně, a ač měl již

Čuvašev často příležitosť naslouchati lepší hře, v té chvíli na nic ani nemyslil.

„A zpěvu jste se nikdy neučila?“ tázal se, jakmile Olga Sergejevna přestala hráti, kladouc do klína své malé ručky, které by byl její společník tak rád zulíbal.

„Ne . . . vzala jsem jen několik hodin; řeklo se mi, že bych mohla zpívati, ačkoli bych ničím zvláštním nevynikla — ale učení stálo by mnoho — a já chtěla co nejdříve něco uměti, čím bych si mohla vydělávati . . . Nemohla jsem přec stále záviseti od tety,“ vysvětlovala Olga Sergejevna.

„A tak tedy, když jste se neučila, nezpíváte?“

Na místo odpovědi zasmála se mladá dívka svým poněkud šibalským úsměvem, a rychle spustivši předehru, zapěla nevelkým, měkkým, svěžím a mladým, jako ona sama, hlasem, jednu z nových, časových písní.

Čuvašev naslouchal s obdivem.

„A toto vše tu leží ladem, mezi čtyřmi stěnami, uprostřed takového chudičkého zařízení a starostí o kousek chleba!“ pomyslil si.

Když Olga Sergejevna skončila, Petr Kyrylovič zasypal ji pochvalou.

„Dozajista býváte často v opeře?“ tázal se dívky, jeho nadšením rozpačitě se zardívající.

„Ne, velmi zřídka,“ a zlehounka si povzdychla. „Nemohu mnoho obětovati; levná místa rychle jsou rozebrána, a není mi také možno několik hodin u pokladny čekati.“

„Dovolíte mi někdy nabídnouti vám lístky — mívám je často a leckdys zůstanou neupotřebeny,“ pravil Čuvašev.

„Merci,“ odpověděla; ale takovým tónem, že nemohl její společník poznati, odmítala-li, či souhlasila.

Na to vyšla z vedlejšího pokoje Marie Ivanovna s čajovým ubrusem v ruce, a postavivši lampu na etažérku, jala se prostírati na stůl.

Čuvaševu napadlo, že nyní již čas, aby odešel; vstal tedy.

„Spěcháte někam?“ tázala se Olga Sergejevna.

„Nespěchám . . . ale snad vás vytrhuji.“

„Nikoli! . . . nemáte-li co zameškati, zůstaňte u nás na čaj. Nemohu vám nabídnouti skvělého pohostění; ale takové pečivo, jaké dělá teta, nedostanete všude,“ rdíc a usmívajíc se, prohodila Olga Sergejevna.

Netřeba snad dodati, že Čuvaševu ani nenapadlo odmítnouti.

Pečivo, připravené Marií Ivanovnou, bylo vskutku velmi dobré, a bylo tím ještě chutnější, že je v košíčku podávaly hezounké ručky Olgy Sergejevny.

Čuvašev se všemožně staral, býti příjemným společníkem.

Když Petr Kyrylovič po desáté hodině vyšel od svých nových známých na jasně měsícem osvětlenou ulici, cítil se velice šťastným a bylo mu u srdce neobyčejně volno, což nepocházelo od toho, že viděl možnosť dosíci vytknutého cíle — známosti to s Olgou Sergejevnou — v této chvíli na to ani nemyslil. On, jakožto ne nadobro kleslý člověk, měl radosť, že setkal se mezi všedními zjevy života s čímsi vzácným, oblažujícím.

Čuvašev, podoben Faustu, nalezl zálibu na mravní čistotě a nevinnosti svojí Markétky. (Dokončení.)

Ve velké době.

Román od Serv. Hellera.

(Pokračování.)

Pan Hřímalý neotáleje ještě téhož večera odejel. Ráno následujícího pak dne vjížděl tehdejší Koňskou branou do Prahy.

Jak divno bylo u srdce tomu bodrému, ideálně smýšlejícímu a v jistém ohledu i naivnímu vlastenci, když uviděl ulice hlavního města českého království oživeny pruskými vojíny, kteří jsouce ponejvíce na průchodu, zde krátkého odpočinku požívali a skoro všechen čas na ulicích trávili. Podobně činilo i vojsko sem posádkou položené a takž byly některé části města, zejména Nábřeží, Ferdinandova třída, Ovocná ulice, Koňský trh, Příkopy a Staroměstské náměstí po celý den plny vojska v temněmodrých dlouhých kabátech. Také pražského obyvatelstva bylo stále hojně na ulicích, ale byli to ponejvíce jenom mužští a starší ženy. Dívky a mladé paní ze spořádaných rodin nevycházely bez nutné příčiny z domů a také bohatší měšťané drželi se z počátku co možná domova.

Některé části města měly docela změněnou tvářnost a hlučný, peřestý vojenský život kypěl na mnohých místech, kde dříve bývalo ticho kláštera. Jedním z takto oživených míst bylo Klementinum. V posluchárnách filosofické fakulty tábořili vojáci a pronikli až do čítárny universitní knihovny a do studijních síní malířské akademie. V malířských atelierech zařízeny dílny obuvnické a dole v nádvoří Klementina porážel se pro vojsko dobytek. Podobný ruch a život zahostil se také v koleji otců piaristů, v prostorách vyšší české reálky (kde se nyní nalezá ústav učitelský), ve „vzorné hlavní škole“ (jak se tehda říkalo i psalo) a v jiných veřejných ústavech. V paláci hraběte Clam-Gallasa v Karlově ulici zařízeny stáje na voly a skoro přede všemi hôtely stály čestné stráže v plné výzbroji na znamení, že zde bydlí nějaký vysoký pruský důstojník.

Hlavními ulicemi braly se občas transporty krásného hovězího dobytka jakož i vozy s uzeným masem, rýží, cukrem a kávou, kteréžto transporty Prahou procházely posouvajíce se za minuvším už pruským vojskem. V postranních ulicích a na menších náměstích prodávali pruští vojáci chudině lacino chléb, jehož nyní hojnost měli ale málo jedli, poněvadž měli dostatek masa, rýže a jiných potravin.

Všemu pruskému vojsku se Praha nadmíru líbila a důstojníci používali odpočinku pilně k tomu, aby se také s okolím města co možná seznámili. Kde jaký fiakr byl, každý byl zadán pruskému panstvu. Městská rada měla sice s místním velitelem generalmajorem Rosenbergem ujednáno, že vojsko v Praze rozložené a tudy procházející vždy jenom v kasárnách ubytováno bude a že bude povinností města toliko, zaopatřovati vojsko vším, čeho mu bude potřebí, ale proto přece musilo býti mnoho vojska ubytováno také po domech soukromých.

Toho dne, kdy pan Hřímalý do Prahy zavítal, byl všechen drobný obchod již zase v plném proudu, ba některým závodům nastávaly pravé žně, ježto pruští důstojníci různých věcí „na památku“ hojně kupovali a domů posílali.

Na nárožích skvělo se dosud proslulé provolání k „obyvatelům slavného království Českého“, ale obecenstvo věnovalo této publikaci mnohem méně pozornosti, než pruským vyhláškám o odevzdávání zbraní, o průvodních listech z Prahy na venek, o dovážení potravin, o přípřežích a odvodu koní, o způsobu a míře, jak stravováno býti mělo královské vojsko pruské, o kursu pruských peněz, o poštovní dopravě a tak dále. Podobných vyhlášek nalepováno den co den několik a každému bylo důležito, jejich obsah seznati. „Manifestu“ pruskému věnovalo obecenstvo pražské demonstrativně malou pozornost, a mohlo tak veřejně činit tím spíše, ježto smysl jeho každý už znal z novin. Tou dobou četl totiž noviny každý, kdo vůbec čísti uměl.

Panu Hřímalému zdálo se podivným, že Praha patrně velmi rychle přivykla změně, kteráž se s ní byla udála, a on pozoroval dobře. Po směšném zděšení, jež se části obyvatelstva pražského po kralovéhradecké bitvě bylo zmocnilo a kteréž také všechen nestatečný živel na venkov rozneslo, zavládl v Praze úplný klid, kterýž záhy i v humor začínal vybíhat. Ale k pruskému vojsku chovalo se všechno slušné obyvatelstvo upjatě: kdykoli mu s ním bylo jednati, vedlo si uvědomělé občanstvo šetrně, ale jinak vážně, ba lze říci důstojně.

Že z vážného rozpoložení myslí časem také plameny „šibeničního humoru“ prošlehovaly, bylo zcela přirozeno. Pan Hřímalý sám rozesmál se odpoledne zabloudiv maně po 2. hodině na starobylý most Karlův. Jaký to pestrý, zrovna fraškovitě vypravený proud lidu valil se od Nábřeží, z Křižovnické a Velké Karlovy ulice! Chvílemi zdálo se, jakoby tudy a po kamenném mostě v rozpoutaných řadách postupovaly kolony novodobých amazonek: tisíce služebných dívek hrnuly se na Malou Stranu nesouce všelijaké, namnoze velmi směšné kusy zbraní. Pruské velitelství bylo totiž příliš všeobecně nařídilo, aby toho a toho dne od tolika do tolika hodin všechny zbraně ve zbrojnici na Malé Straně byly odevzdány. Následkem toho posílali lidé do zbrojnice i výzbroj, kteráž se dávno již hodila leda jen za výzdobu vetešnických krámů. Zde nesla služka prastarou pušku, s měkce obloženou pažbou (aby se střelci tvář neotlačila!), se zámkem na křesací kámen, tam staromodní bambitky nebo šavle z dob generála Laudona, zde i perleťový parádní kord pana adjunkta, rady nebo komissaře, onde větrovku na vrabce a šermovní rapíry, vysloužilé již brokovnice, staré ponocenské halapartny atd. To vše a mnohé ještě jiné věci nesly ponejvíce služky a netřeba teprv vykládat, jaká to byla mládeži a mužům z bezohlednějších vrstev látka na broušení si vtipu. Rozumí se ovšem samo sebou, že příliš staré zbraně, úřadnické kordy a vůbec neškodné zbraně Prusové vraceli, dávajíce na ostatní, odebrané kusy, potvrzenky.

Od Karlova mostu šel pan Hřímalý s jiným proudem lidu směrem k Mikulášskému klášteru a uviděl zase obraz velmi tklivý: tisícové lidu tlačili se ke stupním Mikulášského (tehdy pustého) kostela, kdež byla

městská rada zřídila hlavní sklad chleba pro Staré Město. Odtud dostávala chudinská ředitelstva přiměřená množství pecnů pro svoje okresy. Chléb prodával se zde a jinde na určitých místech za velmi nízkou cenu a rozdával se také i darem.

Odtud zašel si Hřímalý na Letnou, aby vlastníma očima zřel, co byl už četl v novinách. Zastavením všeliké železniční i poštovní vozby byl totiž zaražen i poslední zbytek průmyslové výroby v Praze a práce zbavení dělníci i řemeslníci rozmnožili povážlivou měrou beztoho již četný proletariát hlavního města. Aby práce a výživy postrádajícímu lidu aspoň nějaké zaměstnání bylo poskytnuto, začala obecní správa vší silou dále prováděti úpravu pusté do nedávna Belvederské či Letenské stráně a najímala za tím účelem dle možnosti všechen se hlásící lid, tak že naznačeného dne na Letné přes 1500 mužů pracovalo zakládajíc sady, jež nyní dávno již tvoří okrasu a chloubu našeho hlavního města. Avšak břidlicová příkrá stráň nebyla s to zaměstnávat všechen práci hledající lid, a takž začaly se stavět silnice od Belcrediovy třídy do Stromovky a u blázince.

Obraz pracujících davů na Letenské stráni byl dojemný hlavně tím, že se vědělo a vidělo: to vození hlíny na kolečkách, to odvážení kamení, to kopání drobivé skály a tak dále není každodenním zaměstnáním toho lidu . . . tu kope čalouník, tam odváží hlínu zámečník . . . společná bída svolala je sem všecky k jedné práci. Zástupové tito přicházeli ráno a odcházeli pod večer v různě sestavených skupinách a v čele každé skupiny nesen praporek nebo štít s nápisem: „Práce nehanobí člověka."

„Ba nehanobí," zvolal pan Hřímalý vida ty praporky a štíty tu a tam do hromady kamení nebo kupy hlíny zastrčené, „práce ctí vás i každého."

Kráčeje s Letné dolů a nazpět do šumu pruským vojskem obsazené Prahy zpozoroval Hřímalý, že si lidé tu za rohem, tu za vraty, tu při úmyslné zastávce opatrně jakýsi papír podstrkují a že také stařeny a starci jako úkradmo cosi prodávají. I zastavil jednu ze stařen a oslovil ji:

„Vy, matičko, prodáváte cosi zajímavého — hlásím se také o výtisk. Co je to?"

„Protože jste, jak vidím, vlastenec," odpověděla babka, „povím a prodám vám to. Je to nový manifest císaře pána. Pojďte tuhle do průjezdu, aby snad nějaký pruský špehoun nezpozoroval, že to roznáším! Pruský velitel to zakázal."

Hřímalý odstoupil s babkou do průjezdu nejbližšího domu a koupiv si mimořádné vydání „Národních Listů" z minulého dne přečetl si hned na místě manifest, jehož znění bylo toto:

„Mým národům! Velké neštěstí, jež moji severní armádu přes nejhrdinnější odpor stihlo, nebezpečí, jež tím vlasti vzniklo, svízele válečné, jež se zhoubně rozšířily přes Moje milované České království a jiné části Mé říše ještě hrozí, bolestné, nenahraditelné ztráty tolika tisíců rodin zachvěly srdcem Mým, kteréž tak otcovsky vroucně bije pro blaho Mých národů. Avšak důvěra, kterouž jsem ve Svém manifestu ze dne 17. června projevil, důvěra ve Vaši neoblomnou věrnost, obětavost a odhodlanost,

důvěra ve statečnost Mojí armády i v neštěstí neoblomnou, důvěra v Boha a Mé dobré, svaté právo, nezviklala se ve Mně ani na jediný okamžik.

Požádal jsem císaře Francouzův, aby sprostředkoval s Italií příměří. Setkal jsem se tu s největší ochotou, ba císař Napoleon nabídl se z vlastního popudu a ve šlechetném záměru učiniti přítrž dalšímu krveprolévání, že sprostředkuje také příměří s Pruskem a vyjednávání o mír. Nabídnutí toto jsem přijal.

Jsem ochoten uzavříti mír za čestných podmínek, abych prolévání krve a hrůzám války konec učinil; avšak nikdy nesvolím k uzavření míru, kterýmž by otřeseny byly základní podmínky velmocenského postavení Mojí říše. V tomto případě jsem k boji až do krajnosti odhodlán a souhlasu svých národů jist.

Všechno pohotovu jsoucí vojsko soustřeďuje se a nařízeným odvodem, jakož i četnými dobrovolníky, jež znovu ožilý duch vlastenectví k praporům volá, doplňují se mezery ve vojště.

Rakousko bylo neštěstím krutě postiženo; však ono nepozbylo odvahy, není zlomeno!

Národové Moji! Důvěřujte ve svého císaře! Národové Rakouska neosvědčili se nikdy většími, než v neštěstí. Také já chci následovati příkladu Svých předků a zářiti Vám v popředí neoblomnou důvěrou v Boha, odhodlaností a vytrvalostí.

Dáno v Mém sídelním a říšském městě Vídni dne desátého července roku tisícího osmistého šedesátého šestého.

František Josef v. r.“

Zastrčiv noviny s manifestem do náprsní kapsy kabátu vystoupil pan Hřímalý zase na ulici a povzdychl si trpce:

„Manifest rakouského císaře a českého krále je v Praze zabaven a rozšiřuje se úkradmo – toho jsme se nenadáli!“

Ve chmurné myšlenky zabrán kráčel pan Hřímalý dále, ale pojednou se zastavil: na nejbližší nároží nalepovali pruští vojáci vyhlášku, že byl právě vydán tento

„Rozkaz. Všem redaktorům vycházejících zde politických listů zapovídá se tímto pod trestem zastavení uveřejniti proklamaci Jeho Veličenstva císaře rakouského ze dne 10. července t. r. V Praze dne 12. července 1866. Král. pruské velitelství. Z nařízení

Betke, polní auditor.“

A hned vedle nalepoval městský zřízenec tuto purkmistrovskou vyhlášku:

„Král. pruské velitelství zaslalo mi následující nařízení, abych je v obecnou známost uvedl: Některé redakce dovolily sobě včerejšího dne uveřejniti a v obecenstvu rozšířiti provolání Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa, nevyčkavše k tomu dovolení se strany velitelstva. V provolání tom jest také řeč o odvodu. Velitelstvu vidí se protož nutno, k tomu zřetel obrátiti, že provedení odvodu toho i pro úřady i pro brance v zápětí svém míti bude dle zákonů vojenských nejtužší tresty. V Praze atd. Purkmistr: Dr. Bělský.“

Ačkoli se tyto a podobné věci za nepřátelské okupace samy sebou

rozuměly, činily přece na příchozího z venkova dojem mocný a trapný. Však nebylo na nich dosti! . . .

Hlavní strážnice před staroměstskou radnicí obsazena pruskou pěchotou; místo rakouského praporu trčel tam vzhůru prapor pruský a řada pruských děl otvírala jícny na Týnský chrám a jeho okolí.

Šum na náměstích a hlavních ulicích byl opravdu válečný. Kromě volného, jenom pro zábavu městem se toulajícího vojska bylo všude plno pruského branného lidu ve službě a práci. Ordonanční důstojníci a pobočníci kmitali se všemi směry na hbitých koních, zástupy pěšáků odnášely či přinášely zrekvirované potraviny a látky oděvné, větší pak náklady rozvážely se na hlučně harašících vozích či furgonech. Největší šum byl ve hlavních ulicích od státního nádraží ku řetězovému a kamennému mostu a na Malé Straně až k Radeckého náměstí. Odtud k Valdštýnskému náměstí bylo již klidněji. Valdštýnské pak náměstí samo bylo tiché, jako jindy, tak že se zvučně rozléhaly těžké kročeje obcházející stráže.

Císařské konírny v Hradčanském zámku byly plny pruského koňstva; s cimbuří hradu vlál velký černobílý prapor; na chodbách druhého poschodí běhali semo tamo adjutanti a ordonance, v nádvořích pak čekaly klidně řady fiakrů a drožek. Stráž na hradě obstarávalo pruské řadové vojsko. Z oken dívali se téměř všude pruští důstojníci různých zbraní.

Na Koňském trhu, nynějším Václavském náměstí, stály dlouhé řady povozů všelikého druhu. Bylo jich stále několik set pohromadě, mezi nimi kolonna se spíží, lehký polní lazaret, vozy markytánské atd. V době krmení poskytovalo toto náměstí obraz nadmíru pestrý, ježto se koně u vozů krmili a napájeli.

Že hostince, kavárny, německé divadlo a vůbec veřejné místnosti pruským vojskem stále se hemžily, nebylo by ani potřebí zvláště teprve připomínati. Tolikéž rozumí se samo sebou, že se v těchto místnostech, zejména ve sprostších lokálech děly a opakovaly časté výtržnosti a rvačky. Tehdejší pražské restaurace a vinárny při obchodech s delikatessami (kteréžto závody již vesměs zašly) a vůbec všechny restaurace vyššího druhu byly od rána do rána naplněny střídajícím se důstojnictvem, kteréž ve dne v noci při hořících svíčkách — k vůli zapalování doutníků — hodovalo, pilo a také zpívalo. Když bývalo panstvo v nejlepším, otvíralo okna a házelo ven na ulici drobné, stříbrné a měděné peníze, o kteréž se pak pouliční mládež na potěšení pánů důstojníků s velkým křikem tahala a rvala.

Vůbec zavládl od počátku okupace v Praze život nejenom šumný, nýbrž také lehkovážný, rozpustilý, nevázaný. V prvních dnech děly se prostopášnosti jenom skrytě, ale znenáhla stávalo se to hospodářství smělejším, bezohlednějším a vykvetlo posléz v čirou, veřejnou nestoudnost. Se všech stran a konců sjížděly se sem dámy polosvěta, prostitutky všech stupňů, od elegantních kokot až do nejschátralejších fryn a hetér a plnily stále hlavní ulice pražské, náměstí a ostrovy. Obecní policie páčila stálý počet jich na dva tisíce, a mnoho-li jich zůstalo policii neznámo!

Nápadné obleky jejich hemžily se po všech promenadách a chodnících, pronikavá vůně ostrých parfumů plnila tu všude vzduch a rozpustilý smích jejich pronikal všelikým šumem. Důstojníci i prostí vojáci

družili se k nim bez všelikého ostychu a promenujíce s nimi vedli si s nápadnou veselostí. „Dámy“ pak byly tím smělejší, ježto je vojsko pruské před „mravokárnou“ policií bezohledně chránilo.

Na hlavních ulicích, kde elegantnější svět a polosvět se stýkal, šetřeno přec aspoň jakýchsi forem a ohledů, ale jinde, kde prosté mužstvo se schátralými ženštinami se bavilo, bujela hnusná sprostota.

Střediskem nevázaného života pražského té doby byly ostrovy Žofínský a Střelecký, hlavně pak Žofín. Zde scházely se kokoty již z rána, zaujaly kde jaká sedadla a očekávaly příchodu pruských důstojníků. Celý den konala se tu přehlídka výbojných amazon z tábora Venušina, večer pak prováděly se při skvělém osvětlení a hlučné hudbě nejodvážnější orgie.

Za takovýchto okolností rozumí se samo sebou, že mladé paní a dívky ze slušných rodin jinak, než v bezpečném průvodu na ulici se neodvažovaly a proto ponejvíce domácí vězení si ukládaly.

Policie zakročovala, ale dlouho bez úspěchu. Několikráte schytala několik set hetér a vyváděla je z města; ale pruští vojáci odehnali pokaždé obecní strážníky a rozpustili zajaté Sabinky. Velitelství pruské zpočátku nic proti tomu všemu nenamítalo a teprve později, když se byly zlé účinky dostavily, vydán rozkaz, že vojsko obecní policii při odvádění potulných děvčat překážeti nesmí.

* * *

Unaven nejrůznějšími dojmy z celodenní obchůzky po okupované Praze dostavil se Hřímalý večer do důvěrné schůze vynikajících vlastenců v Měšťanské besedě a setrval tam pozdě do noci. Ráno pak, mezi desátou a jedenáctou hodinou zavítal do nejoblíbenější tehda Novotného (později a dosud Donatovy) plzeňské pivnice na snídani. Zde „u sloupu“ seděla již denní společnost, jejímiž členy byli dr. J. B. Pichl, dr. Jos. Podlipský, učitel tělocviku Malýpetr, skladatel Kaván, majitel hudebního ústavu Ferdinand Heller a jiní. Dnes měla společnost vzácného hosta: zasedlť v ní Pater Antonín Vlasák, spisovatel a tehda farář na Hrádku u Vlašimi. Výtečný tento kněz, jeden z nejhorlivějších buditelů a vzdělavatelů českého lidu a při tom roztomilý společník, považoval místo „u sloupu“ za nejpříjemnější útulek, jehož nikdy neopomenul navštíviti, kdykoli do Prahy zavítal a o němž pak „venku“ s velikou chutí vypravoval. Společnost rozmlouvala vážně, jak doba žádala, uvažujíc a hádajíc, jak asi válka skončí a jaké budou podmínky míru, a příchod pana Hřímalého směr hovoru nezvrátil.

„Vítáme vás v Praze, pane Hřímalý,“ oslovil příchozího dr. Pichl; „přišel jste se nepochybně podívat, jak nám ta pruská okupace sluší?“

„Zajisté, zajisté,“ přisvědčil Hřímalý, „a těší mne, že vás všechny ve zdraví a při dobré chuti vynalezám.“

„To by tak,“ zvolal vesele pater Vlasák, kterýž trochu nosem mluvil, což jeho jinak čistému tenorovému hlasu zvláštní pikantní barvitosti dodávalo, „to by tak scházelo, abychom si pro ty modré mandragory chuť kazili!“ Slova „mandragora“ užíval pater Vlasák (a užívá ho nepochybně dosud, žije na odpočinku ve Vlašimi) se zvláštní zálibou pro označování osob a lidí nehodných, nedobře či zvráceně jednajících a tak dále.

„Já nemám takové štěstí," odpověděl Hřímalý, „mně pohled na ty pruské uniformy a celé to zdejší hospodářství zkazil docela žaludek..."

„Plzeňské vám jej spraví," vpadl mu do řeči dr. Podlipský, „plzeňské je vůbec proti všem nemocem."

„Kéž by bylo možno otrávit jím Prusy!" povzdychl si Hřímalý.

„To nepůjde," prohodil dr. Pichl, „na ty by měli naši chemikové vynalézti nějaký prášek."

„Co chemikové?!" namítl pater Vlasák. „Prusové spadají do kompetence našich poslanců, ti ať si něco na ně vymyslí! Apropos, pane starosto Hřímalý, jak pak dopadla včerejší porada?"

„Tajemství!" odvětil vážně Hřímalý. „Ale tolik vám mohu přece sdělit, že se ani nezahájí žádné jednání s Prusy. Nesvolá se velká konference důvěrnická, nic už. Pruské návrhy se ani formálně nevyslechnou."

„A o tom stalo se usnesení jednomyslné?" otázal se dr. Podlipský.

„Vy jste přec také důvěrníkem, pane doktore," namítl Hřímalý, „a byl jste zajisté zván. Proč pak jste nepřišel?"

„Byl jsem jako lékař nutně zaměstnán," odpověděl dr. Podlipský. „Ale nezamlouvejte moji otázku: bylo to usnesení jednohlasné?"

„Ano, jednohlasné," pravil pevně Hřímalý, „ale v rokování ozvaly se ovšem také hlasy, že by se snad přece mohlo Vídni nahnat trochu respektu. Však rozhodný odpor nás ostatních to pošetilé mínění potlačil a usnesení bylo pak jednomyslné."

„Jste pevně přesvědčen, pane Hřímalý, že bylo to odchylné mínění tak docela pošetilé?" otázal se poněkud skepticky dr. Podlipský.

„Docela a naprosto pošetilé!" zvolal ohnivě Hřímalý. „Na nás Češích nesmí utkvěti ani stín podezření, že bychom se byli třebas jen na okamžik stali neloyalními k dynastii a říši."

„Vy jste patrně z hloubi duše přesvědčen, že nám naprostá naše loyalnost řádně bude odměněna..." prohodil jaksi nedůvěřivě Podlipský a doložil pak vážně, ba skoro slavnostně: „Přeju vám, sobě a nám všem, aby vás tato důvěra nesklamala. Ale nemluvme již o tom, poslouchají nás!"

„Kde pak ztrávíte dnešní večer, pane starosto?" otázal se Hřímalého dr. Pichl.

„Sám ještě nevím, na koho se přilepím," odvětil Hřímalý. „Nejlépe bylo by odejeti domů."

„To byste tomu dal," namítl Malýpetr; „když jste tu, musíte si ten okupační život náležitě prohlednout. Něco takového neuvidíte asi už nikdy!"

„Zcela dobře," potvrdil řeč dr. Pichl; „navrhuju, abychom se večer sešli na Žofíně..."

„Na Žofíně?!" užasl Hřímalý. „Tam scházejí prý se jenom Prusové a..."

„Snad nás někdo neukousne?" rozdurdil se dr. Pichl. „Vždyť tam nepůjdeme pro vlastní zábavu, nýbrž jenom na studium! Lidé veřejného postavení mají znáti co možná všechno."

„Jděte se tam na chvíli podívat," radil dr. Podlipský, „ale varuji vás, abyste tam mnoho nepili! Blíží se cholera a co tam Prusům k pití předkládají, je už cholera sama. Podívejte se na ten rej a přijďte k de-

váté hodině za námi sem, nebo ke dvěma kosům nebo k Pinkasovům. Kam půjdeme, pane faráři?"

„Já zůstal bych naschvál dnes ještě zde, abych jestě nějakou chvíli ve vaší společnosti ztrávil," odvětil pater Vlasák, „ale prosil bych: zde! Mně se za tímto sloupem zde nejlépe daří. Mezi mandragory nepůjdu!"

„Tedy ujednáno!" zvolal dr. Pichl. „Po deváté přijdeme s panem starostou sem." (Pokračování.)

Dřevěné stavby české.

Na jaře r. 1881 vylétl jsem si poprvé na Moravu. Zatoužil jsem spatřiti kraj nedotknutý posud nivellujícím válcem moderní doby, kvetoucí ještě nepobledlou pestrostí lidového kroje. Hned, jakmile vlak přejel pomezí české, začal jsem vyhlédati nedočkavě z oken vagónu. Ale nic se tu nepestřilo... Pořád nic, nic... Projel jsem Hanou, nezočiv ani jediné Hanačky ve známém rozkošném úboru národním!

Pak mne z Polomi dovezl dostavník do Valašského Meziříčí, odtud šel jsem do Rožnova, vystoupil na Radhošť, navštívil Karlovice, jel v poštovním voze „Vsackem" do Valašských Klobúk — avšak i Valašsko mne zklamalo. Viděl jsem sice „húně" a tu a tam červenou vestu s hustou řadou kovových knoflíků; ale což to bylo proti všem těm svérázným krásám, na které jsem se těšil! Poznal jsem ovšem z rysů tváře a celého zjevu, z řeči a konání, že to lid rázovitý, jenž dosud žije svým zvláštním životem a zachoval si v nitru jádro původní; ale pro pouhého výletníka, jenž za svého kratičkého pobytu nemůže vnikati v povahu obyvatelstva, má hlavní význam jen to, co na povrchu bije do očí — a v té příčině, alespoň pokud se týče zevnější úpravy lidu, nebyl jsem tehdáž na Valašsku hrubě uspokojen. Možná, že tím s části byl vinen právě jen můj krátký, přeletný pobyt, čas a směr i způsob mé cesty nebo jiné nahodilé okolnosti; než, buď jak buď, nemohu vypráveti než co jsem sám viděl a tu nezbývá mi než konstatovati, že onen zářivě pestrý, i v zevnější stránce své úplně neporušený obraz života národního, který mě na Moravu vábil, objevil se mi teprve na další mé cestě od Klobúk k Uherskému Hradišti, na moravském Slovácku, kde stěny chalup i kroje lidu smály se dosud všemi svěžími barvami jarního kvítí.

Co tuto na úkor Valachů napsáno, týká se ovšem — znovu na to upozorňuji — pouze kroje. Že jsou lid svérázný, národně zachovalý, pěkný a bystrý, o tom není pochyby, a že také kroj valašský je velmi hezký, může viděti každý na naší výstavě národopisné. Ale proč i ten kroj nezachovávají všude a bez porušení?! Proč nezapadl jsem na své toulce Valašskem alespoň jednou do hospody s takovou družinou pěkně po staru oděných chlapíků, s jakými nás bodrý Pelár obveseluje „na posledním groši", a s takovou dvojicí švarných děvic v roztomilém národním šatě, jaká se na nás usmívá v té valašské hospodě výstavní?!

Za to okouzlily mě hned tehdáž příbytky valašské. Podám ten dojem, jak jsem ho za čerstva vylíčil ve feuilletonech uveřejněných ještě téhož roku 1881 (vydaných později, r. 1884, v malé sbírce „Několik obrázků moravských“): „Hle, tamo na blízku stojí jedna taková chalupa valašská, průčelím ke mně obrácena. Spodek toho průčelí srouben je z klád hladce otesaných a vodorovně na sebe položených. Z této plochy vystupuje

Stavení s podkrovní světničkou v Dolánkách. Kreslil Jan Prousek.

pouze trámcové obložení dvou něžných okének, jakoby na ní visela dvě zrcadélka ve čtyrhranných dřevěných rámcích. Na obou čtyrhranných prkénkách, nyní odklopených, jimiž se okénka na noc uzavírají, vymalováno jest uprostřed červené srdce. Uzounká stříška odděluje spodek od štítu. Tento skládá se z prken, sestavených paprskovitě na způsob vějíře, a v něm vykrojeny jsou dva otvory v podobě trojlistů jetelových. Mezi těmi visí klícka, vyřezaná pěkně z jediného kusu dřeva. Má tvar věžatého kostelíčka s dvěma výklenky, pro vodu a semenec.

Šindelová střecha prodlužuje se před hořejší částí štítu v polokruhovitý výběžek se zubatým okrajem, podobný stříšce kazatelny. Kdybych se až k samému stavení namáhati chtěl, mohl bych si na prkenné plošce, jíž tento výstupek z dola je uzavřen, pohodlně přečísti, kterého roku a od koho ten dům „pro něho a budoucí“ s pomocí boží vystaven byl. Aspoň to dvojí bývá napsáno na spodku každého takového výstupku, nemotorným švabachem, ale obyčejně správnou češtinou. Často připojeno bývá i kratší neb delší přání, aby se obyvatelům toho domu vždy dobře vedlo. Na jednom četl jsem však pouze jadrné: ‚Pán Bůh pomáhal a Pavel Trlica nakládal.‘ Na špičce štítu vypíná se veliká šiška, ze dřeva vyřezaná. (Na jiných domcích valašských tvoří tuto ozdobu železný kříž, někde plechová korouhvička nebo kohout.)

Stavení se zvoničkou v Rakousích nad Jizerou. Kreslil Jan Prousek.

Tak stojí zde ta horská chalupa přede mnou, dřevěná od hlavy k patě, jako vysoustruhovaná, čistá a pěkná, navzdor zahnědlé své pleti a mluví mi k srdci tichým kouzlem prosté národní poesie. Přidejte k ní ještě plotem ohrazený dvoreček s otýpkami klestí a zelenou chvojí, do něhož vede branka, skládající se ze dvou kolů, spojených nahoře úzkou šindelovou stříškou — v malé zahrádce řadu oulů, jež upraveny jsou z neotesaných lesních kmenův a rovněž opatřeny dřevěným přístřeškem — přimyslete si k jednomu tomu okénku s tím červeným srdcem na dřevěné okenici hezkou valašskou dívku v půvabném kroji národním — který zde bohužel vůčihledě mizí —, zalétající toužebným okem ku protější vysoké stráni,

odkud sem doléhá prostá, dojemná píseň lásky, provázená melancholickým zvukem pastýřské píšťaly — a máte rozkošnou, ryze slovanskou selanku horskou!

S bolestí vzpomínám si, že ustoupí v době nepříliš daleké i ten kus národní poesie, zachytivší se ještě v odlehlých těchto údolích, před nepřátelským duchem času, že oněmí tu navždy překrásná píseň lidu, že vymizí tu poslední zbytky malebného kroje národního a že čísti bude příští věk o té dřevěné chatě valašské jak o perníkové chaloupce z pohádky.“

Třeba si ovšem k tomu líčení přimysliti ještě krásné valašské hory a lesy, dlouhá zelená údolí, jimiž „ty úhledné, šedohnědé domky trousí se po jednom, po dvou, třech v táhlých řetězích, až pak srážejí se uprostřed půvabné doliny v hustou skupinu.“ (Měl jsem tu na mysli Rožnov.) „Zde vydala ta dřevěná architektura svůj plný květ, zde utvořila si malé město. Ty dřevěné chaloupky vypjaly se v jednopatrové domy dřevěné; vystrojily se hojněji podloubími, pavláčkami, sloupci, zubovitými okrasami, seřadily se kolem prostranného náměstí a pořídily si také nevelkou sice, ale pěknou dřevěnou radnici, se schodištěm a sloupcovým pavlánem, jaksi kabinetní kousek svého slohu.“ Ba, místy zachoval se ještě i dřevěný kostel, jaký jsem viděl v Hodslavicích a v Karlovicích.

Dřevěné věže starých kostelů v Březině u Svijan a v Nudvojovicích. Kreslil Jan Prousek.

Tehdáž zamiloval jsem se do těch dřevěných staveb a brzy vzpomněl jsem si, že máme i v Čechách ještě dosti staveb takových, že jako studentík, na pěší cestě do Krkonoš, spatřil jsem také u nás celá města dřevěná, větší ještě než tam na Moravě a pyšnící se leckterou stavbou v pravdě imposantní, jakou byla na příklad — nyní již zmizelá — dřevěná radnice železnobrodská. I navštěvoval jsem pak znova krajiny pojizerské, podkrkonošské, orlické a s jiným teď porozuměním, s vřelým zalíbením pohlížel jsem na ta stará dřevěná stavení, pokud se ještě zachovala.

A tesknotou naplňovalo mne pomyšlení, že snad to staré stavitelství zajde neoželeno. „Vždyť nynější duch časový“ — napsal jsem již v oné valašské črtě — „pohrdlivě vymetá podobné nepraktické haraburdí a viděl by nejraději, kdyby celý svět vzal na sebe jedinou, rozumně nudnou tvářnost. Já jsem v ohledu tom hanebný zpátečník. Plesám, zachytím-li alespoň nějaký cíp unikající původnosti a poesie. Nedbám, že by se bez-

Pila z hořeního Pojizeří. Kreslil Jan Prousek.

pochyby sám některý Rožnovák nade mnou usmál, kdyby se mu dostaly do rukou tyto řádky. Nu, tak obzvláštní ty naše dřevěnice nejsou! pomyslil by si asi. A já pravím, že mají ve způsobu svém, v prostých okrasách svých právě tolik samorostlého vděku, jako chaty švýcarské. Tyto berou se po celém světě za vzorky k nákladným letohrádkům — ale kdož by si všiml sprosté chalupy slovanské?!“

Necituji snad onen svůj starý spisek z ješitnosti, nýbrž pouze na ukázku toho, že již před lety bylo nás dosti, kdož — jako i před tím četní přátelé svéráznosti lidové — s láskou i úctou pohlíželi na ty prosté stavební památky. Mnozí přestávali jsme ovšem na pouhých myšlenkách nebo sem tam napsaných podobných výronech citových. Za to však byli

již tehdáž a dříve jiní, kteří přistupovali v oboru tom ke skutečné, plodné práci, kteří hlouběji nořili se do předmětu toho a snažili se slovem nebo kresbou vystihnouti a pro budoucnost zachovati zvláštnosti lidových stavení.

Z literárních pracovníků jmenuji tu Aloisa Jiráska, od něhož přinesly „Květy“ r. 1887 stať „České chalupy a stará stavení městská“, založenou na opravdovém, pilném a láskyplném studium starých českých staveb. „Na čase jest“ — praví tam autor v úvodu — „abychom si všimli také význačného rázu českého stavení, abychom je vypsali, pokud nám nadobro nezmizí — před očima, a ono mizí! Městská stavení dřevěná domácího, českého rázu skoro již zanikla. Jen na vsích, v odlehlých končinách našeho království jsou ještě četná stavení takového rázu. Než i ta věkem chátrajíce ponenáhlu se tratí, bez náhrady, neboť na místě jejich budují stavení kamenná beze všeho slohu a rázu, většinou nevkusná a při tom všem nevalně pohodlná.“ V článku tom vylíčil Jirásek hlavní ráz našich staveb dřevených a jednotlivé jejich části, uváděje při těchto všude pojmenování v lidu běžná.

Většinu vyobrazení k dotčenému článku nakreslil Jan Prousek, který již od r. 1881 pilně zobrazoval stavení lidová v okolí Turnova a to nejen z motivů čistě uměleckých, nýbrž také s určitým zřením k národopisu, soustavně a s uvědomělou snahou, sebrati materál pokud možno nejhojnější, z něhož by mohly býti stanoveny všechny hlavní znaky i národopisně a umělecky cenné jednotlivosti starých staveb dřevěných. S vroucí láskou věnoval se tomuto úkolu, podával vyobrazení českých chalup a dřevěných domů městských do časopisů a jiných publikací, s části též sám vysvětlujícím textem je provázeje, kreslil a maloval na základě svých studií i samostatné obrazy, rozšiřoval svou činnost i přes meze Pojizeří do Podještědí, Podkrkonoší a vzdálenějších krajin českých, v těchto dnech pak shrnul výsledky svých prací v díle velmi cenném a záslužném „Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severovýchodních Čechách“. (Nákladem F. Šimáčka.) Slušný počet řádků zaujímá vyjmenování vesnic a měst, z nichž podává tu přehojná vyobrazení celých stavení i jednotlivých částí a motivů stavebních i ornamentálních, štítů, lomenic, pavláček, sloupců, vyřezávaných lišt a jiných okras, malovaných okenic, nábytku, nářadí atd.

K dílu tomu sepsal i sám článek úvodní, v němž vyličuje vznik a rozvoj studia starých českých stavení, dotýkaje se i spisů o dřevěných stavbách v cizině, dále uvádí své práce vlastní a pak vyličuje hlavní ráz i části českého lidového stavení a nábytku. „Sám nejsa stavitelem,“ praví, „zabývaje se toliko jako malíř kromě krajinářských studií kreslením dřevěných staveb v rodném kraji svém, architektonicky zajímavějších, vím, že není sbírka má úplna, ač po léta jsem jednotlivé kresby střádal; skytá však alespoň z jedné části Čech přehled a výběr.“ A jako vůdčí myšlénku svých prací uvádí, že „dlužno bylo zachytiti kresbou alespoň věci malebnější, sraziti ‚svoje k svému‘ a takto udržeti názorně představy hlavních typických lidových památek, obydlí a stavení v zájmu povšechném, národně i kulturně významném a výtvarně uměleckém pro památku a poučení budoucím“.

Podáváme z díla Prouskova některá vyobrazení a přidáváme z úvodu jen několik poznámek, pokud slouží k jich vysvětlení.

Stavení s nárožní pavlačí a horským štítem v Petrašovicích na Českodubsku. Kreslil Jan Prousek.

Z dřevěných kostelů neuchoval se na severovýchodu žádný; jenom část věže na kostele v Březině je ze dřeva bedněna a dřevěná vížka bývala též na kostelíku v Nudvojovicích.

Městská dřevěná stavení liší se od vesnických podsíněmi či loubím a bývají jednopatrová. Mnohdy však i selské statky v Pojizeří mají jedno

Studna s rumpálem z Kozince. Kreslil Jan Prousek.

poschodí, zvláště zemanské statky, rychty, mlýny a hospody, jako vidíme hned na vyobrazeném stavení z Rakous nad Jizerou.

Architektonicky nejzajímavější a nejvýznačnější jsou štíty či lomenice, kteréž bývají děleny trámci s římsovím a bedněny prkny, rovnoběžně, kolmě, šikmě či vějířovitě přibitými a zdobenými obloučkovitě vykrajovanými okraji a lemy. Mezery mezi prkny, „spáry“, jsou pobity latěmi či lištami, místy i složitě sbitými a drobně vroubkovanými; tu a tam bývají latě barevně natřeny. Ve štítech vídáme vyřezané do prken t. zv. „výkružky“, namnoze v podobě kalichův a pod., jimiž vniká vzduch a světlo na půdu; někdy nalezá se též ve štítu podkrovní světnička se zdobně vroubenými okénky a vyřezávanými „obálkami“. V horských kra-

jinách pak bývají ve štítech pavlače se zásuvnými okenicemi; ty nazýváme „horskými štíty“. Takový horský štít vidíme na stavení z Petrašovic.

V některých krajinách mívají lomenice po stranách střechy pomalovaná prkna, t. zv. „okřídlí“ čili „koutra“.

Štít vybíhá buď do špičky, buď má sraženou stříšku nebo končívá „kuklou“ čili „kabřincem“. Pod stříškou nalezá se vodorovné prkno, „záklopa“ zvané, na němž ozdobným písmem napsán jest letopočet a jméno, kdy a kým bylo stavení „vyzdviženo“ či postaveno, nebo nese i zbožnou průpovídku.

Pro malebnost a pěkný vzhled nad jiné zamlouvají se na českých dřevěných stavbách pavlače a besídky, spočívající na „krakorcích“, jichž

Malovaná truhla ze Žehrova.

konce bývají často konsolovitě vyřezány a hrany ztupeny zářezy nejrůznějšího druhu. Sloupce pavlačí jsou různých tvarů: jednoduše i složitěji kuželovitě článkovány. Prostory mezi sloupci pavlačí bývají nezřídka obloukovitě vaznicí spojeny, tak že tvoří jaksi loggie. Mnohé pavlače na Českodubsku vedou kol rohu stavení, ba nalézají i ve štítech místa. Ještě luxuriosnější jsou „besídky“ jako zvláštní přístavby dekorativního vzhledu s pavláčkou a komůrkou na sloupech.

Kromě Jiráska a Prouska pojednávali o lidových stavbách J. Koula, K. V. Adámek, V. Houdek, Dr. Č. Zíbrt, J. Peisker, J. F. Hruška, Jan Václav z Finberka, V. Hauer, Tereza Nováková, A. Šolta a jiní. Jednotlivá vyobrazení starobylých dřevěných stavení uveřejnili porůznu malíři B. Havránek, A. Bubák, V. Kroupa, H. Ullík, bratří Liebscherové, Věšín, Roubalík, Jansa a j. v. Intensivnějším pěstěním národopisu vůbec vzmáhalo se v poslední době i studium lidového stavitelství více a více.

Ba, i naše moderní architektura začíná již obraceti vážný zřetel na tento poklad dlouho nepovšimnutý.

Al. Jirásek zakončil svůj shora uvedený článek slovy: „Mnohý z čtenářů však třeba se usměje a řekne: ‚Co s tím? Dřevěných stavení již nelze budovati a užiti těchto starých tak, aby byly základem k ně-

čemu novému, to nemožná.‘ — Na to nechť odborníci odpovědí. Já však troufám si tolik říci, že, kdybych byl možným, že bych si vystavěl staveníčko, řekněme v českém slohu, že by bylo v pravdě jako na sloupku a že by stálo za podívanou. Ale poněvadž český spisovatel nemůže sobě ani hezké chaloupky, neřku-li villy vystavěti, doporučuji našim bohatým vlastencům, aby si dali vystavěti zahradní domy nebo villy v českém slohu. Šlo by to; letní ta sídla budou jako klícky, sličná, a lépe nežli nějaký ten ‚Schweizerhaus‘ budou slušeti našim krajinám.“

Nuže, již r. 1881 použil architekt Fr. Schmoranz motivů z dřevěných českých stavení při budování myslivny u lovčího zámku na Kuněticích a r. 1891 zřídil architekt A. Wiehl „českou chalupu“ pro výstavu jubilejní, kde také mnohé pavilony měly ráz starých dřevěných staveb. Nyní pak, na výstavě národopisné, máme vedle přečetných modelů lidových stavení již celou vesnici, sestavenou z rázovitých selských obydlí z různých krajů československých, i směle možno doufati, že velkolepá tato výstava nezůstane bez účinného, blahodárného vlivu ani na moderní naše stavitelství, jež zajisté alespoň při budování letních sídel a všude tam, kde to materiál a způsob stavby umožňuje, těžiti bude z původních motivů lidových. *S. Č.*

Ze zapomenutých kapitol našeho umění.

Napsal dr. FOX. Jiřík.

III.

Když ředitel Bergler povolán byl do Prahy, nalezl tu velmi malou obec uměleckou, jejíž členy na prstech bychom mohli spočítati; ale byli to umělci, kolem nichž vanul ještě parfum paruky a copu, umělci, kteří vesměs vyrostli uprostřed nádhery a plnosti barokových a rokokových dekorací. Ti také octli se nyní pod kommandem nového, všemocného ředitele, jenž s vážnou tváří své manýry počal zaváděti, odnímaje umění jeho skvělé barevné roucho a oblékaje ho v šedivě jednoduchou tógu, střízlivou a přísnou. Ale byli to také většinou umělci minorum gentium, kteří dovedli obrátiti a státi se nohsledy nového diktátora. Jen jediný z nich, člen zrušené malířské konfraternity pražské a poslední malíř té doby, činí výjimku; jest to Jan Quirin Jahn, jenž byl a zůstal umělcem 18. století. Pocházel ze staré malířské rodiny. Již děd a otec jeho byli malíři a po nich zdědil Jahn technickou zručnost, bohatou paletu a smysl pro jemně do fialova odstínované hodnoty tónové; sám pak studoval též theorii, latinu a filosofii. Nebylo tehdy do r. 1782 hledanějšího malíře v našich

klášteřích; toho roku přinutily ho však reformy císaře Josefa II., aby jiným způsobem život si zabezpečil: zjednal si tedy občanské právo v Praze a otevřel obchod se střižným zbožím v jezuitské ulici u „zlatého kříže". Tak ztratila Praha tehdy svého prvního a pro dlouhou dobu posledního malíře, jenž znal ještě tajnosti koloristů 18. století a jenž za jiných okolností mohl je další generaci dochovati. V něm soustředily se všechny quality umělecké, byl malířem, architektem a historikem umění a nástupce jeho hledati dlužno teprve hluboko ve druhé polovici našeho století. Po smrti Josefově ještě jednou probudil se v něm umělec, když svěřeno mu bylo vystavění slavnostního sálu při korunovaci Leopolda II. Také idea hlavní fronty stavovského divadla, jak byla před opravou, pochází od něho. S Berglerem o slávu nekonkuroval, nýbrž spokojil se pouze se stanoviskem ironického pozorovatele; resultátů se však nedočkal, neboť zemřel již r. 1802 ve věku 63 let. Jemu máme co děkovati, že zachovaly se knihy pražské konfraternity malířské, které po jeho smrti uloženy byly do archivu společnosti přátel umění. Společnost tato dala sice na jevo svoji úctu před zásluhami Jahnovými o domácí umění a historii tím, že zvolila ho za člena výboru, ale to bylo vše; proč jemu nebylo nabídnuto ředitelství akademie, jest věc záhadná. Jeho qualifikace byly všeobecně známy a uznávány a takové portraity, jaké on maloval, neviděla potom Praha po celých sto let — snad že se neměl státi ředitelem akademie nikdy umělec domácí.

A byl tu i jiný umělec, poslední předseda a vrchní starší novoměstské malířské konfraternity Václav Bernhard Ambrozi z Hor Kuten, dvorní malíř císařovny Marie Terezie, jenž již r. 1731 v osmém roce svém přišel do Prahy.

To byl také ještě jeden ze starých mistrů, jejichž pravým elementem byla barva. Reiner byl jeho vzorem a v široké dekorativní manýře tohoto provedeny jsou Ambroziho oltáře i freska, s nimiž často shledáme se v kostelích pražských i venkovských. Již jako jinoch maloval portraity a květiny a debutoval na veřejnosti šesti nejstaršími vévody českými na façadě jednoho domu ve Vyšehradské ulici. Kolorit a vkus benátské školy sice nemá, ten mu byl jen přiřknut nadšenými přáteli, jako byl Dlabacž, ale kolorit přece má a tím liší se již prospěšně od toho co následovalo. Jako Jahn, byl i Ambrozi malíř učený a zjednal si pověst dovedného restaurateura starých obrazů, že Josef II. ustanovil ho úředním „odhadcem", jakýmsi „přísežným znalcem" maleb. Svého kollegu Jahna přežil o čtyry roky.

Déle a účinněji působil v Praze Ludvík Kohl (1746—1821), přítel Berglerův a nejznámější umělec stojící mimo akademii. Jako oba dříve jmenovaní tak i on studoval na vídeňské akademii, jsa ze všech tří nejméně talentovaný; za to však byl z nich snad nejpilnější. Již počet architektur, které maloval, jest obrovský; najdeme sice pod jeho jménem také mnoho kopií od jeho žáků, zejmena od Pechtla, ale proto přece řadu originálů sotva přehlédneme. A k tomu nebyl to nikterak jeho vlastní obor, jak se povrchně za to má, on počal s většími aspiracemi a získal si též svými komposicemi přízeň Marie Terezie. Jeho náboženské a historické věci jsou ceny nestejné, ale všude přece vidíme stopy talentu,

jenž teprve v úředním svém postavení ztratil svoji pružnost a klesl na prostřednost. Z toho ohledu nebylo to asi pro české umění štěstím, že stal se r. 1775 učitelem kreslení na tehdy založené c. k. vzorní hlavní škole. Tam působil až do své smrti a vychoval celou řadu žáků, kteří pak dávali se zapisovati do akademie; tím stala se jeho škola jaksi průpravou do školy Berglerovy. Jako státní učitel měl pak Wolf více na starosti zhotovování předloh květin, váz, figur a krajin, tak že větším úlohám uměleckým nevěnoval pak té píle jak by měl. Ale hledělo se na něho přece jako na znamenitého umělce a zásluhy jeho častěji byly uznány; tak r. 1818 zlatou medailí a r. 1820 brillantovým prstenem od císaře Františka II.

Mladší jeho bratr Kliment Kohl (1754—1807) těšil se neméně přízni dvora jakožto c. k. dvorní rytec a učitel kreslení druhé manželky císaře Františka II.

Generaci z druhé polovice 18. stol. byly malířské quality nějakého Jahna již zcela neznámy. To byli již lidé, kteří prožili své mládí v ovzduší josefinském: od těch se pro umění nedalo nic očekávati. Předním zástupcem této střízlivé, rationalistické generace u nás jest František Karel Wolf (1765—1836), syn radního pána, přítele umění a diletanta. Vyučil se professorem kreslení a stal se ředitelem hlavní školy u Týna. Pracoval poctivě jak uměl, ale umělecké práce jeho jsou hluboko pod niveau nesmrtelnosti; věcný interess má snad jen jeho sbírka českých hradů, kterou r. 1803 počal vydávati a která r. 1809 ve 2 dílech byla dokončena. Více než vlastní umění vynášel mu asi jistě jeho obchod uměleckými věcmi. Ze školy jeho dávali se taktéž zapisovati do akademie.

Mimo to jest třeba se zmíniti ještě o dvou umělcích menšího významu, kteří činností svojí náležejí rovněž ještě století minulému; jsou to Frant. X. Procházka (1740—1815) a Josef Platzer (1752—1810). První z nich, restaurator Rubensů, maloval olejem i freska a opravoval staré obrazy; dovednosti své přinesl si z Drážďan a zkoušel je na sv. Tomáši a Augustinovi v tomášském kostele na Malé Straně. Tehdy prý za svou restauraci dostal velmi pochvalné uznání. Slohovým vzorem byl mu také Rainer. Druhý z nich, malíř dekorací a dvorní divadelní malíř Josefa II. a Leopolda II., důležitější část života svého prožil ve Vídni, kdež také zemřel; ale rodem svým byl Čech a syn známého sochaře 18. stol. Ignace Platzera z Plzně. Studoval na pražském gymnasiu a byl zároveň odchovancem školy Wolfovy a protegé knížete Kaunice. Měl velmi těžkou carrieru; ve Vídni nemohl zjednati si ani přístup do akademie a když konečně slíbeno mu státní stipendium na cestu do Italie, zemřela Marie Terezie a s cesty opět sešlo. Živil se tedy malováním architektur, až nějakým triumfálním obloukem, který postavil k jakési slavnosti, vzbudil všeobecnou pozornost; od té doby nabyl pověsti divadelního dekorateura. Krajinářství v době té zastoupeno bylo ještě slaběji než malba figurální a můžeme v tom spatřovati neklamné znamení pokroku a rozvoje našeho umění, že od těch časů krajina stavěla se vždy víc a více do popředí, až qualitou svojí předčila všechny ostatní obory malířské.

Kolem r. 1800 byl u nás jediný krajinář Karel Postel z Bechyně, o němž již ku konci článku I. zmínka se stala. Vzdělal se na vídeňské

akademii a talent svůj zkoušel z prvu na plátnech ohromných dimensí, které jakožto panorámy nastupovaly pak cestu po světě. Vedle něho činí se zmínka o krajináři Frant. Scheyererovi (1762—1838), rodilém Pražanu, který však, jak se mi zdá, v Praze málo se zdržoval.

To byla asi celá obec umělecká, kterou Bergler při svém příchodu do Prahy zastihl.

Mimo to bylo tu ovšem také několik rytců, kteří však pro naši úvahu mají celkem nepatrný význam. C. k. privilegovaný rytec Jan Balzer starší tehdy právě zemřel (1799) a synové i bratří jeho byli příliš málo umělci. Známějším byl Ant. Pucherna, rodem z Haliče, od něhož pochází celá řada pohledů na česká města a hrady; s Berglerem skoro zároveň přišli Václav Berger a Ant. Herzinger. Tohoto posledního sám Bergler povolal do Prahy r. 1802.

Srovnáme-li s tímto životem uměleckým život jak se rozvinul v Praze během několika decenií nového století, uznáme bez odporu, že byl to výsledek neočekávaný. Společnost vlasteneckých přátel umění mohla právem se honositi svojí prací. Také aspirace našich umělců od založení akademie netušeně vstoupaly a přece celkové positivní resultáty zůstaly daleko za stoletím předešlým. Uvažovali jsme již o jedné příčině toho, o zakladateli školy samé a o jeho povrchním eklekticismu; jiné příčiny spočívají v sociálním a politickém životě národa.

Politická situace z počátku století malířství také nevalně přála. Od revoluce francouzské nebylo v Evropě stálého bezpečného klidu a koaliční války proti Francii dotýkaly se velmi citelně i Rakouska. Čechy a zejména Praha byla dosti dlouho ušetřena od cizího vojska. Bylo r. 1800, kdy francouzské vojsko pod velením Moreaua po vítězství u Hohenlindenu poprvé vstoupilo na rakouskou půdu a proniklo až k Linci. Čechy byly ohroženy a 30.000 mužů české legie s akademickou mládeží v čele postavilo se na obranu u Budějovic.

R. 1805 přiblížil se nepřítel po druhé k samým hranicím; tehdy opanována i Vídeň a u Slavkova dva spojení císařové poraženi. Nepřítel byl již u Jihlavy, ale mírem prešpurským Čechy po druhé byly ochráněny. I tehdy postavilo se na obranu země 30.000 mužů reservních, mezi nimi také dva bataillony střelců pražských.

Nové nebezpečí ukázalo se pak r. 1809, kdy Francouzové pronikli opětně až k hranicím českým. Česká legie, díl to nově zřízené zemské obrany, vyznamenala se tehdy pod vedením knížete Kinského u Asprů, kde Napoleon po prvé byl poražen a mírem vídeňským po bitvě u Znojma Čechy po třetí byly uchráněny. Do té doby v zemi samé nepřítel se tudíž neobjevil, ale břemena války nesli Čechové stejně těžce. Konečně r. 1810 zdálo se, že nadejdou umění lepší doby. Napoleon stal se zetěm císaře Františka a po dvě leta až do sjezdu drážďanského šly věci obvyklým tempem. Ale mezi Ruskem a Francií klonilo se již r. 1811 na jisto k válce. Obě strany se zásobovaly a Francie zabezpečovala si spojence.

14. března 1812 podepsán definitivní allianční traktát s Rakouskem, měsíc před tím s Pruskem a již v dubnu stál první a třetí oddíl velké armády na Odře, druhý na Labi a čtvrtý táhl z Verony Tyrolskem do

Slezka. Od té doby byla Praha stále ve válečném rozčilení. Byla to původně bezpečná naděje na vítězství. Císař a císařovna francouzská navštívili tehdy Prahu na zpáteční cestě z Drážďan. Přišli sem 1. června a téhož dne večer navštívili stavovské divadlo. Za několik dní na to přišel celý francouzský dvůr a uvítán způsobem nad míru okázalým. Od dětí až k občanským sborům, magistrátu a duchovenstvu vše v největším lesku očekávalo příchod jeho. 50 výstřelů z děla oznamovalo, že dospěli na Bílou horu. Slavnosti a hostiny pak stále se střídaly. To by byl býval pravý život pro umělce, kdyby byl neměl to černé válečné pozadí. 8. června uspořádáno bylo velkolepé osvětlení a ačkoliv počasí nebylo příznivo, vyjel přece celý dvůr o půl jedenácté hodině večerní prohlédnouti si znamenitější místa. Po půlnoci vrátil se do hradu. Nadšení se den ode dne stupňovalo a došlo nejvyšší míry, když 14. června oba dvory objevily se v bubenečském parku pěšky se procházejíce. Při tom produkoval se známý tehdy pyrotechnik Stuwer z Vídně a jeho veliký ohňostroj líbil prý se „správnou kresbou a živým koloritem.“ (Pokrač.)

K vyobrazením

na str. 416 a 417, pak 448 a 449.

Celé pobřeží Norska rozekláno a rozhlodáno jest nesčíslnými choboty, fjordy, z nichž mnohé vnikají hluboko do země. K největším náleží Hardanger-fjord, jižně od Bergenu, více než 100 kilometrů dlouhý a průměrně hodinu široký, v hořejší části však ponenáhlu se súžující, tak že posléze není širší obyčejné řeky. Má několik ramen a před ním leží skupina větších i menších ostrovů. Okolí jeho patří k nejkrásnějším krajinám norským. Jedeš-li parníkem po něm do vnitra země, střídají se kolem tebe ohromné skály, hory ledem kryté, divoké úžlabiny s šumnými vodopády, lesnaté zátoky, úrodné břehy s přívětivými vesnicemi a městečky.

Pravým kontrastem k velkolepé přírodní scenerii severní, do které nás vyobrazení jedné partie hardangerského fjordu uvádí, jest předmět obrazu druhého, na němž A. Paoletti zachytil pestrý pouliční výjev ze slunného jihu. Již z architektury v pozadí poznáváme, že jsme v Benátkách. Zvíme-li, že již v polovici dubna možno někdy na náměstí svatého Marka, u některého z četných stolků tam před kavárnami pod širým nebem rozestavených, zažíti večer zcela podobný našemu nejkrásnějšímu večeru červnovému, uvěříme snadno, že za letních měsíců prodavač zmrzliny náleží k nejhledanějším figurkám benátského pouličního života. Nejen děti nebo mlsné krasavice, z nichž jedna na vyobrazení našem koketuje vějířem i svůdnou nožkou, nýbrž kde kdo rád se zastaví u místa, kde prodavač ochlazující granity a sorbeta zřídil svůj přenosný krámek.

V soumraku bohů.

Kronika. Podává Julius Zeyer.

(Dokončení.)

Byl už pomalu začátek zimy, když Flose tajně posly po svých spojencích vysílal a jednoho rána, když se všickni byli shromáždili, vyrazil s nimi na umluvenou dávno výpravu. Bylo jich sto mužů.

Druhého dne ráno, ničeho ještě netušíce, vydali se synové Njalovi Helge a Grim do blízkého dvorce, kde děti jejich u přátel na vychování dlely, a oznámili, že se teprve za dva dni zpět dostaví. Toho samého večera přinášela Bergthora večeři na stůl a náhle, jata divným tušením, zvolala na čeleď: „Nebudu vám dnes pokrmy dělit! Volte sami dle libosti a buďte veseli, neb naposled jíte u mého stolu! Poslední přiblížil se mi večer klidu a míru a pokojného života!"

Všikni hleděli udiveni na ni, Bergthora však pravila: „Mohla bych vám vypravovat více o svém tušení, ale víry byste nepřidali slovům mým. Myslíte všickni, že horečně blouzním. Pravím vám, než za stůl sednete, vrátí se Grim a Helge k nám, ač oznámili, že dnes doma nebudou. Jak toto moje proroctví se vyplní, tak vyplní se i to, co jsem dříve vám pravila."

Bylo ticho v síni, brali se všickni nyní k místům svým; tu zazněly kroky za dveřmi a Grim a Helge objevili se v komnatě. Ustrnutí bylo všeobecné.

„Co vede vás tak znenadále zpět?" tázal se Skarphedyn.

„Setkali jsme se s několika žebračkami," odpověděli, „a ty nám pověděly, že viděli davy jezdců z různých stran se sjížděti. Chtěli jsme vás tedy varovat a stát na místě svém."

„Dobře," řekl Njal. „Avšak buďme klidni; připraveni jsme. Sedněme a jezme."

Zasedli za stoly, ale nikomu nechtělo se valně do jídla. Všickni šeptali mezi sebou. Jen Njal a Skarphedyn nejevili žádného rozčilení. Náhle však změnila se Njalova tvář, jevila jakési vytržení, oči jeho byly bez výrazu, podivné, jako ve spaní, a hlasem cizím pravil: „Co to? Strop této komnaty zmizel, a stůl a pokrmy plovou v proudu krve!"

Všickni vstali jako jedním posunkem, a nebylo tváře, která by nebyla zbledla. Skarphedyn však pravil zmužile: „Otče, hodno tebe a nás, ukázati se pravými muži, děj se co děj!"

„Pravda!" odpověděl Njal, jakoby se vzbouzel. „Nikdo ať nelehne na lůžko, a každý buď připraven na místě svém!"

V úvalu, nedaleko Bergthorshvolu slezli Flose a jeho družina s koňů, přivázali je, nechali u nich stráž a kráčeli černou nocí pomalu v hustých řadách proti domu.

Njal a jeho synové, Kóre a většina ozbrojeného mužstva stáli před dvorcem, Flose a jeho družina spatřivše je, se zastavili.

„Bude s námi zle,“ řekl Flose, „budeme-li nuceni na ně útočiti, zůstanou-li venku. Málo nás asi zbyde k vypravování o dobytém vítězství. Ale jaká pomoc? Dáme se do boje.“

Skarphedyn řekl otci: „Zastavili se, obávají se nás a pochybují o výsledku svého útoku.“

„Ještě hůře jim bude, půjdeme-li v dům,“ odvětil Njal. „Pomni, jak se bránil Gunar, a byl sám a sám.“

„Jeho nepřátelé byli však ctihodnější, než většina těch, jiř máme před sebou,“ pravil Skarphedyn. „Spíše byli by odtáhli co přemožení, než by se byli žhářství dopustili. Tito však vědí, že zemrou, neusmrtí-li mě a bratry moje, a nebude-li jinak, zapálí nám střechu nad hlavou, třeba by snad Flose sám tomu odporoval. Nechce se mi zemříti jako liška v díře.“

„Lépe bude, podrobíš-li se radě mé, než abych tvé se podroboval já,“ odvětil Njal. „Kéž byste byli vždy poslechli slov mých.“

Skarphedyn hleděl jako bouř, ale Helge pravil:

„Poslechnem rady otcovy, nejlépe bude tak a slušno.“

„Nejsem toho náhledu,“ řekl temně Skarphedyn. „Patrně však i jemu určena smrt a osud jeho zaslepuje ho. Nuž, je-li to vůle jeho, dám se tedy upáliti s ním. Smrt konečně jako smrt.“

Podali si mlčky s Kórem ruku.

„Zůstanem nerozlučně spolu,“ pravil vážně.

„Zůstaneme!“ odvětil klidně Kóre.

„Ale šetř se a nechtěj zemříti,“ řekl Skarphedyn za chvíli. „Zhynou-li synové Njalovi, pomsti je, jak bych tebe pomstil, kdybych tě přečkal.“

„Budiž tak,“ odvětil Kóre, a na povel Njalův vešli všickni nyní v dům a postavili se v otevřené dvéře.

„Teď jsou ztraceni,“ vzkřikl Flose a učinili útok proti dveřím. Nastal děsivý boj oštěpy, trval dlouho a Flose a jeho družina byli odraženi. Flose zuřil.

„Jak mnozí, již slovy byli hrdinové, jsou nyní zbabělí, když nastal zápas ne už jazyky, ale ostrou zbraní!“ rozkřičel se na své družstvo. „Běda nám, nebudem-li vítězi! Co činiti?“

„Nejlépe zapáliti dům,“ voláno se všech stran a odpor Floseův byl slabý.

Oddychli útočníci a pak narovnali hranici proti dveřím a zapálili ji. Plameny šlehaly vysoko, ale ženy v domě byly bdělé, přinášely vodu a syrovátku a lily je do ohně, tak že shasl.

Ale útočníci byli zatím vzadu za domem velký stoh sena u samé dřevěné stěny zapálili a házeli obromné chumáče hořící trávy do otevřených vikýřů půdy. Mezitím rovnali Flose a mnozí jiní hranice kol kolem domu. Obležení v domě překáželi jim sice dle sil, hasili, kde mohli, ale nepozorovali požár střechy, až když, obrovský, jasně nad hlavami jim zasvítil. Tu nechaly ženy hašení, a kvil a nářek jejch zazněl v praskotu dřev a prorážel temné, rudě se zbarvující mraky.

Njal domlouval jim a těšil je, ale požár šířil se s úžasnou rychlostí.

Njal přikročil nyní ke dveřím, a volal do kouře a hukotu větru, od prahu výhně, v osudně ozářenou noc: „Flose, jsi-li na blízku, jsi-li člověkem, ozvi se mi!“

„Zde jsem, co žádáš?“ tázal se Flose.

„Vejdi v úmluvu a smír se syny mými,“ odvětil Njal, „nedej tolika lidským životům v plamenech zahynouti.“

„O smíru s tvými syny slyšet nechci,“ odvětil tvrdě Flose, „nepůjdu odsud, až vesměs usmrceni budou. Ale nejsem netvorem. Dovolím ženám, dětem a najatému lidu, by volně vyšli a se zachránili.“

Njal vrátil se v dům, vyřídil, co Flose řekl, a rozkázal sluhům svým a ženám, by bezodkladně nabízené výhody se chopili.

„Čiň ty začátek, Thorhallo,“ pravil Njal ženě Helgově, dceři Asgrimově.

„Při živém bohu nešla bych,“ odvětila, „kdyby se mi nejednalo o pomstu za mého manžela, moji bratři ji vykonají věrně!“

„Buď Bůh s tebou,“ odvětil Njal. „Dbej o své děti a pomstu ponech Hospodinovi.“

Vyšla žena Helgova a velký šel s ní dav ženštin, služebného a najatého lidu.

Astrid, žena Grimova, padla na kolena.

„Pojď se mnou!“ zvolala. „Zahalím tě v ženský plášť a dám ti závoje kolem hlavy, nepoznají tě v našem průvodu!“

Grim nechtěl o tom slyšeti, ale pak blesklo mu hlavou, že zabije Floseho a váhavě povolil. Šel přestrojen za Thorhallou, ženou Skarphedynovou, mezi svou ženou a Helgou, sestrou svou, ženou Kóreovou. Jakmile byli venku, odhodil Grim závoj a ženský plášť, ale než mečem zamávati a oslněn ohněm na svého nepřítele namířiti mohl, srazil mu Flose, poznav jej, rázem hlavu a proud černé krve vystřikl z padajícího trupu až na prah domu, kde Njal a jeho žena stáli. Bergthora zavyla jako poraněná zvěř, ale nezaplakala. Flose zachvěl se, slyše strašný ten ston, přiblížil se a zvolal: „Njale, nechci, bys zahynul, nemám příčiny tě nenáviděti! Vyjdi volně z domu s ženou svou.“

„Ne,“ odvětil Njal. „Co bych tam venku dělal? Jsem starý muž, neschopen už syny svoje pomstíti a pomsty vůbec nechci. Jak mohl bych odejít, zanechav je zde? Stud by mi bránil. V hanbě žíti však nedovedu, tomu jsem se nikdy neučil.“

Svěsil Flose hlavu a obrátil se k Bergthoře.

„Ty však, paní,“ řekl s velkou úctou, „ty zahynouti nesmíš v plamenech! Toť nepřipustím nikdy!“

Bergthora pohleděla na něho, byla bledá, ale klidná.

„Byla jsem mladá, když jsem se Njalovi zasnoubila,“ pravila. „Slíbila jsem mu tenkráte, že s ním zůstanu v štěstí i v neštěstí. Byli jsme šťastni spolu. Jak mohla bych jej nechati teď?“

Podala Njalovi ruku a šli spolu do vnitř domu, kde jiskry na ně pršely.

„Co činit jest nám teď?“ řekla k Bergthora v komnatě.

„Ulehnouti k věčnému spánku,“ odvětil Njal. „Dlouho již toužím po odpočinku. Oči moje uviděly spásu, viděly vycházeti zoru pravdy a chválím a velebím Hospodina na výši! Soumrak bohů, soumrak bohů! Prchá, prchá před světlem novým a tato noc je posledním okamžikem

toho soumraku! Kácí se dávné bludy záští, shasne blud s tímto požárem! Bergthoro, co vidí oči moje? Velký sešel se sněm, celý ostrov přijal víru Kristovu, valný sněm to slavně prohlašuje do všech končin islandských a všady vztyčuje kříž svá žehnající ramena! Mine, minul soumrak bohů! Je den, je den!"

A padl na kolena. Bergthora klekla vedle něho. Tu zatáhl ji někdo za šat.

„Thord, Kóreův syn, je zde!" vzkřikla Bergthora, „proč to dítě nevynesli? Jak mohla jej matka jeho zapomenout?"

„Kradl jsem se od prahu zpět," odvětil hoch.

„Tedy budeš ihned vynesen!" vzkřikla Bergthora, „proč jsi s matkou nezůstal?"

„Šel jsem k tobě, babičko," odvětilo dítě. „Vzala jsi mě k sobě a slíbila jsi mi, že na vždy s tebou zůstanu, tak dlouho jak jen budu chtíti s tebou být. Nechci tebe přežíti, je krásnější zemřít s tebou, než být bez tebe."

A oči dítěte se šířily něhou nevýslovnou a velké slzy se mu lily po tvářích a vší mocí držel Bergthoru v objetí. Tu polily slzy i ji, poprvé zaplakala v té hrůzyplné noci.

„Thorde," řekla, „zůstaneš tedy se mnou. Kdo ví, co by v životě tě čekalo? Není útulku jistějšího nad smrt."

A nesla dítě k svému lůžku. Njal vstal teď od své modlitby a zavolal otroka, jejž nejvíc miloval ze všech služebníků svých a jenž mu sloužil s láskou a oddaností věrného psa.

„Příteli," řekl mu, „hleď, tam ulehnu s Bergthorou, nevstaneme s toho místa více, a najdeš tedy, věda, kde jsme zemřeli, později naše kosti."

Položil se na lůžko vedle Bergthory a hocha vzali mezi sebe. V tom objevil se Skarphedyn. Neviděli jej.

„Otec brzy lehá," řekl Skarphedyn. „Starý to muž a hledá klid. Já ještě neskončil."

Pohledl na rodiče smutně, dojat, ale zmužil se a odešel. Njal však pravil otroku:

„Visí na chodbě kůže čerstvě zabitého vola, jdi a přines ji."

Když otrok tak učinil, řekl Njal:

„Tou kůží přikrej nás pečlivě a pak odejdi a buď volným a bůh tě opatruj." Objali se. Njal udělal teď kříž, Bergthora též, sobě i hochovi. Zavřeli oči. Otrok přikryl je, slzy mu tekly po tváři, znamenal se křížem též a dle vůle svého pána a s dovolením Floseho, vyšel z hořícího domu. Flose ptal se ho po Njalovi a jeho ženě, a když slyšel, co se událo, vzdychl z hluboka a pravil: „Velké neštěstí jsme přivedli na ně a na sebe!"

Skarphedyn spěchal z komnaty svého otce na místo, kde Kóre a jeho bratr Helge stáli. Tam padaly ustavičně hořící dřeva se střechy a ti tři muži se jich chápali a házeli je ven mezi své nepřátely. Ti začali jim teď spláceti oštěpy, ale ti tři odvážlivci chytali tyto s posměchem a metali je zpět a střelba ta byla oblehajícím tak zkázonosná, že Flose kázal, by přestali a trpělivě čekali, až oheň za ně pomstu dokončí. Za chvíli sřítila se celá téměř střecha do vnitř domu. Jedno z těžkých břeven u štítu však bylo jen uprostřed propáleno a oba dlouhé jeho konce

zůstaly pevně vězeti v římse stěn. Kóre to pozoroval a pravil Skarphedynovi: „Hle, to může býti naší spásou! Pomohu ti nahoru a půjdu za tebou. Utíkejme podél břevna, jsme-li jednou na konci, unikneme, neboť kouř a dým je tak hustý, že nás nepřítel neuvidí, pustíme-li se směrem, kudy se plouží nejhustší dým a to je směr opáčný tomu, kde ti sketové stojí.“

Teď byl však o to spor, kdo dříve se má zachránit a konečně povolil Kóre, že tedy on tak učiní. „Je to povinnost člověka zachránit se, má-li příležitost,“ pravil, „ale nežádej, bych se pak o záchranu tvou staral. Tu přenechám tobě, jsi mužem dost, zdá se mi, bys ji provedl.“

„Jen jdi,“ pravil Skarphedyn, „a unikneš-li, pomsti mě. Nemohu s tebou; Helge, poraněn na noze, zachrániti se nemůže, a bez něho nepůjdu odsud. Neuvidíme se tedy více, jdi a vzpomínej na mě s láskou!“ Objali se. Kóre popadl teď hořící prkno a vyšplhal se s ním vzhůru do dýmu doutnajícího břevna, běžel pak podél toho. Na konci své nebezpečné dráhy mrštil prknem daleko mezi oblehající, tak že couvli. Šaty jeho hořely zatím plamenem i vous i vlasy mu chytaly. Tak seskočil dolů do hustých kotoučů dýmu a běžel směrem, kudy se valil čoud.

„Jako kdyby byl někdo seskočil,“ pravil jeden z nejblíže domu stojících.

„Ne,“ zněla odpověď jeho souseda, „to proklatý ten Skarphedyn na nás metá hořící dřeva.“

Kóre však běžel dále, pořáde kouřem kryt až k potoku polozmrzlému, v jehož vodu se vrhl, a tak oheň na sobě pohasil. Pak spěchal dále, až dosáhl nějakého příkopu, kde se skryl a odpočíval před dalším útěkem.

Skarphedyn chtěl teď, by Helge přece se pokusil o záchranu, ten ale popálen, raněn, poloudušen zápasil už se smrtí. Když Skarphedyn viděl, že zemřel, spěchal sám k hořícímu břevnu, ale nepoštěstilo se mu jako Kóreovi, zlámalo se dřevo pod ním a spadl zpět. Kulhaje, a zraněn, plížil se k východu z domu, podél zdí. Ale tam bylo jako ve výhni, ploužil se tedy zase zpět. Dým jej dusil, ale brzy obrátil se vítr a osvobodil jej. Podepřel se teď o zeď, pod kusem ještě zbylého stropu. Stál vzpřímen, zbraň svou třímal v ruce a počal hlasem velkým pěti smutnou píseň, píseň vítající smrt po trudech života. Zraky jeho vznášely se pomalu vzhůru k trhajícím se rudým mrakům nočního nebe, ale v úžasu zastavily se na cestě své, neboť zdálo se mu, že nad okrajem blízké stěny proti sobě vidí překrásnou, bledou, pološílenou tvář Halgjerdinu, vroubenou proudy plavých vlasů, tlačících se z hrubé kápě mužského pláště, tvář Halgjerdinu, zírající na něho dýmem a deštěm padajících jisker. Podivné zvuky loudily se ze rtů jejích, chvějících se a škubajících sebou jako v bolestné křeči. Skarphedyn přestal zpívati. Zahleděl se v horečné ty její zraky a zvolal temně:

„Jsi spokojena s dílem svým? Ovšem, vždyť se směješ!“

„Směji?“ odvětila po zápasu o dech, jenž se zdál jí v prsou zmírati. „Skarphedyne, což nevidíš, že pláču?“ A zamávala divoce rukama.

„Má nenávist tvá tedy slzy?“ tázal se trpce.

„Láska moje je našla konečně, však pozdě!“ zvolala a zalomila

opět rukama. Hleděl na ni tím dusivým dýmem a hrozným deštěm jisker a do očí jeho vstoupily náhle slzy též a tekly mu po tváři.

„Ty pláčeš?“ zvolala zničena a zlomena a vztahovala po něm zoufale ruce.

„Pláču?“ řekl přemahaje se, „to dým tak štípe do očí!“ a zavřel zraky a píseň jeho začala opět teď tiše se mísiti v hučení požáru.

„Slyšte, on pláče prý!“ zazněly hlasy venku před domem.

„Zachraňte jej!“ vzkřikla jako šílená Halgjerda obrátíc se za sebe a snažíc se pak náhle vrhnouti se v hořící dům.

Trhali ji však zpět a tahali mocí ode zdí, neb viděli, co ona vidět nemohla, o co ani nedbala, že totiž poslední zbytek střechy se už řítil. Ležela bez vědomí na zemi, když s hrozným rachotem padající krovy Skarphedyna pohřbily.

XII.

Výkřik vítězný mísil se v hrom řítícího se domu Njalova, ale pak nastalo příšerné ticho. Nikdo nemluvil, nezpíval, nesmál se. Všickni hleděli s jakousi neurčitou tíží v srdci, na tišící se plameny. Rudé nebe bledlo pomalu a pak nastal smutný, šedý, chorobný úsvit zimního dne.

Sem tam blížilo se něco lidí, jejichž obrysy se temnily na vrcholku kopců proti obloze nabývající světla. Byli to sousedé, přilákaní rudou září požáru. Přicházeli z daleka a dorazili, když požár už hasl. Mezi nimi byl též jezdec, cizinec ubírající se náhodou tou stranou. Přijel teď docela blízko a dal se s Flosem do rozhovoru.

„Zdáš se vůdcem té výpravy,“ řekl. „Velký zdá se mi vykonali jste zde čin pomsty a velesmělý. Zahynulo mnoho lidí v tom boji a v tom požáru?“

„Zahynul zde Njal,“ odpověděl Flose, „pak jeho synové, žena jeho a Kóre jeho zeť. Mnozí asi, jako ty, budou o té výpravě jak o bohatýrském činu mluviti, ale v očích mnohých nebudemo já a druzi moji než paliči.“ A Flose svěsil hlavu.

„Neřekl jsi mi, že i Kóre jakýs zhynul?“ ptal se cizinec. „Ale v tom se mýlíš. Potkal jsem člověka s upálenými vlasy a vousy, s upáleným šatem, člověka raněného a k smrti umdleného. Mluvil jsem s ním a řekl mi, že odsud unikl a že jmeno jeho Kóre. V ruce třímal meč, celý zmodralý v ohni — pravil mi, že meč ten opět zakalí v krvi Floseho a jeho druhů.“

Flose sebou trhl.

„Tvá novina nese v sobě nový boj a zmar,“ odvětil, „je-li Kóre živ, pak nebude nám radno spáti, neb on zajisté bdíti bude. Jeť Kóre mužem nevšedním, není nikoho, kdo by tak byl Gunarovi z Hlidarendy roven jako on.“

Pak obrátil se k lidem svým a pravil: „Nemyslete, že jste jisti! Nebude dlouho trvati a se všech stran se dostaví přátelé Njalovi a je jich mnoho. Vzhůru! Zanechte toto místo neštěstí a spějme ke koňům a buďme pamětlivi své záchrany.“

Všickni brali se nyní rychle k místu, kde byli koně přivázali. Flose pravil tam:

„Nepojedem domů, na cestách všech nás hledat budou. Pojedem tam k té hoře vysoké, znám ji, je plna slují a skrytů. Tam nás hledat nikdo nebude a dosáhneme jí v čase nejkratším. Zůstaneme tam tři dny a pak pomalu a opatrně teprve se vrátíme domů.“

Byli srozuměni s tím návrhem, sedali na koně. Pojednou stála Halgjerda v svém mužském plášti, bleda jako smrt, po boku Flosemu. Hleděla na něho, jakoby mluvit chtěla, ale rty její, chvějící se, nepronesly slova a oči její, blouznivé a svítící jako v horečce, upíraly se v jeho tvář s výrazem záhadným. Flose se zachvěl.

„Ženo prokletá,“ řekl, „brousila jsi moji zášť a moji pomstychtivost jako nůž. Tvé srdce chladné, mrazivé a pyšné nemá ženského hnutí a nezná slitování. Což neviděl jsem tě, jak jsi se dívala v oheň na zmírající oběť svou? Co jsi s nešťastným Skarphedynem mluvila, neslyšel jsem, ale co jiného, ďáble, mohla slova tvoje znamenati, než nelidsky krutý posměch? Hnus a hrůza mě jímá při tvém pohledu. Ruka moje hledá zbraň, bych tě usmrtil, jen pohlaví tvoje chrání tě. Nechci ničeho společného s tebou míti, zmije! Jdi! Vezmi koně svého a jeď kamkoli za svým osudem. S námi ale nepůjdeš! V dům můj nevkročíš nikdy více! Jedeme na pravo — nuž, ty jeď na levo a prokletí nechť sleduje kroků tvých.“

Halgjerda neřekla slova. Při zmínce o tom, že posmívala se umírajícímu Skarphedynovi, usmála se bolestně. Stála bez pohybu a hlava klesala jí na prsa. Jako ve snu šla k svému koni, sedla na něj a jela směrem opačným tomu, jímž se bral Flose a jeho druhové.

Flose se nemýlil. Se všech stran blížili se teď lidé spáleništi, a mnozí byli ozbrojeni. Bylo by zajisté k boji přišlo, kdyby Flose nebyl tak opatrně a v čas se na cestu dal a směrem k té pusté hoře, odkud ovšem nikdo nepřicházel.

Kóre zatím byl si poněkud odpočinul pod střechou hostinnou souseda, blízkého dvorci Bergthorshvolu, a pak dal se ve společnosti lidí z dvora svého hostitele na cestu zpět k spáleništi. Po té cestě přidalo se mnoho mužů k nim a na spáleništi samém bylo nyní zajisté sto lidí pohromadě. Všickni stáli tiši a němi se smutnou tváří u ssutin domu, Kóre však pravil jim: „Nedosti na tom oplakávati neštěstí těch, již zde zahynuli. Připravme jim pohřeb důstojný. Že pomstěni budou — na to přisahám.“

Dali se nyní do práce. Odklízela se doutnající břevna, hasilo se, kde ještě byl oheň. Pak odstranili ohromnou spoustu popele. Na jednom místě, pod vysokou kupou troudu, nalezli s pomocí otroka Njalova scvrklou, tvrdou nyní kůži volskou a když ji pozvedli, viděli před sebou Njala, Bergthoru a mezi nimi malého Thorda. Nebyli zohyzděni ohněm, neshořeli, udušeni leželi na lůžku. Bergthora měla na tváři výraz zápasu se smrtí, ale Njal byl jako ozářen vnitřním světlem duše a tvář jeho byla krásná, vznešená, jak v životě nikdy nebyla. Dojmutí všech bylo hluboké, Kóre zaúpěl nad mrtvolou svého dítěte. Ale brzy vrátila se mu rozvaha, řídil další práci nutnou.

Mrtvola Helgova byla ohněm nejvíce porouchána, Skarphedyn však překvapil je všechny. Stála mrtvola jeho opřena o stěnu, ačkoli nohy jeho až pod kolena téměř byly úplně spáleny. Hořejší část těla jeho

byla však nedotknuta, i co do šatu. Zuby jeho byly se zahryzly v pysk a oči nezavřené, skleněné zíraly příšerně v prázdno. Ruce měl křížem složeny na prsou. Sekyra jeho Rimegyge, před níž se chvěli jeho nepřátelé, trčela hluboce ve stěně a nebyla horkem poškozena v nejmenším.

Stáli všickni v obdivu před bohatýrským zjevem toho muže. Zase nejdříve Kóre nabyl klidu a rozvahy.

„Nyní přikročme k urobení rakví,“ pravil a stalo se hned dle jeho rozkazu. Sbili prosté rakve, uložili v ně těla a odnesli je v dlouhém průvodu do dřevěného kostela, jejž byl Njal a jeho synové vystavěli. Bylo mnoho křesťanů mezi přítomnými, ti modlili se vroucně. Ostatní se rozcházeli tiše, většina se vrátila do svých domovů. Rakve zůstaly otevřeny v kostele, někteří z křesťanů zavázali se, že vykopají hroby za kostelem a že druhý den mrtvoly pochovají a nad rovem jejich že se pomodlí. — Kóre loučil se s Njalem a jeho rodinou, zaúpěl ještě jednou nad svým synáčkem a pak odjel též; cítil se k smrti unaven, rány jeho jej pálily a bál se, by nezemřel dříve, než svou pomstu vykoná. Proto nečekal do rána příštího dne, ale jel s hostitelem svým zpět, by se pod střechou jeho tou měrou zotavil, by o dalším postupu svých předsevzetí a povinností rozhodnouti mohl.

Flose a jeho soudruhové byli se nyní dobře skryli ve slujích hory a pozorovali dobře a zřetelně všechen pohyb svých nepřátel, rozjíždějících se v různé strany. Viděli, jak dobře jednali, že se utekli do těch výšin. Flose byl též jako všickni velmi znaven a usnul hlubokým spánkem. Když se probudil, byl už soumrak krátkého dne. Neurčitá tesknota ležela mu pořáde těžce v duši. Nevzpamatoval se hned, kde byl a co se s ním bylo událo, až bledá tvář Njalova, jak ji byl posledně viděl kouřem a dýmem v Bergthorshvolu, se mu zjevila ve vzrušené paměti. Hleděl Flose s vyvýšeného svého stanoviska směrem, kde dvorec stával, slabá zář, vycházející z doutnajících ještě dřev, stranou odklizených, z nichž ob čas něco jako bledé vzplanutí zašlehlo, plnila jej lítostí. Přál si, by dvorec ještě stál pod večerním nebem, nedotknut, útulek tichého štěstí. Proč Njala zničil? Čím mu ublížil? Vřela-li v něm pomstychtivost proti synům Njalovým, vlastně jen proti Skarphedynovi, proč toho nevyčíhal, by se s ním, pouze s ním, pustil v poctivý boj a zápas? Čím ublížila mu Bergthora, která se mu teď zjevila v tiché důstojnosti své, pohrdajíc s prostou velikostí životem, volíc něhyplně raději smrt po boku toho, jejž v mládí milovala . . . Hleděl upřeně v tu stranu, kde někdy dvorec stával a obrys kostela, dřevěného, prostého, jevil se mu vážně a svatoklidně na soumračném nebi. Flose nevěděl proč, ale nemohl zraků odvrátit od toho malého chrámu, jenž jej jaksi k sobě lákal. Začal pomalu, skoro nevědomky, sestupovati s hory; zdálo se mu, že neznámou mocí ovládán, nemůže než podati se poslušně tomu tajůplnému vábení, volajícímu ho k spáleništi. V duši vřelo mu teď silně přání, spatřiti ještě jednou ostatky Njalovy a odprositi zemřelého za velkou křivdu, již mu učinil. Zavolal na svého koně, vedl jej za uzdu až k úpatí hory a pak jel v hloubající se soumrak. Tu zazněly podivné, jasné, táhlé, stříbrné zvuky jako volání duchů šerem, nesly se nad hlavou jeho a plnily hruď jeho neznámou touhou a měkkostí. Byly to zvuky zvonů, zvuky jemu posud

neznámé. Někdo vyzváněl v dřevěném kostelíčku za Bergthorshvolem, byly to hrany za Njala a jeho rod. Flose svěsil hlavu a jel jako čaromocí puzen horlivěji a horlivěji blíž a blíž. Než dojel dvora, umlkl zvon. Bylo slavnostní ticho. Několik postav temných bylo viděti, zahalených v těžké pláště, sedících u rozdělaného ohně. Opíraly se o zeď za sebou, o zeď polosřícenou domu a zdálo se, že usnuly. Flose přivázal koně v dolíku k pařezu starého stromu a šel tiše a opatrně blíž. Vyhnul se světlu a kráčel jen hlubokým stínem. Stál u samého kostela. Kde měl ostatky Njalovy hledati? Ohlížel se. Kostel byl otevřen, slabé světlo tam kmitalo a Flose bral se tím směrem. V kostele nebylo nikoho, na oltáři stál velký krucifix, hrubě řezaný. Lampa visela se stropu a světlo její padalo na Kristovu tvář. Zář její osvětlovala pak neurčitě celý malý ten prostor, zvláště rakve, jež stály otevřeny na blízku oltáře. Flose zachvěl se mocně. S hlavou skloněnou blížil se Njalovi. Sklonil se nad ním.

„Promiň, promiň!“ zašeptal. Sklonil se ještě níže a výraz blažený, tichý, jasný na té mrtvé tváři jej porazil podivem. Zdál se mu Njal tak krásným, jak nebyl nikdy viděl smrtelného člověka, a přece věděl, že obličej ten spanilým nikdy nebýval! Jaká to byla změna s tím člověkem? Jaká záře prosvítala tou hmotou mrtvou? Klonil se před Njalem, jak se nebyl nikdy před nikým na světě klonil, on, silný, mocný, volný a hrdý muž.

„Z tebe, Njale,“ šeptal, „mluví ke mně v této chvíli něco vyššího než lidská důstojnost!“

Vítr zahoupal lampou a Flose pozvedl mimoděk oči. Pohled jeho padl na Krista, rozepjatého na kříži. Tu bylo mu náhle, jakoby mu někdo nůž do prsou vrazil, cos jako leknutí zatřáslo celým jeho tělem. Ten ukřižovaný bůh tam nad oltářem zdál se mu náhle živ: oči jeho jakoby byly zavlhly, dech byl v těch prsou, rty zdály se šeptati a úsměv jejich plný utrpení a dobroty lákal Floseovi cos jako slzu v oči. Rozpjatá ta ramena zdála se, jakoby jej zvala, by padl na ta prsa, v nichž zela rána, utrpěná, jak křesťané hlásali, pro vykoupení z lidských běd a z trudu lidského. Flose učinil několik kroků blíž a padl na tvář. Nebyl slova, nebyl myšlenky schopen, ale cítil se přemožen a v přemožení tom utěšen a šťasten!

„Budu tvým, ó přijmi mě!“ šeptal konečně a pozvedl obě ramena kříži vstříc. Pak obrátil se k Njalovi.

„Ty prominul's!“ řekl s úsměvem. „Buď s tebou mír, ó příteli!“

A pomalu vyšel z kostela. Vyhledal svého koně a zamyšlen, jako ve snách, vrátil se k svým soudruhům.

Zatím ležel Kóre jako zabitý a pak zmítán horečkou, seslábl jako dítě. Když se poněkud zotavil, byla krutá, dlouhá zima už pokročila daleko a Kóre dočkal se jejího konce u Asgrima na dvorci Tunga, ne příliš vzdáleného od místa, kde původně ulehl, a žena jeho Helga tam za ním přijela.

Nebylo veselo, věru, v domě. Vdova po Helgovi byla k otci svému Asgrimu se vrátila hned po požáru a přinesla tam truchlou novinu o zahynutí rodu Njalova a bratr její Thorhald byl tak přemožen tou děsnou zprávou a nářkem sestry své, že padl do mdloby a krev se mu lila

z uší, což jej však zase zkřísilo. Když nabyl vědomí, pravil: „Nemužně chovám se a zasluhuji posměchu. Ale miloval jsem Njala, v jehož domě jsem rostl, tak silně, jako nikoho, snad více než vlastního otce. Přisahám, že jej pomstím krvavě.“

V domě Asgrimově panoval tedy velký smutek a Kóre nenabyl tam lehčí mysli. Jen pomalu se uzdravoval, hubilo jej nejvíce, že spánku neměl, neboť bez ustání viděl před sebou zsinalé tváře Njala, Bergthory, Helgeho, Skarphedyna a dojímavý zjev svého syna Thorda, ležícího jako ve spánku na loži mezi Njalem a Bergthorou. Bylo mu, jakoby plameny hořícího domu mu ustavičně šlehaly v obličej a proklínal Floseho a ostatní paliče bez přestání. Ale jedno jmeno nepřišlo nikdy přes jeho rty, jmeno osoby, kterou na šírém světě nenáviděl nejvíce, jmeno Halgjerdino. Zamlčíval se náhle ve svých přísahách pomsty, když obraz její se vynořil v duši jeho a v hloubi nejhlubší svého srdce pravil si: „Kořen všeho zla, všeho neštěstí, všeho záští je ona, jedině ona! Halgjerda dmýchala ten požár, na ní lpí krev nejen Gunarova, ale i Njalova a Skarphedynova a všech ostatních. A ona měla by bez trestu zůstati? Proč? Protože je ženou? A dával se do divokého, příšerného smíchu, který mrazil každého, jenž ho uslyšel a nikdo neměl odvahy ptáti se po příčině toho šíleného chechtotu, jenž se zdál tak záhadným a bezpodstatným.

Když zima se chýlila úplně ke konci a doba sněmování se blížila, doráželi soudruzi Floseovi na něho a pravili: „Zajisté že za Njala a jeho rod se ozve sto a sto hlasů. Tys byl vůdcem a strůjcem celé té výpravy, buď nyní též hlavou naší a ramenem v při a záštitou v nebezpečí, které malé nebude.“

Flose odpověděl: „Volal bych raději trest na hlavu svou, než bych se bránit chtěl — ale povinnost moje nutí mě, bych k vůli vám přátel hledal a bych vás bez pomoci nenechal, neboť pravdu děli jste, byl jsem strůjcem toho zla.“

Vydal se tedy Flose s druhy svými a ucházel se o pomoc a spojenství. Totéž činili Asgrim a Kóre a s velkým napjetím jeli všickni na neobyčejně valný sněm. Thorhald, Asgrimův syn, byl nemocen, sotva se na koni držel, přece však přes vůli svého otce vydal se též na cestu. Ale nemohl, když muži na sněm do shromáždění se odbírali, kroku učiniti a smutně zůstal před stanem svým seděti v slunci, maje zbraň svou na klíně.

Sněm tak bouřlivý jako onen, když přišla záležitost Njalova na přetřes, neodbýval se snad nikdy před tím na Islandě. Ze sporu právního povstala brzy váda divoká, končící tasením zbraně a krvavou bitvou. Flose stál uprostřed boje, nemaje v něm účasti, a lámal zoufale rukama, marně na syny své volaje, by s ním odešli neb spíše bojující chlácholili. Grane, starší z nich, dorážel na samého Kóreho, jenž smrtící rány na všechny strany rozdával. Thorhald uslyšel křik, šum a břinkot zbraně, vyskočil jako lev, nemoc jeho náhle zmizela a letem spěchal mezi bojovníky. Jako bouře hnal se k místu, kde Flose stál a oštěpem svým probodl syna jeho. Grane padl jako strom a potřísnil krví roucho svého otce. Zaúpěl Flose a vrhl se na jeho mrtvolu. Přátelé jeho však právě couvali, přemoženi v boji a unesli jej s sebou, nuceni prchati. Tím skončen boj ten divoký a nyní brala rozvaha umírněnějších mužů převahu. Celý tábor

se utišil a druhý den sešel se opět sněm. Flose dostavil se se svým jediným nyní synem Björnem. Tvář jeho byla smutná a vážná a hlas jeho byl jako vyměněn. Jindy hluboký a drsný, byl nyní jako naplněn slzami a měkký ku podivu. Když se jednati a rokovati začalo, ozval se takto: „Nehledám než smír a pokoj a každý trest, jenž na mě za požár dvorce Bergthorshvolu a za smrt Njalovu a jeho syna uložen bude, přijímám s pokorou. Víte všickni, co se mi včera stalo a víte, je-li možna ztráta těžší otci, než je ztráta života jeho syna! Ale nežádám za smrt jeho ani obvyklé náhrady ani pomsty jakékoli. Chci odpuštění jen a smír a proto odpouštím též a ke každému smíru jsem ochoten."

Neminula se řeč jeho s velkým dojmem. Jednalo se toho dne smírně a pokojně. Flose nepromluvil k svému vlastnímu prospěchu jediného slova. Po dlouhém jednání a uvažování zněl rozsudek nad ním vynesený na těžkou pokutu peněžní a na vypovězení ze země na tři leta.

Flose podrobil se bez reptání, všickni byli spokojeni, jediný Kóre povstal a pravil: „Slavně prohlašuji před tváří boha a vás všech, že smířen nejsem, že v žádný smír s Flosem vůbec nevejdu a že vykonám na něm pomstu krevní. Tím je varován."

Řekl tak a odešel. Flose neodvětil ničeho a všickni mlčeli. Rozešli se po svých stanech a druhý den většina se rozjela po různých stranách na zpáteční cestu k domovům.

Kóre nevrátil se však pod svůj krov, nevrátil se k ženě své. Obraz ženy jiné tanul mu stále na mysli, obraz ženy osvětlený jako záplavou požáru a zároveň temný bezedným záštím, obraz Halgjerdin. Proslýchalo se o ní, že po osudném pádu rodu Njalova, bez pokoje a míru, s myslí jako otupělou, jako žebračka se toulala krajem. Zavítala prý na Hlidarendu, kde jí Ranvejg, opovrhujíc jí sice, přece prý dopřála koutku v domě. Kóre vydal se tedy do Hlidarendy. Ranvejg nyní úplně sestárla; byla zlomena, slabá, nevstávající po celý den od kolovratu, jejž ob čas bez myšlenky na prázdno spouštěla, předouc více truchlé dumy své, než nit. Pozdravila Kóreho smutným úsměvem. Rozmlouval chvíli s ní a pak tázal se, jen tak nahodile, na Halgjerdu.

„Je pravda, že žije v domě tvém?" řekl hlasem, jenž se třásl přes všechno jeho přemahání.

„Byla, byla zde," odvětila lhostejně Ranvejg. „Seděla celý den na zemi, tvář majíc položenu v dlaně, nevím, o čem přemítala. Kula snad nějaké pikle, hledala nějaká zaříkání v paměti. Říkali, že paměť její hasla. Přišla do dvorce jako chorý pták, ani nemluvila. A jednoho dne, hned na jaro, tak tiše a nenadále jak dříve vešla, zase odešla. Nevím kam. Nestýská se nikomu po ní a hledat jí nebudu. Snad skočila do moře."

A Ranvejg točila kolovratem a myšlenky její těkaly v neurčito. Kóre se zamyslil. Rozmlouval pak s lidmi na dvorci, vyptával se jich po Halgjerdě. Opakovali mu totéž, co mu Ranvejg vypravovala. Kam mohla odejít? „Snad na Höskuldstad k svým příbuzným," prohodil někdo z lidí. Druhého dne dal se Kóre cestou tam. Na Höskuldstadu však Halgjerdy nebylo. Zavítala prý sice sem, ale odešla. Neřekli mu proč, nepřiznali se, že jejich neláska a surovost ji vyhnaly. Myslilo se, že se utekla k Hrutovi. Jako Ranvejg, i lidé na Höskuldstadu se málo o její osud

starali. Kóre vydal se nyní na Hrutstad. Hrut byl sestárl, zdál se úplným starcem, byl poloslep a chorý. Přivítal vlídně Kóreho, vyptal se do podrobna na požár Bergthorshvolu a na smrt Njalovu. Zaplakal, když mu Kóre vše živě vylíčil, a pravil: „Leží to na mně jako hrozná tíž. Kořenem všeho toho zla byla moje nespravedlivá pře. Tím začalo to hrozné neštěstí. Jak prorocky jsem zíral v budoucnost, když jsem jednou o Halgjerdě, byla tenkráte dítětem, pravil bratrovi, že něco osudného v jejích zracích tuším, že mnoho dobrých mužů zahyne k vůli ní! Zášť její dmula děsné plameny těch svárů a sporů prokletých, a začátek jejich byla moje pře!“

Schoval tvář v ruce a kvílel tiše.

„Pravdu díš,“ řekl Kóre, „zášť té ženy rozedmula všechny ty vášně a spory. Budiž jmeno její prokleto!“

„A přece pojímá mě lítost, pohlednu-li na ni, a viny její beru na sebe. Osud, osud byl v tom ve všem! A jak je zlomena. Bolest její beze slov, jevící se pouze ve výrazu očí, připomíná mi smutek němé tváře. Nevím, co na dně duše její se děje, je mi záhadou.“

„Žije s tebou zde?“ tázal se Kóre bez dechu.

„Žije zde,“ odvětil Hrut, „totiž dýchá zde, nevím, žije-li jinak. Pod krovem málo se zdržuje. Sedí celý den na břehu moře, někdy vyjede na loďce daleko, dívá prý se pak do hloubky, jako zkamenělá. Snad by tam už byla zahynula, kdyby lidé moji ji nebyli přivedli zpět na břeh, vracejíce se z lovu ryb. A snad lépe by jí bylo.“

Kóre neodpověděl. Rozmlouval nějakou chvíli o věcech lhostejných, pak vstal a vyšel. Od lidí v dvorci dověděl se snadno, na kterém místě břehu Halgjerda sedává. Zahlédl ji brzy. Ležela napolo proti velkému balvanu, nedaleko od ní houpala se přivázána malá loďka. Vlasy její rozpuštěné splývaly jí v klín a kolem v mořské trávy. Vítr jimi hrál. Byla bleda jako mrtvá, výraz očí měl nevýslovný smutek utýrané němé tváře. To slovo přišlo Kóreovi na mysl, když ji spatřil. Byla krásná ku podivu, jen že krása její byla docela jiná než dříve bývala. O pýše její a tvrdosti nebylo už stopy na tom trpícím obličeji. Záští Kóreovo se změnilo také náhle: necítil se již mstitelem na této ženě puzeným nenávistí, ale spíše soudcem jejím téměř klidným a káratelem přísným, vyvoleným mocí vyšší. Postavil se před ni, byl bled jako ona sama.

„Poznáváš mě?“ tázal se tiše.

Podívala se na něj a odpověděla tiše: „Ty jsi Kóre?“ Mluvila jako dítě.

„Když mě poznáváš, uhodneš snadně, co ti chci, já přítel Skarphedynův, Njalův a všech těch, kteří zahynuli krvežíznivou nenávistí tvou. I syn můj mladý shořel v Bergthorshvolu, i jeho krev lpí na temné duši tvé.“

„Duše moje je temná,“ řekla zamyšleně před sebe.

„Jsem přítel Skarphedynův,“ řekl opět Kóre, „přítel toho Skarphedyna, jemuž prý jsi se posmívala, když umíral v plamenech. Na zeď prý vyšplhala jsi se, bys jej ještě urážeti mohla, když umíral; ani nedbalas, v slepém záští svém, že hořící břevna tě pochovati mohla s ním! Ďáble! Ďáble!“

Zvedal v horlivosti své ruce, jakoby ji udeřiti chtěl. Halgjerda se

usmála nevýslovně bolestně. Oči její se zavřely a Kóre neviděl, že vlhly. Svěsila hlavu. Kóre pustil ruce po bok. Halgjerda mlčela a nehnula sebou. Kóre jí zatřásl, vzav ji surově za rameno.

„Uhodlas, proč jsem přišel?“ tázal se.

Otevřela smutné oči své a řekla tiše: „Přišels, bys mě zabil. Jakým způsobem sejdu s toho hrůzy plného světa?“

Kóre byl překvapen jejím klidem. Vzplanutí divé nenávisti shaslo náhle v něm, a byl opět pouze přísným soudcem, spravedlivým, zločinné té ženy.

„Nechce se mně, muži, prolévati krev tvou, ženo,“ řekl zádumčivě.

Halgjerda vstala s namaháním; bylo vidět, jak je slaba.

„Bylo by to nejkratší, vrazit mi nůž do srdce,“ řekla téměř lhostejně a šla mu o krok blíž.

„Neproleju krev tvou,“ řekl zasmušile, s neurčitým pocitem, podobajícím se téměř lítosti.

„Zardus mě tedy,“ řekla jak unavena dlouhou rozmluvou. „Uškrť mě třeba těmi vlasy, které mohly a nechtěly zachrániti Gunara, když luk jeho postrádal tetivy. Což jsi o tom neslyšel? A řekl's, že byl jsi Gunarovým přítelem.“

Kóre naslouchal s podivením. Nemluvila z ní nějaká lest? Ohlížel se, nečeká-li Halgjerda odněkud pomoci. Břeh byl pustý jako moře, jen vítr naříkal chvílemi a jen vysoké trávy se skláněly a chvěly ve vzduchu a ptáci skřehotali nad vlnami.

„Zdá se, že na životě málo ti záleží,“ řekl Kóre. Halgjerda se usmála. Neřekla ničeho, ale smutek „němé tváře“ mluvil trapně z jejích zraků. Kóre nerozuměl. Nevěděl, co si mysliti, byl jako zmaten. Zase něco jako soucit ozývalo se v něm, a to jej pobouřilo. Zajisté, ozývala se jen lež a skrytá lest nějaká z těch prokletých úst! Chtěla jej dojímati? Pohledl na ni zádumčivě, temně a nepřátelsky.

„Je-li ti život tak nevítán,“ řekl, „proč nehledáš sama smrt? Proč sedíš na břehu a nevrháš se do hloubi?“

Tu se Halgjerda zachvěla jako velkou hrůzou dotknuta, zbledla ještě více a třesoucí se její rty zašeptaly: „Vábí, vábí mě ta hloub, avšak — víš, tam dole číhá Thjostolf snad — ne, číhá tam zajisté! Ten hrozný upír, jejž Skarphedyn přemohl a v bezednou ponořil tůň! Smrt! To není ničím, ale setkání se s ním, s tím Thjostolfem a s kletou jeho láskou! Být v moci jeho!“ Mluvila horečně a spíše sama k sobě než s Kórem, myšlenky její, děsící ji, nevyslovené nikdy zřejmě, zdály se, že tak nyní našly cestu z toho nitra jejího, rozboleného a plného temnoty.

„Vše, vše, jen to ne!“ šeptaly zbledlé její rty a skryla tvář svou do dlaní.

Tu vzkřikl Kóre divoce, jako některý z těch ptáků nad mořem, když uzří kořist svou. „Prokletá!“ zvolal, „sama určilas mi tedy trest svůj!“ A vrhl se k ní. Halgjerda nerozuměla hned. Rychle svázal jí ruce dlouhými jejími vlasy, a vzav ji kolem pasu, mrštil jí surově do loďky. Vybral velký kámen, sňal svůj pas a přivázal jím tu tíž pevně jí k nohám. Halgjerda vzbouzela se ze své tuposti a když Kóre loďku, vskočiv do ní, od břehu odrazil, rozuměla jasně jeho úmyslu. Nevýslovná

hrůza jevila se v strhaných očích jejích. Nemohla dechu popadnout. Zraky její začaly blouditi po širém obzoru.

„Skarphedyne!“ zvolala náhle vší mocí, jakoby ducha jeho volala na pomoc. To jméno probudilo všechno zášti v prsou Kóreových. Vesloval zuřivě.

„Ještě mě bodáš k pomstě?“ vzkřikl, „ještě proklaté tvé rty to jmeno v posměchu vyslovují? Brzy umlkneš.“

Halgjerda mlčela. Umučená její tvář byla jako zkamenělá. Byli daleko od břehu, nesmírná hloub nebes byla nad nima, nesmírná hloub moře temnila se pod nima. Vzal ji Kóre kolem pasu a pozvedl s loďky nad vodu.

„Zdá se mi,“ řekl surově, „že upír tvůj už netrpělivě tam čeká. Rozluč se se světlem a ponoř se v peklo.“

„Kóre,“ řekla v úzkosti nevýslovné, „jsi-li přítelem Skarphedynovým, zaklínám tě jeho jmenem: Měj slitování! Pro osudnou lásku mou k tomu muži, která mě i jeho vedla do zkázy, měj slitování! Rozuměj mi dobře. Neprosím o svůj život! Usmrť mě! Dopřej mi svého nože do srdce — ale nevrhej mě tam dolů — tam dolů — Skarphedyn, jenž mě miloval, bránil by ti, bys mě vydal tam tomu — dole —“

„Nestoudnější lež než tvoji pohádku jsem nikdy neslyšel!“ vzkřikl zuřivě Kóre. „Za usmrceného tebou Skarphedyna, jemuž, umírajícímu, jsi se ještě rouhala, plvu ti takto v tvář! A nyní zahyň, stvůro krvavá!“ Ještě výše ji pozvedl, na téměř překotivší se loďce, co ramena a síly mu stačily a pak ji pustil. Nevykřikla, ale pohled tak hrozné výčitky, tak plný némé bolesti, tak zoufalý jej zasáhl, že Kóre sebou trhl. Vody zavířily, bledý její obraz na mžik pod vlnami svítil, pak jen slabá zář těch divuplně zlatých vlasů, jako hrst paprsků, a bylo ticho a temno tam dole, tam dole — — —

Kóre vrátil se k břehu, sedl na balvan a hleděl chvíli na moře. Kde byla radost vykonané pomsty? Kýval smutně hlavou. Pak bylo mu, jakoby vítr na břehu bolestně zakvílel, celé moře jakoby zaúpělo a hrozný pohled zíral vyčítavě z prázdna na něho. Kóre popadl se za čelo. Prchal od moře jako štván a běžel, co mu stačil dech. Měl pocit ne vykonané pomsty, ale spáchaného zločinu.

Kóre doufal, že dojem smrti Halgjerdiny se sebe setřese v klidu své domácnosti, ale tam bylo ještě hůře; zdálo se mu teď, že přízrak neblahé té ženy jej stále stihá, nezjevovala se mu sice tvář její ani ve snu, avšak vyčítavé, hrůzyplné její zraky zíraly stále na něho z prázdna, ať bděl či spal, ať kráčel ve slunečním svitě, ať se budil v pusté temnosti noční.

„Vždyť vykonal jsem pouze soud!“ volával zoufale, „a trest její byl zasloužen. Což nejsem více mužem, že tak se chvíti dovedu?“

Žena jeho pravila mu jednou: „Tvá zádumčivost a horečka tvoje pochází pouze z tvé nečinnosti. Jsi mužem posud a hrdinou, ale jsi chorý na duši. Uzdravíš se, budeš-li chtíti, budeš silným zase, ustanovíš-li si pevný nějaký cíl. Což nečeká ještě Flose na svůj trest? A chceš snad, bych já místo tebe malého svého syna, zahynuvšího v plamenech, pomstila?“

Kóre se vzchopil.

„Ústa tvoje hlásají pravdu," odvětil jí. Měl nyní žízeň činnosti, přál si pustit se s Flosem v divoký, zoufalý, dlouho trvající boj. „To bude něco jiného," pravil si, „než metat svázanou, slabou ženou se zoufajícími zraky do hlubin moře! Ať piju krev neb ať moje poplyne! Jen krev a vzruch a boj mohou uhasiti tu palčivou zžíravost ve mně, která mě mučí a ničí!"

Flose však byl už do vyhnanství odešel ve společnosti svého syna Björna. Nikdo nevěděl určitě, kam se vydal, neboť loď, na níž jel, kupecká, konala plavbu podél mnohých břehů a Flose neřekl nikomu, kde vystoupí. Snad to ani nevěděl sám.

Vyjel tedy Kóre hledat jej. Byl nejdříve v Dánsku; tam byly slechy, že je Flose v Norsku, a když přijel Kóre tam, nevěděl nikdo o osudech Floseho a on nenalezl žádnou jeho stopu. Zima už nastala a Kóre byl tedy nucen, čekat do jara.

Štván nepokojem svým toulal se nyní světem a když opět zima nastávala, dohnaly jej bouře a osud mezi skály órknejských ostrovů. Přistál na jednom z nich, na výspě Rovsa. Tam vládl mocný jarl Sigurd, jenž nebyl Kóremu cizím. Nedaleko jeho dvorce měl Kóre přítele, jenž u něho hostem býval na Islandě. Od toho se dověděl, že Flose a jeho syn na dvoru jarla Sigurda po delší už dobu žijou. Jeden z králů irských, Sigtryg, byl tou dobou též hostem jarlovým a toho večera byl na dvorci Sigurdově velký kvas. Přítel Kóreův byl pozván a vybídl Kóreho, by s ním k jarlovi zavítal. Kóre byl šťasten tou náhodou a žehnal svému osudu, že jej zavedl na ostrov Rovsa. Neřekl svému příteli, jak dychtivě Floseho po světě hledá a vydal se s ním ke dvoru na kvas jarlův.

Síň v dvorci byla skvěle osvětlena, zpěv a hovor hlaholily domem. Sigtryg, irský král, vyptával se Floseho na Island, na vlastní jeho osudy a na příčinu, proč z domova odejel. Flose vypověděl vše dle pravdy. Král Sigtryg jevil velký zájem nad tím, co slyšel, a jarl Sigurd vypravoval nyní mnoho o Njalovi, jejž byl osobně znal a jeho synech, kteří po nějakou dobu u něho žili a výpravy s ním konali. Chválil je mnoho, Flose mu přisvědčoval tiše, ale syn jeho Björn, žárliv na úctu, vzdanou památce někdejších nepřátel svého otce, k vůli nimž strádal posud ve vyhnanství, nedovedl potlačiti svou nevoli a když se král Sigtryg dychtivě vyptával na podrobnosti požáru v Bergthorshvolu, vmísil se do rozmluvy a pravil pohrdlivě o Skarphedynovi: „Dlouho držel se hrdinsky, pravda, jak můj otec doznává, ke konci však odvaha jej opustila. Žena jedna, přestrojena v mužský šat, jež, nevím z jaké příčiny, se zúčastnila výpravy a na stěnu se vyšplhala, (byla to obdivuhodná Halgjerda, vdova Gunarova), viděla Skarphedyna plakati! Slyšel jsem na vlastní uši, jak zvolala na Skarphedyna: „ty pláčeš!" Odvětil ovšem, že dým jej pálí do očí — ale jisté je přece, že plakal slabostí!"

Mezi tou rozmluvou byl dávno Kóre se svým přítelem do síně vešel a slyše nyní tato potupná slova, tasil zběsile meč, letěl síní a než se kdo nadál, srazil jedným rázem Björnovi hlavu. Rána byla tak silná, že hlava přes celý stůl letěla a zrovna před krále se kutálela a mnohý z hostů a sám jarl byli krví Björnovou potřísněni.

Vyskočil jarl a kázal, by okamžitě Kóreho zabili, ale žádná ruka se nepohnula a Kóre pravil:

„Potrestal jsem utrhače, pomstil jsem Skarphedyna. Byl Björn mezi paliči; sám, jarle, jsi to slyšel, a tedy vykonal jsem čin čestný a spravedlivý. Nakládej se mnou nyní jak chceš — ačkoli jsem hostem tvým."

„Nemluv o pomstě a o soudu," odvětil jarl. „Byl uzavřen smír na thingu, jak smíš tedy jednat na svůj vrub?"

Tu povstal Flose, přes bledé jeho tváře tekly slzy, trup jeho syna byl v jeho náručí a oči jeho těkaly za zsinalou hlavou nešťastného Björna.

„Jarle," pravil, když po velkém namahání promluviti mohl, „nežádám žádné pomsty za smrt svého syna Björna, jak jsem jí nežádal na sněmu za krev Graneovu. Co se mi stalo, je trest poslaný na mě bohem a podrobuji se, chvále spasitele, jehož víru jsem přijal a vyznávám. Věz také, že Kóre nevešel se mnou v žádný smír a dle pojmu divokého svého srdce jednal tedy správně. Odpusť mu bůh, jak já mu s těžkým srdcem odpouštím."

Jarl nemluvil tedy už o žádné pomstě, kvas byl u konce a Kóre na svobodě. Ale jeho čin, ta prolitá krev neuhasila v něm nepokoj jak byl doufal. Odjel s králem Sigtrygem, ve službách jeho, do Irska. Konal velké boje po jeho boku, ale přízrak té zavražděné ženy jej pronásledoval stále. Přišel do Skotska, odložil zbraně, žil nějaký čas ve stínu kláštera a konečně se odhodlal k pouti do Říma. Tam slyšel, že Flose krátce před ním též v tom posvátném městě meškal, že se vyzpovídal u nohou samého papeže ze hříchů svých a že smířen se světem a se svým svědomím se vrátil na Island, kde víra křesťanská nyní byla všeobecně přijata, a že v pokoji žije na svém dvorci, vrátiv se tam po uplynulé lhůtě svého vyhnanství. Kóre hledal dosíci míru a pokoje toutéž cestou, i on vyzpovídal se z hrozného svého činu a ze všech krvavých podniků svatému otci a dosáhnuv rozhřešení, puzen touhou k domovu, vrátil se i on na Island. U samého břehu, bylo to pozdě na podzim, ztroskotala se loď a Kóre a jeho druzi se zachránili po nadlidské námaze. Břeh byl pustý. Kóre dlouho bloudil, než přišel k nejbližšímu příbytku. Byla to chatrná chaloupka. Kóre nevěděl, kde je a tázal se na nejbližší dvůr.

„Svinefjelde," odvětil hospodář, jenž ho usadil u teplého krbu.

„Svinefjelde?" zvolal poražen tou náhodou Kóre.

„Ano," odvětil hospodář. „Majitel toho dvorce je Flose. Žije tam v úkrytu jako řeholník, po smrti svého posledního syna."

Když si Kóre odpočinul, děkoval svému hostiteli a vydal se na cestu k domu Floseho. Ač bylo pozdě, hořel tam ještě oheň a kmitalo světlo.

„Vydám se v ruce jeho," řekl si Kóre. „Krev jeho syna lpí na rukou mých. Ať jedná se mnou, jak mu srdce káže."

Vešel v síň. Flose vstal a šel mu vstříc. Vous jeho byl bílý, tvář bledá a úsměv jeho rtů byl sladkobolný.

„Buď vítán jmenem Kristovým," řekl Flose.

„Buď jmeno jeho pochváleno," odvětil Kóre. Pak popošel blíže k ohni a když zář na něho padala, pravil: „Pohleď na mě, jsem Kóre, tvého syna vrah."

Bolestný vzdech vyšel ze rtů Floseho, pomalu učinil krok, obejmul Kóreho, políbil jej a pravil: „Buď s tebou mír!“

Tu propukl Kóre v pláč a líbali se a poprvé cítil Kóre pokoj zase v srdci svém.

Zůstal Kóre na Svinefjeldu, když jej Flose o to poprosil. Žena jeho byla zemřela a byl Kóre nyní na světě sám.

Dlouhá léta žili přátelé tak pohromadě v klidu a pokoji. Ale ob čas zmocnila se přece nejistota srdce Kóreho. Odpustil mu Bůh ten těžký jeho hřích, vraždu neblahé té ženy?

Vydal se ještě jednou na pouť do Říma.

„Myslím, že mi bude odpuštěno na světě druhém,“ pravil Flosemu, když se loučili. „Ale zde chtěl bych, aby zastihl mě trest. Pykal jsem sice upřímně za svůj hřích, ale neměl by mi Bůh dopřáti klidné smrti na loži. Měl by pomstit Halgjerdinu smrt. Sám pravil: Má jest pomsta. Prosím boha o dočasný trest! Bylo by mi to znamením, že odpouští.“

Putoval Kóre tedy do Říma. Posilněn ve víře své a potěšen slovy, která tam slyšel, vrátil se domů. Bylo to opět pozdě na podzim, když chtěl z Norska, kudy se bral, odplouti na Island. Varovali jej. Stará, chatrná loď, která jej odvézti měla, zdála se přátelům jeho nebezpečna. Ale Kóre zdržeti se nedal: „Pro tak nehodného člověka jako jsem já,“ pravil, „a znaveného životem, je loď ta dobrá dost.“ Nedal se zdržeti a jel. Ale ani onu loď, ani Kóreho nespatřilo žádné lidské oko více. Bezedná hloub, v níž ponořil Kóre Halgjerdu, skryla navždy i jeho mrtvolu v tajůplném temnu svém. — —

Tím vyčerpáno vše, co staré ságy, z nichž temení tato kronika, o událostech, jež obsah její činí, v podstatě hlásají.

Démonismus.

Ethnologická studie. Napsal **O. Fr. Vaněk.**

(Dokončení.)

14.

To předeslavše porozumíme snadno i náboženským názorům starých Semitů zejm. ʿEbreů. Víme, že odloučená duše, jíž se nedostává náležitého kultu, trpí tím velice a z hladu a žízně stává se zloduchem (bab. ass. illu limnu neb utuku limnu), jenž bloudě bez poklidu na zemi, mstí se na lidech, zejm. na nezdárných svých potomcích, kdykoliv se mu naskytne jen příležitost: ssaje jim krev, stihá je nemocí, trýzní a smrtí.[1]) Naopak dopřávají duchové těm, kdož dbalí jsou o jejich kult, dlouhého věku a poskytují jim všeho, aby se jim dobře dařilo na zemi. Jestiť právě, jak jsme již podotkli, mezi duchy a lidmi vzájemná úvislost: nebožtíci i živí tvoří stále velikou rodinu, jež o třebách se súčastňuje společných hodů.[2])

Zemře-li „otec“ mnoha synů a dcer — byť i neznal jej ostatní svět — byl přece synům i dcerám svým ochranou i záštitou a duše jeho požívá pocty, jež dědí se od rodu k rodu. Poctu tu prodlouží snad slávychtivost a marnivost jeho čeledi na dlouhou, dlouhou dobu, a duch zemřelého, chránil-li mocnou svou paží četné své potomstvo, může se státi prodlením času nejen pýchou své čeledi, nýbrž i postrachem jejích nepřátel, slovem „velikým duchem“. Proto záleží velice na tom, aby zemřelý zanechal co nejčetnější potomstvo, zejm. syny jako rukojmí svého kultu. Manželství stává se nejen „svátostí“, nýbrž, zemřel-li kdo bez synů, jest povinností nejbližších jeho příbuzných, aby pojal vdovu po něm za

---

[1]) Tak ještě za doby Ješuʿovy. „A když (Ješuʿa) zavítal do země Gadarénů, přišlo proti němu z hrobů dvé démónů (*δαιμονιζόμενοι*), kteří byli tak zlí, že nikdo nemohl jíti po cestě“ (Mat. 8, 28). Též Josephus (Bell. jud. VII., 6, § 3.) praví o démónech, že jsou „*πονηρῶν ἀνθρώπων πνεύματα*“. „Vkluzují do živých a usmrcují ty, kdož nemají pohotově proti nim ochranný prostředek (*βοήθεια*), totiž ohnivý, z večera zářící kořínek Baaras, jímž je možno vypuditi jakmile se jen přinese k nemocným.“

[2]) Duše závislé jsou od kultu ještě na živu jsoucích členů své rodiny a jich osud stanoven způsobem tohoto kultu, což zcela naivně vyjadřuje Orestes (u Aeschyla, Choeph. 483 a sl.) volá-li k duši svého otce: „*Οὕτω* (když mi přispěješ) *γάρ ἄν σοι δαῖτες ἔννομοι βροτῶν κτιζοίατ᾽· εἰ δὲ μή, παρ᾽ εὐδείπνοις ἔσει ἄτιμος ἐμπύροισι κνισωτοῖς χθονός.*“ A tak byla víra, jíž Lukián (De luctu 9) se posmívá, jíž ve starověku rozšířena: *τρέφονται δὲ ἄρα* (mrtví) *ταῖς παρ᾽ ἡμῖν χοαῖς καὶ τοῖς καθαγιζομένοις ἐπὶ τῶν τάφων· ὡς εἴ τῳ μὴ εἴη καταλελειμμένος ὑπὲρ γῆς φίλος ἢ συγγενής, ἄσιτος οὗτος νεκρὸς καὶ λιμώττων ἐν αὐτοῖς πολιτεύεται.*“ Zcela odchylnou byla tedy víra lidu od pěvců homérských v době iónské, dle nichž duše zaklety jsouce daleko v říš Hada, veliké péče živých navždy byly zbaveny.

manželku a takto mu dopomohl k synovi, vykonavateli kultu. Toť původ t. zv. levirátního manželství, jež nespatřujeme na př. jen u Tupinambů v Brasilii,[1]) i Indiánů v Paraguayi,[2]) Papuů v Nové Kaledonii,[3]) Ostjaků i Ossétů v severozápadní Sibiři,[4]) u Amazulů v jižní Africe,[5]) nýbrž dle E. B. Tylora[6]) u 102 národů t. j. průměrně u jednoho ze tří národů na zemi. Též u ʿEbreů, zemřel-li muž bez synů, byl obyčejně nejstarší bratr (svat, jábám) povinen vzíti si vdovu po něm za manželku (jibbam) a my pochopujeme nářek Abšaloma, že nemá syna, který by vzýval jméno jeho (én lí ben báʿabúr hazkír šemí, II. Sam. 18, 18).

Zcela obvyklým bylo, že muž vzal si, byla-li žena neplodnou, jinou neb adoptoval za syna a dědice svého otroka. O syna šlo mu stůj co stůj, neboť toliko muž jest předmětem kultu;[7]) žena má účastenství v kultu jen pokud byla manželkou, resp. matkou, proto provázena byla u Semitů vůbec dcera opouštějící dům své rodiny přáním, aby stala se matkou mnoha synů (Gen. 24, 60) a „býti matkou mnoha synů" a pramáti bylo pro ženu starých ʿEbreů rovněž jako pro Egypťanku[8]) vrcholem blaženosti; nižádný nářek naopak bolestnějším, než-li o jediného syna (Am. 8, 10; Jes. 6, 26; Zach. 12, 10). Odtud i zármutek ženy neplodné (I. Sam. 1) a hrdosť ženin nad neplodnou paní. Proto nabízela žena neplodná muži vlastní svou služku za souložnici, adoptovala ochotně její děti, ba nehrozila se ani prostředku nejkrajnějšího, jak nám toho jest dokladem Tamar (Gen. 38), jen aby svému muži zjednala děti, t. j. syny.[9]) — „Habá lí baním v'im ajin metá anoki!" „Opatř mi syny; ne-li, zemru!" (Gen. 30, 1).

Dosud nezná Číňan, jenž potrval na mnoze při primitivních představách starověku, neštěstí většího, než nemá-li synů, kteří by mu po smrti prokazovali službu lásky.[10]) Upanišáda [11]) přikazuje Indům: „Pečuj o to, aby se nepřetrhla niť tvého rodu. Neopomiň povinností svých oproti bohům a duším zemřelých; cti svou matku, cti svého otce!" „Nedostane-li se předkům obětí, pozbývají svého sídla ve vyšších světech a musí

---

[1]) C. Fr. Phil. v. Martius, Beiträge zur Ethnographie Amerika's, Leipzig 1867, I.. 153.

[2]) P. Fr. Xaver de Charlevoix, Geschichte von Paraguay, n. př. Nürnberg 1760, II., 303.

[3]) Victor de Rochas, La Nouvelle Calédonie et ses habitants, Paris 1862, 232.

[4]) M. A. Castrén, Ethnol. Vorlesungen über die altaiischen Völker, St. Petersburg 1857, 119. — M. Kovalevsky, Coutume contemporaine et loi ancienne, Paris 1893.

[5]) M. Kranz, Natur- u. Kulturleben der Zulus, Wiesbaden 1880, 105.

[6]) Garrick Mallery, Israeliten u. Indianer, n. př. Leipzig 1893, 82.

[7]) V ʿebrejštině vytvořil se zvláštní technický výraz (nibná), denominativní nifal od bên, zjednati si syna adopcí, arabsky tabanna.

[8]) Ad. Erman, Aegypten und aeg. Leben im Altertum, Tübingen (1885), 437.

[9]) Arabové nutili své ženy, práhli-li po synu, aby se daly od někoho jiného oploditi (t. zv. nikâʿh l-istibdâ. G. A. Wilken, Das Matriarchat bei den alten Arabern, n. př. Leipzig 1884, 27 a sl.).

[10]) Preussische Expedition nach Ostasien, I., 205.

[11]) u H. Kerna, Der Buddhismus u. seine Geschichte in Indien, Leipzig 1888, 13 a sl.

se znovu naroditi!"[1]) „Kvésti ve svých dětech a dětech dětí" bylo i nejvroucnějším přáním každého Egypťana;[2]) opak však nejhroznější kletbou a my chápeme zdrcující dojem, jaký as učinila na ʿEbrea hrozba na způsob Ex. 20, 5. Svrchovanou pýchou syna u Egypťanů bylo, že „zjednal trvání jménu svého otce na zemi" a ještě na nápisu demotickém z XVII. dyn. v El-Kabu čteme slova: „Dobré jméno (té a té osoby) budiž uchováno na tomto místě před velikým mužem, velikým bohem" [3]) t. j. před duchem zemřelého zde dlícím. Recitování modlitby, suten tu ʿhetep, zajišťovalo dle pozdějších názorů duši pokrm i nápoj, chlad i blahobyt. „Jakmile však jméno člověka zaniklo a nižádné modlitby pro něho na zemi již nezavznívaly, pak „hladověl a žíznil a zemřel po druhé smrtí věčnou".[4]) Farao Raʿmessu II., který byl pro zemřelého svého otce Setiho zřídil v Abdu bohatou nadaci, praví k němu: „Dobré bude pro tebe, budu-li vládnouti dlouhý čas, neboť bude tě ctíti dobrý syn, pamatující na svého otce".[5]) A nesčetné jiné nápisy upozorňují každého, kdož vůkol nich se ubírá: „Budete-li věrni velikému duchu (nebožtíku) a chcete-li, aby se vám dobře dařilo na zemi . . . rcete, suten tu ʿhetep!"[6])

Tím nabývá i netušeného smyslu a významu známý příkaz: „Cti otce svého i matku svou, aby's dlouho živ byl a dobře se ti dařilo na zemi!" jenž se naleza v dekalogu (Ex. 20, 12, srv. Dt. 5, 16) v pořadí specificky náboženských příkazů, kdežto veršem 13 počínají povinnosti k bližnímu.[7]) Opomenutí jeho stihá se nejděsnější kletbou (Ex. 21, 15, 17; Lev. 20, 9; Dt. 21, 18 a sl.): „Oko toho, kdož posmívá se otci neb odepírá matce poslušnost, vyklovají krkavci roklin a sežerou mladí supové!" (Prov. 30, 17).[8])

Zjevno, že jako u všech národů a kmenů země dostávalo se též u ʿEbreů pocty zejm. otci buď si ve smyslu prvotném jako pohlaváru neb pozdějším jako hlavě rodiny v užším slova smyslu, jakož i matce.[9]) Toť byli skuteční **předkové** čili elóhím, a tím lze si vysvětliti, proč

---

[1]) Chr. Lassen, Indische Alterthumskunde, Bonn 1847, I., 780.

[2]) P. Le Page Renouf, Vorlesungen über d. Ursprung u. Entw. der Religion der alten Aegypter, n. př. Leipzig 1882, 130.

[3]) H. Brugsch, die Aegyptologie, Leipzig 1880, 17.

[4]) A. Wiedemann, Geschichte Aegyptens vom Psammetich I. bis auf Alexander d. Grossen, Leipzig 1880, 17.

[5]) H. Brugsch, Geschichte Aegyptens unter den Pharaonen, 489.

[6]) P. Le Page Renouf, Ib. 129. — O Řecích viz R. 229 a sl.

[7]) Srv. Friedrich Schwally, Das Leben nach dem Tode nach d. Vorstellungen des alten Israel, Giessen 1892, 29.

[8]) Proto klade se v Lev. 19, 3; Dt. 6, 13 bázeň před rodiči na roveň bázni boží. Srv. i Ex. 20, 12 s Přísl. 3, 9; Ex. 21, 17 s Lev. 24, 15.

[9]) Jer. 16, 7 praví to výslovně: ʿal met . . . ʿal abív vʿal immó. Pro rodinu jsou duše jich rodičů — bohy, jich bohy. Odvolávaje se na φῆμαι, πολλαὶ καὶ σφόδρα παλαιαί, doznává Plato (Leg. 11, 927 A.): ὡς ἄρα αἱ τῶν τελευτησάντων ψυχαὶ δύναμιν ἔχουσί τινα τελευτήσασαι, ᾗ τῶν κατ' ἀνθρώπους πραγμάτων ἐπιμελοῦνται. Pročež mu ἐπίτροποι osiřelých dítek πρῶτον μὲν τοὺς ἄνω θεοὺς φοβείσθων — —, εἶτα τὰς τῶν κεκμηκότων ψυχάς, αἷς ἐστιν ἐν τῇ φύσει τῶν αὑτῶν ἐκγόνων κήδεσθαι διαφερόντως, καὶ τιμῶσί τε αὐτοὺς εὐμενεῖς καὶ ἀτιμάζουσι δυσμενεῖς.

nabylo slovo toto časem významu jednočtu [1]) podobně jako fén. elím,[2]) ass. gigím neb eth. amlák neb v kalužské a orlovské gubernii slovo подитедн (roditěli) o nebožtíku (v jednotném čísle).[3]) Později označován jím duch vůbec. „Co vidíš?“ táže se Ša'ul, kouzelnice 'éndórské a tato odpovídá: „Vidím vystupovati ze země elohím,“ t. j. nebožtíka, ducha.[4]) I praví k ní: „Jakou má podobu?“ (ma-tooró). Vece: „Starý muž vystupuje zahalený do pláště.“ I poznává Ša'ul, že jest to Šemu'el; vrhá se před nebožtíkem tváří k zemi jako před králem (I. Sam. 24, 9; II. Sam. 18, 28; I. kr. 1, 16 a j.) neb před božstvem (srv. Num. 22, 31; II. Sam. 14, 22 a j.) a vzývá ducha zemřelého (I. Sam. 28, 13, 14). Podobně táže se Jes. 8, 19: „Neotazuje se lid svých elóhímů (elohúv), nebožtíků (metím) na místě živých?“[5]) Elóhím a zemřelí jsou tu v parallelismu. V Jes. 19, 3 shodují se obót a elilím;[6]) LXX.: τοὺς θεοὺς αὐτῶν.

Jednočet od elóhím jest iláh, 'ebr. eloah, aram. eláh (srv. sýr. abahe a aba, otec; emmahe a emma, matka), čili ve staženém tvaru 'él,[7]) fem. ilát, elát.[8]) Již induktivně a analogicky lze nám souditi, že také všesemitské íl značí prvotně ducha neb pána. Že byly doby, kdy pro celou stupnici „otec, pán, náčelník, vládce,“ byl pouze jediný pojem, o tom není sporu. Za doby ještě starší nebyla odloučená bytost života determinována vůbec a pojmy „duch a pán“ splývaly v jedno, neboť i „duch“ zemřelého pohlavára potrval vždy ještě „otcem, pánem, vládcem.“ A tak vykládá Th. Nöldeke zcela správně slovo el z ul,[9]) jenž značí „býti v předu, v čele“.[10]) Odtud 'ebr. označení předsíně neb předdvoří slovem

[1]) Slova „elóhím“ v plurálu užívá se ve st. z. na př. Gen. 20, 13; Ex. 12, 12; Jos. 24, 15; soud. 6, 10 a j., jakož i ve složkách elohé hannekar, bohové ciziny (Gen 35, 2, 4), elohím a'harím, jiní bohové (Deut 6, 14), elohím 'hadaším, noví bohové (soud. 5, 8; Deut. 32, 17).

[2]) Tak na př. na nápisu Pireusském (Revue archéol. leden 1888. str. 7. — Corpus Inscr. Semit. I., 6, 146; Journal asiatique, únor — březen 1859, 218 a sl.).

[3]) Č. Šercl, Z oboru jazykozpytu, V Praze 1883, I., 312. — Pozoruhodno též, že v 'ebrejštině tvoří ze slova ab (ass. bab. abú) otec, jakož i ob, duch vrátivší se ze še'olu (a prvotně as totožný s ab) mnohočet se ženskou koncovkou abót, obót (m abím, obím), což poukazuje, že snad slovo ab značilo prvotně matku.

[4]) Podobně praví se ve starobylém eposu babylónském: „... země se otevřela; duch (utuku) Eabáního jako dech vystoupil ze země“ (Alfr. Jeremias, Die bab. ass. Vorstellungen vom Leben nach d. Tode, Leipzig 1887, 103).

[5]) 'Ebr. slovo značí nejen nebožtíka, ducha, nýbrž i muže; lze teprve ze souvislosti souditi, zda mluví se o lidech živých (Dt. 2, 34; 3, 6; 33, 6; Jes. 3, 25; Jer. 44, 28.) neb o zemřelých (Jes. 5, 13; Ex. 12, 30, Num. 19, 11, 13.)

[6]) Pozdější 'ebrejský zelotismus, který změnil Bét'el v Bét-'aven (sídlo mrzkosti), Ba'al-sebuba v Ba'alzebula; Ba'al-Pe'ora v Ba'alpe'ora a j. učinil též z élóhím: élílím (Jes. 2, 20; 31, 7, 8; Ex. 20, 4; Lev. 19, 4; 26, 1) a odvozoval slovo alil od 'al, marný místo od él. Víme, že byl jim později vypovězen boj (I. Par. 3, 16, 26; Z°. 96, 5; 97, 7) podobně jako terapímům (Ex. 21, 26; Zach. 10, 2).

[7]) J. Wellhausen, Reste des arab. Heidenthums, Berlin 1887, 168; Composition d. Hexateuchs, Berlin 1889, 331 pozn. 3.

[8]) Se členem al-ilát (Ἀλιλάτ, Herod. 1, 131; 3, 8) čili allát (Koran 53, 19).

[9]) Analogie: mét a mút; 'ar a 'úr; gér a gúr; lec a lúc; nér a núr a j.

[10]) Th. Nöldeke v Monatsber. der berl. Akad. 1880, 760 a sl.; Sitzungsber.

élám neb úlám (Ez. 40, 21 a sl.), ass. élamu, přední strana ajil vyčnívající zeď (I. kr. 6, 31), vyčnívající sloup (Ez. 40, 10, 16, 48 a sl.), ale též vůdce stáda (srv. Ez. 31, 11: él góim, vůdce lidu; Ez. 32, 21), později beran (arab. ajjil, kamzík). Proto značí i arabské ála vládnouti. Proto užívalo se slova él či íl (pod. jako gér a gír) (II. P. 2, 16) též k označení pohlavárů vůbec oproti obecnému lidu [1]) a nemůže býti tedy nižádné pochybnosti, že slovo él má prvotný význam „duch“ čili „pán“ v démonistickém slova smyslu a že označován jím vůbec každý z nesčetných, bezejmenných, ale mocných duchů, v něž Semita věřil. — Šlo-li o to, aby vytčen byl některý duch konkretní, bylo třeba jej blíže určiti, na př. El-šaddaj, el mocný; El-ʿhaj, el živoucí; El-kanna, el horlící neb Jišmaʿel, el oslyšuje; Irʿham'el, el ujímá se (svých ctitelů), Jisraʿel, el diriguje, t. j. vede přímo.[2])

Již na jiném místě [3]) proslovili jsme domysl, že veškerá jména 3. os. sing. imp. tvaru jifʿal jsou zkráceninami prvotného jifʿal-él; později bylo 'él nep. v myšlenkách doplňováno. Vímeť, že vedle Jabne'el, el staví, vyskytuje se i prosté Jabne; vedle Jiptaʿh'él, el uvolňuje, též Jiptaʿh atp. Dle Juliána (Orat. p. 150, ed. Spanh; srv. 154) byl ctěn v Edesse ʿAziz, kdežto v Lev. 16, 8—10 zove se tento démon, ʿazaz-el, el silný. Tím vysvětluje se nejen jméno Jaʿakob'él, él odměňuje [4]) uvedené již na nápise Dʿhutmesově ze XVII. věku př. J., nýbrž i tvary Jicʿhak (místo Jicʿhak-el, él tančí,[5]) Josep (m. Josep-él, él množí)[6]) atd. Též záhadné slovo Jahvê, (*Ἰάβέ*, Epiphanius, Adv. Haer. I., 3, 20) se tím objasňuje zcela prostě. Není patrně nic leč zkrácenina z prvotného Jahve el, él udílí dech, život od verba hava (ʿhava), ʿebr. hajá (ʿhaja), žíti.[7]) Konečně náleží sem i název Jehudá, Jepuná, otec Kalebův; jméno města Jebus a velmi mnoho jiných obdobných slov vyskytujících se ve st. z.

---

d. berl. Akad. 1882, 1175 a sl. — Tradicionelní etymologie přisuzovala √ úl pojem „mocný“; tak nejen synagoga (*ἰσχυρὸς*, el-kadír), nýbrž i církevní otcové Eusebius, Praep. evang. XI., 6, 20, Jeroným ad Ez. 17, 13: 32, 21 a j. Než moc jest jen hlavní příznak „pána“. Výklad de Lagarde-ův (v Abh. d. Gött. Gess. d. Wissensch. 1880, 1. května; Nachrichten v. d. k. Gess. d. Wiss. v. Göttingen 1882, 173, 147 a sl.) jest nejen vůbec nemožný se stanoviska ethnologického, nýbrž i biblického, neboť nikterak nelze dovoditi, že by Saturn jako „předmět touhy“ slul kdys el.

[1]) Tak na př. Ez. 17, 13 a II. kr. 24, 15: ve'et élé ha'arec lákaʿh. Ze souvislosti a protivy ku ʿam ha'arec, rolníci, vysvítá, že slovem „elím“ rozumí se náčelníci. Nabukudurriusur zove se él gibborím, avšak i zemřelí králové Ašuru, Elamu a j. označují se jako élé gibborím (Ez. 32, 21). Též v Ex. 15, 15 nelze élé Mo'ab, ještо jsou v parallelismu allúfe Edóm a jošebé Kenaʿan, pojímati jako bohy, nýbrž jako pohlaváry Mo'abu.

[2]) Za starověku nebylo rozdílu mezi sin a šin.

[3]) Pravěk Palestiny, V Praze 1893, 30 a sl.

[4]) Denominativ od ʿekeb, odměna.

[5]) Od caʿhak (saʿhak) tančiti (II. Sam. 6, 21; soud. 16, 27.) s vedlejším významem žertování, smíchu.

[6]) Srv. *ζεὺς ἐπιδώτης* ve Spartě (S. Wide, Lakonische Kulte, Leipzig 1893, 14 a sl.)

[7]) V Gen. 21, 33 zachoval se snad tento prvotný tvar. (Jahve'el ólam, Jahveʿel pravěku). Srv. fén. jméno na nápise v Cirtě Jahuelón (Corp. Inscr. Sem. 192). Jest lhostejno, zda kořen hawa (dech, život; srv. ruaʿh) jest psán s měkkým neb tvrdým „h“, neboť rozdíl mezi oběma výslovnostmi neexistoval před zave-

Jiné slovo pro „ducha", má-li býti označen konkretně, jest ba'al, fem. ba'alat,[1]) arabsky dhú, fem. dhát. Ba'al neznačí prostě „pán"[2]) jako slovo el, nýbrž prvotně osobu, jež vykonává nad něčím moc a vládu, právo k tomu má a právo držení uvádí v platnost. Proto žádá si slovo „ba'al" vždy doplňku, udání předmětu, nad nímž vláda se vykonává, který jest v držení. Předmětem tím byl zejm. jeho ctitel, a poměr ctitele k božstvu vyjadřuje nejjasněji vlastní jméno 'Abd-ba'al, t. j. ctitel čili parob pána.[3]) Ale též určitý kmen, město, místo vůbec, ba i pouhá vlastnost neb funkce[4]) může býti v jeho držení, jak toho doklady dále uvedeme.

Vysvítá z toho, že i ba'alů bylo nejen nesčetné množství, nýbrž i, že to byla numina velmi různá,[5]) tak že nemůže býti řeč o nižádném božstvu, jemuž by specielně příslušelo jméno ba'al.[6]) — Slovem ba'al bylo lze označiti všelikého ducha neb boha podobně jako indiánským manitu atd. a my nesmíme z případů, kdy užívá se výrazů zcela všeobecných, souditi na jakýsi primitivní monotheismus či henotheismus, neboť kdybychom se na př. Semity otázali, kterého ba'ala neb ela tím míní, praví-li na př. „ba'al neb el jest milostiv", tož jistě nebyl by býval na rozpacích a označil by ba'ala neb éla určitěji neb řekl by „Každý ba'al neb él." Vždyť jde tu o vlastnosti neb příkazy všeliké božské bytosti. Podobně obdrželo-li dítě na př. jméno Ba'al'hanan neb Él'hanan, ba'al neb él jest milostiv; Ba'alját án, Éljátán, Elnátán, Nátánél, ba'al neb él dal, Šema'ba'al, Šemu'él a p., tož věděli ti, kdož jméno to mu udělili, kterého ba'ala neb éla tím míní, do čí ochrany dítě svěřili.

Slovo malk (melek),[7]) fem. malkát jest označení určitého ducha

---

dením písma a též po zavedení alfabety mísila se obě slova nejen zvukem nýbrž i písmem (Arn. Renan, Geschichte des Volkes Israel, n. př. Berlin 1894, 94, pozn. 2; 101 a 167 pozn. 3). Matka života, první žena, slula Havva, el jako pán života: Jahvé-el neb el Jahvé Výklad Ex. 3, 14 prozrazuje pozdní původ již svou ryze metafysickou i nejasnou reflexí, 'ehje ašer 'ehje. Jsem, kterýž jsem.

[1]) Babylonsky belit, z čehož Μύλιττα u Herod. 1, 131, 199.

[2]) V úslovích užívá se slov rabb, 'ebr. fén. adón, aram. már, arab. saijid, obyčejně ve spojení s „můj", „náš", „pane můj", „pane náš" jako ve frančině Monseigneur a Notre Seigneur.

[3]) Viz Pravěk Palestiny, V Praze 1893, 11. — Ovšem může tento „pán" i ku svému otroku býti milostivý a chrániti jej jako vůbec každé své vlastnictví, poměr otroka k pánu změniti se tudíž v poměr chráněnce (gér, na př. Gérba'al), přítele, bratra (na př. A'hiba'al), ba i syna (Abiba'al).

[4]) Na př. ba'al marfá, pán spásy (Corp. Inscr. Sem. I., 41), ba'al markod, pán tance, (E. Renan, Mission de Phénicie, Paris 1864, 355 a sl.), ba'al b'rit, pán smlouvy soud. 9, 4 a j.).

[5]) Pročež mluví se o ba'alím (na př. soud. 2, 11; 3, 7; 8, 33; 10, 6, 10; I. Sam. 7, 4; 12, 10; Jer. 2, 23 9, 13; Hor. 2, 15, 19; 11, 2 a j.).

[6]) Proto nevyskytuje se též v nižádné officielní správě ba'al jako název určitého božstva a výjimku nečiní ani obětní tarif nalezený v Marseilli, neboť začíná slovy „Chrám ba'ala ..." (Corp. Inser. Sem. I., 165).

[7]) Též božstvo Ammonitů označováno jako malk: ale v I. kr. 11, 5, 33; II. kr. 2:, 13 učiněno bylo z malkám, jejich malk, zcela nové nomen proprium milkom. Na mnoze změněn malk v mal'ak, posel, anděl na př. jak to víme jistě v Gen. 48, 15, 16, kdež sam. překladatel četl ještě hammelek (= malk). (Viz Abr. Geiger, Urschrift u Übers. d. Bibel, Breslau 1857, 306, 308. — Arn. Renan, Gesch. d. Volkes Israel, n. př. Berlin 1894, I., 275, pozn.).

jako vládce neb vládkyně. Můžeť totiž některý z élů neb ba'alů vyniknouti nad ostatní a státi se „velikým duchem" většího neb menšího území. Tak na př. ba'al města Córu, jemuž dostalo se příjmení **Malkart**, vládce města,[1]) neb ba'alat města Gebalu (Byblu),[2]) jež známa jest vůbec jako **'Aštorét**,[3]) aram. **'Attar**. Dle Philona z Byblu (u Euseb. Praep. ev. I., 10) nasadila si hlavu býčí (*κεφαλὴν ταύρου*) na znamení své vlády (*βασιλείας παράσημον*).[4])

Tím však, že ba'al Córu měl zvláštní jméno Malkart, ba'alat města Gebalu zvláštní jméno 'Aštorét, různí se od jiných ba'alím, neboť na př. ba'al města Cidónu neslul Malkart a v Córu byl kromě chrámu Malkartova ještě chrám jiného ba'ala, jejž Herodot (2, 44) zove thasickým Heraklem. Pochopujeme tedy, jakým spůsobem mohli se prodlením dob státi Malkart a 'Aštoret zvláštními bohy a velikými duchy, jichž pocta rozšířila se daleko po fénických osadách. Jako pak na př. místo Jahvé-él se říkalo prostě Jahvé, tak místo **ba'al** malkart a **ba'alat** 'aštorét říkalo se později jen Malkart a 'Aštorét a jmen těchto používáno ku tvoření theophorních jmen jako na př. 'Abdmalkart, lat. Amilcar (C. I. S. I., 14, 7; 66; 88, 6), 'Abd'aštart neb 'Amm'aštart (C. J. S., 46, 83) a j. v.

Nejlepší doklad podává nám však **bél**[5]) města Bab-ilu.[6]) Tam za dob Sumérů byl ctěn **amar-utuki**, pán duchů, z čehož později vzniklo **Marduk** a sloučeno se semitským bélem v **Bél-Marduk**. Byl pokládán za „antiquissimum regem" a budovatele tvrze babelské (Amm. Marc. 23, 6, 23), za „prvého krále assýrského" (G. Syncellus, Chronogr. I., 182, 387). Staphilos, král assýrský, zove jej svým „dědem" (Non. Dionys. 18, 223), kdežto králové Lydů odvozovali svůj původ od Nína, syna Bélova (Her. 1, 7).

V jeho terassovém chrámě či hrobu bývali pomazáváni na krále všickni vládci babylónští i assyrští obřadem, jenž označován jako „uchopení se rukou Bélových". Když po pádu Assyrie vzešla říše novobabylónská

---

[1]) Na dvojitém nápisu, nalezeném na ostrově Maltě, čteme: le adonou le Malkart ba'al Cur, t. j. našemu pánu, Malkartovi, pánu (města) Córu". (C. I. S. I., 121).

[2]) Ha rabat ba'alat Gebal (C. I. S. I., 177). Ve st. z. (soud. 2, 13; 10, 6; I. Sam. 7, 3, 4: 12, 10) zove se „božstvem Cidoňanů", t. j. Feničanů vůbec. V I. Sam. 31, 10 nutno vokalisovati le 'Aštorét. Jinde jest smětena chybně 'Aštorét s ašerou (viz dále).

[3]) Nep. od 'ašat, tvořiti dle analogie aram. élpá, loď; élpára, lodník.

[4]) Proto nazývá se v exilní smyšlence (Gen. 14, 5): Karna'ím.

[5]) Bél (fem. bélit) v assýrštině značí „pán" vůbec a netřeba žádného doplňku jako v ostatních řečích semitských.

[6]) Ješto „Bab-ilu" jest překlad sumírského „Ka-dingira". (A. H. Sayce, Record of the past, London 874, II., 26; srv. Eb. Schrader, Keilinschriften u. d. A. T. Giessen 1872, 41) zvráceno tím odvozování slova Bab-el od bálal (z toho balbel) zmásti (Gen. 11, 9). Spolu jest zjevno, že slovo el ve slově Babel má smysl appelativní: Babel není svatyně Ila, nýbrž ila vůbec; proto vyskytuje se plur. ilé: Bab-ilé. Po turecku slul by Babel: Ten(g) ri Kapu. — Ješto dle čínských zpráv ctili **Tukiu**, předkové Turků, duchy země nazývajíce je **pu-teng-i-li**, v čemž **pu** značí zemi, seznáváme v teng-i-li mongólské **tengri**, jakutské **tangara**, **ducha** (Max Müller, Einl. in die vergl. Religionswissenschaft, Strassburg 1874, 183). Též **il** značilo tedy **ducha**.

a veleměsto Nabukudurriusurovo veškerá ostatní města slávou i leskem překonalo, stal se Marduk-bél velikým duchem čili nejvyšším božstvem. Poslednímu králi Nabunahidovi, který pečoval vřele i o svatyně a božstva ostatních měst, doufaje v jich ochranu a pomoc proti Peršanům, činili proto babylónští kněží výčitky velmi důtklivé a officielní proklamace Kurušova, když nastupoval vládu, odůvodňuje pád říše babylónské tím, že „veliký pán" Marduk, roztrpčen nad jednáním Nabunahidovým, jej opustil a v něm — Kurušovi — nového si vyhledal služebníka.[1])

Opakuje se nám tu zřejmě častý úkaz v dějinách Semitů, že rivalita kultu vede k exclusivnosti a posléze ku poctě jediného božstva. Kdežto v Indii neb v Egyptě se vyvinul monotheismus z pantheistické spekulace a snahy omeziti sféry moci jednotlivých božstev a sloučiti je v jedno, v Helladě pak monotheismus vzešel z filosofického přemítání, zakládá se monotheismus Semitů výhradně jen na principu výlučnosti. Proto jeví se zprvu jen záporně: božstva nesplývají ani v jedinou všeobjímající jednotu ani nemizí jako výtvorové fantasie před jakousi filosofickou ideji, nýbrž jim všem až na jednoho, popírá se právo na poctu a později i jsoucnosť. „Náš bůh jest tak veliký, že všickni ostatní oproti němu jsou ničím", vedlo posléze ku tvrzení: „Náš bůh jest jediným bohem na světě!"

Tak byl na př. označován duch každého arabského kmene prvotně povšechně jako iláh či se členem al-iláh, alláh; všickni kmenové říkali alláh, ale každý z nich myslel si jiného ducha neb boha. Ponenáhlu vytvořil se všeobecný výraz Alláh ve smyslu božstva vůbec. Toto lišilo se však patrně ode všech jednotlivých alláhů, stalo se ens sui generis, t. j. „velikým duchem", jemuž ostatní duchové byli podřízeni (Koran 23, 86; 39, 4), jenž však postrádal kultu. Čin Mu'hammadův nezáležel pak v ničem jiném, než že jsa proniknut mocně představou o tomto všejediném Allahovi,[2]) veškeré ostatní usiloval vyhladiti, hlásaje známé heslo: „La iláha ilá iláhu!"

Jiným, neméně zajímavým dokladem jest nám Jahvê'el čili Jahvê, prvotně duch stepní bouře,[3]) jenž jako božstvo potulného, ale výbojného kmene 'ebrejského sídlel v přenosné truhle, vl. rakvi (arón, Gen. 50, 26),[4]) jak toho podivuhodné analogie nalezáme u nejrůznějších kmenů kočovných neb národů v dobách výbojů. Tak měli na př. Indiáni v sev. Americe posvátnou truhlu, již vozili s sebou do válek (srv. I. Sam. 4, 3; II. Sam. 11, 11). Dle J. Adaira[5]) nesměla býti nikdy postavena na pevnou

---

[1]) J. Krall v Zeitschr. österr. Gymn. 1882, 208 a sl. Ed. Meyer, Geschichte des Alterthums, Stuttgart 1884, 599; A. H. Sayce, Alte Denkmäler im Lichte neuer Forschungen, n. př. Leipzig (1886), 184 a sl.

[2]) Z prvu nazýval Mu'hammad svého „velikého ducha" pouze „svým pánem".

[3]) Viz Pravěk Palestíny, v Praze 1893, 11 a sl. — Dle E. W. Lane-a (The Thausend and One Nights, London 1889, I., 30) působil dle víry starých Arabův písečnou smršť (zaba'ah) let zlého džinna. The zaba'ah . . . is believed to be caused by the flight of an evil Jinnee". — (Srv. Sp. I., 267.)

[4]) Fl. Josephus (Ant. III., 6, 5) čte ἡ ερών. Též mitá' překládá LXX jako σορός (na př. II. Sam. 3, 31); než slovo to značí lože, postel (Gen. 47, 31; Ez. 23, 41 a j., tedy nep. i otevřené lože na nosítkách, nikdy však rakev.

[5]) History of the American Indians, London 1775.

půdu. Long[1]) vypravuje o ní ve své „Výpravě do Rocky Mountains“: „Bývá postavena na podlahu a nesmí se nikdy dotknouti země; nikdo nesmí odvinouti veškeré její obaly (srv. na př. Ex. 39, 34; 40, 21), neboť dle pověsti oslepli tři lidé, kteří ze zvědavosti se odvážili prohlížeti tajuplnou truhlu“ (srv. I. Sam. 6, 19; II. Sam. 6, 6).[2]) Fanatickým Aztékům, opustivším domov svůj v dálném Aclanu a táhnoucím do žírných niv Anavhuku, ukazovala dle pověstí posvátná truhla (teoicpali) na pochodech cestu.[3]) Krvelačný Vhiclipočtli rozkazoval ústy svých kněží, kudy se mají bráti a kde mají stanouti (srv. Ex. 40, 36 a sl. Num. 9, 17—23). Kdekoliv se truhla zastavila, byl nad ní rozestřen stan a jednotlivé čeledi rozložily se táborem kolem ní. Podobně zakrýval i truhlu Jahvovu stan, jenž ve zmatených zprávách z pravěku se zove ʼohel moʻed, stan shromáždění (srv. Num. 2, 2 a j.). Spolu udílelo Aztékům božstvo i zákony, nařizovalo oběti a trestalo, kdož se jemu zprotivili.[4]) Rovněž ark eatuy Novozélanďanů byla zahalená truhla, v níž sídlel duch, eatua, požadující lidských obětí[5]) a výbojní Jagové ve střední Africe vozili s sebou všude na cestách svých truhlu s kostmi svých předků, tak zv. musotti.[6]) Též u jiných kmenů ʻebrejských, pokud byli beduíny, sídlela božstva dle závažného svědectví ʻAmosova (k r. 780 př. J.) v přenosných stáncích. V jeho smuteční písni (5, 25, 26) praví Jahvě: „Přinášeli jste mi na poušti (bammidbár) oběti krvavé i nekrvavé 40 roků, rode jisraʼelský, a nenosili jste i stánek svého malka a kijjón svého eloaha, stínů svých, jež jste sami oslavovali?“ [7])

Místo, kdež dlí truhla Jahvova, bylo ovšem rovněž posvátné, tabu, a nikdo ani mimoděk nesměl k ní se přiblížiti, neb se jí dotknouti, sice byl stižen jeho hněvem, což varovně se nařizuje v Num. 1, 51. Nebezpečí to líčí se tak křiklavě[8]), že věru není divu, domníval-li se v mi-

---

[1]) U Noaha, Beweis, dass die amer. Indianer die Abkömmlinge der verlorenen Stämme Israels sind, Altona 1838, 14 a sl. M. 594.

[2]) Dosud jest truhla sv. Abû-l-nada (otec rosy) ve Džolanu zabalena v hedbávné šátky (G. Schumacher, Beschreibung des Džôlan v Z. D. P. V. IX., 351 a sl.; srv. Ign. Goldzieher, Muh. Studien, II., 335).

[3]) Ad. Bastian, Geogr. u. ethnol. Bilder, Jena 1873, 27 a sl.

[4]) Clavigero, Geschichte von Mexiko, Leipzig 1789, I., 172 a sl., 176, 179, srv. i Baumgarten, Allg. Geschichte der Völker u. Länder von Amerika, Halle, 1755, II., 56.

[5]) J. Cook's Dritte und letzte Reise, n. př. Anspach 1787. II, 329 a 337. Baseler Missionsmagazin 1836, 635. Též na různých ostrovech Polynesie viděli cestovatelé přenosné schránky fetišů (R. Forster, Gesch. d. Reisen II., 249, 253).

[6]) Ad. Bastian, Ein Besuch in San Salvador, Bremen 1859, 206. — Jiné doklady viz v mém „Pravěku Palestiny“, 15, pozn. 4.

[7]) Odůvodnění tohoto překladu viz v Liter. listech 1894, č. 7., str. 129 a sl. — Slovo kijjón jest nep. synonymum s ašírá. Viz i Gen. 50, 25; Ex. 13, 19; Jos. 24, 32 (srv. i Gen. 48, 22) o mumii Josepově či Josepelově, jež, když se byl kmen Josep usadil, byla postavena v Šekemu.

[8]) Tak na př. dle pověsti, jíž se vysvětlují místní názvy „goren kidon“, planina zhouby (I. Par. 13, 9), jakož i „Perec ʻUzzá“, skácelo se ze synů Jeʻhonjových, kteří si prohlíželi od Pelištů do Betšemešu zavezenou truhlu, 70 mrtvo k zemi (I. Sam. 6, 19 LXX) a za doby Davidovy stihl prý týž osud ʻUzzu, když se byl chopil truhly, aby zachránil ji před pádem (II. Sam. 8, 14). Truhly jiných božstev byly neméně nebezpečny. Tak na př. když prý

nulém století učený Bendavid Ende, že truhla ta byla vlastně — velikou „leydenskou láhví". Mikdáš jest ʿebr. výraz pro něco, čeho nelze se dotknouti bez nehody (ráʿá, Jes. 8, 14). Dle J. Wellhausena [1]) byla „svatosť" Jahvova jen antithetickým pojmem, jenž pravil pouze, že božstvo nečiní ničeho, což by odporovalo stanovám smlouvy, již byl sám se svým lidem uzavřel, a taktéž dle B. Stade-a [2]) neměla „svatosť" Jahvova smysl „mravní jakési povýšenosti", nýbrž jen „fysické majestátnosti", jež vynucuje respekt.

Když později z roztříštěných čeledí bené Leví a bené Šimʿón, jakož i z různých čeledí kenaʿanských za doby Davidovy se vytvořil kmen Jehudá, stal se Jahvê bohem dynastickým, chránil krále, vedl jako „pán zástupů" [3]), „elohé cebaʾót" (I. Sam. 17, 15, a j.), neb adon hac-cebaót (ʿAm. 3, 13; Hoš. 12, 6 a j.) lid svůj k vítězství, neb, hněval-li se na něj z důvodů jakýchkoliv, v záhubu. Mnohá pověsť (na př. II. Sam. 24) vypravuje, jak dovedl býti hrozným. Od svých ctitelů žádal si urputně obřízky jakož i lidských obětí. V dobách nebezpečí byli mu zasvěcováni nepřátelé, jich majetek i vše, co vítězům padlo do rukou: lidé, dobytek bezohledně se usmrcovali. Známa je stereotypní formule: „Synové jisra'elští pobili ostrostí meče muže a ženy, staré i mladé, a nešetřili ničeho, což dýchalo." [4]) Spolu byl však Jahvê i udělovatelem života a všech darů přírody, stád i plodů polních; proto přinášeli se mu v oběť prvenci žní, prvorozenstvo volů, ovcí i lidí.[5]) Když se byl změnil z ducha pouště v božstvo politické a válečné, příslušel jemu ovšem i titul „baʿal" neb „malk".[6]) David, dobyv kenaʿanského

jeden legionář otevřel ἄῤῥητα čili secreta Chaldeorum v Seleucii, nastal mor v celém táboře. L. Vera (Amm. Marc. XXIII., 6). Euripylos, jenž po ztroskotání Ilia obdržel truhlu Dionysovu, sešílel, jakmile ji otevřel, rovněž jako Herse a Aglauros, když pohleděli do tajúplné truhly Erichtoniovy (Paus. VII., 19). Srv. i G. Mallery, Israeliten u. Indianer, n. př. Leipzig 1891, 53 a sl.

[1]) Prolegomena zur Geschichte Israel's, Berlin 1883, 448.

[2]) Geschichte des Volkes Israel, Berlin 1887, 433.

[3]) Ve spisech st. z. značí ceba'ót pozemské voje, kdežto „zástup nebeský", hvězdy, se označují singulárem cábá.

[4]) Teplá krev, jakož i tuk zove se v bibli výslovně „pokrmem obětním" (Ex. 14, 7, 15; srv. Lev. 17, 6, 16). Pročež obé lidem zakázáno. — O slavnosti pasaʿh mívali ʿEbreové ve zvyku natírati krví zabitého beránka (prvotně as lidskou) veřeje svých příbytků. Byla to doba, kdy jako u Mexikánů neb Peruánů (M. 491, 390 a sl.) přicházelo božstvo mezi lidi, hledajíc lidskou oběť; kdež však uzřelo krev na veřejích, tam „přeskočilo", t. j. šlo mimo (Ex. 12, 7, 13, 23, 24). (Staří Egypťané natírali veřeje už jen červenou barvou. Epiphan, Haeres. XIX., 3.) Při obětování potíral obětující kněz ʿebujský krví rohy oltáře; co zbylo, vylil kolem oltáře. Krví si též kněží potírali obličej, ruce i nohy, potřísňovali si celé tělo. (Ex. 29, 20.) To vše ukazuje, že ʿEbreové nepokládali krev za cosi nečistého; bylať naopak svrchovaně posvátnou (Lev. 7, 23), což se stanoviska animismu jest zcela přirozeno.

[5]) Viz můj čl. Anthropophagie a lidské oběti v čas. Květy, 1893, II., 497 a sl.

[6]) To vysvitá jednak ze jména jednoho hrdiny z družiny Davidovy: Baʿaljâ, baʿal jest můj Jahvê (I. Par. 12, 5); jednak z Hoš. 2, 16 a sl., kdež spolu vyjádřen odpor proroka proti označení baʿal. Malk zove se bez ostychu Jahvê u Jes. 44, 6; 52, 7; Jer. 10, 7 a 10; Zeph. 3, 15; Mal. 1, 14.

města Jebus, poslal pro jeho truhlu do Gib'á a uvedl ji za hlaholu trub i jásotu lidu do starobylé kmenové svatyně na Opelu; syn a nástupce jeho, Šelomón, zbudovav si nádhernější hrad, vykázal truhle nejzazší, nízkou i temnou místnosť ve hradním svém chrámě, t. zv. debír, načež mizí truhla Jahvova úplně z jeviště a pouze u Jer. 3, 16 k r. 603 vyskytuje se teskná upomínka na ni. Pravdě nejpodobnější jest domněnka, že byla r. 932 za vlády Reheb'ama uloupena od eg. fara'ona Šešenka 1. (srv. I. kr. 14, 26).[1]) Zatím, od smrti Šelomóna a rozdělení říše, poklesla značně pocta Jahvova a marně usilovali ctitelé jeho, Jahvisti, brutálním fanatismem zjednati jí všeobecný průchod. Kdežto v říši severní podařilo se jim jen na chvíli — za krátké vlády krvelačného Jehu (843—842) — potlačiti pravěkou poctu různých místních elů a ba'alů, získali si v říši Jehudá — a to teprve po zániku říše Jisra'el — některé krále, zejm. 'Hizkijaha 714—626) a mladistvého Joššijaha (638 až 607), kteří jali se v jich smyslu prováděti reformaci. Vítězství své slavil Jahvê však velmi pozdě, stav se jediným božstvem oněch trosek čeledí jehudských, které se byly vrátily z babylonského exilu.

Úplně povahou Jahvovi podoben byl „velký duch" vládnoucího rodu v Mo'abu: Kemóš, pán,[2]) o němž mluví král Mešá (k r. 850) na svém nápise zcela po způsobu st. z. Když Kemóš se hněval, vypravuje, na svou zemi (ř. 5. a sl.), dal ji v moc krále jisra'elského, aby ji potlačoval; pak pomohl Mešovi proti nepřátelům, dal zříti jemu jich neštěstí, načež zřídil mu král svatyni (bama ř. 3. a sl.), Kemóšovi „pro pastvu oka" usmrtil Mešá posádku nepřátelské pevnosti 'Atarót (ř. 11. a sl.) a Kamoš sám mluvil ke králi (ústy kněží), aby vytáhl a odňal Jisra'elu město Nebo (ř. 14.), jakož i aby bojoval proti 'Horoná'ím (ř. 32). Také mrav 'heremu byl M'oabům znám (ř. 17); nářadí Jahvéovo vyvlečeno z města před Kemóše, t. j. do jeho chrámu (ř. 18 srv. i ř. 11. a sl.). Dle II. kr. 3, 27 neváhal Mešá sám Kemóšovi v době nebezpečí obětovati svého syna. Jinak jest i Kemóš starostlivým otcem, vládcem svého lidu (I. kr. 11, 7, 33; II. kr. 23, 13), jenž chrání jako Jahvê kmen Jehudá; pročež Mo'abové zovou se „lidem Kemóšovým" (Num. 21, 29; Jer. 48, 46), Kemóš tedy nepřímo „dědem Mo'abů." — Na jiné vlastnosti jeho lze nám pak souditi z jednotlivých osobních jmen, jež se nám zachovala: Tak na př. zmiňují se klínové nápisy o králi Kamušunadbi, t. j. Kamóš jest štědrý;[3]) srv. Jehonadab, Jahvé jest štědrý; na jedné gemmě, nalezené v Beirutu a popsané fénickým písmem, čteme jméno Kemóšje'hi, Kemóš udílí život[4]) a j.

O jiných božstvech starých Semitů neznáme leč jména, zmínku o některém chrámě, v němž byli ctěni, neb oběti, jež jim byla přinešena, tak že nelze nám dosud utvořiti si o nich jasného názoru. Jak veliké bylo však jich množství, o tom podává nám zejména zprávu v řeckém

[1]) Viz rozbor Fritz Seyringa a Ludv. Couarda v Z. A. T. W. 1891, 114 a sl. a 1892, 53 a sl., zejm. 83 a sl.

[2]) Od kámuš, panovati; srv. aram. kemoša, upír, incubus ephialtes. Zove-li se v soud. 11, 24 Kemoš bohem Ammonitů, jest to prostý lapsus calami.

[3]) El. Schrader, Keilinschriften u. d. a. T. Giessen 1872, 52.

[4]) De Vogüé, Mélanges d' arch. orient. 89.

překladě zachovaná přísežní formule, jíž ʽHanniba'al stvrdil smlouvu, kterou byl r. 216 učinil s vyslanci krále Filipa Makedónského. Přisahát „při ochranném božstvu (*ἐναντίον δαίμονος*) Karthagiňanů (t. j. bohyně Tanit), jakož i při Heraklovi (Ba'al ʽhamman) a Iolaovi (Ešmún), u Aresa, Tritona, Poseidóna, u bohů, kteří s ním vytáhli do války, dále při pánu slunce, měsíce a země, démónů řek, niv a vod, jakož i u všech duchů, kteří nad Karthagem bdí. (Polybius, VII, 9, 1-2). Ješto pak bohové semitští nezovou se nikdy dle předmětu, jejž si zvolili za své sídlo neb výjevu přírodního, jejž způsobují atd., pokládám následující a jiné názvy bohů za složky s el, elát; ba'al, ba'alat; dhú, dhát.

Ba'al Ešmun, jejž Řekové a Římané stotožňovali s Aesculapem, byl ctěn zejmena v Berotu, kdež na blízku se nalézal háj jemu zasvěcený.[1]) Měl však i chrám v Cidónu u posvátného pramene. Jeden král i jeho děd nazýval se Ešmun'ezez, E. pomáhá. (Corp. I. S. 3, 17). V Umm el ʽAvámídu nalezeno jméno ʽAbdešmun (C. Insc. S. I., 8). Jeho pocta byla rozšířena též na ostrov Kyprus, v Karthagu a Sardinii. Etymologie slova „Ešmun" není dosud jasna.[2])

Ba'al-Rešef, t. j. pán blesku,[3]) jenž spolu s ba'alat ʽAnat se připomíná, vyobrazován jest na nápisech Egypťanů 18. a 19. dynastie. Než vyobrazení tato nemají valné ceny, ješto Egypťané jim přisuzovali příznaky vlastních, daleko pokročilejších božstev, jež nezná ještě prostý animismus. Dle Rešefa[4]) zove se jedno pobřežní místo u Apollonie Aršuf[5]) a slovo ʽAnat zachovalo se nám v místních jménech Bet-ʽAnat v Naptali i v Jehudá (soud. 1, 33; Jos. 15, 59) jakož i v ʽAnatot. Šamgar označuje se v písni Debořině (soud. 5, 6) jako ben ʽAnat.

Ba'al Hádád, pán hromu (od hadad, rachotiti),[6]) pročež stotožňován s assýrským Ra'manem (ra'am, rachotiti); ba'al Gad, pán osudu, jenž u Semitů dosud má tak veliký význam.[7]) Ctěn byl nejen v Aramu, nýbrž i v Laodicei, Edreï, ʽAškelonu. V území Jehudá měl chrám (Migdal-Gad Jos. 15, 37). Jesajá (65, 11) vytýká ʽEbreům v Babeli, že opustili Jahvéa a jeho posvátný vrch a místo toho že prostřeli stůl pro Gada a naplnili poháry pro Méni-ho. Bezprostředně následující slova: „a já dopustím (úmanítí) na vás meč" jsou patrně slovní hříčkou, z níž vysvítá, že i Méni byl pánem osudu (srv. arab. maná, osud).[8]) Jedna rodina, vracející se z exilu za vedení Cerubabela, slula benê ʽAzgad (Esra

---

[1]) C. F. Mowers, Die Phönizier, Bonn, 1841, 532.

[2]) Výklad Jablonskiho z r. 1750 jest mylný, ješto jest sice město, jež se zove Šmun, vl. ʽHmun, ale žádného božstva tohoto jména; výklad pak slova Ešmun jako „osmý" nemá analogie. Nazývali sice Římané své dcery dle čísel, nikoliv však Feničané své bohy.

[3]) (Ba'al) rešef'hec, t. j. pán, jenž vysílá blesk jako svůj šíp (ʽhéc). Srv. rišfé kešet (Ž. 76, 4).

[4]) Není třeba s Jul. Eutingem v Sitzungsberichte der Ak. d. Wiss. in Berlin 1887, I, 115 a sl. vokalisovati Riššáf neb Raššáf.

[5]) Th. Nöldeke v Z. D. M. G. XLII., 473.

[6]) De Vogüé, Melanges d'archéol. orient. Paris 1868, 121 a sl.

[7]) Srv. na př. fatalistické smýšlení u Jes. 22, 13.

[8]) Srv. rabb al ba'ht, pán osudu u Sabeů (D. Chwolsohn, Die Ssaabier u. d. Ssabismus, Petersburg 1856, II., 32.

2, 12; 8, 12; Neh. 7, 17; 10, 6), synové mocného Gada. V Mišně[1]) činí se zmínka o zvyku ʿarsa degadá a též Isaak Antiochenus (Opp. ed. Bickell, II., 210) zná lectisternie pro Gada. — Jako pak dle Gada nazýval se ʿebrejský kmen Gad, tak po Ménovi ʿebr. kmen Ménašé, (= mennašá = mén-našá = Mén povznáší.[2]) Manát byla u předislamských Arabů duchem sídlícím v kamení (Korán 53, 20).[3]) Pozdní a nepochybně přijaté od Phrýgů jest božstvo ʿAté, řecky Ἄθης.[4]) Dle pověsti, kterou zachoval nám Lucian (De dea Syra 15, 27) byl prý Attes původem Lýd. Vyklestiv se na počesť Rhey, t. j. ʿAttary přestal žíti po způsobu mužů, přijal na se ženskou podobu (*μορφὴν θηλέην ἠμείψατο*), nosil ženské šaty, putoval po zemi a opěval Rheu. Máme tu boha, jehož povaha splynula s povahou bohyně čili jinými slovy: bůh stotožnil se svou bytostí s bohyní. Proto mluví se střídavě o bohu neb bohyni ʿAté čili ʿAttarʿate, řecky *Ἀταργάτις* (Strabo 16; Plin. Hist. nat. V., 19, 1), pro niž i mnoho ctitelů (kédeším) každý rok v jejích chrámech v Hieropoli, Damašku a j. se stávalo ženami (*θηλύνονται*).

Zmínky zasluhuje též starobylé božstvo Edom, LXX. *Ὀδομ*, jak dosvědčuje jméno pelištského bojovníka Davidova ʿObededom (I. Sam. 6), jakož i jméno osobní ʿAbdadam na nápise v Karthagu (C. Inscr. S. 295). Slovo edom liší se jen dialekticky od adam,. člověk. Byl to nepochybně veliký duch Edomů, (ʾeʿhad (e)domʿ, adam), „prvý člověk“, dle něhož se Edomové nazývali bené edom (adam), synové (prvého) člověka. ʿEsav čili ʿAṣov, upomíná jednak na fénické božstvo *Οὔσωος*, jednak na ženského démona, ʿAsit, jehož jméno čteme na skalní stěně v poušti u Redesieh.[5]) Též jméno ʿEsavova „syna“ Jeʿuš (Gen. 36, 4) shoduje se po zákonech přesmyknutí hlásek s himjavským božstvem Dhu-Jagút, D. pomahá. Kozaʿh, řecky *Κοζέ*, jehož jméno vyskytuje se na nápisech sinajských,[6]) byl nepochybně duch bouře. Od něho sluší lišiti božstvo nazv. Kos, arab. Kais[7]) (ve slově Imru'l kais).

O bozích Arabů, Sabäovců i Himjarovců Dhu Jaʿûk, Jattaʿ, Sámiʿ, Jalíl, Nabʿal, Kenán, Nasr, Udd, Šárik, Šá, Kulál, Aum, Madhûv, Ciddik nemáme leč jména; podobně jako o božstvech fénicko-karthaginských Pumi, Paʿam, Doʿom,[8]) Cad; ba ani o „veliké matce“ (am rabat C. Inscr. S. I., 195),[9]) ochranné bohyni Karthaga, není nám, ač jméno její TNT (Tanit?) se vyskytuje na více než 2000 nápisech na prvém místě, ničeho známo.[10])

---

[1]) Grünbaum v ZMG. XXXI., 251.

[2]) C. Siegfried, v Jahrb. für protest. Theol. I., (1875), 1356 a sl.

[3]) Osiander v ZDMG. VII. (1853), 496 a sl.

[4]) Ve phrýgičtině značilo ʿate: otec, *πάπα* (Viz hymnus na Attise u Hippolyta, Refutat. haeres. V. c. 9; srv. i Eustach, In Homer. p. 565.)

[5]) W. Goleniščev v Rec. trav. XIII., 78; srv. K. Bädeker, Palestina u. Syrien, Leipzig 1880, 283.

[6]) ZDMG. III., 200 a sl.

[7]) Miller v Revue archéol. 1870, I., 109 a sl.; 170 a sl.; srv. Eb. Schrader, Keilinschr. u. d. a. T.[2] 150.

[8]) D. H. Müller v ZDMG. XXX., 691. C. Inscr. S. I., 88; 112 c.; 115; 184: 235; 239; 253; 302; 310.

[9]) S ní jest nep. totožna rabbat amma (C. Inscr. Sem. I., 177).

[10]) ZDMG. XXX., 728. Monatsberichte der k. preuss. Akad. d. Wiss. zu

Než přes všeliký tento nedostatek autentických zpráv nelze nám přece pochybovati, že též u nich postupující kulturou se poměr místních duchů čili božstev starých Semitů praecisoval, území jich moci obmezovalo, a že namnoze kněžstvo utvořilo theologické soustavy od sebe odchylné. Vyvinulo se bájesloví, které ovšem, jak při povaze Semitů ani jinak nelze očekávati, nikdy nenabylo takového rozsahu a pestrosti jako na př. bájesloví Řeků a Římanů, neb i jen Egypťanů.

Máme pověsti o cestách a činech týrského Malkarta,[1]) o zápasech bohů o nadvládí; zkazky o vzniku a rozvoji světa a počátcích vzdělanosti, zejm. však o původu různých zvyků, obyčejů a názorů, jichž prvotný smysl již dávno byl vymizel. Podrobnosti ovšem unikají téměř vezdy našemu poznání, ješto zachovaly se nám, kromě rozptýlených i zmatených zpráv řeckých, pouhé výňatky a výtahy z pozdních fénicko-řeckých kompilací, zejm. od Philona z Byblu (k r. 100 po J.), jež prý jsou čerpány ze spisu předhomérského Féničana Sakkunjatona (Sanʿhunjatóna),[2]) vskutku však promíseny jsou egyptskými, řeckými a snad i ebrejskými živly a tendenci sledují, že řecké náboženství i kultura jsou fénického původu. Kromě toho sluší se zmíniti o kosmogonických fragmentech, jež dle sidónského podání u Eudéma a Mocha zachoval Damascius (De prim. princ. c. 129, ed. Kopp). Z řeckých spisů jest nejdůležitější Lucianovo napodobení Herodota De dea syra. Než to vše nenáleží vlastně již v tuto rozpravu, jejíž úkolem jest stopovati vznik a rozvoj náboženských představ z primitivních počátků až ku polytheismu.

Berlin 1882, 609. — Obyčejnému stotožňování bohyně TNT, s římskou Juno Coelestis jest na odpor, že tato přečasto označuje se jako Virgo, kdežto TNT tlumočí se na náp. C. Inscr. S. I., 116 jako Artemis. — Vůbec nelze nic dáti na podobná stotožňování s řeckými a římskými božstvy, jež pramálo mají společného s božstvy Semitů.

[1]) V jeho zmizení a opětném návratu není však třeba spatřovati allegorisující znázornění zmaru a opětné obnovy vegetace, jak se to již stalo takořka axiomem nauky o „přírodním náboženství". Vždyť téhož dočítáme se též o Abiponech v Paraguaji. (Dobrizhoffer, Gesch. d. Abip. II., 88) a černoších v západní Africe, kteří věří, že „veliký duch" sídlí obyčejně v nitru země, v určitých dobách však přichází mezi lidi. (Alb. Reville, Histoire des religions des peuples noncivilisées, Paris 1883, I., 110, 111). U Řeků byly obvyklými pověsti o dočasném zmizení (*ἀφανισμός*) a opětném objevení (*ἐπιφάνεια*), Persephony, Apolla, Dionysa a j. Dle Thráků sídlil Zalmoxis v dutém vrchu (*ἀντρῶδές τι χόριον*) po 3 roky, pak jej opouštěl a Getům se zjevoval. Co ostatně řečtí obyvatelé Hellespontu a Pontu vypravovali o něm Herodotovi (IV., 95), jest absurdně euhemeristická báchorka.

[2]) Zejm. charakteristickým pro pozdní původ jest, že užívá aramejských tvarů *Ζωφησημέν* a *Βεελσαμήν*. Conr. Orelli, Sanchoniathonis Berytii quae feruntur fragmenta, Lips. 1826; lepší vydání u K. Müllera, Fragmenta historicorum Graecorum, Paris 1849, III.

Za pravdou.

Román. Napsal Josef Laichter.

(Pokračování.)

Část VI.

I.

anevřev na Prahu a zvlášť na buržoasii, pomáhal si vlastně Jenda z vniterních nesnází. On sám ne — on není a nebyl takový a takový anebo jen na okamžik byl takový, ale ta elitní Praha byla věčně prázdná a věčně ohavná, jako ony plesy, na něž chodil kupovat svou ženu. A přeháněl, zabarvoval co nejvíce do černa.

Stav se v Rokytce hospodářem, hledal v novém svém povolání očistu od dosavadního života. Ale i s hospodářstvím jaksi si hrál a víc na tu očistu myslil. Viděl před sebou čáru rovného, vědomě řádného života a umiňoval si, že krok za krokem půjde podle čáry. Již nadobro sřekl se násilí, již nepotácel se z extrému do extrému. Stal se vyznavačem Masarykovým — v jeho humanitních ideálech nalezl svůj cíl. Při tom jen ošklivo mu bylo, že minulost nebyla také rovná jako natažená šňůra. Ohledl-li se za sebe, viděl na šňůře ohavné uzly, jež rozčilovaly. Ale právě ty uzly i zároveň nabádaly, aby alespoň v budoucnosti bylo vše krásné, čisté a dokonalé.

Byl roztomilým hospodářem. Ukázalo se, že sice prakticky nerozumí svému povolání, ale že se nutí a má zájem. Při senosečích pobíhal po lukách, o žních bývalo ho vídat s holí mezi žlutými snopy. Osmahl za léto, takže když v září přijel Otylce do Prahy na svatbu, budil pozornost svou venkovskou zahnědlou pletí.

Na tu svatbu jel nerad. Již proto, že opět měl vkročit do starého ovzduší. A pak nemohl se smířit s myšlénkou, že má se státi příbuzným člověka, kterým pohrdal. Zlobil se, výčitky činil a krčil rameny, ač přec jen nelehko mu bylo. „Chtějí-li, chtějí!“ mával rukou se zamračeným pohledem.

A jel. V domě bylo ruchu a chvatu, všichni radostně jej přivítali. Právě k obědu přibyl v den před svatbou. Po obědě celá rodina se rozptýlila, jen sám zbyl u stolu s Otylkou. A tu Otylka důvěrně, laskavě k němu pronesla:

„Pojď, Jendo, dokud jsem svobodná, zahrajme si naposled na piano!“

I odebrali se do salonu, sedli k pianu, aby zahráli na čtyři ruce.

„Co si přeješ?“ ptala se Otylka.

„Co ty si přeješ?“ odvětil Jenda.

Otylka listovala, hledajíc v notách. Při tom nedívala se a z čista jasna koketně promluvila:

„Víš, Jendo, třeba bych ti byla protivná, mám tě přec jen ráda.“

Jenda sebou trhl. „Vždyť mi nejsi — — vždyť mi nejsi protivná!“ zakoktal, červenaje se.

„Nezapírej!“ zvolala Otylka. „Jsem ti od vždycky protivná. Ale i proto tě mám ráda.“

„Ne — ne protivná!“ bránil se Jenda. „Já jen si přávám, abys byla lepší.“

„Ach, Jendo, taková přece nemohu být, jako ty jsi — — A vdát se musím.“

„Ano. Proč však právě — —? Vždyť ty ho nemiluješ, nevěřím ti.“

„Ale co máš tedy proti němu? Není přece zlý, mně se líbí.“

Jenda odvrátil hlavu k oknu, pak zdlouha povzdechl a řekl:

„Nechme těch řečí! Není to nic již platno — — vezmeš si jej — vůbec, vůbec — — hnusný je ten život!“

„Tobě se takovým zdá,“ zasmála se Otylka. „Jsi pessimista. Proč nejsi veselý? Podívej, já jsem veselá.“

„A já ti řeknu upřímně, že bych spíš půl života za to dal, kdyby — —“ vybuchl Jenda.

Otylka užasle na něj pozřela. Přestala listovat v notách, složila ruce v klín. „Ale Jendo?“ splynulo ztrnule s jejích rtů.

„Ne, nechme těch řečí!“ znovu mračně opakoval Jenda.

„Vidíš, to mne trápí,“ smutně pronesla Otylka. „Až ty se budeš ženit, nechtěla bych tě uvádět v podobnou náladu. A také ráda budu mít tvou nevěstu, ať si zvolíš jakoukoli.“

„Otylo,“ vážně promluvil Jenda, zvedaje se od piana, „nepřijel jsem, abych ti kazil veselou náladu. Jel jsem vůbec s nechutí. Ale přetvářel bych se, kdybych se činil jinakým, než jsem. Chtěl bych jej míti rád, ale jak mohu mít rád člověka, který skrz na skrz pokazil svůj život a nyní zkazí i tvůj? Co pak nevidíš na něm, jak asi žil až do dnešního dne — —? A teď — — teď po všech těch pěkných příhodách — — ne, nemluvme raději — —“

Otylka pokrčila rameny. „Vím, co chceš říci, ale — —“

„Ale —“ otočil se Jenda, prudce přecházeje salonem, „ale — —? Po všem tom hýření, po bůh ví jakých poměrech má si tě nyní odvésti jako ženu od oltáře? To je ti snad lhostejno? To mne nemá rozčilovat?“

Otylka sevřela rty. Pak se kysele usmála a řekla:

„Ale vždyť všichni jsou stejní. Nevybrala bych si nikoho lepšího. A pak nebyl dříve mým ženichem, co mu bylo tedy po mně?“

Jenda se zastavil. „Co mu bylo po tobě?“ opakoval užasle. „Tak ty se na to díváš? Pak ovšem — pak ovšem — —“

„Ale Jendo, pro Boha,“ zvolala Otylka, rovněž se zvedajíc, „nebuď přece — — alespoň teď nebuď takovým — — Vždyť ty — — však ty's také jistě již ledacos prodělal a přece povedeš jednou někoho jako ženu od oltáře. A nepřála bych té tvé nevěstě, aby jí pak činili tak těžkou hlavu, jako ty mně nyní děláš.“

Jenda zahořel ruměncem. V spáncích mu zabušilo, hlava se mu zatočila.

„Já — — já, Otylo,“ vzkřikl, „žiju jako klášterník — — já — já — — K němu mne přirovnávat — —?“

Ale všecka ostatní slova selhala mu v hrdle a chvíli chodil salonem,

aniž již promluvil. Také Otylka nepromluvila, sedajíc opět k pianu a zamyšleně pohybujíc střevíčkem na pedále. Dusno udělalo se v saloně, jakoby těžké mlhy se sem byly navalily. Jenda bojoval boj ve svém nitru. A potom přistoupil k pianu a trhaně, temně pronesl:

„Máš pravdu, Otylo. Já sám nemám práva nikoho odsuzovat. Dal jsem se sice již dávno na jinou cestu, ale ani já nebyl jsem lepším. Odpusť mi — — a — — vždyť já“ — dodával sklesle, „jen k vůli tobě, vždyť mám tě skutečně také rád.“

V Otylčiných chrpových očích objevily se usměvavé slzy.

„Vždyť jsme se měli vždycky rádi!“ řekla vřele. „Viď, že ano?“

„Ano,“ přisvědčoval zamyšleně Jenda.

Ale v nitru cosi úpělo. A měl smutný den a ještě smutnější noc.

II.

Když odebral se po předvečeru svatebním, stráveném v kruhu celé rodiny při dobrých jídlech a nápojích, do svého pokoje a ulehl na postel, počala jej týrat slova Otylčina: „Však ty's také jistě již ledacos prodělal — —“ Vlastně týrala jej celé odpůldne a celý večer, ale dobrá jídla, dobré nápoje a široký kruh rodiny: to byla hradba, za kterou teprve čekala pravá, těžká bolest.

Jenda octl se v samotě, na loži — a bolest se vzepjala. Tu poprvé poznával, že nelze napravit, co bylo spácháno, že nelze smýt usazené špíny, jak kdysi vyjádřil se Slovák Mikyška. To pomyšlení právě bylo hrozné, že je tu něco, čeho ani zázrakem není možno odčinit. „A já zakládal si na tom, jak nyní žiju!“ vyčítal si sarkasticky. „Na čem si mohu zakládat? Vždyť i já — — Ale přece ne — — tak přece ne jako on —“ omlouval se. Obrátil se na loži a vysvětloval si, že přece ne jako on. „No, ano — ať ne, jako on — — ale když přece!“ náhle zase zaúpělo v nitru. „A pak bych směl dělat moralistu — — já — —? Ach, proč zničit se nemohu, proč půl života obětovat, aby toho nebylo?“

Znovu se obrátil. „A ona řekla, co mu bylo po ní! To se lehko řekne — co mu bylo po ní! Tu já cítím, co člověk má a nemá. A ona — ona — — jen tak se dívá. Vždyť je to hrozné! Či není hrozné? Či — či přece mám všechno za horší, než vlastně je — —? Ano, snad přec jen zbytečně si vyčítám. Stalo se — stalo — — a záleží na nynějším životě. Lidé vůbec tak žijí a dělají — — proto Otyla také tak se dívá, jakoby se o nic nejednalo — — ale — —“ A zase zaúpění. „Ne, přirozené to není — — není — — není — —“

Druhého dne odpůldne byla svatba. Jenda vyhlížel neklidně, ale velmi laskavě choval se k Otylce. Často objevoval se v pokoji, v němž ji strojili za nevěstu. Přišel také v okamžiku, když Otylka — právě jí dokončili účes — oblékala na bohatě vyšívanou svatební náprsničku nový korset. Jenda shlednuv ji tak — vyrostli vedle sebe i nikterak se neostýchali — shlednuv holé její ruce a krajky svatební košile na šíji, přimhouřil oči a rychle vyběhl. Úzkost jej chytila, proč to všechno — — k vůli komu to všechno? Nevrátil se, až když byla již v svatebních šatech a v závoji.

„Nu, Jendo, líbím se ti?“ volala zářivě, obracejíc se před obrovským zrcadlem. „Líbím se?“

„Ba, spíš jako bys měla před pohřbem!“ odvětil s poněkud affektovaným přízvukem.

Otylka se zarazila a zasmušila. Přítomné modistky rychle se ozvaly:

„Pro Boha, mladý pane, co pravíte?“

Ale Otylka zatím již se vzpamatovala a pronesla:

„Jsi příliš sentimentální, Jendo. A sentimentálnost mužům nesluší.“

Jenda se zalekl. „Vskutku, chovám se nemužně,“ řekl si. Pak mávl rukou a odešel.

Nevěstu přivedli před svatební hosti a prve než odjelo se do chrámu, promluvil stavitel několik slov a celá rodina se s ní rozloučila. Stála skvělá po boku Marešové, tisknouc všem ruce, rozdávajíc polibky. „Mnoho štěstí —!“ ozývalo se se všech stran. Jenda také přál, také líbal a byl dojat.

Pak vsedlo se do povozů a v chrámě odbývaly se obřady. Jenda mačkal klak v ruce, přetlapoval s nohy na nohu, kousal se do rtů a bylo mu při obřadech nevolno. „Hle, ty černé fraky svatebních hostů a dlouhé vlečky jejich dam, lehounké toilety družiček a tam na stupních oltáře její bělostná postava v oblacích závoje — — a jeho postava ve fraku a bílých rukavicích a sklíčko na oku — — a před nimi kněz, odříkávající jakási slova — k čemu to všechno? A k čemu ti lidé, nahrnuvší se do chrámu, okukující nevěstu a ženicha? Co se tu děje — a proč se to děje? Od této chvíle tedy může ten člověk před oltářem a třeba by to byl jakýkoli člověk, s jakoukoli minulostí — — od té chvíle má právo na ni — a nikdo se nevzbouří — — nikdo slova neřekne? To tedy znamená ta svatba? Hnusné je to — hnusné, všechno hnusné!“ Hrozně se mračil a zuřivě tiskl zuby do rtů. A pak z hluboka vzdechl, odvrátil oči od oltáře.

Právě kněz ukončil obřady a počal se modliti za štěstí novomanželů. „Tedy — — skončeno!“ zamumlal Jenda.

Ale ta modlitba za štěstí novomanželů jej dojímala. Díval se ke stropu vysokého chrámu, lokal vůni kadidla, jehož bělavé obláčky nesly se do výše, a myslil také na štěstí Otylčino. A potom když sestupovali oddaní snoubenci se stupňů oltáře a když svatební hosté se kolem shrnuli, aby znovu gratulovali, rozplývalo se mu všecko před očima a viděl jen závoj Otylčin a její obrovskou kytici. Sám též se tlačil, též podával a tiskl ruku a mlčel pohnutím.

Hned potom odbývala se hostina na žofínském ostrově, při níž pilo se šampaňské a pronášeny byly přípitky na oslavu novomanželů. Tu také při hostině mluveno o ženitbě Jendově a kdosi připil, aby i on — Jenda brzy následoval příkladu těch, kteří dnes vstoupili před oltář. A Jenda nestačil odmítati otázky, vyhlédl-li si již jakou nevěstu a také odmítati dobré rady, jakou nevěstu měl by si vyhlédnout. Nechtěl o ničem slyšeti, mračil se, když uváděli mu na paměť jména těch slečen, s nimiž tančíval v zimě. Jméno nábožné dívčinky několikráte bylo opětováno a Jenda přísně vzhledl kolem svatební tabule, přeletuje nevrle hosti, mezi nimiž sedělo i několik mladých dam. Řekl si, že budoucí jeho žena nevyrůstá, nesmí vyrůstat v žádné takové společnosti — — a že marno všechno:

on že ví, co chce a že nedá si již vnutit pojmy a zásady, v nichž zračí se zvrácenost lidského života.

K večeru odjížděli novomanželé na svatební cestu do Italie. Na Žofíně přímo vsedli do vozu, jenž měl je dopraviti k nádraží. Otylka, oděná šedým cestovním oblekem, vesele loučila se s hosty i s rodiči.

Jenda v tom okamžiku pocítil velikou lásku. Rozpomněl se na dětské doby, na všechny ty okamžiky, v nichž vedle sebe vyrůstali, na vzájemné shody i neshody a řekl si, že přec ji měl a má rád. A hle, on ji odvádí — ten člověk — a nikdo se neozve, všichni to schvalují — —

Nutil se uznávat, že je to přirozené, nutil se uznávat, že Otylka má právo být veselou a zářit — — ale přec jen těžko mu bylo. „Jsem přepjatec — a — a —“ Silně tiskl Otylčinu ruku a Otylka dívala se mu vřele do očí a jakoby se smála, že je takový. Kolem pršely svatební vtipy.

Tu ještě jednou Jenda náhle se rozběhl, vskočil na stupátko kočáru, chytil prudce Otylčinu ruku, políbil ji na ústa, louče se spěšně a teskně: „S Bohem — s Bohem!“ A ona vášnivě jej objala a přivinula se. „Jendo!“

Tak oba se nalezli. Rozuměli si, co myslí a cítí.

Kočár se hnul, novomanželé kynuli zpět, hosté kynuli a v očích dam objevilo se několik slz.

„Co pak těm zle není!“ pronesl starý Mareš, otec ženichův, ukazuje za ujíždějícím kočárem. „Jako holoubci budou teď vrkat.“

Jenda se zakabonil. „Nu, prodali ji!“ pomyslil si. „A — — a —“

Se svěšenou hlavou odcházel do vnitř. „Však tys jistě již také ledacos prodělal!“ zašumělo mu v uších. „Vždyť i já — — vždyť vyčítám-li jemu, ani já neměl bych práva sedět v takovém kočáře — — ani já nikdy — — —“

III.

Od toho dne krutě leželo mu na duši, že ať je, jak je, i on již pokazil svůj poměr k ženě a odsuzuje-li jiné, že i on v sobě nese vinu. Snil i dále o ženitbě, chtěl se ženit a toužil po ženě, ale nyní trápila jej při tom myšlénka, že i on nežil trvale mravně a že i jemu jednou bude moci kdokoli předhodit: „Máš svědomí sáhnout po čisté dívce — ty se svou, ne vždy kalou minulostí?“

Upomínky na tu minulost tím více odvracely jej pak od Prahy, od velkoměstského života. A za urážku považoval, že mu mohli nabízet nevěsty — a právě bohaté nevěsty, tedy spíš ty peníze než nevěsty. Ale i svou vinu v tom viděl, že vůbec připustil. Tu na venkově nebylo takových dam pražských, nebylo nabídek a zvláště všeho toho, co stále víc a víc svádí k nečistému životu. Proto stále víc a víc miloval svůj dvůr a víc horoval pro přírodu. V ní viděl zdroj neporušenosti — kdežto tam v Praze — v životě všech těch společností a kruhů a zvláště buržoasních kruhů jen zdroj převrácenosti a zkaženosti. Šťastným se při tom cítil, zvlášť utlumil-li hlas vlastní viny.

V této době viděl ideál své příští ženy v dívce chudé, kterou kdysi kdesi nalezne a kterou si vychová podle svých názorů. Snad to bude učitelka, snad nějaká odchovanka dívčího gymnasia — rozhodně chudá bude a vyšlá z nízka. Bývaly i okamžiky, že snil o dítěti přírody, o vesnickém,

prostém stvoření, které povýší za svou ženu. Byly to okamžiky nejkrajnější reakce, v nichž dostavovaly se nejhorší upomínky na Prahu. Tu s rozkoší čítal Tolstého Kozáky a jako tam ten Oljénin, i on si myslíval, že štěstí může nalézti jen v lásce s neporušenou, pravou dcerou přírody, v jejímž srdci vzbudí horoucí žár lásky — takový, jaký Oljénin v kozačce Marianě vzbudit neuměl. „Milován budu — — a právě takovou nízkou, prostou děvou budu strašně milován. Již z vděčnosti ona mne bude milovat — a jak milovat! Tak nikdo milovat neumí, tak vděčně, tak věrně, tak přítulně!“ S pohrdavou lítostí myslíval při tom na zástupy lidí, hledajících štěstí v manželství s velkoměstskými nevěstami — s těmi prázdnými slečnami, jež se mu zošklivily na pražských plesích. S Oljéninem si říkal, že je mu hnusno, jakmile si uvede na mysl dámy s napomáděnými vlasy nad podstrčenými cizími copy, ty nepřirozeně se pohybující pysky, ty ukryté a zmrzačené údy a ten šepot, jenž musí býti rozmluvou a nemá žádých práv k tomu. S Oljéninem si představoval ty bohaté nevěsty s výrazem tváře, jenž praví: ‚To nic nedělá, přistup; volno, nechť bych i byla bohatou nevěstou‘, to usedání a přesedání, to drzé svádění párků a ty věčné pletky a přetvářky; ta pravidla, komu podati ruku, komu kývnouti, s kým promluviti . . . „A jen jednoho si přeji: zcela zahynouti ve vašem smyslu, přeji si oženiti se s prostou dcerou přírody.“ Tou dcerou přírody nahradil Oljéninovu kozačku.

Vlastně však ve skutečnosti o takové dceři přírody nevěděl. To byla vzdušná dcera jeho snů, v nichž se utápěl.

Žil v styku s přírodou a s lidem, jemuž se snažil přizpůsobovat i zalíbit. Hledal vyléčení v novém životě, hledal na klíně přírody. Často v podvečer při západu slunce zastavil se v polích, snivým zrakem obzíral po kraji. A pak zakýval hlavou, řekl si, že je šťastný. „Ano, proč bych nebyl šťastný? A všichni lidé by mohli být, kdyby dovedli nalézt zpáteční cestu k vlastnímu nitru a k srdci přírody, k své vlastní přirozenosti, od níž zabočili na koleje vylhané civilisace. Vlastně civilisace! Jaké civilisace? Můj dnešní klid svědomí — má spokojenost, to je civilisace! Tu je jádro, pravda života!“

A přišly podzimní dny s ubývajícím teplem slunečním, se žloutnoucím listím v sadě, s melancholickým tichem po polích. Dobývala se řepa, zemáky. Jenda stával na mezích, opíraje se o zahnutou hůl. Nějaký stesk, plný touhy, plížil se do jeho nitra. Smutno mu bývalo při pohledu na přírodu, z níž život se stěhoval. „Proč je to — proč? Ale musí být!“

Po polích bývalo cítit kouř pýřavky, na okosených lukách pásla se stáda dobytka. Pak objevilo se i babí léto, zima se blížila. Prací polních ubývalo, nyní vycházíval na hony.

A tu se mu stalo, že jednou, když koncem října procházel lesem, napadl pod vysokým, mohutným dubem asi pět čtrnáctiletých chlapců s revolverem a prostříleným císařským orlem. Chlapci uprchli, ale později, ačkoli Jenda o příhodě pomlčel, vyšlo na jevo, že v Jaroměři několik školáků seskupilo se v tajný spolek. Byla to hra, jako bývají dětské hry na loupežníky. Ale s chlapci bylo zaváděno vyšetřování, vyloučeni ze škol, postaveni před soud a potrestáni.

Jenda měl o čem přemýšlet — a přemýšlel.

IV.

V zimě však přec jen život počínal se mu zdáti na venku poněkud prázdným. Řekl si, že nestačí žít jen pro sebe šťastně, upravit jen svůj život, ale že musí při svém novém povolání ohlednout se i po širší činnosti, přinášející prospěch jiným.

Vlastně s tím úmyslem odhodlal se původně na venek, ale pak to otřesení, jež vyvolal masopust, na čas úplně zahladilo v něm jiné snahy. Chtěl se oženit, na pevnou půdu postavit — bez ženitby připadal si stále necelým. Neoženil se však a po prvých dojmech, jež přineslo hospodaření, probudila se opět věčně v něm tutlající touha po veřejné činnosti.

Krátce před vánoci přednášel v jaroměřské besedě. Byl požádán i rád chopil se příležitosti. Za thema zvolil si právě veřejnou činnost, její význam v národním životě. Zvolil proto, aby mohl navázat na svou vlastní minulost a uvésti se i pro příští doby obecenstvu.

Sál jaroměřské besedy byl hojně naplněn, zvědavě čekalo se na řeč mladého majitele rokytského dvorce.

Přednášeje, rozvinul stručný obraz dějin staročeské strany, mladočeské strany, realismu, pokrokářství, a významně prohlásil, že od pokrokářství, pro něž sám dvě léta strávil v žaláři, na dobro upustil. V tom smyslu prý pokrokářem již není, ale je pokrokářem přece — ovšem spíš v původním smyslu, jímž hnutí počalo. Vrátil se prý tam do zadu, k samým zárodkům pokrokového ruchu, leccos odhodil, leccos nového přijal — a aby se krátce vyjádřil, ubírá se nyní v šlépějích muže, jenž vrací národu obrodní ideály se štítem humanity. A tu jmenoval dva spisy profesora Masaryka, „Česká otázka“ a „Naše nynější krise“. V jich smyslu prý chce promluvit o významu veřejné činnosti.

Tak také učinil. Horlil především proti násilí, jemuž prý také holdoval, jehož však již docela se vzdal, mluvil pak o čistotě mravů a k závěrku nakreslil program národní činnosti podle Masarykových ideálů.

O této jeho přednášce octl se v několika dnech dlouhý referát v blízkém krajském týdenníku, jehož redaktorem byl Soumar. Soumar dosud fedroval pokrokářství v témž směru, jako kdysi na důvěrné schůzi v Hodkovičkách. Byl starým horlivcem, prudkým a ohnivým. Práva pověsil na hřebík — ne z lenosti, ale právě že chtělo se mu bojovat. Také se oženil a protloukal se jaks taks s přibývající rodinou.

Soumar velmi zle vyjel si na Jendu pro jeho přednášku. Pojmenoval jej kejklířem, který prý si hrál kdysi s pokrokovými ideami, jako si nyní hraje s realismem. Přeběhlíkem jej ani nemůže nazvat, nebo ten mladý pán vlastně byl jen svátečním pokrokářem. Takový statkář — a pokrokář?! Je to buržoa a pokrokářství nedá se srovnat s buržoasií, s ničím takovým. Ten pán jen tak pro zábavu chtěl a chce být něčím, ale chybí mu k tomu všecky vlastnosti, které činí lidi stálými a důslednými. Vyvracet jeho politické náhledy bylo by zbytečno. Jsou jednak naučené a pak je evidentní, že nemohou být správny. Již proto ne, poněvadž není správné učení učitele, z něhož čerpal.

Jendu strašně rozčilil novinářský referát. Ihned zajel k Soumarovi do krajského města. Přijel, když právě v kuchyni se pralo. Teplé výpary

Motiv z Janovic nad Úhlavkou. Pro „Květy“ kreslil Jan Prousek.

z prádla vrážely do pokoje, v kterém měl čekat, nebo nezastihl Soumara doma.

Čekal, netrpělivě díval se po stěnách i po knihách, urovnaných při zdi ve dvou regálech. Pak bylo slyšet kroky, rozevřely se dvéře, Jenda rozechvěně vzchopil se se stolice.

Soumar byl přihrblejší, než býval, sestárlý, ač ne již tak zažloutlý, jako za studentských let. Zamračil se, spatřiv Jendu. Již výrazem obličeje dal na jevo, že nerad vidí takových hostů. Nepromluvil, nevítal, ale do přísných očí vložil otázku: „Co chcete? Snad myslíte, že se dám podplatit?“

Tu Jenda konečně ze sebe vypravil: „Poslyšte, vy jste byl ke mně nespravedlivým.“

Soumar jízlivě stáhl rty. „Máte pravdu. Měl jsem přiložit ještě víc a všecko byste si byl zasloužil.“

„Zasloužil?“ z hloubi duše zvolal Jenda. „Co pak jsem nedal svým dosavadním životem na jevo — —“

„Že jste kejklířem?!“ přerušil jej prudce Soumar. „Ještě jedenkrát, a chcete-li, i tisíckrát vám to opakuji.“

Jenda ztupěl. „Soumare, nebuďte takovým — — takovým — —“ vydralo se mu z nitra. Ruce se mu chvěly. A počal vykládat o svém životě v žaláři, o svých vnitřních utrpeních a bojích, má-li se rozhodnout pro násilí či proti násilí, vykládal, že promyslil celý život a že snad sice srdce jeho je vadné, ale že jistě při tom široké a teplé — — že chce mít rádo lidi — lidi vůbec. „Já nemohu ani vás, Soumare, nenávidět přes všecko to, že jste mi tak ublížil — věřte, neumím vůbec nenávidět a tak, jak bych se mohl rozhodnout pro násilí? Nemohu — naprosto nemohu!“

Umlkl a úpěnlivé oči jeho prosily Soumara, aby uvěřil, aby povolil. Ale v Soumarovi rozhořel se plamen, sopka vybuchla. Dav se do posupného smíchu, zvolal:

„V to vaše široké a teplé srdce, chcete-li, věřím. Při plných hrncích snadno se dá mluvit o teplém srdci. Ale podívejte se na má záda, podívejte na můj obličej a jděte se podívat na mou ženu! Já jsem byl od jakživa a jsem stále proletářem — a vy jste buržoa, tím je řečeno vše. Jděte si hejly chytat na své teplé srdce, ale ne rozumné lidi. Vám — vám i to vězení bylo legrací, dobrodružstvím ve vašem příjemném, zabezpečeném životě. Jinak byste zaťal pěstě a zdálo by se vám, že i s holýma rukama musíte se rozehnat proti hradbě bajonettů. Co pak to nechápete, co pak tomu, člověče, nerozumíte, že nám tlapou na hlavu a že kdo si dá tlapat, bude utlapán? Pes také kouše, je-li kopán, a nás v Čechách kopou věčně a věčně. Ovšem, vy jste buržoa, sedíte v teple, nic necítíte — ale my cítíme, my se nedáme. Jestli vy neumíte nenávidět, já zas umím z celé duše a nenávidím také vás a raději jděte, sic mne obere nějaký lump ještě o čest a řekne, že jste mne podplatil. Co tu chcete? Jděte, nemáme spolu co jednat. Tu humanitu dejte si za rámeček, ta není pro nás — ale lid nám takovou limonádou kazit nesmíte, tolik ještě dokážeme, to vám zkrátka zakazuji.“

Obličej Soumarův pobledl, z očí sypaly se jiskry a hubené tělo pro-

hýbalo se zlostným vzrušením. Jenda užasle zíral. Pak se vzpamatoval a řekl:

„Naše cesty opravdu se rozcházejí. Vidím, že se nedomluvíme."

Vypotácel se ze dveří a na ulici jako opilý člověk. „Vždyť on je pravým despotou!" řekl si. „Co pak opravdu jsem buržoa? Vždyť nejsem — ne, vždyť nejsem!"

V.

Octl se na náměstí, nedívaje se kolem sebe, stále zabrán v kruté myšlénky. Pojednou byl vyrušen. „Nejuctivější služebník!" ozvalo se mu před obličejem.

Vzhledl, spatřil Jenšovského. Jenšovský žil také zde a byl také redaktorem. Neukončiv studií, proběhl již několik listů, mladočeských, staročeských, pokrokových a jeho politická kariera uvázla právě na bojovné půdě katolického týdenníku. Z bývalého liberála, pokrokáře, nepřítele kněží, neznaboha stal se ohnivý služebník klerikalismu.

Jenda se zarazil, nesetkal se ještě s Jenšovským, co dlel na venkově. Ale Jenšovský familierně se přitočil, podával ruku, prohodil:

„Vidíte, nás oba stihl stejný osud. Mně také nadávají přeběhlíků, jakoby člověk ustavičně musel mít jedny náhledy! Dospěju-li k jinému přesvědčení, proč bych se k němu nehlásil — no, ne? A pak vzduchem se také živit nemůžete. Však člověk se nesmí dát! Víte, já o vás přinesu také lokálku, vezmu vás — to víte, pokud se to u nás dá — do ochrany proti tomu štěkavému zuřivci. Souhlasíte, chcete? Ostatně mohli bychom si o tom porozprávět, mohl bych s vámi do hostince — nebo mohl byste se mnou, jak vám snad libo? Rozhodně vezmu vás do ochrany."

„Nechci — nepřeji si být hájen od vás —" bránil se Jenda.

Ale přece zavedl Jenšovského do hotelu, zaplatil za něho a byl rád, že se ho zbavil. Pak si vyčítal, že snad neměl s ním sedět za jedním stolem, že přec jen . . . Ale vždyť je to také člověk! A upokojil se tím, že rozhodně odmítl všelikou obranu.

V témž hotelu setkal se později s Otakarem Laškem. Málem nepoznával bývalého studenta. Teď z Laška byl muž zarostlý vousem, sestřiženým v podobě kotletů. Vyhlížel vyžile. Studií dávno nechal, povaloval se v otcově škrobárně. Do hotelu přišel s několika známými zahrát na kulečníku.

Přisedl hned k Jendovi, dal se do hovoru o starých časech, o studiích. To prý — líčil — byl ještě jiný život, než teď. Ale jednou ovšem musel být i studování konec — tatínka věčně za nos přece vodit nemohl. A nežli zkoušky odbývat? „To víte snad, jak to šlo s prvou státnicí?" I vyprávěl historku, jíž po mnoho roků častoval celé město a kterou, jak na konec vyšlo, Jenda také již kdysi od něho vyslechl. „To neškodí," smál se Lašek, „dobrá věc může se kolikrát povídat." A líčil, jak tatínek před léty, když byla na řadě prvá státní, slíbil cestu do Alp, dobře-li zkouška dopadne. Ale dopadnout, není-li v hlavě páry o institucích, o tom římském a kanonickém haraburdí! To víte, jako Brno prolít' jsem. Jen Jenšovský, chytrák, mně pomohl! No znáte přece Jenšovského? To je mrcha — to je vám učiněná mrška, třeba byl dnes vybarveným kleri-

kálem. Měl vám báječný nápad. K prasknutí! ‚Blázne,‘ povídá, ‚tu je lehká pomoc!‘ A vzal index, odstranil, co dělalo nezdobu a nahřátý tatínek měl vám báječnou radost. Jeli jsme nejen do Alp, ale i do Italie. No legrace, strašná vám legrace!“

Jenda jedním uchem naslouchal. Lašek zatím počal vyprávět, že před rokem se oženil.

„Co říkáte? To vám byla také legrace! Doma pořád tlačili, ať se žením — a tak už čert to vem! Ale do poslední chvíle jsem si vyhazoval z kopýtka, člověk musel svobody užít, dokud ji měl. Pak by si pořád myslel: jak pak ještě tahle ženská — — a tahle ženská — — Z toho ohledu bych byl pro volnou lásku, v tom souhlasím, na mou duši, ještě dnes s pokrokáři. Co říkáte? To by byla legrace — taková volná láska! Takhle, ožení-li se člověk, uváže si ženu na vždycky na krk. No, ale mám fešnou ženu — tělo znamenité a peníze také. Ostatně, to víte, ženská jako ženská, tělo má každá.“

Lašek ještě dlouho plácal a Jenda stále jedním uchem naslouchal Teprve, když město měl později za sebou, když vlakem ujížděl již k Jaroměři a na svižných saních z Jaroměře k svému dvorci, rozpomínal se i na to, co Lašek povídal. „Ženská jako ženská — tělo má každá!“ Zamračil se. „Nestydatý hlupák!“ zabručel do sebe. A pak upřel oči na širá pole, zavátá vysoko sněhem. Na bílých plochách zimní tiché krajiny zrak okříval. Jenda jakoby se vzpamatovával z prožitých dojmů. Zdálo se mu, že se musí přitulit k přírodě, třeba že byla zimní. Cítil, jak zde v samotě je čistěji, volněji. S výčitkou si řekl, proč v Jaroměři přednášel, proč i jezdil za Soumarem? „Zde zůstat — na věky v samotě, uzavřít se před životem, to jediné je rozumné!“

S láskou, s rozpjatou náručí vcházel do dvora. V kamnech praskal oheň, teplo a milo bylo u takového ohně!

Ale když na noc ulehl, převaloval se dlouho a často si opakoval „Já tedy buržoa — já buržoa?“

VI.

To byl silný dojem, s kterým vrátil se do Rokytky. Zapomenouti nemohl, zvlášť když i jiné listy otiskly o něm Soumarovu zprávu.

Nedovedl být klidným, uzavřít se před životem v samotě. Den za dnem sedal zamyšlen a pobouřen. Opět objevil se jeden uzel na šňůře jeho života a s uzlem rady si nevěděl. Celou svou minulost znovu revidoval, hubl při tom a stával se nervosním. „Tedy jsem buržoa?“ opět a opět ptával se sama sebe. „Ano — pravdu má Soumar — jsem!“ Vzpomínal na šampaňské, které pil při návratu z vězení a říkal si: „Jsem buržoa!“ Ale zase i ptával se, kdo jsou vlastně všichni ti buržoové? „Buržoa! Jiný člověk jsem tedy? Proto jiný, že jsem se narodil — Ale krev má —? Otec —? Ne, ne buržoa, a třeba jsem pil to šampaňské, však již pít nebudu. Buržoa! Hrozné, strašné slovo! Kdo je vymyslil?“ A jednoho dne konečně se vzpružil, vzpomínaje si na ten okamžik, kdy si sliboval, že vjede do života jako bojovník a vítěz. „Proč bych skládal zbraň —

na plano hořekoval? Vždyť já mám pravdu!“ I sedl a počal psáti „Epištoly o pokrokářství.“

Psal málem tak, jako druhdy v Hodkovičkách proti oposici hlásal Kačerovský. Jak se na to rozpomínal, jak sám ve svém nitru prožil a spracoval, tak vylíčil historii a podstatu pokrokářství ve třech epištolách, v nichž dokazoval, že pravými pokrokáři jsou ne ti, kdo usurpují jméno pokrokářů, ale ti, kdo žijí v tradicích původního hnutí, kdo snaží se udržeti kontinuitu s reformním duchem všestranného vniterního obrození, jímž strana počala. Poslal své epištoly do Prahy, kdež objevily se v jednom velmi čteném týdenníku.

Ale nebylo snadno napsat takové epištoly. Psát takové epištoly neznamenalo jen říci, co pokroková strana původně si myslila o národnostní otázce, o církevní otázce, o socialní otázce, o militarismu, o ženské otázce, o mravnosti a vůbec o životě lidském — to znamenalo i ujasnit si, co po dnes je správno, co nesprávno a dle čeho se řídit. A ubohý Jenda silně vázl v tom ujasňování. Náhle viděl, že víc citově upravoval a měnil své názory životní, místo, co měl sednout, sbírat pracně knižné vědomosti a na tom základě budovat. Vzpomínal na Hanuše, že přec v jistých směrech měl pravdu. Ale co činit? Často odhodil péro, pravě si, že je ignorant a že nemá práva lidem mluvit do toho, jak mají žít. Řekl si, že do smrti by musil úsilovně pracovat, chtěl-li by mít jen v sociální otázce úplné jasno. A jak teprve v ostatních věcech? I přicházely okamžiky, kdy velebil Soumara, že vrhl jej do bláta. „Nechť mne pokořil — dobře se stalo. Vždyť jsem nicotný člověk!“ Ale zas vracel se k svým epištolám a zase psal.

Při národnostní otázce myslil na národ českých bratří, při církevní otázce — — Tu vyskočil od stolu, běžel do polí, sněhem brodil se po cestách. Jak rozřešit —? „Teď nikdo mi nebrání, proč tedy nevystupuji z církve?“

A již neodložil té otázky ad acta, ale nyní vystoupil a tak zdánlivě rozřešil.

A přešel k socialní otázce. Ale nový duševní boj! Představoval si budoucí svornost, bratrství všeho lidstva, takový ráj, o jakém sníval před lety. Bratrství — rovnost! Ale zatím když uvažoval, sám přec jen byl bohat a vedle žili chudí lidé, zatím sám přec jen díval se na dělníka jako na dělníka a na služku jako na služku. Uměl sice jiným dobře dávat naučení, jak zacházet s takovými lidmi, uměl na př. kárat otce v Praze, i matinku i Otylku, ale teď, když přemýšlel, viděl, kterak sám jen všecko si vnucoval, kterak jen si namlouval, že dělník je mu bratem a služka sestrou. V pravdě však si přiznával, že ve skutečnosti přec jen toho není, že v nejhlubších hlubinách nitra ozývá se cosi cizorodého. Cítil, že by se mu příčilo, být dělníkem neb služkou. Studovat, bádat, myslit, víc vědět — to přec významnější život — a také duševnější. Tedy snad nikdo by neměl být dělníkem a služkou? „Ostatně, vždyť jsem ignorant,“ řekl si. „Sednout bych musel a celý život studovat!“

V té otázce nalezl tedy jen poloviční východ. V otázce militarismu byl si jistým, ale za to při ženské otázce a při otázce mravnosti se pozastavil. Ne, že by si nebyl jasným — i tu si byl jasným — avšak při

té otázce cítil se nejsilnějším, pohyboval se ve svém živlu. Psal pro úplnou rovnost žen a mužů a tak vřele, že z každé řádky hlásilo se srdce člověka, který má rád ženu. Dostal se přirozeně k pohlavním poměrům a k manželství. A poněvadž v pohlavních poměrech od svobodných lidí žádal úplnou čistotu a poněvadž v manželství nechtěl viděti jen tělesné obcování muže a ženy, rozhoroval se pro duševnost manželského spolužití. Tím i naprosto odloučil se zase od snů o „prosté dceři přírody“ a vrátil se k ideálu ženy, duchem úplně na roveň muži postavené. Po té stránce stal se tak citlivým, že ještě více než dříve kdysi děsil se myslit na ženu, která by byla bujného těla, silné hrudi, silných paží — — říkaje si, že má ošklivost před masem. „Ženská jako ženská — tělo má každá!“ ta slova Laškova dlouho jej trýznila. Vždy s hrozným studem vzpomínával tu na Cílku, jíž kdysi v Rokytce štípl do ramene, volaje: „To je masa!“ Přemítaje o manželství, snil již jen o vzácné bytosti, na níž nebude takřka těla, jejíž postava bude štíhlá, tělo přemoženo bude duševností.

Tehda také za účelem Epištol znovu pročítal „Žáka“ Bourgetova, vydaného pokrokovou stranou. I smutno mu bylo nad čistou, něžnou Charlottou, jíž zneuctil Greslou. Teď chápal, že po onom hrozném, zvířecím okamžiku taková dívka nemohla, nesměla déle žít, že jen smrt mohla zakrýt černým příkrovem její strašné probuzení. A sobě pravil: „Také já, kdybych jen jedenkráte ještě klesl, ani okamžik nesmím zůstat na živu. Byť se mi příčila samovražda — — ale v tom případě dál žít? To by znamenalo zabití života — — a rovná cesta vedla by mne k Labi.“

Když Jenda své Epištoly uveřejnil, počínalo již jaro. Stal se opět klidným, šťastným. Zdálo se mu, že přibylo mu půdy pod nohama. S jarem však i mocnější touha probouzela se v srdci jeho po ženě — po té duševní ženě, která by docelila jeho život. Čím dále horoucněji si přál, oženit se již. Několikrát schválně zajel do Prahy, ale ženy nenalezl. Ani se nepřiblížil. Jen na ulicích díval se na dívky, neb z okna do okna pozoroval, ale tím vše se končilo. Také v Jaroměři jen tak zdálky na maloměstské slečny patříval. Rád, s teplem v srdci patříval, ale věděl — přiblížit se, že teplo vychladne a že v žádné z těch dívek nenalezne té, po níž prahne. Zdálo se mu, že jen tak z dálky může milovat — — a nic víc.

VII.

Jenda hledal náhradu v knihách. Nemiluje nijaké dívky ve skutečnosti, zamiloval se do románových hrdinek: do Káti Turgeněva, do Olgy Gončarova, do Nataši Tolstého. Měl celou galerii postav, jež od dávna přirostly mu k srdci a s nimiž v smutných chvílích se těšil. Ale nade všechny byla mu drahou Marie Baškirceva, nešťastná ruská malířka. Její denník „Journal de Marie Bashkirtseff“ stal se mu druhou biblí. To probojovávání se k nějakému cíli v životě, ta teplá divokost její povahy, ta síla vnitřního žáru, jež v mladém věku spálila její život — to vše bylo mu příbuzno a proto ji miloval. Nebyla mu příbuzna svým směrem, ale ohněm své duše. A Jenda žalně často si řekl, že marno a marno — — jemu že přáno není a nebude, aby nalezl ženy, v níž by

také plál mocný oheň po něčem vyšším, jež by mu nadšeně podala ruku za společným ideálem života.

Ale stalo se.

Jednoho dne, asi v polovici května, obdržel z pražské redakce, jež uveřejnila jeho Epištoly, zvláštní dopis s lístkem, v němž se mu oznamovalo, že připojený dopis došel redakce pro autora Epištol. Podepsána byla dáma, čemuž Jenda zvlášť se podivil. Dychtivě, chvatně četl:

„Snad Vás zarazí, velectěný pane, že píši, ačkoli jsme si navzájem úplně neznámi. Ale četla jsem Vaše Epištoly a jelikož již od let interessuji se o pokrokové hnutí, dovoluji si Vás prosit o vyjasnění některých věcí. Jste patrně starší muž i zajisté neodmítnete mi té laskavosti.

Proč se o pokrokové hnutí interessuji, má své příčiny, jichž Vám sdělovat nebudu. Povím však, že mé náhledy o něm ku podivu blíží se Vašim. Také já soudím, že v tom počátečném kvasu ležely zárodky, které mohly k něčemu lepšímu vyspět. Ovšem, řekne se touha po činnosti, ale což neodpovídala počátečnému hnutí, až by bylo uzrálo, spíš jiná a výdatnější činnost? Činnost reformatorů, jejichž mravní ideály by život byly prozářily a očistily? To proč? To proč?

Vím, úkol sebepoznání je těžký, uložila jsem si jej také, opravdově — a vím. Ale nelze přece člověku být dokonalým, stačí, jen když spěje k světlu. A to světlo právě, zdá se mi, bylo opuštěno. Proč — proč?

Nehněvejte se, velectěný pane, že Vás znepokojuji těmi otázkami. Měla jsem příležitost — tehda byla jsem ještě takřka dítětem — vše poznat. Pak jsem ztratila styk, ale jak dalece mi možno — meškám v cizině — všímám si všeho. Nyní náhodou dlím v Praze, Vaše Epištoly ovšem dostaly se mi do rukou a pohnuly k tomuto listu.

Mnohým otázkám — přiznávám — dost nerozumím. Čítám sice také věci národohospodářské a sociální, vskutku mne to i zajímá, jako všecko, co souvisí s životem lidským, jenže někdy nevím, jak to v hlavě uložit a kam s tím. Přemýšlívám o člověku a o životě nejraději vždy s jiné stránky, než s té praktické a vnější.

Tak také i při otázce emancipace ženské, která mne nejvíce interessovala ve Vašich Epištolách. Vy, jak vidím, jste pro úplnou rovnost žen. Ale já i tu kladu hlavní váhu na stránku vnitřní. Žena přede vším musí se poznat, vstoupit do sebe a prohloubit se. Z ní samé kyne jí spása. Vy muži ovšem mnoho jste ženu ujařmili, ale i sama nese velkou část viny. Stále se krčit v jednom koutě, lamentovat na svou nesamostatnost a podřízenost ve světě, to je přece nesmyslné, tím si ještě nikdo nepomohl.

Nedívám se na ženu jako na harfu, která se rozezvučí, když láska struny rozchvěje. I bez lásky může žena plně žít, nejen živořit — a to jen ať každá si uvědomí.

Nevidím také jádro ženské otázky snad v nějakém hlasovacím právu žen — kořen zla vidím v tom, že ženy se vším a ve všem jsou odkázány na pomoc a podporu mužů. Tu odvislost svou ženy bolestně pociťují, proto se jí vzpírají — tak já alespoň vykládám si hnutí v ženském světě a potřebu emancipace žen. To ve směru ideovém i zevnějším.

Vy muži ženy neznáte, žena vám je psychologickou hádankou, pravým

thebským orakulem — nuže, ať se žena sama pozná a ať si pomůže. Přirozeným určením naším je, abychom byly matkami. Matkami však všechny být nemůžeme — co tedy? My ostatní nemáme žít nijak plně a účelně? Hleďte, ta účelnost všech žen svobodných, za jistých okolností snad i vdaných, neleží-li v tom vlastně rozluštění ženské otázky? Co Vy soudíte?

Ale dosti jsem Vás již potrápila. Jsem dychtiva, jak mi nyní odpovíte. Píšete velmi vřele o ženách, s láskou, i když chyby a vady jejich uznáváte. Smím tedy dojista doufat, že prosby mé neodmítnete.

Adressujte, prosím, na chiffru „M. K.“, poste restante Praha.

V hluboké úctě

Vaše čtenářka.“

Tak dopis končil. Psán byl francouzským úhledným písmem. Tahy svědčily o zběhlé, vypsané ruce.

VIII.

Když Jenda dopis přečetl, pocítil jakési milé teplo, rozlévající se celým tělem. Předně byl chválen a pak list psala dáma.

„Hle, to je zvláštní žena, která interessuje se o podobné věci! Takových je u nás málo!“ řekl si.

Četl znovu a víc a víc se divil a rozehříval. Hlavně líbilo se mu, co neznámá podotýkala o úkolu sebepoznávání a o emancipaci. „To není žádná všední žena!“ ubezpečoval se.

Odebral se s listem do sadu. Stromy byly tu v plném květu. Při každém zavanutí větru padaly růžové a bílé vločky s obsypaných korun do měkké trávy a vlny radostné, vzrušující vůně se přelévaly a pronikaly.

Jenda chodil pod kvetoucí klenbou, jakoby byl začarován do rajské zahrady. Nosil dopis v ruce a myslil na podivnou neznámou. Soudil podle několika poznámek na mladou dámu. A pojednou si řekl: „Hle, praví, že uložila si úkol sebepoznání, že uložila si úkol ten vážně a opravdově — Tedy konečně snad zjevuje se mi jedna žena, s jakou bych chtěl prožívat život.“

A již si představoval, jak by asi mohla vyhlížet, jaká štíhlá, ne právě hezká, ale všecka produševnělá by mohla být, a jak by on si ji zamiloval a jak by ona jej si zamilovala. „Oba bychom si porozuměli, oba bychom ubírali se za cílem sebepoznávání, vzájemného se zdokonalování a prospívání lidem.“

Po večeři vyšel do polí. Slunce právě zapadalo. Pak krajina kladla se do stínu a jen k východu na nízkém kopečku chvělo se několik břízek v odlesku slunečním jako v rozteklém zlatě. Všude bylo vonno, lehko, vzdušno, radostno. Jendovi nestačila prsa na ten vzduch. Chvílemi prudká jarost zazářila mu z očí, zatočila hlavou, chtělo se mu rozevříti náruč — nebi, zemi, všemu kolem říci, jaké tajemné, podivné sladké teplo náhle rozlévá se jeho srdcem.

Když se úplně sešeřilo a když měsíc vystoupil na oblohu, odebral se z polí opět do sadu. Tu jako duch procházel se pod rozkvetlými korunami. Stříbrné vlny měsíčného světla lesky se měkce po kmenech

stromů, roztékaly se po trávě, zaplavovaly cestičky. Místy jen spoře vkrádaly se cudné paprsky.

Jenda podepřel se o kmen staré jabloně, dumal. „Jsem blázen — či nejsem blázen? Ale mohu za to, že je mi tak? Nemám se tomu poddávat? Je to pošetilost? Ne — ne, vždyť já si z celé duše přeji, abych ji již nalezl — tu souzenou, abych s ní žil, abych měl ženu — — takovou duševní ženu. Proč by jí nemohla být ona?“

Hleděl utkvělým zrakem před sebe. S profilu osvěcoval jej měsíc. Tvář jeho byla sladce vzrušena, oči se leskly. Mávl rukou. Tiše se usmál. A zase dumal. A teď viděl, jak tam pod těmi stromy vynořuje se postava štíhlá, také ozářená měsícem — postava ženy. Blíží se, usmívá se vřele jako známá a praví: „Věřte, že existuje vztah duší a věřte, že je mocnější člověka. Já to jsem — já, vám usouzená žena.“

Jenda sebou trhl, fantóm se rozplynul. „Ach — ach!“ roztouženě zaúpěl. A zastřel si oběma rukama vzrušenou tvář a několikrát povzdechl: „Ženo — ženo — ženo!“

IX.

Druhého dne z rána řekl si střízlivě, že je přec jen blázen, že je stále dětinským, že při všem, ať ho potkává co potkává, počíná si vždy jako patnáctiletý chlapec. „Hned bych vyletěl stropem a zatím — — no, byla by to radost vidět tak před sebou staropanenskou kantorku s velikými brejlemi na očích. A co pak to nemůže být? Všechno může být. Třeba je doslovně taková.“

Za chvíli však doložil: „Ale co — je-li svižná, roztomilá dívka? Nemůže to být? Také to může být!“

Nicméně tu se zakabonil, pravě si, že konečně ať je svižná nebo nesvižná — jemu především jde o duši a ne o tělo.

Psal odpověď. Dal si záležet, aby dopadla co možná vážně a usedle. Ale vtrousily se tam věty, z kterých dalo se uhodnout, že pocházejí od Jendy. Psal na příklad, že vidí, kterak i ona ubírá se za týmž ideálem života, jejž on si vyvolil, že cosi krásného, příbuzného při jejím dopisu jej zahřálo, jakoby duše její k němu z daleka se přenesla. A dodával: „Věříte, že existuje vztah duší, věříte, že je mocnější člověka, či myslíte, že sympathie je citem tak neodůvodněným, jak se soudí všeobecně?“ Psal, že ví sám dobře, co znamená takové sebepoznávání, o němž se zmínila, co stojí slz a probděných nocí — — a proto že jej překvapila, ba nadchla taková slova u ní — u ženy. Vystoupil na vysoký podstavec a po profesorsku jí sdělil, že ochotně bude jí svou radou nápomocen. Tu sice uvnitř svědomí trochu jej zalehtalo, jakoby chtělo říci, že to s tou radou bude pokulhávat, ale Jenda konečně zůstal při profesorské pose na vysokém podstavci, aby učinil co možná vážný dojem. Za to profesor hned v něm zmizel, sotva rozepsal se, že vskutku — vskutku na ženy dívá se vřele, teple, že vidí, kterak muž jen se ženou může si doceliti život — — při čemž obratně nadhodil, vždyť že i on, třeba se díval přísně a s mravního stanoviska na svět, není ještě přestaralým člověkem, vždyť že i on teprve má — — hledat a volit si družku života. A pak se jí ptal, kdo je ona. Ať jen považí, jaké jsou většinou české ženy, jaké mají zájmy,

o jaké nízké věci se starávají — — a tu ona píše o sebepoznání a o tak všestranných otázkách. To nemá jej zahřáti, učiniti zvědavým? Prosí ji, aby mu pověděla, aby mu napsala o svém životě, o svém duševním vývoji, o tom, jakou cestou dospěla k úkolu sebepoznávání, vždyť tím oběma všecko, oč se zajímají, víc se vyjasní, než mohlo by se stát jakýmkoli pojednáním.

Na svůj list dostal Jenda teprve za týden odpověď. Podíval se nejprve na podpis a zdřevěněl, strašně zbledl. Pak se chvěl jako zachvácen nějakým leknutím a oči jeho ztrnule, takřka přibity tkvěly na tom jménu, které četl. Nevěřil a přece viděl. Bylo to jméno Blaženčino.

List vypadl mu z ruky. Chopil se ho znovu, znovu ztrnule se díval a opět četl to jméno.

„Tedy Bla — — ženka, tedy ona je to — —"

Krev zase rychleji počala proudit od srdce a obličej jeho zaplál ohněm. „Blaženka! — — Ale jak je to možno? Ne — ne — to — — vždyť — —"

A v hrozném rozechvění jal se čísti:

„Zaražena dlouho seděla jsem nad Vaším listem. Zahanbena i překvapena podivným sběhem náhody. A několik dní jsem nevěděla, mám-li vůbec odvětit. Vždyť v můj neprospěch můžete si myslit, že byl psán s vědomím, kdo jej obdrží. Uvěříte té náhodě, či budete mne podezřívat? Toho se bojím — a přece nemohu odolat, abych nepsala. Píšu, ale prosím snažně, věřte, že neměla jsem zdání, kdo skrývá se za pseudonymem. Představovala jsem si v autoru vážného, zkušeného, alespoň čtyřicítiletého muže. Z těch epištol mluvil sice ohnivý zájem a také napsány jsou tonem, jakoby autorem byl některejší pokrokář, ale já soudila, že té formy užito je pouze pro větší účinnost, že užil jí někdo ze starších literárních pozorovatelů proto, aby dosáhl spíše úspěchu v mladším pokolení. Pak autor těch epištol jeví se velice přísným moralistou, řekla jsem si, že je to asi člověk duše vykrystalisované, propracované, čisté, o kterou tříští se každá jen poněkud stinná a nepěkná myšlénka. Líbil se mně v nich distinguovaný vkus a způsob, jakým káral a na vady poukazoval. Proto jsem soudila, že tu uvažuje muž zásad ustálených — tedy starší a zkušený. A zatím — — Překvapilo mne — —

Vy ve svém listě zahrnul jste mne neskonalou chválou. Ale což platí ta chvála také mně — když víte nyní, kdo jsem?

Hleďte, léta mnoho změnila, léta nás odcizila! Mne sotva byste poznal. Sedmnáctiletá dívka — a víc než pětadvacítiletá žena, to přece značný rozdíl! A jaký život leží mezi těmi sedmnácti léty a mezi těmi pětadvacíti! Mnoho, mnoho musila bych psáti. Poznal byste Blaženku, které kdysi otevíral jste neznámé obzory? Ne, nepoznal. I z ní učinil život bytost jinou — a aktivní. Ale ta hra náhody — ta hra osudu! Táž, jíž jste kdysi poučoval, obrací se k Vám, netušíc, zdání nemajíc obrací se s prosbou — — a teď překvapena raději odvolává. Má odvolat?

Avšak proč bych zapírala! Zajímá mne, že opět po letech vstupuji s Vámi do styku. Nejsem již dívčinka, smím přímo mluvit. Zajímá mne to, ačkoli nevím, zda-li i Vás. Od sestry slyšela jsem, že setkali jste se před rokem na plese. Nu, a píšete, že máte teprve volit družku života.

Proč jste až dosud nezvolil? V tom případě, věřte, lehčeji dnes by se mi psalo. Takto mohu si myslet, co Vy si myslíte. A co si myslíte?

Zasypal jste mne silou otázek. T. j. tu neznámou. Platí ty otázky i mně? Na to mi musíte přímo odpovědět. A neodpovíte-li — — nu, také v právu budete."

Pak následovalo ještě několik přátelských vět a za nimi pozdrav, jímž dopis končil.

Ale Jenda byl by i dál — cosi nenapsaného i dál četl a nemohl se vzpamatovat ze svého úžasu. Zmámený chodil s listem v ruce. A přece — přece! Tu stálo její jméno, Blaženka upomínala jej na ty časy, kdy jí otevíral obzory. Tedy Blaženka!

„Ale jak to — co se to z ní stalo? Jak se může stát něco takového?"

Byl jako věřící a nevěřící Tomáš, uchvátila jej touha, přesvědčit se, spatřit, povědít jí o svém údivu — — a slyšet — — slyšet, jak je to všechno možno, co se to z ní podivuhodného stalo. „Je to možno? Tedy ona je ta — — ona — —?"

A psal jí pak také v tom smyslu, aby mu vylíčila svůj život, ty proměny všechny, které se s ní sběhly. Líčil, jak byl překvapen — — a jak mile překvapen. Věděl prý sice, že je vychovatelkou, ale že by tak intelligentní, duševní žena se z ní stala, ani ve snu se nenadál. I že by nejraději zřel ji osobně, ba že musí ji zříti osobně. Tedy i ona vzpomíná na minulé časy? A on — —? Však jí poví — poví! Ale jak se tak změnila? A tuší, proč nezvolil si dosud družky života. Nyní to ví. Ona netuší? Nevěří, že ta hra osudu může míti hlubší význam? „Ale musíme se zříti, musíme, Blaženko, spolu mluviti."

X.

Velmi obšírně odpověděla Blaženka na jeho dopis.

„Nejsem dost klidna," psala, „stále si myslím, co Vy si myslíte. Vyčítám si, proč jsem druhý list zaslala. Porozumíte takové touze, která nutí člověka, ukázati se po letech známému? U mne snad i ješitnost poněkud rozhodla. Změnila jsem se mnoho a cosi mne nutkalo a nutká říci: „Hle, divte se, taková nyní jsem!" Berte to, prosím, přirozeně, nepřikládejte té hře osudu nijaký hlubší význam. Proč by v tom byl jaký hlubší význam? Jsem bývalá Vaše známá — pravda, uvádí mne ty vzpomínky poněkud do rozpaků — ale Vám jsem i vděčna za mnoho, což ráda bych řekla, snad trochu se i pochlubila.

Změnila jsem se, změnila jsem se příliš mnoho, než abyste mne dnes poznával a mohl viděti ve mně bývalou Blaženku.

Ta láska k Vám, vlastně to naše rozejití se dalo popud k obratu v mém životě. Měla jsem příliš ideální představu o lásce, ba chovám ji podnes, takže ani svět, ani život, ani všechno rozumování a čtení nikdy nedovedlo jí zakaliti. Dnes jako dospělá žena smýšlím o ní právě tak, jako když jsem byla mladou dívkou. Byl to pro mne vždy jakýsi pojem všeho nejkrásnějšího, viděla jsem v ní královnu citů — poesii lidského žití — takovou, jakou si člověk v snění vykouzluje, jež však zde na světě neexistuje.

Snila jsem — snila, až Vy tak bouřlivě zakalil jste hladinu mých snů. Jste muž a marno všechno. Ani tisícím dílem nedovedete si představiti stav, v jakém jsem tehdy žila. Svět, vše kolem přestalo pro mne existovat. Odvezli mne polomrtvou na venek a v témž stavu vrátila jsem se po dvou měsících do Prahy. Byla to také revoluce, která se strhla v mém nitru, ale revoluce svého druhu.

Když vrátila jsem se do Prahy, náhle zvláštní nápad mne zaujal. Milovala jsem Vás a bylo mi hrozně bez Vás. Život zastřely mraky — a já přec jen z těch mraků zatoužila ven. A tu jsem si řekla, že jsem hloupá, ne dost vzdělaná, proto vlastně že ztratil jste lásku ke mně. Řekla jsem si, že vskutku miloval jste illusi a že chci-li opět Vaší lásky vydobýt, musím být jako ta illuse. Hrozná touha se mne zmocnila — umínila jsem si, naplnit Vás obdivem.

Vy víte, že snažila jsem se čítat dost již tehda, když otevíral jste mi neznámé obzory. Již tehda učila jsem se poznávat moderní literaturu, již tehda poněkud jsem vnikala v moderní proudy. Ale teď náhle vrhla jsem se hladová na knihy a jako na nějakou spásu boží. Všechno jsem chtěla rázem vědět a hlavně to, čím jsem si myslila, že nejvíce Vás oslním. Představíte si snad, jak na dívku v sedmnácti letech může působiti Voltaire, Diderot, Montesquieu, Schopenhauer, Hartmann, Nietzsche, Mantegazza, jak může působiti Dante, Ariosto, Milton, Byron a i takoví jako Sacher-Masoch, jedno spleteno do druhého, pak moderní francouzská a ruská literatura, o naší ani nemluvíc? Četla jsem vášnivě a nerozumně, chtěla jsem vždy poznat hned spisovatele celého, všechna jeho díla, která v překladech neb originále mně byla přístupna. A v té četbě pomalu nalézala jsem i lék pro svou lásku, pod vlivem té četby, jak je přirozeno, již tehda jsem se měnila. Přestávala jsem být naivní Blaženkou — cosi nového a silnějšího se ve mně probouzelo. Nějaká křídla mi narůstala.

A tu zasáhla mne nová, nelítostná rána osudu. Otec nám zemřel. Však o tom dozajista víte. To byla hrozná, hrozná rána, pro matku, pro nás všechny. Otec byl dobrý, milovali jsme jej — a ta smrt přišla tak rázem, neočekávaně. Až do té doby jsem nikdy o smrti nepřemýšlívala, ale od té chvíle často jsem ji vídala v celé hrůze státi před sebou. Před dvěma roky zažila jsem také na Rusi choleru. Popisem Vás častovati nechci, bylo to však hrůzné. Lidi vynášeli a přenášeli, nevěděl jste, jsou to mrtví nebo onemocnělí, přes sto bytostí asi v pěti dnech zapadlo kolem mne do věčnosti. Snad ještě více, já nevím. Těžké dojmy! To je nutno prožít! Stále jsem si říkala: Proč vlastně žijeme? Pojednou taková divá nemoc přikvačí na lidi — proč přikvačí? Ničeho nezavinili, poctivě a klidně žijí a pracují — pojednou je smete se světa a proč? Proč tedy? Celý důmysl lidského rozumu, všecku moudrost člověka umlčuje příroda. Ta vždy jakoby chtěla připomínat lidem: „Tělem patříte mně!“ Ale jen tělem! Já věřím totiž v nesmrtelnost duše, věřím v svět duší a ve vztahy duší, o nichž jste se zmínil. Nemohu si myslit, že by duše byla pouze „la fonction physiologique du système nerveuse“. Je božskou jiskrou. Vždyť člověk to cítí, že má v sobě skutečně trochu božství, které ho přenášívá v jiný svět — a vymyká z pout, jimiž je tělem k zemi přikován. A já bývám skutečně nejšťastnější, když mne něco podobného ze života na

okamžik odvolává. Na příklad sednu k pianu, rozevru nějakou sonátu a to pak věřte, že mnohdy nevím, když ustanu, je-li ráno či večer a kde jsem — tak jako bych se ze sna právě byla probudila.

Avšak kam jsem myšlénkami zabloudila?

O tom obratu, který se se mnou stal, chtěla jsem Vám psáti, o tom obratu, za nějž Vám jsem vděčna a jenž pak uspíšen byl smrtí otcovou. Nebo tou smrtí octli jsme se v hmotných nesnázích. Mám, jak Vám známo, ještě dvě mladší sestry a dva mladší bratry, všech nás bylo po smrti otcově šest — já nejstarší. Matce dali pensi, ale taková pense a naše neznačné jmění, kam to stačilo? Měli jsme starosti. A tu jednou — pamatuji se, jakoby to bylo dnes, když jsem přemýšlela o smrti otcově a o matčiných starostech, náhle spasná myšlénka mne zahřála. „Hle, vždyť ty můžeš matce ulehčit, všem můžeš být prospěšnou!“ pravila jsem si. A tenkrát umínila jsem si, že se stanu učitelkou. Touhu po dalším vzdělávání již jsem chovala a pak již dříve učívala jsem se jazykům, francouzskému a ruskému, neb otec vždy mne k tomu nutil. Teď již skutečně křídla mně narostla. Dala jsem se do studií, počala jsem snít ctižádostivě o zkouškách a po dvou letech složila jsem z francouzského jazyka, takže jsem se mohla stát učitelkou na měšťanské škole.

Ale nestala jsem se. Náhoda zavála mne do Ruska, náhoda učinila mne vychovatelkou. Zvolila jsem to postavení nejprve na čas — v jedné české rodině, žijící na Rusi. Mínila jsem: zdokonalíš se i v ruském jazyku a pak výhodněji budeš působiti doma. Zatím však pobyt na Rusi uvedl mne ve styk s ruskou šlechtickou rodinou, s níž nyní již na třetí rok žiji a cestuji Evropou. Je nás pět, tři děvčátka, pak matka mých svěřenek a já. Jedné z mých svěřenek jde na čtrnáctý, druhé na šestnáctý rok. Nejmladší je osmiletá. Ty dvě starší věru jsou v nejroztomilejším stáří, jedna z dítěte přechází v dívku, druhá již v dospívající slečnu. Mně se ty proměny dějí den ode dne před očima, je to snad — přiznávám — to nejdelikátnější a nejtěžší stáří u dívky, ale jak krásné a psychologicky zajímavé!

Vidíte, tak místo učitelky na nějaké měšťanské škole stala jsem se vychovatelkou. A nelituji. Poznala jsem takořka celou Evropu — žijeme brzy na Rusi, brzy v Paříži a zas v Italii — mám výhodné a na léta zabezpečené materielní postavení, že mohu podporovat matku, bratry i sestry a konečně zdá se mně, že zde lépe působím, než bych mohla působit ve škole. Odměřenému, chladnému a povýšenému chování k dětem, jakému navyká učitelka v třídě, sotva bych kdy zvykla. Připadá mně tam to zacházení s dětmi pouhým dressírováním ducha i těla a ne vychováváním v pravém slova smyslu. U takové učitelky na škole bývají to jen povinnosti, které si časem navyká odbývat jako stroj, vše ostatní školská disciplina nutí ji potlačiti. Já však v každé té malé školačce chtěla bych především vidět dítě, zadívat se mu do zvědavých, dětských očí, hledat v nich jeho dušinku — a mít je ráda! Mně je dítě daleko milejším a zajímavějším tvorem než dospělý člověk. Ale tak si hrát ve škole nesmíte, studovat ty děti, působit na každé, jak by bylo třeba (vždyť to přece nejsou stroje, ale lidské duše!), ne, to nemůžete, všecko se staví proti Vám, celá ta školní disciplina, školní osnovy a zákony, celá ta spousta různých systémů a nařízení.

Zde však je to jiné! Mám tři dívky v rukou, které znám jako sebe, které skutečně vzdělávám a tím šlechtím a vychovávám. Uvědomuji jim a prohlubuji v nich jejich dobré vlastnosti a již tím mírní se některé ty slabé stránky jejich povah, které i jinak se snažím umlčet a potlačovat. Zde alespoň třem lidským tvorům jsem skutečně prospěšnou — ve škole bych při čtyřicíti, šedesáti žákyních nemohla prospěti tímto způsobem ani jediné.

A při tom vlastně vychovávám stále i sebe. Doplňuji své vzdělání, jak toho potřebuji, vždyť v studiích svých nebyla jsem takřka nikdy nikým vedena. Proto se také neklamu o hodnotě svého vědění. Vím, že je kusé. Čtu také stále od té doby, co jsem se vrhla na knihy.

Nemohu Vám vůbec ani dost vypsat, jak mnoho jsem za ten všechen čas četbou již hřešila. Máte asi poněkud představu o tom chaosu myšlénkovém — o tom Babylonu, ve kterém jsem bloudila? Ale na štěstí nezbloudila! Přece úsilovným přemýšlením ponenáhlu dovedla jsem rozeznávati a oceniti v tom všem dobré a z toho dobrého to nejlepší. Jen ty nejlepší knihy staly se opravdu mými přátely. Tak na příklad malá knížka Epiktetových maximů, kterou velmi — velmi miluji.

Co se týče toho sebepoznávání, dostavilo se přirozeně samo sebou, jakmile jsem hloub počala nahlížet do života, přemýšlet o lidech a o sobě. Vždyť v sebepoznání spočívá vlastně celé štěstí života. Poznáváním člověk se zdokonaluje a zdokonalováním se poznává, to již tak jedno souvisí s druhým, abychom tím více mohli býti prospěšnými jiným. Já vždy mám za to, že jedině člověk snažící se poznati sebe sama, dovede prohloubiti si život a svět, jenž jej obklopuje. Bývá to často nepříjemné, zabývati se sebou samým — ale nevděčné to není. Stojí to prudkých otřesení, bojů a hnutí duševních, mnoho trpkých často slz. A čemu se nejvíce člověk diví, vše to duši neunaví, neseslabí, naopak sílí, takže vždy jistěji čelí všem vnějším a vnitřním rozporům a mnohdy pak i bez bojů vítězí. Fin de siècle! Člověk žije v proudu a marně se jeho vlivu brání. Se zimničnou prací staví v sobě a rovná, jen aby měl zásobu zbraní proti útokům. Když je pak sám šťastně pánem situace, dívá se klidně na to řádění kolem, povoluje snad tu a tam nějakému nájezdu, jenž však mu již neubližuje — a tak se stává, že pojednou stojí vysoko, vysoko svým myšlénim i svým cítěním a že vše špatné zůstává mimo. Jen ten, kdo se tímto způsobem povznesl, vlastní silou duše a silou svého přesvědčení, jen ten se potom ve výši také bezpečně udrží.

Nuže, takové osudy prožila a taková je asi nyní ta bývalá Blaženka. Vyspělá žena se ze mne stala. A věřte, já ráda jsem ženou a nechtěla bych být mužem. Z toho také nejlépe vidíte, že to není vždycky vinou mužů, jsou-li ženy ujařmené a nesamostatné. Bývá to i jejich vlastní pohodlnost, řekla bych lenost, která je vábí, zajímat se jen o věci nejbližší a o nic vážnějšího a většího.

A co si nyní myslíte? Chtěla jsem Vás oslnit — znovu lásky vydobýt, to si nyní myslíte? Řekněte mi přímo. Ale setkat se s Vámi si nepřeji a prosím, abyste prozatím toho nežádal.

Jsem u konce. Nyní však i Vy napište mi vzájemně víc o sobě."

XI.

Jenda ztrnul.

„Prostě nechápu,“ řekl si.

Již při předešlém listu, nastokrát již i nad jejím písmem se pozastavil. „Taková jistá, pevná, takřka neženská ruka — kde vzala to písmo? Jak i v tom se změnila!“

Rozebíral dopis, větu za větou a ve všem nalézal neobyčejnost — ani stopy po staré Blažence. Až trochu příliš sebevědomým a mužným zdál se mu ten list.

„To je to nejhorší,“ řekl si, „že si jí vůbec nedovedu nyní představit, že nedovedu sjednotit tu Blaženku, jak se mi vždycky jevívala, s touhle podivuhodnou bytostí.“

„A co ona — — vzpomíná ještě? Vzpomíná na ty minulé — — ?“

Jendovým srdcem cosi trhlo. Posadil se s listem do lenošky a zadumaně zahleděl se před sebe. „Svět, vše kolem přestalo pro mne existovat. Odvezli mne polomrtvou na venek — —“

„Byl jsem přec jen ničema!“ náhle prudce si pravil, vstal a prošel pokojem. Přimhouřil oči, zamračil se. A vykouzlil si obraz její, té dívenky — bývalé Blaženky, vyvolal si ji polomrtvou, s očima pláčem zčervenalýma, s probledlýma lícema, útlou, něžnou, přítulnou — — — Ubírají se stezkou pod Letenskou strání, podzimní vítr věje korunami stromů v aleji, s kymácejících se větví padá sežloutlé listí. A Blaženka upírá k němu své dětské vyčítavé oči, pláštík poletuje jí na ramenou — — a náhle proud slz zaplavuje líce.

„Ničema jsem byl!“ zamumlal Jenda.

Odvrátil hlavu jakoby jí nechtěl viděti — té ubohé, zničené Blaženky. A pak položil dlaně na spánky, v nichž bouřila krev.

Vyšel ven, do sadu. Ve dvoře spatřil kočár a pojednou touha se ho zmocnila, vsednouti do kočáru, ujížděti úprkem k nádraží, vskočiti do vlaku a tam — tam v Praze kleknouti před tou dívenkou, plakati, prositi, tlouci i hlavou do země — to za všechny ty hříchy, kterých se na ní dopustil a kterých nesmyje, dokud ona nepromine.

„A mohu vůbec smýti?“ tázal se pojednou sama sebe. „I když promine — — i když — — Jak hrozný, jak špinavý je ten můj život!“

Jendovi bylo úzko. Jakési černé, zapomenuté vlny vyvalily se odkudsi z hlubin, rostly výš a výš — — a Jenda utíkal před nimi ze sadu, do svého pokoje se vrátil, do lenošky se vrhl a vzdychal:

„Vždyť jsem bídák, od vždycky a na vždycky bídák — — a — — a napravit — — odčinit, to již nemožno. A já chtěl být moralistou — já — — prosím já — — co pak to není prostě k smíchu? Co pak — — vždyť je to k zoufání!“

Pak opět nahledl do listu a nutil se představit si Blaženku, jak zahrabává se do knih, jak čte a čte, celé dni čte — — a jak se z ní stává jiná, zcela jiná bytost. A ta smrt otcova, studie — — až cesta do ciziny. „Je to možno? A jak vyhlíží nyní — jaká je nyní?“

Opět cosi trhlo jeho srdcem. Ale teď byla to zvědavá a teplá touha. „Jaká nyní je, jak vyhlíží, vždyť to je takřka nemožno — taková změna!“

„Bože!“

Vstal z lenošky, rukou ohnal se kolem čela, jakoby chtěl cosi zaplašit.

Vskutku rozpomněl se, zdálo se mu pojednou, že není dost střízlivý, že opět již letěl by stropem, že opět již počínal by si jako směšný, patnáctiletý chlapec. „Hned ztrácím hlavu a vidím v sobě bídáka — a — — vždyť je to nesmysl!“

Střízlivě, vážně prošel pokojem. Blaženčin dopis ležel na psacím stole. Ještě jednou prošel, ale pak se zastavil, vzal list a řekl si:

„Proč nechce se shledat se mnou? Proč prozatím ne?“

Oči mu zasvítily, v srdci rázem bylo tepleji. Usmál se radostně. Ale ještě nedovolil si přiznati, proč, teprve za okamžik zašeptl:

„Což miluje-li mne po dnes? — Což?“

Úsměv se rtů rozlil se po celém obličeji. Počínalo mu být jaře a vzdušno. „Což — —?“

„Ale jak — jak vyhlíží nyní? Vždyť já si jí ani dost málo nedovedu představit. Stále ji vidím takovou, jakou bývala — —“

Opět lehce se zasmušil, ale rychle znovu se rozjařil.

„Proč jen nechce? Vždyť — — co pak jsme si cizí? Vždyť si nejsme cizí, vždyť je to ona — ona! A jaká podivuhodná, co se to z ní stalo za ženu!“

Již po druhé vyšel do sadu. Potkal šafáře, šafář chtěl o nutné záležitosti se domluvit, ale Jenda odbyl šafáře a šafář zavrtěl hlavou nad pánem.

V sadě znovu přitlačil si ruce na spánky. Octl se na tomže místě, pod tímže kmenem jabloně, pod kterým stál před týdnem za měsíčného večera, když zjevila se mu postava ženy a když uslyšel hlas: „Věřte, že existuje vztah duší a věřte, že je mocnější člověka. Já to jsem — já, vám usouzená žena.“

„Blaženka!“ zašeptl. „Co — je to — —? Ó je to ona! Vždyť ji miluji po dnes, vždyť jsem jí vůbec nepřestal milovat. To byl klam všecko, co jsem si namlouval. Blaženka — to je ona vyvolená, usouzená kněžna mého srdce. To — to právě je láska. To je ono něco z jiných světů, to boží poslání, které nikdo uměle vyčarovat a z půdy vydupat nemůže. Nebesa je poslala. Nějaká vyšší vůle, řídící osudy lidstva, již dávno — dávno vybrala mně ji z millionů a millionů žen a určila, abych po jejím boku strávil svůj život a s ní a v ní abych teprve vlastně poznal plnou cenu jeho. Blaženka — jen jak nyní vyhlíží? Jak bych si ji představil?“

A co stál zadumán pod tou jabloní, zjevila se mu postava Blaženčina v jakýchsi mlhavých, do nezměrna rostoucích obrysech. Ale byly to ty oči její, ta milá, přítulná tvář její. „Vždyť člověk to cítí, že má v sobě skutečně trochu božství, které ho přenášívá v jiný svět a vymyká z pout, jimiž je tělem k zemi přikován. A já bývám skutečně nejšťastnější, když mne něco podobného ze života na okamžik odvolává. Na příklad sednu k pianu — —“

Přivřel víčka, slyšel tajemné zvuky piana. A ona hraje, hraje, on zastírá si oči a oběma uniká pod nohama země, oba vzlétají v neznámý, nadsmyslný svět.

XII.

Druhého dne počal Jenda psáti Blažence. Velmi kajicně psal. O minulosti, o šťastných krásných dobách, kdy rozehnal se za rájem dobra a dokonalosti, kdy evangeliem byla mu Kreutzerova Sonata. Leč pak prý přišla zlá doba. Plně se sice nevyznával, naznačoval však, že i jemu souzeno bylo, aby se dotkl bahna života. „Potřísnil jsem se, byť bych neutonul, nezapadl.“ A narážeje jen tak z povzdálí na své mravní poklesnutí, přecházel k pozdějšímu životu: jak žil ve vězení, jak se probojovával a zase padal do osidel světa, na př. když se chtěl oženit. Tu psal o žofínských promenadách, o žofínských plesích, mluvě do jisté míry s pohrdáním o oněch slečnách, mezi nimiž hledal svou nevěstu, do jisté míry i s pohrdáním o oné nábožné dívence, po které již již vztahoval ruku. „Vidíte, chtěl jsem se prodávat. Ale blahoslavené ty slečny, že žádná z nich nestala se mou ženou, nebo co by si se mnou která z nich počala? A já stejně blahoslaven! Všechny ty slečny i ta dívenka líbily se mi zevně, byly krásné aneb alespoň hezké a roztomilé — ale svým nitrem? Ach, ne, jiný je ideál ženy, s níž toužím prožiti svůj život! Chci žít život duševní a chci míti tedy i duševní ženu, takovou, která by svým vzděláním stála se mnou na témž stupni a která by uměla myslit o životě. Takovou ženu, která by v životě viděla to, co já vidím, tak aby jako jedna svíce hořela naše srdce. Vidím život jen v účelnosti. Život není mně dán pro mne, ale pro jiné. Všecko, co konám a podnikám, musí mít smysl jen tou svou účelností k jiným. Jsem atomem na světě, ale ten atom chce vykonat svou službu, cele vyplnit své místo. Jsem nepatrný člověk, jenž rozevřenou náručí objímá svět a lidi. Nevím, četla-li jste Blaženko, Dostojevského „Bratry Karamazovy“. V nich na jednom místě praví umírající chlapec: „Mamičko, neplač; život jest ráj a my všichni jsme v ráji, jenže toho nechceme uznávat. Kdybychom však chtěli uznati, hned zejtra nastal by ráj po celém světě.“ A k známým a služebným pravil: „Milí, drazí, čím jsem si zasloužil, že mne máte rádi; zač mne máte rádi a jak to, že jsem to dříve nepozoroval a nevážil si toho? Milí, moji drazí, proč mně sloužíte; stojím-li za to, abyste mně sloužili? Kdyby se Bůh nade mnou smiloval a zachoval mne při životě, sám bych vám sloužil, neboť všichni si máme sloužiti na vzájem.“

Vy chápete jistě. A tak jen také já, Blaženko, rozumím tomu Vašemu sebepoznávání a prohloubení světa. Sestoupit do svého nitra a z nejhlubších hlubin odtud zase vyjít do světa. A Bože, že tak málo mohu působit, že jsem tak nepatrný a nedokonalý — takřka holé nic! Proč jsem tak malý člověk? Ale třeba malý, i tu sílí mne alespoň vědomí, že nehodlám žít k svému štěstí, nýbrž k štěstí jiných.

A takovou chci mít také ženu! Ženu, která mi podá ruku k společnému účelnému životu, která s horoucím nadšením půjde se mnou za vznešeným, krásným ideálem. Necítím touhy po smyslném, pohlavním životě, ale úpím touhou po duševní sestře, pomocnici. Hleďte, mít takovou ženu: to znamená zdvojení života, to znamená nové narození. Snad se Vám to bude zdáti egoismem, avšak ne — to je altruismus, takové ztracení sebe a nalezení v jiném jen proto, aby plněji prospíváno bylo světu, toť

vrchol altruismu. Ó, jak bych ji měl rád, jak hrozně, nekonečně miloval bych tu svou ženu!

Ale marně jsem hledal, marně až dosud snil o takovém ideálu. A tu do těch mých snů a tužeb nějaká vůle boží posílá náhle Váš list, posílá opět zjev Vaší bytosti. Ó Blaženko, rozumíte — chápete? Rozumíte, že nějaká vyšší vůle, řídící osudy lidstva, již dávno — dávno vybrala Vás z millionů a millionů žen a určila, abych po Vašem boku strávil svůj život a s Vámi teprve poznal plnou cenu jeho? Chápete, že už to tak bylo všecko řízeno a souzeno — že proto jsme se rozešli, abychom se opět sešli? My od vždycky jsme si byli určeni — ano, proto nikde a nikdy nemohl jsem a nebyl bych nalezl ženy, odpovídající mému ideálu.

Vás jsem to hledal — až Vás zase nalezl. Blaženko, vždyť Vás miluji — vždyť Vy jste to ta má budoucí žena.

Co tomu říkáte? Nechvěje se nijaká struna ve Vás? Rozpomeňte se na minulost, jen na to krásné se rozpomeňte a rcete, nenáležíme-li my si od vždycky. Vy věříte také ve vztah duší. Nuže?

Odpovězte mi! Čekám s prosícíma rukama. Napište mi, jak a kde Vás naleznu a já na perutích přiletím do Prahy, na perutích objevím se před Vámi a budu volat: To Vy jste — to Vy, ta má souzená žena!"

XIII.

Se zimniční touhou čekal Jenda odpovědi. A byl přesvědčen, že Blaženka odpoví: „Ano, to je ten vztah duší! Nuže? Nuže, jsem to já, cítím tu naši příbuznost, všechny struny nitra se ve mně chvějí a já chci být vaší ženou, vždyť jsem Vám od vždycky souzena!"

A Jendovi tajil se dech při té naději a víře, viděl se již, jak chvátá na perutích lásky k ní — k té nové, zázračné Blažence. A pak na vždy, na věky již budou žíti spolu.

Ale zatím Blaženka mu napsala:

„Váš list byl sympatickým a děkuji Vám srdečně. Byl tak milý a důvěřivý, jenže až trochu příliš nadšený a ohnivý.

Především Vás asi bude zajímati, měla-li jsem tušení, že mne od Vás dojde dopis takový, jako jste mně napsal. Přiznávám se, skoro jsem to tušení měla. Očekávání mé však jste ještě předčil, než i tak shledávám to vlastně přirozené. Co vlastně je na tom zvláštního, že píšete mně tím způsobem? To samo o sobě zvláštním není, ale podivné zajisté jsou jiné shody, tak úzké v našich citech a myšlénkách. Víte, já si myslím, že v tisíci případech jeden jediný se vyskytuje v životě, kdy žena setká se s tím mužem, jehož obraz od prvního okamžiku, kdy se probudila k skutečnému životu, ani nevědouc nosí v srdci. A naopak totéž i u muže. Myslím si, tu že vždy působí zvláštní okolnosti, myslím si, že to musí být dvě duše silné, které se hledají tak intensivně a mocně, až konečně se najdou a sloučí.

Snad tedy naše duše se hledaly, mohl byste — mohla bych já říci, chceme-li mluviti o těch duševních vztazích.

Ale já sama ničeho podobného nejsem si vědoma. Naopak hned předem Vám povím, abych Vás dlouho neklamala, že ani nepřeji si, být

vědoma. Netoužím po lásce, nepřeji si milovat. Ne že bych vůbec v lásku nevěřila, věřím a mám ideální představu o ní, jak jsem Vám posledně již sdělila.

Ale ta skutečná láska — a to manželství, jak svět mu rozumí — ne, tomu já nerozumím. Dle mého náhledu taková láska a takové manželství degraduje ženu v očích muže a muže v očích ženy — degraduje jejich lásku. Určením však ženy není ani láska ani manželství, mateřství je určením ženy. Tu touhu každá žena chová, vždyť je to přirozená, pochopitelná touha, kterou sama příroda do ní vložila. Ale jak těžce si ji musí vykoupiti! Utrpení fysické nepadá na váhu tak jako to, že skutečně musí se obětovati i morálně. Svými reflexemi toho ovšem nezměním, ale příjemnou ta pravda není. Nebo to snad není pravda, že za tou příčinou žena přináší největší oběť morální, jakou na ní vůbec možno žádati? Vy ovšem budete si mysliti: jsou to naučené, vyčtené názory — snad že i z té Kreutzerovy Sonaty vyčtené, jíž stále chovám v minulé, živé upomínce — ale klamete se. Cítím, že sama jsem taková. A věřte, jistá, bývalá doba našich styků často mi nedává pokoje, ba mnoho bych dala za to, kdybych ji mohla zahladit.

Vidíte, já tedy vdávání svým cílem nečiním. V tom směru jsem odhodlána, zachovat si své ideály. Je toho dost, že v tolika jiných věcech člověk musí být praktickým a positivním. Nedovedete si ani představiti, v jakém rozporu se proto někdy nacházím. Vše kolem mne, svět, život, to každodenní spaní a vstávání, oblékání se, jídlo a podobné, to vše bývá mně někdy nevylíčitelně mrzuté. Proč člověk nemůže žít jen duší a myšlénkami! Jak krásný je asi ten život po smrti, když duše od těla se oddělí, ten svět bez hmoty, ten ráj, to nebe! A zde na světě — co je tu? Člověk se svými theoriemi a doktrinami, z nichž jedna rodí druhou. Ale je to tak, jako ty figury hlavolamu — když člověk jich na tisíce sestavil, zas pojednou se shledá s pěti základními kaménky. Já zajisté rozumu nepodceňuji ani jeho logiky, ale čím konečně je člověk zde na světě — v pravdě jak malicherným atomem! Nejen Vy, to každý! K sobě je si sice vším, k vesmíru ničím a tak si na té své logice zakládá — a přece — — Ba, zdá se mně to skutečným rouháním, když čtu ty výklady a doklady o nesmrtelnosti duše, o jsoucnosti boží. Ale hleďte, jindy zase sama se tím trápívám, sama si dokazuji.

Máte za to, že stala se asi ze mne nějaká ultraplatonistka, přemrštěná idealistka. Ale což není možno, aby člověk byl do krajnosti ideálním?

Proto nemyslete na to, že bych byla Vaší souzenou ženou. Nejsem a nebudu. Jsem také přesvědčena, že žádným zákonem stanoveno není, aby se člověk zamiloval a oženil neb provdal — u většiny lidí je to jen fixní ideou.

Podívejte, jak ta normální manželství vůbec vyhlížejí! Muž se žení, aby měl svou domácnost, chce dobrou hospodyni, nebo jiný zase chce krásnou ženu, jiný zase bohatou ženu a čím je mu vlastně ta žena? Vyspí se doma, nají se doma, přečte si doma své noviny a jde za svým povoláním. Žena zatím odchovává děti, vaří, šije a hospodaří — a tak vlastně každý žije pro sebe, žijí vedle sebe, ale ne spolu.

A ženy zase, proč ty se vdávají? Sní o ekvipážích a hlavně také běží jim o to, aby nezůstaly starými pannami. Vlastnostmi muže zřídka dávají se oslniti, spíše také penězi a postavením, a vdávají se, poněvadž jako dívky světa dost již užily a chtějí tedy změny. Myslím, že většina z nich ani na to vůbec nemyslí, v jaké povinnosti se uvazuje a že tak činí pro celý život. Po svatbě pak mizí jedna illuse za druhou, až konečně zbývá holá skutečnost. A tu teprve poznává taková žena, že pro ni celý ten půvab manželství spočíval vlastně jen v těch illusích. Povinnosti k muži a k domácnosti ji tíží, protiví se jí, jako dívka žila svobodně, bezstarostně, neodvisle, nyní je připoutána manželstvím, zlobí ji to, nudí ji to, je nedůtkliva — muž se straní domova a všude je mu lépe než v její společnosti — konečně snad se nějak sama ustaluje a resignuje, ale tu pak žijí ti lidé vedle sebe a ne vlastně spolu. A v takovém ovzduší vyrůstají děti, které vychovávají chůvy a jimž v nejdůležitější době žádného opravdového vychování se vůbec nedostává.

Takové manželství mne nevábí, naopak hrůzou naplňuje. Vždyť je to strašné — představte si pak takový život, tak intimní v jistém směru a jinak jsou si ti lidé skutečně cizí!

A mohla bych Vám uvésti na mysl i manželství vynikajících lidí, abyste seznal štěstí manželské. Vy ovšem píšete, jakoby se člověk bez štěstí vůbec mohl obejíti, ale zajisté přec jen jako každý jiný smrtelník po něm toužíte. Štěstí je právě něčím osobním, čistě osobním, každý je šťastný svým způsobem — a že je cílem jednotlivců a také jedním z cílů lidstva, to se jeví v sterých dokladech. Mohla bych tedy na př. uvésti Vám na mysl manželství Carlyla, toho Carlyla, který již před svatbou napsal své nevěstě, že muž a ne žena má vládnout v domě, jak prý to žádá zákon přírody. Jen kdo čte Carlyla, vytuší, že měl srdce citu plné, že byl povahy vřelé, ano vášnivé. A jak zajímavá byla jeho žena: půvabná, vysoce vzdělaná, moudrá, velkomyslná — oba praví románoví hrdinové. Milovala jej, on ji nazýval svým skřivánkem a přec napsala do svého denníku: „Ó má matko! Nyní, když trpím, nikdo toho nevidí, naučila jsem se trpěti sama pro sebe. Dlouhá a krutá je ta cesta, která mne, bývalou jedinou dceru, zavedla až do tohoto stavu.“ Vidíte, žila vedle Carlyla svrchovaně nešťastně — žili jen vedle sebe, on celé dni v kabinetu při práci, jen na okamžik stýkaje se s ní. Neviděl v ní nic víc, než tvora, který mu měl učinit život snadnějším a příjemnějším — opravovat jeho šaty. Já nejsem sice proti tomu opravování šatů, ale — — A Carlyle teprve po její smrti, trápen výčitkami, naříkal: „Oh, kdybych se s ní jen na pět minut mohl ještě jedenkráte shledati, abych ji ubezpečil, že opravdově jsem k ní lnul. Avšak ona to nevěděla, nikdy to nezvěděla!“

A takoví jste málem Vy všickni. „Páni světa!“ Já tedy se neprovdám. Nač? K čemu? Skutečná láska — ó jak exotický to květ zde na světě!

Nepište mi tedy příště již ničeho o lásce a o manželství. Vždyť hleďte, i nyní jste nemusil. Mohl jste mi psáti zcela přátelsky a hned zase chcete lásku a myslíte na manželství. Kdybych byla mužem, jistě by Vám něco podobného ani ve snu nenapadlo, ale že jsem ženou, vidíte ve mně právě jen ženu. Vždyť žena — co je žena — přece také člověk!

Což nemohl byste ve mně vidět jen toho člověka, myslícího náhodou s Vámi dost souhlasně a příbuzně?

Ne, nepřeji si, shledati se s Vámi. Nyní docela ne, když jste tak psal. Ostatně nemáte si toho přáti ani Vy, který horujete jen pro duševní styky a hledáte v manželce duševní sestru. A lépe zanecháme-li i dopisování. Je mi sice líto, že jsem nucena na Vaše srdečná slova odpovědít Vám takřka nevděčně — ale — —? Vždyť i kdybych na krásně zde v Praze již na vždy zůstala a my opět se sblížili, buďte ubezpečen, že bychom přáteli vůbec se nestali. Bylo by to dle běžných životních pravidel výstřední — a trpěli bychom tím oba.

Řekněte — zdá se Vám snad vše to přirozené?

Ale všecka ta pravidla vyměřila ženám i mužům společnost lidská jen proto, ponèvadž cítí svou skleslost a morální chudobu. Jinak by těch pravidel zapotřebí neměla a každý by tu pravou cestu našel sám.

Nuže, je to již takové!

A co vůbec řeknete? Pochopíte můj list? Porozumíte, že jsem v pravdě taková — ne jinaká? Bojím se. Lidé neradi věřívají tomu, co jim je nepříjemno. S chutí — s chutí bych Vám ještě blíž všecko vysvětlila, nerada bych se Vám zdála morálně padělanou, jenže i pak zda-li byste uvěřil?

A tedy lépe již s Bohem!"

XIV.

Jendovi sklesly ruce, oči sklenně zadívaly se do prázdna. Zachvěl se, z hluboka vydechl. Sklonil zrak k listu, ale zamrazilo ho. Chtěl čísti znovu a ruce sklesly po druhé.

Bylo mu smutno, teskno. Zavřel se v pokoji, sedl do lenošky, list položil na psací stůl před sebe. Jen tak se díval zamlženýma očima.

Pak opět se zvedl, chodil pokojem. Stanul v koutě, tupě díval se do země. A naříkal: „Tedy nyní, když jsem ji nalezl, když se mi vyjasnilo, že je to ona — po níž jsem toužil, kterou jsem hledal, nyní měl bych ji zase ztratit?"

Nemohl se smířit, nechtěl se smířit s ničím takovým. I jal se znovu čísti. Pozastavoval se nad jednotlivostmi. Přemítal, hledal smysl, jako předešle. A tu zvolna počal přec jen probírat se ze své skleslosti. Zachycoval se některých maličkostí, z nichž svitalo trochu světla a naděje. A později četl po třetí a tu již ještě více se probíral. Řekl si:

„Blaženka chce se mi ukázat celá v nynější své podobě. Věřím, že má v hlavě nějaké takové illuse, ale to člověk může mít a přece — — Vždyť jsem také teď ideálním a — —" Při tom si vzpomněl na minulost a máchl rukou. „Co tam, to tam! Přece též lituji, přece — — takový život je hnusný, byl jsem také hnusný a rozumím, proč ona s žalem vzpomíná na tu jistou dobu. Avšak manželství a manželský život, toť něco zcela jiného! Ostatně i tu ji chápu, jak si to myslí. Ale — —"

A dal se do psaní. Psal sice poněkud sklesle, sklíčeně, ale čím dál nabýval větší odvahy a víc a víc se vzpružoval.

Psal, že věří v tu morální oběť ženy, o níž se zmínila, a že chápe. Ale ať uváží, zda-li i muž, který dospěl až k jisté hranici mravních

názorů, také nepřináší morální oběti. Ó i on — a tu opět zlehka narazil na své mravní poklesnutí — i on, třeba již dotkl se bahna života, přinese takovou oběť. Jen ať se vmyslí do jeho stanoviska! Vždyť netouží po žádném smyslném žití, chce ve své ženě nalézt jen duševní sestru. A hle, nalezl ji, stojí tváří v tvář té čistě duševní bytosti — — a teď má mu být za lehko vrhnouti se ve vír smyslného života? „To nebude mně za lehko. Octl jsem se i já již jednou na tom stanovisku, že rád z tělesného ovzduší vzhlížím k nějakému jinému vyššímu slunci, že skutečně rád jako Plato přenáším se přes hranice lidského hmotařství. Ale Plato mohl snadněji, bez pochyb přelétati do onoho čirého, duševního ovzduší. Moderní člověk však? Zda-li moderní člověk není honěn v sociologii, neví, jak všecko se vyvinulo a vyvíjí — zda-li takový člověk nemá se dovésti smířiti i s tou tělesností? Jistě! Může mít vysoký ideál na mysli, vzhlížet k ideálu jako Plato, ale při tom přec jen zůstávat člověkem. Tak já chápu i Tolstého a jeho Kreutzerovu Sonatu. Jestli Tolstoj v Kreutzerově Sonatě praví, že lidé, připouštějící lásku založenou na duševním příbuzenství, na jednotnosti ideálů, nemají spolu proč tělesně obcovat, praví to jen s toho ideálního platonovského stanoviska, vždyť jinde, v jiném spise doporučuje co nejvřeleji život rodinný. „Žij rodinně," chce asi Tolstoj říci, „ale buď co nejméně tělesný!"

„Drahá Blaženko, buďte ubezpečena, že i já zavrhuji tělesnost. I já sice jsem se jí, jak víte, kdysi poddal, ale — —"

Z čista jasna péro vypadlo mu z ruky. Náhle s plnou živostí představilo se mu, jak se poddal tělesnosti, jakým způsobem — Všechno ošklivé a ohavné, čím poskvrněna byla jeho minulost, se vynořilo a zděsilo jej.

Zbledl. Vstal, přistoupil k oknu. „A ty se jí opovažuješ — jí, nabízet svou špinavou ruku?" náhle zašeptl. „Teď chápu, proč mne odmítá. Vždyť tuší, ba ona ví, zná, jak i ty's žil."

Strach se ho zmocnil a lítost. Stál dlouho a bojoval. Pak vrátil se k psacímu stolu, s trpkostí hleděl na to, co dosud napsal.

„Není to smlouvání s vlastním svědomím, zastírat jí celou tu hrůzu života holými frasemi? Není to i nepoctivost? Tu nezbývá, než plnou pravdu říci."

A tak octl se na prahu dvojí možnosti: buď smlouvati a nevzdávati se naděje, že přec jen nějakou oklikou získá Blaženky, anebo říci plnou pravdu, vyznati se až do poslední litery — — a — —

Před jeho očima se zatmělo. A toho dne již nenapsal ani slůvka.

Zažil několik smutných dní. Chodil zamlklý, s kalným, zasmušilým zrakem, takže lidé ve dvoře nad ním kývali hlavami. Tisíce muk rylo v jeho nitru, tisíce zapomenutých a ukolébaných útrap se rozvířilo. Nikdy nejevil se mu jeho vlastní život v tak ošklivé podobě jako nyní. Ba i když se trápíval, přec jen vždy zase se upokojoval, že vlastně není tak špatným člověkem, že vlastně jeho minulost, měřena s minulostí jiných mužů, zasluhuje spíš uznání a pochvaly, ba že vůbec on je řádným a nevšedním člověkem.

Ale teď — — teď náhle poznával, že vůbec nesmí svého života srovnávati se žádným životem jiných. Ať méně, ať více žil nemravně, stačí, že vůbec nemravně žil.

Co si měl počít? Sedal, smlouval se svědomím, ale zas odhazoval péro a všeho nechával.

A na konec jako lavina vyvřelo to z něho, takže překvapil Blaženku listem, v němž se jí vyznával až do poslední litery, v němž žaloval na svůj nekalý, minulý život. Omlouval poněkud, ale přece vyznával. A prosil za smilování, aby uvážila — — aby uvážila — — aby se stala jeho ženou.

Několik dní psal, po částech, jsa stísněn, rozrušen, nemaje síly, pověděti a při tom smlouvati a prositi. Ale prosil, prosil.

Ulevilo se mu teprve, když všecko to špinavé prádlo se sebe shodil a poslal je v tom listě do Prahy Blažence.

XV.

Teprve za víc než za týden odpověděla Blaženka na jeho list.

„Je to věru abnormální příhoda,“ psala. „Asi čtvrtá kapitola v románě — hrdinka stojí před rozhodnutím. Vytřesena ze sladké abstrakce a vzdušnosti, musí uvažovati, aby situaci cele rozluštila.

A co si mám vlastně mysliti? Tím vším, co jste mi napsal, pak citátem z Kreutzerovy Sonaty a povídkou o Platonovi — tak mně odpovídáte na mé předcházející úvahy o ideální lásce?

Ani říci nedovedu, jaká nálada se mne zmocnila po přečtení Vašeho posledního listu. A není mně lehko Vám odpovídati. Ovšem, mohla jsem si již z oněch dřívějších dopisů, jež před léty jste mi zaslal, domysliti, do jakých kolejí zaběhl Váš život. Také jsem si domyslila. Ale proč jste mi nyní psal?

Či čekáte, že povím: Měla-li by taková duše jako Vaše bez toho nepěkného, co jste prožil, zůstat passivní a netečná — věru lépe i to nejhorší přestát a probudit se pak, uplatnit v sobě tu lepší, vyšší bytost — nepodlehnout? Vskutku čekáte, že řeknu, kterak je to krásné a jak takový člověk vždycky pak již je silný a zůstává vítězem?

Tak říci nemohu. Snad tedy měla bych Vám napsat, že nejsem ani Vaší sestrou ani Vaší nevěstou, že jste mi cizím.

Avšak to také ne. Nevidím a nechci ve Vás viděti cizího člověka, vidím ve Vás bratra, který mnoho duševních bojů prodělal a prodělává, který trpěl a trpí. I odpovím Vám bez vytáček, přímo, jak cítím a myslím.

A tu myslím, že nic neomlouvá takového života mužů, o jakém jste mi psal a jímž bohužel sám také jste se poskvrnil. Všecko zaviňuje jen lehkomyslnost, nedostatek sebeovládání a hrdosti k sobě samému.

Muži ovšem rádi to vše omlouvají — sebe i ty ženštiny, které nejsou již pravými ženami, a neomlouvají to z lidskosti, soucitplné lidskosti, ale poněvadž se jim to v životě a v praxi tak zamlouvá. V theorii však přece jen píší proti všemu takovému a uznávají, že podobný život mužů i žen podrývá základy lidské společnosti.

Vy sám svalujete vinu na různé theorie, hlavně na naturalismus, v němž pojednou viděl jste zřídlo života. Ale já jsem si jista, že naturalismus většině lidí nebývá tak přesvědčením, jako spíš pohodlným útočištěm a pohodlnou záminkou laxního života. Nedovedu si představit, proč byste i při naturalismu byl necítil, že v člověku není všemohoucí jen

smyslnost. Cítil jste — naturalismu jste se jen učil, z pohodlí učil. A omlouváte-li, ani sám sobě nevěříte. Neznám vůbec omluv v tom směru. Kdo jednou žije laxně, ať je to muž anebo žena, to je člověk duševně již nakažený a morálně schátralý. Odpusťte, že píšu tak tvrdá slova, ale jinak nemohu. Kdybych omlouvala, byla bych také bez duševní hodnoty, dutá a povrchní.

Velikou bolest způsobil mi Váš list. Bylo mi smutno. Věřte, nerada černě se dívám na svět, ale tu zabarvil se mi život příliš do temna. Vy sice chápete, jak je to hrozné, ohavné, avšak dřív jste měl chápat. A chápou jiní lidé, celý svět kolem Vás? Ne, nikdo nechápe, všem jste dokonalým člověkem. Smutný je život!

A Vy sám rozpomínáte se jen nyní, chvilkami snad se rozpomínáte, ale abyste stále si byl vědom, to také ne. Podívejte, jak jen jste mi psal o těch dívkách, s nimiž jste tančíval na plesích, jak hrdě! A zatím třebaže ty dívky měly své vady, všechny stály vysoko nad Vámi. Nebyl jste hoden rozvázat jim řemínků, lituji jich, nemáte nejmenšího práva je odsuzovat. Vy již nikdy!

Nezlobte se proto na mne, že Vám tak píši, avšak nemohu jinak. A ženou Vaší také se státi nemohu. Víte již proč. A nyní teprve ne. Vůbec Vás nemiluji. Mám k Vám sympathii, avšak láska to není. A řekněte, čím je pak manželství takovému muži, který si život již pokazil? V čem vidíte pak, prosím Vás, u muže tu morální oběť, o níž jste psal? Nechápu. Ba, myslím, že Vy muži máte vůbec málo morální síly, abyste mohli mluvit o morální oběti. Je to trpké, ale pravdivé, dáváte-li se ženou tak ovládat. Proto ji pak v jiném směru ujařmujete? A není to vlastně vláda ženy, ale vláda právě té Vaši morální slabosti. Vím, ovšem, kdyby nebylo takových žen, které se prodávají, že také — — — ale prosím, obraťte tu větu — — A tak to Vaše nynější trápení na konec je zaslouženým trestem.

A proč se vlastně chcete oženit? Kdo Vás k tomu nutí, kdo Vám to poroučí? Proč jste tak úsilně hledal na těch plesích svou ženu? Skutečně jen duševní sestru? Nepřelháváte se? Myslíte to ještě do opravdy s tou morální obětí? Hleďte, to je právě to smutné!

Radím Vám: nežeňte se vůbec! Bude to i pokání za Vaši minulost. Uložte si takové pokání! Sám jste psal, že neběží Vám o osobní štěstí. A já málem nyní po tom listu, který mne tak rozbolestnil, dávám tomu víru. Jsem nyní doma a tu opět vzpomínám si na smrt svého otce. To čeká Vás jednou, to čeká i mne. Nuže, jaké si přikládat ceny? Odkud člověk přichází a kam spěje, ví to a neví — je skutečně nástrojem nějaké vyšší vůle, která jím působí. Narodili jsme se, jsme zde na světě — co víme víc? Ale jsme-li zde na světě, žijme raději za dva, za tři, když tak málo je těch, kteří skutečně žijí, jak by měli — a jděme pak někam do toho neznáma. Člověk jinak myslit nemůže, vždy dospěje k témuž konci, cítí se bezmocným, tak skutečně bezmocným, nicotným, nepatrným atomem v celém tom vesmíru.

Vizte, tedy přece nějakou útěchu jsem pro Vás nalezla — útěchu v té naší lidské nicotnosti. Dobře jí však rozumějte! Vždyť já, Bože, ráda bych Vám dala i jinou útěchu, nejsem tak tvrdou a nelítostnou —

jen se však vmyslete do mého postavení! Nevypovídám Vám přátelství, neodsuzuji Vás — — ale — — —? Hleďte, bylo to nutné, abyste i Vy přinesl tribut oné laciné, běžné morálce světa? Bylo to nutné? Již však zase bych se octla v kruhu týchž myšlének.

To pravé z tohoto listu dojista vycítíte. Chtěla bych být takovou ženou, která by dovedla hříchy jiných žen napravovat. Buďte takovým mužem; napravujte své hříchy i hříchy jiných mužů! Odsuzovat Vás nemohu již proto, poněvadž trpíte nejen za sebe, ale i za ty jiné. A nalezám upokojení v tom, že byť byste byl seznal v životě ženy zkažené, ku kterým dnes cítíte odpor a nechuť, že nezneuznáváte té pravé ženy a že ji dovedete ctít a vážit si jí.

Nespatříme se. Odjíždím již záhy a uvažovala jsem dost o tom, máme-li se shledati. Rozhodla jsem se. Nepište mi také nyní. Až odjedu, udám Vám snad později svou adressu. Ale ještě jednou připomínám — ženou Vaší se nestanu, to je nezvratné, v tom se neklamte! Čiňte pokání — čiňte!“

XVI.

Jako když meluzina v strašných zimních dnech zahvízdá střechami natrhaných obydlí, něco úpěnlivého, tesklivého projelo nitrem Jendovým.

Sesinal, srdce na vteřinu zastavilo svůj tlukot. Ale pak prudce krev vyrazila do cév, vebnala se do spánků a šílená, hasardní závrať zatočila jeho hlavou. „Pokání — pokání — pokání!“

Usmál se nadšeně jako pološílený člověk. „Pokání —! Ona rozřešila a rozhodla. Nestane se mou ženou — — — nuže, ať nestane! A žádná kromě ní!“

Slzy vlily se mu do očí. Plakal. Ale byl sladký jeho pláč, zdálo se mu náhle, že teprve nyní nalezl cíl — ten pravý cíl života. Pokání činit, pykat za spáchané hříchy, mučit se, ležet v prachu a blátě a volat: „Ó, nehoden jsem zřít, Pane, k nebesům!“ jak sladkým mu to připadalo pojednou! Viděl, že skutečně musí trpět a to trpění že bude krásné a on i šťastný.

„Ano, to všechno již bylo tak souzeno, aby se mi rozvřely oči. Jak bych mohl chtít, aby byla mou ženou? Žádná žena! A to znamená, že ukládám si coelibát pro celý život! Avšak což, coelibát? Vždyť je to lehká věc: Jen člověk pochopit musí.“

Jendovy tváře zkrvavěly, oči se zaleskly, hlava nadšeně se vzepjala. Samému sobě se divil a řekl si, jaká je v tom radost, dovede-li se člověk tak odříci. A byl přesvědčen, že i kdyby Blaženka pak chtěla, on nyní, když tak náhle rozevřely se mu oči, by nechtěl a nepřipustil. „Pokání — pokání! Pykat budu!“

A formuloval si to tak v nitru, že by byl s to jít na veřejná místa, na rohy velkoměstských ulic a tam na pranýř se postavit a volat: „Hle, lidé — tak bídně jsem žil, do naha se před vámi svlékám, o zrnko nechci se jevit lepším, než jsem. Jsem bídný, ale chci pykat a pokání činit. Jako Razkolnikov Dostojevského šel pokání činit a líbal dlažbu, tak i já — lidé!“

Několik dní strávil Jenda v podivném, pološíleném nadšení. A ne-

psal Blažence, když si nepřála, a nechtěl jí vidět, když zapovídala. Žil v deliriu, v horečce. Za nocí nespal, sedal u okna, díval se k nebi.

„Jakou cenu má můj život? Žádnou. Jsem nicotný člověk. Blaženka se mne odřekla — a pravdu měla. Ale i já nyní mám pravdu a již nebudu se potácet ani na levo ani na pravo. Již nic hledat nebudu — žádné ženy! Nemám již po čem toužit, čeho si přát. Jediným mým úkolem je pokání činit.“

A tu mu napadlo, že odřekne se majetku, dvora se odřekne, všeho se odřekne, ne sice jako ti svatí v středověku, ale jako moderní člověk, který pochopil, že nemá práva na šťastný život, pokud existují po boku jeho lidé nešťastní. — „Budu žít jako jeden z posledních.“

Býval vždy k lidem laskavý, shovívavý, usmívavý; v těch dnech však silně podkopával svou autoritu. Odhodil všechnu posu zámožného statkáře, a příliš bratrsky, ba spíš i poníženě počínal obcovat s lidmi. Zdálo se, jako by prosil za odpuštění, jakoby chtěl říci: „Jsem nehoden rozvázati vám řemínků.“ V těch dnech stával se málem chlapcem z Karamazových, o němž psal před tím Blažence. Ale nepřipadalo mu již, že je jaro, nýbrž že podzim, a všechno kolem i celý život jeho že béře na sebe podzimní nádech, krásné, milé, šťastné ticho podzimu. „Trpět budu — pykat a trpět!“

Asi dvakrát nalezl v polích děti, trhající květiny, válející se na mezích. Dal se s nimi do hovoru a napadalo mu, proč by nemohl sednout k těm dětem na mez, sednout do prostřed, aby všechny byly v kroužku — a pak ať přicházejí lidé se dívat, jak on, majitel dvora, sedí tu s dětmi, jak si s dětmi hraje. Ale opanoval se, nesedl, jen usmál se na ty děti.

A při tom stále byl tak nadšený ve svém nitru. „Coelibát jsem si uložil — já, který jsem vždy tolik snil o ženě, o duševní sestře! Docelit, ozářit měla můj život a nejen můj život, ale i všechen život kolem mne — a teď všeho se vzdávám. Nikdy nebudu mít dětí, nikdy nebudu otcem.“

Měl právě s jistým rolníkem z Rokytky spor o polní mez, ale připadal mu ten spor nyní příliš malicherným, směšným a měl chuť rolníkovi postoupiti mez a přidati ještě kus pole. Došlo v ty dni ke komissionelnímu ohledání a mnoho mu dalo, aby se udržel v hranicích normálního člověka, starajícího se o své zájmy. Vlastně již normálním nebyl, natáhl zcela na příč čáru od života ostatních lidí. A jistě byl by se zdál směšným, nepochopitelným, snad i zhlouplým všem těm lidem, kdyby byli viděli, pro co ve svém nitru se rozhodl.

XVII.

Však jen týden dovedl tak žít v onom rozhodnutí. Ale jedné noci snil o Blažence, o společném ideálním manželském životě, o nezměrném štěstí, probudil se — a srdcem jeho projela palčivá bolest jako sečná rána mečem. Zachvěl se, probral se ze spánku.

To tam bylo nadšení. Již neusnul.

Za dne chodil sklesle, přitrpkle. „Tedy ani spatřit jí nesmím? Proč se tak mučím? Proč jsem takový blázen? Vždyť šesílím!“

Zápasil. A toho dne stal se normálním člověkem, řekl si, že byl

by to nesmysl, aby pykal, aby si ukládal celoživotní muka. „Chci vidět Blaženku, chci s ní mluvit — musí se stát mou ženou!“

Rázem pak chystal se do Prahy. Ještě odpůldne vsedl v Jaroměři do vlaku a večer z čista jasna octl se v Praze.

Nešel domů, zamířil přímo do divadla. Celou cestu těšil se myšlénkou, že Blaženku nalezne v divadle. Namanula se mu taková myšlénka. Věděl, že večer již vyhledávati a navštíviti ji nesmí, ale přece, jsa nyní náhle nedočkav, aby ji spatřil, sosnoval si možnou náhodu, že setkají se v divadle.

Hrálo se již, i nemohl na sedadlo, až po prvém jednání. To bylo trapné čekání. Vešel zatím mezi stojící, byl však nával, takže neviděl po sedadlech. I odebral se opět na koridor, chodil kolem do kola, zastavuje se před zrcadly a vjížděje nervosně rukou do vlasů. Přetlapoval, kousal nehty, vyhlížel jako člověk, jehož život visí na nitce.

„Je-li tu — — je-li? — A není-li —?“

Dech se v něm tajil. Podivné, táhlé, tiché hvízdání stoupalo od srdce k hrdlu a skomíralo. Třel si dlaní čelo, přešel k okénku postranního vchodu, nahlížel do vnitř. A konečně opona klesla i vpadl do vnitř. Tlače se na sedadlo, tlápl krajní dámě na špičku botky, ale neomluvil se, zuřivě se namáhal, aby již již dostihl svého místa.

A nyní seděl a rozhlížel se. A vstal a rozhlížel se. Jeho oči prozrazovaly, že hledají. Hledaly a hledaly a nenalézaly. Nikde tvář její — Blaženčina. Budil již pozornost, byl znám a leckdo si povšiml vytrženého obličeje. Leckdo jej i pozdravil, zakývl na něho, ale on neviděl a nevšímal si. Hudba hrála, jako hrává v meziaktí. A on již opět seděl a zamyšleně hleděl pod sebe. Nespatřil Blaženky a ta hudba, rozlévající se prostorem ozářeného divadla, ukolébávala jej v melancholickou ztrnulost. Avšak náhle ještě jednou vytrženě mrštil hlavou, ještě jednou se zvedl a přes hlavy ostatních rozhlížel se za sebe, před sebe, kolem sebe. A zase jí nespatřil — nikde, nikde.

Pak zvedla se opona a počal druhý akt. Po celý ten akt přemýšlel, je-li přece Blaženka v divadle, či není-li v divadle. A je-li, zda-li viděla jeho hledající oči, zda-li si domyslila, koho hledají. Kladl ještě naději v delší přestávku, která měla nastat po druhém aktě. „Snad viděla, snad vyjde na koridor nebo do foyeru, snad se shledáme.“

Zároveň však již tížila jej i jiná myšlénka. „Což nemešká-li vůbec v Praze, což odjela-li již?“ A to byla krutá myšlénka, která hned ve vlaku, když přijížděl ke Praze, nedávala mu pokoje. A nyní v některém okamžiku při tom druhém aktě, jenž zdál se mu věčností, tak pojednou vzervala jeho nitro a celým jím zalomcovala, že málem bez rozmyslu byl by se vzchopil a pádil přes nohy obecenstva, sedícího v hrobovém tichu, ponořeného do rozvíjejícího se děje divadelní hry. „Což odjela-li?“ Po celém těle jej mrazilo, strašná touha svírala, přesvědčit se, zdali ano či ne.

Nezbývalo však než sedět i seděl, až akt se ukončil. Potom hned pospíšil ven, maje všude oči, na všech těch lidech, kteří hrnuli se z parteru na koridor. Proběhl jím několikráte a nespatřiv Blaženky, spěchal z dola do patra na koridor k balkonům a nenaleznuv tam, hledal ve foyeru a nenaleznuv ve foyeru, vrátil se do dolejšího koridoru a odtud

opět do koridoru k balkonům a od balkonů do foyeru. Ale nikde nebylo Blaženky. A obecenstvo opět vracelo se z chodeb do vnitřních prostor a Jenda přitměle, žalně se díval. Stál, až samoten zůstal na koridoru. A okénkem viděl, jak uvnitř opona opět se zvedá, jak počíná třetí akt.

Máchl rukou, zašel do garderoby, vyzvedl si svrchník a opouštěl divadlo. Octl se na ulici. Stanul. Byl krásný, vlahý jarní večer. Zadíval se na dlažbu. „Co teď?“ Cosi jím rvalo, nějaká nejistota, nějaká šílená bolest. Pak vzpomněl na domov, kam poslal přímo kufřík z nádraží se vzkazem, že přijde později. I dal se k domovu.

Zvolna tlapal po chodníku, stále maje oči na dlažbě. „Odjela-li, seberu se, pojedu za ní — třeba kraj světa pojedu. Uvidím, zdali i pak — —“

Z hluboka povzdechl. „Hrozné — hrozné!“ potřásl hlavou. „Vždyť šílím — co pak je v tom nějaký smysl, tak se dát strhnout? Co pak nemám kapky vůle, kterou bych dovedl ovládat své nitro? Co pak je v tom rozum — tak se poddávat? A čemu? Šílenství!“

Vystřízlivěl. Uznával, že člověk může se ovlásti. „Jsem rozervaný, rozkolísaný člověk. Rozhodnu se pro coelibát — — a za týden? Jak jen jsem se zde vůbec octl? Jak jen jsem vsedl do toho vlaku, jak jsem mohl tak bláznovsky hnát se do divadla a tam počínat si jako ztřeštěný člověk?! Kdo mi řekl, že musí být v divadle, že právě tam ji naleznu? Ať mi to někdo vysvětlí, já sám sobě prostě nemohu. A — a — vyspím se již zde a ráno zase přímo se vrátím.“

Bolest u srdce se ozvala. Ale nedbal, přemlouval se. „Opravdu, je to jen šílenství. Jsem přesvědčen — že až ji spatřím, až shlédnu tělesnou bytost, všechno se mne spadne a podivím se, jak jsem mohl tak šílit. Prostě se vrátím.“

Tak došel téměř až na konec Ferdinandovy třídy. Tu však náhle sebou trhl a hned z čista jasna se otočil a zamířil kamsi do postranní ulice. „Možná — možná — — všechno je možné — — snad ještě nyní se přesvědčím a budu mít svatý pokoj.“

Octl se před domem, jehož dvéře si prohlédl. „Přesvědčím se, proč se nepřesvědčit?“

Dům byl již uzamčen i zazvonil. Domovník okamžitě objevil se se světlem a Jenda vhodiv mu peníze do ruky, tázal se po jménu matky Blaženčiny, zdali ta a ta vdova po profesoru zde bydlí jako před léty.

Domovník si jej prohlédl, ohmatal peníze a uctivě sdělil, že matka Blaženčina, hned jak ovdověla, se vystěhovala, že původně sice věděl, kde bydlila, ale pak opět se vystěhovala a tu již nemůže říci, kde nyní se zdržuje.

Jenda kývl hlavou, odcházel. Avšak sotva zapadly dvéře, zastavil se. „Přec ji musím spatřit — — musím, musím!“ zaúpěl.

A všechno se obnovilo. Vykládal si, že již to je taková nadlidská síla lásky, že je to cosi psychického, slučujícího jeho duši s duší Blaženčinou. „Mohlo by se říci, že je to hloupost, co mne uchvacuje, vždyť přec jen Blaženka je mi cizí osobou, ale to právě je ta otázka. Ať si kdo chce podceňuje lásku, já již nemohu. A tím méně mohu říci, že by to jen byla fysiologická věc. Nikdy! Je to pouze vědomí, že má

duše je necelá bez její duše, je to vědomí, že jen pak budu žít již cele, ustáleně, nekolísavě, až mé myšlénky budou se slévat s jejími myšlénkami — — až ve všem, ve všem budeme si jednou bytostí. Vždyť pode mnou stále se chvěje země a já chci přece stát již na pevné půdě. A bez Blaženky nemohu. Hrozné je to, ale nemohu. A já nevěřím, že by ona mohla beze mne. I jí je potřebí mé duše, aby byla celou bytostí. Ale uděsil jsem ji — prostě uděsil. Láska! Ó celý svět ať se směje lásce — láska přec jen je nebeská věc!“

Srdce jeho se třáslo, hořelo mu v očích. Ubíral se nyní již domů, kde byl očekáván celou rodinou, shromážděnou v jídelně.

Shrnuly se otázky, proč neoznámil dříve příjezdu, proč tak na kvap octl se v Praze, ale odpovídal stručně, vyhýbavě. „Později — později jednou vám všechno vysvětlím.“

Pozorovali jeho tvář, takže nebylo mu právě volno. „Tatínku, matinko, jsem unaven! Jindy vám vysvětlím.“

I rozloučiv se, odebral se do připraveného pokoje.

XVIII.

Po špatně ztrávené noci spěchal ráno na policejní ředitelství, přeptat se na byt matky Blažženčiny. Zvěděl, že bydlí na Vinohradech v Korunní ulici.

O deváté hodině stál s utajeným dechem před dveřmi označeného domu. Vzhledl s chodníku k druhému patru, přeletl celou řadu oken. „V kterých?“ zašeptl. Dech se v něm tajil, byl bledý úzkostí. „Bože, kéž neodjela — kéž ji spatřím!“ povzdechl, prve než vstoupil z ulice na chodbu.

Do prvého patra se rozehnal, směšně se rozběhl, jakoby šlo o závod. Ale srdce prudce mu tlouklo i stanul, aby se uklidnil. Pak volněji ubíral se do druhého poschodí. Ale ačkoli volně, dech vázl mu v hrdle, prsa se svírala a napínala, a také všechny nervy celého těla byly bolestně napjaty.

Se strašnou námahou vystoupil nad poslední schod. Byl si jist, že za žádnou cenu dále by nesměl a nemohl. Jakoby olovo vlévalo se mu do žil, každým příštím okamžikem cítil se vyčerpanějším.

Zmateně přeletl dvoje dvéře a na třetích spatřil lístek se jménem paní Kalašové — matky Blaženčiny. „Tedy — — tedy!“ Přistoupil. Chvěl se. „Jen spatřit, Bože!“ chvatně si šeptal.

Pak zazvonil a zadýchaje se, čekal. Děvčátko — mladší sestra Blaženčina — přišlo otevřít. Hledal slov a nesouvisle vypravil ze sebe otázku. A pak již se vzpamatoval a klidněji ještě jednou ptal se po Blažence. To byl rozhodný okamžik. Zrak jeho v úzkosti visel na rtech rozpačité děvušky.

A zvěděl, že Blaženka teprve zítra odjede, že právě připravuje se na cestu. Prsa se rozšířila, balvan spadl. A v tom rozevřely se i dvéře z pokoje a rozevřenými dveřmi spatřil Blaženku, spatřil, kterak klečí na podlaze, kterak do velkého cestovního kufru skládá věci. Chtěl učinit krok, ale stál jako přikovaný, oči maje tam v pokoji. A nepromluvil, ačkoli těmi dveřmi vyšla v lehounkém županu sestárlá, ne silná dáma.

Jen nějaký, bolestí i štěstím promíchaný úsměv chvěl se na jeho rtech. A ta dáma, v níž poznával matku Blaženčinu, se zarazila, ale hned zazářila.

Zatím však i Blaženka spozorovala, že cosi se děje v předsíni, odvrátila tvář od kufru a rychle se vzchopila. Byla útlá, ale ne malá. Štíhlá a pěkně vzrostlá, tak že při tom pohledu z povzdálí takřka jí nepoznával. Ne — ne, to nebyla již ona, ta bývalá dívenka. Jen tvář byla její, ačkoli i oči i ty rysy kolem úst — to všecko se změnilo. A Blaženka zbledla, zachvěla se a i to zblednutí i to zachvění, zavlnivší se jejím tělem, nebylo již zblednutí a zachvění žádné dívčinky, ale zblednutí a zachvění ženy.

Vzpamatovala se však spěšně. Pevně, s laskavým úsměvem vyšla vstříc Jendovi, žertovně pronášejíc:

„Vy jste nebyl patrně spokojen s těmi dosavadními kapitolami našeho románu — má se tedy odbýt ještě jedna — poslední? Vítám vás srdečně.“

Podala mu přívětivě ruku, které zmateně se chopil. „Nesmějte se, nehněvejte se, Blaženko! Nemohl jsem jinak, musel jsem.“ A pak teprve obrátil se s omluvou k paní Kalašové, zvoucí jej do pokoje.

„Tedy pojďte dále, zde nezůstaneme!“ zvala též Blaženka.

I vstoupil a nesedaje, hned počal:

„Jak jste se změnila! Ani z těch listů ani takhle vás nepoznávám. Co se z vás stalo?“

„Co pak se ze mne stalo?“

„Jste to vy a nejste to vy!“

Oči mu zářily, vytrženě, plný vznícené lásky díval se na Blaženku, jež stála před ním usměvavá, třeba poněkud v rozpacích. Měla na sobě anglický živůtek s barevnou náprsničkou, stojacím límečkem a černou kravatkou. Nebyla žádnou krasavicí, ale vzezřením nezapřela intelligentní, distinguované a roztomilé dámy. „Za to vy jste se nezměnil — ba ještě po dnes ani dost málo nezměnil,“ zažertovala. „Nemyslím vzezřením — to ano — jste hodně vousatý — ale tak jinak!“

„A již se nezměním!“ vydechl Jenda. „Vy víte, proč přicházím. Před všemi vás tu prosím, před vaší matinkou vás prosím. Milostivá paní,“ obrátil se k paní Kalašové, „přimluvte se. Zemru, budu-li odmítnut, nestane-li se Blaženka mou ženou.“

„Neberte takových slov na darmo!“ vážně napomenula Blaženka. „Jak pak se mohu stát vaší ženou? Tu vidíte, že odjíždím.“ Při tom ukázala na kožený cestovní kufr.

„Nesmíte!“ vyrazil ze sebe Jenda. „Opravdu zemru, odjedete-li. Co pak myslíte, že žertuji nebo si hraji? Co pak na mně nic nevidíte? Zápasil jsem, ale ne — ne — tolik sil nemám. Smilujte se, pravím to z hloubi duše — neodmítejte mne! Jsem přesvědčen, že jen já smím se stát vaším mužem, že jen po mém boku budete šťastna, že jen po mém boku rozkvetete plným květem. Blaženko, neusmívejte se! Jen po mém boku, jako já jen po vašem boku mohu býti cele živ!“

Líce mu hořely, úpěnlivě prosící oči přebíhaly s Blaženky k matce její a opět k Blažence. Paní Kalašová s láskou na něj patřila, nezapřela,

že ráda jej vidí, přichází-li s takovou prosbou. Zvala, aby usedl, usmívala se vřele a pravila:

„Vždyť Blaženka bude rozumná. Domlouvám jí, co se nám svěřila. A teď jistě již bude rozumná. Sama bych mohla dát za ni odpověď. Hleďte, vždyť štěstí mluví z jejího obličeje!“

„Matinko,“ ozvala se rozhodně Blaženka, „nezahanbuj mne! Svěřila jsem se proto, poněvadž jsem se vůbec bála tohohle okamžiku, poněvadž jsem si myslila, že něco takového se stane. Přimlouvat se nemůžeš. Vždyť i kdybych se chtěla rozhodnout — rozhodnu se jen sama, zcela sama.“

A pak obrátila se k Jendovi. „Hleďte,“ pravila, „myslila jsem si, že se něco takového stane. A když uplynul celý týden, byla jsem ráda a vděčna vám již. Vy však přece přicházíte. Neměl jste — a věčná škoda, že alespoň o den jste se nezdržel. Zítra byl byste mne již nenalezl.“

„Neodjedete, Blaženko!“

„Rozhodně odjedu. Matinka již ví, jak umím být statečnou.“

Při tom otevřela dvéře do vedlejšího pokoje a prosila, aby vstoupil. „Teď já zase budu mluvit — a zde bych nemohla, matince leccos by se nelíbilo.“

Vpustila jej napřed, sama vešla za ním a zavřela.

XIX.

To byl salonek. Piano tu stálo, kulatý stůl, několik zrudlých fauteuilů, na skříních vásičky s umělými květinami a celý pokoj naplněn byl vůní kvetoucí resedy.

Jenda neusedl, zahleděl se do očí Blaženčiných a vzdechl:

„Blaženko, tolik let jsme se neviděli! Jak jste celý ten čas žila? Co se to všechno zatím s vámi sběhlo! Tolik let! Není to přímo zázrak? Neodmítejte! Věřte, zemřel bych.“

„Opravdu?“ zasmála se laškovně Blaženka, také vřele hledíc mu do očí. „S takovou na mne nesmíte! Tak sentimentálním nesmíte být, to vám věru nesluší.“

„Ale když si nemohu pomoci.“

„Musíte si pomoci. A nyní se pěkně posaďte, sem ke zdi se posaďte, aby nás vedle neslyšeli, a více si o tom povíme.“

Nabídla mu sedadla, postrčivši je k protější stěně, sama usedla s profilu, složila ruce do klína a laskavě, vesele pronesla:

„Tak tedy nyní mi vypravujte o sobě, o svém životě!“

„Ne, vy mi dřív vypravujte!“ prosil Jenda. „Vždyť já přes všecko to, co jste mi napsala, přece jen nechápu, jak jste se tak změnila.“

„To bych vám tedy nejspíše musila svěřit své zápisky,“ prohodila Blaženka, „abyste pochopil. Pak byste již nevěřil v zázrak. Ó ne, všecko byste shledal tak přirozené!“

I zabrali se do upomínek, do vyprávění o svém životě. Na konec Blaženka řekla:

„A vy do opravdy tedy chcete, abych se stala vaší ženou?“

Jenda zaplál a z duše zvolal: „Do opravdy, Blaženko. Musíte. Zemřel bych.“

„Bože, proč jen jste tak opravdový!“ odvětila s úsměvem Blaženka. „Podívejte, když já nemohu. Tváříte se tak smutně, žalostně a mně je spíš veselo a do smíchu.“

„Ba cítím to,“ ujal se slova Jenda, „že jsem vám směšný. Je to snad hloupé, skutečně hloupé — ale —“

„Ale — —?“

„Ostatně je to již osudem i jiných mužů.“

Blaženka zbystřila zrak: „A hleďte,“ spěšně pronesla, „něco na tom je. Mně na příklad také alespoň po jedné stránce se to zdá. A četla jsem i o tom.“

„Ó, Blaženko, asi po všech stránkách jsem vám směšný!“ zažertoval Jenda.

„Teď o vás nemluvím. Ale něco jiného! Toho jste nepozoroval, že muži vždycky a všude se o ženy tuze zajímají? Možná, že i vy,“ dodávala s úsměvem, „i vy — —“

„Jak to, Blaženko?“

„Takhle!“ A počala vyprávět, že na příklad nikdy toho muže neviděla, náhodou někde na promenádě o něho zrakem zavadí, snad zcela netečně a nevšímavě — „a hned se vám zadívá do obličeje sebevědomě a zároveň tak nepříjemně nějak, že vidíte, jak ho to celého zaujalo a rozehřálo, jak to jeho srdce aneb snad lépe, jak ty jeho smysly octly se v zmatku. A každá žena bez rozdílu tak na něho působí. Přece není žena jako žena — to tedy je skutečně směšné, komické — a při tom i trochu nepěkné.“

„Ale — —“

„Posečkejte, pak povíte — já domluvím. Chci ještě říci, abych vás udobřila, že jinak vás komickým nenacházím. Jste tvorové právě takoví asi jako my ženy. Právě tak dětinskými a v jistém směru i hloupými a naivními jste, jako my, právě tak v nitru často ideálními a srdečnými jako my, třeba na povrch děláte „pány světa“. Každá žena ví, že naproti ní takový muž, když ji má rád, je úplně, úplně, úplně bezmocným, že jím vládne jako dítětem. A tak vlastně ten „pán světa“ vyhlíží pak jako lapená ryba v síti. No, a to je opět trochu komické. Chtěl byste také tak vyhlížet?“

„Ne, Blaženko,“ prosil Jenda „nekoketujte s těmi věcmi. Mně je skutečně velmi vážně. A já dovedu chápat, proč muži se tak rozehřívají, když na ně pohlédnete. Proto právě jsem vás přerušil. To je to „das ewig weibliche“, to „věčně ženské“, co muže táhne a poutá. Eva — — Hevah, co to znamená? Pramen života! Ano, takovým nějakým pramenem jste. Člověk po celý život měl by se vás držet, nikdy od ženy se neodlučovat. Již dřív jsem vám cosi podobného říkával, ale nyní líp všemu rozumím. Ne — není to jen smyslnost, co muže láká k ženě, je to skutečně něco hlubšího, jenže svět běžně to béře za smyslnost a proto také je smyslný. Blaženko, já od samého mládí něco teplého v srdci cítím k vám, k ženám — ve všem ženském spočívá pro mne neskonalý půvab. A přece ne — nejsem smyslný, třeba že jsem také — — Ale bez ženy nemohu žít a zvlášť nemohu žít bez vás, poněvadž vy jediná na světě zosobňujete mi všecko to ženské. Tak rád bych vám to řekl,

Studie Josefa Ženíška.

abyste mne pochopila, vždyť zrovna se chvěji, jak všecko v sobě cítím. Žena — v tom slově tají se něco tak krásného, tak božího přímo, že povědít nemohu. A tak dobře jsem vám rozuměl, když jste mi napsala, že jste ráda ženou. Věřte, já sám si myslívám, že by lépe bylo, kdybych byl ženou. Pak bych necítil té touhy, pak bych také sám si dostačil, jako vy si chcete dostačit."

Blaženka vážně naslouchala, až při posledních slovech lehounce se zasmála.

„Ale to je zajímavé," pronesla. „Opravdu, škoda, že nejste ženou. To bychom pak spíš mohli spolu žít. Třeba dojista bychom žili."

„A proč nyní nechcete?" úpěnlivě řekl Jenda.

„Vždyť jsem vám to již napsala."

„Proto? Ó ne, ale nemáte mne — nechcete mne mít ráda. Jsem vám směšný, vidím to, že jsem vám směšný. Snad také i hloupým vám připadám — — A já," dodával sklesle po krátké pomlčce, „skutečně jsem hloupým. Jsem asi hloupým."

„Takové myšlénky!" pokárala Blaženka. „A kdybyste i byl trošinku hloupým. Trošinku hloupými jsme všichni."

„Jenže já jsem, Blaženko, hodně!" vyrazil Jenda. „Tak vám povím. Onehdy, asi před měsícem jsem seděl v četné společnosti a jistá panička vyprávěla, jakou má přihlouplou služku. Prý tak žertem se jí otázala, co je těžší, zda-li libra olova či libra peří. Vmísil jsem se a řekl jsem: ‚To přece dá rozum, že peří je lehčí!' ‚Ale libra!' podotkli. ‚No, ano,' pravím, ‚libra peří — to mohla si snadno domyslit, že je lehčí než libra olova.' Dívali se na mne, já také se díval, — — a jeden pán dá prst na čelo a praví: ‚Ale libra, prosím — libra, vždyť vy to také nevíte — tohle se podařilo!' A tloukl rukou do stolu, kuckal se smíchem. Ostatní, patrně aby mne neurazili, jen tak malinko se usmívali. A tu se mi náhle vyjasnilo, cítil jsem, jak planu v obličeji. Podívejte, byl jsem právě takový, jako ta služka. Vskutku, jsem snad do opravdy hloupý. Často pozoruji, že jsem hloupý, že se mi nějaká mlha věší na mozek, že ty nejobyčejnější a nejjednodušší pojmy se mi matou. Není to hrozné, Blaženko, nevědět, co je těžší, zda libra olova či libra peří?"

Blaženka se velice rozesmála. Chvíli se smála, vřele a pozorně při tom patříc na Jendu.

„To opravdu se podařilo," pravila pak, stále se usmívajíc. „Z té libry si však nic nedělejte! Pro tu libru právě bych vás mohla mít ráda."

„Pro tu libru?"

„Ano, pro tu libru."

„A proč tedy nemáte?"

„Napsala jsem vám a mohla bych se navzájem tázat: Proč tedy nevěříte? Ale to je zase ta mužská vlastnost — ta mužská nechápavost ženy. Ptá-li se muž, než volí svou ženu, je-li to ta pravá a jak vy říkáte, ta „souzená" žena, stejně ptá se i dívka, než rozhodne. Přála bych si, abyste si domyslil, co jí její srdce odpovídá. Odpovídá jí, že to přec není on, že on to nemůže být „ten pravý" — — ten že vůbec neexistuje, nesmí existovat. To slovo „nesmí" podčkrtněte a snad porozumíte. Či ještě ne? Bože, jen se vmyslete — vmyslete se do té pravé ženy, která ne-

přestala být ženou, a musíte porozumět. To je právě to ženské — — to „das ewig weibliche". A já chci si zůstat a zůstanu si věrnou."

Blaženka velice zvážněla a Jenda sesmutněl. Zadíval se na podlahu. Pak zvedl hlavu, kolísavě promluvil:

„Ba, málo vám rozumím, takřka nerozumím. To je hrozné, jak jste se změnila. Jste mi učiněnou hádankou a při tom cítím, jak jste skutečně vážná, opravdová — jak nežertujete."

„Ne, nežertuji," odpověděla Blaženka. „Zadívejte se mi do očí! Ty oči se často usmívají, často vyhlížejí velmi vesele, ale zahledíte-li se — Vždyť snad již v životě viděl jste mnoho veselých, jasných tváří a přec pozorně-li se podíváte, v oku spatříte mnoho vážného. Vy právě jste takový, ani nemůžete být jiaaký."

„Ale přece mne odmítáte. Nevěřím vám však, musíte se stát mou ženou."

„A nestanu-li se? Pak uvěříte? A proč mne právě chcete za ženu, vždyť nejsem krásná a muži hledávají krásné ženy."

„Co je to krása? Netrapte mne, nerozumím kráse. A pak vždyť vy jste krásná, mně vždycky budete krásnou a drahou."

„Za to vám srdečně děkuji," vřele řekla Blaženka, „ale krásnou nejsem a ženou vaší se také nestanu. A snad přec jen je také pěkné býti krásným. Vidíte, jednou jsem uložila svým schovankám za slohový úkol z frančtiny rozebrat výrok Šalomounův „Femme sage vaut mieux que femme belle." Nad slunce jasněji ta starší vyložila, proč dát přednost ženě moudré před krásnou, ale na konec připojila: „Il vaut toujours bien, être aussi sage que belle."

Jenda máchl rukou. „I kdybyste nebyla, ačkoli — ačkoli — i kdybyste nebyla, co je to platno, mám-li vás rád."

„To vy si myslíte," podotkla Blaženka, „poněvadž si vůbec myslíte, že láska patří do toho našeho románu. Jenže vy i já — hrdina i hrdinka — jsme poněkud abnormálními lidmi, tedy nesmí si ti abnormální lidé myslit, že jsou zcela normálně zamilovaní. Vidíte — to by bylo všední!"

„Netrapte mne, Blaženko!" zasténal Jenda. „Důvod — důvod mi povězte."

„Opět důvod?" zvolala Blaženka. „Ale vždyť to je jako v pohádce o červené karkulce. V sobě hledejte důvod, nechcete-li tedy vidět ve mně!"

Jenda vzhledl. „Vy mi nemůžete odpustit — viďte, teď rozumím. Hrozné je to — hrozné!"

„Snad jsem vám již odpustila," řekla Blaženka „ale vracíte-li se opět k tomu thematu, tedy mi povězte, v čem spatřujete vlastně u muže onu morální oběť, o níž jste se v dopise zmínil. Na to nedal jste mi posud odpovědi."

XX.

Jenda z hluboka vzdechl. Viděl, že Blaženka vyhlíží vážně i znovu vzdechl a promluvil:

„Nelhal jsem, Blaženko. Vím, zdá se to směšné, ale i já směl jsem tak psát. Chci-li vás za ženu, nechci pro to fysiologické, co přináší manželství. Nemyslím prostě na to, vyprostil jsem se z všech těch věcí.

Ale představte si tedy člověka, který unikl k světlu, zanevřel na minulost — a teď si béře ženu, kterou má obětovat. Myslíte, že je to tak lehké? Má obětovat tu ženu — a hříšná minulost vstává z hrobu. Právě pro tu hříšnou, nenáviděnou minulost tím těžší. Snad jsem se tedy nedobře vyjádřil, snad jsou to spíš výčitky svědomí, snad později v skutečnosti opravdu nebude mi vše tak těžké, mně však nyní v myšlénkach jeví se těžkým. Všecko záleží na tom, jak se kdo dívá."

Blaženka zakývla hlavou, tiše pronesla:

„Ty výčitky!"

„Ó Blaženko," zvolal úpěnlivě Jenda, „neodsuzujte, ani hříšného člověka nesmíte odsuzovat! Nechci se omlouvat, jsem vinen — jsem strašně vinen, ale — ale považte, jaký je svět a co všechno, jaké vlivy na člověka působí. Říkává se o ženě, že je otrokyní, ale i muž — — a zvlášť mladý muž je otrokem — — je otrokem té běžné, laciné morálky, o níž jste sama psala. Považte, vás dívky chrání ustálený mrav, dle něhož nesmíte vybočit z jistých hranic — — V zcela jiných mezích, v zcela jiné morálce vyrůstáte než muži. To, co vám zapovídá svět, to, co pro vás znamená „mene, tekel, ufarsin," k tomu muž přímo jako k nějaké povinnosti se vybízí. Blaženko, tak zní ta laciná morálka, že každý muž byl by směšným hlupákem, že výsměchu společnosti by propadal, kdyby za mládí žil zdrželivě. To patří k dobrému tonu, něco užít, promarnit mládí. Takový muž pak i u většiny z vás, těch cudných, Blaženko, dosahuje úspěchu — takový Don Juan se i cudným ženám víc líbívá, než svatoušek. To je ta morálka, to je to strašné zrcadlo, do něhož se díval Nordau, když vyslovoval snad až příliš pessimistický výrok, že ze stotisíce mužů sotva jeden jediný by na smrtelné posteli mohl odpřisáhnout, že ve svém životě nepoznal více žen než jednu. A rozvažte si i to jiné otroctví muže! Čtete spisy, knihy, v nichž věčně se vám říká a tak úsilně dokazuje, že člověk vlastně je zvířetem, že ošklivé pudy, egoismus a všechny podobné vlastnosti rozumějí se samy sebou. A člověk čte — čte, tak to do sebe nassaje, že pak vlastně skutečně vidí se zvířetem a egoistou. Blaženko, není strašnějšího otroctví nad toto! Já jsem to poznal, ve jménu pravdy poznal — a mohu mluvit. Vždyť já myslil, že jsem zvířetem, že musím být zvířetem, že musím být egoistou. Myslil jsem, že jedná-li se o můj prospěch, že smím sáhnout rukou, byť třicet lidí vzalo při tom škodu. Ale dnes vím, že nesmím — nesmím a že bych nedovedl. A jak nešťastný je takový člověk, jak ubohý je takový egoista, který všecko tak si myslí, to vím také teprve dnes."

Blaženka s utajeným dechem naslouchala. Nehleděla na Jendu. Zamyšleně patřila stranou. „Snad — — snad je mnoho pravdy v tom všem," zašeptla, „ale já přece nemohu."

„Blaženko!"

„Ne, nenuťte mne!"

„Pohleďte, byl by to tak krásný, úsilný a účelný společný život!" zahoroval Jenda.

„Nenuťte!" opětovala Blaženka. „Mně by láska přeměnila. Ale já si toho nepřeji. Vyžadovalo to mnoho práce, než jsem se stala takovou, jakou jsem. A potom jsem takto jako pták v povětří, dnes jsem zde, za

několik dní v Paříži a napadne-li mi přijat jiné místo, mohu třeba i do Australie — i tam máte české vychovatelky — ten pocit je někdy děsný, ale zas často hrozně příjemný — tak sama, samojediná v tom velkém světě! Ale zamilovat se, to znamená, ztratit hlavu a střemhlav řítit se nějakému domnělému blahu vstříc. Myslíte, že je to tak snadné? Znáte snad paní Ackermannovu? Ta též chtěla zůstat dívkou a v třiciti letech teprve se vdala, záhy však ovdověla a pak napsala do svého denníku: „Je n'aime plus à aimer". Já o sobě pravím: „Je n'aime pas à aimer". To je mé poslední a rozhodné slovo. Vždyť mnozí muži také zásadně se nežení, věřte tedy, že já zásadně se nechci provdat."

Před Jendovým zrakem se zatmělo. „Blaženko," vydechl, „pro všechno, co je vám svaté, vás prosím."

„Neproste! Raději — raději. — — Vidíte, proč jste jen přicházel? Vždyť je to pro mne také kruté."

„Tedy svolte — a bude všecko —"

„Svolte! Vždyť jsem řekla."

„Ne — ne, to jste neřekla vy, Blaženko," trpce vyrazil Jenda. „Vím kdo to z vás řekl. Stali jsme se otroky knih: vy i já. To všechno máte z knih. Či odplácíte mi nyní to, čím jsem se já před léty na vás prohřešil?"

Blaženka zbledla, chvíli mlčela, až posléze pronesla:

„Hleďte, jste — i zlý. Co pak opravdu nechápete? To je právě egoismus, když nechápete."

„Zlý — a egoista!" smutně mluvil Jenda. „Zlý — a egoista. Za takového mne tedy máte?" A vstal a trpce se usmívaje prošel pokojem.

Blaženka také se zvedla, přistoupla k oknu, tiše zaslzela. Potom promluvila: „Nuže, mne tedy raději mějte za zlou a egoistickou. Tu jste se přesvědčil, že i já umím zranit a často právě lidi milé. Nic se nemuselo stát, kdybyste byl nepřišel. A nyní já vás prosím pro všecko, co je vám svaté, abyste mne již nenutil — a abychom se již rozešli. I vám bude lehčeji — i mně. Uvěřte přece, že vás nemiluji. Co pak tak, jak tu jsem, hořím nějakou láskou? Je něco takového na mně vidět? Když bych již nějakého muže milovala — ale ten muž," dodávala s lehounkým úsměvem, „vůbec neexistuje — tu byla by to hrozná láska. Ty dnešní lásky se mi vůbec nelíbí. Já si představuji pod láskou — ale ne, nemluvme o tom! Vidíte přece, že jsem již letitou ženou, která si nedá poplést hlavu nějakou tou smyslností anebo vyhlídkou na příjemný život, který by snad s vámi měla. To já vždy v sobě samé všecko příliš analysuji a dovedu být k sobě spravedlivou."

Pod Jendou nohy kolísaly. „Tedy — — tedy — —" zaúpěl a zastřel si obličej rukama.

Chvíli tak stáli proti sobě.

„Blaženko," vzdychl, „vždyť já přece uvěřit nemohu. Odejít mám tedy skutečně? Vám je tedy milejší žít o samotě a snít snad jen o životě? Vždyť jak to budete vyhlížet? Jako sedmnáctiletá dívka, sedící se slunečníkem pod jilmem a držící knížku básní v ruce. Třeba by bylo manželství utrpením, přec jen je to manželství, je to život a ne snění. Smilujte se!"

Blaženka neodpověděla. Pak náhle vztáhla ruku, podávala ji Jendovi.

„S Bohem! Nemohu vám již víc vysvětlovat. Jednou z ciziny vám ještě o tom napíšu. Buďte zdráv — — a — —“ Tu zarmoucený její obličej postřel se laskavým, vřelým úsměvem. „Buďte zdráv“, opětovala, „a vylečte se. Viďte, že se vyléčíte? Viďte!“

„S Bohem!“ vyrazil Jenda a zapotácel se z pokoje.

A sotva zavřely se dvéře, Blaženka v křečovitém pláči klesla hlavou na stůl a celé její tělo bolestně sebou škubalo.

XXI.

Jenda ani nevěděl, jak octl se na ulici. Stál a šel, zase stál a zase šel. A nevěděl, že stojí, nevěděl, že jde. A kolem chodili lidé, na hlavní třídě jezdily vozy, hluku bylo kolem a život tekl proudem.

Srdce jeho krvácelo. Jedné chvíle z hlubokého sna se probudil, rozhledl se po lidech, po vozech, po všem tom hluku života. Úsměv skřivil mu ústa. V hlavě na okamžik se vyjasnilo. Vytrženě se díval a řekl si, jak je to podivné, ti lidé všichni jak normálně žijí, mají své obchody, svá řemesla, za životem se ženou — — „Ó podivné, že ten svět je tak střízlivý, že všude ta starost o život — — kdežto po mne život již neexistuje. A přece jdu také tou ulicí jako ti lidé a přece nejsem již jako ti lidé!“

Byl jako ze světa vytržený atom, jako člověk — samovrah. Tu pán ubírá se z úřadu, dělník z dílny, děvčátko z hudební hodiny, studenti ze školy — a člověk vedle na chodníku pádí k Vltavě, aby se vrhl do řeky, prchá za město, aby se střelil do hlavy.

Takový ztracený pozemčan byl Jenda. Šel a šel a stále šel. Ne sice vrhnout se do řeky — na nic takového v nejmenším nemyslil, ale přec jen s krvavou ranou v srdci, takže všechno kolem něho ztemnělo.

Octl se za městem. Vzhledl k obloze, která byla jasná a slunečná. A myslil si, že blesk měl by ji rozpůlit, spustit se k zemi, zasáhnout jeho srdce.

Praha se pod ním rozevírala. „Ona nechce!“ vzdechl. A náhle šíleně sebou trhl a jako již před týdnem, tak opět nyní hazardní závrať zatočila jeho hlavou. „Pokání — pokání — pokání! Nestane se mou ženou, nuže, ať nestane!“ Nadšeně zaplál jeho obličej. „Pokání činit, pykat za spáchané hříchy, mučit se, ležet v prachu a v blátě a volat: ‚Ó nehoden jsem zřít, Pane, k nebesům!‘“

S tím hazardním, pološíleným nadšením vracel se do Prahy. Ale zase ty ulice, zase ten hluk života, zase ti normální lidé! A hrůza se ho zmocnila. „Vždyť opravdu jsem vyvrhel,“ šeptal si. „Vždyť pravdu má Blaženka, děsí-li se mne. Vždyť v mém životě všechno je tak ošklivé a hnusné, nic již nedá se zahladit, jako Kainovo znamení lpí to hnusné na mém čele a tisíckrát mohu volat, že jsem se stal jiným člověkem. Ó lidé — lidé, tu na rohy ulic měl bych se postavit, tu na rozích ulic svléknout se do naha, rozdrásat duši svou! A pak — — pak snad. Ale ani pak ne! Kainovo znamení jednou vpáleno, s Kainovým znamením po celý život budu bloudit. Proč — proč přichází taková hanba na lidi? A Blaženka dobře ví a vidí, dobře vidí za mnou to zvíře, které kdysi

vrhalo vilné pohledy — — a děsí se a dobře, že se děsí. Vždyť já sama sebe nenávidím, sama sebe se děsím a ona by měla milovat tu nádobu ošklivosti? Chápu, rozumím jí, věřím jí, že žádný muž pro ni existovat nesmí. Štěstí její, že nesmí!"

Byl přemožen. Uprostřed ulice vbrkly mu slzy do očí. „To je zasloužený trest!" vzdechl. „Svými hříchy jsem ji ztratil."

Ty hříchy jevily se mu v gigantické podobě, narůstaly v nebetyčnou horu. Stanul kdesi na chodníku. Kolem přešel statný pán s prošedivělým vousem, krásně rostlý, moderně oděný. Pohvizdoval si, šťastně ubíral se ulicí. A za pánem mladý švihák a za švihákem manžel s ženuškou na lokti, pak student přešel a zase jiný pán a jiný švihák.

„I ti — — i ti všichni!" řekl si Jenda. „To jsou muži! Tu čistí, oblečení — — a všichni, všichni jako já. Nádoby ošklivosti, hnusu. Nenávidím jich, hnusí se mi, do jednoho se mi hnusí a já sám sobě hnusím se nejvíce. Pravdu měla — — a kdyby všechny ženy — kdyby všechny dovedly, jistě jinak — —"

A prchal z Prahy. Odpůldne odjížděl, s pozdním večerem byl v Rokytce. Na nebi hořel měsíc. A ještě téhož večera stál v sadě pod jabloní, pod kterou před nedávným časem šťasten snil. Ale dnes byl zdrcený člověk. Schoulil se náhle, přitlačil obličej k drsnému pni jabloně a hořce, usedavě plakal. „Co coelibát — — co coelibát?" vzdychal. „Ale žít — — žít bez ní!"

Celé moře lásky rozlévalo se jeho tělem. Utápěl, rozpadával se, rozprchával se v přívalu lomcujících jím citů. Blaženka rostla do nebe a on jako před božskou světicí plazil se po zemi, přál si objímat její kolena — — a s té země naposled odvážit se vzhlednout k jejímu jasnému obličeji, celý se spatřit v jejích čistých očích, v duši, dívající se z těch očí — — a pak rozplynout se nekonečným blahem, pak zemřít. „Všecko ve mně umírá — — umru."

A noc nad ním míjela — vonná, červnová, krásná noc.

(Dokončení.)

Z lyriků anglických

překlady *Jar. Vrchlického.*

Thomas R. Hervey.

Jsem docela sám!

Jsem docela sám! — Vidiny, jež hrály
kol mladých dnů mých, prchly v dáli, v dáli;
zpěv oněměl, který má radost pěla,
a drahá moje naděj křídla měla,
a světlo srdce mého v pleu padlo tmám,
a já v svém hoři sedím docela sám!
Též zjevy, jež jsem šíleně měl rád,
jak jeden za druhým prch kamerád,
jen upomínka celý čas tu sedí,
se svadlých květů věnce splítat hledí
a pláče na ně, není-li tu jen,
kdo pro slzu by škleb a smích měl pro můj sten.

I rodný krov můj znik mi v daleku,
kam jdu, v tvář cizímu zřím člověku;
zvuk, který slyším, zjev, který zřím,
svit není duchu, zpěv uším mým,
já nezřím jas, ač slunce v okolí,
zřím vlídné tváře — na se nikoli!

Já slyším smích a písní hlas, —
však bez útěchy žiju celý čas!
Zřím veselá líčka, zřím ňader lesk,
nic pro své srdce, kde vládne jen stesk!
Jsem snětivý klas, kde květina sterá,
neb v úzkém dlím kruhu vlastního šera!

Kol bloudím jak stín, všecko mne nudí,
mám kletbu na mozku, červa mám v hrudi,
já poděšen couvnu, když kol zní ples,
smích vzbouzí v mém srdci jen hrůzu a děs!
V svět ze snů se vracím, nikomu znám,
a sedím v svém hoři — docela sám!

James Hogg.

Arabská píseň.

Až přijde večer, můj miláčku, k nám,
můj mede, má hrdličko, dostav se tam,
kde měsíc plá bílý,
kde šumný zdroj kvílí,
kde v kvetoucí břeh
vln zaléhá vzdech,
stříbrný kolozpěv zaznívá v slech.

Jeť láska života zdrojem i štěstí,
jeť údolím, v kterém jen rozkoš můž' kvésti;
jeť růžovým sadem,
mír kde vlá s chladem, —
jeť světla chrám,
v němž rajský plam,
jeť duší nejvyšší slast, kterou znám!

Walter Savage Landor.

Idylla z Fiesole.

Zde, Jaro kde se vrhá jedním skokem
ve silnou Léta náruč, v které zmírá;
kde proudí z rána, na večer i v noci
dech vánku, lyru ždaje, by s ním hrála,
jemnější vzdechy, nevědoucí samy,
nač čekají; u staré tady zdi
pod stromem oranžovým, jehož vyšší
by květy mohly ukázati nižším,
jak luzně dole Fiesole leží;
co o pár kroků dál já zamyšlený
jsem naslouchaje dumal, svými šepty,
svým kýváním, svým pučením a vzrůstem
co as mi říci chtějí, — od zahrady
sem hezká dívka šla a lesklé plody
v klín sbírala. Já slyšel šustit větve,
však mnil jsem: koza to neb skot neb mezek,
a chtěl to zahnat, nebo sladké vůně
dum sladších rychlými jsou prostředníky,
kolébkou, kojnou matné paměti,
jež nejlepší, co má, vždy bez nich ztrácí.
Mně nosí zvěsti mládí, písně lásky
a vždycky bylo přání mé i vůle,
by volně žily květy, volně mřely,
až jejich duch povolá jejich duše

do sester středu, na svém rodném místě.
Já růží netrhám, na horské stráni
fialky hlavinky můj dech se netkne,
však neubližím jí a svatý kalich
lilie čisté nedotknutý, jistý
v mé dlani dlí, neztratí prášek zlata.
V tom světlo zřel jsem, kterak třpytné listy
víc zjasnilo, zřel sličnou páž i líčko,
jež plálo oka žehem, jež kol páslo,
zřel šedý střevíček, v něm nohu malou
výš vzpjatou, ne však dost pro ždanou haluz.
Já sklonil snět jí a natrhal květů,
jichž doba tu, je poranily včely
a s těžším křídlem ptáci proklestili
si cestu k nim, pak lup svůj sešlapali;
z nich drolily se mnohé, nerozkvětlé
již chrastily, na stonku škeble měly,
jak volný květu list je tvoří, pevné
a lesklé, bílé jak sníh, jak sníh bílý,
jejž nevidělo oko ani slunce.
Leč každý, ode mne jejž v šat svůj vzala,
byl krásnější než první, ona vděčně
to tvrdila, chtíc uznat snahu moji.
— Ty nejkrásnější najdeš ty! já pravil.
— Ne, tento květ jest spanilý a luzný,
zas ona děla mně jej podávajíc.
Měl jsem se zadívat naň, či jej vzíti?
Já nevěděl, ni ona, však jej vzíti
být mohlo nejsladším zde rozluštěním.
Já neodvážil dotknouti se květu,
jak ona sama byl tak svěží, plný,
z všech nejzralejší; dech ji mohl zlomit,
ji, jež tak čistě kvetla nedotknuta.
Zpět vzala květ, však nenalezla pasu,
by přitknouti jej mohla na svá ňadra,
dost nerada jej k druhým položila.

Bryan Walter Procter.

(Barry Cornvall.)

Král Smrt.

Král Smrt byl zvláštní a starý druh!
Kde sed, svit slunce se zkalil,
hnát jeho žlutý jen projel vzduch,
všem vína černého nalil.
Hurá tomu černému vínu!

A nejedna dívka našla si jej,
jíž v zraku zhas radosti svit,
a vdovy, jichž svadlý byl obličej,
šly tmavé, spavé víno to pít.
Hurá tomu černému vínu!

Hned žák chuť ku knihám ztrácí, —
svých básník snů nechá jas,
v květ svůj se krása hned vrací,
jak život mroucí růži zas —
Hurá tomu černému vínu!

I jdou, kde starý král spočívá,
on směje se, až slzí mu zrak;
jim ruku všem dá, všem nalívá
to víno, v němž smrti je mrak —
Hurá, hurá!
Hurá tomu černému vínu!

Píseň.

Zde zdravice je pro tebe, Mary!
Zde zdravice je pro tebe!
Jsou pijáci ti tam,
jsem opět sám,
na domov myslím a na tebe, Mary!

Jsou mnohé krásou zářnější, Mary!
Jsou čilejší a statnější! —
Míň luznějších jest,
zář letních hvězd
mně není nad tebe sličnější, Mary!

Tvé lásky slední vzdech jsem chyt, Mary!
Zřel v ztmělý oka tvého svit;
tě volal jménem
a větru stenem
zněl v odpověď můj vroucí cit, Mary!

Chtěj věrně vždycky pro mne plát, Mary!
Při tobě budu věrně stát
a v slunce sklon
v můj slední skon
při tobě budu věčně spát — Mary!

Lord Alfred Tennyson.

U moře.

V tříšť, v tříšť, v tříšť!
o šedé skály lam se, ó moře!
Ó chtěl bych, bych mohl povědít
to vše, jež tísní mne hoře!

Ó šťastný je rybářský hoch,
jenž výská a se sestrou hraje!
Ó šťastný je mladý plavčík,
jenž zpívá v člunu se kolébaje.

Ten nádherný koráb již v přístav,
jenž skryt pod vrškem, se mih;
ó mizící ruky jen jediný stisk,
zvuk hlasu jen, který ztich!

V tříšť, v tříšť, v tříšť
o svoje tesy drť se, ó moře!
Však sladký svit dne, který zmírá,
se nevrátí zpět víc v mé hoře.

—

Píseň o lesním rohu.

Lesk jitra pad na val i hrad,
vzplál na sněžné starých vrchů hlavě;
svit dlouhý hrál, jezery v dál
a vodopády bleskly v slávě. —
Duj, rohu, duj; hoň echa v dál se stroucí,
duj, echa odraz mroucí, mroucí, mroucí!

Ó postůj, slyš! jak v noční tiš
vždy jemněj, čistěj tóny plují!
Zní jasně v dál, od břehů, skal
ty rohy z elfů země dují!
Duj, rohu, dol tě vrací nachem žhoucí,
duj, echa odraz mroucí, mroucí, mroucí . . .

Stráň, proud i luh zná onen ruch,
v němž, drahá, nebem umírají;
však ohlas jich nám z duší zdvih
se v plnější zvuk, v němž nám hrají. —
Duj, rohu, duj; hoň echa v dál se stroucí,
duj, echa odraz mroucí, mroucí, mroucí . . .

—

William Wordsworth.

Sloky.

Bydlela stranou Dovských břehů
u nešlapaných cest,
jich málo znalo její něhu,
a nikde o ní zvěst.

U kamenu květ v mechu dýše
fialky, zraku skryt,
tak hvězdy svítí s nebes výše
v dál osamělý svit.

Neznámá žila. — Těch je málo,
jimž Lucy skon je znám;
spí v hrobě; z všeho, co tu plálo,
já pouze ztrátu mám!

Hračka.

Povídka E. Krasilníkové.

Z ruštiny přeložila Augusta Šlechtová.

(Dokončení.)

V.

yučování započalo.

Těžko bylo rozhodnouti, mnoho-li užitku přineslo Čuvaševu, ač navštěvoval hodiny velmi pravidelně, ale za to sblížení se s Michajlovými se dařilo.

Zanedlouho Petr Kyrylovič stal se přítelem jejich domu a seznal všechen jejich život. Byl velice prostý. Zesnulý otec Olgy Sergejevny do svého sňatku sloužil jako technik v závodě jednoho bohatého Angličana. Tento měl dceru, jež se zamilovala do Michajlova a vzala si jej proti vůli otcově.

Angličan tak se rozhněval, že vyhnal z domu dceru i s mužem, a když později ztratil mnoho peněz v jistém podniku, prodal závod a odejel do Anglie. Potom o něm již více nebylo slyšeti.

Pokud byl otec Olgy Sergejevny na živu, žila tato dosti dobře. On horlivě pracoval, aby ženě a dceři opatřil prostředky k živobytí; avšak netrvalo to dlouho, roznemohl se zánětem plic a zemřel ještě v mladém věku, když Olze bylo sotva 10 let.

Po smrti Sergeje Ivanoviče k jeho vdově přistěhovala se jeho sestra Marie Ivanovna, a tyto společnou snahou své práce vychovávaly Olgu.

Bylo jí 17 let, když ztratila matku.

To bylo před pěti lety. Čuvašev se dověděl ku svému podivení, že jde už Olze Sergejevně na 22. rok, čemu ani nemohl uvěřiti; tak zdála se mladou. Od té doby Olga Sergejevna žila se svojí tetou. První dávala hodiny, druhá dělala květiny, klobouky, nákrčníky, a šila šněrovačky. Mohly z toho žíti, ačkoli někdy dosti obtížně vycházely. Čuvašev to pozoroval, ale neosmělil se dosud nabídnouti materielní pomoc. Za to však užil příležitosti, když jeho učitelka onemocněla bolestmi v krku. Za touto záminkou přinesl jí jakási ku podivu léčivá cukrátka a konfekty; na to již častěji přinášíval svým známým hned buď něco sladkého, nebo ovoce aneb všelijaké zákusky.

Čuvašev vysvětloval to tím, že zůstávaje u nich často na čaj, chce takto přispěti svou částkou k jejich domácnosti, aneb také proto, že někdy na cestě v okně obchodu uviděl leccos lákavého, a nezdržel se, aby toho nekoupil.

Jiné dary byly divadelní lístky. Čuvašev je přinášel svým známým velmi často, a vymlouvaje se všelijak, nechtěl za ně nikdy vzíti peněz.

Chodili všichni tři pospolu, avšak Marie Ivanovna velmi málo překážela mládeži. Mezi jednáním, když Čuvašev s Olgou odešel projíti se do foyeru, Marie Ivanovna zůstávala seděti na svém sedadle; bylať unavena prací a málo ji divadlo zajímalo; byla by ráda zůstala doma, ale nezdálo se to býti jaksi slušným, aby projevila podobné přání.

Marie Ivanovna již dávno zpozorovala, že to nebyl anglický jazyk, jenž vábil Čuvaševa k její neteři. Pátrala stranou po hmotných poměrech a společenském stavu Petra Kyryloviče a byla výsledkem uspokojena, rozhodnuvši otázku o jeho přicházení, jak se jí zdálo: „prakticky“.

„Kdož ví, možná, že bude Ole štěstí přáti a že si ji vezme ... Vždyť od toho, co vyděláme, nelze býti živu ... jde to, pokud ještě je zdráva, ale kdyby nás navštívila nemoc, jsme úplně ztraceny,“ přemítala Marie Ivanovna. „Ovšem, kdyby nebylo nouze — toť něco jiného — mohly bychom chlapíku snadno ukázati dvéře ... Ale přece jen lépe, závisíme-li od člověka dobrého, jenž se nám líbí, nežli abychom před časem zmučeny hladem a všemožným utrpením dostaly se pak bůh ví komu do rukou. A vždyť z nouze beztoho jinak nevyvázneme, než takto anebo učiniti životu konec.“ A že se Čuvašev Olze líbil, o tom nebylo nejmenší pochybnosti pro bedlivého pozorovatele.

Všechen její půvabný obličej zářil štěstím, když byl přítomen. Stávalo se, že leckdys při vyučování, když Čuvašev naklonil se blízko ku své učitelce, její tvář zarděla se živým ruměncem, a ona neosmělila se pozvednouti očí, aby nesetkaly se s jeho příliš výmluvným pohledem. Stávalo se také Čuvaševu při příchodu nebo odchodu, že podržel ruku Olinu ve své déle, než bylo třeba, a tato ruka nedbala vyprostiti se. Jednou dokonce Čuvašev zmužil se tak, že poceloval při odchodu ruku Olinu. Ona se všecka zarděla a prsty pod jeho polibkem se zachvěly.

„Petře Kyryloviči ...' proč to?“

„Vám je to nepříjemno?“ otázal se Čuvašev, hledě milostně do očí mladé dívky.

Olga se velice zarazila a byla ráda, že přišla právě Marie Ivanovna. Vše to bylo velice příjemno a za jiných okolností Petr Kyrylovič, možná že by byl hleděl, aby tento stav sladké nerozhodnosti prodlužoval, kdyby mu jakýsi pocit divného nepokoje, jenž jej časem uchvacoval, byl nepřipomněl, že může nenadále ztratiti Olu, a toho přec každým dnem méně a méně si přál.

VI.

Jednou zvláště byl znepokojen předtuchou na cestě z domova do italské opery, do níž vstupenky byl již včera přivezl Olze a Marii Ivanovně.

Myšlénky tyto tak zaujaly Petra Kyryloviče, že ani nepozoroval, kterak octnul se u osvětleného divadla, u jehož podjezdu kupily se ekypáže a izvoščici.

Čuvašev, odloživ v šatně svůj svrchník do rukou sluhy, vkročil do přízemí. Přiblíživ se ku svému sedadlu, zpozoroval s udivením, že dvě sedadla vedle něho, připravená pro Olu a tetu, byla prázdna. Bylo mu to tím více divno, protože vždycky přijížděly v čas a při jeho příchodu bývaly již na místě. Také bylo již dosti pozdě, divadlo bylo skorem naplněno, z orkestru nebylo již slyšeti ladění nástrojů, a co chvíli bylo lze očekávati, že se tam objeví známá hlava kapelníkova. Z počátku se Čuvašev jen divil, ale potom byl velice znepokojen a dle síly svého nepokoje poznával, jak velice jej zajímal osud jeho známých.

Petr Kyrylovič pohlédl na hodinky.

„Nebudou-li tu za deset minut, pojedu se podívat, co se jim přihodilo,“ rozhodl. Poněkud uspokojen tímto rozhodnutím, pohlédl na prostor mezi sedadly a radostí se až zarděl. Mezi novými přicházejícími — zpozoroval známou černovlasou a kučeravou hlavinku. Ačkoli touto dobou dámy sedaly v divadle na místa v kloboučkách, Olga dobrovolně zamítla tuto nepohodlnou okrasu a seděla v přízemí vždycky bez něho. Za Olgou nebylo tentokráte viděti mírné tváře Marie Ivanovny, zastíněné známou jemu stužkou jejího kloboučku.

„Je-li možná?“ radostně pomyslil si Čuvašev.

Olga uviděla jej a usmívajíc se, rychle k němu přisedla.

„Dobrý večer! Bála jsem se, že přijdu pozdě,“ prohodila.

„A já zas se obával, když vás tu nebylo — že již nepřijdete.“

„Jak by to bylo možné, abych zanedbala Mazziniho a Sembrychovou? . . . tak jsem si přála . . .“

„A kde zůstala Marie Ivanovna?“

„Teta poněkud churaví a velice lituje, že nemohla jíti. Proto jsem se opozdila, musila jsem odvésti za ni práci.“

„Jsem velmi potěšen, že jste přijela; a to bych byl už myslel . . .“

„Až potom mně povíte, co jste myslil; a nyní poslouchejme.“

Melodická hudba Verdiho, provedená znamenitými umělci, působila mocně na Olu, slyšící poprvé „Traviatu“. Naslouchala pilně, starajíc se, aby jí ani jediná nota neušla, a hleděla na jeviště, nedávajíc téměř kukátka s očí.

Ačkoli její soused slyšel tuto operu Verdiho při nejmenším aspoň po desáté, přece dnes i on pocítil rozechvění, jakého v něm dávno již neprobouzely nijaké zvuky, a známý román: „Dámy s kameliemi“, vzbuzoval v něm účastenství — zdálo se mu, že v těch melodiích, v nichž skladatel vyjadřuje vášeň Alfreda k Violetě — jeví se i jeho láska.

„Dnes anebo nikdy!“ mínil Čuvašev v tu chvíli, když hlas umělkyně zazníval v podivuhodných trylkách, naplňuje celé hlediště.

„Jak krásně!“ pravila Olga.

„Ano, překrásně... milovati!“ neočekávaně pro sebe dodal Čuvašev.

Mladá dívka udiveně se ohlédla a jejich oči setkaly se, při čemž pohled Petra Kyryloviče prozrazoval tak mnoho, že Olga se zapýřila, odvrátila se, bojíc se pohlédnouti již na svého souseda. Mezi jednáním šli se projíti ve foyeru a byli velmi veselí, ačkoli stále vyhýbal se druh druhu pohlédnouti do očí, a jak uslyšeli zvonek, oznamující obecenstvu, že druhé jednání již počíná, Olga pospíšila na své místo. Na jevišti odehrávalo se právě utrpení zamilovaného párku. Objevil se otec Alfredův se svými hroznými požadavky.

„Jsem nemocna, slaba, života mého na krátce; ponechte mi mé štěstí!“ prosí Violeta — avšak ne a ne: otec i povinnost velí; štěstí odňato a zničeno.

Ola naslouchala a patřila na vše s rostoucím rozechvěním. Její ruka, sklesnuvši nevědomky, zadržela se o opěradlo křesla Čuvaševa. Tento položil lehounce svou ruku na její. Olina ruka se zachvěla, ale nedbala vyprostiti se.

Konečně nadešel čtvrtý akt.

Orkestr hraje truchlivou a něžnou melodii při otevřené scéně, která představuje ložnici nemocné Violety s dohořívající noční lampičkou a usnuvší na židli služebnou.

Za srdcervoucích smutných zvuků loučila se Violeta se svou mladostí, krásou, štěstím a životem ... Štěstí mohla ještě dosíci, vždyť je měla slíbeno; ale příliš pozdě — nedočká se ho více ...

V tom přikvapí služka se spěšnou zvěstí; ale srdce milující ženštiny uhodlo pravdu.

Se šíleným výkřikem štěstí:

„Alfredo, amato Alfredo!“ vrhá se Violeta v objetí svého miláčka.

Dva okouzlující hlasy pějí: „Opustíme Paříž, kdes tak mnoho vytrpěla!“

Olga s planoucí tváří a lesknoucím se zrakem obrátila se k Čuvaševu.

„Co jest?“ zašeptal.

„Jak krásné! umírati takto po boku svého miláčka! Já jí úplně rozumím.“

„Ano, a já ještě lépe ...“

„Tiše, tiše ... poslouchejme!“ přerušila jej Olga.

Když představení skončilo, Čuvašev pomohl své dámě se obléci a nabídl jí své rámě.

Ačkoli se to stalo poprvé, že Olga byla samotna, přece se neptala svého průvodce, doprovodí-li ji domů nebo ne.

Došli k rohu ulice, kde na ně čekaly saně Čuvaševa. Ačkoli Čuvaševi

drželi si ekypáž, Petr Kyrylovič zřídka kdy jí používal — měl svého stále najatého izvoščika.

Čuvašev pomohl sednouti Ole, přisedl sám a zapnul pokrývku.

„Nu, jeď!“

Ustálý a promrzlý kůň hnul se s místa, zahaliv jezdce sněžným prachem a hbitě vyprostil je ze zástupu lidí a houfu tísnivších se tu ekypáží.

Ulice, do které nyní zahnuli, byla tichá a tmavá.

„Olgo! miluji vás . . . miluji vás nade vše na světě . . . Můžete-li opětovati moji lásku?“

Čuvašev mluvil polohlasitě, ale na jeho hlase poznati bylo všecko rozčilení, jež prožil za tento večer.

Olga obrátila k němu svou rozčilením zanícenou tvář, jejíž výraz byl nejlepší odpovědí na otázku Čuvaševa.

VII.

Čuvašev dosáhl svého cíle: Olga podala mu všecky důkazy lásky, jaké jen může ženština dáti. Posud bylo vše tak, jak byl předpokládal; ale později stalo se cosi nepředvídaného, ač také ne špatného.

Stávalo se dříve, že Čuvašev když někdy se zamiloval, jako pravý Don Juan počal chladnouti ku předmětu své lásky, jakmile dobyl si toho, čeho si přál. Ne tak s Olou. Petr Kyrylovič cítil nyní, že Olu miluje ne méně, ba mnohem více než dříve. Čuvašev si to z části vysvětloval tím, že byl úplně přesvědčen o nezištné Olině lásce k němu.

Opravdu její chování pobavilo by mnohé z těch, s nimiž Čuvašev dříve míval známosť.

Olga zcela vážně mínila žíti jako dříve, a Čuvaševa to stálo dosti namáhání přemluviti ji, aby pustila aspoň část svých hodin (mezi těmito byla i hodina u příbuzné Petra Kyryloviče.)

Čuvašev, nešetře peněz, zasypával ji dárky, a nebylo lze říci, že by jí byly bývaly úplně lhostejnými. Není také divu: vždyť bylo tu mnoho takového, o čem snila jako o nedostižitelných pro ni věcech; avšak Čuvašev věděl, kdyby jí i ničeho nedaroval, že bude jej ne méně milovati. Petru Kyrylovići nepřišlo nijak na mysl — jak zpočátku mínil — pochlubiti se svým soudruhům zdarem; naopak staral se dle možnosti skrýti přede všemi své neznámé štěstí.

Čuvašev vídal se s Olou každého dne. Jezdili spolu do divadla, projížděli se za městem; ale ze všeho nejraději seděli doma, a k vůli těmto osamělým večerům Čuvašev rád odmítal mnohé světské zábavy.

Marie Ivanova jim nepřekážela — buď seděla ve své komnatě, anebo chodila s prací na návštěvu do rodiny jednoho nebohatého úředníka — jediné to své známosti —, kteří žili na jedné chodbě s Michajlovými.

Čuvašev si přál míti podobiznu Olinu; ale poněvadž jej fotografie ta neuspokojovala, obrátil se k jednomu se svých dobrých známých — k umělci, který nebyl sice ještě znamenitým, ale již počínal býti hledaným.

Petr Kyrylovič seznámil ho s Olou, a jeho přítel za několik posezení namaloval v akvarelu spanilou její podobiznu, skoro životní velikosti.

Umělec zobrazil Olu v témž hnědém oděvu a bílém límečku, jež

měla na sobě, když je poprvé Čuvašev navštívil. Vypadala jako živá; bylo to snad nejlepší dílo mladého umělce.

Petr Kyrylovič byl u vytržení. Podobiznu tuto dal do krásného rámce a pověsil nad svojí postelí, aby vstávaje lehaje viděl svoji Olu; umělce pak kromě peněžité odměny pozval ku společné večeři do jednoho hostince za městem,

Olga byla s nimi. Pěla, hrála a byla tak roztomilá, že Čuvašev vším právem mohl být na ni hrdým. Neodolal také pokušení, zeptati se druhého dne svého přítele, jak se mu Olga líbila.

„Ba, možno ti záviděti! Olga Sergejevna je okouzlující . . . přerozkošná hračka!" odvětil umělec.

„Hračka? . . . Nerozumím ti . . . co tím chceš říci?" poněkud suše podotkl Čuvašev.

„Odpusť . . . nechtěl jsem tě uraziti . . . avšak může z vašeho poměru vyjíti něco vážného? Oženit se s ní nemůžeš, taková věc je spíše pro nás — umělce, ale tobě se sotva hodí vzíti si dívku beze jména a postavení ve světě, a ještě . . . za takových okolností," pravil klidně jeho přítel.

Čuvašev ničeho nenamítal. Ale přece musel pozorovati, že z poměru, jejž zapředl z dlouhé chvíle — vyrůstal mocný a vroucí cit.

Mezi milými vlastnostmi Olinými bylo i to, že nebyla ani dost málo žárliva; věřila úplně v lásku svého Péti, a poněvadž jej sama tak neskonale milovala, byla by si přála věděti, co dělal a jak žil v tu dobu, když nebyli pospolu, a byla spokojena, když jí o tom Petr Kyrylovič vypravoval.

„Kterak bych si přála, viděti, jak žiješ!" pravila jednou.

„Víš co, to se dá snadno zaříditi: přijeď ke mně," nabídl jí Čuvašev.

Takového nabídnutí Olga se zhrozila.

„Co ti to napadlo, Péťo? jak můžeš něco podobného vysloviti! Co by tomu řekla tvá matka?" vyčítavě odvětila.

„Ničeho . . . ona se o ničem nedozví."

„Jakže, nedozví! . . . už dost!"

„Zcela prostě . . . Tento týden matka, sestra i bratr pojedou na celý den k našim příbuzným do Carského Sela; v takové dny se skorem všecka čeleď rozejde. Svého sluhu také někam dovolím, tak že tě může nanejvýše uviděti jen na schodech vrátný, a nemusíš ani zvoniti, poněvadž mám svůj klíč. — Přijedu pro tebe, a přijdeme i odejdeme tak, že nebude nikdo ničeho věděti . . . Souhlasíš-li?"

Vskutku, Čuvaševu bylo by nikdy nenapadlo nabídnouti něco takového jedné z oněch ženštin, jimž věnoval dříve svoji náklonnosť — to by se mu bylo zdálo opravdu zneuctěním domácího prahu — avšak Ola zdála se Petru Kyrylovičí tak nevinnou a čistou, jako dříve.

Konečně se mu podařilo Olu přemluviti.

Ale, když přijeli spolu do domu Čuvaševých, Ola rozhodně odmítla podívati se s Petrem Kyrylovičem do druhých pokojů, a obmezila se pouze prohlédnutím dvou, v nichž on přebýval.

Čuvašev nejprve ukázal Ole, kam pověsil její podobiznu.

Ola jala se pozorně prohlížeti zařízení komnat.

„Kterak zde máš vše pěkné a v pořádku!“ podotkla. „Ale teď mi ukaž všecky památky, jež ti darovaly ženštiny . . . tys mi sám pravil, že jich máš mnoho!“ zasmála se. „Chci se podívati, je-li tomu tak.“

„Hned, jak jsem se do tebe zamiloval, vše jsem zničil, ostatně tu máš klíč od mého stolku, snad tam přece něco najdeš,“ se smíchem pravil Čuvašev.

Usedl vedle ní a s úsměvem patřil, kterak Olga probírala se v obsahu jeho nejtajnějších přihrádek. Pojednou se zarazila, vyňavši z jedné jakýsi předmět, zalesknuvší se při světle lampy. Byl to neveliký kapesní revolver.

„K čemu to máš?“

„Brával jsem jej leckdys na hon nebo na cesty, ale to bylo ještě“ — pokračoval Čuvašev, vzav z rukou Oliných zbraň — „než jsem se s tebou seznámil, tehdáž napadala na mne časem taková zádumčivosť, že celý svět se mi znechutil, . . . no, a tu jsem si myslel, až to bude příliš nesnesitelným, učiním takhle!“ . . .

Když to dořekl, přiložil otvor revolveru ku svému spánku a dotkl se kohoutku.

Slabý sten zděšení vyrval se z prsou Oliných a ona vzchopila se, aby jej zadržela. Čuvašev se zasmál a uchopiv letmo ruku Olinu, jal se ji celovati.

„Co tě tak polekalo? Vždyť není nabit!“

„Ani nevím . . . Péťo, jak jsi mne polekal! Že se nestydíš! Ještě teď mi hrozně srdce tluče!“ vyčítala Čuvaševu strachem zarděvší se Olga.

„Snad jsi nemyslela, že bych se mohl ve tvé přítomnosti zastřeliti?“ otázal se.

„Ne, . . . to ne . . . ale kdybys se byl jen viděl v tom okamžiku, když jsi přiložil na sebe zbraň; měl jsi takový výraz, že jsem myslela, že jsi s to někdy tak učiniti!“ zaraženě odvětila Olga.

Čuvašev stal se tím ještě vážnější než dříve.

„Nikoli! drahoušku, neučiním tak; alespoň nyní ne, pokud tě tak, tak nevýslovně miluji. Pokud je život krásný, třeba žíti, a užívati všeho, co nám podává . . . Ale nastane-li čas, kdy život přestane být životem a stává se břemenem, — ne pro radosť sobě, ale za obtíž druhým — tu bude možno chopiti se nástroje a bez skandálu odstraniti se a udělati místo jiným,“ jaksi podivně se usmívaje, odpověděl Čuvašev.

„Přestaň, Péťo, to není hezké . . . nelíbí se mi, když takto mluvíš,“ prohodila Olga.

„Proč?“ usmál se Čuvašev.

„Poněvadž vypadáš tak hrozným materialistou!“

„Co platno, děťátko, to, co já viděl v životě, nemohlo ze mne udělati idealistu,“ vzdychl si Čuvašev — „chtěj nechtěj, za každou cenu, přestáváš věřiti . . . a také k čemu? Komu to může radost způsobiti? Ostatně neboj se. Nejsem ještě takovým bezbožníkem, neboť chovám v sobě nyní víru v božství, jemuž se klaním, a jež příčinou, že miluji . . a toť je, jak znalci tvrdí, to nejhlavnější,“ usmál se Čuvašev, vina k sobě Olu.

VIII.

Vzájemná láska Oly s Čuvaševým zdála se jim rájem; avšak nižádné štěstí pod sluncem nebývá stálé, a tak i do tohoto ráje vplížil se had — pokušitel.

Čuvaševi byli bohatí, a všichni je za takové pokládali; ve skutečnosti však majetek jejich byl v náramném nepořádku; všichni utráceli a nikdo ničeho nepřidával; při takovém životě možno ovšem zničiti i jmění sebe větší.

Zpočátku stačily prostředky pouze k vydržování domácnosti a na útraty Petra Kyryloviče; nyní dorostla jeho sestra — bylo třeba pro ni zábav a šatstva a až bude nevěstou, dáti jí věno — a potom také nebylo již daleko do toho, kdy z malého Sáši stane se mladík, jenž také bude chtět žíti jak se sluší a patří.

Paní Čuvaševá, kteráž jediná z nich starala se o budoucnost své rodiny — jelikož dcera a mladší syn ještě nemohli a nejstaršímu ani nenapadlo o něčem takovém přemýšleti, ne jednou pozastavila se nad touto otázkou.

A protože nebylo možno spoléhati na jakoukoli pomoc zevnější, na příklad: na výhru z loterie, nebo na dědictví, bylo třeba, aby si pomohli sami. Takovou pomocí mohla býti pouze výhodná bohatá ženitba Petra Kyryloviče. Do nynějška paní Čuvaševa, jakožto moudrá matka, jsouc si vědoma, že dostalo se jejímu synovi dobrého vychování, nevměšovala se do způsobu života Petra Kyryloviče. Věděla dobře, že nežil jako poustevník, ale to přece bylo přirozeno: „Il faut que jeunesse se passe,“ po francouzsku myslila paní Čuvaševa. A že syn její nikdy nezneuctí jejich starou rodinu, o tom byla pevně přesvědčena.

Vše to bylo hezké; ale nyní nadešla doba, kdy i Petr Kyrylovič měl učiniti něco pro rodinu, jež byla dosud tak mnoho pro něho vykonala.

„Nechce-li si počínati ve službě jak se patří, musí se slušně oženiti,“ rozhodla paní Čuvaševa.

Použila první naskytnuvší se příležitosti a promluvila o tom se synem. Z počátku Petr Kyrylovič chtěl vše obrátiti v žert, ale zpozorovav, že matka mluví vážně, přijal též na se vážnou tvář a vyslechl vše s pozorností a bez námitek, jak se sluší na uctivého syna.

Čuvaševa ukázala i na tu, na niž počítala jakožto na svou budoucí dceru. Byla to Zizi Chazárova, jediná dcera a dědička rodiny a proto i velice bohatá nevěsta.

Chazárovi byli poněkud zpříbuzněni s Čuvaševými; ale toto příbuzenstvo bylo takové, že sňatek mezi členy jejich rodin nemohl se potkati s nijakými překážkami.

Zizi Chazárova byla ještě velmi mladá; sotva že byla uvedena do společnosti a to přísně vybrané. Byla hezounká, činila příjemný dojem; avšak Čuvašev nemohl necítit nesmírného rozdílu mezi tímto polodítětem, znajícím život z anglických románů, a mezi ním samým, jenž byl tak mnoho prožil a všeho zakusil.

Ačkoli takové sňatky nebyly vzácností jejich kruhu, přece hned na poprvé pobouřila se duše Petra Kyryloviče proti takové úmluvě, neboť

byl příliš zaujat svou láskou k Ole, aby byl jen přemýšlel o sňatku s kteroukoli jinou dívkou.

Na otázku matčinu, co tomu říká, odpověděl Čuvašev vyhýbavě; ale když byl o samotě, pojala ho více než zlost.

Jednu chvíli myslil, že bude nejlépe, když hned na dobro odmítne, ale vzpamatoval se. Nemohl nikdy pochopiti, kterak možno odepírati si v životě něčeho; a není-li peněz, bude se muset tak státi.

Čuvašev dle své výchovy pohrdal každým rozpočtem. Uvésti matce jakožto příčinu odmítnutí ženitby svou lásku k Ole, považoval Čuvašev za zcela nemožné. Ona nemohla ba nechtěla by toho pochopiti.

„Ces petites amourettes — on le rompt si facilement.“

Petr Kyrylovič poznával, že mu „rompre“ nebude tak snadno, ne-li dokonce nemožno.

„Nikoli! Už ať se děje cokoli, Oly jim nevydám! Buďsi! Ožením se, je-li to nezbytno; ale to není ještě manželství.. Hnusno sice otravovati cizí život; ale přece lépe nechť trpí Chazárova, nežli Ola!“ mínil Čuvašev.

Po několik dní tajil Čuvašev nepříjemnou tuto novinku před Olou, snaže se v její přítomnosti býti veselým, nechtěl ničiti své dosud neskonalé štěstí; ale konečně musel jí to říci, tím více, že jeho matka opět zahovořila o nutnosti ženitby se Zinou Chazarovou.

Olga vyslechla jej mlčky bez projevu podivení, nebo nelibosti, bez výčitek a slz, zbledla pouze a jaksi bez vlády svěsila hlavu, jako by jí bylo toto vyznání zlomilo.

„Snad se to ještě nestane, a přijde-li k tomu, nebude to tak brzo — co mne se týče, učiním vše možné; ale jestli že se i ožením, v našem poměru nic se nezmění,“ pokračoval Čuvašev — „můj sňatek byl by jen vyhovění přání matčině a podmínkám životním, jimž pozdě odvykati, neboť jsou vryty v tělo i krev. Moje láska k tobě — toť mé vlastnictví a já ji nikomu nevydám... Vždyť téměř Chazárovu ani neznám — a nemiluju jí... A tys mi dražší nad všechen život... Drahá Olo! Slib mně, že mi promineš můj sňatek!“

Čuvašev poklekl vedle Oly, aby lépe mohl viděti nakloněnou její tvář. Zdálo se mu, že na ní čte svoje odsouzení.

„Olgo! Pro bůh!“

Ona pozvednouc hlavu, pohlédla na něho; chtěla cosi říci, a pojednou zaštkala, zakrývajíc si rukama obličej.

Postrašený Čuvašev zasypal ji lichocením.

„Co to, Olo, co činíš?“

„Ach! Péťo, kdybys věděl, jak mne zarmucuješ! Ano, vždyť jsem sebe mocna... Není-li hříchem už nyní, nehledíc k tomu, až budeš ženat — milovati tebe?... A přece miluji tě a budu milovati, pokud živa budu. Jen ještě něco jsem ti chtěla říci... Víš, že pro sebe ničeho si od tebe nežádám.“

Při tom hlas Olin zachvěl a přerval se.

Čuvašev chtěl ji přerušiti, ale ona pokračovala:

„Stane-li se kdysi, že nebudeme sami... přijde-li na svět nevinný

bezbranný tvor, neponecháš-li jej tak jen osudu, jako jiní činí? Nebudeš tak nespravedliv? . . . Bylo by to ukrutné!"

Když Čuvašev pochopil, oč se jedná, zmocnil se ho nepříjemný pocit, právě jako by ho horkou vodou polil.

„Zajisté . . . Nu, vždyť ty . . . snad cítíš se churavou?" . . . prohodil Čuvašev.

„Ne, Péťo, jsem zcela zdráva . . . Mne to tak jen napadlo. Ach, můj milý, děsím se něčeho, sama ani nevím čeho . . . Byli jsme příliš dlouho šťastni — musíme si to vykoupiti . . . Pamatuješ se na Polykratův prsten?" smutně se otázala.

Avšak Petr Kyrylovič pospíšil si, ubezpečiti ji, že bude vše zase dobře. Tohoto večera odešel od Oly rozechvěn, hrd a šťasten.

„Ach, kdyby bylo lze vzdáti se některých svých zvyků, zanechati služby, do které beztoho nic není, a přijmouti soukromé místo, kde bych pracoval, a za to byl řádně odměněn, vzal bych si Olu, neboť lepší ženy sotva bych našel," pomyslil si.

Ale touže dobou Čuvašev cítil, že se mu nedostává k tomu odvahy. A vskutku, jak byl Ole řekl, přivykl již tak nynějšímu svému způsobu života, že se mu zdálo snadnějším při lásce k jedné dívce oženiti se s druhou, klamati jednu z nich a snad i obě, nežli aby se byl zřekl sebe menší své choutky.

IX.

Čuvašev, cítě se vinným, zdvojnásobil svou něžnosť k Ole. Pátravě hledíval jí do očí, staraje se splniti nejnepatrnější její přání.

Nyní ještě více vynasnažoval se vyhověti jí, když pozoroval, že Olga byla nevesela, ač hleděla to před ním tajiti. Na starostlivé jeho otázky: není-li churava? aneb nermoutí-li ji cosi? stejně vždy odpovídala: „Ne, jsem úplně zdráva; ty mne miluješ, čeho si mohu více přáti?" Ale nehledíc k těmto uspokojivým odpověděm, bylo pozorovati, že Olu cosi tížilo.

Měsíc prosinec blížil se ku konci. Přiblížily se svátky vánoční.

Čuvašev, přišed jednou k Ole, zastal ji při šití dětského prádélka pro její kmotřenku, mladší sestru úředníka, ku kterému chodila na návštěvu Marie Ivanovna. Petr Kyrylovič posadil se vedle ní a nějakou chvíli hleděl, jak pracovala.

„Co myslíš, Olo, připravme dětem Tučkovým vánoční stromek s dárky. Chceš-li?" pojednou otázal se Čuvašev.

Olga neprodleně odhodila šití, a objavši Čuvaševa, políbila jej.

„Ano, miláčku! zaplať ti to bůh. To bude pro mne opravdový dárek!" zaradovala se.

„A jak budou dětičky šťastny!"

Čuvašev si v duchu gratuloval ku svému zdařilému vynálezu, když uviděl šťastný ruměnec spokojenosti, oživující tvář Olinu.

Začali se společně umlouvati o podrobnostech zamýšleného svátku.

„Přistrojíme vánoční stromek o štědrém večeru; toť můj zamilovaný den!" pravila Olga. „Ach, ostatně počkejme — zapomněla jsem, že i u vás bude na tento den vánoční stromek."

„Nevídáno! To nic nevadí! Přijdu k tobě!“ bez rozmyšlení rozhodl Čuvašev.

„Nikoli! To se nehodí: tvoji by se hněvali ... ale počkej, co uděláme ... Kdy rozsvěcuje se u vás stromek? .. pozdě?“

„Asi v osm hodin; ne dříve.“

„Dobrá! A my svůj rozsvítíme v šest — přijedeš k šesté hodině?“

„Živ, nebo mrtev! budu zde!“ zasmál se Čuvašev.

* * *

Bylo to 23. prosince, v předvečer štědrého dne. Nehledíc k tomu, že bylo již dosti pozdě večer, na Něvském, tonoucím v ohnivé záři svých skladů a v bazaru, kolem něhož jako zázrakem vyrostl celý les stromků, kupilo se mnoho lidí, spěchajících nakoupiti všeho, co se jim zdálo nutným ku svátku.

Uprostřed nich, jako dvě sotva viditelné tečky, mihaly se Olga se svou tetou. Zadrželi je kdesi, a proto se také opozdily.

Marie Ivanovna, jsouc velice unavena, pobízela domů Olu, jež chtěla pořád ještě něco kupovati.

„Pro pána boha! Olo, pojeďme ... už sotva nohy vleku,“ pravila.

„Hned, tetičko! Přejdeme jen ulici a na rohu najmeme si izvoščika.“

„Jen pomalu, Olo; neběž tak ... Pozor, tamhle někdo jede!“

Ale s touto výstrahou přišla Marie Ivanovna již pozdě.

Za rohem vyletěl co nejkvapněji kočár s párem vraných koní.

„Hej! pozor, hej!“ bylo slyšeti volání kočího.

Olga poněkud zmatena, skočila ku předu, namísto aby byla ustoupila nazpět. Voj mihla se nad její hlavou. Kdosi strašně vykřikl a bujní koně zděšeně funíce, šlapali po něčem živém a nezvyklém, dostavším se pod jejich kopyta.

* * *

Ráno o štědrém večeru probudil se Petr Kyrylovič kolem desáté hodiny.

V předvečer obědval u Oly a zbývající večerní čas strávil u svých známých.

Tam mezi hosty byla i ta, kterou mu určili za nevěstu.

Buď náhodou aneb že se o to někdo zvláště postaral, Zizi Chazárova při večeři usedla vedle něho.

Čuvašev, jak byl uvyklý, vpravil se do úlohy příjemného společníka, jemuž je vždy nejpříjemnější dámou ta, vedle níž právě se nachází; velice mu lichotilo, že hezká, mladá dívka, která kromě svého bohatství měla mnoho nápadníků, pozorně jej poslouchá a oživuje v jeho společnosti. Čuvašev cítil, že by se nemusil mnoho namáhati, aby ji přesvědčil o své lásce, až by toho bylo třeba.

Vše to bylo by bývalo pěkným jindy; avšak nyní Petr Kyrylovič pocítil, jak ho svědomí kárá pro včerejší jeho chování. Pohlédl na podobiznu Olinu a zdálo se mu, že její překrásné oči hledí na něho s výčitkou.

Tu si Čuvašev připomenul, že dnes má býti u nich vánoční stromek;

jsa jist, že už sama přítomnost Olina zapudí z jeho hlavy vzpomínku na Chazárovu, vstal vesele a počal se oblékati.

Když se Čuvašev připravil, vyšel z ložnice do kabinetu a požádal o kávu. Než se sluha vrátil, Petr Kyrylovič vyňal z psacího stolu pěkné plyšové pouzdro a otevřel je.

Tam byla brože s náramkem — dárek Ole. Věci ty byly velice drahocenné a působily Petru Kyrylovičí potěšení. Mezi tím přinesli mu kávu.

Na podnose vedle číšky, konvice se smetanou a cukránkou ležela krásná obálka ze silného papíru se stříbrnými iniciálkami. Nebylo na ní ani známky, ani kolku; list nepřišel tudíž poštou.

Čuvašev ihned poznal tuto obálku; neboť byl sám pro Olu takové objednával.

„Co mi asi píše? Ale ruka jako by nebyla její!"

„Ondřeji, kdy přinesli tento list?" otázal se sluhy; tento odešed do ložnice, neslyšel již, anebo tvářil se, jako by neslyšel této otázky.

Petr Kyrylovič, roztrhnuv obálku, pohlédl na obsah dopisu, a div leknutím neklesl.

„To nepsala dozajista Olga, ale Marie Ivanovna."

„„Stihlo nás strašné neštěstí. Olu přejela ekypáž . . . doktor dává malou naději; ostatně nyní je Ola při vědomí — a nemyslí na nic jiného než na Vás . . . Milujete-li ji jen poněkud, přijeďte jak možno nejdříve . . potěšte poslední hodiny ubohé dívky.

M. Michajlova.""

Co pocítil Čuvašev při čtení této krátké zvěsti, nebyl by mohl vylíčiti slovy — bylo to tak úžasné — takových chvil nelze prožíti dvakráte v životě.

„Bože můj! smiluj se! zachraň!" zoufalým výkřikem modlitby vyrvalo se z prsou tohoto neznaboha, více bezděky, než aby byl chtěl tomu uvěřiti, a zároveň pojal jej zuřivý hněv.

„Ondřeji! Kdy to přinesli?" jakýmsi nezvyklým hlasem tázal se Čuvašev sluhy, objevivšího se na prahu ložnice.

„Včera asi tak k jedenácté hodině večer . . . vy jste nebyl doma," zněla odpověď. „A pak jsem také zapomněl."

„Zapomněl! Darebáku! Zasloužil bys, abych tě za to zabil!" vztekle vykřikl Čuvašev, přiblíživ se k němu.

Sluha poděšen, odstoupil, brumlaje cosi o odpuštění; nikdy neviděl svého dobrotivého a víc než třeba shovívavého pána v takovém stavu.

Čuvašev pojednou se zarazil — hrozná myšlénka mu projela myslí: jedenáct hodin večer, a teď už je jedenáct ráno! . . . Snad je už pozdě! Ó, Bože!

Čuvašev neohlížeje se na Ondřeje, vrazil do předsíně, chvějícíma se rukama strhl s věšáku svůj kožich a čapku a oblékal se. V tu dobu právě, když chtěl Petr Kyrylovič odejíti, vešla do předpokoje jeho sestra.

„Kam pak, Péťo, tak časně? Nezapomeň, že budou u nás dnes hosté," pravila.

Petr Kyrylovič obrátil se k ní, a jako Ondřeje, polekal i sestru výrazem svého obličeje.

„Co je ti?“

Křeč uchvátila tvář Čuvaševa; chtěl zvolati: „Ona umírá!“ mávl však pouze rukou, zavřel za sebou dvéře a letěl po schodech dolů.

Na ulici chladný vzduch jasného a mrazivého prosincového jitra, hrdě vynořujícího se z růžových par, osvěžil poněkud Čuvaševa a vrátil mu jasnější mysl. Zavolal na prvního vyskytnuvšího se izvoščika a neptaje se ani na cenu, dal se dovézti ku svému lékaři.

Doktor Čuvaševých byl dosti vynikající osobou v lékařském světě. Maje vysoké postavení a jsa více než zámožným, málo už zabýval se praxí, ale při Čuvaševých dělal výminku, jakožto u svých starých známých.

Proto když zaslechl ve svém předpokoji spor Čuvaševa se sluhou, jenž jsa u něho teprv nedávno a neznaje Petra Kyryloviče, nechtěl jej vpustiti, doktor, poznav tohoto po hlase, otevřel dveře do předpokoje, omlouval se Čuvaševu pro svůj ranní oblek a vpustil jej k sobě.

„Odpusťte, prosím, mám nového sluhu; on vás nezná . . . Pro takové staré známé jsem vždycky doma a rád jich přijímám,“ pravil. — „Avšak co je vám? Jste k nepoznání! Kdo u vás ochuravěl, aneb co se přihodilo?“ připojil, hledě na tvář svého hosta a pozoruje na ní rozčilení.

Petr Kyrylovič vypověděv, co jej k němu přivedlo, poprosil ho, aby jel k Ole.

„Dobře! Hned; jen co se obléknu, vypiji kávu a lecos zařídím — za půl druhé hodiny — nejdéle za dvě. Ponechte mi zde adresu,“ odpověděl doktor.

„Za půl druhé — za dvě hodiny! Považte jen, co pravíte! To bude již pozdě, anebo snad je už nyní pozdě!“ zoufale vyrazil ze sebe Čuvašev. „Jeďme okamžitě!“

„Ale jak pak?“ . . . namítal doktor.

„Nepojedete-li hned, uvalíte na sebe těžký hřích . . . Věřím ve vás, jako v Boha! . . . Jediný vy můžete jí pomoci. Pojeďme, jinak přihodí-li se něco, neručím za sebe . . . Zemře-li Ola — já ji nepřežiju,“ takřka bez vědomí prohodil Petr Kyrylovič.

Doktor napnutě na něho pohlédl, a vskutku na tváři Čuvaševa bylo cosi, z čeho se mohlo souditi, že jeho slova nebyla mluvena do větru, neboť přiměla doktora k tomu, že se rozhodl.

„Je-li tomu tak — tedy pojeďme,“ rozhodně pravil, odkládaje stranou břitvu, kterou právě držel v ruce, a spěšně oblékal na se svrchník.

Za několik minut doktor byl připraven a vyšel s Čuvaševem na ulici.

S trapnou tísní v srdci stoupal Petr Kyrylovič po schodech, po nichž tak často vesele kráčel se šťastným vědomím, že miluje a jest milován . . . a nyní co za chvíli asi uvidí?

Otevřeli jim dříve, než sami zazvonili. Na prahu předsíně stála Marie Ivanovna. V jejím obličeji byl výraz bolesti a oči měla uplakané. Za ní bylo pozorovati postavu jakéhosi neznámého pána — byl to doktor zavolaný v předvečer, jenž skorem celou noc proseděl u Oly.

„Konečně jste tu!“ zvolala Marie Ivanovna, uviděvši příchozí.

Čuvaševu zdálo se, že slyší ve slově tom výčitku; krev mu stoupla do tváře a tak teskno a trpko bylo mu u srdce. Přišlo mu na mysl, že i Olga mohla považovati jeho dlouhou nepřítomnost za lhostejnost.

„Teprvé dnes obdržel jsem váš lístek. Sluha naň zapomněl, jinak byl bych okamžitě přijel . . . Zde náš doktor . . . A co . . .“ chtěl se otázati: „jak je Ole?“ ale hlas mu selhal.

„Pojďte k ní . . . ona stále myslí jen na vás,“ pořád ještě, jak se Čuvaševu zdálo, vyčítavě odpovídala Marie Ivanovna.

Petr Kyrylovič nedal se dvakráte pobízeti; zanechav Marii Ivanovnu a oba lékaře, aby se jeden s druhým seznámili a své mínění o stavu nemocné vyměnili, vešel do pokoje Olina.

Ležela na posteli; jedna ruka v tenkém, vyšíváním ozdobeném rukávě nočního kabátku, spočívala na prostěradle, druhá byla obvázána a schována. Obličej neutrpěl kromě malých poškrábanin, ale přes čelo měla bílý obvazek, jenž skrýval se napolo v hustých, krátkých, vlnitých vlasech.

Olga byla velice bleda; ale jakmile uslyšela známé kroky a milý hlas, vrátila se na okamžik barva a jiskra života do jejích tváří. Pokusila se podati Čuvaševu zdravou ruku, usmívajíc se, ač v tu chvíli oči její zalily se slzami.

Bez vědomí vrhl se Petr Kyrylovič k posteli a pokleknuv vedle, chopil se této ruky, zasypávaje ji polibky se slzami dlouho tajenými, jež nyní se vyhrnuly.

„Odpusť mi, Olo! odpusť, drahoušku!“

„Nech toho, Péťo . . . co ti mám odpustiti?“

„Že jsem tak dlouho nepřijel . . . vždyť teprvé dnes jsem o tom zvěděl.“

„Byla jsem jista, žes nezmeškal svou vinou. Když mi bylo tak zle, bála jsem se umříti, aniž bych tě ještě naposledy spatřila . . . teď jsi u mne, a vše je zase dobře . . .“

„Chudáčku můj! Tys tolik trpěla, a já v tu dobu . . . Ó, můj Bože! proč to? zač?“

„Upokoj se, Péťo, . . . teď mi není tak zle, a já se nebojím . . . Jen pomalu, miláčku . . . jsem všecka zdrcena.“

Při těchto slovech ruce Čuvaševa klesly bez vlády, a zároveň v hlubině jeho duše vypukl hněv proti neštěstí, jež ho stihlo.

„Toho nebude! Ty nesmíš umříti! Je tu se mnou náš doktor. — On tě prohlédne a vyléčí, a budeš opět zdráva, a budeme zase šťastni! Ale nikdy více se již nerozloučíme. Nyní teprvé pochopuji, co pro mne znamená, kdybych tě ztratil! Ať si tam dělají co chtějí, ale já si nevezmu ani Chazárovu, ani žádnou jinou, kromě tebe!“ s vášnivým zoufalstvím zvolal Petr Kyrylovič.

Poslední jeho slova vyvolala opět na bledé tváři Olině hořečný ruměnec. Ač pro ni tento důkaz lásky objevil se příliš pozdě, přece jím byla šťastna.

„Zaplať ti to Pán Bůh, miláčku! . . . Jsem přesvědčena, že bys tak učinil, jak pravíš, ale toť nemožno: mne již neudrží žádná lidská síla . . . Prosím tě, ať mne doktor již neprohlíží . . . kdybys jen věděl, jaké to mučení . . . Byl u mne již zkušený lékař, jemuž důvěřuji, a ten řekl mi na mou prosbu pravdu. Přála bych si velice ještě žíti, bylať jsem tak šťastna . . . avšak je třeba podrobiti se . . . Pamatuješ se, jak jsem kdys pravila, kterak třeba vykoupiti své štěstí?“

Ale Čuvašev tak dlouho přemlouval Olu, pokud ji nepřiměl k tomu, aby se dala lékařem prohlédnouti.

Olga, vidouc, že je to jeho nejnalehavějším přáním, svolila a vydržela zkoušku; hryzla si rty, aby potlačila bolestné sténání, a rděla se před těmito lidmi, kteří ve své horlivosti, jak se zdálo, docela zapomínali, že byla ženštinou a oni muži.

Sotva že bylo po prohlídce, vše přivedeno zase do pořádku, a když Olga, jež byla bolestí takřka bez vědomí, přišla opět k sobě, nahlédla do pokoje Marie Ivanovna s jakýmsi tázavým výrazem na tváři. Olga ihned ji zpozorovala.

„Nuže, tetičko, přišel-li?“

„Ano, může vejíti?“

„Prosím . . . rychle, rychle“ . . . odpověděla mladá dívka a její tvář se opět zarděla.

„Kdo to přišel?“ tázal se Čuvašev; ale poněvadž Marie Ivanovna byla už odešla, odpověděla Olga:

„Kněz . . . prosila jsem tetu, aby pro něho poslala . . . Chci se vyzpovídati.“

Doktor, vzav Čuvaševa pod ruku, vyšel zároveň s ním a s kolegou jedněmi dveřmi, když právě kněz přicházel druhými k Ole.

„Příliš vážné vnitřní poranění . . . velká ztráta krve při velmi něžném organismu . . . nelze ničeho dělati; také nelze říci, za jakou dobu nastane osudná chvíle, může to snadno býti za hodinu anebo za den. Co se týče prostředků k udržování sil a k umírnění bolestí, jsou po ruce.“

To bylo vše, co mohla říci věda k útěše Petra Kyryloviče. Ó, Pane Bože! Kterak mnohem více opovrhoval nyní vědou lékařskou, nežli jí byl před hodinou důvěřoval!

Čuvašev, vrátiv se po odchodu lékařů do velkého pokoje, pojednou se zachvěl: zrak jeho padl na stojící v rohu stromek, na němž se již leskly tu a tam některé ozdoby. Petr Kyrylovič si připomněl, jak ještě přede dnem Olga se naň těšila, a tato vzpomínka ranila dýkou srdce jeho. Čuvašev posadil se na pohovku, na níž tak často s Olou sedával a zakryl si tvář rukama. Nyní neplakal více; ale to, co zakoušel v této chvíli, bylo horší, nežli nejstrašnější zoufalství. Z tohoto stavu vyrušilo Čuvaševa vrznutí otvírajících se dveří. Vstal rychle a octnul se tváří v tvář s duchovním, vyšedším z pokoje Olina. Byl to již zcela starý sluha církve, s bílými a řídkými vlasy a vousy, s mdlým výrazem očí, obroubených jemnými vrásky.

Jako výraz těchto očí, tak i všechen obličej svědčil, že vlastník jeho dávno se již se vším rozloučil, co se jmenuje vášní, a že pohlížel na vše kolem sebe okem klidného pozorovatele, a ne jako herec života. Ostatně zdálo se, že i jeho dojalo hoře, jevící se silně ve tváři Čuvaševa.

„Světští lékaři jistě vám už řekli, čeho lze očekávati od jejich vědomostí, já však jako lékař duchovní tvrdím, že jsem málokdy nalezl tak dobře připravených osob ku poslední hodince u víře a pokoře, jako je vaše nemocná . . . Hospodin, volaje ji k sobě, připravil jí lepší osud, nežli je ten, jejž by jí mohly dáti lidský egoism a znemravnělosť. Není teď vhodné chvíle dělati vám výčitky; avšak hleďte si vzíti výstrahu z tohoto

neštěstí pro budoucnost . . . Neoddávejte se však zoufalství!“ . . . ale zpozorovav, jak se zachvěl Čuvašev při jeho slovech, dodal: „zoufalství je velký hřích . . . Teď však pojďte k trpící, ona vás tak miluje, že pouze vaše přítomnost může ulehčiti její poslední chvíle . . . Buďte s bohem!“

Duchovní podal Čuvaševu ruku; tento však místo stisknutí, jak byl kněz očekával, neočekávaně políbil vyschlou, starou tuto ruku s vystupujícími na ní žilami. Petr Kyrylovič nepamatoval se, že by kdy byl políbil mužskou ruku — bylo to snad nyní poprvé v jeho životě.

Duchovní ještě jednou pohlédl pozorně do tváře Čuvaševa a požehnal mu.

„Nuže! Dej vám Bůh trpělivosti a pokory . . . Jděte k ní.“

Kněz odešel do předsíně, kde jej očekávala Marie Ivanovna, a Petr Kyrylovič s jakýmsi podivným, rozrývajícím pocitem v duši vešel k Ole.

Ona uvítala jej s takovým úsměvem, že Čuvašev si mimovolně připomenul slova duchovního, on že jedině může zmírniti její přechod do jiného světa, a srdce jeho div nepuklo.

„Ne, už není možno . . . nesmíme se rozloučiti!“ pomyslil si a myšlénkou tou se mu odlehčilo.

„Jak je ti? Gratuluji,“ pravil Čuvašev, skláněje se a celuje Olu.

„Je mi nyní zcela dobře po rozmluvě s baťuškou . . . Posaď se zde a neodcházej, Péťo . . . viď, že neodejdeš?“ nepokojně se tázala.

„Kam bych od tebe odešel? Pro mne je místo jen zde!“ vášnivě odpověděl Čuvašev, a chtěl ještě cosi připojiti, ale neučinil tak ze strachu, aby nerozčilil Olu těmi vášnivě zoufalými slovy, jež měl na jazyku.

Zatím míjely hodiny i minuty u postele umírající; hned krátké jako okamžik, hned dlouhé jako věčnosť, dle toho, co během nich zažili.

Čuvašev i Olga málo hovořili, a co si mohli také říci? Každý z nich příliš dobře chápal to, co druhý cítil.

Kromě toho Olga čím dále tím více slábla. Z větší části ležela se zavřenýma očima. Dech její byl nestejný, chvílemi až těžký, tak že tiskla zdravou rukou hruď, jíž se nedostávalo vzduchu. Chvílemi žádala napíti se, a tu Čuvašev podával jí sklenici s chladným šampaňským; Olga něco málo se napila, usmívajíc se na něho a opět upadala v bezvědomí.

Pojednou ve vedlejším pokoji bylo slyšeti jakési hlasy. Olga, uslyševši to, chtěla věděti, kdo je tam. Ukázalo se, že to byli od Tučkových, aby se zeptali po jejím zdraví.

„Ubohé děti! přišly o slavnost. Péťo, dejte jim stromek i vše, co jsme pro ně připravili, nechť si to upraví už sami, jak dovedou,“ pravila Olga.

„Tuhle to ještě odevzdejte jménem Oliným její kmotřence,“ dodal Čuvašev, vyňav z kapsy tobolku a podávaje ji Marii Ivanovně; ani se nepodíval, kolik tam bylo.

V této chvíli neměly milliony pro něho nijaké ceny, neboť nebyly s to zachrániti jeho prchající štěstí; ale kdyby i peníze byly měly pro něho nějakou cenu, byl by shledával dostatečnou odměnu za svoji velkomyslnost v pohledu a úsměvu Oliné, jímž mu děkovala.

Potom opět míjely minuty za minutami. Počalo se stmívati. Marie Ivanovna, pozorně kráčejíc, přinesla do pokoje lampu s temným stínítkem.

Postavila ji na stůl, spustila záslony na ztemnělých večerním soumrakem oknech, s povzdechem pohlédla na ležící se zavřenýma očimá Olu, i na Čuvaševa sedícího vedle ní, a odešla.

Mezi tím Petr Kyrylovič dával jí uspokojující znamení. Olga totiž před čtvrt hodinou stala se klidnou, dech její byl stejnější a na tvářích vystoupil ruměnec. Tak přepodivně upraveno je srdce lidské, že v těch případech, když jeho štěstí visí již na nitce, ono počíná doufati, nedbajíc skutečnosti.

„Snad se lékaři zmýlili, snad“ . . . Avšak Čuvašev ještě jasně nepojal oživující myšlénku, když velké oči Oliny, zvětšené za tento den jaksi ještě více, otevřely se s tázavým výrazem strachu — její rty se pohnuly — ale hlasu z nich nevyšlo.

„Co, drahoušku, chceš-li píti?“ tázal se Čuvašev, skláněje se k ní a cítě za chvilkovým ulehčením pocit hrozného strachu.

Olga pohnula odmítavě hlavou.

„Blíže!“ konečně uslyšel Petr Kyrylovič — porozuměl a úplně se k ní naklonil.

Na obličeji jejím jevila se spokojenosť, a hlas zněl zvučněji.

„Ještě blíže! . . . ano, tak, tak . . . Pamatuješ se, když jsem pravila, jak to musí býti krásné, umírati po boku milovaného člověka? . . . Poceluj mne naposledy . . . snad ti nejsem protivnou?“

Čuvašev místo odpovědi jako beze smyslů přilnul vášnivým polibkem ke rtům Oliným.

V té chvíli jeho spojení s životem také bylo přerváno.

Poslední smrtelný záchvěv na ztrmáceném bolném těle, jakýsi chraplavý vzdech či sten — a vše bylo skončeno. Nebylo již více Oly v té chvíli, když první úder zvonu zazněl ze zvonice blízkého kostela, zvoucí lid k slavným obřadům.

Bylať to právě doba, kdy Olga chtěla rozsvítiti svůj stromek.

XI.

V domě Čuvaševých bylo vše připraveno k nastávající večerní slavnosti.

Vysoký a hustý, shůry až dolů bohatě ozdoben nejvybranějšími dárky, vypínal se strom uprostřed sálu, překrásně se v zrcadlech odrážeje. Po straně stál stůl, všecek pokryt bílými balíčky s dárky, jež byly svázány barevnými stužkami.

Paní Čuvaševá s dcerou, už ve večerních toiletách, a Sáša Čuvašev v nových šatech, seděli nejdříve ve vedlejším pokoji.

Sáša v očekávání nastávající slavnosti bavil se přehazováním listů jakési knihy, matka s dcerou hovořily, avšak předmět jich rozmluvy nebyl právě příjemný — otáčelť se kolem nepochopitelné nepřítomnosti Petra Kyryloviče, jenž odešed ráno, dosud se nenavrátil.

Z počátku na jeho nepřítomnosť nikdo neobracel pozornosti; ale když nadešla doba oběda a na otázku paní Čuvaševy: Je-li doma Petr Kyrylovič, následovala odpověď Ondřejova: „Ještě ne, dosud se nevrátil,“ stala se tato nepokojnou.

„Ani v takový den nemůže obědvati s rodinou!“ pomyslila si a roz-

hodla se učiniti synu výtku; ale když bylo po obědě a nastal večer a mohlo se každé chvíle očekávati, že hosté již se budou sjížděti, Čuvaševá pocítila nepokoj tím větší ještě, když jí dcera sdělila o rozčilení Petra Kyryloviče při jeho odchodu.

„Co se mu as přihodilo?“ přemítala Čuvaševá, ale ničeho nemohla vymysliti. V poslední době měla ho skutečně v podezření, že má jakési milostné pletky. Což byl by snad schopen tak se nechat uchvátiti, aby zapomínal slušnosti a úcty k matce? Je-li možná, aby odměnou za to, že mu dávala úplnou volnosť a neobmezené prostředky, ji sklamal v nejlepších jejích nadějích?

„Ach, vše je možné! Děti byly vždycky nevděčny a teď jsou ještě horší,“ povzdechla si Čuvaševá.

V předpokoji zazněl zvonek. Byli to hosté, Petr Kyrylovič by nezvonil. Čuvaševá vpravila se do úlohy příjemné domácí paní a vešla do salonu se synem a dcerou přivítati hosty, přikázavši napřed, jakmile se Petr Kyrylovič vrátí, aby ihned ji o tom zpravili.

Tu právě přijela rodina Chazárových: otec, vysoký úředník se stuhou a hvězdou, jehož nic již nezajímalo a jenž všude usínal; paní Chazárová, plná, velice energická a druhdy krásná dáma, všecka zářící brilianty; a konečně Zizi Chazárova, milá blondynka, v bílých, na pohled prostých, ale velice drahých šatech, se spuštěným po dětsku copem.

Zizi Chazárově bylo teprvé 17 let; ale tento účes dělal ji ještě o rok mladší, což nebylo, jak její matka tvrdila, nikdy na škodu.

Čuvaševá přijala své nejmilejší hosty se zvláštní laskavostí.

Podařilo se jí vysvětliti jim slušným způsobem nepřítomnosť nejstaršího syna; ale tato výpověď vyvolala mráček na tváři hezké Zizi. Ona skoro celý den myslila na svého včerejšího společníka a přála si spatřiti jej opět.

Nálada se tím však nepokazila. Brzy na to přijelo ještě několik hostí. Čas prchal. Ručička na hodinách na krbu konala bez ustání svou povinnosť, ale pořád ještě nikdo nepřicházel s vyřízením o návratu Petra Kyryloviče.

Čuvaševá měla po celý večer co činiti, aby nedala na jevo své trapné znepokojení; ale snad by to již nebyla déle snesla, kdyby se konečně ve dveřích salonu nebyl objevil Ondřej.

„Prosím, račte“ . . .

Čuvaševá div se nezachvěla; prosila za odpuštění, že musí něco obstarati, a přenechavši nit rozmluvy někomu jinému, vyšla ze salonu.

„Vrátil se?“ otázala se Ondřeje.

„Ano.“

„Kde je?“

„Šel do svého pokoje.“

Čuvaševá šla za synem; byla rozhněvána na Petra Kyryloviče, a chtěla mu to dáti na jevo.

Přiblíživši se k zavřeným dveřím jeho pokoje, vzala za kliku — ale dveře byly zamčeny.

„Péťo!“ volala Čuvaševá.

„Kdo je to?“ ozval se hlas Petra Kyryloviče.

„To jsem já . . . Kde jsi byl tak dlouho? Že se nestydíš, připraviti mne svou nepřítomností do nesnází před hosty, a to tím více před Chazárovými! Už jsem byla nepokojnou . . . otevři přec . . . Což je to něco slušného, abys mne nechal mluviti za dveřmi?“ hněvivě tázala se Čuvaševá.

„Odpusťte, maminko, oblékám se,“ zněla odpověď.

Tato slova jako rázem utišila vzrušení Čuvaševy — byla tak přirozena, že se vlastní její nejasná obava před něčím zlým ukázala býti směšnou.

„Dobře . . . a jakmile se oblékneš, přijď ihned do salonu; musím s tebou vážně promluviti . . . Slyšíš-li?“

Petr Kyrylovič na to ničeho neodpověděl, a Čuvaševá také již na odpověď nečekala. Úplně jsouc upokojena, chtěla odejíti; v tom však na prahu vedlejšího pokoje zastavil ji Sáša a tázal se: „Možno-li rozsvítiti stromek?“

Čuvaševá právě mu chtěla odpověditi, když pojednou její pozornosť byla zaujata hlukem v pokoji Petra Kyryloviče.

Zpočátku tam cosi upadlo a jako by se rozbilo a na to následovala rána, ne hlučná, ne dlouho trvající, ale tak podivná a neobyčejná, že slova uvázla na rtech Sáši i paní Čuvaševy a oni mlčky hleděli jeden na druhého. Pojednou podezření děsné pravdy, jako blesk osvětlilo Čuvaševu. Všecka bez sebe vrátila se zpět a počala zoufale trhati klikou.

„Péťo! Péťo, otevři! Pane Bože! co to děláš? Ty mne neslyšíš, Péťo? Můj Bože, bere si život! Otevři přec konečně ty hrozné dvéře!“ volala ubohá dáma ve svém zděšení, zapomenuvši slušnosti i na to, že jsou tu hosté. Avšak ze všech stran sbíhala se čeleď i hosté. Dvéře konečně vypáčili, a hle! co spatřili v pokoji Petra Kyryloviče! Před psacím stolem, na němž lampa jasně hořela, seděl v křesle, jaksi podivně sehnut, Čuvašev. Z pravého spánku jeho ještě řinula krev; avšak na jeho tváři spočíval již stín smrti — byl mrtev! Vedle něho na podlaze ležel neveliký revolver, vypadnuvší mu z ruky, jež bez vlády sklesla přes opěradlo křesla, a podobizna hezké brunettky s rozbitým při pádu se stolu sklem, jež dva měsíce visela nad postelí Petra Kyryloviče.

Před samovraždou taktéž Čuvašev zulíbal ji vášnivě jako nedlouho před tím celoval svou ubohou Olu v poslední chvíli jejího krátkého života.

Rozkošná hračka zlomena dříve, nežli se jí nabažil, s čímž se nemohl smířiti.

Jsou lidé, kteří se nikdy ničemu nenaučí.

Šamil chán.

Terecký kozák Jefrem na svou pěst
se spustil řádných bojovníků cest,
chyť' pušku, a jak zdivočilý pes
se vmísil v křoví rozsochatou směs
a křovím dral se, plížil dál a dál
výš do hor, Šamilův kde aùl stál.

Chtěl číhat na chána a ukryt v keř
jej zastřelit jak vzácnou, drahou zvěř,
neb dvacet tisíc rublů — dobrá cena —
mu za tu hlavu bude vyplacena.

Kol stráže čerkesské jak lehký stín
teď proklouzl a v houšti ostružin
se dále plazil, ani slabý hles
jej nezradil.

V tom v dáli zaštěk' pes,
a Jefrem strnul. Štěkot hnal se blíž,
než nadál se, v ráz byl obstoupen již,
sto černých hlavní na čelo mu míří.
Již spoután v klubko — krev mu v spáncích víří,
jak vlekou v aùl jej. Tam shléď' jej hned,
po němž dnes pásl! Očí nepozved,
jen zuby skříp' a zhryzal drsný ret.
„Nuž s bohem, bratři, navždy, naposled!“

V aùlu chudém seděl strašný chán
tím křikem pustým z venčí netýkán.
Přivlekli vězně. Kynul, znikl křik,
dav žen a dětí zmizel v okamžik.

„Pse bídný, ďaure, vím, nač's přišel k nám,“
mu v líce Šamil chrsť' svůj hněv, „však sám
to víš, co čeká tebe — strašná chvíle
ti nastane. Bys při plné byl síle,
teď odpočiň.“

„Jsem na smrt připraven,“
děl kozák lhostejně, „již počni jen — —
však sten ni prosba nezachví mnou, věz!
Já kozák jsem, a ty jsi bídný pes.
Ty, vepři, myslíš, že se smrti lekám
a od tebe snad smilování čekám?“

Chán zrudl . . . chopil kinžal — — na konec
se přemoh', jakby jakás divná věc
mu v duši hrála. Usmál pak se klidně
a pokojně děl vězni, skorem vlídně:

„Já mnoho o vás, Ruse, slyšel již,
a ty se líbíš mně. Tys junák. Slyš —
co's ty mi dneska učiniti chtěl,
já tobě učiním. Však abych měl
též jistotu, tož přisahej mi teď
při prachu matky své, že odpověď
dáš pravdivou."

Tu pozachvěl se Rus,
vztek, odpor pocítil a k psům těm hnus
a pýchu svou. A křikl: „Přisahám
při prachu matky své, já slíbil vám
všem smrt a tebe neušetřil bych —
já přál si kinžal stopit v ňadrech tvých!"

„Tys jistě pravdu děl," chán řekl vlídně,
„neb také slovo neříká se klidně,
na prahu smrti když stojíme už.
Ty Ruse, slyš, tys ďaur, já boží muž,
já dám ti volnost. Ne, že lituji tě,
já takých hlav jsem na sta požal hbitě,
však ty jsi prach své matky zneuctít
lží nechtěl, ač's tak život mohl mít.
Tys volil smrt — tož za to život měj.
Jsi svoboden — jen příště pozor dej!

To mrav je náš. Mně vražda zákonem,
však pro lež, zradu není místa v něm.
U nohou matky život, blaho, čest.
Odejdi v klidu. Allah velký jest!"

Aug. Eug. Mužík.

Ve velké době.

Román od Serv. Hellera.

(Pokračování.)

dpoledne k šesté hodině vyšli Hřímalý a dr. Pichl ze „Slovanské kavárny“ pod nábřežím, kamž si byli dostaveníčko dali a odebrali se nejkratší cestou na Žofín.

Žofínský sad byl tehda jinak upraven, než nyní. Kolem břehů jeho severní polovice vinuly se promenádové cesty, vroubené z obou stran stromovím a vysokým křovím, tak že odnikud viděti nebylo, kdo v nich se prochází, a v jejich středu bylo volné, pískem sypané prostranství s železnými lavicemi, malé rejdiště pro mládež. Před restaurační budovou, která stála napříč budově nynější, byl neveliký kulatý pažit s vodometem, a restaurační zahrada za budovou byla mnohem větší, než nyní, ježto valná část její přestavbou hlavní budovy byla pohlcena.

Když Hřímalý a dr. Pichl na ostrov vstoupili, hřímala tam už jásavá hudba sesílené plukovní kapely pruské a ostrov byl silně oživen. Ale jakou společností! Nebylo viděti než důstojníky v dlouhých modrých kabátech s šavlemi po boku a placatými modrými čepicemi na hlavách a vyparáděné mladé dámy. Však nikoli jenom mladé dámy: tu a tam vidna byla na lavičce nebo u stolu také obstárlá, s jakýmsi úmyslným nevkusem ale elegantně oblečená dáma konající s komickou nemotorností nezvyklý úřad gardedamy, která je ochotna nevidět a neslyšet.

Mladé dámy byly samý hedbáv a mušelín. Tehda panovala krinolínová móda s širokou drátěnou „klecí“ a silně škrobenými spodničkami, tak že při chůzi vrchní hedbáv zvučně šustěl a do tuha vyžehlené spodnice chrastily. Když si dáma v plném úboru pohodlně usedla, nadzvedly se jí zpředu jako zvon sukně s „klecí“ a dámy byly následkem toho nuceny nositi vždy úhledné botky — tehda s velmi vysokými špalíčky — a sněhobílé punčochy, jež podvazovaly červenými, modrými nebo žlutými stuhami s dlouhými konci. Na hlavách měly ponejvíce široké slaměné klobouky se širokými stuhami, spouštějíce je při nenucené procházce známým způsobem na záda.

V restaurační zahradě seděly dámy u stolů buď ještě samy anebo již ve společnosti pruských důstojníků, v dolejší pak části ostrova procházely se, hlučně štěbetajíce a se smějíce buď po dvou, po třech pospolu anebo již v párech s galantními poručíky a setníky. Některé srdnatě kouřily, jiné dělaly jenom, jakoby kouřily; důstojníci kouřili ovšem vesměs a takž proudila tiše se vlnícím vzduchem ustavičně směs vůně tabákové a ostrých voňavek.

„Na mou věru,“ pravil starosta Hřímalý dru. Pichlovi, „pověsť nelhala: zde jsou jenom pruští důstojníci a kokoty. Či jsou tu snad také nějaké slušné ženské?“

„Leda že by sem byly z neznalosti místního života zapadly anebo že by je byl sem nějaký frivolní známý zlomyslně zavedl,“ odpověděl dr. Pichl. „Ale pokud rejdiště přehlížím, nevidím nic, co by sem asi nepatřilo.“

„Za chvíli bude tu nabito,“ prohodil zase Hřímalý; „ustavičně přicházejí noví hosté, což abychom si ještě v čas vyhledali nějaké místečko?“

„Nepospíchejte ke stolu, milý příteli,“ napomínal dr. Pichl, „pivo je jistě špatné, víno falešné a jíst tu teprve nebudeme. Loudajíce se z místa na místo prohledneme spíše celý ten rej a budeme-li si chtět usednout, místo najdeme vždy někde. Každou chvíli odcházejí od jednotlivých stolů důstojníci s „dámami“, s nimiž se byli seznámili, na promenádu do druhé části ostrova nebo do města. Uprazdňují se tedy ustavičně místa.“

Hřímalý podrobuje se vedení svého zkušeného průvodce pozoroval s rostoucím odporem ale také s pevným sebezapřením člověka, který nechutné studium života koná, to pestré a šumné kolem proudění. Místy vedli si pruští důstojníci dosti slušně, napodobujíce či přenášejíce sem uhlazenější tón velkoměstských klubů, ale jinde propukaly tím křiklavěji trivialnost a nízkost nevázané zábavy s obecnými frynami. Také „dámy“ vedly si všelijak: jedny hrály si na neodhodlané a ještě stydlivé koketky, jiné napodobovaly prostomyslné a zcela ještě nezkušené husičky, jež z pouhé naivnosti se dávají svésti, opět jiné počínaly si výbojně, metajíce kolem sebevědomé pohledy, jakoby přítomné syny Marsovy vyzývaly: „Kdo z vás odhodlá se zápasu o moji přízeň?“ ale většina jich odhazovala vůbec anebo hned po krátké rozmluvě všechnu etyketu a oddávala se kratochvíli se zástupci vítězné armády pruské s nenuceností, před jejímž líčením péro se zastavuje a kteréž se v obecné mluvě říká nestoudnost.

V útulných jinak, křovím krytých procházkových cestách na příklad seděly namnoze párečky, kteréž si kolemjdoucích prochazečů obojího pohlaví ani nevšímaly a tak se bavily, jakoby byly samy kdesi v odlehlé tišině. A nikoho věc nepohoršovala! . . . Teprve k osmé hodině vyhledali si Hřímalý a dr. Pichl místo u kulatého stolku pod kaštany restaurační zahrady a poručili si láhev červeného vína s bilínskou vodou. Pokoušeli se o nějaký vážný hovor, avšak ten „život“ kolem nedovoloval na nic jiného myslit. Mladé dámy u stolů měly už své buď pevné aneb chvilkové zábavníky a nutily se do nenuceného veselí. Ale tu a tam seděla přec ještě nějaká matrona s jednou nebo dvěma děvčaty na prázdno.

„Poslyšte, doktore,“ pravil ruše poněkud dlouhé již mlčení Hřímalý, „tamhle ty dámy zdají se býti docela slušnými. Řekl bych, že je to matka, nějaká paní z venkova se svými dceruškami a že ani nevědí, v jaké společnosti se nalezají. Děvčátka jsou patrně náramně ostýchava. Klopí cudně oči a netroufají si ani trochu kolem se rozhlednout.“

Doktor Pichl otřev si brejle a podívav se ostře na označené místo obrátil se na svého souseda a pouště oblak cigarového dýmu skrze svislé poněkud kníry odpověděl skoro káravě:

„To byste se po čertech zmýlil! Ta ženská sem ty holky naschvál přivedla a pověděla jim, jak mají hrát komedii, aby se tím spíše zalíbily . . . Podívejte se, už jdou k nim dva poručíci . . . Vizte, jak chce

stará dělat vznešenou dámu a jak je při tom směšná! . . . Aha, už je docela vlídná . . . A teď: také děvčata troufají si už podívati se na své nové společníky . . . Tak, tak, už je společnost uzavřena."

„Ale co pak to asi tamhle přichází?" zvolal Hřímalý ukazuje na dvě dámy, jež nahodile uvolněným prostorem právě od východní strany se blížily.

Doktor Pichl podíval se opět bystře v tu stranu, kam Hřímalý ukazoval, vyvalil poněkud oči, svraštil nos a pravil trochu táhle:

„Tohle je něco jiného! To by už mohly být dámy slušné! To je docela jiné vzezření . . ."

Z přicházejících dam byla jedna již obstárlá a vypadala spíše jako komorná, než jako matka mladší dámy, kteráž byla krasavice vzácných půvabů: velká, ztepilá s oblými tvary a silně vypjatou hrudí, vyspělá a přec ještě docela svěží, černovlasá s temně hnědýma očima, se zdravou, čerstvou, poněkud přitmělou pletí, pravidelně modellovanou tváří a krásnými zuby.

Mladá dáma kráčejíc zvolna ku předu rozhlížela se klidně ale nikoli vyzývavě nebo drze kolem, jakoby ji ten ruch a šum sice bavil, ale nikterak nepřekvapoval.

„Jakožto znalec lidí bych se vsadil, že tato krasavice neví, kam vešla!" pravil doktor Pichl nespouštěje s dam očí. „Ta slyšela nejspíše, že bývá teď večer na Žofíně živo a přišla se podívat . . . Bojácna ovšem není a Pražankou také nikoli, neboť jakožto zdejší občanka věděla by jistě, jaké hosty nyní Žofín mívá . . . Ale venkovanka to také není! . . . Ta se již patrně po světě poohledla a dívá se všemu pevně do očí . . . Hádal bych, že je to nějaká umělkyně."

„Máte pravdu!" vpadl mu s účastí do řeči Hřímalý. „Vypadá docela jako nějaká lepší herečka nebo zpěvačka. Ty bývají ostříleny, i když jsou docela solidní . . . Což abychom ji upozornili, kde se nalezá a nabídli se jí za ochránce?"

„Máte-li k tomu odvahu, zkuste to," odvětil doktor Pichl, „možná že prokážeme té dámě skutečnou službu rytířskou a mýlíme-li se: za zlé nám to ještě vzato nebude!"

Tím časem přiblížily se dámy docela ke stolu, u něhož Hřímalý a doktor Pichl seděli a onen povstav a pokloniv se dvorně mladší dámě pravil co možná galantně:

„Račte odpustit, vzácné dámy, že vás neznámý člověk oslovuje! Místo, kde se nalezáme, ten skutek omlouvá: jakožto slušní a čestní lidé nabízíme se vám za ochránce, neboť zde není pro slušné dámy bezpečno."

Mladší dáma, probírajíc se rychle z překvapení, kteréž jí Hřímalý svým vystoupením spůsobil, otázala se krásně zvučným, ale poněkud nejistým hlasem: „Co pravíte? Že nám zde hrozí nepříjemnosti? Není snad vaše oslovení už první . . .?"

„Snad, ba nepochybně," odpověděl srdečně Hřímalý, „ale my bychom rádi, aby byla zároveň poslední. Nám praví již vaše vzezření, slečno, že jste do této společnosti zabloudila jen maně neznajíc její povahy."

„Scházejí se tu snad jenom ženštiny neslušné?“ otázala se s jakýmsi již úžasem dáma.

„Tak jest, vzácná slečno,“ pokračoval Hřímalý, „já sám nepřišel jsem v tato místa pro nějakou snad zábavu, nýbrž jenom abych se vlastníma očima přesvědčil, zda-li pověst neklame. Jsem venkovan a tuto můj vzácný přítel mne sem doprovodil.“

„Ale pánové mne neznají a já neznám jich . . .“ namítla rozpačitě mladá dáma.

„To nevadí,“ vmísil se do hovoru doktor Pichl, „neznámí lidé se seznamují — jestli jim to nevadí!“

„Mně nevadí nikterak, aby mne pánové seznali, jenom bych jménem slušnosti prosila, aby se mi také oni pravdivě představili. Jsem operní zpěvačka, pánům snad také již dle jména trochu známá, Diana dal Monte.“

„Ach zajisté, velmi známá!“ přisvědčoval horlivě doktor Pichl. „A nemýlím-li se, máme štěstí počítati tuto celebritu ku chloubám našeho národa . . .“

„Tak jest, pánové,“ doložila otevřeně slečna. „Vlastní jméno mé jest Anna Horská, avšak já, byvši nucena zpívati od počátku v cizině, upravila jsem si celé jméno po italsku. Ale proto přece nepřestala jsem býti Češkou . . . Nuž a nyní, když mne znáte, povězte laskavě i vy, pánové, s kým mne náhoda seznámila.“

Mezitím, co oba pánové se představovali, přiblížili se dva pruští důstojníci, kteréž byl Dianin skvostný zjev přivábil, a jeden z nich — nerozumě situaci — pravil slečně německy:

„Krásná Libuše, nehandrkujte se s těmi držgrešlemi! Pojďte s námi, nám na několika tolarech nezáleží!“

Diana ohledla se a měříc oba důstojníky přísným hledem odpověděla francouzsky:

„Nerozumím sice, co jste mi povídal, pane, ale mohu se toho domyslit a musím vám tedy, pánové, známo učinit, že jste se na falešnou adressu obrátili. Jste-li opravdu galantní muži, odejdete a nevšimnete si mne více.“

„Prosíme tisíckráte za odpuštění!“ omlouval se také francouzsky poručík. „Omyl náš omlouvá místnost a společnost, kde jsme se setkali. Dobrý večer!“

Po těchto polou upřímně polou ironicky pronešených slovech důstojníci odešli a doktor Pichl pravil káravě:

„To máte z toho, slečno, že jste si hned k nám nepřisedly. Ti flouskové mysleli, že . . .“

„Dobře, dobře, pane doktore!“ vpadla mu do řeči Diana, „já už vím, co si mysleli. A již také sedím. A teď mi vysvětlete, co se to s Žofínem stalo? Dříve býval dostaveníčkem elegantního světa . . .“

„A bude jím zase,“ přerušil ji doktor, „až ta neřesť odtáhne. Ale bude se musit celý ostrov se vším všudy desinfikovat.“

„Nyní nepřichází sem, jak slyším a pozoruju, žádná slušná dáma, leda omylem,“ poučoval Hřímalý.

„To bych sem jistě nebyla přišla, mít o tom jenom tušení,“ pravila Diana. „Jsem vám, pánové, povděčna, že jste se mne rytířsky ujali. Teď

poznávám již, že by se mi tu byly mohly stát velké nepříjemnosti . . . Ale co je pravda: vy jste, pánové, patrně důkladní znalci ženských, že jste hned poznali . . .“

„Styděli bychom se, kdybychom na první pohled nerozeznali umělkyni velkého slohu od davu těchto ženštin!“ pravil sebevědomě dr. Pichl. „Rozdíl ten bije z daleka do očí.“

„A vidíte, ti pruští důstojníci neznamenali žádného rozdílu,“ namítla Diana.

„Račte odpustit, slečno,“ odporoval Hřímalý, „ale ráčíte se mýlit. Ti dva mladí vojíni zpozorovali z daleka ten rozdíl, ale jejich nezkušenost nedovedla jim dáti výstrahu. . . . Však nyní, když jsme se již seznámili, račte nám, vzácná slečno, vysvětliti, proč v této nepokojné a nevlídné době v Čechách meškáte?“

„Já jsem, milí pánové, viděla už mnoho na světě, ale válku jsem z blízka ještě neviděla,“ pravila upřímně Diana, „a proto ocitnuvši se už zde, zůstala jsem.“

„Vy jste tedy naschvál sem nepřijela, abyste viděla, jak budou Čechy ve válce vypadat?“ otázal se doktor Pichl.

„Ach nikoli, pane doktore,“ odvětila Diana, „já nestarajíc se nikterak o politiku zvěděla jsem teprv zde, že je válka mezi Rakouskem a Pruskem neodvratna. Vidouc pak za velikého nadšení pražského lidu vojsko na bojiště odcházet, umínila jsem si, že se podívám hned, jak válka začíná a odejela jsem tuto se svojí signorou na pruské hranice a ubytovavši se v Königshanu měla jsem potěšení viděti, kterak pod mými okny přední voj Boninova sboru českou hranici překročil a viděla jsem také, kterak druhé noci na to vojsko téhož sboru, poraženo a rozházeno přes Königshan nazpět do Pruska prchalo. Při tom seznámila jsem se — ale ve vší počestnosti! — s velmi slušným pruským důstojníkem, je setník a jmenuje se Nordmann. Zda-li pak ještě žije? . . .“

„Nordmann se jmenuje? A je setník? Setník od prvního pluku granátníků?“ tázal se svrchovaně překvapen Hřímalý.

„Tak jest,“ přisvědčila slečna, „víte snad něco o něm?“

„Zda-li o něm něco vím!“ odpověděl skoro jásavě Hřímalý. „Setník ten byl sice trochu poraněn, ale vede se mu již dobře — on je, slečno krásná, již řadu dní mým hostem a bude jím snad ještě dlouho. Máte pravdu, je to velmi slušný muž.“

„To je překvapující zpráva, pane starosto,“ pravila patrně potěšena slečna. „Nebyla bych se věru nadála, že tak brzy o něm zase něco uslyším.“

„Zajímá vás ten setník, slečno?“ otázal se trochu zkoumavě Pichl.

„Jest snad docela přirozeno, pane doktore, že se po tak zvláštním a pro ženskou památném setkání o toho důstojníka poněkud interessuju, nemyslíte?“

„Zajisté, slečno, a nebylo by proti přírodě ani, kdybyste se silně o něho zajímala,“ přisvědčil doktor Pichl, „ačkoli bych velmi litoval, kdyby nějaký Prus tento český skvost nám odnesl.“

„Proč pak?“ namítl kvapně Hřímalý. „Kdyby se slečně líbil . . .“

„Vy jste nezdvořák, pane starosto!“ pokáral Hřímalého doktor Pichl.

„Rozšlápl jste dřevákem upřímně míněnou poklonu, kterouž jsem tuto slečně byl učinil.“

„Ach nikoli!“ odporovala Diana. „Pan starosta nechtěl tu nezaslouženou poklonu zničit, on mi patrně přeje a myslí si, kdybych se byla do toho setníka zamilovala, že by nebylo námitky, abych si ho vzala. Avšak buďte oba, pánové, bez starosti: od dvou několikaminutových rozmluv na hranici za válečného lomozu do ženitby je nesmírně daleko. Mně ani na okamžik nic takového nenapadlo a nenapadne. Jsem ráda, že Nordmann válku šťastně prodělal, ale nic více. Uvěříte mi přece, pánové, že za ním nepoběhnu a domyslíte se asi také, že ani on k vůli mně od praporu neuteče. Kdož ví, zda-li se již vůbec na mne pamatuje!“

„Pamatuje, slečno, pamatuje!“ ujišťoval skoro s ohněm Hřímalý. „Vypravoval nám o svém setkání s vámi a bylo patrno, že si na vás s radostí vzpomíná.“

„Opravdu?“ podivila se slečna a tváře její silně se zarděly.

„Nač bych vám lhal, slečno?“ vykládal dále Hřímalý, jemuž byla mezi řečí vznikla zvláštní myšlenka. „Jest docela patrno, že setkání se s vámi v něm trvalý dojem zůstavilo.“

Diana, kterouž bylo starostovo sdělení na okamžik, ale jenom na okamžik do rozpaků uvedlo, odpověděla už zase laškovně a s klidem:

„Je-li možná?! Snad po mně ten chrabrý válečník při měsíčku vzdychá, hahaha! Neřekl vám, pane starosto, že horoucně touží, aby se opět se mnou setkal?“

„Neřekl, vzácná slečno, ale nebylo toho také potřebí,“ odvětil Hřímalý. „Jsou věci, kteréž se ani nepotřebují říkat. Setník Nordmann není žádný sentimentální snílek, ale ze dřeva také není; on je muž přímý, nedělá mnoho řečí a nepřetvařuje se: kdo jej nenápadně, ale bedlivě pozoruje, prohledne jej na dno duše.“

„To snad přece ne!“ zvolal posměšně doktor Pichl. „Tak asi na kraj, o to bych se nehádal, ale na dno?! Zda-li pak víte, pane starosto, jak hluboká je taková duše?“

„Již opět začínáte?“ napomenul jej tváře se nevrlým Hřímalý. „Já vaše cynické poznámky rád poslouchám, ale teď, myslím, není pro ně chvíle příhodná.“

„Snad nás to okolí zde nepobádá k pobožnosti?“ prohodil zase doktor Pichl a svraštil obvyklým spůsobem čelo i nos, jakoby opravdu chtěl býti kousavým.

„To nikoli,“ odpověděl klidně Hřímalý, „ale ještě méně ke skeptickým žertům. Avšak — podívejte se: roznášejí jakési barevné lístky, co pak to asi bude?“

Několik sklepníků, kteří se byli na chvíli uvolnili, obcházelo rychle a kladlo na každý stůl několik červených, modrých, zelených nebo žlutých lístků a záhy měl Hřímalý i doktor Pichl v ruce toto — ovšem německé — návěští:

„Pánům hostům činí se vědomo, že bude, jakmile se setmí, na balkóně lázeňské budovy za skvělého magnesiového osvětlení provedeno několik plastických, živých a pohyblivých obrazů, zejmena: „Tři gracie“. — „Amor a Psyche“. — „Venuše a tritoni“. — „Leda s labutí“. —

„Bacchantky“. — „Apollo a musy“. — Skupiny tyto budou provedeny vybranými krasavicemi zdejšího vznešeného světa. Pánové žádají se, aby po skončené produkci uspořádali mezi sebou ve prospěch obětavých vestalek co možná vydatnou sbírku, k níž každý nechť přispěje tou měrou, jaký mu představení způsobilo požitek.

Zábavní výbor dočasného důstojnického kasina.“

„Na to představení si asi počkáte, pravda-li?“ otázal se škádlivě doktor Pichl.

„Toť se rozumí!“ odpověděl pohrdlivě Hřímalý a doložil s patrným rozhořčením: „To už je přece vrchol nestoudnosti!“

„Proč pak?“ žertoval se suchým sarkasmem doktor. „Mythologické skupiny — v každém bájesloví starých Řeků a Římanů je najdete vyobrazeny, v každé kulturní historii, v každé obrazárně . . .“

„Jděte mi k šípku,“ rozhorlil se Hřímalý. „Jak bych mohl dělat žerty na takovou nestoudnost . . .“

„Co pak to vlastně máte, pánové?“ vpadla mu do řeči slečna Diana.

Doktor Pichl podal jí lístek a slečna přeletěvši rychle jeho řádky začervenala se po celé tváři a odhodivši s opovržením lístek pravila prudce:

„Prosím vás, pánové, odveďte nás odtud! Mně pálí tu půda pod nohama. Kdož ví, na jaké skandály tu ještě dojde!“

„Máte pravdu, slečno,“ přisvědčil Hřímalý, „zaplaceno je, můžeme tedy bez průtahu se vzdálit. Zavěšte se mi, slečno, na rámě, aby se vám nestala ještě nějaká nepříjemnost!“

Společnost se zvedla a protlačila se co možná rychle nevázaně se bavícím davem procházečů obojího pohlaví. U balkónu a na něm sestavovali už lešení pro živé obrazy.

Když Diana a její průvodčí přešli přes můstek, vzpomněl si doktor Pichl, že má na blízku pacienta, rheumatika, a že musí mu učinit ještě návštěvu. Hřímalý vsak nabídl se slečně Dianě, že ji doprovodí až k jejímu obydlí, což tato ochotně přijala. Když došli k hôtelu „u černého koně“, kdež slečna opět bydlela, pravil Hřímalý co možná vlídně a vroucně:

„Jsem, vzácná slečno, opravdu šťasten, že jsem se s vámi seznámil. Avšak nerad bych, aby mezi námi přestalo na jednom setkání. Prosím vás, řekněte, kde bychom se zejtra dopoledne ještě setkali, kdesi u snídaně! Já zejtra odpoledne odjedu. Avšak abyste si mohla věc uvážit, povím vám ihned, o čem s vámi zejtra obšírněji chci promluvit: chci vás poprosit, abyste přijala mé uctivé pozvání a přijela na můj statek, seznámiti se s mojí ženou a mými dcerami.“

Slečna Diana odpověděla po krátkém rozmyšlení:

„Jakkoli jste, pane starosto, muž světa znalý, přehledl jste přece, že dáma smí přijmouti pozvání jenom zase od dámy!“

„Nezapomněl jsem na to, slečno,“ odporoval Hřímalý, „pozvání od mé ženy jistě přijde. Já bych jenom rád s vámi napřed již ujednal, že bude přijato.“

„Nuž tedy dobrá,“ zvolala slečna, „promluvíme si o tom zejtra. Kam půjdete na snídani? Snad je to dosti slušná místnost, abych tam směla přijíti za vámi?“

„Zajisté, slečno," ujišťoval Hřímalý, „místnost slušná, snídaně velmi dobrá a společnost ještě lepší. Dovolíte-li, přijdu o desáté hodině pro vás."

„Prosím," odpověděla s lehkou úklonou Diana, „a děkuju už napřed! A nyní: dobrou noc!"

Hřímalý políbil Dianě ruku a zaměřil ihned k plzeňské pivnici pana Novotného.

„To byla skvostná myšlenka!" pravil hlasitě sám k sobě jda šumným davem procházečů na Příkopech. „Jenom aby přijela! Dostanu-li ji do klece, zadržím ji tak dlouho, až se ten setník do ní zamiluje. A to nebude asi dlouho trvat! ... Je to krásná, velkolepá ženská, výborný hromosvod! Moje Tereza před ní zmizí, Nordmann upíchne se na tu zpěvnou Dianu a já budu mít po starosti o dceru. Ta zůstane pro někoho z našinců. Tak, tak! Jen aby se věc podařila!" (Pokračování.)

Výlet z Janova.

Vhodná je to upomínka nyní, kdy pod zamračenou oblohou v sychravých mlhách přichází zima. A prozatím ukazuje nám jen své nepěkné stránky: Chlad zahosťuje se sice již v pokoji, ale v kamnech nepraská ještě veselý oheň; okno není ještě postříbřeno ledovými květy a smutná krajina tam venku čeká již toužebně na třpytný sněhový závoj, aby jím zastřela své sestárlé, povadlé, zpustošené líce.

V tu dobu místo do šedých mlh, zasmušilých holých polí a sežloutlého padajícího listí příjemno zadívat se s očima zavřenýma do kraje rozkošně jasného a zeleného, jenž vynořuje se z naší paměti. Do čistého vzduchu, prohřátého a zářícího jarním sluncem, vztyčují a rozpínají různorodé palmy na zahradních terasách svou mnohotvárnou ozdobu listovou: tu koruny z kolosálních, lesklých, malebně skládaných a zprohybaných čepelů, onde jako chocholy z titanských smaragdových per, tu zase jak ohromné vějíře z jemného, ozdobného krajkoví neb jako shluky nesčetných okrouhlých, skvostně otřásněných stínítek; na zdi starého paláce protkány jsou již zářivě červenými květy špalíry broskví; sněhově bílé kamelie svítí z černých vlasů mladých Janovanek; vzduch, světlo, malebné panorama města v polokruhu stoupajícího, vrcholy hor za ním, moře před ním — všechno kolem je prosyceno tím zvláštním fluidem jarním, jež sice těžko definovati, ale jehož účinek tak zřetelně pociťuje sladce vzrušené nitro lidské.

Vycházeli jsme si z Janova na malý výlet. Zachtělo se nám zahlédnouti alespoň lem, alespoň úvod slavné Riviery. Míním ovšem Rivieru západní. Také pobřeží mořské táhnoucí se od Janova na východ, Riviera di Levante, má hojně půvabů, a na další jízdě od Janova k Pise, tratí vedoucí téměř ustavičně při samém pobřeží, překvapovaly nás za četnými

tunely krajinky, z nichž některé svými sličnými villami uprostřed bujných houštin vavřínových, palem, kvetoucích broskví, kamelií a hruší, svými hájky citrónů a pomerančů, plnými zlatých plodů, mohutností svých kaktusů, tvořících u zahrad a podél trati živé ploty, svými cypřišovými alejemi a spoustou oliv, místy úplně pokrývajících malebné vrchy okolní — činily na nás dojem přímo pohádkový. I tam jsou místa hojně navštěvovaná cizinci a sloužící za léčebné zimní stanice: Nervi, Santa Margherita, Rapallo, Spezia a j. Ale pravou slavenou Rivierou jest přece jen Riviera di Ponente, táhnoucí se dalekým obloukem po italském i francouzském břehu Středomoří od Janova až po Marsilii, tato čarovná zimní zahrada Evropy, kam rok co rok tisíce chorých toužebně a nadějně spěchají jako k zázračným pramenům nového života. San Remo, Bordighera, Mentone, Monte Carlo, Nizza, Cannes — toť jsou nejznámější z jmen, vodících na mysl věčnou zeleň a květnou nádheru toho „evropského ráje“.

My musíme se spokojiti výletem pouze k jeho předehře, první jeho stanici, Pegli. Kráčíme z Janova pobřežní silnicí kolem přístavu vzhůru k bráně u vysokého majáku. Konduktoři omnibusů, jedoucích týmž směrem, s vlašskou živostí kývají na nás nejen prstem a rukou, nýbrž i hlavou a celým tělem, ale my prozatím nemáme chuti, zaměniti příjemnou chůzi na volném, slunném vzduchu mačkáním se v dusných jejich bednách. O spojovací prostředky není ostatně nouze: vedle omnibusů jezdí do Pegli ustavičně tramway a také po železnici dostanete se tam lacino a pohodlně za půl hodiny.

Silnice vede za branou dolů k San Pier d'arena a dále vždy těsně podél břehu; ale výhled na moře jest obmezen pásmem příbřežních stavení a zdí; mezerami jich možno však místy spatřiti dole břeh, k němuž s hlučným šuměním dorážejí táhlé, zpěněné hřebeny vln, a zatoulati se zrakem daleko, daleko po zelenavé, modravé a bělavé spoustě vodní. Na jednom místě sestoupili jsme pod viaduktem železničním až k samému moři; byly tu špinavé domky, před nimiž sušily se na písku rybářské sítě a hadříky, v nichž jsi s těží poznával kusy chatrného prádla. Ani stopy tu nebylo po různotvárných, pestrých lasturách, jichž jsme později tolik nasbírali na benátském Lidu; žádný krab nebavil nás tu svým podivným postranním během; vlny oplachovaly jen holý písek a bahnitou hlínu. Za to skotačila zde kupa osmahlých, nuzně oděných dětí; stavěly hráze z vlhkého písku a tleskajíce rukama hleděly pak, jak vlna za vlnou valila se blíže a blíže k jejich dílu, až konečně některá delší a vyšší všech dřívějších kypícím, šumícím hřebenem přivalila se až k jejich nožkám a rozrážejíc se na břehu ve spoustu mlékově bílé pěny, rázem smetala nicotnou pískovou hradbu. Děti za veselého křiku poskakovaly nad tím dílem zkázy a s chutí stavěly pak znova. Hodnou chvíli bavili jsme se pohledem na tu hru dětí a vln, naslouchajíce s rozkoší hlomoznému šumotu mořskému, jímž jakoby prozníval tajeplná, pradávná báje, stará jako stvoření samo.

Když jsme se vrátili na silnici, přijížděl právě zase od Janova nový omnibus. Na zadním stupátku škublo sebou tělo v kusém, umouněném stejnokroji, roztaženými pěti prsty vymrštila se směrem k nám svižná ruka a „Pegli? — Pegli!“ zavznělo nám pronikavě vstříc. Výrazné

posuny prstů i černokadeřavé hlavy zvaly nás důtklivě, abychom vstoupili do rozviklané, před lety as dosti úhledné dopravní schrány. Tentokrát jsme ráznému konduktoru neodolali. Již byl se stupátka dole — ani nevědouce jak, octli jsme se uvnitř — chrastivá dvířka zapadla za námi a povoz drnčel dále.

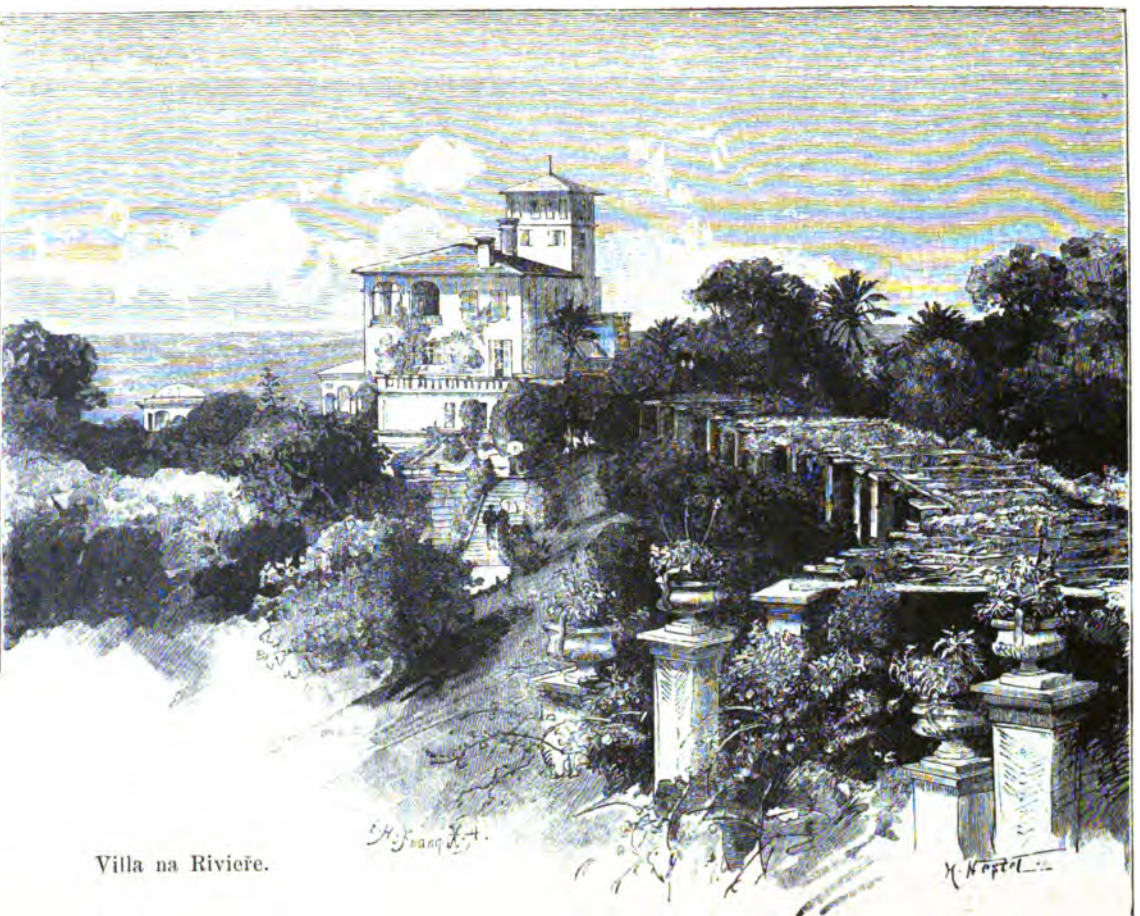
Co jsem poznal italské vetturiny, připadají mi naši drožkáři a fiakři jako upjatí, nepřístupní aristokrati. Zvláštním vyznamenáním jest, posmeknou-li před tebou klobouk a ukážou-li s tázavým posunkem na svůj prázdný povoz. Zcela jinak jejich kollegové v Italii. Tam vyklouzneš na příklad ze svého hôtelu k nejbližšímu nároží a hodláš se klidně vmísiti v zástupy promenující hlavní třídou. V tom zaslechneš odkudsi křik — bezděky tam pohledneš a spatříš na kozlíku drožky člověka, který k tobě, ano přímo k tobě napřahuje ruku s kolmo vztýčeným jedním prstem a cosi na tebe houká. A hle! za ním s jiného kozlíku napřahuje se týmž posunkem jiná ruka — tam vedle třetí — co tu drožek na stanovišti (a bývá jich někdy celé mračno!), tolik míří k tobě napřažených ruk a vztýčených prstů, že ti maně přicházejí na mysl sedadla starořímského amfiteátru a jeho kruté diváctvo, rozhodující osud gladiatorů zdvižením nebo skloněním palce. Nevím, proč vlaští drožkáři užívají právě toho znamení (snad značí ten zdvižený prst, že jízda stojí pouze 1 liru); vím jen, že pro nechápavce mají ještě jiná, důraznější. Do křiku svých kollegů před tebou hlásí se jiný za tebou bičem, jímž umí práskati ještě zvučněji než plzeňský vozka svatební, proslavivší se na naší národopisné výstavě, a z daleka

Pobřeží u Sestri.

upozorňuje tě na sebe opět jiný pronikavým hvízdáním, přijížděje zároveň hned plným tryskem. Ale i bližší již se k tobě rozjel — jakobys ho byl sám přivolal, s jistotou zastavuje u tebe, seskakuje s kozlíku, otvírá dvířka povozu a jako hanebně oklamán tváří se, odmítáš-li a obracíš-li se v jinou stranu — ale odtud letí k tobě jiný povoz, tryskem přímo na tebe, že uskakuješ, aby tě nepřejel, čímž dostáváš se zase na ránu dvěma, třem bleskurychle přijíždějícím povozům jiným — vypadá to věru, jakoby počítali, že přece raději zvolíš jeti než býti přejet; upřímně si oddechneš, když se dostaneš z obvodu těch dostihů.

Hlavně postřehnou ovšem cizince z daleka a slétají se naň jako supi na kořist. Mají pro cizince nějak neobyčejně vyvinutý čich. Když se na mne vrhli poprvé, hledal jsem příčinu ve známé vazbě „Průvodce“, jenž vyčuhoval z mé kapsy. Ale nic nepomáhalo, že jsem pak brával jen vytržený kus „Průvodce“ a schovával jej do nejtajnější schrány kabátu; nic nebylo platno, že jsem se chránil okukovati nápadněji pomníky nebo průčelí paláců a že jsem se snažil vzezřením i konáním splynouti s obyčejnými passanty domácími —: v nejhustším zástupu tuzemců ihned označily mě cejchem cizince napřažené ruce vetturinů, vztýčené prsty, křik, práskání, hvízdání a některý třeba mne provázel vytrvale až do konce ulice. — — O houževnatosti vlašských drožkářů přesvědčil jsem se nejlépe v Římě. Když jsme ukončili první návštěvu petrského chrámu a sbírek vatikánských, vypletli jsme se stěží z hejna drožek, které se nám o závod nabízely. Ale jeden drožkář nedal se ani několikerým rozhodným odbytím zastrašiti, nýbrž jel stále v patách za námi. Nás však přivábila k pozdnímu obědu hned tady na petrském náměstí útulná trattorie s řadou stolů, pokrytých sněhobílými ubrusy a postavených venku pod rozpjatou plátěnou střechou. Když jsme se usadili a objednali „zuppu“, pohlednu stranou — a hle! onen drožkář zastavil také před restaurací, právě u nás, a vida, že jsem ho zpozoroval, kývnul hlavou, jakoby chtěl říci: „Jen se s Pánembohem naobědvejte, však počkám.“ Dával jsem mu celým vzezřením na jevo, že spolu nemáme co činit, avšak on seděl klidně na svém kozlíku a stopoval pozorně postup našeho oběda. Sedělo se nám tu dobře na volném vzduchu, s pohledem na širé petrské náměstí s oběma kolonádami a majestátním chrámem v pozadí; také jídla byla slušná a ohnivě červené domácí víno ze skleněné, slamou opletené baňky chutnalo přímo znamenitě. Nepospíchali jsme odtud. Drožkář začal jeviti netrpělivost: nevrle mžoural po „giardinettu“, které jsme si na konec poručili, pošvihoval bičem, vrtěl sebou, zíval, a když jsem si nalil z baňky ještě sklenici, dal mi pohledem ostrou důtku. Posléze měl jsem se k placení. Jakmile drožkář spatřil, že sklepník na talířku přináší účet, seskočil s kozlíku, upravil na koni řemení, otevřel dvířka povozu a postavil se k nim se smeknutým kloboukem, aby nám pomohl dovnitř . . . Ač bych byl stokrát raději šel pěšky, neodolal jsem přece takové vytrvalosti. — Druhého dne zašli jsme na oběd do téže restaurace a sotva jsme usedli venku pod plátěnou střechu, hned rozjel se k nám až z opačného kouta náměstí jiný drožkář, který vytrval stejně až do konce našeho oběda, a třetího dne by se bylo bezpochyby opakovalo totéž, kdyby nás nevlídné počasí

Villa na Riviere.

nebylo zahnalo do vnitř restaurace, kde jsme unikli ostřížím zrakům drožkářů.

Avšak uznati sluší, že mají drožkáři v Italii ceny, které bychom rádi odporučili pražským jejich soudruhům. Za 1 liru (ani ne 50 kr.) projedete se hezky městem. — —

Leč vrátím se do janovského omnibusu. Nebylo příliš milé sezení v té sešlé, sluncem rozžhavené skříni, v níž jsme se důkladně potili ve společnosti vlašských hokyň, s košíky zeleniny na klínech.

Prodavač citronů ze San Remа.

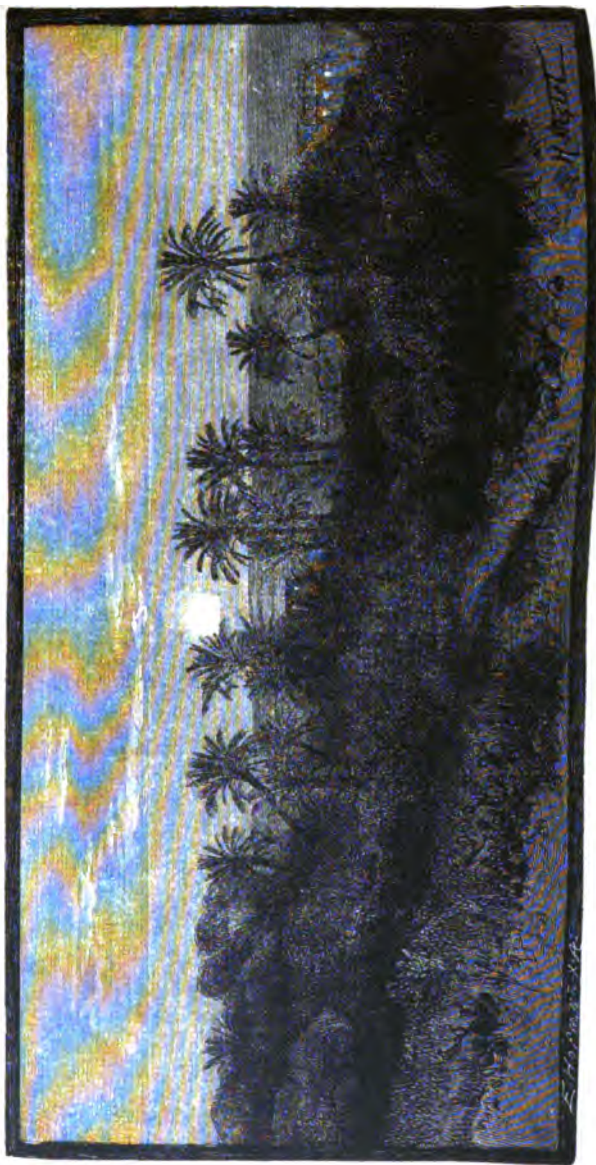
Cesta vede mezi dvojím, skoro nepřetržitým pásmem stavení, nejprve předměstím San Pier d' arena, pak přes Cornegliano a Sestri Ponente (na rozdíl od Sestri Levante na východní Rivieře), kterážto místa tvoří téměř jediný souvislý řetěz domů a sadů, táhnoucí se na pobřeží od Janova až k Pegli. Časem jedeme ulicí málo lákavých, zanedbaných domů, tu a tam plnou nečistoty a nelibých zápachů; jinde však svůdně kynou krásné hotely a letohrádky se svěžími, vkusně upravenými sady, v nichž z bujné, lesklé zeleni jižního rostlinstva svítí rudozlaté pomeranče a všeliké nádherné květy. Na levo přehlédáme mezerami stavení a ohrad širé moře, na pravo viděti v pozadí zelené vrchy a pahorky, plné cypřišů, pinií a letohrádků. Ó tam nahoře je zajisté čarokrásně, v té věčné zeleni, čistém vzduchu, s vyhlídkou na nesmírné moře a kvetoucí břeh dole! Nejpěknější scenerie uvítala nás však v Pegli. Tam ladné vršiny byly jediným rozkošným sadem, půvabu pro seveřana zcela zvláštního.

Zejmena husté lesy pinií poskytovaly obraz naprosto nový, lišící se ode všeho, co vídáme v lesnatých krajinách našich. Rozložité, ploše zaokrouhlené vrcholky rýsují se přesně jeden nad druhým, vystupujíce do vrchu, kterýž celý obalují jako bujné rouno, setkané z nesčetných zakulacených vln přitemnělé zeleni. Zvláštní ráz, jakým se vyznačovaly ty shluky piniových vrcholků, vodil mi téměř na mysl hustě nad sebou nakupené vypouklé terče nějakých obrovských okoličnatých rostlin.

A v těch piniových lesích, mezi hojnými kužely cypřišů, v houšti oliv a jiných jižních stromů i křovin, v jediném tom parku, odívajícím hezké výšiny okolní, všude byly rozptýleny něžné villy a pavillóny; dole pak u břehu mezi obyčejnými domky městečka jest i hojně úhledných letohradů a hôtelů, s krásnými sady. Ovšem ruší zde dole ten idyllický dojem i některé budovy tovární.

Hlavní znamenitostí městečka Pegli jest světoznámá Villa Pallavicini

s rozsáhlým nádherným parkem, táhnoucím se vzhůru do vrchu a poskytujícím hojné rozkošné vyhlídky na moře a pobřežní krajinu. Vystoupivše z dostavníku, došli jsme k ní; ale bylo nám sděleno, že jest pro návštěvníky již zavřena. Tu máš! A náš „Průvodce“ blouzní o spoustách cedrů, oleandrů, palem, magnolií, o vodopádech a vodotryscích, jezeře, kioskách, chrámcích, sochách, obeliscích a jiných divech, jimiž bychom se byli pokochali! Tak se vede, podniká-li člověk vyjížďky na zdařbůh, opomena informovati se napřed důkladně o návštěvních hodinách a všem ostatním, což mu přece „Průvodce“ tak pečlivě oznamuje a do poslední tečky přísně předpisuje.

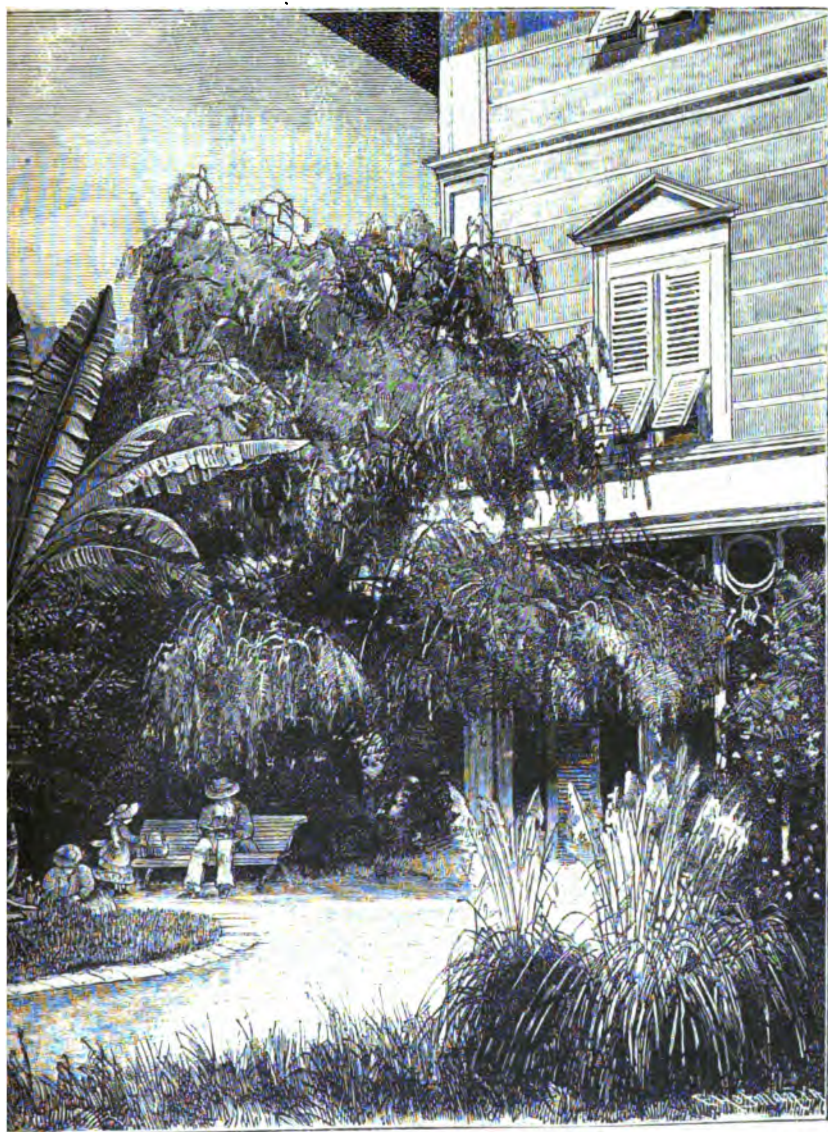

Večer na pobřeží u Bordighery.

Avšak nezoufal jsem si přece. Cestuji právě nejraději na zdařbůh a mohu se i čtenáři důvěrně přiznati, že je důkladnost mou nejslabší stránkou. Užasl by, kdybych se mu zpovídal, co všechno jsem v Italii — neviděl! Tak hned v Janově neviděl jsem slavnou číši, chovanou

Sad villy Gropallo

v Nervi u Janova.

v pokladu dómovém, z níž prý pil Kristus při poslední večeři a jež byla pokládána za největší kus smaragdu, až nějaká komisse konstatovala, že je skleněná.

Oželel jsem tudíž i sad Pallaviciniho a vzal jsem za vděk jeho skrovnějším zdejším soupeřem, parkem jiného boháče, jímž nás zahradník za slušné zpropitné provedl. Byl to také sad dosti rozlehlý, táhnoucí se po návrší s druhé strany naproti sadu Pallavicini. Rostou tu spousty vavřínu, platanů, rhododender, laurocerasů, vždy zelených dubů, eukalyptů, kamelií atd. a průvodce náš staral se zejmena, abychom nepominuli žádné z četných hříček vodotryskových, v nichž si zakladatel parku patrně obzvláště liboval. Tak dovedl nás k malému divadlu, jež celé skládalo se z bujné živé zeleni: skupiny keřů, k účelu tomu postříhané, tvořily hlediště s ložemi po stranách a s parketem, v němž byla drnová sedadla; také jeviště bylo zřízeno z živých keřů, jež po obou stranách byly upraveny v podobu kulis. Seděli jsme chvilku v samorostlém hledišti, když tu pojednou průvodce varovně zvolal: „Pozor!“ a jedva že jsme vstali a stranou odstoupili, začaly do zeleného hlediště z různých stran šlehati vodní paprsky a sprchy, tryskající jako kouzlem z neviditelných zřídel, tu z toho, tu z onoho rohu, shůry i ze země.

I na mnohých jiných místech parku jsou uchystána podobná překvapení: zahradník šlápne na určité místo půdy, někam do husté trávy, do obruby keře, mezi kořeny stromu — a rázem vyšlehuje, srší a prší jasná vláha v paprscích nebo rozprášených krůpějích z různých stran.

Avšak nebudu zevrubně vyličovati všechny „znamenitosti“ parku: nápodobené starořímské lázně, umělou jeskyni, v jejímž pološerém nitru z vodní tůně trčí sochy Akteona a Diany, jinou „jeskyni čarodějnice“, poustevnu, v níž figurina poustevníka pohybuje hlavou, chaloupku, jejíž každé okno má sklo jiné barvy, takže z ní možno spatřiti krásy parku v různém kouzelném osvětlení, veliký zelený pažit s umělým jezírkem uprostřed, z něhož nám průvodce natrhal sličné, libovonné květy jakés vodní rostliny — — nejkrásnější je přece jen ta zelená nádhera vzácných stromů a keřů, které v tom šťastném pásmu nepotřebují namnoze péče zahradnické, které jsou zde doma a zelenají se po celý rok, v jediném věčném jaru.

Spatřil jsem jen tuto malou předehru Riviery a již po té ukázce rád přiznávám smavému ligurskému pobřeží název „evropského ráje“. Jak asi roztává srdce seveřana teprve tam dále za S. Remem až k Nizze, kde místy vegetace dosahuje přímo tropické bujnosti — v jakém as opojení tone divák, když na příklad u Bordighery za teplého vonného večera úplněk vychází z moře nad magicky ostříbřený palmový háj!

S. Čech.

Ze zapomenutých kapitol našeho umění.

Napsal dr. FOX. Jiřík.

(Pokračování.)

onečně 21. června uspořádal císař v královském hradě nevídaný bál, k němuž přes 3000 volných lístků bylo rozdáno. Oba dvory byly přítomny a sál španělský i německý zářily v nebývalé nádheře. Slavnosti ty trvaly do konce měsíce, kdy dvory opustily Prahu. Ale vystřízlivění dostavilo se hned. Již 4. července 1812 nařizuje zemský guvernér v Čechách zvýšení daní ze zboží osadního, 1. října vypisují se nové daně, i daně osobní a 20. října nové daně válečné. Brzo měly Čechy uviděti i nepřátelské vojsko, neboť hned zpočátku následujícího roku přeneslo se dějiště válečné opět k hranicím českým, k Drážďanům a k Lipsku.

V Drážďanech již 19. března vyvěšena byla vyhláška, která na rozkaz prince Eckmühla oznamovala všem obyvatelům, aby, jakmile zazní tři rány dělové, každý rychle do svého domu se odebral a dříve než za tři hodiny ho neopouštěl. Kolem osmé hodiny ranní zavzněly tyto tři výstřely a k desáté hodině jeden pilíř mostní se dvěma oblouky byl vyhozen do povětří. To dálo se již v bezprostřední blízkosti Čech. V dubnu pak přenesen byl hlavní stan Blücherův od Rochlic k Lipsku, aby tu spojil se se sbory Wittgensteinovými. Francouzové stáli u Magdeburku. Praha stala se útočištěm krále a královny saské a Čechy vyhlídnuty za místo vyjednávání mezi Ruskem a Rakouskem. 16. června přišel ruský císař do Opočna a císař rakouský meškal v Jičíně. 15. srpna sešli se v Praze. Smýšlení lidu zatím se zde úplně změnilo a proto lid vypukl v nekonečný jásot, když oba císařové v městské bráně se objali. Od té doby bylo již i v samé Praze viděti válku; denně táhla tudy oddělení nejrůznějšího vojska spojeneckého a 17. srpna publikován konečně vojenský rozkaz začínající slovy: „Ein grosser Tag ist gekommen! Wackere Krieger!“ Podepsán Karel kníže Schwarzenberg. Každou chvíli bylo viděti polní pošty, kurýry i polní tiskárny. Pobožností za zdar začaté války účastnila se celá Praha, ovládána jsouc neurčitými city na prahu vážných událostí. 9. října byla již celá česká armáda Schwarzenberkova v Sasku a 18. října u Lipska zvítězila. Do Prahy došla zpráva o vítězství tom teprve za tři dni a když v divadle v době pausy průběh války s jeviště byl oznámen, zmocnilo se obecenstva nové nadšení. Město slavnostně bylo osvětleno. Praha volněji dýchala, život nabyl opět svého kouzla a umění kynula větší péče a láska. Řada let strastiplné nejistoty tím byla skončena, neboť nebezpečí od Čech úplně bylo odvráceno. Vždyť i přímý útok Napoleonův na Čechy 17. září na stráních a v údolích u Chlumu hrdinsky byl odražen a Vandamme, který již napřed těšil se z titulu vévody pražského, musel prchati. Ale toto vykoupení míru stálo

Čechy mnoho nesmírných obětí. Přečetné dávky peněz, koní, plodin a odvody lidí zemi docela vyčerpaly; zejmena pak v letech 1809—1813 bylo tu vydržováno veliké vojsko. Značná část země, hlavně okolo Teplice, byla spustošena a nedá se ani vylíčiti bída, jaká stihla celou zemi i Prahu r. 1813 následkem množství raněných, kteří roznášeli nakažlivé nemoci.

Ale nebezpečí bylo zažehnáno a když došla do Prahy zpráva o dobytí Paříže, oslavován nadšeně v divadle císař František, Alexander, kníže Schwarzenberk a všichni oblíbení hrdinové. Ano 12. dubna 1814 byla celá Praha slavnostně osvětlena*) a všechen lid i vojsko tu přítomné, rakouské, ruské i pruské táhlo k sestře Schwarzenberkově, kněžně Lobkovicové, aby jí blahopřáli.

Tyto vylíčené válečné události deprimovaly také zcela jistě každé umělecké nadšení. Inter arma silent Musae. Jediná hudba tehdy nemlčela, neboť ta nalézá přístup k srdci člověka i v největším neštěstí a jest poučné srovnati tehdejší naše hudebníky s malíři. Hned s počátku století měli Pražané příležitost slyšeti virtuosa Duška, tehdy kapelníka prince Ludvíka pruského a jeho sestru Madame Ciauchettini, která 3. ledna 1805 v sále konviktském uspořádala hudební akademii, přivezši k tomu účelu své vlastní piano z Londýna. „God save the King" rozléhalo se tehdy opět a opět sálem, za velkého potlesku tísnícího se posluchačstva. Téhož roku produkovali se zde bratří Bedřich a Petr Pixisové na jevišti stavovského divadla a ještě velkolepěji rok před tím provozováno bylo mistrovské Händlovo oratorium „Mesiáš", při čemž orchestr čítal 600 hudebníků.

Veliké produkce, hudební a pěvecké akademie střídaly se každý rok a byla tu vedle četných privátních kroužků i společnost, jejíž předsedou byl hr. Christian Clam Gallas a po jeho smrti (1805) zvolen hr. Josef Schlick. Společnost ta založila konservatoř hudby a vzdor tomu, že obsahovala také četné konservativní živly, nebyly přece spory z toho vzešlé tak významné jako při malířství. V tom vězela otázka technická; hudba stála tehdy po technické stránce nesmírně vysoko nad malířstvím, její tradice nebyly přervány, kdežto při malířství musela přijíti trojí a čtverá generace, aby připojila se na staré tradice koloristické a pak aby hledala, kudy dále by mohla ku předu. V tom ohledu jest rozdíl mezi současným malířstvím a hudbou největší; mistrovským produkcím každý rád věnuje pozornost, ty se zrovna dotýkaly duše každého, kdežto v malbě při vší slávě a chvále zůstávali umělci i obecenstvo mrazivě klidnými, první suše korrektními, druhé odměřeně benevolentní — a to nerozehřeje. Proto také všechny svízele doby nebyly s to, aby tu elementární rozkoš z hudby potlačily. Haydnovo „Stvoření" bezpočtukráte se opakovalo a slavnostně zejmena 28. února 1814 v redutním sále, kteroužto produkci obstaral divadelní ředitel Liebich a dirigoval Karel Maria Weber; mezi účinkujícími byl Clement jako první houslista a celé sbory stavovského divadla a

*) Mimo jiné četné transparentní obrazy nalézal se na domě dra. Junga na Starém Městě nápis latinský: Napoleon byl Bonaparte, konsul, císař, diktátor a bude Bonaparte.

metropolitního chrámu. Žízeň pražského obecenstva po hudbě nemohli ani Weber ani Pixis docela utišiti a tak i cizí umělci z Vídně a Mnichova odváželi si od nás plné měšce za své produkce.

Hudba měla zde tedy pevnou půdu a svědčí o tom i to, že výtěžek akademií a koncertů býval poměrně velmi značný — vybralot se mnohdy 6—10 tisíc zl. K hudbě nebylo třeba Čecha nikdy nutiti a každý raději zaplatil sebe větší vstupné, než aby koupil si nějaký nudný obraz, když to nebyla zrovna podobizna jeho nebo nejbližších příbuzných. Jiných děl uměleckých odbyl malíř velmi málo a žil tak stále v největších nesnázích. To byla prosaická folie jejich poetických snů a byla tím mrzutější, když viděli, kterak kollegové hudebníci žili. Mnozí z malířů zakládali tedy kreslířské školy, jiní snili o akademickém ředitelství anebo spokojili se pouze učitelstvím v některé šlechtické rodině. Ale jaký tu byl přece rozdíl, srovnáme-li oněch 880 zl., které vypláceny byly Berglerovi jako řediteli akademie a dvanáct tisíc, které současně dostával Cherubini jako nástupce Haydnův v kapelnictví u knížete Mikuláše Esterházyho; k tomu pak měl Cherubini volný byt a stůl i vlastní equipáž, sídle v residenci knížecí v Eisenstadtě. Tak jediný mecenáš na hudbu dovedl více věnovati, než celá společnost kavalírů na umění malířské.

Nemenší přízně docházelo také divadlo; výsledek her byl vždy velmi značný, tak že i česká ochotnická společnost k dobročinným účelům vytěžila průměrně půl druhého tisíce zlatých. Když šlechtická společnost v paláci Clam Gallasa na počátku dubna 1814 uspořádala divadelní představení činil výtěžek 2871 zl.; příjmy ty později se ještě stupňovaly: tak v lednu 1820 ve prospěch Alžbětinek obnášely 7900 zl., v březnu téhož roku 8113 zl. Následujícího roku v březnu odvedeno Alžbětinkám 8160 zl. a milosrdným bratřím v dubnu 8092 zl. Tím způsobem společnost tato za 10 let svého trvání (do r. 1821) odvedla různým dobročinným ústavům 130.670 zl.

Z toho jest viděti, že divadlo vládlo poměrně velmi značnými prostředky a nelze se diviti, že ředitelové věnovali také hodně i na úpravu jeviště. Dekorace bývaly velmi často novými nabražovány a tu také mnohý malíř při tom byl zaměstnán. Tak Josef Platzer již r. 1781 provedl dekorace pro stavovské národní české divadlo a Josef II., jemuž se velice líbily, ustanovil jej pak za to malířem dvorního divadla ve Vídni.

V Praze však měli práce Platzerovy také ještě později v dobré paměti, a proto pozvali si ho stavové opětně r. 1804 ku provedeni nových dekorací. Mezi tím však ovládl svět malířský ředitel Bergler a bylo přirozeno, že když jednalo se r. 1804 o novou oponu ve stavovském divadle, žádán byl o radu. Opona ta skutečně dle jeho skizzy provedena byla od Friedricha Reinholda z Drážďan. Byla to v celku nesmyslná allegorie, k níž opravdu autentického výkladu bylo nanejvýše třeba. Ten podal Bergler sám:

„Theseus, vítěz nad Minotaurem (u jeho nohou obluda ona posud jako znak hrubosti roztažena leží) Musami slavnostně jest veleben. Musa tance, výmluvnosti a veselohry jsou vyslány, aby ho ověnčily. Ostatní, v jejichž čele stojí Kaliope, k níž přidružil se genius výtvarného umění, hledí ve vzdálenosti s radostným vzrušením na něho. Ještě více vábí ho

k sobě ochranné bohyně tří měst pražských s roztaženýma rukama žádajíce ho, aby na sochu českého lva se usadil. Přes zadní pohoří snaží se vniknouti sem závist, nesnášelivost, hněv a hloupost, ale orel, ozbrojený bleskem Jupiterovým, svrhá je do bezedné propasti. A uprostřed horizontu září již Phoebus ve svém voze čtyrspřežném; zástup veselých Hor jej obklopuje. Po levé straně pak vznáší se Chronos, kružítkem nekonečnosti nad hlavou mávaje — jeho plášť, jen málo poodkrytý, skrývá budoucnost." *) Komposice v pravdě berglerovská a název její „Zapuzení překážek mravní a vědecké osvěty".**) Za práci tu zasloužil si Bergler doktorský diplom, ale slávu malíře tím si nepojistil.

Dekorativním divadelním pracím podobaly se též panorámy, které velmi často v Praze bylo vídati. Podnikatelé byli obyčejně cizinci. Tak r. 1804 William Barton z Londýna postavil na Václavském náměstí ve zvláštní boudě panorámu Prahy; výška obrazu obnášela 21 a kruh 143 víd. stop. Krajina v oleji provedena byla od Karla Postela z Bechyně a stafáž od Bedř. Reinholda z Drážďan. Oba tito výtečníci pomalovali při tom 960 loket plátna. Byla to již třetí panoráma během čtyr let; před tím viděli pražané Londýn a Vídeň a později poznali též ostatní světová města. V letech třicátých byl tu nejznámější majitel panorámy Josef Lexa, také bývalý žák pražské akademie malířské, který naše obecenstvo seznamoval již i s uměleckými památkami cizími, zejmena r. 1830 v cirku na Josefském náměstí postavil veliké diorama, v němž bylo viděti „síň kolosální budovy v antickém slohu — v pozadí socha Isidy, v popředí sv. Petr, hlídán římským vojínem", nebo jindy zase Sebaldův chrám v Norimberce a podobné věci.

Po válkách napoleonských, když klidnější doby se vrátily, nastaly i malířství lepší poměry. Začátek učiněn byl ve Vídni tím, že umělecké akademii tamější dány byly r. 1812 nové statuty. Stalo se tak 12. února u příležitosti narozenin císařových. Principy, jakými se vláda při tom řídila, vyslovil ve slavnostní řeči ministr Metternich: „Naši vrstevníci," pravil, „mají právo žádati od nás zdokonalení v umění a naše čest vyžaduje, abychom snažili se zasloužiti si díky potomků. Umění na vyšších svých stupních nespokojí se již s tím obyčejným; v jeho dětství domýšlí se i řemeslník, že jest umělcem a nevzdělanému národu zdá se býti každé upotřebení barvy malířstvím. Vysoký duch, jenž umělce umělcem tvoří, ten cit, který se nejhrubším látkám, kameni, kovu sděluje, ten život, jenž z děl velkých mistrů zašlých věků vane, daleko stojí za hranicemi pouhého mechanismu. Jen ten cit a ten život duševní, který umělec sám má, může svému dílu sděliti, — bez toho sdělení zůstává barva barvou, mramor pod dlátem kamenem. Úvahy ty způsobily, že vedle stávajícího zařízení vidělo se býti potřebným zaříditi školu věnovanou theoretickému studiu umění ve vyšším slova smyslu. Nové statuty zakládají stolici theorie umění" etc. To byla první reforma, k níž ihned přidružila

*) Srv. Oberpostamtszeitung 19. září 1804.

**) Skizza k oponě té a celý výklad uvádí se ještě v katalogu obrazárny spolku vlast. přátel umění z roku 1835 pod značkou XIV $^{31}/_{1066}$. Velikost $4'3/4'' \times 2' 10^{1}/_{4}''$.

se druhá, pro praktický život umělců ještě významnější. V uvedené řeči Metternich pokračuje: „Ve státě, kde pravý umělecký smysl tak jest živý jako u nás, kde boháči ve velkém množství jsou ochotni umělce podporovati, vyskytá se ještě jiná potřeba. Začátečníku umělci jest třeba poskytnouti příležitost, aby stal se známým, pokročilého zase třeba jest povzbuditi účelnou konkurencí a opatřiti mu prostředky prodeje. Francie a Anglie již dávno jsou napřed s příkladem veřejných výstav uměleckých děl. V galerii žijících mistrů pokroky umění od periody k periodě nejjistěji se posoudí: tam snaží se žák za palmou mistra, tam bojí se mistr, aby od žáka nebyl překonán. Ctižádost, tento vše oživující cit, zmocní se všech konkurentů, řemeslo zmizí a umění vstoupí na jeho místo. Jeho cís. král. Výsost císař náš nařídil výstavy děl vlasteneckých umělců". Historie, spojené s theorií umění, a občasných výstav bylo umělcům již skutečně na nejvýše třeba; byly to dvě velmi nutné reformy, ač opět samy nestačily ještě, aby akademie vídeňská zbavila se antikisujících tradic a starého copu. Ale na pražské akademii ani toho tehdy ještě jsme neměli. První vídeňská výstava ustanovena byla na rok 1813 a měla se vždy po třech létech opakovati. Na zařízení theoretické stolice při akademii nebylo v Praze tehdy ještě ani pomyšlení, poněvadž mimo školu kreslířskou nebylo tu ničeho, ale myšlénka výstavní ujala se tu také, ač o mnoho později než ve Vídni. Výstavy žákovských prací byly tu sice již od r. 1801. K pracím těm vypisovala akademie každého roku ceny, původně z příspěvku arcivévody Karla, majíc již od 1. června 1801 ode dvora dekret k ražení zlaté a stříbrné medaile. Vypisovány byly nejprve „ceny zevnější"; první z nich byla zlatá medaile v ceně 10 dukátů a druhá odměna třiceti zlatých. O tyto ceny mohli se uchazeti i neimmatrikulovaní umělci.

Pak byly ceny školní: první byla stříbrná medaile a 30 zl.; akcessit její byl 25 zl. Druhou byla stříbrná medaile a 20 zl.; její akcessit byl 18 zl. Konečně třetí cenou bylo 18 zl. a její akcessit 12 zl. První větši ceny byly r. 1801 rozděleny poprvé takto:

I. zev. cena: Fr. Horčička za kopii obrazu Škrétova Křest Kristův.
II. „ „ Fr. Liebich za kopii portraitu Van Dyckova.
I. školská cena: Fr. Waldherr za kresbu Apollona.
II. „ „ Fr. Horčička za kresbu Pelagia.

Mimo to odměněni Ferd. Vince a sochař Václ. Prachner. Na takovýchto výstavách umělci i obecenstvo přestávalo; bylo to jen jakési vysvědčení o prospěchu žactva. Později výstavy tyto dobrovolnými příspěvky umělců samy se rozšiřovaly, nabývajíce representativního rázu. R. 1814 vyzváni po prvé starší žáci, aby odvážili se na vlastní komposici pro výstavu a zvolen k tomu „Návrat ztraceného syna"; tato úloha prý dokonale rozřešena nebyla,*) ale bylo prý již viděti stopy obrazotvornosti. To se ovšem za 14 let trvání akademie snadno mohlo přihoditi. Dle výročních zpráv společnosti přátel umění došly tehdy 3 komposice, z nichž nejlepší poctěna byla cenou 6 dukátů. Z jiných pramenů dovídám se, že byla to práce M. Tejčka a že jiné 3 práce pozdě byly dodány. V dalších zprávách téže společnosti praví se, že r. 1820 byla dobrovolná výstava

*) Viz Zprávy společnosti, rok 1815, v něm. rukop. v Rudolfině.

toho hodna, aby se vytiskla v seznamu. Tento seznam však bezpochyby ještě tištěn nebyl, neboť první výstavní katalog, který jest mi znám, datuje se teprve z r. 1822.

Taková výstava poskytovala ovšem velmi smíšený požitek. Vedle prací samostatných, ač obyčejně velmi slabých, visela tu díla žáků, pracné kresby dle gypsů a neobratně kreslené kopie starých obrazů. Neurčitý tento ráz výstav našich potrval až do r. 1844, kdy do výročních výstav práce žákovské již se nepřijímaly a přišla i doba, kdy nepřijalo se již ani to, co před tím jinde bylo vystaveno.

Že naši umělci výstavní myšlénky horlivěji se ujali, o to zásluhu má opět akademie vídeňská, která r. 1821 je vyzvala, aby také obeslali výstavu vídeňskou. Mezi pracemi, které na to r. 1823 do Vídně byly zaslány, byla zejména kopie Dürerovy Slavnosti růžencové od Václava Manesa; roku následujícího zasláno tam 9 kreseb, které byly prý „dobře posouzeny a vráceny".

Roku 1825 došlo z Vídně opětné vyzvání k obeslání centrální výstavy. Společnost přátel umění vyslala tedy Fr. Waldherra na Karlstein, aby zhotovil kopie „velmi interessantních, ač vždy více vadnoucích zbytků ovšem dětského a slabého umění", které tam se nalézaly. Podnět k těmto kopiím dán byl z musea českého, které již r. 1823 upozornilo společnost na díla ta, a když první větší výstava r. 1824 setkala se s dosti značným hmotným výsledkem, měl býti tento věnován na jejich okopírování; ale bylo viděti, že společnost, ač obrazy karlsteinské nazvala zbytky dětského umění, přece nevěděla si s nimi rady. Proto umluvené práce tehdy byly suspendovány a čekalo se na vysvětlivky a přípravné dílo Primissera, ve vídeňských Jahrbücher ohlášené, až do r. 1825. Ale vybrané peníze Waldherr přece zase za něco jiného dostal.

Vyzvání, jakých se z Vídně společnosti dostalo, považována byla vždy za zvláštní vyznamenání a společnost skutečně každý pokrok svých chovanců vítala s nesmírným potěšením. Konečně r. 1826 dospěla k přesvědčení, že žáci pražské akademie jsou již hotoví umělci; aspoň nové zařízení cen tomu nasvědčuje. Kresby dle obrazů z galerie nebyly již od té doby předmětem první ceny, ale byla jím volná komposice historická a tehdejší praesident Společnosti Fr. hr. Sternberg Manderscheid v dopise adresovaném na ředitele Berglera ze Zásmuk 25. pros. 1827 praví, že se bude přísněji než posud dbáti na pěkné, správné a pilné (ne úzkostlivé) provedení. Dále že kritice podléhati bude výraz, anatomie, extremity a záhyby. Dle toho možno si učiniti ponětí o konkurenčních pracích dřívějších.

Druhá cena věnována byla sochařům a pak bylo ještě pět cen, jejichž hodnota proti původním značně byla zvýšena. Výsledek byl překvapující, neboť na rok 1827 hlásilo se ke konkursu 83 kreseb a podány byly také první pokusy aktů, na něž vypsána byla čtvrtá cena. Model stál v zimním běhu při světle lampy vždy po dva týdny. Zařízení to udrželo se i po smrti Berglerově. (Dokončení.)

Studie Josefa Ženíška.

Sad villy Gropall

v Nervi u Janova.

Kde jsou? Kam zanikli? Mrak nad světem se sbíral,
však v Apenuinách již mnich v knihu nebes zíral,
v ní věčný zákon čet', jenž sluje: „Soucit k všem!“
a sotva pohnul rtem, on pohnul srdcí stem.
Ó svaté orgie všech snů a odříkání!
Ó bílé lilije na zkrvácené skráni!
Ó rukou stigmata hořící v hvězdném jase!
Slast, Kriste, trpěti vše rány s tebou zase!
Ó stupně oltářů, kam sterá tloukla čela!
Ó lidstva vidino, ty zářící a skvělá!
tu v dómy vtělená, jež kamenné jak světy
výš pjaly fialy a kružby, minarety!
Ó žalmy lkající v podzemních chodeb stínu!
Ó světců extase, výkřiky muezinů!
Ó ticho sabatu, kdy lampy hasly zlaté,
vy všecky záchvěvy věřících srdcí znáte,
je možno všecko to, myšlenka, sen a tvar,
by v prázdno zapadlo a v zapomnění, zmar?

*

Z tmy hrobů nová síň mne láká do života
a bouřný chorál zní: „Je pouze věčná hmota,
v mžik oživena, vždy jak mladý bůh se vznese,
toť starý Dionys, jenž kadeřemi třese!
Ó radost! Evoe! Ó jděte vstříc mu všicci
a buďte thyrsu zas a lauru učenníci!“ —
Pod myrtou sonet lká, kanzona v houšti vzdychá,
zní z růží, jasmínů polibků hudba tichá.
Ó žít a milovat! Nemyslit na vteřinu,
byť klenul nad námi se celý zástup stínů!
Ó vzkřísit starý věk, jak žil, po čem se snažil,
kde zásluhou jest hřích, jen po kráse když bažil,
kde v sladkou Madonnu se mění Fornarina,
kde v Monny Lisy tvář se utopila vina
jak sfinga kouzelná, jež otázky jen dává,
však rozluštění jich vždy příštím ponechává,
co otrok spoutaný v své duši osten chtíče,
o svoje koleno vše láme pouta, biče,
by v tvář je osudu, jenž tyran zve se, hodil,
v rum sebe pohrobil, — však bratry osvobodil.

*

Po bozích mudrci, po králích věštci lidu,
vždy nové masky jen pro starou jeho bídu,
co chtěli, nemohli a v zlém podlehli boji,
ať mečem, kladivem, ať se jen duchem zbrojí,

zde bohů po boku se všichni v zmatku tísní,
ať nesmrtelní sny, ať nesmrtelní písní!
Ó velká budovo! Ty blázinec jsi duchů!
A řev ten a jich zpěv mi dodnes zvoní v uchu,
kam hnu se, polekán. Dál dějin tok se valí
a palác nestačí, v tu duchů změť je malý,
svět celý objímá a ten nestačí ani
na věčný jejich pláč a věčné proklínání.

Jar. Vrchlický.

Za pravdou.

Román. Napsal Josef Laichter.

(Dokončení.)

Část VII.

I.

mutný život nastal Jendovi v Rokytce. Stal se z něho zničený člověk, apathický k celému světu. Rys trpkého hoře rozestřel se kolem jeho rtů. Unaveného, rozdrásaného muže prozrazovalo jeho vzezření. Přestal pečovat o hospodářství, o nic neměl zájmu, na starosti vše nechal lidem. Sám uzavíral se v pokoji, po lesích bloudil, štván myšlénkami.

Ty myšlénky byly zlé, šly příliš do hluboka. Viděl, že je se životem v úzkých, že musí se něco rozhodného stát. Ale neměl síly myslit, co by se mělo stát, víc myslil na všechno to, co se stalo. Nemohl zapomenout na Blaženku, na zničené štěstí.

Někdy šíleně vyskočil z lenošky, v níž ve svém pokoji jako mrtvý sedal zabořen a zdálo se mu, že musí hlavou tlouci do zdi — že není, není možno, aby všechno tak bylo zničeno, život jeho roztřískán. A zase klesal do lenošky a viděl, že je všecko zničeno, že vskutku život je roztřískán. A rozebíral a přemýšlel, proč zničen a proč roztřískán.

„Jak strašné je to se mnou!“ Stále vzpomínal na minulé hříchy, zvlášť na ty, jimiž provinil se na Blažence. Jak se k ní sám kdysi zachoval, jak odmítal, jak dopis posílal: „Dobře jej zažij, má Taťáno!“

„Vždyť vždycky jsem byl surovec!“ úpěl. A dál vzpomínal, i na ty listy, v nichž nelítostně psal, v nichž její lásce se vysmíval, i na ten smutný podzimní den, kdy na stezce pod Letnou prosila, aby ji miloval. „Nu, miloval! Objímal a líbal jsem — — a vím, proč objímal a líbal. To jsou krvavé skvrny mé povahy!“

Všechno jej nyní trápívalo. Viděl, že mentorsky se choval k jiným, že rád ukazoval cestu života a zatím — — „Jak ubohý byl jsem sám a jak všechno je na mně ošklivé!"

„Varujte se, abyste neplula po povrchu — já kdysi také plul jen po povrchu!" Na nábožnou dívčinku si vzpomněl, které před rokem v zimě tak psal.

„A věčně budu plout. A můj život nebude nikdy dost dlouhým, abych odčinil, co jsem spáchal. Dobře Blaženka řekla, že jsem neměl a nemám práva psát hrdě o nikom. Já již nikdy! Řemínků rozvázat nejsem hoden. Ó předobré ty dívky, o nichž jsem říkal, že se mi zošklivily! Já — já to jsem, před nímž měly se třást ošklivostí."

I na Otylku vzpomínal, do nejzazšího mládí se vracel, až do těch dob, kdy při veselých dětských hrách nejednou vybuchl, týral ji i za vlasy zlostně smýkal. A vyčítal si, že vždycky — od dětství již viděl v sobě víc než v ní, v sobě toho „pána světa", osobujícího si nadvládu. „Zkazil-li ji kdo, já také! Ano já, „pán světa", již tenkrát personifikoval jsem v sobě muže, jařmícího ženu. Jakmile jen jednou jsem dovedl vztáhnout ruku — a já dovedl — jsem nehoden života!"

K smrti smutno mu bývalo. Ještě teď po letech jasně vídal, jak Otylka kdysi — právě tehda, kdy jednalo se o vystoupení z církve, do pokoje k němu vkradla se nesmělá a bázlivá, jak lítostí dýchal její zrak, jak pronesla: „Ach, co se stalo, Jeníku?" A on se rozzuřil, zadupal, jako divoch si počínal, vzkřikl, surově vystrčil ji ze dveří: „Tu víš, co se stalo!"

A když si tak vzpomínal, zdálo se mu, že musí hned pádit, padnout hlavou na její kolena, říci, jak umřít by chtěl, aby vše odčinil.

A jiné smutné okamžiky se dostavovaly — vzpomínky na doby, kdy stonal politickou horečkou, na ten večer, kdy na strážníka křičel, kdy křičel a pak lhal a na ty jiné, malé i velké lži. „A lhář jsem doposud, třeba že hořím pro pravdu. Pro pravdu — — a zatím — — I teď — v té vteřině, kdyby se kdo otázal, proč tu tak dřepím, co mi leží na duši, vím předem, že zapru, řeknu, že nic mi neleží na duši."

Ale nejhorší chvíle bývaly, myslil-li na své mravní klesnutí. Zde viděl, že již docela nic nedá se napravit. Pošpinil jsem se a zůstanu špinavým do smrti. „Ach, alespoň hlásat kdybych mohl, hlásat bych chtěl, prosit, úpět, varovat jiné — — ale ani k tomu práva nemám."

Podoba zemřelého Kvapila tu se mu zjevovala. Nejasně, ale přece se rozpomínal. „Ba, byl šťastný ten člověk! Viděl hanbu, avšak nedočkal se horších ponížení. Buď, co ze mne, by dnes z něho bylo — — anebo šel by klidně proudem — — Strašný život, strašný svět!"

V takových okamžicích všechno se v něm otřásalo. A naříkal, proč jiní lidé žijí jinak — lépe snad žijí než on. Proč život jiných lidí hned od mládí je rovný, jasný a čistý. „Ó ano, přece mnohých je jasný a čistý! Jsou takové urovnané povahy, takové dokonalé, takové krásné. Proč já jsem tak nešťastný!"

Úplně osamoceným se také viděl. Zdálo se mu, že bývalí přátelé jím opovrhují — zpronevěrce v něm vidí. „A vlastně co jsem — co jsem? Co jsem vykonal? Co vykonám? Ba, nechť opovrhují — pravdu

mají! Hle, tu je můj přístav — tu jsem zakotvil v tom dvoře, tu se všemi ideály! Zakotvil a utonul. Vždyť jsem bezcenný člověk! Do vysoka jsem se rozběhl — a zatím spadl se skály. K ničemu se nehodím, ani k pluhu. Co umím? Nic neumím. Nebetyčná nulla jsem!"

A úpěl po Blažence — ona, ona jediná že by mohla jej zdvihnout z té skleslosti, z toho prachu země. Ale — —? Kde — ona?

Ztrnule díval se před sebe, trpce se usmíval. „Tedy nikdy neusedne tu vedle mne — — tedy nikdy její oči se neusmějí na mne? Nestane se mou ženou — —?"

„Již nestane! Jako Kain budu žít — sám a zatracen!"

II.

Když muka přesahovala všecku míru, počal přec jen z nich hledati východu.

„To je všechno mé neštěstí," žaloval u sebe, „že žiju den ze dne, že žádné práce není, která by mne celého shltila, že vůbec víc jen vznáším se nad životem. Ach, ty myšlénky! Proč vůbec myslím? K čemu myslím? Čemu odpomohu vším myšlením? Nemyslit — nemyslit — — vůbec nemyslit — utopit všechno — to jediné by mne spasilo!"

A představoval si, jak by zcela jinak bylo, kdyby až do hlubin duše zaujal se pro nějakou práci, v níž by zapomněl na minulost, na Blaženku, na svět, na celý život. V blízkých vsích malounkými okny chaloupek vídal za stavy pracovat tkalce a to se mu velmi líbívalo. Líbívalo se mu, sedět tak za stavem, házet člunkem sem a tam, slyšet tu jednotvárnou a přec milou hudbu tkalcovského stavu. „Tedy tkalcem být?" ptával se u sebe. „Ba, lépe by mi bylo i tkalcem být!"

Vzpomínal na Tolstého, že šije boty a pravil si: „Měl bych tedy něco takového? — Práce — práce! Jen úsilná práce, Bože, která by mne celého shltila, abych žil plnou parou!"

Ale zde ve dvoře nijaké takové práce nenalézal. Hospodaření se mu znechutilo i sám dvůr se mu znechutil. Někdy si myslíval, že by nejraději se poděl kraj světa, kde neznám lidmi, nikým neznám, svůj život by vlekl a dovlekl. Na všelicos myslíval, čím by se mohl stát, v čem muka utopit, až z krutých těch myšlének posléze vyplynula jedna, které se chytil a za níž do opravdy se rozehnal.

„Praštím vším. Dvorem, vším praštím. Tak žít nemohu. Ať se to zdá komu chce přemrštěným, alespoň učitelem se musím stát — učitelem se stanu."

A byl šťastný, sotva pro tu myšlénku se zaujal. Hned nadšeně, extremně po svém způsobu se zaujal. „Vždyť to přec jen bude účelný život, plný život!" řekl si. „A bude i krásné, mít stále děti před sebou a do jejich srdcí zasévat zdravou setbu, která hned na počátku vzklíčí v život, jakého já sám ani po mnohém bloudění nenalezl."

Od myšlénky k činu nebylo daleko. Kul železo v prvém ohni nadšení. Hned zajel do Prahy, aby si opatřil místo na nějaké venkovské škole.

Přibyv do Prahy, odebral se k jednomu ze zemských inspektorů, poprosit o místo. Známý rodiny to byl.

Když stoupal po schodech k bytu inspektorově, pravil si:

„Teď ještě je mi nevolno. Ale až budu mít toho člověka za zády — až bude všecko rozhodnuto, pak si řeknu, že jsem šťastný. Hloupé je při tom, že nutno chodit k takovým lidem. Nejlépe, kdyby bylo možno zmizet, octnout se v nějaké zapadlé vsi a stát se učitelem, aby živá duše nevěděla. Tam — tak ztracený světu působit — — jak by to bylo krásné!"

Zazvonil v prvém poschodí, ptal se po inspektoru. Zvěděl, že doma. Dal se ohlásiti a byv vybídnut, aby vkročil, odložil v předsíni na věšák klobouk a vstoupil do pracovny.

Inspektor byl pětačtyřicítiletý pán svěžího zevnějšku a usměvavé, přívětivé tváře. Spěchal Jendovi ke dveřím vstříc, vzal jej za obě ruce a usadil na pohovku ke stolu.

„Těší mne, že vás poznávám," několikrát opětoval. „Známe se s vaší rodinou — těší mne, že i vás."

Jenda řekl, čím je, kde se zdržuje. Řekl to zúmyslně, aby imponoval. Vskutku imponoval statkářstvím i dvorem a samotnému mu lichotilo, že může imponovat. „Je to nesmysl," myslil si zároveň, „vždyť vlastně již na ničem takovém si nezakládám. No, to ještě jen dnes — a pak zapadnu a bude konec."

A potom pověděl, proč přišel. „Rád bych pro jistého člověka místo na obecné škole. Nejraději v nějaké vsi — daleko od Prahy, někde na západě nebo na českém severu — jen výpomocné místo nějaké."

Visel zrakem na rtech, s nichž měla splynouti odpověď.

„A pro jakého pána?" otázal se inspektor. „Máte jeho doklady?"

„Měl bych — měl bych," zadrhoval Jenda.

Zemský inspektor čekal, do pola i vztáhl ruku a když Jenda mlčel a nic nepodával, opakoval svou otázku.

A tu Jenda náhle pověděl, že vlastně on sám je to, který by rád se stal učitelem. Cítil, že krev hrne se mu do tváří. Ale uvolnilo se mu, sotva řekl.

Za to inspektor pln údivu hleděl.

„Vy — vy? Učitelem?"

„Ano, učitelem. Líbí se mi to."

Inspektor nedůvěřivě se usmíval. „Ale to přece nemyslíte do opravdy — takového něco? To vám uvěřit nemohu, že byste vy — majitel dvora — statkář — — ne, ne, to přece nemíníte do opravdy?"

Ale Jenda stál na svém, poněkud objasnil vnitřní svůj stav i své názory na život a znovu prosil o místo.

„A nebude vadit," namítal inspektor, „máte-li již takový úmysl" — (a pověděl to s přízvukem, jakoby chtěl říci „takový plaisir") — „nebude vadit ta jistá perioda vašeho života, ten process — ty věci nebudou vadit? Což kdybyste musil podat žádost na vyšší místa za milost — —?"

„I to bych učinil!" vpadl Jenda.

A za chvíli odcházel s ujištěním, že místo obdrží, nebudou-li vadit nijaké překážky. O tom, že by se pak písemně ještě dohodli. Také slíbil inspektor, že o celé záležitosti pomlčí, dokud nestane se hotovou událostí.

Jenda se rozjařil. Spěchal hned potom do knihkupectví, aby si opatřil

knihy, z nichž hodlal čerpati návod pro své příští povolání. A pak vesele ubíral se Václavským náměstím k rodičům, maluje si v duchu, jak teprve nyní počne pravý, účelný, produktivní život.

„Vždyť jsem skutečně,“ řekl si, „visel stále v povětří, nyní teprve stojím na pevné zemi a mám určitý, ušlechtilý cíl před sebou. Ten naplním, pokud mé síly stačí — — a pak — pak půjdu do toho neznáma, o němž mi psala Blaženka.“

Melancholický úsměv rozestřel se při vzpomínce na jeho lících, ale ihned opět dětinsky se rozjařil.

„Ah — opravdu bude to pěkné. Těším se — — Ano, a pak ať v zem zahrabou člověka! Odpykám své hříchy a přec nikdo nebude moci říci, že jsem život promarnil. Má křídla ostatně ani výše nemohou. Jsou to slabá křídla. Přeceňoval jsem se — a vlastně jsem ubohý, malicherný člověk. Přeceňovat se nikdo nemá, lépe vždy poznati svou slabost, smířiti se s ní a podle toho zařídit své jednání. A jak teplé, zahřívající to bude, vidět ty dětské hlavy v lavicích, mít je rád — a vést je k světlu z temna. Ne, ne — — vždyť život není tak zlý. Jen kdyby všichni lidé chtěli vidět v něm to světlo. A světlo může člověk vidět — i když se poníží, i když je slabý a malý.“

S úsměvem na rtech vkročil do otcovského domu, byl hovorný, nepoznávali ho. Štěstí zářilo mu z očí.

Také k Otylce zašel. Stala se matkou před krátkým časem a dávala pít právě své dcerušce.

„Bože, Jeníku, ty jsi přijel?“

A sedli k sobě a vyprávěla mu o svém dítěti — o ničem jiném, než o té dcerušce, jež se zavřenými víčky, povijany stažena ležela v bílé peřince. Zdálo se, že pro Otylku jiný svět teď neexistuje. A Jenda měl radost, řekl si, že její život zaplul přec jen do dobrého přístavu, stala se matkou — a muž, co nyní muž! „Na Kamčatku se všemi námi! Vyvrheli jsme — jeden jako druhý! Ale ona je matkou — má své dítě! Jaká je jiná, jaká očistěná! A takové jsou všechny — tisíckrát čistší nás, tisíckrát lepší!“

„Otylo — —!“

„Co?“

„Podívej, já nikdy nebudu mít takovou dceru — nikdy se neožením.“

„I mlč — —!“

„Ne — ne — nikdy! Ale proto přec — věříš — nějakou úctu mám k vám ženám, zrovna klanět bych se vám chtěl.“

„Tedy se ožeň — a klaň se té jedné! Jsi ty stále dětina.“

Zasmušil se, zamyslil se. Pak máchl rukou a v duchu si řekl: „Všecko zmařeno — pokání — pykat budu — a — a — vždyť mám přec jen nyní svůj cíl.“

Zvedl se. Dlouho díval se na Otylčinu dcerušku, vřele hleděl do Otylčiných očí. A měl na jazyku prosby za odpuštění, slova lásky měl na jazyku. Ale nebyl s to říci, že ji má rád, že ji má velmi rád. Jen vřele se díval. Potom se políbili a zase odcházel.

A když vrátil se z Prahy do rokytského dvora a ubíral se pak druhého dne v polích procházkou, tu spatřiv děti, hrající si na příkopě,

nerozpakoval se již přisednouti k nim. Bylo právě před polednem. Sedl na drn příkopu, spustil nohy dolů a řekl:

„Děti, chtěl bych si hrát s vámi — nač si hrajete?"

Stydlavé úsměvy byly odpovědí. A právě ubíralo se děvčátko kolem v modré sukni, červené zástěrce a v červeném šátku na hlavě. Neslo košík v ruce.

„Kam ty, dceruško?" ptal se Jenda. „To nám něco neseš?"

„Ó ne — tatínkovi nesu oběd na pole," zašvitořilo děvčátko.

„To tatínkovi jistě bude chutnat," vyzvídal Jenda.

„Tatínkovi vždycky chutná!"

„A ty ráda mu neseš oběd?"

„Ráda!" řeklo rozumně děvčátko, uzardělé až po skráně.

A Jenda pak rozmlouval, žertoval, smál se i dováděl s ostatními dětmi, které brzy se spřátelily. A ubíraje se později domů, řekl si, že sice na poprvé to všechno bylo trochu strojené, ale že vlastně taková věc je přirozená a že je smutné, má-li se člověk teprve učit, být přirozeným.

III.

Téhož dne odpolední poštou obdržel dopis. Rozevřel a dopis byl od Hanuše. Hanuš sděloval, že zdržuje se u rodičů, že stihla jej zlá, nevyléčitelná nemoc a prosil, aby jej navštívil.

Hned příštího dne dal Jenda zapřáhnout. Čtyři hodiny měl od Rokytky do rodného města Hanušova.

Byl krásný den. Příjemně sedělo se v kočáře, sladce se snilo na jeho měkkých poduškách. Jenda snil o svém příštím učitelování, o tom plánu, který nyní cele jej zaujal a učinil spokojeným. A do minulosti také se vracel, ne však již s obvyklým neklidem. Na Hanuše vzpomínal.

O jedenácté hodině byl u cíle. Zdržel se přes poledne v hostinci, v kterém zastavil s kočárem, a teprve odpůldne odebral se k Hanušovi, vyptav se na domek jeho rodičů. Ten nalezl v postranní uličce. Musil po můstku přes potok a hned vkročil do branky a brankou na zásep, po níž kolem zahrádky s rozkvetlými růžemi dostal se ke dvířkám, uzavřeným na petlici. Z vnitř již jej spatřili a přišli mu otevřít.

Sám otec Hanušův přišel otevřít. Vítal a malou síňkou, kterou bylo vidět do zadu k černému ohništi, vedl do světnice. Rozevřel rohožkou pobité dvéře.

V světnici drhla nádobí matka Hanušova a naproti u okna za stavem sedělo patnáctileté děvče. Hanuše zde nebylo.

Již, když Jenda vstupoval, děvče ustalo v práci, jen v rozpacích přešlapujíc nohama. Matka Hanušova odkládala nádobí, na spěch činila pořádek. S mlčelivou uctivostí, zračící se v jejích očích, přijala Jendu, prosíc, aby se posadil. Zástěrkou otřela stolici.

Ale Jenda, dříve než sedl, řekl, proč přišel. A tu starý Hanuš zanaříkal a slzy objevily se v očích jeho ženy.

„Petra máme doma!" povzdechla. „Na nohy nemůže!"

Otec Hanušův byl již prošedivělý a vysoká jeho postava poněkud skloněná. I nyní činil dojem vtělené síly a drsnosti, ale jakoby nalomené

a resignující. Oči nesvítily, byly mračné, mdlé. Měl na těle koženou zástěru, usedl.

Jenda ptal se po nemocném. Řekli, že odpočívá na lenošce v zahradě a že přinesou jej do světnice. Ale Jenda bránil, chtěl za ním. Dříve však, než opustil světnici, starý Hanuš rozpovídal se o svém osudu. Bylo vidět, že je samolibý, na život rozezlený muž. Vyprávěl, jak řemeslo upadlo, jak těžce život protloukal a přec toho Petra dal do škol. Ale radosti s ním neměl — „však to vy víte, měli jste ho u sebe, když s námi nevařil. Ale stále říkám, kdyby byl knězem, zdráv by byl, všechno s námi bylo by jiné. To je trest, že postavil si svou hlavu. Vůle rodičů má být dětem svatá. Teď to snad vidí, ale nepoví. A i kdyby jako kněz se rozstonal, už by se spíš o něj postarali, než takhle."

A žena jeho jen mlčky pokyvovala, jaksi zádumčivě. Zdálo se, že pokyvuje ne nad tím, co bylo vyprávěno, nýbrž zádumčivě nad celým životem. Bylo vidět na ní ubitou bytost, naučenou věčně pokyvovat, ale z jejích plachých očí svitalo tolik stichlého, utajeného citu, že Jenda hluboce byl dojat. A také to děvče za stavem mělo plaché oči — ty oči visely na tváři otcově, jakoby se bázlivě ptaly, není-li on proti tomu, že nyní ustala v práci. Celá ta světnice, všechen ten vzduch v ní jakoby byl prosycen tichou, stajenou ženskou plachostí a jakoby odkudsi vykukovala nějaká těžká ruka tyrana, která ty duše zde umořila. A Jenda toho tyrana viděl před sebou a v duchu zašeptl: „Pán tvorstva! Ano, zde — také!"

Povzdechl, zvedl se, žádal, aby jej doprovodili do zahrady.

I šli s ním na zásep, pak ke kůlničce a odtud dvířky vešlo se za domek do ovocné zahrady, v níž Jenda hned shledl Hanuše. Seděl ve stínu v staré lenošce s kolečky, patrně odněkud koupené, kde vykonala již dobré služby. V silně vousatém obličeji vyhlížel znamenitě, byl stloustlý. Přes nohy měl přehozenu strakatou loktušku. Seděl s tváří s profilu obrácenou, a nevšiml si, kdo přichází. Na loktušce na jeho koleně ležela kniha, z níž však právě nečetl. Díval se do větví blízkého stromu, kde poskakovaly pěnkavy. Teprve, když kroky se blížily, ohledl se a spatřiv Jendu, na vteřinu se zarazil. Hned však se povýšeně usmál a snažil se poněkud nazvednouti se v lenošce.

„Vy jste si pospíšil!" přivítal. „Děkuji vám, že jste přišel. Ale nelekejte se: obtěžovat vás ničím nechci. Tak mi jen v té nudě" — při tom zaklepal rukou na svou lenošku — „napadlo, že bych si mohl dopřát dobrý den. Děkuji, že jste přišel. Přijel jste?"

„Ano, přijel jsem," odvětil Jenda. „A co se vám to vlastně stalo?"

„Tabes dorsalis — něco takového. Tak mi to jmenovali. Patrně jsem se pořádně nastudil. To víte — s míchou nejsou žerty. Chodil jsem, brkal jsem dlouhý čas nohama a teď čím dál hůř. Prý deset let mohu tak sedět v té stolici. Možná ještě déle — — A pak? Nejsou to slušné vyhlídky?"

„Petříčku!" prosebně vmísila se matka.

„No, maminko, nechme toho! Přineste sem ještě jednu židli, aby bylo kam sednout!"

Když pak staří se vzdálili, obrátil se k Jendovi:

„To byste si výskl, sedét tak jako já a myslit si, že až do toho zdechnutí bude se nad vámi na př. rokovat, je-li pense pořádná čili ne. A zatím vůbec —"

„A proč máte svou nemoc za nevyléčitelnou?" těšil Jenda. „Bývají těžší případy — ostatně zdravě, znamenitě vyhlížíte."

„Ano —" usmál se Hanuš. „Tu!" A ukázal na obličej. „Ale nohy zhynuly — pak dojde řada na jiné údy a pak i ten obličej. Rozumím všemu, nebalamutím se."

Zatím přinesla matka židli, Jenda se posadil a vida knihu na klíně Hanušově, vzal ji, nahledl.

„Schopenhauera?"

„To pro rozjaření," ironicky poznamenal Hanuš. „Tu právě jsem četl: ‚Le mieux est l' ennemi du bien.' Pro mne vhodnějšího citátu nemohl nalézt ten člověk. Celých deset let, či dvacet (či jen pět? —) si to budu do lebky cpát — víte, jen abych nezatoužil z té stolice po něčem lepším. A pak, podívejte, ten druhý citát zde, nějaké perské přísloví:

Ist einer Welt Besitz für dich zerronnen,
Sei nicht in Leid darüber, es ist nichts;
Und hast du einer Welt Besitz gewonnen,
Sei nicht erfreut darüber, es ist nichts.
Vorüber gehn die Schmerzen und die Wonnen,
Geh' an der Welt vorüber, es ist nichts.

To je přec jen výtečná útěcha, nemyslíte?"

Jenda odvrátil oči, nemohl snésti ostrého pohledu Hanušova. Vzdechl a náhle se otázal:

„Vy jste se tedy smířil s rodiči — již dávno jste se smířil? Jak jste se smířil?"

„To jest, já jsem se nesmířil," sarkasticky řekl Hanuš, „nás smířily peníze, peníze vydlabaly jamku v lebce otcově. Již od vás jsem posílal nějaký krejcar občas sestrám, později posílal jsem i matce — — a ty peníze dlabaly, dlabaly, až jednoho dne došlo na kolossální otcovské odpuštění. A mně je to nyní velmi výhodné. Prosím vás, kde bych se měl po světě vláčet s tou stolicí? Kantořit již asi nebudu. Péro v ruce však přece ještě dovedu udržet — něco vždycky vydělám. A pak ta pense — Vidíte, vzájemný prospěch nás spojuje — egoismus. Ten slavný egoismus!"

IV.

Vyprávěli si o svém životě. Ale jeden i druhý vyprávěl s jistou reservou a oba byli si vědomi, že utajují právě to, na čem každý pro sebe si zakládá, ale co jaksi choulostivým by se zdálo, kdyby vyplulo na povrch. Jendu to však přemohlo, stále jakoby jen tlapal po řeřavém uhlí a nemohl také přímo hleděti Hanušovi do očí. Vyvřelo všechno z něho, pověděl o své rozervanosti i o nynějším cíli a uklidnění.

„Jste romantik!" řekl Hanuš.

„Romantik?" zavrtěl hlavou Jenda. „Ó ne — romantik! Romantikové v básních vyhlížejí snad rozerváni, ale ve skutečnosti žili dost vesele.

Ale moderní člověk? Vypadá šedě, střízlivě snad — avšak co duševních bojů! Nevěřím, že vy byste nebojoval, jen přiznat se nechcete. Často si myslívám, jak by dnešní nějaký Goethe psal Fausta. Byl by také tak klidný, tak harmonický pán jako ten starý Goethe?“

„Máte trochu pravdy!“ přisvědčil Hanuš. „Ale mne do vašich řad nepleťte! Co vám schází? Dvůr máte, peníze máte — ženských můžete mít, jen kývnout prstem — — a při tom ještě lámat si hlavu, chodit, jakobyste měl v mozku ovčí motolici! Buďte přirozený, nedělejte z člověka něco, čím není — a bude vyhráno.“

„Ovšem,“ promluvil Jenda, „tím mi chcete opět říci, že mám v sobě vidět zvíře. Ne — to již ne!“

„Jak vám libo. Pro mne by to bylo také výhodnější, vidět v sobě anděla s křídly, která by ho unesla z té stolice. A zatím — nu rozkošný živočich! Zeptejte se ženských, ty tomu lépe rozumějí. Každá by teď po mně plivla. Nebyl bych pro ni už dost celý živočich.“

„A to nevíte,“ zvolal Jenda, „plivla-li by. Možná, že by se vyskytla v světě taková, která stále klečela by u vašich nohou a smáčela je slzami. Možná — —“

„V kterém románě jste tohle četl?“ pousmál se Hanuš.

„V žádném románě,“ pevně odvětil Jenda. „Ale já věřím v takovou lásku — jen v duševní lásku, která přemáhá všechno, která se umí cele obětovat — —“

„No, možná ostatně. Ženské nepatří právě mezi chytré tvory, třeba se to klábosilo o Evě. Mám toho také příklady.“ Vzpomněl si na Annu Součkovu a zamyslil se. Pak doložil: „Znám jednu, která by snad po dnes přiběhla — jen zavolat. Ostatně mohl bych to učinit — — dost možná, že jednou učiním. Člověk musí umět sahat po životě, dokud čas. Pak nastanou hody pánům červům. Víte, jak Baudelaire o té mrše to povídá. Znamenité!“

„A pak — —?“

„A pak — —?“ opáčil ironicky Hanuš.

„Vy nevěříte tedy v nesmrtelnost duše?“

Hanuš se rozesmál. „Nic jiného než tu otázku jsem čekal. Vy tedy ještě stále lámete si hlavu takovými hloupostmi? A je-li Bůh, to se neptáte? Hned vám povím — i bez otázky — že doposud nevěřím ani v toho Boha ani v nesmrtelnost duše. Však i u vás, kdyby člověk uhodil na kloub, asi bledě by to vyhlíželo. Znám tu moderní víru. Jste všichni vlastně indifferenti, ale nutíte se věřit, opičíte se, poněvadž Pánbůh teď opět přichází do módy. I u vás tedy?“

Jenda se zarazil. Teprve za okamžik pronesl:

„Ale když již ten život lidský je takový, že člověk chce znát pravdu. Dle vás — aby se dopídil pravdy — musel by se snad tak obrovsky vzdělat, aby znal všecky vymoženosti vědy, jež v přítomné době jsou majetkem lidstva, tak aby na každou otázku mohl si dáti odpověď. Ale zbývá pak otázka — je u zdroje pravdy, zná již pravdu? A vidí, že ani pak — jako Faust — nedovede si dáti na vše odpovědi. I jde do svého nitra hledat pravdu a z nitra prohlubuje svět a život.“

Hanuš opět se smál. „A to si myslíte,“ řekl bodavě, „že něco

takového snad vy jste odhalil? To říkaly všechny svíčkové báby před vámi — a budou říkat po vás. Ale jste skoro ještě mladý, abyste již teď hledal podobnou poslední útěchu. Kdybyste seděl zde — v té stolici, ještě bych pochopil — ačkoli i tak bylo by to hlupáctvím a zbabělostí. A kdybych seděl dvacet let, však já se nepoddám lidským hloupostem. Jen přírodě ustoupím. Ta sáhla na mé nohy, sáhne dále. To je ona — jediná paní, které se pokloním. Vidíte a ta bývá skutečně nemilosrdná — není to žert, vyvolit si za oběť právě člověka, který jí chvalořečí?"

„Ne — ne," namítal Jenda sklesle, „přírodou snad přec jen působí na člověka vůle vyšší a ta vůle — —"

„A kdo vám řekl, že taková vůle existuje, jak to můžete dokázat —?"

„A odkud tedy v lidech se vzalo, že vůbec takovou vůli předpokládají? Stačí — —"

„Vy ubohý!" zvolal sarkasticky Hanuš, nenechávaje Jendy domluviti. „Vám stačí — — pak ovšem, pak ovšem — —"

Jenda vzrušeně vstal, zkoumavě zahleděl se do Hanušových očí. A řekl zadumaně:

„Příroda je nemilosrdná, ale ne všemohoucí. Ničí na příklad vaše tělo — ta duše vaše však jistě se brání a té zničit nemůže. I já vím, že svět čeká zkáza a ne spasení — že ta země, to slunce a hvězdy a všechno že zajde a zahyne. Ale za tou zkázou té hmotnosti svého těla, za tou zkázou všech těch světů tušívám přece jiné, nehmotné světy, s nimiž má duše je ve styku. I vaše. A dnes na př. nerozčiluje mne již nic takového, čím jste mne jindy dráždíval. I kdybych byl otcem takových dětí, o nichž jste mi jednou vyprávěl — kdyby žena mi zemřela v blázinci, jeden hoch byl blbým, druhý zlodějem a dcera měla padoucnici, necouvnu ani na krok zpět. Vím, že je to jen tribut, daný přírodě. A kdyby zde na zemi žil vedle mne jen jediný člověk, od té chvíle, co jsem pochopil, že musím být učitelem, má život pro mne smysl a učiním všechno, co mohu učinit pro něho a pro sebe. Ať si praví co praví Hovelasque, Quatrefages a jiní, proto přece musím žít jako člověk a ne jako zvíře. Vy ukazujete stále na analogii lidského života s ostatní přírodou. Ale to je právě lpění na zvířecím stanovisku a to člověka zavádí. Proto snad, že zvířata žijí dravě, mají i lidé žít dravě anebo proto snad, že zvířata nežijí monogamicky, nemají žít lidé také monogamicky? Ta analogie už dávno mne děsí, nenávidím jí. Věřte, jakmile člověk dojde k poznání, že nesmí lpět na ničem takovém a má vůli se povznést, je vyhráno. A já jsem již vyhrál."

Jendovi zaplály líce. Stál přímo před Hanušem, čekal, co odpoví. Ale Hanuš vesele prohodil:

„Líbíte se mi. Posaďte se jen a nerozčilujte se. Až se stanete tím učitelem a až jak to s učitelováním dopadne, pak si zase více o tom povíme. Teď se mne jen ještě zeptejte, věřím-li i v budoucnost národa. Na to přece nesmíte zapomenout — či — či to už i vy jste dal dnes snad ad acta? Podívejte, já naopak zatím stal se vlastencem. Kdo pak by se v Čechách nestal vlastencem?"

Jenda hned neodpověděl. Teprve za chvilku zasmušile řekl:

„Vy všechno takové podceňujete. Ale podceňovat přec jen se nedá. Vidím i v zachování národa mnoho.“

„Vždyť vám nebráním,“ usmál se Hanuš. „Vidět můžete.“

„Ale vy to máte za anomalii, existuje-li takový národ jako náš,“ promlouval opět Jenda. „Vy soudíte, že pro evoluci lidstva za dnešních vzepjatých světových poměrů nic již nemůže vykonat. A přec jen i dnes náš národ a vůbec každý národ může na světě skutečně dost vykonat. Kolikrát jsem o té anomalii přemýšlel. Jako není žádný člověk ztracen, dokud ještě jiskra života v něm, tak ani žádný národ, dokud hledá nějakou cestu života, cestu za posledními, nejvyššími ideály. A náš hledá, podívejte — alespoň počíná opět hledat. Není tedy ani pro tu vaši evoluci ztracen. A ať hledá jakýmkoli způsobem — svým způsobem, jen když hledá. Uniformita býti nemůže. Naopak právě v různosti methody toho hledání spočívá podstata a cena každého národa.“

„Finis coronat opus,“ zvolal Hanuš. „Nadarmo jsem neřekl, že jsem se stal zatím vlastencem. Možná, že už tenkrát, když jsem horoval o té evoluci — opravdu, opravdu, jakým jsem byl idealistou! No, podejme si ruce! To přece slavně dojemné, když dva lidé tak se sejdou a najdou.“

Jenda povzdechl. „Nerozumím vám. A do vašeho nitra chtěl bych nahlednout. Vy přec jen jste jiný na venek a jiný uvnitř.“

Pak dostali se opět na jiné pole. Zatím přišla do zahrady matka Hanušova a zvala do světnice na svačinu. Jenda přijal pozvání.

A seděl později s Hanušem, kterého dopravili do vnitř, okamžik zcela samoten. Náhle řekl:

„Ale jak vidím, vaše matka neošetřuje vás jen z egoismu. To je také pouhý předpoklad.“

Hanuš sebou trhl. „Myslíte?“ A usmál se. Hned pak dodal: „Ano — cítím — má mne nějak otrocky ráda. Někdy mi až překážívá její lítostivost.“

„Ale jistě i blaží!“ děl Jenda.

Hanuš se rozmýšlel. Potom z čista jasna promluvil:

„Abyste si nemyslil, že jsem tak zcela dravec vulgaris, tedy vám povím, že ona je na světě jediná, kterou mám strašně rád. Pravím: strašně! Ale říci jí nemohu a nedovedl bych za svět. Ani ukázat nedovedu, snad jsem i drsným a prudkým k ní. Ale také si myslívám, že ona tuší a ví, jak to mezi námi je. Láska beze slov!“ dodával s přitrpklým úsměvem.

„Neviditelné vztahy!“ zvolal radostně Jenda.

Hanuš máchl rukou. „Avšak,“ promluvil ještě, „jednou přece, dřív než zdechnu, přál bych si říci jí. Říci jí všechno, vyliti to ze sebe, víte — vychrliti nějak, jak jsem ji miloval a jak věčně jen mořil v sobě.“ Svěsil hlavu a znovu máchl rukou.

Jenda byl dojat. Za chvíli pak odcházel. A tu Hanuš snažil se postaviti na své brkající nohy.

„Není to rozkošná figurka?“ prohodil. „V jednom románě jsem četl, že přítel slíbil příteli posmrtnou návštěvu, aby mu pověděl, jak to pak za hrobem vlastně vyhlíží. A tak slibuji také já vám. Až dojde na ty ostatní údy, až to praskne — pak vám oplatím dnešní návštěvu a řeknu, jak je to s tou duší a s tím Bohem!“

Tak se rozešli. Jenda vrátil se do hostince, dal zapřáhnout a nastoupil zpáteční cestu do Rokytky. A celou tu cestu ve svém kočáře mnoho přemýšlel.

V.

Za několik dní na to navštívil jej otec ve dvoře. Z čista jasna došel telegram, aby poslal k odpolednímu vlaku koně na nádraží — a kdo přijel, nebyl nikdo jiný než stavitel.

„Tak hleď, Jene," hovořil, „vzal jsem se tu, jakobych s nebe spadl. Jedu se na tebe podívat."

Jenda pozorně zadíval se do otcových očí. Cosi nemilého tušil.

„Jen podívat, tatínku?"

„Jen podívat — a pak — pak ještě o něčem si promluvíme."

Jenda, ač nevěděl, kdo přijede, čekal s obědem. I usedl nyní s otcem ke stolu a dali se hned do jídla.

„Jak člověku chutná po cestě," pochvaloval stavitel, „ale teď teprve vidím, že je tu — v tom dvoře smutno. Vždyť ty tak, Jene, u stolu sedáš sám! Zač takové jídlo stojí? Ne, sám bych tu nechtěl být!"

„To znamená, že bych se měl oženit?" usmál se Jenda. „Tatínku, mluv přímo, dávno víš, že ty klikaté cesty se mi příčí."

„No, rozhodně měl by se's oženit!" potřásl hlavou stavitel.

„Proto jsi tedy přijel?" otázal se Jenda.

„Také — také, ale ještě pro něco jiného."

„Pro — — co — —?"

„Jene, co jen tě napadlo s tím učitelstvím?"

Jenda sebou trhl. Zbledl. „Vy — tedy víte? Tedy —?"

„Co jen ti to zase vlezlo do hlavy? Jen si rozvaž!"

„Buď ujištěn, tatínku," přísně řekl Jenda, „že dobře jsem si uvážil. To je můj nezvratný úmysl. Ale že lidé dovedou tak dostáti daným slibům, také jsem se nenadál."

„Dostáti slibům, Jene!" namítal stavitel. „Vždyť kdo tě nezná, myslil by, že s tebou není všechno v pořádku. Rozvaž si takový nápad: mít dvůr, krásné živobytí — — a chtít něco takového! To přece každého normálního člověka trkne."

„To je to neštěstí," sarkasticky poznamenal Jenda, „že lidé jsou tak příliš normální!"

„A jak mají být?"

„Víš, tatínku," ujal se slova Jenda, „není potřebí, abychom se v těch věcech dostávali do sporu. Za jedno však tě prosím, všechny vás prosím: nechte mne jíti svou cestou. Nechci — nechci vám nic vytýkat, ani vás přetvořovat nechci — to je vaše věc — ale snažně vás prosím, mne nechte, ať jdu, jak cítím a myslím!"

Řekl to mírně, vážně a hořce poněkud, takže stavitel byl dojat. Pokýval šedivou hlavou, máchl rukou a laskavě pronesl:

„Ale když nám přec jen tím vším působíš starosti. Jsi dobrý řádný člověk, jsi — to všechno uznávám — ale něco přec jen ti chybí, Jene."

„Nejsem řádný člověk —" bránil se mračně Jenda. „K tomu mám daleko. Ale co ty myslíš, že mi chybí, tatínku?"

„Stálost ti chybí! Tak jako všechno jiné — i to učitelování by tě omrzelo.“

„Tatínku, neber mi té naděje!“ úpěnlivě zvolal Jenda. „Ty nevíš, nedovedeš si snad ani představit, co všechno skládám v tu myšlénku. To je má hvězda, skutečná spása! Ty a nikdo z vás nedovede se vžíti do mne. Vy všichni máte cíl nějaký, neznáte žádné kolísavosti. Však proto jste šťastni. Přiznávám, nejsem stálým člověkem, ale to vlastně jen proto, poněvadž stále bloudím a nic nejsem. Chtěl jsem být lékařem — a nejsem lékařem, chtěl jsem být politikem a nejsem politikem. Také spisovatelem přál jsem si stát se a spisovatelem jsem se také nestal. Jsem tedy snad statkářem? Skutečně, tatínku? Ne, jen pravdu si mluvme! Jakým pak já jsem rolníkem? Žádným nejsem rolníkem — vždyť k smíchu je to. Co tedy jsem? Nic nejsem. Ty nevíš, jak ta nicotnost mne hubí. Již často — i dříve jsem se díval, když jsi kreslíval plány anebo když vyměřoval jsi základy k stavbám, a kolikrát jsem si myslil, kde bych já co podobného svedl! Nic bych nesvedl. Jsem již takový — jsem nicotný člověk. A tu chytil jsem se něčeho, co může mne učinit šťastným. Vidím v tom cíl svůj, myslím si, že přec někomu prospěju a života nezmařím. Je to tak krásné! Přejte mi toho!“

„Jene!“ smutně pronesl stavitel.

„Co?“

„Nečiň nám zármutek. Rozvaž si, je to něco nepřirozeného — —“

„Není. To jen tobě a vám všem se zdá, poněvadž hledíte svýma očima. Ale co je život? Polovici snad jsem již prožil, snad víc než polovici. A za třicet let — třeba ještě dřív udeří motyka do země — ta motyka, která bude kopat můj hrob. A teď, hleď, při vzpomínce na ten hrob měli bychom se tu přít spolu o podobné věci? Ne, tatínku!“

Stavitel octl se v úzkých. Zamyšleně upřel oči na stůl. Pak zavrtěl hlavou a řekl:

„Jene — Jene, s tebou to přec jen není v pořádku. Pojeď se mnou do Prahy, vždyť kam by to takto dospělo? Nervósním jsi — — víš — víš — —“

„Tak tedy o mně soudíte?“

„Veselým bych tě rád viděl, plným života, jako jsou jiní lidé v tvém věku!“ řekl stavitel. „A nežli takové samotářství a takový život, jaký vedeš — raději i kdybys trochu si zabouřil a plašil se za sukněmi — i to raději bych viděl než takhle!“

Jenda trpce se usmál. Zadumal se. Pak řekl zasmušile: „Věř, tak nerad tě slyším mluvit!“

„Tedy se ožeň alespoň! Tobě jen žena chybí — nic jiného. Potom by všechno již s tebou bylo v porádku.“

Jenda se zapálil a hned zbledl. Ostrá, sečná rána projela jeho srdcem. Nebyl s to promluvit.

„Ano, nic jiného než žena,“ opakoval stavitel, postihuje, že udeřil na pravou strunu. „Jsi při letech, můžeme si přece o tom promluvit jako přátelé. A tak ti, Jene, pravím, že, má-li člověk ženu vedle sebe, vždy ví, kde se potěšit. Pozlobí se s ní, poškádlí se s ní, zasměje se s ní — a je po těžkomyslnosti. Jsou to divná stvoření, víš, ty ženské —

ale ať je jak chce, žena přec jen je pravou samaritánkou každému muži. Ona je mu lékem vlastně proti všemu. Ano, takové je to, Jene!"

Jenda seděl u stolu s hlavou podepřenou o ruku. V srdci jeho vzbouřila se uspávaná, umořovaná láska. Hrdlo se mu stáhlo — strašno mu bylo. Nevzhledl, jen tiše pronesl:

„Snad dobře jsi to řekl, tatínku!"

VI.

V noci na to nespal. Myšlénka na učitelství ustoupila úplně stranou a v nitru jeho rozbouřila se vysilující touha po Blažence.

„Žena přec jen je samaritánkou každému muži. Ona je mu lékem vlastně proti všemu," opakoval si stále po svém otci. Nelehl ani, seděl u stolu při lampě, nohy nataženy daleko od sebe a bokem k hraně stolu. Hlavu opíral o ruku, ruku o lenoch židle. Seděl jako člověk, kterého ráno zastihlo v hostinci.

„Jiným je to přáno — ale mně —! Mně už ne! A přec — — jak bych ji miloval, jak by to bylo krásné, kdyby tu seděla nyní vedle mne, kdyby byla mou ženou! Jak by to bylo krásné — — ne — — nemyslit, nemyslit! A vůbec — —"

A hloub zabořil hlavu do ruky. „Zemřít chtěl bych na jejích vlasech!" zaúpěl. A zvedl se a chodil pokojem.

„Samaritánkou! Vždyť prázdno kolem — není jí tu, nemám jí. Proč právě já mám být zatracen?"

Pak opět sedl do dřívější posice. A obrazy střídaly se jeho duší. Blaženka přišla, hladila mu hlavu, přitulila tvář k jeho obličeji. „Hleď, to jsem tě potrápila, ale teď — — teď všecko ti odplatím. Již trápit nebudu, ale i ty buď hodný! Jsi nerozumný — — a pak víš, jsi přec jen směšný a hloupý člověk. Ale mám tě ráda. A jak ty — — slyšíš?"

„Jak já?" tázal se Jenda. „Můžete se, Blaženko, ještě ptát? Na něco takového se můžete ptát?"

„Tedy jak?"

„Tak — jako žádný muž žádnou ženu na světě! Vždyť já rozumím ženskosti, vždyť byl bych tak citlivým, tak chápavým pro všechno to něžné a podivuhodné, co je ve vás ženách — tak muži vůbec nemilují, jak já bych miloval! Na příklad — —"

Ale tu přejel rukou po svém čele, vzpamatoval se. „Kde jsi? Kde dlíš?" zasténal. „Zda-li máš jen nejmenší tušení, že já zde za noci vzdychám, umírám touhou po tobě? Proč nechceš být mou ženou? Na rukou bych tě nosil — ne — ne na rukou, to je příliš stará fráse — ale to — to právě, že bych dovedl všechno vycítit, celou tě vycítit. Ó jak bych tě miloval! Nebyla bys mou hospodyní — mou služkou — já nebyl bych žádným pánem v domě jako ten Carlyle. K čemu pána? Nikdo by nebyl pánem! A když bys konečně opravovala mé šaty, pak se naučím šít a budu já zase opravovat tvé. A má-li být již mezi námi rozdíl, tedy já chci být tvým služebníkem, ale nikdy nepřipustím, abys ty byla mou služebnicí. Blaženko — zda-li mne slyšíš v tom nějakém daleku? Buď — staň se mou ženou!"

„Ano — ano, tak prosívají a slibují všichni muži, jako vy teď horujete. Ale pak po svatbě brzy vystrčí drápky ten tyran — ‚ten pán světa'. A ubohá žena, nebyla-li dost na všecko připravena!"

„Vím, Blaženko, ale já nebudu jako ti druzí."

„Fariseus říkal také v chrámě, že není jako ten publikán."

„Nejsem fariseus — vždyť tolik pravdu miluji!"

„A hudbu také?"

„Také!"

„Zahraju tedy nyní na piano!"

„Na piano!"

A Jendovi zdálo se, že vzal svou stolici, že ji odtáhl do rohu ke dveřím, že svěsil poněkud hlavu a zastínil čelo rukou. Ale z pod té ruky vidí u okna při pianě Blaženku.

„Tedy pozor!" praví Blaženka.

Kývl, usmál se. A již stajil dech — van sladkých tónů zašuměl pokojem. A viděl na malounké ruce Blaženčiny, jak běhají po klávesách, viděl její nožku, jak tlape na pedál. A z jejích očí, z jejího čela vycházela záře, rozlévala se pokojem. Od podlahy až ke stropu všechno rozjařilo se jasem její bytosti. A hrála — hrála — a opíjel se rozkoší té hudby. Zvedl se s židle, po špičkách došel k pianu. Sedl na zem u Blaženčiných nohou. A položil hlavu na její kolena, sladkou mdlobou přivřel oči a jen skulinkou díval se na její ruce — a pak do její tváře z níž vycházelo to jasno.

„Blaženko!" vzdechl.

Ustala. Spustila ruce. „Co, můj pane — — pane tyrane?"

„Blaženko!"

„Blaženko?"

„Pohlaďte mi vlasy!" vzdechl Jenda.

„Vždyť naše manželství má být jen duševní!"

„Já vím — já vím — ale? Či nemáte mne ráda, Blaženko?"

„Něco vám povím. Žena dokazuje, že miluje, neříká však. To někde stojí psáno. A tak tedy pohladím, vy trapiči!"

A Jenda zazářil a zajásal. Spustil ruku s čela. Vytrženě se rozhledl. Po celém jeho obličeji rozléval se šťastný úsměv. Ale úsměv zvolna se ztrácel a s jeho rtů trpce splynulo:

„Když přec jen všechno to není pravda! Když přec jen všechno to jsou pouze mé myšlénky. Blaženko — vyslyšte mne, slyšte mne v tom daleku. Vždyť zhynu takhle — — já — — já — —"

VII.

Druhého dne stavitel odjel a Jendovi nastaly zlé dni.

„Nemohu býti bez ní," stále si opakoval. „Za třicet let snad udeří motyka do země — snad dříve, ale jak mohu těch třicet let prožiti sám? A vždyť vlastně ty plány, ty naděje, ku kterým jsem se teď utekl, to učitelování, ta touha po práci, to všechno bylo jen proto, abych na ni zapomněl. A zatím jen o Blaženku se mi jedná a zas cítím, že jen o ni.

A všechny plány a naděje jsou jen prázdnými klamy — bez ní život není vůbec pro mne životem!"

Měl knihy, z nichž hodlal studovat, aby řádně připraven počal příští úkol vesnického učitele, ale knihy padaly mu teď z rukou. Již ho to netěšilo. Znovu se mučil a mučil víc než kdy před tím. Znovu dostavila se úplná apathie k životu. Den ode dne stával se nervósnějším, až stav jeho počínal být povážlivým. A tu lékař poslal jej na cesty.

Jel do Alp. Nejprve do Solnohradu a odtud na blízká jezera. Ale hned od Lince až do Solnohradu celá jízda byla jedinou upomínkou a jedinou touhou po Blažence. Seděl s mladým manželským párkem, ubírajícím se na svatební cestu. Viděl to tulení, to pokládání hlavy s ramene na rámě, přivírání očí, úsměvy — — a třeba se mračil, třeba si říkal, že jen hloupí lidé mohou tak na jevo vystavovat svou lásku či smyslnost, nepřetržitě při tom měl na očích Blaženku. Ale myslil, jak nikdy nebylo by třeba jemu takového pokládání hlavy s ramene na rámě, jim oběma vůbec že by třeba nebylo, je že zahřívala by věčná, čarokrásná hudba jejich srdcí a stačil by pohled, prozářený tím ohněm, kterým by hořely jejich duše jako obětnice, jako svíce, rozžehnuté za společným ideálním cílem života.

A nemoha hleděti na láskání novomanželů postavil se k oknu a díval se ven do hvězdné noci, zachycuje zrakem temné obrysy krajin, jimiž jako ve snu vlak uletal.

K půlnoci octl se v skvěle osvětleném solnohradském nádraží. Rychle prošel peronem na vnější prostranství, kde čekala dlouhá řada elegantních omnibusů, jejichž kočí vyvolávali jména hotelů. Naproti stál v modravé záplavě elektrického světla nádherný dům „L' Europe". Ale tam Jenda nemínil. Byl již před léty v Solnohradě i věděl, kde přenocovat. Vyhledl si omnibus, vsedl a jel.

Příštího dne z rána konal cestu ke Královskému jezeru, nejprve lokální drahou a od Dračí sluje výletním omnibusem. Jelo současně několik omnibusů a v každém z nich viděl alespoň jeden takový párek, s jakým včera cestoval z Lince k Solnohradu. A každý ten párek opět připomínal mu Blaženku a stroskotané štěstí jeho.

I na Královském jezeře seděl v společnosti mladých manželů. Jel na velikém člunu, chráněném plachtami proti slunci. Člun lehounce vznášel se na temnězelené hladině mezi dumnými, do samých oblak zvedajícími se stěnami Alp. Vážné, truchlivé stíny jejich padaly do nehybné, mrtvé vody. Příroda stajila tu dech nad nádherným svým zjevem — a byla nevýslovně smutná. Nebylo slyšet mávání křídel ptačích, od dna až k obloze rozevíralo se mocné, hrobové prázdno. Člun letěl jako stín, vesla neslyšně padala a neslyšně se zvedala nad zkamenělou hladinou jezera. Slunce skrývalo se za stěnami.

Ale pak bylo náhle víc světla, víc vzduchu, vody se rozevřely, v pozadí vyvstala mohutná, běloskvoucí záplavou ozářená špice Watzmannu. Tu lehčeji již se dýchalo. Veslař vypálil ránu z pušky, mnohonásobný ohlas odrážel se od stěn, od jezerní hladiny. A ještě člun letěl a potkával jiné čluny a zraky pásly se na vodách, na nebi i na horách. Pak zjevila se silhoueta vížky kostelíka, vykukujícího ze skupiny stromů na jednom

výběžku. Tam člun pospíšil a přistál v svěží zeleni. Byl to výběžek sv. Bartoloměje.

Zpáteční cestou Jenda byl by se dostal do sporu s novomanžely. Poodhrnul plachtu, aby lépe viděl po jezeře. Ale slunce padlo na mladou žínku a manžel spustil si na Jendu. Jenda se pousmál, shrnul plachtu a řekl si: „Hle, hle — ta láska!"

Na druhý den zajel na chiemské jezero do královského zámku Ludvíka II. Také tu všude kolem sebe viděl manželské dvojice — viděl a vždy zabodla do srdce vzpomínka na Blaženku, touha po Blažence.

Z chiemského zámku brzy prchal. Nádhera komnat dusila mu prsa. Útrpně krčil rameny, vida ložnici, jejíž zařízení stálo půldruhého milionu. A kdosi prohodil: „Zde by se to spalo!" Jenda vzhledl. „Proto snad," chtělo se mu říci, „že zde zahrabány ty strašné peníze, pro to zlato, ktere tu všude bije do očí, či pro ty umělecké předměty? Mne nic z toho neváb!"

A když vyšel ze zámku, okříval na čerstvém vzduchu. Sáhl do kapsy po hodinkách. Vytáhl zlaté remontoirky na těžkém řetěze. A pojednou — poprvé nad těmi hodinkami se zarazil. „Také zlato!" řekl si. „A k čemu?"

Rychle vložil hodinky opět do kapsy a neměl pokoje. A na své prsteny — dva měl na ruce — pozřel i na zlaté knoflíčky ve své náprsence a opět se zamračil. „Vždyť je to nesmysl! Proč právě zlaté prsteny? A k čemu vůbec ty prsteny? K čemu vůbec zlaté knoflíčky?"

Zamyslil se o tom. Ptal se, co to má znamenat, ptal se, proč tisíce lidí hyne hladem, aby jeden člověk hromady zlata mohl ukládat ve svých pokojích? A proč i on sám za víc než za stovku nosí zlata na sobě? Co s tím zlatem? Nebylo by lidem lépe vůbec bez zlata? Proč ne na příklad železo, když už něco podobného musí být? Železa je přece dost a všichni lidé mohli by se podělit, prstenů si nadělat i knoflíčků.

Zatím sedl na parník, kterým vracel se po jezeře od zámku. A na parníku stále rozumoval, co s tím zlatem a nebylo-li by dobře, zlato se světa odstranit. Nedovedl si dost ujasnit tu věc, ale přec si říkal, že zlato působí zlo, mnohou hmotnou i mravní bídu zaviňuje.

Opět do ruky vzal své hodinky s těžkým řetězem a rozmýšlel se. V prstech mu klouzaly. Otočil se přes zábradlí paluby, ptal se, má-li s nimi do vody. A ty prsteny — a ty knoflíčky? „Zajímavé by to bylo!" řekl si a usmál se.

Ale do vody jich nevhodil a také prstenů a knoflíčků se nezbavil.

VIII.

Vrátiv se z chiemského jezera do Solnohradu, řekl si, že na takových cestách, kde vidí samé mladé manželské párky, stal by se jen ještě nervósnějším a že pro klid musí se uchýlit do samoty, na vysoké, volné hory.

Chodíval po horách, když býval jednoročním dobrovolníkem v Inšpruku. I zatoužil po nich nyní a hned nastoupil cestu do Tyrol.

Jel ze Solnohradu s mladým mnichovským malířem, vracejícím se do Říma a s tlustým berlínským obchodníkem.

Malíř byl hovorný člověk, vyprávěl o Římě, Jenda také vyprávěl, brzy oba filosovali a z malíře proklubal se horlivý novokřesťan.

„S neobyčejnou vervou vykládal Jendovi, že Kristus byl skutečným bohem, že sestoupil na zem, zemřel za spásu lidí, vstal z mrtvých a vstoupil na nebesa. Vykládal, jak celý svět jen vinou Lutherovou vzal škodu na své víře, ale že nastává zase obrat a jak nezvratný již existuje důkaz, že pro Luthera přišel si ďábel. „Za nějaký čas celý svět opět bude v náručí církve. V Římě již mladí muži z nejvznešenějších šlechtických rodin s modlitebními knihami přicházejí do chrámů, navštěvují zpovědníky — —“

„To proto, aby se vyzpovídali z hříchů, které tropí s baletkami?“ vybuchl Jenda.

A berlínský obchodník se smál, u nich v Německu takovýmhle věcem že věří svíčkové báby, ale vzdělaní lidé nedají si již od nijakých páterů věšet bulíky na nos.

Ten cynismus Jendovi se příčil, nesouhlasil ani s obchodníkem, nesouhlasil ani s malířem.

„Modlitebními knihami,“ pronesl mírněji, „svět se nezlepší. Modlit se a hnusně žít, co je to platno?“

„Modlitba povznáší,“ řekl malíř. „Všichni potřebujeme náboženství.“

„Potřebujeme,“ odvětil Jenda, „však také všichni snad do jisté míry je máme. Vždyť co je to přece náboženství? Názor na svět, na účel života, na to, co zde jsem já, čím mám být a jaký můj cíl — — z toho či jiného světa. Kdo neuznávají duše, kdo hlásají požitkářství, kdo hledají cíl svůj v umění — i všichni ti jsou nábožni svým způsobem. Ale nemají pro ten svůj názor slova — náboženství pozbylo ceny v očích jejich jako neberná mince. Přijali sice jinou minci, ale za žádnou cenu nechtějí uznati, že je to také mince.“

Ale ještě než ukončil, cítil v nitru, že pronáší frási, které si dost nerozmyslil a která snad dokonce je nepravdivou. „Požitkářství — nemají slova pro ten svůj názor — náboženství?“ opakoval si u sebe. A přemítal poněkud sklesle, načež pronesl:

„O to se jedná, aby všichni lidé — do jednoho všichni měli krásný, vznešený, dokonalý názor na svět, aby do hlubin duše proniknuti byli tím názorem, aby všichni šli stejnou cestou a viděli jeden cíl — cíl nadzemský, vždyť i já snad věřím v nesmrtelnost duše.“

Opět byl nespokojen. Chápal, že to „snad“ nemá smyslu, že zbytečně bylo proneseno. Aby zakryl své rozpaky, rychle dodával:

„Nedivil bych se vám, kdybyste byl mluvil o evangeliu. Ale o modlitebních knihách? Já — — já také nemyslím, že by evangelium odpovídalo duchu dnešní naší moderní doby, ale prec jen byl bych vás pochopil, kdybyste byl na příklad řekl, že nad evangelium není dalšího vývoje, že žádná budoucnost nemůže stvořiti nic většího, že úkolem nás všech a úkolem dob příštích je naplnit litery evangelia.“

„Proč tedy nenaplňujete liter evangelia? Kristus dal apoštolům i jejich nástupcům moc hříchy rozvazovat. Proč nechodíte k zpovědi?“ otázal se malíř.

„K zpovědi?“ prudce vyrazil Jauda. A jaksi trpce se usmál. „Nu,

o tom bych vám mohl celou historii povídat! K zpovědi nechodím. Ale když na tom záleží, dovedu se vyzpovídat každému — jednomu jako druhému, každému člověku. Dovedu se postavit na rohy ulic a zvěstovat lidem, že ten můj vnější šat není tak čistý jako můj vnitřní, že jsem —"

„Tedy se mi zpovídejte!" s vítězným úsměvem zvolal malíř.

„Vám?"

„Ano! Řekl jste ‚každému člověku'. — Rád bych slyšel takovou zpověď, bude to jistě zajímavé!"

Jenda sevřel rty, zamračil se. A náhle zablesklo se v jeho očích. „Proč? Třebas!" řekl příkře. „Ale vy patrně jste přesvědčen, že budu lhát. Nebudu lhát, ujišťuji vás, že lhát nebudu." Při tom pozřel na berlínského obchodníka, jehož ústa táhla se od jednoho ucha k druhému a jehož břicho házelo se smíchem. To prý on kdyby se zpovídal, no — no, to by slyšeli věci, to prý by již stálo za švandu.

A Jenda počal vyprávět. O dětství svém vyprávěl, jak minulo v běžných formách povrchní výchovy, o době, kdy rozehnal se za rájem dobra a dokonalosti a potom všechno, všechno jiné — — a to byla ta vlastní zpověď, při níž svlékal se, jak se vyjadřoval, do naha. Nanášel silné barvy a berlínský obchodník stále se usmíval a spokojeně hladil si břicho.

Ukončiv, ptal se Jenda malíře:

„Kam byste mne tedy nyní poslal? Do pekla?"

„Kdybyste se knězi vyzpovídal a kněz vám dal rozhřešení, proč do pekla?"

„Ale jinak do pekla?"

„Jinak do pekla."

„A vidíte," zvolal Jenda, „já právě myslím, že není ani možno, aby Bůh byl jakýmkoli mým skutkem uražen. Vždyť každý člověk dovede se v jistých okamžicích povznésti k úplné shovívavosti ke všem lidem — i k nepřátelům, natož on, který ve mně na příklad přec jen musí vidět zbloudilého člověka. A pak vždyť právě dobří lidé jsou šťastní, ti zbloudilí spíš trpí. Či ne?"

„I jděte k šípku," ozval se berlínský obchodník. „Takových legrací, jaké jste nám pověděl, já bych vám mohl hromady nažvanit. A jakých legrací — vždyť co to bylo, co jste vyprávěl?"

„To nejsou legrace!" vážně odvětil Jenda.

Cítil uspokojení do toho okamžiku, a zdálo se mu, jakoby nějaká očista zavála do jeho duše. Ale obchodník očistu rozehnal a náhle bylo mu ošklivo. „Sloní kůže!" zamumlal do sebe.

IX.

Za dva dni na to octl se na vysoké, jihotyrolské Alpě. Bylo právě k večeru, když blížil se se svým horským vůdcem k osamělé salaši. Pasáci vháněli skot do chléva. Po Alpě rozléhalo se práskání bičů, cinkot zvonců. Ze salaše stoupal kouř, připravovali tam večeři.

Jenda vyčkal, až stádo zajde do vnitř, maje se na pozoru před býkem, jenž v zadu otáčel svou velikou, hrdou hlavu, jakoby cítil chuť rozběhnout se ještě na lučiny. Ale pasák pobídl ho za stádem. Pomalu

již jen z chléva ozýval se cinkot přitlumenými zvuky a Jenda s vůdcem volně vešel do salaše, v jejíž stáji viděl na seně odpočívat sestárlou ženštinu.

V salaši u ohniště sedělo několik italských dělníků, dívajících se do plamene, na němž si vařili moučnou kaši. Byli na Alpě celé léto, stavěli nedaleko dům pro turisty.

Jenda vkročil s vůdcem do jizby, ptal se salašníka po noclehu a zvěděv, že nezbývá než přespati v stáji na seně, odložil dlouhou turistickou hůl a vyšel opět na lučiny, pookřát krásou alpského večera.

Chodíval již i dřív po Alpách, ale poprvé byl tak vysoko. Kolem do kola rozevíral se svět samých hor. Bližší skalnaté, plné divokých rozsedlin, podivných útvarů, věží a špicí; vzdálenější, lesknoucí se věčným sněhem a ledem, jako řady majestátních, nedostupných pyramid.

Slunce právě zašlo. Polévajíc ještě před chvilkou široké, daleké plochy, hořelo teď jen na blízkých vápencových vrcholech dolomitů. Z oněch hlubin, do kterých propadlo se za obzor západních Alp, házelo již poslední paprsky sem do vysokých oblastí. A vždy výš a výše. Ze spodu plíží se, přebíhají a světlo stravují stíny, do řeřava rozžhavený vápenec bledne. Posléze planou již jen špice, již jen nejvyšší body a také ty hasnou a růžové paprsky ohnivého, ztraceného zřídla přesmykují se oblohou, zardělou červánky, a mžikem padají dolů, do propastí, do toho druhého světa, v němž mají den. Veliké, dojemné stíny pokrývají alpský vesmír.

Jenda se položil na měkkou trávu a díval se. Oči se mu leskly. Plnými loky dýchal alpský vzduch. Cítil jeho uzdravující svěžest, vanula jím kořenná vůně hořce a alpských primulí. A ten svět, který zřel!

Jak všechno to bylo jiné, než ty české kraje, v nichž vyrostl! Ty pitvorné útvary vápence, ty pyramidy, báně, kupole ledovců, mléčně zamodralé v přicházejícím soumraku! Viděl je na obzoru v ladných harmoniích, víc podobné akvarelovým obrazům než skutečnosti, takže zjevy jejich neděsily ho neživotností své přírody. A nad nimi nebe — modřejší, veselejší a jasnější než české nebe, i když bývá v plném úsměvu! Cítil, že je mu blíže, srdci bylo sladko.

A když se tak díval na to nebe, na ty hory kolem, ptal se, kdo to všechno učinil, kdo tu krásu stvořil. „Je Bůh — je takový Pán — Stvořitel světa? Či byly tu od věčnosti prabuňky, které se skládaly, vyvíjely, zdokonalovaly — byla tu jen taková mechanická, v chaos rozplynulá příroda, která tvořila na zdařbůh pokusy, až se jí jeden — nynější svět podařil? Jak vzniklo všechno, jak vznikli jsme my lidé? Byl tu vývoj od nedokonalého k nám — dokonalejším bytostem a na konec teprve vznikne vývojem ta nejdokonalejší bytost — nějaký ten Bůh? Či Bůh — předobraz světa — zde byl a od něho vznikly prabuňky a on řídí vývoj, až všechno posléze splyne v nejvyšší dokonalost — v něj sama? Jaký počátek, jaký konec?“

A rozhlížeje se po skalnatých vrcholech, ptal se dále:

„Kdyby na světě byly původně jen ty vrchy, bylo jen kamení a umělo myslit, zda dovedlo by si představit, že jedenkráte octne se tu člověk, jenž umí bořit skály, dávat řekám chod, vzít kámen a hodit jím

dle libosti? A — a člověk přišel — a snad jednou Bůh bude chodit po zemi, který má nad námi moc, jakou my osobujeme si nad věcmi."

Oči jeho ztrnule upíraly se k nebi:

„Ne — vždyť je lhostejno," mluvil opět k sobě, „je-li Bůh počátkem či koncem všeho, ale o to se jedná, je-li vůbec Bůh a kdo je to Bůh? Je on tam — ten všemohoucí nad onou modrou klenbou nebes? Či kde je? Je ve všech těch věcech kolem — je ve mně? Je vůbec?"

Přivřel oči a hned zase upřel je k obloze. „Hle, jaká obloha, jaké nebe! Jak krásná myšlénka, že on tam — v rajském světě trůní s kůry andělů a vyvolenci svými! Ale fysika — proč fysika, proč poučky o atmosféře? Ne, ne — krásnější je to nebe, zde cítím, jak je miluji!"

Jendovi zazářil obličej, oči vytrženě se dívaly. Na Alpě zatím utichl veliký ruch. Nevidět stád, neslyšet praskot bičů. Jen z chléva, v němž pasáci dojili, zaznívaly ojedinělé zvuky zvonců. Alpský mír stal se velkolepějším. Ale nebylo v něm nijaké divuplné melancholie mrtva, dojímavě krásno bylo v něm.

Jendovým tělem rozlévala se radost, blahý pocit dítěte, že zde leží sám v těch vysokých, vzácných končinách a že sám, jediný tvor mohl by tu na té Alpě dlíti — a že by se cítil šťastným. To nebe — — to nebe! Stále tak vytrženě k němu patřil. A pod oním nebem zdálo se mu v té chvíli, že nemá ničeho potřebí k štěstí svému z onoho světa, jenž hřmí dole v městech, že zde — v těch vysokých končinách dovedl by zapomenout na všechen hamižný život, na svá hoře i poblouzení — — ba že i Blaženku samu nahradilo by mu zde cosi ještě vyššího a krásnějšího nad její lásku — něco, nejsoucího z onoho pozemského světa. Dech nějaké nadzemskosti jej ovíval. „Objímal bych — nebe — to všechno kolem!" vzdechl.

Zdálo se mu, že vrací se k něčemu, co dávno — od vždycky bylo v něm a čeho nikdy s tou silou nenalezl.

X.

Volali jej do salaše k večeři. I zvedl se, rozhledl se kolem, vdechl dlouhým douškem čistý vzduch, v němž cítil již chlad blížící se horské noci a pak šel do salaše.

Večeře byla alpská: mléko na barevných miskách, máslo, sýr a také nabízeli mu na okus moučnou kaši. Salašník rozžehl svíčku a Jenda teprve nyní viděl, že stěny jizby počmárány jsou nesčetnými podpisy. Mnoho mezi nimi anglických jmen.

Po deváté hodině zastavila se v salaši selská rodina, jdoucí na senoseč dál do hor: starý Tyrolák v krátkých kalhotách a dlouhém, bílém, lodenovém plášti, jeho žena s hezkou dcerou a patnáctiletý chlapec, přioděný jako stařík. Usadili se. Salašník přinesl jim víno, brzy bylo veselo. Zvláště ženské se rozjařily, rychle odhodivše své pláště, pod nimiž objevily se jejich živůtky, zdravé, nahé ruce a nadúté rukávy košil. Jenda se díval, naslouchal, ostatní rozmlouvali.

O desáté hodině rodina se rozloučila, opustila salaš. — A náhlé

překvapení! Z venčí zavzněl do vnitř harmonický zpěv několika hlasů. Jenda pohledl na salašníka, salašník se usmál, všichni kolem se usmáli a Jenda již se zvedl, vyšel, aby se podíval a za ním vyšli ze salaše i ostatní.

Přímo proti vchodu, šikmo nad stájí, zářil měsíc. Stříbrné vlny jeho mírného světla polévaly alpské pláně. Všechno bylo změněno, celý ten svět, který ještě před chvílí bylo zřít v stínech večerního soumraku.

Jenda jen letem zachytil v dáli lesklé, mdle viditelné vrchy ledovců a již upřel zrak nad salaš, odkud zazníval zpěv. A tam, několik kroků nad ním, stál Tyrolák, jeho žena, jeho dcera a jeho chlapec. Stáli řadou v bílých, lodenových pláštích, bílých, plstěných kloboucích, drželi se kolem krku, dívali se ku měsíci a zpívali. A Jendovi se to zdálo tak krásné, tak úchvatně dojemné — — ne, co zpívali, ale že vůbec zpívali a že je tak viděl. Byl mocně pohnut. Jejich zvučné hlasy, jejich trylky, jejich sladké, měkce modulované přechody od nízkých tónů k vysokým a od vysokých k nízkým, jejich refrény, opakované po tyrolsku beze slov a jejich tváře, upřené k zářící luně — všecko jej dojímalo. Cítil, že nějaký příliš silný příliv krásy na něho se hrne. A všichni kolem byli pohnuti, i salašník u dveří naslouchal s radostným úsměvem. Sama Alpa, jindy za noci tichá, jakoby se zachvívala.

Po pláni do daleka nesly se ty tóny, umírajíce v skalních rozvalech. A pěvcům oči se leskly a Jendovi se zdálo, že ani jemu ani ostatním, kdo poslouchají, nepatří to zpěvné vzrušení, ale jakoby to byl pozdrav milým horám, té klidné luně nad stájí a „s Bohem“ domovu kdesi v údolí, jejž ti lidé opustili. A když zpěv jejich umlkal, když viděl, jak ty ruce, držící se kolem krku, pojednou se spouštějí a jak všichni čtyři rychle a mlčky jako vzdušné zjevy stoupají a mizejí tam, kam výše a hlouběji do hor táhly se lučiny, tu cosi jím trhalo a chtěl volat, aby zůstali. Ale nevolal a mlčky ubíral se s ostatními zpět do salaše, jsa plu toho zpěvu, toho pohnutí.

Teprve od vchodu náhle se vrátil, chtěl ještě jednou spatřit tyrolskou rodinu. Zaslechl hlasy nočním tichem. Rozběhl se, hleděl. Viděl již i pláště světlé, světlejší ještě ve svitu měsíce, jenž zářil nad stájí. A pojednou zdálo se mu, jakoby v nějaké fantómy vzhůru k nebi rostly před jeho zrakem ty postavy lidí, stoupajících po alpské pláni, polité zelenavým leskem a jakoby měl se dát do běhu za nimi. Leč stál ztrnulý. A chápal, již věděl — ba věděl.

„Hle, to je ona,“ řekl si, „ona je to v celém svém, mně dosud nezjeveném souhrnu krásy a v nezjevené mi síle štěstí. To je o n a! Tváří v tvář jsem ji nahledl — illusi. A zde — zde — zde! Až zde odkryl jsem ji — tu starou lidskou bytost, která po věky vzdychá a touží z všednosti reelního žití do sfér neznámých jí světů. ‚Ach, v tom neznámu je štěstí, tam v tom neznámu je jen pravá krása, tam jsou jen ta čistá zřídla poesie!‘ Proto až do obzoru skal a ledovců jsem musel, nebo dole sotva by mne byly rozechvěly bílé pláště a zpěv selských lidí. Illusi — jiný svět chce člověk!“

Chvíli stál se svěšenou hlavou. A náhle ji zvedl, upřel oči k obloze. Jaká krása! Majestátně plul po neobsáhlém, blízkém nebi měsíc. Proudy

stříbra rozlévaly se bezoblačnou oblohou. Pitvorné útvary vápence, věže, rozsedliny jevily se místy zelenavě bledé a jinde stříbrné a temné. A v dáli matně viditelné pyramidy sněhu a ledovců!

A to vše Jenda viděl a obzíral a byl vytržen a dojat. Od skal a pyramid vracel se pohledem k obloze a opět k tomu podivnému světu hor a opět k obloze, v mystické kráse rozpínající se mu nad hlavou. Tvář jeho leskla se vzrušeným úsměvem.

„Nebe — to nebe! A proč je tedy bořit?“ šeptal si. „Proč bořit tu nejkrásnější báseň, jakou kdy člověk stvořil? Proč vzdávat se takového štěstí! Ne — ne, ať žije nebe, ať žije sídlo boží, ať žije Bůh!“

Ticho bylo kolem, jen z chléva, kde přežvykoval dobytek, ozval se občas nějaký zvuk. A Jenda stál a ještě vytrženě díval se k obloze, až náhle zatřásl jím chlad, padající s tvrdých skal. Pak teprve rychle vrátil se do salaše.

V předsíni zahřál zkřehlé ruce na dohasínajícím plameni ohniště, načež vstoupil do jizby, v níž salašník s horalem právě dávali se do karet. Sedl a díval se na ně. Pak náhle poručil si víno, všem, kdo v jizbě byli, poručil víno. Pili na jeho zdraví. A zase poručil a zase pili. A on sám také pil, již dlouho tak nepil. A zabořil vousatou hlavu do dlaní a přemýšlel o té illusi, o tom nebi, o té básni.

Ale vzpamatoval se pak — zůstal již v salaši sám jen s vůdcem svým a salašníkem — odstrčil láhev vína a žádal vodu. Přinesli mu. Rozrazil jej však chlad a chtěl jíti spat.

Salašník se zvedl, rozžehl lucernu a vedl jej i vůdce jeho do stáje. Otevřel vrzající vrata, posvítil do vnitř. Asi deset lidí spalo tam na čerstvě pokoseném seně. Také žena italského dělníka, jež před třemi dny tu na Alpě v stáji porodila dítě.

Jenda vešel opatrně do vnitř, ale přec jen několik lidí se probudilo, také truhlářský tovaryš, zaměstnaný při stavbě turistického domu. Vstával a Jenda viděl, že až po krk vězí v pytli, do něhož vlezl, aby se lépe zahříval.

Lůžko Jendovo bylo upraveno. Salašník snesl sem houně i bílé prostěradlo rozestřel po seně. Jenda nad to měl svůj plaid. I zahalil se, dal salašníkovi „dobrou noc“ a položil se s vůdcem svým k té společnosti tak, jak přišel.

Vrata zavrzala, zmizelo světlo lucerny, nastalo ticho.

Jenda měl spát, ale nespal. Položil ruce pod hlavu a díval se nad sebe k střeše stáje, jejímiž skulinami kradly se do vnitř stříbrné paprsky měsíce. A ty paprsky připomněly mu opět neobsáhlé, nad světem rozklenuté nebe.

„Jak je to přec jen podivné a podivuhodné!“ řekl si. „Proč mne uchvacuje takový zvláštní, hluboký cit? Je mi tak, jakoby rajská hudba kolem hrála — tak šťastný jsem! A zatím ticho — ticho všude. Jsem vysoko, na té hoře tu ležím takřka sám — jen s těmi několika lidmi. A tam venku je to nebe. Ach, nebe! Ta atmosféra je tam — přec jen atmosféra. A v ní jiné světy jako ta země. A možná že na některém z těch světů, právě v tu dobu, co já zde tak myslím — možná že na stejně vysoké hoře v nějaké alpské stáji leží také člověk jako já a také

je uchvácen takovým zvláštním, hlubokým citem. Také tak blízký se cítí tomu nebi. A na jiném světě opět jiný člověk, na tisíci světů jiní lidé. Ty světy, ta spousta světů, ta harmonie, hudba světů — jaká to báseň! Ne, ne, to již není illuse, to je skutečnost. Jsem práškem, jsem atomem — — ale, hle, přec jen ne tak nicotný. Vždyť cítím, jak jsem částečkou všech těch světů, jak na všech dlím — — — po všech přelétám. Jaká to báseň! A já — já jí teď rozumím, opíjím se jí. Teď vím, že on — on, v němž je počátek a konec, on, největší poeta — Bůh že ji stvořil. Věřím, že je — teď cítím. Z jeho tvůrčího nadšení všechno to vytrysklo, ty světy — — i já. Hle, na té hoře tu ležím, ti lidé tu leží — — všechno, všechno tak šťastné — tak krásné. Jen nebi se přiblížit a pochopit!"

Vzrušeně díval se stále ke střeše, jíž vnikal svit měsíce do vnitř. Slyšel oddychování spáčů. A byl uchvácen, začarován v jiný svět.

Náhle zaharašilo seno. Upřel oči tím směrem. Nějaká postava sebou hnula. Rozšířil zřítelnice. A postava se posadila, byla to italská žena, tři dni před tím stavší se matkou. Kojila děcko.

A Jendovi rázem vynořila se v duši vzpomínka na Blaženku. Nezměrný cit lásky jej schvátil. Zalomcoval jím, protáhl celé jeho tělo. Posadil se, vytřeženýma, velikýma očima díval se na italskou ženu.

„Bože, ty jsi tam nad oblohou," vzdechl, „jen tedy ještě ji dej mi k mému štěstí! A jako ten dělník s tou ženou — — tak i já s ní budu žít zde ve výšinách, blízko tvého trůnu. Ne, tam ve světě — — ale zde!"

A zazářil, usmíval se, spjal ruce a lehl zase na to seno, zastřel si obličej a zasténal. Ale zasténal štěstím. Připadalo mu, že umírá — tak jako jednou již si přál — že umírá láskou. Nezří těla Blaženčina, ale má ji ve své duši, celá tam vstoupila, a rajská hudba zpívá nyní v nitru jeho a zpívat bude na věky.

Za chvíli ponořen byl v hluboký spánek.

XI.

O půlčtvrté počalo do stáje pronikat trochu šera. Vůdce jej probudil. Jenda rychle se zvedl. Vyšel, třásl se zimou. Viděl, že půda je ztuhlá jako v rovinách za podzimních mrazíků. Měsíc již zašel, jen zbledlé hvězdy ještě chvěly se na jitřním nebi. Okolí polévala tesklivá ranní šeď.

Jenda spěšně se umyl ledově studenou vodou, napil se koňaku a vydal se s vůdcem na cestu k vrcholu Alpy, odkudž chtěl shlednout východ slunce.

Ubírali se nejbližší cestou do vrchu a pomalu rozevíral se jim obsáhlejší rozhled. Viděli i pod sebe dolů do zelených údolí, v nichž mezi lesy a lučinami seděly bílé dvorce, roztomilé vesničky a kde vykukovaly vížky kostelíků. A k jihu táhla se řada půvabných, temně modrých hor italských se širokými hřbety hebkého, atlasového nádechu. Hvězdy zatím rychle mizely s oblohy, vápencové útvary kolem bělaly, východ zbarvoval se ohnivou záplavou a na vzdálených obzorech vystupovaly z jednotvár-

ného šera sněžné kupy ledovců, jejichž nejvyšší body záhy počínaly se zaplavovati jemně světlou, zlatou září.

Octli se na vrcholu a Jendovo srdce chvělo se, brzy-li spatří v omlazené kráse vystupovat slunce nad obzor. Ale jen stále rostla na východě pronikavě ohnivá záplava a slunce nedávalo se vidět. Dříve ještě skalní dolomity od nejvyšších hrotův a věží až dolů polily se lehounkými vlnkami světlefialové barvy, pak růžovou září, pak ohněm řeřavého uhlí. A také do těch údolí kolem, mezi lesy a lučiny jakoby nějakým odrazem sprchly jemné, fialové páry. Vzdálené ledy a sníh plály ostřeji. To již nebyl ostýchavý pozdrav, ale plná, mohutná síla požáru, hořícího pod obzorem. Jenda byl rozechvěn, upjatě hleděl před sebe. A hle, nenadále k jeho nohám padla celá tříšť světlých paprsků — slunce vycházelo.

Všecko kolem rychle zaplavovalo se světlem. Na tváři i na zkřehlých rukou cítil mírně teplý jeho dotyk, usmíval se. Viděl, jak fialové, jemné páry v údolích slévají se v živou, růžovou záplavu, jak proudy ohnivých paprsků hoří tam na lesklých střechách vížek, na štítech dvorců, padají do lesů a na zeleň lučin.

Celý obzor kolem se měnil. Záplava na východě se rozptylovala a do řeřava rozžhavené vrchy pozbývaly rudosti ohně, vrhaného z temných hlubin. Již jen světlý, zlatý jas je zbarvoval. Alpský svět až ke královskému Ortlesu a k Velkému Zvonu koupal se v moři slunečního zlata. Italské hory nabyly nádechu modři tak měkké a světlé, až Jenda ptal se u sebe, z čeho ty vrchy jsou. Lučiny alpské jásaly a v údolích bylo tolik radostného světla, že všechno jakoby se rozveselilo, ještě víc zjasnělo a co je bílé, ještě více zbělelo. „Budiž světlo!“ jako bys slyšel po všemmíru.

Jenda byl dojat, díval se kolem a dlouho nemohl se odloučit od velkolepého obrazu. Ještě jednou se rozhlížel po vzdálených ledovcích, ještě jednou přeletal zrakem po údolích, v nichž leskly se bílé dvorce a vesničky. A pak utrhnuv vedle několik kvítků protěže, vracel se s vůdcem k své salaši.

Ze salaše stoupal kouř. Vrata stáje byla otevřena, italští dělníci přecházeli kolem, čekajíce na snídaní, aby šli po práci. Z chléva ozývalo se bučení dobytka a cinkot zvonců.

Salašník vítal srdečným pozdravem a přinesl kávu, jíž Jenda chutě se chopil, zahřívaje se teplými loky v tom ranním chladu, ustoupivším jen málo dosud teplu dne. A pak zvolna s vůdcem připravoval se k odchodu v jinou stranu do hor.

K sedmé hodině opouštěl jizbu, tiskna ruku salašníkovi. Byl opět na Alpě. A tu již všude čilý ruch! Dobytek pásl se na lučinách, zevšad bylo slyšet cinkot zvoncův a zavznívalo práskání bičů silnými ohlasy, mnohonásobně opakovanými v skalních rozvalech. Žnečky dávno vyběhly s hraběmi ze stájí, rozsetých po lukách. Prospavše noc na seně, za zpěvu pracovaly. Všude mihaly se jejich krátké sukně, jejich tyrolské živůtky, nahé, osmahlé ruce, toliko u ramene zakryté nadutými rukávy košile. Pasáci pokřikovali po sobě. Veselé holahó — halohó rozléhalo se po Alpě. Slunce již hřálo, seno se odpařovalo, teď pod vlivem teplých paprsků silněji vydechovala celá Alpa, tím silněji voněly hořce a alpské

primule. A Jenda, opíraje se o vysokou turistickou hůl, pozdravován lidmi, jež míjel, ruče kráčel se svým vůdcem v před, radostně stoupal do vrchu a necítil únavy, třeba že v noci málo spal. Bylo mu krásně a veselo. Radost měl, takovou podivnou radost dítěte, že do běhu byl by se dal, s těmi pasáky po lukách volal jejich veselé holahó — holahó. Nemyslil, co a jak dole — tam, kde hřmí život; na nic nemyslil, jen radost měl.

Jedné chvíle se zastavil, pohledl na hodinky. A usmál se. Cosi náhle mu napadlo. Vytrhl hodinky i se zlatým řetězem, šel k svému vůdci. Horal nerozuměl. Ale Jenda stále se usmíval, podával hodinky a pak výměnou vzal si horalovy prosté stříbrné cibulky.

A byl ještě veselejší. Potají svlekl i dva prsteny, jeden s démantkem, jejž obdržel za odměnu po maturitě, a rozmýšleje se malounký okamžik, mrštil náhle prsteny po louce. „Toho všeho nejméně je potřebí lidskému životu!“ řekl si, záře štěstím. Do tance byl by se dal — a tu na té Alpě tanec zdál se mu i přirozeným, tak jaře mu bylo.

Hle, to divukrásné okolí hor, to modré nebe, ten uzdravující, sílící vzduch — všechno tak krásné! Kolem přeletovaly drobounké mušky s bzukotem, tam viděl stáda krav, zde žnečky pracovaly a pasáci na ně křičeli své holahó. A on za nimi alespoň v duchu opětoval jejich holahó a byl by nejraději i sám vpadl a z plných plic volal s nimi hola — holahó.

XII.

Za několik dní byl hluboko dole pod světem Alp. Procházel úzkými uličkami jihotyrolského Bolzana a cítil se unaven na těle i duši. Byl trochu rozladěn. Z alpských lučin zůstalo mu něco vůně a něco čistého vzduchu v prsou, z té krásy, která opojila jej ve výši, slabý odlesk vzpomínky. Byl to jen stín všeho, co bylo na hoře, ale stačil, aby rozmrzele díval se na všední život kolem.

U rozevřených oken svých dílen v dusném znoji jižního léta pracovali řemeslníci: zde zámečník nad výhní, tu krejčí s jehlou v ruce, tam na stoličkách mrštní ševci v kroužku, onde bednář bušil do obručí sudu, jinde koželuzi v potu tváře pracovali. A dům ob dům pradleny vylévaly do struh před dveřmi špínu, zapáchající mýdlem. Uličky poloitalského rázu prossáty byly výpary, vycházejícími z vysokých domů, v nichž znoj dusil lidi. A šel pod nízká podloubí, chodil kolem četných, temných krámů a všude viděl práci a práci a dýchal těžký vzduch.

A ptal se sebe sama, proč je toho všeho třeba, toho lidského shonu za pozemskými statky, toho potu, prolévaného pro peníze, nač je potřebí obchodu, průmyslu, těch řemesel — té vší práce? „To všechno jen pro ukojení hladu? To všechno jen pro zahalení nahoty těla? A bude to tak po věky? Či přece podaří se jednou jednomu smrtelníku nalézti elixír, který nahradí každé jídlo a každý nápoj? Jak hnusná, jak hnusná věc, jen pro ten žaludek tak pracovat, pro ten žaludek žít zde tak na zemi ve věčném shonu! A jak krásně za to tam v oné výši na Alpě! Jak krásno tam na oné lučině blízko jasného nebe! Tak ležet — věčně ležet

se založenýma rukama pod hlavou, dívat se k té obloze! Zda nebylo by třeba jen pochopit — a pak všechno na světě bylo by jinaké?"

„Vskutku bylo by možno pít elixír a ležet jen se založenýma rukama pod hlavou?" opět po chvíli se otázal. A znovu, ale již jaksi laskavěji díval se na ty lidi, jež viděl v potu tváře pracovat. Dokonce zastavil se u jednoho velikého okna a díval se na kruh ševců, v jejichž rukou mihaly se paličky. „Nu, vždyť je to i veselé!" řekl si.

A zamyslil se. „Rozhodně," rozumoval, „se založenýma rukama pod hlavou věčně ležet nelze. To by bylo fádní. To by brzy unavilo a omrzelo. Ale něco přec jen na té Alpě se mi odhalilo — přec jen nějaké jádro života. Či nic — zhola nic? Či ta měsíčná noc — — — to všechno byla jen sladká, hloupá limonáda? A jádro života přec jen spočívá tu dole v tom příboji zápasů, slz, bídy a shonu za pozemskými statky? Ne, jistě něco se mi odhalilo — a něco se mi odhaluje nyní zde dole. Tam se mi odhalilo, že lidé, hledající štěstí, hledají je právě ve všem tom, v čem ono nespočívá, v pozemskosti je hledají, kdežto ono vznáší se nad zemí. Osamotnět člověk musí, vytrhnout se z toho víru, aby pochopil. A pak když pochopí, ať vrátí se do života. A zde čeká práce! A pracovat člověk musí, protože jinak . . ." Tu náhle dostavily se upomínky na ten jeho život minulý, na ta muka myšlének. „Práce — práce, vždyť je to radost! Jen tak lze překonat těžkou, bídnou, zlou pozemskost."

A bylo mu opět veseleji. Večer po teplém dnu hrála hudba na bolzanském náměstí. Obecenstvo poslouchalo, takřka celé město se sešlo: páni v elegantních šatech, černovlasé, vyšňořené slečny, obstarožní matrony, a dělníci, ledabylo odění, jak vyběhli od večeře. Všechno v jedné směsici se tu míchalo, hemžilo, procházelo při koncertu a sedalo ke stolům, rozestaveným před restauracemi. Řady plynových lamp plály modravým světlem a temné hory, zdvihající se nad městem, vypadaly tak blízko, že troufal si's rukou na ně dosáhnout. Ruch práce utichl, kde kdo trávil teď při řízné hudbě svou večerní siestu. Polky, valčíky střídaly se s Wagnerem a Mozartem.

Jenda také sedl k jednomu stolu a pil víno. Vedle viděl několik cizinců, poslouchajících hudbu. Slyšel, že vypravují o poesii jižního večera a o životě, který tu vířil na náměstí. A náhle bylo mu čehosi líto. „Co pak ten jižní večer," myslil si, „co pak asi ta hudba zde, ale tam — tam na horách! Ta měsíčná noc! A kde je to vrchovaté štěstí, ta podivná veselost a holahó, to holahó? Ach, do toho neznáma — tam zase chtěl bych se vrátit!"

A asi za týden — v Benátkách ještě jednou živě si vzpomněl na to své alpské štěstí. Projel horní Italii, prošel mnoha obrazárnami, ale na celé cestě nic ho tak neuchvátilo, jako v benátské gallerii Tizianův obraz „Nanebevzetí Panny Marie". Takřka celou hodinu vyseděl na měkké lenošce před obrovským plátnem, nemoha se nasytiti. Jen na tvář, na oči rodičky Kristovy hleděl. A dívaje se do těch očí, jakoby sám kamsi se vznášel z prachu země. V těch očích viděl odlesk nebe, to „cosi nevystihlé, mystické" z jiných světů — z toho ráje, jehož brány otevíraly se vstříc matce Kristově.

A řekl si: „Hle, dovedl-li Tizian odlesk takového jiného světa vložiti do té tváře, do těch očí, jistě ten svět existuje. Jak by to byl Tizian jinak mohl dovésti? A jest-li že on — třeba jen jediný člověk tušil, poznal a dovedl — a já jediný jej chápu, tu, byť by všichni ostatní lidé popírali, existuje takový svět mimo nás.“

A doplnil si pak to, o čem rozumoval v Bolzanu. „K štěstí vůbec nestačí jen pozemský život, jen ten pozemský shon a rozvoj. Člověk v tom shonu nesmí zapomínat, že jeho cíl není z tohoto materielního, ale z jiného — krásnějšího světa. To se mi odhalilo tam na Alpě, to se mi odhaluje nyní. Pracovat potřeba, aby se člověk najedl, napojil a oděl — — a jinak hmotná práce nemá významu. Zdravý rozum dá, že nemá významu. Duši náleží život — a věčnému jejímu životu.“

XIII.

Ale sotva vrátil se do Rokytky, vrátila se i stará muka a touha po Blažence.

Snažil se zahánět, všelijak upravit svůj život. Do krajností při tom zabíhal. Usmyslil si na př., že zůstane přece ve dvoře, ale že bude nyní starati se jen o tolik, z čeho by byl živ. Myslil si to tak, že na podzim odměří si kousek pole, ten že vlastnoručně vzdělá, oseje, příštím rokem sklidí a z výtěžku uhradí své živobytí. „Mám právo pouze na to, co vlastní prací vytěžím, nic jiného mně nenáleží. Vlastní prací toho sice mnoho nevytěžím, ale víc k životu také nepotřebuji.“

Hned však utíkal od té myšlénky. „Vždyť jsem to dobře nepochopil,“ namítal si. „Takhle bych žil vskutku jen pro sebe a pro nikoho jiného. Ale člověk nesmí žít jen pro sebe. Švec nešije bot jen pro sebe, rolník nevzdělává pole jen pro sebe, nýbrž i pro ty, kteří polí nemají, kteří se starají o jiné potřeby, jež od nich pak kupuje. Nebylo by tedy správné, odměřit si jen kousek pole a jen ten vzdělávat. Čím více mohu vzdělávat a čím více lidí obilím opatřit, tím můj život užitečnější a účelnější. Tak, jak jsem to myslil, byl bych žil sobecky.“

Ale nežil tak ani tak. Na konec si říkával, že vůbec nemůže žít, že jedno i druhé je hloupé a to druhé zvlášť. „Tu sám vlastně dospěl bych až na kraj materielního, pozemského života, jaký zavrhuji.“ A počal toužit po jiné práci — po takové práci, při níž stále mohl by míti na zřeteli onen vyšší, nepozemský cíl člověka. „Vždyť je to absurdní, chtít v tělesnosti utápět myšlénky! Vždyť bych snižoval člověka na zvíře. To je právě to vyšší — to lidské!“

I vracel se k svému starému, opuštěnému plánu — k učitelování, s něhož sešlo. I žaloval u sebe, že vlastně minul se s cílem života. Že vlastně byl vychováván a veden od vždycky k tomu, žít jen pro pozemský život — a proto že se minul. Tu pak ani učitelování již mu nestačilo a rozechvíval se po něčem ještě vyšším a duševnějším. „Tak knězem, kazatelem nějakým být — nejlépe pastorem, žít v středu lidu, povznášet, ukazovat cestu tam do těch nadzemských končin — jak by to bylo vznešené a krásné!“

Čítával nyní také v evangeliu. Četl i znovu všechny traktáty Tol-

stého, rozebírající evangelium, a teprve nyní zdálo se mu, že plně chápe. A myslíval na toho Tolstého, jaký to mohutný stařec, na sklonku devatenáctého století — v té době fin de siècle s takovou silou a jarostí působící na umravnění světa.

„Ano, ten žije účelný život! Pracuje duchem i tělem a povznáší jiné a hlas jeho rozléhá se do celého světa. A já ani nepracuji ani nepovznáším jiných. Ani jediného člověka. Prostě hynu. Ne — ne, tak žít nemohu! Alespoň učitelem, alespoň kazatelem — něčím takovým přec jen musím se stát.“

Ničím však se nestal a v jasných chvílích věděl, že již také se nestane. Věděl, že to jsou jen prázdné myšlénky, jen honba za životem — a život vlastně že pro něho neexistuje bez té, jejíž jméno skrývalo se za všemi těmi myšlénkami. Ať myslil tak neb onak, ať činil plány takové či jiné, za vším přec jen na konec zvedala se Blaženka — ztracená kněžna jeho srdce. Pomalu pozbýval i posledních sil, přestával činit plány, upravovati život — a oddával se zase jen hoři, jen vzpomínkám na minulost a zhoubné, bezvýsledné touze po ní — po Blažence. Viděl, jak i ti prostí lidé kolem, v těch statcích i chaloupkách blízkých vsí, jak všude žijí ve dvou — a jen on zde ve dvoře sám a sám.

„A tu osamělost budu pociťovat všude. Pro mne vůbec život má smysl jen s ní. Po boku jejím přec jen nebyl bych malý a nicotný. Takto i jako kněz i kazatel i jako učitel i cokoli jiného vůbec, vůbec zůstanu rozpoltěným, ničemným člověkem.“

A cítil takovou mdlobu, bezvládnost nejen v duši, ale i v těle. I tělo bývalo malátné. Ruce často mrtvě klesaly na kolena. A zvlášť noci míval zlé.

Ulehl večer s myšlénkou na Blaženku. Myšlénka rozvila se v celý řetěz myšlének a řetěz rozkoloval se jeho hlavou. A úpěnlivě čekal rána. Někdy tak strašná touha vzrušila jej na lůžku, že sedl, unavenýma očima zadíval se před sebe a odněkud ze vzduchu, z toho temna kolem aneb z toho nočního prázdna, tušeného tam v těch dalekých prostorech za tichými okny, myslil si vytoužiti Blaženku. Někdy nerozumně si tvrdíval, že do rána sešílí. Cítil, jak v hlavě to praská, mozek bolí. Počítával do desíti, říkaje si, že jistě, než dopočítá, bude šílený. Ale opět a opět musil počítati a za jitra vstával vysílen sice, nikterak však šílený. Jindy se přemáhal. Posmíval se své lásce — jaká slabošská, titěrná to láska! Říkával si, kdyby zač stál, že právě v té odloučenosti měl by být velikým a silným člověkem. Uzavřít tu hroznou lásku ve svém srdci, svůj celý život jí prosytit a prozářit — až ke hrobu prozářit a života nezmařit! „Co bych přece činil, kdyby Blaženky vůbec nebylo — kdyby na příklad zemřela? Také bych tak slabošsky klesal a živořil, až bych ten život doživořil? Či právě to — ta láska k ní, ten její obraz záhrobní neměl by mne pobádat, abych vzrůstal, abych silným vzmachem odhazoval bahno světa, spěl ke světlu — — a očistěný a hodný její krásné duše — abych s ní pak utonul v nějaké té rajské hudbě — — v té záplavě světla? Hle, Dante!“

Ale po takových záchvatech okamžité statečnosti trápil se hned zase touhou, jsa si jist, že takhle nemůže žít bez Blaženky.

XIV.

Trvalo to s ním celé léto. Zimy se bál, lekal se — co pak, když nyní tak zle. „Kdyby viděla, musila by se smilovat!“ naříkal. „Již z útrpnosti musela by se smilovat!“

A později, když muka rostla, nejednou mu napadalo, že vydá se na cestu, dnem i nocí za ní pojede — kraj světa pojede, padne k jejím nohám a nezvedne se, dokud se nesmiluje.

Ta myšlénka stávala se den ze dne lákavější. Ale přec jen odvahy neměl, aby provedl. „Jsem utlučený, zničený člověk! Ó, kdyby věděla!“

To „věděla“ jako refrén ozývalo se mu v duši. „Ba kdyby!“ — A jednou sedl k papíru a počal vylévat své hoře. Ale pak se rozpomněl, že vlastně neví, kam poslat to psaní, kde vlastně Blaženka dlí. I zase všeho nechal a zase žil tak zničený.

A opět jednoho dne, když strašno bylo, přece si řekl, že Blaženka musí zvědět. „Musí! Ať rozhodne, ať ukáže, má-li sílu, má-li srdce, připustit, abych tak hynul.“ Hned pak, ještě v tom prvém, čerstvém okamžiku rozhodnutí obrátil se do Prahy o adressu, a zvěděv, že právě v Nizze mešká, nevydal se sice hned do Nizzy, ale psal a prosil. Dlouhé bylo to psaní, jež jí poslal.

Líčil především, jak žije od toho dne, kdy jej zavrhla. „Je to směšné snad, mám-li říci pravdu, že tak žiji, ale nemohu si pomoci!“ — A psal — psal o těch svých mukách, o té své touze po nějaké shlcující práci, prve než rozhodl se být učitelem, tím vesnickým učitelem, jakým přával si býti již tehda, v oněch dávných, šťastných dobách, kdy ji — Blaženku poznal a počal milovati. Psal o klidu duševním, jaký v té myšlénce nalezl, až potom všechno opět se ztroskotalo a vrátila se apathie k životu. A pak psal o cestě do Alp, o štěstí, kterým oživl, o tom nadpozemském světě — nebi, jež tam odhalil v ovzduší vysokých hor a čistého vzduchu. Nezapomněl ani na dojem, jaký na něho učinil Tizianův obraz, na to nové utvrzení, že život lidský není z tohoto světa, ale z jiného světa. A líčil, jak viděl shon práce v Bolzanu a jak ho to zase rozjařilo. Ó práce — práce! Vrhl se také po návratu do Rokytky do práce, ale spíše jen myšlénkami než skutkem. Prve než opravdově se vrhl — rozevřelo se prázdno, práce se mu opět zhnusila, poznal, že vlastně sám dospěl by až na kraj materielního, pozemského života, jaký zavrhoval. A tak počal toužit po jiném, immaterielním, vyšším cíli. Přál si, kdyby mohl stát se kazatelem, hlásajícím lidstvu evangelickou lásku, ukazujícím prstem k nebi. Ale tím státi se nemohl, ba již vůbec ani učitelem státi se nemůže a nestane. Ničím se nestane. A kdyby i za jakýmkoli jiným cílem dal se na cestu, hned na kraji opět se zastaví — a cíl unikne. „Kdysi, Blaženko, kdosi posměšně mně vyčetl, že jsem duševně nezralý, nevyspělý, neustálený člověk, jehož názory o světě a o lidech neutvářejí se na základě široké, co možná úplné empyrie, nýbrž vznikají z nahodilého popudu, z chvilkové, ohnivé nálady. Nějaká kniha dostane se mi do rukou — — a již se jí oháním. Jako když dáte dítěti do ruky nůž. Mnoho pravdy řekl ten člověk, třeba mne to tenkrát řízlo do duše. Vždyť já jsem takový — jsem doslovně takový, Blaženko.

Ještě horší! Rozeženu se jako Don Quichot — jednostranně se rozeženu za větrným mlýnem — a pak — Ale to je snad právě to příliš české ve mně — české a neuzralé. Jsme všichni takoví. Všichni jako děti za něčím — — a zas za něčím a vždycky s planoucím ohněm — — a na konec — — nic a nic! A pak, Blaženko, vždyť já vůbec nežiju — — vždyť já vůbec jsem teď jako mlha — bez síly, bez vůle, jako mlha, kterou vítr roznáší brzy k západu, brzy k východu. Nic nejsem. Bez Vás zhola nic. A nebudu nic, budu věčně takovou prázdnou mlhou, roznášenou sem a tam.

Ba, umru, vím to, že umru. Neskončím sebevraždou, vždyť znáte, že něco takového příčí se mi z celé duše — že vždycky jsem mluvil proti všemu takovému. Ale přece umru — sám sebou bez Vás umru, cítím to.

Vidím, za jakého zbabělce mne máte, za jakého diletanta. A já přece tak rád bych trpěl, někdy si říkávám, že ta největší muka chtěl bych na se vzíti a nésti až do hrobu a že by mi sladko při tom bylo, že bych i hymny pěl. Avšak tohle — to jsou taková prázdná, bezúčelná, vysilující muka, to je takové nesmyslné, neprospěšné mučennictví. Ó, Blaženko, a já přec v tom všem nechci zhynout. Vím, že jsem rozkolísaný člověk, jsem také svého druhu dekadent — ale přec, přec ne — — i dekadent. Vždyť já pádím k světlu, všude vidím samé světlo — a po dnes při všech těch mukách usmívám se na lidi, usmívám se na svět. Jednou, Blaženko — při tom posledním našem osudném hovoru, ptala jste se mne, nepoznal-li jsem doposud tváře přívětivé, usmívající se a zadíval-li jsem se, nepostřehl-li jsem pravý opak. Blaženko, kdybyste se teď do mých očí zadívala — ty se také usmívají, ale tam hloub — — tam hloub postřehla byste, co všechno může se skrývat za takovýma usměvavýma očima. A přece snad byste politovala. Ten můj pokoj, ta pole — ty lesy kolem mého dvora mnoho by vám pověděly: „Na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal!“ to Mácha již řekl.

Hleďte, Blaženko, utíkám se tedy k Vám. Byl jsem v žaláři — a snesl jsem to, mučil jsem se pro svou minulost, pro všechny hříchy, které dosud leží mi na duši — — a snesl jsem a chci litovat až ke hrobu — — Ale čeho nemohu a nedovedu snésti, to je život bez Vás. S Vámi — anebo bez Vás, to znamená život — neživot! Ó, co žalář, ó, co všechna ta jiná muka, v těch přec jen jsem rostl a sílil, ale teď bez Vás — jsem nic! Spaste mne! Jen dotknout se Vaší ruky, ucítit ji ve své — a ta nicotná bytost opět stane se člověkem.

Ach, jaký rajský život by to nastal — nám dvěma! Jaké nezměrné štěstí! Spolu šťastni bychom byli ve všech poměrech, v nouzi i bohatství — ba, i v takovém nějakém komediantském voze, taženém od města k městu. Ano, snad právě v takovém voze i šťastnější. Ne — nepodceňujte lásky, Blaženko! Láska skutečně nekonečně prohlubuje život a kdo lásky nepoznal, zemřel dřív, nežli se narodil.

A nebojte se, že ve mně sedí nějaký tyran, nějaký ten Carlyle, ačkoli jinak nejsem hoden o Carlylovi ani mluviti. Uvidíte, jakým bych byl mužem! Nerad bych řekl „něžným“ mužem. To slovo muži nesluší — královské, vznešené epitheton ženy je to. Ale nějakým podobným mužem

bych byl a je-li snad Vaším přáním, tedy i pravím, byl bych opravdu „něžným“ mužem.

Co mi odpovíte? Buďte milosrdná! Představte si — — a smilujte se! Jako k matce utíkám se k Vám. Tak tu sedím ztýraný, rozdrásaný — a bez Vás již nemohu. Síly docházejí. Nuže řekněte: „Budu vaší ženou, sestrou, pomocnicí — Vy mým mužem, bratrem, pomocníkem. Ze dvou duší jedna duše — ze dvou cílů jeden cíl, až na věčnost společná cesta!“

XV.

Na ten dopis dlouho nedocházela odpověď. Uplynul měsíc, druhý měsíc — a ani slůvka. Jenda čekal, toužil, dál mučil se a hůř a hůř. Míval nervové horečky. Často při těch mukách dostavovaly se bolesti hlavy. Připadal si jako člověk, který sedí opřen o ruku, sedí den za dnem, měsíc za měsícem a vyschlýma, ztupělýma očima dívá se do prázdna, jak život míjí kolem. Zavíral ty oči a tu bývalo mu nějak volněji, jakási sladká mdloba vkrádala se do duše, zvlášť na slunci. Jakoby do bezvědomí padal a život jakoby kamsi se vzdaloval, utichal — rozplýval se. Ale ze sladké mdloby se vytrhl — a život byl zde zas a muka znovu se vracela.

Po dvou měsících druhý dopis poslal Blažence. Ale opět čas plynul a opět nedošla odpověď. A tu div již nešílil. Často vybuchl v posměch nad sebou: „Vždyť to ti jde k duhu — všem podobným pánům takový život by šel k duhu! Aby měla srdce k tobě — to snad by si's přál? A kde jsi nechal své? Byl také čas, že jsi měl mít srdce nad jinými — — a — a — zda-li — — kde jsi měl? Nad ní samou kde jsi měl? — Ó jen víc, jen větší muka ještě! Ať jsem jako na hranici, pod níž oheň věčně plápolá, ať mne ten oheň pálí — tak zvolna, zaslouženě, k duhu pálí — až spálí na uhel! Za všechny hříchy mé ať spálí na uhel!“

Zima nastala. A tu vycházíval na blízký veliký rybník s bruslemi. Sám a sám objížděl kolem, zvolna a zas rychle, prudce, obrovskými kruhy a zase zvolna. Na tom ledě nacházel útěchu, zapomínal na svá hoře. Mráz žíhal do tváří a do rukou a bylo tak krásné pod vysokou, jasně zazelenalou oblohou. Blízké i vzdálené vesničky leskly se na slunci a borový les černal se na nedalekém obzoru. Vrány s křikem poletovaly. Jako kdysi na té vysoké Alpě bývalo tu Jendovi. A někdy všecko se změnilo. Obloha stala se nízkou, kalnou, špinavě šedou. Nad samou zemí visela. Vesničky kamsi se ztrácely — do šeda se ztrácely a jen ten černý les ostřeji vystupoval na obzoru. A pak cosi bílého počalo poletovat nad hlavou, nejprve řiďounce, zvolna a tiše a potom všechen prostor od nebe k zemi se tím naplnil, vesničky zmizely, les zmizel, celý kraj zmizel — bílo a bílo bylo kolem chumelícím se sněhem. A tu Jenda se i rozjařoval, nějaká závrať chytala jeho hlavu. Hluché ticho zavládalo kolem — tak mlčenlivo. A ten sníh padal, padal, celý svět ztrácel se v sněhu a on tak sám kroužil tu v chumelici bílých vloček, zasypávajících jeho oděv. A ta závrať jej opíjela, cítil sníh na vousech, na víčkách očí a přivíral je a připadalo mu, že také tak kamsi se rozplyne a zmizí v nekonečném bílu kolem.

Nerad vracíval se pak na noc do dvora. S večerem se vracíval —

a když vstupoval, vždy srdcem jeho bolestná bázeň i touha trhala, zda přec jen — zda přec neleží tam v pokoji nějaký dopis od ní, zda zatím nedošla ta spása. A psal po třetí.

A jednoho dne, počátkem února, odpověď skutečně došla. Až z Krimu došla.

„Hleďte," psala Blaženka, „nezapru české krve. Říkává se: „Čecha nalezneš všude" — já octla se až na kraji Asie. Jsem alespoň bez starosti, že bych mohla jen kývnout a že „někoho" spatřila bych u svých nohou. Nepsala jsem zúmyslně, chtěla jsem, abyste se vyhojil. A Vy —? Neumřel jste zatím? Myslím si, že neumřel. V dnešní moderní době lidé se sice střílejí pro lásku v okamžitých záchvatech — ale umírat, zvolna umírat, to věru nedovedou. Tak hluboko to už nejde. A pak, víte, já dobře vycituji ve Vašem listě, když co vychází přímo z duše — s tou smrtí však, odpusťte, byl jste přec jen affektovaným.

Jinak mnohé se mi líbilo z toho, co jste psal. O té své kolísavosti psal jste upřímně a já jí věřím — jenže nechápu. Není přece tak těžko, žíti radostně. Má-li člověk jasno v duši, to jasno, o kterém jste mně sám dříve psával, dívá-li se na život blahovolně a ideálně, hledá-li své uspokojení a štěstí v práci a v konání svých povinností — je a může být šťasten a žije radostně. Zlé a špatné myšlénky ho pak nikdy neobtěžují. Život je mu milý a příjemný — celý svět by zobjímal. Ten vnější soulad, ta harmonie není přec než výsledkem souladu duševního. Co Vám tedy schází?

Já neznám takového kolísání, takové nerozhodnosti. Přemítám, uvažuji, soudím, ano trápím se, dokud hledám, ale naleznu a rázem vím, co chci a jak třeba jednati a hned zase jsem ve své rovnováze. A když tedy já dovedu se vypořádat se světem a u sebe, Vy že byste nedovedl?

Vzpomínám si tu na dobu svých sedmnácti let, na tu dobu, kdy způsobil jste mi zármutek — a pak, když otec mi zemřel. Tehda také moje míra duševní stávala se povážlivou a přec z všeho jsem se vymanila. Věřte, všechno člověk pevnou vůlí přemůže, dovede-li tou vůlí své city říditi. Pravím však „vůlí pevnou", poněvadž vůle dobrá je jen mrtvým stínem vůle pevné.

A u Vás, jak se mi zdá, je mnoho dobré vůle, ale málo vůle pevné. Jste přecitlivělý. Mně sice u muže citovost se líbí, ne však ta fádní, v přecitlivělost zabíhající změkčilost. Té se zbavte a zbavíte se mnohých muk.

A víte, co vlastně Vás tak souží? Touha po štěstí. Ano, takové již to je. Jak jste se bránil štěstí v dřívějších svých listech — — a hle, štěstí — štěstí — a zase štěstí hledáte! A není to opět nějaký klam, nějaká illuse Vašeho srdce, které Vám nalhává, že se mnou byste právě byl tak šťasten? Radím Vám, abyste si nic podobného nenamlouval — to by bylo pro Vás tím horší. Pravda však, krásně, svůdně umíte líčit život manželský. Taková domácnost — a to Vaše nezměrné štěstí v ní, co může být na světě rozkošnějšího? Přimyslete si ještě několik uplakaných tvářiček — a je to všecko pak již úplné. Děti se také smějí, ale ještě raději pláčí. Vy byste se nebál dětských lamentací? Hleďte, já, kdybych se vdala, chtěla bych mít hned celý tucet dětí najednou — a stále všechny kolem sebe. Jak Vy?

A jak si to představujete s tím komediantským vozem, s tím sesterstvím a pomocnictvím v manželském životě? To tak nějak, že při tom cestování od města k městu Vy tlačil byste vůz na jednom konci a já na druhém? Něco vám povím. Když jsme jeli z Nizzy po moři na Krim, nalézal se v naší společnosti na lodi roztomilý novomanželský párek. Ten manžel jmenoval se Victor a jí, své ženě, říkal Georgette. Byli to Francouzi, oba tak asi třicítiletí, zámožní, distinguovaní lidé. A ti, ať jste je viděl kdekoliv — na mostě nebo v hudebním saloně nebo na palubě, všude spolu vyšívali na malé, bílé přikrývce — každý s jednoho konce — barevným hedvábím. Když jsem s tou paní musicírovala — ona dosti hezky zpívala — i tu ten její manžel posadil se v hudebním saloně někam do fauteuilu, poslouchal a vyšíval. A tak seriosně! Nač asi při tom myslil? Jednou jsem ho upozornila, že ty stehy všecky by měly jít stejným směrem a tu teprv viděl i jeho žena viděla, že to všechno vlastně je chybné. Řekněte — proč ti lidé vyšívali? Na svatební cestě — to je přece tuze originelní! A všichni se jim proto smáli. Ale oni jen stále od rána do večera všude s tím vyšíváním. Hezké to bylo — mně se líbili.

A tak tedy nějak si představujete to vzájemné pomocnictví v manželském životě, to vzájemné pracování za stejným cílem — třeba ovšem snad v jiném smyslu? A jaký je ten Váš cíl? Snad napravovat, obrozovat pobloudilou pokrokovou stranu? Pravda, pravda, všechno takové hezké by bylo — ale — — vždyť víte, co jsem Vám již řekla.

A při tom zůstaňme! Rozhodně zůstaňme!"

Pak rozepsala se o svém žití na Krimu. Líčila teple. A když dost pověděla, dodávala:

„Někdy ovšem při tom kočovném životě z místa na místo svírá mne v srdci stesk a zdává se mi, že ráda bych resignovala na všechnu svou volnost, na celý širošírý svět — že vše to, v čem zde žiji, ráda bych zaměnila za skrovný, teplý koutek domova. Umím se však bránit a hledám vždy lék ve svých povinnostech. V nejhorším případě Grieg, Schumann, nějaká těžkomyslná sonata anebo i nějaká světlá polka Smetanova podá mi útěchy — kdož by v hudbě nenalezl štěstí a potěšení! A já hudbu miluji nade vše, usmrtit bych se jí chtěla! Snad jsem se měla jen hudbě věnovat. Nenaříkám však. Mám hudbu vždy v sobě a pro sebe — a to mi dostačí. A básně! Ty také miluji. Když v noci pro teskné myšlénky spát nemohu, jen k básním se utíkám. A za jedné takové noci otevřela jsem knihu paní Ackermannové — pamatujete se? — a tam nalezla jsem báseň, kterou napsala při svém odjezdu z Paříže do Berlína, v němž prožila pak několik roků — a kde později také nalezla svého budoucího muže. Opisuji Vám sem ty verše. „Le départ" zní název. A báseň takto:

Il est donc vrai? Je garde en quittant la patrie
O profonde douleur! un coeur indifférent.
Pas de regard aimé, pas d'image chérie,
Dont mon oeil au départ se détache en pleurant.

Ainsi partent tous ceux que le désespoir sombre
Dans quelque monde à part pousse à se renfermer,
Qui, voyant l'homme faible et les jours remplis d' ombre,
Ne se sont pas senti le courage d'aimer.

Pourtant, Dieu m'est témoin, j'aurais voulu sur terre
Rassembler tout mon coeur autour d'un grand amour,
Joindre à quelque destin mon destin solitaire,
Me donner sans regret, sans crainte, sans retour.

Aussi ne croyez pas qu'avec indifférence
Je contemple s'éteindre, au plus beau de mes jours,
Des bonheurs d'ici-bas la riante espérance:
Bien que le coeur soit mort, on en souffre toujours.

To jsem Vám pověděla a napsala proto, abyste neumřel. Neumřete nyní? A k tomu ještě tyto verše:

Pas encore! et j'attends, car en un choix si tendre
Se tromper est amer et cause bien de pleurs.
Ah! si mon âme allait, trop facile à s'éprendre,
A l'entour d'un mensonge épanouir ses fleurs!

S Bohem!"

XVI.

Jenda ani nevěděl, jak dlouho stál s tím listem v ruce, jak dlouho po tichu usmíval se šťastným úsměvem. Ledy muk rázem odpluly a prsa vlnila se blahým vzrušením.

„Vždyť ona mne přec jen miluje — vždyť ona přec jen jistě bude mou ženou!"

Krásné obrazy vynořily se na obzoru. Oči mu zářily.

„Pourtant, Dieu m'est témoin, j'aurais voulu sur terre
Rassembler tout mon coeur autour d'un grand amour,
Joindre à quelque destin mon destin solitaire,
Me donner sans regret, sans crainte, sans retour."

Četl a jásal. „Miluje mne — miluje! — Me donner sans regret, sans crainte, sans retour! A píše, není-li to opět illuse, nějaký klam mého srdce — — Nepsala by, kdyby věděla, jaký to byl hrozný život. A nyní? Jak bych celý svět zcela dle jejích slov zobjímal! Ano — ano, teď je ta vnitřní harmonie. Jen koneček prstu, Blaženko, jste podala — a hleďte, přes tu dálku se sem podívejte, jak šťastný jsem!"

U oběda stará hospodyně nepoznávala bývalého zasmušilého svého pána. Teď tvář byla jasná a oči stále se smály a žertoval a sršel veselostí.

„Tančil bych!" v duchu si opakoval.

A odpůldne napadlo mu, že pojede za Blaženkou na Krim.

„Rozhodně pojedu," vzníceně si řekl, „chopím se jejích šatů a již se jí nespustím. Má bude „sans regret, sans crainte, sans retour!" Proč bych nejel? Všechno zde nechám a mosty za sebou zbořím — a pojedu k ní, objevím se u jejích nohou a zvolám: Hle, láska mne přivlekla! A někde tam daleko koupíme si také bílou přikrývku a na zpáteční cestě na lodi budeme také vyšívat, každý s jednoho konce, jako ti Francouzi. Ó Blaženko, jak to bude krásné, jak šťastni budeme!"

Ještě téhož dne dal se do psaní. Všemi možnými hyperbolami oplýval

jeho list. Líčil své štěstí. Ať prý ona — Blaženka si představí usýchající strom anebo nějakou polomrtvolu, nad níž již nejlépe učiniti kříž. A teď zázrak se děje. Usýchající strom náhle pučí, zhynulé větve se zelenají, jaká radost, jaká sláva! — A polomrtvola stává se z čista jasna živým člověkem — a ten člověk by tančil, jásal, zpíval — ani neví, co by dělal samým štěstím. A ten člověk nemůže již nic jiného učinit, než dát s Bohem všemu světu zde v Čechách a pádit za ní. A objeví se tam na Krimu, objeví se jednoho dne před ní, chopí se jejích šatů a již se jí nespustí, ať děje se co děje. Nespustí, poněvadž pustit, znamenalo by smrt. „Nemyslete si, drahá, předrahá Blaženko, že jen z egoismu. Ať tedy již také hledám své štěstí, ale nejde tu jen o mé štěstí, ale jde tu i o něco tajemnějšího a vyššího. Život bez Vás znamená smrt, kdežto s Vámi znamená vyplnění toho všeho, proč zde vlastně jsem na světě. Sama jste mi jednou napsala, abychom tedy raději žili za dva, za tři lidi, když tak málo je těch, kteří skutečně žijí, jak by měli. Nuže, Blaženko, bez Vás nežil bych ani za sebe, kdežto s Vámi — to se mi zdá, že budu žít nejen za sebe a za dva, za tři lidi, ale za dvacet, třicet lidí. Smála jste se mi, že budu snad i obrozovat pokrokovou stranu. Ale k tomu jsem příliš malý, nicotný a obmezený člověk. A ostatně, Blaženko, dnes už nejsem pokrokářem a nechci být pokrokářem. Nechci být ani ničím jiným. K žádné z takových stran, ať se jmenuje jak jmenuje, nechci se hlásit. Chci být po Vašem příkladě jen idealistou. To slovo čtyřikrát, pětkrát podškrtněte — v něm všechno pro mne teď spočívá a víc mi netřeba. Tak si myslívám, když někdy vzpomínám na ty davy lidí v pražských ulicích, že nad těmi ulicemi jsou ještě jiné ulice a v těch ulicích jiní, jiní lidé — ne ti hamižní, ti světští, ti krutí, ti hrozní lidé. Jen dívat se, dobře se dívat a lze hned vidět takové jiné lidi a jiný svět. A všichni lidé by mohli vidět, všechno by bylo jinaké, jen umět se dívat — a chtít vidět. Blaženko, to je ten idealismus, to bude prapor nás dvou. Ale pokrokáře napravovat — kde pak to! Jak pak já! To oni sami musí, tím sebepoznáváním právě, o němž znáte tak krásně mluvit. A pak tím idealismem, Blaženko! Ale já — —? Ó Vy ani nevíte, jak stále před sebou samým jsem malým, takřka učiněné nic a co všecko do Vás skládám, jaké naděje! Sám úplně jakobych mizel ze světa a teprve ve Vás znovu nějaký silný, omlazený a kvetoucí přicházel na svět. Však už cosi podobného jsem Vám jindy řekl a napsal. Ne — to není egoismus, je to hledání štěstí a není to hledání štěstí. Tu se nejedná jen o mou osobu. Tu se jedná o tu vyšší pravdu života, která stojí nad námi. Blaženko, dívám-li se za sebe, co lidí zde na světě již žilo a zápasilo a tonulo a utonulo a vítězilo a zvítězilo — a jakých velikých lidí: závrať mne jímá. Avšak dnes, kdy vím již, že přec jen na tu plavbu budu se moci vydati s Vámi, křídla mi narůstají a nelekám se. Bez Vás rozbil bych se o skály, vlastně již jsem se takřka rozbil, ale nyní vydám se na novou cestu a s Vámi pravdu naleznu. Jak mně je krásně, jak jsem šťastný!

A co se týče toho tuctu dětí, třeba dva tucty a všecko, co jen si budete přát. Nebojím se dětského pláče, mám rád děti a snad v těch dětech napravím, co jsem svou minulostí zavinil. Již proto, že budou

Vaše, budou lepšími mne. A je-li to přec jen pravda s posledním soudem, pak budou mít za koho před trůnem božím orodovat — ba za mnohé otce budou muset děti orodovat. A zas mi je, Blaženko, hned smutno, sotva vzpomínám. Tam před tím trůnem na prvém místě budou děti, na druhém ženy, Vy čisté i všechny ty „jiné" ženy, protože všechny bez rozdílu trpíte, a na posledním místě teprve do jednoho „ti páni světa," muži s Kainovým znamením na čele. Jako dítě budu, Blaženko, také mezi těmi dětmi, ale jako muž v té poslední řadě. A to bude ten největší trest: žít tak ve dvou osobách, jako čisté, radující se dítě a jako zavržený, ošklivý muž. Rozumíte, Blaženko? Rozumíte, že už teď tak žiju, že už teď nade mnou se odbývá ten poslední soud?

A nelekejte se toho, co učiním. Musím za Vámi. S holýma rukama se za Vámi vydám — jako člověk, jenž vykoná všechno, aby se očistil od špíny tohoto světa. Jako homo novus před Vás pokleknu a Vy veďte mne ke světlu!"

Tak napsal a šťastná noc čekala ho pak po tom listě. Dlouho neulehl. A když konečně octl se v posteli, neusínal a neusínal. O loket se opřel, díval se do temna a stále myslil, jaké překvapení, až tam na Krim dojde jeho list a až přijde i on sám. Ale potom náhle — ještě téže noci na lůžku se rozhodl, že list nepošle, že bez ohlášení vydá se na cestu a před Blaženkou z čista jasna se zjeví, jakoby vyrostl ze země. „Tak učiním, tak lépe bude. Ne — ne Blaženko, braňte se, nebraňte se — za sukně se chytím a již se nepustím."

„Tedy ani sem jsem se před vámi nezachránila?"

„Ani sem! Jste má!"

„Vaše?"

„Ano, má a já jsem váš."

„A co pak?"

„Za tou pravdou půjdeme, za tím světlem! Ve vás čeká mne rozřešení života — všech jeho otázek. Jásal bych — ó jakou radost mám!"

XVII.

Za dva dni octl se u rodičů v Praze. Vyžádal si výhradnou rozmluvu s otcem a matinkou. V stavitelově kabinetu při zavřených dveřích děl se ten rozhovor.

A nastalo nemalé vzrušení, když řekl, že rokytský dvůr dává ze svých rukou a že na nějaký čas opustí domov, Čechy, staré Penáty. To je prý prozatím jeho tajemstvím, kam míní. Jednou se toho všichni dozvědí.

„A proč hned se nesvěříš? Co pak nejsme tvými rodiči? ozvala se paní Hrubá.

„Jste, matinko."

„A proč nás tedy tak sužuješ?"

Jenda se zamyslil. „Skutečně vás sužuji, matinko?" tiše pak pronesl.

„Jeníčku, Jeníčku" zakývala hlavou, „kdybys věděl, jakých starostí jsi nám již nadělal. Jsi tak veliký, nejstarší — a ze všech dětí po dnes nejvíc starostí nám činíš. Proč pak nejsi jako jiní lidé?"

Jenda máchl rukou.

„Proč pak se neoženíš?

„Ah, to je ten starý refrén!“

„Byl bys alespoň usazený, jinači bys byl. Takových bohatých nevěst všude kolem. Jaké bys mohl mít živobytí! Ani o ten dvůr by se's starat nemusel, kdyžby se ti nelíbilo. Takhle jen sám všecko si zavinuješ.“

„Matinko,“ řekl Jenda, „vezmu si nevěstu, také se toho dočkáš. A ta bude královnou všech nevěst. Krásná ne ani bohatá — však je to skutečně hrozné, že stále o tom bohatství se mluví. Kdyby byla bohatá, a já již si bral takovou nějakou za ženu, položil bych její věno na talíř a vrátil je jejím rodičům. ‚Ne věno, ale Vaši dceru si beru.‘ Stejně bych učinil, jako nyní s tím dvorem.“

„A co tedy vlastně hodláš?“ vmísil se stavitel.

„Teď teprve hodlám, tatínku, žít pravým životem.“

„Ale to přece mluvíš již několik let.“

„Nyní však již do opravdy. Ó kdybyste věděli!“

„Co kdybychom věděli?“

„No nic — no nic!“ zvolal Jenda. Všecek zářil a v duchu si opětoval: „Ó kdyby věděli!“

„A daleko někam míníš?“ otázal se stavitel.

„Ba, daleko, tatínku. Na dalekou cestu se vydám.“ A u sebe si myslil: „Ale nepovím. Profanoval bych Blaženku, ty své city bych profanoval. To je mé drahé tajemství!“

„Ale tolik nám přece alespoň můžeš svěřit,“ pronesl stavitel, „když už tak málo máš důvěry ke svým rodičům — tolik alespoň, za jakým účelem tu cestu podnikáš, kdy asi se vrátíš a co potom, až se vrátíš?“

„Za jakým účelem, tatínku?“ vesele opakoval Jenda. „Za životním, za tím nejživotnějším. Kdy asi se vrátím, sám nevím — a co potom, až se vrátím, to samo sebou již se rozhodne.“ A v duchu při tom si dokládal: „To rozhodne ta, která povede mne k světlu. Já už nic, já mizím s povrchu země, teprve Blaženka zas ze mne něco vytvoří a na její vůli bude záležet, co vytvoří. Já nic — jen ona nyní je všechno, ona umí kráčet po pevné půdě života.“

„No, něco zvláštního máš za lubem, to je jisté,“ řekl stavitel. „Bez příčiny bys tak vesel nebyl.“

„Jsem vesel?“

„Však bylo na čase, aby's byl vesel.“

„Ba, jsem nyní šťastný!“ zvolal Jenda zářivě. „Jsem homo novus, tatínku, matinko. Ty sice nevíš, matinko, co je to homo novus, ale mně — mně to mnoho znamená.“

„A to snad i po lodi pojedeš?“ otázala se náhle paní Hrubá.

Jenda se zarazil, zpytavě vzhledl. Již měl na jazyku: „Proč bych po lodi jel? Nepojedu.“ Ale v čas rozpomněl se, že by to byla lež i pronesl:

„Nevyzvídejte na mně! Nic nemohu říci a nic neřeknu.“

Ale ta slova vyvolala dojem. Paní Hrubá nalezla v nich potvrzení namanuvší se jí domněnky.

„Ty pro Boha, snad chceš — snad pro Boha, Jeníku —?“ zvolala.

Jenda odvrátil oči, zasmušil se.

„Ano, ty chceš — do Ameriky — on chce do Ameriky!“ vyletlo ustrašeně z úst paní Hrubé.

„Kdo ti, matinko, co řekl — kdo povídá, že chci do Ameriky?“

„Ano, ty chceš — ani podívat se nemůžeš. Utéci chceš, zbavit se rodičů — proto tedy dvůr vracíš — — proto tedy — —“ Škytání přervalo její slova.

Stavitel zvedl se se židle, chvěl se.

„Je — — je — — je to pravda Jene?“ snažil se vypraviti ze sebe. „Je pravda to, co řekla maminka?“

Hrobové ticho. Jenda seděl zadumán, v hlubokém mlčení na své židli.

„Ano,“ skleslým hlasem pronesl stavitel. „Je to tedy pravda. Vidím na tobě, že je to pravda. A nyní — teprve teď všemu rozumím. Nohama po nás tlapeš, po svých rodičích nohama tlapeš, s cesty je odhazuješ — a jdeš do Ameriky. Myslíš si, že v Americe nalezneš jiné lidi a že tam již bude ten jiný, nějaký lepší život? Bůh dej ti všeho štěstí, ale jednou budeš naříkat, Jene!“

Jenda mlčel.

„Jednou budeš naříkat,“ pokračoval stavitel, „a možná že dost brzy. Jsi-li tu se vším nespokojen, díváš-li se s patra na všechny lidi — i tam za nedlouho budeš a pak na celém světě nenalezneš nikoho, s kým bys mohl obcovat. Ne — — ne — — tak se po lidech nohama tlapat nesmí, nejsi ty jen dokonalým na světě, nejsi ty jen, který by měl pravdu. Bylo a — —“

„Tatínku — —!“ zaúpěl Jenda.

„Svatá pravda, Jene,“ opakoval stavitel, „tak se nohama tlapat nesmí. Kdybys měl jednou syna a podobně se k tobě zachoval, nevím, jak by ti bylo u srdce.“

„Nemuč mne, tatínku!“ úpěl Jenda. „Nerozumíš mi, nerozumíte mi — nikdo z vás mi nerozumí. Řeřavé uhlí házíš mi na hlavu, vyčítáš-li mi dokonalého člověka. Vím, jak hrozně málo jsem dokonalým, že jsem učiněné nic. Vím také, že někdy tlapu jiným po hlavě, že rád přezírám. Ale — ale — i toho se zbavím. Nemá-li v materielním životě zákon boje pro mne váhy, nemá a nesmí mít ani v duševním. Ale tomu teprve všemu se naučím — teprve musím se učit žít dobře, účelně a při tom po jiných netlapat. Dnes však jsem ještě holé nic. Jsem člověk rozpadlý v střepy, které se válejí po zemi. Ale nalezl jsem blahoslavenou, zázračnou ruku. Ta střepy sebere, spojí je v celek — a z toho ‚nic‘ udělá člověka. A toho člověka provede všemi úskalími života k světlu — ne přes hlavy a mrtvoly jiných — — ale — však uvidíte, uvidíte —“

„Jene, vždyť já ti nerozumím!“ povzdechl stavitel.

Paní Hrubá uslzenýma očima nerozhodně se dívala.

„Nerozumíš mi, nerozumíte mi — ale porozumíte,“ zvolal Jenda. „Nejedu však do Ameriky, jedu jen na Krim. Ale vrátím se — ne-li hned, tedy snad přece dost brzy. Všechno záležet bude na ní — na ní —“

„Na kom?“ ztrnule zvolala paní Hrubá.

„Na ní, matinko. Povím tedy: mám již nevěstu — nalezl jsem svou budoucí ženu.“

„Ale vždyť ty — — vždyť ti nerozumíme, jak je to možno?“ rozpačitě vypravil ze sebe stavitel.

„Je to tak možno, že ona je na Krimu a že já tam za ní jedu. Je to Blaženka Kalašová. Za ní jedu, tatínku, matinko. A snad skutečně to tak vyhlíží, jakobych vás nyní odvrhoval — ale to jen na okamžik, na jistou periodu života. Teď ona je mi vším, světlem, sluncem, za kterým musím a pro něž vás — svých rodičů i celého světa nevidím. Ale bude mou ženou a pak po jejím boku znovu naleznu vás, s obnovenou, s desaterou láskou naleznu pak celý svět.“

Jendovy oči jásaly a líce zakvetly ruměncem. Teplo vyzařovalo z jeho duše. Ale na tvářích rodičů bylo patrným ustrnutí.

„Bla — ženka Kalašová?“ víc jakoby pro sebe opakovala paní Hrubá.

„Blaženka — ona!“

„Ale, Jeníčku, vždyť — —“

„Vím, co chceš říci, matinko!“

„A pak bojím se takových emancipovaných — guvernantek se bojím.“

„Matinko, na celém světě není jediné ženy, která by jí po kotníky sahala. Ty nevíš — ó kdybyste věděli — “

„No, Jene,“ ozval se stavitel, „jsi, jak se zdá, až po uši zamilován. A já konečně jsem tomu povděčen. Buďme rádi, že se nám oženíš.“

A tak celá scéna skončila slzami a otcovským i mateřským požehnáním.

XVIII.

Několik dní zdržel se Jenda v Praze.

Posledního dne, právě když ubíral se rozloučit se s Otylkou, chtěje se opět vrátit do Rokytky za účelem příprav na dalekou cestu na Krim, nahodilo se mu, být svědkem zvláštního výjevu.

Mrzlo. Již od počátku ledna nesešel sníh ani v Praze, ačkoli únor pokročil. Noviny byly plny zpráv o kruté zimě, o hladovící chudině. Jenda si všímal tak, jako si vůbec všímávají lidé podobných novinářských lokálek.

A tu ubíraje se k Otylce, spatřil v osamělé ulici poblíž nádraží dva řeznické tovaryše s mladým volkem, ležícím na sněhu. Chasníci bili volka provazy a řetězem. Volek po každém úderu se vzepjal, nutil se postavit se na nohy, ale nohy lámaly se mu v kolenou a zase klesal na špinavý sníh. Jeho veliké oči byly kalné a smutně, úpěnlivě hleděly.

Jenda se zastavil, přistoupil, ptal se, co je s tím zvířetem. Řekli mu, že volek přivezen byl z Haliče, že vedou jej z nádraží, že pět dní strávil na cestě, nohy mu přemrzly a hladem také že je vysílen. A jeden z chasníků odcházel pro vůz, aby volka naložili a odpravili.

Jenda se díval. Díval se na ty veliké, dobrácké, němé, jakoby plačící oči zuboženého zvířete. A hrozně náhle bylo mu smutno. Ptal se sama sebe, co by asi ten volek řekl, kdyby mohl mluviti. Pohladil jej soucitně. „Čím zde mohu pomoci? Čím — ty ubohé zvíře?“

Odcházel pak se svěšenou hlavou. Myslil na volka — a nejen na volka. Myslil, jak i takových lidí, jako ten volek, tisíce lidí s kalnýma, úpěnlivýma očima chodí po světě, jak tu na ulici je potkává a ani si nevšimne. Co ty kalné oči — co za nimi se skrývá, komu to napadne? Žebrák, otrhaná stařenka, dítě s talířkem fialek, člověk propuštěný z nemocnice a nemající kam, těhotná žena, vysílená bídou, v bolestech rodící na dlažbě ulice — — všechny ty lokálky, jež čítával v novinách, náhle ožily v jeho duši — a ožily v strašné podobě.

„A já — já bych měl být bohat? Jaké právo měl bych být bohat? A já — já bych měl být šťasten? Jaké právo bych měl být šťasten, když tolik lidí — — tolik kalných očí —? Nebudu šťasten; nebudeme šťastni s Blaženkou, ale náš cíl bude radostný — jiné činit šťastnými: i ty, kteří hmotnou bídou mají kalné oči, i ty, kteří trpí duší."

V těch myšlénkách došel k Otylce. Zastihl ji právě v přípravách k stoleté jubilejní oslavě jistého vynikajícího mrtvého spisovatele. Oslava měla se odbývati v Pantheonu českého musea právě o samém poledni. Otylka chystala se k slavnosti s mužem, jenž čekal již ve fraku a s klakem v ruce. Oba měli na spěch a nutili Jendu, ať zajde do musea s nimi.

Dal si říci, jel. Před museem stála obrovská řada kočárů, táhnoucí se k Vinohradům až do Žitné ulice a s druhé strany až k městskému parku. Soukromé i najaté ekvipáže co chvíli zajížděly k rampě a pozvaní hosté sestupovali, vcházeli do vestibulu musea, odkládali šat a v slavnostním úboru: páni ve fracích a čamarách, dámy v hedvábí ubírali se po schodišti k Pantheonu musea.

Jenda svým nesalonním oblekem — nebyl černě oděn — vzbudil pozornost některých pořadatelů, ale ubíral se po boku Otylčině a nikdo neodvážil se ho zastaviti.

„Vidíš," pravil na schodišti mladý Mareš, „ani mi nenapadlo, když jsem tě zval, že jsi jen tak. Je to trochu frappantní!"

„Ostatně je to oslava lidového spisovatele," řekl Jenda, „a tedy —"

Vešli na galerii Pantheonu. Sál byl již pln. Nejpřednější mužové národa se zde shromáždili. Frak na fraku, bílé náprsenky, límečky, manšety. A na mnohých prsou leskly se i řády, hvězdy a kříže. Stáli shromážděni kolem ověnčeného mramorového poprsí onoho muže, jejž přišli oslavovat.

Jenda se rozhlížel. Nevolno mu bylo. Zdálo se mu, že nejen svým nesalonním oděvem, ale že vůbec sem nepatří. Odcizil se již všemu takovému. A pak v duši jeho zbyla nálada z ulice, na níž viděl smutného, zuboženého vola. „Kam mne to zavlekli? opět a opět si opakoval.

Pak slyšel mluvit slavnostního řečníka. Řečník líčil, jak ten muž, jejž oslavují, vyšel z nízka, jak narodil se v prosté chaloupce, jak povždy zůstával věrným synem svého lidu, toho lidu, jehož čistá, zdravá krev koluje v žilách všech přítomných.

Jenda chvíli poslouchal, ale potom další slova mu zanikla. Díval se po černých fracích, po čamarách a myslil si, jak by bylo zajímavé, sestoupit dolů do Pantheonu, chodit kolem slavnostně oděných pánů, i kolem těch, jimž řády stkvějí se na prsou, položit ucho každému na srdce a

vyslechnout, co by to srdce povědělo. Jaké životní historie, jaké zajímavé povídky o čisté, zdravé lidové krvi. A po galeriích se rozhledl, po dámách, jež viděl v hedvábí. Trpce se usmál. „Ó ta srdce by mnoho povídala! Ale tisíckrát líp by všem těm pánům i dámám slušelo, jít hledat a těšit lidi s kalnýma očima! K čemu ty fraky — k čemu to hedvábí? A k čemu vůbec ten Pantheon, ty mramorové stěny, když ten mramor nemůže zahnat hlad bídou umírajících lidí, když tolik hladových duší, kterých ničím nemůže nasytit?"

A náhle, uprostřed řeči kývl na Otylku — a odcházel. Vyzvedl si v šatně zimník, vykročil na mrazivý vzduch.

„Nu, zase jsem tlapal jiným po hlavách!" řekl si. „Takový jsem! Ne, Blaženka musí mne vyléčit a napravit. Po hlavách není nutno tlapat a přece se dá — — — Ó Blaženko, velká, těžká úloha života na nás čeká!"

A tou cestou z musea rozmyslil si také, jak naloží s rokytským dvorem. „Přec ho otci nevrátím. Hned nyní sdělím mu, že nevrátím, že dvůr zůstane mým, alespoň potud, pokud mi byl dán. Ale mým také ne. Hříchem by bylo rozmnožovat otcovo bohatství. Dvůr bude chudých a ne mým!"

Tak si usmyslil, ujednal s otcem, že dvůr podrží, a z Prahy odejel.

XIX.

Horečně připravoval se na cestu na Krim. Byl již duchem víc v tom daleku než v Čechách — ve svém domově.

Před odjezdem všechno zařídil, co a jak s dvorem, než se vrátí. Pak jednoho dne okolní chudině vystrojil velikou hostinu. Z celého pokrají dal shromážditi žebráky, zbědačelé lidi i drátaře. Přišlo jich kestu. Všichni zasedli v rokytských pokojích ke stolům.

Byla to taková nezvyklá podívaná pro celé okolí, že selky a děti z vesnic přicházely ke dvoru okukovat. A šafář potřásal povážlivě hlavou a lidé ve dvoře potřásali hlavami.

Jenda zářil, sám posluhoval žebrákům, neduživým a drátařům. Z jídel se kouřilo, teplo bylo v pokojích, chudí se zahřívali, radostně usmívali.

Potom Jenda řečnil k chudým. Řekl jim, jak v písmě stojí: „Když činíš oběd neb večeři, nezvi přátel svých, ani bratří svých, ani příbuzných svých, ani sousedů bohatých, aby snad i oni zase nezvali tebe a měl bys odplatu. Ale když činíš hody, povolej chudých, chromých, kulhavých, slepých!" Tak že on tedy dle písma učinil a také příště chce činit. „Ten dvůr nenáleží mně, ale vám všem, chudí a ubozí. Za dne i za noci přicházejte a bude vám otevřeno. Nasyceni budete, napojeni budete, pohostěni jako bratři a sestry!"

Chudí chápali a nechápali, jedna shrbená stařenka pravila druhé:

„Nynčko, tohle je pán! Pánbůh mu odplať!"

A Jenda usměvavě propouštěl chudé, načež odebral se do svého pokoje.

„Hle," pravil si, „celý starý svět jsem v sobě zbořil, nad všecky předsudky dovedl se povznésti. Z církve jsem vystoupil, jmění dal chudým,

od běžného života se odloučil. Třeba dvůr formálně je mým, fakticky vlastně je chudých. Všechno staré v sobě jsem ztroskotal — a nově počnu. Homo novus jsem, jejž Blaženka povede. A nelituji, že jsem všechno v sobě tak rozházel a roztřískal. Kdyby všichni lidé stejně učinili, všichni bychom byli homines novi, všichni bychom se lépe dorozuměli — a blaze bylo by na světě. Po všech těch bojích a utrpeních, jak nyní jsem šťasten!“

Za dva dni rozloučil se s Rokytkou, pobyv den před tím v Králové Hradci, kde vyřizoval nutné záležitosti. Tam Soumara navštívil a vyznal se, kam odjíždí. Přátelsky se rozešli. Také s Otokarem Laškem se setkal. A Lašek, ačkoli Jenda se bránil, zatáhl jej k sobě — prý musí mu ukázat svého syna. Jenda blahopřál mu k otcovství a pak dlouho na Otokara myslil. Zapamatoval si zářivý výraz jeho obličeje, jeho hrdý pohled, když ukazoval na malého chlapce v kolébce. „Zda vzpomíná nyní na sebe?“ ptal se v duchu. „Na tu svou minulost? Teď teprve — teď při pohledu na to své dítě jistě cítí, že by zdravé nebylo, aby jednou i ono upadlo do týchž kolejí, jakými sám šel. To dítě — to je jeho svědomí — — a mým — mým mohlo by také být!“

Pak ještě poslední noc strávil ve dvoře, načež z rána dával všemu zde s Bohem. Těm pokojům, v nichž prožil mnohé hoře, tomu sadu, který čekal blížící se jaro, i celému okolí s Bohem. Kde kdo byl ve dvoře, přichvátal stisknout mu ruku. A povoz, do něhož vsedl, se hnul a dlouho se díval zpět, dojat až do hlubin duše. Lipovou alejí odjížděl, ale holé, černé větve trčely tu k nebesům. Tálo, vzduch byl vlahý — jarní. Z daleka spatřil rybník, na kterém ještě před krátkem bruslíval a ta radost, jež táhla jej teď na Krim a vzpomínka na ta muka, která tu všude pohřbíval, současně zachvěly jeho srdcem. „S Bohem! Však šťastnější a silnější se vrátím. S ní se vrátím — s Blaženkou!“

V Praze ještě se stavil, rozloučit se s rodiči, s domovem. Všemi místnostmi svého dětství prošel. S tichým, melancholickým úsměvem na rtech zadumal se v studentském svém pokojíku. „Ty stěny také mnoho vědí!“ povzdechl.

A rozloučil se se všemi a nastoupil cestu. Na nádraží nesměl ho nikdo doprovázet — to výslovně si vymínil. Třetí třídou jel. „Mohou-li jiní, proč já ne? Teď všechno již tak — jen tak!“

Odjížděl právě v sváteční den. Počínalo jaro; ten sníh, který ještě před třemi týdny ležel v ulicích, všecek již sešel a slunce hřálo. Mnoho lidí odjíždělo vlakem za město. Za Prahou na silnicích bylo vidět velkoměšťáky, jdoucí na procházku.

Když vlak vyjel z nádraží a octl se za Prahou, kdosi v jednom voze, vida zástupy Pražanů, zamával šátkem. A hned na silnici objevily se v rukou výletníků šátky a ve všech oknech vozů po celé délce vlaku ve vztažených rukou objevily se šátky. Jedni mávali na druhé.

Jenda si myslil, že je to významné. Sám také měl chuť zamávat — zamávat s Bohem všem lidem — a celé Praze za sebou. „Hle — vzdálené bratření!“ děl si u sebe. „Zda bude jednou tak i v skutečnosti? A kdyby všichni ti lidé věděli, kam já nyní jedu a proč jedu, pak dvojnásob —. Blaženko — to je i vzdálený pozdrav tobě!“

Díval se z vlaku za sebe, Praha již ztrácela se jeho zraku. „S Bohem!“ zašeptl a usmál se a tím úsměvem dával s Bohem i rodnému městu i pozdrav do ciziny Blažence.

Na jedné stanici do téhož vozu, v němž seděl, přistoupil mladý muž, patrně venkovský učitel a mladá žena s dítětem na ruce. Byli po městsku oděni a Jenda z jejich rozhovoru si domyslil, že vracejí se od rodičů z návštěvy. Žínka převinovala dítě na sedadle, konejšila, když plakalo. Lidunka děcku říkali. Muž také konejšil, ukazoval z okna do polí, na chaloupky vůkolních vesnic.

„Jak je stára dceruška?“ ptal se Jenda.

„Dva měsíce!“ dostal v odpověď.

„A to již chápe, ukazujete-li?“

„A jak by ne!“ řekl vesele muž. „Ta už dobře rozumí. I když vlak stojí anebo jede, rozumí. Stojí-li, hned se ozývá a jede-li, ani nedutá.“

A sotva vlak zastavil, děvčátko, stažené povijany v peřince, dalo se do pláče. A mladý manžel hýčkal je na rukou, velkými rozmachy nahoru dolů hýčkal, úsilně zpívaje: „Vzhůru plavci na palubu spějme!“ a vlastenecky „Kde domov můj“.

Pak na jiné stanici přisedli dva muži, jeden asi šedesátiletý, druhý tak třicítník. Ten mladší byl stín člověka, nebylo pochyby, že souchotinář. Byl zahalen v šálech a z hluboka kašlal. Mluvil-li, sípal jen. Jenda dozvěděl se od onoho staršího, že to nemocný jeho syn, že si jej veze domů. „Byl vařičem v cukrovaru, rozpařený vyběhl v noci na mráz — a tak to chytil. A jaký to byl statný hoch!“ kýval smutně hlavou šedovlasý otec.

Jendu zamrazilo, v duchu hořce politoval nemocného. „Než octnu se u cíle — snad pod zemí již bude!“ řekl si. „Jaký to divný život! A tam to dítě! Končící — a počínající život. Dvojí tajemství, jako ono v Anně Karenině, když Levinův bratr umírá a Kiti poznává, že počíná být matkou. Jaký, jaký život!“

A ještě v noci za hranicemi si vzpomněl na toho nemocného a na to dítě, jež mladý otec písněmi konejšil.

„To obojí jsem i já!“ pravil si. „Umírám jako ten nemocný — — a počínám život jako to dítě. Blaženko! Teď celý svět znamená mi jen tvé jméno, jen tebe! Minulost — to je smrt, potácení a bloudění. V tobě teprve počínám. A tak nejprve za tebou a pak s tebou za tou pravou — nejpravější pravdou života!“

Svěsil hlavu. Ve voze seděl již zcela sám. Mdlá lampa mrkala na stropě. A viděl v duchu daleké kraje, pláň vod — — a za těmi vodami, tam na břehu samé Asie ji — světici svého srdce. „Nezamítne! A kdybych lemu šatů se měl chytit — — — Blaženko!“

Vytrhl se z dum. Rozhledl se. A se stěn železničního vozu kolem, od podlahy, se stropu — — odevšad znělo sladkou hudbou, jak šeptala ústa: „Blaženko — Blaženko!“

Ze zapomenutých kapitol našeho umění.

Napsal dr. FOX. Jiřík.

(Dokončení.)

Výstavy měly pak dlouho ještě ráz čistě domácí a cizina při nich se neúčastnila. Zřídka se stávalo, že vystaven byl nějaký obraz z Drážďan nebo z Říma. Za ředitelství Kadlíkova v třicátých letech nabývaly výstavy naše rázu světovějšího a konečně za Rubena r. 1841 obsahovala výstava již 31 obrazů z Düsseldorfu, 38 z Mnichova, 9 z Drážďan a 7 z Berlína.

Také denní listy začaly si již v třicátých letech vážně výročních výstav všímati. Z českých časopisů přinesly zejmena „Květy“ r. 1835 první delší referát. Tehdy cizí díla byla u nás ještě velmi málo známa a proto referent „Květů“ praví ve zmíněném ročníku: „Avšak možná, že na omylu sedím, živ jsa pouze mezi našimi a k cizím se pořídku dívaje.“ Aby tedy „nikomu na kuří oko nešlápnul“, mluví „o malířích, obraznících a řezbářích“ volaje „buďtež zdrávi! Máte výhodu před spisovateli, že alespoň rychle péro nesmáčíte v jedovaté černidlo, abyste pomstu vyproudili na odvážlivce, jenž vám s hlubokou učenností dokázal, že jste Heraklovi jednu čárku více udělali ve vousech. Hrdá ruka chopí se štětičky a novým dílem hánce zahanbí. — Mezi první pěkných umění semeništata ovšem akademie pražská počísti se nemůže,“ tak praví dále a byl o tom také každý přesvědčen.

To jest pravda, že nikomu nemohlo ani napadnouti stavěti akademii naši vedle düsseldorfské, mnichovské, vídeňské, nebo do konce vedle école des beaux arts; ona také v celé první polovici století nenabyla nikdy významu, který by sahal přes hranice vlasti. Ale domácí potřebě konečně přece vyhověla.

Jdeme-li našimi vesnicemi a městečky, shledáme se často s pracemi tehdejších našich malířů na oltářích. Poznáme je snadno dle chudobného vzhledu v nejprostších původních rámcích, hladkého nánosu suchých barev, tenkých, bez intimního přechodu nuancí; ta prosaická prostota přímo zaráží. Jindy zase v četných rodinách v Praze i na venku uvidíme hladce vyžehlené, úzkostlivě firnissované portraity; ale v těch přece něco bývá. Jejich kresba jest skoro vždy korrektní, můžeme býti zcela přesvědčeni, že byly podobny.

Podobizny jsou skutečně také jedinou věcí, při níž historik tu s potěšením může stanouti a ty také skoro výhradně sprostředkovaly styky mezi umělci a obecenstvem. Že v Praze zručným portraitistům dobře se dařilo, o tom svědčí, že skoro každý rok některý potulný malíř zahraniční usadil se „u černého koně“ nebo „u císaře rakouského“, nabízeje po několik měsíců své nepřekonatelné umění pražskému obe-

censtvu. Některému zalíbilo se tu tak, že vůbec již neodešel. Nejznámější z nich jsou Clarot a Holpein. Prvnější, Vídeňák, přišel do Prahy r. 1836 a stal se malířem vznešených kruhů pražských. Maloval aquarelové miniatury s přesnou kresbou a jemně nadechnutými transparentními barvami. Jeho dámské portraity v koketních čepečkách a hermelinových pláštích, ač malého formátu, budily na výstavách v Klementině vždy největší pozornost. Píle hledí z každého tahu, ale jen píle; Clarot si svou slávu vysedél a jest zajímavo postaviti vedle sebe ku př. Navrátilův gouache Dáma s papouškem a Clarotovu hraběnku Potockou*) a uvidíme hned, že Navrátil, ačkoliv tehdy úplně neznám, živořící pod názvem „Zimmermaler", proti Carotovi byl přece koloristický genie. Clarot zamýšlel také jen krátký čas pobýti v Praze, ale dovídám se z dopisu Pechtlova Nadorpovi z března 1838, že již po dva roky s celou rodinou žije v Praze a že se mu výborně vede, ježto dává si za podobiznu miniaturní platiti 8—10 dukátů a že má přece tolik zakázek, že nemůže časem vystačiti. A zůstal zde skutečně až do své smrti † 1842.**) Po jeho smrti zdálo se cizincům, že u nás už není žádného portraitisty; mezi prvními, kteří přijeli ohledati terrain, byl prof. Gruenler z Výmaru, který hned r. 1842 otevřel atelier „u černého koně" a dal o sobě věděti, že není pouhý podobiznář, nýbrž, že zná se také ve vyšší malbě; na doklad toho visely v jeho atelieru věci jako Amor a Psyche a Stroskotání lodi. A osud tomu chtěl, že právě v témže hotelu bydlel skutečný Clarotův nástupce Zumsande, Čech rodem z Jindř. Hradce, jehož tóny mají už mnoho příbuzného s Daffingerem.

Jako Clarot maloval mladé vznešené dámy, jimž dovedl dodati gracii spojenou s aristokratickou nudou i měkké zženštilé tvary, tak zase Holpain maloval staré muže výrazné fysiognomie a snažil se vždy zachytiti svým hranatým štětcem výraz energické vůle po způsobu Horčičky, ač s větším technickým věděním, které osvojil si bezpochyby studiem benátských koloristů. Maloval však nesmírně plasticky a jeho podobizny vypadaly prý vždy o mnoho starší než byly jejich modely.

Vedle jmenovaných byla tu celá řada jiných, tak že miniaturní portraitnictví kolem r. 1840 došlo u nás nejvyššího vrcholu praecisnosti a raffinovanosti. Bylo toho však také skutečně třeba, neboť právě tehdy započal krutý boj mezi malbou a fotografií.

První, který v Praze dagerotypické podobizny prováděl, byl Wilhelm Horn, c. k. knihovní úřadník, jenž atelier svůj otevřel „u zlatého beránka" na Václavském náměstí r. 1841.

Malíři tehdy s nelibostí dívali se na nový vynález, ale theoretikové a kritikové se ho ujali velmi horlivě. Prof. Müller, jenž měl rozhodující slovo v kritice a jenž nové věci vždy dovedl správně oceniti, odporučuje Horna, ale má za to, že malířům škoditi nebude. A vynález se skutečně osvědčil, neboť r. 1842 dělal Horn již celé skupiny a kopie obrazů,

*) Obojí v maj. prof. dra. Horčičky v Linci.

**) V katalogu jubilejní výstavy udán jest pobyt Clarotův nesprávně od 1830—1848. Tatáž chyba vyskytuje se též u jeho portraitu v pražské obrazárně v Rudolfině.

o nichž v „Bohemii“ se praví, že ani tušová kresba není tak praecisní. Brzo na to se také ukázalo, že fotografie portraitistům skutečně uškodila. Usadilo se tu několik cizích fotografů (zejmena J. Weninger z Vídně „u modré hvězdy“ r. 1841 a po něm Wilczek tamtéž) a ráz výstav pozměnil se k nepoznání. Sledujeme-li katalog výstavní, shledáme, že až posud převládal co do počtu vždy portrait; ten býval jádrem výstavy, ale již roku 1845, mirabile dictu, sotva že se s ním ve výstavě shledáme.*) A právě tato výstava jest instruktivní pro moderní rozvoj umění u nás; čísla jsou tu výmluvná: byloť tehdy vystaveno 60% krajin, 25—30% genrů, 6% historických obrazů a 4% zátiší. Vidíme z toho, že malířství ve 40tých letech i u nás našlo již své pravé moderní koleje — krajináři nás naučili malovat a genre pak převzal vůdčí postavení při řešení moderních problémů uměleckých; historická malba byla tehdy skoro již pochována. Jsme tu na přechodu mezi stilisací a realismem, v době, pro niž máme slovo juste milieu. Theoretikové současní ovšem také stav ten spozorovali, svádějíce ho brzo na umělce, brzo na obecenstvo, ale není zde místa blíže věcí tou se zabývati, neboť o principech českého genru v jiné souvislosti promluvíme.

O malbě historické vládly od počátku století názory neméně konfusní. To však svorně se uznávalo, že historická malba tvoří vrchol umění; dnes po případě to také uznáme, ale s dodatkem, že nejlepší historik jest ten, který zanechává zprávy o své vlastní době. Tak jsou ku př. Watteau, Jaunet, Debucourt, Boucher znamenitými historiky Francie v 18. st. a bez odporu znamenitějšími nežli v 17. st. Poussin a Lebrun. To však jest věc principielní, která musela teprve dlouhé boje prodělati, a jisto jest, že i války napoleonské v této věci měly dosti značný vliv na malířství. V druhém decenniu století pozorujeme to po celé Evropě, že čím dále tím méně sahá se k historii římské a k mythologii; za to obrací se zřetel více k domácí historii a odtud čerpají se themata k velikým illustracím. Romantismus přivedl u nás tuto historii na denní pořádek a s vyvíjejícím se realismem vyrostla nám najednou celá řada historických malířů, jejichž vadou bylo jen to, že byli více učiteli české historie než malíři. Ale i oni vykonali své poslání.

Tento illustrační ruch historický pozorujeme u nás od let dvacátých a nejlepším prostředkem k lacinému rozšiřování illustrací těch byl právě tehdy vynalezený kamenotisk. Vynálezce jeho Alois Sennefelder (1771 až 1834), rodilý Pražan, již r. 1818 vydal v Mnichově „Lehrbuch der Steindruckerei“ a od té doby byl každý malíř zároveň lithografem. Prvním resultátem všech těchto okolností jsou Machkovy Dějiny české v obrazích. První svazek jejich vyšel r. 1820 a obsahoval vedle šesti obrazů 12 stran českého a tolikéž stran německého textu od V. Hanky. Jest to velmi zajímavá sbírka kreseb předních tehdejších umělců, z nichž skoro všichni práce své také sami lithografovali, čímž sbírka ta pro historii umění nabývá tím větší důležitosti. Najdeme tu kresby Berglerovy, Führichovy, Mrňákovy, Machkovy, Friesovy, Václava Manesa, Markovského a četných jiných domácích malířů. Hodnoty umělecké sbírka ta nemá ovšem žádné,

*) R. 1842 vystavoval Horn také fotografie na výroční výstavě.

za to tím větší věcný a historický interess. S toho stanoviska posouzena byla také hned r. 1822 v Kroku, kde praví se o Machkovi, že jest první, „který nedostatek největší na dobré obrazné vystavení dějinstva národního doplnil a tím také zalíbení panující, ze všech stran podporované hnusných čeřidel,*) též bídného obrazování protimyslných . . . sošek a obrazců, k nimž plastické netvory veškeré se přidružují, vzbuzením zalíbení něčeho lepšího potlačiti a vykořeniti horlil.“ Bohužel neshledáváme se v posudku tom s kritikou kresby samé, abychom si tím doplniti mohli obraz o theoretických náhledech, ale jest to pouze podání obsahu a vysvětlení „ginotagitelek“,**) aniž by „pisec malichernostmi rejsování a posuzováním obrazů, obzvláště se zanášel“. Jen na jednom místě jest také zmínka o „rejsování“ a ta týká se pouze obálky: „Obal nápisný k tomuto svazku přisluhující, jest pracné pěknopisecké čmárání, které by ovšem bylo více zásluh mělo, kdyby méně zapleteno bylo.“ Nemůžeme však opomenouti, abychom neuvedli ještě jedno znamenité místo z posudku toho, které svědčí již o tom, že požadavky pravdy a pravděpodobnosti byly již tehdá aktuelní a jak umělci, chtějíce jim vyhověti, docházeli k největším uměleckým aberracím. Praví se tam při obraze třetím (Čechy, Čechy ať slove!): „Můžeť každý v Čechách Slovana hledati, aniž však aby jej musel naleznouti, kdežto nyní nejméně jest doma, k tomu nebylo třeba, aby jeho pratvar z onoho trojnásobného amalgámu, v němž jej rozličné ohledy zadržují, vylučoval, což tak nemožno, jako směšno bylo, aby dráteník nouzí a strastí zápasící, chatrným vejdělkem z pletení drátu sebe i své obživující, v zakrsání mravním i tělesném pohrouženého, za vzor nejčistší a zbor veškeré národnosti velikého a mocného pronároda — slovanského — chtěl se vystaviti.“ Zkrátka umělec maje podati charakter starého Čecha, měl za to, že nutno tu sáhnouti k dráteníku. To byl ovšem zcela naivní realismus a nechci hledati v tom něco principielního, neboť i umělec byl dalek toho, aby zmíněného dráteníka také realisticky nakreslil. Principielní jest jen tolik: má to býti Čech, tedy všechny antické a akademické tradice tu nestačí a třeba sáhnouti do života samého a což tu bylo bližšího, než že starý Čech mohl vypadati asi jako dráteník? A to v letech dvacátých u nás jest pokrok veliký; vždyť ještě krátký čas před tím, když prof. Meissner loučil se s Prahou, měl Bergler za to, že ho jinak nemůže vymalovat než s antickou tógou.

IV.

V celé posavád vylíčené periodě zůstával umělecký horizont pražských malířů nad míru omezený a život jejich ubíhal tak klidně jako nějakého počestného cechovního mistra, který nikdy nebyl za hranicemi své vlasti. Běželo jim také nejvíce o zabezpečení hmotné existence a na daleké studijní cesty nedostávalo se jim prostředků. Akademie sama k účelům podobným také neměla žádného fondu a tak chovanci její uvykli na nejvšednější řemeslnický život. Byla to tísnivá atmosféra těžkého praž-

*) karikatur.
**) allegorií.

ského vzduchu, lidí maloměstsky šosáckých a úzkoprsých, jimž o uměleckém volném životě a o geniálním uměleckém tvoření nikdy ani ve snu se nezdálo. Naši umělci sami byli takoví starousedlí, „počestní měšťáci“, hodní a bohabojní lidé. Scházel naprosto umělecký temperament a umělecký duch v našich kruzích, ta dávka duchaplné lehkomyslnosti a bujnosti, z níž vypučely vždy nejkrásnější květy umělecké.

Co jest to umělec, vědělo se tehdy pouze ve Francii. Když u nás chodil umělec ještě v šosatém kabátě s vysokým límcem, upjatý a nepřístupný každému projevu bezprostřední životní rozkoše, odříkávaje si suchá pravidla konvenční slušnosti zkostnatělé, byrokratické naší společnosti, líné, nehybné, v Paříži halil se umělec již v dlouhý řasnatý plášť a miloval barvy rudé, vyzývavé. A duch ten odrážel se v uměleckých výtvorech; tam barva, oheň a temperament, u nás suchá korrektnost a bezbarvá nuda. Pietismus našich a německých „Nazaréнů“ nemá sobě rovna v celé historii umění a bylo to pobloužení, jakého bychom ve Francii marně hledali. Za to byli naši malíři zcela hodní lidé, ale při tom žalostně prostřední a to snad jest nejhorším osudem umělce, není-li ani zcela špatný ani rozhodně vynikající. Na francouzské malíře hleděla ovšem také „slušná“ společnost jako na rebelanty, jimž nestačí, že působí veřejné pohoršení pro lidi pořádné svým excentrickým chováním, ale kteří mají prý tajnou chuť zničiti všechno umění a zahladiti jeho památku ze světa. To byla ona divoká a bujná generace romantiků let třicátých, která na bedrách svých nese celé další moderní umění evropské.

K nám z toho francouzského hluku tehdy sotva že slaboučký ohlas v novinách se donesl. Triumfů Delacroixa v pařížském saloně povšimla si „Bohemia“ roku 1838., ale muselo uplynouti ještě přes deset let, než první umělec náš vydal se na cestu do Paříže. Snad by mnohý tak byl dříve učinil, ale nedostávalo se prostředků; vždyť i Řím, jenž považován byl za vysokou školu umění, byl českému umělci po celou první čtvrtinu století cílem nedostižným. Ať již několikaletý pobyt toho neb onoho malíře v metropoli křesťanstva rozvoji moderního umění prospěl čili nic, tolik jest jisto, že umělec seznal tam cizí stanoviska a odchylné individuality; konečně do let dvacátých nemohla římská cesta ještě zrovna škoditi. V té době však z Prahy nikdo do Říma nešel a nikdo také nikoho k tomu neměl.

Teprve když kartonový „generál“ Cornelius postaven byl v čelo uměleckého mužstva mnichovského r. 1825. a Mnichov počal konkurovati o slávu s Římem, vyskytli se i u nás privátní mecenášové, kteří chtěli umělcům usnadniti cestu za dalším vzděláním. Ale byli to lidé plní starých předsudků a zásad filologickým eklekticismem otrávených, kteří daleko byli toho, aby umění skutečně rozuměli a jimž Řím i ve třicátých letech byl ještě nejvyšší školou jeho.

Tito dobromyslní mecenášové nechtěli ještě nic slyšeti o romantismu, naopak chtěli umění zachovati čisté a poctivě stilisované; posílali tedy své protežence stále ještě do Říma, očekávajíce od nich umělecké zázraky. Nejpevnější víru v Řím měl tehdy prof. Alois Klar, jenž r. 1833. založil cestovní stipendium pro výtvarné umělce české s tou podmínkou, že umělec dvě třetiny stipendijních let stráviti musí v Římě. Nebylo nic

nešťastnějšího, než nařídití v zakládací listině tento věčný závazek a akta stipendia toho jsou svědectvím, že umělcům podmínka ta příliš pohodlná nebyla; podmínkou tou stává se konečně dnes Klarovo stipendium pro rozvoj moderního našeho umění bezvýznamným. Po 40 let snášeli mladí umělci tento nutící závazek s trpělivostí obdivuhodnou a byl to teprve malíř Leinweber, který jako stipendista r. 1872. přišel na myšlénku, že v Římě vlastně nemá již čeho hledati a zajel si místo do Říma — do Tunisu. Za toto nešetrné vyjádření své individuality umělecké a přidržení se novějších proudů uměleckých přišel ovšem v nemilé styky s úřady a následkem toho Klarovi stipendisté ještě dnes putují svorně do Říma.

Zcela správně omlouvá se Leinweber Klarovi v dopisu z České Lípy ze dne 15. prosince 1873. pravě, že italskou svou dobu považoval za studijní cestu, na níž člověk viděním, slyšením a pozorováním se skizzovníkem v ruce může se něčemu naučiti. „Měl jsem v Italii," praví dále, „také nejlepší příležitost studovati historii umění a pozorovati co dříve vykonali a požívati krás přírodních; ale co dnes se koná, poměr, v jakém k současníkům stojím, přítomnost, tu nesmí nikdo v Italii hledati." Konečně prohlašuje delší pobyt v Římě spíše za škodlivý nežli prospěšný a stěžuje si, že v té době, co on cestoval, kollegové jeho doma a v Mnichově naučili se výborně malovati. Tedy statuty jediného českého stipendia cestovního byly zastaralé hned při samém vzniku a pražští malíři byli až do padesátých let vždy o krok pozadu za ostatním světem. Když r. 1842. pod vlivem velikého plátna Gallaitova „Poděkování Karla V." cílem všech umělců staly se Brussel a Paříž, toužili naši ještě po Mnichově a teprve v letech padesátých Javůrek a J. Čermák nastoupili cestu na západ. V tom smyslu od nich datovati třeba nejmodernější fási. českého umění.

Romantická perioda, která předcházela, není dnes již z největší části ani života schopna, vyjímaje snad jen Führicha. To byl muž, který bez odporu provedl několik dobrých, ač nikterak samostatných kreseb. Kresby ty charakterisují dobu, ale malířem Führich také nebyl — bylť ještě žákem Berglerovým a zbožní Nazareni v Římě svedli ho docela. Ale jakkoliv Führich v historii světové má význam zcela podřízený, znamená u nás přece pokrokáře a novotáře. Jím zahájena byla u nás romantická generace let třicátých a čtyřicátých, jejíž hlavní dílo jest Führichova Genovefa a fresky z Tassa na zdích villy Massimi v Římě. Do Říma přišel Führich roku 1827. a shledal se tam již s kollegou Čechem Kadlikem, jenž dva roky před tím, jako první pražský umělec po dlouhé době opět do Říma se dostal. Rok po Führichovi vybral se Fr. Nadorp na cestu. Všichni jmenovaní patří však již k pozdější, romanticko-nazarenské generaci. Ale za nimi přišli brzo ještě jiní dva pražští umělci, kteří representují staré tradice školy předromantické.

Byli to Václav Manes a Josef Hellich, z nichž zejmena tento poslední zastupoval směr Berglerův skoro až do našich dnů, zůstávaje si při všech bouřích a uměleckých převratech vždy stejným, katolicky devotním a umělecky prostředním; nic nezapomněl a ničemu se nepřiučil. Pocházel z Choltic v Chrudimsku a zemřel před 15 lety ve stáří 73 let. Jsa již od devátého svého roku v Praze, dal se roku 1825. zapsati na

malířskou akademii a ačkoliv byl z nejmladších žáků svého mistra Berglera, zůstal mu věren až do své smrti. Z počátku pomáhal bratru svému Čeňkovi, jenž té doby jako nadaný malíř pokojů opustil akademii a snad i Jos. Navrátilovi; Bergler i Waldherr ho protežovali a pilně vyznamenávali, tak že již r. 1830. došel pověsti nejlepšího žáka a zároveň i první komposiční ceny. Když pak rok na to vystavil scénu z Bürgerovy Eleonory, přiřkla mu i Bohemie umělecký talent. Nic nebylo přirozenější, než že společnost vlasteneckých přátel umění dala si na tom záležeti, aby nejlepší její žák poslán byl do Říma; někteří členové se složili na roční summu 400 zl. stříbra a Hellich již v listopadu roku 1836 byl v Římě.

Do té doby v Praze mimo jmenovanou scénu maloval hlavně jen trhové podobizny jako každý jiný. Větší nároky dělala pouze Madonna s dítětem na zlaté půdě (1828), Madonna se sv. Cecilií a Lukášem (1835) a Obrácení krále Borise skrze Cyrila a Methoděje (1836). Studium v Římě mnoho mu však neprospělo, poněvadž ani římský vzduch nemůže činiti zázraky a umělecký temperament nenajde nikdo v žádné galerii světa. Hellich, jenž ničím nebyl než žákem Berglerovým, zůstal jím i v Římě. R. 1839. šel pak přes Milán do Paříže; znal již z doslechu slávu Delacroixa a byl žádostiv na vlastní oči spatřiti pařížský salon — ale chápati nedovedl. Jako cestovní upomínku přivezl si z Paříže svůj obraz „Cimabue nalezá Giotta", v němž na francouzské romantiky upomíná jen přehnaná theatrálnost, ale mrazivá a ledová, bez ohně a barvy.

Vrátil se do Prahy jak byl odešel, jen s většími aspiracemi. Ale tehdy povolán byl právě také Ruben za ředitele pražské akademie a hned v prvních měsících vymítil sestárlé tradice berglerovské. Z toho nevzešlo mezi Rubenem a Hellichem žádné přátelství. K tomu se přidružily věci národní; duch český počal se i mezi malíři probouzeti a Hellich byl první, jenž s této strany proti skoro výhradně německé společnosti přátel umění vystoupil. V Římě jako soudruh Palackého zabýval se archeologií a po návratu svém stal se r. 1841 prvním kustodem archeologických sbírek musea království českého s platem 300 zl. stř. Od té doby český vlastenec u společnosti přátel umění i u ředitele akademie požíval tím menší obliby. Kolem Hellicha utvořil se však silný sbor českých umělců a výsledek bojů bylo založení české jednoty umělecké.

Pro národní český život a propagování slovanské myšlénky v oboru umění výtvarného má Hellich význam nepopiratelný; ale toto zcela různé měřítko kladlo se neprávem také na jeho produkci uměleckou. Ještě před svou římskou cestou nazýván jest ve Květech r. 1835. „bujarým geniusem"; ale i tato chvála plynula spíše z důvodů vlasteneckých, neboť referent tamtéž dodává: „Newšak jediné pro výtečné nadání umělecké rádi bychme jméno p. Helligowo uwedli w známost ústům našich krajanů, nýbrž pro tu krásnou cnost, jakou by se powynášeti měli wšichni naši mladí umělci — pro jakousi národní hrdost, zwláštní oblíbení w jazyku otcowském . . . Hellig jest našinec!" Od té doby drželo se dobré mínění o Hellichovi bez kritiky — považovalo se za faktum a za pravdu, ale dnes jest tato pravda již přes půl století stará a po takové době

zvrátila se již tak mnohá, pevnější umělecko-historická pravda v lež. Osud ten stihl všechny, církevně znějící chvalořeči Hellichovy.

Přízně duchovenstva zasloužil si Hellich ovšem plnou měrou, neboť málo kdo byl tak neúnavný v malování oltářních obrazů jako on; v oboru tom byl nesmírně produktivní, ale i nesmírně prostřední a naivnosti kresby svorně pojí se s koženým koloritem, hrubostí modelace a slabou perspektivou; jeho draperie jest plechová a postavy dřevěné. Vzorem takové naivní Hellichovy komposice jest lithografie českých králů z r. 1848. V otevřené síni, zdobené trofejemi, staročeskými zbraněmi a sochami Libuše s jejími sestrami, sešli se všichni vládcové čeští od doby Přemyslovy k nějaké poradě. Skrze oblouk jest viděti na Prahu a Vyšehrad. S takovým množstvím figur nevěděl si ovšem Hellich dobře rady a pomohl si konečně jako onen malíř, jenž na malou destičku měl namalovati 11.000 panen sv. Uršuly; udělal pouze malý kostelík a řekl, že všechny panny jsou tam právě na modlitbách. Něco podobného provedl také Hellich, tak že na jeho obraze od některého vládce vidíme pouze nos, od jiného kníry; od Jaromíra pouze čepici. Též pohanští knížata se nějak za své pohanství stydí a drží se bázlivě v zadu. O obrazu tom se říkalo, že jest to dobrá pomůcka pro posloupnost panovníků — neměl tedy Hellich již daleko, aby stal se malířem školních diagramů.

Nejlepším dílem Hellichovým, do něhož vložil celou svoji uměleckou i archeologickou erudici, jest oltář sv. Lukáše v Týně. Původní oltář pražského cechu malířského, jenž vznikl r. 1348, stál v Marianském kostele „na louži“ a později přenesen byl do chrámu týnského pod gotický kamenný baldachýn nad hrobem utrakvistického biskupa Lukiana; když kostel vrácen byl katolíkům, zničen hrob tento a kosti Lukianovy veřejně spáleny. Tehdy zhotoven nový oltář, k němuž obraz maloval Karel Škréta. Roku 1846. byl oltář i obraz již tak sešlý, že několik umělců usneslo se provésti obraz ve slohu gotickém a práce ta svěřena Hellichovi; za tři roky na to celý oltář vystaven byl již v jednotě umělců. Při práci té šlo hlavně o nápodobení skládacích gotických oltářů; dobrých vzorů bylo dosti a kresba i kolorit se zlatou půdou v případě takovém snesou každou stilisaci. Proto slohově i technicky obraz ten Hellichovi nejlépe se podařil. V prostřední tabuli sv. Lukáš maluje P. Marii, která s Ježíškem stojí na něčem, co má býti snad oblakem. Na levém křídle jest narození Páně, nad ním pastýři jdoucí do Betléma. Na pravo na hoře 3 králové jdoucí za hvězdou, pod tím titéž, kterak se koří Kristu. Pod velkou střední tabulí arciotcové starozákonní, králové a proroci kráčející za andělem vstříc Spasiteli. Dílo to celkem vyhovělo potřebě, ale umění české ani umění Hellichovo tím nepokročilo.

Talent Hellichovi příbuzný byl Václav Manes; měl tutéž uměleckou erudici a podobné osudy jsa o 11 let starší. Rodem byl Pražan a r. 1808. přijat byl na akademii právě jakožto stý její žák. Nadáním rovněž neoplýval, ale vytrvalost zjednala mu řadu cen a vyznamenání, tak že když už desátý rok na akademii trávil, dostalo se mu i ceny komposiční, a později i protekce vznešených dám, šlechtičen, které r. 1829. na své útraty poslali ho také do Italie.

Jméno Manes má u nás posud velmi dobrý zvuk, mluví se o veli-

kánech Manesech a o vynikající rodině Manesů, která prý si o český ráz umění zjednala nesmrtelné zásluhy. To jest také jedna z nespravedlivých glorifikací, kterou třeba opraviti. Z rodiny Manesů zasloužil si uměleckého uznání pouze Josef Manes; ale ten žil již za zcela jiného uměleckého i národního milieu než jeho otec a strýc. Tento poslední, Václav Manes, poněvadž zval se historickým malířem, vybíral zhusta sujety své z domácí historie, ale v jejich provedení není nic národního, nic českého. V jeho pracích jsou jen divadelní figury a neurčité kostymy, tak že věc může býti také i z tatarské historie.

To má již Hellich, chceme-li, zásluhy o český živel v umění mnohokráte větší, ano i Jos. Mrňák, malíř tehdy nejmenší mezi malými, měl větší národní vědomí, an své obrazy česky podepisoval. Býti vlasteneckým umělcem ve smyslu Václava Manesa, nebylo v době té konečně věcí tak těžkou; vždyť i Rud. Müller z Liberce byl tehdá také ještě takovým národovcem a víme, že celá společnost přátel umění jest až podnes vlastenecká. Záleží na tom, za čí vlast kdo Čechy považuje.

Václav Manes a bratr jeho Antonín nevyčnívali zcela nic nad průměrné niveau umělecké potence pražské obce malířské; naopak, Václava Manesa překonala hned současná mladá generace a nad Antonína daleko vynikal jeho vrstevník „knoflíkář“ Piepenhagen. Tento maloval sice přečasto cizí kraje, kdežto Ant. Manes maloval české nivy, hrady a zámky, ale historik umění nemá po ruce měřítka vlasteneckého a ethnografického, ten konstatuje pouze, že Piegenhagen byl skutečně malíř — a jaký malíř proti Manesovi!

Jiným způsobem a obšírněji bylo by třeba vyložiti význam Josefa Manesa; avšak tento umělec nespadá již do rámce těchto kapitol, kde šlo jen o nejstarší generaci Pražské akademie. Tolik však přece jest možno podotknouti, že třeba uvážiti theoretické i praktické vědomí jeho doby: u nás Ruben, v cizině ethnografický genre, v theorii studium přírody. Někteří měli za to, že najdou přírodu jen v italské campagni a v okolí Neapole nebo že ji musí hledati v Tunisu a v Orientu. Josef Manes nepřišel tak daleko z rodného kraje, ale theorie ty znal přece a nalezl přírodu doma. To jest jeho historický význam, s nímž spojuje se ještě vysoké nadání umělecké. To však o Václavu Manesovi říci nemůžeme.

Před svou římskou cestou byl Václav Manes v celkové disposici, ve vedení světla, v kresbě i v barvě zcela mělkým eklektikem. Jeho draperie prozrazují již tehdy studium Rafaela a Quercina dle kreseb Berglerových. Berglerova záliba pro plné, široké, ovalné a měkce modelované tvary ženské jeví se i u něho. V Italii s dávným přítelem Nadorpem kopíroval ve Vatikáně a studoval staré Florenťany, tak že po svém návratu do Prahy r. 1832. zbavil se leckteré šablony berglerovské.

První plod jeho italských studií bylo „Korunování nejctnostnějšího děvčete v VI. st. dle legendy sv. Medarda“, které ještě s četnými kopiemi dle Rafaela hned rok po svém návratu vystavil. Bylo to úhledné a pestré, hladké a čistě vyžehlené, jako první psaný kalligrafický pokus mladého žáčka. Později maloval V. Manes také mnoho podobizen a jsou

to jeho nejlepší díla, ač i v tomto oboru stojí nesmírně hluboko pod Machkem. Šat dělal mu vždy obtíže, jest plechový, plošně kolorovaný, bez plastiky; ruce prozrazují vždy řemeslníka a zejmena prsty dámských podobizen jsou dřevěné a neohebné; při tom vládl V. Manes velmi chudou paletou, ačkoliv na několik kroků barva jeho působí dosti živě a sytě, poněvadž nepostrádáme tak mnoho scházející nuance a přechody.

Jako Hellich, tak nežil ani V. Manes v dobrém přátelství s ředitelem Rubenem. Radikální změny na pražské akademii, které tento ředitel zaváděl, nenašly mezi staršími umělci vůbec žádného přívržence. Ruben přinesl nové názory a nové směry; zavál jiný vzduch, silnější a prudší, který staré berglerovské tradice za jediný rok odvál. Ruben odstranil kde jaké kresby a malby starých žáků akademických a tito stali se v očích Rubenovské generace až skoro směšnými. Na to stěžuje si Václav Manes v dopise Nadorpovi do Říma dne 22. února 1847., že všechny staré cenou poctěné kresby, které v akademii za vzor vyvěšovány, uloženy byly do beden a odstraněny, aby památka po nich nezůstala. A ještě bolestněji dotkly se události let čtyřicátých Václava Manesa. On již po smrti Waldherrově zastával provisorně ředitelství akademie a dělal si velikou naději na postavení definitivní; tehdy však povolán byl Kadlík za ředitele. Když pak tento r. 1840 zemřel, povolán byl Manes opět dosti dlouho provisorním ředitelem, ale pak musel ustoupiti Rubenovi; tím byla jeho umělecká hrdost nesmírně uražena a on proto po několik let ani výstavu neobesílal. Přáním jeho bylo, aby co nejdříve z nevděčné Prahy mohl odejíti; byl na rozpacích, má-li jíti do Říma či do Mnichova a táže se Nadorpa o radu, pravě, že jest svobodný a že není vázán na ženu. Ale konečně zůstal přece v Praze, živě se portraitováním a vystavuje menší obrazy až do konce svého života r. 1858.

Mimo Václava Manesa byli tu pak ještě tři známější malíři oltářních obrazů ze staré školy Berglerovy. Byli to Václav Markovský, historik a restaurator obrazů karlsteinských, Jan Kroupa, otec letos zemřelého genristy a krajináře Václava, a konečně Gustav Kratzmann, také restaurator, portraitista a historik. Na jubilejní výstavě r. 1891. na všechny tři bylo zapomenuto, ačkoli zejmena Markovský by byl zasluhoval, aby se mu jako předchůdci historiků doby Rubenovy, zvláštní pozornost věnovala. Byl z nich také nejstarší, narodiv se ještě za vlády císaře Josefa II. a učil se kreslení u Ludvíka Kohla na Malé Straně. Akademickou dresuru prodělal pod Berglerem od r. 1803 a byl propuštěn asi r. 1818 s mnohými lichotivými poznámkami, které svědomitě u jeho jména v akademické matrice jsou zapsány. Vystavoval jen do r. 1824., a vybíral si scény z vlasteneckých dějin, z doby husitské a z doby Karla IV., maje ve zvyku nacpati na plátno figur více nežli bylo možno. Jeho díla jsou proto učiněný komposiční chaos, plný perspektivních nesprávností. Zajímavé jsou také jeho lithografie k Machkovým dějinám českým; v těch jeví se Markovský jako naivní romantik, jenž shlédl snad někde Corneliova Fausta a na Dürerovi studoval draperie. Maloval raději více do šířky než do délky; jeho proporce těla jsou zcela špatné, postavy nízké, buclaté, sražené, bez výrazu. Kostymy má zcela

libovolné a jeho Libuše zakládající Prahu podobá se zcela malé, nezkušené slečince z pensionátu. Ve svých komposicích rád udával muže se sekerou, téhož, jakého často vidíme na kresbách Führichových z doby té, což vede k podezření, že užívali již tehdy skutečného modelu. V pozdějších letech pak, až do své smrti r. 1846. dodával Markovský již jen oltářní obrazy různým kostelům.

Podobné zaměstnání měl Jan Kroupa, jenž jako sedmnáctiletý jinoch r. 1811. přišel na pražskou akademii a tam plných deset let na umělce se vzdělával. Za tu dobu vysloužil si také zlatou medaili r. 1818. Pak se stal samostatným mistrem a živil se portraitováním. To byl zcela obyčejný běh životní českého malíře. Ale mezi tím stal se Kroupa učitelem v rodinách šlechtických a při kopírování starých obrazů na venkovských zámcích stal se z něho najednou umělec vysokého slohu, jenž čas svůj pak věnoval pouze oltářním obrazům. Pražských výstav, na nichž debutoval teprve r. 1825. třemi portraity, nevím z jakého důvodu, málo se zúčastnil. Aby projevil někdy svůj vlastní samostatný temperament umělecký, o to se nikdy nenamáhal a volným jeho komposicím nejvíce škodí naučená, eklektická linie; za to podobizny jeho jsou správně kresleny a v celku v jemnějších tónech drženy než podobizny Václava Manesa; ale dobrým portraitistou také nebyl.

Třetí z uvedených umělců, galerijní inspektor, restaurator a krajan Führichův z Chrastavy, přijat byl na akademii r. 1825. jako jinoch patnáctiletý. To byl umělec, který z kollegů svých měl nejširší horizont umělecký a který na cestách svých seznámil se s nejrůznějšími směry malířskými. Roku 1835. nalézáme ho v Drážďanech, dva roky na to zdržuje se v Mnichově a r. 1838 jest v Italii. Znal tedy všechna umělecká místa své doby a přece ve vlasti své zanikl zcela bez památky. To byl umělec, který cítil již potřebu barvy; jeho obrazy jsou vždy správně kresleny a také koloristicky zajímavy, neboť vládl již dosti bohatou paletou a nános jeho jest velmi pastósní. Ale takové vskutku umělecké kvality byly u nás v letech třicátých málo ceněny a Kratzmann, chtěje býti také od umění svého živ, počal produkovati zcela průměrné oltáře a zabýval se restaurováním poškozených, starých obrazů. Takové restaurace prý se mu dlouho nedařily, ale štěstí mu podivuhodně přálo. Roku 1846 seznámil se s Ondřejem Eignerem z Augsburku, král. bavorským inspektorem galerie a ten mu všechna potřebná tajemství restaurační odkryl během — dvou měsíců. Pak byla jeho pověsť jako restaurátora a církevního malíře zajištěna. Pražských výstav účastnil se skoro po třicet let od r. 1829 a ve svých 27 letech budil neobyčejné naděje, tak že i cizí listy jím se zabývaly. Když r. 1837 poslal svou Šárku a Ctirada, malovanou v Mnichově, na výstavu drážďanskou, chválí ho kritik Jul. Mosen v „Zeitschrift für elegante Welt“ pro pohádkovitě romantickou komposici a poetický účin. Pražský korrespondent „Morgenblattu“ tvrdí zároveň tehdy, že mladý umělec jest v Římě, což ovšem byl omyl, neboť dle spolehlivých pramenů pracoval Kratzmann tehdy na obrazu Madonny s dvěma postranními křídlovými obrazy sv. Lukáše a sv. Cecilie, který roku 1838 byl vystaven. Teprve tohoto roku šel Kratzmann do Italie. Když se vrátil, snažil se, aby pronikl také ve Vídni,

ale poněvadž se mu příliš nedařilo, spokojil se od r. 1852 s klidným, životem galerijního inspektora; při tom maloval obyčejné podobizny a oltáře. Zemřel téhož roku jako Václav Manes a ze všech posavád jmenovaných zbyly tu pouze Jan Kroupa a Hellich jako památníci a representanti nejstarších tradic akademických v oboru malby figurální.

V krajinářství objevily se u nás nové směry již mnohem dříve. — R. 1836 zřízena byla znovu starší zaniklá škola krajinářská a vedení její svěřeno bylo Ant. Manesovi; místnosti školy této byly v paláci hr. Swerts-Sporka v Nové aleji. Vedle Manesa bylo však tu několik jiných umělců většinou samouků v krajinářství, kteří, ačkoli byli vrstevníky Manesovými, značí přece další, modernější studium v pojímání krajiny a přírody. Antonína Manesa nelze aspoň řaditi ani mezi vynikající krajináře domácí a tím méně mezi evropské. Od Postla mohl se naučiti velmi málo a sám nedovedl se na přírodu dívati; nedostávalo se mu jemného smyslu pro pochopení poesie krajinné, pro postřehnutí modravých a fialových nuancí vzdušných na dalekých horizontech. Byl pouze učitelem a kreslířem; ale malby jeho jsou tvrdé, bezbarvé. Proti Postlovi značí Manes ovšem dosti značný pokrok a můžeme moderní krajinářství české od něho datovati, ale byly to nejhrubší stilisované počátky krajinářství atelierního, jehož vzorem jsou plastičtí a formoví krajináři Ruysdael a Everdingen se svým hnědým tónem, bez světla a vzduchu.

Mnohem dalekosáhlejší význam pro další rozvoj měl Aug. Piepenhagen, vyučený prýmkář a knoflíkář, jenž díval se již na krajinu okem moderního umělce. Z vrstevníků jeho nikdo tak úlohu krajinářskou nepochopil jako on a Piepenhagen byl zároveň první u nás, který si povšiml, že v krajině jest také vzduch a že tráva jest zelená; jeho lesy, skály a vrchy i celá bujná přírodní vegetace halí se v modravé páry a hledí na nás z přirozeného svého media jako ve skutečnosti; nikde není nic plechového, pouze malovaného, všude jest život a volný dech velké přírody. O Antonínu Manesovi se říkalo, že podává celkový dojem krajiny, bez ohledu na detaily, ale pak to byl jen mrtvý obraz a ne skutečný výsek přírody; Piepenhagen naopak podrobnostem věnoval dosti značnou píli, ale podrobnosti ty nikde neruší celek, nýbrž v magickém vzdušném tónu se s ním spojují.

A k tomu byl Piepenhagen samouk, jehož životopis čte se jako román z uměleckého života. Jako tovaryš cestoval po Švýcarsku a při pohledu na velkolepou přírodu probudil se v něm dřímající talent. Tam setkal se někde tento cestující pruský knoflíkář s jakýmsi starým malířem, jenž zasvětil ho v nejnutnější potřeby technické; ostatnímu naučila ho příroda, poněvadž nebyl posavad zkažen žádnou akademií a žádným učitelem. Zvláštním osudem zanesen byl do Prahy, kde se zamiloval, oženil a usadil. Byl jenom o sedm let mladší než Antonín Manes, ale přežil tohoto o celé čtvrtstoletí. Při všem uznání a slávě, jaké požíval doma i v cizině, žil však Piepenhagen stále jako mistr knoflíkář, jemuž postačilo, když namaloval dobrý obraz a prodal ho. Maloval náladové krajiny, západy slunce, lesní partie večerní a noční krajiny měsíční, skály a daleké modravé vrchy. To vše dovedl s pravou uměleckou

delikatessou vykouzliti na plátně pokuřuje neustále z krátké dýmky; nikde není ostrých hrotů, silných kontrastů světla a stínu — naopak, jeho paleta zná jen lomené a tlumené tóny.

Po svém příchodu do Prahy maloval Piepenhagen ponejvíce scenerie alpské za jasného denního světla, kde jen lehké mlhy a páry zahalují vrcholy hor a daleké lesy; na pozdějších obrazech jeho mraky stávají se hustšími, mlhy těžšími a místo jasného světla denního vidíme odumírající světlo večera, světlo zapadajícího slunce a konečně melancholické světlo měsíce a příšerné osvětlení večerního ohně. Podzimní mlhy, jež měsíc sotva proráží, lehce se nesou nad klidnými hladinami vod. S krajinou zatemňoval se i duch umělcův a díla jeho jsou věrným obrazem jeho cítící duše. Bylo v něm něco příbuzného krajinářům Fontainebleauským a nejspíše něco podobného Corotovi, kdežto Manes hleděl na přírodu spíše okem Rousseaua, ačkoliv ani z dálky k němu nemůže se přirovnati.

S podivením však jest, že Piepenhagen nezanechal tak velké školy jako Manes nebo později Haushofer. Byl asi špatným učitelem a to, jak se zdá, jest osudem každého skutečného individuálního mistra. Mimo jeho dcery znám jen jediného krajináře, jehož sám za žáka uznával; byl to Karel Krumpigel, umělec podobného osudu. Měl se státi obchodníkem, ale známost s Piepenhagenem učinila z něho také krajináře; bohužel zemřel již v 27 letech v Mnichově r. 1832. V barvě nestojí Krumpigel ještě ve výši svého mistra, ale z děl jeho hledí stejně vznětlivá fantasie a melancholická nálada.

Z ostatních vrstevníků nejblíže Piepenhagenovi stál Jos. Navrátil, samorostlá individualita, jehož malé gouaše, naplněné jemnými, modravými mlhami, každému dobře jsou známy. Navrátil studoval pilně účin vzduchu na barvy a nejraději maloval oblohu s pozadím. Zemřel o tři léta dříve než Piepenhagen ve stáří 68 let. Ostatní podřízenější krajináři té doby byli Gust. Alois Schulz, malíř architektur, Frant. Kučera, jenž byl v Mnichově a Italii, a Karel Würbs, inspektor obrazárny.

Vedle těchto vyvinula se během času celá řada žáků Manesových. jako byli Havránek, Liehm, Herold, Gellert, Brechler a Kautský. Manes řídil však školu svou pouze osm let a po jeho smrti přišel opět nový element vývojný. Tehdy byl již Ruben ředitelem akademie a uprázdněná krajinářská profesura dána byla r. 1844 jeho švagrovi Maxu Haushoferovi z Mnichova. Mladá škola Manesova podlehla ovšem ihned novému profesoru, což jeví se nejen v technickém provádění, ale i ve volbě sujetů. Rubenovo zamilované místo bylo Chiemské jezero a poněvadž Max Haushofer měl podobný vkus krajinářský, stalo se, že oba na jezeře tom našli družku života; byli to dvě dcery jejich ochotné hostitelky. Od té doby Chiemské jezero v několika exemplářích bylo každoročně na pražské výstavě. S Haushoferem a Rubenem táhla pak vždy celá družina českých krajinářů na Chiemské jezero a jeden maloval ho v poledne, druhý ráno nebo při měsíci, jeden na pravo, druhý na levo; pražské obecenstvo mělo při tom tu výhodu, že bez cestování Chiemské jezero důkladně poznalo. Officielní referáty výstavní jsou plny

chvály tohoto umělectví, ale kdo dnes viděl jen jeden exemplář tohoto nešťastného jezera, nepřeje si ani viděti další.

Haushofer a všichni jeho vrstevníci s ním, domnívali se o sobě, že umí dobře malovati, ale mýlili se všichni; tolik mu můžeme připustiti, že dovedl vžíti se v pravou uměleckou a poetickou náladu, že třeba i rozuměl krásám přírodním a byl jim velmi přístupen, ale když někdo rád hoví si na pokraji velikých listnatých lesů a celé hodiny dovede pozorovati hřebeny alpské, nebo po lesích bloudit a na malebných březích chiemského jezera snít, to nečiní ho ještě výtvarným umělcem. Snad více blouznil, když se měl učiti malovat. S rukou na srdci tvrdíval někdy Haushofer, že ještě nikdy nepotkal v lese satyra, a že mu nikdy božský ten flétista v lese nepřeběhl přes cestu, za to často slýchal, když dral se houštím, hlas ptáka a třepot křídel. To chtěl malovat a nic nechtěl míti s krásnými obyvateli Olympu. Jindy zase, když nad zeleným osením temná mračna se hnala a daleké hučení bylo slyšeti, sahal po štětci, aby maloval bouři. Z takových ukázek seznáváme, že Haushofer měl velmi dobrý krajinářský temperament, ale že na neštěstí příliš brzo se narodil; bylo v něm něco personelního, čemu nedovedl dáti technického výrazu. Poznáme ihned, co chtěl říci, ale co neřekl; nálada jest všemi možnými prostředky vždy jen — napověděna: vidíme lesklou hladkou plochu jezera a na pobřeží jeho dva čápy, kterak na jedné noze stojíce s hlavou pod křídlem ukrytou horkem vysíleni odpočívají a napadne nám parný den, poledne a katalog potvrdí naši domněnku, kterou koloristický celek obrazu chce již trestati ze lži.

A tak pracovala celá rozšířená škola Haushoferova, jejíž hlavní jména jsou Stephan, Jul. Gruss, Croll, Wolf, Hilbert, Bubák, Kratochvíl a Kosárek; k těm pak přidružili se skoro všichni žáci Antonína Manesa. Byla to konsolidovaná škola, proti níž stál jediný Piepenhagen jako umělec skutečně moderní; nebyl ani tak raffinovaně minutiésní jako na př. Havránek, jenž dovede do opuštěného, klidného koutku lesa posaditi na buk lesního holuba, nebo nad luční strouhu pustiti modravé libelly, jejichž mřížová křídla určitě rozeznáváme, ale uměl diváka postaviti do skutečné krajiny, kde mohl dýchati a se pohybovati. A to jest krajinářství.

Z cyklu básní Otakara Červinky.

Salomon a Buddha.

„Den smrti naší lepší
než narození den,
a ze všech nejšťastnější,
kdo nebyl narozen.“

Tak Salomon dí v písni;
byl nejmoudřejším všech.
„Neb celý život lidský“ —
dí Buddha — „jedenť dech.“

Jen jedno oddechnutí
poslední, hluboké:
to poznal já též, patře
ve mroucí oko Tvé.

Oblaky.

Jako ty oblaky mizíte v dál,
postavy překrásné, které jsem znal.
Oblaky růžové, beztvárné, nejasné!
Byly jste žen, mužů postavy překrásné.
Sen to, jenž se mi zdál.
Oblaky, mizíte v mlhavé dáli,
přeludem jste jen, pouhý klam.
Krátká snad doba, jen okamžik malý,
budu co vy též: přelud sám.

Sosna.

Jen malba pouhá!
Však Tvojí rukou.
Mně vystupuje
vzpomínky touha,
jež lásky mukou,
jak mračnem pluje
a plní hruď.

Ta sosna tmavá,
kde s Tebou dlíval,
oko v Tvém oku,

zřel ústa smavá,
na Tě se díval,
snil po Tvém boku:
„Mou věčně buď!“

Staletý strome!
Za tebou v dáli
se kostel bělá.
Tvé větve chromé
vichřice rvaly,
do tvého čela
se zaryl blesk.

Však ta, jež tebe
tak milovala,
nepřijde více.
Bez konce nebe
jim láska se zdála.
Nám brázdí líce
jen pro Tě stesk.

Zřím na strom starý,
na kostel bílý,
na lesnou horu;
zřím, jak tam z fary
jde párek milý,
zřím Svatoboru
tam šerou báň.

Hostitel vlídný
nás doprovází
ze staré fary
veselý, klidný.
Již skrze mlází
zřít strom jen starý
a šedou stráň.

Již s bohem dáno.
On zašel v houští.
Netušil žádný,
co v hvězdách psáno:
že osud spouští
šíp smrti zrádný
na bílou laň.

Sám opět sedím.
Hle, sosna stará,
zervaná bleskem.

Na obraz hledím,
v oku cos hárá
jak slzy. Steskem
líc kladu v dlaň.

Kostelík bílý
nad Svatoborem;
tam farář vlídný.
Zřím párek milý,
obláčky horem.
Je večer klidný,
mám v srdci ráj.

Bez hlesu, zvěsti
bouř vzala Tebe.
Zmizela šmahem
vidina štěstí.
Nám vzalo nebe
v Tvém srdci drahém
svůj věčný taj.

Pod Javorníkem v Kranji.

(U Cirknického jezera 15. července 1895.)

Na prsou Tvých, svatá máti
přírodo, co cítím dnes,
můžeš Ty jen zase znáti,
ten Tvůj les.

Orel nade mnou se vznáší,
vážka na sítí,
ale zašlou lásku naši
necítí.

Šumí, šumí svoje zvěsti,
šumí včera, dnes
o marnosti všeho štěstí
temný les.

Javorníka pod temenem
hlubá lesa tmáň,
hlavu, mysli pod břemenem
kladu v dlaň.

Podivnou jsem snil zde dumu:
celý světa chod
podoben je Tvému šumu,
hřmění Věčných vod.

Z nové belletrie španělské.

Tanec Cherubínův.

Napsala Emilie Pardo Bazánová.

Dětství mé bylo velmi zábavné a veselé. Rodičové moji žili v Compostele a bydleli v domě po našich předcích, ve stavení to starém a již sešlém, ač nikoli pobořeném, vypraveném starým a vážným nábytkem, čalouny z červeného damašku, stolicemi s vyzlacenými lenochy, čínskými drobnůstkami, zašlými obrazy svatých mučedníkův a podobiznami předků ve vyšívaných vestách a žlutavých parukách. Hned vedle našeho domu, ač s průčelím a branou do jiné ulice, byl dům sestry našeho otce, kterou nebe také obdařilo četným potomstvem (nás bylo devět, pět bratří a čtyři sestry) a dítě, které má půldruha tuctu soudruhův a kamarádů, nepocítí nudy.

Sám nepřítel lidstva nevymyslí všechny čertovské kousky, které jsme dovedli vymysliti my, když jsme se buď v neděli nebo v prázdném odpolední dne všedního sešli v některém z obou domů. Jediné loutce jsme nenechali hlavu; a protože tehdy ještě nebylo zvykem vyváděti děti do polí, aby si schladily horkou krev, a aby zmohutněly a sesílily, ulevovali jsme si, uvězněni v domě, pobíháním po něm křížem krážem, nahoru dolů, divokým útěkem se šíleným křikem; kutáleli jsme se po schodech, sjížděli jsme po zábradlích, protlačovali jsme se skulinami, houpali jsme se ve výklencích okna, ba lezli jsme i vikýři v podkroví, svářice se s okolními kočkami o místo ku procházkám.

Když náš věk pokročil, změnil se směr naší lehkomyslnosti a ráz našeho darebáctví. Procházeli jsme všechny stupně dětinské rozpustilosti. Sotva jsme byli odkojeni, změnila se nám košťata v oře, svázané židle nám představovaly spřežení s dostavníkem, pánve a kotlíky povýšeny za hudební nástroje, a vypárané loutky, míče špendlíky propíchané a vzduchu prázdné, bubínky bez rolniček, šťovík usekaný do paštiček — to byly výsledky bujné neposednosti a slepé ničivosti dítěte mezi rokem třetím a sedmým.

Pak nastaly jiné hry, již rozumnější, které projevují větší vybroušenost a uvědomělost; ty, které prozrazují u malého mužíčka směr a určité povolání, a u drobné ženušky určení k lásce, pud mateřský a obratnost ku správě domácnosti, nabytou poděděním. V této periodě se chlapci povážlivě odlučují od děvčat, podnikají vojenské prohlídky a defilé, uniformují se čákami a špičáky z papíru, ozbrojují se dřevěnými meči a rákosovými puškami, vytahují z harampátí rezivé šavle vojákův, a na oko krásné, nepotřebné pistole, co zatím některý z družiny — snad nějaký příští biskup — si obléká ornát, utvořený z květovaných šatů babiččiných, prohlašuje se za vojenského kaplana, staví si v koutku oltá-

říček, osvětlený množstvím svíčiček, zastrkaných do drobných olověných svícnů, a spouští na nás slavnou mši. Děvčátka zatím stříhají na šatečky a čepičky loutce, o které rozhodly, že jest malým dítětem, a která má pět nebo šest chův; jedna jí zamazává tváře polévkou, jiná jí podává nápoj ze škrobu a špinavé vody, tato ji utírá kouskem voskovaného plátna, a ona, patrně nejhorlivější, ji klade celou do lázně, ze které vyndají chudáka loutku rozmočenou na kaši. Některé dívky bývají lehkovážnější, méně oddané svatým povinnostem domácího krbu, a místo aby péči měly o potomstvo, zabývají se konáním návštěv, nebo vycházením na procházky ze světnice do předsíně, vyšňořeny bohatými mantillami ze starých cárů, a ovívajíce se stínidlem lampy, nebo rozvívadlem ohně od kamen.

Ale přes to vše čas nezdržoval své okřídlené kolo, a nám mnohým nastala nudná doba, tanoucí mezi druhým a třetím obdobím, přechod, který opětně uvedl nové změny v naše kratochvíle a nezbednosti. Jest zřejmo, že jsme snad ještě nepřestali býti dětmi, ale vlivem, jakým působí dospělí lidé na děti, počaly v našem vyražení převládati zábavy dospělých. Rozhodně se již žádný neposeda nezabýval vystřihováním ornátů ze stříbrného papíru, ani nevytrhával kohoutovi peří z ocasu, aby si vyzdobil klobouk, ani neobouval kočku do ořechových skořápek, ani nemíchal cukr a hrozinky, ani nevyváděl jiné čertovství toho rázu. V tomto období, ne neprávem přezvaném dobou páví, vzniká v chlapcích zuřivá touha po neodvislosti, záchvatná záliba v potajmém kouření a chtivost, počínati si tak jako muži skuteční a praví, která je svádí dílem k pokusům civilisování se, dílem pak ku plýtvání galanteriemi k děvčatům. Tato se zase tváří upejpavě a tajemně, zasmějí se náhle silně a hlasitě, a beze všech důvodů, jindy zase provokují mladíky, dobírajíce si je, pak zase spolu šuškají a počínají si tajemnůstkářsky, a zase líčí předčasnou vážnost, ovládajíce hochy svojí rannou znalostí společenského chování a přetvářky...

Mezi námi nebyly tyto šarvátky pohlaví s pohlavím ani příliš časny, ani příliš ostry. Protože jsme byli vychováni pospolu od kolébky, protože bratranci a sestřenice hrávali si s námi den co den, nepůsobili jsme na sebe tím vlivem, tím matoucím dojmem polomorálním, polofysickým, jaký budívá ve svěžích obraznostech něco neznámého. Nerozeznávali jsme sestřenky od sester, a ty i ony jsme pošťuchovali cudně a důkladně štulci a pohlavky, vztekajíce se bez jakékoliv nedůtklivosti, bez kousku dvornosti nebo ústupků sličnému pohlaví. Bratrství, které hlásá hrabě Tolstoj pro styky obou pohlaví lidských, se provádělo v naší oblasti úplně.

Přes to však opakuji: forma našich zábav nebyla již táž. Zdálo se nám, a hlavně těm, kdož jsme vstupovali do šestnáctého roku svého věku, a seděli na lavicích universitních, býti k hanbě, aby se vše odbývalo jenom tiše a bez okázalosti, a abychom neměli společnosti a trochu tance, ku kterému bychom mohli pozvati hodně vznešeně nějakého oblíbeného přítele. Slavnostní dni, jmeniny a narozeniny byly záminkou společnosti: hovořili jsme, luštili jsme hádanky, probírali se v nějakém spise, hráli o zástavy, a hlavně jsme se oddávali tanci.

Tanec! V létech polodospělých má toto slovo zvuk, ohlas, znění zvláštní. Jest v něm podivné skryté kouzlo, rozdmychování naděje, pro-

vázející mládí, když se těšíme na život, jakoby byl zajímavou novelou, a očekáváme štěstí, jakoby to bylo něco jistého, co se má určitě vyplniti, když se nejméně nadějeme. Krom rozkoše, kterou působí tanec jakožto svalové cvičení, tuší hoch v tanci ještě něco jiného: symbolickou představu příštího dramatu lásky, které nelze od mládí odloučiti.

A tak jsme tančili, ač s úplnou nevinností, přece s mohutnou obrazností. Již jsme nezáviděli studentům, kteří, prosti otcovského jha, docházeli do tanečních zábav, dosti pochybných; ani pánům s černými kabáty a vysokými klobouky, kteří v kasině podávali dámám cukrovinky a žloutkové koláčky. Také my jsme byli společností, a ve schůzkách jsme krčili nad ostatními nosy. Bavili jsme se!

Co se tančilo? Všechny tance, které pán Bůh stvořil. V ohromném sále, osvětleném spořivě, protože se petrolej tenkrát ještě nerozšířil, za zvuků piana, které bylo rozladěno až až a do kterého bušily naše sestřeničky nebo sestřičky, jsme vyčerpávali seznam moderního umění tanečního: valčíky, mazurky, rigodony a kvapíky, a pak jsme pěstovali tance staré: lanceros, virginii, minet, a tance krajinské: jotu, bolero, zapateado, ribeiranu, contrapás. Skákali jsme, jako bychom byli poháněni z vnitřku vzpruhami; pot se nám valil s čela a tváří; výbuchy smíchu se mísily v nesouzvuky piana; podlaha duněla, z koberce stoupal prach a výzdoby svícnův a lustrův provázely naše skoky jemným a jasnozvukým cinkotem.

Chvílemi vyhlédaly ze sousedního pokoje starší osoby, rozhlížejíce se zvědavě. Naše dupanice je svrchovaně bavila, a otcův trochu přísný obličej, a líc mé matky, svadlá strázní mateřskou, se rozjasňovaly radostí, když spatřovali, že jsme spokojeni. Leda, že nás napomenuli, abychom dali pozor na nějaký vzácný kus nábytku: „Rozbijete-li mně ten květináč s mušlemi, děti!“ — „Odneste ten porcelánový příbor, protože, kdybyste zavadili o podstavec . . .“ — „Nechoďte teď do zimy, potíte se jako myši.“ — „Už máte v jídelně sýr a gdoulovou zavařeninu . . .“ Nikdy jsme neslyšeli horších zpráv.

A tak se stalo, že odpoledne v den sv. Inocence roku . . . ne, letopočet nepovím, protože mně pavouci podzimu vetkali do vlasů mnoho stříbrných pavučinek . . . že odpoledne v den sv. Inocence jsem šel po schodech Quintany, a náhle jsem se div nesrazil s knězem, který vystupoval na schody zvolna, a který řekl, že jsem zbrklý divoch. Zastavili jsme se na témž schodě, na kterém jsme se potkali, a vikář Bernardinských jeptišek — tím totiž kněz ten byl — počal mne trápiti množstvím otázek. Zdálo se mi, že se to místo nehodí pro takové jednání; a byl-li unaveným plícím knězovým odpočinek uprostřed schodů vhod, žádalo si moje mládí a moje živost, abych mu unikl. Rozhovor ten mne nebavil, a také mi za to nebyl náhradou pohled na krásnou gothickou façadu kathedrály, která se zvedala nad schodištěm, ani tam dolů na náměstí na monumentalní fontánu, na jejíchžto základech si smáčeli mořští koně rozpleskle nohy. Kdybych byl směl poslechnouti svých nápadů, byl bych do něho strčil, až by se byl roztáhl dole jako žába.

Velebný pan vikář Bernardinek, bývalý mnich, a jak jsem později po létech, když mne byla zkušenost naučila snášelivosti, seznal, výtečný muž, měl jen jedinou chybu, že se do všeho pletl, a že stále spravoval

životy a svědomí jiných, jak se mu naskytlo jen trochu příčiny. Běda rodině, ve které byli tak slabí, že mu nabídli číšku čokolády a talířek cukrovinek! Běda tomu, kdo, maje úctu k jeho stavu a stáří, vyslechl buď se skutečnou, nebo s líčenou pokorou jeho domácí kázání! Pak se bylo lze nadíti, že najdete jednoho dne velebného pana vikáře u polévkové mísy, jak určuje, kolik lžic polévky smí pojísti křesťanská rodina nebo zač smí býti loket hedvábí, kterým se smí nějaká dáma, také křesťanka, obléci, aby neporušila své křesťanství, kněz rozhodoval již i v takových podrobnostech, že jsem já, já osobně vyslechl tento rozhovor mojí matky s kuchařkou:

„Pepo, proč pak jsi nepřinesla lampretu, jak jsem ti nařídila? Což nejsou lamprety na trhu?“

„Ano, jsou, seňoro, a měla jsem vybranou silnou jako moje ruka, s odpuštěním.“

„Nu, a . . .“

„A tu přišel pan páter vikář a zlobil se na mne náramně a poručil, abych koupila mřenky a řekl, že jen pohani jedí k večeři lamprety a že moji páni mají svědomí a že se bojí Boha a že se jim v takový den nesmí přinésti lampreta. A koupil mi mřenky sám a dostal je hodně lacino.“

Nemusím podotýkati, že mládež, jakmile spatřila pana vikáře, jakoby viděla čerta. Jeho rady o přísnosti ve vychování, o odpírání vší zábavy, o systému samotářství a klášternictví se nám zdály vznikati ze srdce zlomyslného a krutého; a jeho dotěrnost nás dopalovala takou měrou, že stačilo, aby pan vikář řekl, že je něco černé, a my hned všichni křičeli, že je to bílé. A proto se nikdo nepodiví, ani mne nebude pokládati za lháře ohledně způsobu, jakým jsem odpovídal na otázky bývalého mnicha, když si mne zastavil na schodišti.

„Tedy tancovačky, což? Doslechl jsem se toho . . . protože se člověk dozví všeho. A mamá to dovoluje? A papá tomu nepřekáží? A jak pak se to tančí, hoši s hochy a děvčata s děvčaty, či promíšeně? A v sále . . . to jste sami? Žádný dospělý rozumný člověk tam není, aby řídil a hlídal tu . . . skákanici? Tak, tak . . . republika, republika. Nu, a co mamá neříká nic? A co tančíte? Tančíte ty tance tak hezoučké, tak ošklivé, ve kterých se lípnou holky na hochy jako oplatka na papír? Aj? Tak tedy vskutku? Já to již čul. Mám náramně dlouhý nos. A kdepak se držíte? Kolem pasu? A také za ruce? Za nohy také? Ježíši, Ježíši a Pane! Zdá se mi býti nemožným, že by tvoje mamá, osoba až do dnes rozumná, nábožná a rozšafná, byla tak slepá a tak . . . A pravdu: mluvme teď spolu, jakobys byl ty před svatým soudem Pokání, a já jakobych vztyčoval prsty, abych ti dal rozhřešení. Neskrývej mi nic, synu můj, nic. Dobré hnutí . . . S pravdou ven! S pravdou, která je dcerou Boží! . . . Nikdo nás neslyší; můžeš se dobrovolně rozhodnouti a svaliti se svědomí kámen. Nestalo se v tom polotemném sále . . . v té samotě, ve které vás nechávají . . . v těch pekelných a vilných tancích . . . vymyšlených tím, který stále číhá a nikdy nespí . . . chci to říci se vší možnou čistotou . . . nepřihodilo se něco . . . nuže, nějaké dotknutí . . . zkrátka, nějaký styk . . . nepočestný . . . neslušný . . . jakési výstřední přiblížení

se ... nerozumné ... osob dvou pohlaví ... něco ... nějaké ... posice ... které ..."

„Ano, pane, přihodilo se!" zvolal jsem vztekle, podávaje se své netrpělivosti, a hromadě nesmysly jen z radosti, aby se hromadily. „Ovšem že se přihodilo! Jak by ne! Což jsme z papíru? Již jsme přestali býti dětmi. Využíváme toho, jak se jen dá a vyhazujeme si z kopýtka, pane vikáři, jak jen můžeme. Hubičky je slyšeti až na ulici. Co jste si myslil? To rozpaluje až radost!"

„Ježíši, Ježíši! Svatá Panno! Bože a Pane! Synáčku, cože mi to povídáš?" zakvílel mnich zdrcen, tiskna si spánky a vyvaluje oči, že se jeho podezření potvrzuje. „Vždyť jsem to tušil, ba, že jsem to tušil! Ale tolik ne, tolik ne; domníval jsem se, že je to zlo méně důležito. Synu, synu, rozvažuj, přemýšlej, pozdrž se a poslechni mne. Hubíš svoji duši, hubíš duši svých nešťastných soudruhů a zavdáváš příležitost přetěžkému pohoršení! Pane! Pane! Otevři oči těm slepým, jejich rodičům, kteří by měli bdíti a zatím spí! Dej pozor, Ramóne: jest nutno učiniti proti tomuto nebezpečí opatření ... Jest nezbytně nutno, jsi vázán svým svědomím, abys šel rovnou povědět to mamá a řekl jí asi: — Matko! Nelekejte se, ale musím vám to oznámiti ... Doma se děje to a to a to ... Ať přestanou ty tance, ať se shasí ta světla a nastane tam zase klidný život a pořádek ..."

„Ale vždyť si všichni po tom prsty olizujeme ..." odpověděl jsem, bavě se pohledem na pana vikáře, který zčervenal a metal blesky z oček, zaklopených víčky a ukrytých pod hustým a huňatým obočím. „Vždyť se ani nemůžeme dočkati okamžiku, až začneme tančit."

„Velmi dobře, mladý pane," přerušil mne přísně a s náhlou prudkostí. „Velmi dobře. Jsem hlupák. Není vaší povinností, abyste tuto záležitost uspořádal ... to by tak ještě scházelo! ... Však se to s pomocí Boží urovná! Pravím vám to já, že se to urovná!"

Zabalil se do pláště, ačkoliv nebyl žádný mráz a s heroickým odhodláním vystoupil rychle po schodech.

Téhož večera jsme měli taneční zábavu, protože byl svátek.

Netřeba uváděti, že byli tanečníci shromážděni v sále dávno před určenou hodinou, nemohouce se ve své netrpělivosti dočkati, bavíce se, aby si rozproudili krev, hrou na mlýnek, zábavou to, kterou jsme provázeli zvučnými výbuchy smíchu. Bavili jsme se nejlépe, když vklouzla pootevřenými dveřmi pokoje moje matka a my jsme z její tváře a počínání si poznali, že tu jde o něco naléhavého a vážného.

„Ramóne, pojď sem," řekla, přistupujíc ke mně a vedouc mne do koutka. „Už jsi vyrostlý a můžeš to rozvážiti," dodala tak tiše, že ostatní, ač dávali velice pozor, nemohli tomu porozuměti. „Je tu pan vikář od Bernardinek a namluvil nám, tvému otci a mně, plnou hlavu. Praví, že jste pohoršením města, že se s námi slušné dámy přestanou stýkati, zastrašeny tím, co se v tomto domě děje; že tě vzal velebný pán dnes ráno na skřipec a že jsi se mu přiznal věci velice ošklivé; že se ani v uličce de Apalpa neděje co zde a že nejsme ani křesťané, ani rodiče, když to nenapravíme ... Otce to mrzí a já mám také už pláč na krajíčku ..."

„Ale mamá, pro Kristovy hřeby!" přerušil jsem ji, „proč pak si

všímáš nesmyslů velebného pána? Abych ho napálil a dopálil, namluvil jsem mu dnes na Quintaně množství nesmyslů. Co řekl, ještě jsem mu přehnal, a byl to pouhý žvast. Co pak ti vypravoval? Což nejsi ty a papá, kdykoli vás napadne, mezi námi?"

„Na tom nezáleží, synáčku, na tom nezáleží. Tvůj otec je pobouřen a já také. Vždyť opravdu, když tančíte ... tak ... držíce se ..."

„Ale tak se tančí všudy, mamá," namítal jsem horlivě. „V nejelegantnějších shromážděních."

„Tady není elegantní shromáždění," namítala mamá, která, postrádajíc důvodů, utekla se k důvodům autority, stavíc se na stanovisko rozkazův. „Ostatně, ať si to jiní vyjednají se svým svědomím. Svědomí moje a tvého otce nám káže, abychom vám řekli toto: už žádné tance! Toho je konec. Hrajte si ... na berana ... škatule hejbejte se ..."

„Na berana! Škatule hejbejte se!" zvolal jsem v nevoli. „Jako by nám bylo pět let!"

„Dobrá, tedy čtěte ... anebo si zahrajte partii taroků."

„Jako by nám bylo šedesát!"

„A tedy si dělejte, co chcete ... jenom netrvejte umíněně na tanci. Řekla jsem to a basta! Tobě poroučím, abys to zařídil ..."

Odešla a já jsem vyřídil mateřský rozkaz společnosti. Smutni a schlíplí, jakoby nám byli udělili každému výprask, jsme se skupili kolem piana, hledajíce útočiště u oltáře ochranného boha tance. Pohlíželi jsme mrzutě a mlčky a ač Satan nikomu nevnukl myšlénku neposlušnosti, ozýval se přece všem v srdci protest. Cítili jsme nejen, že jsme zbaveni milé hry, potěšení, ale i že jsme pokořeni, zmenšeni, znovu změněni v děti, v drobotinu. Komu se, když není děckem, zakazuje tančiti? Jedna z mých sestřenic, jedenáctiletá, schovala se rozčilena za záslonu a začala vzlykat. Jiná, statnější, dvanáctiletá, mi řekla potichu: „Jen až potkám toho velebného pana vikáře, jen až ho potkám. Vyčtu mu, že je udavač a klepař a donášeč, a že žaluje ... uvidíš."

Tak jsme dleli zkormouceni a dopáleni, když se nám — toho překvapení! — objevila v týchž dveřích vážná postava původce naší rozmrzelosti, kterého provázeli původcové našeho života. Dobrý (a to opravdu dobrý; nepravím to ironicky) vikář přicházel s obličejem, oplývajícím radostí a duchovním otcovstvím. Radost, že ho uposlechli; spokojenost, že zachránil naše duše, v něm budily patrně potěšení, jevící se v horlivém: „Šťastný a svatý večer, mladí pánové i slečny," které pronesl vcházeje. Moje matka, usmívajíc se, jakoby žádala za prominutí, mu vysvětlovala: „Zde je máte ... Jsou, chudáci, sklíčeni ... Že nesmí tančit, jim působí více bolesti, než kdybyste jim vytrhl zub."

„Vida, vida, chudáky! Je jim líto tance. Ale seňoro, kdo jim zakazuje tanec? Já neřekl, že nemají tančiti. Vše ve světě se smí dělati; záleží jen na tom, jak se to dělá. Vaše děti ani nemohou ani nesmí tančiti tance nestoudné a rozmařilé, jako ku příkladu ta nevěstka Salome, která tančila ... však víme všichni, proč ta veliká zmije tančila. Ale tance počestné jako David před archou ..."

„Ale velebný pane," domlouvala matka ne beze známek netrpělivosti v hlase, „povězte nám ty tance, které mravnost nezavrhuje, neboť mně

se nelíbí, když jsou děti mrzuty a smutny; a když jsou spokojeny, jest mi, jakoby mi spadl cent se srdce. Nuže, co tedy těm dětem dovolujete tančiti?“

„Co jim dovoluji tančiti? Co jim dovoluji tančiti? Abyste viděla, že mám v tom rozum; smí tančit mnoho pěkných věcí ... ku příkladu: tanec Cherubínův —“

„Cherubínův?“ vykřikli jsme všichni, dávajíce se vylákati zvědavostí ze své důstojné odměřenosti. „Jaký to je tanec?“

„To nevíte? Vida, vida, o nejlepším nevědí. Protože se učí jen daremnostem —“

A ctihodný kněz spěchal s horlivostí téměř mladickou do středu sálu: „Nuže, když to nevíte, ukáži vám to. Ty, Ramoncito, pojď sem ... (a jak mluvil, činil též, doprovodil mne do kouta salonu a postavil mne tam) — A teď ty, Conchito ... (stejné opatření s mojí starší sestrou, jenže ji postavil do rohu protějšího) Teď... zahrajte mi na piano píseň ... posvátnou ... která dojímá ... vida, Tantum ergo ... ne, nějaká božíhodová bude vhodnější ... Tu ... dobře ... lailalaro lailá ... (a velebný pán, velice rozjařen, trilkoval). Dobrá: a teď ty, Ramoncito, vykroč takhle ... pohybuj rukama, jakoby to byla křídla a zvedej nohu velice zvolna ... pak druhou ... podívej se (a ukázal nám to). Ty, Conchito ... slož ruce na srdce ... skloň oči co nejskromněji ... a pokloň se při každém kroku, který Cherubín k tobě učiní. Tak, Ramóne ... dobře, Conchito ... Pohybuj křídly ... do taktu! Do taktu!“

Nevím, kdo vybuchl první; myslím, že to byla sestřenka, která plakala za záslonou a která propukla z pláče rázem v chechtot tak melodický, jakoby dopadala voda do misky křišťálového vodojemu. A k tomuto hezoučkému, nevinnému smíchu, vzbuzenému pohledem na velebného pana vikáře, jak si vykasával sutanu a zvedal „do taktu! do taktu“ nohy, se připojil drsný či něžný chechtot skupiny, shromážděné u piana. Já sám, Cherubín, jsem se nedovedl zdržeti a propukl jsem v nevázaný smích; a Conchita, můj andělský protějšek, zmátla po čertech takt a skromnost, a chytala se oběma rukama v pasu samým smíchem. A protože je veselost nakažliva, vytáhla moje matka, která nebývala velkým smiškem, šátek, přitiskla si ho na ústa a samým smíchem se jí zalily oči slzami. Ba, pozoroval jsem, že se i můj otec obrátil a ustoupil do pokojíku; a přes všechno jeho přemáhání a přetvářku bych přisahal, soudě z křečovitého zvedání a klesání ramen, že odcházel přemožen smíchy . . .

A toho večera, o kterém jsme myslili, že se budeme na smrt nuditi, jsme se bavili jako nikdy — — — — — — — — — — — —

Jak daleky jsou ty zlaté doby! Život mne pojal ve svoji drsnou náruč a zatřásl mnou nemilosrdně, dávaje mi jako obyčejně na každý den jednu bolest a časem i dávku dvojnásobnou. Cítě tam uvnitř ono šimrání, které se nazývá touhou po slávě, oddal jsem se literatuře a pomazal jsem několik stránek, o kterých nevím, zdaž mne přežijí. A na literární dráze jsem nalezl mnohé kritiky, kteří, proniknuti názory velebného pana vikáře, chtěli mne nutiti, abych tančil pouze tanec Cherubínův . . . s taktem co největším.

— — — —

Sollacabras, jedna minuta!

Napsal Federico Urrecha.

Projel jsem jen několikráte tou zatrolenou stanicí Sollacabraskou; tento díl trati, na kterém se nalezá ta stanice, vede do lázní pro lidi s nemocnými játry, kteří se odtamtud vracejí pozdraveni; nikdo tedy nemá zájmu, aby tam jel, aniž aby si prohledl obrovské vrásky a hrby, kterými tam naše zeměkoule oplývá.

A jest zřejmo, že churavci, když jedou do lázní, nevšímají si ani mnoho ani málo té stanice Sollacabras, která stojí na vrcholu hory, a vypadá zdola, od tunelu, jako čapí hnízdo na výstupku zvonice. Vlak přijíždí do té výše o třetí ráno; tam jest načerpati do stroje vody; vlak vystoupí před tím z údolí strašnými závity po úbočích hor a namahá se mohutně jako obrovský plaz, který stoupá ku hnízdu čápovu, a když ho dostihne, zastaví se zmořen. Když vlak přijede do Sollacabras, kde je horstvo téměř vždy zahaleno mlhou, nikdo se ani neukáže, a jakmile se stroj napojí, pohne plaz opětně kroužky svého těla, a sestupuje zvolna po druhé straně až do příjemného kouta, kde se bělají budovy minerálních lázní.

Když jsem jel poprvé v onu hodinu skrze Sollacabras, svítil měsíc; já byl snad jediný cestující, který nespal, a viděl jsem most položený přes propasť asi na tři kilometry od stanice. Výška, ve které jest most upevněn, budila ve mně závrať, a já posadil jsem se, nechtěje viděti nic více, a pomýšleje s hrůzou, co by se stalo z vlaku a z nás všech, kdyby se pohnula kolejnice, nebo kdyby povolil nějaký šroub.

Luna se obrážela v praménku vody, plynoucím mezi kamením tam na dně, které se zdálo býti v noci ještě hlubším, než bylo.

Mendoza, malý a svalnatý hlídač výhybek, kterého znali všichni navštěvovatelé lázní pode jménem Mendocilla, zastával na té stanici různé funkce: nakládal do vozů tu trochu zboží, které se na té stanici podalo, otvíral a zavíral studnu, a řídil výhybky tím způsobem, že u mostu zřídil výhybku a vyskočil pak svižně na jedoucí vlak, se kterého v nádraží zase seskočil.

Když se byla udála na tom místě katastrofa, pohřešil jsem při příjezdu na stanici hlas Mendocillův, který ohlašoval jindy vždy, jakoby zpíval žalm:

„Sollacaaa . . . bras, jedna minuta!“

Pídil jsem se po něm, a zvěděl jsem za krátkou chvíli, ve které se stroj napájel, co se Mendocillovi přihodilo.

Byla to smutná příhoda, kterou mi vyprávěl přednosta stanice pohnutým hlasem. Mendocilla provdal ráno svoji dceru, a poslal novomanžely po svatbě smíšeným vlakem, aby ztrávili den ve městě; byla to jediná svatební cesta, které si mohli popřáti; měli se vrátiti s vlakem ráno, s týmž vlakem, kterému bylo souzeno, aby sletěl s kusem mostu do propasti.

Neví se, jak se to vše přihodilo; zdali uvolnil v noci hrozný vítr

a déšť nad mostem kus skaliny, která, padajíc, srazila s sebou kus mostu, či byl-li most špatný a spadl-li sám; trosky, které dole zbyly, zahladily všechny sledy toho neštěstí.

Nikdo nevěděl nic krom Mendocilly. Ten došel půl hodiny před příjezdem vlaku na most upravit výhybku a svézti se pak s dětmi do Sollacabras. Ubožák Mendocilla klesl zděšením, když přišel na most a viděl, co se tam stalo. Rozběhl se proti větru na stanici, ale vrátil se opětně na most, vyděšen pomyšlením: vlak dojede za čtrnáct minut z dolejší stanice do Sollacabras; vlak již jede...

Mendocilla přišel na most a šplhaje rukama po jediné kolejnici, která nepevně visela na konstrukci, přelezl na druhou stranu a dal se do běhu dolů s červenou lucernou, oslepen vodou, zmítán větrem, chvěje se strachem, hrozným strachem, že nepřijde v čas.

Úžlabinou vedle náspu pohlédl Mendocilla na trať, aby uhlídal, vynořuje-li se v temnu lesa rudá svítilna parostroje. Zhlédl ji záhy, blízko na tři kilometry a spěchal, aby se dostal na násep; vylezl, ač jím bouřlivý vítr velice zmítal, a na výši mával zoufale a šíleně svítilnou.

Vlak jel dále...

Dojel až na násep a Mendocilla klesl s náspu, odhodlán, že vlak zachytí, jakoby jeho dvě ruce byly dosti silny na tak odvážný čin.

* * *

Vlak přejel; vichr, který hučel v úžlabinách horstva, udusil výkřiky Mendocillovy a liják asi přiměl oba muže na stroji, aby se utekli k peci a tak nespatřili svítilnu Mendocillovu, kterou tento vyděšeně mával.

A vlak jel dále až tam, kde mu bylo souzeno, aby se zřítil a nešťastný Mendocilla utíkal za ním, s rozumem již pomateným; a když takto tragicky skončil svatební den jeho dětí, nevěděl již o tom.

Přednosta stanice, který mi to, jak jsem již řekl, vyprávěl, zatím co se stroj napájel, podotkl mi ještě, že dochází časem do blázince v hlavním městě, dohlednout, vyléčí-li se Mendocillova melancholická šílenost.

„Kdybyste věděl,“ řekl mi na stupátku, když se vlak již rozjížděl, „jak hlubokou soustrasť ve mně vždy budívá, když volá Mendocilla, vida lidi, stejným tónem, jako dříve: Sollacabras, jedna minuta!“

Přeložil *A. Pikhart.*

Znamení.

Napsal F. V. Vykoukal.

Probíráme-li se zprávami o životě, mravích a vzdělanosti národů antických, bezděky staneme plni obdivu nad plody, které vzešly z bohatého, tvořivého ducha jejich. Jest mnoho oborů, zvláště uměleckých, ve kterých jsme dosud jejich žáky, a to žáky, již nemohou svých mistrů nejen předstihnouti, ale ani ne dostihnouti. Tím více nám pak bije v oči, že národové tak vzdělaní hluboko tonuli v pověrách, jež nad to uváděli v celé soustavy, chráněné autoritou státní a uzákoněné nejen zvykem, nýbrž i přímo formou zákonodárnou. Máme tu na mysli hlavně všecky ony pověrečné prostředky, kterými staří národové hleděli vyzkoumati budoucnost, — prostředky, o nichž víme, že se jich nezhostila také pestrá a mocně rozvětvená romantika křesťanského středověku. V soustavě věštectví řeckého i římského, právě jako v hadačství a předpovídání všeho druhu, ať již bylo prováděno zvláštními ústavy nebo sbory kněžskými, ať opíralo se toliko o zkušenost a praksi soukromých jednotlivců, shledáme tolik věcí podivných a nápadných, že se nejednou neubráníme úsměvu nad prostotou lidí, kteří takovými hříčkami řídili činy své a zhusta dle toho rozhodovali též o osudech celých obcí.

Však o tom nehodláme vykládati. Mámeť v úmyslu laskavého čtoucího na chvilku zavésti v oblast pověr našich, v okruh živoucího lidu, jemuž ani úhlavní nepřátelé nemohou upříti značnou pokročilost duševní, a to za tím účelem, abychom se poohlédli, zda se dosud nevyskytují účinky a důsledky pověrečné touhy zvěděti budoucnost. O existenci takové touhy netřeba mluviti, jestiť přirozena člověku vůbec a vyskytá se u všech národů. Jde tedy jen o způsob, jak se projevuje, čili, jak jsme výše řekli, o prostředky, kterými budoucnost má býti poodhalena. Těmto pověrečným prostředkům, způsobům a projevům tedy věnujme kratičkou pozornost, abychom se přesvědčili, že jsou jisté úkazy, které v kultuře lidské nevymírají a snad nikdy nevymrou. Při tom pomineme těch druhů pátrání po budoucnosti, které souvisí s výročními obyčeji, jsouce jejich dobou podmíněny; tedy na př. k hádání štědrovečernímu, slévání olova, obyčejům velikonočním, zvykům noci filipojakubské, zvykům vížícím se ke svátku sv. Jana Kř. atd. nebudeme zde přihlížeti. Také úkazy, věštící povětrnost, úrodu neb neúrodu, pustíme se zřetele. Pozornost naše bude obrácena k porůzným zjevům nahodilým, jichž si náš lid po dávném obyčeji všímá, spatřuje v nich znamení budoucnost věštící, aneb projev souhlasu neb nesouhlasu se zamýšlenou prací, naznačení zdaru jejího neb nezdaru a p.

Takovým znamením býval ode dávna a posud jest každý úkaz, vybočující z pravidelných kolejí denního života. Rána, ozvavší se bez patrné příčiny, náhlý pád předmětu, který snad léta pevně tkvěl na svém místě,

nenadálé objevení se některého živočicha na místě nezvyklém a p. platí za znamení stejně, jako rozmanité úkazy fysické a kosmické. V té příčině není rozdílu mezi názory lidu našeho nebo kteréhokoli lidu z naší doby a názory národů antických. Ale také v tom je shoda, že myšlénkové odůvodnění znamení starověkých i novověkých má pramen stejný. Zde i onde věří a věřilo se ve znamení proto, že božstvo stará se o osudy lidské a může i chce působiti v ně pokyny tu více, tu méně zřetelnými. Člověk křesťan věří, že bez vůle boží ani vlas s hlavy jeho nepadne, ale srovnává tuto víru svou zcela dobře s vírou v úkazy, jež jsou dle jeho názorů vlastně projevy neodvratného osudu. Není to starý fatalismus, učící, že usouzenému osudu uniknouti nemohou ani bohové, ale přece jest to cosi dosti podobného nebo příbuzného mínění onomu.

Přistoupíme nyní k řadě porůzných znamení jednotlivých, seskupujíce je dle toho, jak se k sobě pojí obsahem znamenaným, nebo dle předmětu, jehož se týkají. Počátek učiníme několika znameními, jež se odnášejí ke kterémukoli člověku bez rozdílu stáří i pohlaví, znameními, jež lze nazvati osobními.

Záleží na tom, jak člověk, probudiv se z rána, den počíná. Slézá-li s lože pravou nohou, bude se mu toho dne dobře dařiti, bude vesel; slézá-li nohou levou nebo po zpátku, je to znamením, že ho toho dne čeká mrzutost. — Škytání všude po Čechách platí za věstné. Škytáme-li, někdo na nás vzpomíná. Místy, jako na Písecku, Mirošovsku a j., mají i zevrubnější výklad škytání. Škytáme-li ráno, vzpomíná prý na nás smrt, škytáme-li v poledne, vzpomínají přátelé, večer — ženich.*) — Ještě významnější je kýchání. Laskavý čtoucí snad sám již někdy, třeba žertem, doložil, když za řeči někdo náhle kýchnul: „Vidíte, že je to pravda!“ Kýchnutí platí všude za potvrzení toho, co bezprostředně před tím bylo vyprávěno, nebo nač někdo myslil, — tedy znamení o tom, co jest hotovo. Ale kýchání má i věstný význam hojný. Říká se, kdo kýchne záhy z rána (starší, zbožnější pokolení říkávalo: kdo kýchne před modlitbou), může toho dne s jistotou čekati daru. Na Písecku, kdo kýchne na lačný život, znamená to: v pondělí dar; v úterý mrzutost; ve středu, že dostane psaní; ve čtvrtek, že se vyplní, o čem neví; v pátek — výstrahu před něčím zlým; v sobotu — vše dobré; v neděli, že bude všude rád viděn. Podobnou, v jednotlivostech ovšem změněnou stupnici výkladu tohoto znamení mají také na Moravě**) a znají ji i jiní Slované. Zcela stručně připomínáme také, že z kýchání bylo věštěno již dávno za dob antických, že jest o něm zmínka již u Homéra (v Odyssei) a že ještě Cicero (De divin. II. 40) ukazuje na jeho bezpodstatnost.

Smáti se může člověk kdykoli mimo pátek, kdy je smích znamením nedobrým; neboť kdo se v pátek směje, bude v neděli plakati.

Komu zní v uších, o tom někdo mluví. Uhodne-li sám, kdo to jest, přestane mu zníti. Uhodne-li někdo jiný, v kterém uchu zní, je to dobré znamení. Zní-li v pravém uchu, mluví o nás někdo pravdu, zní-li v levém, mluví lež, pomlouvá nás. Místy, na př. v okolí Radomyšle,

*) Zapsali sl. A. Husová v Písku a p. B. Moravec v Mirošově.
**) Viz Bartoš, Moravský lid, 1892, str. 309.

mají v tomto případě proti pomlouvači prostředek. Hodí honem trochu soli na žhavou plotnu, a tomu člověku se osypou pysky.*) — Svrbí-li nás tvář, — znamení, že nás někde pomlouvají. Koho svrbí levé oko, rád něco uvidí; svrbí-li ho pravé, bude něco nerad viděti. Koho svrbí obě zároveň, bude brzy plakat. V některých krajích však (i v Praze) výklad tohoto znamení obměňují takto: Svrbí-li pravé oko dopoledne, budeš něco rád viděti, odpoledne-li, nerad. Svrbí-li levé oko dopoledne, je to znamení nepříznivé, odpoledne však příznivé.

Svrbí-li někoho levá ruka, má to za znamení, že dostane peníze, svrbí-li pravá, bude je vydávati. Znám však také lidi, kterým svrbění levé ruky platí za jistotnou zvěst, že dostanou psaní. Kdo se chystá na cestu, pokládá za dobré znamení, svrbí-li ho pravá noha; svrbí-li ho levá, ať raději zůstane doma. Že „blecha na ruce — psaní na cestě", jest obecně známo. Neméně známa jest domněnka, že se doví zajímavé noviny jakési, komu moucha bzučí do uší. Padá-li někomu při jídle sousto od úst, jest to znamením, že mu toho druhý nepřál. Padají-li hráči při hře karty z ruky, ať se má na pozoru — prohraje.

Od znamení osobních, jak jsme svrchu pravili, kteréhokoli jednotlivce se týkajících, přejdeme ke skupině zjevů, vížících se k domácnosti a životu rodinnému.

Praská-li oheň v kamnech, ohlašuje, že přijdou hosti. Týž význam má, vyletují-li jiskry z kamen, nebo vypadne-li odtamtud uhlík. A pak, neuhasne-li jiskra dlouho, nebo hoří-li vypadlý uhlík dlouho před plotnou, pobude host u nás dlouho, zhasne-li brzy, odejde záhy. Hostí lze čekati též, spadne-li nůž se stolu a nabodne se kolmo; dle Houškovy sbírky pověr**) jsou zvěstovatelkami hostí také kavky, usednou-li v zahradě. Také o kočce, když se líže a prackami srst si hladí, říkávají, podívá-li se při tom na někoho, že mu oznamuje příchod hostí; ale takový kočičí pohled věštívá prý také mrzutost, na Českobrodsku docela bití. O kavkách ostatně třeba ještě dodati, lítají-li hojně kolem domu a křičí, že jest to v středních Čechách pokládáno za znamení nějaké zvláštní novinky nebo důležité zprávy, příchodu příbuzných z ciziny a p.***) Usedne-li si kavka na domě a velice křičí, bude v tom domě nějaká mrzutost.

Hádka nebo mrzutost vznikne v domě také, když hospodyně přinese na stůl polévku tak, že se na stole ještě vaří. Že převržená slánka znamená blízkou mrzutost, jest pověra všeobecně rozšířená. Převrhne-li někdo u stolu sklenici nebo jinou nádobu, že se obsah vylije, volává se, že „budou křtiny"; škádlívají tím zvláště kandidáty manželství nebo mladé manžele.

V některých krajích středočeských hádávaly hospodyně z toho, jak se u nich nový čeledín neb služka uvedli, jak dlouho pobudou ve službě. Usedl-li si čeledín, přišed do služby, na kratší kus lavice nebo blízko ke dveřím, bylo to znamením, že tu dlouho nevytrvá. Usednul-li si na delší kus lavice nebo dále ode dveří, čekala hospodyně, že bude u nich

*) Zapsal p. J. Zingel.
**) V Časopise Č. Mus. 1853 a n.
***) Grohmann, Aberglauben, str. 67.

dlouho. O téže věci hádávali myslivci, vzali-li nějakého mládence do učení. Zastřelil-li mládenec nejdříve zvíře čtyrnohé, viděli v tom znamení, že u nich zůstane dlouho; zastřelil-li ptáka, mínili, že jim brzy „odletí“.

Mnoho jest zjevů, v nichž náš lid spatřuje zvěst budoucího **štěstí** nebo **neštěstí**. Dala by se sem zařaditi i mnohá znamení, která tento neurčitý pojem a příliš široký obsah lidských tužeb specialisují, vytýkajíce, čeho se oznámené štěstí bude týkati. Ale ta zařadíme do skupin dalších.

Ozve-li se v domě cvrček, nebo ukáží-li se „rybičky“, pokládají to domácí za dobré znamení pro celý dům. — Kokrhá-li slepice tak jako kohout, věští to veliké neštěstí, oheň, pohromu v hospodářství a p., na Hradecku smrt někoho z domácích. Proto ji hospodyně hned zabije, aby neštěstí zamezila. — Přiletí-li vrána, kavka nebo kukačka do zahrady, přihodí se neštěstí domácím děvčatům. Ta jich tedy v zahradě nestrpí. Kukačka ostatně, pták, jak známo, v nejedné příčině věstný, kuká-li za východu slunce, zvěstuje lidem zdar v hospodářství, štěstí a požehnání; kuká-li při západu, jest poselkyní neštěstí, drahoty. Kdo uslyší kukačku na cestě, zdaří se mu cesta, — jen zlodějům v tom případě oznamuje nezdar výpravy. Na cestě jest však špatným znamením, létají-li poutníku nad hlavou havrani nebo vrány, nebo kvákají-li nad ním kavky, to ať se má na pozoru před neštěstím. — Z ptactva ještě vlaštovky třeba si tu všimnouti. Kdo spatří z jara první vlaštovku sedící, bude míti neštěstí v tom roce; spatří-li ji letící, bude míti rok šťastný.

Že je rozhodným znamením nezdaru, potkáme-li, vyšedše z domu, nejdříve bábu, jest stejně známo, jako že máme jistý nezdar, přeběhne-li nám přes cestu zajíc. Tím by se nám naskytla četná skupina věštných znamení z potkané, ale tu mineme, nehodlajíce opakovati, co jinde o ní bylo napsáno. — Jak pavouk, objeví-li se náhle člověku na ruce nebo leze-li k němu vůbec, „nese peníze“ a tedy jest poslem vítaným, slýcháme v Praze i na venku zhusta. Ale mnozí věří, že dopoledne věští neštěstí, a toliko odpoledne ho vídají rádi. — Komu se přihodí, že rozbije zrcadlo, bude po 7 let pronásledován neštěstím, nebude míti v ničem zdaru. — Kdo náhodou obleče některou část oděvu na ruby, bude míti ten den štěstí. — Komu kvetou nehty (t. j. ukazují se bílé skvrnky na nehtech), tomu kvete štěstí; ale místy omezují toto pravidlo tak, že ten „květ“ jen na pravé ruce znamená štěstí, na levé však neštěstí. — Nalezne-li někdo čtyrlistý jetýlek, našel štěstí; spatří-li však jetýlek pětilistý, toho ať se nedotýká, utrhnul by si neštěstí.

Když u obchodníka ráno první kupec tuze smlouvá nebo odejde nekoupiv, má to obchodník za zlé znamení, — nebude se mu toho dne v obchodě dařiti. Naopak dobrý „počinek“ dobře ho naladí vyhlídkou na hojnou a dobrou tržbu. V rozšířené pověře této, také u židovských obchodníků zakořeněné, vidíme princip **šťastného počátku**, který je pak předzvěstí zdaru dalšího. Na témž principu založeny jsou i věštné pověry a obyčeje novoroční, dochované na naše časy z dob pradávných. Toho druhu jest též symbolická pověra venkovských truhlářů. Usadil-li se někde truhlář a na první dílo dostal zhotoviti rakev, říkal, že tu „své řemeslo pochoval“; domníval se, že tam bude míti neštěstí, a raději se vystěhoval jinam.

Dospělým a ještě více dozrálým nebo dokonce přezrálým dívkám vrcholem štěstí jest, aby se vdaly. Usilují tedy rozmanitým způsobem zvěděti, jaký los jich po té stránce čeká. Známo jest jejich zpytování budoucna o Štědrém večeru, slévání olova, jindy splétání věnečků z devatera kvítí, házení věnečku na štěp nebo hruši, dotazování se kukačky atd. Neméně jest známo květinové orakulum jejich téhož rázu, na jakém o lásce neb nelásce milencově přesvědčiti se snaží romantická Markétka. Kopretina, sedmikrása a jiné podobné květy, na jejichž lupíncích lze počítati: „Má mne rád, — nic, ze srdce, z plic“ — slouží děvčatům vážněji než mužům — knoflíky u vesty, jichž řadě („mám — nemám“) žertem bývá ponecháno rozhodnuti o nějaké věci. Avšak i krom toho znají jejich milostné tužby rozmanitá znamení, dle nichž lze si učiniti jaký taký výhled do budoucnosti bližší neb vzdálenější.

Tak na př. na Chodsku vypadlá pírka z kolovratu oznamují děvčeti, že přijde milý.*) — Zapadají-li dvéře za děvčetem, vdá se brzy. — O první vlaštovce mluvili jsme již svrchu, zde se k ní musíme vrátiti. Na Berounsku, uvidí-li dívka z jara nejdříve párek vlaštovek, doufá, že se brzy vdá. Na Boleslavsku naopak — dle Grohmannova svědectví — myslí dívka, spatřivši první vlaštovku samotnou, že se vdá v tom roce; spatří-li jich více najednou, zůstane svobodna. — Lítají-li vlaštovky vytrvale kolem oken domovních, nebo vletí-li dočista některá do světnice, je to znamením, že se odtud děvče brzy vdá. — Na Berounsku dle Krolmusa (I. 537) dívka, nalezši slunečko, dá si je na ruku a říká:

„Rej, slunečko, rej,
hory, doly krej,
rej, slunečko, na tu stranu,
kam já se asi dostanu,
kde je můj milej.“

Odlítne-li brouček, je to znamením, že se dívka do roka vdá, a to v tu stranu, kam letí. — Na Zbirovsku dívka, když stojíc se svým milým pod stromem, uslyší žluvu, domnívá se, že budou míti v krátkém čase svatbu. — Mají-li milenci některou část obličeje (oči, ústa, čelo a p.) stejnu, je to znamením, že se dostanou. — Leskne-li se dívce čelo, dostane vdovce, mládenec vdovu. — Smáčí-li si dívka při prádle sukni, říkají o ní, že dostane muže opilce.

A když posléze z upřímné lásky, nebo jen z dojednání přátel a dohazovačů dojde ku přípravám svatebním a svatbě samé, i tu pozoruje lid rozmanitá znamení, dle nichž lze o budoucnosti hádati. — Má-li ženich v obličeji bradavice, soudí se o něm, že bude brzy vdovcem, má-li je nevěsta, bude brzy vdovou. Mají-li je snoubenci oba, zemrou oba téhož dne. — V Putími říkávali, klopýtla-li nevěsta-panna o námluvách, že přijde brzy do kouta.**) — Pro mladé manžele platí posud za výborné znamení, mají-li svatbu v době, kdy je měsíc v úplňku. Domácnost jejich bude zkvétati a zejména majetek se jim bude množiti. — Prší-li

*) Hruška J. F., Pověra na Chodsku, Květy 1894.
**) Zapsal p. E. Vařecha.

nevěstě do svatebního vínku na cestě k oddavkám, bude šťastna, — prší ť jí požehnání a blahobyt. (Tak v středních Čechách, na Manětínsku i jinde; v severních Čechách naopak říkají, že nevěsta bude v manželství plakávat.)

Když snoubenci klečí u oddavek před oltářem, dávají svíce na oltáři znamení o jejich budoucnosti. Hoří-li přímo a jasně, věští šťastné, zdárné a spokojené manželství. Na čí straně hoří svíce špatně, mdle, blikavě, nebo kde hoří rychleji, ta strana, ženich nebo nevěsta, dříve zemře. Shasne-li svíce náhle na př. na straně ženichově (tvrdí pověra na Strakonicku), zemře ženich co nevidět po svatbě.

Noví manželé, vycházejíce z kostela od oddavek, hledí k oblakům. Spatří-li nejdříve holuba nebo docela párek holubů, znamená to pro ně štěstí, věrnost a svornost v manželství. Spatří-li však samojedinou vránu, půjde každý z nich svou cestou, nebudeť mezi nimi shody a upřímnosti. Holubi ostatně také, právě jako vlaštovky, když litají kolem domu svatebního, jsou šťastným znamením novým manželům. — Potká-li svatební průvod pohřeb, soudí se, že manželé nebudou spolu šťastni. Je-li za svatby na hřbitově otevřen hrob, zemře brzy někdo z toho manželstva. Je-li v témž místě zároveň svatba a pohřeb muže, zemře z manželů dříve muž, je-li pohřeb ženy, zemře dříve žena. — Na Strakonicku pokládají za nešťastné znamení, ztratí-li nevěsta o svatbě kapesní šátek; buď zemře do roka, anebo nebude šťastna a spokojena. — Navštíví-li nové manžele brzy po svatbě žena, která je ve stavu požehnaném, čerpá mladá žena z toho naději, že bude mívati šťastné kouty.

Jako po údělu nového manželstva, tak i po osudu jednotlivého novorozeného člověka pátrává se rozličným způsobem. Již doba narození svědčívá o tom, jak s dítětem bude. Šťastný život čeká dětí, narozených v neděli, obzvláště pak v neděli božíhodovou. Příští povahu jejich naznačuje nebeské znamení, na kterém se dítě narodilo a které proto v kalendáři bývá vyhledáváno. — Přijde-li děcko na svět s dlouhými vlasy, nedočká se dlouhého věku; má-li však malé chloupky na ruce, bude z něho jednou boháč. Narodí-li se dítě „v košilce“, bude v životě šťastno. Když dítě u křtu křičí, vydrží, nezemře brzy. — Roste-li děcku první zub z dolní dásně, roste mu na život (dítě zůstane na živu); roste-li z horní dásně, roste mu do hrobu, — dítě zemře. — Jakmile hocha odstavily, předkládávají mu matky knihu, karty a peníz; dle toho, po čem sáhne, hádají, že se buď bude rád učit, buď že z něho bude karbaník, buď lakomec. — Volá-li dítě, učíc se mluviti, nejdříve matku, dostane sestřičku, bratříčka pak, volá-li nejdříve otce.

Pozorovali jsme svrchu, že dle domnění lidu důležité, vážné události životní mívají posly a zvěstovatele v různých znameních. A která jest událost závažnější, důležitější nad konec života, smrt? Tať pak důležita jak pro ty, kteří mají svět opustiti, aby to učinili s náležitou přípravou, starajíce se o duši a pořídíce o věcech vezdejších, — tak pro vrstevníky jejich, kteří v zániku přátel spatřují stopy činnosti vševládnoucí moci vyšší, která podtíná život člověkův jako kosa bylinu polní. I na starosvětské lidi zbožné víry a hluboké oddanosti ve vůli boží jde jakási bázeň před smrtí; odtud i všecka znamení smrt věštící platí za znamení nešťastná a chmurná nálada jejich je zřejma.

Některá znamení věští úmrtí v rodině. Spadne-li na př. náhle se stěny kříž nebo obraz a nerozbije se ani nepoškodí, stane se v domě veliké neštěstí, nejspíše však umře někdo z příbuzenstva. Zastaví-li se náhle hodiny a nechtí jíti, ač jim nic neschází, zemře někdo z rodiny. Zdá-li se ve snu někomu, že mu vypadl zub, má to za znamení, že mu zemře někdo z příbuzenstva. Vyje-li pes proti dveřím domovním, zemře někdo odtud; vyje-li ode dveří, zemře někdo ze sousedstva. Bijí-li na věži hodiny a zároveň se zvoní poledne, umře někdo ve vsi. — Na Manětínsku, když účastníci pohřbu vracejíce se ze hřbitova potkali nejdříve ženu, hádali, že zemře nejdříve muž, a potkali-li muže, že zemře žena. — Ukáže-li se hvězda blízko měsíce, je to (v krajině mezi Pískem a Vltavou) znamením, že někdo brzy umře. V téže končině mají za nedobré znamení, kvetou-li stromy podruhé; znamenáť to velikou úmrtnost. A to, kvetou-li nejdolejší větve, budou mříti nejmladší, děti — kvetou-li prostřední, přijde smrt na lidi svobodné, kvetou-li nejhořejší, budou zmírati staří.

Místy, na př. na Písecku, domnívají se, že člověk, mající umříti, sám dává o tom příbuzným návěští různými znameními. Nejčastěji si vypravují, že slyšeli tři rány na okno, nebo že zaslechli zvuk, jako když metlou šlehne po dveřích, nebo jako když se zvrhne na stole nádoba vody a voda teče pleštíc na zem. Také jiná znamení, o jakých jsme právě mluvili, čítají k návěštím osob, jež si smrt vyhlídla za nejbližší kořist.

To byla znamení v celku rázu obecného. Také zvláštní, jedinečné případy, kdy je někdo v domě nemocen a příbuzní dychtivě čekají na výsledek nemoci, nepostrádají věstných znamení. Usadí-li se na okně domu, kde leží nemocný, kulich nebo sejček, nebo ozve-li se odkudsi zblízka, ohlašuje smrt nemocného. — Podívá-li se nemocný do zrcadla a vidí-li tam vedle svého ještě jiný obličej, zemře za nedlouho. — Byl-li nemocný již zaopatřen a šel-li kouř ze svící, jichž při obřadu bylo užito, při odchodu kněze ze světnice, zemře nemocný. — O uzdravení či smrti nemocného hádávají i takto. Potrou nemocnému čelo kouskem chleba a chléb pak dají psu; sní-li jej, uzdraví se nemocný, nechá-li ho, zemře. O kom však někde omylem vyprávěli, že zemřel, ten bude, jak se vše-obecně po Čechách tvrdí, dlouho živ.

Pokládá-li lid smrt příbuzných za pohromu, má při tom útěchu, že tomuto losu lidskému nelze uniknouti, onť že konečným cílem každého člověka. Ale jsou jiné, strastnější pohromy, jež mohou zachvátiti jednotlivé rodiny, celé dědiny, kraje, ano i celé země. Ohně a války jsou strašné metly, jichž se lid právem děsí, byť snad na př. strasti a úzkosti válečné mu byly známy jen z pověsti. Nedivno tedy, že též o těchto postraších pokojného lidu bývá usuzováno z různých znamení.

Letí-li koroptve přes dům, mějtež se domácí v něm na pozoru, — vyhoříť brzy. Přiběhne-li za doby noční, kdy je v polích a lesích pastvy dostatek, zajíc do vsi, je to znamením, že tu vznikne oheň, nebo že se přihodí jiné neštěstí. — Na Hradecku míní, usedne-li čáp na střechu domu, že tam brzy vypukne požár. Také krajině, kudy letí, nevěstí čáp ničeho dobrého, ale rád bývá vídán, kde se uhnízdí. — Oheň zvěstuje v některých krajích středočeských kohout, postaví-li se doprostřed dvora,

tluče křídloma o zem a třikrát zakokrhá. — Že vypukne v místě oheň, věští se i z toho znamení, když hodiny na věži jinak ukazují a jinak bijí, nebo když na několika věžích hodiny bijí najednou.

Že objevení se komety znamená válku, je domněnka rozšířená v lidu všeobecně již od dob pradávných. Také neobvyklá u nás severní zář jest toho významu. Rozumí se, že jako důsledky vojny vidí lid v budoucnu po těchto znameních též hlad, nemoci, ano i mor. — Vojnu zvěstují též koně, když často a příliš silně řičí. Když hejna kavek se spolu potýkají, také zvěstují lidem vojnu. Toho znamení všímal si lid pilně již v nepokojných dobách středověkých.

Zavírajíce stručný náčrtek svůj, vracíme se tam, odkud jsme vyšli. Prohlížíme-li uvedené příklady třeba jen povrchně, nemůže nám ujíti podobnost názorů u nás rozšířených s názory, jež již před dávnými věky zaznamenali spisovatelé antičtí. Výslovně pak upozorňujeme na četná znamení, jež náš lid bral z rozmanitých živočichů, po výtce pak z ptactva, jež v pohanském ptakopravectví míval význam tak veliký a důležitý.

Ethika a živočišstvo.

Napsal Boh. Bauše.*)

Člověk žil vždy a žije dosud v jistém mravním a i právním poměru ku zvířatům. Poměr tento objevuje se v mlhavé dávnověkosti z počátku jako pouhá bázeň před zvířaty, jimž člověk primitivními zbraněmi svými čeliti nemůže.

Poznenáhla vyvinuje se z bázně kult zvířat, z něhož pochází jednak láska, jednak nenávist.

V lidových představách mají kořen a původ svůj různé filosofické theorie. Z představ a mravů hrubé prakultury až k pravé soustrasti se všemi bytostmi cítícími, postupuje s přibývající vzdělaností ustavičný ethický vývoj, který dosud není ukončen.

Člověk musil se však dříve vymaniti z naivní psychologie zvířete-člověka, aby bez předsudku, se stanoviska nepředpojatého posouditi mohl svůj význam i poměr k ostatnímu tvorstvu.

Ethika snaží se stanoviti poměr člověka ku zvířeti na základě historicko-psychologickém; úkol zajisté vysoce zajímavý, jehož rozluštění má však značné obtíže. Dějiny kulturní, dějiny filosofie i náboženství

---

*) Přednešeno částečně v klubu přírodovědeckém. Čerpáno ze spisu, svazkem spolků pro ochranu zvířat cenou vyznamenaného: Thier-Ethik. Darstellung der sittlichen u. rechtlichen Beziehungen zwischen Mensch u. Thier. Von Ig. Bregenzer. Bamberg 1894. Dále ze spisu Das Thier und sein Recht od A. Engla a z jiných pramenů.

poskytují hojné doklady, jak různě národové i myslitelé rozličných dob mravní a právní poměr člověka ku zvířectvu vůbec neb k jednotlivým zvířatům zvlášť pojímali a dosud pojímají.

Duch času žije a působí vždy v temných pocitech a pudech více, nežli ve světle rozumu a vědy.

Člověk přírodní nemá pojmu o příbuzenství kmenovém. Cit příbuzenský má tu nejužší meze; podoba, stejné zvyky a mravy vedou jej poznenáhla k přemýšlení o pojmu rodiny, kmene, národa neb plemene, konečně i k představě o podobě s nejvyššími živočichy. Jaká to cesta dlouhá, nežli dochází člověk k pojmu říší organických a stírá i ostré meze živočišstva a rostlinstva! Mnohé však zvláštnosti v řeči, zvyky a báje zbyly jako záhadné zříceniny oněch pravěkých názorů i ve světě kulturním. A tak jako novější fysiologie těžila nejvíce z výzkumu nejnižších bytostí, biologie z embryologie, botanika z výzkumu rostlin tajnosnubných —, tak i tato část ethiky obrací se hlavně k poměru nejníže stojícího člověka ke zvířatům nejvýše vyvinutým.

Kultus zvířat jest částí kultu přírody, jenž jeví se ve třech zjevech odpovídajících třem říším přírodním: kultu živočišstva, rostlinstva a předmětů neživotných, kamenů, hor, skal, výrobků lidských, aneb slunce, měsíce, nebe i země.

Ač nalézají se u mnohých národů jako Ariů, Mongolů, Australů všechny tři zjevy, jest přece kult zvířat všeobecný a možno jej v rudimentech sledovati u všech národů žijících i zaniklých.

Předmětem úcty jsou předem zvířata mrchožravá a škodná, zvláště dravá: vlk, pardál, medvěd, lev, tygr, hyena, pes, šakal, bůvol, lasice, hroch, kyt, delfín; jinde myši, draví ptáci, žralok, krokodil, had (i s báječným drakem), štír i mouchy, termiti, kobylky.

Z užitečných došli uctění: skot, koza, ovce, velbloud, slon, kůň, pes, holub, kukačka, dudek, bažant, želva, úhoř, žáby, včely.

Z bezúhonných došli pozornosti menší ptáci, ještěrky, motýle a j., u kterých, možná, spolupůsobily ohledy aesthetické a symbolické. Opice, jichž kult v jich vlastech jest dosti rozšířen, možno vřaditi do všech tří kategorií.

Příčinu ctění zvířat hledali filosofové i theologové v citu odvislosti, vděčnosti, úžasu, v tajemné hrůze neb i soustrasti. U Egypťanů vykládali kult zvířat jako pobloudení pozdější, vyšlé z původního uctívání přírody, nebe a hvězd, kteréž vzniklo z obdivu nekonečnosti.

Strach jest zajisté první a nejmocnější pocit a základní motiv všeho kultu. „Primus in orbe deos fecit timor.“ Dávný tento náhled Epikurejců i Lucretia sdílejí Hobbes, Hume a jiní. I udatný divoch pocítí strach vůči přesile šelem, rozkacených živlů, mocnějšího nepřítele; úplně málomocným cítí se vůči pomstě a nenávisti nepřátelských duchů (duší zemřelých, démonů). Dle jeho logiky smrti „přirozené“ není. Duše zemřelých snaží se smrt svou pomstíti buď na celém kmeni neb na jednotlivci; ze strachu před touto pomstou hledí je udobřiti a zažehnati obětmi.

Duše zemřelých, má-li působiti, musí míti hmotného nositele. Původně představoval si ji člověk vždy hmotnou: můžeť býti chycena, vyssáta,

zničena (upálením); sídlí v krvi, v kostech, má podobu hada neb jiného zvířete. Po smrti těká duše v okolí sídla svého neb hrobu, jindy nabývá podoby ptačí. Duše stěhuje se po smrti buď do novorozeňátek (u Indianů, Laponců, Samojedů) aneb do těl zvířat (u Mongolů, Arabů, Malajců). Vlastním hrobem duší byla prvotnímu člověku těla zvířat mrchožravých, u kanibalů i těla lidí. Prvními učiteli lidstva byla smrt a hrob.

Zvířata, která mrtvoly sežírala, došla přede vším uctívání: v Polynesii žralok, u Malajců krokodil, u Seveřanů vlk, pes, medvěd, v Africe hyena, šakal; jinde krkavec, draví ptáci i mravenci; i kohout jako divoký pes čítán byl k mrchožroutům.

Kult hadů, velice rozšířený, přičítá se buď lidovému názoru, že had prachem mrtvol se živí, aneb že podobou svou snadno k tělům jiným přilne, takže i duše často podobu hadí přijímá.

Ku ctění užitečných zvířat mohlo dojíti teprve po skrocení a zdomácnění jejich. Národové kočující ctili psa a sokola jakožto pomocníky své; možno, (dle Lipperta), že krocení zvířat k účelům kultu (koček, psů, koní, holubů) bylo prvním krokem ku zdomácnění zvířat.

Interes divocha má vždy povahu materielní. Onen světový názor kmenů primitivních, zvaný animismus, kterým oživoval člověk zvířata, rostliny i předměty neživotné dušemi, vedl také k uctívání zvířat bezúhonných, jakými jsou ropucha, cvrček, motýl.

Jak přešel kult nebezpečných zvířat na užitečná, vysvětluje se týmž pochodem, jakým strach před mrtvými přešel k pietě.

Duše lidské (duchové, bozi) mohou proměniti se silou čarovnou ve zvířata, někdy i v rostliny neb kameny, jakož i naopak zvířata mohou přijmouti podobu lidskou. „Domácí had" Indoevropanů jest dědem, duchem předků; bohové ve všech náboženstvích přijímají podobu ptáků, ryb, hadů.

Zvláštní představa proměny zvířat jest pověst o vlkodlaku (incubus, necromantes, Werwolf), člověku, jenž dobrovolně neb nuceně jistým časem proměniti se může ve vlka a druhdy opět lidské podoby nabývá. Představa vlkodlaka souvisí se „stěhováním duší" a kanibalismem pravěku; ve starověku rozšířena byla pověra tato u Assyrů a Egypťanů, podnes pak zachovala se u Laponců, Mongolů, Křováků, na Amazoně i v západní Australii.

Neméně rozšířena jest představa upíra, která přes všechny přísné zákazy křesťanské udržela se tou měrou, že ve středověku byla víra v upíra v Evropě epidemická. Upír jest duše zemřelého, démon, jenž z pomstychtivosti neb zlomyslnosti, obyčejně za noci, — opouští své obydlí a lidi sežírá neb krev jim vyssává.

Dávno před Darwinem pojal člověk myšlénku původu svého ze zvířectva. Temný cit tento souvisí s uctíváním předků. Po celém světě rozšířena jest víra v původ buď rodin neb celých kmenů z jistého zvířete. Mongolští kmenové odvozují původ svůj z vlka, Malajci z krokodila, germánští kmenové z krkavce, Hunnové z psa, Hindové z opic, Indiani a Tataři z hada. Aleuti považují psa za původce celého lidstva. Dle názoru Indianů vzniklo po zničení prvního pokolení lidského nové proměnou zvírat. V pověstech zakladatel kmene v mládí bývá kojen a živen zvířaty. Zvíře vede kmeny při stěhování.

Totemismus nazývá se onen kult původů zvířecích, kteří zůstávají ochrannými duchy kmene. Slovo totem jest severoindianské a znamená zjev zvířecího bůžka-předka, jenž slouží za fetiš a jest zároveň znakem společného původu jistého kmene. Z různých těchto znaků totemismu vyšly as erby, znaky a typy mincí, jakož i názvy kmenů: Peršané jest tolik jako tygři, Médové hadi, Maka mouchy, Hunnové psi, Hyrkánové vlci a jiné.

Pozdější adaptionism rozmnožil uctívání původních domácích o cizí tajemná zvěrobožstva. I na vyšším stupni kulturním, když polytheism a anthropomorfická představa Boha pronikla, nevymizela nikdy úplně víra v božstva nižšího stupně. Čína a Egypt dokazují, že i ve vyšších kulturách zvěrobožstva zůstávají v platnosti; konservativní duch v náboženství, bezduchý formalismus theologický, nízký stupeň vědomostí přírodních a jisté koncesse víře lidu vysvětlují zjev tento.

A tak lidstvo jen pozvenáhla emancipovalo se od boha zvířecího. Vedení převzalo umění. Umění i primitivní svým pudem symbolisujícím, snažilo se v postavě zvířete znázorniti i duši v něm zakletou. Podání obyčejného těla zvířecího bylo k tomu umělecky nepotřebné; sáhli tedy k podobě smíšené (chiméra, Pegasus) buď z dvou různých zvířat, aneb z podoby lidské se zvířecí (hlava zvířecí na těle lidském u bůžků babylonských, egyptských, perských) aneb z těla lidského s okončinami a attributy zvířecími (satyr, sfinx, Silen a j.).

Přídatky zvířecí jsou zbytek původní úplně zvířecí podoby. Řecký Zeus původně představován byl jen v podobě orla, jenž vznáší se v oblacích, blesku a hromu. Poznenáhla orel, blesk i oblak stávají se pouhými attributy. Athéne jest původně jen bohyní-sovou, později má jen hlavu sovy, neb jen attribut. A tak i Astarte z holubice. Asklepias z hada, Satyr z kozla, Pan z psa, Indra i Donar z býka vznikají.

Stěhování duší znázorňují i severozápadní Indiani velrybou s lidským obličejem a rukama.

Poznenáhla boha t. j. duši staví umění vedle těla buď zvířete neb jiného předmětu přírodního. Tělo stalo se sluhou duše. Zvíře zůstává v jistém mythologickém poměru k božstvu; slouží mu za posla, hlídače, tahouna neb k jízdě. Pathologický tlak kultu zvířecího pominul a volné aesthetické pojmutí božstva stalo se možným. V tancích a maskách zvířecích, orakulích a zaklínání, jakož i v zákazech požívání jistých zvířat viděti jest také zbytky kultu zvířat.

A z téhož kultu vzniklo obětování zvířat. Duším předků, jako duším mocných pohlavárů obětovali na hrobech jich nepřátely (zajaté) nebo přátely (ženy, děti, sluhy). Bohům podobně obětována zvířata jim zasvěcená; teprv orba umožnila oběti nekrvavé.

Duchům a bohům líbila se obět tím více, čím byla drahocennější; tak obětováni i prvorozenci, neb knížata. Zvířatům obětním prokazována úcta božská, neboť duše oběti vchází do bůžka, jenž obět ztrávil. Aby této cti se jim dostalo, obětovali se lidé i bohové.

* * *

Z dosavádních vývodů historicko-psychologických patrno, že původ primitivní ethiky v tomto směru jest kult zvířat spojený s představami o duši, o proměně zvířat v lidi a naopak. Z naivní animistické víry ve zvířecí původ a z totemismu vzešla pieta, člověk počal jistých zvířat šetřiti a je chrániti. Ochrana neplatila tak zvířeti samému, nýbrž duchům a bohům, kteří v něm sídlili. Někteří národové lovečtí z nouze zabíjeti musí zvířata kultu, jako medvěda, dříve se však omlouvají u boha v něm bydlícího. Černoši říkají lvu „pane lve“, staří Lybiové pohřbívali slona uloveného zpívajíce hymny. Staří Irčané brali vlky za kmotry svým dětem.*)

V pohanských náboženstvích Orientu nedělá se nikde podstatného rozdílu mezi člověkem a zvířetem jako v židovstvu a křesťanstvu, kdež hned v I. kn. Mojž. slova: „Ploďtež se a rozmnožujte se, a naplňte zemi a podmaňte ji, a panujte nad rybami mořskými a nad ptactvem nebeským, i nad všelikým živočichem hýbajícím se na zemi“ zavdala podnět vystupovati proti všemu oprávněnému šetření zvířat. Starobylou zvláštností jest kult zvířat v Egyptě, vyšlý z kultu přírody vůbec. Neméně starodávný jest kult tento v čínském říšském a v japánském náboženství Shinto.

Učení Buddhovo jest náboženství soustrasti a spravedlnosti. Staroindický kult a ochrana veškerých zvířat odůvodňuje se metafysickou zásadou o jednotné bytosti všech živoucích tvorů. Buddhista opakuje si při pozorování každé živé bytosti slovo velkého mistra svého „tat twam asi“ (to jsi ty), aby se upamatoval, že jest s ním totožna.

Ve skutečnosti nelze však předpisy Buddhovy nikde šmahem provésti. V zemích, jako jest Indie, které chovají tolik nebezpečných zvířat, jest zákaz vražditi jakékoli zvíře nepřirozený a obchází se různě. Buddhisté birmanští na př. těší se tím, že ryb, kterých pojídají, sami nezabili. Haekl, vida Singhalesy týrati koně, volá ve svém cestopisu: „Veliký Buddho — jaké dobrodiní bys byl týranému lidstvu i živočišstvu prokázal, kdybys místo zpozdilého zákazu žádné zvíře nezabíjeti, byl dal zákon, žádné zvíře netýrati.“

V oblasti buddhismu jsou sice nemocnice pro zvířata, žádných však pro lidi. Nižší kasty lidí jsou téměř bez práva.

Podobně náboženství Brahminův, které na základě theorie o stěhování se duší vychází též ze starobylého kultu zvířat, má mnohé stinné stránky, které nevybízejí k nápodobení. Byl to Schoppenhauer, jenž ve svém snižování křesťanství nadsazoval ve vychvalování indických názorů.

Naproti tomu staroperské národní náboženství, založené Zoroastrem, vyznávané dnes jen skrovnými zbytky Parsů, vyniká čistotou náboženských představ a hloubkou mravních zásad. Kult zvířat byl v zásadě odstraněn (až na sporé rudimenty, jako uctění psa a kohouta), ale celá mravouka Parsů jeví ušlechtilý pokrok, na tehdejší dobu věru osamělý. Výsledek kultu zvířat, zvlášť ochrany domácích zvířat, osvojilo si učení jejich velmi

*) Zde nelze všechny prameny opakovati, z nichž Bregenzer cituje jednotlivá udání svá. Ve spise jeho nalezáme však bibliografii aspoň západních literatur s obdivuhodnou pílí snešenou.

moudře. Škoda, že ušlechtilé učení jejich zničeno bylo islamem, nedostihujícím v žádném ohledu učení Zoroastrova. Náboženstvím Arabů před islamem byl rozsáhlý kult přírodní, a mnohé z něho: víra v duchy, v proměnu ve zvířata, uctění mrtvých, totemism, přešlo v islam přes horlivé mýtění všeho toho Mahomedem.

Mahomed prohlásil sice rovnost všech lidí po příkladu křesťanstva, ve skutečnosti platila však zásada pro otroky, nevěřící, ano i ženy jen podmínečně. Zvíře prohlásil Mahomed nepřímo za bytost rozdílnou od člověka.

Koran neobsahuje sice žádných předpisů na ochranu zvířat; nicméně byl prorok velice soustrastný ku zvířatům. Známa jest jeho něžnost ke kočce, koni, kohoutu i velbloudu; zakázal též zabíjení hadů domácích. Mohamedáni chovají se pak dle příkladu prorokova, šetříce i divokých psů; jen vepř a bůvol, „nebyvše obráceni na pravou víru“, nenalézají ochrany. Jsou sice příklady krutosti ke zvířatům (krysy, oslové); celkem však Turci jsou k nim dobromyslni.

V židovstvu Jehova objevuje se jako Tvůrce všech věcí; člověka stvořil však k obrazu svému. „Panujte nad rybami mořskými a nad ptactvem nebeským i nad všelikým živočichem hýbajícím se na zemi“ (I. Mojž.); židovské náboženství — v odporu ke kultu zvířat v Egyptě a pantheistickému kultu duchů — kleslo v druhý extrem, stlačilo zvíře pod niveau, jaké objektivně mu přísluší.

Přes to obsahuje Starý zákon některá místa, vybízející k humanímu zacházení se zvířaty domácími. („Pečuje spravedlivý o život hovádka svého“, kn. přísl. 12. 10). K právní ochraně zvířat v židovstvu nedošlo, vyjma některá ustanovení obřadní.

Pozdější ustanovení talmudu o obřadném zabíjení zvířat bylo tehdá diktováno duchem zvířatům přátelským; dnes znamená týrání zvířat proti jiným methodám porážení.

Křesťanství v podstatě stojí na půdě židovstva. Kristus nedal zvláštních nařízení o zacházení se zvířaty; učení však čisté lidskosti srovnává se jen s humáním zacházením i se zvířectvem. Apoštol Jan měl prý ochočenou koroptev, Hegrin jest prý andělem zvířat. Princip humanity křesťanské degradoval ovšem zvíře, neb podle výkladu scholastiků bohorovnost člověka jest idealem ethickým, a bytost člověka prohlášena za podstatně rozdílnou od zvířete. Křesťanství konsekventně vymýtilo kult zvířat, ač i zde zbytky jsou patrny. (Sv. Duch v podobě holubice, Kristus beránek, čert hadem, anděl okřídlen; zvířata Apokalypsy.) Člověk musil se osvoboditi od zvířete; avšak láska k bližnímu, rozšířena na celé lidstvo, rozšiřuje se poznenáhla na veškeré živé bytosti. Lidské právo panovati ukládá i povinnosti vůči zvířatům.

Praksi křesťanské dřívějších dob nelze činiti výčitku nepřátelství ku zvířatům. První otcové církevní, Chrysostomus, Gregor, Tertullian, hlásali zdrženlivost v požívání masa a zakazovali honbu i trýznění zvířat. Legendy svatých vypravují o lásce ku zvířatům. Sv. František z Assisi hovořil s ptáky, ovcemi, cikadami, propouštěl na svobodu ptáčky, zajíce, ryby, vyhýbal se červíkům a pod.

Nepřátelství ku zvířatům v křesťanství jest povahy exoterické, vý-

sledek důvodů psychologických a kulturně historických. Lidský egoismus a domýšlivá filosofie vtiskly křesťanské mravouce signaturu zvířeti nepříznivou. Theologové protestantští i katoličtí z části odmítavě se chovají k ochraně zvířat. Hettinger kárá „koketování materialistů se zvířaty; povznášejíť prý tato, aby mohli člověka tím více stlačiti". Na Brehma žehrají, „že fundamentální rozdíl mezi zvířetem a člověkem stírá". Kardinál Antonelli odbyl spolek, jenž žádal za ochranu ptactva v Italii, slovy: „son bestie".

Názory tyto opírají se o jednostrannný, neporozuměný výklad míst z bible.

„V nejvnitřnější bystoti a původu svém jest cit náboženský láska, láskyplné vnímání všeho tvorstva božího" (Horwicz).

V Pařížské bibliothéce nalezen byl koptický rukopis bible, který, kdyby i nebyl pravý, jest přece tak starobylý, že jest význačný pro tradici křesťanské morálky.

Zde se vypravuje, že Kristus Pán na strmé cestě potkal muže, jenž mezka k zemi kleslého tak trýznil, že krvácel. Když muži činil výčitku pro krutost jeho, odpověděl mu: „Co je tobě do toho? Smím tlouci zvíře, jak se mi líbí, neb jest mým majetkem; koupil jsem ho za své peníze, optej se těch, kteří tě provázejí, neb tito mne znají."

Někteří z učedníků hned přisvědčili. Kristus však pravil: „Což nevidíte ani vy, jak zvíře krvácí a neslyšíte, kterak lká a naříká?"

Oni však odpověděli: „Nikoli, Pane, že by lkalo a naříkalo, neslyšíme."

Ježíš však se zarmoutil a zvolal: „Běda vám, že neslyšíte, jak lká a volá k Tvůrci o slitování, třikráte běda však těm, pro které lká a žaluje ve své bolesti."

Na to přikročil a dotkl se zvířete; toto vstalo a rány jeho se zahojily.

K muži však pravil: „Nyní žeň dále a netluc je více, abys i ty nalezl milosrdenství."

Mrav, nehledě k názorům náboženským, nutil člověka, by zaujal ku zvířeti jistý poměr; tento jest původně násilný. Právo nepřátelství, praví Plutarch, jest starší nežli přátelství. Člověk primitivní vraždí a pojídá zvířata šmahem; praktický rozdíl činí jen mezi nebezpečnými a jemu lhostejnými „cizinci" a „nepřátely" (lidmi i zvířaty).

Původně nebylo (jak Cicero praví) žádného majetku. Příroda byla matkou-živitelkou všech tvorů. Zvířata nerozšířila uměle potřeby své jako člověk. Právem silnějšího utvořil si tento pojem majetku i otroky, a bylo zvláštních zákonů třeba, majetek tento chrániti. Zákony tyto staly se (jak Engel praví) skřínkou Pandořinou pro svět, z níž nepokoj, násilnictví i ukrutnost vytryskly, neboť právo positivní mění stále oděv svůj dle doby, jako móda.

Ethika a právo jen s filosofického stanoviska neruzní se v pojmech. Ve skutečném utvoření svém jeví se i přes společné vnitřní jádro v různém rouše; a tak nedokonalost a nedostatečnost všeho pozemského jeví se nejostřeji v uzákonění ochrany zvířat, o které se spolky i jednotlivci v různých zemích zasazují.

Zápas pastýřů s býkem v Campagni.

Většině lidí ovšem ani nenapadá, že by zvíře mělo nějaké právo; avšak dějiny učí nás, že mimo zvířata bývaly i jiné bezprávné bytosti. Plato mluví o otrocích jako dnes se píše o zvířatech. A ženy považovali ne snad jen barbaři za pouhou věc, ale ještě v VI. století na koncilu Maconském do opravdy se disputovalo, jsou-li ženy vůbec lidmi.

Než vraťme se ku mravům a zvykům národů. Z pocitu strachu, jak výše vyloženo, vyšel kult zvířat a zbytek jeho jeví se v různých ceremoniích a obratech řeči. Malajci na Malace ctí žraloka jako „bratra", Javanec nazývá tygra „tatíčkem", celá řada národů omlouvá se u zvířat, která honí.

K lásce ku zvířatům vedla domestikace, spojena namnoze s animistickými ideami. Lidstvo má i důvodů dost pro vděčnost ku zvířatům, která byla namnoze jeho učiteli. Medvěd naučil Kamčadály kořeny vyhrabávati, bobr vodním stavbám, ptáci učili lidi pletiva vyráběti, ryby lodě stavěti, žáby plovati, jezevec brlohy zřizovati. Větší jsou ještě dobrodiní, která člověk od zvířat zotročilých přijímá. Kočovníkům namnoze mléko zvířat napomáhá při výchově dětí. Pes jakožto pomocník, přítel a vychovatel člověka zaujímá arci všude první místo. Arab miluje chrta svého, a ženy nezřídka štěňata přikládají k vlastnímu prsu, nechajíce je ssáti. Podobně přikládají si k prsu Indianky jihoamerické malé opičky, ženy v Nové Quinee selata. Že kočující Arab větší jeví lásku ku svému koni nežli ku své ženě, že koně zdobí, lichotí se mu a prastaré zkazky mu zpívá, jest známo z cestopisů. Kirgisové počítají domácí zvířata k rodině. Při potkání tážou se, jak se mají muži, potom jak dobytek a naposled — jak ženy.

Ale z původního strachu vzešla i nenávist a opovržení k jistým zvířatům. Toto vyvinulo se částečně z toho, že mnohé zvíře, jehož se člověk původně bál, objevilo se zotročením v celé málomocnosti.

Surový člověk přírodní má chuť ku trýznění nepřátel i zvířat v krvi. „Ukrutnost k zvířatům jest jedna z nejvýznačnějších neřestí nízkého a nešlechetného národa" (A. Humboldt). O trýznění domácích zvířat u Negrů, zejména též o trýznění slepic u trpaslíků kmene Akka vypravuje Schweinfurth. Ale i u národů na vyšším stupni vzdělanosti udrželo se nejrozmanitější trýznění zvířat: Číňané trýzní osly, Japonci psy, Peruáni stahují kozly za živa. U nás se nejen ve středověku, ale i po dnes mnohé takové zjevy zachovaly.

Mnohé případy trýznění zvířat zakládají se na starých zvycích a pověrách. V Bosně zakopávají cucavé sele neb ježka za živa, v Japonsku zahrabávají za živa psa až po hlavu, Kirgizové zkoušejí sílu svou tím, že nohu ovci za živa vytrhnou, v Německu shazují kočku s věže, v Tyrolsku napichují ropuchy, známo je i u nás stínání kohouta a pod. více.

Dlouhá jest historie o zápasech zvířat pro zábavu lidu pořádaných. Nápadně barbarský zvyk udržel se dlouho v italských menších městech kolem Říma. V jistý den v roce uvázán byl na trhu býk, a všechno obyvatelstvo bavilo se tím, že jej kamenovalo, noži bodalo, až mrtev klesl. Bezpochyby jest to zbabělá náhrada za zápasy s býky.

Některé způsoby trýznění zvířat opírají se o křesťanské legendy. Ve Falcku kuchají za živa ryby, poněvadž prý při smrti Kristově vesele

mlaskaly. V Italii pronásledují geka, že prý Madonně nevytáhl trn, což ještěrka učinila.

Různé ethické společnosti snaží se nyní o uznání zvířete ve smyslu právním. Zákony občanské chrání jen společnost lidskou. Regulator poměru člověka ku zvířeti může spočívati jen v útlocitu a vzdělanosti lidské. Dosavádní chaos všeobecných pojmů neposkytuje dost určitých základů pro zákonodárství a zejména pro zákon trestní, v němž by kollidující zájmy společnosti lidské a zájmy živočišstva uvedeny byly v rovnováhu.

Ruský zákon na ochranu zvířat praví ve svých důvodech: „Týrání zvířat příčí se lidskému citu a překročuje meze lidského práva. Ono jest opovržení hodné nejen v zájmu zvířat, ale škodné i společnosti lidské. Neboť otupením nejlepších a nejšlechetnějších citů budí a podporuje, zejména u dětí, náchylnost k zločinům."

Již mravokárný malíř Hogarth pravdu tuto vyobrazil v cyclu obrazů „The four stages of cruelty" (Čtyři stanice ukrutnosti), jak surovost v mládí počíná trýzněním zvířat a končí vraždou lidí a šibenicí.

Rozhledněme se nyní letmo v dějinách ethiky vědecké, abychom viděli, jak intellekt kulturních národů t. j. myšlení mudrců a vědy zvířectvo pojímaly.

V Orientu náboženská filosofie brahmínů a buddhistů záleží v mysticky-metafysické spekulaci, jejíž psychologický pramen jest primitivní animismus, zvlášť názor o stěhování se duší, jenž vrcholí v zásadě, že lidé i zvířata jsou téže bytosti. Význačna jest pro mravouku jejich náchylnost k asketice a pessimismu. Se zálibou kážou moralisté jejich v průpovídkách i parabolích morálku soustrasti. Soustrast a milosrdenství s člověkem i zvířetem, spojená s pohostinností, jest namnoze zásadou pravého Orientálce. V morálce na pohled tak altruistické vězí egoism tím způsobem, že v cizinci a zvířatech vidí „sebe" t. j. duše příbuzných.

Mezi evropskými národy zastkvěla se nejdříve filosofie řecká. Jonská přírodní filosofie utvořila pantheistickou myšlénku obecného oduševnění přírody. Anaximander tvrdil již původ člověka ze zvířete. Mravouka řecká obmezila se však jen na jisté zápovědi zabíjení a pojídání zvířat. Pythagoras, jenž i mocnáře k lásce k lidu vybízel, zakazoval porušení něžné rostliny i neškodných zvířat.

Nadšený přítel přírody, citupln ý Empedokles, z lásky a nenávisti odvozuje vznik veškerých bytostí. Kdo zvíře zabil neb maso jeho pojídal, stěhuje se dle něho z trestu po smrti do jiných bytostí; sám prý z trestu, že maso obětní pojídal, zaklet byl do ptáka a ryby mořské. Má-li stav blažených se vrátiti, šetřme zvířat i ušlechtilejších rostlin (jako jest vavřín), mohouť v nich duše lidí dlíti.

Demokritos, původce atomistického názoru světa, učí totožnost bytosti zvířete a člověka. Škodná zvířata jest však dovoleno zabíjeti, jako vrahy neb nepřítele v boji.

První, kdo vyslovil dualistické a anthropocentrické stanovisko, byl Plato. „Člověk svým rozumem má větší cenu, než zvíře k zemi schýlené." U Aristotela, otce vší scholastiky, jest člověk střed a účel všeho tvorstva. Ethický dualismus obou těchto filosofů připravoval cestu k pozdějšímu odcizení se přírodě a živočišstvu.

Stoikové prohlašují svět za stupnici bytostí; jich princip humanity vede k zavrhování otroctví; ale při tom je soustrast affekt mudrce nedůstojný, apathie stoický ideal.

Církevní otcové a scholastika drží se biblického názoru o obrazu božím v člověku a s filosofií Platonovou a Aristotelovou odmítavě chovají se naproti ethickému poměru k živočišstvu. Učený Origenes klade důraz na stanovisko anthropocentrické: zvířata stvořena jsou jen pro člověka, škodná, by přispěla ku povzbuzení myšlení jeho. Zvířata nemají rozumu, ani vůle, všematka příroda vypravila je pouhým „mechanismem".

Křesťanská mravouka otců církevních, jak výše podotknuto, lépe se chová ku zvířatům, nežli theorie. Biskup Nemesius nepřipouští propasti mezi člověkem a zvířetem, naivní lásku ku zvířatům hlásá spis Physiologus, přičítaný biskupu Epiphaniovi († 403). Podivné historie o pelikánu, jenž krví svou mláďata krmí, o ptáku fénixovi, o báječném jednorožci odtud mají původ.

Novou dobu ethiky zahajuje skeptik Montaigne. „Lidem povinni jsme spravedlností, všem ostatním tvorům, pokud z toho těžiti mohou, jemností a milosrdenstvím." (Essays II, 11). Dle Giordana Bruna zrcadlí se v člověku (jakožto mikrokosmu) svět jen poměrně dokonaleji nežli v ostatních tvorech. Jeho pantheistický mysticismus vedl k pojmu o oduševnění všehomíra a harmonii celku.

Mnohoslibný počátek tento utonul v dogmatisujících filosofických soustavách Descartesa, Spinozy, částečně i Leibnitze. Descartes stotožňuje duši s myšlením, a upírá tuto zvířeti úplně. S Origenem prohlašuje zvířata za mechanismy; náhled, který udržel se podnes s neuvěřitelnou tuhostí u polovzdělanců. Spinoza dotýká se v ethice živočišstva slovy: „Zákon nezabíjeti zvířat zakládá se více na staré pověře a zženštilé soustrasti, než-li na zdravém rozumu . . ."

Dle slavného učence a filosofa Leibnitze skládá se svět z monad v různém stupni oduševnění. Nehmotné monády představují stupnici, z nichž nejdůležitější třídu tvoří duše (boha, andělů, lidí a zvířat). Všechny monády mají více méně jasné představy: minerály a rostliny představy neuvědomělé (monády spící), duše zvířat (monády snící) mají pocit, vědomí i paměť, nemají však rozumu. Jen duše lidské mají rozum, jsou v ethickém smyslu nesmrtelné, kdežto duše zvířat jsou pomíjející. Teleologie staví se v popředí, jakož i právo přirozené. O právu zvířat může býti řeč jen z analogie práva lidského.

Návrat k přírodě žádal v 18. století z francouzských filosofů Rousseau (Contrat Social) a právo přirozené na základě volného sjednocení všech.

Ethika zvířatům blahovolná nalezla nejvíce theoretických potíží v idealistických soustavách novější německé filosofie: Kanta, Fichte, Schellinga, Hegla.

Kant náleží sice jako Plato k největším filosofům všech dob, ale ethika a psychologie nebyly jejich silnou stránkou.

Z Angličanů Hobbes zblížil důrazem svým na individuelní egoism pojem jednotné bytosti člověka i zvířete. Locke a Newton byli přesvědčeni, že bůh dal zvířeti myšlenky a pocity jako nám.

Básník-filosof Herder nazývá zvířata „lidí staršími bratry“; obývalať zemi dávno před člověkem. Jeho morální zásada humanity jest povšechná láska bratrská, zahrnující i týrané kmeny divochů i zvířata.

Podobně Göthe ve svém pantheisticky přírodovědeckém monismu hledí na živočichy. „Du lehrst mich meine Brüder im stillen Busch, in Luft und Wasser kennen,“ praví ve Faustu.

Z novějších filosofů budiž jen ještě zmínka učiněna o Schopenhauerovi a E. v. Hartmannovi, neboť oba zabývali se otázkou poměru člověka ku zvířeti.

Ar. Schopenhauer rozeznává ve vědomí živých bytostí vůli a intelekt. Tento obmezuje se u zvířat jen na pojmy názorné a konkretní; zvířata trpí méně než-li člověk: bolest roste poznáváním. Zvíře zná jen bolesti přítomné a fysické, smrti vlastně nepoznává; trpí tedy nekonečně méně nežli člověk. I nejchytřejší zvíře vidí jen, co se ho týká, pro vše ostatní jest necitelné, jako lidé obyčejní.

Člověk i zvíře jsou bytosti totožné; vůle v člověku i zvířeti jest stejně nesmrtelná; individuelní nesmrtelnosti není (die Welt als Wille). Pessimistickým názorem svým stanoví za mravní zásadu soustrast, neb zlo převládá nad dobrem; soustrast souvisí s dobrotou povahy, takže bezpečně tvrditi se může, že kdo krutý jest ku zvířeti, nemůže býti dobrým člověkem.

S vřelým srdcem ujímá se trpícího zvířectva a s rozhořčením vyjadřuje se o luze evropské, která jest tak náchylná k trýznění zvířat. Zodpovědnou činí z toho židovsko-křesťanskou morálku, která nezná ohledu ku zvířectvu, takže bramínská a buddhistická svými předpisy ochrannými daleko ji předstihuje.

Kantova soustrast, založená jen na soucitu s člověkem, jest „odporná a hnusná“ (Grundlage der Moral str. 164).

Ed. v. Hartmann platí ne-li za nejznamenitějšího, tož jistě za nejmnohostrannějšího z německých současných filosofů. Kritickým eklektismem shrnuje zásady Spinozy, Leibnitze, Schellinga, Hegla a Schopenhauera s výsledky moderní vědy přírodní. Svůj názor o poměru ethiky k živočišstvu rozvinul v pojednání: Unsere Stellung zu den Thieren (Vom Fels z. Meer 1884/5). „Zvířata jsou s námi stejného rodu, ač nikoli téhož druhu, strýčkové starší linie, ať již obrazně neb ve smyslu genealogického příbuzenství.“ Rozdíl jest jen graduelní; život fysický a psychický v podstatných výkonech (představa, vůle, egoism, společenské pudy, sdílení) jest týž; ani myšlení nelze jim odepříti.

Člověk má povinnosti i práva ku zvířeti; všemu ublížení zvířeti má se vyhnouti, neboť má respektovati mravní právo každé cítící bytosti.

Práva „juridického“ zvíře však nemá a nepotřebuje ho. Všechno právo jest sice historické, nebylo by tedy překážky, zvířeti je přiřknouti. Není však nutné potřeby, neboť právo to zastupoval by opět jen člověk; potřeba jest jen rozšířiti ochranu a tresty na týrání zvířat.

Zásadou mravní nemá býti soustrast ku zvířeti, která může vésti k absurdním důslednostem, nýbrž spravedlnost. Tato jest však jen lhostejnost bytosti cítící. Spravedlnost nelze odvozovati z citů. Jen spravedlivý jest schopen na př. vychovati zvíře, kdežto měkkou soustrastí se toto jen zkazí.

Se všemi zvířaty žije lidstvo ve stavu válečném; nemůže býti milosrdným, nechce-li býti týráno a sežráno samo. Důsledek z buddhistické morálky bylo by obětování členů lidstva; každá soustrast, ponechání potravy zvířatům, obětuje člověka, aby zvíře zachráněno bylo. I rozmnožení užitečných zvířat má své meze. Vivisekci připouští v interessu vědy. Hartmannova bezcitná spravedlnost jest nepravdivá a nemožná. Spravedlnost jest ctnost, vznikla tedy z citu; Leibnitz nazývá ji „láskou mudrce".

Také onen „válečný stav" mezi člověkem a zvířetem má podivné důsledky. Což jsou všechna zvířata konkurrenty člověka? Též není vždy snadno rozhodnouti o užitečnosti a škodnosti zvířat, zvlášť počítáme-li se zájmy vědeckými, aesthetickými a duševními vůbec. Válečná hotovost v boji proti zvířatům škodným neb i bezúhonným má býti prý povinností každého. Jest již beztoho surovosti dost u mládeže, která vraždí a ničí kde co napadne, není třeba vedle lovců a zoologů, rybářů a řezníků jinému ukládati boj proti živočišstvu.

A jak přírodozpytci soudí o poměru ethiky k živočišstvu? Jako mezi filosofy jsou i mezi zoology zástupci jednak biologického či animálního dualismu, kteří tvrdí, že jest podstatný, qualilativní rozdíl mezi člověkem a zvířetem, zvlášť mezi duší lidskou a zvířecí.

Druzí zastávají přírodovědecký monismus, rozdíl v bytosti lidí a zvířat není podstatný, jen graduelní, kvantitativní; pojmy „rozumu" a „pudu" nejsou k potřebě, neb každý pojímá je v jiném smyslu.

Mnozí učenci zaujímají skeptický střední názor.

K prvějším náležejí ze známějších jmen: Cuvier, Buffon, Agassiz, Giebel, Quatrefages, Max Müller, Nägeli, R. Wagner, Perty, Altum; již jen theologisující badatelé drží se v moderní vědě názoru, že člověk jest střed a účel všeho tvorstva.

Teprv počátkem předešlého století počíná empirické zkoumání přírody methodou induktivně-rozbornou a tím vymanění se z podruží filosofie a theologie. Touto cestou dospěli již Condillac a Réaumur ku stejnému posuzování lidské a zvířecí psyche. Po nich následovali Flemming, Oken, Hooker, Dujardin, Carus, Büchner, K. Vogt, A. Brehm, Schleiden, G. Jäger, Huxley, Rokitanský, Vignoli, Romanes, Tylor a jiní.

Tu ve čtyrech mozcích najednou probleskla genialní myšlenka theorie descendenční. Zdaž nemohli různé druhy zvířat vzniknouti cestou vývoje z několika málo druhů neb z jediného? Poznenáhlou proměnou, soudil Göthe; přizpůsobením, tvrdil Lamarck; ostřeji a prohloubeněji provedli theorii Darwin a Wallace, doplňujíce ji theorii o přirozeném výběru a boji o život. Ačkoliv část o výběru dosud jest sporna, k myšlence vývoje hlásí se dnes téměř všichni čelnější zoologové.

Přírodozpytci obmezují se z pravidla na otázky theoretické a jen zřídka dotýkají se citové stránky poměru člověka ku zvířeti. Myšlenky zvířatům blahovolné vyslovují Darwin, Haeckl, Sterne, Spencer. Též dualističtí přírodozpytci vyslovují se vždy ve smyslu zvířectvu blahovolném; nový důkaz, jak ethika nezávisí na metafysice a psychologii, cit na rozumu.

Darwin vyslovuje se několikráte v tomto smyslu: „Člověk nese ve

svém těle nevymazatelnou pečeť nižšího svého původu. K ušlechtilým vlastnostem jeho kromě „božského intellektu“ náleží sympathie, kterou cítí k nižším, jakož i blahovůle, kterou rozšiřuje nejen na bližního, ale i na nejnižší žijící bytosti.“ Mnohokráte vyslovuje se proti loveckému sportu, jakož i proti výstřednostem vivisekce. Jeho život dokazuje lásku ku zvířatům, a nejvroucnější soustrast ku zvířatům trpícím. Zvláštní theorii rozvinul Rokitanský ve spise „Die Solidarität alles Thierlebens“, 1869.

Každý ústrojný jedinec, tedy i rostlina, má duši; nejen zvíře, ale i každé nejjednodušší zrníčko protoplasmy má svou pohyblivosť a budí životem — hlad. Hlad budí však v protoplasmě temné vědomí vnitřního stavu (zárodek sebevědomí), jakož i světa vnějšího. Přijde-li k tomu zvířecí schopnost pohybu, vede k aggressivnosti. Povaha všech zvířat, i člověka v to čítaje, jest výbojná; útočnost tato jest zvláštní zjev zvířecího egoismu. Béře-li útočnost směr proti jiné cítící bytosti, stává se zlou.

U zvířete jest původně představa, nikoli vůle; nicméně jest v podstatě u zvířete i člověka stejné chtění — které směřuje především k sebezachování.

Poměrný rozdíl leží nikoli v rozumu, neb i zvíře má jistou schopnost abstrakce, nýbrž v mnohostrannosti, živosti a tvořivosti lidské intelligence.

Boj o život jest hlavně životem živočišstva; jest nutný a nepřestane nikdy, zvířete se zvířetem, ani člověka se zvířetem, ani člověka s člověkem; poznenáhla může však boj tento býti umírněn.

Dobro jest jen minimum zla, částečné zapření útočnosti. Již zvíře má pudy společenské i aesthetické. Člověk civilisovaný má střežiti se ukrutenství a nápodobiti ona zvířata, která oběť svou rychle dovedou usmrtiti. Pokračující vzdělanost naučí člověka, by kladl si meze a výbojnost svou obrátil na dráhu produktivní práce.

Rokitanský důrazně obrací se proti anthropocentrické domýšlivosti, jakoby člověk byl jedině subjektem, vše ostatní objektem; „názor tento vede k despotii, podmaňování, nadýmání a bláznovství.“

Vědecké poznávání zvířete vede samo sebou k lásce k živočišstvu. Jest to patrno z jednomyslné snahy moderní vědy přírodní, cestou theoretickou i praktickou přiblížiti živočišstvo člověku.

Ostře označuje toto stanovisko Theodor Eimer. „Jest politování hodno, že filosofie i nauka náboženská stále ještě život duševní u zvířete líčí jako „instinktivní“ naproti životu člověka. Jest viděti z toho, jak poznání pravdy zvolna cestu si klestí a jest v tom viděti i tendenci, význam života duševního u zvířat snížiti a tím klásti překážku k tolerantnímu zacházení se zvířaty.

Zvrácené jest mínění, jakoby snižováním zvířete člověk i Tvůrce jeho rostli.“

Byli bychom u konce s krátkým náčrtkem, jak člověk původně ze strachu před jistými zvířaty, počal je ctíti v naivním názoru mystickém o stěhování duší; jak na vyšším stupni z názorů náboženských vzniká nenávist a opovržení a z toho bezprávnost živočišstva. Humanita a zásada pravé lásky křesťanské, rozšíření vědomostí o přírodě a klesnutí staré

filosofie kladou základ ku spravedlivému pojímání poměru člověka ku zvířeti. Spis, jehož hlavně zde jsme se drželi, má jinou tendenci. V díle systematickém přetřásá hlavně právní poměr zvířete a snaží se v zákonodárství získati zvířeti ochrany co nejširší. Ochranou zvířete chráníme i lidi. Máme člověka chrániti nejen před surovostí bližních, ale i před sesurověním vlastním. „Zákonodárci! Dejte zákony, aby zvířata co nejvíce chráněna byla před člověkem a nečekejte, až člověk jist bude před člověkem, neboť pak byste věčně musili čekat" (Scheitlin). Jistý filosof, byv týrán komárem, otevřel okno a pustil komára řka: „Leť volně, svět jest dost veliký pro nás oba." Zvířeti náležela dříve země, nežli člověk na ní se objevil. S nynější souverenitou člověka spojeny jsou i jisté povinnosti. Není třeba býti buddhistou neb vegetarianem; již humanita káže, aby zabíjení zvířat dělo se jen z nouze a z ohledů užitečnosti, nikdy však z rozkoše neb svévole. Věda stará se o rychlé a bezbolestné zabíjení zvířat, neb nelze upírati jim cit pro bolest. Ušlechtilý mrav vyžaduje soucitu se vším tvorstvem. „Buď spravedliv, a budeš šťastným," praví Rousseau.

Smrť.

Napsal V. Jurda.

Smrť začala říditi po okolí, v naší čtvrti. Nejprve zaklepala na rohu ulice, nesměle a tiše, jako stydlivě a jen mimoletem. Jen lehýnký mráz přešel nám po těle — pak vše přešlo. Druhého dne dívali jsme se dosti chladně na rakev s černým pokrovem a mosaznou umrlčí hlavou, naslouchali smutným akkordům pohřební písně — pak přešel čas, masopust, zapomnělo se.

Ale smutná paní vracela se vždy zpět do rayonu, kde si již jednou vystopovala cestu a kde většinou vlhké byty tolik napomáhaly její kruté činnosti.

Zabušila silněji, až ustydla nám na chvíli v těle krev. Vedle, v úhledném patrovém domečku bydlel kollega s mladičkou paní. Byli teprve dva měsíce po oddavkách; byla intimní přítelkyní mé paní již z dob školských. Ochuravěla těžce, v hrozné horečce a bolesti zmírala po celé tři dni, až vydechla.

Ubohá mladá, krásná paní! Byla teprve dvacetiletá, měla tak krásné něžné oči a musela zemříti v líbánkách, ve květu mládí. Moje paní sledovala s neobyčejným zájmem a soucitem nemoc a poslední zápas své přítelkyně.

Přišla obyčejně večer z návštěvy, lomila beznadějně rukama aneb se posadila mlčky jako pěna podepírajíc čelo bílou, modře žilnatou rukou. Seděla jako socha — — — Jen slzy řinuly jí po líci až do klínu, pak

zašeptala: „ó hrozný, bezcitný anděl smrti!“ V noci celá zděšena stanula u mé postele. — Zdálo se jí, kterak bílý anděl smrti skutečně vznáší se nad našimi domky a krvavým mečem dotýká se našich okenic. Vyhlédli jsme oba bezděčně do půlnoční zimní noci, a viděli mrtvý klid kraje, stopeného v nudné šeravé barvě. Daleko široko a nekonečně vše jako v zoufalé beznaději.

Druhého dne byl pohřeb vedlejší paní. Venku zlehka sněžilo, byl vlhký, zimavý den. Moje Tonička vyběhla na ulici bez šátku a v němé bolesti kráčela kus po ulici zapomněvši, proč právě vyšla. Když se vzpamatovala, ulekla se, aby nenastydla.

Přišli jsme od pohřbu — Uchopila obě dítky, poklekla do koutku a modlila se. Malá Vandulka namáhala se složiti ručky po vzoru matčině a opakujíc slova její, roztomile je komolila . . . Nemohl jsem déle vzdorovati návalům citů, poklekl jsem vedle „naší mamulenky“ a vroucně se modlil. Ona v extasi předříkala: „Bože všemocný, kéž jen moje rodina nezachví se nikdy dotykem perutí anděla smrti, dejž, ať klidně spočíváme ve Tvém náručí, ať ani stín nemoci nezavadí o naše čela, ať jsme vždy blaženi, zdrávi a šťastni jako dosud; a máme-li již jednou zemříti, pak ať zasneme všichni v jednom dni a jedné minutě. Bože milosrdný, chraň nás svým mocným štítem, zahal v neproniknutelné své roucho, ať květy naší lásky nikdy neopadají, ať oko nikdy horkým pláčem nevyschne jako pramen na poušti — ať —“ poslouchal jsem v údivu — ona plakala a básnila. Vroucí její duše překypovala mocným citem a plnila se vznešenými obrazy.

Povstali jsme oba, políbili se navzájem, při čemž se naše slzy smísily, a já řekl: „Jsme nyní, bohudíky, velmi zdrávi. Tys, Toničko, tak dávno nestonala!“

Při tom pohleděl jsem plaše a úkradkem na její přepadlý, utrápený obličej, vyplakané oko a průsvitnou ruku. — Zesnulou přítelkyni jsme konečně oplakali a zapomněli. Jest zákon vševládný v přírodě, že vlny vzdalováním se od středu slábnou.

Jen jednou ve společnosti učinil kdos narážku na častá úmrtí v naší čtvrti. Jmenovala se jména, vzpomnělo se naší přítelkyně a vedle sedící větroplach dodal: „Teď přijde řada na Vaše číslo!“ Tonička se zachvěla — a nápadný ruměnec zbarvil její líce. Slovo jednou pronesené uvázlo jako osten v jemné hrudi působíc občas nové a nové bolesti.

Ale Asrael jakoby se byl unavil — ustal — Přišlo jaro, nový život, plný pučících nadějí, procházky po krásných lukách — vše, vše se zapomenulo . . .

Ale byla to jen tygří lesť osudu, trpělivě čekajícího, mělo býti hůře — mnohem, mnohem hůře!

* * *

Infiltratio pulmonum — — — — — — — — — — — — — —
V nepokojné noci viděl jsem černého havrana bušiti zběsile svými křídly na okna. Byla to naše utkvělá myšlénka, že smrť ohlašuje se často předem bušením na okna, či stará pověra? Nevím ničeho. Vím jen, že

jsem trávil bezesné noci a v hrozných myšlénkách naslouchal odpornému vytí fen na ulici.

Zažehnával jsem od sebe skutečnosť jako přízrak, těžký sen, nevěřil jsem a zdálo se mi vše nemístným žertem. Ale monotonní výrok lékaře mne vždy popletl.

„On jediný jest kompetentní!" Výrok jeho padl a za žádnou cenu tohoto světa nelze jej odvolati. Padl s neúprosnou jistotou, se zdrcující logikou, s nelíčenou suchostí a chladnou blaseovaností jako všecky veličiny tohoto bídného Babelu pronášejí své neomylné, zdrcující soudy — dopadl těžce jako sekyra na obnaženou šíji odsouzence.

Co jsem měl dělati, abych odvrátil hrozný výrok, abych otupil ostří sekyry, tak těžce dopadající? Chtěl jsem plakati, prositi lékaře, aby odvolal, aby nelhal, že to není a není dokonce pravda . . .

Ale hned jsem zamítnul. Viděl jsem v duchu, jakby mu tvář stáhl úsměšek, jak by mne jeho chladné, sivé oko probodlo a jistě by si při tom pomyslil: „Bože, to je hlupáček!"

Toliko jakás mystická víra v nadpřirozeno mohla mi ulehčiti. Každodenně večer jsem se modlil se svými dvěma dítky. Jako oslovení řekl jsem vždy sám: „Bože, vyslyš naši modlitbičku a uzdrav naši matinku!" Dítky opakovaly a pak začali jsme vroucně svůj Otčenáš . . .

Po tomto večerním modlení jako by mocná, neviditelná ruka rozlívala balšám po mé hrudi; cítil jsem ukojení, mír a sílu k dalšímu životu . . .

Někdy jsem takto i zasnul doufaje v blahé víře, že snad přec jen zázraky nejsou zcela vyloučeny v našem století skepse. Četl jsem nedávno o slavném Charcotovi, jenž pravil, že i v přírodě a medicině dějí se někdy netušené převraty — zázraky . . .

Ale bylo to jen tak zřídka! Častěji zmocňovala se mne stará pochybovačnosť sežírajíc zvolna jako červ moje nitro.

„Chorý organismus musí odumříti — musí — nezbytně. Jest to jednoduchý, ale neodvolatelný zákon přírodní — zákon —, a zákon má nepodmíněnou platnosť.

Jen jediné vybočení z přesných kolejí musilo by způsobiti v přírodě strašné převraty — Pouti, modlení, zázračná uzdravení, to vše jsou jen zbožné legendy, nic jiného; jest to jen poesie, třeba krásná a tklivá — takhle „Pouť do Kevlaar" — Ale zde jest jediná věda kompetentní, ona promluvila ústy Aeskulapa a výrok její jest děsně určitý a přesný.

Řekni lékaři takhle „Kevlaar" nebo něco podobného — vysměje se ti prostě. Není vyhnutí — dlužno se na vše připraviti!"

A když jsem si to tak vše namudroval, byl jsem jako na skřipci, polosen nachyloval se nade mnou po celou noc. — Ve dne otáčel jsem se bez ducha a bez myšlénky — ve stavu v pravdě zoufalém.

Konečně jsem se vzmužil. — Pocítil jsem najednou vzdornou, železnou sílu, pokusil se hledati útěchu v úsilovné práci. Ano, práce, práce, toť můj universální lék, jenž se vždy osvědčil.

Počal jsem s horečným úsilím studovati. Dařilo se mi den dva, ale horečné úsilí nevytrvalo dlouho. Neustálý pohled na zvolna usychající

drahou bytost zbavil mne poslední síly a temné představy počaly se úprkem hrnouti do vědomí.

Zbýval jediný, poslední prostředek, jímž jsem dosud vždy pohrdal: všední společnost, hospodský hluk. Šel jsem tam několikráte, ale ani tam nemohl jsem zapomenouti. „Piji málo“ — vytýkal jsem si a šel znovu. Přišel jsem k ránu ve stavu poloopilosti. Vyložil jsem se z okna a zíral do ulice stopené v ranní mlze a slyšel za prvního šera na zamrzlém blátě vrzati chocholouše. Jeho jednotvárný, opuštěný zpěv mne tak dojal, že jsem zaplakal a více do hospody nešel . . .

Lékař zakázal mi s tajuplnou, hrozebnou tváří veškeren styk s nemocnou. Lehce se řekne, ale odepřete drahé bytosti potěchu, jednu z posledních. Seděl jsem u ní často a dlouho do noci hovořil, těšil, doufal zdánlivě, nemaje sám ani jiskry naděje, líbal ji vřele. Ona tušíc snad chvílemi svůj osud a chtíc mne na věčnost připoutati k sobě, vdechovala plnými ústy svůj dech v moji hruď. Nemohl jsem se odvraceti a se zoufalým heroismem ssál otravný její dech, ani se nezachvívaje představou hrozící smrti. Hůře bylo s dětmi. Malá ta robátka neměla k mamulence ani krokem do světnice, dle přísného nařízení lékaře. Byl jsem jako na trní, volala-li je, vymlouval, zaklínal, prosil — vše nadarmo. Náš svazek rodinný byl příliš něžný a nebylo lehce jen tak jej přervati. Jednou vracím se domů a spatřím obě dívčinky v pokoji u Toničky. — Seděla na posteli, hladila je po líčkách, líbala. V rychlosti usedl jsem k harmoniu, zahrál divoce známou píseň, při níž druhdy po světnici tancovávaly. Podařilo se mi! Ryčné zvuky je hned přivábily, skokem byly u mne, pravé ručky zvedly do výše a jaly se křepčiti po pokoji.

* * *

Vždy mile mne dojímalo, že soucitní lidé mne zastavovali vyptávajíce se na zdraví mé paní. Při tom nejedna paní podotkla: „Ach, s mým to bylo také tak a trvalo to pět let!“ Anebo: „Ó, to nejde tak rychle, to může potrvati čas, zkusil jsem to dobře!“

Tu vždy propukl ve mně jakýs bolavý vzdor a řekl jsem si: „Je-li to již nezvratně psáno ve hvězdách, raději co nejdříve — hned . . .“ Psáno ve hvězdách! Věřil jsem ve fatum, ba stal se učiněným fatalistou. Ale jindy mi zase pomnění na poslední rozloučení, na nemožnost dalšího shledání způsobilo palčivé bolení hlavy a počal jsem se děsiti posledního momentu, zkaleného pohledu, posledního výdechu, jenž kratičký jen, jest hrází mezi životem a neznámou, obávanou věčností . . . Tu lámal jsem ruce, modlil se hlasitě, aby jen toto trapné provisorium trvalo třeba celých padesáte let.

Vždy ulehal jsem na lože s obavou, zda této noci nenastane trapná rozluka, nebude-li poslední.

Často zdálo se mi, že již zemřela; prožil jsem ve snu všecky hrůzy posledního loučení, sám při tom umíraje téměř. Tu viděl jsem její bílé tělo v rakvi se spjatýma rukama, s ebenovým křížkem ve vyschlé, žilnaté pravici, černé vlasy vroubily umořený, průsvitný obličej. Čekal jsem ještě jedno slovo — poslední s Bohem, ale po celé tváři rozlit jen mrtvý, zádumčivý klid.

Byl pohřeb — vše jsem cítil a viděl. Potácel jsem se automaticky za rakví, slyšel dunění zmrzlých hrud na víko, poslední smuteční tón zněl mi dosud jasně v uchu, když jsem se probudil.

Jen jednou, jedinkrát měl jsem v tomto období pěkný a snesitelný sen. Zdálo se mi, že jsem vše přestál a přetrpěl. Ó člověk v tom dlouhém živobytí tolik přestojí a vytrpí, že jest vděčen i za jediný moment štěstí — třeba jen ve snu! Bylo opět jaro, krásné, usměvavé jaro! Šeřík a jasmín byly ve květu a naším parkem zněla roztoužená slavičí píseň. Šel jsem jím sám, samotinký jako prst, podvečer; kráčel jsem zvolna přitmělou alejí osekaných habrů a jilmů — Tu přichází mi ona vstříc, bělostná, štíhlé postavy, s oním mírným, blaženým úsměvem ve tváři jako druhdy za šťastných dob, v těch známých drobně květovaných šatičkách, jež se mi tak líbily . . . Skokem pojal jsem ji v náruč.

Proseděli jsme celou hodinu, plnou nejvyššího blaha a štěstí, v úkrytu na kamenné lavičce.

Po půlročním rozloučení měli jsme si tolik říci! Ó jak jsem byl blažen — nevýslovně! Ona konečně vstává a dí: „Nuž s Bohem, drahý — musím jíti . . .“

„A kam?“ — žasnu — „kam ode mne?“ Byl jsem rozčilen a uchvátil ji křečovitě za ruku.

„Tam, kde je líp,“ zašeptala, vyvinula se mi jemně a zmizela. — Bylo mi k smrti teskno a pusto. Hořká bolesť rozlila se mi po hrudi. Vyčítala mi snad něco těmito slovy, anebo jest tam opravdu tak velmi dobře — — —? Pak chtěl bych za ní.

Procitnul jsem, ale dlouho cítil palčivou výčitku, dlouho přemýšlel nad barvitě živým snem.

Pravda, v utrpení leží hloubka myšlénky. Snad nikdy v životě jsem tolik o všem nehloubal a nepřemýšlel jako tehdy. Ovšem, bylo to hloubání dosti jednostranné, chmurné a otáčelo se většinou o nešťastný osud mé rodiny, o Toninčino utrpení. Chvílemi ovšem myšlénky mé odbočovaly, ale to pouze zdánlivě a na chvíli; vždy přicházel jsem týmž okruhem myšlénkovým ku trapné přítomnosti. Tak na příklad přemýšlím a vzpomínám — z chaosu vzpomínek a představ vynoří se určitá lidská postať — nabývá podoby, stojí určitě přede mnou — poznávám ji. Je šťastnou, kypící, úsměv na rtu — štěstí. Co je štěstí? Zda já mám štěstí? Prociťuji jako ze sna, vidím svou domácnosť a na pohrádce trpící, vyschlou, bledou její bytosť — očekávám každodenně její skon . . .

Anebo, je-li postava, na niž si vzpomínám, bledou a nešťastnou, hned příbuznosť představ přivádí mne k ní. Vždy, jako by kdos mečem protknul moji hruď.

V tomto kruhu pohybovaly se mé myšlénky — vše vztahoval jsem po krátkém jen odbočení na náš osud.

. . . Pozoroval jsem ji, zda jest si vědoma svého stavu, zda tuší brzký svůj odchod. Ale vždy jsem se upokojil, neboť duši její oslňovaly nejsvětlejší paprsky naděje a v horečné hlavě (plála jí neustále zrovna jako ruce, jež při svých růžových výkladech ráda kladla na moji hlavu!) rodily se skvělé projekty a plány do budoucna. Tyto její fantasie byly bizarních, chorobných, ale tak pestrých barev, plny zlatého třásní, rajských

květů, démantových lučin, po nichž mihotali se motýlové živě pestrých barev. Jaké dobrodiní přírody, zastříti takovou knížecí nádherou temno hrobu a děs mrtvých těl!

Nejraději mluvila o budoucnu svých dětí. — „Vidíš, kterak plynou léta a život! Nedávno měli jsme sňatek a za dva roky půjdou děvčátka do školy. — Prosím tě, dva roky, jaká to chvíle v tom dlouhém lidském životě! Vandulce koupím kabelku s vyšívaným pudlíčkem —; ona rozpřáhne ručky, bude utíkati, kdo doběhne dál, ona neb pudlíček!“ Zde rozesmála se plným hrdlem při vzpomínce na své mládí — pak se křečovitě rozkašlala. Brunatný ruměnec rozlil se namáhavým, křečovitým kašlem po tváři; přidržuje její hlavu cítil jsem teple vlhnouti černý její vlas.

„Pak půjdou do Prahy, do té krásné Prahy! Budou choditi do vyšší dívčí s těžkými knihami, s dělané vážnými obličeji šestnáctiletých žabek — ó pak pojedu často za nimi — často — jak byla bych bez svých milých chrobáčků! Přijedou vždy na štědrý den, udělám krásný vánoční stromek, ověsím jej dárky — ach, budeme tak šťastni — tak šťastni — pravda?“ — „Ó jistě budeme, budeme!“ lhal jsem odvraceje tvář, aby neviděla mých očí.

Jindy zas vysnila na březích azurného švýcarského jezera, ostíněného útulnými lesíky, starý francouzský klášter a v něm viděla obě své dívčinky vesele se smějící a laškující. — Obrazotvornosť její vůbec tvořila jen postavy kypící silou a kvetoucí zdravím.

Nemusím snad ani doličovati, kterak působily na mne tyto a podobné rozhovory, jež končívala vždy následovně:

„Až pak budeme staří, půjdeme do pense do Luhačovic; tam je tak krásně, překrásně! Mimo to jest to můj rodný kraj, tam chtěla bych zemříti.“

Jen jednou, ó byla to hrozná noc! Příšerná předtucha zalomcovala její duší. Procitnuv za noci naslouchával jsem vždy jejímu kašli. Byl odměřený, suchý, dral se namáhavě jako z prázdných již prsou s dutým ozvukem. Jako dýka projel mne vždy ten dutý zvuk, vlas mi vstával a vlhnul. Tu slyším v jejím pokoji podezřelý šum a napínavé výzvuky kašle. Otevírám tichounce dvéře a zůstávám přimražen. Spatřil jsem nezapomenutelnou scénu. Klečela na posteli, její úbělové suché ručky jako uschlá větev spínaly se nad hlavou v křečovité bolesti, až zdálo se mi, že slyším chřest lámajících se suchých prstů — spínaly se a objímaly chmurně se tvářící sošku Ukřižovaného, visící nad její postelí. Horečně planoucí oko, v němž celá zoufalá její duše se obrážela, prosilo: „Prodluž, pane, život krátký!“ Pak dlouho spínala křečovité ruce, hrdlo zadrhující kašel napínal každý sval jejího těla, oko viselo tázavě na nehybné, zastíněné tváři Kristově, chvělo se bázní, zoufáním a jiskrou naděje, prosilo a dlouho prosilo, marně — marně!

Tu bílé suché ručky zalomily se zoufale — ze rtů vydral se stesk hrozný a mrazivý, jako kletba, ručka sbalila se v pěsť a celé tělo skácelo se bezvládně s postele. — — — — — — — — — — — —
Přiskočil jsem, objal ji v náruč, položil, slíbal studený pot s čela a probudil zemdlelou a kleslou k novému životu na celý, dlouhý týden!

Když procitla, vyložil jsem jí vše v sen, těšil ji. Bůh ví, jaké báje jsem vynášel, vzpomínal celého nemocného okolí, každému přisuzoval její nemoc a dodal na konec s líčenou vítězoslávou: „Nu, a vidíš, jak jest dnes zdráva!“ „Paní X. váží dokonce dva metráky!“ . . .

A jsou-li ženy mnohdy dětmi, jsou tuberkulosní ženy dokonce již nemluvňaty. Podařilo se mi ji přemluviti, usmířiti, počala opět doufati — a když mlhavé podzimní ráno smutně a nesměle počalo se plížiti žaluziemi do světnice, zasnuli jsem oba dokonce vysíleni a oslabeni, krátkým, hodinovým spánkem.

Ale ona děsná noc oloupila mne o poslední, utěšující domněnku, že nemá ani tušení, jak blízka je smrti . . .

* * *

Čas kvapil rychle. Hodina našeho rozloučení pro vždy udeřila. Byl jsem již otupělý, vysílen, neustálé bdění a obavy učinily mne více již potácející se kostrou nežli živou bytostí. Tu přišla milosrdná smrť — vážná tmavá paní — přišla opravdu.

Ve vedlejší světnici zaslechl jsem nebývalý šum. Stáhlo mi to srdce, jakás neznámá bytosť zdála se mi šeptati v ucho: „Toť poslední okamžiky, seber všecku sílu!“

V tom otevřely se již dvéře, opatrovnice volala. Přiskočil jsem ku posteli své paní. — Byla již jako bezduchá. — Ruce skříženy na prsou, černý vlas vroubil její žlutavě přisinalé tváře, nos, jindy tak krásný a úměrný, zdál se nepřiměřeně vystupovati ze tváří, ústa byla zaťata, jen svrchní řada zoubků prozírala uzounkou štěrbinou. — Jen oko, to její plné, černé, výmluvné oko dosud žilo. — Otočila je po mně a bylo v něm plno němého bolu . . .

Nadzvedla lehounce ručku. — Celé její tělo, hlavně však čelo a skráně posety byly bohatými krůpějemi ledového potu, se známým zápachem.

Chtěla promluviti, ale jazyk její byl strnulý a jen harašivé zvuky — jako suché listí v podzimním větru, dolehly v mé ucho. To její oko, hluboké jako moře a smutné jako tůně, v niž nikdy slunce paprsk nedopadne, upíralo se na mne žádoucně, jako by prosilo, bych ji neopouštěl a sledoval ji i do hrobu — — —

Žaľousiemi prodíral se první zásvit mlhavého adventního dne s tesknou náladou.

Náhle prudce povstala — Jakoby nějaký fantom viděla před sebou, vztýčila se poslední špetou síly — oko zrovna jakoby chtělo vyskočiti z důlku — celé tělo chvělo se jako osyka. Chytil jsem ji za uschlou, ledově mrazivou a vlhkou ručku, zahleděl se v její vyboulené oko. Nikdy více nezahledím se v oko umírajícího. Četl jsem tam klíč k vysvětlení záhady věčnosti — viděl jsem sceny hroznější Danteova Pekla.

A hlavně viděl jsem tetelení a choulení se duše lidské v předvidu tmavé, neznámé a příšerné cesty na věčnost. Záhadný člověka skon, černý hrob a pak — — —

Ústa se otevřela poněkud, rety stuhly do ledova, bílé sklenné zuby vycenily se pitvorně — oko obracelo se zvolna v sloup — — — Jen

rtoma to ještě škublo, jakoby chtěla volati, ale již jen poslední, bezděčný, dutý výdech prázdné hrudi zazněl podivně a cize šerou světnicí — — Klesla zpět — ještě jeden sten lehýnký a slabý, jako poslední dozvuk struny — — —

Rychle sáhl jsem ještě na srdce. Škubalo sebou ještě naposled — umlklo — dobilo — Děsná tíha padla na má prsa — Teď teprve jsem chápal konec, konec, nezvratný konec! Bylo mi, jakoby mi byl náhle kdos vystřebal všecku krev ze srdce. Prudký proud slzí vyřinul se mi z očí, ale hned zaschl, jakýsi chlad zalomcoval mým tělem.

Pohleděl jsem na mrtvolu — na vyhárané oko — na zející ústka, jež počínala se pěniti narůžovělou slinou — uchvátila mne děsná hrůza a znova zalomcoval mnou chlad . . . Jakoby mi kat rázem vyrval všecky vnitřnosti z útroby, bylo ve mně prázdno a hlucho. Jakobych slyšel řváti lva opuštěnosti v nekonečné poušti a zoufalé samotě.

Pocítil jsem náhle, kterak ztratil jsem lepší půl života, že zbývá mi jen trudná, bezcenná část, jež nestojí za to bludné potácení — že jediný skok, stisknutí zbraně a pak tma, konec a mír — —

Štokholmské národopisné museum pod širým nebem.

V době, kdy jedná se o to, aby „Česká vesnice“ naší národopisné výstavy trvale byla zachována jako součásť příštího národopisného musea, nebude nevhodno podívati se do ciziny na jednu takovou stálou výstavu lidových obydlí, před několika lety již založenou. Máme na mysli „národopisné museum pod širým nebem“ — kteréhož názvu užívá jeden francouzský referát — ve Štokholmu.

Původcem štokholmské výstavy je Artur Hazelius. Jsa filologem, věnoval se horlivě studium své mateřštiny a zejména rozličných nářečí švédských, za kterýmž účelem cestoval roku 1872 odlehlými krajinami Dalekarlie čili Dalarny; ale pohled na zvláštnosti kroje, obydlí, obyčejů a zvyků národních, kteréž v tomto proslulém horském zákoutí ze všech krajin švédských nejdéle zachovaly bývalou originálnosť, odvracel pozornosť badatele častěji od studií pouze jazykozpytných k národopisným. Vida, jak i zde nivellující duch času vždy víc a více stírá původní ráz domácí, usmyslil si, sbírati a dle možnosti zachovati alespoň to, co zbylo, a podati ve zvláštním národopisném museum obraz originálního lidového života v rozličných krajích skandinavských. Již r. 1873 otevřel první část svého musea.

Avšak později — snad podnětem světové výstavy pařížské r. 1889, kdež Garnier představil návštěvníkům „dějiny obydlí lidského" — vznikla v něm myšlénka, zříditi jakési museum pod širým nebem tak, aby tam představena byla celá rázovitá obydlí z různých krajů švédských, s původním nářadím i náčiním, jakož i s figurinami v národním kroji. I podařilo se mu skutečně získati místo i prostředky k tomu potřebné. R. 1891 byla stálá výstava tato obecenstvu otevřena v jedné části parku na ostrově „Djurgardenu" ve Štokholmu.

Švédsko má tedy již cosi podobného, oč se u nás jedná usilováním, aby česká vesnice výstavní byla zachována. Ovšem nelze tu štokholmskou stálou výstavu nazvati „vesnicí", neboť obydlí její stojí na Djurgardenu jen porůznu, vedle cest podle určitého systemu založených.

Pan Fr. Suchánek na své cestě do Švédska a Ruska r. 1891 navštívil tuto výstavu i podáváme, co o ní stručně zaznamenal.

Především stojí zde kuželovitý letní i zimní stan Laponců. V letním stanu, jehož dřevěná kostra potažena jest plátnem, sedí Laponka u ohniště, které jest uprostřed stanu, a šťárá dřívkem v uhlí, přidržujíc druhou rukou krátkou dýmku k ústům. Na nízkém mechovém lůžku, zřízeném kolem stěn, hoví si Laponec, rovněž s dýmkou v ústech, v letním domácím oděvu. Zimní stan jest důkladná kuželovitá budova ze dřeva, pokrytá cihlami z rašeliny, které při nastalých mrazech polévají se vodou, aby všechny štěrbiny zamrzly, tím těsně se spojily a stan proti větrům dobře ochráněn byl. Pak se vše z venčí pohází sněhem, a zimní útulek jest hotov. Vedle stanu jsou lešení ze dřeva, kdež visí na sobích parozích všechny potřeby, které si Laponec po většině sám zhotovuje. Jsou tu sítě, sněžnice, sáně i sáňky, dvoudílné chomouty na soby, tažné řemeny, jimiž se psi zapřahují, i dlouhé biče, aby Laponec, sedě v saních, přednější běhouny své osmispřeže zasáhnouti mohl. Opodál stojí lešení, na němž se suší kože, maso a střeva zabitých sobů i ulovené zvěře. Vedle je umístěna malá prohnutá loďka s úzkým otvorem, do něhož Laponec při lovu ryb neb tuleňů vleze a otvor tak vyplní, že jím do vnitř žádná voda vniknouti nemůže.

Ve stanech je vyloženo rozličné náčiní kuchyňské, jako několik ze dřeva vyřezaných lžiček, sběraček, misek a pod., z nichž některé dosti

uměle jsou provedeny. Aby pak obraz laponského života byl úplný, spatřujeme na blízku ohradu se čtyřmi soby. Ba, ani bílý, huňatý pes laponský zde nechybí, který si krátí dlouhou chvíli ustavičným štěkotem, ale k obecenstvu velmi přívětivě se chová.

Dále zmiňuje se p. Suchánek o třech dřevěných domcích, velmi pěkného slohu, znázorňujících selská obydlí z rozličných krajů švédských. V prvním spatřuješ starého Dalekarlijce, zaměstnaného správou hodin. „Jeho žena sedí u kolovratu a dcera nebo snad snacha u ohniště se zaměstnává. U domu stojí máj, četnými fábory a stuhami ověšená. Mimo to nacházejí se na ní různá symbolická znamení, jako křížem přeložené šípy, srdce, kruhy a množství figurek. V druhém domku překvapil mne švédský prostonárodní umělec svým podáním v obraze sv. tří králů. Všichni tři svatí králové jedou za sebou na tučně vykrmených koních. Všichni oblečeni jsou do starodávné švédské uniformy husarské, až po bradu upjaté. Jisto je, že umělec ten Palestýnu na vlastní oči nespatřil. — Dohlídku v chýších obstarávají děvčata v národních krojích.“

K tomuto stručnému nástinu výstavy dodáme na vysvětlenou našich vyobrazení několik zpráv odjinud. Skutečné obydlí laponské líčí z vlastního názoru Dr. Jiří Guth v jedné kapitole svého poutavého, právě

vyšlého cestopisu „Za sluncem severním“. Z Tromsö v Norsku navštívil ležení kočovných (horských) Laponců v Tromsdalu a představuje nám jejich obydlí takto: „Předně do té gammy (chýše) jsme vlezli — sic nevlezli, poněvadž množné číslo potkalo se hned v úzkých dveřích s překážkami nepřekonatelnými, ano i singular, pan Collins, měl se svým bříškem už obtíže. Také uvnitř pro více než pro dva sotva bylo ještě místa. V chýši, do které vnikalo světlo jen hořejším otvorem, jímž zároveň kouř vychází, bylo přítmí a teprve po chvíli oko mohlo rozeznávati jednotlivé předměty. Ale nemusilo rozeznávat mnoho: uprostřed otevřené ohniště, nad nímž na řetěze visel měděný kotlík a kolem v přepestré směsici, na několika sobích kožích válelo se všecko, co tvoří Laponcovu

domácnost: lidé a psi klidně spí na jedné hromadě, vedle nich je něco nádob na vaření, trochu zásob kávy a cukru a víc, myslím, už ne.“ — „V chýši byly dvě ženy, sešívající střevíce, několik dětí a psů, nemluvně spalo v primitivní kolébce, která silně podobá se velikému koženému střevíci. Aby dítě nevypadlo, zašněruje se pěkně a kolébka pověsí se na bidlo.

Dlouho v gammě nevydržíš, kouř z ohniště čpí nepříjemně, je tam dusno a řekněme přímo, smrad. Ještě zasmějeme se na to malé kotě v kolébce, jež divně se dívá bledýma, modrýma očima na tu cizí, dalekou návštěvu, a také děvče laponské, červené, buclaté, štípneme do tváře, ale opatrně, abychom se nezamazali. Děvče zasměje se upřímně, řekne „yes“, myslíc dozajista, že jsme Angličané — a natáhne umouněnou ruku po odměně!

Že Laponci převlékají se dvakráte do roka, oblékajíce zimní a letní oděv, věříme teď rádi podle toho, co jsme znamenali zrakem i nosem.

Za chyší bylo ještě několik dřevěných rohatin s rozvěšenými sobími kožemi a parohy. Také maso se tady sušilo a kazilo vzduch.

Sobi, když v ohradě jsme se k nim přiblížili, plaše utíkali tulíce se k sobě a bylo nesnadno je chytiti za rohy, porostlé srstí a silně mastné, jako veškera jejich srsť, která teď, kdy odkládali zimní šat, vypadala dost bídně; byli celí opelichaní. Při chůzi kopyta jejich vydávala zvláštní praskot, jako když elektrická jiskra přeskakuje. Laponci chytili, kteréhokoli jsme jim ukázali, velmi dovedně dlouhým lassem, jehož užívají vždy, zejména ovšem, když sobi jsou na pastvě a kde chytiti je rukou bylo by skoro nemožno."

Sobové, jak známo, jsou hlavním majetkem Laponců; kdo má sobů méně než 100, je chuďas, 300—500 sobů znamená už jakýs takýs blahobyt, co nad to, už je bohatstvím. Někteří zvláště bohatí Laponci mají stáda o 2000, 5000, ano až 10.000 sobů.

Dr. Guth zavírá svou laponskou kapitolu rozmarně těmito slovy: „Jsou-li ti lidé v tom primitivním stavu také šťastni? Laponci nedělají si navzájem visit, nepořádají ani soirées ani bálů, nevydávají žurnálů, ve kterých jeden druhého buď jako pána Boha by vynášel nebo jeden druhému nevyvratně dokazoval, že není horšího člověka nad něho, ani nemají besed, kde by pánu Bohu ukrádali drahocenný čas hrajíce karty, ano, oni nemají chudáci ani sněmu, a krk

sázím, že jsou spokojenější než my. Nikoho však nepřemlouvám, aby prodal všecko, co nazývá svým, nakoupil stáda, oblekl halenu a dobytek od pastvy ku pastvě honil. Zavřeli by ho u nás.“

Avšak vraťme se do štokholmské výstavy.

Nedaleko od laponského oddělení stojí také cosi, co upomíná na dřevěný kostel naší české výstavní vesnice. Je to však pouze zvonice z farnosti Hasjo v Jemtlandu, dřevěná, osmibranná, s vysokou, šindelem

krytou střechou. I hřbitov jest při ní — ovšem bez mrtvých, ale se starobylými kříži a náhrobky.

Hlavní pozornosti zasluhují ovšem tři selská obydlí z různých krajů Švédska, svrchu již dotčená. Jsou to lidová stavení z Dalarny (Dalekarlie), z Bleking a z Helsinglandu.

Nejstarší z nich jest stavení Dalarnské, skutečný dřevěný dům selský, který byl na výstavu přenesen z Mory u jezera Siljanského. Uvnitř jsou dvě světnice, sice prosté, ale nikoli chudobně zařízené. Krb s kotlem nad ohněm zavěšeným, dvojité lože, na způsob skříně obedněné a ku stěně připevněné, stůl a prosté židlice, zvláštní mlýnek na zemčata, z nichž smíšených s obilní moukou připravuje se chléb, pestře vyšívané látky, na bidlech pod stropem zavěšené — toť hlavní části vnitřní úpravy.

Dalarna čili Dalekarlie, nejryzejší kraj švédský, leží kolem Dal-elfu ve střední části země, má hojně hor, jezer, lesů a pastvin a proslula ode dávna rázovitostí svého obyvatelstva, kteří na mnoze podnes nosí svůj národní kroj, mluví zvláštním nářečím a liší se i jinak leckterými

zvláštnostmi od ostatních obyvatelů Švédska. Zabývají se nejraději hodinářstvím a podobnými mechanickými pracemi. Od nového politického rozdělení země v läny značí jméno Dalarna pouhý pojem národopisný; dřívější provincie toho jména tvoří nyní län Kopparberský. Druhým výstavním domkem je chata blekingská, krytá rašelinou a nápadná vysokým

komínem. Zařízení má již bohatší než obydlí dalarnské. Hojné nádobí a náčiní kuchyňské je namnoze z mědi. Kdežto stěny světnice dalarnské polepeny jsou papírem s hrubými malbami, zde provedena jest tato malířská ozdoba na tkané látce, jíž jsou stěny potaženy. Ostatně malby v obojím tom obydlí svědčí ještě o veliké naivnosti prostonárodních umělců.

Uvedli jsme již zmínku p. Suchánka o jednom z těch obrazů. B. Straubová, jejíhož článku z revue „Le Monde Moderne“ jsme v poslední části použili, zmiňuje se o jiných: na jednom jede Eliáš do nebe v parádní karosse, oděn jako probošt, s premovanými sluhy v předu a v zadu; na jiném představuje se Adam v oděvu s pozlacenými knoflíky a jinde objevuje se dvanáct apoštolů v národním kroji dalarnském.

Modernější jsou již malby, jimiž jest ozdoben vnitřek třetího domku, jenž představuje selské obydlí z Bolnâsu v Helsinglandu. Zde jsou obrazy malovány přímo na stěnách a trámech a v jedné světnici viděti též řady obrazů v rámcích. Vůbec jest to obydlí ze všech tří nejpohodlnější a nejúpravnější, ale blíží se z nich také nejvíce obyčejnému obydlí novověkému.

Zvíme-li, že Hazeliovo dílo na Djurgardenu mimo oba laponské stany, tři vylíčené švédské domky vesnické a dotčenou dřevěnou zvonici obsahuje již jen napodobení nejchudšího příbytku švédského „stenstugy“ z Jemshôgu, zpola v zemi vyhrabané a kamením kryté, dále pak dehtárny a uhlířských bud: můžeme konstatovati bez vlastenecké marnivosti, že oná švédská osada s naší národopisnou výstavou co do rozsáhlosti, bohatosti a mnohostrannosti měřiti se nemůže. Ovšem třeba podotknouti, že ona švédská výstava hned zprvu skrovnější rozměr si vytkla a vůbec k významné manifestaci celého národa nesměřovala, jako naše. Ale provedení toho, co tam v oněch skrovnějších mezích podáno, vzdávají cizí navštěvovatelé všecku chválu a v jedné příčině nás Švédové předstihli: výstava na Djurgardenu byla hned původně, již r. 1891, jako stálé museum pod širým nebem zařízena, kdežto my teprve o to jednáme, aby znamenitá výstavní Česká vesnice k témuž účelu byla zachována. Není však pochyby, že i naše výstavní osada lidových obydlí potrvá nejen pro stálé poučení domácích, nýbrž i jako vábivá znamenitost pro cizí navštěvovatele Prahy.

Č.

Ve velké době.

Román od Serv. Hellera.

(Pokračování.)

áno udeřením desáté hodiny dostavil se Hřímalý k hôtelu a tázal se vrátného na slečnu dal Monte. Vrátný odpověděl, že slečna pana Hřímalého očekává a udal číslo jejího bytu. Pan Hřímalý odebral se nahoru.

„Můj milý pane starosto," pravila slečna, když se byl Hřímalý na její vyzvání do křesla spustil, „já jsem si věc rozmyslila a nepůjdu s vámi do žádné restaurace. Co pak by si vaši známí o mně pomyslili?!"

„Dokonce nic, co by vám nějak bylo na úkor," odpověděl pevně Hřímalý, „avšak nemáte-li chuti posnídat v mužské společnosti — nutit vás nikterak nebudu. Pochlubil bych se arci rád svým známým, s kým jsem se tu mimo nadání seznámil, ale podrobuju se skromně vaší nechuti . . ."

„Jste za to hodný, pane starosto," děkovala s lehkou úklonou Diana. „Kdybyste mermomocí chtěl, musila bych vám vyhovět, neboť měl jste již moje slovo . . . Děláte dobře, že mne z něho propouštíte — ženatým pánům brává se každá maličkost za zlé."

„Toho já hrubě nedbám," prohodil poněkud s vysoka Hřímalý, ale doložil ihned dvorně: „Ostatně máte pravdu; je lépe, když posnídáte se svojí komornou . . . A nyní přistupme ke hlavní věci: kdy přijedete k nám na venek?"

„Také v tom ohledu chtěla jsem vám odříci, ale po opětném věci uvážení rozhodla jsem se, že přece vašemu přání vyhovím. Z Čech se mi nechce, dokud válka trvá, a zde v Praze není pro svobodnou dámu pobyt dvakráte příjemný. Já tedy k vám přijedu, ale — jak jsem již připomenula — jenom, když mne vaše paní manželka písemně pozve. Zda-li pak to učiní? A nebude mít na vás žádného podezření?"

„Buďte bez starosti, slečno," odpověděl klidně a pevně Hřímalý. „Moje žena vás uvítá s otevřenou náručí a také dcery budou šťastny. Připravte si zavazadla, abyste mohla ihned, jak ženino psaní dojde, odejet. Neodkládejte odjezd, nebuďte zde mezi těmi Prušáky! Dovolíte-li, pošlu vám svůj kočár . . ."

„Jste příliš laskav, pane starosto! Přijímám ochotně vaše nabídnutí — budu aspoň v bezpečí . . . Ale vyprošuju si, abyste svou paní choť snad nenutil! Bylo by svrchované trapné, kdybych zpozorovala, že . . ."

„Snad nemyslíte, slečno, že bych byl tak svrchovaně bezohledný?! Kdybych nevěděl jistě, že vás moje žena skutečně s radostí uvítá, ba že bude hrda na vaši návštěvu, ani by mi nenapadlo vás zváti. Však ujišťuju vás opětně, že ztrávíte u nás řadu dní velmi příjemných a ženám spůsobíte velké potěšení."

„Tak tedy ujednáno, pane starosto: jak přijede váš kočár a list od milostivé paní, naložím svých pět švestek a pojedu do vaší residence.“

Hřímalý rozloučiv se dvorně s pěvkyní pospíšil do plzeňské pivnice p. Novotného na Spálené ulici, aby tam posnídal a svým přátelům se poručil. Zastal je už všechny pohromadě.

„Vítáme vás k rannímu poháru, pane starosto!“ zvolal dr. Pichl a doložil jako s podivením: „Ale sám? Kdepak jste nechal naše včerejší chráněnky? Vždyť jste přece řekl, že je dnes do naší společnosti přivedete?“

„Slečna si věc rozmyslila,“ odpověděl suše Hřímalý, „musíte již vzíti za vděk mnou samotným . . . A nyní prosím, abyste se, pánové, nevyrušovali ze svého hovoru. O čem pak jste se, smím-li prosit, bavili?“

„Zde pan Fritz, jakožto městský radní, naříká zle na pruské rekvisice,“ prohodil, však nikoli bez účasti, dr. Podlipský.

„A nemám snad pravdu?“ ozval se důrazně pan Fritz, majitel renomovaného krejčovského závodu pro pány, člen městské rady a důstojník granátnického sboru. „Pomyslete si jen, pane starosto, zde to mám napsáno! Pruské rekvisice dosáhly v posledních dnech již značné výše: čítajíc spolu i zaopatřování pruského vojska v kasárnách vymahájí tyto rekvisice denní summu 20.000 zlatých rakouské měny. Prodlením posledního téhodne musila obec pražská odvésti pruskému vojsku mimo obyčejnou denní stravu ještě tyto věci: 31 centů chleba, 1 cent soli, $3^1/_2$ centu rýže, 60 liber kávy, 76 lahví vína, 450 loket sukna, 600 košil, 700 prostěradel, 700 ručníků, 40 pokrývek pro nemocné, 250 pásek, 250 desek pro zlámaniny, 50 obvazků na průtrž, léky všeho druhu pro polní nemocnici v Přelouči, množství sklenic a jiných potřeb špitálních, dále 8 kusů hovězích koží, 200 kusů telecích koží, 4 kože na podešvy, několik koží na bubny, 3000 hřebíků do podešvů, 13.000 kusů hřebíků do podpatků, 800 větších a 24 tuctů malých knoflíků, dále kladiva, kleště, železa, 600 podkov, 8000 hřebíků do podkov, 80 map království Českého, Moravy, Horních a Dolních Rakous jakož i království Uherského. Mimo to musil se dostaviti jistý počet krejčů a obuvníků ke službám pruského vojska, a také fiakrů a drožek užívá se hojně na účet obce pražské. Včera sháněli jsme po celém okolí přípřeže, ale jenom s velikým namáháním bylo lze potřebný počet potahů zaopatřiti, ježto ze 400 přípřežních vozů vyslaných za rakouskou severní armádou dosud velmi málo do Prahy se navrátilo. Jsme tedy nuceni, užívati k dopravě vojska i drožek.“

„To je úžasné!“ zvolal podiven Hřímalý. „A kde pak to všechno béřete?“

„My sami se často divíme, jak jsme to sehnali,“ odpověděl s úsměvem pan Fritz. „Děláme zrovna zázraky. . . . Ano, milý pane starosto, přišla to na nás metla! Pomyslete si: páni pruští vojáci ubytovávají se namnoze samovolně, v domech soukromých, chytají na ulicích a ve branách koně a vozy, jež docela o své vůli zabavují a právě dostal purkmistr rozkaz, aby obec od nynějška dodávala furáž také pro všechno v okolních místech rozložené vojsko pruské. Dr. Bělský odebral se s náměstkem panem Hulešem ihned na vrchní velitelství si postěžovat. Ohlásí veliteli, že bude obec pražská nadále jenom tolik dodávat, seč síly její stačí a bude-li více žádáno, že zastaví vůbec všechny dodávky, ať se pak děje co děje.“

„To se také stalo," zvolal přišedší právě člen obecního zastupitelstva, který se byl u vedlejšího stolu usadil. „Velitel vzal vše na vědomí, slíbil deputaci, že budou obci odevzdány všechny zabavené erarní zásoby rakouské, aby z nich potřeba okolních obcí se hradila, ale oznámil, že jest nucen uložiti obci novou rekvisici 20.000 zlatých, jež do večera musí býti složeny."

„To je pěkné nadělení," prohodilo několik pánů zároveň a pan radní Fritz jal se dále vypravovat:

„Městská zaopatřovací komise není už, ať dělá, co dělá, s to vyhovovati stále rostoucím a vždy rozmanitějším požadavkům pruským. Byli jsme tedy nuceni obrátit se na obchodní a živnostenskou komoru pražskou, která dosud válečnými břemeny nejméně byla dotknuta, a tato se skutečně také uvolila, že bude městské zaopatřovací komissi při shánění rekvisic všemožně nápomocna."

„Považte si, pane starosto," pravil Hř[illegible]lému dr. Pichl, „jak zde v Praze stoupla drahota: ve třech dnech [illegible]ažena mírka bramborů ze 24 na 40 krejcarů!"

„Já se divím, že zde máte ještě vůbec nějaké brambory!" zvolal s přídechem humoru Hřímalý. „V tuto dobu se staré brambory už ani nemají jíst. Ale ovšem — vojna je vojna. Na tuto okupaci bude Praha asi vzpomínat."

„Ale něco dobrého z ní přec také asi vzejde," ozval se pater Vlasák, „ty mandragory naučí pány Pražany chodit časně spat. Dnes ráno nalepovali na nároží ulic plakát, kterýmž se oznamuje, že mají být z rozkazu pruské vlády všechny hospody v Praze o 10. hodině večer zavřeny."

„Ten plakát vyvěšují či nalepují už po třetí," prohodil dr. Podlipský, „ale nikdo se jím neřídí. Pruští vojáci, pokud nebydlí v kasárnách, sedají sami do půlnoci a ještě déle při sklenici a kartách . . . jest to jenom jakési otcovské napomenutí pana velícího generála. Naše obecní policie, kterouž jsme si po odchodu státní policie samosprávné sorganisovali, nemá pro pruské policejní předpisy náležitého smyslu a takž nejsou hostinské živnosti oním nařízením nikterak poškozeny."

„Co pak to nalepovali dnes ráno za vyhlášku, ohledně vojenských nemocnic, pane doktore?" otázal se dra. Podlipského Malýpetr, „nemohl jsem se k tomu protlačit. Ale zdá se mi, že je to jakási rakouská vyhláška . . ."

Dr. Podlipský odpověděl:

„To je věc docela nevinná, ale moudrá. Vrchní dozorce vojenských nemocnic pražských, c. k. plukovník Rozborský, nařídil všem velitelům nemocnic těchto, aby nedovolovali již obecenstvu podělovati nemocné potravou. Nařízení to je nutné, poněvadž obecenstvo pražské ve své vlastenecké a lidumilné horlivosti nezřídka podělovalo raněné vojíny potravou, která se s povahou nemoci nesnáší, tak že se následkem toho ovšem proti vůli dárcův stav nemoci často zhoršil. Správa nemocnic poskytuje sama nemocným vojínům potravy takové a v množství takovém, jak toho nemoc jejich vymáhá. Nebrání se však obecenstvu, aby i na dále samo udělovalo raněným vojínům limonádu, malinovou šťávu, víno, pivo a cigara; lékaři ovšem sami ustanoví, komu z nemocných a mnoho-li se má z ob-

čerstvení těchto komu dáti. To všechno je docela správné. Hůře má se věc s lékaři: těch je v nemocnicích pro raněné vojíny citelný nedostatek a pomocný výbor pražský pro raněné vojíny vyzývá civilní lékaře, aby se ke službě té za přiměřenou náhradu hlásili."

„A — podívejme se!" zvolal pater Vlasák, kterýž byl mezi doktorovou řečí do novin nahledl. „Tuto čtu mezi denními zprávami tklivou zvěsť, že c. k. policie pražská předevčírem po namáhavém pochodu přes jižní Čechy šťastně do Vídně dorazila a že bylo z ní 300 mužů vřaděno mezi c. k. policejní strážníky vídeňské. To znamená jako, že se vám, pánové, „bílí křižáci" do Prahy už nevrátí. Budete mít na dále už jenom policii obecní."

„Ale dlouho-li?" namítl skepticky dr. Podlipský. „Nemohu si představit, že by rakouská vláda dovedla v Praze vládnouti bez vojensky zřízené c. k. státní policie."

„To všechno jsou věci budoucí," pravil klada se do hovoru Hřímalý. „Povězte mi nyní, vzácní pánové, proč jste říkali zmizelým nyní c. k. policejním strážníkům „křižáci"? Jak vznikla ta přezdívka?"

„Ale pane starosto!" zvolal skoro káravě dr. Pichl svraštiv nos i čelo. „Což pak jste se nikdy na takového pražského policajta nepodíval? Měli na prsou křížem přeloženy dva široké bílé řemeny, připjaté v bocích k pasu. Proto říkalo se jim „bílí křižáci", „křižáci" nebo také „křížoví pavouci" ... Odešli — kéž si tam už zůstanou! Tito policejní vojáci zůstavili špatnou památku. Nebyli a nebyli s to se zhostit přesvědčení, že jsou jen jakousi metlou na pražské obyvatelstvo, živým nástrojem věčné sekatury, orgánem postrachu a hrůzy na — české vlastence. Uprchlá ondy policie byla pahýlem z doby nejkrutšího absolutismu, trčícím hrozivě do nové, konstituční doby. Přiznávám se vám, že dokud jsem viděl na pražských ulicích ty policajty v čákách a se skříženým řemením na prsou, nevěřil jsem v opravdovost a trvání konstituční vlády, nevěřil jsem ničemu, co z Vídně se mluvilo a psalo. Ti policajti z Bachovy doby připomínali mi stále osud kroměřížského ústavodárného sněmu a byli živoucím, ulicemi stále jako příšera obcházejícím Mene Tekel ..."

„Pruští vojáci jsou vám milejší?" otázal se poněkud pichlavě Hřímalý.

„Pane starosto," pravil vážně dr. Pichl, „vy stáváte se ze samého vlastenectví a z naprosté loyalnosti své až naivním. Nikdo z nás neviděl tu rád pruské vojsko, ale pro jeho nám trapnou přítomnost nezapomeneme přece na to, co nám rakouská policie a vůbec státní úřady rakouské nepříjemného činily. Proto, že mám zlost na pruskou invasi, nebudu snad přece s touhou vzpomínati na policii, kteráž ze zásady s českým obyvatelstvem Prahy žila v naprostém nepřátelství a kterouž jsme nenáviděli z plna srdce a hloubi duše! ... Prušáci odejdou, o tom nepochybuju, neboť již zakročila na prospěch Rakouska Francie, ale ta nenáviděná bachovská policie vrátí se jenom, kdyby nám Rakousko za naši skvěle osvědčenou věrnost odměniti se chtělo potupným políčkem."

„Nerozhorlujte se, pane doktore," konejšil Hřímalý, „já věru po návratu té bachovské policie netoužím, ale mne dopaluje přítomnost Prušáků tak, že se mi vše ostatní zdá býti malicherným."

„Tak jen žádné nepřátelství!" zvolal vesele pater Vlasák. „Pro Prusy

se přece nerozkmotříme. Jen co se patří! . . . Pane starosto, kdy pak odjedete domů? Mohli bychom jet kus cesty spolu.“

„Hned po obědě, pane faráři,“ odpověděl Hřímalý. „Koně budou nakrmeni, povětrnost je příhodná, pojede se skvostně.“

„Tedy ujednáno,“ pravil odhodlaně farář, „vyjedeme společně. Do večera budu vaším společníkem.“

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Společnost setrvala při střídavém hovoru ještě nějakou chvíli pohromadě a rozešla se, jakmile byla dvanáctá odbila.

* * *

Hřímalý dorazil druhého dne domů a jal se ihned paní Ludmile vykládati svůj plán ohledně slečny Diany dal Monte.

„Nemám nic proti tomu, abychom tu slečnu sem pozvali,“ odvětila mimo jiné paní Ludmila, „mám také ráda příjemného a zajímavého hosta. Divíme se jenom, že máš Terezu stále ještě v podezření . . .“

„Nech být, Ludmilko, nech být,“ domlouval Hřímalý, „snad máš ty pravdu a nikoli já, avšak opatrnosti nikdy nezbývá a proto sosnoval jsem tu jinak nevinnou intrigu. Ta zpěvačka je kráska, oslňující krasavice a učinila již na setníka první dojem; nepochybuju ani dost málo, že se Nordmann na ni docela upíchne, jakmile slečna sem zavítá, a že se mu pak naše holka stane lhostejnou.“

„Myslím, že je ten experiment zbytečný,“ odpověděla s úsměvem paní Ludmila, „ale nechci ti odporovat. Napišu té slečně ještě dnes list co možná vlídný, aby dostala chuť sem přijet a kdyby ti bylo vhod, dojela bych třebas sama pro ni do Prahy.“

„Sama nesmíš se tam odvážit,“ namítl Hřímalý, „a myslíš-li, že se nesluší, abych já pro ni dojel, jeďme pro ni spolu, my oba dva!“

„Anebo nechme ji, ať přijede sama se svojí komornou,“ doložila paní Ludmila.

„Víš co, Ludmilko?“ pravil rozšafně Hřímalý. „Nechme tuto otázku prozatím stranou. Dopiš slečně, že ji zveš a požádej ji, aby nám dopsala, kterého dne by chtěla z Prahy vyjet, že jí pošleme náš povoz anebo že po případě pro ni přijedeme. Ona je zkušená dáma a rozhodne nějak moudře sama.“

Paní Hřímalá podrobila se vůli svého chotě a obstaravši nutné věci domácnosti zasedla ku psacímu stolu a napsala list tohoto obsahu:

Velectěná slečno!

Ačkoli nemám štěstí Vás osobně znáti, dovoluju si zaslati Vám tyto řádky, jako bych už byla Vaší přítelkyní. Můj muž, kterýž se s Vámi v Praze seznámil, vypravoval mi o Vás a to způsobem, jenž ve mně vzbudil mocnou touhu, abych také já s Vámi se seznámila. Mám k umělkyním zvláštní náklonnost a vše, co jsem o Vás slyšela, naplňuje mne k Vám, neznámé, již předem vroucí oddaností.

Vy zavítala jste do vlasti v době její kruté zkoušky a postrádáte asi klidného požitku svých prázdnin. Kéž mohla bych Vám tento nedo-

statek nahradit! . . . To podařilo by se mi snad, kdybyste se odhodlala opustiti Prahu a usídliti se na delší dobu u nás. Jsme prostí lidé rolničtí, ale máme přece možnost Vás slušně uhostit. Krajina je hezká, plna rozmanitosti a život v selském statku poskytne Vám asi po mnohé stránce milou zábavu.

Dělám si blahou naději, že se Vám u nás zalíbí. Prosím Vás tedy: přijeďte! A odepište mi rychle, že tak učiníte.

Jakmile zvím, že mé přání laskavě přijímáte, jakož i den, kdybyste z Prahy vyjeti chtěla, pošlu Vám náš pohodlný cestovní kočár a kdyby Vám milo bylo, přijela bych si se svým mužem pro Vás sama.

Očekávajíc lahodné mi odpovědi těším se na setkání s Vámi a jsem

Vaše již nyní oddaná

Ludmila Hřímalá."

List tento odevzdán následujícího dne obchodnímu cestujícímu, kterýž do Prahy se ubíral; jiné, lepší příležitosti nebylo, ježto pošty dosud nejezdily. Avšak cestující nejel přímo do Prahy, nýbrž dělal řadu zatávek a takž stalo se, že psaní paní Ludmily Hřímalé celý týden na cestě bylo a odpověď na ně zrovna v den došla, kdy v Mikulově Jeho Veličenstvem císařem schváleny byly předchozí podmínky míru a ujednáno bylo, že dnem 2. srpna nastane čtyřnedělní příměří.

Slečna Diana přijala ochotně pozvání a vyžádala si, aby dne 3. srpna kočár pana Hřímalého pro ni přijel. Paní Ludmila byla se tím časem rozhodla, že se podívá, jak vypadá Praha v pruském obsazení a takž stanoveno, že k označenému dni oba manželé pro slečnu Dianu pojedou.

* * *

Dne 3. srpna po poledni přijeli Hřímalý a jeho manželka do Prahy a ubytovali se v zájezdním hostinci „u Charouzů" na Koňském trhu.

Přijeli, jak se říká, v pravou dobu, neboť hlavní město království českého chystalo se na uvítání pruského krále. Sotva že byli poobědvali, vyšli manželé Hřímalí na obhlídku města a věcí, jež přijíti měly.

Ku příchodu krále Viléma vyzdobena skvěle přijímací síň státního nádraží řasnými draperiemi, v jichž středu pruský orel mohutná křídla rozpínal: sloupení v nádraží ovinuto bylo bujnou zelení a uvnitř i zevně nádraží jakož i s erární pekárny i prašné brány a s hostince „u modré hvězdy" vlály četné prapory černobílé. Krále očekávali veškeří hodnostové královské pruské vlády zemské, kdežto obec pražská zastoupena byla toliko purkmistrem drem. Bělským.

O čtvrt na čtyři dorazil zvláštní vlak vezoucí královské hosty do nádraží. Po úředním uvítání se strany pruských hodnostářů vojenských představil civilní komisař pruské vlády purkmistra pražského, kterýž krále pruského takto oslovil: „Mám za povinnost, Vaše Veličenstvo v lůně města Prahy co nejuctivěji uvítati. Dovoluji si zároveň projeviti, kterak obyvatelstvo pražské je šťastno domněním, že mír mezi Vaším Veličenstvem a naším nejmilostivějším císařem a pánem takřka za pojištěný považovati se může a že válečné svízele chýlí se ku konci." — Na to

odpověděl král asi těmito slovy: „Lituju rovněž velice krutých strastí války, avšak já jsem války nevyhledával. Prozřetelnost rozhodla ve prospěch můj. Očekávám nyní pevně, že po uzavření míru nastanou opět přátelské poměry mezi Pruskem a Rakouskem. Jak jsem právě zvěděl, přičinila se Praha, seč byla, o zaopatřování mého vojska, což mne těší a opravňuje k naději, že se tak díti bude i na dále."

Na to opustil král, provázen korunním princem Bedřichem Vilémem a princem Karlem, dále generálem Moltkem, hrabětem Bismarckem a četným vyšším důstojnictvem přijímací salón, aby vsedl venku do dvorního povozu. Jakmile se objevil před nádražím, provolalo mu množství čekajícího pruského vojska bouřlivé „Hoch!" Král vsedl do kočáru s korunním princem a jel přímo k hostinci „u modré hvězdy", kdež sestoupil. Cestou děkuje pozdravujícímu jej vojsku stále se usmíval. Byl oděn polním pláštěm vojenským tmavé barvy a hlavu mu pokrývala prostá placatá čepice, jakouž nosí pruští důstojníci.

Král Vilém a ještě více hrabě Bismarck byli předmětem obecné zvědavosti. Každý chtěl seznati muže, jenž vydal heslo „Krví a železem" a na zem českou uvalil tolikeré utrpení. Avšak pruský řídící ministr měl jiné starosti, než ukájeti zvědavost pražského lidu; mimo oběd u královského stolu konferoval stále s ministrem války a jednotlivými vojevůdci. Večer o 8. hodině jel na Hradčany ku generálnímu guvernérovi, generálu Voglovi z Falkensteina, kterýž byl v noci na den 31. července do Prahy zavítal a na Hradčanech se usídlil; avšak zde nezdržel se dlouho a odejel zase do hôtelu „u modré hvězdy".

Příchodem krále Viléma přeložen hlavní stan pruské armády do Prahy. Vrchní velitelství převzal princ Bedřich Karel a řídil odsud dislokace vojska a později jeho odchod. Princ bydlel se svým štábem z počátku v Clamově paláci, přesídlil se však později do Valdštýnského paláce a ještě později, když cholera vzmáhati se začala, do Kinského villy. Kancelářské místnosti vrchního velitelství druhé armády nalezaly se od počátku srpna v knížecím Colloredovském paláci na Starém městě.

Pouliční život v Praze byl nad míru šumný. Hlavní město království českého podobalo se velikému otevřenému táboru. Vojska všeho druhu, zemská obrana, jízda, dělostřelectvo, polní pošta, zdravotní sbor a jiná přicházela a odcházela všemi směry a mezi nimi rachotily řady těžkých vozů s různými vojenskými potřebami v pytlích a bednách. Největší šum byl ve hlavních ulicích od státního nádraží ku řetězovému a kamennému mostu a na Malé Straně až k Radeckého náměstí. Odtud k Valdštýnskému náměstí ke hlavnímu stanu prince Bedřicha Karla bylo již klidněji, tak že se zvučně rozléhaly těžké kročeje obcházející stráže před princovým sídlem.

Na Marianských hradbách stálo deset parních pekáren; z jejich komínů valily se ustavičně oblaky dýmu, pekaři běhali semo tamo nesouce dříví, horké pecny a různé potřeby pecnářské. Na rozích chlebového skladiště vlály černobílé prapory a u strážních budek stáli nepohnutě pruští vojáci. Císařské konírny v hradčanském zámku byly plny pruského koňstva; s cimbuří hradu vlál nový, na hromosvodu připevněný veliký černobílý prapor, jenž králi Vilémovi na počest byl vztyčen; na chodbách druhého poschodí běhali semo tamo pobočníci a ordonance, v nádvořích

pak čekaly klidně řady fiakrů a drožek. Stráž na hradě obstarávalo pruské řadové vojsko. Z oken dívali se téměř všude pruští důstojníci různých druhů zbraní.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Pan Hřimalý a jeho manželka toho dne se slečnou Dianou už nemluvili. Nejprv nezastali ji doma a potom, po obchůzce, zdálo se jim pozdě.

Následujícího dne pak vyhledali ji hned při první snídani v hôtelu. Paní Ludmila byla oslňujícím zjevem pěvkyně příjemně překvapena, srdečně pak nenuceným a přece uhlazeným jejím chováním lahodně dojata. Také slečna byla poněkud překvapena, neboť místo očekávané prostomyslné panímámy přijela dáma, kteráž by byla zcela dobře mohla přijímati panstvo ve velkém salóně, a neméně byla i ona mile dotknuta upřímnou vlídností své nové známé. Obě dámy se rychle spřátelily a domluvivše se snadno, propustili o desáté hodině pana Hřimalého, aby se do kruhu svých známých podíval; samy pak vydaly se ještě na malou obchůzku, aby všelijakých drobnůstek si nakoupily.

Po poledni pak odvezli si manželé Hřimalí slečnu Dianu do svého sídla, a tím uvedeno do proudu jejich rodinné drama.

Konec dílu prvního.

Darwinismus v nerostectvu.

Napsal dr. Bedřich Katzer.

Veliký rozruch, který v letech šedesátých a sedmdesátých naukou Darwinovou ve světě přírodnickém byl způsoben a jehož dalekosáhlého vlivu na osvěžení a prohloubení biologického bádání nelze popříti, v posledním čase utichl. Původní nadšení ustoupilo kritické rozvaze a hlavně zástupcové jiných oborů vědeckých velmi chladně ba odmítavě staví se proti pokusům jednotlivých darwinistických horlivců, zásadami nauky mistrovy působiti směrodatně na jejich činnost výzkumnou.

Hlavní ze zásad těch jest tak zvaný boj o život, to jest soutěžení individuí téhož druhu, které končí vítězstvím jednotníků výhodnými vlastnostmi nadaných nad méně dokonalými, a tudy v poslední řadě způsobuje účelné zdokonalování tvorstva. Tento přírodou samou prováděný výbor vynikajících jednotníků na úkor slabších, čili krátce přírodní výbor, jest podstatou vlastního darwinismu v užším smyslu a na zcela povšechnou platnost jeho ve vší přírodě i v lidstvu darwinisté ryzího zrna, t. zv. selekcionisté, kladou největší váhu.

Pokud živé přírody se dotýče, dá se platnost principu toho snadno učiniti velmi pravděpodobnou; jakmile však jde o přírodu neústrojnou, pozbývá upotřebení zákona o přírodním výboru své přesvědčivosti a

objektivní posuzovatel nemůže se ubrániti dojmu, že jiných výkladů k vysvětlení příslušných úkazů mnohem důvodněji a méně nuceně lze užiti.

Nověji rozvinul domnělou působivost přírodního výboru při zjevech a přetvarech ve světě nerostném na širších základech, než dosud kde jinde se bylo stalo, v jinak velice cenném a záslužném díle (Lithogenesis, 1894, pag. 995 a j.) professor při universitě darwinistické par excellence v Jéně, J. Walther. Způsob jeho výkladů, ačkoli zajímavý v celku i v částech, přece jest dokladem výše charakterisovaného počínání selekcionistů, neboť úvaha jeho předem k tomu čelí, vyvoditi z pochodů a zjevů v nerostectvu platnost přírodního výboru, místo aby z nestranného posuzování jich přírodní výbor vyplynul jako nejuspokojivější princip objasňující.

Waltherův postup myšlénkový jest v krátkosti tento:

Přírodním výborem reguluje se v ústrojné přírodě hojnost individuí jistého druhu, která nezávisí ani tak na plodnosti příslušných zvířat nebo rostlin, jako na druhotných vlivech jejich udržování se. Týž přírodní výbor zavládá v přírodě neústrojné, kde hojnost jisté horniny nezávisí pouze od prvotních podmínek jejího vzniku, nýbrž stejnou měrou od druhotných okolností jejího trvání. Neboť jest jisto, že z nesčíslných hornin, které v minulých dobách geologických se vytvořily, jen nepatrný počet udržel se až podnes, kdežto největší část jich opět byla zničena a přetvořena. Mezi hojností vzniku jisté uloženiny a rozšířeností její na povrchu zeměkoule nevládne však přímý vztah. Na př. po celou zimu u nás sype se sníh s oblak a kryje zemi někdy velmi mocnou vrstvou, ale jarnímu slunci neodolá a jen v točnových pásmech nebo na temeni nejvyšších horstev zůstává sníh ležeti a hromadí se v led kamenný a ledovcový. Nesčíslné vápenné schránky odumřelých dirkonožců (globigerin) stále klesají ke dnu okeanů, ale voda mořská rozpouští je a na dnu ukládají se namnoze vrstvy vápna prosté. Tak všudež usazeniny mohou vznikati, ale horninami stanou se pouze, mohou-li se udržeti. Čím více rušivým vlivům dovedou odolati, t. j. čím více výhodnými vlastnostmi v soutěžení s ostatními horninami vynikají, tím hojněji v kůře zemské se vyskytují. Tuto závislost častého objevování se hornin od způsobu, jakým před rozkladem jsou chráněny, označuje Walther u nich přírodním výborem. K objasnění budiž věc doložena některými příklady.

Kamenná sůl jako hornina může míti na povrchu zemském trvání pouze v omezených pásmech, kde málo prší a která nemají odtoku. Na pobřeží okeanů po každém přílivu zůstanou louže, kde, vyschnou-li pod žhavými paprsky slunečními, zůstane vrstvička soli, ale nejbližší déšť nebo nový příval ji opět splákne. V bezdeštných okrscích perských trčí skály kamennosolné jako křišťálové hory s děsivou bledostí k nebi; všude jinde, kde nebe třebas jen občas roní dešť, zmizely by solné hory ty a byly by zatlačeny všemi horninami už tou jedinou výhodnou vlastností nadanými, že ve vodě se nerozpouštějí. Náramná rozšířenost solného roztoku ve všech mořích na povrchu zeměkoule nezaručuje tedy nijak stejně velikou rozšířenost kamenné soli, nýbrž tato závisí úplně od výhodných okolností, za kterých sůl může se vyloučiti, čili od přírodního výboru ve smyslu Waltherově.

Milliardy prvoků, kteří v moři žijí, mají po většině vápnité skořápky, přece však na rozsáhlých plochách dna mořského nachází se výlučně hlen a bahno křemičité, sestávající z křemičitých schránek radiolarii. I to jest výsledek přírodního výboru, protože pouze nerozpustné křemičité skořápky ke dnu okeanu dopadají, kdežto vápenité na cestě od povrchu ke dnu se rozpouštějí.

Účinkuje-li tuto přírodní výbor hned při vzniku hornin, osvědčuje se všudež arci též po celou pozdější dobu jejich geologického trvání. Dávno jest známo, že povrchové tvary skal co nejtěsněji souvisí s jejich tvrdostí, složivem, texturou i barvou. Horniny tvrdé, jednoduché, jemnozrnné nebo celistvé a tmavě jednobarevné povšechně lépe odolávají všem vlivům rozrušivým a ničivým než horniny měkké, z různých součástí složené, hrubozrnné a světlobarevné. Následkem toho tyto poslední horniny ve složivu kůry zemské rychleji mizí, podléhajíce kvapněji rozkladu než ony, které všude, kde obě vedle sebe jsou uloženy, nad prvé vyčnívají, a v povrchových obrysech krajiny ostře vystupují. Na př. mohutný křemenný conk, který na mnoho mil podél českých hranic v Bavořích se dá sledovati a na české straně ještě dále se táhne, a který pode jménem Pfahl (Vallum) jest znám, vyčnívá místy jako zeď nad okolí. Čedičové homole, které před dávnými časy úplně vrstvami křídového útvaru severočeského byly zakryty, nyní zvedají se jako ohromné báně nad odplavenou pískovcovou a opukovou krajinou. Křemence mezi měkké drobové břidlice našeho středočeského Siluru vložené přečnívají vysoko tyto vyplavené horniny a tvoří horské hřbety Brd a Brdatek. V horách uzavírajících čoky sádrovcové, mohou tyto vodami podzemními býti rozpuštěny a odplaveny, tak že státi zůstává pouze okolní kamení ve vodě těžce rozpustné, prostoupené dutinami a jeskyněmi po vyluhovaném sádrovci.

Tyto a podobné případy, se kterými geolog napořád se setkává, vykládá Walther jako přírodní výbor v nerostectvu, projevující se v tom, že skály pevné a stálé přetrvávají horniny snadno rozkladu propadávající. Každá plocha denudační jest dle toho výsledkem přírodního výboru.

Všechny uvedené zjevy spadají v obor důležitého pochodu geologického: zvětrání, které jest dílem fysikalními, dílem chemickými silami způsobeno.

Z fysikalních sil účinkuje na rozrušení skal hlavně teplo. Sluncem zahřátý povrch jejich silněji se roztahuje než vnitřek a překonává-li rozdíl ten soudržnost kamení, odpryskává slupka za slupkou, skuliny a pukliny na povrchu se rozšiřují, voda snadněji a hlouběji do nich vniká a když pak nastane mráz, roztrhá led skály, protože jest objemnější než stejná váha vody, načež balvany se řítí do hloubi, a narážejíce na sebe, poltí a drtí se v kusy, písek a prach. Zároveň podléhají skály mechanickým účinkům vody a vzduchu. Voda horských bystřin odnáší nejen drobnou drť, nýbrž neodolnou silou i veliké balvany do údolí, ovaluje a zdrobňuje tyto poslední, větší zanechává blíže prameniště v horním toku, menší odnáší dále, ukládá hrubý a jemný písek ve středním toku řek a konečně nejjemnější bahno dopravuje až do moře.

Jest přirozeno, že kameny tvrdé méně se oválí než měkké, které působením vody ať tekuté, ať v led ztuhlé, nejsnadněji se rozdrtí a roze-

melou. Toto mechanické třídění pokládá Walther za výborný doklad přírodního výboru v nerostectvu a všechny usazené horniny setmelením drti skalní utvořené, jako slepence, pískovce, lupky atd., označuje jako výtvory jeho.

Stejně jako voda svou silou přenášecí jest prostředkem přírodního výboru výplodů zvětrávání hornin, tak i vítr svou transportační působivostí témuž účelu slouží. Samum, který mžikem poušť zahaluje v těžkou mlhu prachu, strhuje s rozpukaných útesů skalních částku za částkou. Hrubá drť klesá brzy k zemi, kdežto jemné částečky zanáší vichr daleko přes kraj do stepí poušť lemujících i dále až přes moře. Takto jest mlha jemných hlinitých částiček a lupénků slídy, která v poušti před větrem vyvstává, vždy sledována lenivým mrakem hustšího prachu, kdežto těžký písek křemenný hromadí se ve vysokých valovitých nánosech a závějích, jen ponenáhlu s místa na místo putujících.

Ještě větší váhu než na fysikalní, klade Walther vzhledem ku přírodnímu výboru v nerostectvu na chemické pochody při zvětrání. Výborný zpytatel Bischof stanovil 63 zákonů chemického zvětrávání, vrcholících ve výsledku, že v kůře zemské nacházíme vždy ty látky pohromadě, které se slučují v nejobtížněji rozpustné sloučeniny. Poskytuje-li jedna látka s několika jinými těžce rozpustné sloučeniny, nacházíme v přírodě prý nejčastěji ty z nich, které se nejobtížněji rozpouštějí. Přijímaje tyto vývody Bischofovy za dokázané, přirovnává Walther (l. c. str. 566) ony těžce rozpustné sloučeniny přímo k oněm odrůdám a druhům živočichů, které proto největšího rozšíření prostorového a nejdelšího trvání časového dosáhly, že pro zápolení o život nejlépe byly vypraveny a tvrdí, že zcela obdobně v kůře zemské hromadí se horniny, representující nejstálejší sloučeniny chemické. Převládání křemičitanů v horninách a ohromná ložiska uhelná prý dokazují zákon ten právě tak, jako vzácné vyskytování se rozpustných solí.

I v nestejné rozpustnosti různých součástek hornin spatřuje Walther prostředek přírodního výboru. Z vody pramenité vylučují se pouze jednotlivé součásti, jiné zůstávají rozpuštěny a soli ve vodě mořské obsažené vylučují se z ní vždy v určitém sledu, což vše prý spadá na vrub přírodního výboru.

Projev téhož zákona shledává ve skalotvorné činnosti ústrojenců, jako na př. ve hromadění uhlíka v rostlinách, ve vylučování uhličitanu vápenatého z vody mořské dirkonožci, korály, ježovkami, měkkýši a hromadění jeho ve hlenu foraminiferovém, v útesech korálových, v lavicích ježovek, ústřic a p., dále ve vylučování kyseliny křemičité z vod mřížovci a rozsypavkami, ve soustředění brómu a jódu v pletivu chaluh mořských atd., jakož i ve snaze ve všem nerostectvu všude sledovatelné, rozlučovati původně spojené součástky, isolovati mineralní elementy a vytvořovati ze složitých hornin jednoduché.

V této poslední příčině upozorňuje Walther na rozdíl mezi nejstaršími horninami kůry zemské a mladšími usazeninami. Staré předkambrické horniny, v nichž zřetelné stopy života tehdejšího se nezachovaly, jsou hlavně rula, svor, jiné krystallinické břidlice a fyllity s vloženými ložisky vápence, tuhy, křemence a p. První sestávají ze směsi různých

mineralů, hlavně křemene, živce a slídy, kdežto posledně jmenované podřaděné vložky sice převládající měrou z jediného druhu nerostného se skládají, ale pravidlem pestrou směsici vedlejších součástí, nezřídka krásně vyhraněných, uzavírají.

Naproti tomu horniny útvarů mladších projevují jakousi snahu po jednoduchosti. Třebať se v nich shledáváme s těmiže druhy minerálními, tyto od sebe bývají odloučeny. Na př. lavice pískovce skoro jen z křemenných zrn složeného, arkosy bohaté živcovou drtí, vrstvy pouhého vápence a pod. střídají se v proměnlivém sledu a mocnosti. K tomu druží se účinky diagenese. Na př. manganaté sloučeniny v červeném jílu hlubinném, pokrývajícím rozsáhlé plochy dna velikých okeanů, shlukují se v konkrece manganové, soli železité v pískovcích spájejí se v pecky železité, v bílé křídě jemně rozptýlená kyselina křemičitá stahuje se do koulí pazourkových a p. — Takto zákon přírodního výboru ovládá jak v soudobém vytváření prostorovém, tak v postupném vývoji časovém dějiny skal na zemi, a řady ponenáhlého rozvoje nerostectva prý vždy vedou od složitého k jednoduchému, tedy obráceně jako v přírodě ústrojné.

Jak vidno, spatřuje Walther ve všech mechanických a chemických pochodech a ve vyvozených jimi přetvarech výsledek přírodního výboru v říši nerostné. A jako ve vývojepisu ústrojenstva konečný cíl jest vystižení vzájemné příbuznosti tříd, řádův a druhů, tak i pro nerostectvo pokouší se Walther o sestavení jakéhosi rodokmenu, který phylogenetické vztahy hornin má vyznačiti. Dle něho horniny lithosféry zemské spějí působením přírodního výboru k odloučení těžce rozpustných součástí od snadno rozpustných. Prvé mohou se opět spájeti v usazeninách mechanických (slepencích, pískovcích, lupkách, jílech a p.), druhé mohou býti z roztoků vyloučeny buď činností ústrojenců (organolithy) nebo chemickou (ložiska solná a p.). Material mechanických usazenin můžeme pokládati v podstatě za zbytek po lučebném zvětrání, z čeho následuje, že tím více mechanických usazenin v jistém okrsku zemském se tvoří, čím méně původní horniny tamější jsou lučebným vlivům přístupny a čím více fysikální zvětrání nad chemickým převládá.

Tak jak v předchozích řádcích bylo vyloženo, jeví se různé pochody a zjevy v nerostectvu ve světle Darwinovy nauky selekční. Přihledneme-li však ku věci blíže, netěžko objevíme slabé stránky její.

Především jest pojem přírodního výboru, jaký Walther na nerostectvo přenáší, docela jiný než onen, který v ústrojenstvu vládne. Tuto závažný úkol hraje připodobnění, jež v boji o život mezi ústrojenci tak se zdokonaluje a utvrzuje, že výhodné přibarvení, chránivá podobnost a jiné ochranné prostředky na konec celý druh charakterisují. A že to vše jest možno, zakládá se výlučně na podědění, o čem v nerostectvu nemůže býti řeči. Obdobného jako v ústrojenstvu účelného zdokonalování druhů ani při minerálech jednotlivých, ani při horninách naprosto není, u nich známe jen přetvořování, které buď tlakem horotvorným, buď vlivem ohnivých spoust vyvřelých, buď lučebnými pochody jest způsobeno, anebo úplné zrušení, z jehož výplodův ovšem zase jiné minerály a horniny vzejíti mohou. Co Walther při pochodech v říši nerostné zove přírodním výborem, jest pouhý výsledek účinkování rozličných vlivů zevnějších na

nezměnitelné, stálé vlastnosti hornin, tedy zrovna opak toho co Darwinův princip přírodního výboru v ústrojenstvu vyžaduje, totiž proměnlivost a poděděni.

Jediný příklad věc už dostatečně objasní.

Žula, vykazující zcela totožné složení, stejnou pevnost, tvrdost, pružnost, stejnou hutnotu i barvu, může na různých místech povrchu zemského býti vydána všem těm vlivům, ve kterých Walther spatřuje prostředky přírodního výboru. Na jednom místě vykazovati budou hory žulové oblé kupovité tvary, pokryté spoustami žokovitých balvanů se zaoblenými hranami, jako u nás tak často vídáme; jinde zaujme skála žulová nejhlubší místo v krajině a tvořiti bude téměř rovinné dno pánvovitého terrénu a na mnoho metrů hluboko bude rozrušena v hrubý písek beze všech větších okulacených balvanův, a ještě jinde přečnívati bude okolí v roztrhaných útesech a drsných skaliskách. Druhý případ jeviti se může tam, kde žula byla kryta v uplynulých dobách geologických jezerem, které zmočálovatělo a výplody rozkladu ústrojných látek na rozrušení žuly až do značných hloubek účinkovalo, kdežto třetí případ pozorovati lze v pouštích, kde insolace jest hlavním činitelem skály rozrušujícím. V každém z uvedených případů ukazuje tatáž žula jiný povrchový tvar, jinou denudační plochu, podle toho jaké byly vlivy, které pevnost a soudržnost její přemáhaly. Vůči nim zůstala ona zcela passivní a osvědčila se jednou trvalou, jednou snadno rozrušivou, t. j. domnělý přírodní výbor působil na ni jednou v positivním, jednou v negativním smyslu.

Zcela podobně chová se tatáž žula oproti rozličným činitelům fysikálního zvětrávání. Mráz roztrhá žulové skály na vrcholu příkré vysoké stráně. Balvany řítí se do hloubky, silnými nárazy poltí a drtí se, kusy velikými skoky pádí dále a k patě stráně dospěje už jen štěrk. Prudká bystřina jej uchvátí a ženouc jej dále vzájemným otíráním jej rozmělňuje na drobné oblásky a písek. Jinde podemílá voda líné řeky žulový břeh. Soupomocí mrazu konečně odloučí se od skály veliký balvan a svalí se do vody. Po desítiletí řeka jej omývá, hrany a rohy zakulacuje, plochy leští, až jednou při veliké povodni ohromné spousty vodní promění řeku v trhavý veletok, který neodolatelnou silou uchvátí zdánlivě nehybný balvan a žene jej ku předu, až jej na plochém břehu s tisíci jinými vychrlí. Věkové přejdou a z nahromaděniny volných balvanův a valounů utvoří se pevný slepenec, v němž uzavřený balvan žulový svou individualitu petrografickou dále si zachovává až do zrušení nové horniny, jejíž se stal částí. — V obou těchto případech žula původní byla docela totožna, rozličné byly jen mechanické vlivy na ni působící: prudkost nárazu při pádu s výše, různý spád, rychlost a množství vody, různá spodina koryta vodního, různé tření vzájemné atd. Žula co taková však zůstala bez proměny, nepřipodobnila se žádným změněným okolnostem a nebyla v jednom případě rychle zničena následkem svých nedostatků, jakož v druhém případě zase nebyla zachována následkem svých vynikajících vlastností, což by dle pravého pojmu Darwinova přírodního výboru býti musilo.

Rovněž oproti chemickým vlivům osvědčí se tatáž žula jednou stálou,

jednou lehce rozrušitelnou ne následkem svých vnitřních vlastností, nýbrž následkem různé působivosti lučebných činitelů. Horká voda vnitrozemská jinak na ni musí účinkovati, než chladná voda povrchová, kyselinou uhličitou nasycená jinak než součástí minerálních prostá. Žula se neobrňuje proti horkým pramenům a nedostává chránidel proti žravé kyselině, nýbrž zůstává ve své hmotě nezměněnou, ať s jakýmikoli činidly chemickými zápolí. Ona nevede boje o trvání své a hlavní příznaky Darwinova přírodního výboru u ní chybí.

Nejinaký jest výsledek, nehledíme-li pouze k jediné, ve všech vlastnostech stejné, nýbrž k různým odrůdám žulovým. Tu ovšem ukazuje se jakýsi výbor. Denudační tvary hutných, křemenem bohatých odrůd jsou ostřejší než odrůd měkkých hrubozrnných; ony také déle se zachovají než tyto. Naproti tomu křehké odrůdy, svalí-li se s boků hor, snadněji se otlukou a rozdrtí než odrůdy třeba měkčí, ale méně křehké. Dle okolností jest tedy buď jedna, buď druhá vlastnost výhodnou a brzy jedna, brzy druhá odrůda přetrvává ostatní. Výbor, v tom se jevící, způsoben jest však naprosto měnivými poměry vnějšími, které na nějaké přetvoření stálých, předem daných vlastností žuly nemají vlivu. To, co přírodní výbor v ústrojenstvu charakterisuje, tu tedy chybí.

Už tento jediný příklad dokazuje, že Darwinova theorie selekční v nerostectvu má platnost jen zdánlivou a to ještě podmíněnou, a že zajisté není oním řídivým principem vývojným, jakým se osvědčuje v přírodě ústrojné. Dodáme-li ještě, že i některé pro předpokládané zavládnutí přírodního výboru v nerostectvu Waltherem uvedené příklady ani v jeho vlastním smyslu nejsou přesvědčivé a případné, protože odporují skutečnostem přímým pozorováním vědecky zjištěným, pak myslím jsme dostatečně ukázali, že spájení darwinismu s nerostectvem jest hledaná úmyslnost, která pro objasnění vnitřní souvislosti úkazů geologických jest zbytečna a darwinismu samému také neslouží.

Při všech úkazech zvětrávání, které Walther jako doklady působení přírodního výboru v nerostectvu uvádí, nutno zvláště věnovati pozornost pochodům chemickým. Hlavně platí to též o výše zmíněných Bischofových zákonech chemického zvětrání. „Zákony" ty by měly jiné znění, kdyby při nich thermochemických zásad bylo dbáno, ale pak ovšem by pozbyly bezprostředního významu pro přírodní výbor v nerostectvu ve smyslu Waltherově. Za to by se v nich projevila částečně vševládnost chemismu, na němž v poslední řadě spočívá netoliko vznik a zánik nerostův a horninových seskupení jejich, nýbrž nejspíš i vývoj ústrojenstva.

